

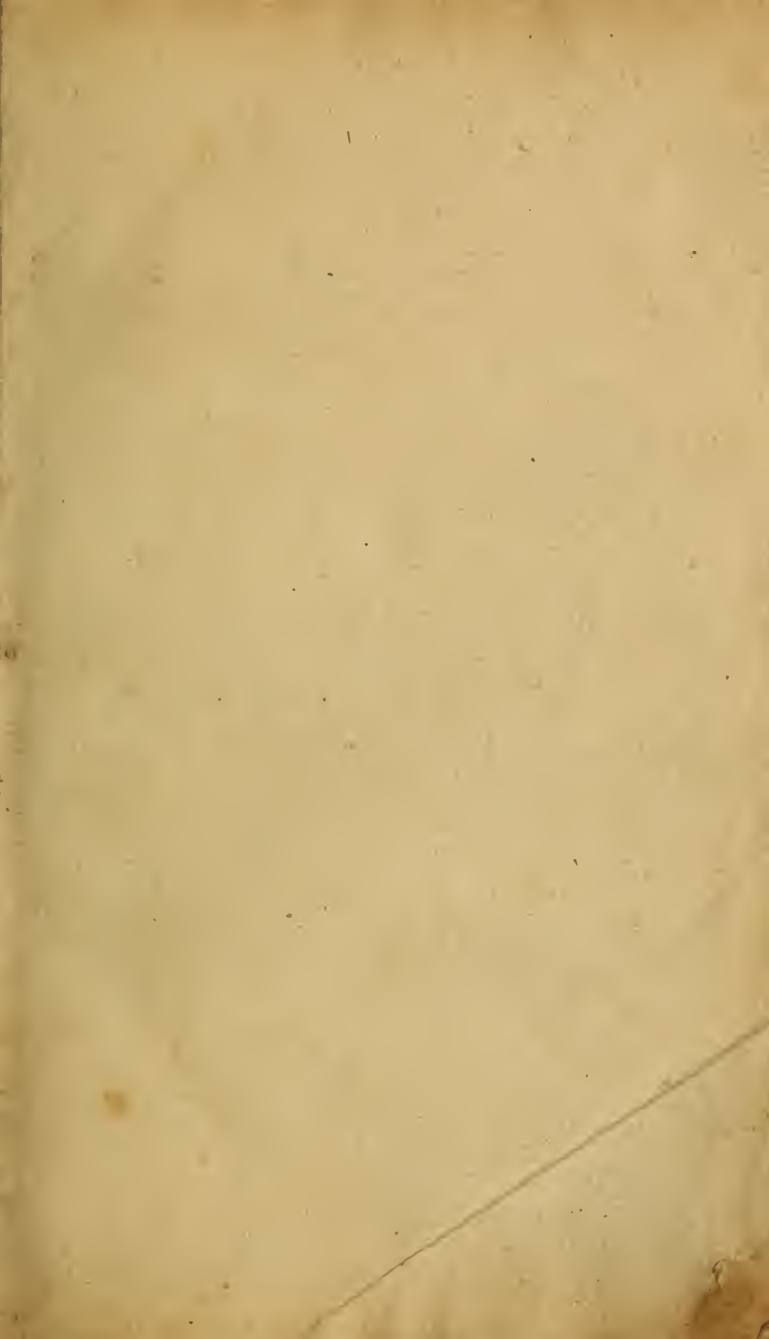
16. 1. 1. b (~~16/16~~)

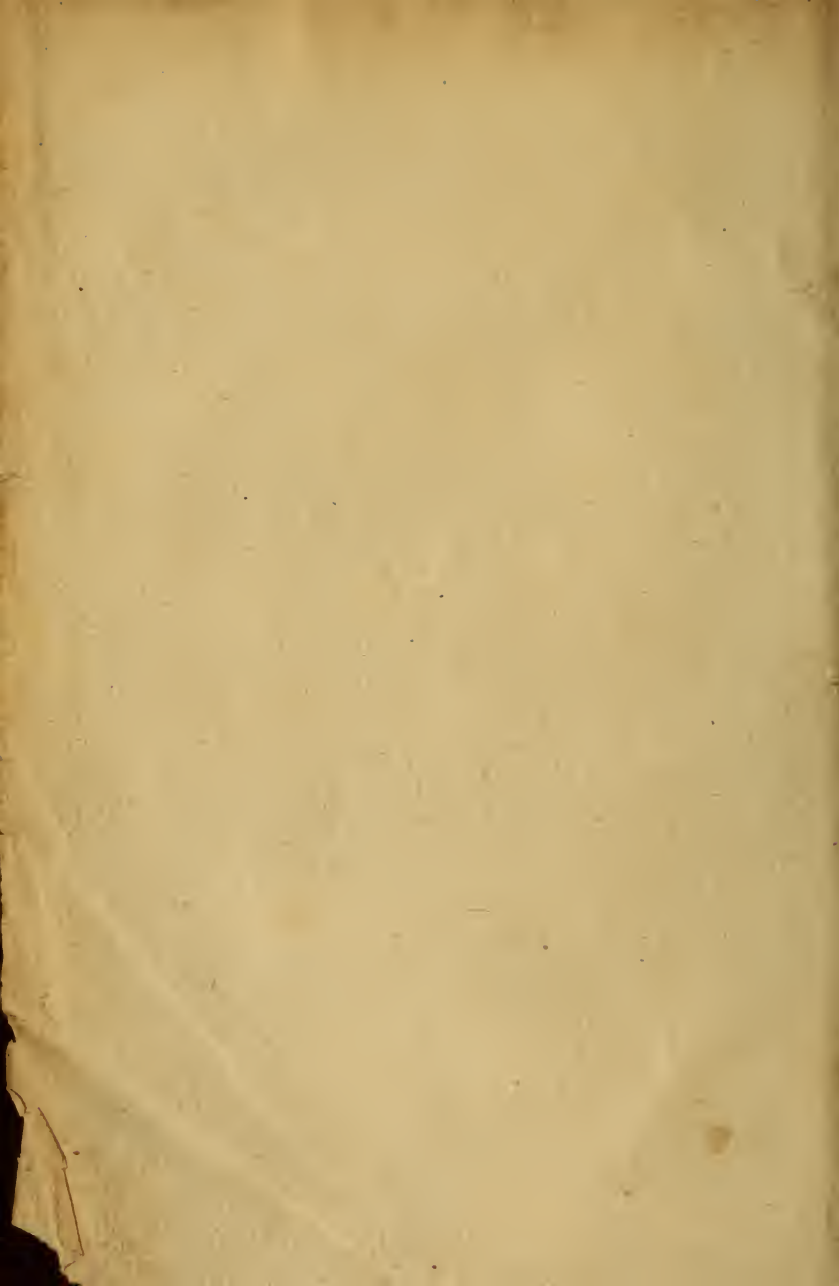
11 1. 51.

SCB #16,800

Ex dono Jacobi Dundass.
Trajecti ad Rhodum

Thomas, F. Torrance

George Buchanan

born 1506

died 1582

Tutor to James VI of Scotland

This is his principal work & was
completed just before his death.

· R E R U M
S C O T I C A R V M
H I S T O R I A,

Auctore

GEORGIO BUCHANANO
S C O T O.

A D

JACOBUM VI. SCOTORUM
R E G E M.

Accessit DE JURE REGNI apud Scotos Dialogus,
eodem GEORGIO BUCHANANO auctore,

CL. LXX. XLIII.

Ad exemplar Alexandri Arbuthneti
editum

EDIMBURGI.

GEORGIUS BUCHANANUS.

IACOBO VI. SCOTORUM REGI

S. P. D.

CUM post viginti quatuor annorum peregrinationem tandem in patriam redissem, nihil prius habui, quam ut schedas meas malignitate superiorum temporum disiectas, & multis modis male habitas recolligerem: partim enim nimio amicorum erga me studio, dum immaturam adhuc editionem precipitant, partim librariorum in alienis operibus immodica licentia, cum censorum personam induissent, multa pro cuiusque libidine plerunque immutata, nonnulla fœde corrupta comperio. His ego cum incommodis mederi conarer, subita amicorum preces omnes meas rationes conturbant. Omnes enim, velut conspiratione facta, hortabantur, ut ab levioris operis libellis, qui magis aures oblectarent, quam animum erudirent, me ad historiam nostræ gentis conscribendam conferrem. Id enim & ætate, & civium de me expectatione dignum esse: neque aliud esse argumentum aut uberius ad laudem, aut firmiter ad memoria conservandam diuturnitatem. Ceteras autem rationes ut omittam, cum Britannia nostra una sit totius orbis insula celeberrima, ejusque historia res in omnes partes maxime complectatur memorabiles, vix in omni ævi cursu reperies, qui rem tantam suscipere sit ausus, aut susceptam sustinere potuerit. Non mediocriter etiam me illud impellebat, quod meam sic operam tibi nec indebitam, nec ingrati fore existimares. Absurdum enim, ac pudendum videbatur, te, qui in ista ætatula omnium prope nationum res gestas perlegeris, plurimas memoriter teneas, domi quodam modo peregrinari.

tui excolendas mihi commissas per valetudinem incurabilem obire non possem, proximum existimavi, id genus scriptio- nis esse, quæ ad animum comparata est, quo hanc cef- sationis culpam, quoad possem, dele- rem, statui fidos ex historia moni- tores ad te mittere, quorum consilio in deliberationibus uti, & in re gerenda imitari virtutem queas. Sunt enim inter majores tuos in omni laudis genere viri prestantes, & quorum nullam unquam posteritatem pigebit. Et ut ceteros omittam, neminem in ullis rerum reperias monumentis, quem cum Davide nostro conferas. Quod si illi non modo miserrimis, sed etiam flagitiosissimis temporibus divina benignitas est elargita, (ut ait vates Regius) ut matribus tu quoque mensura fias voti, quoties bene precantur liberis, jure poterimus sperare, hanc potestatem, in omnium rerum exitium & ruinam properantem, posse interim etiam sufflaminari, donec ad ea tempora veniatur, cum ex aeterno res humana consecuta decretum certum suum finem sint habitura. Edimburgi IIII. Calend. Septemb.

REGVM SCOTIÆ

CATALOGUS.

1	Fergusius	Pag: 95
2	Feritharis	97
3	Mainus	98
4	Dornadilla	ibid.
5	Nothatus	ibid.
6	Rutherus	99
7	Reutha	100
8	Thereus	ibid.
9	Iofina	101
10	Finnanus	ibid.
11	Durflus	ibid.
12	Evenus I.	102
13	Gillus nothus	103
14	Evenus I I.	104
15	Ederus	105
16	Evenus I I I.	106
17	Metellanus	ibid.
18	Caratacus	ibid.
19	Corbredus	107
20	Dardanus	ibid.
21	Corbredus I I. Galdus cog.	108
22	Luctacus	110
23	Mogaldus	ibid.
24	Conarus	111
25	Ethodius I.	114
26	Satrael	115
27	Donaldus I.	ibid.
28	Ethodius I I.	117
29	Athirco	ibid.
30	Nathalocus	118
31	Findochus	119
32	Donaldus I I.	120
33	Donaldus I I I.	ibid.
34	Cathlinthus	121
35	Fincormachus	122
36	Romachus	123

C A T A L O G U S.

37.	Angusianus	124
38	Fethelmachus	ibid.
39	Eugenius I.	125
40	Fergusius I I.	131
41	Eugenius I I.	134
42	Dongardus	141
43	Constantinus I.	142
44	Congallus I.	143
45	Goranus	144
46	Eugenius I I I.	151
47	Congallus I I.	152
48	Kinnatellus	ibid.
49	Aidanus	ibid.
50	Kennethus	155
51	Eugenius I I I I.	ibid.
52	Ferchardus I.	ibid.
53	Donaldus I I I I.	156
54	Ferchardus I I.	ibid.
55	Malduinus	157
56	Eugenius v.	ibid.
57	Eugenius VI.	158
58	Amberkelethus	ibid.
59	Eugenius VI I.	159
60	Mordacus	ibid.
61	Etfinus	ibid.
62	Eugenius VI I I.	ibid.
63	Fergusius I I I.	160
64	Solvathius	ibid.
65	Achajus	ibid.
66	Congallus	162
67	Dongallus	ibid.
68	Alpinus	163
69.	Kennethus I I.	164
70	Donaldus v.	168
71	Constantinus I I I.	169
72	Ethus	171
73	Gregorius	ibid.
74	Donaldus VI.	174
75	Constantinus I I I I.	ibid.
76	Milcolumbus I.	176

C A T A L O G U S

77	Indulfus	
78	Duffus	177
79	Culenus	178
80	Kennethus I: I.	180
81	Constantinus I I I I. Cog. Calvus	183
82	Grimus	192
83	Milcolumbus I I.	194
84	Donaldus	196
85	Macbethus	202
86	Milcolumbus I I I.	206
87	Donaldus Banus	209
88	Duncanus	215
89	Edgarus	216
90	Alexander I. cog. Acer.	ibid.
91	David I.	ibid.
92	Milcolumbus I V.	218
93	Gulielmus	223
94	Alexander I I.	227
95	Alexander I I I.	232
96	Ioannes Balliolus	236
97	Robertus Brussius	247
98	David I I.	258
99	Eduardus Balliolus	280
100	Robertus I I.	285
101	Robertus I I I.	306
102	Iacobus I.	324
103	Iacobus I I.	340
104	Iacobus I I I.	362
105	Iacobus I V.	400
106	Iacobus V.	441
107	Henricus Stuartus cum Maria Stuarta	469
108	I A C O B V S VI.	556
		669

1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950

1900-1910

1920-1930

DE
JURE REGNI
APUD SCOTOS
DIALOGUS,

Auctore

GEORGIO BUCHANANO
SCOTO.

GEORGIUS BUCHANANUS
JACOBO VI. SCOTORUM REGI,
S. P. D.

CRIPSERAM, ante annos complures, cum apud nos res turbulentissimæ essent, Dialogum de Regum Scotorum jure: in quo, ab incunabulis ipsis (ut ita dicam) quod jus, quæve potestas sit regibus & civibus inter se explicare sum conatus. Is liber cum pro tempore profuisset non nihil sit visus, ut occluderet ora quibusdam, qui clamoribus importunis magis, qui tum erat, rerum statum infectarentur, quam quid rectum esset, ad rationis normam exigerent; rebus tamen paulo tranquillioribus, ipse quoque arma deposita concordia publicæ libens consecravi. Nuper autem cum in eam disputationem inter schedas repertam incidissem, ac visus essem in ea multa videre, quæ ætati tuæ (in ea præsertim rerum humanarum parte collocatæ) essent necessaria, eam publicandam censui, ut & mei in te studii esset testis, & tui erga cives officii te admoneret. Multa autem mihi faciunt fidem, hunc meum conatum non inanem fore: In primis, ætas, nondum pravis opinionibus corrupta, & supra ætatem indoles, ad præclarissima quæque capeßenda, sponte properans; & non modo præceptoribus sed omnibus recte monentibus in obtemperando facilitas, & in rebus examinandis judicium, & solertia: quo in genere nullius apud te magnopere pollet auctoritas, nisi probabili ratione confirmetur. Video etiam, te, naturæ quodam instinctu, ab adulatione, quæ & tyrannidis est nutricula, & legitimi regni gravissima pestis, adeo abhorrere, ut solæcissimos & barbarissimos aulicos, non minus oderis, quam qui sibi omnis elegantia censors videntur, eos ament & affectent, & velut sermonis condimenta passim Majestates, Dominationes, Illustritates, & si qua alia magis sunt putida, adspargant. Ab hoc te errore quanquam & naturæ bonitas, & institutio rectorum in præsentia vendicent: tamen non nihil subvereri cogor, ne blanda vitiorum alitrix, prava consuetudo, animum adhuc tenellum in pejorem partem detorqueat: præsertim, cum non ignorem, quam reliqui nostri sensus facile sese præbeant seducendos. Hunc igitur ad te non modo monitorem, sed etiam flagitatorem importunum, ac interim impudentem misi: qui, in hoc flexu ætatis, trans adulationis scopulos te comitetur: nec moneat modo, sed in via semel inita contineat, & si quid deflexeris, reprehendat & retrahat. cui si parueris, tibi, tuisque in præsentia tranquillitatem, & in futurum sempiternam comparabis gloriam. Vale. Sterlini: Anno Salutis humanæ M. D. LXXIX. die decimo Januarii.

DE JURE REGNI
APUD SCOTOS, DIALOGUS.

Personæ,

G. BUCHANANUS, THOMAS MÆTELLANUS.

CUm nuper è Galliis Thomas Matellanus redisset, eumque diligenter, de statu rerum Gallicarum, percontatus essem, cœpi, pro meo in illum amore, hortari, ut in curriculo ad gloriam instituto perseveraret, spemque optimam, de progressu studiorum suorum, conciperet. Nam si ego mediocri ingenio, re familiari prope nulla, saculo inerudito, ita tamen cum temporum iniquitate conflixerim, ut, aliquid præstitisse, videar: certe quibus, feliciorè saculo natis, atas, opes, ingenium abunde suppetunt, hi neque labore ab honesto instituto deterreri deberent, neque, tot adminiculis adjuti desperare possunt. Pergerent igitur, pro virili, rem literariam illustrare, ac se suosque cives memoriæ posteritatis commendare. Quod si paululum conniterentur, fore, ut eam opinionem ex animis hominum tollerent, in frigidis Orbis regionibus, à literis, humanitate, omnique ingenii cultu homines tantum abesse, quantum à Sole abessent. Nam ut Afris & Ægyptiis, aliisque plerisque nationibus, celeriores animi motus, acrimoziamque majorem ingenii natura indulserit: nullam tamen gentem ita prorsus damnavit, ut, ad virtutem & gloriam, aditum ei præcluserit. Hic cum ille de se (qui est ejus pudor) modice, de me vero magis amanter, quam vere locutus esset; eo tandem sermonis cursus nos pertraxit, ut, ubi ille me de perturbato patriæ statu rogasset, & ego ei, quantum commodum mihi pro tempore videbatur, respondissem: cœperim invicem, eum rogare, quamnam vel Gallorum, vel aliarum quas in Galliis convenisset, gentium, de rebus nostris esset opinio. Non enim dubitabam, quin ipsa rerum novitas (ut solet) omnibus esset occasionem & materiam sermonum datura. Quorsum (inquit ille) id ex me petis? Nam cum & rei gesta ordinem teneas, nec ignores, quid maxima pars hominum loquatur, omnes propemodum sentiant; facile conjicere potes, ex animi tui conscientia, qua sit, vel saltem debeat esse, omnium opinio.

B. At enim, quanto longius externa nationes absunt, eoque minores

causas iræ, odii, amoris, aliarumque perturbationum habent, quæ animum à vero deflectere possunt, tanto plerunq; & sincerius judicant, & liberius, quid sentiant, eloquuntur: eadem illa loquendi & conferendi cogitationes libertas multa eruit obscura, impedita explicat, dubia confirmat, & improbis os occludere, & infirmiores docere, potest. M. Visne, tecum ingenuè loquar? B. Quid ni? M. Quanquam vehementer efferebar cupiditate videndi, ex longinquo intervallo, patriam, parentes, propinquos, & amicos, nihil tamen æque hoc desiderium inflammabat, atq; voces imperita multitudinis. Et si enim vel consuetudine me confirmatum vel preceptis doctissimorum hominum existimaram: tamen cum in rem presentem ventum est, nescio, quo modo animi mei mollitiem calare non potui. Nam, cum scædum illud facinus, non adeo pridem hic editum, omnes uno ore detestarentur auctoq; incertus esset, vulgus, quod impetu magis fertur, quam consilio regitur, paucorum culpam in omnes conferebat, & privati maleficii commune odium adeo in totam gentem redundabat, ut qui etiam à suspitione erant remotissimi, sceleris alieni infamia conflagrarent. Igitur dum hac velut calumniæ procella conquiesceret, libenter in hunc portum confugi: in quo tamen vereor, ne in scopulum impegerim. B. Quamobrem vero? M. Quia recentis criminis atrocitas animos omnium, jam dudum accensos, adeo inflammatura mihi videtur, ut nullus jam defensionis locus supersit. Qui enim non imperitorum modo, sed eorum, qui sibi plus sapere videntur, impetum sustinere potero? qui non innoxii adolescentis in cade crudelitate inaudita nos contentos fuisse clamitabunt, nisi in scæminas (cui sexui etiam, captis urbibus, hostes parcunt) novum immanitatis edere-mus exemplum. A quo vero facinore dignitas ulla, aut majestas eos deterrebit, qui in Reges ita scæviant? Aut quem misericordiæ locum relinquent, quos neq; sexus imbecillitas, nec ætatis innocentia represserit? Ius, mos, leges, respectus imperii, reverentia legitimi magistratus, quem post hæc vel retinebunt pudore, vel coercerunt metu, ubi summi imperii vis infirmorum patet ludibrio? ubi sublato æqui, iniqui, turpis, honesti discrimine, publico prope consensu, in immanem degeneratur barbariem? Hæc & his atrociora scio, me, cum in Gallias rediero, auditurum: oclusis interim omnium auribus, nec defensionem, nec satisfactionem admissuris. B. At ego te facile hoc timore nostramque gentem falso crimine liberabo. Nam si prioris atrocitatem sceleris tantopere execrantur, qui convenit, se veritatem, in eo vindicando reprehendere? Aut si, Reginam in ordinem redigi, moleste ferunt, prius est necesse, ut probent. Igitur,

tu elige,

tu elige, utrum è duobus atrox videri velis. Nam utrumque nec illi nec tu modo vobis constare velitis) aut laudare, aut vituperare potestis. M. Ego vero eadem Regis utique abominor, & detestor: gaudeoque ejus invidiam à publica conscientia remotam, & in paucorum improbitatem esse collatam. Hoc vero posterius facinus neque omnino vituperare, nec laudare possum: nam quod scelus, ab omni hominum memoria, maxime nefarium, consilio & industria, eruerint, sceleratos bello & armis persequantur, facinus praclarum & memorabile mihi videtur. Quod autem summum magistratum in ordinem redegerint, nomen Regium, quod magnum atque sanctum semper, apud omnes gentes, fuit, contempserint: nescio quomodo acceptura sint omnes Europa nationes: illaque in primis, quae sub imperio Regio vivunt. Me certe, quamquam non ignorem, quid ex adverso pratendatur, vel facinoris magnitudo, vel novitas vehementer movet, eoque etiam magis, quod ex auctoribus ejus, nonnulli mecum arcta consuetudine sunt conjuncti. B. Iam propemodum videor, videre, quid non tam te fortasse commoveat, quam istos, aliena virtutis iniquos judices, quibus satisfaciendum existimas. Eorum ego tria potissimum genera statuo, qui manus istam injectionem sint vehementer exagitaturo. Vnum genus est perniciosissimum: in eo sunt tyrannicarum libidinum administri, qui nihil non justum & honestum sibi credunt, in quo Regibus gratificari queant: quique non ex sua quamque rem vi, sed dominorum libidine metiuntur. Hi sese aliena cupiditati adeo addixerunt, ut nullam sibi, neque dicendi, neque faciendi, libertatem reliquerint. Ex hac secta prodierunt, qui adolescentem innoxium, nullis inimicitiarum causis, sed lucri, honoris, aulicaeque potentiae spe, libidini aliena crudelissime mactata verunt. Isti autem cum, Regina vicem se dolere, simulant, non illius ingemiscunt miseriis sed sua securitati prospectum volunt, praemiumque sceleratissimi facinoris, quantum spe devorarunt, agre sibi de faucibus creptum ferunt. Hoc igitur genus hominum non tam oratione, quam legum severitate, & vi armorum reor castigandum. Alii toti rerum suarum sunt. Hi homines alioqui minime mali, non publica (quod videri volunt) injuria, sed damnis aguntur domesticis, ideoque mihi magis egere videntur consolatione, quam vel rationum vel legum remediis. Reliqua est imperita multitudo, quae omnia nova miratur, plurima reprehendit: neque quicquam rectum putat, nisi quod ipsa aut facit, aut fieri videt. Quantum enim à consuetudine majorum receditur, tantum à justo & a quo recedi putat. Hi quia non malitia & invidia, neq;

respectu ullo rerum suarum ducuntur, fere doceri & de errore se deduci patiuntur: ac plerunque, vi rationum convicti, sese dedunt: quod, in causa Religionis, sæpenumero his temporibus experimur, & superioribus sumus experti. nec fere quisquam adeo ferus est, qui non mitescere possit,

Si modo cultura patientem commodet aurem.

M. Istud certe verissimum esse, non semel sumus experti. B. Ut igitur cum hac multitudine agas, si clamosissimum & importunissimum quemque roges, quid de supplicio Caligula, Neronis, aut Domitiani sentiat, neminem eorum tam addictum Regio nomini fore puto, ut non, jure pœnas eos luisse, fateatur. M. Fortasse verum dicis. Sed iidem confestim clamitabunt, eos non de Tyrannorum supplicio queri, sed justorum Regum indignas calamitates iniquo animo ferre. B. Videſne igitur, quam facile multitudo placari possit? M. Nondum, nisi tu quid aliud dicas. B. At, paucis faxo, intelligas. Vulgus (ut ais) Tyrannorum cadem probat: erga Regum adversam fortunam commovetur. Nonne igitur, si intelligat plane, quod sit inter Tyrannum & Regem discrimen, posse fieri existimas, ut, in plerisque sententiam suam mutet? M. Istud si omnes faterentur, Tyrannos jure occidi, magnus ad reliqua aditus nobis esset patefactus. Sed video quosdam, nec spernenda quidem auctoritatis viros, qui, cum legitimos Reges legum pœnis subjiciant, tamen sacrosanctos esse velint Tyrannos: præpostero certe, nisi fallor judicio: sed tamen pro eorum imperio, quamlibet immoderato & intolerabili, tanquam pro aris & focis, depugnare sunt parati. B. Ego quoque in complures, nec semel quidem, incidi, qui istud ipsum pertinaciter defendant: sed recte an secus, commodius alio loco expendemus. Interea, si vis, hoc nobis sit positum, ea lege, ut, nisi posterius satis confirmatum tibi videatur, tuo arbitrio id ipsum retractare liceat. M. Ista quidem lege non repugno. B. Pugnantia igitur hæc duo statuemus, Regem & Tyrannum esse. M. Statuamus. B. Qui originem ergo, causasque Regum creandorum, quasque sint Regum in populos, populorum in Reges officia explicaverit, nonne ex adverso quæ ad naturam Tyranni pertinent propemodum explicuisse tibi videbitur? M. Ita arbitror. B. Et imagine utriusque proposita, nonne vulgus etiam intellecturum putas, quodnam sit suum erga utrunque officium? M. Verisimile est. B. Contra vero, in rebus dissimilimis, quæ sub eodem genere continentur, similitudines quædam inesse possunt, quæ imprudentes facile queant in errorem inducere? M. Possunt, procul dubio: in eoque potissimum genere, ubi, qui deterior est, præstan-

rioris personam facile assumit, nihilque magis studet, quam ut imperitis imponat. B. Habesne aliquam in animo descriptam Regis & Tyranni imaginem? Nam si habes, magno labore me levabis. M. Ego profecto, utriusque quam habeam in animo imaginem, facile possem explicare: sed vereor, ea ne sit impolita & informis. Itaque, ne, dum tu me refutes, longior instituat oratio, malo audire, quid tu sentias, qui & aetate & rerum usu prior es; nec aliorum modo sententias teneas, sed ipse etiam multorum & mores, & urbes videris. B. Ego vero id faciam, ac libens, neque tam meam, quam veterum sententiam explicabo; quo major sit auctoritas orationi, ut qua non temporis causa confecta sit, sed ex eorum opinionibus excepta, qui, cum extra presentem controversiam fuerint, non minus discrete, quam breviter suum iudicium protulerunt, sive odio, sine favore, aut invidia, quorum causa procul ab illis aberant, eorumque potissimum sententiis utar, non qui in umbris & ocio consenuerunt: sed qui domi forisque in civitatibus bene constituti, virtute & consilio floruerunt. Sed, priusquam eos proferam testes, pauca ex te exquirere volo, ut cum in rebus quibusdam, nec iis exiguis, consenserimus, non sit mihi necesse, de cursu instituto digredi, & in perspicuis, & prope notis, vel explicandis, vel confirmandis immorari. M. Ita faciendum censeo: ac si quid vis, roga. B. Putas ne, tempus quoddam fuisse, cum homines in tuguriis atque etiam antris habitarent; ac, sine legibus, sine certis sedibus, palantes, vagerentur; congregarenturque prout vel animi libido ferebat, vel commoditas aliqua, utilitasque communis eos conciliabat? M. Ego vero istud credo: cum sit & ordini natura consentaneum, & omnibus prope omnium gentium historiis testificatum, ejus vita, rudis & inculta, Trojanis etiam temporibus in Sicilia, describit imaginem Homerus:

Nec fora conciliis fervent, nec iudice: tantum
Antra colunt umbrosa: altis in montibus ædes
Quisque suas regit, uxorem natoque: nec ulli
In commune vacat, socias extendere curas.

Eisdem etiam temporibus, Italia nihilo cultior fuisse dicitur, ut ex fertilissimis prope totius Orbis regionibus facile sit coniecturam facere, quanta tum solitudo & vastitas in ceterioribus fuerit. B. Vtrum vero existimas natura magis consentaneum, vitam ne illam vagam & solitariam, an concilia cætusque hominum concordet? N. Cætus hominum procul dubio, quos ipsa utilitas

-- iusti prope mater, & æqui *Primum congregavit ac
Communi dare signa tuba, defendier iisdem* (jussit
Mœnibus, atque una portarum clave teneri.

B. *Quid? tu, utilitatem primam ac summam conciliatricem hominum fuisse, arbitraris? M. Quid ni? qui, hominum causa homines fuisse generatos, audierim ex hominibus doctissimis. B. Magnam profecto videtur quibusdam utilitas, habere vim, ad societatem publicam humani generis & constituendam, & continentendam. Sed est, nisi fallor, congregandorum hominum causa longe antiquior, & communitatis eorum inter ipsos multo prius & sanctius vinculum. Alioqui, si commodi sui privati quisque, velit habere rationem, vide, ne illa ipsa utilitas solveret potius quam conjungeret humanam societatem. M. Fortasse istud verum sit. Sed, qua sit altera illa communionis hominum origo, audire cupio. B. Ea est quadam natura vis, non hominibus modo, sed mansuetioribus etiam aliorum animantium indita, ut si etiam absint utilitatis illa blandimenta, tamen cum sui generis animantibus libenter congregentur. At de cæteris in præsentia nihil attinet disputare: homini certe à natura hanc vim tam videmus alte impressam, ut si quis omnibus eis rebus abundet, qua vel ad incolunitatem tuendam, vel ad voluptatem & animorum oblectationem comparata sunt, sine hominum commercio vitam sibi insuavem sit existimaturus. Quin & illi ipsi, qui cupiditate scientia, & studio veri investigandi se à turba removerunt, & in secretos abdidit recessus, neque perpetuam animi contentionem ferre diutius potuerunt; nec, si quando eam remisissent, in solitudine se continere poterant: sed illa ipsa secreta sua studia libenter proferebant: & velut in communem utilitatem elaborassent, in medium conferebant sui laboris fructum. Quod si quis est qui omnino solitudine capiatur, cæcusque hominum fugiat, ac deviset, id magis animi morbo, quam vi nature fieri existimo: qualem Timonem Atheniensem accepimus, & Corinthium Bellerophontem;*

Qui miser Elæis errabat solus in oris,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

M. *Non admodum hic abs te dissentio. Sed unum est abs te hic positum nature nomen, quod & ego sæpe magis consuetudine loquendi usurpo, quam intelligo: & ab aliis ita varie, & in tam multas res accommodatur, ut plerunque dubitem ad quam potissimum eam referam. B. Ego profecto nihil aliud in præsentia intelligi volo quam lucem animis nostris divinitus infusam. Nam cum Deus*

Sanctus

Sanctius hoc animal, mentisque capacius altæ, &

--- quod dominari in cætera posset,

formavit, non modo corpori ejus oculos dedit, quibus ducibus ad-
versa qua essent sua conditioni fugeret, qua commoda, sequere-
tur: sed animo etiam velut lumen quoddam prætulit, quo turpia
ab honestis secerneret. hanc vim alii naturam, alii natura legem
vocant. Ego profecto divinam existimo, planeque illud habeo per-
suasum, quod nunquam aliud natura, aliud sapientia dicat. Ejus
porro legis velut compendium, quod totam paucis complecteretur,
Deus nobis tradidit, Vt ipsum, scilicet, ex animo diligeremus, ac
proximos velut nos ipsos. Hujus legis omnes sacrorum voluminum
libri, qui ad mores formandos pertinent, nihil aliud quam expli-
cationem continent. M. Igitur humana societatis non tu oratorem
aliquem aut jureconsultum, qui homines dispersos colligeret, sed
ipsum Deum auctorem putas. B. Ita profecto est: ac juxta Cicero-
nis sententiam, nihil quidem, quod in terris fiat, principi illi Deo
qui hunc mundum regit, acceptius puto, quam cætus hominum
jure sociatos, qua civitates appellantur. Harum civitatum par-
tes similiter inter se junctas esse volunt, atque cuncta corporis
nostri membra inter se coherere, mutuisque constare officiis &
in commune elaborare, pericula communiter propellere, utili-
tates prospicere, eisque communicandis omnium inter se bene-
volentiam devincire. M. Igitur non utilitatem tu, sed legem il-
lam divinam ab initio rerum nobis insitam conveniendi in u-
num cætum multo augustiorem & diviniorem causam statuis.
B. Non quidem illam ut justis & aequi matrem, ut quidam vo-
luerunt, sed potius ancillam, & civitatis bene constituta è custo-
dibus unam? M. Hic quoque facile tibi assentior. B. Iam velut
in corporibus nostris, ut qua inter se pugnantibus constant prin-
cipis, morbi, hoc est perturbationes, & intestini quidam existunt
tumultus, similiter in his majoribus corporibus, id est civita-
tibus, fieri necesse est: ut qua ex diversis, & quodam modo pu-
gnantibus, hominum generibus, ordinibus, condicionibus, naturis
que coeant, & eorum etiam hominum

Qui non iidem eadem possunt horam durare probantes,
brevis certe eas dissolvi, & interire necesse est, nisi adhibeatur,
velut medicus perturbationum sedator, qui temperamento aqua-
bili, & salubri infirmiores partes fomentis confirmet, redun-
dantes humores compeecat, & ita singulis membris consulat, ut
neque partes imbecilliores, inopia alimenti, tabescant, neque vali-
diores, plus a quo, luxurient. M. Ita plane necesse est. B. Qui

in corpore civili hoc præstabit, quo nomine eum appellabimus? M. De nomine non sum admodum sollicitus. Quocunque enim censeatur, virum præstantissimum, ac plane Deo similitimum cum judico, qua in re sapientia majorum multum prospexisse mihi videtur, qui rem per se pulcherrimam nomine etiam splendidissimo decorarunt. Regem enim opinor intelligis, cujus vocabuli ea vis est, ut rem quidem per se maximam & excellentissimam, penè oculis cernendam subjiciat. B. Recte sentis. ea enim voce Deum compellamus. Nullum enim aliud habemus angustius vocabulum, quo natura illius excellentis declaremus præstantiam: neque convenientius, quo paternam erga nos curam & studium significemus. Quid alia colligam, qua ad munus regis significandum transferimus? qualia sunt Pater Æneas, Agamemnon populorum Pastor; item Dux, Princeps, Governator. Quibus omnibus ea significatio subest, ut ostendant Reges non sibi, sed populo, creatos esse. Iam quod de nomine satis inter nos convenit: si videtur, de officio differamus, iisdem quibus ingressi sumus insistentes vestigiis. M. Quibus tandem? B. Meministi quid nuper dictum sit? civitatem corpori nostro persimilem videri, motus civiles morbis, medico Regem? Si igitur officium medici quale sit intellexerimus, non longe; opinor, aberimus ab officio Regis. M. Fieri potest. nam cetera qua tu enumerasti, persimilia, ac pene germana, mihi sunt visa. B. Noli exspectare ut minima quæque hic excutiam. Neque enim temporis angustia id patitur, nec ipsa res exigit. Sed si in summa hæc inter se convenient, cetera facile tibi subjicies, M. Tu vero perge, ut facis. Scopus etiam idem videtur utriusque propositus. M. Quinam? B. Corporis (cui adhibentur curando) incolumitas. M. Intelligo. Alter enim humanum, alter civile corpus incolume in suo statu tueri, quatenus rei natura fert, & morbo affectum ad justam valetudinem reducere debet. B. Recte intelligis. Duplex enim est utriusque officium. alterum in tuenda valetudine bona, alterum in restituenda, si morbo fuerit labefactata. M. Assentior. B. Vtrinque enim morbi sunt similes. M. Ita videtur. B. Nam & sua quædam nocet utriusque redundantia rerum noxiarum, & necessariarum inopia. Et utrumque corpus prope pari ratione curatur: nempe vel extenuatum nutricando, & leniter fovendo, vel plenum & redundans super vacuum egestione levando, & moderatis laboribus exercendo. M. Ita est. Sed hoc interesse videtur, quod in altero humores, in altero mores ad justam quandam temperiem sunt reducendi. B. Rem tenes. Civilis enim corporis velut & naturalis suum quoddam est temperamentum: quam rectissime, opinor,

mè, opinor, justitiam appellabimus. Ea enim est qua singulis prospicit partibus, & curat ut in officio constent. Ea interim sanguinis nrissione, interim noxiorum exilio, velut egestionem, redundantia egerit: interim animos demissos, & meticulosos excitat, & diffidentes consolatur, & ad illam quam dixi temperiem totum corpus reducit: reductumque commodis laboribus exercet, & certo laboris & ocii præscripto temperamento restitutam valetudinem quoad ejus fieri potest conservat. M. Cetera tibi facile assentior, nisi quod civilis corporis temperamentum in justitia collocas: cum vel ipso nomine & professione temperantia has partes sibi vendicare jure suo videatur. B. Nihil admodum referre puto utri hunc honorem deferas. Nam cum omnes virtutes, quarum vis in actione cernitur, in mediocritate quadam, & aequalitate sint posita, ita quodam modo inter se connexa sunt, & coherent, ut unum omnibus officium esse videatur: id est, cupiditatum moderatio. Ea quocumque in genere versatur, non admodum refert utro nomine voces: quanquam illa moderatio, qua in rebus communibus & hominum inter se commerciis posita est, commodissime mihi nomine justitia intelligi posse videatur. M. Hic tibi facillime assentior. B. In Rege autem creando hoc opinor veteres fuisse sequutos, ut si quis inter cives esset singulari præstantia, reliquosque omnes aequitate & prudentia antecellere videretur, ut in apum alvearibus fieri traditur, regnum ad eum ultro deferebant. M. Credibile est ita factum. B. Quid si nemo unus qualem diximus, in civitate inveniretur? M. Iure illo natura, cujus ante meminimus, par imperium in pares usurpare non potest, nec debet: naturâ enim justum opinor, ut inter eos, qui cetera sunt pares, imperandi & parendi etiam vices sint pares. B. Quid si populus, annua ambitionis radio, unum aliquem non plane omnibus, virtutibus regiis præditum, sed vel nobilitate, vel divitiis, vel rebus bello gestis insignem, Regem velit eligere? Nonne & hunc optimo jure existimabimus Regem? M. Optimo. Populo enim jus est, ut imperium cui velit, deferat. B. Quid si hominem acutum, non tamen eximia artis peritia præditum, adhibeamus ad morborum curationem? Huncne statim medicum, ubi ab universis fuerit electus, arbitramur? M. Minime: doctrinâ enim, & multarum artium experientia, non suffragiis, fit medicus. B. Quid in ceteris artibus artifices? M. Eandem rationem esse omnium, reor. B. Regnandine aliquam artem esse putas? M. Quidni? B. Potestne rationem reddere cur ita credas. M. Videor mihi posse. Nempe qua in aliis artibus reddi solet. B. Quam dicis? M. Omnium enim artium ab experientia

tia profecta sunt initia. Nam cum plerique temere, ac nulla ratione multa aggredierentur, alii autem, propter exercitationem & consuetudinem, eadem illa callidius facerent, animadversis utrinque eventis, & perpensis eventorum causis, homines acuti praeceptorum quendam ordinem digesserunt, eamque descriptionem *Artem* appellarunt. B. Potest ergo, simili animadversione, ars aliqua regia describi, ut medicina? M. Opinor posse. B. Quibus ex praeceptis ea constabit? M. Non habeo, in promptu, dicere. B. Quid si ex aliarum artium collatione id investigatemus? M. Quo pacto? B. Hoc pacto: Grammaticorum quaedam sunt praecepta, & medicina & agricultura. M. Intellego. B. Nonne praecepta illa grammaticorum & medicorum, artes ac leges etiam appellabimus: & ita in ceteris? M. Ita prorsus videtur. B. Quid civiles leges? regia ne artis praecepta quaedam tibi videntur? M. Videntur. B. Has igitur tenere decet eum qui Rex censeri velit. M. Ita videtur. B. Quid qui non tenet? etiam si populus eum regnare jusserit, Regem eum appellandum censes? M. Hic facis ut haeream. Nam si consentire cum superiore oratione velim, populi suffragia non magis Regem, quam alium quemvis artificem facere possunt. Q. Quid hic agendum censes? Nam nisi Regem suffragiis electum habeamus, vereor ne legitimum ullum habituri simus. M. Ego quoque idem istud vereor. B. Visne igitur, quod in artium comparatione postremo nobis positum est, diligentius excutiamus? M. Fiat, si quidem tibi ita videtur. B. Praecepta artificum nonne in singulis artibus leges vocavimus? M. Factum. B. At vereor ne satis circumspicte id à nobis sit factum. M. Quamobrem? B. Quia absurdum videretur, qui artem quamlibet teneret, eum tamen artificem non esse. M. Absurdum. B. Sed qui quod artis officium est praestet, eum artificem existimabimus, sive id sponte natura, sive perpetua constantique ratione & facultate quaedam faciat. M. Ita reor. B. Qui hanc igitur recte quidvis faciendi vel rationem vel prudentiam teneat, eum artificem appellabimus, modo exercitatione facultatem comparaverit. M. Rectius quam illum alterum, qui nuda praecepta absque usu & exercitatione habeat. B. Praecepta igitur illa non existimabimus artem esse? M. Minime: sed artis quaedam similitudinem, aut verius umbram. B. Qua est ergo facultas illa civitatum gubernatrix, quam civilem sive artem, sive scientiam vocabimus? M. Prudentiam mihi velle dicere videris: ex quo, velut fonte, leges omnes, si modo societati hominum conservanda sint utiles, proficisci ac derivari oportet. B. Rem attigisti. Hac igitur si summa & perfecta in quo-

piam esset, tum natura, non suffragiis regem esse diceremus: liberamque rerum omnium potestatem ei traderemus: sin talem non reperiamus, qui proxime ad illam excellentem naturam praestantiam accesserit, similitudinem quandam in eo veri regis amplexi etiam Regem appellabimus. M. Appellemus, si ita videtur. B. Et quoniam adversus animi affectiones, quae possunt, & plerumque solent avertere à vero, ne satis firmus sit, timemus, legem ei velut collegam, aut potius moderatricem libidinum, adjiciemus. M. Non censes igitur rerum omnium arbitrium penes Regem esse debere. B. Minime. Nam eum non solum Regem, sed etiam hominem esse memini, multa per ignorantiam errantem, multa sponte peccantem, multa prope invitum: quippe animal ad omnem favoris & odii auram facile mutabile. Quod vitium natura magistratus augere etiam solet: adeo ut hic potissimum sententiam illam ex comœdia veram esse comperiam, OMNES licentia deteriores fieri. Quamobrem legem ei adjungendam censuerunt homines prudentissimi, quae vel ignorantiam viam ostendat, vel aberrantem in viam reducat. Ex his, opinor, intelligis, ὅς ἐν τῷ πρῶ, quodnam ego veri Regis officium esse rear. M. De causa creandarum Regum, de nomine, deque officio, plane mihi satisfacisti. neque tamen si quid adjicere velis repugnabo. Et si vero animus ad ea quae restare videntur properat, unum tamen quod in tota oratione tua nonnihil offendebat, non puto silentio praterendum: quod videlicet subiniquus Regibus mihi videaris. Idque ipsum etiam antea de te frequenter eram suspicatus; cum te Resp. antiquas, Venetorumque civitatem adeo profuse laudantem saepe audivissem. B. Non tu recte hic de me sentiebas. neque enim ego apud Romanos, Massilienses, Venetos, & si qui alii fuerunt apud quos potentiora fuerint legum quam hominum imperia, tam suspicio diversam civitatis administranda rationem, quam aequitatem: neque multum referre puto Rex, Dux, Imperator an Consul vocetur, qui praesit, modo illud teneatur, eum aequitatis tuenda causa in magistratu esse collocatum. Imperium enim modo sit legitimum, non est quod de nomine ejus contendamus. Nam & quem nos Venetorum Ducem vocamus, is nihil aliud est, quam Rex legitimus: & Coss. primi non modo Regum insignia, sed imperium etiam retinuerunt. Id modo intererat, quod non unus, sed duo praerant: (quod etiam in perpetuis Lacedaemoniorum Regibus fieri solitum non ignoras) qui non in perpetuum, sed in annum creabantur. Illud igitur quod ipitio diximus, tenere semper oportet, Reges primum tuenda aequitati fuisse

fuisse constitutos. Id illi si tenere potuissent, imperium quale acceperant, tenere perpetuo potuissent: hoc est liberum & legibus solutum. Sed (ut humana sunt omnia) statu rerum in pejus prolabente, quod publica utilitatis causa fuerat constitutum imperium, in superbam dominationem vertit. Nam cum libido Regum pro legibus esset, hominesque in potestate infinita & immoderata collocari sibi non temperarent, sed multa gratia, multa odiis, multa privatis commoditatibus indulgerent, Regum insolentia, legum fecit desiderium. Leges igitur hac de causa inventae sunt à populis, Regesque coacti, non sua in judiciis licentia, sed quod populus in se dedisset, jure uti. Multis enim edocti erant experimentis, melius libertatem legibus quam Regibus credi: cum alteri multis de causis à vero defecti possent, altera, adversus preces & minas surda, unum & perpetuum tenorem servarent. Regibus igitur, cetera liberis, hic unus imperio modus est praefinitus, ut suas actiones & orationem ad legum praescripta conformarent: & praemia poenaeque, maxima societatis continenda vincula, ex earum sanctionibus dividerent. Denique quemadmodum ait summus administranda Reipub. Magister, ut Rex, esset lex loquens, lex, Rex mutus. M. Statim ab initio ita Reges laudaveras, ut eorum majestatem prope augustam & sacrosanctam faceres. Nunc vero velut poenitentia revocatus, nescio quibus angustiis eos concludis, & in legum prope dicam ergastula conjectis ne liberam quidem orationem permittis: me autem ex magna spe dejecisti. sperabam enim fore, ut rem (juxta clarissimum historia auctorem) inter Deos hominesque pulcherrimam, vel tua sponte, vel à me admonitus, in orationis cursu, in suum splendorem restitueres: quam tu omnibus ornamentis spoliata in ordinem redelegisti: & qui primus in orbe terrarum fuit magistratus, eum angustiis circumseptum cancellis prope contemptibilem, nulli certe sano reddidisti optandum. Quis enim sanae mentis non in mediocri fortuna subsistere privatus malit, quam in perpetuis molestiis, aliorum intentus negotiis, sua rei negligens, totum vitam cursum ad alienas rationes componere? Quod si ista regnandi ubique proposita sit conditio, vereor ne major penuria Regum sit futura, quam in prima nostrae Religionis infantia fuerit Episcoporum. Nec miror, si ad hanc formulam spectentur Reges, olim è pascuis, & ab aratro petitos, qui praeclearum istum honorem acciperent. E. Vide quaso quanto in errore verferis, qui non fruenda justitia, sed voluptatis causa Reges à populis & nationibus expetitos putes: neque honori locum esse existimes ubi divitiae & voluptates non affluant. Qua in re quantum

tum eorum amplitudini detrahas, cogita. Id quo facilius intelligas, confer mihi aliquem ex iis quos tu videris Regem velut puellarem puppam vestitum, & ad inanem pompam magno cum fastu, ingenti turba stipatum, produci, cujus tu similitudinem in eo quem describimus Rege desideras. confer, inquam, istorum aliquem cum eis qui olim clari fuerunt: quorum etiam nunc vivit, vigetque & ad posteros celebratur memoria. Illi profecto tales fuerunt qualem ego modo designavi. Audistine unquam fando Macedonem illum Philippum cum vetula, ut suam causam audiret, roganti r spondisset, sibi non esse otium: illaque subiecisset, igitur ne sis Rex. Audistine, inquam, ab anu paupercula Regem tot bellorum victorem, tot gentium dominatorem, sui admonitum officii, paruisse: & quod Regum esset munus agnovisse? Confer igitur hunc Philippum cum Regibus non modo maximis qui nunc in Europa sunt, sed cum omni vetustatis memoria: nullum profecto comperies prudentia, fortitudine, laborum patientia parem: paucos magnitudine ditionis aequales. Agesilaum, Leonidam, ceterosque Lacedamoniorum Reges si enumerem, (at quantos viros!) obsoleta videbor exempla proferre. Vnum tamen Lacana puella dictum silentio praterire non possum. ea est Gorgo Cleomedis filia. hac cum videret servum hospiti Asiatico soccos detrahentem, accurrens ad patrem, exclamavit, Pater, hospes manus non habet. Quo ex puella dicto de tota Laconica disciplina, Regumque domestica consuetudine facile judicare potes. At qui ex hac rustica sed virili disciplina prodierunt, hac qualiacunque sunt, pepererunt: ex ista vero Asiatica, qui maxima regna, per manus à majoribus tradita, per luxuriam & ignaviam amiserunt. Et, ut veteres omittam, talis fuit non adeo pridem apud Gallicos Pelagius, qui in Hispania Saracenorum opes primus labefecit, apud hunc quamvis

--- Ignemque laremque,

Et pecus. & dominos communis clauderet umbra :

adeo tamen Hispanos reges ejus non pudet, ut in maxima gloria ponant quod ab eo sint oriundi. Sed cum hic locus longiorem postulet disputationem, unde sumus digressi redeamus. Nam quod tibi sum pollicitus, ostendere quam primum cupio, non à me confictam fuisse hanc regnandi formulam, sed clarissimis omnis memoriae viris idem visum fuisse: breviterque, unde hac hauserim, fontes commonstrabo. Libri sunt M. T. Ciceronis omnium consensu laudatissimi qui de officiis inscribuntur: horum è secundo libro hac ad verbum sunt: Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodo-

Herodotus, sed etiam apud majores nostros justitiæ fruendæ causa videntur olim bene morati Reges constituti. Nam cum premeretur initio multitudo, ab iis qui majores opes habebant, ad unum aliquem fugiebant virtute præstantem, qui cum prohiberet injuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari jure retinebat. Eademque constituendarum legum causa fuit, quæ Regum. Ius enim semper est quæsitum æquabile, neque enim aliter esset jus. Id si ab uno bono & justo viro consequerentur, eo erant contenti: cum id minus contingebat, leges sunt inventæ, quæ cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de justitia magna esset opinio multitudinis. Adjuncto vero ut iidem prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his autoribus non posse consequi se arbitrarentur. *Vides ex his verbis, opinor, quam & Regum & legum expetendarum Cicero causam fuisse existimet. Possem hic testem & adstipulatorem laudare Xenophontem, non minus rebus bello gestis quam Philosophia studio nobilem, nisi eum tam familiarem tibi esse scirem, ut ejus omnes sententias notas haberem. Platonem vero & Aristotelem & si non ignoro quanti eos facias, in præsentia omitto. Malo enim è mediis rerum actionibus homines illustres, quam è gymnasiarum umbris accersere in subsidium. Stoicum vero Regem, qualis à Seneca in Thyeste describitur, multo minus sum arbitratus tibi à me producendum. Non tam quod illa veri Regis imago perfecta non sit: quam quod illud principis boni exemplar magis animo informari, quam aliquando sperari posset. Sed & ne in iis quos produxi calumnia locus esset, non è solitudine Scytharum Reges proposui, qui vel suos distringerent equos, vel aliud operis, quod multo magis à nostris moribus abhorreret, facerent: sed è media Græcia: & qui illis ipsis temporibus, quibus omnibus honestis artibus Græci fuerunt florentissimi, aut maximis nationibus, aut bene moratis præerant civitatibus: & ita præfuerunt, ut & vivi apud suos in maximo fuerint honore, & mortui posteris præclaram sui memoriam reliquerint. M. Hic ego, si postules quid sentiam, vix audeo fateri tibi vel meam inconstantiam, vel timiditatem: vel si quo alio nomine tibi libeat id vitium appellare. Nam quoties ista, quæ à te modo recitata sunt, apud historia præstantissimos lego scriptores, vel à sapientissimis hominibus, quorum auctoritatem non ausim defugere, laudari audio, & ab omnibus bonis probari, non modo vera, recta, sincera, sed etiam fortia,*

fortia, & splendida mihi videntur. Rursus quoties oculos ad nostri temporis munditias & elegantiam refero, antiquitas illa sancta & sobria, sed horrida tamen, & nondum satis expolita fuisse videtur. Sed hac fortasse alias per ocium: nunc vero, si quidem videtur, quod instituisti perge prosequi. B. Visne igitur ut breviter qua dicta sunt colligamus? ita maxime intelligemus quid sit prateritum: & si quid temere sit concessum, facillime retractabimus. M. Maxime. B. Primum igitur convenit inter nos, homines à natura ad societatem & vitam communionem esse factos. M. Convenit. B. Ejus quoque societatis custodem Regem electum, virum summa virtute præstantem. M. Ita est. B. Et velut hominum inter ipsos discordia, necessitatem Regis creandi attulerunt, ita Regum in subditos injuria, in causa fuerunt ut leges desideraremus. M. Fateor. B. Leges igitur specimen artis Regia, ut præcepta medicina, artis medica censuimus. M. Sic est. B. Tutius autem esse, (quoniam in neutro singularem, & exactam suam artis peritiam posuimus) ut uterque ex artis illis præscriptis quam temere curet, videtur. M. Tutius certe. B. Artis autem medica præcepta non unius generis visa sunt. M. Quo pacto? B. Quaedam enim sunt tuenda valetudinis: alia instauranda. M. Rectè. B. Quid regia artis? M. Totidem, opinor, sunt genera. B. Proximum ergo videtur, ut consideremus illud. Putesne medicos omnes morbos, & eorum remedia ita exactè tenere posse, ut nihil præterea, ad eorum curationem, requiri possit? M. Minime. Nam & multa morborum genera nova, omnibus fere seculis, suppullulant: & nova item singulorum remedia, singulis prope annis, aut hominum industria reperiuntur, aut è regionibus longinquis apportantur. B. Quid civitatum leges? M. Eadem certe videtur earum ratio. B. Igitur nec omnes morbos medici, nec civitatum Reges ex artium suarum, quæ scripta quidem traduntur, præceptis, vel vitare vel sanare possunt. M. Non posse arbitror. B. Quid si igitur vestigemus quibus de rebus leges in civitatibus sanciri possint: quæ vero legibus comprehendere non possint? M. Operapretium faciemus. B. Per multa & permagna mihi res videntur, quæ nullis legibus contineri queant. Primum omnia quæ in deliberationem futuri temporis cadunt. M. Omnia. B. Deinde multa præterita: qualia sunt ea in quibus veritas conjecturis quaritur, testibus confirmatur, aut tormentis exprimitur. M. Scilicet. B. In his igitur quæstionibus explicandis quæ erunt Regis partes? M. Non longo hic opus esse video sermone, cum Reges

in iis qua in provisione futuri temporis posita sunt, adeo sibi non arrogant summam potestatem, ut ultro prudentiores in consilium sibi advocent. B. Quid in his qua conjecturis colliguntur, testibus convincuntur? qualia sunt cadis, adulterii, veneficii crimina? M. Ista causidicorum ingenii excutiuntur, eruuntur solertia, eaque fere judicum sententiis permitti video: B. Et recte fortasse: nam si Rex privatas singulorum Civium causas audire velit, quando ei vacabit de bello, de pace, de iis negotiis qua Reip. incolumitatem continent & conservant, cogitare? Denique quando licebit nihil agere? M. Nec ego rerum omnium cognitionem ad unum Regem velim deferri: neque, si deferatur, unus omnibus omnium causis sufficere poterit. Itaque placet mihi magnopere consilium illud non minus sapiens, quam necessarium, quod Mosi socrer dedit, de onere judicandi in multos partiendo. De quo non dicam pluribus, quando historia omnibus est nota. B. Sed & hi iudices, opinor, ex legum praescripto jus dicent. M. Dicent profecto. Sed, ut video, pauca sunt de quibus legibus carveri possit, pra ut illa sunt, de quibus non possit. B. Accedit alia res non minoris difficultatis: quod nec ea omnia de quibus leges rogantur, praescriptionibus certis contineri possunt. M. Quo pacto? B. Juris prudentes qui plurimum sua arti tribuunt, quique se justitia sacerdotes haberi volunt, negociorum tantam esse multitudinem confitentur, ut prope infinita videri possit: quotidieque in civitatibus nova flagitia velut ulcerum genera, provenire ajunt. Quid hic agget legum lator, qui leges ad praesentia & praeterita accommodat? M. Non multum, nisi divinus quispiam sit. B. Accedit & alia, nec ea parva, quaedam difficultas, quod in tanta conditionis humana inconstancia nihil ulla fere ars in univ ersum stabile & firmum praecipere potest. M. Nihil verius. B. Tutius igitur videtur esse, & perito medico de salute agrotantis, & Regi de statu civitatis credi: nam & medicus, praeter artis praescriptum, infirmum vel consentientem, vel interim invitum saepe sanabit. Et Rex novam, & tamen utilem legem civibus aut persuasis, aut etiam invitis imponere potest. M. Non video quid vetet. B. Hac autem uterque cum facit, num tibi videtur praeter legem quisque suam facere? M. Mihi quidem ex arte uterque. Nam ante posuimus non illam, qua praeceptis constat, artem esse, sed vim animo comprehensam, qua in materia pertractanda, qua artibus est subjecta, artifex uti solet. Illud autem (siquidem ex animo loqueris) gaudeo, te veritatis ipsius velut interdicto

coactum

coactum ut Regem unde vi dejectus erat, eo restitueres. B. Mane: nondum omnia audisti. Est enim in legum imperio aliud incommodum. Lex enim quasi pertinax & imperitius quispiam officii exactor, nihil rectum putat, nisi quod ipsa jubet. Apud Regem vero, infirmitatis & temeritatis est excusatio: & venia in errore deprehensio locus. Lex surda, inhumana, inexorabilis est. Adolescens lubricum aetatis causatur, mulier infirmitatem sexus, alius paupertatem, ebrietatem, amicitiam. Quid ad haec lex? I. lictor, colliga manus, caput obrubito, verberato, arbori infelici suspendito Non ignoras autem quam sit periculosum, in tanta hominum fragilitate, in sola innocentia spem salutis habere collocatam. M. Rem procul dubio periculi plenam narras. B. Haec certe quoties in mentem veniunt, quosdam non nihil commoveri video. M. Nonnihil, mihi narras. B. Itaque cum qua supra nobis posita sunt, diligentius mecum expendo, vereor ne in hac parte medici & Regis collatio satis commodè introducta videatur. M. Qua in parte? B. Cum utrunque à praceptorum servitute liberavimus, & prope liberam curandi potestatem dedimus. M. Quid hic te potissimum offendit? B. Vbi audieris, tum ipse judicabis. Dua a nobis posita sunt causa, cur non expediat populis, ut Reges legibus solverentur; amor videlicet, & odium, qua animos hominum in judicando transversos agunt. At in medico timendum non est, ne quid per amorem peccet, quippe qui ab egroti valetudine restituta etiam speret mercedem. Quod si medicum egrotus precibus, pollicitationibus & pecuniis adversus caput suum sollicitari intelligat, alium accersere medicum licebit; aut si alterius copia non erit, tutius esse reor a libris quantumvis surdis remedium, quam a medico corrupto petere. Quod autem de legum immanitate questi sumus, vide an satis nobis confitemus. M. Quomodo? B. Regem optimum, qualem magis animo quam oculis videre possumus, nullis legibus adstringendum censuimus. M. Nullis. B. Quamobrem? M. Opinor quia, juxta Paulum, ipse & sibi, & aliis esset lex. ut cujus vita exprimat, quod legibus jubetur. B. Recte judicas; &, quod tu magis fortasse mireris, aliquot ante Paulum seculis hoc ipsum viderat Aristoteles, naturam sequutus ducem. quod ideo dico, ut quod ante probatum fuerat, manifestius videas, eandem scilicet Dei & natura vocem esse. Verum ut quod instituimus agamus, qui leges primi condiderunt, quid eos spectasse dicimus? M. Aequitatem, opinor, ut antea dictum

est. B. Ego nunc non id quero, quem finem spectarint; sed potius quod exemplar sibi proposuerint. M. Istud etsi fortasse intelligo, velim tamen explices, ut, si recte sentio, meum iudicium confirmes: sin secus, emendes errorem. B. Scis, opinor, quod sit animi in corpus imperium. M. Scire videor. B. Nec illud etiam ignoras, quacunque non temere gerimus, eorum prius in animis nostris quandam inesse imaginem: eamque longe perfectiorem operibus, qua ad illud exemplar summi etiam artifices effingunt, & velut exprimunt. M. Equidem hoc mecum ipse & in dicendo & scribendo plerunque experior: sentioque non minus animo verba, quam rebus animum deesse. Nam neque noster animus in hoc obscuro & turbido corporis carcere conclusus rerum omnium subtilitatem perspicere potest: neque in animo rerum utcunque praevisas imagines ad alios oratione possumus ita perferre, ut non multo sint inferiores illis quas noster sibi conformavit intellectus. B. Leges ergo qui tulerunt, quid spectasse eos dicemus? M. Prope videor intelligere quid velis: nempe perfecti illius Regis imaginem eos in consilio habuisse: & ad eam quam proxime poterant simulachrum quoddam expressisse non corporis sed cogitationum: idque pro legibus esse voluisse quod ille bonus & aequus fuisset arbitraturus. B. Recte intelligis. Hoc enim ipsum dicere volui. Nunc vero velim consideres qualem illum ab initio Regem constituerimus. Nonne firmum adversus odium, amorem, iram, invidiam, ceterasque animorum perturbationes? M. Talem certe nos eum finximus: aut hominibus illis priscis etiam fuisse credidimus. B. Leges vero ecquid ad imaginem ejus lata videntur? M. Nihil similius. B. Durus igitur & inexorabilis nihilo minus bonus Rex quam bona lex. M. Aequè durus. Sed cum neutrum mutare queam, aut velle debeam, tamen utrumque, si queam, non nihil inflectere velim. B. Atqui Deus ne pauperis quidem vult ut in iudicio misereamur, sed id unum quod rectum est & aequum nos jubet intueri, & secundum id unum pronunciare. M. Agnosco sententiam, & veris vincor. Quando igitur Regem solvere legibus non licet, quis tandem erit legislator, quem ei tanquam psdagogum dabimus? B. Quem censes potissimum huic muneri praeficiendum? M. Ego, si me interrogas, ipsum Regem. Nam in reliquis fere artibus ab artificibus praecepta earum tradi videmus: quibus & ipsi memoria confirmanda causa, velut commentariis utantur, & alios sui commoneant officii. B. Ego contra nihil interesse video, Regemne liberum & solu-

Et solutum legibus relinquamus, an ei tribuamus legum jubendarum potestatem. Nemo enim se sponte vinculis induet. Ac nescio an praestet solutum relinquere quam circumdare vinculis nihil profusuris, quippe quae ubi volet exuat. M. At tu quando legibus potius quam Regibus regni gubernacula credis, vide quaso ne huic, quem verbo tenus Regem facis, Tyrannum imponas, qui cum

Imperio premat, & vinculis & carcere frenet, ac tantum non compedibus oneratum in agrum mittat, aut in pristinum dedat. B. Bona verba: neminem ego ei dominum impono. Sed populo, qui ei imperium in se dedit, licere volo, ut ejus imperii modum ei praescribat: eoque jure, quod populus in se dederit, ut Rex utatur, postulo. Neque has leges per vim, ut tu interpretaris, imponi volo. sed communicato cum Rege consilio, communiter statuendum arbitror, quod ad omnium salutem communiter faciat. M. Populo igitur vis hanc provinciam tribuere? B. Populo sane, nisi tu fortasse aliter sentis. M. Nihil minus aequum videtur. B. Quamobrem? M. Nosti illud, Bellua multorum capitum. Scis, opinor, quanta sit populi temeritas, quanta inconstantia. B. Ego nunquam existimaui universi populi judicio eam rem permitti deberi: sed ut prope ad consuetudinem nostram ex omnibus ordinibus selecti ad Regem in consilium coirent. Deinde ubi apud eos *αρεστέρομυ* factum esset, id ad populi judicium deferretur. M. Tuum quidem consilium satis intelligo: sed nihil hac tam diligenti cautione mihi proficere videris. Regem non vis legibus esse liberum. Quamobrem? Quia, opinor, intra hominem duo saevissima monstra cupiditas & iracundia perpetuum cum ratione bellum gerunt: expetita sunt leges quae licentiam eorum comprimerent & nimium exultantia ad justum imperii respectum revocarent. Quid isti consultores è populo dati? Nonne & ipsi eodem illo intestino bello vexantur? Nonne eisdem, quibus Rex, malis conflictantur? Quanto igitur plures adjunxeris Regi velut assessores, tanto major stultorum erit numerus: à quo quid expectandum sit, vides. B. At ego longe aliud, ac tu opinaris, expecto. Id autem cur expectem, dicam. Primum non omnino verum est, quod tu putas, nihil ad rem facere multitudinis advectionem, quorum è numero nemo fortassis erit excellenti sapientia praeeditus. Non enim solum plus vident ac sapiunt multi, quam unus eorum seorsum, sed etiam quam unus, qui quem vis eorum ingenio & prudentia

prudencia precedat . Nam multitudo fere melius quam singuli de rebus omnibus iudicat . Singuli enim quasdam habent virtutum particulas, qua simul collata unam excellentem virtutem conficiunt . Quod in medicorum pharmacis, ac in primis in antidoto eo, quod Mithridaticum vocant, perspicue cerni potest . In eo enim pleraque res per se noxia ubi confusa fuerint, salutare adversus venena remedium afferunt . Similiter in hominibus aliis tarditas & cunctatio, aliis praeceps temeritas obest : haec in multitudine commixta temperamentum quoddam, &, quam in omni genere virtutis quaerimus, mediocritatem pariunt . M. Sit, quando ita vis, penes populum ut leges ferat, & perferat : sint Reges velut tabulariorum custodes . At cum leges inter se pugnare videbuntur, aut non satis diserte aut perspicue cavebunt, nullasne Regis partes esse voles : praesertim cum si omnia è scripto diiudicare velis, necesse sit multa sequi absurda ? Et, ut vulgatissimo utar exemplo, legis illius in scholis decantata, Peregrinus si in murum ascendat, capite luito . Hic quid absurdius fieri potest, quam salutis publica autorem qui hostes subeuntes dejecit, ipsum tanquam hostilia ausum ad supplicium rapere ? B. Nihil . M. Probas igitur vetus illud, summum jus, summa injuria . B. Equidem probo . M. Si quid huius generis in iudicium veniat, mihi interprete opus est, qui leges, ad utilitatem omnium latus, viris bonis & nullo in scelere deprehensis, calamitosas esse non patiat . B. Recte sentis . Neque, si satis animadvertisti, aliud à me in tota hac disputatione quaesitum est, quam ut illa Ciceroniana lex sancta & inviolabilis esset : Populi salus suprema lex esto . Igitur si quid tale in iudicium venerit, ut non sit obscurum quid bonum & aequum sit : regia partes erunt prospicere, ut lex ad illam, quam dixi, regulam dirigatur . Sed tu mihi Regum nomine plus postulare videris, quam qui eorum imperiosissimi sunt, sibi sumant . Scis enim ad iudices rejici solere hoc genus quaestionum, cum aliud lex dicere, aliud legis autor voluisse videtur : perinde atque illas quae de ambiguo jure aut legum inter se discordia oriuntur . Itaque his de rebus gravissima sunt patronorum in foro contentiones, & rhetorum praecepta diligentissime tradita . M. Scio ista fieri quae dicis . Sed mihi in hac parte non minor injuria fieri videtur legibus quam Regibus . Satius enim puto ex unius viri boni sententia statim litem finire, quam ingeniosis hominibus, & interdum veteratoribus, obscurandi potius quam interpretandi leges

ges potestatem dari. Nam dum non solum de causis litigantium, sed de gloria ingenii inter patronos contenditur, interim lites aluntur, jus, fas, & quum, iniquum in discrimen vocatur: &, quod Regi negamus, hominibus inferiorum ordinum permittimus, plerumque non tam veri quam litigandi studiosis. B. Oblitus mihi videris quidnam inter nos nuper convenit. M. Quidnam id est? B. Regi optimo qualem initio descripsimus, adeo libera omnia permittenda, ut ne legibus quidem ullis opus esset. At cum uni è multitudine is honor habetur, qui non multo sit aliis excellentior, aut etiam quibusdam inferior, periculosam esse liberam istam & solutam legibus licentiam. M. Hoc vero quid ad legum interpretationem? B. Plurimum. Nisi forte non animadvertis quod atis verbis infinitam illam & immoderatam potestatem, quam antea Regi negaveramus, ei restituamus: nempe, ut pro animi libidine omnia sursum deorsum verteret. M. Istud ego si facio, certe imprudens facio. B. Dicam ego apertius, ut intelligas. Cum Regi legum interpretationem concedis, hanc tribuis ei licentiam, ut lex non dicat quod lator sentit, aut quod in commune sit & quum & bonum, sed quod in rem sit interpretis: utq; is ad omnes eam actiones, commodi sui causa, velut Lesbiam regulam, inflectat. Ap. Claudius in decemviratu legem tulerat aequissimam, ut in liberali causa vindicta secundum libertatem darentur. Quid apertius dici poterat? At interpretando idem autor legem suam fecit inutilem. Vides, opinor, quantam uno versu des Principi licentiam: nempe ut, quod volet ille, dicat lex: quod nolit, non dicat. Id si semel recipiamus, nihil proderit bonas leges condere, quae Principem bonum sui officii admonerent, malum circumscribant. Imo, ut dicam apertius, nullas omnino leges habere praestaret, quam liberum latrocinium, atque etiam honoratum, sub legis praetextu, tolerari. M. Putasne Regum aliquem fore tam impudentem, ut fama opinionisque omnium de se nullam sit prorsus rationem habiturus: aut tam sui suorumque oblitum, ut in eorum pravitate degeneret, quos ipse ignominia, carceribus, bonorum publicatione, gravissimis denique suppliciis coercuerit? B. Non credamus ista fore, nisi jam pridem facta sint, idque totius orbis maximo malo. M. Vbi tandem haec facta narras? B. Vbi, rogas? tanquam non omnes per Europam nationes non modo viderint, sed etiam senserint, quantum rebus humanis in vexerit mali non dico immoderata potestas, sed effrena Romani Pontificis licentia. Ea quam ex modicis

Et in speciem honestis acceperit iniitiis, quam nihil minus potuerit ab incautis timeri, nemo ignorat. Primum leges erant nobis proposita non modo è penitissimis natura arcanis eruta, sed ab ipso Deo lata, à spiritu ejus per prophetas explicata, postremo à Dei Filio, eodemque Deo, confirmata, tot laudatissimorum hominum scriptis commendata, vita expressa, sanguine consignata. Neque alius in tota lege locus aut diligentius, commendatius, aut explicatius traditus, quam is qui est de officio Episcoporum. Illis autem legibus cum nulli sit fas quicquam adjicere, abrogare, derogare, immutare, una restabat interpretatio. eam Rom. Episcopus cum sibi arrogasset, non modo reliquas oppressit Ecclesias, sed Tyrannidem savissimam omnium qua unquam fuerunt, sibi vendicavit: nec hominibus tantum, sed angelis etiam imperare ausus, Christum plane in ordinem redegit: nisi id non est in ordinem redigere, ut quod tu velis, in celo, in terris, apud inferos sit ratum: quod Christus jussit, ita demum sit ratum, si tu velis. Nam si in rem tuam parum videatur lex facere, ita interpretando poteris deflectere, ut non modo per tuum os, sed ex animi tui sententia loqui cogatur Christus. Christo itaque per os Pontificis Romani loquente, Chilperico Pipinus, Ioanni Nāvarro Ferdinandus Arragonius est substitutus: filius in patrem, ciues in Regem arma impia sumpserunt. Christus veneno imbutus, deinde ipse veneficis coactus est, ut veneno tolleret Henricum Luxemburgium. M. Hac ego non nunc primum audio, sed de ista legum interpretatione apertius audire a teo. B. Vnum tibi proponam exemplum, è quo totum hoc genus quantum valeat, facile intelligas. Lex est, Oportet Episcopum esse unius uxoris virum. qua lege quid apertius, quid explicatius dici potest? Vnam uxorem, ille, Vnam Ecclesiam, interpretatur. quasi ea lex non libidini sed avaritiæ Episcoporum reprimenda sit posita. Hac autem explicatio etsi nihil ad rem facit, tamen sententiam sane honestam et piam continet, nisi eam rursus idem alia interpretatione ultiaffet. Quid ergo hic Pontifex comminiscitur? Variat, inquit, personis, causis, locis, temporibus. Quidam ea nobilitate sunt, ut eorum fastui nullus Ecclesiarum numerus possit sufficere. Quadam rursus adeo paupercula sunt Ecclesia, ut ne monacho quidem nuper mendico, nunc mitrato, suppetat inde victus, si nomen Episcopi ueri velit. Inventa est ratio ex illa callida juris interpretatione, ut unius Ecclesia Episcopi dicantur, alia eis commendentur,

omnes

omnes expolientur. Dies me deficiet, si fraudes colligere velim, qua adversus unam legem quotidie excogitantur, sed hac etsi indigna sint, & nomine pontificio & homine Christiano, tyrannis eorum ibi non constitit. Ea est enim omnium rerum natura, ut ubi semel in præceptis ire cœperint, nusquam ante consistant, quam ad interitum labantur. Vis illustri exemplo tibi hoc commonstrem? Meministine cujusquam inter Imp. Romani sanguinis, qui fuerit aut crudelior aut nequior quam C. Caligula. M. Nullus, quod sciam, fuit. B. Quod autem nequissimum ejus facinorum putas? Non illa dico, qua Pontifices in casibus reservatis numerant, sed in reliqua ejus vita. M. Non succurrit. B. Quale tibi illud videtur, quod equum, nomine Incitatum, ad canam invitavit? quod hordeum aureum apposuit? quod Consulem designavit? M. Omnino nequiter factum. B. Quid illud, quod eundem sibi collegam in sacerdotio adscivit? M. Serione hac narras? B. Serio certe. Neque adeo miror tibi hac videri conficta. Sed noster ille Iulius Romanus hac ut vera posteris videantur perfecit. Iulium dico tertium Pontificem: qui mihi videtur certamen de principatu nequitia cum homine nequissimo C. Caligula sibi instituisse. M. Quid is fecit ejus generis? B. Simia sua custodem, hominem prope nequiores bestia nequissima, collegam sibi in Sacerdotio cooptavit. M. Alia legendi fortasse causa fuit. B. Narrantur & alia: sed ego selegi honestissimam. Igitur cum tantum non modo Sacerdotii contemptus, sed etiam humanitatis oblivio ex ista leges interpretandi licentia sit nata, vide ne istam potestatem exiguam putes. M. At mihi veteres non videntur tam magnum existimasse hoc interpretandi munus, quam tu id videri vis. Quod vel hoc uno argumento intelligi potest, quod Imperatores Romani jurisconsultis id permiserint. Qua una ratio totam istam verbosam tuam disputationem evertit. Neque solum id quod de magnitudine istius potestatis dixisti refellit, sed illud quoque, quod tu maxime vitas, perspicue declarat, quam aliis potestatem de jure respondendi dederunt, eam ipsis non fuisse negatam, si id munus exercere voluissent, aut per occupationes potuissent. B. Quod ad Imp. Romanos attinet, quos, nullo neque judicio neque utilitatis publica respectu, milites sibi præsciebant, hi sub hanc Regum, quam descripsimus, formulam non veniunt: ut qui à genere hominum scelestissimo, & fere scelestissimus quisque, eligebantur, aut ipsi per vim in eum locum irrumpebant. Quod autem jurisconsultis potestatem respondendi de jure dederint, non

reprehendo. Et si enim ea maxima est, at ante dixi, tutius iis tamen creditur, quibus Tyrannidis instrumentum esse non potest. Deinde pluribus credebatur, quos mutua reverentia continebat in officio: ut si à recto declinassent, alterius responso refellerentur. Qui si etiam in fraudem consensissent, supererat iudicis auxilium, cui non erat necesse pro lege habere quicquid responsum à jureconsulto fuisset. Supererat & Imperator, qui legum violatarum pœnas expetere poterat. Tot vinculis cum tenerentur astricti, pœnamque graviolem timerent, quam exspectarent fraudis præmium: vides, opinor, non adeo magnum ab isto genere hominum timendum fuisse periculum. M. Est ne præterea quod de Rege dicas? B. Primum, si tibi videtur, paucis colligamus quæ dicta sunt: ita facilius, si quid prætermisissum sit, intelligemus. Ita censeo faciendum. B. De origine & causa creandarum Regum & legum, satis convenire videbamur: de auctore legis, non item. Sed visus est mihi tandem, etsi subinvitus, tamen vi ipsa veritatis coactus, consensisse. M. Certe non modo potestatem legum jubendarum, sed etiam eas interpretandi, & quidem me patrono strenue reclamante, Regi abstulisti. Quæ in re vereor ne si res palam fiat, aliquando prævaricationis coarguar: adeo facile bonam, ut ab initio videbatur, causam mihi de manibus extorqueri sum passus. B. Bono animo es: nam si quis in hac causa te prævaricationis insimulet, ego tibi gratuitum patrocinium polliceor. M. Istud fortasse brevi experiemur. B. Multa etiam negotiorum genera nobis visa sunt quæ nullis legibus comprehendi possint. Quorum partem ad iudices ordinarios, partem ad consilium. Rege non invito rejecimus. M. Factum quidem memini. Atque id cum faciebas, scisne quid mihi in mentem veniebat? B. Qui possum, ni tu dixeris? M. Videbaris mihi Reges quodammodo similes effingere sigillis lapideis, quæ plerumque in capitulis columnarum ita niti videntur, ac si totam structuram sustineant: cum tamen reverà nihilo plus oneris ferant quam quævis alius lapis. B. Quid, bone Regum patrone? quæreris me parum oneris eis imponere, cum illi dies noctes nihil aliud agunt, quam ut socios oneri ferendo quarant, aut in quos omnino se exonerent? Et tu interim indignari videris quod laborantibus subsidium feram. M. Ego quoque libenter istas auxiliares copias recipio, sed tales velim quæ serviant, non quæ imperent: quæque viam præmonstrent, non quo velint ducant, aut verius pertrahant, vel tanquam machinam impellant: nec aliam

liam potestatem Regi relinquunt, nisi ut eis assentiat. Itaque jam dudum exspecto, ut, absoluto de Rege sermone, ad Tyrannos, aut quoquam alio divertas. Regem enim tam angustiis finibus inclusisti, ut verear ne, si diutius immoremur, è maximis opibus ac summa dignitate velut in desertam aliquam insulam eum r. leges, ubi, omnibus exutus honoribus, in egestate & miseriis consenscat. B. Tu metuebas, ut pra te fers, pravariationis crimen. At ego metuo ne Regi, quem defendere conaris, calumniando noceas. Primum ego eum non otiosum esse volo, nisi tu architectos otiosos esse statuas: Deinde bonis ministris & amicis, quos ego non velut custodes adjeci, sed ab ipso in partem laboris acciri volui, eum spoliis, eisque abactis cohortem nebulo- rum circumdas, qui metuendum eum suis reddant: neque formidabilem fore putas, nisi magnam nocendi potestatem ei relinquamus. Ego amari à suis eum volo; nec terrore civium, sed benevolentia, septum esse: qua sola arma Reges inexpugnabiles efficiunt, id, nisi tu repugnes, brevi me effecturum spero. Nam ex iis quas tu vocas angustias, in lucem cum educam: unaque lege tantum ei autoritatis & amplitudinis adjiciam, ut eo si amplius optet, impudens tibi videri possit. M. Istud quidem audire a veo. B. Igitur, ut quam primum cupiditati tua satisfaciam, rem ipsam aggrediar. Paulo ante confessi sumus nullam legem ita diserte ulla de re cavere posse, ut malitiosa calliditas locum fraudi non inveniat. Id fortasse exemplo proposito facilius intelligetur. Cautum est legibus, ne patres Sacerdotia sua spuriiis suis traderent. Hic in re, ut videtur, aperta, fraus tamen inventa est: ut pater alium substituatur: isque spurio prioris domini idem Sacerdotium tradat. Deinde cum esset diserte adscriptum legi, ne quod pater aliquando sacerdotium tenuisset, filius ulla ratione teneret: neque hac cautione quidquam profectum est. Reperta est enim adversus eam illa coitio inter Sacerdotes, ut uterque alterius filium sibi substitueret. Id quoque cum vetitum esset, etiam novo genere fraudis lex elusa est. adversus patrem litigator supponitur qui fingat sibi in id Sacerdotium jus esse. Dum pater cum supposito sycophanta umbratili pagna velitatur, filius à Pontifice Romano Sacerdotium petit, si neutri litigantium in illud sit jus: utrumque litigatorem volentem ac cedentem ultro vincit, & paterno sacerdotio, per paternam pravariationem, potitur filius. Vides in una lege quot fraudum genera sunt inventa. M. Video. B. Nonne tibi legum latores hic prorsus idem facere videntur

dentur quod medicò, qui cum eruptiones pituita aut alterius humoris noxii, adhibito emplastro compescere nituntur, humor uno inhibitus loco pluribus simul exitum quarit: ac velut hydra quadam uno reciso capite multa renascentia profert? M. Nihil similius. B. Quod medico fuerat initio faciendum, ut totum semel corpus noxiis humoribus levaret, nonne idem hoc loco civilis medicus facere debet, ut civitatem universam levet malis moribus? M. Istam etsi difficilem, tamen veram esse reor curandi rationem. B. Et hoc si obtineri queat, paucis arbitror opus esset legibus. M. Ita prorsum res habet. B. Hanc medicinam qui adhibere poterit, nonne tibi videtur solus plus in publicum collaturus, quam omnes omnium ordinum conventus ad legum rogationem coacti? M. Longe plus procul dubio. Sed, ut Comici verbis utar, quis erit hic tam potens cum tanto munere? B. Quid si has partes Regi mandemus? M. Lepide profecto, qua prona erant & facilia, ea populo universo commisisti: si quid arduum est & asperum, id Regi etiam soli mandabis, tanquam non satis habeas eum vinculis constrictum tot claustris circumdare, nisi onus gravissimum sub quo etiam subcumbat, imponas. B. Non est ita, sed rem ab eo facilem non contendimus, sed ut exorari se sinat, oramus. M. Quid id tandem est? B. Ut quales patres erga liberos esse debere censeat, talem erga cives (quos liberorum loco habere debet) in omni vita se praestet. M. Quid istud ad rem? B. Hac profecto una, certe summa, adversus mores corruptos est medicina. Ac ne meum putes hoc commentum esse, audi Claudianum:

Tu civem, patremque geras. Tu consule cunctis,
 Nec tibi: nec tua te moveant, sed publica vota.
 In commune jubes si quid, censesque tenendum,
 Primus iussa sibi. Tunc observantior æqui
 Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
 Auctorem parere sibi. Componitur orbis
 Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
 Humanos edicta valent, ut vita regentis.
 Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Noli existimare poetam summo ingenio & doctrina praeclatum frustra credere tantam in hac re vim esse positam: est enim vulgus ad eorum imitationem adeo compositum, in quibus aliqua probitatis imago elucet, adeo mores eorum exprimere conatur, ut
 quorum

quorum admiratur virtutem, eorundem etiam quadam vitia in sermone, vestitu, incessu reddere conetur. In Regum vero cultu, moribus, oratione assimulanda se exercent non solum imitandi studio, sed etiam ut per adulationem in potentiorum animos sese insinuent, & rem, honores, potentiam, his artibus aucupentur. quippe qui natura comparatum sciunt, ut non modo nos, nostraque amemus, sed similitudinem nostri, licet vitiosam, in aliis amplectamur. Hoc autem quod non improbe & superbe flagitamus, sed precario impetrare conamur, majorem longe vim habet, quam legum mina, quam suppliciorum ostentatio, quam militum copia. Hoc populum sine vi reducit ad modestiam, Regi civium benevolentiam conciliat, publice tranquillitatem, privatim singulorum opes auget & tuetur. Cogitet igitur assidue Rex se in orbis theatro positum, omnibusque ad spectaculum propositum, nullum dictum aut factum suum latere posse.

— nec posse dari regalibus unquam

Secretum vitiis. Nam lux altissima fati

Occultum nil esse finit: latebrasque per omnes

Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.

Quanta igitur principibus in utranque partem adhibenda est cautio? cum neque vitia, neque virtutes eorum latere queant? neque sine magna rerum mutatione vulgari? Quod si quis adhuc dubitat, quantum in vita principis momentum sit ad emendationem disciplina publica, is ponat ante oculos Romanascentis primordia. Populus ille rudis bonarum artium, è pastoribus & convenis, nequid dicam durius, collectus, ipse natura ferox, Regem nactus ferocissimum, cum velut castra posuisset, ad vicinarum gentium pacem sollicitandam, & arma lassenda, quantum putas vicinorum odium, quantum parvorem fuisse? Idem ille populus cum Regem pium & justum sibi profecisset, ita repente mutatus est, ut eum cultui deorum & justitia deditum, prope nefas violare vicinis sit visum: iis, inquam, vicinis quorum agros antea vastaverat, urbes incenderat, liberos & propinquos in servitutem abduxerat. Quod si in illa morum immanitate & temporum incultu tantum Numma Pompilius, è gente inimica paulo ante Rex accitus, potuit: quid expectabimus, aut potius quid non expectabimus, ab eis Principibus qui propinquitatibus & clientelis & vetustis

opibus

opibus subnixi, imperium accipiunt? qui in eam spem nati & educati sunt? Quantum autem eorum animos ad virtutem accendere debet, quod non unius diei laudem, ut histriones fabula bene acta, sperent, sed etatis sua benevolentiam & admirationem & perpetuam ad posteros celebritatem, & honores divinis proximis sibi paratos esse intelligant? Ejus honoris utinam quam animo concepi, verbis imaginem exprimere possem. Sed ut aliqua ex parte primis lineamentis informatam tibi eam proponam, cogita tecum serpentem illum aneum in Arabia deserta à Mose erectum, solo aspectu vulnera ab aliis serpentibus facta sanantem. cogita è multitudine numerosa alios serpentibus ictos, & ad remedium praesens concurrentes, alios rivi nova miraculo attonitos, omnes immensam & incredibilem Dei beneficentiam omni laudis genere celebrantes: cum videant letiferi vulneris dolores non medicamentis cum cruciatu aegri, labore medici, & amicorum assidua sollicitudine tolli, non longinquitate temporis, sed uno momento ad sanitatem reduci. Iam confer mihi cum serpente illo Regem: sed ita confer, ut & Regem bonum in maximis Dei beneficiis numeres: qui solus sine tua impensa, sine tuo labore omnes regni molestias levet, perturbationes sedet, & vetusta etiam animorum ulcera ad cicatricem brevi perducatur: nec tuis modo sit salutaris qui eum cominus intuentur: sed qui tam longe absint, ut nec ejus videndi spem ullam habeant. cujus in imagine animis oblata tanta sit vis, ut id facile perficiat quod nec juris peritorum prudentia, nec Philosophorum scientia, nec tot seculorum in artibus colligendis experientia praestare unquam potuerit. Qui vero honor, qua dignitas, qua amplitudo aut majestas major in homine ullo dici aut excogitari potest, quam ut sermone, congressu, aspectu, fama, tacita denique specie animis oblata, luxu diffuentes ad modestiam, violentos ad equitatem, furiosos ad sanitatem reducat? potesne, si velis, majus hoc à Deo rebus humanis propitio beneficium postulare? Hac est vera, nisi fallor, imago Regis, non illa circumsepti armis, semper metuentis, aut metum facientis, ex odio in populum suo, populi in se odium metientis. Hanc imaginem quam posuimus, expressit pulcherrimis coloribus Seneca in Thyeste. quod carmen, cum sit elegantissimum, tibi notum esse non ambigo. Ecquid tibi nunc humiliter & contemptim de Rege sentire videor? & eum (quod nuper dicebas) oneratum compedibus in legum ergastulum compingere? An non potius in lucem & hominum cœtus, & publicum hu-

mani

mani generis theatrum eum produco? Non superbo spiculatorum
 ἔμπαυροφόνων cœtu, sericatisque nebulonibus stipatum, sed sua
 tutum innocentia: nec armorum terrore, sed populi amore mu-
 nitum: nec modo liberum ἔ erectum, sed honoratum, sed ve-
 nerabilem, sacrosanctum, ἔ augustum: cum bonis ominibus ἔ
 faustis acclamationibus procedentem, ἔ quocunque progredia-
 tur, omnium ora, oculos, ἔ animos in se convertentem. Qua
 oratio, quis triumphus cum hac pompa quotidiana comparari
 potest? Aut si Deus humana specie delaberetur in terras, quis
 ab hominibus major honos eî haberi posset, quam qui vero Re-
 gi, hoc est vivo Dei simulachro exhiberetur? hoc enim majorem
 honorem nec amor largiri, nec metus exprimere, nec adulatio pos-
 set comminisci. Hæc tibi Regis imago ecquid videtur? M. Splen-
 dida sane, ἔ adeo magnifica, ut nihil dici aut excogitari magni-
 ficentius posse videatur. Sed in his temporum nostrorum cor-
 ruptis moribus, difficile est ut hæc animi magnitudo existat, ni-
 si ad honestam indolem ἔ natura bonitatem diligentia educa-
 tionis accedat. Animus enim ab adolescentia bonis institutis ἔ
 artibus informatus, ubi ἔ atate ἔ usu rerum confirmatus, ad
 veram gloriam virtute nititur, frustra voluptatum tentatur
 illecebris, ἔ rerum adversarum labefactatur impressionibus.
 Ita enim

Doctrina vim promovet insitam,

Rectique cultus pectora roborant:

ut in ipsis voluptatum avocamentis virtutis exercenda occasio-
 nem inveniat, ἔ quæ, infirmiores terrere solent, difficultatis in
 iis materiam laudis sibi oblatam virtus existimet. Itaque cum
 ad omnes vitæ partes tantum sit in liberali educatione momen-
 tum, quanta cura ἔ sollicitudine prospiciendum est, ut tenelli
 Regum animi recte à primis initiis usque imbuantur. Nam cum
 multa bonorum Regum in suos cives sunt beneficia, multa con-
 tra calamitates à malis Principibus proficiscuntur, tum nihil in
 omnem partem majorem mihi vim habere videtur, quam ἔ
 Regum ipsorum, ἔ aliorum, qui summum imperium una ad-
 ministrant, studia ἔ mores. Quod enim à singulis bene vel se-
 cus sit, plerunque multitudinem latet: aut propter hominum
 obscuritatem exemplum ad paucos pertinet. At eorum qui Rei-
 publica gubernacula tractant, dicta factaque omnia velut in
 votiva tabella, ut inquit Horatius, conscripta latere non pos-
 sunt, sed omnibus ad imitationem sunt proposita. Neque enim stu-

dio placendi modo, sed utilitatis blandissimis in vitamentis animos omnium ad se convertunt. Ac perinde ut Regum ingenia impelluntur, disciplinam publicam secum circumagunt. Sed illud metuo ne Reges nostri se exorari patiantur, ut hac praesent, qua modo ab te posita sunt. Adeo enim voluptatum illecebris fracti sunt, & falsa specie honoris decepti, ut idem propemodum eos facere existimem, quod Troianis qui cum Paride navigarunt, quidam poetarum evenisse narrant. Vera enim Helena in Ægypto apud Prothea hominem sanctum ac plane divinum relicta, de simulachro ejus per annos decem ita pertinaciter contenderunt, ut idem finis belli perniciosissimi & regni illorum temporum opulentissimi fuerit. Tyranni enim, impotentes falsam istam regni speciem amplexi, cum per fas nefasque eam semel adepti fuerint, nec sine pernicie amittere possunt. Quod si quis eos admoneat, veram Helenam, de qua se dimicare putant, alicubi absconditam calari, pro insano eum haberent. B. Gaudeo equidem te, si non illam vere Iovis filiam videris, saltem ex hoc qualicumque simulachro ejus pulchritudinem aliqua ex parte intelligere. Quod si isti falsa illius Helena magno cum suo malo amatores vera hujus perfectam imaginem à Protogene aliquo vel Apelle depictam suis coloribus viderent, non dubito quin eam & admirarentur & deperirent: ac nisi continuo illam alteram res suas habere juberent, in illas gravissimas inciderent poenas, quas in Satyris Persius imprecatur Tyrannis.

Summe parens divum, scævos punire Tyrannos
 Haud alia ratione velis, cum dira libido
 Moverit ingenium ferventi tincta veneno,
 Virtutem ut videant, intabescantque relicta.

Atque adeo, quando in Tyrannorum mentionem incidimus, visne ut hinc recta ad eos progrediamur? M. Nisi quid præverendum putas. B. Minime autem, arbitror, aberrabimus, si eisdem vestigiis quibus in Rege quarendo institimus, ad Tyrannum reperiendum ire pergamus. M. Ita censeo. Nam eo pacto quod sit inter eos discrimen facillime intelligemus, si ex adverso compositi inspectentur. B. Ac primum, ut à Tyranni nomine incipiamus, id cujus lingua sit, incertum arbitror. Itaque super vacuum nobis puto Græcum aut Latinum ἔτυμον in eo quære. Quid vero veteres appellarunt tyrannidem non opinor obscurum cuiquam qui paulo diligentius in studiis humanioribus sit versatus. Tyranni enim & Græcis & Latinis vocabantur, penes quos

nes quos erat libera omnium rerum potestas, nullis legum vinculis astricta, aut iudicum cognitionibus obnoxia. Itaque in utraque, ut scis, lingua non modo heroes & hominum præstantissimi, sed & deorum maximi, atque adeo Iupiter ipse, Tyrannus vocatur: idque ab eis qui de diis honorifice & sentiunt & loquuntur. M. Istud quidem non ignoro: eoque magis miror unde factum sit ut id nomen tot jam seculis odiosum atque etiam inter gravissima convicia habeatur. B. Id certe in hoc vocabulo evenisse videtur, quod in plerisque aliis contigit. Verborum enim per se naturam si consideres, noxia caret. Et quamvis alia levius, alia asperius ad audientium aures accidunt, tamen nihil omnino ex sese habent cur animos ad iram, odium, aut hilaritatem excitent, aut alioqui voluptatem aut molestiam creent. Si quid autem tale nobis accidat, id non à verbo, sed à consuetudine hominum, & imagine ab audientibus concepta, evenire solet. Igitur quod verbum apud alios honestum est, apud alios sine honoris præfatione audiri non potest. M. Memini quiddam simile in Neronibus & Iudis factum: quorum alterum apud Romanos, alterum apud Iudæos nomen in summis viris amplissimum, atque honoratissimum existimabatur. Postea vero nulla ipsorum nominum, sed duorum hominum culpa factum est, ut ne sceleratissimi quidem hæc nomina suis liberis dari velint: adeo inter infamia delituerunt. B. Idem quoque in Tyranno evenisse perspicuum est. Primos enim magistratus, qui ita appellabantur, viros bonos fuisse credibile est, vel hinc, quod nomen id aliquando tam fuerit honorificum, ut ad deos etiam transferretur. Posteri suis sceleribus ita reddiderunt infame, ut omnes tanquam contagiosum & pestilens id fugerent, leviusque putarent convicium, carnificem quam Tyrannum appellari. M. Idem fortasse hic evenit, quod Regibus Romæ post Tarquinius exactos: quod in Dictatoris nomine, post M. Antonium, & P. Dolabellam Coss. B. Rem tenes. Contra vero humilia & plebeia nomina, virtute hominum quibus ea contigerunt, facta sunt illustria. Ut apud Romanos Camillus, Metellus, Scropha: apud Germanos, Henricus, Gensericus, Carolus. Id adeo magis intelliges, si animadvertas nomine Tyranni sublato rem tamen atque hoc imperii genus apud multas nationes illustres in honore pristino permansisse: ut apud Græcos Æsymnetas, apud Romanos Dictatores. Vtrique enim Tyranni legitimi erant: sed Tyranni quidem, qui legibus potentiores erant: legitimi autem, qui populi consensu electi.

electi. M. Quid ego audio? legitimos etiam esse Tyrannos? Ego longe aliud certe à te expectabam. Nunc vero confundere videris omnium Regum & Tyrannorum discrimina. B. Reges profecto & Tyranni apud veteres idem plane fuisse videntur, sed diversis opinor temporibus. Tyrannorum enim nomen, opinor, antiquius fuit: deinde ubi ejus nominis est pertasum, successerunt in eorum locum Reges, nomine blandiore & mitiore imperio. His quoque degenerantibus, legum adhibita est moderatio, qua fines imperii infinitis eorum cupiditatibus statueret. Hominibus vero pro ratione temporum & moribus hominum nova remedia expectantibus, & veterum imperiorum eos pertasum est & nova quaesita. Nobis vero de duobus generibus principatuum in praesentia institutus est sermo, de eo in quo legum quam Regum fortiora sunt imperia; deque pessimo Tyrannidos genere, in quo omnia Regno sunt contraria: eaque inter se comparanda suscepimus. M. Ita est: ac vehementer expecto ut isthuc venias. B. Igitur initio inter nos convenerat, Regem societati humana tuenda fuisse creatum. Officium vero ejus esse statuimus, ut, ex legum praescripto, jus suum unicuique redderet. M. Memini. B. Primum igitur qui eum magistratum non populi voluntate accipit, sed vi invadit; vel fraude intercipit, quo eum nomine appellabimus? M. Tyrannum, opinor. B. Sunt & alia multa discrimina, qua quia ex Aristotele facile quis colliget, ideo breviter ea percurram, Regium enim imperium secundum naturam est: tyrannicum, contra. Rex volentibus, Tyrannus invitis imperat. Regnum, liberi inter liberos est principatus; tyrannis, domini in servos. Regi cives excubant ad salutem ejus tuendam, tyranno peregrini ad cives opprimendos. alter enim civibus, alter sibi gerit imperium. M. Quid eos qui per vim & citra populi consensum, summum imperium, sunt adepti, ita tamen multos annos civitatibus suis praesuerunt, ut eorum administrationis populum non paenituerit? Quantulum enim est quod in Hierone Syracusano potuit, aut in Cosmo Medice Florentino potest ad justae Regis functionem, praeter legitima suffragia, desiderari? B. Istos quidem è Tyrannorum numero eximere non possumus. Praclare enim ab historico egregio dictum est, vi quidem regere patriam aut parentes quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est. Deinde isti mihi perinde facere videntur ac latrones, qui male parta commode dividendo, ex injuria, justitia; & è rapina, liberalitatis laudem quarunt; neque

neque tamen quod petunt assequuntur. Nam unius maleficii odio omnem illam ostentata beneficentia gratiam amittunt : eoque minus civilis animi civibus fidem faciunt , quod non eorum commodis, sed dominatui suo id præstant, ut videlicet securius suis voluptatibus fruantur, & posteris, odio populi paulum lenito, imperium stabiliant. Id autem ubi perfecerint, ad mores veros redeunt. Fructus enim qui sit sequuturus, è semente facile potest intelligi. Ad suum enim unius nutum omnia revocare, & omnium vim legum in se transferre eandem vim habet, ac si omnes leges abroges. Sed hoc Tyrannorum genus fortasse tolerandum fuerit, si absque publica pernicie tolli non possit : velut quosdam corporis morbos potius perferimus, quam vitam in ancipitem dubia curationis aleam conjiciamus. At qui palam non patria sed sibi gerunt imperium, neque publica utilitatis, sed sua voluptatis rationem habent, qui stabilimentum sua auctoritatis in civium infirmitate collocant, quique regnum non procurationem à Deo creditam, sed potius prædam sibi oblatam credunt, hi non civili nobiscum, aut aliquo humanitatis vinculo juncti sunt, sed Dei & hominum hostes maxime omnium capitales judicari debent. Omnes enim Regum actiones non suas opes privatim, sed publice civium incolumitatem spectari debent : quantoque supra cæterorum hominum fastigium Reges sunt erecti, tanto magis imitari cælestia corpora debent, quæ nullis officiis nostris conciliata, vim sui caloris & luminis vitalem & beneficam rebus humanis infundunt. Hujus munificentia vel tituli ipsi, quibus Reges honestavimus (si meministi) admonere poterant. M. Videor meminisse : nempe ut paterna uterentur indulgentiæ erga cives liberorum loco sibi commissos : in utilitate procuranda, pastoris diligentia : in salute tuenda, duces : virtutum excellentia, prætores : quæ ex usu essent jubendo, imperatores sese præstarent. B. Paternæ igitur is dici potest qui cives habet pro servis ? aut pastor, qui gregem non pascit, sed deglubit ? aut gubernator, qui jacturam bonorum semper facere studeat ? quique (quod dicitur) navem perforet, in qua ipse naviget ? M. Nequaquam. B. Quid, qui non quæ in rem populi sunt imperat, sed sibi studeat uni ? qui non de virtute certet cum bonis, sed vitis flagitiosissimum quemque superare contendat ? qui suos in manifestas insidias ducat ? M. Profecto nec mihi dux, nec imperator, nec prætor habebitur. B. Si quem ergo conspexeris qui Regium nomen usurpet, nec ullo virtutis genere quemvis è multitudine præcellat, multis etiam

fit inferior, qui civis non amore patriæ prosequatur, sed superba
 dominatione premat, qui gregem sibi commissum existimet non
 ad custodiam sed ad quaestum; hunc tu Regem vere putabis,
 etiamsi magno satellitum numero stipatus incedat, magnifico-
 que corporis cultu se ostendet, supplicia representet, pramis, lu-
 dis, pompis, insanis etiam substructionibus, queque alia magni-
 fica esse creduntur, vulgus conciliet, ejusque applausum capset?
 Hunc tu, inquam, Regem existimabis? M. Non, si mihi consen-
 tire velim, sed omnis humana societatis expertem. B. Quibus tu
 finibus humanam hanc societatem circumscribis? M. Eisdem
 illis, quibus tu superiore sermone visus es eam velle concludi: ju-
 ris videlicet septis. Qua qui transiliunt, latrones, fures, mæchi,
 eos video puniri publicè: eamque causam pœna justam haberi,
 quod societatis humana limites sint transgressi. B. Quid, qui septa
 illa nunquam ingredi voluere? M. Deo & hominibus habendos
 inimicos: eosque in luporum, aliove noxiorum animalium genere
 potius quam hominum habendos putem. Qua qui alit, & sibi per-
 niciem alit, & aliis: qui occidit, non sibi modo, sed publice univer-
 sis prodest. Quod si mihi legem ferre liceret, juberem (quod
 Romani in monstris procurandis facere solebant) id genus homi-
 num in solas terras deportari, aut in alto, procul à conspectu ter-
 ra, demergi, ne contagio etiam mortuorum hominibus officeret:
 interfectoribus autem præmia decerni non ab universo tantum
 populo, sed à singulis: quemadmodum vulgo fieri solet iis qui lu-
 pos aut ursos occiderunt, aut catulos eorum deprehenderunt.
 Neque enim si quod hujusmodi monstrum nasceretur, etiam si
 vocem humanam funderet, faciemque hominis, cæterarumque
 partium similitudines haberet, mihi cum eo societatem esse cre-
 derem. Aut si quis hominem exuens in talem immanitatem de-
 generaret, nolletq; cum cæteris hominibus nisi in eorum perniciem
 convenire, hominem appellandum censeo, nihilo certe magis quam
 Satyros, simias, aut ursos: quamlibet vultu, gestu & sermone ho-
 minem mentiretur. B. Iam, ni fallor, intelligis qualem Regem, qua-
 lem item Tyrannum sapientissimi veterum esse statuerunt. Visne
 igitur quod in Rege informando fecimus, Tyranni quoq; tibi qua-
 lecunque specimen proponamus? M. Imo, nisi molestum est tibi,
 vehementer id cupio. B. Non oblitus es, opinor, que apud pœtas
 de furiis, apud nostros de cacodæmonum natura dicuntur: esse
 videlicet spiritus humani generis hostes, qui cum ipsi in perpetuis
 cruciatiibus versentur, hominum tamen tormentis gaudeant. Hæc
 profecto

profecto vera est tyrannidis imago. Sed quia cogitatione modo & sine ministerio sensus hac imago cerni potest, aliam tibi proponam, qua non modo animum, sed sensus etiam feriat, & velut in oculos incurrat. Finge te navem in mari procellis vexatam videre, littora omnia circumcirca non modo importuosa, sed hostium infestissimorum plena: eius vero navis dominum mutuo cum vectoribus odio certantem, nec ullam tamen aliam, quam in nautarum fide spem salutis habentem; nec hanc quidem certam, ut qui non ignoret se maxime barbaro generi hominum & ab omni humanitate alieno, vitam suam credere: quos pecunia sola conciliatos retineat, quique lucro majore objecto adversus eum ipsum conduci possint. Talis profecto est vita illa, quam velut beatam tyranni amplectuntur. Foris hostes, domi cives metuunt, nec cives modo, sed domesticos, propinquos, fratres, conjuges, liberos, parentes. Itaque cum vicinis externum, cum civibus civile, cum suis domesticum bellum semper aut gerunt, aut metuunt, nec usquam auxilia sperant, prater mercede conducta: neque bonos conducere audent, neque malis fidere possunt. Quid istis tandem in vita jucundum esse potest? Dionysius filias virgines adultas, cum novaculam admittere adguttur timeret, à barba radenda ministerio removit. à Timoleonte frater, ab uxore Alexander Pheræus, à patre Sp. Cassius est interemptus. Qui hac ante oculos exempla proposita semper habet, quam tu eum carnificinam in pectore circumferre credis? cum cogitet sese universo mortalium generi tanquam signum, in quod jaculentur, propositum: neque solum vigilans his conscientia tormentis crucietur, sed terrificis etiam vivorum & mortuorum simulachris è somno excitetur, & furiarum facibus agitetur. Tempus enim, quod omnibus animantibus ad quietem, hominibus etiam ad curarum laxamentum natura tribuit, illi in horrores & supplicia convertitur. M. Non inscite sane ista à te sunt explicata, ac nescio an etiam vere. Sed tamen, nisi fallor, ad nostrum institutum non adeo multum faciunt. Nam quibus in manu est eligere quos velint Reges, penes eosdem est, electos quibus velint constringere legibus. Nobis vero scis Reges non eligi, sed nasci: quibus ego semper hereditarium non minus quam ipsum regnum existimavi, ut voluntas eorum pro legibus esset. Neque temere in hanc opinionem sum inductus, sed magnis auctoribus, cum quibus errare (si modo in errore sum) non me pudeat. Nam, ut alios omittam, jureconsulti affirmant, lege regia qua de imperio eorum est lata, omnem populi potestatem ita in eos transmissam, ut eorum placita

pro legibus haberi debeant. Ex hac nimirum lege nata sunt illa Imp. cujusdam mina, se jureconsultis omnibus omnem suam, qua tantopere gloriantur, scientiam uno edicto ablaturum. B. Bene abs te factum est, quod cum rei maxima pessimum ci ares auctorem, nomen ejus supprimendum duxeris. Is enim fuit C. Caligula, qui etiam toti Po. Ro. unam cervicem optabat. In illo autem Imp. nihil hominis, ne dicam Regis, prater formam fuit. Itaque quanta illi debeatur auctoritas, non ignoras. Quod autem ad legem regiam attinet, qualis illa fuerit, quando, à quo, quibus verbis lata, nec ipsi jureisperiti expediunt. Regibus enim Romanis, nunquam ea potestas fuit: quippe à quibus provocatio ad populum erat. Rogationem vero, qua L. Flaccus libertate Po. Ro. oppressa, per aliarum legum silentium stabilivit L. Sylla tyrannidem, nemo unquam pro lege habuit. ejus autem Rogationis ea vis erat, ut quaecunque L. Sylla fecisset, ea rata, essent. Quod jus nullus unquam populus liber tam excors fuit ut volens in se permitteret. Aut si quis fuit, dignus profecto fuit, qui perpetuo serviret Tyranni, stultitiæque suæ pœnas lueret. Sed si qua talis fuit lex, exemplum nobis ad cautionem non ad imitationem propositum existimemus. M. Recte profecto mones. Sed ista admonitio tua ad eos pertinet, quibus in manu est, quales sibi Reges creent. Ad nos vero nihil omnino pertinet, qui non suffragiis optimos eligimus, sed forte oblatos accipimus. Illud etiam jureconsulci nos proprie videtur respicere, qui majoribus Regum nostrorum id jus in nos posterosque nostros dedimus, ut ipsi posterique eorum imperium in nos perpetuo tenerent. Illos utique (majores dico nostros) vellem admonuisse, quibus integrum erat, quos vellet sibi Reges adsciscere. Nunc vero serum istud tuum consilium eo valet, non ut qua in potestate nostra non sunt ea corrigamus: sed ut majorum stultitiam deploramus, & nostræ conditionis miseriam agnoscamus. Quid enim reliqui esse potest in servitutem deditis, nisi ut alienæ stultitiæ pœnas luamus? & , ut leviores fiant, eas patientia leniamus: nec importune tumultuando iras eorum provocemus, quorum nec imperium rejicere, nec potestatem imminuere, nec vim & impotentiam effugere possumus? Lex autem illa Regia, cui tu tantopere es inimicus, non est in Tyrannorum gratiam, ut tu videri vis, conficta: quippe qua à Iustiniâno Principe justissimo sit comprobata: apud quem adulatio tam aperta locum non fuisset habitura: nam in Principe stolido valet illud: Falsus honor juvat, & mendax infamia terret.

Quem,

Quem, nisi mendosum & mendacem?

B. Fuit quidem Iustinianus, ut tradicant historia, vir magnus: etsi quidam in Belissarium fuisse crudeliter ingratum narrent. Sed fuerit ille qualem tu eum fuisse existimas, meminisse tamen potes ab illius ætatis fere æqualibus traditum, Tribonianum, præcipuum inter illarum legum latores, hominem fuisse longe nequissimum: & qui facile potuisset adduci ut Principi quoque pessimo gratificaretur. Sed nec boni Princip. ab hoc adulationis genere abhorrent. Nam,

— & qui nolunt occidere quenquam, Possent volunt --.

— Et nihil est quod credere de se

Non audet, cum laudatur diis æqua potestas.

Sed redeamus ad nostros Principes, ad quos tu ais hæreditate non suffragiis regnum pervenire. de nostris autem solis loquor. Nam si ad externos digrediar, vereor ne longior quam instituimus fiat oratio. M. Ita facies censeo. Res enim externa non magno opere ad præsentem disputationem pertinent. B. Igitur, ut à primis ordiar initiis, illud satis convenit, Principes nobis ob virtutis opinionem delectos qui cæteris imperarent. M. Ita tradunt rerum nostrarum scriptores. B. Nec minus illud constat, multos qui crudeliter & flagitiose eum magistratum gesserunt, à civibus in jus vocatos: quosdam perpetuis carceribus damnatos: alios partim exilio, partim morte multatos: quorum cum vel filii vel propinqui in eorum locum assumerentur, nulla unquam questio adversus interfectores decreta fuit. At qui bonos violassent Reges, nusquam gentium in eos severius vindicatum est. Et quia longum esset singulos percensere, è postremis, quorum recentior est memoria, paucos proferam. Iacobi primi cadem, cum puerum sex annorum hæredem reliquisset, adeo graviter nobilitas punivit, ut homines clarissimis familiis natos, divitiis & clientelis primarios novo & exquisito genere supplicii extinxerit. contra Iacobi tertii, hominis flagitiosi & crudelis, mortem quis doluit, ne dicam ultus est? In filii vero ejus Iacobi quarti morte, suspicio sceleris morte punita est. Neque pii erga bonos Reges tantum majores nostri fuerunt, sed in malos etiam lenes & misericordes. Nam Culenum ad causam dicendam venientem cum ex inimicis quidam in itinere occidisset, gravissimas ex ordinum sententia pœnas dedit: & Ervenum, perpetuis vinculis damnatum, cum itidem inimicus in carcere occidisset, itidem pœnas dedit. Et cujus vitam nefariam omnes oderant, mor-

rem per vim illatam ceu parricidium sunt persecuti. M. Ego non tam quid interdum factum sit, quaro in praesentia, quam quo jure apud nos regnetur. B. Igitur, ut eo redeamus, quemadmodum in primis Regibus usque ad Kennethum tertium, qui primus regnum in sua familia stabilivit, perspicuum est, qua fuerit potestas populi in Regibus creandis & in ordinem redigendis: ita necesse est, ut is aut populo invito id fecerit, aut à persuaso impetraverit. M. Negari non potest. B. Porro si vi coegit populum sibi parere, populus quoque ubi primum suis viribus coeperit confidere, violentum illud imperium poterit excutere: cum à Regibus & populis recentia jura pronuncient, & natura clamet, quicquid per vim fiat, simili vi solvi posse. M. Quid si populus vel fraude circumventus, vel metu coactus, in servitutem sese dederit? quid causa prætendi potest quin in quod semel conventum est, in eo perpetuo maneat? B. Si tu mecum ex convento agis, quid causa est quin ego ex adverso eas causas ponam cur pacta & conventa solvi possint? In primis autem qua vi metusque causa fiunt, apud omnes civitates de iis certum jus est, è natura fontibus haustum. Per fraudem etiam circumventis jura dant restitutionem in integrum, idque maxime in pupillis, eisque personis servandum putant, quas optimo jure esse volunt. Quis igitur cætus justius restitui, quam populus universus postulet? Cui cum fit injuria, ea non in unam aliquam civitatis partem, sed in omnia civilis corporis membra late permanet. M. Scio in privatorum causis hoc jus usurpari, nec in ullos esse iniquum. Sed non est quod de hac re magnopere contendamus, cum illud sit longe credibilius (quod ab historicis etiam traditur) id jus populi voluntate Regibus datum. B. Credibile est etiam non sine magna causa rem tantam fuisse impetratam. M. Facile assentior. B. Quam igitur causam potissimum fuisse arbitraris? M. Quam aliam, nisi qua narratur? Tædium ambitionis, tumultus, caedes, bella intestina saepe cum internectione alterius partis, semper cum utriusque maximo damno. nam qui regnum obtinebant, quo id pacatius liberis relinquerent, fratres & fere proximum quemque extinguere conabantur: quemadmodum apud Turcas fieri audimus, & apud Phylarchos in nostris insulis & Hibernia fieri videmus. B. Vtris igitur istam contentionem putas magis fuisse perniciosam, populo an Principibus? M. Regibus certe: cum populi major pars securæ sui, Principum soleat spectare certamina, & semper victoribus in prædâ cedat. B. Principes igitur (ut videtur) sua potius causa quam ex utilitate populi

populi in sua familia stabilem regni sedem constituere voluerunt. M. Credibile est. B. Vt autem rem ad perpetuum honorem, opes & incolumitatem sua familia tantopere pertinentem impetrarent, verisimile est eos aliquid invicem de suo jure remisisse; & ut facilius populi voluntatem & studium tenerent & consensum impetrarent, aliquid ex adverso laxamenti dedisse. M. Credo. B. Illud certe mihi fateberis incredibile, ut pro tanto beneficio Regibus impenso, peiore se jure esse paterentur quam antea fuerant. M. Incredibile prorsus. B. Neque Reges, si id noxium & liberis suis & populo inutile scissent futurum, tanta ambitione id petissent. M. Nequaquam. B. Finge ergo aliquem è media concione liberi populi liberè Regem interrogare, quid si cui Regum filius sit stolidus? quid si insanus? eosne nobis constitues rectores, qui se ipsos regere non possunt? M. Nihil opinor opus fuisse ut hac exceptione uterentur: cum huic generi legibus sit prospectum. B. Probe sane. Illud ergo videamus, si liberam legum potestatem Reges à populo impetrassent, num ea inutilis fuisset, eis præsertim qui familia sua in posterum prospectum volebant. M. Quamobrem vero inutilem futuram censebimus? B. Quod nihil aque ad diuturnitatem dominationis faciat, ac temperamentum illud imperii, cum & Regibus est honorificum, & populo moderatum & salutare. Habet humanus animus sublime quiddam & generosum natura insitum, ut nemini parere velit, nisi utiliter imperanti: neque quicquam est valentius ad continendam humanam societatem quam beneficiorum vicissitudo, ideoque sapienter visus est Theopompus respondisse exprobranti uxori, quod adjectis Ephoris vim imminuisset imperii, ac minus, quam acceperat, filiis reliquisset regnum: Tanto, inquit, firmitus. M. Quod de diuturnitate narras, video esse verissimum. Nam Scotorum & Cimbrorum regna longe omnium, que in Europa sunt, antiquissima reor: neque alia re id mihi consecuti videntur, quam summi imperii moderatione: cum interim Francorum, Anglorum, Hispanorum regna toties ex aliis ad alias familias transferint. Sed nescio an Reges illi nostri tam sapientes fuerint quam Theopompus. B. Vt illi tam providi non fuerint, populumne putas tam stultum fuisse, ut occasionem tam opportunam oblatam negligeret? aut timore adeo percussum aut seductum blanditiis, ut se sponte in servitutem daret? M. Non fuit fortasse. Sed fuerit, (quod fieri potuit) adeo cæcus, ut quod in rem suam esset, non viderit: aut cum videret tam commodi sui negligens ut contempserit, nonne merito sua stultitia pœnas luet? B. non est verisimile aliquid istorum factum esse, cum

usque ad nostram aetatem contra observatum fuisse videamus. Nam praterquam quod mali Reges, quoties tyrannidem in civem moliti sunt, semper coerciti fuerunt, etiam in antiquis familiis vetusti moris quadam vestigia adhuc remanent. Scoti enim prisca ad nostram usque aetatem suos eligunt Phylarchos, & electis concilium seniorum adhibent: cui concilio qui non parent, honore privantur. Quod igitur in partibus adhuc summa diligentia servatur, in omnium salute negligenter? & qui in beneficii loco habiturus erat regnum legitimum, ei se sponte in servitutem traderent? & libertatem virtute partam, armis defensam, tot seculis non interpellatam, eam sine vi, sine bello, nec expectanti condonarent? Istam enim potestatem Regibus nostris nunquam fuisse, prater supplicia male administrati regni toties expetita, Ioannis Balioli calamitas ostendit. Qui fere C C. L X. abhinc anno à nobilitate rejectus est, quod se regnumque suum Eduardi Angli imperio subiecisset: inque locum ejus Robertus Primus est successus. Ostendit id etiam perpetuus ille mos à primis usque temporibus continuatus. M. Quem tu morem dicis? B. Reges nostri cum publice inaugurantur, populo univervo sancte promittunt se leges & majorum ritus veteraque instituta servaturos: eoque jure, quod à majoribus acceperunt, usuros. Ostendit totus ille ceremoniarum ordo, primique Regum adventus in singula opida. è quibus omnibus facile intelligi potest, qualem à majoribus acceperint potestatem: non aliam videlicet, quam qui suffragiis electi in leges jurant. Hanc regnandi conditionem David & posteris ejus Deus proposuit: tamdiu eos regnatos promittit, quamdiu illi legibus ab eo datis parerent. Hac quidem faciunt, ut verisimile sit non immensam, sed intra certos terminos constrictam & finitam, potestatem Reges nostros à majoribus accepisse. Accessit praterea longi temporis confirmatio & perpetui juris à populo usurpatio, nullo unquam decreto publico reprobata. M. Sed vereor ut à Regibus facile possit impetrari, ut ista verisimilitudine abducti in has leges utcumque juratas, aut à populis usurpatis concedant. B. Ego quoque credo non minus esse difficile ut populo persuadeamus, ut, jure à majoribus accepto, tot seculorum usu probato, uno perpetuo tenore usurpato, decedat. Neque puto necesse conjecturis persequi quid sit facturus, cum videam quid fecerit. Quod si utriusque obstinata pertinacia res ad arma veniat, victor quidem quod vollet jus victo dabit: sed tam diu dabit, donec qui in certamine erit inferior,

inferior, arma recollectis viribus resumet: quibus in contentio-
 nibus cum populi pernicie semper, sed cum exitio Regum fere de-
 certari solet. Ex hoc enim fonte omnes omnium regnorum inte-
 ritus promanant. M. Ita fieri necesse est. B. Hæc ego alius fortas-
 se quam opus erat repetivi: ut perspicue intelligeres vetus re-
 gnandi apud nos jus quale fuerit. Nam si summo jure tecum egis-
 sem, multo breviori compendio quo volebam, pervenire potuis-
 sem. M. Quanquam mihi jam propemodum satisfeceris, tamen &
 istud, quale sit, libenter ex te audiam. B. Hoc igitur primum mihi
 velim respondeas, probesne definitionem legis à jureconsultis posi-
 tam; qui legem esse ajunt quod populus scivit, ab eo rogatus cui ro-
 gandi jus est? M. Probo equidem. B. Consensimus autem legum
 vitis deprehensis, ab eisdem earum latoribus eas vel corrigi vel
 abrogari posse. M. Consensimus. B. Illud autem opinor, vides, qui
 nascuntur nobis Reges, eos & legibus & populi suffragio creari, non
 minus quam quos ab initio diximus electos: & adversus non modo
 vim & fraudem, sed negligentiam quoque in legibus accipiendis
 non defutura populo legum latori remedia. M. Video plane. B. Id
 modo interesse, quod lex de nostris Regibus ante aliquot secula sit
 lata: regnum vero cum initur, non ferri nova, sed vetus lex ap-
 probari solet. Apud eos vero qui singulis Regibus eligendis habent
 comitia, simul lex ferri, Rex fieri & probari, regnum iniri so-
 let. M. Sic est. B. Nunc ab initio si videtur, quid inter nos conve-
 nerit, breviter colligamus: ut si quid temere sit probatum, sit &
 pœnitentia locus. M. Placet. B. Primum omnium visum est nobis
 Regem populi causa creari, neque bono Rege quidquam præstan-
 tius divinitus nobis dari, neque malo pestilentius. M. Recte. B.
 Malum etiam Regem diximus vocari Tyrannum. M. Diximus.
 B. Et quia non est tanta bonorum copia, ut semper probi suppetant
 quos eligamus: nec tanta nascendi felicitas, ut fors illa semper
 bonos offerat: si non quales optaremus, at quales vel consensus ap-
 probavit, vel casus obtulit, pro Regibus habemus. Ea autem, qua
 est vel in eligendis novis, vel in oblati forte nascendi approban-
 dis, alea, in causa fuit ut leges cuperemus qua Regibus imperii
 modum facerent. Ea autem leges nihil aliud esse debent, nisi ex-
 pressa (quatenus assequi possumus) boni Principis imago. M. Id
 quoque sumus confessi. B. Iam restat, opinor, ut de pœnæ Ty-
 rannorum disseramus. M. Id unum mihi reliquum videtur.
 B. Igitur si Rex omnia legum vincula perfringat, planeque
 hostem publicum segerat, quid hic faciendum censes? M. Ha-
 reo pro-

reoprofecto. Nam etsi rationes à te exposita videantur convincere, nullam nobis esse cum eo Rege societatem, tamen diuturna consuetudinis tanta vis est, ut apud me legis vigorem obtineat. Ea adeo pertinaciter in animis hominum haeret, ut si quem aliquando invexerit errorem, eum tolerare praestet, quam dum morbum assuetudine levem curare contendimus, totius corporis statum labefactare. Ea enim quorundam morborum est natura, ut dolorem quem afferunt, praestet perferre, quam ancipitia remedia quarere: in quibus experiundis, ut caetera succedant, ita tamen acres dolores in medicando afferunt, ut ipso morbo morbi cura sit perniciosior. Deinde, quod me magis movet, video istam, quam tu vocas, Tyrannidem divino confirmatam oraculo: & quod tu velut legum interitum execraris, Deus legem regni vocat. Ejus loci me magis movet auctoritas quam omnia Philosophorum argumenta: inde me nisi explicaveris, non erunt apud me tanti hominum commenta, ut non confestim ad hostes deficiam. B. In communi, ut video errore versaris, eoque gravissimo, qui tyrannidem tyrannide confirmare coneris. Quanta enim sit consuetudinis tyrannis in animis hominum ubi altius radices egit, & nimium saepe hoc seculo sumus experti, & historia scriptor vetustus, Herodotus, vetusto nos monet exemplo: sed mihi veteribus exemplis non est opus, tete ipse consule. Cogita tecum quot sint res, nec haec exigua, in quibus, rationem secutus, ab inveterata tot seculis consuetudine desciveris: ut jam domesticis experimentis didicisse potueris, nullam magis periculis esse plenam, quam sit ista quam nos sequi jubent, via publica. Eam te jubeo diligenter circumspicere: quot ruinas, quantas strages in ea videbis? Sed si ipsa (quod dicitur) luce clarius est, non est quod in re perspicua vel probanda vel illustranda diutius immorer. Quod autem ad eum attinet locum quem ex historia Regum magis significas, quam explicas, vide quae ne quae in Tyrannorum vita Dominus execratur, tu Regibus ab eo concessa putes. Id ne fiat, primum te jubeo expendere quid populus à Domino petierit: deinde quas nova petitionis causas habuerit: postremo quid populo Dominus responderit. Primum, Regem petunt. At qualem? legitimum? at habebant. Erat enim Samuel eis à Domino, penes quem jus praeficiendi erat, datus: jus eis legitime ex legum divinarum praescripto multos annos dixerat. At filii ejus cum jus eo seniore dicerent, multa flagitiose faciebant, & adversus leges judicabant. Nondum video causam cur status publici mutationem, seu emenda-

emendationem potius exposcerent : aut certe à Domino expectarent, ut qui non adco pridem totam Heli familiam à stirpe evertit, ob causam prope similem. Quid igitur petunt ? Regem, qualem vicina gentes habebant, qui domi iudex, foris Imperator esset. Erant autem revera Tyranni. Nam ut Asia populi magis servili animo sunt quam Europai, ita Tyrannorum imperiis facilius parebant, neque usquam quod sciam, ab historicis mentio fit legitimi Regis in Asia. Præterea, Tyrannum non Regem hic describi, vel ex eo facile apparet, quod in Deuteronomio formulam eis ante præscripserat, non modo ab hac diversam, sed etiam plane adversam : ex qua formula Samuel, caterique iudices tot annos jus dixerant : quam cum rejicerent, Dominus se reiectum ab eis conquiritur. M. At non Tyrannum, sed Regem Dominus eum ubique vocat. B. Vocat quidem Regem : nam Domino peculiare est, quoties alloquitur populum, populari uti sermone. Itaque vocabulo utitur cum vulgo communi, sed ne quem ambiguus ejus usus deciperet, hic diserte exponit, quis esset ejus vocabuli usus apud gentes vicinas. M. Ista ut vera sint, illa tamen Pauli propius nos urgent, qui pro salute Principum nos jubet orare : tantum abest ut detrectare imperium, multo minus detrudere de solio, detractosve trucidare permittat. At quos Principes commendat ille nostris precibus ? omnium qui unquam fuerunt crudelissimos, Tyberios, Caligulas, Claudios, Neronos. nam iis fere æquales sunt Pauli Epistola. B. Quod auctoritatis tantum in Paulo esse statuas, ut apud te omnium Philosophorum & jureconsultorum scriptis una ejus sententia præponderet, recte mihi facere videris. Sed vide ut satis ejus sententias expenderis. non enim verba solum examinare oportet : sed quibus temporibus, ad quos, & cur scripserit. Primum igitur videamus quid Paulus scripserit. Scribit enim ad Titum cap. 111. Admone, Principibus & potestatibus subditos dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Vides, opinor, quos hic parendi constituat fines. Idem ad Timotheum cap. 11. scribit, ut oremus pro omnibus, etiam pro Regibus & cateris magistratibus ; ut, inquit, tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Vides & hic quem orandi finem statuatur : nempe non salutem Regum, sed Ecclesia tranquillitatem. ex quo non erit difficile orationis quoque formam concipere. In Epist. autem ad Rom. Regem etiam definit prope ad Dialecticam subtilitatem : Esse enim, ait, ministrum cui gladius à Deo sit traditus, ut malos puniat,

puniat, ac bonos foveat & sublevet. Non enim de Tyranno, inquit Chrysoſt. hac à Paulo ſcribuntur, ſed de vero & legitimo magiſtratu, qui veri Dei vices in terris gerit: cui qui reſiſtit, certe Dei ordinationi reſiſtit. Sed nec ſtatim ſi pro malis Princip. eſt orandum hinc colligere debemus, eorum vitia non eſſe punienda: non magis certe quam latronum, pro quibus etiam orare jubemur, nec ſi bono Principi parendum eſt, ideo malo non erit reſiſtendum. Quod ſi etiam cauſam qua Paul. ad hac ſcribenda impulerit reſpicias, vide ne vehementer hic locus contra te faciat. Scripſit enim hac ut quorundam temeritatem caſtigaret, qui negabant imperia magiſtratum Chriſtianis eſſe neceſſaria. Nam cum poteſtas magiſtratum adverſus malos ſit comparata, ut omnes a quo jure viveremus, & exemplum juſtitia divina inter homines remaneret, nullum ejus uſum eſſe contendebant, inter homines adeo à vitiorum contagio alienos, ut ipſi ſibi lex eſſent. Non igitur hic Paul. de iis qui magiſtratum gerunt agit, ſed de ipſo magiſtrato: hoc eſt de functione & officio eorum qui aliis præſunt: nec de uno, aut altero genere magiſtratus, ſed de omni legitimi magiſtratus forma: nec ei contentio eſt cum eis qui malos magiſtratus coercendos putant, ſed cum hominibus omne magiſtratus imperium detrectantibus: qui libertatem Chriſtianam abſurde interpretantes affirmabant indignum eſſe ut qui à Dei filio eſſent emancipati, à Dei ſpiritu regerentur, ſub ullius hominis poteſtate eſſent. Eorum errorem Paulus ut reſelleret, oſtendit magiſtratum rem eſſe non modo bonam, ſed etiam ſacram; nempe Dei ordinationem: & ad id inſtitutum, ut hominum cœtus & civitates ita continerentur, ut & Dei beneficia in ſe agnoſcerent, & alii ab aliis injuriam abſtinerent. Qui in honore conſtituti eſſent, Deus legum ſuarum juſſit eſſe cuſtodes. Quod ſi leges (ut ſunt) bonas eſſe fateamur, & cuſtodes earum honore dignos, & cuſtodum munus rem bonam & utilem fateri cogemur. At terribilis eſt magiſtratus. quibus tandem? boniſne, an mali? bonis terrori non eſt, ut qui ab injuria eos tueatur: ſin mali eſt terrori, nihil ad te qui ſpiritu Dei regeris. Quid ergo mihi opus ut magiſtrato ſim ſubjectus, inquires, ſi Domini ſum libertus? Imò ut te Domini libertum probes, pare ejus legibus: ſpiritus enim Domini, à quo te regi jactas, idem & legum eſt lator, & magiſtratum probator, & parendi magiſtratus auctor. Igitur & in hac parte facile inter nos conveniet, magiſtratus in optimis etiam civitatibus opus eſſe, eumque omni honoris,

noris, genere prosequendum. Quod si quis contra sentiat, eum insanum, instabilem, atque omni supplicio dignum existimamus. Repugnat enim aperte Dei voluntati per scripturas nobis revelata. Quod autem ad Caligulam, Neronem, Domitianum, & reliquos ejus generis Tyrannos attinet: cur violati juris divini & humani pœna non debeant exigi? Nihil hic apud Paulum habes, qui de ipsa magistratuum potestate, non de malis male potestatem eam gerentibus disserat. Nec si ad Pauli regulam id genus Tyrannorum examines, omnino magistratus erunt. Quod si quis contendat malos etiam Principes esse à Deo ordinatos, vide ne captiosa sit hæc oratio. Deus enim ut malo nodo malum (quod ajunt) cuneum adhiberet, malum hominem malis puniendis interrim præficit. sed humana malitia Deum auctorem esse, nemo sanus audebit affirmare: quemadmodum animadvertendi in malos eundem esse auctorem nemo ignorat. Magistratus quoque bonus fere malum hominem eligit, qui sit carnifex in pœnis noxiarum repetendis. Hunc quidem carnificem etsi magistratus ad id munus assumit, non protinus ei impunitas omnium scelerum tribuitur: nec superiorem esse vult, quam ut legibus interrogari possit. Non commorabor diutius in hac similitudine, ne adulatorum aulici parum honorifice me de magistratu summo loqui clament. Sed ut cunque clamabunt, certe illud negare non possunt, carnificis functionem partem esse muneris publici, ac fortasse etiam regii, vel ipsorum Regum testimonio: qui quoties aliquis è ministris publicis violatur, se suamque majestatem atque corpus violari querantur. Pœna autem sceleratorum, ut siquid aliud, ad munus regium spectat. Quid præfecti urbium? quid castrorum? Quid prætores? Quid ipsi Consules? Iisne etiam Paulus nos subditos esse jubet? an pro privatis habet? At ab omnibus non modo minoribus magistratibus, sed ab eis etiam qui sunt Regibus æquales, ratio male obiti imperii solet exigi. Velim ergo, qui ex Pauli verbis tantam Regibus potestatem datam somniant, aut ostendant ex eodem Paulo solos Reges potestatis nomine hic accipiendos, ideoque solos legum pœnis eximendos: aut si, cum potestates dicimus, intelligantur etiam alii magistratus ab eodem auctore Deo in eundem usum instituti: illud quoque velim ostendant, ubi omnes magistratus legibus soluti, & à pœnarum metu liberi pronuncientur: aut solis Regibus ista immunitas sit concessa, ceteris qui in potestate constituti sunt, negata. M. At potestatibus sublimioribus omnes vult esse subditos. B. jubet quidem:

dem : sed isto nomine potestatis necesse est ut & ceteros magistratus comprehendat , nisi forte Paulum credamus existimare in civitatibus qua regio careant imperio , nullam potestatem sed plane ἀναρχίαν esse . M. Istud ego neque credo , nec est verisimile : eoque magis in hac sum sententia , quod omnium hujus loci interpretum doctiorum consensus tecum facit , qui istam Pauli disputationem adversus eos institutam putant , qui omnes prorsus leges & magistratus nihil ad se pertinere contendebant . B. Quid autem illud , quod nuper dixi ? credis ne Tyrannos illos omnium salvissimos ad Pauli formulam pertinere ? B. Imo quid tu affers , cur id non credam ? praesertim cum Hieremias tam sollicitè moneat Iudaeos , idque divinitus ut Regi Assyriorum pareant nec ulla ratione imperium ejus rejiciant . Atque inde colligunt pari ratione ceteris quoque Tyrannic , quantumvis immanibus esse parendum . B. Ut prius ad id quod posterius à te positum est , respondeam , illud oportet animadvertas , Prophetam non jubere ut omnibus Tyrannis pareant Iudaei , sed uni Assyriorum Regi . Quod si tu ex eo quod uni singulariter jussum est , legis formulam colligere velis , primum non ignoras (docuit id te enim dialectica) quam absurde sis factururus , deinde periculum tibi erit , ne paribus te armis oppugnatores tyrannidis aggrediantur . Nam aut oportet ostendas , quid sit in hac re singulare , cur eam omnibus ubique imitandam proponas : aut si id non potes , confitendum erit , ex aliis singularibus Dei mandatis , quicquid de uno aliquo sit jussum , id ad omnes ex æquo pertinere . Hoc si semel (quod tibi necesse erit) admisseris , statim tibi objicietur , Dei quoque jussu Achab occisum : premium quoque divinitus interfectori & promissum & praestitum . Itaque ubi tu eo refugies , omnibus Tyrannis ideo parendum , quia Deus per Prophetam jusserit populum suum uni Tyranno parere : statim tibi occinetur , omnes Tyrannos etiam à suis occidi debere : quia Achab jussu divino à copiarum suarum praefecto sit interfectus . Igitur te admoneo , ut firmiter aliquod propugnaculum Tyrannis è scriptura pares : aut , ea in praesentia relicta , ad Philosophorum scholam revertaris . M. De isto quidem cogitabo . Sed interim unde sumus digressi , eo redeamus . Quid tandem è scripturis profers , cur liceat Tyrannos impune occidere ? B. Primum id assero , quod cum discrete praeceptum sit de scelere & sceleratis è medio tollendis , sine ulla exceptione gradus aut ordinis , nusquam tamen in sacris literis Tyrannis quam privatis magis est cautum . Deinde quod definitio potestatis à Paulo tradita ,

tradita, ad Tyrannos nihil omnino pertineat. quippe qui imperii vim accommodent, non ad populi utilitatem, sed ad suas libidines explendas. Præterea animadvertendum diligenter, quantum Paulus tribuerit Episcopis; quorum functionem miris & veris laudibus afficit, ut qui quodam modo Regibus compositi ex aduerso respondent, quatenus materia utriq; substrata natura patitur. Sunt enim alteri internorum alteri externorum morborum medici: neque tamen alteros ab alterorum imperio solutos & liberos esse voluit. Sed quemadmodum Episcopi, in civili communiōe vitæ exercenda sunt Regibus subditi, ita & Reges Episcoporum spiritualibus admonitionibus parere debent. Horum autem Episcoporum dico, cum tanta sit amplitudo & dignitas, eos neque lex ulla diuina aut humana scelerum pœnis eximit. Et, ut ceteros omittamus, Papa ipse, qui quasi Episcoporum Episcopus habetur, qui ita super Regum omnium fastigium assurgit, ut Deus quispiam inter homines haberi velit, nec à suis quidem Canonistis, genere hominum ei addictissimo, legum pœnis eximitur. Nam cum absurdum existimarent Deum (non enim dubitant hoc nomine eum appellare) hominum animadversioni esse obnoxium, & iniustum putarent maxima scelera & fœdissima flagitia cuiquam impunita fore, rationem excogitarunt, qua & scelera plecterentur, & Papa tamen sacrosanctus & inuiolatus haberetur. Aliud enim Papa, aliud ejus hominis qui Papa esset, jus existimabant: & cum Papam, quem errare posse negant, legum cognitioni eximant, eum tamen hominem qui est Papa, vitiis & vitiorum pœnis obnoxium esse fatentur, neque magis differendi subtilitate, quam animadvertendi serueritate suam sententiam declararunt. Longum esset explicare, qui Pontifices (sive ut eorum more loquar) qui homines qui Pontificum personam gesserint, non modo vivi magistratum egerare sint coacti, sed mortui etiam sepulchris eruti, & in Tiberim projecti sint. Sed, ut vetera omittam, Pauli Quarti memoria recens in animis adhuc hæret, in hunc odium publicum sua Roma novi generis decreto nuper testata est. Iram enim cui ille erat ereptus, in propinquos, in statuas, in pictas ejus imagines exercuit. Nec debet hæc interpretatio subtilior tibi videri, qua potestatem ab eo qui præest separamus, quam & Philosophia agnoscit, & veteres interpretes probant, nec vulgus illud ineruditum & à disputandi subtilitate alienum ignorat. Neque enim opifices sellularii in sua artis probrum factum accipiunt, si quis vel faber vel pistor ob latrocinium pœnas luit: sed

gaudent potius collegium suum facinorosis hominibus esse purgatum. Quod si quis contra sentiat, verendum reor ne potius hominum pœna, quibus conscientia scelerum est conjunctus, quam collegii infamia dolere videatur. Neque Reges, opinor, si seorsum à facinorosis & adulatoribus consilia caperent, suamque magnitudinem non potius virtutum officiis quam impunitate scelerum metirentur, nec acre ferrent Tyrannorum supplicia: aut ex eorum qualicumque interitu majestatem regiam inminui existimarent. quin repurgatam potius à turpissima labe scditatis eam gauderent: præsertim cum latronibus vehementissime, idque optimo jure, soleant irasci, si qui Regium nomen suis maleficiis prætentant. M. Nec injuria certe. Sed his jam omissis velim ad cætera capita, à te proposita, pergās. B. Quæ tandem capita dicis? M. Nempe quibus temporibus, & ad quos Paulus ista scripserit. a vobis enim scire quid ista cognitio ad præsens argumentum faciat. B. Mos hic quoque tibi geretur. Ac primum ut de tempore agam, scripsit hæc Paulus in ipsa nascentis Ecclesiæ infantia, quibus temporibus non solum crimine vacare, sed injustas etiam criminandi causas querentibus locum maledicendi neminem dare oportebat. Deinde ad homines scripsit è diversis gentibus, atque adeo è toto Romani imperii corpore, in unum cœtum collectos. in iis autem pauci erant opibus insignes: qui magistratum gererent, aut gessissent, prope nemo: qui inter cives censerentur, non adeo multi, & hi fere inquilini, aut etiam magna ex parte libertina conditionis: ceteri fere opifices & servi. In his non decrant qui libertatem Christianam latius protenderent quam Evangelii simplicitas pateretur. Hæc igitur multitudo è promiscua plebis turba, quæ magno labore tenuem victum quarebat, non tam sollicita esse debebat de Reip. statu, de imperii majestate, de Regum vita & officiis, quam de tranquillitate publica, & otio domestico. neque jure amplius sibi vindicare poterat, quam ut sub imperii qualiscunque umbra lateret. Ea si quam publica administratiois partem capessere tentasset, non modo stulta, sed insana existimari debebat: nedum è latebris suis prodiret, & rerum gubernacula tenentibus negotium facesseret. Compscenda etiam erat luxuries immatura, Christiana libertatis incommoda interpretis. Quid igitur Paulus scribit? nullum procul dubio novum præceptum, sed illa tantum vulgata ut cives magistratibus, servi dominis, viris uxores parerent: neque existimarent jugum Domini quamlibet leve, nos officiorum vinculis liberare: sed animo quam antea intentiore nos esse de-

esse debere, ut per omnes officiorum gradus nihil omitteremus quod ad hominum benevolentiam comparandum facere posset. Ita demum futurum, ut nomen Dei propter nos inter gentes bene audiret, & gloria Evangelii latius propagaretur. Ad hac praestanda pace publica erat opus, cujus custodes erant Principes & magistratus, etsi mali. Visne hujus rei manifestam ante oculos tibi ponam imaginem? Finge ad Christianos, qui sub Turcis vivunt, aliquem è nostris doctoribus scribere, ad homines, inquam, re tennes, animo demissos, & inermes, & paucos, & ad omnem omnium injuriam expositos. Quid, rogo, aliud consuleret, quam quod Paulus Ecclesiae qua tum Roma erat, quam quod Hieremias in Assyria exulantibus consulebat? Illud autem certissimum est argumentum quod Paulus eorum hominum ad quos tum scribebat, non autem universorum civium rationem habebat, quod cum maritorum erga uxores, uxorum erga maritos, parentum in liberos, liberorum erga parentes, servorum in dominos, dominorum in servos mutua diligenter persequatur officia: quod sit magistratus officium etsi scribat, non tamen eos nominatim (quemadmodum in superioribus ab eo factum est) compellat. Quam ob causam nulla eum ad Reges magistratusque alios dedisse praecepta putabimus: praesertim cum eorum libido multo magis esset legum vinculis constringenda, quam privatorum? quam aliam causam arbitremur, quam quod nulli tum essent in Ecclesia Reges & magistratus ad quos scriberet. Finge Paulum his temporibus vivere, quibus non modo populus, sed Principes etiam Christianum nomen profitentur. Sit eodem tempore princeps aliquis, qui non modo leges humanas, sed etiam divinas sua libidini censeat obnoxias esse debere: qui sua non modo decreta, sed etiam nutus pro legibus haberi velit: qui, ut inquit ille in Evangelio, neque Deum timeat, neque revercatur homines, qui Ecclesiarum proventus scurris & balatronibus, ne quid nequius dicam, dividat: qui syncerioris religionis cultores irrideat, & pro stolidis & insanis habeat: Quid de his Paulus ad Ecclesiam scriberet? si sibi consentire volet, eum se pro magistratu habiturum negabit. Christianis omnibus interdicit, ne convictu, ne colloquio, ne consuetudine, ejus utantur, civilium legum poenas civibus relinquet. nec prater officium eos facere existimabit, si cum quo lege divina nullum est ipsis commercium, eum ne suum esse Regem arbitrentur. At non deerit ex aulica servitute, qui, quando per fugium honestum non suppetet, eo impudentia perve-

niat, ut dicat, Deum populis iratum Tyrannos immittere: quos velut ad panas expetendas carnifices constituat. Quod ut verum fatear, tamen illud aque verum est, Deum plerunque de plebe infima homines tenues & prope ignotos excitare tyrannica superbia & impotentis ultores. Deus enim (uti ante dictum est) malum è medio tolli jubet: neque ordinem, aut sexum, aut conditionem ac ne hominem quidem excipit. Neque enim acceptiores illi sunt Reges quam mendici. Itaque vere asserere possumus, Deum omnium ex aquo patrem, cuius providentiam nihil latet, potentia nihil resistit, nullum scelus impune relicturum. Porro existet alius qui poscet, è literis sacratoribus, exemplum Regis à civibus puniti: quod si proferre non possem, non protinus effectum erit, ut quod illic factum non legamus, id pro scelesto ac nefario confestim habeatur. Possum apud multas nationes, plurimas ac saluberrimas recensere leges, quarum in sacris libris nullum est exemplum. Nam ut omnium nationum consensus approbarit, ut qua lex jubet, iusta, qua vetat, iniusta habeantur, ita nulla unquam hominum memoria vetitum est, ut quod legibus non contineretur, id ne omnino fieret. Servitus enim ista nec unquam recepta est, nec rerum natura tam fecunda novorum exemplorum eam recipi patietur, ut quicquid lege aliqua iussum non sit, aut illustri exemplo proditum, pro nefario & scelerato sit habendum. Itaque si quis ex me requirat exemplum è sacrorum voluminum libris, ubi malorum Regum pœna probetur, ego vicissim ab illo petam ubi reprehendatur. Quod si nihil sine exemplo geri placet, quota civilium institutorum pars nobis restabit? quota item legum? Maxima enim earum pars non ex veteri exemplo est desumpta, sed adversus novas & sine exemplo fraudes sancita. Sed jam plura quam necesse erat, exemplorum postulatoribus respondimus. Quod si Iudaorum Reges à civibus puniti non sunt, hi non magnopere ad nostrum institutum faciunt. Non enim ab initio à civibus creati, sed à Deo illis dati fuerunt. Itaque optimo jure, qui honoris eis erat auctor, idem & pœnarum fuit exactor. Nos autem id contendimus, populum, à quo Reges nostri habent quicquid juris sibi vendicant, Regibus esse potentiores: jusque idem in eos habere multitudinem, quod illi in singulos è multitudine habent. Omnia alicuius gentium, qua sub legitimis Regibus degunt, jura nobiscum faciunt. omnes nationes qua Regibus à se electis parent, hoc communiter sentiunt, quicquid juris alicui populus dederit, idem eum iustis de causis posse repossere. Hoc

re. Hoc civitates omnes semper jus retinuerunt. Itaque Lentulus, quod cum Catilina de evertenda Repub. conjurasset, se praetura coactus est abdicare, & decemviri, legum Romanarum conditores, cum in summo magistratu essent, in ordinem sunt reducti; & Venetorum duces aliquot, & Chilpericus Rex Francorum, depositis imperii insignibus, in monasteriis privati consenuerunt: & non adeo pridem, Christiernus Cimbrorum Rex, post vicesimum fere annum quam exutus est regno, in custodia vitam finivit. Sed ne dictatura quidem (quod tyrannidis erat genus) non in populi potestate erat. Semperque id jus observatum est, ut beneficia publica male collocata repeti, & libertas (cui jura maxime favent) libertis ingratis adimi posset. Hac de exteris nationibus haecenus dicta sint, ne soli videamur jus novum adversus nostros Reges usurpasse. Quod autem ad nos proprie pertinet, res paucis verbis transigi poterat. M. Quo pacto? hoc enim libens audire cupio. R. possem enumerare duodecim, aut etiam amplius, Reges, qui, ob scelera & flagitia, aut in perpetuos carceres sunt damnati, aut exilio vel morte voluntaria justas scelerum poenas fugerunt. Sed ne quis vetera & obsoleta me referre causetur, si Culenos, Evenos, & Ferchardos commemorem, è patrum nostrorum memoria paucos proferam. Iacobum tertium omnes ordines jure casum in conventu publico judicarunt, ob summam erga suos crudelitatem & flagitiosam turpitudinem: caveruntque in posterum ne cuiquam eorum qui coierunt, consenserunt, pecuniam operamve contulerunt, ea res fraudi esset. Quod igitur re gesta recte atque ordine factum judicarunt, non est dubium quin ad exemplum in posterum proponi voluerint: nihilo certe minus, quam L. Quintius, qui Servilium Ahalam laudavit pro tribunali, quod Sp. Melium tergiversantem & renuentem in jus venire, in foro trucidavisset: nec civili sanguine pollutum, sed Tyranni cade nobilitatum ille eum existimavit, & universa posterorum series affirmavit. Qui civis affectantis tyrannidem cadem probavit, quid putas eum de Tyranno, in civium bonis latrocinium, in sanguine carnificinam exercente, facturum fuisse? Quid nostri homines? Nonne qui facinus perpetratum sunt publico decreto impunitate profecuti, de eo si quando posterius acciderit, legem statuisse tibi videntur? Nihil enim ad summam interest, de eo quod factum est judices, an de futuro statuas. Vtroque enim modo de facinoris genere, & auctoris poena vel pramio judicatur. M. ista fortasse

apud nostros homines valebunt : foris autem nescio quomodo alia gentes hac acceptura sint . Illis mihi satisfaciendum vides : non ut in judicio de crimine, sed in publica luce de fama, nec mea (qui à suspitione procul absum) sed civium meorum . Vereor enim ne decreta, quibus te satis protectum putas, magis culpatura sint exteræ nationes, quam facinus ipsum plenum atrocitatis & invidia. De exemplis vero quæ proposuisti, scis, ni fallor, quid pro cuiusque ingenio & judicio in utrarque partem dici soleat. Velim igitur (quoniam cætera non tam ex hominum decretis quam è natura fontibus mihi visus es expedisse) si quid habes quod pro legis istius æquitate dicas, paucis exponas. B. Etsi hoc iniquum videri potest, pro lege, à primis usque temporibus regni Scotici tot seculorum usu probata, populo necessaria, Regibus nec iniqua, nec parum honesta, nunc demum περιγορησας accusata, causam dicere apud exteros, tua tamen causa id experiar. Ac tanquam cum illis ipsis qui tibi negotium faceßere volent, agerem, primum illud rogo, quid est quod hic reprehensione dignum arbitrâmini? causamne cur quæ sita est? an legem ipsam? quæ sita est enim ad coercendum injustas Regum libidines. Hoc qui damnat, eadem opera omnes omnium leges gentium damnet oportet, eandem enim ob causam omnes expetita sunt. An legem ipsam reprehenditis, Regesque solvi legibus æquum existimatis? id quoque an expediat videamus. Ac populo quidem ut non expedire probeam, non multis opus est verbis. Nam si recte superiore sermone medico Regem comparavimus: ut non expedit populo impunitatem quem ve'it occidendi medico permitti, ita nec publice est utile, in omnes promiscuam grassandi licentiam Regibus donari. Populo igitur, cujus est in legibus ferendis summa potestas, non est quod succenseamus, si quemadmodum Regem bonum sibi, ita Regi non optimo legem præesse velit. Quod si Regi hac lex non sit utilis, videamus an agi cum populo debeat, ut aliquid de suo remittat jure, & de ea abroganda non in trinundinum, sed more nostro in quadragesimum diem indicamus comitia. Interim, ut de eadem hic inter nos differamus, dic mihi, qui insanum vinculis liberat, commodumne insanientis tibi respicere videtur? M. Minime. B. Quid, qui febre laboranti, ita ut non multum absit ab insania, frigidam assidue petenti det: eumne bene mereri de ægrotante putas? M. At ego de sanis Regibus loquor. Et recte valentibus medicina, & sanis Regibus opus esse legibus nego. Tu vero Reges omnes malos videri vis, omnibus enim leges imponis.

B. Mini-

B. Minime quidem omnes : sed nec univcrsum populum existimo malum, & tamen lex univcrsum una voce alloquitur. Eam autem vocem mali formidant : boni ad se nihil attinere putant. Ita nec Reges boni quod indignentur huic legi habent : & mali, si scaperent, legis latori gratiam haberent, qui, quod ipsis inutile futurum intelligebat, id ne eis liceret, statuit. Quod profecto facient, si ad sanitatem aliquando redibunt : non secus ac morbo levati medico gratias agunt, quem, quod egrotantium cupiditatibus non obsequeretur, oderant. Sin in sua perseverent Reges insania, qui maxime eis obsequitur, is maxime judicandus est inimicus. In hoc genere sunt adulatores : qui dum eorum vitia blandiendo fovent, morbum augent, ac tandem unà fere cum Regibus precipites ruunt. M. Negare certe non possum, quin tales Principes, legum vinculis fuerint & sint constringendi. Nullum enim monstrum est violentius & magis pestiferum homine, ubi (ut in poetarum fabulis est) semel in belluam degeneraverit. B. Hoc tu multo magis dicas, si animadverteris quam multiplex animal sit homo, & quam è variis monstris compositum. Quam rem veteres poeta & acute perviderunt, & eleganter expresse- runt, cum Promethea tradunt in homine fingendo è singulis animantibus aliquam particulam in eum contulisse. Omnium sigillatim referre naturas infinitum esset : certe duo monstra deterrima in homine perspicue apparent, ira, & libido. At leges quid aliud agunt aut expetunt, quam ut hac monstra pareant rationi ? utque rationi dum non obtemperant, ea suarum jussionum vinculis coercerent ? Qui solvit igitur vinculis sive Regem seu quemvis alium, non unum ille hominem solvit, sed duo monstra longe crudelissima adversus rationem immittit, & ad legum claustra perfringenda armat : ut recte ac vere mihi dixisse videatur Aristoteles, qui legi pareat, eum Deo & legi parere : qui Regi, homini & bellua. M. Et si hac satis concinne dici videantur, dupliciter à nobis erratum arbitror. Primum, quod postrema cum prioribus mihi non satis convenire videantur. Deinde quod, ut cetera nobis constent, nihil mihi profectum adhuc videtur ad summam nostræ disputationis. Superius enim consensimus eandem Regis & legis vocem esse debere. Hic eum legibus facimus obnoxium. Hoc autem ut concedamus maxime verum esse, quid tandem hac conclusione promovimus ? quis enim Tyrannum è Rege factum in jus vocabit ? jus enim sine viribus vereor ut per se satis sit potens ad Regem sui muneris oblitum coercendum, aut

invitum ad causa dictionem trahendum. B. Vereor ut satis animadvertaris, qua de Regia potestate sunt superius disputata. Nam si animadvertisses, facile intellexisses ista qua modo recitasti non esse inter se pugnantia. Id quo facilius accipias, primum mihi responde: cum magistratus vel scriba praeit verba praconi, nonne eadem est utriusque vox? praconis, dico, & scriba? M. Eadem prorsus. B. Vter tibi major videtur? M. Qui verba praeit. B. Quid Rex edicti auctor? M. Major utroque. B. Ad hanc igitur imaginem componamus Regem, legem, & populum. Regis & legis eadem est vox. Vter auctoritatem habet ab altero? Rex ne à lege, an lex à Rege? M. Rex à lege. B. Vnde id colligis? M. Quia non Rex legi, sed lex Regi coercendo quaesita est. Et à lege id ipsum habet, quod Rex est. nam absque ea Tyrannus esset. B. Lex igitur Rege potentior est: ac velut rectrix & moderatrix & cupiditatum & actionum ejus. M. Id jam concessum est. B. Quid? populi & legis, nonne eadem vox est? M. Eadem. B. Vter potentior, populus an lex? M. Universus, opinor, populus. B. Cur id opinaris? M. Est enim velut parens, certe auctor, legis, ut qui eam, ubi visum est, condere, aut abrogare potest. B. Igitur cum lex sit Rege, populus lege potentior, videndum num sit, ad quem Regem in jus vocemus. Hoc item excutiamus, qua alterius causa sunt instituta, nonne sunt minoris illis quorum causa quaesita sunt? M. Istud velim apertius. B. Hac igitur sequere. Franum non equi causa comparatum est? M. Equi scilicet. B. Quid ephippia, phalera, calcaria? M. Eadem causa. B. Equus autem si nullus esset, nullus harum rerum foret usus. M. Nullus. B. Equus igitur omnibus his praestantior est. M. Quid ni? B. Quid equus? in quem usum expetitur? M. In plurimos. In primis autem ad victoriam bello parandum. B. Pluris igitur victoriam equis, armis, ceterisque rebus qua in usum belli parantur, aestimamus. M. Pluris profecto. B. In Rege creando quid potissimum spectarunt homines? M. Populi, ut opinor, utilitatem. B. Quod si nullus hominum coetus esset, Regibus non foret opus? M. Nihil prorsus. B. Populus igitur Rege praestantior. M. Necessè est. B. Si praestantior est, etiam & major. Rex igitur cum ad populi iudicium vocatur, minor ad majorem in jus vocatur. M. At enim quando sperabimus istam felicitatem, ut populus universus in id quod rectum est consentiat? B. Id quidem vix est sperandum. Expectare certe necesse non est: alioqui neque lex ferri, nec magistratus creari posset: neque enim ulla fere lex satis aqua est omnibus: nec hominum

minum fere quisquam est ea populari gratia, ut neminem habeat aut inimicum aut invidum & obtrectatorem. Id modo quaeritur, ut lex majori parti sit utilis, & candidato major pars bene sentiant. Quid si major populi pars legem jubere & magistratum creare potest, quid vetat quo minus & ipse de magistratu judicare, & iudices ei ferre queat? aut si Tribb. plebis Romani, & Ephori Lacedaemonii ad leniendam vim imperii sunt quaesiti, iniquum ne cuiquam videri debet, si liber populus, aut simili aut etiam diversaratione, in reprimenda tyrannidis acerbitate sibi prospexerit? M. Hic ego propemodum videre videor, quid populus possit: quid autem velit, aut ferat, difficile est judicare. Major enim pars fere vetera & consueta requirit, à novitate abhorret: quod eo magis mirandum est, cum in cibus, vestitu, adficiis totoque supellectilis instrumento tanta sit inconstantia. B. Noli putare hanc à me dicta esse, quod quicquam novi in hoc genere fieri velim, sed ut ostenderem id vetus fuisse, ut Rex apud iudices causam diceret. Quod tu propemodum incredibile, nedum novum, credebas. Nam ut omittam quoties id factum sit apud majores, uti ante à nobis aliqua ex parte dictum est, & tute ex historia facile colligere potes, audistine unquam ab eis qui de regno contenderent, itum esse ad arbitros? M. Apud Persas quidem id factum aliquando audiavi. B. Et nostri scriptores idem à Grimo & Milcolumbo Secundo factum narrant. Sed ne id genus cognitorum à litigantibus ipsorum consensu assumi solere causeris, ad iudices ordinarios veniamus. M. Hic vereor ne propemodum idem facias, ac si quis in Oceano captandis balanis tendat retia. B. Quamobrem vero? M. Quia omnis prehensio, coërcitio, animadversio potentioris est adversus inferiores. Regem vero ad quos iudices adesse jubebis? Ad eosne in quos ipsi summa judicandi est potestas? quos uno illo verbo, Veto, possit compescere? B. Quid si major aliqua potestas reperiatur, cui id juris sit in Reges, quod Regibus est in ceteros? M. Audire istud cupio. B. Hanc, si meministi, in populo diximus esse potestatem. M. In universo quidem populo, aut in majore ejus parte. Illud etiam amplius tibi largior, in iis in quos populus, aut major pars populi, eam potestatem transmiserit. B. Benefacis, qui me isto labore leves. M. Sed non ignoras majorem multitudinis partem vel metu, vel pramiis, vel spe largitionis & impunitatis corrumpi, ut sua commoda & voluptates, publica utilitati, atque etiam incolumitati, praferant: qui autem iis rebus non moveantur, non adeo multi sunt:

Rari quippe boni numero sunt : vix totidem , quot
Thebarum portæ , vel divitis ostia Nili.

Omnis autem reliqua colluvies sanguine & rapinis saginata suam libertatem habet venalem , aliena invidet . Ut etiam eos præteream quibus malorum quoque Regum nomen est sacrosanctum . Omitto etiam illos , qui etsi non ignorant quid liceat & æquum sit , tamen honestis periculis quietam inertiam præferunt : & in eventus expectationem animo suspensi sua consilia componunt : aut fortunam partium , non causam sequuntur . Hac quantitas sit futura multitudo vides . B. Magna profecto : nec tamen maxima . Nam Tyrannorum injuria ad multos , beneficia ad paucos pertinere p̄ssunt . Cupiditas enim vulgi inexplebilis , velut ignis adjecta materia vehementius accenditur : quod vero à multis auferitur per vim , paucorum magis alit famem , quam satiat libidinem . Deinde talium fere hominum fluxa est ,

Et cum fortuna statque caditque fides .

*Quod si etiam in sententia maxime perstarent , tamen in civium numero non essent habendi . violatores enim sunt humana societatis , aut certe proditores : quod vitium si in Rege ferendum non est , multo minus in privato est tolerabile . Qui igitur cives habendi sunt ? qui legibus parent , societatem hominum tuentur , qui labores omnes , omnia pericula malunt pro suorum salute obire , quam in ocio ab honestate sejuncto per ignaviam consenescere : qui non præsentis fructus , sed æternitatis memoriam ante oculos propositam habent . Quod si quos timor & rerum suarum respectus à periculo revocat , tamen & facinoris præclari splendor , & virtutis pulchritudo animos dejectos eriget : & qui auctores , qui duces esse non audebunt , comites fieri non recusabunt . Itaque si cives non è numero , sed dignitate censeantur , non solum pars melior , sed etiam major , pro libertate , pro honesto , pro incolunitate stabit . Quod si etiam tota plebs dissentiat , nihil istud ad presentem disputationem facit : non enim hic quid futurum sit , sed quid jure fieri possit , quarimus . Sed jam ad ordinaria judicia veniamus . M. Istud jam dudum expecto . B. Si privatus quispiam prædium , aut agri sui partem contra quam æquum est à Rege teneri contendat , quid hic privato faciendum censes ? cedere agro , quoniam Regi judicem ferre non poterit ? M. Minime . Sed non Regem , sed procuratorem ejus adesse jubebit . B. Iam istud per fugium , quo tu uteris , quam vim habeat vide . Mea enim nihil refert , an ipse Rex aderit , an ejus procurator , utroque
enim*

enim modo Regis periculo litigabitur: ei, non procuratori, ex eventu iudicii damnum aut lucrum accedet. Ipse denique reus est, id est, is cuius res agitur. Nunc tu velim consideres, quam non modo sit absurdum, sed etiam iniquum, de pradiolo, de luminibus, de stillicidiis adversus Regem iudicium dari: parricidii, veneficii, perduellionis nullum esse iudicium: in minoribus rebus severitate juris uti, in maximis flagitiis summam licentiam & impunitatem permitti: ut plane verum esse videatur antiquum illud, leges aranearum telis esse persimiles, qua muscas detineant, animalia maiora transmittant. Neque iusta est illa quorundam querela & indignatio, qui dicunt neque honestum, nec aequum esse ut de Rege ab inferioris ordinis homine pronuncietur, cum in lite de pecunia vel agro jam id videant receptum: & summi secundum Regem viri plerumque causam dicant apud iudices, neque divitiis, neque nobilitate, nec rebus gestis pares: ac neque adeo multum supra vulgus eminentes: longaque maiore intervallo infra reos quam supremi ordinis homines sint infra Reges. Nec ea tamen re optimates illi ac viri primarii de sua dignitate quicquam detractum existimant. Quod si semel illud recipiamus, ut nemo apud iudicem nisi omnibus rebus superiorem sibi possit, expectandum erit tenuioribus donec Regi aut libeat, aut otium sit, ut de nobili reo cognoscat. Quid, quod istorum querela non modo iniusta sed etiam falsa est? nemo enim qui ad iudicem venit, ad inferiorem venit: praesertim cum tantus honos à Deo ipso iudicum ordini habeatur, ut eos non Reges modo, sed etiam Deos vocet: suamque quoad fieri potest, dignitatem cum eis communice. Itaque Pontifices illi Romani qui Regibus pedes suos gratiose indulgebant osculandos, qui advenientibus ad se mulas suas obviam honoris causa mittebant, qui pedibus Imperatorum cervices conculcabant, in jus vocati parebant: à iudicibus coacti se magistratu abdicabant. Ioannes vicefimus secundus è fuga retractus, etiam in carcerem coniectus, ac vix tandem pecunia liberatus, alium in suum locum surrogatum adoravit: atque illa adoratione iudicum sententiam approbavit. Quid Synodus Basiliensis? nonne communi omnium ordinum consensu statuit, atque sanxit, Pontificem subjectum esse senatui sacerdotum? Quibus autem rationibus ut id facerent, patribus illic persuasum sit, è conciliorum actis repetere potes. Reges igitur, qui Pontificum majestatem tanto supra se fatentur eminere, ut sua celsitudinis fastigio omnibus eis obumbret, nescio quo modo in eo sua dignita-

tis ins-

tis imminutionem positam censeant, quo Pontifex è tanto altiore
 folio descendere, se non putavit indignum: ut videlicet causam
 in concilio Cardinalium diceret. Quid quod falsa est eorum que-
 rela qui indignantur se ad inferioris tribunal sisti? Non enim in
 judiciis damnat & absolvit, nescio quis Titius, aut Sempronius,
 aut Stichus, sed lex ipsa: cui ut Reges parerent, honorificum ju-
 dicarunt clarissimi Imp. Theodosius & Valentinianus. Eorum
 verba, quoniam dignissima sunt omnium seculorum memoria,
 hic apponam. Digna (inquiunt) vox majestate regnantis, legi-
 bus se alligatum principem fateri. Et revera imperio majus est
 submittere legibus principatum: & oraculo presentis edicti quod
 licere alii non patimur, indicamus. Hac optimi principes & sen-
 serunt, & sanciverunt: neque pessimi eadem non vident. Nero
 enim in morem citharadorum cultus, non modo gestus & motus
 eorum observasse dicitur, sed etiam cum in iudicium est ventum,
 inter spem timoremque sollicitus de victoria stetit: et si enim se
 victorem declaratum iri sciret, tamen victoriam honestiorem
 fore existimabat, si non adulatione judicantium, sed legitimo
 certamine esset adeptus: legiisque observationem non ad imminu-
 tionem auctoritatis, sed ad victoria splendorem facere opinaba-
 tur. M. Non est, ut video, tam insolens tua oratio, quam initio
 putaram cum reges parere legibus volebas: nititur enim non tam
 Philosophorum quam Regum, Imperatorum & Conciliorum
 Ecclesia auctoritate. Sed quod hic dicis non hominem sed legem
 esse qua judicet, non satis assequor. B. Revoca paulum superiora
 in memoriam. Nonne Regis & legis eandem esse vocem diximus?
 M. Factum. B. Quid scriba, & praconis, cum legem pronun-
 tiat? M. Eadem. B. Quid iudicis, cum legem decreto suo prate-
 xit? M. Eadem. B. Vter vero ab utro auctoritatem habet, ju-
 dexne à lege, an lex à iudice? M. A lege iudex. B. Vis igitur sen-
 tentia à lege est, sola verò verborum pronuntiatio iudicis. M. Vi-
 detur. B. Imo nihil certius. Iudicum enim sententia secundum
 legem pronuntiata rata sunt, secus rescinduntur. M. Nihil ve-
 rius. B. Vides igitur ex lege iudici, non è iudice legi auctoritatem
 esse. M. Video. B. Nec pronuntiantis humilitas dignitatem legis
 imminuit, sed legum dignitas, sive Rex, sive Iudex, sive praco
 eam pronunciet, semper est eadem. M. Prorsus. B. Lex igitur
 semel sancita primum vox est Regis, ac deinde aliorum. M. Ita
 est. B. Rex igitur cum à iudice damnatur, lege damnari videtur.
 M. Plane. B. Si à lege, igitur sua ipsius voce damnatur: siquidem
 eadem

eadem est legis & Regis vox. M. Sua, ut videtur, non minus quam si literis sua manu scriptis teneatur. B. Quid est ergo, quod de iudice tantopere laboramus, cum regis ipsius confessionem, hoc est legem, teneamus? Quin & hoc inspiciamus, quod modo mihi venit in mentem, Rex cum in quavis causa pro iudice sedet, nonne omnes alias personas deponere debet, fratris, patris, propinqui, amici, inimici? solamque iudicis personam retinere? M. Debet. B. Eiusque unius meminisse persona qua actionis propria est? M. Vellem istud magis perspicue diceres. B. Adverte igitur: cum quis rem alienam clam involat, quid eum facere dicimus? M. Furari, opinor. B. Quod nomen ei damus ob hanc actionem? M. Furis videlicet. B. Quid, aliena uxore qui utitur tanquam sua? M. Mæchari. B. Quem eum vocabimus? M. Mæchum. B. Quid, qui iudicat? M. Iudicem vocamus. B. Cateris quoque ad hunc modum ab actionibus quas tum agunt, nomina recte dari possunt. M. Possunt, B. Rex igitur cum jus dicet, alias omnes personas exuet. M. Exuet profecto: & eas maxime qua in iudicando alteri litigantium officere possunt. B. Quid de quo iudicatur? quod ei nomen ab actione dabimus? M. Reum vocare possumus. B. Et is nonne æquum est ut personas qua iudicio possunt officere, exuat? M. Certe is etiam si quas alias personas quam rei gerat, ea tamen nihil ad iudicem pertinent: cum ne pauperis quidem in iudicando Deus rationem haberi velit. B. Igitur? si quis qui pictor est & grammaticus, iudicio contendat de arte pingendi adversus eum qui pictor est, grammaticus vero non est, nihil ei grammatica scientia hic prodesse debet? M. Nihil. B. Nec pingendi peritia, si ei de grammatica sit contentio? M. Nihilo magis. B. Igitur in iudicio iudex unum agnoscet nomen, criminis videlicet, de quo reum adversarius accusat. M. Vnum. B. Quid si Rex fiat parricidii reus, nomen regis an quicquam ad iudicem attinet? M. Nihil, sed Parricida tantum, non enim in controversiam de regno venit, sed de parricidio. B. Quid si duo parricida in jus vocentur, alter Rex, alter pauper: nonne par cognitio iudicis erit de utroque? M. Par nec minus vere quam eleganter mihi dictum videtur à Lucano.

— Rhēni mihi Cæsar in undis

Dux erat, hic socius. Facinus quos inquinat, æquat.

B. Vere profecto. Non igitur de rege & paupere hic iudicabitur,
sed de

sed de parricidis. Tum enim de rege judicaretur, si quareretur de duobus uter esse debeat Rex: aut si in quaestionem veniat, rexne sit Hiero an tyrannus, aut si quid aliud in quaestionem veniat, quod proprie ad Regis functionem pertineat. Veluti de pictore fit iudicium, cum quaritur ecquid sciat artem pingendi. M. Quid si Rex sua sponte nolit, nec vi cogi possit, ut in jus veniat? B. Hæc ei causa cum omnibus facinorosis est communis, nullus enim aut latro aut veneficus uliro in jus veniet. Sed scis, opinor, quid lex permittat, furem nocturnum quovis modo, diurnum, si telo se defenderit, interficere. Quod si aliter quam vi in jus protrahi non possit, meministi quid tum fieri soleat. Latrones enim potentiores quam ut jure cum eis agi possit, bello & armis persequimur. Nec alia fere bellorum omnium causa præ tenditur inter nationes, populos, & Reges, quam injuria, de quibus cum iudicio non potest decerni, ferro cernitur. M. Adversus hostes quidem ob istas causas bella geri solent: cum Regibus alia ratio est, quibus jurejurando sanctissimo interposito ad parendum sumus obstricti. B. Obstricti quidem sumus: sed illi contra priores promittunt se ex æquo & bono jus dicturos. M. Ita res habet. B. Mutua igitur Regi cum civibus est pactio. M. Ita videtur. B. Qui prior à conventis recedit, contraque quam pactus est facit, nonne is pacta & conventa solvit? M. Solvit. B. Soluta igitur vinculo, quod Regem cum populo continebat, quicquid juris ex pactioe ad eum qui pacta solvit pertinebat, id, reor, amittitur. M. Amittitur. B. Is etiam cum quo erat conventum, æque sit atque ante stipulationem erat, liber. M. Eodem plane jure, atque eadem libertate. B. Rex autem si facit, quæ sunt solvenda societati humana, cujus continenda causa fuit creatus, quid eum vocamus? M. Tyrannum, opinor. B. Tyrannus autem non modo non justum habet imperium in populum, sed etiam populi hostis est. M. Hostis profecto. B. Cum hoste, ob graves & intolerabiles injurias est justum bellum. M. Iustum sane. B. Quid in eo, quod cum totius humani generis hoste, hoc est tyranno, geritur? M. Iustissimum. B. Bello autem cum hoste justa de causa semel suscepto jus est non modo universo populo, sed singulis etiam hostem interimere. M. Fateor. B. Quid tyrannum hostem publicum, quo cum omnibus bonis perpetuum est bellum? nonne singuli è tota generis humani multitudine jure omnes bellorum pœnas ab eo expetere possunt? M. Video nationes fere omnes in ea fuisse sententia. Nam & Thebe laudari solet, quod maritum, & Timoleon, quod fratrem, &

Cassius,

Cassius, quod filium interfecerit: & Fulvius, quod filium ad Catilinam proficiscentem, & Brutus, quod filios & propinquos, cum reducendi tyranni consilia eos rescisset inisse, necaverit: & publice premia erant tyrannicidis, & honores à multis Græcia civitatibus instituti: adeo (quod ante dictum est) nullum ne humanitatis quidem vinculum cum tyrannis esse existimabant. Sed quid singulorum assensum colligo, cum possum universi prope orbis testimonium proferre? Quis enim Domitium Corbulonem non graviter reprehendit, quod adeo generis humani salutem neglexerit, ut Neronem cum facile posset, imperio non dejecerit? Nec à Romanis modo est reprehensus, sed à Tyridate Persarum Rege, nihil minus metuentem quam ne id exemplum ad se aliquando pertineret. Sed nec pessimorum hominum animi crudelitate efferrati ab hoc publico in tyrannos odio ita sunt liberi, ut non aliquando invitis erumpat, & ad imaginem veri & honesti eos torpere & obstupescere cogat. C. Caligula crudelissimi Tyranni pari crudelitate ministri cum caeso domino tumultuarentur, & cadis auctores ad supplicium deposcerent, subinde vociferantes quis imperatorem occidisset, Valerius Asiaticus homo consularis è loco conspicuo unde audiri & cerni posset, exclamavit: Vitinam ego eum occidissem! Ad hanc vocem homines prope omnis humanitatis expertes velut attoniti, à tumultu cessarunt. Tanta enim vis est honesti, ut levissima specie ejus animis oblata impetus violenti conquiescant, & furor incitatus relanguescat, & rationis imperium amentia velit nolit agnoscat. Neque isti qui nunc calum terra clamoribus miscent, aliter sentiunt. Id autem vel hinc facile intelligimus, quod quæ nunc gesta reprehendunt, eadem autem in speciem atrociora è veterè historia cum recitantur, laudant, & probant: ex eoque aperte demonstrant se magis privatis affectionibus obsequi quam publico aliquo damno commoveri. Sed quid certiore testem querimus, quid Tyranni mereantur, ipsorum conscientia? Inde ille perpetuus ab omnibus, & potissimum à bonis, metus: & gladium quem in alios districtum semper habent, suis cervicibus semper impendentem vident, & suo in alios odio, aliorum in se animos metiuntur. Contra vero boni neminem metuendo, sæpe creant sibi periculum, dum non ex vitiosa hominum natura, sed è suo in alios merito, aliorum in se benevolentiam expendunt. B. Verum igitur illud existimas, tyrannos in sævissimarum belluarum numero habendos: tyrannicamque violentiam magis esse contra naturam quam paupertatem,

tatem, quam morbos, quam mortem, ceteraque mala quae possunt hominibus sponte natura accidere. M. Equidem cum rationum momenta mecum expendo, non possum negare quin ista vera sint, sed cum pericula & incommoda occurrunt, quae hanc sententiam subsequuntur, continuo velut injecto frano animus nescio quomodo labascit, & à recto illo nimium Stoico & se vero ad utilitatem se inflectit, & prope deficit. Nam si cuius tyrannum occidere licebit, vide quantam ad nequitiam fenestram hominibus improbis aperias, quantum bonis periculum crees; malis licentiam permittas; omnibus omnium rerum perturbationem immittas! Quis enim cum Regem bonum, aut certe non pessimum occiderit, non istam honesti speciem suo sceleri praeferre poterit? aut si etiam quisvis è civium bonorum numero dignum omni supplicio principem vel occidere frustra tentarit, vel etiam cogitatum facinus peregerit, quantam omnium rerum confusionem sequi necesse est? dum & mali tumultuabuntur, indignati duces sibi ereptum, nec omnes boni factum probabunt. Nec qui probabunt, omnes auctorem libertatis adversus scelestam factionem defendent, & plerique obtentu honesto pacis, suam segnitiam velabunt, aut potius virtutem alienam calumniabuntur, quam suam fatebuntur ignaviam. Haec profecto utilitatis privata recordatio, & publica causa deserta excusatio, & periculorum metus, animum plerisque si non frangit, certe debilitat, & tranquillitatem & si non certissimam, cogit incerta libertatis expectationi proponere. B. Tu si memoria teneas superiora, facile metus hic tuus discutietur. Diximus enim quasdam esse tyrannidas populi liberis suffragiis comprobatas, quas ob administrationis moderationem regis nominibus dignamur. Nemo me auctore non modo quinquam horum, sed nec eorum qui per vim vel fraudem dominatum si pepererunt violabit, si modo civilis animi temperamentum in gubernando adhibuerint. Tales fuerunt apud Rom. Vespasianus, Titus, Pertinax: Alexander, apud Graecos: Hiero Syracusis, qui licet vi & armis imperium pepererunt, tamen iustitia & aequitate meruerunt ut inter justos reges censeantur. Praeterea ego in hoc genere quid fieri jure possit aut debeat explico, non ad rem suscipiendum exhortor. In illo enim satis est rei notatio, & dilucida explicatio: in hoc vero, & in suscipiendo consilio opus est, in aggrediendo prudentia, in efficiendo virtute. Haec cum temporibus, personis, locis, ceterisque rei gerenda instrumentis, aut juventur, aut evertantur, si quis temere attentaverit, nihilo magis ejus

gis ejus erroris culpa ad me pertinet , quam medico qui remedia morborum commode descripsit , ejus culpa est præstanda qui alieno tempore ea agrotantibus dederit . M. Vnum mihi adhuc ad absolvendum hanc disputationem deesse videtur : id si adjeceris cumulatum abs te beneficium accepisse me existimabo : nempe si qua sit Ecclesia censura de tyrannis , ex te intelligam . B. Eam cum voles ex Epist. priore Pauli ad Cor . tibi sumere licebit : ubi Apostolus vetat cum palam facinorosis aut flagitiosis ullum convictus aut sermonis habere commercium . Id si inter Christianos observaretur , sceleratis , nisi resipiscerent , fame , frigore , & nuditate pereundum esset . M. Gravis profecto sententia : sed nescio an populus , qui tantum solet magistratibus ubiq ; tribuere , sub hac formula Reges etiam complectendos credet . B. Certe veteres Ecclesiastici scriptores ita ad unum Pauli sententiam intellexerunt . Nam & Theodosium Imp . Ambrosius è cœtu Christianorum exclusit , & Theodosius Episcopo paruit . Nec ullius , quod sciam , Episcopi factum antiquitas majoribus est laudibus prosecuta : nec ullius Imperatoris modestia magis est commendata . Ad rem autem quantum interest , an extra civitatem Christianam pellaris , an igni & aqua tibi interdicator ? magistratibus enim omnibus adversus eos qui facere imperata recusant , hoc gravissimum est decretum : & illud Ecclesiasticorum . Vtriusque autem imperii sprete pœna mors est : sed alter corporis , alter totius hominis interitum denunciat . Igitur Ecclesia (qua multo leviora crimina morte punienda censet) quem vivum è cœtu bonorum expellit , mortuum in cœtum cacodæmonum relegat , non eum morte dignum existimabit ? Pro aequitate causæ satis multa mihi dixisse videor : qua si exterorum quibusdam minus placeant , considerent , rogo , quam inique nobiscum agant . Nam cum permulta per Europam sint nationes & magna & opulenta , suæque cuique leges : arroganter faciunt , qui formulam regnandi quam ipsi habent , omnibus præscribunt . Helvetii temp . habent : Germania nomine imperii , regno legitimo , utitur : civitates (ut audio) nonnulla per Germaniam optima tibus parent , Veneti Dominatum ex his habent temperatum : Moscovia tyrannide gaudet . Nos regnum exiguum quidem , sed jam bis mille annos ab exterarum gentium imperio liberum tenemus . Reges legitimos ab initio creavimus , leges & nobis & illis aquas imposuimus : utiles fuisse temporis diuturnitas commonstrat . Earum enim observatione magis quam armis adhuc hoc regnum stetit . Quæ

IN G. BUCHANANI DIALOGUM

de jure regni apud Scotos, & rerum Scoticarum hiltoriam ab eodem conscriptam, Andreae Meluini

EPIGRAMMA.

QVI Regi pia jura, & legum fræna Tyranno,
Lege & natura, & numinis imposuit,
 Ut regerent juste Reges, ut vincla Tyranni
Horrent fieri, vel se a fata truces;
 Nunc Reges miti ingenio, crudosque Tyrannos
Æterna pingit doctus in tabula,
 Ut laude exornet Reges, ut labe Tyrannos
Adspergat late postera fama volans.
 Quos a quo obstrinxit, nunc solvit legibus ævi:
Et facit æternos, quos dedit ante neci.

EJUSDEM AD REGEM.

DVM tu, magne puer, patribus das jura vocatis,
Et populi pensas crimina lance pari;
 Iura tibi, tuus ille Solon, tuus ille Lycurgus,
Quæ recti è puris fontibus hausta dedit,
 Nobilium Regum exemplis obsignat ævitis,
Hic, ubi quid fugias, quidve sequaris, habes.
 Felix, si fugias fugienda, sequenda sequaris!
Felix cum populo tuque, patresque tuo.

EJUSDEM AD G. BUCHANANUM.

SI Regi placuisse est displicuisse Tyranno,
Cui, quidquid Regi displicet, usque placet.
 Nunc odiis servit tantum VIS EFFERA, quantum
Officio gestit Rex, Buchananæ, tuo.

AD EUNDEM.

QVI in Latium Solymam, in patriam Latium omne tulisti,
Orbi infers patriæ resque ducesque tuæ.
 Quo Solyma, ac Latio major stat maximus orbis;
Hoc major tu te es, se quoque nunc patria.

AD EUNDEM.

MVLTVM oro Phæbi numen, doctasque sorores,
Dent mihi, dem quæ te carmina digna tibi.
 At Phæbus nequicquam audit, mutæque sorores:
Et concreta rigent mollia corda gelu.
 Nil Phæbus sine te, sine te nil turba sororum:
Vnus tu das te carmina digna tibi.

F I N I S.

R E R U M

SCOTICARUM

H I S T O R I A,

A V C T O R E

Georgio Buchanano Scoto.

L I B E R I.

UM res gestas majorum nostrorum à fabularum vanitate liberare, & ab oblivionis injuria vindicare statuissem, non ab re mihi facturus videbar, si à primordio usque repeterem, (quantum in tanto intervallo temporum & literarum primùm egestate, deinde calamitate fieri posset) qui regionum situs, quod soli, cœlique sit ingenium, quæ vetusta nomina & mores, qui primi cultores fuerint insularum, quæ veteribus Britannix vocantur, quæque inter Hispanias & Germaniam magno terrarum spatio Gallix prætenduntur, earum reliquas magnitudine duæ longè præcellunt Albium, & Hibernia. De his primùm dicam: deinde, ut commodum erit, cæterarum situm & nomina explicabo.

Prima magnitudine est Albium, quæ nunc sola nomen Britannix retinet, quod antea omnibus erat commune. De ejus longitudine ac latitudine cæteri ferè scriptores cum Cæsare consentiunt: esse videlicet longam à Septentrionibus in Meridiem octingenta millia porrectam: qua verò latissima est (ut quidam sentiunt) quæ Galliam spectat, aut (ut aliis visum est) à Meneviæ angulo ad Iari fluminis ostium ferè ducenta millia patère: inde paulatim in angustum cogitur, donec ad Scotix limitem sit perventum. Romani, quibus ulteriora nondum satis erant nota, totam insulam triquetram crediderunt. Verum paulatim ulterius progressi cognoverunt ultra vallum Adriani eam se latius sensim diffundere & ad Orientem æstivum procurrere. Hæc in summa de ejus magnitudine dicta sint. Cælum Gallico temperatius ut ait Cæsar, verum utroque mitius est Hibernicum. Aër rarè ferrens, sed caligine densa plerumque obscurus, ac hieme sa-

A

tis

tis miti, magis pluvius quàm nivosus. Terra benignè fruges gignit, ac præter fruges etiam omnis generis metalla. Pecore tota sæcundissima. Qui partes insulæ extremas, ac magis frigore infestas habitant, avenaceo pane utuntur, vinum è frugibus corruptis conficiunt: plerique serum lactis excoquant, ac in doliis complures menses defodiunt, isque multis potus non solùm salubriter, sed etiam iucundè bibitur. De nomine Britanniae nulla inter veteres controversia fuit, nisi quòd Græci Brettanian, Latini Britanniam eam nominabant. Cæteræ gentes aut hos, aut illos pro suo quisque arbitrio imitabantur. Nuper emerferunt homines non tam veritatis cupidi, quàm contentionis, qui ex hominum clarissimorum suggillatione clarescere se posse sperarent. Neque enim fieri posse existimarunt, ut non in magna eruditionis opinione vulgo essent, qui cum tota antiquitate certamen sibi proposuissent; & quanquam de re non admodum magna lis esset, tamen quia de nomine ipso patriæ ageretur, tanquam pro aris & focis omnique totius gentis vetere gloria sibi contendendum putarent. Tria vetusta insulæ, ut ipsi volunt, nomina diversos habent assertores Prudania, Prytaneia, & Britannia. Pro Prudania totis ingenii viribus Luddus: pro Prytaneia Thomas Æliotus eques Britannus, sed modestis studiis contendit: Britanniam cæteræ ferè gentes retinere conantur. Pro Prudania utitur Luddus fragmenti cujusdam veteris ea auctoritate, quam situs, & caries, & temporis longinquitas penè sacrosanctam facit. Eam tametsi per se firmam, tamen & etymologia, & Bardorum cæminibus, & patrii sermonis consuetudine, & vetustatis veneranda quadam rubigine confirmat. Fragmentum quidem illud, in quo causæ columen, & firmamentum est positum, ante omnia interrogo unde? quando? aut quo patre natum prodiit? aut quid tandem ait, quod pro causa faciat? De loco, de tempore, de auctore forsitan inquires: Hæc omnia, quòd incerta sunt vetustatem ejus probant. Præclara sanè probatio. Ex ignorantia, ignobilitate & obscuritate, certitudo, fides & auctoritas testimoniorum pendet: & quod ad rem controversam explicandam assumitur, plus habet obscuritatis, plus infirmitatis, quàm causa, ad quam probandam affertur. Quis testimonium hîc dicit? nescio. Quid pro testimonio dicit? ne id quidem scio. Illud autem audivi in illo fragmento Prudaniam nominari. Quid ista Prudania? monsne an fluvius? vicus

an oppidum? vir, an mulier est? nescio: sed Britanniam hoc nomine significari puto. Agè veidò Prudania Britanniam significet. Quid tandem pro te facit hic tuum fragmentum? Illud scire velim, verumne nomen insulæ Prudanium esse affirmet, an eorum infeitiam coarguat, qui falsum hoc nomen insulæ tribuunt? Ne hoc quidem scio, sed sonum Britannicum hic quidem agnosco, visque sermonis Britannici in ipsa vocis etymologia se ostendit. Est enim Prudania, quasi Prudancia, hoc est excellens pulchritudo, à Pryd, quod est forma, & Cam, quod est candidum, emollita paulum asperitate vocis. At ista ratione non Prudanium sed Prudaniam factam oportuit; quam vocem in patrio sermone Prudam Bardi pronunciant. Omitto hîc quàm sit levis, fallax, & plerumque ridicula tota hæc originis vocum quærendi ratio. Omitto M. Varronem, aliosque excellenti doctrina viros, qui in hoc genere sæpenumero ridentur. Totum Platonis Cratylum taceo. Hoc tantum affirmo, facilius æquis auribus me probaturum Cambros è canibus & brutis esse factos, quàm tu Prudaniam è Prudancia coaluisse persuadebis. Isto enim modo quilibet è quolibet licebit effingere. Sed quam parum sit in his omnibus firmamenti indicat Luddus, qui istis præsiidiis parum confusus accersit in auxilium Bardos, sanè pervetustum genus hominum, sed quos veteres nihil scripsisse asseverent. Sed de eis aliàs nobis plura erit dicendum. Ad ultimum Luddi perfrugium veniamus. CÆSAR (ait) qui primus Romanorum hujus insulæ nomen Latinis literis commendavit, eam Britanniam appellavit, quem omnes ferè Latini scriptores secuti, idem nomen haud mutavere. Hic ab illustri mendacio Luddo visum est ordiri, quòd videlicet Cæsar primus Latinorum Britanniam nominavit. Nam ante Cæsarem natum Britannia Lucretius meminit, Aristoteles longè prius apud Græcos, & non multò post Cæsarem Propertius, cum ait:

Cogor & in tabula pictos ediscere mundos.

Indicat sua ætate mundi descriptionem parietibus affigi solitam. Te ipsum rogo, credisne Cæsarem illum in omni liberali disciplina eruditum descriptionem orbis nunquam vidisse? aut visam non legisse? aut cum reliquis orbis describeretur, Britanniam insulam unam totius orbis maximam jam tum Latinis & Graecis monumentis tam illustrem in tabulis illis omissam fuisse? credisne illum, qui de rebus Britannicis

tam diligenter sibi inquirendum putavit, qui homines eam regionem & tum, & jam olim habitarent, quæ stirpium, quæ animantium genera in ea nascerentur, quibus legibus & moribus viveretur: cum, inquam, credis cum de his tam fuisset sollicitus, in universæ regionis nomine tam fuisse negligentem? aut qui tanta fide & diligentia sua Gallorum urbibus nomina reddidit, Britannos antiqua sua gloria fuisse fraudaturum? Vetus autem (quoniam in hac maximè parte se Luddus jactat) cur nomen Prudaniæ existimet, nihil video, nisi fortè è putris chartæ situ etiam verba senectutem contraxerint. Hæc satis ad Luddum in præsentia, qui testibus domo productis, suisque infomniis adversus omnium, qui usquam sunt, aut fuerunt doctorum hominum consensum certandum sibi putavit. Cum Ælioto minus erit negotii. Is non modo conjecturis verisimilibus, sed non obscuris etiam auctoribus inductus, credit aliquando eam regionem Prytaneiam fuisse appellatam. Non enim incommodè existimavit insulam omnium rerum, quæ ad vitam instruendam vel ornandam sunt necessariæ, copia redundantem sic dici posse. Hic si causas nominum expendere oporteat, Sicilia Prytaneia potius dici debebat, nonnullæque aliæ tantò Britannia fertiliores, quantò terrarum spatio sunt minores. Præterea apud auctores, quorum testimonio nomen Prytaneia confirmatur, facillè apparet scripturam esse vitiatam. In Stephano quidem summa inconstantia est. In voce ALBION, inquit, eam esse insulam Brettanicam, secutus, ut ipse ait, Martianum. In vocibus Juvernia, & Iuverna Prætanicæ scribitur. Alibi, inquit, esse in Oceano insulas Brettanicas, quarum cultores Brettani dicantur. Sed Martianum & Ptolemæum in iis vocibus P, literam primam facere. Quos locos si quis conferat, comperiet proculdubio scripturam esse corruptam, Stephanumque ipsum sentire Brettaniam per B primam, & duo TT scribi debere. Hæc Æliotus, cum opinor non ignoraret, quæ homines gloriæ famelici ad ostentationem eruditionis undique converrunt, admonuisse quantum satis est contentus, suum lectori judicium relinquit. Luddus verò, ut hic ingenium noscas, è tribus nominibus insulæ maximæ id maximè probavit, quòd paucissimos habuit assertores, nempe Prudaniam. Proximè Prytaneiam amplectitur. Britanniam verò, quod nomen jam per omnes nationes erat illustre, quod (ut ait Plinius) Græcis & Latinis monumentis erat celebratum, velut corruptum

rejicit,

rejjicit, & serò tandem, idque à C. Julio Cæsare ait corruptum quem falsò existimat (uti dictum est nomen Britannia Latinis literis commendasse primùm, ceterosque secum in eundem errorem traxisse. Ego verò antiquitatem vocis hujus BRITANNIA multis, & quidem locupletissimis testibus probare possem, si res in controverso esset: & à Cæsare non vitiatam, sed per manus à majoribus, & quidem puram fuisse traditam, nisi quòd veteres geminum TT scribere soliti videntur. Hinc factum opinor, ut Lucretius istius nominis primam syllabam fecerit longam. Nunc autem alterum T solet omitti Latinis, quod in voce Britto perpetuò retinetur. Græci qui Brettaniam scribunt, proximè ad patrii sermonis prolationem accedunt, quam & ipsi Britanni, & omnes vicini adhuc retinent. Nam & Galli propiores Brettas appellant omnes fœminas Britannicas, & Bretter Britannicè loqui & promontorium Aquitaniae vulgò Capbretton dicitur, & utrique Scoti, hoc est Albienfes, & Hibernenses sic loquuntur. Id tantùm interest, quòd qui Germanica dialecto gaudent, interdum transpositione literarum utuntur, ac Berton pro Breton proferunt. Dionysius autem Afer in illo versu:

Ὁ κενῶ κέχρηται ψυχρὸς ῥόθῳ ἔνθα Βρετῶν οἱ.

In altero T, reiiciendo usus est licentia poetica, quemadmodum idem in Σαρμάται pro Σαρμάται, fecit. Hic tot nationum penè ab initiis usque rerum consensus & inter se, & cum vetustissimis Græcorum & Latinorum pluris apud me erit, quàm omnia Luddi rhacomata è luto ad ludibrium collecta, ad ignominiam servata, & ad falsum testimonium adversus antiquitatem dicendum quamlibet impudentem habeant patronum, tamen nondum egredi ausa. Proferat ille, si potest, qui ante Aristotelem scripserit Prudaniam. Id autem ut in omnia se verat, nunquam efficiet: cùm certum sit post Aristotelem aliquot seculis, Bardos nihil scripto commisisse. Facessat illa gloriosa, dicam, an stolidi jactatio antiquitatis, cuius nullum argumentum, nullum vestigium, imo ne vestigii fragmentum reperiri potest. Inter has variarum opinionum discordias, diversasque loquendi consuetudines, Luddus putat consultissimum, vetustatem, & patrium loquendi morem velut Cynosuram quandam semper spectare, atque inde omnis sermonis cursum dirigere. Ab eo ego non magnopere dissentirem: siquidem quod in veteri consuetudine positum est, & ideo certum existimatur, id semper teneri posset. Sed plu-

ribus de cauffis id fieri non poffe animadverto. Primum, quòd in omni fermone vetuftiffima inveniri fit difficillimum: tutiusque fit hic fequi doctiorum confuetudinem, quàm retro femper origines, velut Nili fontes, vano & ridiculo labore perquirere: præfertim cùm vocabulorum initia non à fapientiorum iudicio pendeant, fed à vulgi maximè rudis & inculti arbitrio, cujus confilium anxie inquirere, fupervacaneæ cujufdam eft diligentia, & ubi inveneris, non magnum feceris operæprecium. Nam ut in reliquarum omnium rerum generatione, quæ fponde naturæ proveniunt, aut ab hominibus ad ufus vitæ excogitantur, primi fœtus quodam modo imperfectiores, & non folùm ad ufus commodi, fed afpectu minus jucundi exeunt. Cultu deinde manfuefcunt, & tractando paulatim levigantur. Eadem certè eft in fermone ratio, qui primùm ab hominibus craffis, & rudibus editus afper plerumque & infuavis, & impolitus eft exortus, mox tractando fenfim genitalem horrorem exuit, & manfuetius & jucundius ad aures accidebat, & multò facilius in animos hominum influebat. Itaque in hac parte, ut fi qua alia, confuetudini polittiorum hominum aliquid indulgendum cenfeo, & voluptatem minimè illam illiberalem, & inhumanam, quatenus moribus eft innoxia, minimè abominandam. Quòd fi quis ita Mufis iratus eft natus, ut Catonis & Ennii fermone potius amet, quàm Ciceronis & Terentii, & inventis frugibus glandibus tamen vefci malit, jubeamus miferum effe libenter, quatenus id facit. Sed hæc noftra difputatio non eft de puritate & elegantia fermonis Latini. Ad hanc enim nihil intereft; quo fono Britanni olim literas efferrent. Hæc enim tota contentio eo tendit, ut Latini Britannicum, non Britanni Latinum fonum difcant. Quòd ad me attinet, malim ignorare veterem illam & anilem præcorum Britannorum balbutiem, quàm dedifcere quodcunque hoc eft fermonis Latini, quòd magno cum labore puer didici. Neque aliud eft cur minus moleffè feram præcam Scotorum linguam paulatim intermori, quàm quòd libenter fentiam barbaros illos fonos paulatim evanefcere, & in illorum locum Latinarum vocum amœnitatem fuccedere. Quòd fi in hac transmigratione in alienam linguam neceffe eft alteros alteris concedere, nos à ruficitate & barbaria ad cultum & humanitatem tranfeamus: & quòd nafcendi infelicitate nobis evenit, voluntate & iudicio exuamus. Aut fi quid opera & induftria poffimus, id omne eò confera-

conferamus, ut linguam Græcam & Latinam, quas orbis pars melior tanquam publicas recepit, pro viribus expoliamus, & si quis ex contagio barbari sermonis adhæsit situs, & squalor, quoad fieri possit, extergeamus. Quid? quòd hæc nimis anxia diligentia in nominibus peregrinis, præsertim in alienam linguam transferendis nec servari potest, nec si posset, expedit. Quæ enim non literas & sonos habet, quæ alterius sermonis characteribus omnino exprimi non possunt? Quæ natio præter Germanos & literam proferre potest? Quis Latinis literis cum sonum reddet, quem Hispani, Brittones, & Scotorum pars in literis D G. P. T. X. & Z efferunt? Ob hanc opinor soni absurditatem Plinius enumerans Hispaniæ oppida, quædam negat Latiali sermone dictu facilia. Alia vocat ignobilia, & barbaræ appellationis: alia citra fastidium nominari posse negat. Quid hic rogo faceret Luddus, si ei Latinè sit scribenda historia Britannica? ipsa genuina Brittonum nomina quomodo enunciaret, cum tota sua barbarica rubigine opinor non haberet. Nam cum tam anxie se torquet, quomodo Luddum scribat, Lhuydumne, an Ludum, an verò Ludum, quorum nullum nec Latinis literis exprimi, nec ore Latiali efferri, nec ab auribus Latinis sine fastidio audiri potest. Si verum sonum retineat, non Latinam sed semibarbaram faciet orationem. Sin ad genuinum Latini sermonis sonum inflectet voces peregrinas, non minus flagitiosè peccabit, quàm Cæsar in verbo Britannus fecisse dicitur. Quid igitur Luddo faciemus? ut hominem & molestum & morosum placemus? Prudamiam dicemus, potius quàm Britanniam? Hoc nec Luddus tam severus aliorum censor exiget; Permitter enim ut è Prudam Prudamiam declinemus. Quòd si quis Britanniam aut Brettaniam ausit dicere, quid aliud quàm sacrosanctæ vetustatis violatæ, & sermonis antiqui, sincerique contaminati, & è robusto illo & masculino sono in muliebrem mollitiem fracti reum peraget? Nihilne ergo ex horroris vetusti squalore mutare nobis fas erit? aut si non mutare, saltem malè tornata perpolire vocabula? & ab inculta illa immanitate paulatim ita inflectere, ut saltem vox hominem sonet? & quod majores nostri in Morinis, & Moremarusa, & Armoricis fecisse videmus: ut si has voces donare civitate Latina non possumus, certè in eis amictum & incessum Latinum imitemur? Sed per Luddum, ut video, non licet. Ad augustam illam nos revoçat Prudanorum vetustatem: & à Bardis & Senecionibus

vetat usquam divertere. At vetustissimos Græcorum & Latinorum nunquam hæc religio tenuit. Neque postquam sermonis antiqui rigor se remittere cœpit, quisquam fuit, qui famul, & volup retinere maluerit, quàm quæ in eorum locum successerunt recipere, & in transferendis è Græco Latinis, aut è Latino Græcis summa libertas fuit. Quis unquam Latinis vitio vertit, quòd Polydeucem in Pollucem, quòd Heraclea in Herculem, quòd Asclepion in Æsculapium verterint? aut Græcis, quòd pro Catulo Catlum, pro Remo Romum dixerint? Quid in Barbaris ad se transferendis? num Græci dubitarunt, A L, Punicum in ultimis dictionum syllabis in As convertere? num si quis Annibas, pro Annibal dixit, omnem historiæ majestatem proculcavit, veritatem corruptit, aut Pœnorum linguæ maculam ullam inussit? Videte quantum veterum Saxonum, & Danorum, qui posterius immigrarunt in Britanniam, humanitatis & cultus studium ab hac Luddi immanitate, & squaloris affectatione dissident. Illi inculti, & omnis eruditionis ignari, cum venissent ad homines Barbaros, & balbutientes, non solum eorum stribiligine se passi non sunt infici, sed gustatâ semel Græci & Latini sermonis suavitate multum ex eo, quem ipsi invexerant horrore, absterferunt: quædam vocabula asperiora levigarunt ita, ut sine ulla aurium offensione tolerari possint, qualia sunt Oxonia, & Rossa, pro Oxonfordia, & Raufchestria, & pleraque alia ne repugnante quidem Luddo. Sed nec ipse quidem in hoc genere parum sibi permittit, qui in uno Britannia nomine, cum tam duræ severitatis est exactor, in tot aliis sibi tantam assumit licentiam. Nunc contra veterem omnium gentium consuetudinem pro novo, obscuro, & incerto vocabulo tam pertinaciter nititur: nimirum ne regium illud nomen Luddi è Cimbrorum prosapia ductum, & velut palladium in hunc usque diem servatum, in oblivionem veniret. Id ne fieret, Luddus adversus multitudinis consensum, temporis vetustatem, atque adeò ipsam veritatem sibi certamen instituit. Est & in vocabulo BRITANNIA illa adhuc observatio, quòd apud exteros scriptores id insulæ totius est nomen. Brittones autem & Angli, qui res Britannicas literis mandarunt, nunc cum exteris consentiunt: nunc tantum Britannia nomine censent eam insulæ partem, quæ provincia Romana fuit: idque variè, prout belli eventus limites mutavit, interim enim Adriani, interim Severi vallum finem imperio faciebant: reliquos, qui extra vallum erant, nunc Barbaros, nunc transmarinos appellabant. Beda libri primi initio sic scribit: *Itaque peten-*

petentes Britanniam Picti habitare per septentrionales insula partes cœperunt. Nam austrina Brittones occupaverant Idem c. 34. Aidanus Rex Scotorum, qui Britanniam habitant. Et lib. 4. cap. 4. dum reditum Co'mani ex Anglia in Scotiam scribit, ait: Interea Colmanus, qui de Scotia erat, relinquens Britanniam. Et alibi: Exinde cœperunt per plures dies de Scotorum regione venire in Britanniam. Item: Occisus est Oswaldus juxta murum, quo Romani ob arcendos Barbarorum impetus totam à mari usque ad mare pracinxerant Britanniam. Eadem loquendi forma est apud eundem lib. 2. cap. 9. Hanc peculiarem Britannis loquendi formam non videtur ignorasse Claudianus, cum scribit, legionem Romanam, quæ Scoto dat fræna truci prætentam fuisse Britannis, hoc est oppositam Scotis, ut eorum furorem à Britannis propelleret, in extrema quidem Britannia ac Scotiæ limite. Frequentissimè hoc genere sermonis utuntur Gulielmus Malmesburiensis, & Galfridus Monumetensis, non obscuri inter Britannicarum rerum scriptores, apud quos faciliè cuivis erit animadvertere Britannia vocabulo nominari, quod intra Severi vallum tantum continetur. Id apud eos etsi adeo perspicuum est, ut neminem latêre possit, tamen magnos apud ætatis proximæ scriptores peperit errores, qui Aluredum & Athelstanum, aliosque nonnullos Saxonum Reges totius insulæ aliquando potitos scriptum reliquerunt, cum tamen Severi vallum nunquam transcenderint. Nam cum legerent eos totius Britannia tenuisse imperium, totam insulam ab eis possessam existimabant. Nec dissimilis interim observatio est in horum nominum usu (Britannus) & (Britto.) Veteres enim omnes totam insulam Græci & Latini scriptores Britanniam, incolas autem ejus omnes sine discrimine Britanos vocabant. Primus quod sciam, Romanorum Brittones nominavit Martialis in illo versu:

Quam veteres braccha Brittonis pauperis.

Brittones fere vulgus appellat peninsulæ Gallicæ habitatores: quanquam & ipsam Britanniam, & incolas Britanos Gregorius Turonensis semper vocet. Romani suos provinciales constanter Britanos dicunt, quanquam ipsi provinciales sese Brittones appellari gaudeant. Utriusque vero nominis una radix & origo est, Britannia. Et sicut utrunque nomen ab uno fonte promanat, ita res eadem prorsus utroque indicatur. Id autem maximè perspicuè ostendit Ausonii poëtæ carmen:

Silvius ille bonus, qui carmina nostra laceffit:

*Nostra magis meruit disticha Britto bonus.
 Silvius hic bonus est. Quis Silvius? Iste Britannus.
 Aut Britto hic non est Silvius, aut malus est.
 Silvius esse bonus Britto, ferturque Britannus.
 Quis credat civem degenerasse bonum!
 Nemo bonus Britto est: si simplex Silvius esse
 Incipiat, simplex desinet esse bonus.
 Silvius hic bonus est: sed Britto est Silvius idem,
 Simplicior res est dicere Britto malus.
 Silvi Britto bonus. quamvis homo non bonus esse
 Ferris, nec se quit jungere Britto & homo.*

Qui Britannos Gallorum colonos esse contendunt, hi Herculem à Celto puella Gallica Britannum filium genuisse produunt: à quo gentem Britannam propagatam. Hanc nationem Plinius vicinam Morinis, Atrebatibus, Gessoriacis collocat. Qui è Græcis hæc confirment non desunt Grammatici, Sovidas, & qui Etymologicon magnum scripsit. In eadem sententia mihi fuisse videntur C. Julius Cæsar, & C. Cornelius Tacitus, aliique scriptores Latini non indocti, non ita celebres tamen. Item sacra, sermo, instituta, gentiumque quarundam ad mare Gallicum habitantium mores id confirmant, è quibus mihi Britanni transmigrationsibus exhausti, Morini paulatim consumpti videntur. Morinus quidem à More (id veterem Gallorum lingua mare significat) suam mihi originem testari videtur. Venta Belgarum, & ab Icio dictum Icenum etiam in alienum solum se cum cognominis loco patriam vocem extulisse fit verisimile: atque in ipso statim aditu occurrentes Britannos, velut progeniem agnoscentes, domum suam tanquam in hospitium deducere velle. Morinus enim Gallis veteribus marinum, & Moremarusa mare mortuum significat: quanquam hæc postrema duo nomina Gorropius, dum suos Advaticos nimis ambitiosè vult excolere, pene nobis furripuit. Nec Armorici aut Armorici se nostri generis negare possunt. Habemus enim majores & propinquos penes nos obsides. Nam Ar vel Are vetus est præpositio linguæ Gallicæ, quod ad vel super indicat quasi dicas ad mare, vel super mare, hoc est maritimum. Moremarusa vero à More, hoc est mare, declinat ultima syllaba producta in morem participii Græci. Armorica quidem, seu Armorica (qui statim auditum non agnoverit, is veterem linguam Gallicam prorsus ignorat) & ipsum quoque (maritimum) significat, vel Strabone interprete, qui Græcè pro eo semper nobis reddit

reddit Apoceanitas. Cæsar de Armoricis hæc lib. 5. Magnas Gallorum copias earum civitatum, quæ Armoricæ appellantur, oppugnandi sui causa convenisse & lib. 7. Universis civitatibus, quæ Oceanum attingunt quæque eorum consuetudine Armoricæ appellantur. & lib. 8. Cæteræque civitates positæ in ultimis Galliæ finibus, Oceanoque conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur. Cæsar quoties harum civitatum meminit, semper ad-jicere solet. QVÆ APPELLANTVR: sed ita ad-jicere, ut non nomen proprium esse intelligas, sed aut epitheton, aut loci cognomen. Sed nec apud quenquam alium idoneum scriptorem id civitatis nomen fuisse reperitur, cum tamen latissimè in illa ora vox illa vagaretur, ab Hispania videlicet ad Rhenum: inter-que tot scriptores unum Plinium reperiam, qui genuinam nominis vim non videatur intellexisse. Omnem namque Aquitaniam ita putat aliquando fuisse appellatam. Sed hæc in præsentia: nam plura nobis de sermone Gallico disputandum erit.

Antiquissimum insulæ nomen creditur fuisse Albion, aut ut Aristoteles, vel potius Theophrastus, in libro qui de mundo inscribitur, recenset Albium. Sed hoc nomen magis è libris eruitur, quàm in communi sermone usurpatur, nisi præsertim apud Scotos, qui se Albinich, suam regionem Albin adhuc vocant. Multi nomen inditum inde putant, quod appellentibus è Gallia albæ rupes primæ occurrant. Mihi vero absurdum imprimis videtur, Britannici nominis originem è Latino sermone repetere, tam raro tum inter feras gentes commercio. Sunt qui ab Albione Neptuni filio id nomen inditum putent, quem aliquando Britannia fuisse regem comminiscuntur: audaci prorsus mendacio & nullo penitus antiquitatis testimonio nixi. Super hoc tamen tam invalido cognati nominis fundamento, regnum extruere eos non puduit. Nullam enim aliam hujus commentum ex historiis occasionem datam video. Meminerunt enim Albionis & Bergionis è Græcis quidem Diodorus Siculus, & Strabo: è Latinis Cato, Hyginus, & Melæ: è quibus id ferè colligi potest Albionem, & Bergiona Neptuni filios Ligures ex agro Albicorum itinera, quæ in Italiam ferrent, latrociniis infesta habuisse. Hi cum Herculem ex Hispania Gerione victo redeuntem præda exuere tentassent, tam atroci prælio eum exceperunt, ut pene desperatis rebus Iovis auxilium implorare sit coactus: eum, ut filio laboranti opem ferret, imbrem lapideum cælo demississe. Ejus pugnae indicium ad posteros mansisse campum lapideum. Neque ego tamen ab albo & insulam &

Iam & latronem nomen accepisse. Verùm album contendo plurimarum gentium commune fuisse vocabulum, apudque eos non modo coloris, sed altitudinis nomen fuisse. Et Festus quidem Pompeius, quæ Latinis Alba dicuntur, ea Sabinis Alpa vocari asserit, indeque Alpius nomen inditum, quod perpetuis niuibus albescant. Ego quidem (ut de altero assentior) Album, & Alpum pro eodem à veteribus fuisse dicta, non Festi solum, sed etiam Strabonis auctoritate fretus: ita Alpes potius ab altitudine, quàm à candore nominatas arbitror. Primum quod cum Alba multarum sit in Italia, Gallia, Hispania urbium nomen, omnes in collibus, aut prope colles sint sitæ. Deinde quòd Strabo absque discrimine hæc nomina Alba, Alpa, Alpia, Albionia, Albici in significatione altitudinis velut ab eadem radice declinata agnoscat: ideoque has voces usurpari maximè ostendat, ubi Alpes se attollere incipiunt. Hinc in Liguria Albinganum, & Albius Intimelum. In Japodibus autem jugum est editissimum, ubi Alpes desinunt. Sunt & alia loca, quæ ab altitudine nominata possunt videri. In Italia quidem Albulæ fluvius ex Ethruriæ, Albulæ aquæ è Tiburtinis montibus effusæ. In Gallia Narbonensi Albici populi montani. In Germania Albius fluvius in Boëmorum montibus natus. In Asia Albanus fluvius è Caucaaso defluit: & Albani populi velut eisdem montibus infusi. Ex his opinor non abhorret à vero, Album non unius sed multarum gentium fuisse vocabulum, cumque omnibus quos nominavi locis, altitudo perpetuò & immutabiliter albescere vix paucis mensibus, nec omnibus semper accidat. Faciunt ad hanc quoque conjecturam & ipsa Gigantum Ligurum nomina Albion, & Bergion, utrumque, ut opinor à proceritate corporis impositum: ac de Albo jam quid veteres senserint, diximus. Germanis verò Berg pro alto dici notius est, quàm ut pluribus indicandum sit. Et Gallis olim eodem intellectu dictum fuisse ostendit locus Plinii libro tertio, quem ita legendum contendo: Vnde Bergomates Cato dixit ortos etiam nomine proidentes se altius quam felicius sitos. Albion igitur, & Bergion homines, ut videtur, cæteris vicinis corporum proceritate præstantes, & fiducia virium in ea Ligurum ora latrocinium exercentes, quos Hercules, cum illac iter haberet, armis compescuit. In Britannia autem regnasse nemo veterum eos prodit, & rem omnino dissimilem veri facit rerum, qui tum erat Gallicarum, status. Nec verisimile Britannicum multò fuisse tranquilliorum: qua in terra regnum maximum magnus ille Albion reliquit,

liquit, ut domi latrocinaretur. Nos vero etsi non multum ab eorum opinione discedimus, qui Albionem ab Albo dictam fuisse scripserunt, ita non colorem, sed altitudinem montium, occasionem nomini imponendo dedisse arbitramur. Qui autem hoc nomen imposuerunt, puto nonnihil impulsos comparatione Angliæ cum Hibernia, inter quas angusto mari navigatur. Nam cum alterum litus totum in montes consurgere viderent, alterum depressum & humile in campos æquales explicari, illam ab altitudine Albionem dixerunt. Huic autem ab humilitate an nomen aliquod dederint, longinquitas temporis, & incolarum negligentia in memoria rerum vetustarum prodenda fecit incertum. Huic præterea meæ sententiæ etiam illud suffragari videtur, quod nomen istud insulæ ab albo ductum, siue Albion, siue Albiū sit, adhuc in Scotia, velut natali solo pertinaciter hæret, neque inter tot mutationes habitatorum, regnorum, linguarum, aliarumque rerum vicissitudines unquam extirpari potuit. Hæc etsi nobis aut vera, aut veris proxima videntur, tamen si quis afferet meliora, facile in ejus sententiam transibimus. Hactenus de vetustis insulæ nominibus. Proximum esse videtur, ut terrarum situm exequamur. Ac Angli quidem domestici scriptores satis disertè atque explicatè singulas regiones tradiderunt. Hæctor autem Boëthius in Scotiæ descriptione quædam parum verè prodidit, & alios in errorem induxit, dum ipse, quibus ea inquirendi dedit negotium, nimis credulus eorum sententiam temerè vulgavit: nos, quæ comperta erunt nobis, leviter, & perfunctoriè attingemus, quæ aut obscurè, aut minus verè prodita videbuntur, quoad poterimus, corrigemus. Angliam commodissimè, quod ad nostrum institutum spectat, dividunt quatuor flumina, duo in mare Hibernicum decurrentia, Deva, & Sabrina: totidem in mare Germanicum, Tamesis, & Humber. Inter Devam & Sabrinam triplex regionibus distincta includitur Vallia: inter Sabrinam & Tamesim totum illud latus Angliæ, quod Galliam spectat: inter Tamesim & Humbrum interiectæ regiones tertiam portionem constituunt: quartam, quicquid terrarum ab Humbro & Deva ad Scotiam pertinet. Dirimitur autem Scotia ab Anglis primùm Tueda fluvio, Zeviota monte altissimo, & qua mons deficit, vallo non adeo pridem facto, ac deinde Esca, & Solvæo fluminibus. Citra hos limites à mari Scotico ad Hibernicum regiones hoc ordine jacent. Marcia, in qua Bervicum oppidum nunc Angli tenent, sinistrum Tuedæ latus attingit. Ad Orientem Forthæ

thæ æstuario, ad Meridiem Anglia clauditur. Ad Occidentem ad utrunque Tuedæ latus est Teviotia, à Tevioto amne nomen adepta, Zeviota monte dirimitur ab Anglia. Post hunc regiones non magnæ Lidalia, Evia, & Escia à tribus fluminibus cognati nominis Lidalo, Evo, & Escia nominatæ. Ultima Annandia, & ipsa ab Annando amne prope mediam dividente appellata, secundum Solvæum in mare Hibernicum decurrit. Jam ut rursus ad Fortham redeamus, is ab ortu Lothianam claudit: Cocburni saltus, & Lamyrii montes eam à Marcia separant. Contingit deinde paulum ad Occasum inflexa Lauderiam, & Tuediam, alteram à Lauhero oppido, alteram ab amne Tueda mediam secante. Tuediam ad Meridiem, & Occidentem contingunt Lidalia, Nithia, Glottiana. Nithiæ Nithus amnis nomen dedit, per eam in mare Hibernicum labens. Lothiana à Lotho Pictorum rege nominata. Ab Oriente æstivo finitur Fortha, sive mari Scotico. Vallem Glottianam spectat ab Occidente hiberno. Hæc regio humanitatis cultu, & rerum necessariarum ad usum vitæ copia cæteras longe præcellit. Quinque amnibus irrigatur, Tina, utroque Escia, (qui antequam in mare cadant, in unum alveum coeunt) Letha, & Almone. Hi partim è Lamyriis, partim Pictlandicis montibus in Fortham defluunt. Oppida habet Dumbarum, Hadinam, vulgò Hadintonam, Dalkeithum, Edimburgum, Letham, Limnuchum. Magis ad Occidentem jacet Glottiana, utramque Glottæ fluminis ripam complexa, quæ ob longitudinem in duas præfecturas dividitur. In superiore præfectura collis est non admodum editus, è quo in tria diversa maria flumina effunduntur, Tueda in mareoticum, Annandus in Hibernicum, in Deucealedonium Glotta. In ea urbes insigniores sunt, Lanarcum, & Glasca. Hanc ab Occidente Hiberno Coila contingit. Ultra Coilam est Gallovidia. Ea separatur à Nithia Cludano amne, tota fere in Meridiem vergens, ac ab littore ejus reliquum illud Scotiæ latus tegitur, Univerfa pecoris, quam frumenti fertilior. Amnes habet in Hibernicum mare decurrentes, Urum, Devam, Kennum, Cream, & Luffum. Nusquam fere in montes attollitur, sed collibus tantum frequentibus intumescit. In convallibus inter eos aqua restagnans innumeros prope lacus efficit, è quibus primis ante æquinoctium autumnale imbribus rivi augentur, unde multitudo incredibilis anguillarum descendit, quas accolæ nassis vimineis exceptas sale condiunt, ac non modicum inde quæstum faciunt. Extremum lateris est Nonantum promontorium, sub quo in

quo in ostio Luffi fluminis sinus est, qui Ptolemæo Rerigonius vocatur. Ei ex aduerso influit ex æstuario Glottæ sinus vulgo lacus Rianus, Ptolemæo Vidogara: quod inter hos sinus terræ procurrit, incolæ Rinum, hoc est Gallovidiæ aciem appellant. Ab eisdem Nonantum Mula, hoc est rostrum, sive rictus nominatur. Tota autem regio Gallovidia (nam Gallovid prisorum Scotorum lingua Gallum significat) appellatur. Infra Vidogaram à tergo Gallovidiæ leviter declinat ad Glottæ æstuarium Caricta. Eam duo amnes interfecant Stinsiarus, & Grevanus: uterque multis amœnis villis cingitur. Inter amnes, quæ in modicos colles tumet, pascuis fœcunda, nec infelix frumento est. Tota terrestribus, maritimisque copiis non modo sibi sufficiens, sed vicinis multa suppeditans. Dunus amnis eam à Coila separat, ortus ex ejusdem nominis lacu, qui insulam complectitur modicæ arcis capacem. Sequitur Coila, quam à meridie Gallovidia claudit, ab ortu æstivo Glottianam attingit: ab occasu Iruino fluvio à Cunigamia distinguitur: mediam Aëra amnis dividit. Ad eum sita est Aëra emporium non ignobile. In universum regio est feracior virorum fortium, quam frugum, aut pecorum, tota quippe tenui & arenoso solo: quæ res hominum industriam acuit, & parsimonia vires animi & corporis confirmat. Cunigamia post hanc ad Septentriones procurrit, & Glottam submovet, ac prope ad justum amnis modum coercet. Nomen regioni Danicum est, quod eorum lingua regis domicilium significat: quæ res indicio est, eam Danos aliquando tenuisse. Proxime ad Orientalem ejus plagam sita est Renfroana, ab oppidulo in quo conventus ejus celebrari solent, appellata: vulgo Baroniam dicta. Mediam eam secant duo amnes, quibus utrisque Carthus est nomen. Post Baroniam est Glottiana, ad utramque Glottæ ripam protensa, & ipsa in plures jurisdictiones ob magnitudinem divisa. Amnes nobiliores fundit: à læva Avennum, & Duglassum, qui in Glottam decurrunt: item à dextra alterum Avennum, qui Lothianam ab agro Sterlinensi dirimit. Hi duo fluvii communem amnium appellationem loco proprii nominis acceperunt, quemadmodum in Vallia diversa dialecto is, quem Avonem vocant. Sterlinensem agrum à Meridie separat à Lothiana Avennus, ab Ortu æstuarium Forthæ, donec paulatim seipso minor ad justam fluminis magnitudinem redactus, prope Sterlinum pontem patitur. Secat regionem fluvius unus, qui memoratu sit dignus Carron: juxta quem aliquot vetusta sunt monumenta. Ad lævam Carrontis duo terreni sunt

reni sunt tumuli hominum opera (ut res indicat) ædificati: vulgò Duni pacis appellantur. Inferius autem ad eundem amnem ad duo ferè millia passuum est ædificium rotundum sine calce, sed saxis asperis ita conformatis, ut superioris lapidis pars in inferiorem se inferat, ita ut totum opus mutuò complexum, & faxorum pondere se sustineat, paulatim ab imo ad summum in arctum se colligens. Summa pars aperta est. Vulgus alium atque alium usum, & auctorem ejus ædificii pro suo quisque ingenio comminiscitur. Ego certè aliquando conjectura fui inductus, ut crederem templum Terminum fuisse, quod (ut accepimus) rotundum & superne apertum ædificari solitum erat. Nonnihil etiam conjecturam nostram juvare videbantur Duni pacis propinqui: quasi facta ibi pace, cujus monumentum hi colles essent, quòd illic terminum suæ ditionis Romani statuissent. Neque alia res me ab hac opinione deduxisset, nisi rescissem ex hominibus fide dignis in insula quadam compluria esse ædificia: cætera quidem ædiculæ, cujus meminimus, similia, nisi quòd majuscula & laxiora essent. Duo item in Rossia simili forma sunt facella. Ea res suspendere sententiam me coegit, ac judicare monumenta rerum gestarum hæc esse, ac potissimum trophæa ac penè extra orbem terrarum, ut tuta ab injuria hostium essent, constituta. Sed certè sive hæc trophæa sunt, sive (quod quidam suspicantur) clarorum virorum sepulchra, fuisse credo monumenta ad æternitatem memoriæ perpetuandam consecrata, sed ab hominibus indoctis, incultisque ad similitudinem illius ædiculæ, quæ est ad Carrontem constructa. A dextero Carrontis latere ager ferè cætera planus in collem paulum prominet, medio ferè spatio inter Dunos pacis, & ædiculam: in eo ad ipsum anguli flexum modicæ urbis vestigium adhuc apparet. Sed murorum fundamenta, & vicorum descriptio partim cultu rustico, partim eruendis ad propinquas ditiorum villas construendas lapidibus quadratis confusa est. Hunc locum disertè Beda Anglus Guidi vocat, atque in ipso valli Severi angulo collocat. Multi præclari scriptores Romani ejus valli meminerunt: multa vestigia extant, multi lapides inscripti eruuntur, quibus aut testimonia salutis per tribunos & centuriones acceptæ, aut sepulchrorum inscriptiones continentur. Et cum ab Adriani vallo (ut utriusque vestigia indicant) rarò minus centum millibus passuum distat hoc vallum Severi ab eo, quod antè Adrianus construxerat, aut magna incertitia fuit eorum, qui res Anglicas scripserunt, si Latinos, qui hæc tradiderunt, non intellexerunt:

aut incu-

aut incuria, qui dilucidè tradita tam confusè reddiderunt. Utrumcunque sit autem, res mihi digna est visa si non reprehensione, saltem levi admonitione: præsertim cum ex monumentis jam dictis, & Bedæ Angli historia satis constet, ibi aliquando inter Brittones, & Scotos limitem fuisse. Qui verò hîc Camelodunum fuisse fabulantur, iidem contendunt quam diximus ædiculam Claudii Cæsaris fuisse templum: vanissimo in utroque mendacio, cum & Camelodunum colonia Romanorum ultra trecenta millia passuum ab eo loco absit, si Ptolemæo, & Antonini itinerario fides habenda sit. Cornelius Tacitus hunc eorum errorem apertissimè ostendit, cum reliqua tota narratione, tum maximè quòd Romanos amissa Cameloduno in templum Claudii Cæsaris confugisse salutis tuendæ causa scribit. Ædícula autem illa, sive templum Termini, sive alterius rei monumentum fuerit. sine foribus quarum nullum habet vestigium, & supernè ad iactus lapidum patens, ne decem quidem milites non modò tegere, sed vix quidem continere poterit. Quid? quod quadragesimo ferè anno post Claudii Cæsaris expeditionem Iulius Agricola Romanorum primus in eas partes penetravit? quod quinquagesimo post Agricolam anno Adrianus limitem provinciæ inter Tinam, & Escam vallo ducto statuit? cujus adhuc multis in locis vestigia supersunt. Septimius autem Severus circa annum à Christo nato ducentessimum decimum Britanniam ingressus, ultra limitem ab Adriano factum centum millia passuum ab æstuario Glottæ ad confluentem Forthæ & Aveni vallum duxit, cujus adhuc plurima, & perspicua remanent indicia. Accedit ad hæc, quòd in antiquis monumentis nusquam comperimus summam rei Piæticæ non Cameloduni fuisse, sed Abrenethii & regiam & primatis Episcopi sedem, quæ postea ad Fanum Andreae translata est. Quòd si quærat, quid Romanos impulerit, ut coloniam illuc deducerent, & quomodo eam in agro tam sterili, & tum (ut res erant) silvestri, & inculto, & hostium ferocissimorum obnoxiam quotidianis injuriis, aluerint; respondebunt opinor (nam non video quid aliud respondere possint) copiis maritimis eam fuisse sustentatam, quando adverso Carronte tum naves ad urbis usque portas appellere solerent. Id si quidem verum fuit, necesse esset agros ad utranque ripam Forthæ jacentes tum inundationibus Oceani obrutos, ac perinde steriles fuisse, quos tamen in illo tractu solos frumentarios esse oportebat. Illa propè difficilior occurrit quæstio, quòd cum utrinque circa Fortham loca aquæ

marinæ obtinerent, cur illic Romani non potius vallum fini-
 rent, quàm supervacuo labore ulterius per multa millia pas-
 suum producerent? Ultra Sterlinensem agrum est Levinia, à
 Renfroana præfectura Glotta, à Glasœuensi Kelvino amne divi-
 sus, ab agro Sterlinensi montibus, à Taichia Fortha dirimitur:
 tandem in montem Grampium desinit, ad cujus radices per val-
 lem cavam Lominus lacus se explicat, viginti quatuor millia
 passuum longus, octo latus. Supra viginti quatuor insulas com-
 plectitur. Præter multitudinem aliorum piscium habet & sui ge-
 neris esu non insuaves: Pollacas vocant. Tandem erumpens Me-
 ridiem versus Levinum ansem, qui regioni nomen dedit, ef-
 fundit: qui propè Britannodunum arcem, & eodem nomine
 oppidum in Glottam ingreditur. Levinia partem extremam
 Grampii montis ultimi colles attollunt, sinu maris exiguo,
 quem Gerlochum à brevitate appellant, intercisi. Ultra hunc
 est sinus multo amplior, quem Longum vocant à Longo qui in
 eum cadit fluvio. Is limes est inter Leviniam, & Covaliam. Ipsa
 Covalia, Argathelia, seu potius Ergathelia, & Cnapdalia multis
 sinibus angustis ex æstuario Glottæ infusis, in multas partes di-
 rimuntur. Unus inter cætera insignis lacus Finis vocatur, à Fino
 fluvio, quem recipit. Is ultra sexaginta millia passuum in longi-
 tudinem porrigitur. Est & in Cnapdalia lacus Avus, in quo est
 insula exigua, & arx munita. Ex eo fluvius Avus effunditur: qui
 unts in illis regionibus in mare Deuceledonium exit. Ultra
 Cnapdaliam ad Occidentem hibernum excurrit Cantiera, hoc
 est regionis caput, Hiberniæ occurrens, à quo modico freto di-
 rimitur, ipsa longior quàm latior, adeo arctis faucibus Cnapda-
 liæ conjungitur, ut vix mille passus expleant, idque spatium ni-
 hil aliud quàm arena sit, adeo humilis, ut per eam naviculis tra-
 ductis nautæ plerunque navigandi compendium quærant. Hanc
 attingit Lorna Argatheliæ adjacens, & usque ad Abriam perti-
 nens: regio plana, nec infœcunda. Qua Grampius mons hu-
 milior est, & magis peruius Braid Albin regio vocatur, hoc est
 quasi altissimam Scotiæ partem dicas, ac ubi maxima pars illa
 attollitur Drum Albin, id est Scotiæ dorsum vocatur, nec omni-
 no sine causa. Ex eo enim dorso flumina in utrunque mare de-
 currunt, alia in Septentrionem, alia in Meridiem. Ex Jerno e-
 nim lacu Jernain fluvium in Orientem hibernum fundit: qui in
 Taum illabitur ad tria millia passuum infra Perthum. Ab hoc
 fluvio cognomen accepit ad utranque ripam affusa vetere Sco-
 torum lingua Strathierna dicta. Strat enim regionem ad flumi-
 num

num decursum jacentem appellare solent. Inter montes ejus regionis, & Fortham porrigitur Taichia, à Taicho fluvio qui medium secat, nomen adepta. Excipiunt eam Ocelli montes, ipsi quidem magna ex parte, atque ager ad eorum radices adiacens in Jernensi præfectura censentur. Verùm reliquum agri ad Fortham usque ambitio in varias præfecturas dissecuit, Clacmananam, Colrossianam, & Kinrossianam. Ab his, & Ocellis montibus quicquid agri à lateribus Fortha, & Taus claudunt, in Orientem angustè cuneatur ad mare. Ea uno nomine vocatur Fiffa, omnibus rebus ad usum vitæ necessariis sibi sufficiens: qua lacus Levinus eam scindit, latissima: inde utrinque se colligens in angustum usque ad Caraliam oppidum. Amnem unum, qui memoratu sit dignus Levinum fundit. Totum littus frequentibus oppidulis præcingitur: è quibus maximè est memorabile propter bonarum artium studia Fanum Andreae, quod prisca Scoti Fanum Reguli appellant. Interius in media ferè regione est Cuprum, quo reliqui Fiffani ad jus accipiendum conveniunt. Qua Jerniam contingit, est Abrenethium vetus Pictorum regia. Hic in Taum influit Jerna. Ipse autem Taus è lacu Tao, qui est in Braid Albin viginti quatuor millia longo erumpit, fluviorum Scotiae facile maximus. Is se ad Grampium montem inflectens, Atholiam attingit regionem fertilem in ipsis Grampii saltibus collocatam. Ejus partem sub radicibus montis in planitiem explicatam Blaram vocant, quæ vox liberum arboribus solum significat. Infra Atholiam ad dexteram Tai ripam sita est Caledonia oppidum, vetus tantum nomen retinens, vulgò Duncaldem, hoc est tumulus corilis confitus. Corilus enim cum per inculta se latissimè funderet, & silvarum opacitate agros tegetet, & oppido & genti nomen dabat. Caledones enim, aut Caledonii gens olim inter Britannorum clarissimas alteram partem regni Pictorum faciebant, quos Ammianus Marcellinus in Caledones, & Vecturiones dividit, quorum nunc vix nominis vestigium aliquod superest. Infra Caledoniam ad duodecim millia passuum in eadem dextra ripa est Perthum. Ad sinistram ripam sub Atholia ad Orientem spectans est Gorea frumentariis campis nobilis. Et sub hac iterum inter Taum, & Escam porrecta Angusia, sive, ut prisca Scoti loquuntur, Æneia. Sunt qui Forestiam, aut juxta dialectum Anglorum Forestiam dictam putent. In ea sunt urbes Cuprum, & quod Boëthius patriæ suæ gratulans ambitiosè Deidonum vocat. Vetus enim nomen Taodunum fuisse rgor, à Duno, id est colle ad Taum sito, sub cujus radici-

bus oppidum est extructum. Extra Taum ad XI IIII. millia passuum recto littore occurrit Abrenethea, alio nomine Abrinca. Deinde Rubrum promontorium satis longè conspicuum. Esca fluvius cognomento Australis mediam secat: alter Esca Septentrionalis eam à Mernia dividit. Ea ex magna parte solo est campestri, & plano, donec ultra Fordunum, & Dunotrum Comitibus Martialis arcem occurrat Grampius, paulatim se demittens, & in mare subsidens. Ultra eam ad Septentriones est Deva, vulgo Deva fluminis ostium: & plus minus mille passus ulterius Dona. Ad alterum Abredonia est salmonum piscatu nobilis, ad alterum Episcopi sedes, & scholæ publicæ omnium ingenuarum artium studiis florentes. Hanc citeriorum invenio vetustis monumentis Abredeam appellatam. Nunc utrunque oppidum Abredonia Veteris & Novæ cognominibus distinctum vocatur. Ab hac tam angusta fronte inter hæc flumina incipit Marria, ac sese paulatim dilatans ad sexaginta in longitudinem millia se protendit Badenacham usque. Ea regio perpetuo dorso continetur, & in utrunque mare flumina evergit. Badenachæ confinis est Abria, ad mare Deucealedonium modicè prona, regio (ut inter Scotos) imprimis copiosa maritimis, & terrestribus commodis. Est enim & frumentis, & pascuis imprimis felix, & præterea nemorum umbris, & rivulorum fontiumque amœnitate jucunda. Piscium vero proventu adeo fertilis, ut nulli propè Scotiæ regioni cedat. Nam præter fluviatilium copiam, quam tot rivi sufficiunt, mare longo canali per planum solum infusum penetrat, ibique terræ paulò altiore margine coercitum se latius diffundit, ac speciem stagni, aut verius lacus præbet: unde Abriam, id est stationem, patrio sermone appellant. Idem quoque nomen regioni circumcirca vicinæ dant. Qui Anglicè loquuntur utramque, hoc est & sinum illum maris, & regionem perperam, & absurde Lochabriam vocant. Hæ tres regiones, Abria, Badenacha, & Marria, latitudinem Scotiæ inter duo maria complectuntur. Ad plagam Septentrionalem proxima Marriæ est Buchania, Dona fluvio ab ea divisa. Ea omnium Scotiæ regionum longissimè se in mare Germanicum exporrigit. Pascuis oviumque proventu admodum felix, cæterisque commodis ad vitam necessariis sibi sufficiens. Fluvii ejus cum salmonibus abundant, Ratram amnem tamen id genus piscis non ingreditur. Est in ejus littore spelunca, cujus natura prætereunda non videtur. Aqua è naturali fornice guttatim destillans statim in lapidum pyramidas vertitur, ac nisi

nisi opera hominum antrum subinde purgaretur, spatium usque ad fornicem brevi completeretur. Lapis autem qui ita gignitur, velut mediam naturam inter glaciem & saxum obtinet: est enim friabilis, neque ad marmoris duritiem unquam consolidescit. Nos cum Tolosæ essemus circiter annum salutis 113. 13. XLIV. accepimus ex hominibus fide dignis similem per omnia huic speluncam esse in proximo Pyrenæo. Ultra Buchaniam ad Septentriones duæ sunt regiunculæ, Boina, & Ainia, quæ usque ad Spæam flumen pertinent, qui separat eas à Moravia. Oritur autem Spæa à dorso Badenachæ, cuius meminimus: nec longè ab ejus fonte lacus est, unde erumpit Lutea, ac se in occiduum mare devolvit. Ad ostium ejus ferunt oppidum nobile fuisse, à fluvio Ennerluteam nuncupatum. Certè sive terræ vicinæ spectes ingenium, sive navigationis, & subvectionis maritimæ commoditatem, locus est admodum emporio aptus. Prisci quoque Reges has opportunitates secuti, aliquot seculis ibi habitaverunt in Evonia arce, quam nunc multis falsò persuasum est esse Stephanodunum. Ejus enim arcis rudera & vestigium adhuc in Lorna monstrantur. Sunt regiunculæ aliquot exiguæ inter Buchaniam & mare Occiduum interjectæ: sed cum nihil habeant insigne, ac narratu admodum memorabile, non est quòd in eis explicandis immoremur. Ultra Spæam usque ad Nessum sequitur Moravia, olim (ut creditur) Varar dicta. Inter eos amnes Oceanus Germanicus velut retro in occidentem terram agens, sinu vasto ejus laxitatem castigat. Tota quanta est hæc regio frugibus & pascuis fœcunda, amœnitate verò, & fructiferarum arborum proventu totius regni facilè prima. Duo memoratu digna habet oppida, Elginam ad Loxiam amnem, qui nomen antiquum adhuc retinet, & Nessum ad cognominem fluvium. Nessus à lacu Nesso longo viginti quatuor millia effluit. Aqua semper ferè tepida nec unquam ita frigida ut congelet. Quin & asperrima hieme fragmina glaciæ in eum invec̃ta tepore aquarum brevi solvuntur. Ultra Nessum lacum Occidentem versus octo millia continentis terræ protenduntur. Tantillum sane est, quod obstat, quòd minus maria cocant, & quod reliquum est Scotiæ insulam reddant. Nam quod spatii ab iis faucibus ad mare Deucalidonium interjicitur, ferè sinubus maris in terram irrupentis est intercisum. Quod ultra Nessum, & fauces illas angustas est interjectum, in quatuor provincias solet dividi, Naverniam, seu ut vulgò Stranaverniam, à flumine Naverno dictam. Ultra ostium Nelli, qua mari Germanico immergitur, est Rossia, in mare

promontoriis altioribus excurrens, quod & nomen ipsum indicat. Ros enim Scotis promontorium significat. Ea tota longior est, quàm latior. Nam à mari Germanico ad Deucealedonium porrigitur, qua in montes attollitur aspera, & inculta: qua se in campos explicat. frugum fertilitate nulli propè Scotiæ agro inferior. Valles habet amœnas piscosis amnibus irriguas: lacus piscosos complures, sed maximum omnium Lubrum. A mari Deucealedonio littus paulatim se castigat, & in Orientem æstivum reflectit. Ab altero littore mare Germanicum inter rupium excelsarum scopulos iter sibi pandens interius in suum se spatiosum explicat adversus omnes tempestates portum salutiferum, ac certum perfugium. Est enim ingredientibus non difficilis aditus, intus verò adversus omnes cæli marisque injurias tutissima statio, quantumlibet magnis classibus. Proximâ Rossia extremæ Septentrionem versus est Navernia, à Naverno amne appellata: quam vulgò proprietatem sermonis patrii secuti Stranaverniam appellant. Eam à Meridie Rossia claudit, ab Occasu & Septentrione mare Deucealedonium eam alluit, ab Oriente Cathanesiam contingit. Sutherlandia his omnibus ita interjecta est, ut omnibus sit finitima, atque ab aliqua regione cæli eas contingat. Nam ab Occidente Stranaverniam, à Meridie & Oriente Rossiam, à Septentrione Cathanesiam habet objectam. Cultores magis ex natura regionis pasco, quàm arvo dediti. Nihil in ea quod sciam singulare, nisi quòd montes candidi marmoris habet, rarum in regionibus frigidis miraculum, & propè in nullo usus comparatum, quòd nondum ejus affectatrix luxuria eò immigravit. Cathanesia ultima ad Septentrionem Scotiæ regio est, qua in plaga ei Navernia occurrit: hæque duæ regiones Scotiæ latitudinem in frontem angustam contrahunt. In ea fronte tria attolluntur promontoria. Altissimum in Navernia, quod Ptolemæo est Oreas, sive Tarvedum: reliqua duo nequaquam æquè sublimia in Cathanesia sunt, Vervedrum, nunc Hoia, & Betubium, falsò Hæctori Boethio Dume appellatum, nunc Dunis Bei vulgò dicitur, alii Duncans Bei vocant. Ex hoc nomine aliquot literis exemptis vox Dunis Bei facta videtur. Ad radicem collis sinus est permodicus, quo portu naviculæ ab insulis Orcadibus appulsæ utuntur. Sinus autem maris vulgò Bei vocatur. Hic igitur sinus cum Duncani vel Donachi sinus à vicinis appellaretur, ex his vocabulis utcumque conjunctis sermo popularis Dunis Bei effinxit. In hoc tractu Ptolemæus collocat Cornavios, cujus nominis adhuc vestigia quædam

quædam restant. Arcem enim Comitum Cathanetiæ vulgò Kernico vocant. Nam qui Ptolemæo & exteris Cornavii sunt, Britannis Kernici fuisse videntur. Nam cum non in hoc tractu modo, sed in diversissima insulæ parte, nempe in Cornovallia Cornavios ponat eosdem, qui vetustum sermonem Britannicum retinent, adhuc Kernicos vocant. Ac fortasse non absurdè iudicabit, si quis Cornovallos pro Kernicovallis, id est Kernicis Gallis dictos existimaverit. Videntur & in media insula obscura quidem illa, sed hujus tamen nominis vestigia remansisse. Valli enim Severi initium scribit Beda non procul abesse à cœnobio Kebercurnig, & monasterii quidem illic nullum indicium in illis locis est relictum. Manet autem non procul illinc semidiruta Duglassiorum arx, Abrecornum nomine. Horum autem vocabulorum utrunque, an alterum sit à Kernico corruptum, lectori dijudicandum relinquo. Restat nunc ut de insulis aliquid dicamus (quæ pars historiæ Britannicæ maximis erroribus est implicata.) Sed omittis vetustioribus, à quibus nihil certi nobis est traditum, quæ ab hominibus nostri temporis & verius & apertius sunt prodita prosequemur. Insularum omnium, quæ Scotiam veluti coronant, tres fecerunt vel classes vel ordines, Occidentales, Orcadas, & Zelandicas. Occidentales appellant, quæ ab Hibernia penè ad Orcades, in mari Deuceledonio lateri Scotiæ Occidentali prætenduntur. Eas, qui nunc aut patrum ætate aliquid de rebus Britannicis scripto evulgarunt, Hebridæ appellant, nomine certè novo, & cujus nullam originem aut vestigium è scriptoribus præcis ostendunt. In illo enim maris tractu alii Æbudas vel Æmodas collocarunt: sed tanta inter se inconstantia, ut vix unquam in numero, situ, aut nominibus conveniant. Straboni (ut ab antiquissimo incipiam) fortasse venia danda sit, quòd ea parte orbis nondum satis explicata, famam incertam secutus videri possit. Mela Æmodas septem, totidem Martianus Capella Æmodas, Ptolemæus & Solinus quinque Æbudas, Plinius septem Æmodas, & triginta Æbudas numerat. Nos in nominibus frequentissima antiquis retinebimus: Æbudasque omnes Occidentales insulas appellabimus. Situm, & singulorum naturas, commoditatesque ex auctoribus ut recentioribus, ita multò certioribus recensēbimus. In primis autem Donaldum Monroum sequemur, hominem & pium & diligentem, qui eas omnes & ipse peragravit, & oculis perlustravit. Hæ verò in mari Deuceledonio sparsæ jacent, numero supra trecentas, & . . . Ab ultimis usque tempo-

sibus omnes Scotorum Reges eas tenuerunt usque ad Donaldum Milcolumbi Tertii fratrem: qui eas Regi Noruegiæ cessit, ut ejus opera in regno Scotorum adversus jus falsæ occupandum adjuvaretur. Tenuere eas Dani & Noruegi circiter annos centum sexaginta, donec ab Alexandro tertio Scotorum Rege ingenti prælio victi eis cefferunt. Tentarunt interdum & viribus freti, & seditionibus adducti, se in libertatem vindicare, & sibi Reges creare Regium enim nomen cum alii, tum non adeo pridem Ioannes à Donaldina familia usurpavit. In victu, vestitu, totaque rei domesticæ ratione antiqua utuntur parsimonia. Opsonatio illis est venatus, & piscatio. Carnem aqua in omasum, aut cæsi pecoris pellem infusa coquunt: in venationibus interim sanguine expresso cruda vescuntur. Pro potu est jus carniū elixarum. Serum lactis aliquot annos servatum in conviviis etiam avidè bibunt. Id potionis genus Blandium appellant. Maior pars aqua sitim sedat. Panem ex auena & hordeo (quæ sola frugum genera in illis regionibus proveniunt) conficere non injucundum ex diuturno usu peritia quadam adhibita consueverunt. Manè ex eo paulum degustant, eoque contenti venantur: aut si quid aliunde operis est objectum, usque ad vesperum cibo abstinent. Veste gaudent varia, ac maximè virgata. Colores amant maximè purpureum, ac ceruleum. Majores sagis versicoloribus plurifariam distinctis utebantur, ut adhuc plerisque mos est. Verum plures nunc magis fuscas, & ericæ frondes proximè imitantes, ne in ericetis cubantes luce florida vestis agnosci possint, ferunt. His involuti potius, quàm tecti sævissimas tempestates sub dio tolerant, ac interdum nivibus obruti somnum capiunt. Dormi etiam suæ humi cubant. Substernunt filices, aut ericam, sed hanc radicibus deorsum, frondibus sursum versis: adeoque scitè hac ratione lectos concinnant, ut mollitiæ cum pluma certent, salubritate longè superent. Erica enim naturali siccandi vi prædita supervacuos humores exhaurit, nervisque eorum molestia liberatis suum vigorem restituit, ita, ut qui vespere languidi & lassii decubuerunt, manè vegeti & alacres resurgant. Omnibus non negligentia modò in culcitrīs, & stragula veste, sed affectatio inculti horroris & duritiæ summa est. Si quando usus aut necessitas eos in peregrinum solum trahit, culcitrās & hospitum stragula humi provolvunt, ac suis vestibus involuti se quieti componunt: solliciti videlicet, ne barbarâ illa (ut ipsi vocant) mollities patriam, & ingenuam duritiem contaminet. In bello autem quibus corpora tegant arma sunt, cassis ferrea,

& lorica

& lorica ferreis annulis confecta, plerunque ad talos usque demissa. Tela adversus hostem arcus, & sagittæ maxima ex parte hamatæ ferreis utrinque barbulis eminentibus, quæ nisi vulnere latè patefacto è corpore extrahi non possunt. Sunt qui ensibus latis aut securibus pugnent. Loco tubæ tibia utuntur utriculari. Musicâ maximè delectantur; sed sui generis fidibus; quarum aliis chordæ sunt æneæ, aliis è neruis factæ, quas vel unguibus prælongis, vel pleëtris pulsant. Unica autem illis ambitio est, ut fides multo argento exornent, & geminis. Tenuiores pro gemmis cristallum adhibent. Accinunt autem cæmænon non inconcinne factum, quod ferè laudes fortium virorum contineat: nec aliud ferè argumentum eorum Bardi tractant. Vetere Gallorum sermone paulum utuntur. Insulæ circa Scotiam, quæ prisca utuntur lingua, quæque Occidentales vocantur, ita ferè se habent. Prima omnium est Mana, falsò quibusdam dicta Mona, ab antiquioribus Eubonia: à Paulo Orosio Mevania, aut potius Mænavia. Prisca enim lingua Manim dicitur. Superior ætas oppidum in ea Sodoram appellabat, in qua insulanorum Episcopus sedem habebat. Æquo ferè spatio ab Hibernia, Gallovidia Scotiæ, & Cumbria Angliæ provincia sita est. Viginti quatuor millia passuum in longum, octo in latum protenditur. Proxima in æstuario Glottæ surgit Alisa, rupes ardua undique præter unum aditum præceps. Toto ferè anno humano cultu vacua, nisi quòd stans temporibus navicularum ingens numerus ad asellos piscandos eò conveniat. Frequens est cuniculis, avibusque marinis, eoque maximè genere anserum, quas Solanas vocamus. Ex æquo ferè spectat ad Orientem hibernum Carietam, ad Occidentem hibernum Hiberniam, ad Occidentem æstivum Kinteram. Ad viginti quatuor millia ab hac sita est Arania, ferè in Septentriones vergens: longa viginti quatuor millia, sedecim lata. Tota in altissimos, atque asperrimos montes assurgit. Sola maritima ora colitur. Mare qua humilior est, irrumpens in ea sinum satis magnum facit, cujus aditum claudit insula Molas. Itaque montibus undique se attollentibus, ac ventorum impetum frangentibus portus navibus intus est tutissimus: & in aquis perpetuò tranquillis piscatio adeò copiosa, ut si quid ultra, quam quod in unum diem sit satis capiatur, accolæ in mare, tanquam in piscinam id projiciant. Nec longè ab Araniæ littore jacet insula exigua Flada cuniculorum feracissima. Bota octo millia P. longa, quatuor lata; antè in æstuario Glottæ sita est, ab Arania (uti dictum est)

octo millia passuum ad Orientem æstivum distans. Ab Occidente æstivo abest ab Argathelia plus minus quingentos passus, ad Orientem à Cunigamia sex millia P. Tota ferè humilis est, & frugibus, & pascuis satis commoda. Unam habet insulæ cognominem urbem, & in ea veterem arcem Rosaiam. Aliam habet arcem ad sinum, qui sermone patrio Comes, hoc est Kampfos, vocatur. Ad Occidentem hibernum est insula Mernoca humilis, & pro magnitudine fertilis, & culta: mille passuum longa, quingentos lata. Interius in æstuario Glottæ sunt Cumbra major, & minor, modico spatio diremptæ: major frugum, minor platyceroton ferax. A promontorio Cantera paulo plus mille passus abest Avona, id est, portuosa: id cognomen adepta ab statione navium: quòd cum Dani insulas tenebant, ad eam classes eorum cursus dirigebant. Ab eodem promontorio ad Occidentem hibernum contra Hiberniæ littus porrecta est Ralclinda. Et à Kintera quatuor millia exigua insula Caraia: nec longè ab ea sita est Gigaia sex millia longa, mille & quingentos lata. Ab hac quatuor & viginti in longum porrecta abest Jura. Duodecim autem millia distat à Gigaia. Maritima cultu satis frequentia sunt: interiora silvis operta cervorum varii generis copia abundant. Sunt qui existiment eam antiquitus Deram fuisse nominatam: quòd nomen cervum Gothico sermone significat. Ab hac duo millia abest Scarba, ab Oriente in Occidentem quatuor millia passuum in longitudinem excurrent, mille lata: raris in locis ab hominibus culta. Æstus maris inter eam, & Juram tam violens est, ut nec velis, nec remis, nisi certis tempestatibus superari possit. Post hanc multæ ignobiles insulæ deinde sparguntur, Bellach, aut Genistaria, Geurastilla, Longaia, utraque Fiola. Tres item Garvæ cognominibus distinctæ, Culbrenina, Dumchonel, Luparia, Belnahua, Vikerana, Vitulina, Luinga, Seila, Scuna. Hæ tres proximæ pecore, & frugibus satis fœcundæ: Argatheliæ Comitibus parent. Proxima his Sclata, quòd è rupe ejus tegulæ, quas Sclatas vocant, excidantur. Deinde Naguisoga, & Eisdalsa, ac Skennia, & quæ vocatur Thiana, ab herba frugibus noxia non dissimili Luteæ, nisi quòd magis diluto sit colore, & Uderga, & insula Regia, mox Duffa, hoc est nigra, atque insula Ecclesiæ, & Triaracha. Deinde insula Ardua, Humilis, & Viridis, & Ericæa. Item Arboraria, Capraria, Cunicularia, & quæ Ociolorum dicitur, & Abridica. Item Lismora, in qua olim sedes Episcopalis Argatheliæ fuerat, longa octo milia passuum, lata

duo.

duo. In ea præter communia cum cæteris commoda, metalla inveniuntur. Deinde Ovilia, & Siuna, insula Trajectus, insula Ovicularis. Item Flada, & insula Saxi, & Gressa, & insula Magna, & Ardiescara, & Musadilla, & Bernera, olim sacrosanctum asylum dicta, Silva taxi nobilis, Molochasgir, Drinacha spinis, sambuco & magnarum ædium ruinis operta. Insula Vici fabricorum silvæ fertilis. Item Ransa, & Kervera. Maxima post Juram ad Occidentem est Ila, longa viginti quatuor millia, sedecim lata: à Meridie in Septentrionem porrecta: pecorum, frumenti, cervorum, item plumbi fertilis. Annem aquæ dulcis habet nomine Laiam, item aquæ marinæ sinum, in quo insulæ variæ. Præterea aquæ dulcis lacum, in quo est insula Falangama dicta, olim omnium Insulanorum regia, in qua insularum Regulus assumpto nomine regio solebat habitare. Huic propinqua, sed minor est insula Rotunda: cui etiam à consilio nomen est inditum. In ea enim curia erat, in qua quatuordecim è primoribus jus assidue dicebant, ac de summa rerum etiam agitabant consilia: quorum summa æquitas, & moderatio pacem domi, forisq; præstitit, & pacis comitem rerum omnium affluentiam. Inter Illam & Juram sita est insula parua à cumulo lapidum cognominata. Ad Australe latus Ilæ jacent hæc deinceps insule, Columna, Mulmoris, Ofrima, Brigidana, Corskera, insula Humilis, Imerga, Beathia, Texa, Ovicularia, Naosiga, Rinarda, Cana, Tarscheria, Achnarra, insula Magna, insula figuræ humanæ, insula Joannis, Stacbadis. Ad Occidentalem Ilæ angulum Overfa. Ibi quoque fretum torrentissimum nisi certis horis impermeabile est navibus. Insula Mercatoris: & ad Occidentem æstivum spectans Ufabrasta, & Tanasta, & Nefa, & insula Textoris, & ad octo millia ab Ila magis in Septentriones versa Oruansa, & eiproxima Porcaria & quingentos passus ab Oruansa Coluansa. Ultra Coluansam ad Septentriones jacet Mulla, duodecim millia passuum distans ab Ila. Hæc insula quatuor & viginti millia in longum, totidem in latum porrigitur, aspera quidem illa, sed frugum non infœcunda. Habet silvas frequentes, magnosq; cervorum greges, portumque satis tutum. Ex adverso insulæ Columbi habet duos amnes salmonum fœcundos: alios item minores non omnino steriles: duos item lacus, & in singulis singulas insulas, suasque in eis arces. Mare diversis in locis irrupens quatuor facit sinus, omnes hæc cum abundantes. Ad Occidentem hibernum sita est Columbaria, sive insula columbarum: ad Orientem æstivum Era: utraque pecori, & frumentis, & piscatui

& piscatui commoda. Ab iis duo millia passuum abest insula D. Columbi, longa duo millia passuum, supra mille lata, fertilis quidem omnium, quæ ea cæli plaga gignere solet, & veteribus, ut in ea gente, monumentis illustris: sed D. Columbi severa disciplina, & sanctitate clarior. Erant in ea duo monasteria, alterum Monachorum, alterum Monacharum: curia una, sive (ut nunc loquuntur) parochialis ecclesiæ, multaque facella ex munificentiâ Regum Scotorum, & Regulorum Insularum. In Cœnobio veteri D. Columbi insularum Episcopi sedem statuerunt, vetere domicilio, quod erat in Eubonia, ab Anglis capto. Remanet adhuc inter veteres ruinas sepulcretum, sive cœmeterium commune omnium nobilium familiarum, quæ in Occidentalibus insulis habitabant. Eminent inter cæteros tumuli tres modicis intervallis distantes tribus impositis domunculis in Orientem versis. In Occidentali cuiusque parte lapis inscriptus quorum tumuli sint, indicat. Qui medius est titulum habet, *TVMVLVS REGVM SCOTIÆ*. Ferunt enim quadraginta octo Reges Scotorum ibi fuisse humatos. In dextro incisus est titulus, *TVMVLVS REGVM HIBERNIÆ*. Quatuor enim Reges Hiberniæ illic conditi fuisse dicuntur. Qui est in sinistra parte, inscribitur, *TVMVLVS REGVM NORVEGIÆ*. Hujus enim gentis octo Reges illic fuisse sepultos fama est. In reliquo cœmeterio seorsum claræ Insularum familiæ habent sua conditoria. Circa eam sex proximæ insulæ exiguæ, nec tamen infœcundæ, ab antiquis Regibus, & Insularum Regulis Cœnobio Columbæ donatæ fuerunt. Soa etsi ovibus commoda habet pascua, major tamen proventus est ex avium marinarum incubatu, & maximè ex ovis. Proxima est Mulierum insula, ac deinde Rudana, mox Reringa. Post eam Skennia quingentos passus à Mulla distans. Habet suum parochum: sed parochiani magna ex parte in Mulla habitant. Littora cuniculis abundant. Ab hac mille passus abest Eorfa. Hæ omnes Cœnobii Columbi Monachis parent. Ab Eorfa duo millia abest Ulva, quinque millia passuum longa, frumento, & pascuis pro magnitudine fœcunda. Habet stationem navibus longis commodam. Australi ejus lateri prætenditur Coluanfa: agrum habet non infœcundum, ac silvam colurnam. Ab hac ferè trecentos passus sita est Gomatra, duo millia longa, mille passus lata, à Meridie in Septentrionem excurrens. Deinde à Gomatra quatuor millia passuum Meridiem versus Stafa, utraque portuosâ. Quatuor

Ab hac millia passuum ad Occidentem æstivum recedunt duæ Kerniburgæ, major, & minor, rupium ita circumvallatæ præcipitiis, & æstu torrentissimo, ut naturali munimento industria adjuto sint planè inexpugnabiles. Ab his mille passus distat insula, cujus terra ferè tota est nigra ex putribus vetustate silvis, & musco concreta: Ejus glebas ad usum ignis desiccant: inde dicta insula Monadum: nam ita genus illud terræ vocant, quæ Anglico sermone Mossa dicitur. Deinde Lunga, duo millia in longitudinem porrecta: dimidio minor Bacca. Ab hac ad Occidentem sex millia recedit Tireia, octo millia longa, tria lata, omnium insularum omnibus ad vitam rebus necessariis longè copiosissima. Nam & pecore, & frumento, piscatu, & marinarum avium fœtu abundat. In ipsa est lacus aquæ dulcis, & in ea vetus arx: habet & portum longis navibus non incommodum. Hinc duo millia abest Gunna: & à Gunna pari spatio Colla duodecim millia longa, duo lata, imprimis fertilis. Nec procul hinc est Calsa, tota propè silvis operata. Post duæ insulæ cognominatæ Virides, major, & minor. Item totidem eisdem cognominibus ex adverso promontorii Mullæ. Jacent non longè ab ea duæ insulæ cognominatæ Glassæ, h. e. ceruleæ. Deinde Ardan ridir, i. e. alta insula equitis. Deinde Luparia, sive insula luporum. Post eam insula Magna. A Colla insula Septentrionem versus protenditur ab Oriente in Occidentem sedecim millia longa, sex lata, mōtibus arduis, & silvosis assurgens Ruma, & quia raris in locis habitata est, aves marinæ passim in campis ova ponunt, quorum quantum libet quivis vere adulto colliget. In rupibus excelsis marini anseres (de quibus antè à nobis dictum est) abundè capiuntur. Ab ea quatuor millia ad Orientem hibernum est insula Equorum: & ab ea quingentos passus Porcaria, pro magnitudine rerum necessariarum abundans. Nidificat in ea falco: habet & portum satis commodum. Non longè ab hac sunt Cana, & Egga modicæ insulæ satis fœcundæ, posterior etiam anseribus marinis, quas Solanas vocant. Deinde Soabretilla, venatui quàm aliis vitæ commodis aptior. Hinc à Septentrione in Meridiem porrigitur Skia, omnium insularum circa Scotiam maxima: quadragintâ duo millia passuum longa, alibi octo, alibi duodecim lata, in montes pluribus locis se attollens, ipsi silvis, silvæ pascuis abundant, campi frugum & pecorum fertiles: in his præter alia pecora greges equarum. Quinque amnes habet majores salmonum fœcundos: multos etiam minores, nec eos salmonum steriles. Mare ab omni parte in

te in terram penetrans multos aquæ falsæ sinus facit, tres præcipuos, tredecim item alios, omnes hæc cum fœcundos. Habet & lacum aquæ dulcis, & quinque arces. Insula præscorum Scotorum sermone Skianacha, hoc est alata vocatur, quòd promontoria, inter quæ mare se infundit, velut alæ se obtundunt. Ufus tamen obtinuit, ut Skia, id est Ala vulgò diceretur. Circa hanc sparsæ jacent insulæ minores, Oransa frugibus & pecore, Cunicularia nemoribus & cuniculis abundans. Paba latrociniiis infamis, quòd in ejus silvis prædones transeuntibus insidias locant. Inde Scalpa octo millia ad æstivum Occidentem sita. Præter alia commoda magnos cervorum greges in silvis alit. Inter ostium Caronis sinus, & Raarsam jacet Crulinga, statio navibus tuta. Et à Scalpa duo millia in Septentriones porrigitur Raarsa septem millia longa, duo lata: silvas habet Betuleas, & in eis cervos. Quingentos ab ea passus est Rona silvis & erica operta. Portum in intimo sinu habet latrociniiis infestum prætereuntibus, insidiis tegendis aptum: & in sinus (qui à brevitate Gerloch vocatur) ore est ejusdem nominis insula. Et à Rona sex millia Septentrionem versus Flada, & à Flada duo millia Tuilmena, & ad Australe Skiæ latus Oransa, & mille P. ab ea Buja parua, deinde Buja major, ac deinceps quinque parvæ insulæ ignobiles: post quas Isa fertilis frugum: & juxta eam Ovia: deinde Askerma, & Lindilla, & ad octoginta millia à Skia ad Occidentem æstivum projecta Linga, & Gigarmena, & Bernera, & Megala, & Paba, & Flada, & Scarpa vervecum, & Sandera, & Vaterfa, quæ præter alia commoda plurima stationem habet multarum, & magnarum navium capacem, in quam ex omnibus circumjacentibus regionibus, stans temporibus magna piscatorum frequentia convenire solet. Hæ novem postremæ insulæ sub dominatu sunt Episcopi insularum. A Vaterfa duo millia abest Barra septem millia longa, ab Occidente hiberno se ad Orientem æstivum exporrigens: frugum non infœcunda: piscatu afellorum maximè insignis. In hanc sinus maris angustis faucibus infunditur: interius latius rotundatur. Insulam habet unam, & in ea arcem munitissimam. In Septentrionali plaga Barræ assurgit collis, ab imo ad summum herbidus: è summo ebullit fons aquæ dulcis, è quo rivus qui defluit, secum in mare vicinum defert velut minuta quedam, sed adhuc informia animalia, quæ aliqua ex parte, sed obscure speciem conchularum, quas vulgò vocamus Cochleas, præferre videantur. Hanc littoris partem in quam deferuntur
accollæ

accolæ magnas arenas appellant, quòd ibi recedente maris æstu
 ultra mille passus arena nudetur: illinc magnæ conchæ effo-
 diuntur, quas vicini credunt ex illo velut seminio, quod rivus
 è fonte defert aut nasci, aut certè in mari incrementum sumere.
 Inter Barram, & Vistum jacent hæc deinceps exiles insulæ, Or-
 banfa, Ovia, Hakersæta, Garulanga, Flada, Buya major,
 Buya minor, Haja, Hellisaia, Gigaia, Lingaia, Feraia, Fu-
 daia, Eriscaia. Ab his in Septentriones excurrit Vistus, lon-
 ga triginta quatuor, lata sex millia. Hæc insula influente duo-
 bus in locis maris æstu trium velut insularum speciem præbet:
 rursus nudatis æstu recedente arenis in unam coit. In ea pluri-
 mi sunt lacus aquæ dulcis: sed unus præcipua magnitudine
 tria millia passuum longus. Ad hunc exesa terra mare viam si-
 bi patefecit, nec ab incolis objecto sexaginta pedum aggere ex-
 cludi potuit, quo minus inter ingentia saxa malè coagmentata
 se insinuet, & marinos pisciculos persæpe relinquat. In eo pis-
 cis capitur cætera salmoni similis, nisi quòd ventre albo, dorso
 nigro sit, & sine squamis instar salmonis. Item in eo propè in-
 numeri sunt aquæ dulcis lacus. Speluncas habet erica tectas la-
 tronum latibula: in ea sunt quinque ad sacrorum usum Curiaë.
 Inde octo millia Orientem versus jacet Helseher Vetularum,
 ita reor cognominata, quòd ad Monachas Jonæ insulæ spectet.
 Deinde paulò longius ad Septentriones se attollit Haveskera, in
 quam certo anni tempore vituli marini frequentes appellant, &
 capiuntur. Sexaginta ferè ultra hanc millia ad Occidentem æsti-
 vum recedit Hirta, siugum, pecorum, ac maximè ovium ferax,
 procerioresque gignit, quàm ulla aliarum insularum. Incolæ
 propè omnium artium, ac maximè religionum rudes. Eò post
 solstitium æstivum dominus insulæ procuratorem suum ad ve-
 stigalia colligenda mittit, & unà cum eo sacerdotem, qui pue-
 ros proximo anno natos baptizet: is autem si fortè desit, suos
 quisque baptizat. Domino pendunt certum numerum vitulo-
 rum marinorum, & sole duratorum veruecum, & avium mari-
 narum. Tota insula non superat longitudinem mille passuum,
 totidem propè lata, nec ab ulla aliarum insularum videri pars
 ejus ulla potest, præter tres montes in littore se attollentes, qui
 ex locis editioribus cernuntur. In iis montibus sunt oves exi-
 miæ pulchritudinis: sed ob violentiam æstus marini vix cui-
 quam est ad eos aditus. Jam ut ad Vistum redeamus, à promon-
 torio ejus Septentrionali sita est insula Valaia mille passus lata,
 duplo longior. Inter promontorium, & Haream insulam hæc
 ferè

ferè sunt interjectæ exiguæ quidem, sed non infrugiferæ Soa, Stroma, Pabaia, Barneraia, Enisaia, Keligira, Saga parva, Saga magna, Hermodraia, Scarvaia, Gria, Linga, Gillinsa, Hea, Hoia, Ferelaia, Soa parva, Soa magna, Isa, Seuna parva, Seuna magna, Taranfa, Slegana, Tuemen, & supra Haream Scarpa, & ad Occidentem æquinoctialem supra Leogum quinquaginta millia absunt septem in ulæ, quas alii Flavanas, alii Sacias, Asyla vocant, in montes herbidos consurgentes, sed ab omni humano cultu desertæ. Neque quadrupedem ferè ullum præter oves feras habent, quæ quidem à venatoribus capiuntur, sed ad nullum victus usum. Carnis enim loco arvinam habent: aut si quid sit carnis, id adeo insuave est, ut nemo attingat, nisi in extremo famis periculo. Deinde prope eodem tractu propius Septentrionem jacent Garvellan, id est aspera insula, & Lamba, & Flada, & Kellasa, & Bernera parva, Bernera magna, & Kirta, & Buya parva, & Buya magna, & Vexaia, & Pabaia, & Sigrama magna, Cunicularia ab ejus animalis fecunditate vocata, & Sigrama parva, & Pygmæorum insula. In hac fanum est, in quo credunt vicini populi olim Pygmæos fuisse humatos. Multi exterorum terra altius effossa repererunt, & adhuc deprehendunt capita parva, & rotunda, aliarumque corporis humani partium officula, nihil famæ vetustæ derogantia. In eo littore Leogi insulæ, quod in Orientem hibernum spectat, duo sinus maris in terram irrumpunt, quorum alterum lacum Meridionalem, alterum Septentrionalem vocant. Uterque toto anno pisces abundè captantibus suppeditat. Ex eodem littore Leogi magis ad Meridiem vergit Fabilla: deinde Adami insula: deinde insula Agnorum. Item Hulmena, & Viccoilla, & Haverera, & Laxa, & Era, & insula Columbi, & Tora, & Iffurta, & Scalpa, & Flada, & Seuta. Ad Orientale latus hujus insulæ iter est subterraneum, supernè fornicatum, longum ultra jactum sagittæ, sub quam cryptam naviculæ minores velis, aut remis agi solent, dum fugiunt violentiam æstus, qui ad propinquum promontorium magno cum fragore, & navigantium periculo sævit. Magis ad Orientem jacet insula, quam Vetustum Castellum appellant, locus naturali munimento tutus, & frugum, & piscium copia, & ovis, ibi nidificantium volucrum marinarum abundè commeatum incolis sufficiens. Ad littus ubi sinus Briennus terras aperit, insula Eufita est, tota ferè silvis umbrosa, a latronibus tantum, qui prætereuntibus insidiantur, accommoda. Magis ad Septentriones jacet

nes jacet insula Gruinorta, & ipsa itidem silvis opaca, & latronibus infesta. Et in eandem cæli plagam spectans insula Sacerdotum vocata, præter pabula ovis volucrum marinarum abundans. Proxima huic est Afulla. Deinde ei propinqua Habrera magna, post eam Habrera parva, juxta eam insula Equorum, juxta eam rursus insula Mertaika. Hæ octo proximæ insulæ ante ostium sitæ sunt sinus, quem vulgò lacum Briennum vocant. Ab his insulis quæ sinum Briennum præcingunt, absunt Haraja, & Leogus Septentrionem versus excurrentes. In longum patent sexaginta millia, in latum sedecim. Hæ quidem unam faciunt insulam, non enim maris infusi æstuariis, sed limitibus agrorum, & dominorum ditionibus definiuntur. Pars autem ad Meridiem exposita solet Haraia vocari. In ea fuerat monasterium Roadilla dictum, à Macclodio Haraiensi conditum: ager frugum satis fertilis, sed quæ magis ex fodiendo, quàm arando illis proveniunt. Pascua sunt in ea ovium pasturæ commoda, præsertim mons præaltus ad summum usque fastigium gramine virens. Narrat Donaldus Monrous homo doctus, & pius se, cùm illic esset, vidisse oves admodum annosas, ut in eo pecoris genere, sine certis dominis vagas, quarum proventum illic auget, quòd ibi nusquam cernatur vulpes, lupus, aut serpens, quanquam inter hanc partem & Leogum magnæ interjectæ sunt silvæ, quæ cervos alant frequentes, sed humiles, & mole corporis minus conspicuos. In hac insulæ parte fluvius est salmonum ferax. In parte ad Septentriones projecta est Leogus, secundum littus satis frequenter culta. Quatuor habet Curias, arcem unam, septem annes majusculos, ac duodecim præterea minores, omnes pro cuiusque magnitudine salmonum fœcundos: plurimis in locis mare in terras penetrat, in sinusque se diffundit, omnes hælccum copia abundantes. Magnus ibi proventus ovium, quæ in ericetis, ac saltibus liberè vagantur. Eas in locum angustum, ac velut caulas singulis annis coactas incolæ antiquo more vellunt. Soli campestris magna pars ericetis constat: in quibus terra supernè est nigra ex musco, & silvis putrescentibus multis sæculis coalita ad altitudinem circiter pedalem. Hæc velut superior crusta in cespites oblongos, & tenues conscissa, & ad solem desiccata in usum igni colligitur, & lignorum vice uritur. Proximo post anno nudum solum alga marina stercoreatum fertur ordeo. In hac insula tanta plerunque balenarum capitur copia, ut aliquando (uti seniores narrant) viginti septem par-

tim prægrandes, partim minuscule decimarum nomine sacerdotibus sint exhibitæ. Est & in hac insula spelunca ingens, in qua recedente æstu aqua duas orgyas alta manet: ubi verò rediit æstus, supra quatuor est profunda. Ibi in rupibus sedens omnis generis sexus, & ætatis multitudo, hamis, & lino magnam vim piscium promiscuè ducit. Ad Orientem æstivum sexaginta ferè millia P. à Leogo sita est insula parva, solo humili, ac plano, & satis frequenter culto. Nomen est Rona. Cultores homines rudes, ac propè omnis religionis expertes. Dominus ejus, qui eam colant certum familiarum numerum finit, eisque majorum, & minorum pecorum assignat quantum satis videtur, unde & ipsi commodè vivant, & vestigalia solvant. Quod ultra victum provenit, ad Leogum singulis annis agri sui dominum mittunt. Hæc ferè vestigialis nomine pendunt: magnam vim farinæ ordeaceæ in pellibus ovium insutam: (apud eos enim hoc genus frugum copiosè nascitur.) carnis ovillæ, & marinarum avium sole duratarum, quantum ex annuo proventu superat. Ac si quando multitudo capitum abundat, supernumerarios quoque domino annumerant. Atque ita soli, ut opinor, in universo orbe sunt, quibus nihil unquam deest, omnia ad satietatem redundant. Juxta luxus, & avaritiæ ignari: quique innocentiam, & animi tranquillitatem, quam alii magnis laboribus ex institutis, & præceptis sapientiæ petunt, ex ignoratione vitiorum comparatam habent: nec aliud quicquam, præterquam quòd suæ conditionis commoditatem non intelligant, ad summam felicitatem deesse videatur. Est in hac insula sacellum D. Ronano sacrum: In eo ut majores natu ferunt) ligo perpetuò relinquitur: quo cum quis moritur, sepulchri locum inveniunt designatum. In hac insula præter aliam piscationem plurimæ balenæ capiuntur. Ab hac millia passuum sedecim Occidentem versus jacet insula Suilske-raia, mille passus longa: sed quæ nullam herbam, ac ne ericam quidem gignat. Rupes tantum nigras attollit, quarum quædam musco nigro teguntur. Volucres marinæ passim ibi ova ponunt, & excludunt. Ad eas nondum ad avolandum maturas proximè Leogo insula adnavigant, ac plus minus octo dies eis legendis tribuunt, donec earum carne vento durata, plumisque naviculas onerent. In hac insula rarum, & aliis regionibus ignotum genus avis conspicitur: colcam vocant, magnitudine paulò infra anserem. Ea verè singulis annis eò adven-tat, pullosque exclusos eousque educat, dum ipsi sibi prospicere possint.

possint. Ad id ferè tempus plumæ spontè defluentes è toto corpore nudam destituunt: ac tum demum ad mare se recipit, nec ante proximum ver usquam conspicitur. Illud quoque eis est singulare, quòd earum pennæ caulem non habent: sed levi, & cui nihil prorsus duri adest, plumæ totum corpus velut lanugine vestiunt. Sequuntur Orcades in mari partim Deuceledonio, partim Germanico ad Septentrionalem Scotiæ partem sparsæ. Harum de nomine inter scriptores veteres, & recentiores satis convenit. Rationem autem nominis nemo (quod adhuc sciam) explicavit. Sed neque, qui eas primi tenuerint satis constat. Omnes Germanicæ originis eos fuisse tradunt. At è qua natione Germanorum advenerint, id non proditur. Si è sermone conjecturam faciemus, & olim, & nunc quoque vetere Gothica lingua utuntur. Sunt qui Pictos eos fuisse arbitrentur, hoc maxime argumento, quòd fretum eos à Cathanesia dividens, Picticum cognominatur: Pictosque ipsos generis Saxonici fuisse existimarint, Claudiani carmine maxime freti è septima Panegyrica.

--- *Maduerunt Saxone fuso*

Orcades, incaluit Pictorum sanguine Thule:

Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

Sed eorum refutari facile error potest, partim ex Beda Anglo-Saxone, qui cum quinque diversis linguis à Britannis Dei laudes cani assueveret, unam ex eo numero Picticam esset ait. Quòd si tum Saxonice Picti locuti fuissent, eam à Saxonica, (quam Angli incorrupta utebantur) non separasset: partim quòd in illis versibus Claudianus disertè Pictos à Saxonibus alios esse ostendat: cum alteris Orcadas, alteris Thulen patriam esse affirmet: sed undecunque sunt oriundi, nostra adhuc ætate lingua à Scotis, & Anglis diversa utuntur: & quæ à Gothica non multum discrepet. In convictu quotidiano multum è vetusta parsimonia adhuc vulgus retinet. Itaque perpetua corporis, & animi sanitate ferè omnes fruuntur. Rari morbis, plerique omnes senio solvuntur: plusque apud eos deliciarum ignorantia, quàm apud alios medicorum ars, & diligentia ad salutem tuendam prodest. Eadem parsimonia & ad formæ elegantiam, & ad staturæ proceritatem plurimum facit: frugum proventus eis exiguus est, præterquam avenæ, & ordei, ex quibus eis & panis & vinum suppetit. Ex gregalibus animantibus oves, boves, & capræ non infrequentes, unde multus eis lactis, casei, & butiri est usus, aves marinæ innumera, ex his ferè, & piscibus victus

corum magna ex parte constat. Nullum ibi venenatum animal, ac ne deforme quidem aspectu apparet. Sunt eis equulei, specie quidem contemptibiles, sed ad omnes usus suprà quàm credi potest strenui. Nulla usquam arbor, ac ne frutex quidem præter ericam, nec id tam cæli, aut soli vitio, quàm incolentium ignavia, quod faciliè ostenditur ex arborum radicibus, quæ pluribus in locis eruuntur. Quoties exotica vina navibus invehuntur, avidè se ingurgitant. Scyphum habent antiquum, quem (ut major crapulæ sit autoritas) divi Magni, qui primus ad eos Christi doctrinam attulit, fuisse prædicant. Is cum ita superet communium poculorum amplitudinem, ut è Lapitharum convivio reservatus videri possit, eo suos Episcopos initio ad se adventantes explorant: qui plenum uno hauustu ebiberit, (quod admodum raro evenit) miris cum laudibus prosequuntur: atque hinc velut lato augurio sequentium annorum proventum animis præcipiunt. Vnde facilis conjectura est, illam quam dixi parsimoniam non tam à ratione, & studio, quàm penuria ortam esse: eademque, quæ eam initio pepererat, diu apud posteros conservavit necessitas: donec vicinis nationibus invalescente luxuria corruptis, paulatim disciplina vetere labefactata, blandientibus quoque delitiis ipsi sese dedidere. Multum etiam præcipitantem temperantiam impulere piratarum commercia: qui regiones continentis habitatoribus frequentes adire non ausi ex insulis aquantur: & vina, mercesque alias aut comæatibus mutant, aut vili pretio distrahunt: & Insulani, & pauci numero, & inermes, & in mari procelloso ita sparsi, ut mutuis auxiliis se tueri non possint, infirmitatis suæ conscii non omnino inviti securitatem cum lucro conjunctam adblandiente etiam voluptate vel receperunt, vel non rejecerunt. Sed hæc morum labes in potentiores ferè, & sacerdotes incubuit. Apud vulgus multa pristinæ moderationis adhuc vestigia restant. Mare illis non solum ventorum violentia, & siderum positu sævum, & tempestuosum est, sed æstibus contrariis ex Oceano Occidentali incitatis, & inter angustias terrarum configentibus nulla vi remorum, aut velorum freti ex adverso recurrentes, & in se contorti vortices superari possunt. Si qui propius accedere audent, aut impetu violento rursus in mare rapiuntur, aut fluctuantis æquoris rapiditate abrepti in rupes, & scopulos compelluntur, aut in se convolutis aquarum cumulis absorbentur. Dux sunt tempestates, quibus hæ angustia sunt superabiles, aut cum æstuum relapsu cessante undarum con-

rum con-

rum conflictu mare tranquillatur: aut ubi pleno alveo æquor ad summum incrementi pervenit, languescente utrinque vi illa quæ undas concitabat, velut receptui canente Oceano procellis, & vorticosis pelagi commoti molibus se velut in sua castra recipientibus. De numero quoque Orcadum inter scriptores non convenit. Plinio sunt insulæ quadraginta, cæteris ferè triginta. Proximè ad verum accessit Paulus Orosius, qui triginta tres prodit, è quibus tredecim habitentur, cæteræ desertæ, & pecori pascendo relicta. Sunt enim pleræque humiles, & ita spatiis angustiis, ut vix colonum unum aut alterum, si colerentur, alerent. Aliæ nudis scopulis aut opertis musco squalentes. Orcadum maxima in multis veterum Pomona vocatur. Hodie continentem appellant, quòd longè alias magnitudine præcedat. Patet enim in longum triginta millia passuum. Hæc satis frequenter habitatur. Habet enim duodecim sive Curias, seu parochias rusticas. Præterea oppidum unum, quod Dani, quorum in ditione Orcades diu fuerunt, Cracoviacam appellabant: nunc nomine corrupto Kircua Scotis dicitur. In hoc duæ sunt velut modicæ arces propinquæ, altera Regis, altera Episcopi. Inter eas situm est templum, ut in locis illis satis magnificum. Inter templum, & arces utrinque sunt non infrequentia ædificia, quas duas urbes incolæ appellant: alteram Regiam, alteram Episcopalem. Tota insula excurrit in promontoria: inter quæ sinus maris infusi stationes navibus tutas, & interim portus faciunt. Sex diversis in locis hujus insulæ metalla sunt plumbi albi, & nigri tam probi quàm usquam in Britannia reperiatur. Hæc insula à Cathanesia circiter viginti quatuor M. abest, interjecto freto Pictico, de cujus natura jam diximus. In eo freto sparguntur insulæ complures, è quibus Stroma quatuor à Cathanesia M. abest, non infœcunda pro magnitudine. Sed hanc ob propinquitatem terræ Britannia, & quòd Cathanesiæ Comites eam semper tenuerint, inter Orcadas non numerant. Ab hac ad Septentriones naviganti prima Orcadum occurrit Ranalsa australis, quæ à sinu Duncani, aut verius Dunachi abest sedecim millia: quod spatium duabus horis æstu secundo, etiam cessantibus ventis, naviculæ conficiunt: tanta hujus freti est violentia. Hæc quinque millia passuum longa est, habetque portum satis commodum à D. Margarita cognominatum. Ab ea paulum in Orientem projectæ sunt insulæ duæ exiguæ, & incultæ, pecori pascendo relicta. Holmas illi gentili vocabulo eas appellant, hoc est planities

herbidas, aquis affitas . Ad Septentrionem est Burra insula , & duæ inter eam , & Pomonam Holmæ . A Burra Occidentem versus ordine tres insulæ jacent , Suna , Flata , & Fara : & ultra eas Hoïa , & Valis , quas alii duas , alii unam insulam vocant : quòd circa æquinoctia (quo tempore maria violentissimè incitantur , ac fervent) æstu recedente nudantibus se arenis angustis faucibus cohærent , unamque insulam faciunt : redeunte æstu rursus interjecto mari duarum insularum speciem præbent . In hac insula omnium , quas Orcades habent , altissimi sunt montes . Hoïa , & Valis , decem millia in longum porriguntur : ab Ranalsa absunt octo : à Fano Donati in Cathanesia , supra viginti millia passuum : à Septentrione est insula Granisa , in freto admodum angusto sita . Abest enim Hoïa à proximo continentis , id est Pomonæ promontorio duo modò millia . Hæ ferè inter Pomonam , & Cathanesiam sunt insulæ in ipso freto sitæ . Latus continentis Occidentale mare apertum spectat , nullis in eo nec insulis , nec scopulis apparentibus . Ab Orientali ejus promontorio paulum procurrit . Cobesa à Borea eam velut regit . Littori propior Siapinsa paulum se in Orientem inflectens , ex adverso Cracoviacæ duo millia sita , ipsa sex millia longa . Ab Occidentali parte Pomonæ jacet Rusa sex millia longa . Ab ea propius Orientem sita est Eglisa , ubi divum Magnum fama est esse sepultum . Hinc ad Meridiem adjacent Vera , Gerfa : nec longè illinc Vestra , à qua Hethlandia abest millia passuum xxc . Papa , Stronza distat ab Hethlandia xxc . millia passuum . In hoc medio ferè cursu jacet Fara , hoc est bella insula , utrisque & Orcadibus & Hethlandiæ conspicua . Assurgit enim in tria altissima promontoria rupibus excelsis præcineta , & undique inaccessa , nisi quòd ad Orientem æstivum paulum sese demittens , stationem tutam naviculis præbet . Incolas habet longè pauperrimos : Piscatores enim , qui ex Anglia , Hollandia , cæterisque propinquis Oceano regionibus , quæ piscatum in illa maria singulis annis præternavigant , omnia pro arbitrio rapiunt , & ferunt . Proxima post illam est insula Hethlandicarum maxima , quam ob eam causam incolæ continentem appellant , sexaginta millia passuum longa , lata alicubi sedecim , in plurima parva se promontoria spargens . Duo tantum sunt , quæ nominare non pigeat : alterum , longum , sed angustum in Septentriones excurrit : alterum latius in Orientem hibernum . Maritima ferè habitantur . Interiora nullum animal præter volucres adit . Superioribus annis

incolæ latius quàm majores eorum solebant, excolere tentarunt: sed nullo propè successu. Divitiæ eis sunt à mari, ab omni parte summa piscandi commoditate objecta. Ab ea ad decem millia Septentrionem versus est Zeal sita supra viginti millia longa, octo lata, adeo fera, ut nullum animal nisi illic natum, ferat. In hac habitare dicitur Breimensis mercator, qui omnes merces exoticas, quarum illic usus abundè omnibus suppeditet, apportet. Inter hanc, & continentem jacent insulæ minores Linga, Orna, Bigga, Sanctferri. Ultra hanc circiter novem millia ad Septentrionem jacet Vusta, supra viginti millia in longum porrecta, in latum sex. Plana, & alioqui non inamœna aspectu, nisi quòd longè sævissimo mari ambiatur. Inter hanc, & Zeal sunt interjectæ Via, Ura, Linga. Extra eam ad Occidentem respiciunt Skeniæ duæ, Barra: ad Orientem Balta, Honnega, Fotlara septem millia longa, ab Vusta septem distans, octo à Zeale: & objecta freto, quod Vustam à Zeale dividit. Multæ deinceps insulæ ignobiles prætenduntur Orientali continentis lateri Mecla, Skeniæ Orientales tres. Chualfa, Nostunda, Brasa, & Mufa. Latus Occidentale cingunt Skeniæ Occidentales, Rottia, Papa parva, Vonnedæ, Papa major, Vala, Trondra, Burra, Haura major, Haura minor, & inter eas totidem ferè Holmæ intersparsæ. Victus ratio Hethlandicis eadem, quæ Orcadensibus: nisi quòd juxta copias domesticas paulò asperior. Vestuntur Germanico ritu, sed juxta facultates non indecorè. Proventus illis est ex panno sui generis crasso, quem Norvegis vendunt: ex oleo è piscium intestinis confecto, è butiro, è piscatu. Piscantur naviculis duorum scal-morum, quos factos è Norvegis coëmunt. Quos cœperint pisces partim sale condiunt, partim vento siccant. Ex iis ferè rebus divenditis pecuniam conficiunt, unde vestigalia solvunt: domos in quibus habitent, suppellectilem universam, ac magnam victus partem parant. In domestico instrumento qui elegantia student, non nihil argenti habent. Mensuris, numeris, ac pondere, ad morem Germanicum utuntur. Germanicus etiam, aut pene vetus Gothicus est illis sermo. Ebrietatem ignorant, nisi quòd singulis mensibus se mutuo invitant: eosque dies hilarè, & simpliciter sine rixis, & cæteris quæ fert ebrietas, vitiis transigunt: eamque consuetudinem ad mutuam amicitiam retinendam facere sibi persuadent. Salubritatis firmitudo in Laurentio quodam nostra ætate apparuit, qui post centesimum annum uxorem duxit. Centesimum quadragesimum

mum annum agens, sævissimo mari in sua navicula piscatum prodibat: ac nuper nulla vi gravioris morbi labefactatus, sed senio solutus decessit.

LIBER SECUNDUS.

REPETENTI mihi rerum Britannicarum memoriam supra duo millia annorum, cum multa se impedimenta objiciunt, tum illud in primis, quod in eis regionibus, unde nostræ originis eruenda est cognitio, diu literæ nullæ fuerunt: & cum serò tandem advenissent, in ipso propè ortu interierunt. Omnes enim nationes, quæ in Britannia sedes ad hunc usque diem collocarunt, jure mihi videor affirmare posse è Galliis, Hispaniis, & Germania in hanc insulam commigrasse. Galli primùm characteres literarum à Massiliensibus Græcis acceperunt, quibus uterentur ad rationes conficiendas, & literas inter se missitandas: Græcis quidem figuris elementorum, sed sermone Gallico. Leges autem, & sacrorum ritus ne Julii quidem Cæsaris ætate litèris committebant: res verò gestas multo minus, quas tamen verisimile est fuisse multo maximas. Quæ in Italia, Germania, Thracia, Macedonia, Græcia, & Asia, vel fecerunt, vel passi sunt, in eadem fuissent apud posteros oblivione, nisi externi scriptores ea memoriæ prodidissent. In Hispania verò Græcis, & ante eos Phœnicibus, qui interni maris occupaverant littora, & unis è Barbaris (ut Strabo scribit) Turdetanis fuit quidem literarum usus: sed veteris memoriæ scriptor, quod adhuc sciam, extitit nemo. Varro enim, & Plinius, & si qui alii Latinorum de primis Hispaniarum cultoribus obiter aliquid attigerunt, conjecturis magis, quàm scriptorum testimoniis in hac parte fidem suarum opinionum confirmant. In ea parte Britannia, quam Cæsar attigit, nulla prorsus veterum rerum erat memoria. Apud interiores verò, qui longè incultius agebant, longè minus: ad eò ut cum illos de gentis origine, & veteribus insulæ cultoribus rogaret, nihil certi se comperisse scribat. Post Cæsarem Cornelius Tacitus non minore fide, quàm diligentia scriptor, jam perlustrata Romanis classibus Britannia, intimisque latebris ejus excussis, ne ipse quidem quicquam certi, quod posteritati proderet, invenit. Gildas quoque, qui supra quadringentos annos post Tacitum vixit, se non è monumentis, quæ

quæ nulla erant, sed ex transmarina relatione, quæ scribit, tradere affirmat. Germania verò postrema omnium literis fuit exposita. Sed illa pro reliqua sua ingenuitate cum nihil haberet, quod ex antiquis monumentis pro vero afferret, nihil monstri novi ipsa sibi confinxit. Igitur qui de veteribus annalibus Britannorum originem afferre se asseverant, reddenda (opinor) illis erit ratio, quis primus ista tradiderit, ubi tandiu latuerint, quomodo ad nos tot post sæculis incorrupta pervenerint. Quòd autem ad Bardos, & Seneciones veteris memoriæ custodes quidam confugiunt, prorsus perridiculè faciunt. Id autem multò magis intelligetur, si explicavero quale fuerit id genus hominum, cui de tantis rebus, tam obscuris, & à memoria nostra tam procul remotis fidem haberi volunt. Primum, Bardi qui fuerint olim, & nunc sint, luculenter à Strabone & Ammiano exprimitur: sed breviter & dilucidè quod ad præsens institutum sit satis à Lucano his versibus,

*Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates diffunditis ævum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.*

Sed horum antiquissimi literarum prorsus erant ignari, & qui nulla de rebus vetustis reliquerunt monumenta. Alterum genus est Senecionum, ut ipsi vocant, è quibus veterum familiarum principes, & præterea plerique opibus præstantes aliquem alunt, qui patroni sui majores à primis usque rerum initiis recit memoriter. Sed & hi cum literas prorsus ignorent, expendat apud se quisque, quantum eis fidei sit habendum hominibus, quorum omnis res, & spes ex adulatione pendeat. Deinde ut maximè vera sint, quæ afferunt, non magnopere scriptorem historiæ juvare possunt. Postremò etiam illud cogitemus, quoties in manifesto errore deprehendantur scriptores rerum gestarum: quoties nutent, dubitent, æstuent: quantum non modo alii ab aliis dissentiant, sed & ipsi sibi sæpe non constant. Hæc si contingunt iis, qui magno labore in studium veritatis incumbunt, quid ab illis sperandum est, qui sine literarum auxilio (quo qui temerè labuntur possint erigi, & de industria mentientes redargui) soli confidunt memoriæ? Ut omittam quòd ea in cultu soleat imminui, & ætate debilitari, & morbo penitus extinguì. Ad hæc si accedat (ut fit plerunque) patronis adulandi studium, aut discedat obsequendi voluntas, aut interveniat ira, odium, invidia, quæ animi iudicium solent pervertere, quis audeat ex horum auctoritate quicquam pro vero affirmare,

aut ceu falsum refellere? aut quis pro certo tradet, quod à tam incertis auctoribus acceperit? In tanto igitur scriptorum veterum silentio rerum antiquarum, & suæ plerunque ætatis ignorantia, ubi nihil comperti, nihil sinceri esse potest, modestius esse reor quæ nescias silendo pudori servire, quàm falsa comminiscendo tuam impudentiam prodere, & aliorum judicia contemnere. Apud omnes igitur Britannorum nationes tanta fuit scriptorum penuria, ut ante Romanorum illuc adventum omnia silentii vastis tenebris consepulta jacuerint, ac ne res quidem à Romanis ibi gestas aliunde, quàm è Græcis, Latinisque monumentis colligere possimus: & quæ adventum eorum præcesserunt, de his magis eorum conjecturis quàm nostris sit credendum commentis. Nam quæ nostri scriptores de suæ quisque gentis origine prodiderunt, adeo sunt absurda, ut non existimarem refellenda esse diligentius, nisi essent, qui illis commentis, velut seriis oblectarentur, & alienis plumis ornati sibi magnificè placerent. Nec minimam in hoc negotio difficultatem adfert recentiorum scriptorum diversa tradentium tanta inter se discordia, ut non facilè sit judicare quem potissimum sequamur: tanta verò absurditas, ut omnes propemodum jure optimo videantur repudiandi. Neque ego tam demiror veterum in re tam obscura silentium, aut recentiorum in fingendo discordiam, quàm paucorum concordem impudentiam. De illis enim temporibus, quibus omnia erant instabilia, & incerta tam constanter omnia affirmant, ut aurium potius vanam oblectationem, quàm narrationis fidem spectasse videantur. Primis enim illis temporibus cum Britannis perinde ac plurimis aliis nationibus rarus foret agri colendi usus, divitiæque omnes in pecore essent, homines nulla rerum suarum, quæ propè nullæ erant, caritate imbuti, dum vel à potentioribus pellerentur, vel infirmiores ipsi pellerent, vel uberiora in locis vastis, & incultis pascua sequerentur facilè sedes mutabant: facilè etiam cum novis dominis locorum nomina mutabantur. Multum etiam attulit difficultatis opulentiorum illa ambitio, qui, uti sui memoriam posteris commendarent, nationes, provincias, & oppida in suum nomen adoptabant. Omnibus ferè urbibus Hispaniæ bina erant nomina, omnium in eadem cultores, & cum cultoribus urbium, & regionum nomina sæpe fuerunt mutata. Ut autem Ægyptum, Græciam, & longinquiora omittamus, nonne

Sapius & nomen posuit Saturnia tellus?

Accedit

Accedit quòd eisdem gentibus in eadem terra degentibus non eadem semper nomina soleant esse. Nam quæ Romanis est Hispania, Græcis Iberia, poetis Hesperia, divo Paulo in epistolis, Theodoro, & Sozomeno in historia Spania vocatur. Græcorum tam celebratum Latinis, omnibusque Europæ gentibus nomen Græcis ipsis est obscurius. Hebræi, & Arabes omnibus ferè nationibus vetusta servant vocabula, ne fando quidem audita cæteris populis. Scotus, & Anglus, vulgata gentium Britannicarum nomina sunt, quæ hodie quoque præcis Scotis, & Britannis propè sunt ignota. Alteros enim Albinos, alteros Saxones appellant. Quare nemini mirum videri debet, si in tanta rerum humanarum inconstantia de nominibus hominum locorumve, non semper conveniat inter scriptores diversis temporibus natos, magnis terrarum intervallis distitos, lingua, & moribus dissidentes, Hæc cum retro gentium repetentibus origines magnas pariant difficultates, recentiorum quidam prava ambitione impulsæ, densissimis omnia tenebris involverunt. Nam dum suæ quisque gentis originem è longinquo petunt, & se fabulosis commentis frustra nobilitare nituntur, nimia fingendi licentia hoc tantum proficiunt, ut quas illustrare res debuerant, eas obscurant: & si quando vera dixerint, toties, tamque ineptè mentiendo ipsi sibi fidem derogent: ac tantum abest, ut quam sperarant assequantur gratiam, ut mendaciis in lucem proditis ab eis ipsis, quorum assensionem captabant, rideantur. Primum omnium ut ab antiquissima gente, ita ab impudentissimo exordiar mendacio. Qui veterum Britannorum novam commenti sunt historiam, interpolata Danaïdum fabula, Regem quendam Syriæ Diocletianum fingunt ex uxore Labana triginta tres genuisse filias, quæ in ipsis nuptiis occisis maritis à patre in navem sine gubernatore, & remigibus impositæ, in Britanniam tum desertam pervenerunt: solæque in regione frigida, fructuumque spontè nascentium parum sæcunda non modò vivere, sed è malorum Dæmonum compressu Gigantes genuere, quorum genus usque ad Bruti adventum perseveravit. Insulam ajunt ab Albine Albionem fuisse appellatam. Is autem Brutus dicitur fuisse Æneæ Trojani pronepos, Æneæ Silvii filius. Ab hoc Bruto cum temerè, missò telo, pater fuisset occisus, factum quidem cunctis infelix, ac miserabile est visum: sed quia lædendi voluntas aberat, mortis pœnam remissam, exilium vel indictum, vel sponte susceptum affirmant. Interemptorem igitur consulto

Dianæ oraculo varia fortuna usum per tot maria, atque terras decimo tandem anno in Britanniam appulisse cum magno comitum numero, multisque congressibus Gigantum immanitate sublata totius insulæ imperium tenuisse. Ei verò tres fuisse filios Locrinum, Albanactum, & Cambrum: iis insulam divitam. Ab Albanacto Albanis, qui Scoti postea fuerunt, ab Cambro Cambris, qui nunc sunt Valli, imperatum. Eos suorum quemque regnorum imperium ita tenuisse, ut summa rerum penes Locrinum esset, qui reliquis Britannis præfectus Loegriam suæ parti nomen dederit. Adjiunt posteriores, ut & ipsi fabulosum illud imperium pro virili propagarent, Locrino successisse Vendolinam filiam, Vendolinæ Madanum, Madano Menpricium, ei deinde Ebrancum: qui è viginti uxoribus totidem genuerit filios. Ex his undeviginti in Germaniam migrasse: eamque regionem adjutos Albæ Silvii propinqui sui copiis armis sibi parasse: ab eis fratribus Germaniæ nomen fuisse impositum. Hæc sunt ferè quæ Brittones, & post eos quidam Anglorum de primis Britannæ cultoribus tradunt. Eorum autem nobis hîc subit mirari consilium: quod cum facile possent, ac sine invidia imitari Athenienses, & Arcadas, aliasque gentes in primis illustres, seseque dicere indigenas, neque dedecori sibi existimare eam originem, quam propè nobilissima, & prudentissima totius orbis civitas gloriæ ducebat, præsertim cum ea opinio non posset è scriptoribus antiquis refelli, atque etiam non ignobiles haberet assertores, maluerunt tamen ex omnium gentium colluvie sibi majores affingere, quos & ipsa narrandi series vulgo etiam imperito posset facere suspectos, nec vetustiorum quicquam vel tenui suspicione confirmaret. Deinde si id minus placuisset, cum eis fuisset liberum, ut quidam poëtarum scripsere, honestos majores è quocunque vellent sumere libro, miror quid eis in mentem venerit, ut eos potissimum eligerent, quorum omnem posteritatem semper puderet. Quanta enim illa est stultitia nihil existimare magnificum, vel illustre, quod à magno scelere, vel flagitio est alienum? nec desunt tamen, qui talibus nugis sese imperitis venditent. Ac Joanni Annio homini non indocto ignoscendum puto, cum sciamus poëtis esse concessum, ut familiarum, & nationum origines fabularum figmentis ornare contentur. Qui verò ex professo scripserunt historiam, nescio an æquum sit hanc veniam concedi. Ut igitur ab ultimis repetam, quid magis abhorret à fide, quàm puellas paucas absque virorum auxilio è Syria usque per tot maria (quæ navigatio

vigatio classe firma, omnibus rebus ornata in tanta navigandi scientia, & usu hodie rei navalis peritis esset formidabilis) extra orbem terrarum delatas in desertam insulam? ibiq; nullis frugibus, nullis arborum fructibus victitasse: foeminaq; Regii generis sub frigido caelo rerum omnium inopes non modo durasse, sed Gigantes etiam genuisse: ac ne parum digno potirentur matrimonio, à Cacodæmonibus compressas? Diocletianus autem iste, quo tempore, qua in parte Syriæ, regnavit? quo pacto fiat, ut nulla de eo apud rerum scriptores sit mentio? præsertim, cùm nullius gentis res gestæ diligentius, quàm Syrorum proditæ sint posteris. Unde acceperit nomen Diocletiani? quod supra mille annos post eum inter Barbaros sit natum, & ab origine Græca, ad formam Latini sermonis, sit declinatum. Proxima deinde nobilitatis accessio Brutus parricida, ne videlicet in hac parte Romulo esset inferior. Brutus autem iste quicumque fuit, quem, & gentis, & nominis authorem Brittones edunt, quibus opibus? quo linguæ commercio illis præsertim temporibus eo penetravit, quò Romana arma florentissimo statu Reip. reliquo ferè terrarum orbe perdomito vix tandem pervenire potuerunt? Nam & ante Romam conditam, quàm res Itælorum fuerint tenues, quàm ipsi ab omni longinqua peregrinatione abhorrentes, supervacuum est differere. Nec illud habeo necesse quærere, terra an mari venerit. Alpibus ad eum usque diem uni Herculi perviis, & Gallis ob insitam feritatem adhuc ab exterorum commercio alienis. Oceanum verò navibus ingredi vix setò, & florentibus domi rebus ausi sunt Carthaginenses, & Græci, qui Massiliam incolebant: ac ne tum quidem dominandi, sed speculandi causa: nedum Albanos pastores, semiagreste genus hominum, tam audax facinus aggressuros fuisse credamus. Præter hæc nemini qui Latinas literas non ignorat, ignotum esse potest, Bruti nomen anno post commentitium istum Brutum ferè quingentesimo sub Tarquinio demum Superbo celebrari esse cœptum, cùm L. Junius homo nobilis contemptu sui Regiam effugere vellet crudelitatem, simulatione stultitiæ novum illud sibi cognomen peperisset, atque ad posteros transmisisset. Sed Monachus ille hujus Brutinæ fabulæ poëta, & artifex, videre visus est commenti absurditatem. Verùm objecta specie religionis omnium ora se posse obstruere existimavit: ac Dianæ oraculo eos paruisse videri voluit. Non scrutabor hic diligentius, cur hoc Dianæ oraculum posteris tam ignotum fuerit, cùm Fauni, Sibyllæ oracula, ac Prænestinæ e-

tiam fortes in tanta celebritate tum essent. Illud tantum quæro, qua lingua Diana respondit. Si Latinè dicant, illud rogabo, quò Brutus intelligere potuit sermonem non gentos circiter annos post se natum. Nam cum Horatius homo doctissimus carmen Saliare Numa Pompilio regnante compositum fateatur ingenuè se non intelligere, quomodo Brutus iste tot annos ante Salios institutos mortuus, potuit intelligere carmina diu post Horatium, ut orationis tenor indicat, facta? Item, quomodo Bruti posterius sermonis Latini ita sunt penitus obliti, ut ne tenue quidem vestigium ejus apud eos remaneat? & unde eum, quo nunc utuntur, sunt nati? Aut si Britannicè & Dii, & homines tum in Italia sunt locuti, certè non hoc, quo nunc Brittones utuntur: quippe qui ex vicinarum gentium linguis ita sit conferruminatus, ut multæ nationes in eo sua vocabula agnoscant. Sin veteres illos Latinos locutos affirmant Britannicè, unde Monachus ille tam veterem dictionem bis mille annos ante datam intellexit? Sed quid ista minutius persequimur, cum pluribus aliis argumentis appareat, eundem Monachum, & historiam totam fabricasse, & Brutum istum qui nunquam fuit, genuisse, & responsum Dianæ confinxisse. Quin carmen ipsum apponemus, ut malè callidorum hominum se faciliùs prodat vanitas. BRUTVS CONSVLIT.

*Dira potens nemorum terra silvestribus apris,
Cui licet anfractus ire per athereos,
Infernasque domos, terrestria jura resolve,
Et dic quas terras nos habitare velis.*

*Dic certam sedem, qua te veneremur in ævum:
Qua tibi virginis templum dicabo choris.*

Respondit autem Diana versibus ejusdem generis, ut & ab eodem poëta facti videantur, non illis quidem obliquis, ambiguis & flexiloquis. sed perspicuis, quibus quod nunquam datura erat, promittit: imperium videlicet orbis terrarum.

*Brute sub occasum solis trans Gallica regna
Insula in Oceano est undique cincta mari.*

*Insula in Oceano est habitata Gigantibus olim,
Nunc deserta quidem, gentibus apta tuis.*

*Hanc pete: nanque tibi sedes erit illa perennis.
Hæc fiet natis altera Troia tuis.*

*Hic de prole tua Reges nascentur, & illis
Totius terræ subditus orbis erit.*

Ex hoc, opinor, carmine cum ipsorum historiis collato reliquum commentum deprehendi potest: nec id obscurè quidem

dem. Nam præter vanitatem utrinque promissorum, etiam insulam non tum habitari, sed habitatam aliquando fuisse, nunc verò desertam esse carmen asseverat. Ubi ergo hominum illa portenta Gogmagog, & Tentagol, aliaque vastiora nomina ad terrorem dicam, an ludibrium conficta? Ubi præclara illa certamina Corinæi, aliorumque Bruti sociorum adversus non terrogenas, sed Dæmonigenas Gigantes. Hæc de Bruto, eique data dictione. Horum adeo mendaciorum neque pœnitet, neque pudet posteros, ut ante paucos annos non ultimi nominis apud eos scriptor impudenter confinxerit Troianos Britannicè locutos. Hujus sententiæ impudentem vanitatem facilè refellunt Homerus, & Dionysius Halicarnassius, quorum ille omnibus Troianis nomina dat Græca: alter longa, & seria disputatione contendit Troianos ab ultimis usque primordiis genere Græcos fuisse. Illud verò prætereo, quod cum in Angliam appulisset cum non magno comitatu, quomodo intra viginti annorum spatium tria regna condiderit, & qui universi in primo adventu vix unius modicæ coloniæ numerum explere poterant, tam brevi insulam orbis maximam non pagis modo & urbibus, sed tribus regnis amplissimis occuparint: quique paulò post abundante multitudine, nec Britannia (ut videtur) eam capiente Germaniam regionem tam latè fusam ceperint, incolasque victos in suum non Britannicum, sed Latinum nomen transire coegerint: atque ab undeviginti illis fratribus, qui ne ipsi quidem Germani erant (nam singulis fere singulæ matres erant) Germaniam dici. Hoc nos commentum tam ex omni parte absurdum non adduximus in medium, ut confutarem, sed ut Germanis irridendum proponeremus. Hæc in universum de commentis Brittonum dicta sint. Consilium autem fingentium non adeo mihi obscure videtur. Illa enim de Dæmonum cum puellis concubitu monstrosa fabula illuc mihi pertinere videtur, ut Brutum suum cum duabus vicinarum gentium maximis vel cognatione jungeret, vel de nobilitate cum eis decertaret. Galli enim Cæsare, & Germani Tacito authoribus à Dite patre se oriundos ferebant. Similis quoque videtur fuisse causa fabulæ de Bruto fingendæ. Nam cum in Epiro Buthrotii, in Sicilia aliquot populi, in Italia Romani, Campani, Sulmonenses, in Gallia Arverni, Hedui, Sequani, & posterius Franci Trojanorum, nescio quos conditores laudarent, Britannicarum rerum scriptores ad suæ gentis nobilitatem exornandam non parum sibi collaturū videbantur, si ex antiquitatis arcanis ejus peterent primordia:

mordia : idque potissimum à Trojanis, vel ob urbis claritatem omnium gentium literis celebratam, vel ob cognationem cum tot nationibus, quæ ex eodem illo velut naufragio prodiisse dicerentur. Neque arrogans id mendacium visum iri existimabant, si illius cum tot gentibus communicatæ nobilitatis ipsi in parte aliqua hæerent. Hinc opinor illud de Bruto commentum, aliaque antiquiora non minus stultè recepta, quàm impudenter ficta : quarum omnium rerum ut vanitas argueretur, satis fortasse fuisset admonere, vetustis scriptoribus ignota fuisse, literis florentibus in lucem prodire non ausa, è morientibus demum nata, ab adulatoribus indoctis prodita, ab hominibus crassis, & nimium credulis, qui fingentium fraudem non intelligerent, recepta. Impostorum enim istorum qui non ex historia veritate communem utilitatem, sed ex adulatione privatum aliquem fructum petunt, hujuscemodi est ingenium, ut cum vehementissimè videntur laudare, tum maximè irrideant. Quid enim aliud isti faciunt, qui quorum ornare se simulant nobilitatem, eam, ut clarius splendescat, de totius naturæ colluvione petunt? & ea generis claritate homines creduli dicam, an stolidi sibi placent, quam nulli finitimorum eis invident. Qui Scotorum res litteris prodiderunt, honestiorem, ut ipsis visum, originem ediderunt : sed nihilo Brittonum nobilitate minus fabulosam. Non enim è Trojanorum profugis reliquii : sed è Graiis illis heroibus, quorum posterii Trojam everterunt, majores nobis adoptarunt. Nam cum Græcorum prisca illis temporibus duo maximè genera celebrarentur, Doræ & Ionæ ac Dorici generis principes essent Argivi, Ionici verò Athenienses, Scoti principem suæ gentis conditorem Gathelum quendam faciunt : quem Argi, an Cecropis esse filium mallent, incertum reliquerunt. Ac ne Romanorum in hac parte cederent claritati, validam ei latronum adjecerunt manum, cum qua profectus in Ægyptum, præclaras res gessisse dicitur, copiisque Regiis post Mosis discessum fuisse præfectus. Deinde cum uxore Scota Regis Ægyptii filia totum Europæ litus ad mare internum pertinens, circumnavigasse : ac præteritis tot regionibus illa ætate desertis, aut certè raris in locis, & à paucis habitatis, Græcia, Italia, Gallia, totoque Africæ littore, (ut omittam interim tot maris interni insulas) alii eum ad Iberi annis ostium exponunt, eoque agro, quem tenere non poterat relicto in Galæciam regionem multò steriliorem traducunt. Alii Oceanum primum, ut arbitror, mortalium classe ingredi

Ingressi ausum, ad Durii fluminis ostium exponunt, eoque in loco celebre oppidum condidisse volunt, quod de nomine ejus Portus Gatheli nunc vocetur: unde universæ regioni, quæ à Lusò, & Lusà Bacchi filiis diu Lusitania fuerat appellata, Portugalliam dici cœpisse. Deinde coactum illinc in Galæciam penitus abire, Brigantiam ibi extruxisse, quæ nunc Compostella vocetur. Bracaram item ab eo ad Mundæ amnis ostium conditam. Hæc de origine suæ gentis fabulosè tradunt Scoti: in quibus fingendis quàm nostri parum circumspècti fuerint, vel hinc æstimare licet, quòd Græco illi Gathèlo scriptoribus Græcis ignoto, ne Græcum quidem nomen dederint: quòd urbi à se conditæ Latinum à portu nomen pòtius quàm Græcum dederint, præsertim illa ætate, qua Græcorum paucissimis Latium ipsum fuit cognitum, quod dubitant Argine an Cecropis fuerit filius, cùm Cecropem Argus propè centum annis antecesserit: quòd is, qui inter homines omnium ingeniosissimos tantum prudentia præstitisset, ut secundum à Rege locum teneret, ut Mosi profugo sufficeretur, ut peregrinus Regiis honoraretur nuptiis, relicta regione totius orbis fertilissima, tot prætervectus dextra lævaque continentis utriusque terras, tot insulas proventu frugum omnes, aëris temperie plerasque insignes Cretam, Siciliam, Corsicam, Sardiniam, quæ illa ætate ab agrestium hominum genere tenebantur verius, quàm colbantur, in Oceanum etiam ipso nomine formidabilem eruperit, præsertim cùm homines adhuc non magnum rei nauticæ usum haberent, Portugalliam, seu portum Gatheli urbem condiderit ad Durium: cujus urbis nomen nusquam reperitur ante Saracenorum in Lusitania dominatum: Bracaram etiam ædificavit ad Mundæ fluminis ostium, cùm inter Bracaram & Mundam intersint multa passuum millia, interjectis etiam duobus claris amnibus Durio, & Vaca: Bracaraque, omnino maritima non sit. Subit & illud quærere, qui fiat, ut Gathelus homo Græcus, & illustri loco natus, & rebus gestis clarus, cùm è gente esset ambitiosissima, in sui nominis memoria prodenda posteris, magnoque comitatu in extremas orbis totius oras, & ut tum res erant, propè incultas & barbaras vectus, oppida condiderit, nulli tamen eorum non modò suum, sed ne Græcum quidem nomen imposuerit. Portugalliæ enim nomen, aut (ut illi malunt) Portus Gatheli, tot vetustis scriptoribus, qui ex professo terrarum, & locorum nomina sibi scribenda sumpsferunt, ignotum, antè quadringentos annos celebrari cœptum est. Neque minus de istius

Gatheli adventu in Hispaniam suspecta est omnium Græcorum, & Latinorum taciturnitas, præsertim cum Phœnicum, Persarum, Pœnorum, Iberorum, Gallorum & comitum Herculis, & Bacchi, qui in Hispaniam advenerint, frequens & illustris mentio sit apud veteres. Sed nostri fabulatores (opinor) monumenta veterum non legerunt: alioqui enim quando illis à Græcia conditorem gentis & suæ nobilitatis authorem educere visum erat, nunquam commisissent, ut hominem potius ignobilem sibi comminiscerentur, quàm ad Herculem & Bacchum omnium gentium monumentis celeberrimos suum genus referrent.

Hæc ferè de origine suæ gentis à nostris traduntur: quæ si cui pluribus quàm res poscat, profecutus esse videar, is velim ex adverso consideret, quàm pertinaciter quidam hæc tanquam Palladium cælo demissum propugnent. Id si fecerit, non dubito, quin adversariorum pervicacia sit eum nobis minus iniquum redditura. De reliquis gentibus, quæ in hanc insulam posterius venerunt, & domicilio locum cæperunt, Pictis, Saxonibus, Danis, Normannis, quoniam eorum historia nihil monstri continet, posterius commodiore loco dicemus. Hæc verò duæ nationes (quarum meminimus) è Gallis mihi videntur oriundæ. Id cur ita esse existimem, adjiciam, si pauca prius de antiquis Gallorum institutis dicam. Gallia omnis quanquam est frugum ferax, tamen & est, & fuisse dicitur hominum feracior: adeo ut, Strabone teste, Celtarum, quæ tertia pars est Galliæ, inventa sint trecenta millia eorum duntaxat, qui arma ferre possent. Itaque cum in agro quamvis fecili, multitudine tamen laborarent sua, ad eam minuendam permissum fuisse creditur, ut puerorum amoribus indulgerent. Hac tamen ratione cum non satis provisum adversus inopiam agri videretur, prægravante adhuc turba liberorum capitum, sæpe decreto publico, interdum privatis consiliis ad exhauriendam domi multitudinem in omnes circumsitas regiones frequentes colonias emiserunt. In Hispaniam autem, ut inde incipiam, tam frequentes, ut Ephorus, teste Strabone, Galliæ longitudinem ad Gades usque porrexerit, & certè totum latus Hispaniæ ad Septentriones versum populorum, & gentium nominibus diu Gallicam testata est originem. Primi autem nobis occurrunt Celtiberi,

--- profugique à gente vetusta
Gallorum Celta miscentes nomen Iberis.

Hitam

Hi tam latè suos fines propagaverunt, ut quamvis asperam regionem, nec alioqui frugiferam incolerent, tamen M. Marcellus sexcenta talenta tributi nomine ab eis exegerit. Sunt etiam à Celtis, aut Celtiberis oriundi Celtici ad Anam fluvium. Ptolemæo Beticis cognominati, & Celtici alteri in Lusitania Anæ propinqui: & si Pomponio Melæ homini Hispano credimus, à Durii fluminis ostio ad promontorium usque, quod sive Celticum, sive Nerium vocant, Celtici colunt cognominibus distincti, nempe Gronii, Præsamarci, Tamarici, Nerii: ac cæteros quoque Galæcos à Gallica origine non abhorreere nomen gentis indicat. Ab altera parte transferunt è Gallis in Italiam Ligures, Libui, Salassi. Insubres, Cenomani, Boii, Senones, & (si nonnullis scriptoribus antiquis credimus) Veneti. Hæ gentes quàm latè dominatæ sint in Italia cum nemini paulum modo in historiarum lectione versato sit ignotum, non habeo necesse explicare. Sed nec inquiram diligentius, quantæ Gallorum manus vel in Thracia confederint, vel ex ea egressæ Macedonia, Græciaque proculcata in Bithyniam transferint regnaque Gallogræcorum in Asia condiderint: quando ad nostrum institutum ea res non magnopere pertinet. Ad Germaniam festinat oratio, ac de coloniis in ea Gallicis locupletissimos habeo authores C. Julium Cæsarem, & C. Cornelium Tacitum. Ille enim in commentariis belli Gallici scribit, quodam tempore Gallos Germanis habitos fuisse fortiores. Itaque Tectosages fertilissimam Germaniæ partem circa Herciniam silvam tenuisse, & Boëmi, ut alter affirmat, ipso nomine conditores suos Boios indicant. Et propiora inter Menum, & Rhenum amnes aliquando Helvetii tenuerunt: & Gallicæ originis etiam fuere Decumates trans Rhenum, & ad Danubium Gothini, quos Claudianus Gothunnos vocat, Arrianus in vita Alexandri Getinos, Flavius Vopiscus in Probo Gautunnos appellat. Sed & Gothunnos inter Getas Claudianus recenset, & Stephanus putat Getas ab Arriano Getinos dici: ut fortasse ne Getæ quidem ipsi à Gallica gente alieni fuerint: quandoquidem certum est multas gentes Gallicas in Thraciam profectus esse, atque etiam resedisse in ea parte, quam Getæ tenuisse dicuntur. Gothinos quoque ætate sua Tacitus ait sermone Gallico fuisse usos. Cimbrî quoque teste Philemone, & (si Tacito credimus) Æstiones ad mare Suævicum, ubi succinum legitur, habitantes, tum locuti sunt Britannicè, qui sermo erat idem cum Gallico, aut non multum ab eo diversus. Sunt & alia plurima Gallicarum per

Germaniam coloniarum vestigia, quæ non gravatè persequeretur, nisi quæ dicta jam sunt, abunde ad nostrum institutum facerent: nempe ut ostendam quàm latè Gallia circa Britanniam suas diffuderit colonias. Quid ergo Britannia? quæ nec magnitudine, nec viribus, nec rei militaris peritia nationes illas æquabat; eane, tam vicina Gallorum fortissimis, nec aëris clementia, aut soli fœcunditate propinquis regionibus inferior nullos externos colonos accepit? imo, ut Cæsar, & Tacitus asseverant, complures: ut autem ego contendo, veteres cultores universos. Tres enim antiquitus gentes, ut satis constat, totam insulam tenuerunt, Brittones, Picti, & Scoti: de quibus deinceps dicemus. Atque ut à Brittonibus, qui latissimè in Albio regnarunt, exordiar: primus (quod sciam) C. Julius Cæsar aliquid certi de eis prodidit. Is interiores incolas indigenas putat: ideo credo, quòd diligentius perquirendo nihil de primo eorum adventu compererat: nec ulla tum erant apud eos monumenta literarum, unde id disci posset. Maritima insulæ ait teneri à Belgis, quos spes prædæ illexerat, agrî fœcunditas, & cæli clementia detinuerat. Ejus rei argumentum putat, quòd plerique civitatum unde venerant, nomina retinebant: quòd ædificia Gallicis essent similia. Addit Cornelius Tacitus author gravissimus mores non esse dissimiles, parem & in periculis deprecandis audaciam, & in defugiendis formidinem, magnas utrinque factiones, magnas clientelas fuisse. Denique sua ætate talem esse Britanniam, qualis ante adventum Romanorum fuerat Gallia. Adjicit præterea Pomponius Mela in bello Britannos equitatu, bigis, curribus, Gallico armatu dimicare. Beda quoque omnibus, qui fabulosa de Britannorum origine scripserunt & ætate major, & autoritate prior primos insulæ cultores ex Armorico tractu venisse affirmat. Ab his non dissentiunt quidam Græcorum Grammatici, qui Britannos à Britanno Celtus filio nomen accepisse tradunt. In eo certè consentiunt, quòd è Gallia eos intelligi vulerunt oriundos. E recentioribus huic sententiæ subscribunt Robertus Cænalis, & in vita Diocletiani Pomponius Lætus minimè spernendus author: uterque opinor vi veritatis coactus. In hoc tamen uterque mihi videtur errare, quòd eos è Brittonum peninsula ad Ligerim, quæ nunc Britannia vulgò vocatur, educat: præsertim cum maritimæ Britannorum coloniæ ipsis, ut Cæsar ait, nominibus testentur unde demigraverint. Sequitur ut de Gallicis coloniis in Hiberniam missis agamus. Jam antè ostendimus totum latus Hispaniæ quod ad Septentriones exporri-

exporrigitur, Gallicis colonis occupatum fuisse. Ex Hispania verò causas in Hiberniam commigrandi video complures fuisse: nam vel in Hiberniam eos pertraxisse videri potest facilis è propinquo trajectus, vel domo expulisse immoderata imperia Persarum, Phœnicum, & Græcorum in Hispanos bello superatos, & propter infirmitatem eis obnoxios. Item inter Hispanos ipsos è multis nationibus homines inter se malè coalescentes, & studium libertatis, & fuga servitutis inter motus civiles, & novas rerum perturbationes in gente belli avida subinde exorientes. Has migrationum causas qui expendet, non mirabitur opinor, si plerique fortunam quamvis tenuem foris, modò cum libertate conjunctam domesticæ, & quidem acerbæ servituti prætulerint. Retinuit autem illuc advectos turbulentior indies rerum Hispanicarum status, nunc Carthaginensibus, nunc Romanis omnia servitutis mala in bello superatos exercentibus, & multos præterea ad eandem malorum fugam compulit: præsertim cum Hispani tum nullam aliam vicinam regionem haberent, in quam aut rebus domi florentibus exuberantem multitudinem emitterent, aut unde rebus adversis calamitatum perflugium peterent. Retinuit & æris clementia. Est enim, ut ait Cæsar, cælum Britannicum Gallico temperatius: Hibernicum autem solum amœnitate, & cælum temperamenti æquabilitate longè Britannicum superat. Præterea homines in solo aspero nati, & educati, ocio, ut sunt omnes Hispani, dediti, ad pascua ferè totius Europæ uberrima traducti sese libenter è domesticis tumultibus in sinum externæ pacis recondebant. Sed nec gentis cujusque de suis majoribus opinionem, quæ verisimilibus conjecturis innititur, & testimonio vetusto confirmatur, repudiandam existimo. Nam C. Tacitus Occidentale latus Britannix, sive Albi à posteris Hispanorum coli certa, ut ipsi videtur, conjectura affirmat. Verisimile autem non est Hispanos relicta à tergo Hibernia terra propiore, & cæli, & soli mitioris, in Albium primùm descendisse, sed primùm in Hiberniam appulisse, atque inde in Britanniam colonos missos: quod & Scotis contigisse omnes eorum annales affirmant, & Beda lib. 1. testatur. Scoti enim omnes Hibernix habitatores initio vocabantur, uti indicat Orosius. Nec semel Scotorum ex Hibernia transitum in Albium factum nostri annales referunt: sed primùm duce Fergusio Ferchardi filio: deinde post aliquot ætates domo pulsos in Hiberniam rediisse, atque denuo duce Reuthario in Britanniam reversos. Post etiam regnante Fergusio Se-

cundo magna auxilia Scotorum Hibernicorum missa, quibus sedes in Gallovidia sint datæ. Et Claudianus ætate sua auxilia illinc adversus Rom. transmissa indicat: ait enim,

--- *Totam cum Scorus Iernam*

Movit, & infesto spumavit remige Tethys. Et alio loco, *Scotorum cumulos flervit glacialis Ierne.*

Principio autem cum utrique, id est Hiberniæ incolæ, & coloni eorum in Albium missi, Scoti appellarentur, ut discrimine aliquo alteri ab alteris distinguerentur, initio cœpere alteri Scoti Ierni, alteri Scoti Albini vocari: ac paulatim utrinque cognomenta loco nominis usurpata effecerunt, ut vetus nomen Scotorum propè oblivioni daretur: ac non ex uso loquendi, sed annalium memoria repeteretur. Quod ad nomen Pictorum attinet, non patrium, & vetus id eis fuisse arbitror, sed à Romanis ex re datum, quòd corpora cicatricibus haberent inscripta: quod & versus Claudiani indicat,

Ille Ierves Mauros, nec falso nomine Pictos

Edomuit, Scotumque vago mucrone secutus,

Fregit Hyperboreas remis audacibus undas. Item alibi,

Venit & extremis legio pratenta Britannis,

Quæ coto dat frana truci, ferroque notatas

Perlegit ex animis Pictò moriente figuras.

Herodianus quoque de eadem gente, sed nomine tacito loquens, hanc pingendi rationem, nisi quòd ferri non meminit, dilucide exprimit. Neque (ait) vestis usum cognorunt. sed ventrem, atque cervicem ferro incingunt, ornamentum id esse, ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut aurum cæteri barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Quo verò nomine sese ipsi nuncuparent in re tam vetusta difficile dictum est. Vicinæ certè nationes in eorum nomine parum secum consentiunt. Nam Brittones Pichtiades, Angli Pictos, Scoti prisce Peachtos eos appellant. Locorum verò quorundam nomina quæ quondam Picticæ ditionis fuerant, nunc verò à Scotis tenentur, diversam ab omnibus appellationem ostendere videntur. Nam Penthlandici montes, & fretum Penthlandicum à Penthò, non à Pictò composita videri possunt. Sed hæc nomina posterioribus temporibus ab Anglis, aut certè Scotis Anglicum sermonem usurpantibus indita fuisse crediderim. Eorum enim apud prisce Scotos nec intellectus, nec usus est ullus. De nomine verò

verò Pictorum utcumque se res habet, siue Romani vocabulum barbarum in propinquam vocem Latinam transtulerint, siue Barbari Latinam ad sui quisque sermonis sonum, & declinationem proximè accommodaverint, ego certè in magno non ponam discrimine. Sed quando de nomine constat, & ab Orientali cæli plaga, alii è Scythia, alii è Germania eos in Britanniam appulisse rerum scriptores fatentur, restat ut vestigia persequentes conjecturis, si fieri potest, ad veritatem perveniamus. Neque aliud certius vestigandi initium video, quàm à corporis illa pictura. Pingebant autem Britanni, Arii in Germania, & Agathyrsi corpora: sed, ut in bello terribiliores hosti apparerent, succis modò herbarum se inficiebant. Sed cùm Picti ferro cutem variarent, ac diversorum animalium figuris inscriberent, verius erit quærere quæ gentes vel in Scythia, vel Germania, regionibusque vicinis certo illo pingendi corpora instituto non ad terrorem, sed ad decorem uterentur observare. Occurrunt autem in Thracia, ut Virgilio placet, Geloni, de quibus Claudianus libro primo adversus Rufinum,

Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus.

Occurrunt apud eundem Poëtam in Thracia Getæ,

Crinigeri sedere patres pellita Getarum

Curia, quos plagis decorat numerosa cicatrix.

Igitur cùm Geloni Virgilio sint Getis vicini, & vel Gothunni, vel Getini juxta Arrianum Getis annumerentur, quid vetat cùm juxta Tacitum Gothunni Gallicè loquerentur, hinc credere Pictos oriundos? verùm è quacunq; natione Germanica advenerint, mihi sit verisimile eos fuisse de veteribus Gallorum colonis, qui vel ad mare Suevicum vel Danubium sedes habuerunt. Gallici enim generis homines cùm à Germanis alienigenæ (ut erant) haberentur, eorum puto nomen in contumeliam abiit, adeo ut uno vocabulo *WALSCH* Gallum, peregrinum, & barbarum indicent. Ideoque siue à vicinis ejecti, seu tempestatum vi adacti fuerint, facile majores Pictorum Scotis fuisse conciliatos puto, atque ab eisdem, ut traditur, adjutos, ut homines cognatos, ejusdem ferè linguæ, nec dissimilium rituum: eoque facile impetratum, ut sanguinem miscerent, connubiisque propè in unam gentem coalescerent. Alioqui enim non video quomodo Scoti, qui tum Hiberniam tenebant, homines feri, & inculti peregrinos omnium rerum egenos, ac tum denique visos, nullo legum, sacrorum, aut linguæ commercio conjunctos, tot necessitatibus circumventos in jus affinitatis,

ac propè omnium rerum societatem tam faciliè ascivissent. Hic nobis nonnihil obstare videtur Bedæ Anglosaxonis auctoritas, qui unus (quod sciam) Pictos à Scotis diversa lingua prodit ufos. Ait enim, de Britannia loquens, eam quinque linguis unam eandemque summæ veritatis, & veræ sublimitatis scientiam scrutari, & confiteri, Anglorum, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum. Bedam autem ego opinor pro quinque dialectis quinque linguas dixisse: quod à Græcis in re simili factum videmus. Item à Cæsare in exordio commentariorum belli Gallici. Tres enim Galliæ partes linguis, moribusque diversis esse usas ait. At Strabo, ut Aquitanos à cæteris lingua discretos esse confitetur: ita reliquos Gallos eadem lingua, sed paulum variata uti. Sed nec Scotos à Brittonibus toto sermone, sed dialecto potius discrepasse arbitror, uti posterius dicam, cum nunc etiam tam in sermone consentiant, ut eodem aliquando usi fuisse videantur, minusque inter se differant, quam quædam Gallicæ nationes, quæ omnes gallicè loqui dicuntur. Itaq; cæteri scriptores, ne diversi quidem sermonis ullam suspicionem faciunt: & ipsi, quamdiu regnum utrunque stetit, velut unius gentis homines matrimonia semper inter se contraxerunt: ac initio mixti, deinde vicini, ac sæpius amici fuerunt, usq; ad Pictorum excidium. Sed nec eorum reliquiæ (quas extincta militari ætate multas fuisse oportet) ulla ex parte Scotorum linguam corruperint: ac ne in eis, quas reliquerunt sedibus ullum peregrini sermonis vestigium remansit. Omnes enim Pictorum regiones, ac singula etiam loca Scoticas appellationes hodie retinent, præter admodum pauca, in quibus, prævalente supra patriam Saxonica lingua, Germanicæ originis nomina sunt imposita. Nec illud omittendum, quòd ante Saxonum in Britanniam adventum nunquam ulla Britannicas nationes inter se interpretibus usas legamus. Igitur cum uno consensu Scoti, Angli, & Germani scriptores Pictos è Germania oriundos ferant, constetq; Gothunnos, sive Getinos Gallorum fuisse colonos, & Gallicè locutos, & Æstios ad mare Suævicum Britannicè, unde potius existimem Pictos prodiiisse? aut quò sedibus ejectos, nisi ad cognatos contendisse? aut undè potius connubia impetraturos, quàm à populo, sanguine, lingua, moribus sibi conjuncto. Quòd si Pictos à Gothunnis, aut Æstiiis, aut Getis neget aliquis oriundos, propter earum regionum longinquitatem, is secum cogitet quot, & quantæ migrationes in omnes partes factæ sint illis temporibus, in quæ Pictorum adventus in Britanniam est

conjectus,

conjectus, ac deinceps multis sæculis: intelliget opinor nihil horum non modò fieri, sed etiam faciliè fieri potuisse. Galli Hispaniæ, Italiæ, Germaniæ, & Britanniæ bonam, magnamque partem coloniis occuparunt: ad Mæotida & Cimmericum Bosphorum populando sunt progressi, Thraciam, Macedoniam, & Græciam pervastantes in Asia confederunt. Cimbri, Ambrones, & Teutones Galliam deprædati in Italiam penetrarunt. Geloni qui Virgilio in Thracia collocantur, apud cæteros ferè scriptores vicini in Scythia sunt Agathyrsis. Gothi obscura diu natio diluvii instar brevi tempore Europam, Asiam, Africam inundarunt. Multis igitur deinceps sæculis dum ferociores finitimorum sibi sedes vendicabant, infirmiores potentiorum injuriis obnoxii, patriam, quam retinere nequibant, relinquunt, si homines diu cum fortuna colluctati, atque incertis sedibus per varios errores jactati, se in longinquas regiones tandem aliquando contulerunt, nihil, opinor, apud rerum peritos admirationis res habere debet. Duas præterea nationes vetustas à scriptoribus Romanis collocari videmus intra eos limites, quibus regna Scotorum & Pictorum aliquando claudebantur, Majatas & Attacottas. Ex his Majatas, quos Dion unus (quod sciam) nominat, Picticæ gentis fuisse, reor: quando eos in agris Caledoniis proximis constituit: quos agros certum est Pictos tenuisse. Attacottas ex Marcellino apparet fuisse ex eis, qui aliquando vallo Adriani exclusi, postea prolatis imperii finibus, ad Severi vallum usque intra provinciam sint comprehensi: quoniam in libello de castrensibus officiis Romanorum per provincias inter externa auxilia reperio cohortes aliquot Attacottorum, sicut & Brittonum: quo magis miror audaciam, dicam, an stuporem Luddi: audaciam, qui, Attacottas fuisse Scotos, sed nullo prorsus auctore, aut conjectura verisimili affirmet: stuporem, quòd in loco Marcellini à se citato, Scotos ab Attacottis separari, non videat. Inquit enim Marcellinus, Picti, & Saxones, Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexavere continuis. Pari stupore ab eo factum est, ut contendat, Caledonios è Brittonum gente fuisse, qui planissimè Picti fuerunt: quod perspicuè Luddus testimonio ex Panegyrico, qui dictus fuit Constantino, adversus se prolato demonstrat. Inquit enim orationis auctor Caledonum, & aliorum Pictorum silvas. Id testimonium ille, qua stultitia est, pro se produxit: & quo stupore est, non contra se facere animadvertit. Quod si vocem inspiciamus, ea linguæ Scoticæ est. Calden enim Scotis ea arbor est, quæ Latinis corilus di-

citur : unde & Caledoniæ silvæ nomen reor inditum, & Caledoniorum oppidum ad Taum amnem situm, Duncalden adhuc vocatur, hoc est, corilorum tumulus. Et si adversus consensum omnium Ptolemæi codicum mihi aliquid permittere auderem, pro mari Deucaledonio scriberem Duncaledonium : & apud Marcellinum, pro Dicaledones, Duncaledones : & mari, & gente à Duncaledonio oppido cognominatis. Hæc quæ scripsimus, etsi abundè satisfacere possint lectori non iniquo : nihilominus adjiciemus & alia, quæ C. Plinius manifesta originum indicia existimavit : nempe sacra, linguam, oppidorum vocabula. Primum satis constat, maximum amicitiae vinculum, & cognationis argumentum habitam fuisse similitudinem religionis, & eandem de Diis opinionem. Apud Britannos autem & Gallos idem planè Deorum erat cultus, idem apud utrosque, & nusquam alibi, Druidum sacerdotium, quorum superstitio adeo utriusque gentis animos pervaserat, ut multi dubitarent, utri ab utris eam philosophiam didicissent. Item, eadem sacra ex superstitionis persuasione deprehendi, ait Tacitus. Nec ab eo ritu fuisse immunes Hispanos, ut quorum bona pars è Galliis originem ducebat, indicat tumulus propè Carthaginem novam, qui Mercurius Teutates appellabatur, uti scriptum est à Livio. Idem quoque genus vatum apud Gallos & Britannos in summo fuit honore, quos utriquè Bardos vocabant. Horum & functio & nomen adhuc perseverat apud omnes nationes, quæ vetere Britannorum lingua utuntur, tantusque eis honos multis in locis habetur, ut & ipsi sacrosancti, & eorum domus pro asylo sint, & inter infestissimos hostes, ubi crudelissimè & bellum geritur, & victoria exercetur, perpetua sit eis eorumque comitibus ultro citroque commeandi potestas. Nobiles eos ad se ventitantes & honorificè suscipiunt, & munificè dimittunt. Carmina autem non inculta fundunt, quæ Rhapsodi proceribus, aut vulgo aùdiendi cupido recitant, aut ad musicos organorum modos canunt. Plurima ex veteribus institutis adhuc manent : nec quicquam ferè in Hibernia, nisi in ceremoniis & religionis ritibus, est mutatum. Hæc de sacris in præsentia dicta sint. Superest, ut de lingua veteri, ac oppidorum & gentium vocabulis agamus. Hæc autem partes plerunque nobis erunt promiscuè tractandæ, quòd altera alteri sæpenumero velut fundamento innititur, præcipuè cum nomen proprium aut originatione, aut declinatione patriam asseret. Atque hæc quidem, etsi mutua conspiratione sese confirmant, tamen quoad fieri potest,

potest, ea nos, docendi gratia, separabimus. Primum igitur Tacitus in vita soceri sui affirmat, non multo Gallicam à lingua Britannica esse diversam: ex quo facio conjecturam, aliquando eandem fuisse, ac paulatim, vel externarum gentium commercio, vel ignotarum antè rerum inventione, vel novarum artium inventione, & frequenti formæ vestium, armorum, supellectilisque reliquæ mutatione sermonem facile sequacem multis in partibus interim auctum, interim adulteratum, ac multa nova vocabula genita, multa vetusta vitiata. Cogitet apud se quisque quantum populi inconstantia sibi in hac parte sumat: quantum ei semper & fuerit, & sit præsentium fastidium, & innovandi studium, comperiet profectò illud optimi poetæ, & unicus censoris iudicium esse verissimum,

*Vt silva foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt, ita verborum vetus interit atas,
Et juvenum ritu florent modo nata vigentque.*

Et paulo infra,

*Multa renascentur, quæ jam cecidere, cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.*

Hæc quidem ille de Romano sermone scripsit, qui magna civium cura incorruptus servabatur: quem omnes nationes, quæ intra tam latos imperii fines continebantur, diligenter addiscebant. Ne admiremur igitur linguam ante colonias è Galliis in omnes partes emissas jam domi discordem, & deinde diversarum nationum commistione pollutam, & ab initio barbaram, & suis quodam modo neglectam, ac postquam ab externo solo rursus in Britanniam se recepit in regna exteris plerunque obnoxia divisam sibi non semper constare. Nam & initio Celtæ, & Belgæ diversa utebantur, ut Strabo censet, dialecto. Deinde cum Celtæ magnas colonias in Hispaniam emisissent, ut Celtiberorum, & Celticorum indicant nomina, & Belgæ Britanniam maritimam, ut intelligi potest ex Ventæ Belgarum, ex Atrebatum, & Icenorum nominibus, occupassent, non potest fieri, ut non hinc Hispani, inde Romani, Angli, Dani, Normanni non multa peregrina vocabula secum advexerint, patria corruerint. Quin illud potius mirandum censeo, quòd nunc etiam tanto post tempore tot gentium adventu adulteratis, & magna ex parte mutatis vicinarum nationum linguis adhuc Britanni non tam sermone toto, quàm proprietate, & dialecto inter se discrepent: ac si quis ex eis alterius nationis Britannicè hominem

minem audiat loquentem, sonum tamen suæ linguæ agnoscet, & plurima verba capiet, quamquam sermonem universum non intelligat. Nec si non eadem semper apud omnes earundem rerum inveniuntur vocabula, novum debet videri, reputantibus quantum in singularum gentium sermone quotidie mutant vicinorum commercia, quantum assidua consuetudo, quot nova verba cum rebus nuper inventis nascantur, quot ex ultimis terris cum suis mercibus advehantur, quot vetusta intereant, quot adjectis literis vel syllabis protrahantur, ablati decurtenantur, transpositi aut mutati interpolentur. Non quæram quantum, & quam brevi sermo Ionicus ab Attico degeneraverit, quantum ab utrisque reliqui Græci dissideant, observemus nobilissimarum in Europa gentium sermonem. Gallica, Italica, Hispanica lingua ab eisdem radicibus ortæ, quàm cito à puritate linguæ Latinæ desciverint? nec inter se interim minus discrepant, quam Scotica prisca, & Britannica. Imò si singulas Galliæ provincias (eas dico, quæ gallicè loqui existimantur) dispiciamus, quantum discrimen inter Galliæ Narbonensis incolas comperiemus, & Vascones? quantumque ab utrisque recedunt utrisque finitimi Lemovices, Petragorici, & Arverni? quantum ab his omnibus reliquæ Galliarum provinciæ? Atque ut propioribus utamur exemplis, leges Anglorum quingentos abhinc annos à Gulielmo Normano gallicè editas nemo Gallorum sine interprete nunc intelliget. Imò si qui longiusculè vixerunt senes, in memoriam revocent quot vocabula ipsis pueris usu protrita nunc prorsus obsoleta sint: quot autem proavis nostris inaudita in eorum locum successerint, minimè mirabuntur eandem ab initio linguam apud gentes longè distitas, & sæpius bello dissidentes ita sensim longinquitate temporis immutari, ut prope modum tota diversa videatur. Contra verò cum non tot annis, sed sæculis, in sermone Britannico videam eam concordiam inter nationes vel spatio terrarum longè separatas, vel mutuis odiis laborantes, quanta non est inter multos Gallorum populos, qui sub eisdem Regibus, & legibus diu vixerunt. Cum talem igitur in loquendo concordiam mecum recogito, quæ & veterem cognationem & non obscuras ejusdem originis notas adhuc servet, facile adducor, ut ante Saxonum adventum, omnibus Britannis non multum diversam fuisse linguam, credam, ac proximas Gallico littori nationes verisimile est Belgica usos fuisse: è quorum finibus bona pars vicinorum Galliæ Britannorum (ut legere est apud Cæsarem) transmigraverat. At Hi-

berni,

berni, & coloniæ ab eis missæ à Celtis Hispaniæ habitatoribus oriundi, uti credibile est, Celtica utebantur. Hæ gentes cum, velut è longinqua peregrinatione reversæ, vicinas occupassent sedes, ac propè in unum populum commistæ fuissent, rursus propè confusis idiotismis sermonis quandam permixtionem factam reor, ut neutri lingue vel Celticæ, vel Belgicæ omnino similem, ita neutri penitus dissimilem: qualem animadvertere licet in eis nationibus, quæ Germanicè loqui putantur, & tamen à vetusto sermone multum descivisse constat. Intellego Danos, Saxones maritimos, Frisios, Flandros, & Anglos, in quibus omnibus facile erit deprehendere quasdam literas, sonos, & inflexiones, unis Germanis proprias, & cum nulla alia gente communes. Ex hoc opinor literarum sono, & familiari singularum gentium in certis literis pronunciandis ratione, & aurium judicio: item, ex compositione, & declinatione vocum, certiora sumi posse indicia cognati sermonis, quàm è singulorum verborum significatione. Hujus rei exempla sunt, in literis *W*. Germanicum, in compositione Moremarusa, & Armoricus, de quibus dictum est. In declinatione ea, quæ apud Gallos in *Ac* exeunt, quorum propè infinitus est numerus: quæ forma apud Scotos est hypocoristica, & apud veteres Gallos fuit. Apud Scotos à *Drix*, quod veprè significat, declinatur *Drissac*, id est vepricula, & à *brix*, quod rupturam indicat, *Brixac*: quod nunc Galli pronuntiant *Brissac*. Quod enim *Brix* Scotis dicitur, id Galli adhuc *Bresche* appellant, nullo discrimine in vocum significatione. Scriptura ut discrepet in causa est, quòd veteres Scoti, & adhuc universi Hispani *x*. litera pro duplici *ss*. utebantur. Itaque veteres Galli à *Brix* *Cœnomanorum* oppidum *Brixiam* nominarunt, & à *Brixia* rursus *Brixiacum*, quod vulgo *Brissacum*. Simili propè forma ab *Aurelia*, *Aureliacum* factum est, & ab *Ebura*, quæ *Cærealis*, vel *Ebora*, quæ felicitas *Julia* Hispanis cognominatur *Eboracum*, ab Hispanis oriundi *Brigantes* declinaverunt, Gallici sermonis proprietatem in declinando exprimentes. Quin & præter ea, quæ à nobis commemorata sunt, totum illud *Britanniæ* latus, quòd ad Occidentem hibernum porrigitur manifesta & Gallici sermonis, & originis impressa retinet vestigia, eaque etiam, perspicuo gentium exterarum testimonio, comprobata. Prima in eo latere occurrit, quàm multi *Cornualliam*, *Cornaviam* veteres, vulgo *Kernico* vocant: quemadmodum & apud Scotos *Cornavii*, qui in ultima ferè Septentrionis plaga statuuntur à *Ptolemæo*, vulgo *Kernic* appellantur. A *Kernico* igitur & *Vallis*, *Cornuallia* de-

lia deducta est, quasi dicas Kernicogallos. Vallia etiam in eodem latere altera peninsula & nomine, & sermone majores suos asserit. Id ejus nomen qui ad Germanici sermonis sonum propius accedunt, per *W*. propriam unis Germanis literam efferunt: quam literam reliqui vicini, qui utuntur sermone prisco, nullo modo pronunciare possunt. Imo ne tormentis quidem à Kernicovallo, Hiberno, aut prisco Scoto exprimes, ut eam proferat. Gallis verò, qui Valliam nominare volunt, *G*. semper prima est litera, nec in hoc nomine solo id observare licet, sed in aliis multis, quæ à litera *G*. habent initium. Gallicum enim sermonem, qui ex propinquitate regionum germanissant, *W* allum vocant: & in aliis propè infinitis hac permutatione literarum utuntur. Contra verò, quæ regio est Anglis *W*ales, & Northwales, ea Gallis est Gales, & Norgales, pertinaciter adhuc in vestigiis antiqui sermonis hærentibus. At Polydorus Virgilius, velut novo commento sibi placet, quod rem nulli sermonis Germanici mediocriter perito ignotam, se unum animadvertisse putat: nempe quòd vox illa *W*alsch, peregrinum significet, atque inde Vallos, seu peregrinos ab eis fuisse nuncupatos. Hac in re mihi præter æquum sibi placere videtur. Nam si à peregrinitate nomen illud ductum fuisset, rectius (opinor) in Anglos adventitios competeret, quàm in eos qui propter antiquitatem indigenæ multis veterum sunt crediti. Aut si ab Anglis eis impositum fuit, cur Scotis, & Pictis, id nomen non dederunt, qui rectius quàm Brittones ita vocari poterant, ut quibuscum rariores commercia, & minorem usum habebant, aut si Angli tam contumelioso nomine Vallos notassent, nùm etiam ipsi Brittones tot sæculis Anglorum hostes infestissimi, & nunc etiam magis obnoxii, quàm amici id nomen agnoscerent? quod quidem non inviti faciunt, cum ipsi sua lingua se Cumbros appellent. Quid, quod vox *W*alsch non simpliciter Germanis peregrinum significet, aut barbarum? sed etiam priore, & proprio magis intellectu Gallum. Itaque vox Vallia, ut ego quidem sentio, a verbo Gallia est immutata ab Anglis consentientibus quidem de nomine cum cæteris vicinis nationibus, sed observata tamen proprietate linguæ Germanicæ in prima litera enuncianda *W*allia. Veteres certè ejus peninsulæ incolas Silures appellabant, ut apparet ex Plinio: quod nomen in parte quadam Valliæ diu apud posteros resedit. Lelandus autem genere Britannus in suæ gentis antiquioribus monumentis proferendis homo apprime diligens affirmat, Valliæ partem aliquando Rosiam

siam fuisse vocatam: quæ vox Scotis peninsulam indicat. Verum nationes propinquæ videntur nomen in loquendo potius usurpasse, quod gentis originem, quàm quod regionis situm, & formam demonstraret. Idem quoque in Scotorum nomine est factum. Nam cum ipsi se Albinos nomine ab Albio declinato vocent, vicini tamen Scotos eos nuncupant, quo nomine origo eorum ab Hibernis declaratur. Sequitur in eodem latere, & litore Occidentali Gallovidia: quam vocem & Scotis, & Vallis, Gallum significare est perspicuum, ut cui alteri à Gallo, alteri à Vallo nomen dedere. Valli enim Wallovvithiam eam appellant. Ea magna ex parte patrio sermone adhuc utitur. Hæ autem tres nationes totum Britannix latus, quod ad Hiberniam vergit, tenent: nec levia indicia, sed penitus inustas notas Gallici sermonis, & cognationis adhuc servant. Illud autem imprimis, quod Scoti prisca omnes nationes, quæ Britanniam incolunt, in duo genera partiuntur: alteros Gael, alteros Galle, sive Gald appellant: hoc est (ut ego quidem interpretor) Galæcos, & Gallos. Porro Galæci vocabulo, id est Gael ipsi sibi placent: suamque (ut dixi) linguam Galæcam vocant, eaque velut magis culta, & elegante gloriantur: reliquos, hoc est Gallos, velut barbaros præ se contemnunt, & quanquam ab initio Scoti Brittones, hoc est vetustissimos insulæ cultores Gallos appellarent, tamen consuetudo loquendi paulatim obtinuit, ut omnes nationes, quæ postèrus sedes in Britannia collocarunt, contumelioso potius, quàm gentilitio nomine ita compellent. Vox enim Galle, aut Gald non est minus apud eos significans quàm apud Græcos & Latinos Barbarus, apud Germanos Walch. Jam tandem eo ventum est, ut ex oppidorum, fluminum, regionum, & aliis id genus nominibus linguæ inter Gallos, & Britannos communionem, atque ex ea veterem cognationem demonstremus. Lubricus sanè locus, & diligenter examinandus. Nam & superius disseruimus quàm multis de causis sermo publicus immutetur. Quanquam enim non penitus ac semel innovetur, tamen in perpetuo fluxu est, & mutantium inconstantiam sua quadam naturæ flexibilitate facile sequitur. Id autem præcipuè apparet in eo rerum genere, quæ non modò temporum momentis, sed unius etiam cuiusque arbitrio sunt obnoxix: qualia sunt singularum rerum, quæ ad usum vitæ quotidianum sunt inventæ, quarum nomina levibus de causis obsolescunt, innovantur, & interpolantur. At in iis quæ sunt æterna, ut cælum, mare, terra, ignis, montes, regiones,

regiones, flumina : item in illis quæ diurnitate sua, quoad naturæ patitur infirmitas æterna illa, & incorrupta quadam tenuis imitantur, qualia sunt oppida, quæ tanquam sempiterna futura conduntur, diversa longè ratio est. Gentium enim & urbium non facilè quivis aut nova nomina fingit, aut vetusta immutat: quippe quæ non temerè, sed ferè consilio, & consensu populari dantur ab initio à conditoribus, quos vetustas plerunque divinis honoribus prosequatur, & quoad poterat immortalitate donabat. Meritò igitur hæc nomina perennant, nec sine magna rerum omnium perturbatione loco cedunt: ac reliquo sermone profus mutato tamen illa pertinaciter hærent, & non nisi invita discedunt. Multum etiam ad eorum durationem facit causa nominis imponendi. Nam in demigrationibus qui vel pulsi sedes antiquas linquebant, vel sponte novas quærebant, amissa patria tamen nomen retinebant, & sono auribus jucundissimo libenter fruebantur, & hac qualicunque nominis umbra soli natalis desiderium leniebant, nec omnino sibi exulare, & procul domo agere videbantur. Sed nec deerant, qui superstitione quadam tacti sanctiorem aliquam, & augustiorem speciem in animis concipiebant, quàm quæ in parietibus, & tectis conspici posset, ac non solum charitate patria simulatum illud, & suavissimum prioris patriæ pignus amplectebantur. Certius igitur ex hoc verborum genere cognationis argumentum sumetur, quàm ex illis, quæ levissimis, ac sæpe nullis de causis rebus momentaneis & dantur, & adimuntur. Nam ut casus efficere potest, ut idem vocabulum in diversis regionibus usurpetur: non tamen credibile est, tot gentes, tam longè, lateque fusas eisdem in nominibus dandis toties fortuitò consensisse. Proximo loco sunt ea, quæ ex primis deflexa sunt, aut composita. Sæpenumero enim declinationis & compositionis similitudo propius indicat sermonis communionem, quàm vocabula prima: quod hæc fortuitò sæpè imponuntur, illa una, ac certa ratione declinantur, & ad certum quoddam exemplum diriguntur, quod Græci *ἀναλογίαν* vocant. Hæc igitur certa, & perpetua ratio cognationis (ut Varro loquitur) nominalis nos quodam modo ad generis cognationem, & veterem sermonis communionem ducit. Est & quædam in singulis verbis primogeniis observatio, unde quadam tenuis quæ sint inquisita, quæ patria dignosci possit. Nam & Philosophia, & Geometria, & Dialectica, quamvis sæpe usurpentur à Latinis scriptoribus, vix ullum tamen habent in lingua Latina cognatum vo-

tum vocabulum, aut ex sese progenitum, aut unde ipsa trahere originem posse videntur. Contra Paradisus, & Gaza in usu sunt Græcis, & tamen esse inquilina vel illinc facillè apparet, quòd nec majores, nec progeniem in Græcam civitatem ascriptam possint ostendere. Eadem observatio in reliquis etiam linguis ad judicandum, quæ domestica, quæ aliunde accersita sint proficiet. Hæc de universo genere dicta sint: nunc è singulis partibus proponamus exempla: ac prima nobis occurrunt, quæ in Bria, Briga, & Brica finiuntur. Briam Strabo lib. VI I. & cum eo consentiens Stephanus ait urbem significare. Id ut confirmet, hæc nomina inde facta proferunt, Pultobria, Brutobria, Mesimbria, & Selimbria. Sed quæ illis est Brutobria, aliis est Brutobrica, & quæ Ptolemæo finiuntur in Briga, Plinio exeunt in Brica, ut verisimile sit Briam. Brigam, & Bricam idem significare. Verùm originem omnibus è Gallia esse vel hinc apparet, quòd Galli antiquitus in Thraciam, & Hispaniam, non autem illi in Galliam colonos misisse dicantur. Igitur apud scriptores idoneos hæc ferè hujus generis leguntur.

Abobrica, Plinio, in conventu Bracarensi.

Amalobrica, in Itinerario Antonii Aug.

Arabrica, Plinio, conventus Bracarenfis.

Arabrica altera, Ptolemæo, in Lusitania.

Arcobrica, Ptolemæo, in Celtiberis.

Arcobrica altera, Ptolemæo, in Celticis Lusitanis.

Arcobrica tertia, Plinio, in conventu Cæsaraugustano.

Artobrica Ptolemæo, in Vindelicis.

Augustobrica, Plinio & Ptolemæo, in Lusitania,

Augustobrica alia, Ptolemæo, in Vestonibus,

Augustobrica tertia, Ptolemæo, in Pelendonibus. *

Axabrica, Plinio, in Lusitanis,

Bodobrica, Itinerario Antonii Aug. & lib. de notitia Imperii
Ro. in Germania prima.

Brige, Itinerario Antonii Aug. in Britannia.

Brige vicus, Straboni, ad Cottias alpes,

Brutobrica, Stephano, inter Betim & Turdulos,

Cæliobrica, Ptolemæo, Celestinorum,

Cæsarobrica, Plinio, in Lusitania,

Catobrica, in Turdulis, Itinerario Antonii Aug.

Corimbrica, Plinio in Lusitania: sed, nisi fallor, corruptè,
pro Conimbrica, cujus meminit Itinerarium Anto-
nii Aug. & quæ suum vetus nomen adhuc servat

ad Mundamannem.

Cotteobrica, Ptolemæo, in Vectonibus,

Deobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.

Deobrica altera, Ptolemæo, in Autrignonibus,

Deobricula Ptolemæo Morbogorum.

Dessobrica non longè à Lacobrica, Itinerario Antonii Aug.

Flaviobrica Plinio, ad Amanum portum. Ptolemæo in Autrignonibus Magnum vocat: ac nescio, an apud Plinium Magnum scribi debeat.

Gerabrica in conventu Scalabitano, quæ in eodem, Ierabrica.

Iuliobrica Plinio & Itinerario Antonii Aug. in Cantabris, olim Brigantia.

Lacobrica in Vaccæis Plinio, & Ptolemæo, & Festo Pompeio.

Lacobrica in sacro promontorio Melæ.

Lancobrica in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.

Latobrigi, vicini Helvetiis, Cæsari.

Medubrica, cognomento Plumbaria, Plinio, in Lusitania.

Hæc, ni fallor, in Itinerario Antonii vocatur Mundobrica.

Merobrica, cognomento Celtica, in Lusitania, Plinio & Ptolemæo.

Mirobrica, in Oretanis, Ptolemæo.

Mirobrica altera in Beturia, sive Turdetanis Beticis, Plinio, & Ptolemæo.

Nemetobrica in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.

Nertobrica in Turdulis Beticæ, Ptolemæo.

Nertobrica altera in Celtiberis, Ptolemæo, in Itinerario Antonii Aug. Nitobrica.

Segobrica in Celtiberis, Plinio. Ptolemæo verò, Celtiberiæ caput.

Talabrica in Lusitania, Plinio & Ptolemæo,

Turobrica in Celticis Beticæ, Plinio.

Tuntobrica inter Bracares Galæcos, Ptolemæo.

Vertobrica, cognomento Concordia Iulia, Plinio in Celticis Beticis.

Volobrica Nemetum, Ptolemæo.

Ad hanc formam pertinere videntur plurima oppidorum & gentium nomina in omnibus provinciis, in quas Galli colonias deduxerunt. Nam ut à Burgo Burgundus, & Burgundio, ita à Briga Brigantes deduci videntur. Rectus autem casus hujus vocis apud Stephanum est Brigas, unde inflectimus Brigantes, ut à Gigas Gigantes. Sunt autem Brigantes Straboni ad Cottias Alpes: & in eodem tractu Brige vicus: & Brigiani in trophæo Augusti

Augusti inter Alpinas gentes recensentur : & Brigantium oppidum est Alpinum : & Brigantii in Vindeliciis Straboni , & Brigantia in itinerario Antonii Aug. & Briga mons Ptolemæo propè fontes Rodani & Danubii : & Brigantium in Rhætiis Ptolemæo, oppidum opinor, quod in libro de notitia provinciarum Popul. Roman. est Brecantia, & lacus Brigantinus, & in Hibernia Brigantes populi Ptolemæo, & in Albio Brigantes Ptolemæo. Tacito & Senecæ, & Brige oppidum, & Isobrigantium itinerario Antonii Aug. & Brigantium oppidum Orofio, ad Celticum promontorium, & Flaviobrigantium Ptolemæo, in magno portu, & recentior Brigantia, nunc in regno Lusitanicæ. Est & alia nominum forma, vel à Duno inchoantium, vel in eam vocem exeuntium, quam Gallicam fuisse, ostendunt cumuli illi arenæ in littore Morinorum, qui Duni adhuc appellantur, & in mari cumuli adversus Anglicum littus, quibus idem est nomen : & Plutarchus (is dico, qui de fluminibus libellum scripsit) qui exponens Lugduni originem, Dunum pro vocabulo Gallico agnoscit. In nominibus autem vicorum & oppidorum exprimendis, non est ferè alia vox frequentior apud nationes, quæ veterem Gallicam linguam propè integram servant. Intellego Brittones in Gallia Celtica, & priscos Scotos in Hibernia & Albio : & Vallos, & Kernicovалlos in Anglia. Neque enim quisquam est harum gentium, qui id vocabulum pro suo non agnoscat. Id modò interest, quod Galli veteres compositas inde voces in Dunum finiebant : Scoti plerunque in principio verborum eam collocant. Hujus generis in Gallia hæc reperiuntur.

Augustodunum, in Æduis.

Castellodunum, agri Carnotensis.

Melodunum, ad Sequanam.

Lugdunum, ad confluentem Araris & Rhodani.

Augustodunum, in Arvernibus Ptolemæo.

Lugdunum, in Convenis Ptolemæo.

Novidunum, in Tribocis Ptolemæo.

Uxellodunum, Cæsari.

Juliodunum in Pictonibus.

Isodunum, & Regiodunum in Biturigibus.

Laodunum, agri Remensis.

Cæsarodunum, in Turonibus, Ptolemæo.

Segodunum in Ruthenis, Ptolemæo.

Velannodunum, Cæsari.

IN HISPANIA.

Caladunum Ptol. Brac.

È z

Seben-

Sebendunum, Ptolemæo.

IN BRITANNIA.

Camulodunum, in Brigantibus, Ptolemæo.

Camulodunum, colonia Romana, Tacito.

Dunum, oppidum Durotrigum, Ptolemæo.

Maridunum Demetarum, Ptolemæo & Itinerario Antonii Aug.

Rigodunum in Brigantibus, Ptolemæo.

Cambodunum, Itinerario Antonii Aug.

Margidunum, Itinerario Antonii Aug.

Sorviiodunum, vel Sorbiodunum, eodem Itinerario.

Segodunum, & Axelodunum lib. de notitia Im.

RECENTIORA IN ANGLIA.

Venantodunum.

Dunelmum.

IN SCOTIA.

Duncaledon, quæ & Caledonia.

Deidunum, aut verius Toadunum ad Taum annem.

Edinodunum, quam vocem prisca Scoti adhuc retinent: at qui germaniffant, Edimburgum malunt.

Dunum, Hiberniæ oppidum.

Noviodunum, vel Dunum novum, in Covalia.

Britannodunum, ad confluentem Glottæ & Levini.

Sunt autem hoc tempore innumera nomina arcium, aut vicorum, aut collium hinc composita.

IN GERMANIA, apud Ptolemæum leguntur,

Lugdunum, Segodunum, Taradunum, Robodunum, Carrodunum.

IN ALPIBUS.

Ebrodunum, & Sedunum.

IN VINDELICIS, Rhetiæ, & Norico.

Cambodunum, Corrodunum, Gefodunum, Idunum, & Noviodunum, & in libro de notitia Imperii Romani, Parrodunum.

IN SARMATIA, & Dacia Ptolemæo.

Corrodunum, Singindunum ad Danubium: Noviodunum ad ostium Danubii: item Noviodunum alterum. Sunt & in eisdem provinciis non pauca à Dur declinata, quæ vox veteribus Gallis & Britannis aquam significabat, & apud quosdam in eodem intellectu adhuc perseverat.

IN GALLIA.

Durocotorum, in Remis, Ptolemæo. Legitur & Durocortium: meminit & Cæsar Divodurum Mediomatricorum Tacito.

to. Divodurum prope Lutetiam Itinerario Antonii Aug. Batavodurum, in Batavis Ptolemæo & Tacito. Breviodurum Itinerario Antonii Aug. Ganodurum, prope Renum Ptolemæo. Gannodurum, in Helvetiis Ptolemæo. Octodurum, vel Octodurus in Veragris, Cæsari.

IN RHÆTIA, Vindelicis, & Norico.

Bragodurum, Carrodurum, Ebodurum, Gannodurum, & Octodurum, Ptolemæo. Venaxamodurum, & Bojodurum, libro de notitia provinciarum.

IN HISPANIA.

Octodurum, & Ocellodurum Ptolemæo. Durius amnis in Oceanum, Duria in mare internum fluens, & in Hibernia Dur fluvius Ptolemæo.

IN BRITANNIA.

Durocibrivæ. Duroprovæ, Durolenum, Durovernum, Durolipons, Durotriges, Durocornovium, Durolitum, Duronovaria, Lactodurum. Ad hanc fortasse pertinent originem, Doria major & minor, Alpina flumina, alter per Salassos, alter per Taurinos in Padum influentes. Item Issidorus, & Altissidorus urbes Galliæ, à situ (ut reor) prope flumina dictæ. Huc etiam pertinet Dureta, quæ vox Hispanis folium ligneum significabat, ut in Augusto scribit Suetonius. Huc pertinet, apud Cæsarem, proprium viri nomen Dumnacus, quod mihi ex Dunacò corruptum videtur. Dunach enim Dunanum & Dunensem significare potest, ut Romach Romanum. Dunacûs, sive potius Dunachus, adhuc inter propria virorum nomina usurpatur, quod nomen utriusque linguæ, Latinæ & Britannicæ, ignari perperam, nunc Duncanum, nunc Donatum vertunt. Magus item, vox antiqua in omnibus provinciis, in quibus publicus fuit usus Gallici sermonis, in nominibus urbium exprimendis admodum fræquens: quæ res, Gallicam eam fuisse, indicat. Verum è declinatis ab ea magis suspicari possumus, quàm pro certo affirmare, domicilium, urbem, aut ædificium ea indicari solitum in libro de notitia Imperii Populi Romani legitur, Præfectum numerorum Pacensium in præsidio Magis: item in eodem lib. Tribunum cohortis secundæ Magnis collocatum. Magnos item in Itinerario Antonii invenimus: unumne oppidum, an diversa sint, non ausim pro certo affirmare. Verum magis inclinatur animus, ut credam diversa. In Magus autem exeuntia, hæc ferè legimus. Ex Ptolemæo Noviomagus in Santonibus, Noviomagus Lexoviorum, Noviomagus in Vadeassis, Noviomagus Nemetum, No-

viomagus in Tricassinis, Noviomagus Biturigum, Juliomagus
 in Andegavis, Rotomagus in Venclocassis, Cæsaromagus Bel-
 lovacorum, Rotomagus Nerviorum, Borbetomagus Vangio-
 num, in Germania prima, Vindomagus in Volcis Arecomicis.
 Item ex Itinerario Antonii Argantomagus, & in Germania pri-
 ma, Noviomagus: ex libro de notitia Imperii Romani. Novio-
 magus Belgicæ secundæ. In Rhætia Drusomagus Ptolemæo.
 In Britannia ex itinerario Antonii August. Cæsaromagus, Sitoma-
 gus, Noviomagus in Regnis, Vacomagi, Magiovinium. Vicoma-
 gi pars Pictorum, Ptolemæo. Sunt & alia locorum nomina, pluri-
 bus harū gentium communia, sed non tam frequenter usurpata,
 nec tam latè sparsa, quàm superiora: qualia sunt, Hibernia, Roma-
 nis, insulæ nomen, Pomponio Melæ, Ptolemæo & Juvenali Ju-
 verna, Straboni, Claudiano, & incolis Ierna. Quod aliis Nerium
 promontorium est. Straboni Ierne. Iernus, fluvius Galæciæ, Me-
 læ est Ierna. Iernus, Hiberniæ fluvius, Ptolemæo, Iernus, Sco-
 tiæ fluvius, in Taum cadens. Alter eodem nomine per Mora-
 viam labitur. Regio utriq; vicina Ierna vocatur. Ptolemæo Me-
 diolanum oppidum. Insubrum, alterum in Santonis, aliud in
 Aulercis Eburacis, aliud ad Ligerim, aliud ad Sequanam, quod
 nunc (opinor) dicitur Meulan, aliud in Germania magna propè
 Asciburgum, aliud ad Danubium, aliud in Britannia, cujus etiam
 meminit itinerarium Antonii. Item Marcolica, Hispaniæ oppi-
 dum: Macolica Hiberniæ. Vaga Lusitanæ fluvius, & alter Val-
 liæ in Anglia. Avo Melæ, Avus Ptolemæo, Galæciæ fluvius, no-
 men adhuc retinet. In Argathelia ejusdem nominis fluvius ex
 Avo lacu defluens. Sacrum promontorium, alterum Hispaniæ,
 alterum Hiberniæ. Ocellum promontorium Britannia. Ocel-
 lum Galæciæ, in conventu Lucensi. Ocelli montes in Scotia.
 Ocellum ultimum Galliæ togatæ oppidum, Cæsari Uxellum
 oppidum Britannia, fortè pro Ocello. Nam & Marlianus in anti-
 quis urbium Galliæ nominibus explicandis id se nomen variè
 scriptum invenisse testatur, Ocellum, & Oscela, & Oscellium. At-
 que hinc fortasse Uxellodunum, quod & Uxellodurum solet scri-
 bi. Item Tamarus fluvius Galæciæ, Ptolemæo, Tamaris Melæ,
 Tamarici populus Galæciæ, Plinio Tamarus fluvius, & Tamara
 oppidum Britannia, Ptolemæo Sars Galæciæ fluvius, Melæ,
 Sarcus Scotorum. Eborā oppidum Lusitanæ, dicta Libera-
 litas Julia, Plinio & Ptolemæo Eburā, quæ Cerealis in Bati-
 ca, Plinio Eborā, Ptolemæo Aulerci Eburacici in Gallia Celti-
 ca, Ptolemæo Eboracum in Brigantibus Britannis. Deva, nunc
 Dea,

Dea, Angliæ fluvius, & Scotiæ, unus in Gallovidia, alter in Angusia, tertius dividit Merniam à Marria. Cornavii in Anglia ad ultimum Occasum, in Scotia ad ultimum Septentrionem. Utrique nunc Kernici vocantur. Videntur & tertii Kernici in Scotia fuisse, ad ostium Aveni fluminis, qui limes est inter Lothianam & agrum Sterlinensem. Nam Beda ad finem valli Severi statuit Monasterium Aberkerniæ: ubi nunc ruinæ Abercorni arcis ostenduntur. Avenus fluvius sæpius in Scotia, & Anglia. Aven autem Scotis, & Avon Vallis fluvium significat. E tribus gentibus, quæ insulam primæ tenuerunt post Cæsaris adventum, Brittones paulò minus quingentis annis, sub Imperatoribus Populi Romani: Scoti & Picti sub suis Regibus fuere. Tandem, cum Romani, universis circumcirca nationibus in exitium eorum conjuratis, exercitus omnes è longinquiorebus provinciis, ad patriæ salutem tuendam, revocassent, Brittones destituti externis auxiliis, atque à Scotis & Pictis miserum in modum vexati, Saxones tum piratica classe mare infestantes conduxerunt. Sed id consilium illis malè vertit. Nam Saxones, repressis Pictis & Scotis, ipsi, & regionis ubertate, & incolarum infirmitate perspectâ, ad occupandum insulæ imperium animum adjecerunt. Igitur post variam belli fortunam, cum vi aperta, quò intenderant, pervenire non possent, fraude Brittones aggredi statuunt: cujus hæc ratio fuit. Cum ad colloquium utriusque partis proceres loco & die stato convenissent, Saxones, ab Hengisto suo duce signo accepto, omnem Brittonum nobilitatem trucidarunt, reliquum vulgus in loca montana & aspera compulerunt: planitiem omnem, ac longè fertilissimos insulæ campos ipsi inter se in septem regna dispersiti sunt. Hic fuit status rerum in Britannia, circiter annum Salutis nostræ quadringentesimum, sexagesimum quartum. Cum autem ab initio tres nationes Germanicæ expeditionem in Britanniam suscepissent, reliquæ duæ paulatim in nomen Anglorum concesserunt. Sed neque cum Brittonibus, nec ipsis inter se Anglis unquam satis fida pace, post c c x v i i. ferè annum, Dani maris potentes primùm piraticis incursionibus Angliam ingressi, cum acriter fuissent repulsi, tricesimo sexto ferè post anno majoribus copiis aucti, exercitum justum in terram exposuerunt. Ac primo congressu victores, vario Marte cum Anglis diu contenderunt, donec ad annum Salutis m. x i i. Sueno, devictis penitus Anglis, publico eorum consensu regnum est adeptus, quod tamen paucos annos in ejus familia remansit. Saxones enim, iterum

suæ gentis Regibus creatis , post vicesimum quartum ferè annum à Gulielmo Normanno victi, nobilitate maxima ex parte extincta, agris inter Normannos divisis, vulgus in misera servitute fuit: usque ad Henricum Septimum, qui parte oneris levata, paulò commodiorem plebejorum conditionem fecit. At qui in honore apud Regem sunt, aut nobilitate illustres videri volunt, universi suum genus ad Normannos referunt. Hæc sunt, quæ ex antiquis monumentis aliisque non obscuris indiciis, de trium vetustissimarum in Britannia nationum origine, institutis, & sermone potuimus eruere: quæque mihi faciunt fidem, veteres Brittones cæterosque Britanniae incolas è Galliis Oriundos, Gallicoque sermone ab initio usos fuisse. Quarum rerum multa & manifesta vestigia, tam in Gallia quàm Britannia adhuc remanent. Nec mirum videri debet, si in sermone, qui ad singula vitæ momenta mutatur, pleræque res aliis alibi nominibus, in tanta longinquitate temporis, vocentur. Imo illud potius admirandum reor, quod idem (ut ita loquar) sermonis fundamentum, eadem declinandi ratio, in populis magno intervallo diffitis, tam rarò in reliqua vitæ ratione concordibus, sæpe etiam capitali odio dissidentibus, adhuc perseveret. De reliquis tribus gentibus, Anglis videlicet, Danis, & Normannis, non erat, quod anxie disquireremus, cum adventus eorum tempora causaque sint penè omnibus perspicuæ. Hic autem labor à nobis est susceptus, ut nos majoribus, ac majores nobis redderemus. Id si præstitimus, non est, quod nos pœniteat quantulicunque in re non maxima laboris: sin minus, etiam qui sententiæ nostræ non accedent, voluntatem tamen opinor non improburos. Ego verò, tantum abest, ut hæc refelli molestè feram, ut, si quis certiora doceat, ac de errore me deducat, ei maximam gratiam sim habiturus. Statueram huic disputationi, quæ est de origine Britannicarum gentium, hic finem imponere, nisi Luddus me in vitum retraxisset, dum Scotos Pictosque non ita pridem in Albium venisse contendit. Ejus etsi levissimam vanitatem cum imperitia conjunctam sine ullo piaculo contemnere potuissem: tamen, ne indoctorum factio nimium sibi hoc patrono placeret, paucis visum est hominis procacitatem retundere, ac potissimum ex argumentis & testibus, quos adversus nos ipse producit. Ac primùm de genere argumentandi, post de re ipsa dicam. Julius (inquit) Cæsar, & Cornelius Tacitus, tanta diligentia scriptores, item Suetonius, Herodianus, cæterique Romani, qui de rebus Britannicis scripserunt, nusquam Scotorum & Pictorum

rum meminerunt, igitur ea ætate sedes in Britannia nullas habuerunt, Visne, Ludde, istam conditionem recipere, ut, cuius gentis nemo veterum scriptorum nomen protulerit, ea nusquam fuerit? Hanc conditionem si accipis, vide, quot uno & altero versu gentes à suis aris & focis exigas: quantam proscRIPTIONIS tabulam proponas: quos etiam viros proscribas, Brutum Albanactum, & Cambrum: quas gentes è rerum natura tollas, Loegros, Cambros, & Albanos, sicuti tu postulas, non modò in historia, sed etiam in Grammatica tyrannus, qui Albanos ab Albanacto declines. Quòd si ista, quæ tibi offertur, conditio non satis videtur æqua,

— *quia tu gallina filius alba,*

Nos viles pulli, nati infelicibus ovis.

aliam tibi proponam, eamque; quam recusare nec debeas, nec opinor audeas. Est quoddam probationis genus è fragmentis, unde si paulum frontem perficueris, nihil est, quod non queas probare. Eo autem ut utar, mihi potissimum venit in mentem, quòd id tu videaris maximè amplecti, ut qui è fragmento tibi (opinor) uni noto, Cimbrorum illam infinitam multitudinem, ad delendum Imperium Rom. emiseras, è fragmento, inquam, tibi ostendam, Scotos & Pictos ante Vespasiani ætatem (quod tu negas in Britannia fuisse. In libello tuo, cui tu, Fragmentum Britannicæ descriptionis, nomen dedisti: hanc maximè ob causam opinor, quòd existimasses te satis probasse, è duorum fragmentorum altero, Prytaniam potius quàm Britanniam dicendum, ex altero multitudinem Cimbrorum, quantam Britannia tota tum conficere non potuit, evomisses. Hanc ob causam arbitratus es, tuo fragmento satis fidei solo illo nomine conciliaturum. In eo libro scribis, Scotorum & Pictorum nomen unà cum Francis & Anglis orbi Romano innotuisse. Hujus sententiæ testem laudas (sanè idoneum) Mamertinum in Panegyrico, quem dixit Maximiano, qui testis, si ego eum rectè intelligo, contra Luddum facit. Nam cum Mamertinus de primo Iulii Cæsaris adventu in Britanniam scribit, his verbis utitur. *AD hoc natio & tum rudis, & soli Britanni Pictis modo & Hibernis assueta hostibus adhuc seminudis, facile Romanis armis & signis cesserunt.* Videte, quæso, quid ex hoc testimonio colligat Luddus: primum, solos tum Brittones insulam incoluisse: deinde, qui ibi dicuntur Hiberni, postea Scotos fuisse appellatos. At horum neutrum author Panegyrici dicit. Brittones enim affirmat, ante Cæsaris adventum dimicasse aduersus Scotos & Pi-

Scotos soli Britanni, id est, in solo Britanno habitantes hostes: ut, soli Britanni, non rectus, sed gignendi sit casus: alterum sibi falsò assumit. Arbitror enim, me satis dilucidè ostendisse ex Paulo Orosio Hispano, & Beda Anglo, omnes Hiberniæ incolas ab antiquissimis usque temporibus dictos fuisse Scotos, ac tum demum, cùm in Albium colonos miserunt, nomen Scotorum, domi propè extinctum, foris celebrari cœpisse, alio loco contendit Caledonios fuisse Brittones, non alio argumento, quàm, quòd eos Britannos vocari reperit, quod nomen commune est omnibus eandem insulam colentibus.

At nos superius, è loco Panegyrici ab ipso citati, ostendimus, Caledonios Pictos fuisse. Idem confirmat Marcellinus, qui duo esse Pictorum genera inquit, Dicaledones, sive (ut ego legendum censeo) Duncaledones, & Vecturiones. At Caledonii, siye Caledones, ante Vespasiani imperium in Britannia habitabant, nec ignoti Romanis erant: ut perspicuè indicat Lucanus, qui Nerone principe decessit.

*Aut vaga cùm Tethys, Rutupinaque littora feruent,
Vnda Caledonios fallit turbata Britannos.*

Sed quorsum externis testibus conquirendis laboramus, cùm domesticum eumque luculentum admodum habeamus. Beda enim, historiæ Ecclesiasticæ gentis Anglorum scriptor, ordinem & propè momenta temporum notat, quibus peregrinæ gentes in Britanniam immigrarunt. Hæc sunt verba ejus è Lib. primo, *IMPRIMIS autem insula Brittones, à quibus nomen accepit, incolas habuit: qui de tracto Armorico, ut fertur, in Britanniam advehi, Australes sibi partes illius vendicarunt: & cùm plurimam Insula partem, incipientes ab Austro, possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britannia in Hiberniam pervenisse. Et paulò post. Itaque petentes Britanniam Picti, habitare per Septentrionales partes Insula cœperunt: nam Austrina Brittones occupaverant. Tandem post paucos versus adjicit: Procedente hoc tempore, Britannia post Brittones & Pictos tertiam Scotorum nationem in Pictorum parte recepit. Deinde post multos versus addit: Verum eadem Britannia Romanis usque ad C. Julium Casarem inaccessa, atque incognita fuit. Quæso te, quicumque hæc leges, hic animadvertes, unde, quo tempore, quo ordine scriptor Ludò multò antiquior & gravior has nationes Britanniam ingressas affirmet. Nempe Brittones ex Armorico tractu, tempore incomper-*

incomperto, externorum ordine primos: Pictos è Scythia in Britannia partem adhuc habitatorum vacuam, nec adeo diu post adventum Brittonum, qui nondum in tantam multitudinem creverant, ut totam Insulam occupare possent. Quid ergo Scoti? quando in Britanniam venerunt? procedente, inquit tempore: nempe concedentibus in sua parte sedes vacuas Pictis, ad priores ultimi acceperunt. Brittones igitur, teste Beda, ex Armorica Gallica, nec adeo diu post picti è Scythia, utrique autem in vacua venerunt: tandem Insula inter eos divisa, Scoti non vi ingressi, sed in sortem Pictorum recepti fuerunt: idque diu, antequam Romanis esset cognita Britannia. Hic quid Luddo facies, qui testes sui mendacii Gildam & Bedam facit: nempe quod Scoti & Picti, imperante Romae Honorio, primum in Britannia ceperint sedes, anno à Christo quadringentesimo ac vigesimo, quorum Gildas nihil pro Luddo facit, Beda eum mendacii coarguit. Tu verò, lector, nec Luddo, nec mihi, sed tuis oculis crede, & utriusque scriptoris locos diligenter expende. At verò Dion (inquit) Caledonios vocat Britannos: vocat sanè & Lucanus, ut ante dictum est, & Martialis in illo versu,

Quinte Caledonios Ovidi visure Britannos.

Sed nullus eorum propterea Pictos eos fuisse negat: sed jure tamen optimo Britannos vocant. Nam quemadmodum tota insula Britannia vocatur, ita universi ejus incolae Britanni merito vocabuntur. Verum quemadmodum insulae Siciliae habitatores à Romanis universi vocantur Siculi, sine ullo discrimine, ipsi verò se alii Sicelus, vel Siceliotas appellabant, ita Britanniae totius incolae Britanni exteris appellantur: ipsi verò antiquos habitatores sapissimè Brittones, reliquas verò gentes in ea degentes plerunque privatis nationum nominibus, interim verò communi Britannorum vocabulo nuncupant. Igitur Caledonii, Picti, Scoti, interim suo quæque gens nomine, interim communi Britannorum vocabulo, nec adeo rarè censentur. At Brittones eos quantum memini, nemo adhuc vocavit. Est & aliud discrimen apud eos animadvertendum in voce Britannia, quale est apud Græcos & Latinos in voce Asia. Est enim Asia interdum tertia pars Terræ habitabilis, interim majoris illius Asiae pars, quæ citra Taurum montem, & minor Asia appellari solet: Ita Britannia, modò nomen est Insulae univ ersae; modò partis ejus, quæ Romanis fascibus parebat: eaque pars nunc Humbro fluvio, nunc Adriani, nunc Severi yallo finiebatur. Ejus autem partis habitatores sapius à Britannis scriptoribus Brittones quàm
Britanni

Britanni nominantur: cæteros verò in insulæ habitatores, nempe Scotos & Pictos, interim Britannos, interim peregrinos, & transmarinos Beda vocat. Idem quoq; discrimen apud Monumetensem Monachum, & Gulielmum Malmesburiensem observare est. Quamobrem Caledonii nihilo magis erunt Brittones, si à Dione, Martiali, Lucano, aut alio probo scriptore Britanni dicantur, quam Brutii sicut Romani, etiam si utrique sint Itali. Hæc si animadvertisset Luddus, nunquam in tantas tenebras se induisset, & de re, non satis cognita, tam temerè & inconsideratè pronunciaffet, Caledoniosque, quia vocentur à Dione Britanni, Pictos fuisse negaret. Nec est, quod miretur Luddus, quòd cum Scoti & Picti tot, non dico annos, sed sæcula in Britannia habitaverint, nemo tamen paulò vetustior scriptor eorum meminerit, ante Ammianum Marcellinum, & Claudianum. Nam, ut omittam Vallos, Cambros, Loegros, nuper nota mundo nomina, possum & ego eum rogare cum tot Græci & Latini res Græcorum mandarint memoriæ, cur nemo Græcus Græcos, aut Romanus Hellenas nominet? cur tam serò nomina nationum, quarum modò memini, in historiam Britannicam irrepserint, quæ Cambrobritannus iste vult videri vetustatem, si quem Anglum roges, cujus sit, nemo Saxonem se profitebitur, cum Scoti, Picti, Hiberni, utrique Brittones, & qui Britanniam, & qui Galliam incolunt, uno consensu perpetuò Saxones eos vocent? cur prisci Scoti, ne nunc quidem, Scotorum nomen agnoscant? Non debet igitur nobis absurdum videri, si Romanis captivos rogantibus, cujus gentis essent, alius Mæatam, alius Attacotum, alius Caledonium se esse diceret, & quæ ab eis acceperint exteræ gentes, ea nomina retinuerint, & in sermone publico usurpaverint: nec erit, opinor, incredibile, alia nomina historicis & peregrinis, alia popularibus esse notiora. Et si satis ex his liquet, Scotorum & Pictorum in Britanniam adventum non modò antiquiorem, quàm contendat Luddus, sed non adeo diu Brittonum adventu posteriorem fuisse; adjiciam & alias non spernendas conjecturas. Brigantes magna & valida natio trans Humbrum, nempe circa Eboracum, habitabant, ac totius Insulæ latitudinem inter duo maria obtinebant. Hos non è proximo Galliæ tractu, in quo nulli Brigantes habitasse dicantur, sed ex Hispania in Hiberniam, ex Hibernia in Britanniam propinquam immigrasse, est verisimile: nec à conjectura Cornelii Taciti, quam de antiquis insulæ cultoribus facit, abhorrens. Si ab Hibernia Brigantes advenerent, Scotici pro-

fectò generis, uti & reliqui omnes Hiberniæ habitatores fuere. Hanc nostram sententiam videtur etiam Seneca confirmare in elegantissima illa de morte Claudii satyra his verbis,

Ille Britannos ultra noti littora ponti,

Et caruleos Scutabrigantes dare Romuleis

Colla catenis iussit, & ipsum nova Romana

Iura securis tremere Oceanum.

In his versibus, pro Scutabrigantes, Iosephus Scaliger Iulii filius legendum censet, Scotobrigantes. Is juvenis quanta sit eruditione & iudicio, quaque in vetustis scriptis conferendis industria, & abstrusis sensibus eruendis acumine, monumenta ab eo edita testantur. In præsentia autem, cum res Britannicas illustrandas suscepissem, ejus iudicium non censui omittendum. Id autem cur verum existimem, paucis exponam. Etenim cum legamus apud Cæsarem, aliosque scriptores non minus diligentia quam eruditione præstantes, Britannos glasto solitos inficere corpora: ac, juxta Herodianum, scutis angustis (qualia Livius Gallis Asiaticis tribuit) nec in armis insigni ullo usos ornamento, absurdum videbatur, corporis, quod pingebatur, mentione omiſsa, scuti quod non pingebatur, meminisse. Pingebantur autem veteres Britanni, non ad decorem, ut aliæ non paucæ nationes: sed ut caruleus color terribiliorem pugnantium speciem in acie hostibus offerret. Is verò color quomodo in angusto scuto terribilis videri posset, non intelligo. Itaque verisimile est ab homine doctissimo, & Britannicarum rerum perito, ut qui totam Insulam, juxta Dionem, usuris oppressam teneret, Scotobrigantes scriptum fuisse: ut diversi ab Hispanis & Gallis Brigantibus intelligerentur: Eodem quoque pertinet illud, quod eodem carmine Britannos & Brigantes separavit, velut diversas nationes: quod à nonnullis Britannicis scriptoribus est factum, qui Britannicæ finem Humbrum faciunt. Atque hæc res parum animadversa, Hectorem Boëthium (opinor) fefellit, qui cum Silures & Brigantes alicubi legisset, Scotos appellari, utpote ex Hibernia oriundos, eos in parte regni Scotorum in Albio collocaret: ejus error, etsi alios jure offenderet, non tamen ita erat à Luddo exagitandus, cum ipse non levius in eodem genere impegerit, qui Cumbros (aut, ut ipsi se vocant, Cumros) ad spoliandum orbem terrarum è Britannicæ angulo emisit. Cimbros enim & Britannos, ex uno & altero vocabulo, quod utrisque commune fuit, ejusdem gentis fuisse colligit. Ea sunt, Moremarusa & Trimarchia: ubi
operæ

operæ pretium est videre hominis in disputando acumen, & colligendo subtilitatem. Hoc, inquit, vocabulum Moremaru-
 fa Britannicum est, Cimbricum erat, nec ullius præterea, quæ
 ad mare Balticum habitet, gentis. At cum nostri ea voce u-
 rantur, eodemque nomine censeantur cum alteris illis Cim-
 bris, ejusdem igitur gentis, ejusdem nationes erant utrique,
 Primum hîc partim falsâ pro veris, partim incerta pro certis su-
 mit. Nam utrosque Cimbrōs vocari, manifestum est men-
 dacium, vel ipso Luddo teste, quosvis cives Cambros, à
 Rege Cambro dictos scribit, & se Cambrobritannum ap-
 pellat, possem idem omnium civium tuorum testimonio
 falsum convincere, qui se non Cimbrōs, sed Cumros vo-
 cant. Ut hoc autem falsum, ita illud incertum est, an alii
 ad mare Balticum accolentes populi ea voce, quam tu Cim-
 bris unis tribuis, uterentur: præsertim cum ex Tacito con-
 stet, plures gentes in eo Germaniæ tractu Gallicè locutas, &
 superius à nobis ostensum sit, eam vocem Gallicam fuisse.
 Sed fuerit utrunque horum verum. Quid? tu id satis existimas,
 ad istam conclusionem colligendam? legistine aliquando Gn.
 Pompeii milites, cum ipse res in Asia gereret, ab Albanis in mon-
 te Caucaſo habitantibus fratres fuisse salutatos; propter com-
 mune nomen Albanorum. Neque dubito, si quis utriusque gen-
 tis linguam observasset, quin unum aut alterum vocabulum
 rem eandem significans, invenisset. Sed deerat illis Luddus, qui
 quod uterque populus quædam vocabula communia haberent
 utrosque gentis ejusdem esse ostenderet. Quid? quòd conclusio-
 nis vitium cæculus ille visus est animadvertisse, cum adjicit,
 Cimbrōs à Germanis AEstiones vocari. Id ut confirmaret, ex-
 plicandum ei erat, quando, & cur Cimbri in AEstiones, aut AEs-
 tiones iterum in Cimbrōs fuerint transformati. Horum ille ni-
 hil, nisi quòd Britannicam historiam ex Milesiis Gallorum fa-
 bulis collectam, ac fragmentum quoddam citat, unde iste non,
 jam antiquarius, sed vel veteramentarius, vel scutarius, & (si ita
 loqui liceat) fragmentarius, nova regna, novasque gentes nobis
 confuit: idque magno cum labore, nec ullo tamen verisimili
 colore, cum tamen obvium ei esset (nisi fortè id eum refugerat)
 Cimbrici nominis communicati cum Vallis causas invenire.
 Plutarchus enim non nationis, sed studii nomen id esse putat, eo-
 que Germanis latrones intelligi. In eodem intellectu Suidas, non
 ignobilis inter Græcos Grammaticus, eandem vocem agno-
 scit, & apud Latinos Festus Pompejus scribit, Cimbrōs à Gal-
 lis dici

lis dici latrones. Horum sententiam si sequamur, non erit difficile repertu, unde Cimbri, quos Luddus in Britannia collocaat, id nomen acceperint: præsertim cum vicini Angli, hoc etiam sæculo, eorum ab eo studio mores non abhorre, affirmant. Livius certè servum illum ad Marium in carcere Minturnensium occidendum missum Gallum, Lucanus Cimbrum, nemo scriptor illustrior Britannum appellat. Hoc si Luddus animadvertisset, aut si animadversū tenere maluisset, quàm nova monstra sibi confingere: non fuisset ei necesse, omnem Britanniam uno momento, aut verius uno mendacio, omni militari juventute exhausta, sexcentis millibus capitum eductis, propemodum desertam relinquere. Non vacat hîc minutatim exquirere, quibus pueris Valli Cimbricorum Regum dare nomina soleant: id enim etiam homo diligens pro argumento generis nobis afferat. Ea autem nomina (nisi fallor) pauca præ Latinis, Germanis & Syris comperiet. Quod si è propriis virorum nominibus, quæ plerunque aut temerè à parentibus dantur, aut ambitiosè ex historia aliqua adoptantur, solidum argumentum peti posset, hac ratione Luddus cives suos Iudæos, Romanos, aut Germanos facilius, quàm Cimbros esse persvaderet: aut si suos admonere voluisset, ut in Baptismo pueris ex historiis eruta nomina darent, intra non adeo multos annos gentem suam, in quam vellet, nationem transformandam curaret. De nominibus autem Regum Cimbrorum, quæ pueris ait dari solita: illud libenter hominem rogarem? è quo illa oraculo acceperit, nisi scirem, nunquam illi defuturum fragmentum aliquod, unde quidvis probet. Illum autem mirari subit de Cimbrica ista expeditione quomodo omni militari ætate emissa intra quadraginta annos (tantum ferè spatium fuit à bello Cimbrico, usque ad C. Cæsaris adventum in Britanniam) tam citò tantas vires Vallia vestra recuperaverit: præsertim cum, rebus Britannicis multò florentioribus, à Maximo longè paucioribus eductis, nunquam deinde Brittones caput extulerint, donec in acerbissimam servitutem à Saxonibus fuerint pertracti. Aut quomodo Cæsar, qui per ætatem belli Cimbrici meminisse poterat, cum in Britanniam venisset homo doctus, & Marianarum partium studiosus, nihil de Cimbrica ista expeditione percunctando compererit. Demum illud scire cupio, ludens an seriò Luddus adjecerit, è pari auri & argenti contemptu colligi utrorumque Cimbrorum cognationem. Hic libenter ex eo quærerem, parcose & frugi serio vocet illos Cimbros, qui Galliis & Hispaniæ parte, non dico, vexatis,

aut spo-

aut spoliatis, sed proculcatis, & penè ad vastitatem redactis, tamen ad prædam magis opimam in Italiam properabant? quorum opulentiam ex latrociniiis collectam æmulati Helvetii, & ipsi latrones evaserint, ut est apud Strabonem lib. v i i. Hos tu homines frugi & temperantes vocare audes? ac ne parum verè Cimbricum nomen vobis conveniat, tuos cives studiorum, quibus illi assueverant, vis æmulos fuisse: teque ipsum in primis, qui ad hoc quantumcunque gloriæ latrocinium per omnes nationes grassaris: nec contentus res gestas Cimbrorum tuis vendicare, nisi æquè impudenti figmento, Sicambros vestri generis fuisse, contendas: & quia in utriusque gentis nomine quædam similitudo literarum inest, ex ea verborum cognatione sanguinis conjunctionem es commentus. Deinde è Sicambriis Franci, & nati natorum vobis erunt cognati, ac multis demum contabulatis mendaciorum ordinibus, pontem, ad retrahendos Brennos illos fugaces, struis, quorum alter, qui Romanam cæpit, cum alterum, qui Delphos obsedit, circiter centum annis præcesserit, tu utrunque in unum corpus coagmentas, ut novum ex homine vivo & mortuo nobis monstrum conficias. Quasi verò difficile esset alioqui probare, in ea, quæ te genuit, terra monstra nasci. At duos, inquit Luddus, Brennos nemo, præter Polydorum Virgilium, tradit. Fugit te, Ludde, ratio, aut certè non legisti quartum Strabonis librum, ubi scribit, alterum Brennum, qui Delphos oppugnavit, à quibusdam Prausum existimari. Imo non Strabo solus, sed quicumque Romanam à Brenno captam, & supra centum annos posterius Delphos à Brenno obsessos credit, is duos Brennos facit: cum utrumque horum ab uno geri non potuerit. Quod si Monacho historiæ Britannicæ architecto credimus, Brennus Belini frater hos ambos Brennos trecentis annis præcessit: qui, si in Italiam duxisset, non cum populo Roman. libero, sed cum Numa Rege, aut Tullo Hostilio congregari debebat. Sed, his omissis, videamus, unde novus hic Dialecticus colligat, Brennum fuisse Britannum: ex uno, videlicet, vocabulo Trimarchia, quod certè vocabulum Scotis & Gallis erat cum Vallis commune. Pausanias certè, quem tu truncatum citas, ut ad rem tuam faciat, Brennum comitesque ejus Gallos appellat; & vocem illam pro Gallica agnoscit. Tu verò, quæ tua est impudentia, Brennum, adversus omnium scriptorum fidem, qui Græcè & Latinè scripserunt historias, unus, non modò Minerva, sed Musis omnibus invitis, Britannum esse contendis. Hæc nos fortasse paulò pluri-

lò pluribus, quàm aut rerum obscuritas desiderabat, aut Luddi imperitia & inconstantia merebatur, persecuti sumus, non studio reprehendendi (quod à nobis procul abest) sed ut hominis loquaciter maledici insulsam procacitatem paulùm retunderem, & à rabie, qua in omnes ferè scriptores grassatur, aliquando ad sua eum errata recognoscenda revocarem. Ac, ut cæteros omittam in præsentia, in Hectorem Boëthium, non solum artium liberalium cognitione, supra quàm illa ferebant tempora insignem, sed humanitate & comitate singulari præditum, incurrit scurriliter: sed ita incurrit, ut nihil in eo reprehendat, quin ipse in eodem genere turpiùs errarit. Hector in Gallogvidia Brigantes collocavit: falsò quidem ille, neque enim errata ejus defendere est animus. Luddus ingentes Cimbrorum copias è Britannia angulo educit: quàm rectè, penes doctos esto judicium. Hector res, ab aliis in Britannia contra Romanos gestas, Scotis suis attribuit. Luddus captam Romam, vexatam Macedoniam, afflictam Græciam, nobilissimum orbis terrarum Oraculum sacrilegio violatum, Asiam coactam paucis errabundis tributum pendere, impudenter Brittonibus suis ascribit. Hectori vitio dat, & quidem falsò, quòd Gildonem, qui maximum in Africa motum concivit, Scotum faciat: nec ipse dubitat, eundem Gildonem, qui Maurus erat, Gothum affirmare. At Gildus & Gildo propinqua sunt nomina: an magis, quàm Luddus, Lydus, & Ludio. Certè Gildus vetus est in Scotia nomen: ut vetus Makgildorum, sive Makgillorum, gens indicat: è cujus posteris honestæ adhuc in Scotia, & Anglia sunt familiæ. Sed cum ea linguæ intemperantia sit Luddus, ut, modò malè dicat, nihil pensi habeat, quid dicat; nos, eo relicto, finem faciamus, hoc tantùm admonentes, ut Loripidem relictus derideat, Æthiopem albus.

LIBER TERTIUS.

U AN QVAM superioribus libris satis demonstrasse videmur, quam non modo fabulosa, sed portentosa sint, quæ rerum Britannicarum scriptores de majoribus suis tradiderunt, ac certissimis indiciis ostendimus, veteres Britannos è Galliis fuisse oriundos: tamen, quia rem nobis esse videbamus, potius cum hominibus pertinaciter in manifesto hærentibus menda-

cio, quam temerè per ignorantiam lapsis, operæprecium me facturum existimavi, si ex scriptoribus, quorum summa apud omnes doctos esset auctoritas, hominum malè feriatorum retunderem audaciam, & viris bonis ac veri studiosis, ad cohibendam eorum impudentiam, arma suppeditarem. Hoc in genere C. Julio Cæsari jure principatum tribuendum existimavi, vel ob diligentiam in indagando, vel cognitionis certitudinem, vel explicandi sinceritatem. Is in quinto commentariorum belli Gallici de Britannia hoc habet. *BRITANNIÆ pars interior ab iis incolitur, quos natos in Insula, ipsi memoria proditum dicunt. Maritima pars ab iis, qui, præda ac belli inferendi causa, ex Belgio transferant, qui omnes fere his nominibus civitatum appellantur, quibus orti civitatibus eo pervenerunt, & bello illato ibi remanserunt, atque agros colere cæperunt. Hominum est infinita multitudo, creberrimæque ædificia, ferè Gallicis consimilia: pecoris magnus numerus: utuntur autem nummo æreo, aut annulis ferreis, ad certum pondus examinatis, pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum, sed ejus exigua est copia: ære utuntur importato. Materia cujusque generis, ut in Gallia, est, præter fægum, atque abietem. Leporem & gallinam & anserem gustare, fas non putant: hæc tamen alunt, animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora, quam in Gallia, remissioribus frigoribus. Insula patura triquetra, cujus unum latus est contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo ferè omnes ex Gallia naves appellantur, ad Orientem Solem, inferior ad Meridiem spectat. Hujus latus tenet circiter M. passuum D. alter vergit ad Hispaniam, atque Occidentem Solem, qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut existimatur, quam Britannia: sed pari spatio transmissus, atque ex Gallia, est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, que appellatur Mona: complures præterea minores objecta insula existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserunt, dies continuos xxx sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percuntationibus reperiebamus, nisi quod certis ex aqua mensuris breviores esse noctes, quam in continente videbamus. Hujus est longitudo lateris, ut fert illorum opinio DCC. millia passuum. Tertium est contra Septentrionem: cui parti nulla est objecta terra: sed ejus angulus lateris maximè ad Germaniam spectat. Hòc millia passuum DCCC. in longitudinem esse arbitrantur. Ita omnis Insula est in circuitu vicies centena millia passuum. Ex his omnibus longè sunt humanissimi, qui*

Cantium

Cantium incolunt, quæ regio est maritima omnis, neque multum à Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt: sed lacte & carne vivunt, pellibusque sunt vestiti: omnes vero se Britanni luteo inficiunt, quod caruleum efficit colorem, atque hoc, horribiliore sunt in pugna aspectu, capilloque sunt promisso, atque omni parte corporis rafa, præter caput & labrum superius. Vxores habent deni duodenique inter se communes, & maxime fratres cum fratribus, & parentes cum liberis. Sed, si qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, à quibus primum virgines quæque ductæ sunt.

Et infra.

Ab his cognoscit, non longè ab eo loco oppidum Cassivellauni abesse, silvis paludibusque munitum: quo satis magnus hominum pecorisque numerus convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, cum silvas impeditas vallo atque fossa munierunt: quo, incursionis hostium vitanda causa, convenire consueverunt. Eo proficiscitur cum legionibus: locum reperit egregiè natura atque opere munitum, tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes, paulisper morati, militum nostrorum impetum non tulerunt, seseque ex alia parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecorum repertus: multique in pugna sunt comprehensi atque interfecti.

DE IULII AGRICOLÆ VITA TACITVS.

Britannia situm populosque, multis scriptoribus memoratos non in comparationem cura ingenii referam: sed quia tum primum perdomita est. Itaque, quæ priores, nondum comperta eloquentia, percoluere, rerum fide tradentur. Britannia insularum, quas Romana notitia complectitur, maxima spatio & cælo, in Orientem, Germania, in Occidentem, Hispania obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inspicitur. Septentrionalia ejus, nullis contra terras, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britannia Livius Veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissimi auctores, oblonga scutula vel bipenni assimilaverunt: & est ea facies citra Caledoniam, unde & in universum fama est transgressa: sed immensum & enorme spatium procurrentium extremo jam litore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta, insulam esse Britanniam affirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit, domuitque. Despecta est & Thyle, quam hætenus nix & hiems abdebat: sed, mare pigrum & grave remigantibus, perhibent. Ne ventis quidem proinde attolli: credo, quod variores terræ montesque (causa & materia tempestatum) & pro-

fundamoles continui maris tardius impellitur. Naturam Oceani atque astus, neq; quarere hujus operis est, ac multi retulere. Vnum addiderim; nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre: nec littori tenus accrescere, aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, etiam jugis atque montibus inseri, velut in suo. Caterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigena, aut advecti, ut inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta. Nanque rutila Caledoniam habitantium coma, magni artus, Germanicam originem asserunt. Silurum colorati vultus, & torti plerunque crines, & positu contra Hispaniam. Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse, fidem faciunt. Proximi Gallis & similes sunt: seu durante originis vi: seu procurrentibus in diversa terris, positio calii corporibus habitum dedit. In uniuersum tamen aestimanti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas superstitionum persuasione. Sermo haud multum diversus. In deposcendis periculis eadem audacia, & ubi advenere, in detractandis eadem formido. Plus tamen ferocia Britanni praeferrunt, ut quos nondum longa pax emollierit. Nam, Gallos quoque in bellis floruisse, accepimus. Mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate. Quod Britannorum olim victis evenit, ceteri manent, quales Galli fuerunt. In pedite robur, quadam nationes & curru praeliantur: honestior auriga, clientes propugnant. Olim Regibus parebant, nunc per principes factionibus & studiis trahuntur. Nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusque civitatibus, ad propulsandum commune periculum, conventus: ita dum singuli pugnant, uniuersi vincuntur. Calum crebris imbribus ac nebulis foedum. Asperitas frigoribus abest. Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram & nox clara, & extrema Britannia parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quod si nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere & exurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque calum & sidera nox cadit. Solum praeter oleam, vitemque, & cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, foecundum. Tardè mitescunt, citò proveniunt. Eademque utriusque rei causa, multus humor terrarum calique. Fert Britannia aurum & argentum, & alia metalla, pretium victoria. Gignit & Oceanus Margarita, sed sulfusca & liventia. Quidam, artem abesse legentibus, arbitrantur. Nam in rubro mari, viva ac spirantia saxis

*tia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi. Ego facilis
 crediderim, naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam.
 Ipsi Britanni delectum, ac tributa, & in juncta imperii munera im-
 pigrè obeunt, si injuria absint. has agre tolerant, jam domiti, ut pa-
 reant, nundum, ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum
 D. Julius cum exercitu Britanniam ingressus, quanquam prospera
 pugna terruerit incolas ac littore potitus sit, potest videri, ostendisse
 posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, & in rempublicam ver-
 sa principum arma, ac longa oblivio Britannia etiam in pace. Con-
 silium id D. Augustus vocabat, Tiberius precipue. Agitasse C. Ca-
 sare de intranda Britannia, satis constat, ni velox ingenio, mobi-
 lis pœnitentia, & ingentes adversus Germaniam conatus frustra
 fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus au-
 xiliisque, & assumpto in partem rerum Vespasiano. Quod initium
 ventura mox fortuna fuit, domita gentes, capti Reges, & monstra-
 tus fatis Vespasianus. Consularium primus Aulus Plautius præ-
 positus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius: reda-
 ctæque paulatim in formam provincia proxima pars Britannia:
 addita insuper veteranorum colonia. Quadam civitates Cogiduno
 Regi donata. Is ad nostram usque memoriam fidissimus mansit, ve-
 tere ac jam pridem recepta populi Romani consuetudine, ut habe-
 ret instrumenta servitutis, & Reges. Mox Didius Gallus parta à
 prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promo-
 tis, per qua fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius ex-
 cepit, isque intra annum extinctus est. Suetonius, hinc Paulinus
 biennio prosperas res habuit, subactis nationibus, firmatisque præ-
 sidiis: quorum fiducia Monam insulam, ut vires rebellibus mini-
 strantem aggressus, terga occasione patefecit. Nanque, absentia le-
 gati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, con-
 ferre injurias, & interpretando accendere: nihil profici patientia,
 nisi ut graviora, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur: sin-
 gulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi, è quibus, legatus in
 sanguinem procurator in bona serviret: aque discordiam præposito-
 rum, aque concordiam subjectis exitiosâ. alterius manus centurio-
 nes, alterius vim, & contumelias miscere: nihil jam cupiditati, ni-
 hil libidini exceptum: in pralio fortiolem esse, qui spoliæ nunc ab
 ignavis plerunq; & umbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi
 dilectus, tanquam mori tantum pro patria nescientibus: quantum
 enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias
 excussisse jugum, & flumine, non Oceano, defendi: sibi patriam,
 conjuges, parentes, illis avaritiam & luxuriam causas belli esse:*

recessuros, ut Divus Iulius recessisset, modo virtutes maiorum suorum amularentur: neve pralii unius aut alterius eventu parvescerent: plus impetus, majorem constantiam penes miseros esse: jam Britannorum etiam Deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porro in ejusmodi consiliis, periculosius esse deprehendi, quam audere. His atque talibus invicem instincti, Voadica generis Regi scæmina duce neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum: ac sparsos per castella milites consecrari, expugnatis praesidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem servitutis: nec ullum in barbaris savitia genus omisit ira & victoria. Quod nisi Paulinus, eo cognito provincia motu, properè subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius pralii fortuna veteri patientia restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cum egregius cætera, arroganter in deditos, & ut sua quoque injuria ultor, durius consuleret, missus Petronius Turpilianus, tanquam exorabilior, & delictis hostium novus, eoque pœnitentia mitior, compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior, & nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam barbari quoque ignoscere vitii blandientibus, & interventus civilium armorum praubit justam segnitiam excusationem. Sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox prafuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem. Hac seditio sine sanguine stetit. Nec Vectius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina. Eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus, & nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis. Sed ubi cum cætero orbe Vespasianus & Britanniam recuperavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes: & terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, qua numerosissima totius provincie perhibetur, aggressus. Multa pralia, & aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Iulius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus.

CICERO ad Trebatium, lib. VII. epist. famil.

IN Britannia nihil neque auri, neque argenti. Id si ita est, esse dum aliquod capias, suadeo, & ad nos quamprimum recurras. Sin autem (sine Britannia tamen) id assequi, quod volumus, possimus, perfice, ut sis in familiaribus.

PAVLVS OROSIVS de Hibernia loquens.

HÆC propior Britannia, spatio terrarum angustior, cæli Solisque temperie magis utilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Mevania insula proxima est, & ipsa spatio non parva, solo commoda, aque à Scotorum gentibus habitatur.

Idem SEVERVS victor in Britanniam, defectu pene omnium sociorum, trahitur. Vir magnis gravibusque praliis gestis, receptam partem Insula à cæteris indomitis gentibus vallo distinguendam putavit. Itaque magnam fossam, firmissimumque vallum, crebris desuper turribus communitum, per centum & triginta millia passuum à mari ad mare duxit. Eadem pene ad verbum habet Ado Archiepiscopus Viennensis. Vtrinque error in numeris est corrigendus: nam pro CXXXII. scribendum est XXXII.

E SOLINI Cap. xxxv.

MULTIS insulis, nec ignobilibus circumdatur, quarum Hibernia ei proximat magnitudine. Inhumana est, ritu incolarum aspero: alias ita pabulosa, ut pecuaria, nisi interdum estate à pastibus arceantur, in periculum agat satias. Illic nullus anguis, avis rara, gens inhospita, & bellicosa. Sanguine interemptorum hausto, prius victores vultus suos oblinunt. Fas ac nefas eodem animo ducunt. Puerpera, si quando marem edidit, primos cibos gladio imponit mariti, inq; os parvuli summo mucrone (auspicium alimentorum) leviter infert, & gentilibus votis optat, non aliter quam in bello & inter arma mortem oppetat. Qui student cultui, dentibus mari nantium belluarum insigniunt ensium capulos: candicant enim ad eburneam claritatem. Nam præcipua viris gloria est in armorum nitela. Apis nusquam. Advectum inde pulverem, seu lapillos si quis sparserit inter alvearia, examina favos deserunt. Mare, quod Hiberniam & Britanniam interluit, undosum & inquietum, toto in anno non, nisi æstivis pauculis diebus, est navigabile. Navigant autem vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubulorum. Quantocunque tempore cursus tenebit, navigantes escis abstinent. Freti latitudinem in centum viginti millia passuum diffundi, qui fidem ad verum ratiocinati sunt, aestimarunt. Silurum quoque insulas ab cra, quam gens Bri-

tannia detinet, turbidum fretum distinguit : cujus homines etiam nunc custodiunt morem vetustum. Nundinas ac nummum refutant, dant res, & accipiunt. Mutationibus necessaria potius, quam precii parant. Deos percolunt. Scientiam futurorum pariter viri ac foemina ostentant. Thanatos insula alluitur freto Gallico à Britannia continenti aestuario tenui separata, frumentariis campis felix, & gleba uberi, nec tantum sibi soli, verum & aliis salubris locis. Nam cum ipsa nullo serpatur angue, asportata inde terra, quoquo gentium inuenta sit, anguis necat.

EX LIBRO I I I. Herodiani, Politiano interprete.

At Severus moras de industria neotens, ne vacuo sibi Romam adeundum foret, cupidus victoria cognominisque Britannici, legatos quidem, re infecta, domum dimittit, ipse, qua bello usui forent, magna solertia comparabat. Sed imprimis tamen cura habuit, pontibus occupare paludes, ut stare in tuto milites possent, atque in solido praliari. Siquidem Britannia pleraque loca frequentibus Oceani alluvionibus paludescunt. Per eas igitur paludes barbari ipsi natant, excursantque ad ilia usque demersi, ac pleraque corporis nudi, cœnum contemnunt. Neque enim vestis usum cognoverunt, sed ventrem atque cervicem ferro incingunt, ornamentum id esse ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut aurum cateri Barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, videlicet, picturam corporis ne adoperiant. Sunt autem bellicosissima gens, atque avidissima cadis, tantum scuto angusto lanceaque contenti. Præterea gladio nudis corporibus dependente, lorica ac galea penitus ignorant usum, impedimentum id esse transgrediendis paludibus, arbitrantes, quarum vaporibus aestuque calum ibi semper caliginosum.

EX AMMIANI Marcellini libro xx.

Hac per Illyricum, perque Orientem rerum series fuit. Consulatu vero Constantii decies, terque Iuliani, in Britanniis, cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excursu, rupta quiete, condita loca limitibus vicina vastarentur, & implicaret formido provincias, præteritarum cladum congerie fessas, hiemem agens apud Parisios Casar, distractusque in solitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis, ut retulimus ante fecisse Constantium, ne rectore vacuas relinqueret Gallias. Alemannis ad servitiam etiam tum incitatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca, ad rationes componendas, Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sane, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem
ut cornua,

ut cornua, & de tragico, quod ajunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, avarus esset potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis scilicet & Batavis, numerisque Masicorum pluribus, adulta hieme, dux antedictus Bononiam venit: quasitisque navigiis, & omni imposito milite, observato flatu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex adverso desertur: petitque Lundinium: ut exinde, suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocyus ad procinctum.

Ex Eiusdem libro xxvi.

Picti, Saxones, & Scoti, & Attacotti Britannos arumnis vexaverere continuis.

Ex Eiusdem libro xxvii.

Illud tamen sufficere dicitur, quod eo tempore Picti in duas gentes divisi, Dicalidonas & Vecturiones, itidemque Attacotti bellicosa hominum natio, & Scoti per diversas vagantes multa populabantur. Gallicanos tractus, Franci & Saxones, iisdem confines, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, pradis acerbis incendiisque, & captivorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda, si copiam dedisset fortuna, prosperior, orbis extrema dux efficacissimus potens, cum venisset ad Bononia littus, quod à spatio controverso terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis aëstibus adsueti, rursusque sine ulla navigantium noxa in speciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto desertur Rutupias, stationem ex adverso tranquillam. Unde cum consecuti Batavi venissent & Heruli, Ioviique, & victores fidentes viribus numeri, egressus tendensque ad Lundonium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellavit, divisus plurifariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus graves onere sarcinarum. Et prope fufis, qui vinctos homines agebant & pecora, pradam excussit, quam tributarii perdidere miserrimi. Denique restituta omni, præter partem exiguam impensam militibus fessis, merfam difficultatibus suis antehac civitatem, sed subito (quoniam salus sperari potuit) recreatam, in omnium speciem latissimus introit. Vbi, ad audenda majora, prospero successu elatus, tutaque scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter, non nisi per dolos occultiores, & improvisos excursus superari posse, captivorum confessionibus & transfugarum indicibus doctus. Denique edictis propositis, impunitateque promissa, desertores ad procinctum vocabat, & multos per diversa libero commeatu dispersos. Quo monitu ut redire plerique, incentivo percitus.

retentusque anxiiis curis, Civilem nomine rectorum Britannias pro praefectis ad se poposcerat mitti, virum acrioris ingenii, sed iusti tenacem & recti: itidemque Dulcitiuum ducem, scientia rei militaris insignem.

EX DIONIS libro XXXIX.

Casar igitur, Rhenum primus Ro. cum transisset, & in Britanniam postea, Pompeio & Crasso Coss. transmisit. Ipsa vero regio habet ultra Morinos CCCCL. minimum stadia. Præ tenditur vero ultra reliquam Galliam ac totam propemodum Hispaniam, in mare se porrigens: & quidem Græcorum & Romanorum antiquissimis ignota. Posteris vero, continens an insula esset, dubitatum est, & à multis (vera quidem ignorantibus, ut qui nec ipsi quidem ea vidissent, nec ab incolis fando accepissent, sed conjecturas sequerentur) pro utrisque partis, aut otio aut studio literis mandata fuerunt. Procedente vero tempore, primum Agricola præfecto, deinde Severo Imperatore, insulam esse, dilucide deprehensum est. In hanc igitur tum Casar, reliquis in Gallia rebus compositis, adiectisque Morinis, transire cupiebat, & qua commodissimum erat, cum pedite trajecit, non tamen ubi oportuit, apulit. Audita enim fama adventus ejus, Britanni omnes aditus continentis præoccuparunt. Rupem autem prominentem circumvectus; alibi descendit: ac victis, qui descensum impediabant, prius in terram suos exposuit: eaque potitus est, antequam plures hostibus se conjungerent: ac deinde subsidia ipsa expulit. Barbarorum autem non multi cadebant, qui cum è curribus & equis præliarentur, facile Romanos (quippe quibus nondum equitatus esset) eludebant. Attoniti vero ad ea, qua de eis ex continenti runciabantur: & quod omnino transmittere ausi essent, & exscendere omnino potuerint, mittunt ad Casarem quosdam è gente Morinorum, amicos suos, qui legationem perferrent. Ac primum quidem obsides petenti promiserunt. Verum, cum navales Romanorum copia, & qua aderant, & qua adventabant, tempestate vexarentur. sententiam quidem mutarunt: nec tamen aperte sunt eos aggressi (castra enim valido præsidio tenebantur) quosdam vero nacti, velut in pacatum ad rerum necessarium convectionem missos, penè omnes interemerunt (Casar enim reliquis celeriter subsidio venit) ac statim ipsa in castra impetum fecerunt: atque ibi, nulla re perpetrata, turpiter fuerunt rejecti: non tamen ad conditiones venerunt, antequam saepe male accepti fuissent: ac ne Casari quidem alioqui cum illis erat in animo pacisci. Cum vero & hiems adesset, nec satis haberet copiarum, ad bellum tum gerendum & quas

Et quis advexerat, essent imminuta, & Galli per ejus absentiam res novas moliri essent, de pace cum eis invitatus egit, pluribus tum petitis obsidibus, paucis verò acceptis. Et ille quidem in continentem reductus res turbatas composuit, nullo neque privatim, neque publice ex Britannia operis precio perpetrato, nisi quod bello eam petisse videantur. Ob hoc enim & ipsi sibi vehementer placebat: & qui Romæ erant, mirifice prædicabant. Nam cum viderent, quæ prius ignota fuerant, in lucem prolata, & quæ ante, ne fando quidem erant audita, jam sibi patefacta spem ex his conecuturam, velut re exhibitam, amplectebantur, & quascunque spe amplexi erant, tanquam voti jam compotes, gestiebant: atque ob has res, supplicationes in vigesimum diem decreverunt.

EX BEDÆ libri primi Cap. i.

V. gentium linguis unam, eandemque summam veritatis, & vera sublimitatis scientiam scrutatur, & consistetur: Anglorum videlicet, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum: quæ meditatione scripturarum ceteris omnibus est facta communis. In primis autem Insula Brittones solum, à quibus nomen accepit, incolas habuit: qui de tractu Armorico, ut fertur, Britanniam advecti, Australes sibi partes vendicarunt. Et cum plurima insula partem incipientes ab Austro possedisset, contigit gentem Pictorum de Scythia, ut perhibent, longis navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum extra fines omnes Britannia, Hiberniam pervenisse, & usque Septentrionales oras intrasse: atque, inventa ibi gente Scotorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec impetrare potuisse.

Ex eiusdem libri i. Cap. v. SEVERVS genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti decimus quartus, ab Augusto Imperium adeptus, decem & septem annis tenuit. Hic natura savus, multis semper bellis laceffitus, fortissimè quidem rem publicam, sed laboriosissimè rexit. Victor ergo civilium bellorum, quæ & gravissima occurrerant, in Britannias defectu penè omnium sociorum trahitur: ubi magnis gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem Insula, ac ceteris indomitis gentibus non muro, (ut quidam aestimant) sed vallo distinguendam putavit. Murus etenim de lapidibus: vallum enim, quo, ad repellendam vim hostium, castra muniuntur, fit de cespitibus quidem circumcisus à terra, velut murus extruitur altius super terram: ita ut in ante sit fossa, de qua levati sunt cespites: supra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam fossam, firmissimumque vallum, crebris desuper turribus communitum, à mari ad
mare

mare duxit: ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit. Ex eisdem libri I. cap. XI I. Exin Britannia omni armato milite, militaribus copiis uniuersis, tota florida iuuentutis alacritate spoliata, tyrannorum temeritate abducta, nunquam ultra domum rediit, prada tamen patuit: utpote omnis bellici usus prorsus ignara. Denique subito duabus gentibus transmarinis uehementer saevis: Scotorum à Circio, Pictorumque ab Aquilone multos stupet gemitque per annos. Transmarinas dicimus ad gentes: non quod extra Britanniam essent posita, sed quod à parte Brittonum erant remota, & duobus sinibus maris interjacentibus: quorum unus ab Orientali mari, alter ab Occidentali Britannia terras longè latèque irrumpit, quamuis ad se inuicem pertingere non possint. Orientalis habet in medio sui urbem Guidi: Occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui, habet urbem Alcluith, quod lingua eorum significat petram. Cluith est enim juxta fluvium nominis illius. Ob harum autem infestationem gentium, Brittones legatos Romam cum epistolis mittentes, lachrimosis precibus auxilia flagitabant, subjectionemque continuam, dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant: quibus mox legio destinatur armata: qua, ubi insulam aduecta, & congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, ceteros sociorum sinibus expulit: eosque interim à dirissima depressione liberatos hortata est, instruere inter duo maria trans Insulam murum, qui arcendis hostibus posset esse praesidio: sicque domum cum triumpho magno reuersa est. Ad insulam murum, quem iussi erant, non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta, vel sirus (de quibus diximus) maris per millia passuum plurima: ut, ubi aquarum munitio deerat, ibi praesidio ualli fines suos ab hostium irruptione defenderent: cujus operis ibidem facti, id est, ualli altissimi, usque hodie certissima uestigia cernere licet. Incipit fere millium spatio à monasterio Cebercurnig ad Occidentem, in loco, qui sermone Pictorum Penuachel, lingua autem Anglorum Penuelma appellatur, & tendens contra Occidentem, terminatur juxta urbem Alcluith. Verum priores inimici ultro, ut Romanum militem abiisse conspexerant, mox aduerti nauibus irrumpunt terminos, ceduntque omnia, & quasi maturam segetem obuia quaeque metunt, calcant, transeunt. Vnde rursum mittuntur Romam legati, flebili uoce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deceretur: ne nomen Romanae provinciae, quod apud eos tam diu claruerat

claruerat, exterarum gentium importunitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, qua imperata tempore Autumni adveniens, magnas hostium strages dedit: eosque, qui evadere poterant, omnes trans maria fugavit: qui prius anniversarium pradas trans maria, nullo obsistente cogere solebant. Tunc Romani nunciavere Brittonibus, non se ultra ob eorum defensionem cum laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere, & certandi cum hostibus studium subire, quod non ob aliam causam, quam si ipsi inertia solverentur, eis possent esse fortiores. Quinetiam qui & hoc sociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, murum à mari ad mare recto tramite inter urbes, qua ibidem ob metum hostium facta fuerant, ubi & Severus quondam vallum fecerat, firmo de lapide locarunt. Quem videlicet murum hæcenus famosum, atque conspicuum, sumptu publico privatoque, adjuncta secum Britannorum manu, construebant. Octo pedes latum, & duodecim altum, recta ab Oriente in Occasum linea. Utrosque hodie in:uentibus clarum est: quo mox condito, dant fortia regni populo monita: præbent instituendorum exempla armorum. Sed in littore Oceani ad Meridiem, quo naves eorum habebantur: quia & inde Barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, & valedicunt sociis, tanquam ultra non reversuri. Et paulò post. Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt, disperguntur, insequitur hostis, accelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni à feris, ita miseri cives discerpuntur ab hostibus: unde à mansionibus, ac possessionibus suis ejecti, imminens sibi famis periculum, latrocinio ac rapacitate mutua temperabant: augentes externas domesticis motibus clades, donec omnis regio, totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur.

EX EPISTOLA GILDÆ.

Quos jussit construere inter duo maria trans Insulam murum, ut esset arcendis hostibus à turba instructus terrori, civibusque tutamini. Et infra. Igitur rursum misera mittentes epistolas reliquia ad Ætium Romana potestatis virum, hoc modo loquentes: Ætio ter consuli Gemitus Britannorum. Et post pauca querentes, Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hac duo genera funerum aut jugulamur, aut mergimur: nec pro eis quicquam adjutorii habent.

LIBER QUARTUS.

UM nostræ gentis historiam scribere aggredere-
 mur, quo reliqua magis aperta legentibus essent,
 pauca visum est supra repetere: sed ea potissimum,
 quæ à fabularum vanitate abessent, & à vetustis re-
 rum scriptoribus non dissentirent. Primū omnium,
 constans fama est, quam plurima etiam indicia confirmant, Hi-
 spanorum multitudinem, sive à potentioribus domo pulsam, si-
 ve abundante sobole ultro profectam, in Hiberniam transmi-
 sisse: ejusque in insulæ loca proxima tenuisse. Deinde, cum & aeris
 salubritas, & pabuli fœcunditas invitaret, paulatim complures,
 & propter seditiones domi, & exterorum injurias (quibus Hi-
 spania semper fuit obnoxia) quietioris vitæ spes & cupiditas eo-
 dem traxit: eoque facilius, quod ad insulam, jam à popularium
 suorum multitudine occupatam, tanquam ad alteram patriam
 se proficisci, sibi persuaderent. Stirps autem illa tanta sobole in
 terra hominum fœcundissima resloruit, ut jam, non Hiberniæ
 finibus contenti, in proximas etiam insulas minores frequenter
 emigrarent. Interea Scotis (id enim universæ genti nomen erat)
 per Æbudas insulas fines propagantibus, sed sine Rege ac certo
 imperio per cognationes tributim sparsis, appulit ad Hiberniæ
 littus classis Germanica, vel, ut scribit Beda, Scythica, eo rejecta
 tempestatibus, ut credibile est, quod nec liberos, nec uxores se-
 cum extulissent. Hi omnium rerum egeni, cum è longinqua na-
 vigatione nihil eis, præter arma, superesset, à Scotisque, missis
 legatis, sedes peterent: responsum fuit, Se exiguas & infœcun-
 das insulas ob agri penuriam occupare coactos, quas ne univer-
 sas quidem, si eis cedere possent, suffecturas tantæ multitudini.
 Communis vero sortis misertos, hominibus sævitia fortunæ
 afflicti, nec genere (ut è sermone, & institutis apparebat) alien-
 nis, consilium, & ad efficiendum, quanta possent, auxilia datu-
 ros. Consilium autem erat, ut propinquam insulam Albium, &
 amplam & fœcundam, & multis in locis adhuc incultam, &
 propter incolarum, sicubi essent, ingenia, qui multis tum Regi-
 bus inter se inimicis parebant, infirmam peterent. In illis discor-
 diis civilibus facile fore infirmiores fovendo, regionem am-
 plissimam occupare. Sua ad id auxilia non defutura. Cum Æ-
 budarum angustia, & res, ut tum erant, tenues facerent fidem.

Germani

Germani (qui postea Picti à Romanis & vicinis gentibus sunt appellati) oram Germanico mari vicinam ingressi, pulsus incolis, qui & rari, & inter se discordes erant, magnam ejus oræ partem in suam ditionem redegerunt: brevique prima illa cum Scotis amicitia auspiciâ sequuti, conjugibus ab eis acceptis, in unam propè gentem coaluerunt. Ita enim effectum est, ut frequenti ultrò citròque commeatu, magna Scotorum multitudo, vel ab affinis adhuc infirmis retenta, vel domesticarum rerum penuria impulsâ, vel charitate suorum, inter Pictos locum domicilio caperet. Picti primo affinium adventu læti, cum augete paulatim multitudinem cernerent, formidare cœperunt, ne cum primum spem vires Scotis facerent, ipsi eis obnoxii redderentur, primo secretis coitionibus, deinde palam in consiliis fremere cœperunt, providendum, ne peregrini secum post miscerentur: rationemque ineundam, ut, quæ adesset, multitudo minueretur. Iactatus etiam vulgo rumor est, divinitus Pictis ditionem esse datam, fore, ut aliquando tota gens à Scotis deleteretur. Hæ suspiciones in causa fuerunt, ut nationes ante amicissimæ seorsum habitarent: Scotique montanis in locis, & agriculturæ minus aptis (ut qui pecori pascendo, & venationibus magis dediti essent) se continerent: Picti agris fertilioribus secundum mare Germanicum colendis assuescerent: ac paulatim tot ante officii necessitudo contracta, brevi in funestum prope civile bellum vertit. Levibus enim de causis, primum jurgiis, deinde injuriis inter homines feroces ortis, gravissimorum odiorum semina jacta videbantur. Hanc occasionem Brittones utriusque gentis inimici cum essent nacti, discordiarum faces admoverunt, & Pictis non poscentibus auxilium adversus Scotos offerunt. Id Scoti cum tractari sentirent, & ipsi adversus imminens discrimen non modo auxilium, sed Regem etiam peregrinum asciscunt. Insulanorum duces cum penè pari dignitate essent, nec alter alteri cedere in animum induceret, accersitur cum copiis ex Hibernia Fergusius, Ferchardi filius, omnium Scotorum & consilio & manu primus habitus: & magno populi consensu Rex declaratur: atque exercitum ad aleam pugnae, si sit opus, subeundam parare, jubetur. Eodem prope momento rumor ad Scotos Pictosque promanarat, Brittones ambigua consilia utrique genti juxta perniciose agitare, ut victos pariter victoresque bello aggredierentur: & utriusque, vel ad interuersionem cæsis, vel Albio expulsis, ipsi totius Insulæ potirentur imperio. Ea res utriusque gentis copias, consilii incertas, aliquot dies in castris

stris continuit. Tandem in colloquium ventum, & detecta Brittonum occulta fraude, de pace agi cœptum: eaque renovata, tres exercitus diversi domum concesserunt. Britto conatu priore dejectus, alia fraude rem aggreditur. Immissis clam latronibus pecora Pictorum abigit. Res repetentibus respondet, justius à Scotis, furtis & latrociniis assuetis, eas, quam à se repeti. Ita elusa legatione, re infecta scœciales dimissi. Enimvero ea jam aperta ludo videtur. Itaque, cum fraudulenta consilia se magis magisque aperirent, recens contumelia vehementius, quam ex priore conatu ira residua, utriusque populi animos inflammavit. Igitur exercitu, quantum poterant, coacto, duo Reges bifariam Brittonum fines ingressi, agris ferro flammaque late deformatis, cum ingenti præda domum revertuntur. Ad eam injuriam vindicandam, Britto Scotorum fines ingressus, ad Dunum usque amnem penetravit, & minore longè damno, quam terrore, ea loca pervagatus, in ripa fluminis confedit. Fergusius enim, missis in montes locaque exercitibus inaccessa liberis & conjugibus, rebusque aliis, quæ agi aut asportari poterant, ipse aditus omnes observabat usque ad Pictorum adventum. Castris tandem cum eis junctis, communicatoque consilio, statuunt bellum ducere, & in regione hostili, incursione propè vasta hostem conficere. At Coilus (id Brittonum Regi nomen erat per speculatores causa cunctationis intellecta, quinque millia hominum in loca editiora, ut ibi in insidiis essent, præmittit: ipse reliquum exercitum rectà in hostem ducere decrevit. Id quoque cum Picti rescissent, inito rursus cum Scotis consilio, anteverendum rati, statuunt Brittonum castra de nocte aggredi. Igitur eductis copiis, Scoti à fronte, Picti à tergo invasuri, ad hostem ante lucem perveniunt. Ibi Brittones fiducia incautos, & qui, ob superiorum dierum cunctationem, hostes timere desierant, adhuc semisomnes obruncant. Cecidit cum parte majore suorum in eo tumultu Coilus ipse, regionemque, in qua pugnatum est, de suo nomine celebrem fecit. Fergusio victore domum reverso, Scoti ei posterisque ejus regnum jurejurando confirmarunt. Ipse deinde, rebus in Scotia pacatis, ad comprimendas auctoritate sua seditiones, in Hiberniam transit: rebusque ibi compositis, in reditu non procul evectus è portu, cui Rupes Fergusii nomen est, coorta repente tempestate, interiit, anno regni sui vicesimo quinto. Adventum ejus in Albium, in ea tempora conjiciunt, quibus Alexander Macedo Babylonem cepit, trecentesimo tricesimo ferè anno ante Christum natum.

II. REX.

Fergusio defuncto, duo filii, sed nondum regni potentes, restabant, Ferlegus, & Mainus. Eo factum est, ut Phylarchis ad prodendum Regem cocuntibus, magna contentione res transigoretur, aliis iusjurandum jactantibus, quo adacti erant, regnum stirpi Fergusianæ se conservaturos: aliis, quanta domi forisque Rege puero instarent pericula, commemorantibus. Tandem, post longam disceptationem, ratio inita est, qua nec puer, ætate nondum regno matura, imperaret, nec iurijurando fraus fieret: ut videlicet Regum liberis nondum adultis, propinquorum, qui maximè videretur regno idoneus, is rerum summæ præficeretur. Eo mortuo, regni successio ad Regis superioris liberos perveniret. Hæc postea perpetuò lex valuit, per annos serè C I O. x xv. usque ad Kennethum Tertium, de quo suo loco dicemus. Hac lege Feritharis, Fergusii frater, regnum est adeptus: atq; annos quindecim cum honorem gessit, tanta æquitate & modestia, ut & cives justum Regem, & pupilli tutorem optimum eum experirentur. His artibus cum pacem foris, domi charitatem civium comparasset, propinquorum tamen ambitionem placare non potuit. Ferlegus enim, regnandi cupiditate jamdudum inflammatus, communicata re prius cum turbulentissimo quoque juventutis, ac rerum novarum avidissimo, patruum adit, & regnum paternum reposcit, quod ille non ut suum, sed ut fiduciarium tenebat. Feritharis ad eò illo adolescentis importuno consilio non est perturbatus, ut, concione advocata, regnum egerare paratum se esse ostenderet: multaque etiam de adolescentis laude adjecit. Regno autem sibi credito, quod mors propinqua esset ablatura, malle spontè cedere, & voluntate potius quam necessitate, pietatem erga propinquos colere. Sed tantum omnium fuit erga Feritharem studium, tantaque charitas, ut hanc præproperam in Ferlego regni cupiditatem non modo vultu, sed increpationibus, atque adeo clara totius concionis acclamatione, sint averfati. Parefacta vero per indices adversus patruum conjuratione, cum consilii detestabilis auctor supplicio gravissimo dignus haberetur, valuit tamen in Ferlego patris memoria, & patrum præsentis gratia & preces, quo minus gravissimi sceleris cogitati morte poenas lueret. Custodes tantum adhibiti, qui facta dictaque ejus omnia specularentur. Sed ille quamlibet brevis moræ ad spem animo conceptam impatiens, deceptis custodibus, cum paucis consciis, primum ad Pictos, deinde, cum ibi nullam rerum novandarum materiam

inveniret, ad Brittones confugit, apud quos vitam ignavam & perinde ignobilem egit. Feritharis vero paucos post menses, incertum morbo an fraude, est sublatuſ. Ejus mortis ſuſpicionem ſuperior ambitio ſceluſque detectum, & recens fuga ſic auxit, ut Ferleguſ omnium ſententiis abſens damnaretur, quintodecimo ſerè poſt mortem patris anno.

I I I. R E X.

Ferlego damnato, Mainuſ frater ejuſ Scotorum Rex tertiuſ creatur: vir patri & patruo, quam fratri ſimilior. Iſ, pace cum vicinis confirmata, domi ſublatis facinoroſiſ, ſacrorum rituſ diligenter obeundo, tantam ſibi juſtitiæ & pietatiſ opinionem paravit, ut eum lædere, ſummuſ neſaſ, tam civeſ quam peregrini exiſtimarent. Hac ſanctitatiſ opinionem quàm armis tutior, poſtquam viginti novem annuſ imperaſſet, decedens, magnum ſui deſiderium apud omneſ bonoſ reliquit,

I I I I. R E X.

Dornadillam habuit, & filium & regni ſucceſſorem, & in æquitate colenda, patri ſimilem: cæteriſ vitæ partibuſ diſparem. Magnam enim temporis partem venationi dedit: id ſtuduſ in pace decorum, & corpori ſalubre ratus, & ad robur militare confirmandum, maximè utile. Animum præterea voluptateſ maximè puras inde capere: & adverſuſ avaritiã & luxuriã, cæteraque vitia, quæ ex ocio gignuntur, non modicè roborari. Hunc fama eſt, legeſ venaticãſ, quæ apud priſcoſ Scotoſ hæc ætate obſervantur, tuliffe. Deceſſit octavo & viceſimo regni anno.

V. R E X.

Nothatum ejuſ fratrem populuſ regnare juſſit, immaturo adhuc ad regendum, Reuthero ejuſ filio. Iſ imperium, quod ad eum diem fuerat moderatum & legitimum, ſtatim in ſuperbam dominationem convertit: civeſque paſſim juxta ſummoſ & infimoſ, velut non in tutelam, ſed prædam ſibi datoſ, multatione bonorum, exilio, morte, omni denique ſuppliciorum genere ita afflixit, ut nihil ad ſummam immanitateſ ſibi reliquum faceret: cæteriſ metu torpentibuſ. Dovaluſ quidam è Gallovidia, homo ambitioſuſ, ex odio civium in regem locum creſcendi datum ratus, cum ſciret, ſibi inſidias ab Rege parari, facinuſ occupare ſtatuit. Omnibuſ ad id ſatiſ comparatiſ, magna clientium & amicorum manu ſtipatuſ, ad Regem venit. Ei palam cædem nobilitatiſ, bonorum direptionem, publicãque ſervitutem cum exprobaſſet, petit, ut tandem aliquando regnum, quod

quod gerere nesciat, hæredi legitimo restituat. Nothatus, præter expectationem ultrò conviciis petitus, de acerbitate pristina nihil remittens, respondit, se, quæ gesserit, jure regio gessisse: si quid durius patratum esset, non id Regis ingenio, sed civium contumaciæ tribuendum. His conviciis ira utrinque irritata, cum ad manus ventum esset, Nothatus, à Dovalianis obtruncatur, postquam crudeliter & avarè viginti præfuisse annos.

VI. REX.

Reutherus à Dovali factione, sine populi suffragiis, Rex appellatur. Proceres, fama rei gestæ ad se perlata, etsi Nothatum quovis supplicio dignum existimabant, non probabant tamen exemplum. Multò etiam molestius ferebant, comitia regia sublata, & ad unius arbitrium lectionem amplissimi magistratus collatam. Neque id gratuitum facinus existimandum, quod adolescens oneri impar ad summum imperium esset evehctus. Rem verè æstimantibus, satis apparere, Reuthero nomen imperii, Dovalo vires esse quæsitæ. Neque sane publicè interesse, Nothatus an Dovalus præesset, nisi fortè commodiorem sub eo vitam sperarent, qui privatus Reges interimeret, privatus privato sceptrâ daret, quam sub ejus imperio, qui non ante insanierit, quam potestatis viribus fretus, & armorum terrore permissu populi septus fuit. Nothati propinqui, cum hæc vulgo jactari audirent, in cœtus publicè omnium vicem indignantium se insinuant, perfecerunt, ut bellum adversus Dovalum decerneretur: copiiisque ducem Ferchardum, Nothati generum, præficiendum curant. Nec Dovalus pugnam detrectavit. Bis eodem die concursum. Dovaliani, etsi numero superiores, tamen fusi fugatique sunt. In fuga plures quam in prælio cæsi. Præter enim Dovalum factionisque principes, cecidit cum multis suorum Getus Pictorum Rex. Reutherus novus Rex captus est. Profuit ei ad veniam simplicior ætas, patris memoria, & Regii sanguinis respectus. Nec incruenta victoribus fuit pugna, cæsis, præter alios propè omnibus Phylarchis. Hic conflictus, Scotorum & Pictorum res in Britannia ita afflixit, ut qui supererant, ne prædæ Brittonibus forent, in loca asperiora incultaque, & in proximas insulas defugerent. Brittones enim, quam diu quæsierant, occasionem nacti, statim ad Bodotriam (is nunc Fortha est) nullo resistente, perveniunt. Deinde, ibi rebus pro tempore compositis, in Caledonios profecti, disjectis, qui se ibi congregaverant, regiones Pictorum campestris occuparunt: ibique præfidiis dispositis,

tis, bellum confectum rati, domum reduxerunt exercitum. Interea reliquæ Scotorum & Pictorum, quæ in montibus, silvis, aliisque locis impeditis restiterant, direptionibus pecorum & arcium præfectos infestabant, & ipsi quoque victitabant. Interim majore etiam manu ex insulis collecta, vicos urebant, & latius prædas agendo, agros plerisque in locis incultos reddebant. Brittones, sive domesticis dissidiis detenti, sive exercitum in loca vasta & impedita ducere, non satis tutum rati, cum obviam nulla majore manu irent, sua segnitie hostium aluerunt audaciam. His miseriis Scoti & Picti cum per duodecim annos fuissent afflicti, tandem nova sobole juventutis bellicosæ (utpote in tantis reum angustiis duriter educatæ) aucti, nuntiis in omnes partes missis, mutuis adhortationibus confirmati, statuunt fortunam experiri. Reutherus igitur ex Hibernia in Æbudas, illinc deinde in Albium navigat: atq; ad æstuarium, quem nunc lacum Briennum vocant, copias exposuit: & cum Getho Gethi filio, eodemque suæ uxoris fratre congressus, de summa belli deliberat. Optimum factu rati, ad hostem incogitantem atque imparatum ducere. Eum ubi primum obviam habuerunt, ita conflixerunt atrociter, ut neutra aies è prælio læta discesserit. Ex eo, utriusque cladibus defatigatis, pax in aliquot annos fuit. Reutherus (sive, ut Beda vult, Reuda) in antiquam sedem Argathelam concessit: Scotique diu ab eo Dalreudini appellati. Daal enim, Scotorum lingua, partem significat. Inde progressus, brevi regnum ad fines antiquos promovit: ac vicelimo sexto, quam regnare ceperat, anno decessit, Thereo filio è Gethi filia relicto.

V I I. R E X.

Is quia vix decem erat annorum, juxta legem de Regibus ordinandis jam pridem receptam, patruus ejus Reutha Rex fuit declaratus. Qui à bellis externis ocium nactus, populum primum malis efferatum, deinde victoria etsi cruenta, insolentem, ad mitiorem cultum redigere conatus, multas sanctiones publicè utiles fecit: quarum non pauca apud præscos Scotos adhuc manent. His artibus cum septemdecim annos imperasset, cum summa omnium reverentia & amore, seu valetudinis adversæ (quod ipse causabatur) tædio, seu propinqui sui Therei ambitiosum timens ingenium, multa de laudibus ejus habita oratione, populo ægrè permittente regno se abdicavit.

V I I I. R E X.

Thereus ei successus, primis quidem sex annis ita regnum gessit,

gessit, ut Reutha de eo recte vaticinatus fuisse videretur. Deinde non sensim, sed repente ita in omnia flagitia præceps abiit, ut, nobilissimo quoque per calumniam sublato, facinorosi homines, amoto metu, totum regnum brevi latrocinii infestum fecerint. Phylarchi, deplorato statu publico, cum in eum animadvertere statuissent, ille, comperta conjuratione, ad Brittones confugit: ibique, reditu desperato, in summo contemptu & ignominia consenuit. Interea Conanus, homo prudens ac severus, Prorex electus, ab illo labefactata & concussa restituit: latrocinia compescuit: ac rebus, quoad potuit, compositis, in conventu publico, accepto nuncio de Therei morte, magistratu se abdicavit, duodecimo ferme anno, quam Thereus regnum inierat.

IX. REX.

Iosina proximi Regis frater, rerum gubernaculo admotus, nihil in ullam partem gessisse, memorabile fertur, nisi quod Medicos in honore summo habuit: quod, cum exularet in Hibernia cum patre, eis maxime familiariter fuisset usus. Brevi reliqua nobilitate in Regis mores eunte, factum est, ut multis sæculis nemo esset in Scotia illustriore loco natus, qui vulnerum curationem non teneret. Reliquarum enim partium medicinæ rarus erat tum usus apud homines, in summa parsimonia educatos, & magnis laboribus exercitatos. Decessit autem matura senectute, cum viginti quatuor annos regnum tenuisset.

X. REX.

Huic successit filius Finnanus, qui, paternis insistens vestigiis, nihil magis laboravit, quam ut civili & moderato imperio suos assuesceret: & benevolentia magis, quam armis, auctoritatem regiam tueretur. Ut autem radices tyrannidis recideret, decretum fecit, ne quid Reges, quod maioris esset momenti, nisi de publici consilii auctoritate, juberent. Cum triginta annos regnum tenuisset, civibus & peregrinis juxta carus, decessit.

XI. REX.

Nec ulla tamen res æquè desiderium ejus auxit, ac Dursti filii, qui ei successit, vita in omnia vitia projecta. Paternos primum amicos, ut molestos voluptatum suarum interpellatores, à se ablegavit, & corruptissimum quenque è juventute in familiarem consuetudinem ascivit: ac tum demum se totum epulis & Veneri dedit. Uxorem regis Brittonum filiam, comitibus prostitutam, abegit. Tandem, facta contra eum nobilitatis con-

juratione, velut è somno experrectus, cum neque domi quicquam tutum, nec foris exilio locum fidum prospiceret, quod peregrinis & civibus juxta invisus esset, optimum factu ratus, prioris vitæ simulare pœnitentiam. Ita enim, & se imperium retenturum, & de inimicis in tempore pœnas expetiturum. Igitur, primum revocata uxore, Brittones reconciliare conatus est. Civium primores ad se vocat. Gravissimo sacramento interposito, præteritorum oblivionem sancit. Flagitiosissimum quenque, velut ad supplicium servatum, in carceres conjicit: ac sanctè pollicetur, se nihil in posterum, nisi de primatum consilio acturum. His rebus ubi animi sinceri fidem fecit, concordiam ludis, convivis, aliisque, quæ publica fert lætitia, celebrat: ac jam gaudio solutis omnium animis, nobilitatem frequentem ad cœnam vocat: eos, ubi incautos & inermes in unum locum conclusisset, immixtis percussoribus omnes ad unum occidit. Ea calamitas non tam reliquorum animos metu repressit, quam iram languentem novis facibus accendit. Igitur coacto magno exercitu, cunctis, ad invisum portentum tollendum, conjurantibus: Durstus, omni alia spe præcisa, cum paucis flagitiosis, quos metus communis pœnæ, ob superioris vitæ scelera, aggregaverat, prælii fortuna tentata, occisus est, postquam novem annos regnasset. In omnium ordinum tam justo adversus eum odio, tamen hoc regio nomini & majorum memoriæ tributum est, ut defuncti corpus in monumenta majorum inferretur.

X I I. R E X.

In comitiis regis magna fuit inter proceres contentio, aliis censentibus, juxta sacramentum Fergusio præstitum, veterem esse morem servandum, aliis metuentibus ne, si quem è Dursti propinquis facerent Regem, vel similitudo morum eum ad flagitia, vel sanguinis propinquitas ad ultionem impelleret. Tandem Evenus Dursti frater patruelis, & vitæ superioris commendatione, & insigni adversus tyrannum vivum odio commendatus, è Pictis, ubi, Durstum perosus, sponte exulabat, ad regnum magno consensu vocatus est. Is primus creditur, cives in suum nomen sacramento adegisse: qui mos à Phylarchis nunc quoque servatur. Evenus omnium primum, ut mores à superiore Rege corruptos formaret, adolescentes ad antiquam in victu, vestitu, & in consuetudine quotidiana parsimoniam revocavit. Ita firmiores ad militiam, & minus domi turbulentos ratus futuros. Omnes regni sui partes diligenter perlustravit: jus cum summa moderatatione dixit: & fontes, pro modo delictorum, punivit.

vit. Pictorum Regem aduersus Brittones auxiliis iuuit: inter quos pugnam longè pertinacissimam nox diremit, adeo incerta victoria, ut pari clade, ac perinde metu uterque exercitus affectus discesserit, Brittones domum, Scoti & Picti in montes proximos: qui postridie è superiore loco animaduersa hostium fuga, spolia legerunt: ac se pro victoribus gerentes, exercitus domum reduxerunt. Hostibus repressis, Euenus iterum ad pacis opera se convertit: ac ne molestum esset Regibus, toties regiones omnes (ut tum mos erat) ad jus dicendum obire, iudices ordinarios, regno in conventus diuiso, juri dicundo præfecit. Delatores item instituit, qui noxios deferrent. Id munus, vitio deprehenso, incertum legene sit abrogatum, an sponte abolitum. Decimo nono regni sui anno mortem obiit. Gillo filio notho, eodemque vasro & regni cupido post se relicto.

XIII. REX.

Supererant è legitima Regum stirpe proximi, Dochamus & Dorgallus, Dursti filii, iidemque gemini. Inter eos, cum discrimen ætas non faceret, scædum de regno certamen ortum, Gilli etiam fraude vehementius accensum est. Cum res ad arbitrium propinquorum relata esset, ibi, præ pertinaci factionum studio, nihil decerni potuit. Gillus, qui auctor utrique fuerat, ut alter alterum tolleret, cum occulta consilia parum procederent, procerum & propinquorum primis, ut controversias finirent, in unum locum coactis, per homines idoneos seditione subito excitata, utrunque interimendum curat. Deinde velut ipse petitus foret insidiis, implorata omnium, qui aderant, fide, in Evonium locum ab Eueno communitum profugit. Eo præsidio cum parte nobilitatis & hominibus sui sceleris consciis occupato, è superiore loco multa de fratrum temeritate & pertinacia ad populum frequentem concionatus, multa aduersus cædis auctores locutus, tandem subiecit, se ab Eueno, non modo rerum domesticarum sed etiam regni, donec novus Rex eligeretur, curatorem relictum. Hæc qui audiebant, etsi falsa rebantur, tamen, cum eum firmis præsidiis munitum viderent, metu gravioris periculi, sacramento incunctanter adacti, eum Regem dixerunt. Ille etsi consensu populi utcunque expresso regnum sibi confirmaverat, tamen superstitionibus Dursti posteris nunquam se tutum ratus, animum ad nepotes ejus tollendos, adjecit. Erant autem Lismorus, Gormacus & Ederus è Dochamo Dursti filio geniti. Hi cum in Manna insula educarentur. Gillus ipse, ad eos reducendos, profectus, duos majores natu omni honoris

ni honoris & humanitatis specie profecutus, in Albium secum abduxit: ut apud se (quemadmodum simulabat) Regii pueri regio cultui assuescerent. Cum Edero, qui minimus erat, milites, præsidii obtentu, reliquit, quibus occulta dederat mandata, ut stato die puerum interficerent. Sed, cum Gilli ingenium omnibus esset notum, nutrix fraudem suspicata, alumnum clam sublatum, nocte in Argatheliam transmisit: ac, nequicquam ad cædem eum quærente Gillo, aliquot annos occultè in spelunca educavit. Ille non modo fratres pueri natu majores, sed milites etiam custodes occidit. Ipsum vero Ederum, cum falsus rumor in Hiberniam delatum pervulgasset, quærere desiit. Sed nec, nepotum Dursti cæde perpetrata, satis tutum adhuc se arbitratus, quamdiu quisquam è Regia stirpe superesset, omnes propinquos familiarique interimendos curavit. Proceres, qui molestè præsentem rerum statum ferebant, & pejora metuebant, conjuratione clam facta, tanto silentio rem texerunt, ut Gillus prius geri, quam parari bellum, senserit. Cum exercitum contra rebelles cogeret, sensit, quam fluxa fides hominum erga sceleratos esset. Nam & pauci ad eum convenerunt, & hi fere, qui, propter superioris vitæ flagitia, pacem timebant. Itaque suis diffusus, relicto exercitu, piscatoria navicula in Hiberniam fugit. Scoti, ne legitimo carerent imperio, Caduallum conjurandi principem, copiis hostium in fidem receptis, Proregem creant. Is cum Gillum, facinorosos undique cogentem, bellum renovare velle intelligeret, cum, antequam copias majores colligeret, persequi, quocunque fugeret, decrevit. Primum in Æbudas insulas navigavit. Ibi Ederum, unum è Dursti progenie superstitem, ad se adductum, liberaliter instituendum dedit. Gillus audito ejus adventu, rursus in Hiberniam abiit: proceribus ejus gentis magna spe præmiorum sollicitatis, in primis si se reducerent Æbudas, iis se donaturum. His pollicitationibus magnum exercitum confecit. Caduallus, cum rebus omnibus ad trajectionem paratus esset, propè de cursu revocatus est, ut se suspitione regni falsa liberaret.

X I I I I. R E X.

Primum omnium Evenum, præclara fama virum, Doyallo Finnani Regis fratre genitum, populi suffragiis Regem creandum curat. Is, accepto magistratu, loca hostibus opportuna ac maximè maritima, firmis præsiidiis communit, ne subiti hostes possent impunè exscensionem facere. Gillus, id cum rescisset, & ipse mutato consilio, in Illam insulam navigat. Ibi cum omnia late

late ferro flammaque vastasset, in Hiberniam rediit. Eventus, ut belli fontem exhauriret, magnum eo exercitum, duce Caduallo, mittit. Nec Gillus certamen detrectat. Sed à suis, magis prædam quam ducem secutis, destitutus, veste mutata, in propinquum nemus fugit, paucis è tanto numero eum comitantibus. Reliquus exercitus à lociis & duce proditus, se Caduallo dedit. Gillus, post prælium diu quæsitus, tandem in antro obscuro repertus, trucidatur tertio quam regnum occupaverat anno. Caput relatum ad Caduallum. Eum, rebus feliciter gestis ex Hibernia redeuntem, non eadem fortuna exceperit. Majorem enim exercitus partem cum omni præda, sæda tempestate vexatus, amisit. Unde tantum concepit mœrorem, ut non adeo diu post, ægritudine animi confectus, interierit: Rege frustra consolantè, ac res præclare bello gestas laudante, adversa in fortunæ levitiam conferente. Rex novus hoc rerum successu clarus, pacem cum Pictis renovavit: & Gethi tertii Pictorum Regis filia in matrimonium accepta, eam confirmavit. Sed hanc publicam lætitiâ subitus Orcadensium in Albium exscensus interpellavit. Eos repente Rex aggressus, ex agris ad montes, è montibus ad mare compulit. Ibi trepidantes, & in conscendendo turbatos adortus, penè ad unum concidit. Belus eorum Rex, desperata salute, sibi manum intulit. Evenus, bello defunctus, ad pacis opera conversus, duo emporia locis commodis instituit: utrique ab omnibus præterfluentibus indita nomina Ennerlothea & Ennernessa. Enner enim prisca Scoti vocant locum, quo naves appellere possunt. Æbudas, longa bellorum licentia tumultuantes, sublatis inter incolas discordiis, pacavit. Brevi deinde post, cum septemdecim regnasset annis, mortem obiit.

XV. REX.

Suffectus ei Rex est Ederus, Dochami filius. Is cum pacè domi forisque parta frueretur, ac venationibus (ex vetere gentis consuetudine) indulgeret, subito affertur, Bredium insulanum, Gilli tyranni propinquum, magna cum classe appulisse, ac late prædas agere. Adversus hunc tumultuario repente exercitu ducto, noctu hostium castris quanto potuit cum silentio, præteritis, stationem navium aggressus, parvo negotio nec opinantes in suam potestatem redegit: custodibus occisis, classem incendit. Mane in hostes duxit: ac pari negligentia ibi inventa, primo tumultu in compositos fudit, Multi inter cunctationem pugnæ ac fugæ cæsi: reliqui ad mare propinquum, interclusa fuga, capti, & laqueis strangulati. Præda, dominis agnoscentibus reddi-

ta. Similem tumultum ex eisdem infulis, post aliquot annos, ejusdem Gilli alius propinquus excitavit, qui similem quoque habuit exitum, deleto exercitu, classe incensa, præda recuperata, ac dominis reddita. Ita pace ubique parta, senex octavo & quadragesimo imperii anno, morbo est extinctus.

X V I. R E X.

Huic successit Evenus tertius, indignus optimo patre filius: qui non contentus centum è nobilitate concubinis, ni suam spurcitiem, latis legibus, in vulgus proderet. Tulit enim, ut cuivis liceret, pro opibus quot alere posset, uxores ducere: ut Rex ante nuptias sponfarum nobilium, nobiles plebejarum prælibarent pudicitiam: ut plebejorum uxores cum nobilitate communes essent. Hanc flagitiosam ejus nequitiam secutæ sunt (ut ferè solent) comites luxuria, crudelitas, avaritia. Nam, cum ad sumptus opes non suppetere, opulentiores, confictis causis, rapiebantur ad supplicium, & commercio Regi cum furibus inito, furandi summa erat impunitas. Ita, quam gratiam ab adolescentia corrupta, ex promiscuæ libidinis permissione, sperarat, eam truculentia & rapacitate amisit: & conjuratione nobilitatis facta, sensit, quam infida malorum esset societas. Nam, cum primum in aciem ventum est, à suis destitutus, vivus in hostium manus venit, ac in custodiam publicam conjectus est. Cadallano, qui pro Rege ei suffectus erat, rogante de pœna ejus, in perpetua vincula est damnatus. Ibi quidam ex inimicis, priorum offensarum memor, è cæde Regis vel procerum gratiam, vel saltem impunitatem sperans, cum noctu in carcere strangulavit, cum jam septem annos regnasset. Ejus facinoris auctor, fracta gula, pœnas luit.

X V I I. R E X.

Sequitus est Metellanus Ederi propinquus, non minus, ob virtutes egregias, omnibus carus, quam Evenus fuerat, ob vitam flagitiosè actam, invisus. Ea res tamen ei apud omnes peperit auctoritatem, ut eo imperante perpetua fuit foris pax, & domi tranquillitas. Hoc unum ad summam felicitatem ei defuit, quod, nobilitatis in libidinem proclivis pertinacia impeditus, leges Eveni spurcas abrogare non potuerit, Obiit mortem, anno regni sui tricesimo.

X V I I I. R E X.

Eo sine liberis defuncto, regnum delatum est ad Caratacum, Cadallani filium, generis Regii juvenem. Is, inito statim regno, Æbudas à morte proximi Regis, tumultuantes, non sine labore compe-

compescuit: nec temerè tamen crediderim, quod nostri scriptores, Orofium, Eutropium, & Bedam secuti, tradunt, Orcadas, eo imperante, à Claudio Cæsare superatas: non quod difficile existimen, paucas insulas in sævissimo mari disjectas, à paucis incolis & inermibus habitatas, singulas aggredi, & cum mutuis auxiliis se tueri non possent, omnes vincere. Nec quod incredibile putem, in eam expeditionem classem à Claudio missam, homine (ut inquit Orofius) qui bellum ubique & victoriam undecunque quæreret: sed quod Tacitus affirmet, ante Iulii Agricolæ adventum, eam Britannix partem Romanis omnino incognitam fuisse. Caratacus regnum annos viginti tenuit.

X I X. R E X.

Ei successit Corbredus frater. Is quoque Insulanus, qui, omnibus fermè interregnis spem novarum rerum secuti, novos motus ciebant, multis expeditionibus attrivit: latrones, in plebem grassantes, extinxit: & pace ibi constituta, in Albium reversus, totamque Scotiam pervagatus, labefactata bello restituit, ac decimo octavo regni anno decessit.

X X. R E X.

Conventus procerum, præterito ob immaturam ætatem Corbredi filio, Dardannum Metellani nepotem regnare iussit. Nemo ante hunc majore cum expectatione regnum iniit: nemo spem de se conceptam vehementius fefellit. Ante susceptum magistratum, multa liberalitatis, temperantiæ, & fortitudinis dedit exempla: initio imperii medium se Regem gessit: triennio vix exacto, in omnia vitiorum genera præceps abiit. Probos & prudentes viros, qui patri à consiliis fuerant, quod ejus adversarentur nequitix ex aula expulit. Adulatores & novarum voluptatum inventores in præcipuo habebat honore. Cardorum propinquum suum, qui juri & æquitati administrandæ præfectus fuerat sub Rege superiore, molestum suarum voluptatum interpellatorem, occidit. Atque intra paucos dies plerique alii, divitiis aut virtute præstantes, alius alia fraude circumventi periere. Tandem, ut metum successoris sibi demeret, Corbredum Galdum, genere propinquum, fratresque ejus in spem regni liberaliter educatos, tollere decrevit. Negotium eos necandi datur Cormoraco cuidam, ex intimis familiaribus. Is magnis muneribus donatus, & promissis oneratus, ad scelus perpetrandum dimissus: sed rem incautius aggressus, à Galdi comitibus, strictam sicam tenens, est comprehensus: ac in jus ductus, tormentis adhibitis auctorem totiusque conjurationis seriem confessus, flammam

tim occiditur. Hoc facinore vulgato, magno consensu in Regem conjuratur: cæsisque statim turpium voluptatum, quos nancisci poterant, ministris, ad ipsum mali caput viam affectant. Interea Conanus, unus ex assentatorum grege, obscuro quidem loco natus, sed cui omnium rerum apud Regem maxima erat fides & auctoritas, collecta manu proceribus obuiam ire ausus, à suis defertur, & captus, vitam laqueo finit. Multitudo jam Galdum ducenti nata. Dardannum latebras spectantem, & inter prendendum manum sibi inferre conantem, ad eum perducit. Ibi statim mori iussus. Capite defuncti ad ludibrium proposito, corpus in cloacam projectum, cum regnasset annos quatuor,

X X I. R E X.

Huic successit Corbredus secundus, cognomento Galdus, & suarum virtutum tirocinio, & patris optimi memoria, & indole præclara proceribus ac plebi juxta carus. Sunt, qui, hunc Galgacum à Tacito appellari, existiment. A Scotis cognomen ei Gal-di est additum, quod apud Brittones educatus fuisset. Scoti enim vetere consuetudine advenas Galdos vel Gallos, velut Germani *Wals*, appellare solent: qua de re alibi plura diximus. Hic maximam de se spem conceptam auxit. Profectus ad insulas, Sciam & Leogum, non minore prudentia quam severitate motus jampridem ortos, & ignavia Dardanni auctos compescuit. Latronum duces interemit: cæteris, pœnæ metu, vel sibi cōsciscere exilium, vel ad opera rustica redire coactis. Hic, opinor, primus Regum Scotorum signa cum Romanis contulit, imperio eorum paulatim se ad fines ipsius propagante. Nam Petilius Cerialis, primus Brigantium vires fregit: & ejus successor Iulius Frontinus Silures vicit. Ad has gentes, non adeo longe à Scotorum & Pictorum finibus positas, non abhorret à vero, nulla fuisse auxilia. Successit superioribus Iulius Agricola: qui, superatis Ordovicibus, Monaque insula in potestatem redacta, cum ad angustissimam Britanniae partem venisset, ratus, non magnum sibi ad insulæ finem spatium superesse, animum ad totam perdomandam adjecit. Tercio igitur imperii anno, proximas Pictorum & Scotorum regiones, populando percurrit, donec ad Taum amnem pervenit: quanvis afflictò tempestatibus exercitu, spatium tamen ponendis idoneo loco castellis habuit: quæ res & consilia hostium vana reddidit, & vires fregit: Antea enim, homines ad omnium malorum patientiam indurati, quæ ætate amiserant, hieme, legionibus per hiberna dispersis, recuperabant: ac plerunque castella non satis munita expugnabant. Tum vero, solertia Agricolæ in
castellis

castellis ponendis, & diligentia in muniendis, annuis copiis in singula coniectis, artes eorum frustabantur. Quarto imperii anno, perspecto, quam brevi spatio Bodotriæ & Glottæ æstuaria dirimuntur, ac, loco præsidii firmato, regiones in Hibernicum mare versas depopulatus est. Quinto anno, classe in Oceanum immissa, multis in locis excursionses fecit, ac populationibus maritimam oram infestavit, littoraque Hiberniam spectantia præsidii munivit, non modo in usum præsentem, sed etiam ut in Hiberniam illinc facilius trajiceret. Hac Agricolæ prudentia Scoti & Picti in angustum angulum conclusi, & à Brittonum commercio seclusi, ad ultimum sese periculum comparabant. Nec segnius Agricola, classe circumire iussa, ad extrema insulæ exploranda, & ipse trans Bodotriam ducto exercitu, in Caledonios tetendit. Ibi jam hostes (ut in ultimum discrimen) parati, castella quædam Romanorum oppugnare aggressi, tantum intulerunt terroris, ut plerique & multitudinem, & ex desperatione pertinaciam timentes, consulerent, cum exercitu retro in pacatiora loca revertendum. Verum dux propositi certus, cum hostes pluribus agminibus adventare audisset, & ipse tripartito adversus eos duxit: quæ res ei penè exitio fuit. Hostes enim ejus, intellecto consilio, universi unam legionem de nocte oppugnare aggressi, cæsis vigilibus, paulum abfuit, quin castra caperent. Sed adventu reliquarum legionum impediti, cum usq; ad lucem acriter dimicassent, tandem victi, in loca impedita refugerunt. Hac ferè septimo expeditionum anno gesta. In proximam æstatem utrique se ad ultimam dimicationem parabant: Romanis in ea victoria spem finiendi belli collocantibus: hostibus de libertate, de vita, de omnibus quæ chara & sancta solent esse hominibus, decertaturis. Ac superioribus præliis se rati, arte potius quam virtute victos, ad Grampii montis radices, loco paulum editiore, Romanorum adventum opperiantur. Ibi cruento prælio congressi, cum diu incerto Marte pugnassent, tandem Caledoniorum fortissimo quoque cæso, victa pertinacia, in loca tutiora secesserunt. Neque quisquam dubitabat, quin Agricola totam Britanniam armis pacaturus esset, nisi à Domitiano, non ad honorem ostentatum, sed ad necem revocatus fuisset. Sub discesum ejus, Romana castra seditione laborarunt: & Scoti Pictique, paulum hac occasione recreati, è latebris prodire cœperunt: & cum nec parem ducem, nec eandem disciplinam apud Romanos sensissent, legatis passim dimissis, non modo popularium animos, sed etiam Brittonum tentare sunt aggressi. Ac primum

num, levibus præliis resump̄a audacia, jam præsidia oppugnare, & acie structa, certaminis aleam experiri non dubitabant. Hac ratione, Romani ex agris eorum expulsi, cum Brittonibus de veteri provincia Marte ambiguo decertabant. Galdus, ab armis otium nactus, regiones diligenter obeundo, veteres dominos in agros bello vastatos reduxit: in vacua milites misit: & latrociniiis cohibitis, dissidia cum Pictis orientia composuit. Tandem, non minore apud hostes quam cives gloria clarus, decessit anno, quam regnum suscepit tricésimo, quinto.

XXII. REX.

Patri optimo suffectus Luctacus, filius flagitiosissimus: qui, spreto majorum consilio, se totum vino & scortis dedit. Nullam ab ejus libidine, vel propinqua cum ipso cognatio, vel reverentia legum, vel majorum aut maritorum respectus vendicabat. Accessere ad hæc, inhumana crudelitas, & inexplibilis avaritia. Juventus quoque, in pejora proclivis, facile in regios mores degeneravit. Igitur cum passim omnia stupris, rapinis & cædibus contaminaret, nec unus quispiam ejus impotentia obviæ ire auderet, tandem, conventu primorum facto, cum liberius coargueretur, & principes, tanquam seditiosos, ad supplicium rapi juberet, concursu multitudinis una cum scelerum ministris fuit occisus, vix finito tertio regni anno. Datum autem honori patris, ut in sepulchrum majorum cadaver inferretur. Cæterorum corpora insepulta projecta.

XXIII. REX.

Mogaldus deinde Rex electus, Galdi ex filia nepos, initio imperii optimis regibus par: senior facilè, vitiorum contagio, in avunculi mores abiit. Principio, ut vitiosis superioris Regis institutis, mores publicos fœdantibus, facilius mederetur, pacem cum vicinis coluit: ceremonias veteres, incuria neglectas, restituit: ministros flagitiorum ex aula expulit: atque ad consilia seniorum omnia, more prisco, revocavit: quæ res ei & omnium popularium amorem, & apud vicinas nationes peperit reverentiam. Rebus domi compositis, Rex ad studia belli conversus, Romanos regni sui finibus prohibuit, & Pictos auxiliis ab eorum injuria defendit: & eorum auctoritatem aliquot secundis præliis apud Brittones ita imminuit, ut & ipsi, spe libertatis recuperandæ erecti, multis in locis arma sumpserint. Eam spem auxerat, quod Adrianus Iulium Severum virum acrem, & rei militaris peritum, è Britannia in Syriam, ad componendos Judæorum motus, transfulerat. Igitur Adrianus, tumultu magis ac magis gli-

gis glifcente, è Galliis in Britanniam tranfiit. Sed ut erat pacis quam belli ftudiofior, magifque tueri parta, quam limites imperii proferre cupiebat, cum Eboracum veniffet, agrosque ultiores omni belli clade vaftatos comperiffet, ut rem propius infpiceret, ad Tinam amnem cafta movit. Ibi à fenioribus, qui Agricolam fecuti, propè ad ultimos Britannia fines penetraverant, edoctus, in reliqua Infula perdomanda plus laboris quam emolumenti fore, vallo & foffa inter Tinæ & Efcæ fluminum æftuaria per octoginta millia paffuum ducto, Scotos & Pictos à provincialibus exclufit: ac ftatu provincie ordinato, in continentem rediit. Hujus valli cum adhuc pluribus in locis extent veftigia, miror, à Beda mentionem penitus omiffam, præfertim cum è Latinis, Ælius Spartianus in Adriano, è Græcis, Herodianus in Severo meminerit. Nec enim mihi perfuadere poffum, in eo fuiffe Bedam errore, qui plerofq; adhuc tenet, hoc vallum, non ab Adriano, fed à Severo fuiffe factum. Hac ratione Romana provincia pacata, & vicinorum excurfionibus cohibitis, diu pax utrinque fuit: Britannis ocium libenter amplectentibus, & Scotis Pictisque agrum vicinum, velut prædam oblatam, inter fe dividentibus. Sed eadem pax, præterquam quod defidia & ocio vires corporis fregit, etiam, voluptatum blandientibus jam tum illecebris, animi robur emolliit. Itaque adverfus arma hucusque invictus Mogaldus, avitæ gloriæ oblitus, in vitia præceps abiit: ac præter alia facinora foeda, & publicè perniciofa, legem iniquiffimam condidit, ut damnatorum bona fifco addicerentur, nullam in partem liberis & uxoribus admiffis. Eam legem etfi omnibus iniquam, & inhumanam & tum intelligerent, & nunc intelligant, tamen à fifci procuratoribus, qui Regum cupiditatibus lenocinantur, hac etiam ætate defenditur. Mogaldus, fuis vitiis nobilitati & vulgo juxtà invifus, cum eorum conjurationi par effe non poffet, cum uno & altero comite latebras & fugam circumfpiciens, deprehensus interficitur, poftquam triginta ſex annos regnaſſet, circiter Antonini pii annum VI.

XXIIII. REX.

Hunc fecutus eſt filius Conarus, qui, ab ſcelefto initio exorſus, regnum flagitioſiſſimum infelici exitu clauſit. Nam non modo conſcius, ſed etiam particeps conjurationis in patrem fuit. Sed ad occultanda initio vitia, bellum commodè ei incidiffe videbatur. Vallo enim Adriani ſuperato, Brittones magnam hominum pecorumque vim abſtulerant. Conſilio igitur communicato, & exercitu cum Pictis juncto, pluribus locis val-

luna

lum transcendunt. Brittonumque agros latè populantur: ac de-
 mum cum hoste congressi, magno & cruento prælio cum Ro-
 manis & Brittonibus conflagunt. Utrinque propè par clades pa-
 cem in proximum annum præstitit. Romanus, quia non vicerat,
 sibi pro victo videri. Igitur suis copiis attritis, & Brittonibus,
 quos ex ipsius calamitate in spem libertatis videbat erectos, non
 satis confidens, supplementum ab Antonino Pio petit: culpam
 violatæ pacis in Scotos & Pictos, acceptæ cladis in Brittones
 confert. Missus ab Imperatore legatus, Lollius Urbicus, hostes
 magno prælio victos submovit, ac vallum denuo instauravit.
 Deinde per annos complures, velut tacitis induciis, ab armis est
 cessatum. Romanus enim satis habebat, castris in propinquo po-
 sitis, hostem populatione prohibere: & Conarus, qui nihil in
 bello, præter licentiam, amabat, domum, ut se totum voluptati-
 bus per ocium immergeret, properabat. Ibi statim vitia, quæ ad
 hominum studia concilianda cælaverat, se prodiderunt. Hac arte
 regnum sibi conciliatum ratus, à majoribus magno labore par-
 ta, luxu & libidinibus ita profudit, ut brevi ad extremam redi-
 geretur inopiam. Igitur conventu habito, multa de magnificen-
 tia regibus necessaria locutus, & de inopia publica conquestus,
 splendoris & elegantia honestis nominibus vitia sua regens,
 vehementer petere institit, ut censu habito, pro rei familiaris
 modo tributum indiceretur. Ea oratio cum ad omnium aures
 ingrata accideret, responsum est, rem esse majoris momenti,
 quam ut in præsentia expediri posset. Brevi tempore, ad consul-
 tandum, impetrato, cum singulorum sententias exquisissent, in-
 tellectum est, novum hoc infinitæ pecuniæ aucupium non à pri-
 moribus, sed ab adulatione aulica fuisse inventum. Statuunt Re-
 gem, ut parum ad regendum idoneum, in custodia habendum,
 donec, eo regnū egerante, alium substituant. Postridie revocatis,
 qui primus rogatus est sententiam, asperè in priorē Regis vitam
 investus, longa oratione docuit, non lenones, parasitos, sympho-
 niacos, & meretricum greges instrumentum esse regni: quip-
 pe in bello inutiles, in pace molestos, sumptuosos, infamiae &
 dedecoris plenos. Falsam esse quærelam, Regias opes sumptibus
 esse impares: quippe quibus tot superiores Reges, bello clari, &
 formidabiles hostibus, in pace honestè & splendidè vixerint.
 Quod si cui patrimonium publicum angustius videatur, non è
 civium direptione, sed è parsimonia domestica, quod deest, sup-
 plendum. Sumptuum cuique modum, non ad cupiditates, quæ
 infinitæ sunt, sed ad census mensuram & necessitates naturæ com-
 pōnen-

ponendum. Itaque, se censere, nebulones illos, in quos collatum erat patrimonium publicum, & quorum cau' a Rex tot homines honestos afflixerit, bonis exuerit, trucidarit, cogendos: ut, quæ per injuriam aliorum adulando pararint, jure, nec sine cruciatu, rependant. Regem in custodia interim habendum, dum alium sufficiant, qui non modo assuescat ipse, sed alios exemplo doceat, more patrio, parè & duriter vivere: & disciplinam à majoribus acceptam ad posteros transmittere. Hæc oratio ut erat aspera, auribus, liberam audire vocem insolentibus, visa est asperior. Itaque Rex non leviter animos commotos inflectere & sedare annixus est, sed ferocibus minis vehementius inflammavit, & penè efferavit: interque altercationem & jurgia orto tumultu, Rex, injecta ab astantibus manu, in cellam cum paucis includitur. Aulici, pravorum consiliorum auctores, statim ad supplicium ducuntur, & ne major aliquis motus oriretur in populo vinculis imperii soluto, Argadus homo nobilis fit Prorex, dum populus ad novum Regem prodendum coeat. Is, quanquam initio statum publicum, æquitate summa rem administrando, composuisset, & magnam hac moderatione laudem esset asscutus, tamen, corrupto rebus prosperis animo, brevi propè omnem vitæ superioris existimationem amisit. Intestinas enim seditiones fovendo, & externis viribus auctoritatem suam confirmando, junctoque cum primoribus Pictorum hospitio, ut uxore inde sumpta, filiabusque ibi elocatis, facile apparebat, eum viam ad regnum præstruere. Hæc cum ei in conventu objicerentur, graviterque inèreparetur, quod tam citò degenerasset, atque ille, quæ objiciebantur, cum vera esse cognosceret, totus pudore confusus, in lacrymas prorupisset, ac ubi primum loqui potuit, cum objecta crimina purgare non posset, ad misericordiam conversus, pœnam deprecatur. Id si impetret, se brevi curaturum, ut quod per errorem peccasset, virtute & industria corrigeret. Hæc humi projectus cum suppliciter oraret, ira in misericordiam versa proceres cum attollunt, & in imperio perseverare jubent: ab eoque petunt, ut ipse sibi pœnæ moderator esset: satis enim illis sumptum videri supplicii, si vere & ex animo superiorum cum pœniteret. Ex illo die, Argadus, hominibus prudentissimis convocatis, nihil, nisi de eorum consilio, transigebat, multa in suo magistratu utiliter in publicum constituit. Illud autem in primis, quod judicum provincialium licentiam cohibuit: vetuitque ne sine discrimine de quovis delicto pronunciant. Facinorosis sublatis, aut coercitis, mores, diuturna licentia cor-

ria corruptos, non modo pœnis legum, sed vitæ quoque suæ exemplo emendavit. Inter hæc Conarus decimo quarto regni anno, partim mœrore confectus, partim adversa valetudine afflictus, in custodia impuram vitam finivit.

X X V. R E X.

In ejus locum surrogatus Ethodius, ex Mogaldi sorore natus, ilico in conventu Argadam magnis laudibus ornavit, honoribus profectus est, & amplis præmiis donavit, summamque rerum omnium potestatem secum ei detulit. Cum de more omnes regni sui regiones perlustraret, in Æbudas trajecit. Missus ad pacis turbatores Argadam, brevi comprehensos ad Regem perduxit. His motibus compositis, cum in Albium redisset, Insulani præsentis metu liberati, & falsis de bello externo rumoribus inducti, & supplicio noxiorum magis irritati, quam suppressi, iterum tumultuari cœperunt. Ad eos coercendos, missus rursus Argadam, cum hic Pictorum, illi Hibernensium auxiliis freti essent, nulla mora pugnae facta est: in qua Argadam, circumventus insidiis, interiit. Ea calamitas, cæteris rebus omissis, illo Regem traxit: qui levibus, per occasiones, præliis & assiduis incursionibus ita Insulanos afflixit, ut (cum viribus minus possent) quo loci commoditate tutiores essent, in vallem rupibus præruptis undique cinctam, in quam unus angustus ferebat aditus, se conjecerint. Ethodius loci vitio perspecto, custodiis ad idoneos exitus dispositis, fossam & vallum ante fauces objecit: atque ita ad extremam omnium rerum penuriam eos perduxit, ut, malis coacti, tandem sui arbitrium Regi permitterent. Datae nihil recusantibus conditiones, ut ducenti, quos Rex ederet, una cum duce dederentur: reliqui, traditis armis, ad sua quisque remearent. Deditorum, quod statim repræsentatum est, supplicium propè novam seditionem concitavit. Vulgus enim adeo, indignitate spectaculi tam fœdi, exarsit, ut cum armis carerent, lapidum temerè objacentium jactu regios incesserent. Is quoque tumultus non sine multa cæde compressus est. Ethodius, pace ubique parta, dum juris dicundi causa, omnes regni fines obit, & ocium venationibus oblectat, multas venaticas leges fecit, quarum magna pars adhuc servatur. Cum de more procerum Scotorum, fidicinem ex Hibernia in cubiculo suo pernoctantem haberet, ab eo noctu occisus fuit, in ultionem cujusdam propinqui sui, quem à Rege interemptum causabatur. Is dum ad supplicium duceretur, averso à tormentis animo,

tis animo, speciem gaudentis præbuit, tanquam, qui suo munere probè functus fuisset.

XXVI. REX.

Ethodio, cum triginta tres annos regnasset, extincto, filioque nondum ad regendum maturo, electus est frater ejus Satrael. Hic cum callido pravoque esset ingenio, ac regnum stabilire in sua domo, extinctis Ethodii liberis, statueret, primum procetes, ut quisque superiori Regi carus fuerat, variis calumniis aggressus est. Deinde vulgus (ut rebatur) primatum eade attonitum spoliare cœpit, quæres brevi odium ejus auxit, & auctoritatem imminuit: & seditiones excitavit. Ad eas reprimendas, odii publici non ignarus, cum prodire non auderet, à suis noctu domi strangulatus est: cum præfuisset annos quatuor.

XXVII. REX.

Assumptus est in locum ejus alter Ethodii frater, Donaldus: qui Satraelis vitia magnis virtutibus æquavit: vel etiam superavit. Quas virtutes gratiores reddebat cum studio æquitatis conjuncta clementia. Is, & auctoritatis pondere, & pœnarum repræsentatione sublatis intestinis discordiis, juventutem, partim ocio lascivientem, partim luxu fractam, itineribus & labore salubriorē, & ad vim hostium arcendam paratiorem fore ratus, delectum habuit, & militem exercendo ita assuefecit, ut brevi tirones veteranorum æquarent virtutem. Huic consilio pax foris nonnihil opitulata est. Nam cum ante paucos annos milites Romani in Britannia tumultuantes quemlibet alium, quam Commodum Imperatorem deposcerent, ac præcipuè Ælium Pertinacem, qui, ad eos pacandos, erat missus, Scotis & Pictis omisiss, omnem vim bellii in semetipsos converterunt. Profuit etiam, ad pacem colendam, quod Donaldus, Regum Scotorum primus, Christianos ritus receperat. Nec tamen ipse, nec proximi aliquot Reges, etsi magna nobilitatis parte conatibus eorum favente, prisca sacrorum ceremonias penitus exigere potuerunt. Verum, cum incidisset in ejus regnum Severi Imperatoris expeditio, omnes omnium rationes & publicas & privatas ea immutavit. Severus enim, homo rei militaris peritissimus, in spem totius Insulæ perdomandæ, tantas in Britanniam copias, quantas nemo antea Romanorum duxit. Suberant & aliæ hujus expeditionis causæ: filiorum vita urbanis delitiis corrupta, & exercitus ocio & ignavia mollitus: quibus rebus ex labore militari petendum esse remedium existimabat. Ejus adventu jam-

jam erupturi motus sunt compressi: & Scoti Pictique, relictis proximis agris, in loca impeditiora se receperunt. Severus, ut aliquando finem bellis Britannicis imponeret, per vasta omnia, & à cultoribus deserta in Caledonios duxit. Hostibus nusquam congredi ausis, cum regionis asperitate plurimum ei laboris fuit, dum silvas excindit, editiora complanat, congesta in paludes terra viam sternit, & amnes pontibus jungit. Interea hostes non ausi adversus tantam multitudinem aciem struere, pecorum prædam aliis atque aliis locis objiciebant: ut ea illecebra Romanos, longius ab exercitu digressos, conficerent: qui præterquam quod sparsi insidiis excipiebantur, etiam insolitis affligebantur imbribus: & itineribus fessi, cum sequi non possent, à familiaribus, ne in hostium potestatem venirent, passim occidebantur. Neque tamen, desideratis quinquaginta millibus (ut scribit Dion) prius ab incepto destiterunt, quam ad finem insulæ penetrassent. Severus ipse, quanquam adversa valetudine ferè tota hac expeditione lectica lecta sit circumlatus, tamen perseverantia illa incredibili coegit hostes, ad conditiones pacis venire, atque agri parte non exigua cedere. Finem Romani Imperii vallum duxit, inter Bodotriæ & Glottæ æstuaria, ubi antea Agricola finire provinciam decreverat. Id vallum, qua Carrontem amnem attingit, præsidium habuit, eo situ & viarum descriptione, ut modicæ urbis instar esset, quam nostrorum quidam falsò Camelodunum fuisse, existimaverunt. Propius vero est, hanc esse urbem, quam Beda Guidi vocat. Paucis, antequam hæc scriberemus, annis, vestigia fossarum & murorum, item vicorum apparebant, nec adhuc muri diruti omnino ita confusa sunt indicia, ut non interim se multis in locis prodant: terraque leviter effossa, quadrati lapides eruuntur, quibus vicini agrorum domini ad ædium suarum substruções utuntur. Indicant autem inscripti lapides, qui interim inveniuntur, id opus Romanorum fuisse. Magnitudinem molitionis ejus ostendunt hæc Ælii Spartiani verba, *BRITANNIAM* (quod maximum ejus Imperii decus est) *muro per transversam insulam ducto, utrinque ad finem Oceani munit. Quibus verbis mihi indicare videtur, non vallum, quod Beda vult, sed murum fuisse: præsertim cum opus, quod vallo Adriani plusquam dimidio brevius sit, tali elogio prosequatur. Distat autem, ubi minimum, hæc munitio plus octoginta millibus passuum à vallo Adriani. Extant & alia, nisi fallor, ejus pacis indicia. Est enim paulò infra id, quod diximus, præsidium,*
in adversa

in aduersa Carrontis ripa, ædificium rotundum, è saxis quadratis nulla calce aut cemento coagmentatis: non majus modico columbari, supernè apertum, cætera illæsum, nisi quod ostii superum lumen, in quo nomen auctoris & operis inscriptum fuisse, creditur, ab Eduardo primo Anglorum Rege est ablatum: eadem invidia, qua reliqua omnia vetera Scotorum monumenta, quod in ipso erat, delevit. Id opus, nonnulli falso prodiderunt, templum Claudij Cæsaris fuisse. Nos, quantum conjectura possumus assequi, ædem Termini fuisse, credimus. Erant item in ejusdem fluminis ripa sinistra duo tumuli terreni, in modica planitie, manu (ut satis apparet) congesti. Minoris, qui magis ad Occasum vergit, bona pars alluvione amnis est ablata. Dunos pacis adhuc eos accolæ vocant. Pace igitur, ex hac insulæ divisione, iterum parta, ac rebus utcunque compositis, Donaldus, cum unum & viginti rei Scoticæ præfuisset annos, decessit.

XXVII. REX.

Ei successus est Ethodius secundus, superioris Ethodii filius: homo propè stupidus: certè languidiore ingenio, quam cui tam ferocis populi moderatio conveniret. Quo animadverso, primores collecti, erga genus Fergusii ea sunt usi reverentia, ut homini, quantumvis ignavo, nullius tamen sceleris comperto, nomen quidem Regium relinquerent, præfectos autem singulis regionibus darent, qui jus dicerent. Eorum moderatione & æquitate factum est, ut nunquam Scotica res fuerit tranquillior. Neque enim tantum delicta puniebant, sed Regis avaritiam immodicam populo reddiderunt innoxiam. Rex, vicesimo primo magistratus anno, familiarum tumultu occisus est.

XXIX. REX.

Athirco ejus filius, cum ingenii majus, quam pro ætate, specimen daret, Rex creatur. Nam equitando, jaculando, militaribusque studiis cum æqualibus contendendo, præterea beneficentia & humanitate omnium sibi amorem conciliaverat. Verum cum ætate in vitia deflectens, profunda avaritia, iracundia, luxuria, inertia, omnium bonorum studia brevi ab se avertit: & quo juvenus flagitiis ejus magis consentiebat, eo vehementius eorum patres offendeat. Tandem per Nathalocum, hominem apprimè nobilem, cujus filias à se constupratas, & flagris cæfas colluvioni scædorum hominum, quam circa se habebat, prostituerat, conjuratione nobilitatis facta, frustra se vi tueri conatus, à suis etiam, turpium flagitiorum odio, de-

sertus, manum sibi intulit, duodecimo-quam regnare cœperat anno. Rege extincto, Dorus, vel quia frater, vel quod scelerum minister ei fuisset, metuens proceres, ne, ut in recenti invidia erant animo inflammato, in totum genus Regium sævirent, cum parvis ejus liberis Findoco, Carantio, & Donaldto aufugit. Neque multum eum sua sefellit opinio. Nathalocus enim, qui singulari erat affectus injuria, non contentus Dori exilio, submittit percussores, qui ipsum cum liberis fratris interficerent. Hi ad Pictos profecti (nam eum locum exilio Regii pueri delegerant) insidiatores, decepti staturæ & faciei similitudine, alium pro Doro clam nacti: obruncant.

XXX. REX.

Nathalocus, quem maxime suis rationibus adversum metuebat, sublatum ratus, primus, ambitiosè regnum apud Scotos petisse dicitur, ac magna nobilitatis parte adversa, ab iis, quos pollicitationibus & donis corruperat, Rex factus est: nec malè partum imperium melius gessit. Suspecta enim nobilitate, quam in Comitibus regni sibi adversam fuerat expertus, per homines plebejos, quos egestas & audacia facilè ad quodvis facinus impellere poterat, omnia administrabat. Accessit ad has suspiciones alia gravior, deprehensis literis ad principes nobilitatis, è quibus intellectum est, Dorum Athirconisque liberos vivere, ac in regni spem, apud Pictos educari: hoc igitur periculum ut averteret, quos maxime suspectos è primoribus habebat, ad se vocat, tanquam de commodis publicis cum eis consulturus. Comprehensos, universos in carcerem conjecit, ac proxima nocte strangulandos curavit. Verum, quod suo timori speraverat remedium, id velut fax conjurationis fuit. Nam Cæso- rum amici non minus sibi metuentes, quam propinquorum & necessariorum calamitate dolentes, undique in eum arma comparant. Quorum conatibus ut obviam iret, dum exercitum cogit, à quodam suorum familiarium occiditur, propè duodecimo regni anno. Adjiciunt hic quidam nostrorum fabulam, magis concinnè fictam, quam verisimilem: illum ipsum, à quo Rex cæsus fuit, ad divinos missum, ut de victoria, de vita Regis ac regno ejus percontaretur, responsum à quadam anu accepisse, Regem non diu victurum: nec periculum ei ab hoste, sed à familiaribus instare. Cum ille urgeret, à quo? animum, à te, subjecisse. Ille, mulierem execratus, cum domum rediret, subiit animum illa cogitatio, nec responsum cæleri posse, nec edere tutum esse: ne se apud Regem, hominem pravum & suo timori indulgentem,

tem, suspectum redderet. Itaque tutius visum est, tyrannum cum multorum gratia interficere, quam, cum gravissimo proprii capitis discrimine, incolumem servare. Statim, ubi domum rediit, impetrato, ad responsa divinorum exponenda, secreto: cæso Rege duodecimum imperii annum ingresso; patriam servitio, & se periculo exemit.

XXXI. REX.

Ejus morte divulgata, liberi Athirconis revocantur. Findochus, præter genus, multis naturæ blandimentis, corporis viribus, forma, proceritate, ætatis flore, ad hæc periculis commendatus, Rex eligitur: neque spem de se conceptam fefellit. Erat enim, in consuetudine quotidiana, summa humanitate, in jure dicundo, æquitate, in promissis, fide. Verum Donaldus Insulanus, pacis impatiens, cum numerosa manu suorum in Albium trajecit: & ingenti clade, villarum, quacunque pergebat, edita, magnam prædam domum abegit. Causa belli prætexebatur, ultio mortis Nathaloci Regis. Findochus, exercitu statim collecto, in illam Insulam transmisit, & Donaldum, prælio victum, ad naves fugere coegit. Multi in acie ceciderunt: multi, dum cum tumultu naves conscendunt, submersi. Donaldus ipse, dum, in scapham receptus, fugam meditatur: ea multitudinis irrumpentis pondere depressa periit. Insulani, animis nihil ea clade fractis, discedente Rege, accitis ex Hibernia auxiliis, bellum renovant: & Donaldum prioris Donaldi filio duce, iterum excensionem faciunt: magnamque prædam abigunt. Findochus iterum cum copiis in Æbudas trajecit: omnesque insulas perlustrando, severè in latrones animadvertit: munitionibusque in quas confugere consueverant, everfis, tantum prædarum abegit, tantamque cædem fecit, ut multas insularum propè desertas relinqueret. Ad ejus reditum, Donaldus ex Hibernia, quo perfugerat, reversus, dum exercitum reparare conatur, ita vires imminutas sensit, ut necessariò, belli apertè gerendi, consilii omisissis, ad dolos animum converteret. Nam, cum non auderet Regi, fidem publicam interponenti se committere, duos è suis, juxta callidos & audaces, in aulam cum secretis mandatis misit. Hi, cum & genus suum jactarent, & de Donaldi injuriis graviter conquererentur, Regi quidem fidem non fecerunt. Itaque ad fratrem ejus Carantium, hominem levem & ambitiosum, se contulerunt. Ab eo in intimum familiaritatis locum recepti, & per eum ad consilia de rebus maximis admissi, cum ejus ingenium explorando cognovissent, non dubitarunt, secreta mandata, de

Rege tollendo, cum eo communicare. Ille regnum, alieno scelere & periculo partum, velut jam certum, amplexus, omni genere favoris eos est profecutus. Igitur omnibus ad præcogitatum scelus comparatis, captato tempore, dum Rex, ceteris ad spectaculum inusitata magnitudine feræ accurrentibus, alterum eorum suæ fortunæ multiplicem eventum narrantem audit, ab altero, venabulo in pectus adacto, interimitur. Concurso facto ad atrox facinus, alii moribundum Regem excipiunt, alii percussores sequuntur. Comprehensi, & ad supplicium ducti, expresso prius tormentorum vi Donaldi consilio, & scelere Carantii, qui tum, dissimulandæ rei causa, procul aberat, ipsi quidem iustas pœnas luerunt. Carantius autem, primum ad Brittones fugit. Sed ibi, vulgata exilii causa, cum hospitibus esset detestabilis, ad Romana castra se contulit.

XXXI. REX.

Optimo & viro & Regi, scelere detestabili fratris occiso, undecimo regni anno, suffectus est minimus trium fratrum, Donaldus. Is, cum ad ultionem necis fraternæ se pararet, audit, Donaldum Insulanum, Moraviam ingressum, non jam pro latrone, sed pro Rege omnia gerere. Igitur edicto, ut reliqui sequerentur, ipse cum paucis, qui sorte aderant, recta ad hostem progreditur. Donaldus Insulanus certior per exploratores, quam exiguæ Regi essent copiæ, diem noctemque continuato itinere, famam sui adventus prævenit. Rex, inopinata re perculsus, cum certamen fugere non posset, congressus, majus quam pro numero prælium fecit. Tandem, superante hostium multitudine, victus, & graviter vulneratus, ipse cum triginta è primoribus nobilitatis in manus venit. Cæsa ad tria millia, duo capta. Rex intra triduum seu mœrore ob rem male gestam, seu dolore vulnere decessit, vix circumacto primo anno regni sui.

XXXII. REX.

Eo defuncto, Donaldus Insulanus, qui nomen Regium antea, nullo auctore, sumpserat, jam pro legitimo Rege se gerebat, fretus maxime timore procerum: qui, ne propinqui sui captivi occidantur (nam id Donaldus assidue comminabatur) nihil movere ausi sunt. Tyrannus, cum in omnes debaccharetur, non contentus edicto prohibere, ne quis, præter ipsius ministros, arma ferret, aut nobilitatem passim ad cædem rapere, in cujus exitio firmamentum sui regni constituebat, inter suæ crudelitati superstites discordias serebat: nec ullum pulchrius existimabat spectaculum, quam mutuam civium cædem. Eam enim cladem lucro
sibi

sibi ponebat, tot inimicis levare putabat, quot ex utraque acie perissent: neque quicquam magis, quam civium concordiam metuebat. Itaque domi ferè se continebat: & suarum in omnes injuriarum sibi conscius, omnes formidans, omnibusque formidabilis, rarò in publicum prodibat. Duodecimo tandem anno in iis miseriis transacto, vix publicorum malorum vindex est inventus Crathilinthus, Findoci Regis filius. Is, occultè apud nutricium delitescens, diu periisse, est creditus. Verum, cum jam paucos viribus & solertia pares haberet, genus & nomen dissimulans, primum in aulam, deinde in Regis familiaritatem receptus, dexteritate ingenii brevi perfecit, ut primum gratiæ locum apud eum obtineret. Tandem, rebus omnibus ex animi sententia succedentibus, cum, indicato paucis, quis esset, & quid pararet, idoneam facinori patrando manum ad se collegisset, Donaldum, injuriæ opportunum nactus, occidit, & cum suis clam discessit.

XXXIIII. REX.

Tyranni morte divulgata, & res & auctor summa omnium cum lætitia excipitur. Crathilinthus, generis indicis testibusque prolatis, quanto nemo antea studio, Rex est declaratus, ut qui, non modo libertatis, sed salutis omnium auctor esset. Primum, magno omnium consensu, Tyranni liberos & propinquos, ut velut radicitus tyrannidem extirparet, necandos curavit: deinde, partes omnes regni, ad jus de more dicendum, perlustravit: labefactataque à Donaldo, quanta potuit cura, confirmavit: ac pace domi forisque parta, ocium, gentis more, venationibus oblectare statuit. Ejus rei studio, cum in monte Grampio, juxta Pictorum fines ageret, juventutem Picticam ad se venientem honorificè habuit. Nec ea contentus amicitia, quæ ex antiquis necessitudinibus & publica pace nata erat, etiam eos familiari consuetudine complecti studuit. Sed ea Regis comitas propè in perniciem vertit. Nam cum Picti canem insigne, quem Scotorum Rex in deliciis habebat, clam apud se cælassent, indicio ad custodem canis perlato, ad locum, ubi cælabatur, profectus, dum canem retrahere conatur, interimitur. Ad ejus cædem, clamore factò, cum utrinque magna multitudo concurrisset, acri pugna edita, ac multis occisis, in iisque non paucis ex utriusque gentis nobili juventute, jactura est crudelissimi belli seminarium. Nam ex eo die, cum utraque gens alteram omnibus bellorum incommodis vexaret, non ante cessatum est, quam justis exercitibus sit concursum. Ne-

que pax, etsi Regibus utrinque eam cupientibus, ullis conditionibus coire potuit. Quanquam enim non ignorabant, Romanis & Brittonibus semper infestis, quanto cum periculo dissiderent, mutuae tamen ultionis cupiditas ita eos efferaverat, ut, dum privatas quisque persequitur injurias, calamitatem communiter omnibus impendentem contemnerent. Ac nisi Carausius exul Romanus, obscuro quidem loco natus, at militia clarus intervenisset, ad alterius gentis internecionem pugnatum fuisset. Is enim à Diocletiano missus Bononiam maritimam, ut Belgicam Armoricam ab incurSIONIBUS Francorum & Saxonum tueretur, cum, multis barbaris sæpe captis, prædam integram nec provincialibus redderet, nec ad Imperatorem mitteret, suspicio est orta, consulto ab eo barbaros admitti, ut redeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret. Igitur à Maximino jussus occidi, purpuram sumpsit, & Britannias occupavit: utque opes adversus Bassianum Legatum Romanum firmaret, discordiis inter Scotos & Pictos pacatis, cum utrisque fœdus fecit, & societatem iniit. Romanis multa adversus hominem rei militaris peritum frustra expertis, & Scotis & Pictis in veterem, quos aliquando tenuerant agrorum possessionem restitutis, postquam septem annos imperium gessisset, ab Allecto socio est occisus. Allecto, cum triennio rebus præfuisset, ab Asclepiodoto interempto, Britannia, decimo quam defecerat anno, Romanis est restituta. Sed nec Asclepiodotus, nec, qui ei successit, Constantinus Chlorus quicquam in Britannia memoratu dignum gessit, nisi quod ex Helena concubina Constantinum, qui postea rerum potitus est, genuit. Inter hæc, decessit Crathilinthus, postquam rei Scoticæ præfuisset annos viginti quatuor.

X X X V. R E X.

Fincormachus frater ejus patruelis, post eum regno Scotorum potitus, secunda prælia adversus Romanos, adjunctis Brittonibus & Pictis, quædam absque externis auxiliis fecit. Tandem, viribus Romanorum domi bellis civilibus, & foris assiduis contentionibus attritis quietioribus rebus, Scoti quoque libenter pacem sunt amplexi. Liberati curis externis, nihil prius habuerunt, quam ut religionem Christianam promoverent, occasione illinc orta, quod multi ex Brittonibus Christiani, sævitiam Diocletiani timentes, ad eos confugerant: è quibus complures, doctrina & vitæ integritate clari, in Scotia substiterunt, vitamque solitariam, tanta sanctitatis opinione apud omnes, vixerunt, ut

vita functorum cellæ in templa commutarentur. Ex eoque consuetudo mansit apud posteros, ut prisca Scoti templa cellas vocent. Hoc genus monachorum Culdeos appellabant: mansitque nomen & institutum, donec monachorum genus recentius, in plures divisum sectas, eos expulit: tanto doctrina & pietate illis inferius, quanto divitiis & ceremoniis, cæteroque cultu externo, quibus oculos capiunt, & animos infatuant, sunt superiores. Fincormachus igitur, Scotorum rebus æquitate summa compositis, & civibus ad mansuetioris vitæ cultum reductis, decessit, quadragesimo septimo regni sui anno.

XXXVI. REX.

Eo defuncto, gravissima de regno contentio est exorta, inter tres fratres patruales, è tribus Crathilinthi fratribus genitos, Romachum, Fethelmachum, & Angusianum, seu verius Æneanum. Romachum commendabat, quod è tribus Crathilinthi fratribus pater ejus ætate maximus, quod mater è Regio Pictorum sanguine esset, quod ipse ingenio foret acri, & ad parandas amicitias, flexili. Pro Angusiano faciebat ætas, & experientia rerum, & mores amabiles, atque inde favor populi, & ante omnia, qui initio fuerat competitor, tum suffragator Fethelmachus. Propter eorum seditiones, cum res ad arma spectaret, primis comitiis nihil peragi poterat: & soluto conventu, cum totum regnum in duas factiones diversas iret, Romachus favore populi inferior, advocata juventute Pictica, se externis auxiliis firmat. Ab iis, cum Angusianus rescisset, sibi insidias parari, potius existimavit, vitam semel fortunæ committere, quam in perpetuo timore sollicitam agere. Igitur, coactis amicis, cum Romacho prælio congressus, victusque, in Æbudas cum Fethelmacho profugit. Ibi cum intelligeret, se factionum principibus ob virtutem formidabilem, & apud populum natura venalem, & Romachi pollicitationibus corruptum, parum fore tutum, in Hiberniam cum suis discessit. Romachus autem, vi magis, quam populi voluntate regnum affectus, æmulo submoto, in adversarios crudeliter exercuit inimicitias: ac, ne vi magis, quam jure grassari videretur, dum regiones obit, ad conventus habendos, ac, non adhibito de more consilio, solus ad suum arbitrium causas capitales revocat, magna cum cæde grassatus, maximum timorem in omnes bonos diffudit. Tandem, omnibus præsertim rerum statum exosis, repentina conjuratione nobilitatis antequam vires tyrannis colligere posset, oppressus è fuga, quam ad Pictos intenderat,

derat, retractus, pœnas luit, tertio sui regni anno. Caput, pilo affixum, lætum populo spectaculum circumlatum est.

XXXVII. REX.

Angusianus ingenti omnium consensu, ad regnum capiendũ, est revocatus, Primum, qui Romacho crudelitatis & avaritię ministri fuerant, sub Rege iusto sibi timentes, Pictorum Regem Nectamum, in ultionem propinqui sui, ad arma commoverunt. Angusianus pacis cupidus, per legatos sæpe Pictos admonuit, quanto cum periculo utriusque regni pugnaturi essent, Brittonibus in amborum exitium intentis. Verum, ubi eos vel fiducia virium, vel iracundia perturbatos, à pacificis consiliis aversos vidit, educto exercitu, post acerrimum conflictum, victoria est potitus. Rex Pictorum cum paucis evasit. Verum, postquam metus recessit, ira & pudore inflammatus, ægre à suis impetrat, ut novum sibi exercitum decernant. Eo coacto, in Caledoniam ducit. Angusianus, iterum frustra tentata pace, cum suis copiis ad hostem tendit. Pugnatum est utrinque pari obstinatione, alteris partam laudem tueri, alteris ignominiam acceptam delere, conantibus. Demum Scoti, Angusiano cæso, solutis ordinibus, in fugam versi. Nec Pictis læta fuit victoria, Rege suo, ac præstantissimo quoque bellatore in acie interempto. Prope par utrinque damnum acceptum, pacem ad breve tempus præstitit. Præfuit rei Scoticæ Angusianus paulum supra annum.

XXXVIII. REX.

Fethelmachus Angusiano Rex est successus. Cum vix biennium in regno compleisset, exercitu coacto, Pictorum agros fœdis populationibus vastavit. Ubi primum hostis occurrit, concursus est cum utriusque gentis magna strage. Nam Pictorum acies media, cornibus nudata, propè tota circumventa est: nec tamen inulta cecidit: Rex Pictorum, tertio post die, è vulnere decessit. Scoti victoria usi, late, nullo exercitu obvio, Pictorum agros vastant. Picti enim, tanta clade accepta, nunquam totis viribus ausi se fortunæ committere, leves procurfantium manus in populos, locis & temporibus opportunis immittentes, latius eos evagari prohibebant. Interea Hergustus homo callidus, accepto in suos imperio, quatenus viribus impar erat, ad fraudem conversus, duos Pictici generis viros immisit, qui, se Scotos simulantes, Regi perniciem molirentur. Hi cum fidicine quodam de cæde Regis transegerunt. Hoc enim hominum genus, ad somnos conciliandos, & vigilias oblectandas, in cubiculis nobilium pernoctabant: qui mos etiam adhuc in omnibus insulis Britan-

Britannicis apud præcos Scotos observatur. Igitur statuto die, Picti, ut conventum erat, à fidicine intronissi, Regem, quam maximè possunt occultè, jugulant. Nec tamen ita rem cælare potuerunt, quin ad morientis gemitum ministri excitati, facinoris auctores sunt persecuti: & cum ulterius fugere non possent, è prærupto saxo lapidibus propugnantes ministri Regii asscucti, ad pœnas eos retraxerunt.

XXXIX. REX.

Fethelmacho regni sui annotertio extincto, successit Eugenius, seu potius Evenus, Fincormachi filius. Sub id tempus, Maximus legatus in spem totius insulæ potiundæ erectus, si utranque gentem deleteret, primum cum Pictis, ut tum res erant, infirmioribus, atque ideo, ad paciscendum promptioribus, amicitiam simulat: eos vanis promissis implet, si in societate Romana perseverent, præter innumera alia commoda, totum Scotorum agrum se eis concessurum. Audivere libenter ea Picti, & ira cœci, & vindictæ cupidi, & promissis deleniti, & in futurum improvidi. Igitur, cum Romanis conjuncti Scotorum agros popularentur, primus eis conflictus fuit ad Cream Gallovidiæ amnem. Scoti pauciores à pluribus circumventi, dum in omnes partes fugiunt, Romani, velut certa victoria potiti, sine ordine fugientibus instant. Interea Argathelii, & posteriores aliquot populi, qui nondum se cum reliquis copiis junxerant, in dissipatos Romanos densis agminibus inveci, magnam stragem ediderunt. Eugenius, collectis, quos è fuga retrahere potuit, habito super summa rerum consilio, cum præsentis copiarum nullam spem renovandi belli facerent, retro in Carictam abiit. Maximum vero, quo minus victoria uteretur, prohibuit trepidus nuncius, omnia in interiore Britannia bello ardere. Scoti, ejus discessu, majore hostium parte levati, quanquam vix ad sua tuenda sufficerent, ira tamen ac spe, se ante exactam ætatem hostes vicinos insigni aliqua clade repressuros, quicquid virium aut odii supererat, in Pictos effuderunt. Quacunque pergebant, obviis absque discrimine trucidatis, ferro & flamma latè vastitatem faciebant. Maximus, quanquam minis & verborum contumelia Scotos persequeretur, utriusque tamen clade gentis pariter lætus, ubi primum ei commodum fuit, tanquam damna Pictis illata ulturus, in Scotos movit. Illi tum, non de gloria, imperio, aut præda dimicaturi: sed de patria, fortunis, vita, cæterisque, quæ hominibus cara esse solent, eductis omnibus, qui arma ferre possent, non modo viris, sed etiam (gentili consuetudine) mulieribus.

mulieribus, in ultimum se discrimen parant: & castris non procul à Duno amne positis, non longe ab hostibus constiterunt. Acie utrinque instructa, primi concurrerunt cum Scotis Romanorum auxilia. Ibi alteris spe, alteris desperatione incitatis, certamen acrius, quam longius fuit. Picti & Brittones magna cum cæde repulsi: ac, nisi subsidium in tempore à Romanis venisset, fugam circumspētabant. Verum, Maximo legiones admovente, Scoti, & multitudine, & genere armorum, & disciplina inferiores, ruinæ modo retroacti. Cecidit ibi Rex Eugenius, dum suis non vult superesse: ac major procerum pars, ne Regem prodidisse videretur. At Maximus, tanta victoria citius, quam sperarat, potitus, cum vix haberet, in quem odium exerceret, misericordia ad pristinam clementiam revocatus, multis Scotorum regionibus perlustratis, dedentes sese recepit, agrosque colere iussit: &, ut suis contenti, vicinis molesti ne essent, imperat. Picti hanc ejus clementiam ægerrime ferentes, contendebant, nunquam Romanos eorumque socios solidam & sinceram pacem habituros, incolumi gente Scotorum, semper inquieti, semper ad omnem prædæ occasionem intenta: nunquam terram Britannicam securam fore, dum in ea quicquam illius sanguinis superesset: cum feris belluis rem esse, quæ nullis officiis provocatæ mansuescant, nullis damnis fractæ conquiescant: eundem, qui ei genti esset, bello finem futurum. Cum Maximus contra multa differeret, de vetere populi Romani instituto, à quo gentes victæ, non modo relictæ incolumes, sed etiam civitate sint donatæ: nunquam in orbe terrarum, ferè perdomito, gentem ullam penitus excisam: se curasse, ut, Rege cum omni juventute cæso, non metuendos vicinis, sed potius miserandos hostes relinqueret: nec se Pictorum adversus eos odio cedere: sed, rem vere æstimantibus, multo lætius esse spectaculum, è viventium miseriis, quam cruore occisorum: gravioresque pœnam esse, vivendo semper mortem optare, quam seme moriendo, malis omnibus defungi. Hæc quidem ille differebat, non tam ulla erga Scotos benevolentia, quam Picticæ crudelitatis odio: simul in futurum prospiciens, quam periculosum esset provinciæ Romanæ, si vires Pictorum, deletis penitus Scotis, duplicarentur. Picti vero, nec querelis, nec precibus, nec donis abstinuere, prius, quam edictum impetrarent, ut Scoti omnes, ante certum diem, Britannia excederent: qui secus fecisset, ei fore capitale. Ager eorum inter Pictos & Brittones divisus. Scoti superstites, quo quenque fors tulit, per Hiberniam, Æbudas, Scandiam.

Scandiam, & Cherronesum Cimbricam dispersi, ab incolis satis humaniter fuerunt recepti. Sed nec à sacerdotibus & monachis, qui tum in summo erant honore, Picti, etsi publicè Christianis institutis imbuti, injuriam abstinerunt. Illi vero profugi, cum in omnes circumcirca regiones dispergerentur, multi in Ionam, Æbudarum unam, devenerunt: atque ibi in cœnobium collecti, magnam suæ sanctitatis & eruditionis famam ad posteros transmiserunt. Cæteris Scotis ita bello afflictis, patria pulsis, & de reditu desperantibus: Æbudarum cultores ingenio feroces & inquieti, & ob desidiam inopes, & hominum multitudine, & rerum necessariorum superante penuria, aliquid per se audendum rati, classe longarum navium coacta, duce Gillone, in Argathelliam transmittunt. Ibi dum ad prædam, ut in regione propè vacua habitatoribus, vagi discurrent, à Pictis eo ad præsidium missis circumventi, ac à navibus exclusi, ad unum periere. Classis capta, & ad usum belli adversus Insulanos, reservata. Nec ita multo post, qui in Hiberniam confugerant, partim veteris cognationis commemoratione, partim fortunæ commiseratione, gentem ad bella prædasque, suo pte ingenio proclivem, facile moverunt, ut auxilium, ad patriam pristinumque statum recuperandum, decernerent. Data decem millia. Hi in latus Scotiæ adversum Hiberniæ transpositi, magnum sui adventus terrorem late fuderunt. Hoc primo successu læti, cum de reliquo bello consultarent, Scoti Albini gnari virium Romanarum, & quantum reliquas nationes peritia rei militaris anteirent, auctores erant, ut, præsentè victoria contenti, cum præda domos redirent, nec exspectarent, dum totius Britanniæ vires eos adorirentur. Et quando, nec universæ Hibernorum copiæ si adessent, pares esse queant adversus eorum exercitus, quorum consilio & armis terrarum orbis esset perdomitus, cum eis, non vi aperta, sed astu certandum: occasiones captandas: & quos nec numero, nec opibus, nec bellandi peritia æquare possent, laboribus & malorum patientia fatigandos. Hanc unam esse hujus belli gerendi rationem. Hiberni Scoti contra, Albinos increpare, quorum pristina animi vis adeo elanguerit, ut, cum posteri essent eorum, qui Romanos exercitus propè delessent, ipsi nec aspectum quidem illorum sustinere possent. Nec deerant etiam ex ipsis Scotis Albinis, qui contenderent, belli rationem à civibus suis propositam planè inanem esse: ut quæ ad hostem tantum vexandum, non ad patriam recuperandam faceret. Quamobrem, fortunæ instandum: eam reditus ducem sequendam. Id si faciant,

ciant, non esse dubitandum, quin Deus, qui tam prospera belli
 initia dederit, aut novo Brittonum motu, aut revocatis ad bella
 propiora legionibus, hostium vires sit imminuturus. Opportu-
 nitatem oblatam potius amplectendam, quam in præsentia negle-
 ctam posterius frustra quærendam. Hæc sententia cum in con-
 silio vicisset, læti ad prædas discurrunt: ac dum in spem amissa
 recuperandi, audacius quam prudentius suæ cupiditati indul-
 gent, majoribus repente copiis oppressi, majorem suorum par-
 tem amiserunt. Hæc clades, in Hiberniam renunciata, Scotis
 omnem spem reditus præcidit, & Hibernos, de sua libertate re-
 tinenda, sollicitos reddidit. Multis igitur consiliis tentatis, cum
 alius exitus non appareret, visum est Scotis Hibernensibus, le-
 gatos in Britanniam esse mittendos, ac pacem, quam maxime
 commodis possent, conditionibus, cum Romanis faciendam.
 Eos Maximus primum graviter increpat, quod nullis provocati
 injuriis, ultro arma Romana læcessissent. Legatis excusantibus,
 & culpam in imperitam multitudinem conferentibus, data ven-
 nia. Pax iis legibus facta, ne hostes Romanorum, post eum diem,
 Hiberni reciperent, ab eorumque sociis omnem vim abstine-
 rent, comiter Imperii Majestatem colerent. Hiberni æquiores,
 quam sperarant, conditiones læti domum retulerunt. Maximum
 autem ad pacificandum, non metus ab Hibernis (ut qui non
 magnum in eorum motibus momentum poneret) flexit: sed
 quod, in majorum rerum spem intentus, non modo quietam, sed
 etiam benevolam sibi volebat relinquere Britanniam. Nam
 cum, tot cæsis exercitibus, Imperii Romani vires bellorum ci-
 vilium tempestatibus debilitatas videret, Imperatoresque non
 à Senatu Populove legi, sed militari favore assumi, cumque per-
 domita (quod nulli alteri contigisset) Britannia, magnum in re
 militari nomen, exercitumque (pro multitudine) satis firmum
 haberet, in eo rerum statu decreverat, si se occasio Imperii oc-
 cupandi offerret, fortunæ non deesse. In hanc spem pronus, mi-
 lites plurima comitate & omni largitionis genere complectebatur.
 De rebus gravissimis cum Britannoium majoribus con-
 sultabat: Pictorum juventute exercitum supplebat: eisque præsi-
 dia pluribus in locis provinciæ committebat custodienda. Di-
 viso inter eos & Brittones Scotorum agro: Pictis quidem vete-
 rem ditionem liberam reliquit: sed vectigalia modica, ex attri-
 buto eis ultimo regni Scotorum angulo, exegit: indicium qui-
 dem, ut ipse prædicabat, Britanniam universam partim à se pr-
 domitam, partim pacatam. Atque his quidem artibus vulgus mi-
 um in

rum in modum sibi conciliabat. Itaq; omnibus ad spem conce-
ptam paratis, velut à militibus coactus, purpuram sumpsit. Post
cum Constantinus ex infimo militiæ ordine, sola nōminis com-
mendatione, à Brittonibus dux est electus: atq; eo rursus interē-
pto, Gratianus homo Britannici sanguinis Insulæ imperium in-
vasit. Verum, Maximo in Italia, Gratiano in Britannia cæso, mis-
sus est Roma Victorinus, qui Legati nomine Britanniam rege-
ret. Is, cum sua opera Imperium videri vellet auctum, Pictis in
provincia formam redactis, legibus Romanis eos uti iussit, gra-
vi pœna, ni parcat, indicta: ac, Hergusto eorum Rege inter hæc
mortuo, vetuit, ne novum crearent, neve Magistratum alium,
nisi à populo Romano datum, haberent. Id vero Pictis mera
servitus videri: ac jam sero & frustra queri, gentem & amicam
& cognatam, ac licet interim molestam, tamen ad verum exter-
num hostem omnium periculorum sociam, à se scedè & crude-
liter proditam. Eo se hæc jure pati, qui non auxilio solum, sed
misericordia se privarint. Quis enim eorum calamitatibus indo-
lere posset, qui meminerit, ad quantam omnium rerum inopiam
veteres amicos redegissent? huc nimirum pertinere vetus illud
oraculum, quod Pictos olim à Scotis delendos præcinerat. Ob
Scotos enim à se proditos, nunc pœnas luere, ac miserius quam
illos perire: nisi fortè quis intolerabilius exilium, quam servi-
tutem putet. Illos enim in qualicunque fortuna, tamen liberos
esse: se vero in extremis malis versari, eoque gravioribus, quod
suo merito in ea incidissent. Itaque, ut haberent, ad quem con-
venirent, ut in medium de remedio calamitatum suarum con-
sulerent, Durstum Hergusti filium Regem creant. Apud hunc
primores congregati, dum remedia circumspiciunt, servitutis
asperitatem querelæ expresse-
runt. Iam non imaginaria se, sed
vera servitute premi. Inclusos intra vallum Severi, velut feras
bestias, ab omni humano commercio sejunctos: inde juventu-
tem omnem, splendido militiæ nomine, ad lanienam educi.
Præter vicinarum gentium odium, accedere monachorum a-
cerbissimas increpationes: qui oclamarent, meritò eorum pre-
ces à Deo contemni, qui Dei ministros, suosque fratres eorun-
dem sacrorum participes tanta sævitia essent persecuti, ut ne
monachos quidem, per quos Deus exorari posset, eodem se-
cum cælo frui sivistent. Hæc cum graviter eos urerent, subeunte
in rebus adversis animos religione, tandem, non nihil à perfec-
tione malorum laxamenti dato, una ad libertatem restituen-
dam via est visa, si Scotis placandis, Deum etiam suæ perfidiæ
infensum

infectum placare possent. Se intelligere. Fergusium, Regii generis juvenem, in Scandia exulare: eo revocato, ceteros ejus auctoritate facile posse adduci, ut redirent. Ad ejus animum tentandum, occulta, metu Romanorum, legatio decreta est.

LIBER QUINTUS.

CÆs o, uti retulimus, à Romanis Eugenio, ac gente universa patria pulsa, Regis frater, sive ille Echadius, sive Ethodius fuit, metu insidiarum à Pictis, ac rerum suarum incertus, conducto navigio non magis ventis, quam fortunæ vela committens, in Scandiam appulit, una cum filio Ertho, & nepote Fergusio. Ibi, cum in aulam venisset, Rex illius oræ edoctus, qui & unde esset, quaque fortunæ violentia exercitus fuisset, cum, præter victorum sermones, habitus formaque viri facile dictis fidem faceret, brevi eum in familiarium numerum admisit. Fergusius ibi (patre & avo mortuis) cum adolevisset, & se totum studiis militariibus deditisset, multæ simul adversus Imperium Romanum expeditiones à populis, ad Septentrionem spectantibus, sunt susceptæ. Aliis in Pannoniam, aliis in Galliam nationibus irrupentibus, Fergusius pariter & armorum studio, & Romanorum odio, Francos in bellum adversus Gallos est secutus. Sed, cum ea expeditio parum prosperè cessisset, majore gloria quam re parta, in Scandiam rediit. Cum vero non ibi tantum, sed per vicinas quoque gentes, nomen ejus celebraretur, ea viri fama ad Scotos & Pictos perlata, spem fecit Scotis, patriam, Pictis, libertatem recuperandi, si, antiquis odiis depositis, hoc duce adversus Romanos fortunam tentarent. Et erat, ea tempestate, Romana res adeo afflictæ finitimorum armis, ut ipsa occasio veteres inimicos ad vindictam superiorum injuriarum excitaret. Nam imperatores, civilibus bellis attriti, Gothis, & Vandalis, & Francis, & Afris in proximas cuique provincias irrupentibus, ita undique vexabantur, ut ad Italiam, & Romam Imperii sedem tuendam, ommissa rerum exterarum cura, exercitus revocarentur. Inter eos motus, qui Britannicis legionibus præerant, Rem Romanam habentes pro deplorata, sibi quisque privatim consulentes, alius alio tempore tyrannidem stabilire conabantur: nec contenti, Insulanos omni genere crudelitatis & avaritiæ vexare, etiam ipsi mutuis incursionibus sese conficiebant. Ita crescente

crescente quotidie Legionariorum numero, crescente Provincialium odio, magis decrant Britannis universis vires, quam animus, ad rebellandum. Sed supra clades alias, maxime omnium affixit Insulam ultimus exercitus Imperator Constantinus, qui, sumpta purpura, non modo militem Romanum, sed quicquid in Britannia erat, abduxit: & Insulam exarmatam, & si quem externum hostem habuisset, ad omnem injuriam reliquerat expositam. Quæ potissimum occasio Scotorum mirum in modum conspirationem maturavit. In hoc igitur statu rerum, inita concordia, per secreta cum Piæti colloquia, per utriusque gentis legatos, Fergusius, ad regnum avitum suscipiendum, revocatur. Ille, ut homo militaris, & gloriæ cupidus, & præsentium rerum tædio affectus, & futurarum spe erectus, facile conditionem accepit. Ad famam ejus profectiois, non modo Scoti exules, sed Danorum multi, familiari usu & commilitio conciliati, in eandem cum eo spem domo profecti, in Argatheliam appulerunt. Illuc ad eum, antea de ejus adventu præmoniti, qui in Hibernia & circumjectis insulis exulabant, celeriter convenerunt: & ipsi secum hospitem, & amicorum, juventutis item, novarum rerum avidæ, satis magnum numerum trahentes.

C C C C.
I I I I.

X L. R E X.

His auxilii Fergusius fretus, more patrio, quadragesimus Scotorum Rex est creatus. Liber Pasletensis reditum ejus conjicit in annum Honorii & Arcadii Imp. sextum. Alii in octavum, hoc est, juxta Mariani Scoti supputationem C C C C. I I I. juxta Funcium C C C C. I I I I. à Christo nato, qui fuit, à morte Eugeni avi, circiter X X V I I. Qui ex Beda contendunt, hunc primum fuisse Scotorum in Britanniam adventum, eos ejus historia manifesti mendacii coarguit. Comitibus igitur peractis, homo in bello natus, & educatus, & qui fortunæ benignitate, & hominum alacritate utendum, & famam sui adventus præveniendam censeret, præsidia proxima, cum non satis militum haberet ad ea obtinenda, diruit: & regno recuperato, cum primum per anni tempestatem posset, diligenter adversus hostes expeditionem apparat. Brittones interea in duas factiones erant divisi. Alteri, libertatis cupidi & externæ dominationis pertæsi, eorum adventu gaudebant: alteri, præsens ocium cum maximis incommodis conjunctum, incertæ libertati & certo bello præferebant. Itaque, & periculi imminentis metuentes, & suæ infirmitatis conscii, duplicem legationem decernunt: alteram

ad Pictos, quæ eos sollicitaret, ne relicta Romanorum & Britannorum amicitia, ad veteres suos inimicos, homines sine re, sine spe, sine viribus, deficerent. Addunt admonitiones, pollicitationes, & ni pareatur, graves minas à Romanis, quibus nec integri ambo unquam resistere potuerunt, nedum nunc, alteri delectibus exhausti, alteri omni genere malorum attriti, pares esse possent. Legationis ad Romanos summa hæc erat, ut in tempore, dum aliquid ab hostium immanium crudelitate superesset, quod defenderetur, auxilia mitterent. Id si facerent, Britanniam in eorum perpetua fide constanter permanfuram: sin minus, satius fore, patriam relinquere, quam gentium ferarum morte graviorem servitutem tolerare. Romani, etsi undique ipsis instarent bella, tamen legionem unam, ad provinciam protegendam, è Galliis mittunt: sed, rebus ibi pro tempore compositis, reverti iussam. Iis copiis Brittones freti, repentino adventu manus prædatorias, incautius vagantes, magna cum cæde repulerunt. Socii Reges, instructo exercitu, cum ad vallum Severi venissent, ad Carrontem amnem hostium copiis occurrerunt. Ibi atrox commissum prælium. Magna utrinque cæde edita, Romani superiores, qui brevi in Gallias erant redituri, contenti, hostes repressisse, vallum Severi, pluribus locis dirurum, restituunt: eoque instaurato, ac Brittonum præsiidiis firmato discedunt: & socii Reges, etsi celeritate & laborum tolerantia superiores, multitudine tamen & opibus hosti impares, decreverant præliis abstinere, crebris incursionibus hostem vexare, summam rei, nondum adultis viribus, in discrimen unius certaminis non committere. Verum, ubi Romanos è Britannia abcessisse nunciatum est, mutata sententia, totis viribus in unum collectis, vallum, militari tantum opere constructum, & segniter à Brittonibus custoditum, diruunt. Inde, liberiore jam populatione, agrum ultra vallum, quem ob hominum inopiam tenere non poterant, ad multa millia Brittonibus inutilem reddiderunt. Principem in munitione diruenda Græmum quendam fuisse, dicunt: qui, milite navibus trans vallum exposito, custodes incautos oppressit, ac suis aditum patefecit. Hic Scotusne, an Britto fuerit, scriptores in ambiguo relinquunt. Major pars, Brittonem fuisse è familia Fulgentiana, imprimis in illa gente nobili, oriundum, eundemque Fergusii socerum contendit. Eos ut sequar, magis inclinatur animus. Vallo igitur diruto, cum Scoti & Picti in humana crudelitate in Brittones, ut tum res erant armorum defuetudine imbelles, sine discrimine sexus & ætatis, grassaren-

graffarentur, illi miserabilem legationem Romam mittunt, quæ ineffabilem gentis calamitatem indicaret, & suppliciter auxilium posceret. Quod si Brittonum cladem & provinciæ, nuper tam splendidæ, negligenter interitum, tamen ad dignitatem Populi Romani pertinere, ne nomen eorum apud barbarient illam incultam vilesceret. Rursus igitur missa legio, quæ ut ait Beda) inopinato tempore Autumnni adveniens, magnam hostium stragem dedit. Ad hos reprimendos, socii reges, quantum possunt exercitum cogunt: & freti superiorum temporum successu, & Dionethi Brittonis amicitia, ad hostem ducunt. Erat autem Dionethus honesto loco apud suos natus: & quia semper alias omnibus suis auctor fuerat, ut è servitute Romana se eximerent, ac tum maximè, tanta opportunitate oblata, totis Imperii viribus in alia bella conversis, ideo suis, ob novarum rerum studium, suspectus, Romanis invisus, Scotis & Pictis amicus erat. Hi, cum initum scirent ab hostibus consilium, ut hunc primum, velut propius malum, & in ipsis inhærens vitalibus, opprimerent, id ne fieret, magnis itineribus ad hostem contendunt: & conjunctis cum Dionetho castris, acrius adversus Romanos conflictu inito, eos à fronte atque à tergo, multitudine freti, circumveniunt. Cum, solutis ordinibus, legionarii cederent, socii Reges acrius investiti, à reliqua parte Romani exercitus, quæ, in subsidiis collocata, sub signis manserat, excepti, cum magna strage repelluntur: ac, nisi Romani suæ paucitatis consci fugientes insequi longius ausi non fuissent, insignem eo die accepissent cladem. Verum, quia damnum amissi militis in paucitate magis sentiebatur, minor ex victoria fuit læticia. Maximianus (ita, qui legioni præerat, à nostris vocatur) hac offensione perculsus, in intimam se recepit provinciam. Reges diversi ad sua quisq; revertuntur. Dionethus, more Romano, sumpta purpura, se regem Brittonum edit. Romanus ubi dispersos hostes intellexit collectis, quantas poterat, viribus, Brittonum auxiliis suas copias auget, ac in Dionethum, propinqua sibi provinciæ loca infestantem, ducit: cum, unde propius erat periculum, ante sociorum adventum ratus, posse opprimi: sed tres reges, celerius ejus opinione, conjuncti, castra castris contulere, ac suos pro tempore exhortati, in aciem produxerunt: nec mora prælio facta est. Romanus Britannos in prima acie collocavit: suos in subsidiis tenuit. Commisso acri prælio, cum prima acies loco mota esset, Maximianus, promotâ legione, Brittones propè circumspectantes fugam retinuit. Deinde circummissis, quæ ter-

ga cæderent, cohortibus, Scotorum aliquot manipuli, in medio deprehensi, cum in orbem pugnando se defenderent, majore hostium parte in eos versa, ipsi quidem universi occisione occisi: sed eorum calamitas cæteris, ad dilabendum spatium dedit. Ceciderunt in ea pugna Fergusius Scotorum, Durstus Pictorum reges. Dionethus saucius, ægre per suos raptus ad mare, navicula domum est avectus. Hæc victoria ita omnium animos perculit, ut superioris temporis ante oculos imaginem haberent: & plerique jam exilio locum circumspicerent. Decessit Fergusius, postquam sedecim annos rei Scoticæ præfuisset: vir planè magni animi, & quem secundum regni Scotorum conditorem jure liceat appellare: atque in eo (fortasse) priori Fergusio anteferre, quod ille in vacuos propè agros, concedentibus etiam Pictis, venit: nec ei res cum Romanorum invictis copiis, sed cum Brittonibus, ut non niulto belli apparatu superioribus, ita laborum patientia longè inferioribus. At hic Fergusius, cæsis propè omnibus, qui arma ferre possent, in externo solo educatus, post vicissimum septimum demum exilii annum, rex ignotus ab ignotis sibi civibus ascitus manu collectitia ex variis generibus, adversus Brittonos interim Romanis opibus subnixos accersitus, nisi manifesta vis numinis ejus conatibus affuisset, temerarium facinus ac propius amentiaæ ausus, videri poterat. Decedens, tres reliquit filios adhuc impuberes. Eugenium, Dongardum & Constantium. Eis, omnium magno assensu, Græmus avus maternus tutor est datus: interim, dum pueri adolescerent, pro rege futurus. In eo tanta fuit virtus, ut temporibus turbulentissimis in gente feroci, nec semper suis regibus morigera, nullus domi sub peregrino principe motus extiterit.

XLI. REX.

Eugenius, sive Evenus, maximus natu filiorum Fergusii, nomen regium habebat: potestas penes Gramum erat. Is, censu junio: uni per universum regnum habito, cum vires, supra quam crediderat, superioribus præliis attenuatas, comperisset, nihil tum conandum ratus, delectum remisit. Romana autem legio, uti jussa erat, liberatis focis, in continentem reditura, quicquid terrarum hostilium intra vallum Severi erat, depopulata, cæsis incolis, agros Brittonibus restituit, prædam sibi retinuit. Scotorum ac Pictorum reliquiæ, quæ eam calamitatem evaserant, intra duo maris æstuaria rursus incluse. Rebus ad hunc statum redactis, Romani Brittonibus exponunt, quot, & quam validis exercitibus, in exitium rei Romanæ conjuratis, ipsi obsideantur: Imperium,

Imperium, nec laboribus nec sumptibus tantis posse sufficere, ut longinqua tueatur. Quamobrem Brittones admonent, ne in posterum externa expectent auxilia, sed ipsi arma capeant, & ad militares labores sustinendos, sese exercent: & quod ignavia antea peccatum fuerat, industria & malorum tolerantia compensent: ne se sinant hostibus, quibus ipsi & numero & opibus præsentent, ita esse contemptui, ut ex agro eorum annuas prædas, non secus ac si venatum exirent, abducant. Ipsi vero Romani etiam, ut in posterum prodesse magnum & memorabile opus aggrediuntur. Collecta enim è tota provincia maxima opificum manu, Romanis ac Brittonibus certatim contendentibus, ubi vallum per triginta millia passuum à Severo fuerat ductum, murum è lapidibus extruunt, octo pedes latum, duodecim altum. Castellis eum distinguunt, quorum nonnulla oppidulorum speciem præferebant. Finiebatur ad Occidentem, ad locum, qui nunc Fanum Patricii dicitur. Ad Orientem vero, incipit à monasterio Aberkernico, ut scribit Beda: qua in regione, ante cxx. annos, arx valida Duglassiorum fuit, Abercornum: monasterii vero nusquam ullum vestigium. Præterea, ne hostes (ut alias factum meminerant) navibus ultra murum in terram descenderent, frequentes toto littore speculas excitarunt, in locis editioribus, unde prospectus latè in mare patebat. Appositæ, ubi commodum visum est, custodiæ: sed plane hominum ignavorum & umbellium, qui nec hostis armati aspectum sustinerent. His Romana legio provinciales officii prosecuta, fortibus etiam consiliis, ad patriam propriis armis protegendam, hortantur: ac vetant auxilium Romanorum post eum diem sperare. In eo enim statu rem Romanam esse, ut sociis longinquis nullam opem possit afferre. Scoti & Picti, ubi Romanos abiisse, nec denuo reversuros, per exploratores pro certo compererunt, totis viribus, ac multò quam ante acrius, murum aggressi, non modò telis missilibus propugnatores dejecerunt: sed uncinatis telis, inquit Beda, id est (ut ego interpretor) dorydrepanis, aut falcibus muralibus, è muro detrahebant: ac, superiore in unitione defensoribus nudata, operis adhibitis, fundamenta subruiebant: & semel aditu patefacto, hostem perculsum cogeant, relictis villis atque urbibus, qua cuique commodum erat, fugam intendere. Scoti vero & Picti tam avidè vindictæ incubuerunt, ut superiores omnes calamitates, præmalis præsentibus, tolerabiles hostibus videri possent. Deinde ubi prædatores magis lassati, quam satiati miseris hostium, domum rediere, sera tandem subit illa cogitatio,

se non tam bona inimicorum, quam victoriæ præmia corrupisse. Igitur, cum in conventu procerum disceptaretur, quomodo tanta victoria utendum esset, primum omnium placuit, agros hostibus ereptos, ad sobolis propagationem, novis coloniis occupare. Et, ut id consilium salutare videretur, faciebat ingens multitudo fortium, sed inopum virorum, quibus veteres agri angusti erant futuri. Hoc autem rerum secundarum cursu per nationes vicinas divulgato, non solum exulum è Scotia, sed & peregrinorum, domi inopum, vis ingens, velut ad prædam convenerat, rati, Græmum ætate & rebus gestis florentem, non prius finem belli gerendi facturum, quam totam Britanniam perdomisset. Verum illi, tot casibus jactato, promptior animus erat, ad pacem cum re & gloria amplectendam, quam ad certam felicitatem in periculum incertum conjiciendam. Igitur pacem cum Brittonibus non modo volentibus, sed etiam cupidis, his legibus fecit, ut uterque populus, antiquis finibus contentus, ab alteris abstineret injuriam. Limes autem utrisque esset, Adriani vallum. Græmus ita pace confecta, non modo Scotis, sed etiam peregrinis, auidia sua secutis, agros divisit. Regiones propè omnes, quod pleriq; novorum incolarum peregrini, reliqui vero majore ex parte in exilio nati essent, vetera nomina commutarunt. Gallovidia, Hiberniæ regio proxima, Hibernis sorte data, nomen id apud suos tum celebre creditur accepisse. Cathanesia, quod montana: Rossia, quod peninsula: Buchania quod magnum è bubus vectigal penderet, dicta. Bogia, & Narnia, & Navernia, & Speja, & Iernia, & Taichia à fluminibus: Abria à lacu, aut (verius) æstuario maris, nomen accepit. Plurimæ item cis Fortham regiones, Levinia, Glottia, Tuedia, Teviotia, Lidalia, Escia, Evia, Nithia, Annandia, & Duglassia, à fluminibus cognominatæ sunt. Multis nomen antiquum permansit integrum: quibusdam paulum immutatum est. Deinde, ut rectis institutis licentiam, diuturnitate belli luxuriantem, compesceret, primum operam dedit, ut monachi doctoresq; Christianorum institutorum revocarentur: & ne graves populo inopi essent, annuos proventus ex agrorum fructibus attribuit: qui, etsi exiles (ut illis temporibus erant) hominum tamen modestia & temperantia fecit, ut ampli viderentur. Præsidia opportunis locis, adversus subitas hostium incursiones, disposuit. partim, quæ dejecta erant, restitutis, partim novis institutis. Bellis ita per totam Britanniam restinctis, Brittones, velut è turbulentissima tempestate recepti, tranquillitatis publicæ bonis fruebantur: ita incertum fecerunt bellum, ne eis an pax plus incom-

incommodi attulerit. Dirutis enim urbibus, villis incensis, pecore, omnique rustico instrumento amisso, qui hostium savitiam evaserant, cogebantur aut venando vitam inopem tolerare, aut latrocinandi licentiam ab hoste adversum suos convertere: adeo, ut è pace externa propè domesticum bellum nasceretur. Nec soli exterorum perpetui hostes, etsi ab aperto bello temperabant, subinde proxima populabantur: sed Hibernorum manus, spe lucri invitata, maritimis incursionibus miseros, & extremis malis obsessos vexabant. Accessit, omnium calamitatum extremum, fames: quæ adeo feroces spiritus fregit, ut plurimi sese hosti sponte dederent. Tandem pauci, qui in speluncis latebant, necessitate coacti, prodeuntes, vagas prædatorum manus disjecerunt: & Hibernos, ad mare compulsos, Albio discedere coegerunt. Ea peste vix abacta propius malum gravius urgere cœpit. Scoti & Picti perpetui hostes, non contenti prædas clam abducere, in occasionem rei majoris animum intenderant. Eugenius enim Fergusii filius, qui sub aliena tutela ad id tempus quieverat, jam adultis longa pace viribus, ac multa sobole juventutis auctus, specimen sui ostendere cupiebat: & præter Brittonum infirmitatem, accesserat privata belli causa. Græmus avus ejus maternus, claro genere apud suos, uti diximus, ortus erat: sed, ex ea factione, quæ patriam eripere cupiebat è servitute Romanorum. Eam ob causam, ab altera factione validiore domo pulsus, ad Scotos, quibuscum avitum ei hospitium, ac multæ aliæ necessitudines erant, se contulit. Eo defuncto, Eugenius agros avitos & fructuosos, qui intra Adriani vallum erant, per legatos repetebat: ac non obscurè præ se ferebat, ni redderentur, bellum se illaturum. Cum legati mandata in consilio Brittonum exposuissent, inter ipsos tanta contentione animorum est certatum, ut propè ad manus venirent. Ferocissimus quisque clamat, Scotos, non tam agros (quibus abundarent) quam bellum quærere: nec insidiari tantum alienis calamitatibus, sed patientiam tentare. Si agri negentur, bellum instare: si dentur, hostem immanissimum intra viscera accipi: nec tamen ita pacem habituros, nisi sperent, eorum avaritiam paucorum agrorum concessione expletum iri, qui tot, tam amplis regionibus, quibus proximo bello demigratum sit, non sint contenti. Toris itaque viribus, ab initio, eorum immoderata, imo inexplebili libidini obviam eundum esse: nec, parvarum rerum concessione, cupiditatem inflammandam, & augendam audaciam, sed ferro comprimendam licentiam. Erat in eo con-

filio Conanus, vir apprimè nobilis, & opinione prudentiæ inter suos clarus. Is cum multa graviter de hostium sævitia, deque præfenti Brittonum statu differuiffet, juventutem ferè omnem in transmarinas expeditiones abductam: accessisse & bellum foris, & domi seditiones, & ex inopia famem, quæ reliquias miserimas aut consumpserit, aut debilitarit. Romanas legiones ad domestica bella, spe omni reditus prærepta, abiisse: pacem cum hoste crudelissimo, parum quidem honestam, sed certe necessariam esse. Id consilium, nullo rerum suarum respectu, à se datum, sed publica necessitate expressum: hoc esse indicio, quod quandiu se tueri adversus hostium immanitatem poterant, nulla unquam pacis mentio à se fuisset facta: neque se ignorare, hanc ipsam, quam suadeat, non fore diuturnam, sed moram tantisper bello facturam, dum vires Brittonum, tot casibus debilitatæ, ac propè fractæ, brevi quiete refocillari ac recreari possint. Hæc eum differentem, clamor ab universa concione sublati, conterruit. Oclamabat enim seditiosissimus quisque, nullam utilitatem publicam eum spectare: sed regnum sibi fretum externis auxiliis, velle parare. Cum ille, è consilio discedens, Deum testaretur, se nulla privati emolumenti spe, pacem suadere, exorto tumultu, à multitudine confossus est. Ejus calamitas effecit, ne prudentiorum quisquam etsi patriæ interitum apertè videret, vocem tamen auderet liberam mittere. Legati cum illinc domum, re infecta, redissent, Scoti & Picti, aliis curis omissis, in belli apparatus erant intenti. Brittones quoque, ita futurum rati, postquam impetus iræ paulum resederat, legatos ad Scotos decernunt, qui simulatione pacis conficiendæ, moram belli redimerent, pecuniamque offerrent: ac spem injicerent, plus, quam bello peteretur, posse tractando atque cedendo impetrari. Belli casus esse dubios, & exitum incertum: virorum prudentium non esse, quæ ante oculos esset, utilitatem negligere, & certo periculo in spem incertam incumbere. Nihil impetratum. Eugenius enim per exploratores resciverat, pacem foris simulari, domi bellum à Brittonibus, intentissima cura, parari. Igitur cum ob hanc causam, tum veteri odio Scoti & Picti incensi, & Brittonum calamitatibus invitati, & rerum successu elati, nihil, nisi omnia permittentibus, concedebant. Exercitibus ergo ad ultimam dimicationem paratis, socii reges, per aliquot annos vincere soliti, in spem victoriæ majoris erecti erant: Brittonesque quicquid victis accidere ab hoste infensissimo posset, ante oculos habebant. In hoc rerum atque animorum

statu,

statu, ubi primum uterque exercitus alteri in conspectum venit, prælium factum est, quale, ante eum diem, Britannis inter ipsos nullum fuerat: tantaque obstinatione animorum est pugnatum, ut vix post longam dimicationem, Scotorum dextrum cornu inclinare inciperet. Id conspicatus Eugenius, jam omnibus aliis subsidiis in pugnam promotis, cohortem ad impedimenta relictam in aciem duxit. Ab iis, ut integris adhuc, Brittones, qui ex aduerso stabant, loco moti: atque initium victoriæ fuit, ab ea parte, unde cladem & perniciem formidaverant. Illius aciei fortunam cæteri Brittones secuti, terga verterunt: cum autem in siluas & paludes, loco, ubi pugnatum fuerat, propinquas, confugissent, eos palantes & sparos & inermes calones hostium nacti, magnam stragem ediderunt. Cecidere in ea pugna Brittonum ad quatuordecim millia: hostium vero quatuor. Secundum hanc pugnam, Brittones, amissa propè omni iuventute militari, legatos mittunt, qui nullas condiciones pacis recusent. Reges confœderati, cum omnia sibi permiffa viderent, paulum ad misericordiam versi, pacis condiciones, etsi duras, non tamen (ut in rebus afflicti) iniquissimas obtulerunt: ut Brittones nec Romanum, nec ullum exteræ gentis exercitum accerferent, aut, ultro advenientem, reciperent, aut per suos fines iter præberent: ut communes cum Scotis & Pictis amicos inimicosque habeant: neu, eorum injussu, fœdus aut bellum faciant, auxiliave poscentibus mittant: ut finis eis esset UMBER fluvius: pecuniæ etiam adjecta summa, quam, in milites dividendam, repræsentarent: quamque in singulos annos penderent: item centum darent obsides, confœderatorum arbitrio. Has condiciones gravatè multi, necessariò tamen omnes Brittones acceperunt: atque hanc pacem, ut per aliquot annos servarent, fecit eadem, quæ eam peperit, necessitas. Brittones autem per se infirmi, & ab exteris destituti, ut esset, apud quem in commune confulerent, Regem sui generis creant Constantinum, & Britannia Gallica accersitum, hominem nobilem & domi clarum. Is cum videret Brittonum vires, foris bello, domi latrocinii & intestinis discordiis fractas, nihil attendendum ratus, decem (quibus regnum tenuit,) annis, pacem cum vicinis coluit: demum insidiis Vortigerni, hominis potentis & ambitiosi, occisus est. E tribus filiis duo adhuc impuberes erant: tertius, qui erat natu maximus, tanquam rebus administrandis parum idoneus, in monasterium relegatus. Is tamen opera, maxime Vortigerni, qui sub alieni nominis invidia sibi opes parabat, Rex creatur.

creatur. Agris per pacem cultis, post famem gravissimam successit tanta fructuum copia, quantam nulla memoria fuisse in Britannia, est auditum. Inde pacis vitia, longè omnibus bellorum damnis magis perniciofa, sunt enata, luxuria, crudelitas, stupra, ebrietas. Adeo nihil usquam veri & synceri, ut non solum apud vulgus, sed & inter monachos & sanctiores vitæ professores, æquitas, promissorum fides, vitæ constantia, pro ludibrio essent: de quibus luculenta est apud Bedam Anglosaxonem, & Gildam Britannum querela. Interea legati, ab Aetio reversi, in eo nullam spem auxilii esse, renunciarunt. Scripserant enim ad Aetium Brittones literas, quarum paucos versus, à Beda recitados, libuit huc apponere: tum quod miserias gentis breviter indicent, tum quod ostendant, in ratione temporum exponenda, quantus sit apud plerosque scriptores error. Verba hæc sunt, *Æ T I O tertium Consuli, Britannorum gemitus.* Et paulo post: *Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum, aut jugulamur, aut mergimur.* Gessit autem Aetius tertium consulatum cum Symmacho; qui fuit annus à Christo nato quadringentesimus quinquagesimus. Neque tamen quicquam auxilii ab eo est impetratum, tum præcipue adversus Attilæ motus intento. Cæteris Brittonibus in hanc rerum desperationem redactis. Vortigernus, unus malis publicis lætus, quod diu præcogitaverat, scelus in hac omnium rerum perturbatione impune sibi futurum ratus, Regem per corporis custodes, à se adhibitos, obtruncandum curat. Deinde, ut tam fœdi facinoris à se suspicionem averteret, velut iræ & moræ in vindicta expetenda impatiens, ipsos custodes, indicta causa interemit. Ita regnum per summum nefas adeptus, nihilo sanctius gessit. Nam, cum civium suorum fidem erga se suspectam haberet, & viribus, utpote infirmis parum confideret, Saxones, qui piraticam exercebant, & omnia littora infesta late habebant, sibi conciliat. Eorum duci Hengisto, cum valida manu tribus longis navibus ad se advecto, agros attribuit, ut pro Britannia, non jam ut peregrina terra, sed suo domicilio suisque penatibus, libenter dimicaret. Ad hanc famam, tum tantæ manus è tribus Germaniæ nationibus Iutis, Saxonibus, & Anglis affluxisse dicuntur, ut jam indigenis formidabiles essent. Primum, circa annum à Christo nato *C C C C. X L I X.* iis auxiliis fretus Vortigernus, manum cum Scotis & Pictis conferuit: victorque, eos ultra Adriani vallum repulit. De Eugenio Scotorum Rege duplex est fama: alii in prælio trans Umbrum interisse, alii morbo ex-

CCCC. L.

bo extinctum scribunt. De morte, ut ut res habet, satis constat ea æquitate rem Scotici moderatum, ut jure inter optimos reges connumerari debeat. Quamquam enim primam vitæ partem, penè à pueritia usque, totam bellis impertiit, tamen sub avi disciplina ita profecit, animumque confirmavit, ut nec licentia militaris (quod plerumque fieri solet) in vitia solverit, aut in moribus ad pietatem conformandis negligentiosem fecerit, aut successus rerum secundarum arrogantiosem reddiderit. Sed nec pacis ocium, ingenti acrimoniam, & martios viri spiritus fregit: sed ita vitam æquabili tenore temperavit, ut qui studiis bonarum artium instructi, se ad rerum gubernationem conferunt. eos, indole naturali fretus, vel æquarit, vel superarit.

X L I I. R E X.

CCCC.LII.

Eugenio defuncto, eodem anno, qui fuit à Christo nato quadringentesimus quinquagesimus secundus, suffectus est frater Dongardus, homo plane fraternorum morum: ut qui pace honesta libenter frueretur, & cum res posceret, bellum non reformidaret. Itaque in utriusque temporis curam intentus, dabat operam, non modo ut omnia, ingruente hoste haberet parata, sed etiam ne animi per ocium, nimis bonis debilitati, languerent: juventutem labore & parsimonia, quoad poterat à vitis continebat. Quo minus autem bello claruerit, seditiones domesticæ, inter Britones excitatæ, in causa fuerunt. Hoc igitur metu liberatus, ad cultus divini curam se totum convertit. Nam Ecclesias adhuc turbabant hæresis Pelagianæ reliquiæ: ad quas refundas, missus erat à Celestino, Pontifice Romano, hujus patre Eugenio regnante, Palladius, à quo instituti plurimi, doctrina & vitæ sanctitate clari succreverunt. In primis Patricius, Servanus, Ninianus, Kentigernus. Creditur idem Palladius primus, Episcopus in Scotia creasse. Nam ad id usque tempus Ecclesiæ absque Episcopis per Monachos regebantur, minore quidem cum fastu & externa pompa, sed majore simplicitate & sanctimonia. Ad hanc sacrorum repurgandorum curam Scoti tum intenti, & in animi cultu occupati, eam tempestatem bellorum, quæ penè totum orbem afflixerat, intacti evasere. Eugenio secundum annum regnante, Vortigerno dejecto, filius ejus Vortimerus Rex à Brittonibus est electus. Is, ut Saxonum vires facilius frangeret, cum Scotis & Pictis antiquum fœdus renovavit, quod tempore Carausii, factum à tribus gentibus erat, adversus Romanos. Huic fœderi Dongardus non supervixit. Decessit enim post quintum regni sui annum.

XLIII. REX.

Successit ei frater, natu minimus, Constantinus : qui, cum privatus satis moderatè vixisset, statim regnum adeptus, vitiis omnibus fræna solvit. Adversus nobilitatem crudelis & avarus : infimi generis hominibus familiaris. Cum in supra virginum & matronarum, & immoderata convivia se totum daret, circa se symphonicos, & histriones omnisque generis voluptatum ministros semper habebat. His vitiis offensus Scotorum proceres, frequentes ad eum venerunt, ac sui eum officii admonuerunt. Eos ille adeo superbè contempsit, ut juberet, alia curare, sibi satis aliunde consilii esse : falsam illam spem deponerent, se posse, consulendi obtentu, Regem in ordinem cogere. Ut autem erat erga suos arrogans, ita adversus hostes tam dejecto & humili se animo præbebat, ut statim petentibus non modo pacem dederit, injuriasque remiserit, sed arces alias reddiderit, alias dirui permiserit. Hi mores ejus ita Scotos & Pictos commoverunt, ut Scoti propemodum rebellarent : Picti, qui jam antea secreta consilia cum Saxonibus contulerant, per se rebus suis consulerent, & palam tandem fœdus icerent. Sed apud Scotos, Dugallus Gallovidianus, cujus ad populum maxima erat auctoritas, multitudinem oratione blanda in præsentia cohibuit, fatendo quidem, pleraque vera, quæ dicerent : justa, quæ peterent. Sed, si ad præsentia mala civile bellum accederet, summæ rei periculum esse, cum jam regnum ab interitu vix posset sisti, Pictis abalienatis, Brittonibus (Vortimero extincto) incertis amicis, Saxonibus (quibus maximæ erant vires ad bellum, summa in victoria crudelitas, in commerciis nulla fides) in perniciem omnium vicinorum semper intentis. Et populo quidem majorum natu prudentia lenito, cum Rex in magno apud omnes odio & contemptu tamen regnaret, tandem à nobili Æbudensi, ob stuprum per vim filię illatum, cæsus fuit, anno, quam regnare cœperat, quintodecimo. Hæc vulgatior fama est. Verum ego Ioanni Fordono magis accedo, qui in Scotichronico tradit eum viginti duos annos regnasse, ac tandem diuturno morbo consumptum. Eo regnante, venit in Britanniam hanc è minore Aurelius Ambrosius, Constantini, qui ante complures annos regnum tenuerat, filius : sed, eo per fraudem cæso, ac fratre, qui post patrem regnum gesserat, à Vortigerno per dolum sublato, duo reliqui Constantini filii, per amicos paternos, in Britanniam Gallicani fuerunt transvecti. Verior (opinor) hæc est Aurelii Ambrosii origo, quam quæ à quibusdam aliis traditur : in quibus etiam est Beda,

est Beda, qui cum Romani generis ultimum, in Britanniarum fuisse potitum, tradunt. Hi fratres Vortimero novercæ fraude extincto, & Vortigerno regium nomen sine auctoritate & potentia tenente, jam adulti & regni potentes, cum favore & expectatione hominum, in insulam, ad repetendum regnum paternum, reversi, non spernenda Brittonum è Gallia secum auxilia attulere. Priusquam advenas jam commoverent, oppresso in Vallia Vortigerno, legatos mittunt ad Scotos & Pictos, amicitiam & arma locia adversus Saxones, acerrimos nominis Christiani hostes, petentes. Et à Scotis quidem, benevolè accepta legatione, fœdus cum Constantino prius ictum renovatur: quod, ab eo die, perpetuo ferè tenore mansit inviolatum, donec regnum Brittonum ab Anglis, Picticum à Scotis fuit oppressum. A Pictis autem responsum est legatis Brittonum, se fœdus habere cum Saxonibus, quod ut violarent, nullam adhuc intervenisse causam: cum eis, omnia sibi prospera & adversa posthac fore communia. Ita Insula tota rursus in duas factiones abiit, Scotis cum Brittonibus adversus Pictos & Saxones assiduè bellum gerentibus.

XLI III. REX.

Constantino successit Congallus, è Dongardo Constantini fratre genitus. Vir ad bellum quidem pronior: sed nihil dum committere ausus, populo sub imperio patrum, inter convivia & stupra fracto. Nec multorum sententiis ejus ingenio (ut apud Reges fieri solet) velificantibus, ad bellum faciendum induci potuit. Primum se moribus publicis emendandis dedit, nec tantum, priusquam creatis novis magistratibus, & per eos litibus, furtis, & latrocinis cohibitis, disciplinam veterem revocare est aggressus. Pace domi parta, cæteros, suo primum exemplo, ad temperationem vite rationem inducere, est conatus: deinde, si quos in flagitiis pertinacius hærentes animadvertisset, partim castigando leniter partim tanquam nihil homines contemnendo, brevi omnia in pristinum statum redegit. Initio imperii, cum (uti dictum est) totum se studiis pacis dedidisset, Brittones Aurelio Ambrosio suadere cœperunt, ut Vestmariam, à Scotis jam multos annos occupatam, repeteret. Verùm cum, legationibus ultro citroque frustra missis, res ad arma spectare cœpisset, metus ab hoste communi disceptationi finem imposuit. Fœdus à Constantino factum renovatur. De Vestmaria nihil mutatum. Toto tempore, quo regnavit Congallus, bellum quidem cum Saxonibus erat, sed lentum, & per fortuitos inter prædas agendum congressus, quo in genere

genere Scotus levis & procurator miles, & equitatu maxime fidens, se hosti præstare existimabat. Nunquam ad universæ rei periculum est devenum. Congallus enim, qui fortunæ arbitrio quam paucissima committenda censebat, partem suorum ad Aurelium Ambrosium auxilio mittebat, cum reliquis hostem fatigando distinebat: ac nocte dicque semper sollicitum tenebat. In horum & proximorum Regum tempora inciderunt Merlinus & Gildas, ambo Brittones, magnum apud posteros, ob divinandi opinionem, nomen consecuti. Sed Merlinus, ætate paulo major, egregius impostor ac veterator potius, quam vates habendus. Circumferuntur ejus vaticinia, obscura quidem illa, & nihil certi continentia. quæ, vel ante quam eveniant, sperare, vel, cum evenerint promissa, vera audeas affirmare. Præterea ita composita sunt, ut eadem ad multa diversarum rerum eventa circumflectere & accommodare possis. Ea cum quotidie interpolentur, & novis accessionibus accrescant, tamen hominum credulorum tanta est insania, ut quæ non intelligant quovis sacramento, vera esse, contendere non dubitent: nec, in manifesto interim deprehensi mendacio, se coargui patiantur: Posterior vero Gildas, vir bonus & doctus, in magna veneratione habitus est & vivus & mortuus, ob egregiam doctrinam cum vitæ sanctitate conjunctam. Vaticinia, quæ nomine ejus circumferuntur, ita & sententiis sunt ridicula, & verbis totoque compositionis genere informia & inculta, ut ea, nemo sanus, Gildæ esse, sit crediturus. Contigit quoque utrique pro moribus patronus. Merlino enim primò Vortigernus, deinde Uter, apud quem stupri interpret & conciliator fuit: Gildæ Aurelius Ambrosius, vir nihilo morum probitate, quam victoriis bellorum minus admirandus: quo mortuo, Gildas in Avalloniæ secessu vixit, & decessit sanctissimè. Ejus meminerunt libri nostri, de vita Aurelii Ambrosii: cui, vita functo, successit è tribus Constantini filius minimus. Uter, anno Salutis humanæ quingentesimo. Ac proximo post anno Congallus, Scotorum Rex, vicesimo secundo, quam regnare cœperat, anno, decessit.

X L V. R E X.

Et huic successit Goranus frater: qui ejus exemplo, quantum per externa bella licuit, summa pietate & justitia rem Scoticam gubernavit: neque solum, Regum bonorum vetere instituto, regiones omnes obeundo, in facinorosos animadvertit: sed potentiores, quo minus in tepues & imbecilles, sibi obnoxios, grassarentur adeo, ut, accepta Injuria, queri non auderent, deterruit,

ne acer-

ne acerbius dominarentur institutis exploratoribus, qui crimina tabulis inscripta ad se deferrent: remedium illis temporibus forte necessarium: sed nunc certe anceps, & non mediocriter periculofum. Eius maxime studio & auctoritate factum est, ut Picti, relicta Saxonum amicitia, fœdus communiter cum Scotis & Brittonibus inirent. Erat tum Pictorum Rex Lothus, omnibus corporis & ingenii bonis omnium æqualium præstantissimus. Cum eo diligenter Goranus egit, ut se à societate hominum barbarorum segregaret, memor communis patriæ, in qua natus esset, communium item sacrorum. Quod si Scotis & Brittonibus superatis, fidam sibi cum Saxonibus pacem fore speret, cum vehementer decipi: quippe cum hominibus inhumana crudelitate, inexplebili avaritia. Eos documentum satis perspicuum dedisse, quam nihil apud eos sanctum esset, cum Brittonum nobilitatem, optimè de se meritam, ad colloquium evocatum, per summum scelus trucidarunt. A socero servatum esse generum, non ad calamitatis aliquod subsidium, sed ad hostis ludibrium. Fœderum sanctitas, quod apud alios amicitiaë firmissimum vinculum creditur, apud eos pro insidiantium laqueis, quibus viri simplices & incauti capiuntur, existimari. Quorsum attinebat, tot subire pericula, ut se à Romanorum dominatione liberarent, si Saxonibus in duriolem & longè fœdiorem servitutem sint sponte sese tradituri? hoc enim non esse, conditionem, sed dominum mutare: & miti & humano truculentum & barbarum præferre. Quantæ stultitiæ sit, aut potius dementiæ, agros Scotis & Brittonibus adimere, quos Germanis tradant? & homines nuper amicos, multisque vetustis officiis & necessitatibus sibi junctos, dispoliare, ut piratas, communes humani generis hostes, ad suum exitium opibus augeant? Homini vero Christiano id longè omnium videri debet gravissimum, in id fœdus consentire, quo religio Christiana extingatur, profani ritus revocentur: & propè impiis tyrannis, omnis humanitatis & pietatis hostibus, arma nefaria, adversus Deum & ejus legem, induere. Hæc quidem Lothus, vere dici, intelligebat. Itaque Gorano rem integram committit. Ille Uterio facile persuadet, ut non in amicitiam tantum, sed affinitatem Pictus assumatur, data ei uxore Anna, sive sorore, sive, ex legitima uxore, filia. Ego eis potius accedo, qui, sororem fuisse, tradunt: atque, errorem ex eo natum, puto, quod Uterius, aliam ex concubina Annam sustulisse, dicatur. Hoc patrato trium Regum fœdere, multæ de Saxonibus partæ victoriæ: ac nomen

Uterii, magnum & formidabile per totam Britanniam esse, cœperat. Omnibus ferè Saxonum ducibus occisis, & superstium fracta potentia, rebusque propè apud eos desperatis, Uterius inter maximos ætatis suæ Reges poterat recenseri, nisi, flagitio sædo cum ingenti scelere conjuncto, magnis virtutibus maculam aspersisset. Erat inter principes Britannorum Gorlois, virtute & potentia clarus. Ejus uxorem Igernem, forma præstantem, Uterius adhuc privatus deperibat. Sed cum omnia circa eam obseptâ pudicitia libidini ejus obstarent, tandem per Merlinum, hominem audacem & maleficum, mulieris continentiam expugnat. Ex hac stupri consuetudine natus est eis filius Arcturus. Uterius, legitima uxore mortua, liber à vinculis nuptialibus, & Rex factus (ut sibi persuadebat) solutus legibus, cum Igernes desiderium ferre non posset, temerarium ex amore consilium capit. Crimine adversus Gorloim conficcto, arcem ejus obsessam capit: ipsum interimit: Igernem uxorem ducit, & Arcturum filium agnoscit: atque omni indulgentia, in spem regni, educat. Ut autem uxoris infamia (quando regi non poterat) saltem elevaretur, fabulam confingunt non dissimilem ei, quæ de Jove & Alcmena in theatris sæpe actitata fuerat. Uterium scilicet, arte Merlini, in faciem Gorloidis versum, primam cum Igerne habuisse consuetudinem. Et erat is Merlinus, qui pravo potius, quam nullo facinore vellet nobilitari. Arcturus igitur, ex hoc furtivo congressu genitus, ubi primum è pueris excessit, non solum corporis lineamentis, sed animi etiam indole talis apparuit, ut & parentum & reliquorum civium animos oculosque in se converteret, & futuræ magnitudinis multa indicia exhiberet: eumque, mortuo patre, omnes Regem sibi destinarent. Et pater, hoc velut populari omine lætus, vulgi cupiditatem ita omni arte fovebat, ut jam cuncti in certam spem venirent, se non alium regni hæredem habituros. Uterio, cum septemdecim regnasset annos, vita functo, statim ei suffectus fuit Arcturus, multum obnitente Lotho Rege Pictorum, qui suos liberos (binos enim habebat, ex Anna Arcturi amita natos, jam tum pueritiam egressos) graviter querebatur, regno fraudari, spuriumque, ex adulterio genitum, eis præferri. Contra Brittones universi pro Arcturo stabant: ac pro spurio habendum, negabant: quod Uterius matrem ejus, etsi eo jam nato, uxorem tamen duxisset, eisque nuptiis filium legitimi loco sibi recepisset: atque, ex eo, semper eum pro legitimo habuerit. Sed quanquam hunc juris colorem prætenderent, plus ta-

men Arcturo profuit præclara indoles, & virtutum specimen sæpiuscule exhibitum: & velut tacita quædam in omnium animos impressa, divinatio, de ejus claritate futura. Adeoque omnes in ejus partes ierant præcipites, ut Lothus, non solum illa juris specie (quæ certe post id semper in Britannia valuit) sed studiis & populari gratia superatus, à regno petendo destiterit: eoque facilius, quod liberos, quibus regnum petebat, Brittonibus infensis comittere non auderet. Moverant etiam preces amicorum, qui affirmabant, nullum regnum tanti ei debere videri, ut, ad everisionem religionis Christianæ, societatem cum hominibus infidis coiret: qui nihilo sanctius amicitiam & sædera cum eo culturi essent, quam cum Brittonibus ante coluissent. Movit etiam & ipsius Arcturi ingenium liberale, & supra ætatem, animi magnitudo. Igitur sædus à prioribus regibus inter Scotos, Pictos, Brittonesque factum, denuo est confirmatum: tantaque ex eo secuta est familiaritas, ut Lothus, Galuinum è duobus filius minorem, ubi primum per ætatem labores ferre poterat, in aulam Brittonum se missurum, sit pollicitus. Iniit regnum Arcturus, decimo octavo ætatis anno nondum expleto. Sed, ut ei animus supra ætatem erat, ita animo excelsio nunquam successus defuit. Cum pater ejus regnum certis finibus cum Saxonibus divisisset, pacemque certis legibus confecisset, plus apud eos valuit occasionis ex adolescentia Regis blandimentum, quam sæderum sanctitas. Arcturus, ut incendium in ortu ipso statim extingueret, collecto citius omnium opinione exercitu, accitisque Pictorum & Scotorum auxiliis, duobus magnis præliis hostem vicit: & ad tributum pendendum legesque accipiendam, compulit. Eodem impetu caput regni Saxonici Londinum capit, & rebus ibi compositis, recta Eboracum ducit. Sed auxiliorum è Germania advenientium fama, & propinqua hiems obsidionem solvere coegit. Proxima aestate Arcturus, metu ingenti ex anni superioris repentino successu injecto, ubi primum Eboracum advenit, oppidum per deditionem recepit. Eo undique vicinorum & civium nobilitate adveniente, cum ibi hiemaret, extremo Decembri omnibus lætis, & potationi cæterisque, quæ ex ea nascuntur, vitiis deditis, renata est veterum Saturnaliorum imago, sed numero dierum duplicato, & apud potentiores triplicato: quibus diebus prope nefas habetur, aliquid seriæ rei agere: Munera mittuntur: Fit mutua & proluxa inter amicos invitatio: A ministrorum castigatione abstinetur: Nostri (Julia) id fe-

stum vocant, Cæsaris videlicet nomine, pro Saturno substituto. Vulgo persuasum est, natalem Christi iis ceremoniis coli: qua in re verius Bacchanaliorum lasciviam, quam Christi tum nati memoriam referri, satis constat. Interea, cum Saxones ad Umbrum dicerentur habere castra, Arcturus ad dubia adhuc signa veris ad eos ducit. Fracti voluptatibus Brittones, cum segnius militiæ munera obirent, nec idem viderentur, qui tot præliis Saxones fuderant, tantumque, per ocium luxuriosum, viderentur ad temeritatem adiecisse, quantum de severitate disciplinæ detraxissent, à senioribus orta mentio est, de Scotorum & Pictorum auxiliis accersendis. Id facile per legatos impetratum: & quos ambitio penè diremerat, ita conciliavit studium religionis, & accendit æmulatio, ut opinione citius, ab utroque Rege copiæ adessent. Lothus etiam, ut animi reconciliati daret apertius testimonium, Modredum & Galuinum filios in castra secum adduxit. Galuinum etiam Arcturo comitem dedit: quem ille tanta humanitate complexus est, ut, post eum diem, simul & vitam transfegerint, & mortem obierint. Parato à tribus Regibus exercitu, castrisque conjunctis, ut, quemadmodum erat omnibus commune periculum, ita eadem periculi causa videretur, magno consensu ab universis constitutum, ut, expulsis Saxonibus, Christiani ritus & pietatis cultus, ab eis profanatus, restitueretur. Cum castra jam castris propè essent collata, Occa superioris Occæ filius, qui tum Saxonum erat imperator, nullam pugnae moram fecit. In exercitu sociali, cornua Scotis & Pictis, acies media Arcturo commissa. Scoti primo statim congressu, Childerico, qui ex adverso steterat, hostium duce ex vulnere collapsus, cæteris ejus casu territis, cornu disjecerunt. In altero, Colgernus Saxo, multa in Pictorum perfidiam jurgatus, in Lothum, habitu corporis & armis conspicuum, impetu facto, eum ex equo deturbavit: ipse in medium ab hostibus acceptus, à duobus Pictis utrinque hastis transfigitur. Media acies, ubi acerrime pugnabatur, cornibus nudata, tandem & ipsa cessit. Occa saucius ad mare delatus cum cæteris, quibus navium copia fuit, in Germaniam transmissit. Ex iis, qui remanserunt, pertinaciores in errore suo mortem multati: reliquos simulatio Christiani ritus incolumes servavit. Restabant adhuc in Orientali Anglia & Cantio, validæ Saxonum copiæ. In eos Arcturus, æstate, quæ secuta est movit, adjunctis ad suos denis Scotorum & Pictorum millibus, quorum alteris Congallus Eugenii, alteris Modredus Lothi filius præerat, ju-

rat, juvenes magnæ spei, & qui sæpè fortitudinis & prudentiæ specimen præbuisſent. Is trium regum exercitus, cum circiter quinque millia ab hostibus abeſſet, ternisq; caſtris diverſi tenderent, Saxones, per exploratores comperto, apud Piſtos (qui longiuſculè à reliquis copiis tendebant) ſummam eſſe negligentiam, eos de nocte repente invadunt. Modredus, cum fortiter diu reſtituiſſet, tandem propè deſperata ſalute, cum Gallano ſocero in equum impoſitus, ad Arcturum venit. Ille nihil Piſtorum clade territus, eum diem rebus, quæ turbatæ erant, componendis dedit. Itinere exercitui denunciato, de tertia vigilia triplici acie in hoſtem ducit: ac prius quam Saxones, quid ageretur, ſcire poſſent, ad caſtra pervenit. Illi dum trepidi concurrant, nec temporis, vel ad conſilium capiendum, vel ſe armandum ſatis haberent, paſſim à Brittonibus, vallo ſuperato, trucidantur: ab iratis, maximè Piſtis, in omnes ſine diſcrimine ſævitum. Quidam ſcriptores rerum Anglicarum tradunt, Arcturum duodecies cum Saxonibus, ſignis collatis, dimicaſſe. Sed cum nihil, præter nuda locorum nomina, in quibus pugnatum dicunt, ponant, id ſatis habui lætores admonere. De rebus ejus geſtis, ut ſummatim dicam, illud inter omnes conſtat. Saxonum viribus attritis, pacem ab eo Britannia partam: & dum, ad res in minore Britannia componendas, proſectus abeſſet, Modredo propinquo ſuo regnum commendaſſe, ut, uſque ad ſuum reditum, pro Rege præſſet: quas autem res in Gallia geſſerit, nihil, quod pro certo ſcribam, habeo. Quæ vero Galtridus ab eo geſta refert, nullam habent umbram, ne dicam ſimilitudinem, veritatis. Ea igitur, ut impudenter ficta & temere credita, omitto. Igitur ut ad rem redeam, dum Arcturus rebus Gallicis componendis intentus abeſt, jacta ſunt ſemina belli, terræ Britannia longè pernicioſiſſimi. Erat in comitatu Arcturi Conſtantineus quidam, Cadoris filius: qui ob eximias corporis & animi virtutes, flagrantiffima apud omnes gratia erat. Is cum occultè ambiret, ac populum paulatim ſuum faceret, proceres Regem aliquando vacuum à negotiis naſti, ſermonem de ſucceſſore injecerunt. Orant, ut reliquis infinitis in patriam beneficiis hoc adjiciat, ne, ſi ipſe liberorum orbis moreretur, etiam Britanniam Rege orbatam relinquat, præſertim tantis bellorum procellis imminentibus. Sub hæc cum quidam nominaiſſet Modredum, genere maximè propinquum, ac jam bello & pace rebus moderandis aſſuetum, & qui hac vicaria regni administratione ſpecimen ſui dediſſet, quique non parvam ac-

cessionem esset ad res Britannicas adjecturus : succlamatum est a multitudine Constantino faventium, se peregrinum regem nolle : neque Britanniam adeo viris effœtam esse, ut non sui populi rectorem ex sese possit edere. Stultum esse, cujus domi copiam habeant, foris quærere. Senferat jampridem Arcturus populi in Constantinum studia. Itaque homo, alioqui ambitiosus, facillè suorum voluntati acquievit: ac ex eo die juvenem non cessavit producere, & ad spem regni propius admovere. Hanc injuriam, cum amici Modredi ostenderent, se molestè ferre, ac scœdere Arcturi cum Lotho cautum dicerent, ne, in regni successione, quisquam liberis Lothi anteferretur, respondebatur, scœdus id adversus publicam totius gentis utilitatem, temporum necessitate expressum : neque, Lotho auctore mortuo, eo se teneri. Proinde recte facturos Pictos, si finibus antiquis contenti, alienis abstinerent. Britannorum regnum nunc, Dei benignitate, in eo statu esse, ut non modo novas injurias prohibere, sed veteres etiã ulcisci possit. Hęc ad Modredum perlata, penitus animum ejus ab Arcturo averterunt, & ad dignitatem suam tuendam, converterunt. Tantum bello moræ fuit, dum Scotorum animos experiretur. Eis ad causam adductis, scribitur exercitus ex Pictis, Scotis, & frequentibus Brittonibus, vel æquitate causæ, vel privato in Arcturum odio, aut Modredum benevolentia persuasis. Nec putatur Vanora uxor Arcturi, novorum consiliorum fuisse ignara : ut quæ stupri consuetudinem cum Modredo crederetur habere. Exercitus utrinque ad Umbrum castra contulere. Cum jam in procinctu starent, tentata concordia est per utriusque partis Episcôpos, sed frustra, Constantini propinquis obnitentibus, omniaque prona Arcturi felicitati affirmantibus. Concursum est ingentibus utrinque animis. Sed Modredo & confœderatis duo potissimum fuere auxilio, locus in medio paluster, Brittonibus transitu difficilis, & in ipso pugnæ ardore subornatus, qui Brittones moneret, ut, arcturo cæso, rebus perditis, suæ quisque salutem consideret. Ea vox in fugam eos vertit : magna tamen cædes utriusque partis facta. Victoria neutris læta fuit, cæso ab altera parte Modredo, ab altera fratre ejus Galuino : atque Arcturo letaliter vulnerato. Præda ingens capta. Non ignoro, quæ de vita & morte Arcturi à multis fabulosè tradantur : sed indigna relatu sunt, & viri clarissimi rebus gestis tenebras offundunt. Nam, dum tam asseveranter mendacia affirmantur, sæpè veritas in dubium vocatur. Fuit certe vir magnus, & singulari fortitudine, & caritate

caritate in patriam, vel dum suos à servitute liberat, vel cultum Dei sincerum revocat, vel vitiatum restituit. Hæc nos de genere, vita, & morte ejus pluribus, quam instituti operis ratio poscebat, sumus prosecuti: ut quibus, non universas Britannorum res gestas complecti, sed partim ab oblivionis injuria, partim à fabulosis malè feriatorum hominum commentis res gestas nostræ gentis liberare, fuit propositum. In Arcturi vero rebus longiuscule sumus immorati, quod plerique eas, partim per invidiam nimis parce, partim per vanitatem nimis verbosè persequantur. Mortuus est anno Christi 10. XLII. regnavit annos XXIII.

10. LVII.

Ut ad res Scotticas redeamus, Goranus Rex, magno jam natu, discesserat, postquam triginta quatuor annos prætuisset Scottis, suorum (ut creditur) fraude extinctus. Erat quidam Toncetus, supremus rerum capitalium quæstor, homo non minus crudelis, quam avarus. Is, cum adversus ditiores multa sæva facinora patrasset, facilem omnium sperabat apud Regem veniam, quod hac ratione fisci commoda non nihil auxisset. Populus, cui non facilis erat ad Regem, senio & morbo invalidum, aditus, nec si adire licuisset, adversus hominem primum & gratiosum fides, Toncetum aggressi trucidant. Deinde postquam impetus iræ deserbuit, cum secum cogitarent, quantum facinus admisissent, nullumque veniæ impetrandæ locum prospicerent relictum, in ipsum Regem impetum odiumque converterunt: ac, incitante Donaldio Atholio, in ædes intromissi, cum interimunt.

XLVI. REX.

Ei successit Eugenius, Congalli filius. Hunc cum, ad ulciscendam Gorani patruum necem, quidam nobiliorum hortarentur, eorum orationem adeo negligenter accepit, ut ipse suspicione sceleris non caruerit. Eam etiam opinionem auxit, acceptus in amicitiam & familiarem consuetudinem Donaldus Atholius. Gorani igitur uxor, liberis parvistimens, cum eis in Hiberniam secessit: Eugenius autem, ut se vita moribusque purgaret, ita regnum gessit, ut nemo superiorum regum jure ei præferri possit. Cum vicinis nullum per se bellum gessit. Modredum adversus Saxones, atque etiam Arcturum auxiliis juvit. Assiduis per varios duces excursionibus, Anglorum fines infestos habuit. Nunquam justo exercitu cum eis congressus. Regnum tenuit annos XXIII. decessit 10. LVIII.

K 4

XLVII. REX.

XLVII. REX.

Post eum successit frater ejus, Congallus : qui decem annos regno in summa pace præfuit : vir, ob egregias virtutes, omnium sæculorum memoria dignus. Nam, præter æquitatem in jure dicundo, & animum adversus avaritiam invictum, certabat moderatione vitæ cum monachis, qui, ea ætate, severissima disciplina utebantur. Sacerdotes prædiis aliisque proventibus ditavit, pio magis studio, quam felici successu. Juventutem declinantem ad mollitiem & luxum, pacisque bonis abundantem, magis vitæ exemplo & auctoritate, quam legum severitate continuit. Filios Gorani, qui metu Eugenii in Hiberniam secesserant, revocavit. Sed, ante reditum eorum, ipse decessit anno à Christo nato 10. LXVIII. Rem bellicam non attigerat, nisi quatenus Brittones auxilium jovit adversus Saxones, cum quibus, varia fortuna, sæpè pugnarunt.

XLVIII. REX.

Eo defuncto, & fratre ejus Kinnatello Rege designato, Aidanus Gorani filius venit in Scotiam, hortante viro sancto Columba, qui ante biennium ex Hibernia accesserat. Per eum ad Regem ductus, præter & suam & multorum spem, humanissime accipitur : ac bono animo esse, jubetur, ut qui brevi regnaturus esset. Kinnatellus enim & morbo & ætate confectus, cum regio muneri non sufficeret, ipse Aidano, ad rerum gubernaculum admoto, quartodecimo, aut ut alii quintodecimo, quam regnare cœperat, mense, diem suum obiit. Sunt qui, hoc omisso, Aidanum statim Convallo subjiciant. Verum plures auctores inter eos Kinnatellum inserunt.

XLIX. REX.

Aidanus Rex nominatus à Kinnatello, & à populo confirmatus, à Columba regia accepit insignia. Erat enim, illis temporibus, tanta ejus viri auctoritas, ut nihil Reges populusve absque ejus consilio, susciperent. Ac tum quidem, cum satis longa oratione hortatus esset omnes, ut Rex erga populum æquitate, populus erga Regem observantia uteretur, universos vehementer rogavit, ut in puro Dei cultu persisterent : ita enim fore, ut utrisque omnia prosperè succederent : sin aliter facerent, dignum malè patratis expectarent exitium. His ita peractis, ad suos discessit. Prima Aidani expeditio fuit adversus latrones, Gallovidiam infestantes. Eo profectus, ducibus eorum supplicio affectis, cæteros metu compescuit : sed eum, inde reversum, major tempestas excepit. Nam postquam tribus conventibus in Gallovidiam,

vidia, Abria, & Cathanesia habitis, omnia pacata existimasset, inter venandum oborta seditione, ac cæde atroci patrata, ministri regii, qui noxios in jus vocabant pulsati: auctores, pœnarum metu, in Lothianam, ad Brudeum Pictorum regem, perfluferunt. Ab eo cum, per legatos ex fœdere petiti, non redderentur, bellum grave inter Scotos & Pictos exarsit: sed id brevi, opera Columbæ, cujus apud utrosque merito plurimum valebat auctoritas, extinctum. Interea Anglia iterum in septem regna diuisa, &, Brittonibus in peninsulam Valliam compulsis, Saxones, non contenti tam latè patentibus agris, novum bellum inter Scotos & Pictos suscitant. Ejus auctor & fax fuit Ethelfridus, Northumbriæ Rex, homo avarus, & ob regni augendi cupiditatem, pacis impatiens. Is Pictis, ægrè consentiente Brudeo, persuasit, ut prædas abigendo ex agro Scotico, semina belli jacerent. Aidanus quoque fraude Saxonis intellecta, ut & ipse peregrinis auxilium se firmaret, cum Malgone Brittone fœdus antiquum renovavit. Filium Grifinum & sororis filium Brendinum, Euboniæ, quæ nunc est Manna, Regulum, hominem militarem cum copiis misit. Hi, castris cum Brittonibus conjunctis, Northumbriam ingressi, tertio die ad hostem perveniunt: sed Angli, nova expectantes auxilia, quæ non procul abesse dicebantur, pugnam detrectabant. Adveniebat enim Ceulinus, Orientalium Saxonum Rex, vir bellicosissimus cum magnis copiis. Hunc Scoti & Brittones in itinere adorti, primam ejus aciem, quæ satis ceteros anteibat, integram cum Cutha filio Occidione occiderunt: reliquos, quo minus aggredierentur, fecit timor, ne ab Ethelfrido, qui non longe aberat, circumvenerentur. Conjunctis igitur duobus Saxonum regibus, rursus congressi, multa utrinque cæde edita, victi sunt & fugati Scoti & Brittones. Cæsi è Scotorum primoribus Grifinus, & Brendinus: ex acie adversa Ethelfridus, altero oculo orbatus: Brudeus faucibus è pugna elatus, cum magna trepidatione suorum. Ethelfridus, proxima æstate, Pictorum copiis ad suas adjunctis, in Gallovidiam duxit, ratus, ex superioris anni infelici prælio, se plena formidinis omnia inventurum. Verum Aidanus, cum illuc citius hostium opinione venisset, palantes prædatores aggressus, in castra trepide eos coegit. Ita, temeritate castigata, quietiores fore ratus, nocte proxima præteritis eorum castris, se Brittonibus conjunxit. Ambo exercitus, viribus in unum coactis, cum in valle angusta Annandiæ confedissent, hostes, obsessis faucibus, eorum exitio imminebant. At illi, communitis castris, ut ma-

nentium speciem præberent, nocte recedente maris æstu, per nota inter instabiles arenas vada in Cumbriam, ac deinde Northumbriam duxerunt, fœda populatiõne, quacunque ierant, facta. Hostes eorum vestigia secuti. Statim, ubi in mutuum conspectum venire, utrique se ad pugnam expediunt. Scoti & Brittones, ut pluribus ducibus vulgus temerarium regeretur, ad priores duces quatuor, homines nobiles bellicarum rerum experientes, adjiciunt: è Brittonibus Constantinum, & Menciinum: è Scotis Calenum, & Murdacum. Horum ductu & hortatu, tanto impetu milites irruerunt in hostem, ut statim impulsus fugam capesseret. Hanc victoriam, fama est eadem hora, qua res gesta fuit, Columbam in Iona insula suis sodalibus renunciasse. Cæsi è primoribus Saxonum Cialinus & Vitellius, genere & factis illustres. Anno ferè, post hanc victoriam, undecimo, Saxonibus & Pictis, vicinos agros infestantibus, dies dicta est, qua die Brittones & Scoti, conjunctis viribus, Saxones invaderent. Ad diem & locum destinatum Aidanus, quamvis natu grandior, cum venisset, tum Brittones frustra expectat, ac prædas interim ex hostico agit, Ethelfridus opportunitatem rei bene gerendæ nactus, Scotos palabundos affecutus, magnam eorum cædem fecit. Aidanus, compluribus suorum cæsis, fugit: nec Saxones tamen incruentam retulere victoriam, amisso Ethelfridi fratre Theobaldo, & aliquot, quæ eum sequebantur, cohortibus penè ad interneccionem cæsis. Aidanus, ad hanc cladem accedente morte hominis sanctissimi & sibi unicè cari, Columbæ, cum prospiceret, quantæ hostium crudelitati reliquæ Christianorum essent expositæ, ætate pariter & mœrore confectus, non diu supervixit. Regnavit annos xxxi i i i. decessit anno partæ Salutis i c. i i i i. Eo regnante, venit in Britanniam, à Gregorio Romano Pontifice missus Augustinus quidam monachus: qui sua ambitione, dum novam religionem docet, veterem vehementer turbavit: nam non tam Christianam disciplinam, quam ceremonias Romanas docebat. Superiores enim Britanni, Christianismum ex Ioannis Evangelistæ discipulis edocti, à monachis, quos ætas illa adhuc eruditos & pios habebat, instituebantur. Ille, dum ad unius Episcopi Romani dominatum omnia revocat, ac se unum totius Britanniæ Archiepiscopum edit, & disputationem, de die celebrandi Pascha, nec necessariam, nec utilem introducit, magnopere turbavit Ecclesias: ac disciplinam, jam in superstitionem prolabantem, ita ceremoniis novis fictisque miraculis oppressit, ut sinceræ pietatis vix relinqueret vestigium.

L. REX.

DC. 1111.

L. REX.

Post Aidanum, Rex electus Kennethus, nihil memoria dignum gessit. Quarto, vel (ut alii scribunt) duodecimo mense, post initum regnum, expleto, decessit.

L I. REX.

Proximè post hunc, Rex pronuntiatur Eugenius, Aidani filius, anno à natali Christi, D C. V. Hic (ut in libro Pasletensi scriptum est) à Columba piè & honestè educatus, ac literis etiam luculentè eruditus, in hoc ab ejus institutis deslexit, quod belli, quam pacis studiis magis se addiceret. Assiduis enim expeditionibus Saxones & Pictos exercuit. Vir imperii plane severi & asperi: & qui superbos & contumaces libentius ferro compesceret, quam conditionibus adjungeret: sed veniam petentibus, ac se ultro dudentibus maximè clemens & facilis: & in victoria minimè insolens. Hæc ille de Eugenio. Boethius contra, cum in summa pace regnum tenuisse, prodidit: eamque pacem ei contigisse, non tam externis fœderibus, quam hostium, qui civili inter se bello dissidebant, discordiis. Interiores enim Angli jam nomen Christi professi, dum illatas ulciscuntur injurias, Ethelfridum, Regem Northumbriæ potentissimum, vita pariter & regno exuerunt. Ei cum successisset Eduinus, propinqui Ethelfridi in Scotiam profugerunt: interque eos septem ejus filii, & filia unica, cum jam decimum annum rebus Scoticis præfuisset Eugenius. Is advenas Saxones, etsi suos, & Christiani nominis hostes infestissimos, summa cum humanitate & liberalitate quoad vixit, apud se habuit: ac doctrina Christiana diligenter instituendos curavit. Ipse decimo sexto regni anno decedens magnum sui apud omnes desiderium reliquit.

DC. V.

L I I. REX.

Ei surrogatus fuit Ferchardus filius, anno à Christo nato DC. XXXI. qui fuit Heraclio Imperatore XIIII. Is, cum esset homo sceleratè callidus, ac legitimum regnum in tyrannidem mutare vellet, factiones nobilium inter ipsos alebat: ita nefarie à se perpetrata impune fore, ratus. Sed proceres, animadversa ejus malitia, clam eo dissidia composuerunt: deinde, conventu indicto, cum ad concionem vocant. Renuentem, arce, in quam se continebat, expugnata, invitum in jus pertrahunt. Multa & gravia crimina ei sunt objecta. In his etiam hæresis Pelagiana. & contemptus Baptismi & aliorum sacrorum rituum. Hortum cum nullum satis purgaret, in vincula conjectus ne diutius ad ludi-

DC. XXII.

ad ludibrium superesset, ipse sibi mortem conscivit, decimo quarto regni sui anno.

L I I I. R E X.

Suffectus ei frater Donaldus, sive Donevaldus, qui & patris laudibus, & fratris exitu admonitus, nihil majori studio egit, quam, ut verum Dei cultum tueretur: neque domi solum, sed etiam foris, quacunq; poterat ratione, eum amplificare studuit, Nam, extincto Eduino, liberos & propinquos Ethelfridi, qui multos jam annos in Scotia exularant, redeuntes donum, viatico iuvit, & muneribus est profecutus, copiisque suis reduxit, & liberam commeandi, quoties res eorum poscerent, potestatem fecit. Cæsus autem fuerat Eduinus à Kedualla, ut Beda vocat, Brittonum, & Penda Merciorum Rege: quorum alter veteris gentis, alter novo Christianismi odio, uterque, æmulatione potentia, ei infensus erat. Nec alia crudelior fuisse memoratur victoria. Nam dum Penda Christianos, Kedualla Saxones delere contendunt, nulli neque sexui nec ætati furor eorum pepercit. Post Eduinum, Northumbria in duo regna fuit divisa. Deiorum Rex creatur Osticus, Eduini frater patruelis, Berniciorum qui Eanfridus Bedæ, nostris Andefridus appellatur. Ethelfridi filiorum maximus. Hi, repudiata Christianorum disciplina, in qua diligenter fuerant instituti, alter à Scotis monachis, alter à Paulino Episcopo, ad veterem superstitionem reversi, brevi per Pendam & vitam & regnum amiserunt. Utrique successit Osualdus, Ethelfridi filius: qui doctrinam Christianam, magno studio promovit. Ad eum doctores è Scotia per legatos petentem, misit Donaldus viros sanctitate & doctrina claros, quos ille magna humanitate accepit, & beneficentia est profecutus: neque regio munere inferius existimavit, in concione (populo peregrinum Scotorum sermonem non capienti) concionis sententias interpretari: quæ omnia luculenter à Beda sunt scripta. Donaldus decessit x i i i i. regni sui anno, præclara virtutum suarum memoria post se relicta.

L I I I. R E X.

Successit ei Ferchardus, ex Ferchardo ejus fratre natus, vir in omni scelerum genere inquinatissimus: vini æquè ac pecuniæ inexplebilis: immani in homines crudelitate, & in Deum impietate. Cum in alienos passim sævitia & rapinis grassatus fuisset, tandem in suos furorem vertit, jugulata uxore, & stupratis filiabus. Ob hæc scelera, communione Christianorum fuit exclusus. Proceres autem, ad eum puniendum, cõire volentes, inhibuit sanctus

sanctus Episcopus Colmannus: coramque eum admonuit, brevi divinam vindictam instare. Nec fides dicto abfuit: nam inter vendandum, post dies paucos, cum, à lupo vulneratus, in febrim incidisset, nec à solita intemperantia abstineret, morbo tandem pediculari corpus exedente, exclamasse fertur, merito sibi hæc evenire, qui bene monentem Colmannum non audisset: ac, tum demum agnito errore, Colmanno consolante, ac spem veniæ ostendente (si modo resipisceret) in publicum se, vili veste indutum, in lectica proferri iussit, ac palam sua scelera confessus interiit. annō redempti orbis D C. LXI I I. Octodecim annos hoc monstrum Scotia pertulit.

L V. R E X.

Huic Malduinus, è Donaldo genitus, est successus, qui, ut labefactatas regni partes tyrannide Regis proximī, confirmaret, pacem cum omnibus vicinis fecit. Quietem, ab hoste externo impetratam, turbavit intestina seditio, inter Argathelios & Levinianos orta. Eam Malduinus ut compekeret, profectus est adversus auctores, ut in eos, sine incommōdo plebis, animadverteret. Illi, ut Regis iram vitarent, discordia primum sedata, in Æbudas fugerunt. Insulani eos, ad supplicium postulatos non ausi retinere, dederunt: eorum pœna cæteros in officio continuit. Circa hæc tempora, cum Scoti monachi latè per Angliam Christi doctrinam disseminassent, ac juventutem Anglorum ita literis erudissent, ut ipsi, satis luculenter suis Evangelium annunciare posse, viderentur, crevit etiam cum doctrina adversus doctores invidia: Scotique, eorum importunitate, ad suos redire sunt coacti. Quæ contumelia, ut regnorum concordiam diremit, ita eorum, qui injuriam acceperant, modestia utranque gentem ab aperto bello continuit. Assiduis excursionibus, sæpe ac multis in locis pugnabatur. Incidit in eadem tempora per totam Europam pestis, quantam nunquam fuisse, seniores meminerant. Soli ab ea immunes Scoti & Picti fuisse dicuntur. Ob frequentes utrinque illatas injurias, prædasque abactas, cum res in apertum bellum eruptura videretur, intervenit Malduini mors. postquam regnasset annos viginti. Uxor, quæ, ob suspicionem de pellice, eum strangulaverat, quarto post die viva cremata est.

L V I. R E X.

Regnum autem iniit Eugenius quintus Dongardi Regis filius. Eum Egfridus Northumbriæ Rex (cum quo summo opere pacificare contendebat) cum simulatis induciis fallere conaretur, pari arte ipse petitus est. Uterque enim pacem verbis ostentabat, oc-

bat, occulte vero bellum apparabat. Finitis induciis, Egfridus, dissuadentibus amicis, conjunctis Pictorum copiis, Scotiam ingressus, Gallovidiam populatur. Verum, cessantibus in pugna Pictis, ab Eugenio superatus, amisso pene toto exercitu, ipse saucius cum paucis evasit. Proximo anno, æque dissuadentibus amicis, in Pictos duxit: ab eis, fugam simulantibus, in insidias tractus, cum suis omnibus concisus est. Hanc tantam occasionem Picti arripientes, latissimos agros, superioribus bellis ademptos, recuperant: & Brittones, qui ab Anglorum imperio suos vindicabant, una cum Scotis Northumbriam ingressi, magna eam clade affligerunt: adeo, ut nec unquam in pristinum statum se erexerit: Secuta statim est mors Eugeni; quarto, quam regnare cœperat, anno.

L V I I. R E X.

Eugenio quinto successit Eugenius sextus, Ferchari filius: Egfrido vero Northumbro frater Alfridus: uterque Rex literis, ac præcipue sacris, ut illa ferebant tempora, eruditi, ac inter se, communium studiorum societate, conciliati. Itaque pax inter eos fida fuit. Hac tranquillitate fretus Alfridus, regnum angustiioribus, quam antea finibus, quadantenus composuit. Cum Pictorum vero gente Scotis neque certa pax, nec bellum fuit: excursionibus, vario eventu, sæpe pugnatum est, frustra nitentibus Cutberecho Anglo, & Adamanno Scoto Episcopis, ut rem componerent. Id autem perfecerunt, ne justis unquam exercitiis concurreretur. Eugenius interea, inexpiabili odio adversus Pictorum perfidiam inflammatus, è medio rerum cursu est sublatus, cum decem regnasset annos. Hoc Rege, septem dies per totam Britanniam sanguine pluisset, tradunt, converso etiam lacte, caseo, & butiro in sanguinem.

L V I I I. R E X.

Post hunc regnum adeptus est Amberkelethus, Findani filius, Eugenii quinti nepos. Is, cum initio temperantiam simulasset, ad veros mores breui rediit: & in omnia flagitia simul prorupit. Hac occasione arrepta, Garnardus Pictorum Rex, magno exercitu conflato, Scotos invasit. Amberkelethus tandem, prope convitiis excitatus, cum arma sumpsisset, noctu, dum ad necessaria naturæ cum duobus famulis egreditur, sagitta (incertum à quo missa) occiditur, cum nondum regni plenum expleisset biennium. Sunt qui, dum hostes in silva densa urgeret, sagitta vulneratum, decimo post die extinctum, tradant.

L I X. R E X.

LIX. REX.

Ne exercitus solveretur, aut sine imperio esset, militari suffragio in castris delignatus Rex Eugenius septimus. prioris Regis frater. Is, cum parum spei in exercitu, ab inerti Rege collecto, reponeret, bellum induciis distulit: atque accepta uxore Spondana Garnardi filia, nuptiis finivit. Ea, non adeo multo post, à duobus Atholiis in caput Regis conjuratis, in lectulo confossa, perit. Rex falso criminis insimulatus, & in jus ductus, ante causam dictam, deprehensus cædis patratioribus, liberatus est. Noxii exquisito supplicio puniti, Rebus foris compositis, Rex ad pacis opera conversus, ocium quidem venatione oblectabat. Religionis in primis curam habuit. Ejus institutum fuit, ut in cœnobiis res gestæ Regum memoriæ mandarentur. Pace perpetua per septemdecem annos cum omnibus vicinis continuata, Abrenethi diem obiit.

LX. REX.

Eugenius paulo ante mortem, Mordacum Amberkelethi filium, proceribus commendavit. Eo regnante, pax per universam Britanniam fuit: cujus Beda sub finem historiæ suæ, meminit: nec in pace modo colenda, sed monasteriis etiam iuvandis, Eugenii æmulus fuit. Candidæ casæ cœnobium dirutum restituit, Incunte decimo sexto regni anno, decessit.

LXI. REX.

Anno post Christi adventum, septingentesimo & trigésimo. D.C.C. XXX.
Etfinus Eugenii septimi filius, regnum suscepit: & is, proximorum Regum æmulus, per annos triginta unum, quibus regno præfuit, in summa tranquillitate suos continuit. Iam senior, cum per se non posset Regis munus obire, quatuor præfectos dedit, qui jus populo dicerent. Iis rem Scoticam regentibus, facinorosi, resumpta licentia, vel Magistratum negligentia, vel (ut quidam crediderunt) culpa, omnia miscere cœperunt. Sed aliorum scelera obscura fecit Donaldi crudelitas, & superbia: qui per Gallovidiam grassatus, agrestes vel sibi tributa pendere cogebat, vel spoliatos ad summam redigebat inopiam.

LXII. REX.

Inter hos tumultus, Regi mortuo successus est Eugenius octavus, Mordaci filius, qui nihil prius egit, quam Donaldum, aliquot cruentis fractum præliis, cepit, ac supplicium, ceu lætum spectaculum, representavit. Mordacum Gallovidiæ præfectum socium Donaldini sceleris convictum, mori coegit: reliquos præfectos pecunia multavit. Populo spoliato de bonis eorum satisfecit

fecit. Harum pœnarum formidine malis perterritis, summa tranquillitate post turbulentissimam tempestatem restituta, cum vicinis Regibus fœdera, ante facta, confirmavit. Verum ipse, cujus in rebus turbidis gloria creverat, pace facta, in omnia flagitia præceps abiit, & cum nec amicorum, nec sacerdotum admonitionibus quicquam moveretur, post tertium regni sui annum, in cœtu procerum, omnibus in ejus exitium consentientibus, confossus periit. Socii scelerum & flagitiorum in crucem acti, & ipsi gratum populo spectaculum præbuere.

L X I I I. R E X.

Successit ei Fergusius tertius, Etfini filius, qui, pari simulatione virtutis, & vitiorum fœditate usus, pari propè fato defunctus, pari etiam spatio, id est triennio, regnum tenuit: periit autem, veneno ab uxore dato. Alii scribunt, cum uxor sæpe exprobrasset ei matrimonii contemptum, & pellicum greges, neq; quicquam profecisset, tandem noctu dormientem ab ea strangulatum. Quæstione de morte ejus habita, cum amicorum plurimi insimularentur, nec quisquam, ne in gravissimis quidem tormentis, quicquam fateretur, mulier, alio qui ferox, tot innoxiorum capitum miserta, in medium processit: ac, è superiore loco cædem à se factam confessa, ne ad ludibrium superesset, pectus cultro transfodit: quod ejus factum varie, pro cujusque ingenio, est acceptum: ac perinde sermonibus celebratum.

L X I I I I. R E X.

Sequitur Rex Soluathius Eugenii octavi filius: qui, nisi tertio regni anno è frigore podagram contraxisset, jure inter optimos Reges annumerari potuisset: nihilo tamen minus tumultus, per præfectos, consilio & prudentia sedavit. Primus velut de Rege, ob infirmitatem pedum, securus Donaldus Banus (hoc est albus) occupatis omnibus insulis Occidentalibus, Regem se Æbudarum vocat. Deinde in continentem ingressus, dum undique prædas agit, à Cullano Argatheliorum, & Duchalo Atholiorum præfectis, in saltum, qui unum modo exitum habebat, compulsus, cum suis frustra erumpere tentantibus periit, nullo superstite relicto, Eadem spe & audacia, Gilcolumbus, Gallovidiam à patre vexatam aggressus, ab eisdem præfectis victus, pœnas luit. Pax interea ab Anglis & Pictis, rebus eorum domi turbatis, fuit. Soluathius, cum summa laude moritur, anno à Christo nato, septingentesimo, octogesimo septimo.

D C C.

L X X V I I.

L X V. R E X.

Huic successit Achajus, filius Etfini. Hic, pace ab Anglis & Pictis

ctus

Etis parta, cum ab Hibernia bellū instare intelligeret, non modo labore, sed etiam liberalitate, seditiones, domi jamjam eupturas, composuit. Causa belli Hibernici hæc fuit. Superiore Rege, ad expeditiones obeundas, invalido, Hiberni & Insulani, spe prædæ & impunitatis, eodem tempore cum magnis exercitibus in Canteriam peninsulam proximam exscenderant. Contracto autem inter latrones certamine, Insulanorum multi, Hiberni universi perire. Hanc cladem Hiberni ut ulciscerentur, magnam classem ornabant, ad trajiciendum in Æbudas. Achajus cum per legatos ostenderet, nullam justam belli causam esse, quod latrones, de prædæ pugnantes, mutuis vulneribus ceciderint, neque, quod multi perierint, sed quod quisquam evaserit, in damno ponendum esse. Regem & consilium publicum adeo, ab inferenda Hibernis injuria, abesse, ut cædis nuper factæ, auctores omnes ad unum sustulerint. Cum in hanc sententiam multi legati differerent, adeo ferociter ab Hibernis sunt rejecti, ut, ante discessum eorum, classem adversus Scotos Albinos emisserint. Ea in altum evecta, tempestate universa periit. Res Hibernis in religionem versa effecit, ut pacem, quam superbe recusaverant, suppliciter peterent. Ab Achajo primum, inter Scotos & Francos, inita est amicitia, hac maxime de causa, quod non modo Saxones Germaniæ cultores, sed qui in Britannia quoque ceperant sedes, Gallias piraticis incursionibus infestabant. Deinde etiam à Carolo Magno, qui Galliam non minus literis, quam armis illustrare cupiebat, accersiti è Scotia, qui philosophiam Luteciæ Græce & Latine docerent. Apud Scotos enim adhuc multi erant monachi, veteri disciplina nondum extincta, literis & pietate insignes. Quo è numero erat Ioannes, cognomento Scotus, sive Albinus, quod idem valet (Scoti enim se Albinos sua lingua vocant) Caroli præceptor, qui plurima ingenii sui monumenta reliquit: è quibus nos Rhetorica præcepta vidimus, cum inscriptione Ioannis Albini. Clementis quoque Scoti, qui, eodem tempore, Luteciæ literarum insignis professor erat, quædam scripta adhuc supersunt. Commigrarunt etiam in Gallias complures monachi Scoti, studio pietatis ducti, qui populis circa Renum Christianam doctrinam prædicabant: tanto successu, ut monasteria plurimis in locis condiderint. Eorum memoriæ id Germani dederunt, ut usque ad nostram ætatem semper Scotos eis præficerent. Achajum, pacis cupidum, res Pictica in bellum traxit. Nam cum Athelstanus Anglus vastasset proximos Pictorum agros. Hungus eorum Rex ab Achajo, Anglis jam ante infenso,

decem Scotorum millia impetravit. Eis filium Alpinum, qui ex Hungi sorore natus erat, præfecit: quibus fretus auxiliis, maximã à Northumbria prædam abduxit. Athelstanus homo ferox, propè vestigiis inherens, cum non procul ab Hadina oppido assequitur. Picti, inopinato hostium adventu consternati, ad arma currunt, & ad noctem usq; se suis tenent locis. Sub noctem vigiliis dispositis, Hungus, cæteris rebus inferior, ad divinum auxilium conversus, totũ se precibus dedit. Tandem corpore laboribus fessio, & animo cogitationibus ægro, cum in somnum incidisset, visus est sibi per quietem, videre Andream Apostolum astantem, & victoriam pollicentem. Hoc viso Pictis narrato, spei bonæ pleni, ad conflictum, quem alioqui fugere non poterant, se alacrius comparant: postero die per leves velitationes consumpto, tertio demum ad manus ventum est. Adjiciunt & aliud ostentum, crucem decussatam, cum pugnaretur in cælo visam: quæ res Anglos adeo conterruit, ut primum Pictorum impetum ægre sustinuerint. Ibi cæsus Athelstanus, loco nomen dedisse dicitur, qui adhuc Athelstani vadum appellatur. Hungus Andree victoriam acceptam retulit: eique, præter alia munera, decimam partem prædiorum Regionum donavit. Hic, opinor, fuit Athelstanus, Danicæ gentis imperator, cui Angli affirmant Northumbriam ab Aluredo concessam. Decessit Achajus, ab inito regno tricessimosecundo anno, à Christo nato, octingentesimo nono.

DCCC. IX.

LXVI. REX.

Huic successit Congallus patruelis: qui cum summa domi, & foris concordia quinquennium regnavit.

LXVII. REX.

Excepit hunc Dongallus, Soluathii filius: cujus severitatem eum juvenus ferre non posset, collecti ad Alpinum Achajii filium, quoniam ei persuadere non poterant, ut regnum suscipere, vi & minis eum, in sua verba jurare, cogunt. Is, cum exercitu confecto, se omnia ex eorum sententia gesturum, simulasset, frustratus eos, ad Dongallum venit. Id factum ejus quam Regi gratum, tam rebellibus molestum fuit: ideoque, tanquam ipsi Alpini suavis rebellassent, eum apud Regem accusant. Rex, eorum calumnia intellecta, exercitu subito parato, rumorem sui adventus prævenit. De comprehensis pœnas sumpsit. Decessit interea Hungus: & filius ejus natus major, Dorstologus, fratris Egani fraude periit: nec cædis auctor diu fratri superstit. Ita, stirpe virili Hungi extincta, sororis ejus filius Alpinus, & vetere lege, & cognitionis jure proximus hæres, regnum Pictorum petit.

petit. Eum cum Picti, ut peregrinum, aspernarentur, Dugallus ea de re legatos ad eos mittit. Picti cum nondum auditos intra quartum diem finibus exire iussissent, Dugallus in eos summa vi bellum molitur. Sed, in ipso apparatu submersa navicula, in transitu Spejæ animis rapidissimi, extinctus est, postquam Scotorum regnum tenuisset annos sex: alii septem.

LXVIII. REX.

Alpinus, Achaii filius, exercitum à Dongallo confectum, aduersus Feredethum, qui sibi Pictorum arrogauerat regnum, ducit. Congressi ad Restenotum Angusiæ pagum, cruentissima pugna usque ad noctem, incerta victoria, conflixerunt. Mors Feredethi fecit, ut Scoti victores viderentur. Is enim, cum suorum animos in pugna labare videret, cum globo nobilium iuuenum mediam Scotorum aciem perripuit: sed exclusus à suis, cum flore nobilitatis una interiit. Substitutus in locum ejus Brudus, homo ignavus, nec ad rem militarem aptus. Eo regnante, cum Scoti, nullo resistente, prædas ex hostico agerent, Picti, ex composito inter se tumultuantes, Brudum, ante annum in imperio exactum, interficiunt. Ei Kennethum, alterum Feredethi filium, substituunt, nec fratre in bello fortiorem, nec exitu feliciorum. Nam cum, exercitu confecto, in hostium conspectum ventum fuisset, Kennethus clam se subducens, à rustico ignaro, quis esset, sed turpem ei fugam exprobrante, interficitur, Picti, amisso Rege, antequam hostes id persentiscerent, domum reversi, alterum Brudum, hominem genere factisque nobilem, Regem faciunt. Is, statim accepto regno, primum populatores vagos aggressus, ingenti cæde temeritatem eorum compescuit: deinde, ut vires affectas auxiliis externis firmaret, legatos cum magnis muneribus ad proximos Anglorum misit. Illi munera quidem acceperunt, & auxilia promiserunt satis impigre: sed flagitantibus Pictis nihil præstiterunt, causati res domi turbatas. Picti, illa spe dejecti, omnibus, qui arma ferre possent contractis, ad ultimum discrimen se comparant, ac recta ad hostem ducunt, qui castra non procul à Taoduno habebant. Ubi in conspectum alii aliorum venerunt, tanto impetu concursus est, quantum vetus odium, ira recens, multæ cædes mutæ, & ultro citroque damna sæpius illata poterant efficere. Cum diu anceps fuisset certamen, tandem centum equites Pictorum ex insidiis surgunt: qui ut numerus major videretur, calonibus in oneraria jumentis impositis, cum se in collibus proximis ostentassent, circumagique viderentur, ut pugnantium terga invaderent, ea spe-

cie tantum Scotis iniecerunt terroris, ut ilico sparsi in silvas proximas fugerent. Ex majori parti saluti fuerunt: pauci in prælio, plurimi à calonibus expeditis in fuga occisi. Alpinus Rex, multique procerum capti: omnes crudeliter caesi. Regis caput conto affixum, ac per exercitum circumlatum, in conspectissimo loco maximi apud eos oppidi (id tum Abrenethium erat) ad spectaculum propositum. Locus ubi caesus fuit Alpinus ab eo adhuc Bas Alpin, id est Alpini mors vocatur.

Ei post tertium regni annum interempto, successit filius Kennethus. Proxima æstate Picti in spem adducti, si paulum adniterentur, Scotos, ut antea factum fuerat, Britannia posse expelli, auxilio conductis aliquot Anglorum cohortibus, copias, quantas possunt maximas, cogunt. Sed cum seditio inter ipsos orta esset repentina, & adeo vehemens, ut per Brudum Regem componi non posset, solutus est exercitus. Brudus ipse, mærore magis, quam morbo, post tertium fere mensem decessit. Suffectus ei frater ipsius Druskenus: qui dum componendis domi rebus frustra vacat, Scoti juvenes aliquot Alpini caput nocte detractum, ex eo, ubi Picti id fixerant loco, ad Kennethum retulerunt. Ea res juvenibus non modo fuit honori, sed agris quoque sunt locupletatis: Kennethus, conventu habito, cum de bello in Pictos consultaret quanquam Rex & ferocissimus quisque juvenum, à perfidis justam expetendam vindictam, suaderent: tamen major pars, ac potissimum seniores censebant, expectandum, dum vires, superioribus bellis attritæ, reficerentur: à Pictis interea nec pacem petendam, nec bellum gerendum, donec aliqua major se offerret aut pacificandi necessitas, aut belli gerendi oportunitas. Hæc sententia cum vicisset, consensu tacito utriusque gentis, triennium proximum pax fuit. Quarto anno Kennethus, belli cupidus, cum paucos in conventu suæ sententiæ fautores invenisset, primores gentis ad cœnam vocat: & cum in multam noctem convivium fuisset extractum, in aula omnes pernoctant, quod eo facilius eis fuit, quod, majorum instituto, humi cubarent, in spatiosa domo, ut quisque poterant, compositi, substratis tantum frondibus aut herba. Ibi juvenem sibi propinquum Rex subornat, ut piscium exuviis (maxime generis asellorum) à siccatis vento piscibus detractis, indutus, noctu ingressus, voce per longum canalem emissâ, ut longius ad aures perferretur, velut cœlitus demissus, eos ad bellum hortetur. Ad hanc vocem, humana (ut tum ipsis visum est) augustiorem, proceres subito expergefacti, plerique etiam vino graves, attoniti, cum

cum fulgor argenteus è pellibus piscium in semiformes oculos incurreret, aciemque hebetaret, stupore vehementissimo capti sunt uniuersi: cum & oculos species insolita, & animos occulta quædam religio percelleret. Illud etiam admirationem non modice auxit, quod nuncius, persona reliquoque ornatu detracto, cum se per exitum occultum momento temporis è conspectu subduxisset, evanuisse est visus. Mane cum rumor ad Regem permanisset, multique omnia (vt fit) in majus auerent, nec ipse dissimularet similem sibi speciem per quietem obseruatam, omnium decreto bellum, tanquam Deo auctore, gerendum decernitur. Exercitibus eductis, ubi primum alteri alteris visi sunt, non expectato ducum imperio, qua cuique proximum fuit, in hostem procursum. Nec minus atrociter pugnatum, quam cupide commissum est certamen. Tandem ad Scotos inclinavit victoria. Pictis, in quo plurimum habebant fiduciæ, id ipsum fuit exitio. Cohortes enim Anglorum, cum nullò ordine, sed temerario impetu rem geri, viderent, velut spectatores alieni periculi, in proximum tumultum se subdixerunt. Pictorum maxima cædes fuit, Scotis non solum superiorum temporum odio indulgentibus, sed recentis crudelitatis aduersus Alpinum & cæteros captivos memoria inflammatis. Maximè animos accendit vox, velut tessera, inter Scotos circumlata, ut memores essent Alpini. Ex eo, nec ætati nec conditioni parsum est. Anglos abeuntes colles texere: & à persequendo Scotos pertinax ira, in vindicta exercenda, retinuit. Hac victoria Pictorum rebus vehementer afflictis, ac penè deploratis, pax ut cõiret, ab eis tentatum, sed frustra, Scotis nullas condiciones audientibus, nisi regnum daretur. Proximo anno, jam deditis omnibus, qui ultra Fortham ad Septentriones vergunt, ac præsiidiis impositis, dum Kennethus in citeriores ducit, accepto nuncio, cæsa esse quædam ab eo relicta præsidia, reducto aduersus rebelles exercitu, nemini mortalium Pictici generis pepercit. Omnia ferro & flamma vastata. Druskenus, ea crudelitate Pictis pene efferatis (cum non de regno, sed de vita sua, & suorum sibi decertandum cerneret) quicquid supererat virium, unum in locum cõgit: ac Fortham transgressus, ad Sconam oppidum in ripa Tatiæ Scotoꝝ opperitur. Ibi pacificatio frustra iterum tentata est, Pictis agro trans Fortham cedentibus, Scotis nihil, nisi omnia permitterentur, audientibus. Prælium, ut in extrema necessitate, fuit atrox. Tandem fracta Pictorum, pertinacia, fugientibus Tanslavius fuit exitio. Ibi Druskenus, cum transire non posset, cum

omni fere nobilitate cæsus est. Nec dissimilis fuit aliorum fortuna: qui, cum temere diversis congregassent se locis, fugam impediente flumine, omnes ad unum periere. Hinc factum esse, arbitror, ut nostri, uno die septies cum Pictis pugnatum fuisse, tradiderint. Hac clade vires Pictorum penitus fractæ sunt: & Kennethus, ne se reparare iterum possent, Lothianam proximasque regiones similiter ac Transforthanam vastat. Præsidia metu se dediderunt. Qui cladi superfuerunt, pauci in Angliam, omnium rerum inopes fugerunt.

LIBER SEXTUS.

VT Fergusium primum, ac deinde secundum, jure optimo, regni Scotorum conditores superius nominavimus, ita nunc, non injuria, Kennethum, Alpini filium, tertium in eum numerum referemus. Prior enim Fergusius, ex modicis initiis, Scotos ad opes, vicinis invidiosas, provexit: Secundus extorres, & in longinquas nationes dispersos, & inimicorum opinione penitus extinctos, velut in vitam revocavit, & intra paucos annos, in pristinum splendorem restituit. At vero Kennetho, in rebus propè deploratis accepto regno, cum alii, vix reliquias miseræ defendi & contineri posse, sperarent, tantum animi superfuit, ut hostem, externis auxiliis fretum, & recenti victoria exultantem, multis & asperis (sed tamen secundis) præliis fregerit, fractumque; ex omni Britannia exegerit, nomenque Regium, semel ereptum, nunquam, ex eo die, sit passus eum resumere. Hæc, quamquam magna sunt, tamen operum ejus non sunt maxima. Regnum enim, in duplam magnitudinem à se auctum, ita legibus novis temperavit, & disciplina vetere roboravit, ut nec è bello natæ licentiæ, nec è victoria insolentiæ, nec flagitiorum, quæ luxuriam & ocium comitari solent, ullum vestigium, eo vivo, apparuerit: ac legibus ejus, quas Macalpinanas posteritas dixit, multis deinceps sæculis, non minus, quam armis, Scotica res stare visâ est. Sed, his omissis, nos res ejus gestas, uti cœpimus, prosequemur. Pictis igitur exactis, Kennethus agros, pro virtute cujusque, suis divisit: quorum ambitio multis locis & regionibus nova nomina, veteribus obliterated, imposuit. Horestiam duobus fratribus, Ænet & Mernæ, partitus est. Altera pars, prisco-
rum Sco-

rum Scotorum sermone, adhuc Æneja dicitur (qui Anglice loquuntur, Angusiam nominare maluerunt) altera Mernia appellatur. Proximam regionem, à Tao usque ad Fortham, apparent veteribus dictam fuisse Rossiam, hoc est, peninsulam: cuius nominis indicia adhuc restant, Culrossia oppidum, quod est velut dorsum, aut posterior pars Rossie: & Kinrossia, quod Rossie caput. Eam regionem nunc Fifam vocant, à Fiso viro egregio, cui cognomen Duffo fuisse, ajunt. Barodunum oppidum in Lothiana, vel, juxta aliam dialectum, Dumbarum, à viro strenuo, cui Bar erat nomen, appellatum creditur. Lothiana, non ita pridem, à Lotho Rege Pictorum nomen habebat. Cunigania, vox est prorsus Danica, quam post Kennethum usurpatam fuisse, reor à Danis: qui eam regionem, pulsus extra vallum Severi Scotis, aliquot annos tenuerunt. Significat autem vox Cunigham, Regiam habitationem, vel domicilium, Danorum sermone. Marciam, quod limes duorum regnorum diu fuerit, credibile est, à Danis etiam ita dictam. Edimburgum, quorundam vel crassa ignorantia, vel perversa diligentia, qui nunc Vallem dolorosam, nunc Castrum puellarum appellant eam arcem, nomen, non adeo per se obscurum, propè tenebris immergit. Nomina enim hæc, è fabelis Gallicis, intra trecentos annos proximos confictis, sunt mutati. Certe prisca Scoti Dunedinum, recentiores Edimburgum, patriam in fingendis nominibus consuetudinē secuti, eam arcem nominant, que rectius (opinor) media inter utrumq; nomen appellatione, Edinum diceretur. Hactenus de regionum prisca, & novis vocabulis: de quibus alio loco plura diximus. Ut ad Kennethum revertar: Regno (uti scripsimus) armis amplificato, & legibus composito, in rebus usque ad superstitionem levibus auctoritatem Regum confirmare laborans, saxum marmoreum, quod ex Hispania in Hiberniam transtulisse, dicitur Simon Breccus, in Scotiam Albinensem Fergusius Ferchardi filius, atque in Argathelia collocasse: ex Argathelia Sconam ad Taum amnem translatum, Kennethus, & in cathedram ligneam inclusum, ibi posuit. Ea in sede, Reges Scotorum & nomen & Regum insignia accipere solebant, usque ad Eduardum primum Anglum, de quo, suo loco, dicemus. Sedem Episcopalem, quam Picti Abrenethii collocarant, ad Fanum Reguli transtulit, quod posteritas, Fanum Andreae dici, maluit. Scotorum autem veteres Episcopi è monasteriis electi, cum adhuc non honoris & loci, sed sanctitatis & doctrinæ certamen inter eos esset, sine invidia & æmulatione passim, ubi cuique obvenerat occasio.

suum munus obibant, nullis adhuc regionibus definitis: cum nondum functio muneris Ecclesiastici esset quaestuarium. His artibus, Kennethus imperio viginti annos praefuit. Quinto incunte regni sui anno, Pictos profligavit, ut est in libro Passetensi. Reliquos XVI. annos, post sublatum imperium Pictorum, quietissime vixit, domi iustitia, foris armis pace parta, ac promotis finibus, ab Orcadam insulis, usque ad vallum Adriani, DCCC. LIV.

DCCC.

LIV.

LXX. REX.

Donaldus eius frater, proxime Rex electus, totam se cum disciplina publica circumegit. Nam cum vivo Alpino, temperantiae studium simulasset, ac seniorum sibi animos conciliasset, eo mortuo, velut metu & magistro liberatus, totum se voluptatibus dedit. Ac, velut jam de hoste securus, militaribus studiis neglectis, venatores, aucupes, & novarum libidinum inventores circa se prope solos habebat. In hos publicum patrimonium profunde batur. Juventus, ad voluptates explendas prona, Regem, ut elegantem & liberalem, laudibus ad caelum ferebat: parsimoniam superiorum temporum, ut incultam & illiberalem, ridebat. Seniores, cum, omnia brevi in praecipitum ruitura, cernerent, ad Regem collecti, sui eum officii, praesentium flagitiorum, & instantis periculi admonent. Cum ille nihilo minus in ignavia perstaret, Pictorum reliquiae, velut classico è summa desperatione excitae, Osbrethum & Ellam, qui inter Anglorum Reges (nam tunc in plura regna divisi erant) auctoritate & potentia praecellebant, adeunt: suam fortunam conqueruntur: auxilium petunt: se post victoriam, quam Donaldi inertia facilem spondebat, perpetuo cum omni posteritate in Anglorum dititione futuros, pollicentur. Angli facile persuasi, compositis domi rebus, educto exercitu, in Marcia concedere: ac per faeciales à Donaldis petunt, ut, quos per vim Pictis amicis suis Scoti ademissent, agros restituant. Id ni faciat, se nuper amicos, nunc etiam deditos non neglecturos. Donaldus, ex majorum sententia, quos invitatus (imminente periculo) convocaverat, habito delictu, ad Ieddam, Teviotiae amnem, hosti occurrit: & commisso praelio, victor, Osbrethum ad proximos usque montes fugat. Inde, secundum Tuedam, ad mare profectus, Bervicum ab Anglis captum, ac deinde, metu ex aduersa pugna conterritis, desertum ingressus, navibus in ostio annis deprehensis, omni hostium comiteatu potitur. Ibi voluptatis interpellatae instrumentum nactus, tanquam inimicis profusus profligatis, cupide se delictis immergit. Angli, qui superiore praelio magis sparsi, quam concisuerant,

fuerant, per speculatores cognita Scotorum ignavia & negligentia, advocatis auxiliis è propinquis agris, noctu somno & vino gravatos adoriuntur: & magna cæde in cæteros grassati, Regem semisomnem capiunt. Inde victoriæ cursum secuti, ut latius popularentur, in hosticum bipartitò ducunt. Eorum pars cum ad Fortham venisset, coactis navigiis, trajicere in Fifam parant: sed, multis naufragio amissis, cæteris vi tempestatis in litus, vnde solverant, rejectis, Sterlinum ducunt: & cum reliquo exercitu conjuncti, Fortham ponte transeunt. Scoti, eo ex fuga collecti, magis speciem, quam robur exercitus ostentantes, legatos de pace mittunt: quam Angli, & pugna ad Ieddam adversa, & naufragio viribus imminutis, non recusandam censebant. Duræ conditiones propositæ, quas tamèn præsens rerum status tolerabiles faciebat, videri: ut omni agro, qui intra vallum Severi esset, Scoti cederent: ut limites essent, infra Sterlinum Fortha, infra Britannodunum Glotta, inter duos amnes vallum Severi. In tam dura pace, Scotis non minus lætum, quam inopinatum accidit, quod nulla mentio, de reducendis Piëtis, facta esset. Angli enim & Brittones agros relictos inter se partiti sunt, Glotta eos dirimente. Sunt, qui putent, monetam argenteam, quam adhuc Sterlinam vocat vulgus, ibi tum excusam. Agris ita divisis, Piëti, qui sua se recuperaturos crediderant, elusi, ac spe frustrati, ad Cimbros & Scandianos, id est, ut nunc loquimur, in Daniam & Norvegiam transmiserunt. Pauci, qui apud Anglos remanserant, velut res novas per externa auxilia molituri, ad unum ab eis cæsi. Donaldò, post pacem factam, ad suos reverso, majorum memoriæ ac spei resipiscentiæ datum, ut honorifice reciperetur. Sed, cum ille in pristina perseveraret ignavia, proceres veriti, ne homo fædus & deses, qui nec consiliis amicorum, nec suis calamitatibus emendaretur, quod reliquum regni supererat, amitteret, eum in carcerem conjiciunt. Ibi, vel præ dolore inhibitorum voluptatum, vel metu publici ludibrii, sibi manum intulit, sexto, quam regnum iniit, anno. Hunc Donaldum, alii tradunt, domi forisque rem egregie gessisse, & fato suo Sconæ decessisse, D C C C. L V I I I.

LXXI. REX.

DCCC.

LVIII.

Post eum, Constantinus, Kennethi filius, Sconæ regnum suscepit: vir magni animi, ac virtutis eximiæ. Is, cum acceptam sub Donaldò ignominiam delere, atque ad fines à patre relictos regnum promoveri cuperet, à senioribus inhibitus, quod juventutis magna pars sub Donaldò extincta, & reliqua ita corrupta fuerat,

fuerat, ut arma publice ei committenda non viderentur. Igitur primum ad disciplinæ publicæ emendationem Rex conversus, sacerdotum ordinem, jam relicto prædicandi Evangelii munere, luxu corruptum, & venationibus, aucupiiis, aulicæque pompæ deditum, ad veterem parsimoniam, legibus severissime latis, reduxit. Juventutem, delitijs effœminatam, humi cubare, ac semel quotidie cibum sumere, jussit. Ebriosos capitali supplicio multavit. Lusus prohibuit, nisi, qui ad militiam corpus animumque firmarent. His legibus, adolescentia ad meliorem frugem conversa, extitit repente insulanus quidem Evenus, quem ipse Abriæ præfecerat, homo inquietus, & regnandi cupidus: qui gnarus, quam ægre juventus legum novarū asperitatem ferret, primum inter paucos, ac deinde pluribus adhibitis, de præfenti rerum statu conquestus, ubi, suam orationem secundis auribus accipi, vidit, facile persuasit, ad conjurandum, de Constantino tollendo. Sed dum diligentius, quam cautius factioni vires adjiciunt, à suis proditi, antequam, in se copias comparari, intelligerent, oppressi fuerunt. Evenus, conjurandi princeps, laqueo strangulatus. Circa hæc tempora, Dani tum omnium Germanorum opibus florantissimi, à Pictis adversus Scotos, item à Buerno (vel ut alii scribunt, Verna, cujus uxori Osbrethus, per vim, stuprum intulerat) sollicitati, abundante domi juventutis multitudine, facile consenserunt ut in Britanniam classe magna transmitterent. Primum in agrum Fisanum exscenderunt. Ibi obvius omnibus, ob Christiani nominis odium, sine discrimine trucidatis, bifariam diviso exercitu, agros latè vastarunt. Adversus eos Constantinus profectus, primum in eam incidit manum, cui Hubba Regis Danorum frater præerat. Hi, subito Levini amnis incremento prohibiti cum suis vires conjungere, facile victi, omnesque cæsi, præter paucos, qui, nandi petiti, flumen transire, atque ad Humbrum alterum ducem pervenere. Ad hos, fluvio jam permeabili, Constantinus, tanquam ad prædam, non ad prælium ducens, eos est affecutus, non procul à Caralia oppido, castris jam permunitis. Dani enim, ab adversæ pugnæ eventu, magis in omnia intenti, super modicas & flexuosas rupes, prope littus, cumulis objaquentium passim saxorum aggestis, speciem valli objecerunt. Ibi Constantinus eos adortus, loci iniquitate Danorum desperationem juvante multo cum suorum sanguine suæ temeritatis pœnas luit. Magna enim exercitus parte amissa, ipse captus, & in speluncam modicam tractus, occiditur. Extant adhuc ejus pugnæ monumenta, specus, & castrorum am-

rum ambitus, non æquis spatiis dimensus, sed ad rupium flexus circumductus. Rei male gestæ culpam quidam in Pictos conferunt, qui à Constantino in fidem recepti, ac in commilitium asciti fuerant. Ab eis initium fugæ factum, magnam exercitus partem una avertit. Dani, spoliis collectis, ad naves abierunt. Post die Regis cadaver inventum, ad sepulchra majorum, in Ionam insulam defertur. Regnum autem tenuit Constantinus annos sedecim, anno: DCCC. LXXIIII.

LXXII. REX.

DCCC.

LXXIIII.

Successit Ethus frater, à pedum celeritate Alipes cognominatus, nulla alia commendatione, Rex electus, nisi, quia reliquias exercitus à Danis profligati reduxit. Inter ostenta numerantur pisces marini, raro quidem & per longa temporum intervalla semper gregatim, sed nunquam, sine magno mali præfagio, visi. Vulgus alii monachos marinos, alii Bassinetos, quasi dicas galeatos, vocant. Ethus immemor fratris & majorum, cum se omnibus vitiis pollueret, ac juventutem, ad pejora proclivem, secum traheret, conjuratione nobilitatis facta, capitur: & oratione longa totius vitæ flagitiis populo expositis, regnum egerare cogitur, secundo, quam regnare cœperat, anno. In custodia tertio die mœrore perit. Maxime viros militares offendebat ejus segnities, quod, Danis adversus Anglos cruento bello contendentibus, de recuperandis regionibus amissis, nec ipse cogitaret, nec, se admoneri, pateretur. Sunt, qui, non coactum cedere regno, sed ab æmulo regni Gregorio in quadam pugna vulneratum, duos post menses interiisse, scribant: DCCC. LXXV.

LXXIII. REX.

DCCC.

LXXV.

Etho Gregorius, Dongalli filius, est susceptus, homo plane animo Regio, & cui nulla virtus abesset, quæ virum principem deceret. Primum omnium reconciliatis omnibus, quos, in regno petendo, habuit adversarios, animum adjecit, ut procerum inter ipsos tolleret discordias. Severitatem imperii ita comitate temperavit, ut plura caritate, quam metu apud suos perficeret. Leges, de immunitate ministrorum Ecclesiæ (qui, sub Pictis, propè fervorum loco fuerant) vel veteres revocavit, vel novas condidit. Prima ei expeditio in Fifam, adversus Pictos, illic à Danis relicta, fuit, dum ipsi in Anglos arma transferunt. Eos non modo illinc, sed è Lothiana & Marcia ejecit. Cum Bervicum venisset, Dani, si quid ipsis accidisset, Anglos etiam à tergo metuentes, non ausi cum Gregorio Marte aperto congregari, partem suarum copiarum

copiarum trans fluvium in Northumbriam miserunt, iussant, cum nova manu popularium recens adveſta ſe conjungere, reliqui, ut oppido eſſent præſidio, Bervicum ingrediuntur. Verum Angli, qui Danis (diverſe religionis hominibus) inviti parebant, nocte Scotos in urbem receperunt. Dani, in medio caſi, ad unum interiery. Inde in Northumbriam Gregorius profectus, cum Hardunto feliciter conſixit: tantamque Danorum cædem fecit, ut eorum vires, toti nuper Britannæ formidabiles, partim à Gregorio Scoto, partim ab Aluredo Anglo propè conſectæ fuerint. Gregorius, recepta Northumbria, Angliſque, qui abire vellent, cum bona gratia dimiſſis, reliquis humaniter habitis ſedes dedit. Majorem eorum partem retinuit, partim ſoli natalis amor, partim Regis beneficentia, & timor ab hoſtibus. Nam, cum jam per aliquot annos tam incerta victoria, ſtotque conſiſtibus cruentis cum Danis eſſet bellatum, multi Anglorum Scotis, etſi antea inimicis, tamen Chriſtianiſ parere malebant, quam vel in crudelium Danorum poteſtatem venire, vel incerta ſuorum auxilia ſperare, præſertim rebus ita per totam inſulam turbatis, ut fere ſemper Angli dubitare cogerentur, cui primum parti opem ferrent. Re adverſus Danos ita geſta, ut diuturnam ab eis quietem ſperaret, arma vertit in Brittones, qui partem agri Scotici adhuc tenebant. Cum his quoque pace facta, receptis agris, promiſſoque auxilio adverſus Danos, ſi redirent, exercitum dimiſit. Verum Brittones domum reverſos pacis initæ poenituit. Igitur Scotiam hoſtiliter ingreſſi, cum prædam ingentem aſportarent, Gregorius eos ad lacum Mabanum, ingenti prælio fudit, Conſtantino eorum Rege caſo. Cum hunc pravi conſilii fructum Brittones retuliſſent. Heberto Conſtantini fratre Rege creato, cogitare cœperunt, quam ſuæ res in præcipiti ſtarent, Scotis & Danis inimicis, nec amicitia cum Angliſ unquam ſatis fida: decretum ſit de pacificando cum Scotis. Miſi ad id legati, cum nihil tranſigerent, niſi Cumbria & Veſtmaria redditis, pax in eas leges eſt facta. Acceſſerunt, eodem fere tempore, legati ab Aluredo Anglo, partim, ut victoriam de Danis gratularentur, ut quæ communiter omnibus Chriſtianiſ jucunda eſſe debeat: partim, ut novo ſœdere ſe adverſus omnes Chriſtianiſ inimicos, confirmarent. Pax his legibus eſt facta, ut peregrinum hoſtem communibus auxiliis propulſarent: ubique exſcenderent, cum viribus, quantis poſſent, uterque populus accederet: quod agri de Danis Scoti cepiſſent, ut id, ſine controverſia in poſterum tenerent. Ita pace armis undique par-

ta, &

ta, & foederibus stabilita, Gregorio reverso nuncius affertur. Hibernos in Gallovidiam irrupisse. Causa bello prætendebatur, quod Dublinensium (quæ civitas est Hiberniæ) Gallovidiani naves aliquot longas, ad suum littus appulsas, hostiliter diripiissent. Hiberni, audito Gregorii adventu, trepide cum præda se in naves coniecerunt. Gregorius, coacta classe, ac firmo exercitu in Hiberniam, ubi primum ei commodum fuit, trajecit. Erat, per id tempus, Duncanus, sive Donatus, seu verius Dunachus, eorum Rex, adhuc puer, Brienus & Cornelius, secundum Regem potentissimi, totam gentem in duas factiones distraxerant. Hi ad externi hostis adventum, induciis factis, ad Bani fluminis ripam locis, ut videbatur, satis tutis, bina castra communiarant, eo consilio, ut impetum Gregorii mora eluderent, & inopia com meatum, è solo peregrino & pervastato cum abigerent. Et Gregorius id ipsum agi suspicatus, partem exercitus noctu clam misit, qui tumulum editiorem, supra Brieni caput, occuparent. Ex eo tumultu postridie, cum incalesceret pugna, magnæ saxorum moles, devolutæ multos in castris obriverunt: reliquis tantum injecerunt pavoris, ut ordine nullo, quo quisque poterat, diffugerent. Cornelius, hoc eventu pugnae audito, suos integros in tutiora loca reduxit. Brienus in Castris periit: reliqui, jubente Gregorio, quoad fieri potuit, incolumes servati. Agrum sine noxa miles transiit. Ea re effectum est, ut major pars, se Regis clementiæ permittere, quam vim experiri, mallet. Oppida munitiora præsidii tenebantur. Gregorius, Dundargo & Ponto locis natura & opere tutis, in suam potestatem redactis, Dublinum ducere statuit. Sed, cum rescisset, Cornelium omnibus Hibernorum copiis præfectum, cum ingenti exercitu eodem adventare. in eum conversus, acie vicit: & fugientes Dublinum usque secutus, oppidum obsedit. Verum, cum tantæ multitudini, quanta illuc confugerat, com meatus non sufficerent, brevi id oppidum dedente Cormacho, loci Episcopo, sine cujusquam detrimento aut injuria ingressus, Duncanum Regem propinquum suum invisit: ac testatus, nulla se regni vel opum cupiditate, sed injuriæ vindicandæ causa, illuc accessisse. Cura pueri educandi majoribus natu, quos, maxime fidos ei fore, credebat, commissa ipse, tutoris nomine, dum Rex adolesceret, suscepto, ac præsidii in arces impositis, jusjurandum à proceribus exegit, neminem se Anglum, Brittonem, aut Danum in Insulam, sine diplomate ipsius, admitturos. Præfectos locis commodis imposuit, qui è legibus patriis jus dicerent: ac sexaginta hæc ita fore,

obsidi-

obsidibus acceptis, domum magna cum laude rediit. Hæc fama justitiæ pacem in reliquum tempus certiozem, quam ullus armorum terror potuisset, præstitit. His rebus domi foris que paratis, duodevicesimo regni anno decessit, non minus justitia & temperantia, quam fortitudine clarus: unde merito apud suos Magni cognomentum est adeptus D C C C. X C I I.

D C C C.
X C I I.

L X X I I I I. R E X.

Proxime Rex est factus, Constantini secundi filius, Donaldus, ejus nominis quintus, ab ipso Gregorio, antequam decederet, proceribus commendatus. Is judicium de se, viri prudentissimi, non sefellit. Ita enim pacem coluit, ut semper ad bellum fuerit paratus. Et cum nemo diu lacefferet, id operam dabat, ne juniorum animi, pacis bonis corrupti, nimium luxuriarent: & quod antea sæpe acciderat, in scædissima vitia prolaberentur. Cum nova Danorum manus ad Northumbriæ litus appulisset, ac, sine cujusquam injuria, illic ad anchoras aliquot dies stetisset, Donaldus, confecto exercitu, eo profectus, in occasione omnes intentus, regioni præfedit. Tandem, audito, Danos in Anglorum agros exscendisse, auxilia ad Aluredum Anglum misit. Is adeo cruento prælio de hoste victoriam retulit, ut non recusaret, eos in partem agri accipere, modo Christiani fierent. Ita pace composita, ac demisso exercitu, novus Donaldum domi tumultus excepit. Inter Rossos & Moravos, ex parvis atrociniis, subito tam magnum incendium est ortum, ut plures interdum tumultuariis congressibus caderent quam alias justa acie. Eo Donaldus profectus, ducibus factionum sublatis, pacem cæteris restituit. Ioannes Fordonus, Scoti chronici scriptor, in hac expeditione Forellæ eum decessisse, affirmat, nec sine suspitione veneni. Boethius, in Northumbriam reversum, ut videret, quo pax cum Danis, quam semper habuerat suspectam, vergeret: ibique, post undecimum regni annum, fato suo functum, juxta summis & infimis carum, à Christo nato, D C C C C. I I I.

D C C C C.
I I I.

L X X V. R E X.

Ei Suffectus est Ethi filius, Constantinus tertius, homo non tam ingenio pravo, quam in bono parum constante. Dani, qui nullis pollicitationibus Gregorium & Donaldum, proximos Scotorum Reges, potuerant flectere, ut arma adversus Anglos tum Christianos sumerent, Constantinum facile, muneribus & vana spe finium proferendorum, corruerunt, ut secum foedus iniret. Quod cum vix biennium durasset, Scotis relictis Dani cum Anglo foedus percussere. Eo quoque vix quatuor annos conti-

nuato,

nuato, Eduardus Anglus, milite repente coacto, Danorum agros longe lateque populatus, eo desperationis eos reduxit, ut ad Scotos, nuper à se relictos, redirent: ac sanctissime jurarent, se amicitiam perpetuo duraturam inituros. Hoc secundum fœdus magna ceremonia fuisse factum, memoratur, decimo quam Constantinus regnare cœperat, anno. Is eodem quoque anno, Milcolumbo proximi Regis filio Cumbriam donavit: qui honor velut augurium & argumentum erat, eum proxime regnaturum. Ac deinceps in proximis aliquot Regibus id fuit observatum, manifesta adversus veterem comitiorum rationem fraude, quæ omnem liberorum suffragiorum vim prope tolleret, non minus ac Coss. à Cæsaribus designatio. Orto igitur bello inter Eduardum Aluredi filium, & Danos, Constantinus auxilia Danis, Milcolumbo duce, misit. Hi, exercitibus junctis, multitudine sua freti, late proximos Anglorum agros populantur: & maximam, quacunque eunt, vastitatem faciunt, eo scilicet consilio, ut Anglos, longe numero inferiores, ad prælium illicerent. Tantum enim sibi arrogabant, ut, ne conspectum quidem suum hostem laturum, existimarent: ac jam, non de victoria, sed spoliis partiendis, cogitarent. Verum, ut secundæ res animos interim prudentiorum occæcant, ita adversæ, periculorum cogitatione, infirmiores erudiunt: Angli quod viribus deerat, consilio suppleunt. Acie subsidiis commode firmata, jussis primis, cedentium speciem præbere, ac deinde solutis hostium ordinibus, confertim in persequentes redire, pugnam non morantur. Præerat omnibus Anglorum copiis Athelstanus Eduardi nothus, ut nostri scriptores contendunt, assentiente etiam Graftono. Hunc quoque Athelstanum parricidii infamem faciunt, interfecto, patre, ac duobus fratribus, qui jure patri proxime succedere debuerant, Edredo scilicet, & Eduino. De patris morte violenta, suspicionem auget fama, quod eum quidam Eduardum Martyrem appellat. Ob id facinus, invisus suis, ut illustri aliquo facto populi favorem sibi acquireret, statuit, propinquorum manibus hostium sanguine parentare. Igitur, cum satis acre prælium initio conseruisset, sensim primo, deinde trepidantius cedendo, cum jam veræ fugæ speciem præbuisset, Dani & Scoti sese victores rati, ne, si longius sequerentur, præda omnis penes inertissimos esset, ad castra diripienda, recurrunt. Tum dato signo ab Athelstano, Angli ad signa collecti, sparsos & præda graves adorti, velut pecora trucidant. Perit in ea pugna major Scotticæ nobilitatis pars, dum mori potius eligunt, quam ignominie (velut

(velut sociorum desertores) superesse. Milcolumbus, multis vulneribus faucius, in pacatum à suis reportatus, tristem amissi exercitus ad Regem Constantinum nuncium pertulit. Neque apud Danos lætiores res fuere. Athelstanus, attonitis tanta clade hostibus, de Scotis Cumbriam & Vestmariam, de Danis Northumbriam cepit. Constantinus, habito procerum conventu ad Abrenethium, cum neque virium satis, nec ad belli, nec ad pacis munia sustinenda, reliquum esset, ejerato sponte magistratu, ad Culdeos hoc est Dei cultores (ita enim illius ætatis homines Monachos vocabant) se, velut in portum recepit, ac reliquos vitæ annos quinque inter eos ad Fanum Andreae transegit. Decessit, anno à regno inito quadragesimo, à Christo nato DCCC. XLIII.

XLIII. Hic Angli, profusi in suas laudes, tradunt, Athelstanum totius Britanniae unicum fuisse Regem, ceteros, qui intra Albium regium nomen usurpant, precario regnasse, ac beneficarios ejus fuisse, eique sacramentum, ceu supremo domino, solitos dicere. Testesque ejus sententiæ laudant multos scriptores Anglos ignobiles, quibus ut facilius crederemus, Marianum Scotum, fama illustri hominem, adjiciunt. Qua de re lectorem admonendum, putavi, nusquam in eo Mariani codice, qui est in Germania editus, ullam prorsus esse mentionem. Ipsi vero an alium habeant ab eo, qui publice legitur, Marianum, aut interpolatum, aut à se confictum eum, velim, proferant. Quid, quod ne suos quidem scriptores (quippe homines magna ex parte ineruditi) satis alicubi intelligant, nec animadvertunt, apud Bedam, Gulielmum Malmesburiensem, & Galfridum Monumetensem, Britanniam plerunque vocari eam partem, cui Brittones imperarant: hoc est, quæ est intra vallum Adriani, aut, cum longius ejus fines protendunt, intra vallum Severi: Scotos vero & Pictos sæpe extra Britanniam censerì, & interim Transmarinos populos dici. Quod igitur apud illos est, Anglos toti Britanniae imperasse aliquando, id isti ita accipiunt, ac si diceretur, totam Britanniam, id est Albium, sive Albionem, cum illi brevioribus finibus plerunque, uti dixi, Britanniam circumscribant. Sed de his alio loco latius differuimus. Nunc ad res Scotorum redeamus.

LXXVI. REX.

Constantino in Monachorum secessu quietem amplexo, Rex declaratur Milcolumbus, Donaldi filius. Athelstano mortuo, ac regnante fratre ejus Edmundo, Cumbria & Vestmaria, relictis Anglis, ad assuetum imperium redire? & Dani, qui in Northumbria

thumbria remanserant, Avalassum Danum, hominem regii generis, tum in Hibernia exulantem, ad regnum accipiendum, vocant. Edmundus prospiciens, quanta belli moles instaret, Milcolumbum Cumbria & Vestmaria donat, ea lege, ut, qui proxime in regnum Scotorum successurus esset, sacramentum Anglorum Regi, ceu supremo eorum locorum domino, diceret. Deinde Danos, variis calamitatibus afflictos, facile in suam ditionem redegit: nec ipse diu ei victoriae superstes fuit. Angli, in locum ejus, fratrem Edredum Regem creant. Adversus hunc cum Dani, qui Northumbriam tenebant, nec unquam bona fide pacem cum Anglis fecerant, rebellassent, in ultraque loca munita de eo, in diversa regni parte occupato, cepissent: ac in primis Eboracum, decem millibus Scotorum in subsidium acceptis, Anglus eos magna clade compescuit. Milcolumbus, domum reversus, totum se pacis artibus dedit. Ut autem belli vulnera, ac potissimum licentiam & luxum sanaret, universos Scotorum conventus juridicos alternis fere annis invisebat: & summa cum æquitate jus dicebat. Tandem decimo quinto regni anno, dum acrius latrocinia punit, & luxuria diffluentes juniorum mores coercet, in Moravia noctu à conjuratis est extinctus. Facinoris consciis diligenter à proceribus quaesiti, ac deprehensi, vario suppliciorum genere, pro cujusque operâ in scelere patriando, affecti.

LXXVII. REX.

Proxime regnavit Indulfus: qui, rebus domi compositis, proximum septennium in summa tranquillitate transegit. Octavo demum regni anno, Dani ægre ferentes, amicitiam Anglorum suæ prælatam, scædulque perpetuum à duobus regibus adversus se factum, classe quinquaginta navium, Scotis nihil minus expectantibus, in æstuarium Forthæ fluminis ingressi, prope nec opinantes oppresserunt. Igitur in re tam subita, terroris ac trepidationis plena fuerunt omnia, aliis bona sua in loca tutiora ac mediterranea transferentibus, aliis ad mare concurrentibus, ut hostem exscendere prohiberent. Præerant classi Hago & Helricus. Hi cum Lothianam, ac deinde Fifam frustra tentassent, Tai æstuarium adeunt. Illic quoque terra prohibiti, cum reliquum littus legerent, Aenejam, sive Angusiam, Merniam, Mariam, Buchaniam prætervecti, nec usquam admissi, tanquam discessuri, vela in altum dederunt. Deinde, omnibus securis, post aliquot dies revecti, in litore Bojnæ ad Collini fluminis ostium

nacti locum idoneum, antequam edito tumultu accolæ accurrerent, nullo prohibente, militem exponunt. Eorum adventum cum rescisset Indulfus, pene famam sui prævenit: ac, primum in sparsos populatores inVectus, eos ad reliquum exercitum compulit, minore quidem cum cæde, quod Danorum castra non longe aberant. Ubi in mutuum conspectum est ventum, sine mora instructis aciebus, paribus prope animis & viribus est concursus. Cum acriter utrinque pugnaretur, subito Danos perturbarunt à tergo conspecti Græmus & Dumberus, cum Lothianis cohortibus. Cum alii ad naves, alii, quo metus hostium agebat, per loca ignota fugerent, major pars in valle sylvestri conglobati, occasionem aut rei bene gerendæ, aut fortiter moriendi opperiebantur. Indulfus, velut penitus hostibus profligatis, cum paucis obequitans, casu in eos illatus, occiditur, incunte decimo sui regni anno. Præfuit enim Scotis novem annos, & tres menses. Sunt, qui, sagitta è nave missa interemptum, prodant: dum exarmatus, ut fugientibus vehementius instaret, in descendentes acrius fuisset inVectus.

LXXVII. REX.

Eo defuncto, regnum adeptus est Duffus, Milcolumbi filius. Is statim Culenum, Indulfi Regis filium, præfecit Cumbriæ, atque in Æbudas tumultuantes misit, ut eas à latrociniis purgaret. Inventus enim nobilis, magno numero comitum ascito, vectigalem sibi plebem faciebat, præter victum gratuitum, certa pecunia singulis familiis indicta. Nec in eos asperior fuit Culenus, quam in ipsos insularum præfectos, qui genus id hominum coercere debuerant. Indictum eis, ut in posterum ipsi, quorum negligentia hæc eveniebant, damnum acceptum plebi, multam Regi persolverent. Hæc denunciatio tantum ociosis illis nebulonibus terroris injecit, ut in Hiberniam plurimi discederent, & ibi mercenaria opera, victum quærerent. Quàm hæc res plebi fuit grata, tam proceres exulum propinquos, multosque juvenum, id genus ociosæ vitæ probantium, offendit. Hi, in omnibus stationibus & conventiculis primum secretis, mox comprobantium multitudine freti, apertis criminationibus Regem lacerabant. Eum, nobilitate contempta, Sacrificulorum consiliis abduci: homines, honesto loco natos, ad servilia munera cogere: plebis ultimos ad summos honores provehere: omnium rerum discrimina tollere, ac summa infimis miscere. Hic status rerum si perseveret, aut nobilitati alio migrandum esse, aut alium Regem creandum, qui populum in majorum institutis, quibus

quibus hoc regnum, ex tam parvis initiis, in hanc magnitudinem sit progressum, contineat. Inter hæc, Rex, nullis apparentibus causis, morbo novo & inaudito afflicti cœpit: tandem, aliis alia remedia frustra quærentibus, incertis auctoribus rumor est pervulgatus, cum maleficarum veneficiis peti, sive ex indicis orta suspitione: sive cum è perpetuo sudore corpus paulatim contabesceret & vires deficerent, medicique undique acciti nihil salubre proferrent. Communibus morborum causis non se prodentibus, ad occultam decursum est. Omnibus igitur in hoc unum intentis, tandem allatum est, Foressæ (quod est Moravię oppidum) conventus nocturnos, in ejus perniciem fieri. Id, quia nihil aliud occurrebat, pro vero acceptum. Missi, ad rem explorandam, fidei homines ad Donaldum arcis præfectum, cui, maximis de rebus, Rex semper maximam habere fidem solebat. Is, indicio cujusdam meretriculæ, cujus mater ejus artis infamia laborabat, totam remprehendit ac detexit. Puella enim, quod de salute Regis, ac sine vitæ proximis diebus quædam temere effudisset, capta, statim ostentatis tormentis, quid in Regis exitium pararetur, indicavit. Missi milites puellæ matrem cum aliquot mulierculis, effigiem Regis ceream læto igne torrentes, comperiunt. Id facinus eo tendebat, ut, cera paulatim liquecente, Rex in sudorem solutus, sensim contabesceret: ea vero consumpta, spiritu defectus moreretur. Fracta cerea imagine, ac punitis veneficis, tradunt, eodem momento, Regem morbo levatum. Hæc ego, ut à majoribus accepi, tradenda censui. Quid de hoc genere venefici sit sentiendum, legentium judicio relinquo. Admonendum tamen exiltimavi lectorem, apud vetustiores non inveniri. Inter hæc abjecto Regis, quem brevi moriturum sperarant, metu, multæ passim cædes, multa latrocinia fiebant. Duffus, recuperatis viribus, latrones per Moraviam, Rossiam & Cathanesiam secutus, multos variis casibus interemit. Principes eorum Foressam, ut conspectius fieret supplicium, puniendos reduxit. Ibi, cum Donaldus, arcis præfectus, aliquot necessarios suos pœnæ eximere precibus nequisset, ingentem iræ molem adversus Regem concepit: ac totus, velut insigni contumelia affectus, in vindictæ cogitatione erat. Tanti enim sua erga Duffum beneficia aestimabat, ut, quacunque de re, nullam ab eo repulsam pati deberet. Uxor quoque Donaldi, cum supplicium noxiorum ad aliquot ipsius propinquos pertinuisset, ægrum mariti animum, non modo verborum acerbitate inflammarat, sed consilio ad Regis necem armavit, affirmans, re-

giæ arcis custodem, vitam, mortemque ejus in sua manu habere: eaque potestate præditum, non modo ut facinus patrare, sed etiam patratum occultare posset. Igitur cum Rex altiore somno, post negotia esset oppressus, & ministri ejus, à Donaldò largius invitati, jacerent, immixtis percussoribus, nemine profus sentiente, curat, jugulatum Regem per posticum efferendum ita circumspicere, ut nulla sanguinis gutta facinus proderet, atque ad duo millia passuum à Kinlossò cœnobio, sub ponticulo quodam, in loco obscuro sepeliendum, cespitè herbosa superinducta, ne quod terræ effossæ vestigium appareret. Hoc mihi verisimilius videtur, quam quod alii tradunt, averso amnis cursu, in scrobem corpus injectum: deinde revocato in suum alveum fluvio, sepulchrum tectum. Ministri quoque sceleris ablegati: quod opinio, à majoribus accepta, nostrorum hominum animos adhuc obtineat, præsentè cædis auctore, cruorem è vulneribus, velut recente facinore, post aliquam multos dies manaturum. Postridie vulgato rumore, Regem nusquam comparere, lectum cruore esse conspersum, Donaldus, re atroci & subita percussus, in cubiculum advolat: ministros, tanquam iræ impatiens, jugulat: cuncta circum circa diligenter peruestigat, si qua cadaveris indicia comparerent. Cæteri; tam novo scelere attoniti, cum sibi quoque metuerent, domum quisque discedunt. Ita Rege optimo in ætatis flore, per nefarium scelus, postquam quatuor annos, & sex menses regnasset, extincto, ubi primum commodum fuit, comitia, novo Regi creando, sunt habita.

L X X I X. R E X.

Rege in comitiis creato Culeno, Indulsi filio, nihil prius actum, quam quæstio, de Regis Duffi cæde, decreta esset. Adgebant quoque, uti id properarent, prodigia: unum, quod proprie ad facinus pertinere videbatur: Accipiter à bubone, reciso gutture, est interfectus: Alterum vulgi interpretatio eodem referebat. Per sex totos post cædem menses, crebri, præter solitum ignes, micabant: & aer ventis vehementioribus agitatus, & nubibus ita obductum fuit cælum, ut neque sol, neque luna usquam in Scotia conspiceretur. Omnibus igitur in id unum intentis, ut optimi Regis mortem ulciscerentur, Culenus in Moraviam properat: tanquam illic, ubi scelus patratum fuit, certiora eius reperturus indicia. Donaldus, ad hunc rumorem cum sibi nefariæ crudelitatis esset conscius, & nimia, & prope insana ejus, in auctoribus vestigandis, diligentia multis esset suspecta, navem ad ostium Spææ fluminis nactus, insciis uxore & propin-

quis,

quis, eam cum paucis conscendit: veritus videlicet, ne res ex ipso tormentis exquireretur. Hic quoque ejus festinatio, & vultus perturbatus, & comitatus, & in conscendendo trepidatio, præsertim in naviculam sorte oblatam, sine ullo apparatu, ita vehementer in omnium, qui aderant, animos impressit suspicionem, ut à nullo genere contumeliæ in eum temperarent, impium, sacrilegum, parricidam, & si quid iræ gravius subiciebat: acclamantes, Etsi Regis adventum fugeret, Dei tamen providentiam subterfugere non posse. Denique omnibus execrationibus, quas indignatio commotis animis offerebat, eum profecuti sunt, donec, in altum evehctus, è conspectu abiit. Nuncio tam trepidæ fugæ ad Culenum perlato, iter accelerat. Uxorem Donaldi, ac tres filios, repræsentatis tormentis, cogit, omnem facinoris ordinem exponere. Item corpus quomodo, per quos, ubi sepultum. Horum omnium se marito non consciam, non comitem modo, sed auctorem fuisse. Hæc audiente populo (nam palam quæstio habita erat) vix à magistratibus persuaderi poterat, ut manibus tēperaret. Postridie Donaldus, cum in aliquot dies ventis adversis fuisset jactatus, tandem naufragio in littus ejectus, ad Regem perductus, una cum suis omnibus pœnas dedit. Qui cum ad regem adduxerant, liberaliter muneribus donati. Arx, omnibus, qui in ea erant, cæsis, cremata. Corpus Duffi honorifice majorum sepulchris illatum. Hæc ut bonorum animos vehementer Culeno conciliarunt, ita reliquis vitæ cursus tantum ei peperit odium, quanto, ante eum, nemo regum flagraverat. Sive enim naturæ sponte inductus, sive metu (ut videri volebat) periculi tractus, disciplinam severam, sub Indulso Duffoque cultam, solvi, est passus: ac juventutem, comessationibus intempestivis & peregrinis delitiis fractam, permisit, ad libidines legibus vetitas, deinde ad vim apertam atrocinaque prorumpere. Eo cum majorem adolescentium nobilium partem inclinare, intellexisset, protinus & ipse eodem deflexit, ac palam ita se flagitiis immerfit, ut nec à matronis honestis, nec sacris virginibus (quæ tum, ob singulare pudicitia servandæ studium, erant in honore) nec à sororibus suis, nec à filiabus temperaret, cæterarumque virginum greges, per conquistores adductas, velut in prostibulo contineret. Cum à viris prudentioribus admoneretur, partim juventutem ætatis excusatione, defendebat, partim se, etiamsi, quædam minus recte fieri, confiteretur, metu tamen, ad ea toleranda, cogi. Meminisse etiam, quantam superioris regis intempestiva severitas attulerit, non modo ipsi, sed toti regno calamitatem,

tatem, in nobilitate firmamentum esse regnorum: neque verum esse, isto liberiore vivendi genere, spiritus eorum Martios frangi, & humiles dejectosque reddi, ac studia belli sic in pace ab eis negligi, ceu, nunquam bellum fore sperent. Ætatis florentis luxuriam ita competendam esse, ne effluat, & bonam ingeniorum frugem, nimia lætitia, in herba strangulet: non autem omnino succidendam, ne simul virtutum seminaria tollantur. His auditis, nobiles cum nihil apud regem admonendo proficerent, sibi etiam ea libertate sermonis periculum crearent, ab aula secesserunt, ne non modo testes, sed interim participes fieri cogerentur, earum rerum, quibus cernendis audiendisque, oculos & aures conscelerare sese, existimabant. Et Rex, tam molestis arbitris liberatus, se totum convivii Venerique dedit. Nec præmia deerant, si quis novum voluptatis genus, quantumvis spurcum, ac detestandum, invenisset. Noctes diisque, aula lascivis cantionibus ebriosorumque clamoribus perstrepebat. Nec minor illic laus erat impudentiæ & intemperantiæ, quam apud bonos & honestos esse solet, modestiæ & pudoris. Nam quæ apud alios mortales, etiam cum lege sunt permixta, cælantur, ibi in propatulo, absque verecundia fiebant. Juventus illecebris voluptatum delerita, & adulatorum scurrarumque turba regem in cælum laudibus ferre: ut qui, primus, splendorem magnificentiamque cum auctoritate conjunxerit, & severitatem imperii comitate temperarit, & laborum molestias animorum remissione levarit. Ad hæc autem continuanda, cum sumptu opus esset, opulentiores, confictis causis, spoliabantur: plebei homines non modo in prædam permixti, sed servilibus etiam ministeriis attriti. Si cui præsentia non placerent, aut pro agresti incultoque contemebatur, aut, si ferocioris animi videretur, delatorum calumniis objectus, plerunque, velut res novas molitus, petebatur. In hac omnium flagitiosorum licentia, cum triennium jam peractum esset, hominibus aut metu, aut segnitia cessantibus, ipsa luxuria pœnas exigere cœpit. Viribus enim Venere immodica exhaustis, corporis deformitate ex epulis largioribus contracta, moribusque grassantibus, qui utriusque vitii comites esse solent, restabat deforme cadaver, ad nullos alios usus sibi superstes, quam, ad pœnas flagitiosæ vitæ perferendas. Rege ad omnes vitæ functiones inutili, corporis animique virtibus intemperantia debilitatis, & aula in mores ejus conversa, audaciores, spe prædæ & impunitatis sollicitati, cades & latrocinia palam factitabant, plebejos & aulicos juxta contemnent:

tes: qui-

tes: quippe, alteros per inopiam serviliter dejectos, alteros nequitia sua imbelles & effœminatos. Qui saniores erant e nobilitate, duplici malo circumventi, ac, de summa rerum consultare coacti, conventum publicum Sconam indicunt. Ibi Rex adesse iussus, ut una cum cæteris, in tam præcipiti rerum statu, salutis publicæ prospiceret. Hac admonitione ictus, & ex ignava illa somnolentia velut experrectus, ambigere cum suis una cœpit, quod, potissimum in tantis angustiis, deprehenso factu optimum esset. Et cum neque resistendi, neque fugiendi ratio constaret, etli animus nihil boni divinabat, tamen ad conventum ire decrevit. Atque, ut miseri interdum in rebus adversis sibi blandiri solent, non omnino desperabat, se vel misericordia vel patris optimi memoria aliquid effecturum, ne ex tanta fortuna subito in extremum miseriarum caderet. Igitur cum Sconam iret, satis magno comitatu, sed imbelli ac jam ad Methuanum vicum propinquum pervenisset, à Thano regionis, ob stuprum per vim filix illatum, est occisus. Mors ejus audita uti omnibus fuit grata, quod minore, quam speraverant, labore tali monstro liberati essent, ita Rohardi, sive Radardi Thani facinus vehementer omnibus displicuit. Regnavit, quemadmodum & superior Rex, annis quatuor, mensibus sex.

LXXX. REX.

Culeno successus fuit Kennethus, Duffi frater, ejus nominis tertius. Is, ut ingenio, moribus, & totius vitæ instituto Regi superiori fuit dissimilis, ita pari studio in corrigendis adolescentium moribus, atque ille in corrumpendis, elaboravit: eoque difficilior id ei certamen fuit, quanto majore animi propensione homines in vitia præcipites ruunt, quam ad virtutem per arduum, & velut difficilem cliyum enituntur. Quæ res, potissimum in causa fuisse videtur, ut nonnulli, qui sapientiæ studio sese dediderunt existimaverint, homines, ad voluptates fruendas, à natura factos esse, ad virtutem violenter, contra suum ingenium, trahi. Falso quidem utrumque: sed ejus erroris inde fortasse fuit initium, quod, cum in homine duplex naturæ sit vis, altera corporis, altera animi: corporis quidem vigor prius adolescere, animi vero tardius videatur. Ac velut stirpes prius caules, folia, floresque aspectu jucundos diffundunt, quam semen intra vaginas & conceptacula formari incipiat: maturescen- te vero semine, hæc omnia languescant, ac demum marcescant: ita corpora nostra cito adolefcunt quidem, ante quam virtus animi, adhuc infirmi, suas vires possit exerere: ac, senescen-

tibus paulatim membris, robur mentis & consilii magis ac magis se profert. Itaque non secus, ac in segetibus herbescentem luxuriosius messem compefcimus, vel pascendo, vel defecando, ita in adolescentibus indolem, se vehementius ostentare festinantem, cura & cultu cohibendam, leges censent, donec adulescens ratio per se corporis jam infirmi impetus comprimat. Sed ad Kennethum redeamus. Is cum persuasum haberet, vulgus fere ad Principum nutus circumagi, & studia eorum diligenter æmulari, primum familiæ suæ disciplinam formare instituit: ut, quæ verbis præciperet, rebus exprimeret: atque, ut suam vitam familiaribus, ita, ipsorum mores cæteris exemplo esse voluit. Aula libidinum & nequitiaë ministris purgata, ut idem in cæteris regni partibus præstaret. Ipse ad conventus habendos, singulas regiones obire statuit: ut furta, cædes, & latrocinia suppliciis coercens, ac præmiis omnes, ad labores perferendos, invitans, & commodis sermonibus ad concordiam adhortans, veterem disciplinam paulatim revocaret. Sed id, experiundo, difficilius opinione invenit, quod magna pars nobilitatis, aut ipsa scelerum sibi conscia pœnas timeret: aut cum facinorosis illigata propinquitatibus esset. Igitur, cum primus conventus ad Lanericum, Glottiæ oppidum, indictus esset, qui vocati in jus fuerant, admoniti à propinquis, quanto cum periculo essent venturi, quidam in Æbudas, alii in alias latrociniiis infames regiones fugere. Rex cum fraudem intelligeret, nec auctores ejus ignoraret, dissimulata ira, solvit conventum: & velut voti Divo Niniano reus, in Gallovidiam cum paucis familiaribus proficiscitur. Ibi per ocium, re cum iis, quos fidos sibi rebatur, communicata, optimum factu visum est, ut anno proximo, conventum totius nobilitatis ad Sconam habeat, tanquam de rebus ad universos pertinentibus, acturus. Ibi capita factionum sine tumultu posse capi. Illos in custodiam abditos, posse per amicos & clientes curare, ut facinorosi ad Regem adducantur: id consilium cum placuisset, paucis creditum, ac silentio tectum, usque ad conventum Sconensem fuit. Tum per homines idoneos parato milite, atque intra Regiæ proximas ædes occultato, cum postridie frequens nobilitas in aulam venisset, atq; à Rege fuisset & vultu & verbis humanissime accepta, repente signo dato, armati concilium circumsteterunt. Subito terrore ex insolita rerum facie, oborto, Rex eos leni oratione consolatur. Rogat, ut si quam ex his, quos viderent, animo formidinem conciperent, eam omnino deponerent. Nemini enim (à se) viro bono & inno-

xio periculum imminere : nec , in eorum perniciem , sed præsidium , hæc arma comparata. Neque obscurum id eis esse posse , quo sua studia omnia , ex quo regnum susceperit , pertinuerint : nempe , ut , sublatis scelerosis , boni non modo patrimonio vel à majoribus relicto , vel virtute & industria parto : sed regia , pro cuiusque merito & dignitate , munificentia frui possent. Hoc vero , eorum studio & opera se assequi posse. Superiore anno , cum noxiarum quosquam in jus vocasset , neminem ad diem affuisse. Crebris multorum sermonibus , se intellexisse , non tam id ab eis factum suarum virium , quam propinquorum & amicorum fiducia. Hoc siquidem verum esset , & publice calamitosum , & ipsis eorum amicis turpe esse. Nunc autem tempus venisse , quo sese crimine , & regnum latrociniis liberare possint. Rem autem facilem fore , si potentiores in sua quisque ditioe , comprehendant scelestos , atque ad supplicium offerant. Hi qui sint , nemini esse ignotum. Quod si excusationes nectant , & cum summa sit facultas , de patria bene merendi , voluntas tamen absit , Regem , cui omnium incolumitas sit commissa , excusari non posse , si ipsos dimittat , antequam pœna de noxiis fuerit sumpta. Hunc enim finem eos retinendi se statuisse. Quare si cui diuturnior in illa custodia mora , videatur esse molesta , sibi ipsi eam imputer , cum in sua cuique potestate sit , non modo libertas , sed laudes , honores , præmia , & omnium bonorum gratia. Ad hæc primores cum , de communi consilio , Regi respondissent , se malle , suam innocentiam rebus , quam verbis ostendere , operam suam ei prolixè promittunt , invicemque eum orant , ut , si quàm de se suspicionem concepisset , eam deponeret. Id cum sanctè promississet , nomina noxiarum edit . Proceres per amicos diligenti conquisitione facta , facinorosos brevi ad Regem perducendos , curant : quibus ex lege punitis , nobiles dimissi , præmiis etiam donati , & pollicitationibus onerati , vulgi promiscua multitudine Regi cæterisque omnibus omnia bona precante . Rebus ita domi compositis , cum Anglis fœdus , à superioribus aliquot regibus ictum , per Kennethum , quandiu vixit , sanctissime est servatum. Hanc totius Britanniae publicam tranquillitatem interpellarunt Dani , quorum numerosam classem prope Rubrum promontorium (is locus est Æneje , sive Angusie) ad anchoras stare , nunciatum est. Tenuit eos ibi aliquot dies consultatio , utrum in proximum litus descenderent , an in Angliam , quo eis cursus erat , deflecterent. Multi enim censebant , Angliam petendam , regionem opulentam , quæ & fructibus exercitum alere , &

auxiliis augere posset. Multos enim ibi Danici generis esse, adhuc superstites: multos veteri amicitia cum Danis conjunctos. Hos omnes, ad primum eorum motum, accursuros, quod semper antea ibi factitatum est. In Scotia, gentem esse ingenio ferocem, & ut in duro atque inopi solo, duram, & laboris patientem: & quam nunquam, sine clade insigni, sint aggressi: quam si vincant, nullum operæ precium facturos: sin vincantur, extrema omnia passuros. Alii contra differebant, si in Angliam descenderent, cum utraque gente simul confligendum. Scotis autem prius devictis, facile bellum cum Anglo futurum, externis auxiliis spoliato, & amicorum clade territo. Neque, magni animi viros in prædam unam intentos esse, decere: sed potius meminisse debere propinquorum & majorum, toties in Scotia crudeliter cesorum. Nunc cum ab omnibus ad bellum rebus necessariis parati, tantum exercitum habeant, eam vindictam expetendam, quæ & immanitatem Scotorum pro merito puniat, & terrorem Danici nominis ad omnes nationes circumjectas perferat. Hæc sententia cum in consilio vicisset, traducta classe ad Eskæ fluminis ostium, copias in terram exposuerunt. Oppidum proximum diripiunt: in direptum ferro & igne sæviunt: arcem solo æquant: cives, sine discrimine, occidunt: nulli vel sexui, vel ætati parcunt. Eam vastitatem per Angussiam, usque ad Tai æstuarium, faciunt. Hæc per eos, qui fuga sævitiam hostium evaserant, etiam tumultuosiora, quam erant, ad Regem Sterlinum perferuntur. Is, consultis, qui aderant ex primis, brevem propius habitantibus, ad conveniendum, diem dicit. Ad longinquiores scribit, ut cum auxiliis accelerent. Ipse cum præsentibus copiis, ad speculandum è propinquo res hostium, & populationes agrorum, quoad posset, coercendas, recta ad hostem ducit. Brevi ingens multitudo in castra Regis, quæ erant ad confluentem Tai & Iernæ fluminum, accessit. Ibi, dum contrahit copias, ad eum affertur, hostes, Taum transgressos, Bertham oppidum obsidere. Loci tam propinqui periculo motus, statim eo ducit. Ubi in conspectu Dani fuere, nulla per Scotos in vindictam præcipites, mora pugnæ facta est. Itaque statim, acie æquo in loco structa, contra hostes processere. Verum cum Dani in colle adverso consisterent, neque ad eos facilis esset, sine ingenti periculo, accessus, sagittarii & jaculatores eo missi cum descendere coegissent, ad radices collis acerrima pugna conferitur. Postquam, incerta victoria, diu multa cum cæde pugnatum est, Danorum duces per totam aciem dant tesseram, nemini in castra, nisi victoria, reditum.

tum sperandum. Ad eam vocem renovato clamore, tanto impetu sunt investiti, ut mediam Scotorum aciem cornibus utrinque nudarent, fugientesq; acriter sequerentur. Fuisset profecto illa dies longe Scotis funestissima, nisi, velut divinitus, per unum hominem, in re prope desperata, fuisset oblatum auxilium. Colebat forte agrum propinquum, per quem plurimi fugiebant, homo plebejus, cognomento Hajus, cum duobus una filiis: qui cum corporis animique viribus magnis essent, nec minore in patriam caritate, pater jugo filii, quod cuique in promptu fuit, pro armis accepto, ubi densissimum fugientium agmen conspexerunt, obulam loco angusto profecti, primum conviciis, deinde mini fugientes sistere, conantur. His ubi nihil proficiunt, proximos feriunt, se quoque vociferantes, adversus fugientes, Danos futuros. Ad hæc timidiores consistunt: fortiores, qui, non tam metu, quam turba suorum abrepti, terga venterant, ad eos se aggregant, clamantes, auxilium adesse. Ita totum agmen in hostem convertunt: & Danos non minus trepida, quam ipsi venerant, fuga retro ad suos compellunt. Ad hanc Danorum trepidationem Agatones, & imbellis agrestium turba, sublato clamore, speciem novi exercitus præbuere. Ea res tantum animi Scotis, & formidinis Danis attulit, ut alteros, de salute desperantes, erexerit, alteris, pro sperata victoria, certam calamitatem attulerit. Hæc est illa victoria, ad Loncartem vicum parta, illo & aliquot proximis diebus, summa lætitia ad posteros perpetua fama celebrata. Cum spolia victores dividerent, Hajus in omnium ore erat. Multi homines honesti testificabantur, se vidisse, quacunque ille cum liberis impressionem fecisset, ibi nostrorum ordines restitutos, & hostilem aciem, velut ruina, impullam. Omnes denique uno ore, prædam, victoriam, famam, salutem se eis debere, fatebantur. Hajus ad regem perductus, modeste de se locutus, splendidas vestes sibi & filiis oblatas, ut conspectiores Bertham ingrederentur, renuit: ac tantum, absterfo pulvere, quotidiano amiculo indutus, jugumque quo erat in prælio usus, ferens, multis à Rege antecire ac satis magno intervallo sequi jussis, multis ad novi generis spectaculum accurrentibus, urbem ingreditur: omniumque ora & oculos in se unum convertit: ac solus prope omnem illius diei celebritatem tulit. Post Danorum discessum, ocio præter spem tam cito parto, in conventu procerum, qui ad Sconam post paucos dies est habitus, nihil prius, quam de Hai; filiorumque ejus honoribus & præmiis est actum. Ager eis datus, unus prope totius Scotiæ fertilissimus,

tilissimus, quem adhuc eorum posterī tenent: nunc in multas opulentas familias propagati: ipsi è plebe in ordinem nobilitatis relati. Insignia ferenda, uti mos est nobilitati, data scutum argenteum, in cuius solo tria scuta rubricata insunt. Quæ insignia hoc (opinor) indicant, salutem publicam, trium hominum singulari in prælio virtute, fuisse defensam. Hoc prælio pax in multos annos parta videbatur: quam domi fœdarunt res turbulentissimæ: ac Insulanorum quidem, qui per Rossiam vagi prædabantur, motus brevi compressus est, multis latronum cæsis, multis item in fuga captis, & ad supplicium ductis. Majorem longe tumultum præbuit Crathilinthus, Fenellæ, aut (ut alii vocant) Finabellæ filius. Is Merniæ tum longe princeps genere & divitiis erat. Cruthinetus ejus avus maternus præfectus erat à Rege ei Angusiæ agro, qui inter duos fluvios (Eska utrique nomen est) jacet: vectigaliaque inde regia colligebat. Ad eum visendum, cum nepos magno comitatu venisset, subito tumultu inter ministros eorum orto, duo è Crathilinthi familiaribus sunt occisi. Ille de injuria apud avum quæstus, cum in ejus comites seditionis culpa rejiceretur, à sene gravi oratione est increpatus, nec, sine contumeliis, à ministris & familiaribus ejus est dimissus. Igitur domum reversus, irarum plenus, ad matrem querelam detulit. Illa tantum absuit, ut ægrum adolescentis animum commodis sermonibus mollire, & ad æquitatem reducere, sit aggressa, ut etiam ad parricidium prope conviciis mater filium adversus suum patrem, illius avum armaverit. Igitur, non adeo diu post, Crathilinthus cum armata hominum multitudine, quos ad id facinus opportunos credebat, noctu in Angusiam ad avi arcem venit. Ibi cum paucis, sine suspitione, receptus, reliquos comites è suis latebris evocatos intromittit. Nepos avum senem cum omni familia trucidat: nec arcem modo, sed vicinos etiam agros depopulatus, tanquam re bene gesta, cum ingenti præda in Merniam lætus rediit. Nec diu eam cladem Angusiani inultam passi sunt. Nam brevi, magno suæ factionis hominum numero coactō, multiplicem in Merniorum agris vastitatem reddiderunt. Ab eo tempore, cum ultro citroque cædes & rapinæ per occasiones fierent, Kennethus, re audita, ne, pluribus ad factiones se aggregantibus, major aliquis motus existeret, utriusque partis duces Seonam in jus, decimo quinto die adesse, jubet. Pauci tamen severissimi edicti minis permoti ad diem apparuere. Plures conscii, quid commeriti essent, Crathilintho auctore, quo cuique commodum erat, diffugerunt. Rex diligenti conqui-

conquisitione facta noxiorum, alios alibi, maximam vero partem eorum deprehendit in Abria. Crathilinthus, & factionum principes morte, reliqui levioribus pœnis, pro delicti modo, castigati: nonnulli, qui levissimè errarant, omnino pœna exempti. Hoc temperamentum apud malos metum, apud ceteros ingentem regi amorem conciliavit: pacemque ei, ad vigesimum alterum utque regni annum, peperit. Quod si in cursu vitæ inchoato institisset, inter optimos principes jure censeretur potuisset. Belli enim & pacis munera ita obierat, ut fortitudinis, constantiæ, & æquitatis maximam sibi laudem compararit. Sed superioris vitæ commendationem, facinore longe scelestissimo, contaminavit: quod eo sædius omnibus est visum, quanto incredibilius, ac minus expectatum ab ejus ingenio fuerat, qui tam severe antea in facinorosos animadvertisset. Ejus autem culpæ hæc fuit occasio. Rex, jam ætate grandior, Milcolumbum habebat filium, indole quidem præclara, sed, si quid ipsi humanitus accidisset, ad regendum tam ferocem populum, ætate adhuc immaturum. Etiam quo minus post parentem proxime regnaret, obstabat mos majorum, qui è propinquis regum defunctorum, non proximos, sed maxime idoneos, modo à Fergusio primo Scotorum rege essent oriundi, eligere consueverant. Obstabat etiam nobilitatis favor, erga Milcolumbum, Duffi regis filium, qui tum facile in omni genere laudis Scoticæ juventutis princeps erat. Accedebat ad hæc, quod Cumbriæ tum præfectus erat: quam regionem Scoti, beneficio regum Anglorum, ita tenebant, ut Cumbriæ præfectura velut omen regni esset, atque ita, jam per aliquot ætates, observatum erat. Hunc igitur Milcolumbum, ob has (quas diximus) causas, videbat, spei ac voto suo futurum impedimento: & quoniam palam non audebat, veneno tollendum curavit. Extincto, cum omnium summo dolore, juvene optimo, & jam summæ spei propinquo, signa quidem veneni in corpore apparuerunt: nulli tamen in mentem venit, quicquam de rege suspicari. Nec Rex etiam quicquam omittebat, quod, ad suspicionem avertendam, facere posset. Nam & mortuum flevit, & quoties de eo sermō incidebat, memoriam ejus honorifica mentione prosequabatur, & funus magna ambitione celebrandum, curavit: nullis quæ ad defunctorum honorem excogitari poterant, ceremoniis omissis. Sed nimia illa regis diligentia, quam ille, suspicionis amoliendæ causâ, adhibebat, cautiore esse suspecta cœpit: verum intra libertatem loquendi, ob summam omnium de sanctitate ejus opinionem,

nionem. At cum rex, per eos dies, spargeret sermones, animosque hominum tentaret, quo pacto laturo essent veteris legis abrogationem, & novæ, de rege creando rogationem, ut videlicet, plurimarum gentium instituto, regibus morte sublati liberi succederent, immaturisque adhuc ad regendum tutores darentur, ita, ut penes pueros nomen, penes tutores jus & vis imperii esset: quanquam pars magna, ut regi gratificarentur, hæc laudarent, tamen suspicio de morte Milcolumbi ad plures, metus à rege ad nobilitatem, ac maxime regii generis homines, pervenit. Animis ita affectis, supervenerunt ab Anglia legati, consolaturi regem, de morte propinqui, simul petitura, ut, in subrogatione præfecti Cumbrorum, meminere eum magistratum esse pacis interpretem, & concordie vinculum inter vicina regna. Talem igitur sufficeret, qui ex utriusque gentis commodo antiquam amicitiam contineret, & novas, si quæ orirentur, suspiciones restingeret. Hanc legationem suis rationibus commodam Rex opinatus, conventum nobilitatis Sconam indixit. In eo cum multa graviter differuisset, adversus comitiorum regionum veterem consuetudinem, recitatis ab initio usque seditionibus, ea de causa factis, quantoque cum scelere in regum superiorum liberos fuerit à propinquis sævitum, quot bella inde nata, rapine, cædes, exilia consecuta. Ex adverso, quanto minus turbulenta gentium aliarum essent comitia, quanto major propinqui sanguinis reverentia, cum, citra ambitionem, filii parentibus succederent. Cum ea de re, quid statuerent, ad concilium retulisset, adjecit etiam postulata Regis Anglorum: & ut animi civilis majora daret indicia, quod de Cumbriæ præfecto creando suæ potestatis jam reges fecerant, suffragiis omnium permisit: simul ratus, hac moderatione, quod de regno petebat, se facilius impetraturum, simul ne, si filium præfectum nominaret, alteri rogationi præjudicasse, videretur: quod uti dixi, præfectura Cumbriæ, velut Regis futuri designatio, videretur. Qui utrique rogationi maxime videbantur adversaturi, Constantinus Culeni filius, & Grimus ex Mogallo Duffi regis fratre natus, partim formidine periculi, partim ne nobilitatis majori parti à Rege præcorruptæ adversarentur, primi omnium sententiam rogati, penes Regem esse, dixerunt, & leges publice incommodas corrigere, & præfectos, quos ei visum foret, constituere. Hæc reliqui, etsi, eos non ex animi sententia locutos, intelligerent, tamen approbarunt. Ita Milcolumbus, Regis filius, immatura adhuc ad rerum administrationem ætate, & Cumbriæ

bræ præfectus, & princeps Scotorum est declaratus: quod nomen perinde est Scotis, atque apud Gallos Delfinus, apud priores Romanorum Imp. Cæsar, apud posteriores, Rex Romanorum, quibus omnibus successor superiori magistratui dari intelligitur. Adjectæ sunt & aliæ leges, ut, quemadmodum Regi maximus natu filius in regnum succederet, ita filio ante patrem defuncto, nepos avo subrogaretur. Ut, Rege impubere, tutor, qui pro Rege esset, interea eligeretur, vir prudentia & opibus insignis, qui, ad quartumdecimum usque annum, regis nomine rem administraret. Ad id ætatis ubi rex pervenerit, ipse sibi curatores eligere posset. Multa præterea, de legitima hæredû successione, constituta sunt, quæ toti nobilitati cum rege voluerunt esse communia. Ita rex per scelus posteris, uti putabat, regno stabilito, animum tamen suum confirmare non potuit. Quanquam enim omne genus hominum summo studio & ostentatione benevolentia complecteretur, plurimos omni genere officiorum prosequeretur, & ita regnum gereret, ut nullum boni regis munus in eo quisquam desideraret: tamen animus, conscientia sceleris inquietus, nullum solidum & syncerum ei gaudium esse, permittebat: sed, intercurstantibus per ocium cogitationibus sceleris fœdissimi, interdum vexabatur: & per somnum obversantia, visa horroris plena quietem interpellabant. Tandem, sive vere (quod quidam tradunt) vox cælo edita est, sive tubatus animus eam sibi ipse speciem finxerat, quod sceleratis plerunque evenire solet, visus est sibi, per somnum ita admoneri, Puta hæc, Milcolumbi cædem, hominis innoxii à te per summum nefas clam patratam, aut mihi esse ignotam, aut te diutius impune laturum? jam enim insidiæ, quas tu effugere non potes, in caput tuum parantur: nec, ut tu putas, stabile & securum, sed tumultuosum & procellarum plenum regnum tuis posteris relinques. Hac formidabili specie rex conterritus, summo mane ad Episcopos & Monachos confugit: animi sui confusionem, ac sceleris pœnitentiam denarrat. Illi vero non verum eie Christi doctrina remedium (jam enim à veterum pietate & eruditione deflexerant) præscripserunt: sed illa multo absurdissima, jamdudum à malitiosis ad quæstum excogitata, ab incautis & æque indoctis temere accepta, ut loca sacra Templaque donariis locupletata, & sepulchra Sanctorum hominum inviseret, Reliquias oscularetur, Missis & Eleemosynis peccata redimeret: Monachos & Sacerdotes majore, quam antea contueverat, honore & reverentia prosequeretur. Nec ille quicquam

horum

horum, iis piaculis sanatum iri se, credens, omittebat. Tandem cum in Marniam ad Palladii sanctissimi hominis ossa venerabundus venisset, ad proximam arcem (Fethercarniam vocabant,) tum, ut tradunt, ædificiis & nemoribus amœnam, quorum nunc nulla prope vestigia restant, divertit. Ejus arcis domina erat Fenella (cujus ante meminimus) non tantum ob filii Crathilinthi pœnam, erga regem inimico animo sed ob Constantinum & Grimum, suos propinquos, nova illa lege regni hæreditate exclusos. Ab ea, iram dissimulante, Rex liberaliter & honorifice susceptus, à prandio per ocium, cum locorum amœnitatem & arcis stru-cturam diligentius inspiceret, Fenella eum in dietam seorsum ad statuam æneam, arte singulari fufam, ducit visendum: quam ita ingeniose confectam fuisse, dicunt, ut ex occulto loco funiculo, qui intentus erat, remisso, sagittas ejacularetur: regem autem, dum intentius artificium admiraretur, sagitta è machina emissa interemptum. Hac arte cædem patratam, Ioannes Major, & Hector Boethius scriptum reliquerunt: quod mihi non fit verisimile. Neque enim credibile est, tum in Britannia ultima, post interitum apud alias gentes elegantiorum artium, statuam tam ingeniose factam fuisse, quanquam Ioannes Major tradat, Edmondum, Eldredi filium, hac ratione occisum: æque fabulose, ut arbitror. Nec facile mihi persuaserim, tantum gemmarum in tota Scotia tum fuisse, quantum Poethius uni illi faminæ tribuit. Ideo lubentius accedo ad aliorum sententiam (in quibus est Vintonus) qui scribunt, regem ab equitibus locatis (jussu Fenellæ) in insidiis fuisse occisum. Obiit, anno ab initio regni vicesimo quinto vir plane cetera eximius, nisi Milcolumbi cædes, & nimium erga suos studium turpem præclaris rebus ejus notam inuffisset. Regnavit annos viginti quinque, decessit,

D C C C C .
X C I I I I .

D C C C C . X C I I I I .

L X X X I . R E X .

Post Kennethum, Constantinus, Culeni filius, cognomento Calvus, tanta ambitione, in regno petendo, est usus, quanta ad eum diem nemo. Is cum omne genus hominum prensaret, querereturque, se aliosq; regii sanguinis viros, fraude Kennethi circumventos, & à regni spe exclusos, iniquissimæ legis obtentu, multa adversus eam rogationem, cui ipse cum aliis propinquis metu cessisset, disputabat. Neque difficile esse, vitium ejus detegere. Quid enim stultius, quam rem unam, omnium maximam, à prudentium censura & suffragiis ad arbitrium fortunæ revocare? & sese ipsos astringere, ut puello forte nascendi oblato, &

qui à

qui à muliercula aliqua regeretur, sese regendos committerent & homines virtute præstantes interim à gubernaculo rerum arceant? Quid si regum liberi corporis, aut animi vitio, cur imperio exercendo parum sint idonei, laborent? Quid si pueri regnum tenuissent, illis temporibus, quibus cum Romanis, Brittonibus, Pictis, Anglis, & Danis, non tam utri imperarent, quam utri essent, toties est dimicatum? aut quid magis furiosum dici potest, quam quod Deus velut ultimam calamitatem, contumacibus inmetur, id nos lege accersamus? & minas divinorum vaticiniorum vel contemnamus, vel in eas sponte incurramus? Nec verum esse, quod ab adulatoribus Kennethi jactari solet, hac ratione cædes & avaritiam consanguineorum vitari, neque enim liberis Regiis, nondum adultis, minus tutorum fraudes esse metuendas, quam antea fuerant propinquorum? Quamobrem nunc, oppresso tyranno, libertatem ab eo sublatam fortiter esse repetendam: legemque illam per vim latam, per metum acceptam (si modo lex est, ac non potius publicæ libertatis mancipatio) abrogandam, & ad pristina instituta (quæ hoc regnum ex nihilo pepererunt, & ex parvis initiis in tantam magnitudinem extulerunt, ut nulli vicinorum cedat, & toties dejectum erexerunt) dum licet, restituenda. Quin & præsentem occasionem potius, dum se offert, amplectimur, quam, è manibus elapsam, frustra posterius quæramus? Hæc, circumeundo potentiores, cum passim dissereret, magna multitudine persuasa, factione illa fretus, Sconam venit: & duodecimo die à funere Kennethi, Rex est appellatus. Milcolumbus interea, qui patris funus curabat, audito, Constantinum regnare, amicis convocatis de summa rerum deliberat. Alii sentiebant, procerum animos, antequam quicquam moveret, esse pertentandos, ut contra hominem popularem, & multis amicitiiis & factionibus implicitum profecturus, vires expenderet: ac tum demum, ex præsentī copia, consilium caperet. Hæc juniores & ferocissimus quisque, velut lenta consilia, aspernari, ac differere, obviam periculis eundum, & hostem ante quam novum regnum confirmaret, aggrediendum. Hanc sententiam Rex adolescens, velut magis speciosam, secutus, circiter decem millibus hominum coactis, ad hostem pergit. Nec Constantinus sibi defuit. Tantum enim exercitum brevi confecit, ut Milcolumbus, ad famam adventus ejus, suos dimiserit: ipse in Cumbriam abierit. Id vero Kennethus, ejus frater è pellice natus, cum flagitiosum existimaret, aliquot virorū fortium cohortibus persuasis, prope Sterlinum ad Fortham am-

nem, qui eis limes erat, hosti se objicit. Ibi, cum ad amnem præ-altis ripis ac raris in locis vadofum, ociosi utrinque desiderent, fame & peste, quibus malis eo anno vehementer laboratum erat, uterque copias dimittere est coactus. Ita regno in duas factiones diviso, plebs peste, fame, latrocinii miserabiliter est afflicta. Interea, absente Milcolumbo, qui ex fœdere Anglo adversus Danos auxilium ferebat, Constantinus, occasionem se natum, ratus, opprimendi factionem adversam, cum magnis copiis in Lothianam contendit. Kennethus à fratre relictus, ut ad omnes Constantini motus esset paratus, ad Almonis amnis ostium se venienti objecit. Et, quia inferior numero erat, rem consilio jovit, ita acie structa, ut Solem & ventum à tergo haberet: latera, quoad poterat, flumine muniret. Ea res præcipue ei victoriam dedit. Nam Constantiniani, multitudine freti, cum acriter in prælium ruissent, præter incommodum Solis adversi, procella statim coorta tantum pulveris in ora oculosque ingessit, ut Constantini milites vix attollere vultus in hostem possent. In utroque exercitu strages ingens facta: & duces ipsi, congressi mutuis vulneribus, alter alterum confecerunt, post annum & sex menses, quam regnum invaserat.

LXXXI. REX.

Grimus Duffi Regis filius, sive, ut alii tradunt, ex Mogallo fratre ejus natus, extincto Constantino, Rex, à suæ factionis hominibus Sconam ductus, appellatur. Hic suæ partis proceres cum alios jam corruptos, alios per legatos à Milcolumbo sollicitari, comperisset, comprehensos quosdam è Milcolumbi legatis, qui ad eos mittebantur, in vincula coniecit. Id ille factum cum, contra jus gentium, videri vellet, graviter offensus, bellum molitur apertum. Adversus eum cum Grimus properaret, subitus rumor, de magnitudine copiarum ejus, per hostilem exercitum dispersus, omnes rationes Milcolumbi turbavit: multi igitur quotidie dilabebantur: nonnulli, alia atq; alia causantes, aperte missionem flagitabant. Is metus primum à mercatoribus ortus, qui suas rationes publicis utilitatibus præferebant, paulatim totum pervasit exercitum. Neque deerant etiam, qui Grimo clam studerent: erant enim in eo multa, quæ vulgus conciliarent, staturæ proceritas, &, cum formæ dignitate conjuncta, summa humanitas, & in omni actione, cum decore, comitas. Nec deerat in loco severitas in animadvertendo, & in rebus gerendis celeritas, cum prudentia. Itaque multi, sub eo, regnum sibi cum dignitate quietum spondebant. In hoc animorum motu, Milcolumbus, nihil ausus fortunæ temeritati commit-

committere, ex consilio amicorum majore parte exercitus dimissa, cum selectis cohortibus, statuit, hostes Forthæ transitu prohibere. Interea Forthadus Episcopus, magna tum apud omnes, ob sanctitatis opinionem, auctoritate, rem componere aggressus, sæpe inter factiones comineando, tandem perfecit, ut, inducis in tres menses datis, Grimus in Angusiam, Milcolumbus in Cumbriam secederet. Arbitri de utriusque consensu electi, qui statuerent de controversiis. Nec cessavit Forthadus, donec per eos hæ pacis conditiones ederentur: ut Grimus, quoad viveret, Regium nomen teneret. Eo defuncto, regnum ad Milcolumbum rediret, ac in posterum lex Kennethi, de regno Regum liberis stabiliendo, sancta & inviolabilis esset. Interea communis utriusque limes esset vallum Severi: quicquid intra vallum esset, Milcolumbo, quod extra, Grimus cederet. Hoc limite uterque contentus, neuter alterum armis peteret, aut hostibus alterius auxilium ferret. Ita cum omnium summa lætitia pax est facta, quæ prope per octo annos summa fide servata fuit. Ejus violandæ causa à Grimus est profecta. Nam, cum ab initio regni, temporibus turbulentis, boni Principis specimen dedisset, remissa per ecium industria, totum se voluptatibus immerfit. Deinde crescente, ut solet, ex luxuria egestate, ex egestate avaritia multos è ditioribus, confictis causis, afflixit. Hæc quanto cum periculo faceret, à majoribus admonitus, tantum abfuit, ut quicquam de prioris vitæ turpitudine remitteret, ut monitores, quanquam blande ad se vocatos, tamen in carcerem conjicere decreverit, ut reliquos, eorum pœna deterritos, ab hujusmodi libertate adversus Reges compesceret. Illi autem, cum ab amicis admoniti, sese pœnæ subtraxissent, Grimus adeo exarsit, ut, collecta manu, statim adversus eos duceret: in agrosque eorum multo crudelius, quam ullus externus hostis, sæviret. Non homini, non villis, non pecori, non agris parsum. Quicquid asportari non poterat, ne dominis post usui esset, corruptum. Nihil sacrum, aut profanum, ferro flammave inviolatum remansit. Milcolumbus, qui tum maxime operam Anglo, adversus Danos, navabat, suorum querelis domum revocatus est. Neq; solum earum rerum indignitate, quas homines clari & innoxii patiebantur, erat commotus, sed multo magis, quod Grimus, velut è ditione inimicorum, quam ad alium brevi transituram, sciebat, nullo temporis futuri respectu, præsentis fructus colligebat. Ad Milcolumbi reditum, cum concursus ingens fieret, Grimus qui ad tempus, ob raras corporis & animi virtutes, populo fuerat charissimus, etsi à maxima

procerum parte desertus esset, cum quantis poterat copiis, obviam est profectus. Cum jam castra castris contulissent, sub Ascensionis diem, gnarus, quam sancte Milcolumbus id festum observaret, decreverat, eum imparatum ac nihil suspicantem aggredi. Sed Grimi consilium cum ad Milcolumbum perlatum esset, suos in armis paratos habuit: & quanquam de victoria, in causa tam bona, bene speraret, tamen misit obviam hosti, qui eum hortarentur, ne homo Christianus memoriam diei tam celebris cruore civium pollueret. Ille, nihilo fecius, aciem ad prælium paratam in hostem ducit. Inimici timorem, cui diei festi reverentiam prætenderet, suis, velut omen victoriæ, indicat. Igitur cum infestis armis, animisque infensus esset acriter concursum, Grimus subito à suis desertus, vulnerato capite, capitur: mox oculis privatus. Nec multo post, animi mœrore accedente ad vulnera, moritur, decimo, quam regnum inierat, anno Milcolumbus, Regio adversus victos animo usus, Grimum sepulchro majorum inferendum curavit. Factionem, quæ secuta eum fuerat, deposita omnium offensionum memoria, in gratiam recepit. Deinde, ad Regia comitia, Sconam profectus, non prius imperium suscepit, quam lex, de Rege creando, à patre lata, omnium suffragiis confirmaretur.

L X X X I I I. R E X.

Statim suscepto regno, ad convulsam factionibus rem Scotticam restituendam, est aggressus. Primum, quemadmodum ipse omnibus offensas remisisset, ita curavit, ut inter omnes diversarum factionum homines veteres discordiæ consopirentur. Deinde præsides è nobilitate, viros justos & pios, qui latrones superiorum temporum licentia vagos, compefcerent, in omnes provincias misit, Plebe quoque ab eisdem ad agriculturam coacta, annonæ fuit laxior, & commerciâ tutiora, & publice secura tranquillitas. Inter hæc, Sueno, Haraldus filius, Danorum Rex, domo profugus, in Scotiam venit. Is sæpius à Vandalis victus, captus, redemptus, cum ab Olavo Scandianorum, & Eduardo Anglorum Regibus frustra petisset auxilium, tandem à Scotis, ex acerrimo Christiani nominis hoste, Christianus factus, acceptis modicis copiis in regnū rediit: inde, cum magno exercitu in Angliam transiit. Anglos primum solos, deinde adjunctis cum eis Scotorum auxiliis, vicit: multa Scotis prius comminatus, quod, relictis Anglis, domum redire nollent. Nec minæ frustra fuere. Olavus enim Scandianus, & Encus, summus Daniæ præfectus, ab eo cum exercitu valido in Scotiam immissi. Hi per Moraviam vagi, casis
obviis,

obviis, sacris profanisque direptis, tandem in unum collecti, arces & alia munitiora loca aggrediuntur. Hæc dum oppugnant, Milcolumbus, è proximis regionibus milite collecto, castra non longe ab eis locat. Postridie Scotos, visa Danorum multitudine & apparatu bellico, ingens terror invasit. Rex eos confirmare aggressus, cum non multum proficeret, tandem clamor à paucis, qui minus timidi volebant videri, exortus, & à reliquis exceptus, fecit, ut statim, velut lymphati, injussu ducis, in hostem proruerent: ac sese instantium in procinctu Danorum tela induerent. Primis cadentibus, reliqui citatiore, quam venerant, gradu fugam intenderunt. Rex, accepto in capite vulnere, vix à suis in propinquum nemus ablatas, ac ibi equo impositus, mortem evasit. Dani, parta victoria, Narnim arcem, custodibus eventu infelicis pugnae perterritis, per deditiorem acceperunt: in deditos tamen sævitum. Arx, quod opportuno loco sita esset, valide munita, ex peninsula, admissis per angustas fauces mari, insula facta: ac, Danico nomine, Burgus appellata. Reliquæ arces, quæ Elginæ & Foressæ erant, metu crudelitatis Danorum, desertæ. Dani, rebus tam prospere cedentibus, in Moravia confidere, statuunt. Naves domum, ut liberos & uxores advehant, dimittunt. Nullum interea servitutis asperrimæ exemplum in captivos prætermisum. Milcolumbus, ut eorum conatibus obviam iret, majore & firmitate exercitû, quam antea, eis, jam in Mariam progressis, ad Murthilacum occurrit, non sine magno utriusque partis timore, Scotis crudelitatem Danorum, Danis ignota loca procul a mari & insidiis opportuna magis, quam hostem formidantibus. Scotis, in congressu, metum auxit trium virorum fortium, Kennethi insularum, Grimi Ierniæ, & Dumbarii Lothianæ Thanorum continuata cædes. Igitur loco moti, in antiquum, quod a tergo erat, præsidium pulsi. Ibi vallo & fossa, & arborum concædibus circumdati, in angusto loco, æquata fronte, hostibus restiterunt. Quosdam eorum, velut parta victoria, incautius invecos, circumvenerunt, cæso inter hos uno è ducibus, Eneco. Ea res, ut Danos ad pugnam segniore fecit, ita Scotis, pene profligatis, alacritatem addidit. Igitur, pene momento temporis mutata fortuna, Dani fugiunt, Scoti fugientibus instant. Olauus, imperatorum alter, nactus itineris duces cum paucis in Moraviam, ea nocte, contendit. Id quanquam Milcolumbus non ignoraret, tamen promptissimo quoque in prælio cæso, ac plurimis vulneratis, ab hoste persequendo destitit. Eam cladem ad se in Angliam delatam magno animo tulit Sue-

no : ac partim è veteranis , partim è novis subsidiis domo adve-
ctis, duce Camo , ad veterem supplendum exercitum ; misit . Is
primum Forthæ æstuarium inventus , cum ab accolis , passim ad
omnes ejus motus occurrentibus , descendere prohiberetur , ad
Rubrum, Angusiæ promontorium, vela fecit. Ibi militibus in ter-
ram expositis, ac locis aliquot frustra tentatis , ad prædandum se
convertit. Cum ad Balbridum, hoc est Brigidæ pagum, haberet
castra, didicit de exploratoribus, Scotorum copias vix duo millia
passuum abesse. Uterque pro tempore suos ad pugnam hortati
sunt : ac postridie quoque, eodem prope momento, in procinctu
steterunt. Pugnatum est, tertio die, tanta pertinacia , quantam &
nova spes, & vetus odium efficere poterat. Tandem, vincentibus
Scotis, Camus reliquias exercitus in montes, qua, iter in Mora-
viam esse, intellexerat, subducere conatus, antequam duo millia
passuum esset progressus, à sequentibus circumventus, cum suis
omnibus periit. Hujus victoriæ monumenta extant, obeliscus, &
vicus proximus, adhuc memoriam nominis Cami retinens. Alia
manus, non procul à Brechino oppido, interiit. Ibi quoque obeli-
scus alter erectus est. Reliqui, pauci admodum numero, tenebris
propinquæ noctis protecti, ad naves penetrare conati sunt. Hi,
cum ventis adversis aliquot dies sævissimo mari jactati fuissent,
tandem ad Buchaniæ littus importuosum appulsi, tandiu ibi, ad-
versis tempestatibus detenti , ad anchoras steterunt, donec,
pene omnium rerum inopes, coacti sunt, circiter quingentos è
suis prædatum in propinquos agros mittere : quos Mernanus,
loci Thanus, à mari exclusos, in tumulum sævis arduum coe-
git. Ibi cum diu, loci commoditate adjuti, se saxis defenderent,
ac multos, temere subeuntes affligerent, tandem Scoti alii alios
cõhortati, diversis partibus, multitudine freti, in collem subie-
runt. Dani ad unum cæsi. Illic etiam, ut ad Balbridum, vento
arenas excitante, ossa plerunque nudantur majora, quam pro sta-
tura hominum hujus ætatis. Nec hac calamitate Sueno fractus,
Canutum filium, cum novo delectu, in Scotiam mittit. Adver-
sus hunc, expositis militibus in Buchania, prædas agentem, Mil-
columbus, nondum ex superioribus præliis suorum viribus refe-
ctis, cum exercitu venit : ac nondum alexæ fortunæ rem commit-
tere ausus, optimum statuit, hostem populatione prohibere, ac
levibus certaminibus fatigare, sperans fore, ut brevi in alieno
agro, cladibus belli vastato, ac jam pene deserto, rerum omnium
inopia laboraret. Id consilium cum per aliquot dies fuisset secu-
tus, evenit, ut, hoste cognito, Scoti suis viribus minus diffide-
rent,

rent, atque uterque exercitus prope pari inopia premeretur. Igitur omnibus signum pugnae ferociter flagitantibus, ac, ni daretur, praeseferentibus, imperatorum injussu pugnuros, Milcolumbus suos in aciem educit. Commissa pugna, ira & desperatione ultima tam pertinaciter est certatum, ut neutra pars laeta discederet. Et quanquam victoriae nomen apud Scotos esset, tamen, magna Nobilitatis parte caesa, caeteri ita laboribus fatigati, & animis fracti, in castra redierunt, ut Danis, liberam se recipiendi potestatem nemine persequente, permetterent: postridie, cum utrique suos recenserent, tantam cladis magnitudinem compererunt, ut Sacerdotes pacis interpretes utrique libenter audirent. Ea in has leges facta est, ut Dani, Moravia Buchaniaque relictis, discederent: neuter populus, Milcolumbo & Suenone viventibus, alterum bello lacefferet: aut alterius hostibus adversus alterum, auxilium ferret: ager, in quo pugnatum est, in sepulturam mortuorum consecraretur. Danis se recipientibus, Milcolumbus in praelio caesos curavit sepeliendos. Post haec, indicto ad Sconam conventu, ut bene meritis de patria gratiam referret, omnes agros Regios eis divisit. Nobilitas contra Regi concessit, ut, cum eorum aliquis moreretur, liberi, ad vicesimum primum aetatis annum, in tutela Regia essent: Rexque proventus omnes, praeterquam quod in educationem liberorum impenderetur, acciperet. Praeterea, ut puberum collocandorum potestas penes eum esset, ad eumque dos rediret. Hunc morem ab Anglis & Danis potius acceptum, credo: quod in tota Anglia, & parte Normaniae adhuc perseveret. Deinde Rex versus, ad detrimenta belli reparanda, multa loca sacra, ab hostibus everfa, restituit: arcesque per omnia oppida, aut labefactatas instauravit, aut novas condidit. Tum regnum, a se magna virtute pacificatum, legibus & institutis ornare aggressus, nova Magistratuum nomina (credo, a vicinis accepta magis ad vanam ambitionem, quam ad ullum usum instituit. Nam, superioribus saeculis, praeter Thanos, hoc est praefectos regionum, sive Nomarchas, & Quaestorem rerum capitalium, nullum honoris nomen Equestri ordine altius fuerat: quod, apud Danos observari adhuc, audio. Nunc vero, nec ullus in novis honorum nominibus est modus: neque, praeter inanem titulum, ullus nominum usus. Ac Milcolumbus quidem bellis perfunctus, aliquot annos magna cum gloria regnavit: sed, in aetate decursu, vitae superioris splendorem avaritia saevavit. Id ei vitium partim cum senio, ut solet, accrevit: partim enatum est ex inopia, quae largitionum immodicarum semper est comes. Praedia,

dia, temere nobilitati divisa, per scelus ad se retrahere conatus, multos opulentiorum ita multavit, ut alios ad mortem, alios ad extremam ægestatem redegerit, Igitur præsentæ pœna, ut cunque interdum iusta, superioris beneficentiæ gratiam superante, cum injuria ad paucos, metus tamen ad multos pertineret, spoliatorum ac cœsorum necessarii in ultionem suorum, ac suam securitatem omnes cogitationes intenderunt. Tandem apud Glamim in Angusia, corruptis pecunia domesticis ministris, nocte intronissi, Regem trucidarunt. Facinore perpetrato, ministri una cum parricidis cum in equos conscendissent, quos, ad eventum rei, stratos habebant, viarum vestigiis per campos nive adoptos confusis, in lacum, qui est ad Forfarum oppidum, delati, cedente oneri glacie nondum firma, ad unum aquis obforti perierunt. Gelu deinde coeunte ad tempus cælata, ac tandem glacie resoluta, detecta corpora passim per vias publicas, ad terrorem viventium, ac mortuorum ludibrium, contabuerunt. Hæc vulgatiore est fama. Alii, ex insidiis à propinquis Grimmi & Constantini, superiorum Regum, cruento pralio confecto, interemptum, alii, a propinquis puellæ nobilis, cui vim intulerat, cæsum, omnes, violenta morte periisse, tradunt. Milcolumbus supra annos fringinta regnum ita tenuit, ut, nisi avaritia senilem animum corrupisset, inter optimos principes haberi posset. Annus, quo mortuus est, prodigiosus fuit. Hieme fluminum, Vere maris inundationibus: item, paucis diebus post æstivum solstitium, vehementi gelu, & nivis casu: quod prodigium magna, frugibus corruptis, fames est consecuta.

LIBER SEPTIMUS.

QUAM pertinaci contentione Kennethus, & Milcolumbus ejus filius elaborarint, ut Regum liberi per manus imperia parentum acciperent, superiore libro est à nobis explicatum: quo vero successu id fecerint, in sequentibus apparebit: certe quod publice regno, aut privatim Regibus promittebatur, ex lege nova, commodum non est consecutum. Illa enim universis ostentabatur utilitas, ex hoc Regiæ successionis stabilimento, ut seditiones, cædes, insidiæ inter propinquos, ambitio inter proceres, malaque cætera, quæ ex iis nasci solent, præcaverentur. Contra vero, mihi causas

Causas malorum publicorum perquirenti, & vetusta cum recentioribus conferenti, hæc omnia, quæ lege nova fugiebamus, vitia, non vetustæ legis antiquatione, videntur extincta, sed cum nova potius magnum accepisse incrementum. Ut enim omit- tam propinquorum, in eos, qui regno potiuntur, insidias, & regnantium, adversus eos, quos & natura & lex voluit, cuique esse carissimos suspiciones nefarias, quas narrationis ordo explicabit, tot priorum seculorum clades cum illis collatæ calamitatibus, quæ Alexandri tertii interitum sunt consecutæ, leves præ iis, & tolerabiles videri possint. Omitto, quod ista lex enervat vires consilii publici, sine quo, nullus legitimus dominatus potest consistere: quod ea mala ultro accersit, quæ alii, rerum publicarum participes, unice deprecantur, ut Reges videlicet constituamus, quibus alii rectores præficiendi sint: & in eorum potestatem universum tradamus populum, qui ipsi sui potestatem non habeant: & qui ægre regibus, usu rerum peritis & prudentia præstantibus, parent, poscimus, ut qualibuscunque Regum umbris pareant: & in eas scelerum pœnas (sponte) nos præcipitamus, quas Deus sui contemptoribus comminatur, nempe, ut pueris & puellis subijciamur, quos omnium gentium leges, & (omnium legum parens) natura, in aliena potestate esse, voluerunt. Quod autem privatum ex hac lege petunt Reges emolumentum, ut generis & nominis perpetuitatem inde sibi promittant, id quam sit vanum, & fallax, non modo veterum exempla, sed ipsa etiam natura poterat admonere, si secum cogitassent, quot legibus & præmiis etiam familiarum suarum præclara illa nomina Romani perpetuare sint conati. quarum ne unius quidem vestigium in toto terrarum orbe, ab illis devicto, ad hunc usque diem, perseveret. Ac merito quidem id illis evenire, arbitror, qui, adversus naturam rerum, certamen sibi desumunt, & rem maxime fluxam & fragilem, omniumque casuum momentis obnoxiam, æternitate, quam ipsi nec habent, nec habere possunt, donare contendunt: & ea ratione contendunt, quæ maxime instituto eorum contraria videtur. Quid enim est, ad diurnitatem, minus fidum, quam tyrannis? at, ad eam, hæc nova lex gradum struit. Est autem tyrannus, velut scopus, ad universorum mortalium propositus odium: qui nec diu stare potest: & ubi cecidit, omnium suorum una secum ruinam trahit. Hunc stultorum hominum conatum mihi numen videtur, plerunque infringere levius: interdum velut suæ potentiæ æmulum, publico ludibrio exponere. Ejus voluntatis divinæ, nescio, an ullum aptius & aper-

tius exemplum proponere possim, quam quod in præsentia tractamus. Milcolumbus enim, qui tantopere laboravit, ut legem, à patre suo prope per vim latam, de Regum liberis in parentum locum sufficiens, communibus totius populi suffragiis confirmaret, nullam, de se stirpis virilis prolem reliquit. E duabus vero filiabus, alteram Beatricem nomine, homini nobili Crino, insularum Occidentalium Thanò, & reliquorum Thanorum præfecto, quem ætas illa Athanum vocabat: alteram Doacam Angulæ Thanò collocavit: unde genitus fuit Macbethus, sive Macbeda, de quo, suo loco, erit nobis dicendum.

LXXXIII. REX.

Cæso igitur (uti dictum est) Milcolumbo, successit Donaldus, nepos ex filia Beatrice, vir summa humanitate, ac majore erga suos indulgentia, quam in Rege est opus. Erat enim natura lenior, ac, jam inde ab adolescentia, magnum popularitatis indicium dederat: nam, temporibus difficillimis, cum ab avo præfectus Cumbriæ fuisset, quanquam, propter Danorum cohortes passim vagantes, ad Regem penetrare non poterat, ut in leges juraret, tamen cum fide partium Anglicarum causam sustinuit, donec, cætera Anglia dedita. Canutus expeditionem in eum suscepisset: ac tum demum in fidem Danorum se dedit, eisdem conditionibus, quibus antea Anglo parebat. Erat & illud in eo popolare, quod cum summa æquitate jus dicebat: ac, singulis annis, ad inopum querelas audiendas, perlustrabat provincias: neque quenquam, quod in ipso erat, potentiorum vi opprimi, sinebat. Sed, ut hæc virtutes bonorum studia ei conciliabant, ita auctoritatem, apud se ditionum cupidos, minuebant, & ex ejus erga bonos clementia, crevit malorum audacia. Initium spernendi imperii natum in Abria, adversus Banchonem, ejus regionis Thanum, hominem acrem, & æquitatis unicum cultorem: cujus, in animadvertendo, severitatem cum non perferendam ducerent mali, conspiratione adversus eum facta, bonis direptis, vulneratum ac semivivum expulerunt. Ubi primum, per vulnera, jactationem corporis ferre potuit, ad Regem querelam detulit. Missus à Rege minister publicus, qui facinoris auctores in jus vocaret, omni contumeliarum genere affectus, occiditur. Tantam eis securitatem dabat boni principis lenitas, quam illi ignaviam interpretabantur. Factionis, quæ eum motum conciverat, princeps Makdualdus, desperata venia, ad bellum se apertum comparat. Insulanos, semper ad omnes motus paratos, & promptissimum quenque ex Hibernia, spe prædæ, advocat. Docet, sub Rege molli
ac desi-

ac deside, & qui aptior esset monachis, quam viris fortibus regendis, nullum pœnæ metum, magnam emolumentorum spem esse: neque sibi dubium esse, quin Scoti, sub Rege superiore velut longæ pacis claustris cohibiti, proposito semel belli signo, se in pristinam libertatem vendicarent. Accessit, ad has hortationes, ab initio successus, qui ferociam eorum auxit. Milcolumbus quidam e prima nobilitate, cum copiis à Rege missus, statim ab eis exercitu iusto, victus, captus, ac demum capite multatus fuit. Hac clade Rex perturbatus, convocato consilio, cum eis, de remedio consultat. Aliis parum sententiam expedientibus, Macbethus, Regis consobrinus, culpa rei male gestæ in ignaviam superioris temporis collata, pollicetur, si sibi cum Banhone, regionis perito, mandetur imperium, omnia brevi pacata redditurum. Erat enim Macbethus acri ingenio, animo prorsus excelso, & magnarum rerum cupido: cui si moderatio accessisset, quamvis magno imperio dignus erat. In plestendis autem sceleratis, ea severitate, quæ, soluta legum vinculis, in crudelitatem facile videretur eruptura. Decretum ei à Rege imperium, adeo multos terruit, ut, abjecta spe, quam de Regis ignavia conceperant, alii alio latebras petentes, aufugerent. Insulani atque Hiberni, interclusa fuga, in extremam desperationem acti, fortiter pugnando, ad unum prope interiire. Macdualdus, cum paucis in turrim propinquam inclusus, omni spe veniæ destitutus, se suosque, voluntaria morte, ab hostium ludibrio exemit. Macbethus, ea pœna non contentus, abscissum caput Bertham ad Regem mittit: corpus truncum in loco conspicuo suspendit. Quos Insulanorum cepit, carnifici strangulandos dedit, Domestica seditione pacata, terror Danicus majorem longe sollicitudinem attulit. Sueno, Danorum Rex potentissimus, moriens, tribus filiis tria reliquit regna, Angliam Haraldo, Norvegiam Suenoni, Daniam vero Canuto. Haraldo, brevi post mortuo, ei successit Canutus in regnum Angliæ. Sueno Rex Norvegiæ, fraternæ laudis æmulus, magna cum classe in Fifam trajecit. Ad rumorem ejus adventus, Macbethus ad delectum missus, Banhone, qui interim rei militari præesset, cum Rege relicto. Duncanus velut ex ignaviæ somno excitatus esset, hosti obviam ire, coactus est. Prope Culrossiam pugnatum est, tanta pertinacia, ut alteris, ad sequendum fugientes, animus deesset, vix alteris, ad fugam, vires suppeterent. Scoti, qui, iniquitate loci magis quam virtute superati, sibi videbantur, postquam Bertham venerunt, ibi, hostium consilia opperientes, cum reliquiis victi exercitus confederunt. Sueno, si paulum instaret, to-

ret, totam Scotiam brevi suæ ditionis fore, ratus, Bertham cum omnibus copiis, ad Duncanum obsidendum, contendit, classe circummissa, ut per Taum annem eodem appelleret. Duncanus, etsi, adveniente ac jam propinquo cum novis subsidiis Macbetho, satis præsentibus rebus confideret, tamen subjiciente Banchone, ut arte vires juvaret, dimittit nuncios, alium ad Macbethum, ut subsisteret, alium ad Suenonem, qui de deditioe ageret. Scotus petebat, ut, urbe dedita, sibi cum suis incolumibus abire, liceret. Sueno ratus, eam deditioem ab ultima desperatione profectam, nihil, nisi omnibus sibi permissis, audiebat. Missi alii nuncios cum liberis mandatis, qui, in scribendis conditionibus, tempus tererent. Hi, ut ampliorem beneficentiæ speciem adjicerent, Regem affirmant, dum leges pacis darentur, earum rerum, quarum non magnam copiam apud Norvegos intelligeret esse, affatim in castra missurum. Id vero munus non tam beneficentiâ Scotorum, & pœnuria Norvegorum fecit gratum, quam quod existimarent, fractis ferocibus animis, jam debellatum esse. Missa magna vis panis & vini, tum è vite, tum ex ordeo confecti, ac succo infecti herbæ cujusdam veneficæ, cujus magna copia passim in Scotia nascitur. Vulgo Solanum somniferum vocant. Caulis ei, major bipedali, in ramos superne diffunditur: folia latiuscula, acuminata exteriori parte, ac languide virentia, acini prægrandes, ac nigri, cum maturuerunt, coloris, qui è caule sub axilla foliorum exeunt: sapor eis dulcis, & propemodum fatuus. Semen habent perexiguum, velut fici grana, vis fructui, radici ac maxime semini, somnifera, & quæ in amentiam, si largius sumantur, agat. Hac herba cum omnia infecta essent, qui com meatus in castra vehabant, ne qua doli subesset suspicio, præ gustabant, Danosque magnis poculis invitabant, ad bibendum. Idem quoque Sueno ipse, benevolentia signifiandæ causa, ut illis nationibus mos est, faciebat. Duncanus, qui futurum sciret, ut vis potionis una cum somno visceribus conciperetur, jam Macbethum cum suis, per aversam ab hoste portam, summo silentio in urbem receperat: compertoque per exploratores, somno & vino graves jacere hostes, Banchonem, itinerum aditusque in castra gnarum, cæteris in insidiis collocatis, cum parte majore exercitus mittit. Is ingressus castra, sublato clamore magno, opinione sua omnia negligentiora invenit, Pauci tumultu excitati, cum, velut amentes, temere discurrent, ab obviis cæduntur. Reliquis fere mors cum somno continuata est. Rex, per temulentiam velut mortuus, à paucis, qui minus vinolenti erant, correptus,

reptus, cum non modo viribus, sed etiam sensu careret, instar oneris, in iumentum forte oblatum injectus, ad naves est delatus. Nihilo ibi, quam in castris, melior status rerum fuit. Nautis enim prope omnibus in terra cæsis, vix, qui unam navem regerent, collecti: eorum opera Rex domum reportatus est. Reliquæ naves, vi tempestatis obortæ, inter se collisæ, subsederunt: eumque arena, atque aliis, quæ flumen temere fert, aggestis, cumulum navigantibus periculosum fecerunt, quem vulgo Drumilaum vocant. Scotis, post hanc victoriam sine sanguine partam, in lætitiâ conversis, affertur, classem Danicam ad Kingornum stare, subsidio Suænoni à Canuto missam: vectores in terram expositos, ferre, agere, nullo resistente, Fisanorum bona. Adversus eos Bancho cum copiis missus, primos adortus, magna strage concidit. Hi fere primores gentis erant: reliqui facile ad naves compulsi. Bancho, magna pecunia cæsorum sepulturam vendidisse, dicitur, quorum sepulchra, ajunt, adhuc in Æmona insula ostendi. Danos, toties male tentatis in Scotiam expeditionibus, jure jurando sanxisse, ferunt, se nunquam hostiliter eo redituros. Cum in Scotia, rebus domi forisque prosperè succedentibus, omnia pace florent, Macbethus, qui consobrini ignavia semper spreta, regni spem occultam in animo alebat, creditur, somnio quodam ad eam confirmatus. Quadam enim nocte, cum longiuscule abesset à Rege, visus est sibi, tres fœminas forma augustiore, quam humana vidisse: quarum una, Angulix Thanum, altera Moravix, tertia Regem cum salutasset. Hoc somnio animus, cupiditate & spe æger, vehementer incitatus, omnes regnum ad ipsius vias secum volucbat, cum non injusta, ut ipsi videbatur, oblata est occasio Duncanus è filia Sibardi, Reguli Northumbrorum, duos filios genuerat, Milcolumbum Cammorum (quasi dicas Megalocephalon) & Donaldum, cognomento, Banum, id est, album. Ex iis, Milcolumbum vix dum puberem Cumbriæ præfecit. Id factum ejus Macbethus molestius, quam credi poterat, tulit, eam videlicet moram sibi ratus injectam, ut priores jam magistratus, juxta visum nocturnum, adeptus, aut omnino à regno excluderetur, aut eo tardius potiretur, cum præfectura Cumbriæ velut aditus, ad supremum magistratum, semper esset habitus. Animus etiam, per se ferox, prope quotidianis convitiis uxoris (quæ omnium consiliorum ei erat conscia) stimulabatur. Igitur, re cum intimis amicorum, in quibus erat Bancho, communicata, Regem opportunum insidiis ad Ennernessum nactus, septimum jam regnantem annum, obruncat: ac, manu collecta,

collecta, Sconam profectus, populari favore fretus, Regem se dicit. Liberi Duncani, tam repentino malo icti, cum simul & patrem cæsum, & auctorem cædis regnantem audirent, & insidias passim à tyranno collocari, ut eorum cæde regnum confirmaret, latebras fugæ subinde murando, saluti aliquandiu consuluerunt. Verum cum neque quicquam, adversus potentiam ejus, satis tutum videretur, neque ab homine, natura sævo, spes ulla clementiæ ostenderetur, diversi, Milcolumbus in Cumbriam, Donaldus ad propinquos patris in Æbudis, diffugiunt.

L X X X V. R E X.

Macbethus, ut regnum male partum stabiliret, potentiores magnis largitionibus sibi conciliat, securus de Regiis liberis, ob ætatem, de vicinis Regibus ob mutuas simultates, Potentioribus delentis, populi favorem æquitate parare, severitate retinere, decrevit. Igitur cum latrones punire statuisset, qui Duncani lenitate animos sustulerant, nec id posse fieri, sine magno rerum motu, videret, consilium iniit, ut, per idoneos homines, discordiarum semina inter eos spargerentur, & ex discordia provocationes, & paucorum pari numero certamina, in disjunctissimis Scotiæ locis, omnia eodem die fierent. Quem ad diem cum convenissent frequentes, per homines fidos, ad id commode dispositos, omnes comprehensi. Eorum pœna, cæteris metus est injectus. Præter Thanos Cathanesiæ, Rossiæ, Sutherlandiæ, & Narniæ, nonnullos etiam è potentioribus, quorum intestinis discordiis plebs attrita erat, sustulit. Ad Æbudas profectus, jus severissime dixit. Inde reversus, cum Macgillum, sive Macgildum, Gallovidiæ longe potentissimum, semel atque iterum in jus vocasset, isque magis Milcolumbiæ factionis invidiam, quam objecta crimina pertimescens, adesse renueret, missis eo copiis, prælio victum, capitali supplicio affecit. Per hæc, summa tranquillitate restituta, ad leges scribendas (rem à superioribus Regibus prope neglectam) animum adjecit: tulitque longe plurimas, atque utilissimas, quæ nunc, magno publico malo, aut penitus ignotæ sunt, aut neglectæ jacent. Prorsusque, per decennium, ita regnum administravit, ut, si vis in eo parando abfuisset, nemini superiorum Regum fuisset habitus inferior. Verum, cum ita præsidis & favore multitudinis se communisset, ut, à vi sibi metuendum, non arbitraretur, Regiæ (ut credibile est) cædis stimulis animum elatum in præceps impellentibus, imperium, perfidia partum, in crudelissimam tyrannidem vertit. Primum suæ immanitatis impetum in Banchonem, Regiæ cædis socium, conjecit. De hoc vulgaba-

vulgabatur fors, per maleficos edita, fore, ut ejus posteritas aliquando regno potiretur. Igitur veritus, ne homo potens & industrius, & Regio jam sanguine imbutus, exemplum ab ipso propositum imitaretur, eum cum filio ad cœnam familiariter vocatum, curat, redeuntem per insidias interimendum, veluti per tumultum repente ortum. Fleachus filius, per tenebras ignotus, evasit insidias. Ab amicis autem admonitus, patrem à Rege dolo cœsum, suam quoque vitam peti, occultus in Valliam profugit. Hac cæde tam crudeliter & perfidiose patrata, proceres sibi metuentes, domum quisque suam secesserunt: ac raro & rari in aulam ventitabant. Igitur partim patefacta, partim vehementer omnibus suspecta crudelitate Regia, ex mutuo timore inter eum & proceres, mutuum odium natum, Atque inde, cum cœlari amplius non posset, res in apertam tyrannidem evasit: ac palam, levibus de causis, & plerunque confictis, potentiores occidebantur. Eorum bonis, facinorosorum circa Regem manus, nomine custodiæ, alebatur. Nec per hos tamen Rex vitam suam satis munitam ratus, in colle Dunsinano, unde late in omnes partes est prospectus, arcem ædificare aggressus. Cum opus, ob difficultatem vecturæ tardius procederet, Thanis omnibus, per universum regnum, laborem per vices partitus, operas & jumenta imperavit: ipsoque, velut operi præfectos, adesse jussit. Erat tum Macduffus Fifæ Thanus, longe potentissimus. Is, vitam suam Regi committere, non ausus, operas frequentes, & ex intinis amicorum, qui opus urgerent, eò misit. Rex sive operis (quod simulabatur) invisendi studio, sive (quod Macduffus metuebat) ut eum comprehenderet, cum advenisset, & forte jugum boum, onerum impar, per adversum clivum subire non posset, Rex, occasione succendendi libenter arrepta, minatus est, se contumaciam Thani, jam pridem sibi perspectam, domiturum, ac jugum ipsius collo impositurum. Macduffus, re ad se perlata, nihil cunctatus, comminanda uxori familia, ac navicula (pro temporis angustia) ornata, in Lothianam transvectus, inde in Angliam abiit. Fugæ consilio audito, Rex statim valida manu, si forte eum opprimere posset, in Fifam contendit. In arcem statim intromissus, non invento Thano, in uxorem & liberos, qui aderant, omnem iram effudit. Bona in fiscum redacta, ipse perduellis denunciatus, gravi indicta pœna, si quis vel congregi cum eo ausit. In cæteros quoque genere claros, aut opibus potentes, sine discrimine, sævitum. Ac jam ex eo contemptis proceribus, Rex domesticis consiliis regnum administrabat. Interea Macduffus, in Angliam delatus, Milcolym-

Milcolumbum Regio cultu habitum apud Eduardum Regem invenit. Eduardus enim, fractis in Anglia Danorum opibus, in regnum ab exilio revocatus, multis de causis favore prosequeretur Milcolumbum, ab avo materno Sibardo ad se adductum: vel, quod pater avusque, cum præfent Cumbriæ, quatenus per tempora licuit, semper majoribus suis studuissent: vel, quod eventorum similitudo, & memoria periculorum eos conciliaret, quippe Regem utrunque, & injusto exilio à tyrannis multatos: vel, quod Regum afflictæ res facile hominum, etiam alienissimorum, animos commovent. Thanus Igitur, ubi primum per officium Milcolumbum convenire potuit, cum longo sermone suæ fugæ infelicem necessitatem, Macbethi in omnes ordines crudelitatem, & omnium contra eum odia exposuisset, accurata oratione, ad regnum paternum repetendum, filium est hortatus, præsertim cum neque, sine summo scelere, patris necem impiam inultam relinquere, nec populi, à Deo ipsi commissi, miseras negligere, neque amicorum, justa petentium, precibus deesse, posset. Præterea, non ei defuturum neque Eduardi, Regis optimi, erga amicum & supplicem, officium, neque populi studium, adversus tyrannum, neque numinis favorem, pro bonis contra scelestum, nisi ipse, sibi deesse, velit. Milcolumbus, qui sæpe antea per homines à Macbetho summissus, ut eum per dolum ad se illiceret, sollicitatus fuerat, de reditu, priusquam rem tantam fortunæ committeret, Macduffi fidem tentare statuit. Ego vero, inquit, nihil horum, quæ à te sunt exposita, ignoro: sed vereor, ne tu me, quem, ad regnum suscipiendum, invitas, penitus ignores. Eadem enim vitia, quæ jam multos Reges pessum dederunt, libido & avaritia in me quoque adsunt: sed, quæ nunc privata fortuna occulit, ea regni licentia solvet. Proinde vide, ne me non in regnum, sed in exitium voces. Cum Macduffus ad hæc subiecisset, multorum libidinem liberali conjugio solvi, & avaritiam, pœnuriæ metu amoto, temperari: adjecit Milcolumbus, se male, nunc apud amicum ingenue fateri, quam sero, cum maximo utriusque malo, in vitio deprehendi: nihil sibi veri, nihil sinceri in animo esse: nemini prorsus fidere, & consilia, ad omnes suspicionum auras mutare, & ex sui ingenii inconstantia, judicium de aliis facere. Ad hæc Macduffus, Apage, inquit, Regii sanguinis ac nominis dehonestamentum, & prodigium non ad regnum accersendum, sed in extremas orbis solitudines deportandum: & cum dicto iratus, discedere parabat. Tum Milcolumbus, hominis manu apprehensa causam simulationis ostendit, se toties

Macbethi

Macbethi infidiis petitum, ut non temere cuiuis audeat credere. At in Macduffi nec genere, nec moribus, nec fama, nec fortuna quicquam se scire, unde fraudem extimescat. Igitur, data acceptaq; fide, de tyranni exitio consultant, amicis per secretos nuncios præmonitis, ab Eduardo Rege decem millia militum accipiunt: duce omnibus præfecto Sibardo, Milcolumbi avo materno. Ad famam ejus exercitus magni in Scotia motus facti: magni quotidie ad novum Regem concursus. Macbethus, prope desertus ab omnibus, cum, in tam repentina defectione, nihil melius occurreret, in arcem Dunfinanam se inclusit missis in Æbudas & Hiberniam amicis, ut pecunia illinc militem conducerent. Milcolumbus, consilio ejus audito, recta ad eum ducit, populo, quacunq; ibat, bene præcante, ac faustis acclamationibus eum prosequente. Hoc velut omine victoriæ læti milites, frondes virentes galeis omnes apposuerunt, triumphantiumque magis, quam ad pugnam progredientium, specie agmen incedebat. Ea perterritus hostium fiducia Macbethus, confestim in fugam se dedit: milites ejus, à duce deserti, Milcolumbo se dediderunt. Multa hic fabulose quidam nostrorum affingunt: sed, quia theatris, aut Milesiis fabulis sunt aptiora, quam historiæ. ea omitto. Macbethus, septemdecim annis, rei Scoticæ præfuit. Decem primis, optimi Regis officio est functus: septem supremis, crudelitatem sævissimorum tyrannorum facile æquavit,

LXXXVI. REX.

Milcolumbus recuperato paterno regno, Sconæ, vicesimo quinto die Aprilis, anno à Christo nato, M. LVI. Rex fuit declaratus. Statim regno suscepto, conventum Forfaram indixit. Primum omnium, liberis eorum, qui à Macbetho erant occisi, bona paterna restituit. A nonnullis primus creditur nova & peregrina nomina, quibus honorum gradus distinguuntur, à vicinis accepta, nec minus barbara, quam erant priora, introduxisse, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Ridaros, sive Equites. In primis, Fife Thanus Macduffus Comes est appellatus: multique præterea, pro suis erga rem Scoticam meritis, novis titulis honorati. Sunt, qui tradant, tum primum cœptum, ut nobiliores ab agris cognomina sumerent, quod equidem falsum puto, cum ea consuetudo, ne nunc quidem, apud præscos Scotos sit recepta: totaque tum Scotia præscis sermone & institutis uteretur. Loco vero cognominis, more Græcorum, patris nomen proprio subiciebant: aut, ex eventu aliquo, notave corporis aut animi, vocabulum affingebant: eundemque tum fuisse morem Gallis, indi-

cant illa Regia cognomenta Crassi, Calvi, Balbi: item multarum nobilium in Anglia familiarum cognomina, eorum maxime, qui, circa eadem hæc tempora Gulielmum Normanum secuti, in Anglia sedes posuerunt, Apud reliquos etiam Gallos sero mos, cognomina ab agris ducendi, receptus videtur, ut ex Frossardi, scriptoris minime contemnendi, historia intelligi potest. Macdusso, in præmium navatæ operæ, tria petenti privilegia sunt concessa: ut posteri ejus Regem coronandum in cathedra collocarent: ut, in Regio exercitu, primæ aciei præessent: ut, ob eandem impræmeditatam hominis generosi, viginti quatuor, ob plebei, duodecim marcas argenti solverent: quæ postrema lex, usque ad ætatem patrum nostrorum, quamdiu scilicet ex ea familia superfuit quisquam, duravit. Hæc dum Forfare geruntur, qui supererant ex factione Macbethi, filium ejus Luthlacum (cui, ex ingenio cognomen inditum erat fatuo) Sconam ductum, Regem appellant. Hunc Milcolumbus, in valle Bogiana affecutus, tertio quam Regis nomen susceperat, mense, occidit. Generi tamen Regio tributum, ut mortuus una cum patris corpore in Regium sepulchrum in Iona inferretur. Ex eo, in summa pace quatuor annis exactis, affertur validam latronum manum Cocburni saltum insidere, ac Lothianam & Marciam, cum magno agricularum damno, infestare. Eos Patricius Dumbarius, non sine labore, domuit, quadraginta è suis amisit. E latronibus sexcenti in congressu perierunt: quadraginta capti, laqueo strangulati. Ob id facinus, Patricius Marcia Comes dictus. Regno ita confirmato, ut nulla vis aperta, ei nocere posset, Rex occultis insidiis est petitus. Tota conjuratione ad eum delata, principem ejus, nihil ea de re suspicantem, ad se vocat: ac, longiore sermone familiariter instituto, solus in vallem secretam, aliis subsistere jussis, hominem seducit. Ibi exprobratis ei superioribus beneficiis, & commemoratis insidiis, in suum caput structis, Quin tu nunc, ait, armatus armatum, sitantum tibi animi est, aggredere, & quod per dolum petis, virtute premium tibi para. Ille percussus re subita humi deiecit se, supplex: ac veniam à Rege, non minus clemente quam forti, obtinuit. Hujus facinoris meminit Matthæus Paris. Interea Edgarus, cui, secundum Eduardum, regnum Angliæ debebatur, in Scotiam, ventis adversis ætus, cum tota familia applicuit. De hoc viro, ut, quæ sequuntur, facilius intelligi possint, pauca supra repetam. Edmondo, Rege Anglorum, scelere suorum occiso, Canutus Danus, qui in parte insulæ regnabat, totam statim occupat. Filios Edmondi, Eduardum & Edmondum, ad se adductos,

initio liberaliter habuit. Deinde, prava ambitione impulsus, eorum cæde regnum confirmare suis posteris cupiens, eos, clam tollendos, ad Valgarum Sueciæ præfectum misit. Is, audita puero-
rum nobilitate, inspecta ætate & innocentia, fortunæ etiam miser-
tus, mentitus Canuto de cæde, in Hungariam, ad Solomonem,
Regem eos misit. Ibi, cum Regio cultu educarentur, tanta indoles
in Eduardo eluxit, ut, ex omni juventute, cum potissimum eligeret,
cui Agatham filiam in matrimonium daret. Ex eo geniti
Edgarus, Margarita, & Christiana. Interea, Canuto mortuo, suc-
cessit Hardicanutus. Eo casu, revocatus est à Normania, ubi tum
exulabat Eduardus, cum fratre Alredo: misso, qui eos reduceret,
Goduino, homine præpotente, Anglici quidem generis, sed
qui Canuti filiam haberet conjugem. Is, cupidus regni in suam
familiam transferendi, Alredum veneno sustulit. Eduardus, magis
numinis providentia quam humano consilio, servatus, regnum
in Anglia sanctissime gessit. Liberis autem cum careret, nihil
prius habuit, quam, ut propinquos suos ex Hungaria, ad id
munus suscipiendum, revocaret: atque Edgardo reduci statim
cedere voluit. Sed ille, cum Regis pietate modestia certans, eo
vivo, se regnaturum, negavit. Tandem Eduardo Rege defuncto,
Haraldus, Goduini filius, regnum fraude quidem invasit. Aga-
tham tamen Hungaram, cum liberis, humanissime tractabat. Sed,
eo, quoque à Gulielmo Normano jam profligato, Edgarus cum
matre, & sororibus crudelitatem ejus vitans, cum, in Hungariam
redire statuisset, vi tempestatis, in Scotiam appulit. Ibi, à Milco-
lumbo receptus hospitallyter, accepta in uxorem Margarita sorore,
affinis etiam factus. Gulielmus, tum in Anglia rerum potitus,
levissimis de causis, in omnes Anglici ac Danici generis nobiles
sæviebat. Certior autem factus, quæ in Scotia gererentur, ac ve-
ritus, ne nova aliqua tempestas illinc oriretur, Fœciale mittere,
qui Edgaram deposceret, ac ni dederetur, bellum indiceret. Mil-
columbus crudele & nefarium ratus, supplicem, hospitem, affi-
nem, hominem denique, cui ne inimici quidem ullum crimen
obicere possent, ad supplicium dedere hosti immaniissimo,
quidvis potius pati, decrevit. Itaq; non Edgaram modo retinuit,
sed & amicos ejus, maximo numero domo profugos, recepit,
prædiisque donavit: quorum posteris, in multas atque opulentas
familias, propagati sunt. Bello inter Scotos & Anglos, ob has
causas orto, Sibardus, Northumbriæ Regulus, Edgardo favens, co-
pias cum Scotis conjunxit. Normanus, rebus prospere succe-
dentibus, tumidus, tanquam levi momento bello Scotico defun-

eturus, Rogerum quendam, suæ nationis hominem, domi nobilem, cum copiis in Northumbriam misit. Eo victo & profligato, ac demum à suis cæso, Richardus, Glocestriæ Comes majore cum exercitu missus, à Patricio Dumbario levibus præliis fatigatus & latius prædari prohibitus, cum nihil promoveret, multo majores copias eo duxit Odo, Gulielmi frater, ex Episcopo Bajocensi Cantii Comes factus. Quem, cum late Northumbriam populatus fuisset, ac cæsis nonnullis, qui, populatione eum prohibere, nitentur, redeuntem cum ingenti præda, Milcolumbus & Sibardus adorti, spoliis exuerunt, multis, de ejus exercitu, interemptis & captis. Neque Robertus, Gulielmi filius, suppleto exercitu, eo missus, ullum operæ præcium fecit, nisi quod, ad Tinam amnem positis castris, bellum propulit, magis quam intulit: atque interea Novum castrum, vetustate pene collapsum, restituit. Gulielmus, longo magis, quam utili aut necessario bello, fatigatus, tandem, lenita paulum ferocia, animum ad studium pacis adjecit. Pax his legibus facta, ut in Stammoria, quasi dicas ericeto lapidoso (id enim, ex re, nomen est loco) limes regnorum describeretur. In limite crux lapidea statuta, quæ regum statuas & insignia utrinque haberet. Ea, quandiu stetit, Regia crux fuit appellata. Cumbriam Milcolumbus teneret, quo jure majores ejus eam tenuissent. Edgarus, à Gulielmo in gratiam receptus, ac prædiis amplis donatus, ut, ab omni rerum novandarum suspicione, abesset, quandiu vixit, nunquam ab aula discessit. Voldiosus, Sibardi filius, receptis bonis paternis, in affinitatem etiam Regiam ascitus, accepta uxore nepte Regis ex filia. Pacem externam intestini tumultus sunt consecuti. Gallovidiani, & Ebudenses vicina omnia, non sine cæde, populabantur. Et Moravi, cum Rossianis, & Cathanesis, aliisque propinquis facta conjuratione, adjunctis etiam Insulanorum proximis, majore mole bellum ciebant. Adversus Gallovidianos Valterus, Banchonis ex Fleancho filio nepos, jamdudum à Rege in gratiam receptus, in reliquos rebelles Macduffus est missus, dum Rex cogeret copias majores. Valterus, cæso tumultus duce, ita cæteram multitudinem compressit, ut Rex eum reversum, ob rem bene gestam, Stuartum totius Scotiæ fecerit: quasi dicas, æconomum. Hic magistratus census omnes Regios colligit: jurisdictionem etiam, qualem conventuum præfecti habent, ac prorsus idem est cum eo, quem priores Thanum appellabant. Atque nunc sermone Anglico patrium superante, regionum Thani, plerisque in locis, Stuarti vocantur: &, qui illis erat Abthanus, nunc Stuartus Scotiæ no-

tiæ nominatur. Paucis in locis, vetus Thani nomen adhuc manet. Ab hoc Valtero, cepit initium Stuartorum familia, quæ, jam diu, apud Scotos rerum potitur. Macduffus, in regione diversa, cum ad Mariæ fines venisset, Mariæ pecuniam, ne fines eorum ingrederetur, pollicentibus, multitudinem hostium veritus, rem, simulatione transactionis conditionibus ferendis, suspendit, donec Rex ipse majoribus cum copiis advenit. Cum ad Monimuscum vicum, junctis castris, fuisset ventum, Rex, audita multitudine hostium, sollicitus, Andreae Apostolo, quem, velut deum tutelarem, Scoti colebant, vicum, in quo tendebat, se donaturum, vovit, si victor ex ea expeditione reverteretur. Paucis inde castris ventum ad Spæam, omnium Scotiæ fluminum rapidissimum. Hostium ibi tantum numerum, quantum ex illis regionibus cogi posse, nunquam credidisset, in ulteriore ripa, ad transitum prohibendum, stare conspicatus, signifero cunctante flumen ingredi, signum, ei ablatum, Alexandro Carroni, equiti notæ fortitudinis, dedit: posterisque ejus is honos habitus, ut Regium, in bello, vexillum ferrent. Ei, pro Carrone, postea cognomen Scrimigero positum: quod magistrum tractandorum armorum, multum sibi ex eo studio arrogantem, ipse, vera virtute fretus, artisque ejus penitus imperitus, vicisset. Regem, jam flumen ingredientem, infulati sacerdotes sunt morati: qui, eo permittente, ad hostem profecti, bellum citra sanguinem finierunt. Nobiliores, vita tantum impetrata se dediderunt. Eorum, qui maxime inquieti, & seditionum autores fuisse, comperti sunt, bonis multati, perpetuæ custodiæ mancipantur. Pace domi forisque magnis laboribus parta, ad mores publicos emendandos, convertis, ipse & sanctissime vivebat, & alios exemplo, ad modestiam & æquitatem, provocabat. Creditum est, cum, in hac re, multum consilii & adhortationibus Regiæ lectissimæ & singulari pietate sceminæ, adjutum. Illa quidem in pauperes, & sacerdotes, nullum humanitatis officium omittebat: nec mater Agatha, & soror Christiana, in ullo pietatis officio, Regiæ cedebat. Nam quoniam tum Monachatus, inter præcipua pietatis instituta, habebatur, utraq;, relictis rerum humanarum molestiis, in virginum monasteria sese incluserunt. Rex ad quatuor priores Episcopatus Fani Andreae, Glascuæ, Candidæ casæ, & Murthlaci (qui, Episcoporum inertia, veterem disciplinam aut solverant, aut abjecerant) adjecit Moraviensem, & Cathanesium, acquisitis hominibus, prout illa ferebant tempora, doctis, & piis. Luxum etiam, jam tum, non solum per frequentiam Anglorum, aliarumque

tumque gentium exterarum commercia, sed multis exulibus Anglici generis receptis, & per univèrsum regnum diffusis, ingravescentem, coercere, prope frustra conatus est. Maximus ei labor fuit, dum, ad veteris parsimonix modum, revocare studet proceres: qui, admissio semel voluptatum delinimento, non modo in pejus facile promovebant, sed, in præceps rapi se, patiebantur, cœdissimumque etiam vitium, elegantix & munditiarum falso nomine, dissimulare conabantur. Milcolumbus, cum, non modo religioni, sed etiam rei militari summam inde perniciem impendere conspiceret, primum diligenter suam familiam expurgavit: deinde leges sumptuarias severissimas, gravi adjecta pœna, adversus violatores, tulit. His autem remediis, cum rem susteret magis, quam curaret, nunquam tamen destitit, quoad vixit, omni conatu urgere. Uxoris etiam precibus dedisse, fertur, ut primam novæ nuptæ noctem, quæ proceribus per gradus quosdam, lege Regis Eugenii, debebatur, sponsus, dimidiata argenti marca reddimere, posset: quam pensionem adhuc, Marchetas mulierum, vocant. Dum Milcolumbus, moribus emendandis, intentus est, Gulielmus Rex Anglorum moritur. Succedit ei filius, Gulielmus Rufus. Inter duos Reges, tam discordi ingenio, pax diuturna esse non poterat. Rex enim Scotorum tum maxime alterum Dunelmi templum in Anglia, alterum ad Dunum Fermelini in Scotia magnis sumptibus edificabat, remque Ecclesiasticam, labantem, confirmabat. Turgotumque, præfectum monachorum Dunelmensium, ad Episcopatum Favi Andree transfert: cum interea Rufus, silvas, ad ferarum venationes, includens, ut laxius spatium complecteretur, monasteria vicofque diruebat, Anselmum Normanum, Cantuariæ tum Archiepiscopum, liberius admonentem, insula exegit. Causam belli adversus Scotos ferens, Annevici arcem, cæso præsidio, fraude intercèpit. Milcolumbus, rebus frustra repetitis, magno exercitu arcem obsedit. Custodes arcis, pene ad omnium rerum penuriam redacti de deditioe collocuti, petunt, ut Rex adesset, ad claves recipiendas. Eas dum, ad cuspidem lanceæ suspensas, Rex incautus accipit, miles, ferro in oculum adactò, eum interimit. Filius quoque ejus, Eduardus, dum salutis suæ negligentior, vindictæ cupiditate, in hostem incautus irruit, ex vulnere brevi moritur. Scoti, gemina clade, ex duorum Regum morte, turbati, soluta obsidione, domos abeunt, & Margarita, mœrore confecta, non diu viro & filio fuit superstes Corpora Regum è Tinmutho (quod ad ostium Tinæ cœnobium est) ubi primum fuerant sepulta, Fermelinodunum relata sunt. Regnum

gnum tenuit Milcolumbus annos triginta sex, nullo profus vicio notabilis: multis & magnis virtutibus, ad posteros insignis. Genuit ex Margarita sex filios: è quibus, Eduardus, in obsidione Annevici, è vulnere mortem obiit, Edmondus & Etheldredus exules in Angliam à Donaldò patruo pulsì, interierunt. Tres reliqui, Edgarus, Alexander, & David, regnum deinceps tenuerunt. Duarum filiarum major Mathildis, cognomento Bona, Henrico Regi Anglorum, minor Maria Eustathio, Bononiæ maritinæ Regulo, nupsit. Inter prodigia hoc tempore, numeratur, maris Germanici tam insolita inundatio, ut non agros modo demerserit, & arenis obruerit, sed vicos, oppida, & arces evertit. Tonitrua etiam, solito frequentiora, ac magis horrenda: pluresque quam unquam in Britannia memoriæ proditum fuerit, fulminibus exanimati.

LXXXVII. REX.

Milcolumbo rebus humanis sublato, Donaldus Banus, hoc est albus, ejus frater, qui, Macbethi metu, in Æbudas perfugerat. Magno Regi Norvegorum omnes insulas pollicitus, si, ejus auxilio, regno Scotorum potiretur, nullo fere negotio Rex est declaratus, maxime ab iis, qui superiorem Regem, corruptæ majorum disciplinæ, falso insimulabant, Anglosque, domo pulsos, in Scotorum agris collocatos, dolebant. Edgarus, in tam subita mutatione rerum, sororis liberis, per ætatem adhuc infirmis metuens, eos in Angliam, ad se, transportandos curavit: sed ea viri optimi pietas calumnia non caruit. Nam ab Ergaro Anglo, gratiam apud Gulielmum Rufum Regem aucupante, accusatus est, quod occulte jactaret, se, suosque propinquos legitimos regni hæredes. Id crimen cum delator nullis testibus confirmaret, certaminis alexæ judicium, committitur. Tandem delator ab alio Anglo, qui, pro Edgardo, jam seniore, nec satis firma valetudine, se ad certamen obtulerat, victus est. Donaldum, qui, externis auxiliis cum sua factione conjunctis, regnum invaserat, cum boni omnes, apud quos sacrosancta erat Milcolumbi & Margaritæ memoria, odissent, ipse id odium, sua temeritate, vehementer auxit, multa inter suos capiti nobilium minatus, qui sacramentum dicere abnuebant. Igitur Duncanum, Milcolumbi nothum, qui apud Rufum diu honesto loco militaverat, adversus Donaldum accersunt. Ad ejus adventum, multis deficiantibus, Donaldus, rebus suis diffidens, post sextum, quam regnum invaserat, mensem, in Æbudas profugit.

LXXXVIII. REX.

Nec Duncanus diu regnum tenuit: homo enim militaris & artium pacis non admodum gnarus, cum imperiosius, quam civilis ratio exigebat, omnia tractaret, brevi, in maximum majoris partis odium incurrit. Id cum Donaldus exul, ad omnes ejus motus intentus, rescisset, corrupto Macpendiro, Merniæ Comite Duncanum in Taichia nocte curat obruncandum. Post annum & sex menses, quam regnare cœperat, ipse, bonis eum (inopia melioris) magis tolerantibus, quam probantibus, plus minus triennio turbulentissimum regnum gessit: hinc Insulanis, hinc Anglis regnum infestantibus. Accessit & illa major invidia, ex insulis Occidentalibus per Magnum Norvegorum Regem, occupatis: quas & si ille velut per vim ingressus esset, tamen omnes intelligebant, fraudem subesse, non se commovente, ad tantam contumeliam, Donaldò. Ac tandem multo vehementius accensa est publicâ indignatio, secreta ejus pactioe in vulgus prolata.

LXXXIX. REX.

Igitur occultis nunciis actum cum Edgato, Milcolumbi filio, ut, ad regnum capeffendum, se ducem præberet: non defutura, ubi primum ad limitem veniret, auxilia. Nec vana fuerunt promissa. Edgarus enim, per Edgarum avunculum modicis auxiliis à Rufo impetratis, vix Scotiam est ingressus, cum Donaldus, à suis destitutus, fugit: atque è fuga retractus, ad Edgarum adducitur: & in vincula coniectus, non multo post mortuus est. Edgarus in regnum, summo omnium ordinum consensu, reductus, primum omnium pacem, cum Gulielmo Anglo, fecit: atque, eo sine liberis defuncto, eandem, cum Henrico ejus fratre, confirmavit. Ei Mathildem sororem (cui ex moribus, uti dictum est, cognomen Bonæ datum fuit) uxorem dedit. Ex eo matrimonio geniti sunt Gulielmus, Richardus, Eufemia, & Mathildis. Regnavit Edgarus, in summa pace, annos novem, & sex menses, bonis omnibus carus & verendus, malis adeo formidabilis, ut toto ejus regni tempore, nulli motus intestini, nullus, ab hoste externo, metus fuerit. Unum operum civilium ejus monumentum fuit, Coldingamiæ cœnobium, Divæ Ebbæ virgini dicatum, septimo regni anno: posterius in Cutberti nomen translatum.

XC. REX.

Edgato, sine liberis defuncto, successit frater Alexander, cognomento Acer. Hunc, inito statim regno, juvenis, quietis impatiens, rata pacatum (hoc est, ut ipsa interpretabatur, ignavum) futurum exemplo fratris, ut majore cum licentia latrocinaretur,

tur, cum occulta fraude tollere, decrevit. Ille, patefacta coniuratione, in ultimam usque Rossiam fugere molientes, eos est secutus, Cum ad Spæam amnem constitissent, ac freti rapiditate fluminis, transitu Regem prohibere, conarentur, Rex, à suis retentus, quod, æstu maris allabente, impermeabilis videretur amnis, ipse primus calcaribus equo subditis, cæteris, ne Regem in tanto periculo desererent, sequentibus, ad hostem ire pergit. Verum (ut dixi) a suis retentus, Alexandro Carroni, Alexandri, cuius supra meminimus, filio, partem exercitus dedit, qui, subito cum suis amnem ingressus, audaciæ miraculo adeo conterruit hostes, ut passim in fugam statim se conjicerent, Multi, inter fugiendum, cæsi: principes eorum, vel tum capti, vel postea ad Regem adducti, laqueo strangulati. Hæc expeditio, ex illo ad finem usque vitæ, pacem ei præstitit. Redeunti per Merniam occurrit mulier paupercula, graviter querens, maritum suum à Comitibus Merniæ filio, quem in jus, ob æs alienum, vocasset, loris cæsum. Rex indignabundus, ex equo desiliens, non prius conscendit, quam supplicio facinoris auctor fuisset affectus. Ita demum ad Ennergoream, vel, ut alii scribunt, ad Baledgar, hoc est Edgari villam, est reversus. Ex his rebus ab eo gestis, sunt, qui Acris nomen ei inditum, putant. Alii magis tragicam cognominis causam afferunt, latrones scilicet à ministro cubiculari corrupto, Rege dormiente, intromissos, Alexandrum vero forte expectatum primum ministrum, à quo proditus erat, deinde sex à latronibus interemisse. Ad hæc, tumultu in aula concitato, cæteros fugisse, Alexandrum fugientibus instituisse, donec major eorum pars concisa fuisset. Post hæc, ad pacis opera conversus, Fanum Michaelis, ad Sconam, à fundamentis, extruxit. Collegium, quod ibi erat, Sacerdotum, in cænobium Monachorum mutavit. In Æmonam insulam tempestate delatus, ibi prope ad extremum periculum, ex fame, venit: cum nullum per aliquot dies, nec ipse neque comites, victum habuissent, nisi, quem apud solitariae vitæ cultorem (eremitas vulgo appellant) invenerunt. Ibi quoque Fanum, in memoriam Divi Columbi, extruxit; adjectis Canonicis (ut vocant) & agris, qui eos alerent. Fanum quoque Andreæ, satis antea dives, non modo donariis, sed etiam agris auxit. Ædem, ad Fermelini Dunum à patre cœptam, perfecit, & proventibus locupletavit. His fere pace belloque, gestis, cum septemdecim annos rei Scoticæ præfuisset, decessit, nullis à Sibylla, Gulielmi Normani filia, relictis libertis.

C I O. David ei frater successit, anno, à Christo nato, M. CXXIII.
 CXXIV. Is, cum fratres ejus, alter post alterum, in Scotia rerum potirentur, in Anglia, apud Mathildem sororem, hæsit. Ibi uxorem accepit Mathildem propinquam suam, forma, divitiis ac nobilitate florentem. Erat enim ei pater Voldiosus Northumbriæ Comes: mater Iuditha, Gulielmi Normani neptis. Ex ea filium suscepit Henricum, in quo, statim à pueritia, & paterna & materna indoles eluxit. Ex hoc matrimonio, magnis proventibus auctus, nempe, Comitatus Northumbriæ, & Hundintoniæ, sive Venantoduni, cum magna civium gratulatione ad regnum accipiendum, in Scotiam venit. Nam, etsi parentum memoria, ad popularis gratiæ conciliationem, magnum momentum haberet, propria tamen virtute effecit, ut aliena commendatione ad laudem, nihil egeret. Erat enim cuius Regum, in cæteris virtutibus, par: audiendi vero causas, tenuiorum facilitate longe superior. Potentiorum querelas ipse audiebat. Si quis iudicium falsum judicasset, res judicatas non rescindebat, sed iudicem litis astimationem cogebat victo pendere. Luxuriam, latius proserpentem, patris exemplo, coercuit. Artifices & inventores earum illecebrarum, quæ gulam irritant, regno eiecit. Parentum ac propinquorum beneficentiam, venia potius, quam laude dignam, in augendis proventibus Ecclesiasticis, longe superavit. Monasteria, vel collapsa vetustate, vel bellorum injuriis diruta, instauravit. Præterea, nova à fundamentis multa extruxit. Ad sex Episcopatus priores quatuor adjecit Rosfensem, Brechinensem, Caledoniensem, & Dumblanensem. Hos ut proventibus annuis ditaret, posteros Reges pene ad inopiam redegit, maxima Regionum agrorum parte, ad Monachorum alimenta, consecrata. Ioannes Major, qui, in studio Theologiæ, magnum nomen, me puero habuit, cum reliqua hujus Regis acta magnis laudibus prosequatur, hanc profusam ejus in monasteria largitionem gravi, (atque utinam minus vera) oratione incescit. Hanc ego quoque immodicam publicæ pecuniæ, atque adeo patrimonii profusionem eo magis demiror, quod, eisdem illis temporibus, D. Bernardus acerbissimis concionibus, sacerdotes & Monachos, ob luxuriæ sumptus immoderatos, vexat: qui tamen, ad nostram ætatem collati, modici videri possent. Fructus autem, qui secuti sunt, harum donationum quale fuerit consilium, ostendunt. Nam, ut in corporibus sagina distentis, usus omnium membrorum perit: ita ingeniorum

geniorum igniculi, luxuria oppressi, in cœnobiis ex eo elanguerunt: literarum studia sunt extincta, pietas in superstitionem degeneravit: & velut in agro inculto, vitiorum omnium semina suppullularunt. Unum, toto regni tempore, civilem tumultum verius, quam bellum, sensit: sed is brevi, Ænea Moravia Comite cum suorum magna multitudine cæso, conquievit. Milcolumbus Macbethus, cum, novam seditiorem accendere tentaret, in arcem Rosburgi custodiendus datur. Cæteris rebus ex sententia succedentibus, duplex supervenit molestia, aut verius calamitas. Altera ex uxoris, altera ex filii morte immatura. Uxore quidem Mathilde, summo genere, forma, moribus, orbatus, quam & vivam unice amavit, & in ætatis flore mortuam ita desideravit, ut plus viginti annis, non modo cœlebs, sed expertus etiam veneris superfuisset, nunquam tamen vis doloris ei fuerit impedimento, quo minus, & pace & bello, publicis muneribus fungeretur. De filio, suo loco dicemus. Cum David scotorum studiis pacis dedidisset, res, in Anglia turbatæ, invitum ad bellum pertraxerunt. Henrici enim Angli tota sobole, præter Mathildem filiam, in trajectu à Gallis submersa, Anglus eum calum adeo graviter tulit, ut, nunquam deinde risisse, tradatur. Mathildis, quæ sola tantæ cladi superstes fuerat, Henrico quarto Imperatori nupsit. Ea, marito sine liberis mortuo, ad patrem in Angliam rediit. Hanc ille (metuens & viduæ, & orbæ, si quid ipsi humanitas accidisset) ut in regno confirmaret, Nobilitatem sacramento in verba eius adegit: & in spem nepotum, Galfredo Plantageneto, Andegavorum Comiti, eam collocavit: Intra quinquennium, post id matrimonium, Robertus Dux Normanniæ, atque Henricus Rex decesserunt: & Galfredus Andegavus, gravi morbo correptus, lecto affixus jacebat. Stephanus interea, Bononiæ maritimæ Comes, per hanc Regiæ stirpis solitudinem animum adjecit, ad regnum Angliæ occupandum: neque, rem fore difficilem, arbitrabatur: cum, ob adversæ partis infirmitatem, tum quod à Regio genere non esset alienus. Erat enim ex filia Gulielmi Normani, quæ Comiti Blœfensi nupsit, genitus. In matrimonio autem habebat Mathildem, superioris Bononiæ Comitis filiam, Mathildis autem Imperatricis consobrinam: ac è Davidis Regis Scotorum sorore Maria natam. Tot igitur propinquitatibus, & absentia Reginæ Anglorum, & Galfredi valetudine fretus, facile se Anglia potiturum, sperabat. Ut autem ad eam spem aditus facilius esset, nihil reveritus fidem juris jurandi, quod Reginæ una cum reliquis propinquis dederat.

Episcopos

Episcopos Anglos, ejusdem sacramenti socios, ad eandem impietatem, magnis pollicitationibus, pellexit. In primis autem Gulielmum, Eboracensem Archiepiscopum, qui princeps in verba Mathildis juraverat, & Rogerium, Sarisburiensem Episcopum, qui non modo ipse jurarat, sed ceteris etiã proceribus verba præerat. Hac fiducia Henrico avunculo nondum sepulto, regnum ingressus, primum biennium satis tranquillum egit: eoque insolentior factus, & pacta cum Anglis negligere & cum vicinis arrogantius agere, cœpit. Postquam Anglos omnes, partim metu, partim pacificationibus, in verba adegisset, legatos ad Davidem, Scotorum Regem, misit, qui eum, ut idem faceret, ob Cumbriam, Northumbriam & Hundintoniam, adinonerent. David respondit, se non ita pridem, una cum ipso Stephano, ac omnibus Angliæ proceribus, Mathildi, legitimæ Reginae, sacramentum dixisse. Alterum autem ea viva, nec velle, nec debere Regem agnoscere. Hoc responso ad Stephanum relato, initium belli statim factum est: Anglis, in proximos Scotorum agros, ferro & flamma sævientibus, Scotisque; damna illata pari clade rependentibus. Proximo anno, ductu Comitum Marciæ Taichæ, & Æneïæ, Scotorum exercitus, Angliam ingressus, ad Allertonem vicum obvias habuit Anglorum copias: quibus præerat Glocestriæ comes. Pugnatum est acerrime. Par utrinque fuit cædes, dum acies steterunt. Fufis Anglis, multi in fuga perierunt: capti è Nobilitate plurimi. In iis, Comes ipse Glocestriæ. Hac plaga Stephanus ictus, ne captivorum propinqui abalienarentur, nullas pacis condiciones recusabat. Hæ leges fuerunt, ut Anglus captivos sine pecunia reciperet: ac jus omne, quod in Cumbriam, tanquam supremum dominum, habere se contendebat, remitteret. Sed Stephanus nihilo sanctius illic fidem coluit, quam, in regno propinquæ invadendo, prius fecerat. Nam, vix dimisso utrinque exercitu, & captivis receptis, aliquot Northumbriæ arces clam interceptis: prædis, è Scotorum agris abigendis, bellum renovavit. Scoti, collecto è proximis regionibus exercitu, cum Anglos, illo ipso victos à se anno, contemnerent, temere pralio commisso ad Tesam amnem, magna clade contemptum hostis luerunt. Coacti præterea, Northumbria decedere. Ad hanc ignominiam delendam, David, quam potuit, maximo exercitu contracto, venit Rosburgum. Eo Turftadus, Eboracensium Archiepiscopus, vel (ut scribit Gulielmus Neobrigiensis) Truſtinus, ab Anglo, ad pacificandum, missus. Spe concordia injecta, induciæ in tres menses datæ, ea lege, ut statim Northumbria Scotis redderetur. Hoc quoque promissum,

quod,

quod, solvendi exercitus causa, factum à Stephano erat, cum vanum fuisset, Davidque magnas prædas ex ea Northumbriae parte, quæ Anglo parebat, abegisset, Stephanus, coactis maximis copiis, Rosburgum usque penetravit. Verum, cum recessisset, nobilitatem sibi adversari, & queri, se bello injusto, & non necessario illigari, nulla re gesta, retro in intimum regnum se recepit: ac proximo anno, sibi metuens à seditione intestina, Mathildem uxorem ad Davidem ejus avunculum misit, quæ de pace ageret. Ea interprete, factum, ut David è Novo castro, ubi se sine continebat, Stephanus è Dunelmo in Cestriam vicum, in medio itinere positum, & ex æquo ab utroque oppido distantem, mitterent, qui de controversiis disputarent. Missi a Davide Fani Andrea & Glascuæ ab Stephano, Cantuarix, & Eboraci Archiepiscopi. Eo facilius inter eos convenit, quod Stephanus foris bellum, & domi seditionem metuebat: & Scoti graviter ferebant, se belli alieni omnem tempestatem excipere, Mathilde interim, cujus causa agebatur cessante, Igitur pax, in eas leges, convenit, ut Cumbria veteri jure Davidi, Northumbria usque ad Tefam annem (ut scribit Gulielmus Neobrigiensis Anglus) & Hundintonia Henrico, Davidis filio, maternæ videlicet hæreditatis nomine, cederet: isque Stephani eo se nomine beneficiarium fateretur. Rebus ita compositis, David in Cumbriam, Stephanus in Cantium se recepit. Hæc pax incidit in annum, à Christo nato M. C. XXXIX. quo anno Mathildis, in Angliam reversa, filium suum Henricum, qui postea regnavit inter Anglos, misit Carleolum ad Davidem magnum ejus avunculum, ut ab eo potissimum (quippe, sine controversia, omnium ætatis suæ præstantissimo) in militarem ordinem ascisceretur, quæ res, illis temporibus, cum maxima ceremonia fieri solebat. Tanta autem rerum perturbatio, ex domesticis discordiis, erat, ut nihil, ab intestino bello, liberum esset in Anglia, præter eam partem, quam David Rex Scotorum tenebat. Sed, ne ille solus à publica calamitate esset immunis, intra triennium filius ejus, unicus tantarum opum, & felicitatis speratus hæres, in ætatis flore decessit, liberis maribus ternis, ac totidem alterius sexus relictis, tantumque sui desiderium apud Scotos & Anglos reliquit, ut, præter publicam jacturam, unusquisque maximo privato incommodo affectus esse, videretur. Tanta enim sinceritas, & moderatio animi in ea ætate erat, quæ, fere in licentiam efferverescere solet, ut raros & singulares fructus, ex ea indole (si maturuisset) omnes expectarent. Acerbiorem eum luctum patri fecit tenera nepotum

ætas,

CIO.
CXXXIX.

ætas, & ingenium Stephani inquietum, & imperii avidum: & Stephano etiam sublato, Henrici, filii Mathildis, qui in regno successurus erat, elatus animus, & in ætatis fervore, ferocia. Obversantibus igitur animo ægro tot molestarum rerum cogitationibus, cum omnes, cum dolori succubiturum, putarent, tantum superfuit ei, adversus ægritudines, fortitudinis, ut nobilium amicorum primos, ne gravius (ut par videbatur) eum casum ferret, sollicitos, ad cœnam vocaret, atque ita alloqueretur, ut propior consolanti, quam dolenti videri posset: neque enim sibi, neque filio quicquam accidisse novi. Nam se, ex doctorum & sanctorum virorum sermonibus, didicisse, Mundum Dei providentia regi, cui obsistere velle, non modo stultum, sed etiam impium esset. Nec ignorare se, ea lege, suum filium genitum fuisse, ut aliquando decederet: & æs alienum, quod nascendo acceperat, moriendo redderet. Id cum semper haberet in promptu, nihil nec ipsius, nec aliorum interesse, quo tempore à creditore appellaretur. Quod si mali tantum morerentur, iure quidem, in propinquorum obitu, dolendum esse. Verum, cum, bonos etiam decedere, videamus & homini Christiano esse debeat tam persuasum, quam quod est certissimum, bonis (neque vivis, neque mortuis) quicquam mali evenire posse. quid est, cur hanc disjunctionem, à propinquis præsertim, tam brevem adeo moleste feramus cum non tam nos reliquerint, quam ad communem patriam præcesserint: quo nos eos, etiamsi longissimum vitæ spatium transigamus, tamen brevi sequemur, Filius autem meus si hanc peregrinationem prior suscepit, ut parentes & fratres meos, homines sanctissimos, prior videret, eorumque consuetudine prior frueretur, id si moleste feremus, providendum erit, ne, potius illi⁹ invidere felicitati, quàm mala nostra lugere, videamur. Vobis autem, viri optimi, cum ob alia plurima officia, tum, ob hanc erga me charitatem, & illius piam & jucundam memoriam, uterque (ut pro filio etiam spondeam) plurimum debere, profite mur. Hęc magnitudo animi in Rege, ut multum ad pristinam venerationem adjecit, ita in omnium pectoribus filii desiderium auxit, cum recordarentur, quali principe ipsi liberique sui orbi essent. David autem, ut qua poterat una, consolatione frueretur, nepotes ex filio ad se adducendos, curat: atque aulica disciplina (quæ tum erat sanctissima) educandos, & quantum humanis consiliis prospici poterat, securitati providit. Milcolumbum, qui è tribus erat natu maximus, toti Nobilitati, peculiariter vero Macduffo, Fife Comiti, viro potenti, & in primis prudenti, commendavit

mandavit: & per eum curavit, per uniuersum regnum circumducendum, & pro indubitato regni successore, accipiendum. Guilielmum, natu proximum, Northumbriæ Comitem declarat: eumque, jam tum, in possessionem mittit. Tertium Davidem, Hundintonii in Anglia, & Garriochæ in Scotia, Comitem appellat. Hæc eo magis festinabat, quod, gravi morbo jam implicitus, vitæ suæ finem brevi affore, prospiciebat. Decessit autem anno, à Christo nato, M. C. LIIIV, nono Cal. Iunii, tanta omnium erga eum charitate, ut, non Rege, sed parente optimo cuncti viderentur orbat. Nam cum, tota vita, talis fuisset, qualem nullum, in literarum monumentis, fuisse, legimus, paucis ante mortem annis, totum se ita ad emigrationem animi comparauerat, ut generationem superioris temporis vehementer apud omnes iuuerit. Ut enim superiores Reges, omni laudis genere præstantes, belli artibus æquauerat, studiis pacis antecierat: jam, velut ommissa cum aliis, de omnibus virtutis partibus, contentione, seipsum sibi certamen proposuit, in eoque tantum profecit, ut summo ingenio homines doctissimi, qui, boni Regis imaginem exprimere, contenderunt, talem non potuerint animo cogitare, qualem se David, toto vitæ cursu, præstitit. Regnavit annos viginti novem, menses duos, dies tres.

XCII. REX.

Davidi successor fuit, nepos ex filio, Milcolumbus, qui quantum adhuc impubes esset, magnam tamen de se spem omnibus præbuit. Ita enim à parente & avo fuerat educatus, ut non magis corporis lineamentis, quam animi virtutibus eos reddere, videretur. In initio statim regni, seivissima fames, cum magna hominum, secundumque strage, per totam Scotiam grassata est. Erat, per id tempus, Argathelæ Thanus Sumerledus, cui & fortuna supra cæcis, & supra fortunam animus erat. Is, & Regis ætate, & calamitate præcæcis, in spem regni erectus, magna manu suorum collecta, vicinas regiones invasit: & populatione late, latius etiam actu sui sparso, facinorosis sponte accurrentibus, ac bonorum omnibus vi, se adungere, coactis, brevi magnum confecit exercitum. Ad hujus tumultus famam, Donaldus, Milcolumbi Macethi filius, excitus, cum res novas tentaret, prope Candidam campum in Gallovidia captus, & ad Regem missus, atque in eandem cum patre custodiam fuit inclusus: sed brevi post, placato Rege, etque dimissus. Adversus Sumerledum, Gilchristus Angulix comes cum exercitu missus, cæcis rebellibus, ipsum profligatum cum paucis in Hiberniam fugere, coegit. Hæc victoria, præter omnium

nium spem, tam cito parta, domi tranquillitatem, foris invidiam peperit. Henricus enim Rex Angliæ, homo ambitiosus, & profendarum finium cupidus, crescentem Milcolumbi auctoritatem & potentiam imminuere, statuerat. Sed quo minus aperte bellum faceret, obstabat ei pactiois verecundia. Nam cum Carleoli à Rege Davide, Milcolumbi avo, militari baltheo, ut mos est, cingeretur, promiserat, & (ut præter scriptores nostros, Gulielmus Neobrigensis inquit) jurejurando caverat, se, nec ipsum Davidem, nec posterorum ejus quenquam aliqua parte regionum, quas tum in Anglia David tenebat, spoliaturum. Hac verecundia obstrictus ut colore aliquo calumniam tegeter, primum, in re leviori, patientiam Regis Anglus experitur. Cum Ioannes Episcopus Glascuensis per Cumbriam sana dedicaret, Sacerdotes raderet, aliaque, quæ, ad Episcopi munus pertinere, tum credebantur, obiret, Henricus per Trustinum Eboracensem Archiepiscopum, novum in eam regionem misit Episcopum, quem Carleolensem dixit. Ea injuria Ioannes graviter permotus, cum nec in Rege, nec in lege satis præsidii videret, relicto suo Episcopatu, se in monasterium Turonense, in Gallia abdidit: nec prius inde rediit, quam, rogatu Milcolumbi, à Pontifice Romano invitatus est retractus, & ad suos reverti, coactus. Hanc injuriam cum Scotus levius, quam sperabatur, ferret, neque satis causæ ad bellum esse, existimaret, Cestriam profectus est, ut, sedatis suspitionibus, discordiarum causas præcideret. Ibi, fraude Angli illectus est, ut in verba ejus juraret: cum, non Rex ipse, sed fratres ejus, qui in Anglia agros haberent, ex conventu jam olim factò, sacramentum dicere deberent. Sed hoc callide ab Anglo, ac malitiose excogitatum erat, qui semina discordiarum inter fratres spargebat: quod, proximis annis, multo apertius est declaratum, cum Northumbriam, Gulielmi fratris patrimonium, à Milcolumbo eblanditus est. Londinum enim eum accersivit, ut, majorum exemplo, se, nomine terrarum, quas in Anglia tenebat, in conventu publico beneficiarium ejus fateretur. Ille non cunctanter, eo, accepta fide publica, profectus, nulla re, cur venerat, perfecta, cogitur Henricum invitatus in Galliam cum eo, quem tum ibi habebat, itineris comitatu, sequi. Consilium Angli eo spectabat, partim, ne quid à Scoto, se absente, turbaretur, partim, ut hoc commento, Ludovici Regis Francorum animum ab eo averteret. Ita igitur Milcolumbus invitatus, sed metu gravioris incommodi reluctari non ausus, adversus veterem amicum tractus, non prius ad suos redire permixtus est, quam Anglus, bello in Gallia parum

parum prospere gesto, domum est reversus. Milcolumbus, tum demum impetrata domum redeundi venia, cum, Nobilitate coacta, suæ peregrinationis acta exponeret, magnæ partis animos vehementer infensos reperit, quod cum inimico certo adversus veteres & certos amicos militasset, neque prospexisset, quibus attibus ab Henrico peteretur. Rex, cum se invitum, nec tamen ausum quicquam ei Regi negare, cujus in potestate erat, in Galliam tum profectum, diceret, atque ideo non desperaret, se facile Franco purgatum iri, ubi intelligeret eum circumventum, ac sine domesticis copiis prope illuc pertractum, seditionem, jamjam erupturam, in præsentia compescuit. Sed nec Henricum, in omnia intentum, fefellit, hunc tumultum magis tum cohibitum, quam popularium animos erga eum placatos. Itaque iterum Milcolumbus, ad conventum Eboracensem adesse, jubetur. Ibi, conficto crimine, accusatus, quod ejus maxime opera, res in Gallia minus prosperæ Anglis fuissent. Ideo relatum ad consilium, de adimendis ei regionibus, quas in Anglia tenebat. Ad hæc cum ille respondisset, seque abunde purgasset, omnium aures clausas invenit: quippe vel timore, vel gratia sui Regis occupatas. Ita decretum in Henrici sententiam factum. Nec hac injuria contentus, per idoneos homines, qui, Milcolumbum ultro ac volentem tot regionibus cessisse, dicerent, civium odium vehementer erga eum accendit: adeo ut domum reversum, Berthæ obsessum, pene comprehenderint. Sed, interventu seniorum, paululum ira sedata est. Cum Nobilitatem edocuisset, se non modo injuste, sed fraudulentè etiam ab Henrico, vetere patrimonio exutum, proceres ei auctores fuerunt, ut, per vim ablata, justo proque bello repeteret. Ex hoc decreto bellum indictum, ac, non sine magnis utriusque gentis incommodis, gestum. Tandem cum Reges non procul à Carleolo, ad colloquium convenissent, post multam disceptationem, Henricus, Cumbria & Hundintonia Milcolumbo relictis, Northumbriam ademit. Anglo nullum aliud jus cupiditati suæ prætendenti, nisi quod, tantam imperii sui diminutionem pati non posset. Verum, cum neque juris reverentia, neque pacta, & conventa, neque jurisjurandi sanctitas Angli inexplebili aviditati obsisterent, homo, pusilli animi, & pacis nimis cupidus, conditionem accepit, adversa & reclamante Nobilitate Scotica, quæ negabat jus esse Regi, quicquam de finibus Regni detrahere, nisi omnibus ordinibus consentientibus. Ex eo, Rex à suis contemni cœpit, ut neq; fortitudine, nec prudentia ad moderandum imperium, idoneus: neque quicquam æque animos homi-

num ferociorum à tumultu cohibuit, ac major metus ab Anglo, quem fretum simplicitate Milcolumbi, & potentia transmarina, imperio totius insulæ potiundi cupidum, perspiciebant. Hic universorum erga Regem affectus fecit, ut singuli reverentiam imperii facilius abjicerent. Initium rebellandi factum est ab Angulio, seu potius, Ænea Gallovidiano, homine quidem potente, sed qui spei plus tamen in Regis ignavia, quam suis viribus collocaret. Adversus hunc missus Gilchristius, tribus præliis victum, in cœnobii Candidæ casæ asylum eum compulit. Unde cum abstrahendi jus non esset, omnium rerum inopia, ex diuturna obsidione, ad paciscendum est coactus. ipse agrorum parte est multatus, & filius obses datus. Hanc imminutionem prioris magnitudinis cum elatus animus non ferret, rarus, in cœnobium, Edimburgo propinquum, se, à conspectu & ludibrio hominum, abdidit. Nec in diversa regni parte Moravenses, homines inquieto semper ingenio, se à rebus novis continuerunt. Gildone enim, seu verius, Gildominico duce, non modo regiones omnes circumcirca depopulati sunt, sed fœciales, ad se missos, barbarica crudelitate interfecerunt. Adversus hos quoque missus Gilchristius, majore quidem cum exercitu, sed dispare fortuna. Virtus enim adversarii, quæ aliis terrori esse solet, homines scelestos, & quid commeruissent, gnaros, desperare de salute, coegit. Igitur dum student, ne inulti cadant, hoste profligato, superiores evadunt. Milcolumbus, ubi cladem suorum rescivit, suppleto exercitu veteri, in Moraviam duxit. Ad Spæi fluminis ostium Moravenses, etsi Regis copias auctas, & suas è superiore prælio imminutas non ignorarent, tamen loco freti, & parva nuper victoria, feroces eventum expectare constituerunt. Pugnatum est magna cum pertinacia, nec minore cæde. Neque enim prius cesserunt, quam fessis Regiis, miles è subsidiis recens successit. Tum vero, inclinata semel acie, non amplius pugna, sed cædes fuit. Nulli ætati aut conditioni furor militaris pepercit. Hoc prælio, veteres Moraviani pene ad interuersionem sunt redacti: quæ pœna, utcumque crudelis, tamen videri potest, non immerentibus accidisse: gravitatemque ultionis gentis perfidiosæ adversus alios immanitas excusat. Novi coloni in cæso-rum agros missi. Nec Sumerledus, inter tot tumultus sibi quiescendum, duxit. Is (ut antea dictum est) cum in Hiberniam, ex infelici prælio evasisset, ab eoque tempore, latrociniis Scotiæ littoria habuisset infesta, ratus, inter tot cædes majore parte militaris ætatis consumpra, aut è fugientibus aliam dimicationis opulentam

lentam prædam, aut è congregantibus fore non difficilem victoriam, magna undique facinorosorum manu coacta, æstuarium Glottæ annis navibus ingressus, sinistra ripa excensionem fecit, ac, blandiente ab initio fortuna, Renfroam usque penetrat. Ibi, dum multum prædæ, parùm incolumitati suorum intentus agit, à multo paucioribus circumventus, suos prope omnes amittit. Ipse vivus, ad pœnam & ludibrium servatus, ad Regem perducitur. Alii, eum una cum filio in prælio cecidisse, scribunt. Hæc iterum annum M. C L X I V. gesta sunt. Pacato ubique à tumultibus bellicis regno, conventus omnium ordinum indictus, Ibi, cum alia multa, ad statum regni confirmandum, decernerentur, communi consensu, à Rege publice petierunt, ut, quoniam jam pridem matrimonio esset natus, quippe qui vicessimum secundum vitæ annum excederet, de nuptiis cogitaret, & liberis creandis operam daret. Id eum & publice regno, & privatim suæ familiæ debere: neque præsentis modo temporis, sed futuri etiam tranquillitati ei animo prospiciendum esse. Ad hæc ille respondit, se, ab eo usque tempore, quo vitæ suæ rationem inire, & cursum ejus dirigere potuerit, continentiam ab hujusmodi cupiditatibus Deo sanctè promississe. Quod suum votum se existimare, ei non ingratum fuisse, qui & vires ad id præstandum dedisset, & hæredes, ad succedendum, præparasset: ut, nec infirmitate animi, nec necessitate aliqua publica, è proposito vivendi cursu deflectere, cogeretur. Dimisso consilio, cum foris pax esset, ad artes avitas, nempe sacrarum Ædium extructiones, & in monachos largitiones, sese convertit. Qua in re, si vita longior ei fuisset, majores videbatur longe superaturus: Obiit enim mortem, non multo post: nempe, quinto Idus decembres, anno, à Christo nato, M. C L X V. vitæ vicessimo quinto, regni paulo supra duodecimum.

C I O.
C L X I V.C I O.
C L X V.

X C I I I. R E X.

Successit Milcolumbo, frater ejus, Gulielmus, qui, decimo quinto die post proximi Regis mortem, regnum iniit. Is nullum fere nec publicum, nec privatum negotium, quod, majoris esse momenti, videretur, prius attigit, quam Northumbriam ab Henrico Anglo repetisset. Anglus, Gulielmum Londinum venire jussit, ut, ob Cumbriam & Northumbriam, se beneficiarium de more profiteretur. Id ille cum non gravate fecisset, nec tamen a Northumbria poscenda, desisteret, Henricus ambiguo responso rem differebat. Nam cum Northumbria, Milcolumbo adempta, ipsi adjudicata esset, se, eam abalienare, nisi procerum

decreto non posse. Ad proximum conventum adesset, atque ibi quod jus esset, expectaret. Gulielmus, etsi, nihil æqui se impetraturum, sperabat, tamen nec calumniandi adversario daret occasionem, in Anglia, ad conventum usque, expectavit, & Henricum proficiscentem ad bellum Gallicum, licet invitus, tamen est secutus. Ibi cum assidua flagitatione nihil proficeret, nec Rex, brevi in Angliam rediturus, speraretur, ægre commeatu impetrato, in Scotiam est reversus. Post reditum, primum omnium regnum, latronibus castigatis, repurgavit: deinde locis idoneis, imposuit: demum per Legatos, de Northumbria reddenda, Anglum admonuit: ni redderet, bellum interminatus. Anglus, Gallico bello impeditus, Northumbriæ parte, quam proavus Gulielmi tenuerat, ei cessit. Eam Scotus quidem accepit, testatus, se nihil de suo in reliquam partem jure decedere. Id cum Anglus graviter ferret, & prædam de manibus, lite non dirempta, dimissam, doleret, per incursiones in fines Scotorum, nova belli semina jaciebat: hac occasione sperans, reliqua, quæ controversa videri volebat, se facile ablaturum. Cum res, de more, per limitum præfectos repeterentur, Angli, conquesti, suos limites latrocinio Scotorum vexari, legatos, nulla, ob quam venerant, re impetrata, prope sine responso abegerunt. Scoti, ut, quod jure obtinere non poterant, vi assequerentur, exercitu confecto, in proximos Anglorum agros ferro & igne sæviunt. Angli, jam instante messe, contenti, per absentiam Regis, sua, quoad possent, tutari, nullum quidem exercitum contrahunt. Hiems vero interea, per mutuas incursiones, fuit inquietata. Æstate proxima, Gulielmus in hosticum magno cum exercitu ingressus est. Ad eum Angli, cum nullas adhuc satis firmas copias haberent conscriptas, legatos in castra mittunt. Inducias magna pecunia mercari contendunt. Id si impetrent, spem injicere conantur, omnia ex sententia conventura. Creditur fallacibus eorum promissis homo minime malus, & qui pacem, modo non iniquissimam, quamvis justo bello præferret. Angli spatium, quo ab armis cessabatur, totum in apparatu belli consumunt. Nec desinunt interim, legatis missitandis, promissa cumulare, ac pariter hostium castra speculari: in quibus cum omnia, induciarum fiducia, remissa ac neglecta cernerent, majoremque partem exercitus Regii, ad commeatu petendos, dilapsam, reversi, suis occasionem rei bene gerendæ ostendunt. Instant, ne eam è manibus elabi sinant. Igitur majore copiarum suarum parte in insidiis collocata, quadringenti fere equites

equites expediti, de tertia vigilia iter ingressi, paucas horas ante Solis ortum, Alnevicum, ubi Scototum castra erant, adveniunt. Ibi maiorem, quam sperarant, bene gerendæ rei occasionem nacti, in Regem, velut in summa pace, obsequitantiem, cum sexaginta plus minus equitibus impetum faciunt: ac pene, antequam discerni posset, amice an hostes essent (acceptis enim armis & insignibus Scotis, facile pro Scotis, sefellerunt) nono quam regnare cœperat, anno, eum capiunt. Cum è castris tumultu exciti pauci, ac sparsi frustra sequerentur, nonnulli, ne Regem viderentur deseruisse, in hostem ultro incurrentes, capti fuerunt. Rex ad Anglum, tum in Gallia militantem, est perductus. Angli, hoc insperato successu elati, Cumbriam invadunt: sine certamine, se potituros ea, rati. Sed à Gilchristio & Rollando, Scotis ducibus, ita sunt repulsi acriter, ut, induciis factis, contenti fuerint, quamdiu Rex captivus esset, Northumbria potiri: Cumbriæ & Hundintoniæ liberam Scotis possessionem relinquere. Interea David Gulielmi frater, Hundintoniæ & Cariochæ Comes, qui tum apud Anglum militabat, accepto comiteatu, rediit in Scotiam: ac, rebus pro tempore pacatis, legatos in Angliam, de fratre liberando, mittendos curavit: qui tum Falesii in Normania asservabatur. Rex, traditis Anglo quindecim obsidibus, & quatuor arcibus, Rosburgi, Bervici, Edumburgi, & Sterlini, ad Cal. Februarias permissus est, redire ad suos. Ipse cum proceribus & Episcopis evocatus ab Anglo, Eboracum, ad xv i i i. Cal. Septembres, venit. Ibi cum suis omnibus, qui aderant (aderant autem principes Nobilitatis) in verba Henrici jurarunt: ac regnum Scotiæ in fidem & clientelam ejus dederunt. Has leges, utcunque duras, Scoti cupidi Regis optimi non reuerunt, ut Angli scriptores tradunt. Thomas Volsingamius Anglus, & ipse hanc deditio- nem non Eboraci, sed in pago Constantiensi factam, scribit. Sunt, qui, tradant, conventum inter Reges, non de deditio- ne, sed certa pecunia per pensiones danda, arcesque tantisper Anglo traditas, dum ea persolveretur. Hanc ut opinionem veriore existimem, facit fœdus, cum Richardo Henrici filio renovatum; de quo suo loco dicam. Rex reversus, motus in Gallovidia se absente ortos, per Gilchristium intra paucos menses compescuit. Ad quartum Cal. Februarii, cum conventus Noramam ad Tuodam indictus esset, eoque Gulielmus venisset, Anglus vehementer contendere cœpit, ut omnes Episcopi Scotorum Archiepiscopum Eboracensem, pro Metropolitano, agnoscerent, instante vehementer, ut id fieret, Legato Romani Pontificis. Post lon-

gam disceptationem, responsum fuit à Scotis, paucos in presentia suorum adesse, nec eos posse cogere absentes, ut ab se decreta confirmarent. Hanc ob causam, re in aliud tempus dilata, paulo post missis Romã Legatis, Episcopi Scoti Alexandro tertio suam causam probarunt: ac domum rediere læti, quod, ejus decreto, ab Anglorum jugo essent liberati. Non ita multo post, Gilchristius (cujus sæpe meminimus) uxorem suam eandemque Regis fororem, adulterii compertam, occidit, Ei, cum in jus ad diem dictum non affuisset, aqua & igni interdicitum. Ædes dirutæ, bona in fiscum redacta. Eodem fere tempore, arx Edimburgi reddita, una pensione soluta: & ad stabiliendum firmiter concordiam, lata lex, ne alter alterius hostem ad se receptaret. Hac lege Gilchristius Anglia exclusus rediit: ac, mutatis sæpe locis, ignotus inter ignotos, in omnium prope rerum summa penuria, miseram vitam transgebat. Interea Gulielmus expeditionem adornabat in Moraviam, adversus latrones Æbudenses: quorum princeps Donaldus Baan (hoc est albus) genus suum ad Reges referebat: ac nomen etiam Regis assumpserat. Is è navibus sæpe ac diversis in locis exscendens, non modo in maritimis locis solitudines faciebat, sed à mari etiam longe remota, crescente per impunitatem audacia, populabatur. Adversus eum navibus circummissis, qui classem incenderent, Rex, terrestri itinere profectus, pene omnes ad unum interemit. In reditu, cum non procul à Bertha abesset, tribus rusticis offensis, præter pannos & illuviem, nihil rusticum præ se ferentibus, cum declinare viderentur multitudinis occursum, Rex adductos ad se diu contemplatus, institit querere, qui mortales essent. Gilchristius senior, adorato Rege, miserabiliter de fortuna sua questus, quis esset, indicat: adeoque memoria superioris vitæ, per summam dignitatem transactæ, qui aderant, omnes commovit, ut nemo, lachrymis abstinere se potuisset. Rex humo surgere jussum, in pristinum & dignitatis & amicitie gradum, hominem restituit. Inciderunt hæc in annum M. CXC. quo tempore Richardus, qui superiore anno patri successerat, cum expeditionem in Syriam ornaret, Regi Scotorum arces reddidit, & obsides remisit: atque eum posterosque ejus absolvit ab omnibus pactis, vel vi expressis, vel fraude obtentis, regnumque Scotiæ utendum fruendumque, eis finibus, eoque jure ei permisit, quo Milcolumbus Regesque superiores id tenuerant. Harum conditionum meminit Mattæus Parisiensis. Ille contra, ut, Richardo se non ingratum, ostenderet, ad bellum transmarinum proficiscenti, decies mille marcas argenti dedit, Davidem.

C I O . C X C .

Davidemque fratrem, Comitē Hundintoniæ declaratum, sequi eum in Syriam, iussit. Is dum redit, classe tempestatibus disiecta, ab Ægyptiis captus, à Venetis redemptus, Constantinopoli demum ab Anglo mercatore agnitus, post quartum tandem annum in Scotiam rediit: & magna omnium, sed fratris præcipua gratulatione est receptus. Boethius credit, ab hoc Davide, incolū illi exposito, oppidum, quod Alectum ante vocabatur, appellatum fuisse Deidonum: Ego potius, Taodunum, composito nomine è Tao & Duno, vocatum, existimo: Alecti nomen apud unum Boethium inveniō. Nec a deo multo post, Richardus, variis casibus jactatus, ex eadem peregrinatione rediit. Ad eum reducem Gulielmus cum fratre gratulatum venit, ac duo millia marcarum argenti dono attulit, vel benignitatis superioris erga se memor, vel præsentis inopiæ misertus. Nec unquam nomen Scoticum creditur, Anglico fuisse conjunctius. Ibi cum Gulielmus in gravissimum incidisset morbum, rumor, de morte ejus allatus, novos in Scotia motus excitavit. Haraldus, Orcadum & Cathanesiæ Comes, Episcopo Cathanesiæ inensus, quod, per eum sterisse, diceret, quo minus apud Regem, quæ vellet, obtineret, eum comprehensum, oculis & lingua privavit. Rex, reversus domum, Comitē Haraldi magna ex parte copias variis congressibus delevit. Ducem, è fuga retractum, oculis orbatum, per carnificem strangulavit: totamque stirpem ejus masculam emasculandam dedit: reliquos propinquos, & scelerum administrōs magna pecunia multavit. Hæc à Boethio sic narrantur, & vulgari rumore confirmantur: collisque, à testiculis nominatus, memoriam rei gestæ servat: ac mihi veriora videntur, quam quæ ab aliis traduntur. Inciderunt hæc in annum Salutis M. CXCIX. quo anno Regi Alexander filius est natus: & Richardo Anglo defuncto, Ioannes frater successit. Rex Scotorum in Angliam profectus est, ut sacramentum diceret, ob agros, quos in Anglia tenebat. Sed ejus adventus non fuit, initio novi regni, magis jucundus, quam discessus ingratus: quod recusaret, Anglum in expeditionem sequi, adversus Philippum Francum veterem amicum. Igitur reversus è Galliis Ioannes, dum belli causas quærit, præsidium è regione Bervici ædificare cœpit. Gulielmus, frustra per legatos ea de injuria conquestus, manu collecta, quod ædificatum erat, demolitus est. Exercitus utrinque conscribuntur. Cum jam castra castris prope collata essent, per primates pax facta, his legibus, ut duæ Gulielmi filiæ duobus Ioannis filiis, cum per ætatem nobiles forent, collocarentur. Dos ingens dicta.

Præsidium ne ædificaretur, cautum. Obsides in hæc dati. Rever-
sus Gulielmus, in periculum inexpectatum incidit. Berthæ oppidi
pars major, inundatione Tai annis, noctu diruta est. Nec ab hæc
calamitate Regia fuit immunis, filio Regis infante, una cum nu-
trice & quatuordecim aliis, extincto: reliqui ægre evasere. Multi
è promiscua multitudine oppressi. Rex, cum aquæ magna ex par-
te solum urbis obtinerent, nec ulla fere domus calamitatis esset
expers, paulo infra, ad eundem annum, novam urbem commo-
diore loco exstruendam curat, & nomine non multum immuta-
to, Perthum appellat. Hunc honorem habitum credunt Pertho,
viro nobili, qui solum urbis Regi donavit. Eodem fere tempore,
Rex duces rebellium ad Septentriones spectantium, Gothre-
dum Makulliam à suis proditum cepit. Captus, cibo constanter
abstinuit, metu (ut creditur) gravioris supplicii. Hoc fere ulti-
mum operum memorabilium fuit Gulielmo, ob ipsius etiam in-
graveſcentem ætatem, per duces gestum. Nam paulo post,
LXXIV. annum agens vitæ, regni XLIX. Salutis humanæ
M. C. CXIII. decessit. Non multo, ante mortem Gulielmi
prope singulis annis, cum Ioanne Anglo fœdera sunt renovata.
Ioannes enim, homo late profectendi imperii cupidus, cum ha-
beret foris cum Gallo, domi cum Romanensibus bellum, nec
certam unquam cum Vallis & Hibernis pacem, non omisit tam-
en libidinem invadendi Scotiam, quæ tum Regem habebat
senem, & proximum ei hæredem puerum. Ob hæc, cum collo-
quia frequenter fereret, magis tentandi, quid impetrare posset,
quam ullius rei æquæ transigendi gratia, demum res in apertam
suspicionem erupit. Ac, post fœdera sæpe novata, tandem Gu-
lielmus ad Novum castrum ad Tinam evocatus, venit. Ibi cum in
morbum gravissimum incidisset, nulla re transacta, rediit. Dein-
de, cum paulo ante mortem, invitatus esset Noramiam ad Tue-
dam, nec, per valetudinem, adesse posset, rogatus, ut mitteret fi-
lium, id quoque, de consilii sententia, renuit. Fœdera, illis con-
gressibus sancita, non libuit huc ascribere, ut quæ omnia eisdem
pene verbis sunt composita: neque quicquam habent novi,
præterquam quod in uno cautum est, ne Reges Scotorum, sed,
corum liberi jurarent in posterum, aut se in fidem Angli dent,
ob terras, quas in Anglia tenebant. Tota etiam harum rerum
mentio est a scriptoribus Anglis, ob eandem, ut arbitror, cau-
sam, prætermissa.

XCIII. REX.

Gulielmo successit Alexander, filius ex Emergada propin-
qua

qua Regis Anglorum, Comitis Belli-montis filia. Sedecim erat annorum, cum regnum iniit. Is, turbidis temporibus, imperium adeptus, omnia prudentius, quam pro ætate, composuit. Primum omnium, indicto conventu publico, patris, viri prudentissimi juxta ac optimi, acta omnia ordinum decreto confirmavit. Prima ei expeditio fuit in Angliam, nulla privata cupiditate, sed ut Ioannis tyrannidem compefceret, ab ordine Ecclesiastico (ut tum loquebantur) accersitus. Norama quam obsidere cœperat, certis conditionibus relicta interiora ingressus. Regiarum partium homines omni belli clade persequitur. Eo domum reverso, Ioannes mox Scotiam invadit. Dumbarum, Hadinam, & omnem vicinam Lothianam fœda populatione vastat: & quo latius bellum spargeret, alia via reverti, statuit. Alexander, cupidus prælio decernendi, inter Pictos montes, & Escam, qua venturus dicebatur, castra posuit. Ioannes, ut congressum vitaret, secundum mare ducens, Coldingamiam cœnobium cremat: Bervicum, parum munitum, capit, & incendit. Eum retro festinantem Alexander, qua potuit proxime secutus, ferro flammaque per Northumbriam grassatus, Richemondam usque pervenit. Sed, eo se in interiorem Angliam magnis itineribus recipiente, Scotus, per Vestmariam rediens, vasta omnia Carleolum usque reddidit. Urbem vi cepit, & communivit. Proximo anno, accersiti ab iis, qui Sacerdotum factioni adversus Regem favebant, Ludovicus Philippi Franci filius, ut, ex auctorato Ioanne, regnum acciperet, & Alexander Scotus, ut amico ferret auxilium, ea ætate, Londinum venerunt. Ioannes vero & suorum studiis destitutus, & peregrinis armis petitus, magna pecunia in præsentia, & tributo perpetuo promisso, præterea jure regni in Pontificem translato, ut Reges Anglorum, in posterum, beneficiarii ejus essent, in gratiam rediit. Per Galonem Cardinalem, notæ rapacitatis hominem, literas Roma impetrat, quibus Scotus & Gallus, magnis minis, à populo sacrosanctæ Sedis vestigali abstinere, jubeantur. Ludovicus, ob hanc rerum commutationem, in Galliam, Alexander in Scotiam redit: sed minus, quam venerat, agmine pacato. Nam, cum Angli extremum abeantis agmen carperent, & vagos ac moratores exciperent, & Ioannes Trenti fluminis pontes frangeret, vada, palis acutis infixis, occluderet, naves omnes averteret, magnum redeunti objectum videbatur impedimentum, & quod, sine certa pernicie, non posset effugere. Sed interim Ioannes, à monacho Anglo accepto veneno, ad Neurgum oppidum, in ripa Trenti fluminis situm, lætica delatus, intra biduum moritur. Is

casus Alexandro iter aperuit. Tam, suorum incuria castigata, circumspectius quidem agmen egit, sed non sine magno eorum incommodo, per quos ducebat. Quicquid enim agi ferrive poterat, secum auferens, cum ingenti præda domum rediit. Galo, Legatus Romanus cum Henricum, Ioannis filium, in regno contumasset, proceres Anglorum, grandi pecunia multatos, in gratiam recepit. Et, ut hoc damnum pari inimicorum calamitate solaretur, Ludovicum Gallum, & Alexandrum Scorum fulmine Romano, in spem prædæ, ferit. Omnibus Scotis sacris interdicit, ratus, diras suas plus apud vulgus simplex, quam Reges, valituras. Sed, pace tandem inter reges firmata, Scoti Carleolum, Angli Bervicum restitunt: sineque veteres ad regiam crucem, servari, jubent. Alexander cum suis per Episcopos Anglos, quibus ea potestas commissæ erat, resecuratur. Hic Galo fremens, tantam sibi prædam è manibus ereptam, in Episcopos & reliquos Scotorum Sacerdotes iram vertit, tanquam suam peculiarem turbam, & nihil ad reges attinentem. Annevici eis conventum indicit. Ibi timidiore pecunia hominemi placant: qui obstinatiores erant, Romam in jus vocati. Hi, obiter à multis Anglorum Episcopis & Cœnobiarchis, literis ad Pontificem, de sordibus Legati, acceptis, hominem graviter accusant: eum facem omnium malorum fuisse, dum, non publicæ utilitati, sed avaritiæ privata, studet: & bellum pacemque inter Principes, suo arbitrio, nundinatur. Galo, quod se non satis purgaret, multatus est à Pontifice pecunia, præda videlicet inter eos divisa. Accusatores verbis bonis onerati, pecuniæ inanes domos dimittuntur. Paucis post annis, Henricus Anglus, ætate & consilio maturior, Eboracum venit. Ibi, cum Alexandro, præsentè Legato Pontificis Pandulfo, conventum est, data sorore Angli Ioanna ei, in matrimonium: ex qua, præmatura morte surrepta, nullos liberos suscepit. Ab eo tempore usque ad vitæ finem, pax inter Reges fuit. Ibi, coram eodem Pandulfo, Rex sanctè iuravit, duas Alexandri sorores, pro loci, unde erant, dignitate, se collocaturum, uti antea pater ejus promiserat. Verum altera elocata, altera innupta domum rediit. Proximo anno, qui fuit M, C C X X. venit in Britanniam, ad pecuniam, in usum sacri belli, expiscandam, Ægidius Cardinalis. Is, cum satis opimum quæstum in utroque Regno fecisset, quod, per imposturam, ab hominibus nimium credulis exegerat, per luxuriam, in itinere profudit. Cum vacuus Romam redisset, mentitus est, se à latronibus fuisse spoliatum. Consecutus est statim alter Legatus, sed homines, jam bis fraude Romanensium spoliati,

C I D.
C C X X.

spoliati, publico decreto, cum fines ingredi, vetuerunt. Alexander cum domi vitia, per licentiam bellorum enata, tolleret, totumque regnum, jus dicendo, una cum Regina obiret: Rosliam Gilespicus indidem civis, vicinas regiones forde populabatur. Nessum annum transgressus, Ennernessum oppidum captum incendit. Recusantes, in verba sua jurare, crudeliter trucidabat. Adversus eum Ioannes Cuminius, Buchananæ Comes, missus, latebras per devia mutantem cepit, & cum duobus filiis, capite multavit. Capital ad rei gesta fidem, ad Regem missa. Anno M. C. CXXI. Cathanensibus, Adami Episcopi sui cubiculum ingressi nocte, monachum, quem de more comitem habebat, (nam Mulrosschis Abbas ante fuerat) & ministrum cubicularium occiderunt. Ipsum, graviter vulneratum, in culinam attractum, una cum domo cremarunt. Causam tante crudelitatis fuisse, ajunt, quod Episcopus, acerbius solito, decimas exigeret. Hi, diligenter conquisiti, gravissimo supplicio fuerunt affecti. Comes Cathanensæ, quanquam in facinore patrando non affuisset, suspicione tamen non caruit. Postea vero cum ad ferias natalis Dominici, quæ Scotorum Saturnalia sunt, clanculum ad regem fuisset perductus, veniam suppliciter petiram impetravit. Circa hæc tempora, decessit Alanus Gallovidianus, Scotorum longe potentissimus. Decedens, tres filias reliquit, de quibus posterius nobis erit sermo. Thomas, filius ejus notus, earum ætate & sexu contempto, se dominum vocat: nec eo contentus, coactis ad decem hominum millia, resistentes opprimit, prædas è vicinis agris, late populabundus, agit. Tandem, missis à Rege exercitu, ceciderunt è rebellibus, una cum duce, ad quinque millia. Eodem anno, Alexander cum uxore in Angliam profectus est, ut tumultus, adversus Henricum orientes, quoad posset, sopiret, & Nobilitatem cum eo in concordiam redigeret. Hæc dum ille curat Eboraci, uxor ejus cum Regina Angliæ Cantuariam, religiosus ergo, profecta, rediens inde, ex morbo decessit, ac Londini sepulta est. Non adeo diu post ejus mortem, Rex, cum liberis careret, Mariam, Ingelrami Cuciani Franci filiam accepit uxorem. Anno, à Christo nato M. C. CXXXI. Ex ea natus est Alexander, qui patri successit. Biennio proximo, anno scilicet M. C. CXLII. cum Rex Angliam versus properaret, ut Anglum, è Gallia redirem, inviseret, dum Hadinæ in Lothiana se ludis equestribus oblectat, Patricii Gallovidiani Comitis Atholix hospitium, una cum ipso, ac duobus ministris, arsit, late etiam in propinqua fuso incendio. Id minime creditum est, fortuitum fuisse, propter nobiles

CIC.
CCXXIICIC.
CCXXIICIC.
CCXXXIX.CIC.
CCXLII.

biles inimicitias Patricii cum Bisetorum familia. Et quanquam Gulielmus, familiæ princeps, teste etiam Regina probaret, se, ea nocte, qua facinus id patratum fuerat, Forfaræ fuisse, ultra sexaginta millia passuum ab Hadina: ex adverso, propinqui Patricii arguebant, ea nocte ministros & clientes ejus complures Hadinæ visos: dies Gulielmo dicitur. Ille quidem ad diem Edimburgum venit: sed, ob adversariorum potentiam (hi autem erant Cumini) non ausus, judicio experiri, singulari certamine causam suam tueri, cupiebat. Ea vero conditio, cum non acciperetur, cum multis propinquorum exulatum in Hiberniam abiit: ac suæ gentis familiam in ea claram reliquit. Exortus est alius in Argathelia tumultus, duce Sumerledo, Sumerledi superioris filio. Sed is intra paucos dies, per Patricium Dumbarium victus, se in potestatem Regis dedit, atque ab eo veniam præteritorum accepit. Rex, non multo post, morbo correptus, decessit, anno ætatis L I. Regni xxxv. Salutis humanæ M, CCXLIX.

C IO.
CCXLIX.

X C V. R E X.

Ejus filius, Alexander tertius, eodem anno Sconæ coronatur, puer nondum annum octavum egressus. Omnium prope rerum potestas penes Cuminiorem factionem erat. Hi, cum publicum patrimonium in suam rem verterent, imbecilliores opprimerent nobilium quosdam, suæ libidini adversos, ac liberius de statu regni loqui ausos, confictis criminibus, circumvenirent, ac bona damnatorum in fiscum redacta, ipsi à Rege (cui tum imperabant potius, quam parebant) accepta invaderent, conventu ordinum habito, tractatum præcipue, de Anglo placando, ne, tam periculoso tempore, aliquid attentaret. Id quo facilius fieret, affinitate conjungendum esse. Hæc ratio commodior Cuminiorem inimicis visa est, ad eorum potentiam infringendam, quam, si eos aperte oppugnarent. Legati ad Anglum missi, libenter ab eo auditi, & munifice dimissi, omnibus, cur ierant, impetratis. Proximo anno qui fuit M. C C L I. Eboraci Reges conveniunt ad I i x. Cal. Decemb. Ibi, ipso Dominici natalis die, Scotus ab Anglo in Equestrem ordinem est allectus, ac postridie, de nuptiis cum Margarita Henrici filia, conventum. Pax item renovata, quæ, quandiu vixit Henricus, firma & inviolata mansit. Quoniam vero Alexander adhuc impubes erat, ex amicorum consilio, decretum, ut soceri, velut curatoris, consilio uteretur, in rebus gravioribus. Ex hoc decreto, quidam primatum accusati, se clam subdlexerunt. Rege domum reverso, accusatus Robertus, Fermelinoduni Abbas, regi

C IO. CCLI.

gni Cancellarius, quod Alani Durovarti uxorem, Alexandri secundi notham, legitimæ prolis jure donaverit: ut hac ratione, si Rex absque liberis moreretur, ea, velut hæres, ei succederet. Cancellarius hoc metu injecto, mox ubi domum rediit, magnum sigillum proceribus reddidit. Gamelinus, qui postea Fani Andreae fuit Episcopus, in ejus locum suffectus. Triennio fere proximo, cum, qui à consiliis Regi fuerant, singuli se prope pro Regibus gererent, ac agerent raperentque omnia, populus, in medio relictus, fervilem in modum premebatur. Rex Angliæ, paterno plane erga Regem Scotorum animo, certior factus, ad Veream, quæ arx est ad limitem Scotiæ sita, venit: eoque generum cum primoribus accersit. Ibi multa, ex ejus consilio, utiliter mutata, in iis præcipue magistratibus, quorum culpa minus tranquillæ domi res erant: multa utiliter in futurum statuta. Rex, cum uxore, ac præsidio Anglico, qui domum deducerent, reversus. Edinburgi in arce continere se decreverat. Eam tenebat Valterus Cuminius, Taichia Comes, ob immutationem status publici ab Anglo factam, alienior. Tamen per Patricium Dumbarium, Anglicis auxiliis fretum, arcem coactus est dedere. Major pars Nobilitatis, & Ecclesiastici ordinis, quorum potentia novis statutis erat imminuta, offensior, ea calumniabantur, quasi jugum Anglicum, & servitutis initium. Eoque contumacia eorum processit, ut, in jus vocati, ut rationem rerum, superioribus annis à se gestarum, redderent, imperium contemnerent. Qui prius rerum turbandarum principes, iidem nunc, non parendi, auctores fuerunt. Hi fere Cuminiorem principes, Valterus Taichia, Alexander Buchania, Ioannes Atholia, Gulielmus Marria Comites, aliique ejusdem sectæ, non obscuri homines. Hi non ausi, ad causam dicendam, venire, quippe multarum in tenues, ac Regem etiam injuriarum sibi consci, periculum audacia discutere, decreverunt. Explorato enim, Regem, paucis comitatum, negligenter, ut in pace, ad Kinrossum agere, manu clientium subito collecta, eum dormientem opprimunt, ac Sterlinum ducunt: ac, tanquam non per vim irrupissent, sed jure fuissent electi, veteres ministros expellunt, novos assumunt, omniaque, pro sua libidine, gerunt. Ac jam verterat terror in consultores priores. Sed hunc motum sedavit Valteri Cuminii mors, ab Uxore Angla, ut creditum est, veneno extincti. Auxit suspicionem, quod cum à multis nobilibus ambiretur, ea amatori suo, Joanni Russello, juveni Anglo, nupsit. Ipsa, beneficii accusata, & in carcerem coniecta, salutem pecunia redemit. Russellus cum uxore, literis à Pontifice impetratis,

C I O.
CCLXIIV.

riatis, actionem damni dati adversariis coram Legato Pontificis, intendit. Ea res sine exitu fuit, quod, veteri privilegio, Scoti negabant, se posse, ad causam dicendam, extra regnum evocari. Rex suæ potestatis factus, Cuminiis, suppliciter petentibus, veniam dedit, tanquam, per Valteri mortem, omnium scelere expiato. Sunt, qui profuisse eis credunt, præter amplitudinem familiae, etiam ab hoste externo in rebus turbatis metum. Sed id bellum, tardius omnium opinione, geri coeptum est. Nam anno à Christo nato, M. CCLXIV. ad Cal. Augusti, Acho, Rex Norvegiæ, cum centum sexaginta navibus ad Aeram, oppidum Coile maritimum, applicuit: ac viginti millia militum exposuit. Causa belli prætendebatur, quod majoribus suis à Machetho aliquot insulæ promissæ nondum essent traditæ, Bota videlicet, & Arania, & utraque Cumbra, quæ nunquam inter Æbudas adnumeratæ fuerant. Sed quærenti bellum satis erat, eas esse insulas. Duas maximas earum direptas, captis arcibus, antequam obviam iri posset, Acho in suam potestatem redegerat. Hoc successu elatus, in Cunigamiam proximam continentem, ex adverso Botæ descendit, eam in partem, quam Largas vocant: Ibi duplici infortunio, eodem fere momento, percussus fuit. Primum, cum Alexandro Stuardo, ejus, qui ex ea familia primus in Scotia Regnum gessit, proavo congressus, à multitudine Scotorum prope circumventus, trepide ad naves refugit. Deinde, navibus scædissima tempestate vexatis, cum paucis, qui super fuerunt ægre ad Orcadas delatus est. Desiderata in eo prælio fuerunt, de Norvegiis, ad sedecim millia, de Scotis, quinque. Sunt, qui, Regem Alexandrum in hoc affuisse conflictu, tradant. Verum & apud hos quoque Alexandri Stuardi honorifica fit mentio. Acho, mœrore amissi exercitus, ac propinqui sui juvenis fortissimi, cujus nomen non traditur, morte confectus, diem obiit. Ejus filius Magnus, qui nuper advenerat, res magis, quam fatus erat, desperatas conspicatus, præsertim cum auxilia domo, ante Ver, non speraret, ac præterea Insularum animos cernens alienatos, & à Scotis, quorum fiducia pater ejus bellum susceperat, destitutum se intelligens, animum facile ad pacem flexit: neque magis prælium adversum, quam ab Insularis metus, adolescentis ferociam infregerat. Nam jam Alexander, navibus circummissis, Mannam insulam, inter Scotiam & Hiberniam, medio fere cursu sitam, recuperaverat, ea lege, ut insulæ Regulus, quoties opus esset, decem naves longas ad Regem mitteret: Rex vero eum, ab hoste externo, defenderet. Hanc inclinationem animorum cum reliquæ insulæ securitæ viderentur, Magnus

gnus de pace legatos misit: quam cum Alexander, nisi receptis Æbudis recusaret, tandem pacificatoribus ultro citroq; committentibus, convenit, ut Æbudas Scotus teneret: in presentia, quatuor millia marcarū argenti, in singulos autem annos centum marcas numeraret. Præterea, ut Margarita Alexandri filia, quatuor annorum puella, cum per etatem commodum esset, Hanganano Magni filio nuberet. Circa hæc tempora, cum civili bello Rex Anglorum distineretur, missa sunt ad eum quinq; Scotorum millia, ducibus Roberto Brussio, & Alexandro Cuminio. Hunc Ioannem scriptores Angli vocant. Eorum maxima pars in prælio cæsa fuit. Cuminus una cum Rege Anglo, & filio, multisque procerum, qui pro Rege steterant, captus. Regem etiam Scotorum sollicitum habuit domi Sacerdotum & Monachorum arrogantia, qui, à superioribus Regibus ditati, diuturna pace lascivire cœperant: ac Nobilitati, quam opibus anteibant, omnibus in rebus antecellere, aut saltem æquari velle. Id juvenus indignum rata, cum asperius eos acciperet, querelæ ad Regem sunt delatæ. Quas ille, sive quia, injurias non tantas esse, credebat, quantas eas Sacerdotes videri volebant, sive quia haud immeritis credebat illatas, cum non magni faceret, continuo cum omnibus illi, præterquam Regibus, sacris interdixissent, minabundi Romam ire instituunt. Sed Rex memor, quantas in Anglia Thomas Becketus, ambitionis Ecclesiasticæ signifer, turbas nuper dedisset, profecturos prope de itinere revocavit: nec eorum avaritiæ modo, sed etiam arrogantia Nobilitatem satisfacere coegit. Plurimum vero, ad eos placandos, profecit Ecclesiasticorum patrocinium adversus Romanensium avaritiam, à Rege susceptum. Nam, paulo ante, Otto bonus, Romani Pontificis legatus, in Angliam venerat, ut civiles discordias sedaret. Sed cum id, cur venerat, perficere non posset, ommissa cura publica, ad privatum se quæstum convertit, & concilium Ecclesiasticum Anglis indixit, evocatis ad id, Scotorum Legatis. Interim, à singulis Paræciis per totam Scotiam quatuor argenti marcas, à Cathedralibus ecclesiis sex in summum suæ procurationis exigere, tentavit. Vix hæc Collatio recepta est, cum allatum est, alium Legatum ad Scotos jam in Angliam appulisse, prætextu pecuniæ, ad Bellum sacrum, colligentæ: ac præter Indulgentias, aliaque pecuniæ cogendæ aucupia ab Episcopis, Cœnobiarchis, & Parochis singulis (ut ab iis, quos proprie Pontificiæ ditionis putabat) decimam omnium proventuum partem exprimere, decreverat: ut Eduardus, & Edmondus, filii Regis Angliæ, comitatiores ad bellum Syriacum proficiscerentur.

rentur. Scoti cum eam Collationem gravem & iniquam putarent, eo tum id eis erat molestius, quod Angli viderentur, confessionem exprimere velle, Scotiam sui juris esse: accedebat & ille timor, ne Legatus pecuniam, in bellum collatam, per nequitiam (quod ante paucos annos factum meminerant) disperderet. Quare, cum fines suos ingredi, verant. Sese enim, absque ejus opera, pecuniam, in expeditionem Syriacam, coacturos, & militem eo missuros. Et milites quidem, ducibus Carictæ & Atholiæ Comitibus, primæ nobilitatis hominibus, ad Ludovicum Regem Gallorum miserunt: ad Pontificem vero, ne omnino spretus videretur, mille marcas argenti. Proximo anno, mortuo Rege Anglorum Henrico, successit Eduardus primus, cui coronando affuit Alexander cum uxore, quæ, reversa, brevi post mortua est. Ac, non longo interjecto tempore, prope continuatis funeribus decesserunt, David Regis filius, ac deinde Alexander, jam uxore accepta Comitissæ Flandriæ filia. Item Margarita quoque, Regis filia, quæ, ex Hanganano Rege Norvegiæ, filiam reliquit. Alexander, uxore & omnibus liberis, intra paucos annos, orbatus, Iohannam, filiam Comitissæ Druidum, conjugem accepit: & intra annum vertentem, ipse ab equo lapsus excussus, fractis cervicibus, interiit, non procul à Kingorno, anno Salutis nostræ M. cccxcv. x. i. v. Cal. April. Vixit annos XLV. Regnavit xxxvi. i. Desiderium sui reliquit, quantum nullus unquam Regum Scottorum: non tam quod omnibus corporis & animi virtutibus præditus, decessisset, quam quod homines jam tum animis prospiciebant, quantæ calamitates in universum regnum, ex ejus morte, essent redundaturæ. Leges saluberrimas, ab eo conditas, hominum negligentia, & temporis longinquitas antiquavit. Utiliter ab eo instituta magis fama celebrantur, quam consuetudine usurpantur. Diviso regno in quatuor partes, singulis prope annis totum obibat, ac, ternos fere menses, in singulis morabatur, ad jus dicendum, & pauperum querimonias audiendas. Hoc toto spatio, etiam tenuissimis ad eum aditus erat. Quoties juridicos conventus adiret, præfectus eorum cum lecta manu præsto advenientem excipere jubebat, & abeuntem ad litem suæ jurisdictionis, deducere. Ibi à proximo præfecto excipiebatur. Hac ratione assequabatur, ut totam Nobilitatem nosceret, & ab omnibus noscitur, nec populum, quæ ibat, turba aulicorum (quæ vere & rapax & imperiosa est) gravaretur. Magistratibus imperabat, ut ociosos, qui nec artem scirent, nec patrimonium haberent, severe compescerent: quod, omnium scelerum ac flagitiorum

rum ex ocio, velut fonte, primordia dimanare, existimaret. Comitatus equestris modum, qui sequeretur nobiles, ad certum numerum redegit: quod equorum multitudinem, quorum in bello nullus esset usus, annonæ gravem arbitraretur. Cum, vel navigandi inscitia, vel temere se mari committentium avaritia, multa fierent naufragia, &, ad hæc accedente piratarum violentia, mercatorum ordo prope ad inopiam redactus esset, quaestus causa suos navigare, vetuit. Id institutum cum prope annum durasset, ac multorum sermonibus, tanquam publice noxium, reprehenderetur, tandem, peregrinarum mercium brevi tanta vis inuenta est, ut non solum rerum copia, sed precii vilitas memoriam superiorum temporum superaret. Verum ut hic quoque mercatorum ordini consuleretur, vetuit, quenquam à peregrinis inuenta emere, præter mercatores. Cæteros autem, quod cuique usui esset, ab illis redimere.

LIBER OCTAVVS.

ALEXANDRO, cum tota stirpe (præter unam ex filia neptem) extincto, conventus ordinum Scotiam indicitur, in quo de novo Rege creando, & statu regni interim componendo, ageretur. Eo cum frequens Nobilitas venisset, primum omnium sex creant, qui summæ rerum præsent: regionibus ita divisus, ut Duncanus Macduffus Fife, Ioannes Cuminus Buchania Comites, Gulielmus Fraserius Fani Andrea Archiepiscopus partem Regni, quæ ad Septentriones pertinet, régerent: Meridiem spectantibus præsent Robertus, Glascuensis Episcopus, alter item Ioannes Cuminius, & Ioannes Stuartus. Limes in medio, Fortha amnis esset. Eduardus Anglorum Rex, gnarus, suæ sororis neptem, Regis Norvegiæ filiam, unam ex Alexandri posteris esse superstitem, eandemque regni Scotorum legitimam hæredem, legatos, ad eam deposcendam filio suo uxorem, in Scotiam misit. Hi, cum in conventu publico multa, de utilitate publica, quæ hoc matrimonium esset secutura, disseruissent, Scotorum animos ab ea affinitate non alienos invenerunt. Erat enim Eduardus vir magni animi, magnæque potentia: majoris etiam cupidus: ejusque virtus, patre vivo, in Bello sacro, & mortuo, in subigenda Vallia, enituerat. Neque, Scotorum nomen unquam Anglo conjunctius fuisse, meminerant, quam sub postremis

stremis Regibus. Nec odia vetusta, unquam commodius aboleri posse, videbantur, quam si uterque populus, honestis & æquis conditionibus, in unum coiret. Igitur, facile de matrimonio est consensus. Adjectæ tantum, utraque parte approbante, conditiones, ut Scoti tantisper suis legibus & magistratibus uterentur, donec, ex eo matrimonio, liberi nascerentur, qui regni potentes essent. Quod si forte nulli procrearentur, aut nati, ante legitimam regno ætatem, decederent, tum regnum Scotorum ad proxime e Regia stirpe propinquos transfret. Rebus ita compositis, legati in Norvegiam missi Michael, aut, ut alii habent, David Vemius, & Michael Scotus, Equites Fifani illustres, & summæ prudentiæ apud suos, illis temporibus, habiti. Hi, quod Margarita (id enim nomen erat puellæ) ante adventum eorum, diem obierat, mœsti, re infecta, domum redierunt. Ex ejus autem puellæ immatura morte, orta de regno est controversia, quæ Angliam vehementer concussit, Scotorum pene nomen delevit. Competitores enim extiterunt, homines summa potentia, Ioannes Baliolus, & Robertus Brussius: è quibus, Baliolus in Gallia, Brussius in Anglia, uterque in Scotia magnas possessiones, multas propinquitates habebant. Sed antequam controversias eorum attingam, quo magis omnia sint perspicua, pauca supra repetam. Scotorum tribus proximis Regibus, Gulielmo, Alexandris item secundo & tertio, cum tota sobole extinctis, supererant, qui regnum jure peterent, Davidis Comititis Hundintoniæ aut Venantoduni, posteri. Fuerat autem David Gulielmi Regis frater, Alexandri autem tertii magnus patruus. Is, accepta in Anglia uxore Mathilde, Comitissæ Cestriæ filia, tres ex ea genuit filias. Earum natu maxima, Margarita Alano Gallovidiano, homini inter Scotos præpotenti, nupsit. Secunda, Roberto Brussio, cognomento Nobili, Anglo genere, & opibus claro, fuerat collocata. Tertiam accepit Henricus Hastings, item Anglus, cujus posteri Comitatum Venantoduni adhuc, magna cum laude tenent. Sed eo (quod à Regni petitione se abstinuit) omisso, de Ballioli, & Brussii genere, majoribus, & causa orationem prosequamur. Gulielmo in Scotia rerum potente, Fergusius, Gallovidiæ Regulus, duos reliquit filios, Gilbertum, & Ethredum. Gulielmus, ut discordiarum inter fratres semina tolleret, paternam hæreditatem æquis portionibus divisit. Eam æquationem Gilbertus, qui major natu erat, indigne ferens, fratrem, ut æmulum, & Regem, ut parum æquum, juxta oderat. Itaque Rege ab Anglis capto, liberatus metu legum, odium, diu condi-

conditum, in utrunq; exprompsit. Fratrem enim cum nec opinantem cepisset, erutis oculis, & lingua exsecta (simplice morte non contentus) graviter & diu cruciatum, extinxit: & ipse ad Anglorum partes se adjunxit, prædasque ex agris finitimis, velut ex hostico, agens, in cives suos omni clade belli sæviebat. Ac nisi Ethredi filius Rollandus, collecta ad se popularium, qui in fide Regis perstitierant, manu, ei restitisset, regiones propinquas vel omnibus bonis spoliasset, vel in suas partes traxisset. Rollandus enim, juvenis acer, summis animi corporisque viribus, & patrum impetus retundebat, & cum Anglis (dum vel populates reprimat, vel agros eorum ipse populatur) semper fortiter, sæpe etiam feliciter confligit. Rege tandem ad suos reverso, Gilbertus, deprecantibus amicis, venia donatur, promissa, ob damna data, pecunia, ac datis in id vadibus. Sed Gilberto paucis post diebus mortuo, qui, sub eo, sanguini & prædæ assueverant, cum se in Regis Angliæ fidem tradidissent, seu ingenii inconstantia, seu metu pœnæ, ex conscientia ante factorum, stimulati, arma resumpserunt, ducibus Gilpatricio, Henrico Kennedo, & Samuele, qui antea Gilberto flagitiorum auctores & administrati fuerant. Adversus eos Rollandus cum exercitu missus, gravi prælio facto, principes eorum, magnamque promiscuæ plebis multitudinem occidit. Qui ex eo conflictu supererant, ad quendam Gilcolumbum fugerunt, prædonum ducem, qui late populando Lothianam pervagatus, multos nobilium ac ditiorum afflixerat: quosdam etiam occiderat. Inde in Gallovidiam profectus, Gilberti causam, ab aliis pro desperata relictam, suscepit. Nec ejus tantum agros sibi vendicavit: sed pro Gallovidiæ totius domino se gerebat. Tandem, inito cum Rollando conflictu, ad Cal. Octob. tertio fere, post Gilberti partes profligatas, mense, cum maxima parte suorum cecidit, paucis è Rollandi exercitu desideratis. & in iis, fratre ipsius juvene strenuo. Anglus cladem eorum (ut qui, superiore anno, in fidem ejus se dedidissent) moleste ferens, Carleolum usque cum exercitu progressus est. Ibi ad eum, Gulielmi Regis opera sibi placatum Rollandus venit: & inimicorum calumniis refutatis, ac demonstrato, quam nihil temere, nihil injuste adversus inimicum suum, atque etiam publicum gessisset, à Rege honorifice est dimissus. Gulielmus, illinc domum reversus, memor & perpetuæ patris ejus Ethredi constantiæ, & rerum ab ipso, pro causa publica, gestarum, totam ei Gallovidiam dedit. Gilberti etiam filium, utcunque de se meritum, Caricta donavit, Gulielmus Neobrigensis, Anglus, hæc in annum

CIO. M. CXXCIIIV. Rollandus uxorem duxerat, sororem Gulielmi Morvillii, qui Comes stabuli in Scotia erat, quo sine liberis defuncto, Rollandus hæreditarium eum magistratum accepit. Ei filius fuit Alanus, qui, ob strenuam operam Ioanni Anglo in Hibernia navatam, opulentissima accepit prædia: quo nomine, permittente Gulielmo Scoto, Regis Anglorum beneficiarium se professus, in verba eius juravit. Duxit uxorem Alanus, Margaritam, primogenitam Davidis Hundintonii. Ex ea tres filias suscepit: quarum maximam, Dornagillam, collocavit Ioanni Balliolo, qui Scotorum (aliquot annos) Rex fuit. Robertus vero Brussius, qui Isabellam, secundam Davidis filiam, duxerat, qui Carietæ Comes est dictus, hanc ob causam, quam dicam. Martha, Carietæ Comes, jam nubilus, ac patris, qui in bello sacro decesserat, unica hæres, cum forte, inter venandum, conspexisset Robertum Brussium omnium æqualium adolescentium longe formosissimum, eum in arcem suam propinquam benigne invitavit, ac, renuentem, prope invitum ducit. Ibi, cum ætas, forma, genus, mores facile mutuam amorem conciliassent, paucis consciis, matrimonio copulantur. Id cum Rex, cui jus erat puellæ collocandæ, rescisset, licet utrique graviter succenseret, tamen, per amicos postea fuit placatus. Ex hoc matrimonio genitus est Robertus Brussius, qui posterius Regnum apud Scotos gessit. Igitur hæc præfati abunde, ad rem præsentem, & competitores veniamus, Hi autem erant, Dornagilla, Davidis Hundintonii ex majore filia neptis, & ex minore, Robertus Brussius, Carietæ Comes, ejusdem Davidis pronepos. Pro Dornagilla, faciebat mos patrius, quo, qui gradu propior est, jure potior habetur. Pro Roberto, sexus, quod, in pari propinquitatis gradu, mares sæminis præferantur. Itaque negabat, æquum esse, ut, vivo nepote, neptis in avita bona succederet. Et quantum in privatorum popularium hæreditatibus cernendis, interrim aliter fiat, in eis tamen bonis, quæ feudi (ut vocant) nomine tenentur, ac regnorum successione, contrarium jus esse. Iactabatur exemplum recens, in controversia, de Ducatu Burgundiæ: quem, qui petebat, Comes Nivernensis, licet haberet uxorem, Ducis proximi ex filio natu maximo neptem, tamen filio Ducis minori fratris adjudicata fuit hæreditas. Robertus igitur contendebat, se Ioanni Balliolo gradu priorem, nempe nepotem pronepote: Dornagillæ autem, cum qua in gradu erat æquali, præferendum, quippe marem sæminæ. Hanc controversiam proceres domi non poterant dijudicare: quod, ob partium

partium potentiam, totum regnum in duas factiones discesserat. Balliolus enim, per matrem, totam Gallovidiam (regionem amplissimam) tenebat. Cuminiam familiam, secundum Reges potentissimam, affinitate sibi junctam habebat, per Ioannem Cuminiam, cui Maria, Dornagillæ soror, nupsit. Robertus, qui in Anglia Clevelandiam, in Scotia Annandiam & Gariocham, & per filium, Carictæ Comitem (qui post regnavit) multis claris familiis subnixus erat, populo maxime suo utebatur. Igitur cum, ob has maxime causas, controversia, domi finire non posset, nec si maxime ex æquo & bono pronunciaretur, ulla tanta in Scotia esset potentia, quæ partes cogere posset, ut iudicatio staret, prope omnium voluntate, consensus est, ut, Eduardo iudice, res decideretur. Neque quicquam, de fide ejus, dubitabat: ut qui ex eo patre natus esset, quem superior Scotorum Rex fuisset expertus, & socerum amantissimum, & tutorem æquissimum. Contra vero, Anglus benevolentiam Scotorum, erga se, recens & illustre testimonium habebat: cum ei tam facile, de matrimonio Reginae suæ, consenserunt. Igitur Eduardus, cum primum Bervicum venit, eo Rectores Scotiae & Ordinum Legatos, per literas evocat, protestatus, se eos, non tanquam subditos ad dominum, aut magistratum legitimum, sed amicos, ad arbitrum ab ipsis electum, accersisse. Primum omnium, jusjurandum à competitoribus exegit, se decreto staturos. Deinde, ab Ordinibus Principibus & Legatis, se ei, quem ipse juratus Regem daret, parituros: ac, super ea re, publicum omnium Ordinum diploma, singulorum sigillis appensis, sibi dari poposcit. Deinde à singulorum Ordinum prudentioribus, selegit duodecim Scotos, ac totidem Anglos eis adjunxit: à quibus etiam jusjurandum exegit, de eo, quod æquum ac verum crederent, iudicando. Hæc palam, in speciem, honesta, & popularia facta. Illud secreto, & inter paucos agitabatur, quomodo Scotiam suæ ditionis faceret. Id cum facile existimaretur, Regno in duas factiones diviso, tamen, quo res esset expeditior, & fraus occultior, præter Brussium & Balliolum, octo alios competitores excitavit: ut è majore numero facilius esset, unum, aut etiam plures in suas partes traducere. Ac, ne tanta res temere acta videretur, consultatio eis est proposita, qui in Gallia pietate, prudentia, & Iuris scientia tum primi habebantur. Neque dubitabat (ut est id genus hominum nunquam inter se satis concors) aliquod se responsum, quod in rem suam faceret, relaturum. Et competitores quidem novi, cum nihil in causa suscepta firmitatis viderent,

sponte à petendo destiterunt . Iuris peritis vero ab Anglo , qui totius negotii apud eos auctor & moderator erat , falsa species in hunc modum est proposita . Rex quidam , nec coronari , nec inungi solitus , sed in sede quadam à suis collocari , ac Rex denunciari , neque tamen ita libere Rex , ut non in clientela sit Regis alterius , cuius se beneficiarium fateatur , sine liberis decessit . Duo propinqui , è Sempronio magno Regis defuncti patruo prognati , hæreditatem petunt , Titius videlicet , ex majore Sempronii filia , pronepos , Sejus , ex minore filia nepos : uter , in hæreditate impartibili adeunda , alteri præferendus ? Hac consultatione his fere verbis proposita , prope omnes responderunt , si qual ex , vel consuetudo , ea de re , in regno , quod petitur , esset , ei standum , sin minus , verum esse consuetudinem sequi ejus , in cuius clientela sunt : quod , in feudis dijudicandis , consuetudo descendat , non autem ascendat : hoc est , consuetudo superioris inferiori pro lege habenda est , non contra . Longum esset , omnium sententias sigillatim referre : sed , ut paucis colligam , prope universi , de jure litigantium , incerta & controversa responderunt : potestatem vero judicandi summam , juxta falsam speciem propositam , Eduardo tribuerunt . Ita , re magis implicata & involuta , quam prius erat , anno proximo , convenitur ad Norramam . Ibi Eduardus , per homines idoneos , leniter Scotorum animos pertentat , num sponte in ditionem ejus vellent concedere : quod , ab eorum majoribus sæpe factum fuisse , contendebat . Id cum constanter omnes abnuerent , competitoribus Regni , quos ipse excitaverat convocatis , promissis ingentibus , ab eis exprimit , ut ipsi in verba ejus jurent : cæteris persuadet , ut conventus Bervicum , in locum magis idoneum , transferatur . Ibi viginti quatuor judices illos selectos , in Templum sine arbitris inclusos , de controversia cognoscere jubet : vetito interea , ne quisquam ad eos propius accedat . Cum lentius res procederet , ipse solus identidem ingrediebatur , & alios atque alios compellendo , cum comperisset , pluribus videri , jure priorem esse Balliolum , gratia & factione inferiorem . Brusius prius convento , quem , quod jure esset inferior , facilius suis rationibus assensurum , putabat , Regnum ei Scotorum pollicetur , si se in Regum Anglorum clientela , eorumque ditioni subditum , profiteri vellet . Ad hæc cum Brusius ingenue respondisset , se non ita cupidum regnandi , ut , ea de causa , libertatem à majoribus relictam imminueret , statim eo dimisso , Balliolum acciri jubet . Is regni , quam famæ honestæ , avidior , conditionem oblatam libenter arripuit .

XCVI. REX.

Ita, post sex annos, ac novem menses, à morte Alexandri, Ioannes Balliolus Rex Scotorum est declaratus. Scoti quidem cæteri, tranquillitatis publicæ cupidi, Ioannem, Sconam de more ductum, coronarunt, ac universi, præter Brussium, in verba ejus jurarunt. Ille, ab Anglo Rex pronunciatus, à suis receptus, jam de regno securus, ut promissi fidem exolveret, ad Eduardum, qui tum in Novo castro ad Tinam agebat, venit, atque in verba ejus juravit. Idem quoque fecerunt, qui è proceribus eum secuti erant, non ausi, adversus duos Reges procul domo reniti. Id autem reliqua Nobilitas ubi rescivit, factum quidem molestissime tulit: sed, infirmitatis suæ conscia, iram dissimulabat. Eam ut declararent, non adeo diu post, se obtulit occasio, Macduffo, Comite Fifano (qui, tempore Interregni, fuerat è sex gubernatoribus) ab Abernethiis (quæ familia tum in Scotia florebat opibus, & auctoritate) cæso, ac fratre Comitis ab eisdem in jus, ad conventum Ordinum, tracto, Rex secundum Abernethios pronunciavit. Macduffus, agro, de quo lis erat, abjudicato, Regem, tum sibi ratus iniquiorem, ut ante, fratris interfecti non satis acrem vindicem, Anglum appellat: apud eum, in jus, Balliolum vocat. Causa Londinum delata, forte Balliolus Eduardo Anglo, in conventu Ordinum, assidebat: qui cum citatus, per procuratorem respondere vellet, ipse coactus est, surgere: & è loco inferiori, causam dicere. Hanc contumeliam tum liberius agere non ausus, tacitus tulit. Sed, cum primum se inde expedire potuit, ingentem irarum molem animo volvens, domum rediit: in eaque cogitatione totus erat, quomodo suorum animos reconciliaret, & Anglum offenderet. Hæc meditantem commodum intervenit, inter Francos & Anglos, novum dissidium, quod in bellum statim erupit. Itaque ad conventum, in Scotia indictum, aderant ab utroque Rege legati: Galli, ut cum Rege novo vetus fœdus renovarent, Angli, ut ex recenti deditioe, ad bellum susceptum, auxilia acciperent. Utraq; Legatione ad publicum concilium relata, proceres, ad rebellionem proni, Gallos æquam, Anglos iniquam rem petere, judicarunt. Fœdus enim cum Gallis, consensu universorum, ante quingentos annos factum, & propter æquitatem & utilitatem, in hunc usq; diem, perpetuo tenore, servatum fuisse. Deditioem hanc recentem, à Rege invito; expressam: quam etsi volens fecisset, ea tamen non teneri vel Regem vel Regnum: ut quæ à principe solo facta esset, non convocatis Ordinibus: quibus inconsultis, aut adversantibus, nihil, quod ad totius

tius Regni statum attineret, Regi agere liceat. Decretum igitur fit, ut Legati in Galliam mittantur, ad fœdus antiquum renovandum: & Eduardo Balliolo, Ioannis filio, Regii generis uxorem deposcendam. Altera item in Angliam Legatio missa, quæ declaret, Regem Scotorum, quod per vim, ac nullo jure deditio- nem sui ac Regni Anglo fecisset, eam revocare: ac renunciare amicitiam, cum ob has causas, tum ob innumeras injurias, sibi ac suis factas: ac se in pristinam libertatem vindicare. Hanc renun- ciationem cum nemo, paulo illustrior, auderet ad hominem, natura præfœcæ, & fortunæ indulgentia, prope sui immemo- rem, deferre. Monachus quidam, aut, ut alii scribunt, Abbas Abrebrothii per literas detulit: qui, innumeris contumeliis affe- ctus, ægre incolumis ad suos rediit, magis contemptu sui, quam reverentia Legationis, tutus. Interea Anglus, qui aliquot men- sum inducias cum Gallo pactus erat, sperans, ante exitum ea- rum, Scotum imparatum posse opprimi, classem, in expeditio- nem Gallicam paratam, in Scotiam mittit: quæ prohiberet, ne commeatus Bervicum (quod audierat, valido præsidio firma- tum) invehetur. Cum hac, in ostio fluminis, Scoti congressi, octodecim naves expugnant, reliquas in fugam vertunt. Eduardi ferox animus, hoc damno, vehementius ad vindictam est irrita- tus. Balliolum semel atque iterum, in jus, ad se vocat. Ipse, magno exercitu coacto, ad Novum castrum ad Tinam venit. Ibi, edicto proposito, Ioannem rursus, ut, de criminibus objectis, se purget, in jus vocat. Verum, cum nec ille, nec quisquam, ejus nomine, ad diem convenisset, consilio ad vires adjecto, Brussium ad se accer- sit. Regnum ei pollicetur, si, in Balliolo exigendo, fidelem ope- ram navet. Ad quam rem perficiendam, nec labore, nec impensis opus esse. Tantum ad amicos det literas, ut, aut Regem deferant, aut in prælio cessent. Ipse, magnis itineribus, Bervicum conten- dit. In eo oppugnando, cum nihil proficeret quod oppidum vali- do præsidio teneretur, simulato discessu, velut expugnatione de- sperata, per Scotos quosdam, Brussianarum partium, spargendos rumores curat, Balliolum cum magnis copiis jam propinquum esse. Ad eum honorifice excipiendum, cum illustrissimus quisque properarent, urbeque sese, promiscue, pedites equitesque projecif- ient, eques, ab Eduardo immissus, obvios partim proculcat partim à suis excludit: & occupata porta proxima, urbem ingre- ditur. Secutus Rex cum peditum copiis, miserabilem omnis ge- neris cædem edit. Occisa feruntur Scotorum, supra septem mil- lia: flos Lothianæ & Fifanæ Nobilitatis, cum nihil minus, ab

initio,

initio, mihi fuisset propositum, quam ut, à continente rerum explicatione, diverticula quærerem, non potui mihi temperare, quin Richardi Graftonii, qui nuper historiam rerum Anglicarum edidit, effrenem maledicendi libidinem ostenderem: ut, qui hæc legent, hinc expendant, quantum ei scriptori fidei sit habendum. Ait enim, ab Hectore Boethio scriptum, libro quartodecimo, capite secundo, tantum ibi sanguinis fufum, ut rivi eius, per urbem decurrentes, molam aquariam per biduum circumagere possent. Primum, Boethius librum in capita non divisit: deinde, quod iste asseverat, apud eum omnino scriptum non est: sed, homine indocto, & impudenter mendace omnino, ad Eduardum redeamus: qui, abundante multitudine, partem exercitus, ad obsidendum Dumbarum, misit. Ipse, paucos post dies, arcem Bervici, auxilium nulquam sperantem, per deditonem accepit. Deinde, junctis ad Dumbarum omnibus copiis, cum Scotorum exercitu, qui, ad solvendum obsidionem venerat, magno pralio conflixit. Victoria ad Anglos inclinante, principes Nobilitatis in arcem confugerunt: arx quoque sive Richardi Suardi præfecti perfidia, sive, commeatu non sufficiente multitudini in arcto conclusæ, dedita, in omnes captivos crudeliter sævitum. Sunt, qui tantæ calamitatis causam in Robertum Brussum seniore[m] rejiciant: quod, amicis ejus in prelio cessantibus, reliquis timor sit injectus. Nostri præterea constanter tradunt, quod cum ab Eduardo Brussum (operæ ibi navatæ precium) sibi promissum regnum Scotorum peteret. Anglum Gallicæ, quo sermone libenter utebatur, respondisse, Nihil aliud scilicet est, quod agamus, quam, ut vobis regna paremus? Dumbaro, ac nonnullis aliis arcibus, prope fines Anglorum, captis secuta est deditio Edimburgi & Sterlini. Ibi Anglus, Fortham transgressus, iter Forfaram intendit, ubi tum se Balliolus continebat. Cum, nullo resistente, ad Montem rosarum venisset, suadente Ioanne Cuminio Strabogiano, ad Eduardum venit: ac se Regnumque ei dedit. Eo in Angliam navibus misso, Bervicum Anglus reversus, gravi edicto Scotorum proceres eo accersivit, qui venerunt, in verba ejus jurare, coacti. Gulielmus Duglassius, vir clarus genere & factis, cum obstinate recusaret, in carcerem conjectus: ibi, post aliquot annos, decessit. Ita, rebus ex sententia gestis, Ioanne Varreno Surriæ Comite pro Rege, & Hugone Cressingamio pro Quæstore post se relicto, Londinum rediit. Ibi Ioannem Balliolum in custodiam tradidit, post quartum, quam regnum inierat, annum, Sed is paulo post,

deprecante Pontifice Romano, ac spondente, nihil eum in Scotia moturum, in Galliam est remissus, Eduardo filio obside retento. Anglus, omnibus rebus, ad bellum Gallicum (quod, propter Scotorum tumultus, distulerat) paratis, cum magnis copiis trajecit. Scoti, per ejus absentiam, in spem libertatis erecti, duodecim eligunt, qui summæ rerum præessent. Ex horum communis sententia, Ioannes Cuminius, Buchaniæ Comes, cum manu satis valida, in Angliam missus, Anglis, qui in Scotia per præsidia sparsi erant, se non ausis commovere, libere Northumbriam & Cumbriam populatur: Carleolum frustra obsedit. Hæc expeditio etsi Scotorum animos non nihil erexit, & Anglorum injurias inhibuit, tamen parum, ab summam belli, ea profectum est, omnibus locis munitioribus ab hostium præsiidiis infestis. Verum, cum Nobilitati nec virium, nec animi satis videretur, ad majora capeßenda, repente exortus est Gulielmus Vallas, homo nobili & antiqua familia, sed in re tenui natus, & educatus, ac nullis prope opibus fretus: qui tamen, non modo supra omnium expectationem, sed etiam, supra fidem, res eo bello gessit. Is enim, cum magna vi corporis atque animi esset, adhuc adolescens, nobilem juvenem Anglum, superbe sibi insultantem, occidit. Ob id facinus, profugus domo, & latitans, fugæ locum subinde mutando, annos aliquot transegit. Hac vitæ consuetudine, corpus, adversus omnes fortunæ injurias, duravit, & animum, sæpe subeundis periculis, ad majora audenda, confirmavit. Tandem, cum ejus vitæ erraticæ tæderet, & aliquid vel cum periculo tentandum, censeret, manu hominum collecta, quos par fortuna ei conciliaverat, non modo singulos excipiebat, sed plures sæpe cum paucioribus aggressus, variis subinde in locis deprehenso trucidabat. Hæc cum pari celeritate & audacia, gereret, nec unquam opportunum se hosti præberet, brevi fama sui utranque pariter gentem implevit. Igitur, concurrentibus ad eum passim, quos vel causæ similes, vel non dissimilis amor patriæ conciverat, intra paucos menses, non contemnendum exercitum confecit. Ab hac tumultuaria turba, proceribus, vel metu, vel ignavia, segnius omnia gerentibus, Vallas Prorex appellatur: & tanquam Ballioli Legatus, omnia pro legitimo magistratu imperat. Id nomen ille, nulla ambitione, aut imperandi cupiditate, sed tantum civium suorum misericordia & caritate, suscepit. Hac manu primum vim apertam expertus Lanurci, conventus ejus præfectum, clarum genere, Anglum occidit. Multas deinde arces, aut parum munitas, aut præ-

fidiis non satis firmatas, aut negligentius custoditas, cepit, & evertit: quibus, levioris operæ expeditionibus, ita militum animos confirmavit, ut nullum, ejus ductu, periculum defugerent: ut cujus nec audaciæ consilium, nec consilio unquam eventus deesset. Harum rerum fama cum late spargeretur, atque, hominum favore aucta, plerunq; majora vero perferret, quicumq; vel rem Scoticam salvam vellent, vel fugerent, ad eum confluentibus, instandum fortunæ ratus, quas Angli trans Fortham arces tenebant, etsi satis validas, & metu nominis ejus munitas, brevi tamen in suam potestatem redegit. Taodunanam Forfarensem, Brechinensem, ac Montis rosarum arces captas diruit, Dunotrium inopinato eventu oppressum, præsidio munivit, Abredoniam, metu sui adventus, ab hoste direptam, & adhuc ardentem, ingresso, quo minus arcem oppugnaret, rumor, de adveniente exercitu Anglorum, obstetit: quod, eos ad Fortham opperiri, constituerat: prælii enim aleam, nisi suis locis, subire nolebat. Eduardus in Galliam (uti dictum est) discedens, cum omnia Scotiæ loca munita Anglicis præsiidiis obtineret, multosque haberet Scotos sibi fidos, patriæ infidos, principes Scotiæ Nobilitatis, quos, aliquid ausuros, suspicabatur, in intimam Angliam, usque ad suum reditum, relegavit. In his Ioannem Cuminium, Badenacæ Regulum, & Alanum Loganum, hominem manu & consilio promptum. Rebus in hunc modum constitutis, nihil minus, quam novos in Scotia motus formidans, exercitum omnem abduxit. Tum vero, fama rerum à Vallagestarum permotus, majore manu opus esse, ratus, ad eum comprimendum, nec tamen, Rege dignam expeditionem esse, ducens, quippe, adversus latronem vagum (ita enim hostem Angli vocabant) scribit ad Henricum Percium, Northumbriæ Regulum: item, ad Gulielmum Latimerum, ut, copiis celeriter è propinquis locis confectis, Cressingamio, qui in Scotia restiterat, se conjungant: ac Scotos rebelles compescerent. Thomas Volsingamius Comitem Varemiam huic expeditioni præficit. Vallas autem, qui tum Cupri Fifensis arcem obsidebat, ne exercitus, quem, in adventum Anglorum intentus, auxerat, interea ociosus esset, hostibus jam propius accedentibus, recta Sterlinum ducit. Forthamnis, nusquam ferme vadosus, illic (quantum & minoribus amnibus receptis, & maris estu reciproco ausus) ponte ligneo transiri poterat. Ibi, Cressingamio cum parte majore exercitus transmissa, pons, sive (ut nostri prædicant) architecti opera, qui non multo ante, compagine trabium ita laxaverat,

verat, ut majorem vim non posset sustinere, sive tot peditum, equitum, machinarumq; pondere, arte nulla adhibita, fractus, Anglorum iter interruptit. Scoti transpositos, nondum explicatis ordinibus, aggressi, cæso duce, reliquos in flumen retro agunt, tanta cum cæde, ut prope omnes, vel ab hoste interempti, vel aquis obforpti, perierint. Vallas ab hac pugna, ad arces oppugnandas, reversus, adeo brevi belli fortunam circumegit, ut neminem Anglici generis, præter captivos, in Scotia reliquerit. Hæc victoria, in qua è Scotis nemo illustrior præter Andream Moravium cujus filius aliquot post annos pro Rege rem Scoticam administravit, periit, ad Id. Sept. anni M. C C X C V I I. parta est. Sunt, qui, Vallam non ab arcis Cuprensis, sed Taodunanae oppugnatione revocatum, eodemque post prælium rediisse, tradant: in quibus, est Ioannes Major, & aliquot Cœnobiorum libri. Hanc stragem ex agrorum incultu consecuta est fames, & famem pestis, unde major, quam è bello, clades timebatur. Vallas, ut huic malo, quoad posset, mederetur, omnem militarem ætatem, ad diem adesse iussam, secum in Angliam duxit: ratus est, corpora laboribus agitata salubriora fore, & per hiemem in hostico vivendo, com meatibus domesticis parci, & militem, omnium rerum inopem, aliquem belli fructum, ex opulenta regione, & diuturna pace florente, sensurum. Ibi nemine congregandi auso, à Calendis Novembribus, usque ad Cal. Febr. cum suis & hostium fructibus refecisset, & spoliis ditasset, parta ingenti gloria, domum rediit. Hæc expeditio, ut Vallæ famam & auctoritatem auxit ad populum, ita nobiliorum invidiam mirum in modum adversus eum intendit. Ejus enim laudes ipsis exprobrare videbantur, vel ignaviam, si non auderent, vel perfidiam, si nollent viri summa nobilitate & opibus, attentare, quod homo tenuis, omnibus fortunæ præsidiiis destitutus, non magis fortiter susceperit quam graviter perfecit. Anglus quoq; rem esse ratus majorem, quam ut ea per præfectos defungi posset, ipse rebus, pro tempore compositis in Gallia, domum rediit: & maximo exercitu, sed repentino delectu (nam veteranos è transmarinis provinciis non deduxit) & è tyronibus fere conflato, Scotiam versus pergit, cum latronum incomposita manu rem sibi futuram ratus. Verum cum in Stammoriæ planicie quingenti fere passus inter acies instructas interessent, conspecto Vallæ exercitu, disciplinam, ordinem, & confidentiam hostium admiratus, adversus veteranum ducem, & militem omnibus malis induratum (etsi multo majores copias ipse haberet) tamen non ausus,

fortunæ

CID.
CCXCVII.

fortunæ rem committere, conuersis signis, sensim gradum re-
 tulit. Vallas quoque, metu insidiarum, abeuntem sequi, non au-
 sus, suos in acie continuit. Hac victoria de potentissimo Rege, si-
 ne sanguine, relata, inimici, multo acrius cum adorti, curarunt
 rumores disseminandos, Vallam jam aperte tyrannidem affe-
 ctare. Id vero primoribus indignum videri, ac præcipue Brussio
 & Cuminiis, Regiæ stirpis hominibus: nam, si seruiendum esset,
 honestiorem, sub Rege maximo & potentissimo, fore servitu-
 tem, quam sub homine novo, cujus dominatus non minus ip-
 sis turpis, quam periculosus esset futurus. Itaque statuunt, omni
 ratione Vallæ auctoritatem labefactare. Hic animorum habitus
 cum Eduardum non lateret, magno ex Anglis & Scotis, qui in
 fide ei data permanserant, comparato exercitu, ætate proxima,
 ad Varium facellum venit: qui vicus in ipsis valli Severi vesti-
 giis est inædificatus, paulo plus sex millia passuum à Sterlino di-
 stat. Nec procul inde Scotorum exercitus confedit, satis qui-
 dem validus (erant enim ad triginta millia) si duces inter se
 concordessent. Duces autem erant, Ioannes Cuminius,
 Ioannes Stuartus, & Gulielmus Vallas: priores genere & opi-
 bus, postremus, rerum gestarum gloria, longe Scotorum
 florentissimus. Cum in procinctu jam starent tres acies, accessit
 ad pristinam invidiam nova contentio, quis primam aciem in
 hostem duceret. Ac, nemine alteri cedente contentionem An-
 gli diremerunt, qui, instructi sub signis, magno gradu ad eos ad-
 ventabant. Cuminius, non tentata pugna, cum suis discessit. Stu-
 artus, à fronte, à tergo circumventus, cum omnibus eum secu-
 tis occiditur. Vallas, cum à fronte acriter premeretur, & Brussius,
 circumito colle, à tergo immineret, ordinibus, quoad in tali re-
 rum statu poterat, non perturbatis, retro trans Carrontem am-
 nem abiit. Ibi objecto flumine, cum & se tueretur, & sparsos è fu-
 ga recolligeret, Brussio colloquium petenti non abnuic. Cum so-
 li sine arbitris, qua flumen angustiore alveo præaltis ripis cogi-
 tur, ex aduerso constitissent, tum Brussius prior, mirari se, ait,
 quid Vallæ in mentem venerit, ut, plebeculæ incerto favore ab-
 latus, contra Regem ejus ætatis potentissimum, maximis etiam
 Scotorum auxiliis subnixum, sese periculis assidue objiciat: id-
 que, nullo tantis laboribus operæ precio proposito, neque enim,
 si Eduardum vincat, Scotos unquam ei regnum permisso-
 rum: neque, si ipse vincatur, ullum superesse per fugium, nisi in mis-
 ericordia inimici. Cui Vallas: Ego nunquam, inquit, istum labo-
 ris mei finem mihi proposui, ut regnum mihi pararem, quod
 nec

nec mea fortuna capit, nec animus cupit: sed cum cives meos, vestra (ad quos regnum jure spectat) ignavia, rectoribus destitutos, viderem, hosti immanissimo, non in servitutem, sed lanienam objectos, eorum vicem sum miseratus, & causam à vobis desertam, suscepi: quorum libertatem, fortunas, & incolumitatem non prius deseram, quam vita me deserat. Vos, quibus potior est turpis cum securitate servitus, quam honesta cum periculo libertas, istam, quam magni æstimatis, fortunam amplectamini. Ego in patria, sæpe defensa, liber & libens moriar: nec me prius ejus caritas, quam vita relinquet. Ita soluto colloquio, uterque ad suos rediit. Hoc prælium incidit, in undecimum Calend. Aug. in quo ceciderunt, è Scotis supra decem millia: in his è proceribus clarissimi, Ioannes Stuartus, Macduffus Fife Comes, & ex acie Vallæ, Ioannes Gramus, secundum ipsum Vallam, Scotorum longe fortissimus habitus. Ex Anglis Frerus Breangius, in re militari apud suos magni nominis. Post infelicem pugnam, Vallas cum Perthum venisset, dimisit exercitum: atque invidiæ, cui se imparem sentiebat, cessit: neque post eum diem, pro imperio quicquam gessit. Anglos tamen, cum amicorum cohorte, quæ, abdicato magistratus nomine, semper ei adhæsit, quoties rei bene gerendæ se offerebat occasio, semper infestus premebat. Eduardus post agrum, trans Fortham Perthum usque, omni clade belli vastatum (receptis in fidem, qui, metu præsentis nihil movere audebant) exercitum reduxit. E Scotis, qui patriæ libertati studebant, post hostis discessum, paulum recreati, Ioannem Cuminium juniorem faciunt Proregem. Is, de consilii sententia, ad Philippum Valesium, Galliarum Regem, legatos misit, qui cum eo agerent, ut per sororem, quæ tum Eduardo erat desponsata, saltem inducias obtineant. Ejus opera, in septem menses impetratæ: nec tamen bona fide servatæ. Nam legatos, ad Bonifacium octavum missos, Angli retinuerunt, atque in carcerem coniecerunt. Scoti interea, qui, nec tyrannidem Anglorum ferre, nec inmanem Eduardi animum supplicii exatiare, nec pacem æquam impetrare poterant, obstinatis animis, ad ultimam dimicationem, citra spem veniæ, se comparant. Primum, omnes Eduardi præfectos, qui Anglicæ nationis erant, ex omnibus urbibus & arcibus exigunt. Scotos Anglicæ factionis, quacunque vi possunt, affligunt. Hic status rerum cum prope biennium durasset, Eduardus Radulfum Confrarium, cum magnis copiis, ad prædones (ita enim eos vocabat) domandos, & reliquias belli conficiendas, misit. Hi, nemine obvio, late prædas

prædas agentes, ad Roslinum usque (locus is Lothianæ est, quinque fere millia passuum ab Edimburgo distans) trifariam, ut latius popularentur, divisi, castra posuerunt. Ioannes Cuminius, adjuncto sibi Ioanne Fraserio, Tuediæ longe potentissimo, collectis ad octo millia hominum, ad hostem ducit, ut, vel ab effusa populatione cohiberent, vel, si qua rei bene gerendæ occasio se obtulisset, fortunæ non deessent. Occasio major, quam sperabatur, est oblata. Nam cum Angli nihil minus, quam hostis toties victi, tot malis fracti, adventum expectarent, ac solutius, quam in hostico conveniebat, se gererent, prima eorum castra, subito adventu Scotorum, sunt oppressa, magna cæde facta: qui evaserunt, in proxima castra tumultum pertulerunt. Ibi, Ad arma, trepide clamatum, & pro se quisque, alius alium hortari, ad opem suis ferendam. Sed, cum serum auxilium esse sensissent, ad vindictam se comparant. Atrox, ut inter feroces victoria, & cupiditate ultionis incensos, fit conflictus, tandem, fufis fugatisque Anglis, victoria quidem, nec incruenta tamen, cessit Scotis. Interea tertia acies, quæ longius tetenderat, adveniens, trepidationem Scotis iniecit. Plerique enim vulnerati, ac major pars, duplicis pugnae laboribus fatigati, videbant, in certamine manifestum periculum, in fuga certum exitium sibi imminere. Tandem, ducum jussu, cæsis captivis, ne, omnibus in hostem intentis, à tergo insurgerent, ministros suos cæsorum spoliis armant, & majoris exercitus speciem hostibus præbent. Prælio inito, acriter utrinque certatur. Cum aliquandiu anceps pugna fuisset, Scoti, adhortationibus ducum, duplicisque victoriae memoria revocata, viribus resumptis, tanto impetu incurunt in hostem, ut Angli, turbatis ordinibus, terga verterent. Pugnatum est ad Roslinum, sexto Calendas Martias, Millesimi trecentissimi secundi anni. Hæc victoria tribus exercitibus eodem die, ab uno victis, quanto fuit clarior, tanto acrius Eduardus, ad ignominiam delendam, & finem tandem aliquando diuturno bello imponendum, animum intendit. Igitur exercitum, quantum nunquam antea, conscribit, ac terra marique Scotiam late armis pervagatus est, ad extremos usque Rossicæ fines, nemine armato, se tantis copiis objicere, auso. Solus Vallas cum suis, nunc à fronte, nunc à tergo, aut lateribus incurrendo temere prægressos, aut moratores, aut si qui, cupiditate prædæ, longius à suis discedebant, excipiebat: neque, quemquam longius à signis progredi, sinebat. Hunc Anglus magnis sollicitationibus frustra ad se sæpe traducere est conatus. Sed

una eius

CID.
CCC. II.

una ejus ad omnes erat oratio, se vitam quam patriæ debebat, ei devovisse: cui si aliam opem afferre non posset, piis, erga eam, conatibus immoriturum. Restabant aliquot arces, Anglis nondum deditæ: Urcharta, in Motavia, vi capta, omnibus, qui inerant, ad unum extinctis: cæteræ metu se dediderunt. His rebus gestis, Anglus cum Eduardo filio, quem Perthi reliquerat, se conjunxit: ac Sterlinum, tribus mensibus obsessum, deditibus sese, ob omnium rerum penuriam, præsidariis, ac tantum vitam & libertatem pactis, cepit. Nihilominus, Gulielmus Olivarius, qui arci præfectus erat, adversus pacta & conventa retentus est: & Londinum, in custodiam, missus. Tota Scotia recepta, conventus Ordinum ad Fanum Andree ab Eduardo est habitus: ubi omnes in ejus fidem, metu coacti, præter unum Vallam, jurarunt. Is metuens, ne, Anglo sibi infestissimo, à Nobilitate (non satis æqua) proderetur, cum paucis ad antiquas latebras secessit. Eduardus, Præfectis & Magistratibus per totam Scotiam ordinatis, se in Angliam recepit: quo in discessu, singularem sui odii, in omne nomenoticum, significationem reliquit. Non contentus enim, sustulisse omnes, qui, res novas moliri posse, videbantur, adjecit animum, ad omnem (si fieri posset) gentis memoriam abolendam. Leges enim veteres delevit: ritus Ecclesiasticos ad Anglicani consuetudinem traduxit: historias, fœdera, monumentaque vetusta, sive à Romanis relicta, sive à Scottis erecta, destruenda curavit: libros omnes, literarumque doctores in Angliam transtulit: lapidem marmoreum rudem, in quo fatum regni contineri, vulgo persuasum erat, Londinum misit: neque quidquam omnino reliquit, quod, spiritus generosos, aut sui memoria, ad pristinae fortunæ recordationem excitare, aut ad veram animi magnitudinem erudire & excolere, posset. Ita, non solum viribus, sed etiam animis (ut rebatur) fractis, & in servilem humilitatem dejectis, perpetuam sibi illinc pacem spondebat. Reliquit autem Odomarum Valentinum, pro Rege, qui omnium novarum rerum molimina, si qua emergerent, in ortu ipso extingueret. Verum bellum ei novum, unde minime rebatur, est exortum. Erant apud Eduardum Regem, Scotici generis viri inter primos clari, Robertus Brussius, filius ejus, qui cum Balliolo de regno contenderat, & Ioannes Cuminius, à colore faciei, Ruber dictus, Ioannis Ballioli, proximi Scotorum Regis, consobrinus. Hos Eduardus, sæpenumero seorsum conventos, vana regni spe diu frustratus erat: atque ita opera eorum, in Scotia perdomanda, usus. Patrefacta tandem ludifica-

dificatione, nihil magis uterque expetebat, quam occasionem, qua Regis erga se perfidiam ulcisceretur. Sed, ut æmuli, mutua suspitione continebantur, ne consilia communicarent. Tandem Cuminius cum ea, quæ gererentur, Brussio ingrata esse comperisset, ab initio malorum omnium exorsus, apud eum patria calamitatem vehementer deploravit: & in perfidiam Regis Angli multum inuectus, sese in primis ac Brussium graviter inculavit, quorum auxilio & labore, sui cives in eas miseras incidissent. Ex hoc sermonis initio, longius progressi cum uterque alteri, de silentio, fidem dedissent, demum inter eos ita convenit, ut Brussius regnum obtineret, cedente ei Cuminio jus suum: Cuminius vero Brussii agros, quos in Scotia amplissimos & fructuosissimos habebat, teneret: secundusque ei honor, post Regem haberetur. Hæc cum inter eos jurata, scripta, & consignata fuissent, Brussius, in oportunitatem rerum novandarum intentus, relictis in Scotia uxore & fratribus, in aulam Anglicam proficiscitur. Post ejus discessum, Cuminius, sive pœnitentia prioris consilii, sive quod, fraude tollere de medio Brussium æmulum, statuisset, atque hac via, faciliorem sibi ad regnum aditum parare, secreta consilia dicitur Eduardo prodidisse: atque, ad fidem faciendam, conventum, ab utroque signatum, ad eum misisse. Brussio dies dicitur, ut perduellionis reo. Ipse ab aula veritus discedere, appositi etiam custodes occulti, ac iussi, dicta factaque ejus speculari. Cunctatio Regis, in crimine manifesto, eo spectabat, ut, ante rumorem sumpti de eo supplicii, fratres ejus comprehendi possent. Brussius interea, per Comitum Gomeriæ, avitum amicum, certior de repente periculo factus: qui non ausus, fugæ consilium literis committere, Brussii exemplo monitus, ad eum calcaria inaurata, nummosque aliquot aureos misit, tanquam superiore hæc die mutuo ab eo accepisset. Robertus, ut in periculis homines sunt sagaciores, non ignarus, quid eo munere significaretur, fabrum de nocte accersit, trium equorum soleas inversas ac præposteras equis affigere jubet, ne vestigia, velut abeuntium, per nivem fugam proderent. Ipse, eadem nocte, duobus Comitibus assumptis, iter ingreditur, ac, multum hominibus equisque fatigatis, septimo demum die ad arcem suam, quæ sita est ad lacum Mabanum, venit. Ibi Davidem fratrem, & Robertum Flaminium nactus, eis adjunctis, ac vix fugæ causa indicata, in tabellarium incidit, qui literas à Cuminio ad Anglum ferebat: in quibus scriptum erat, ut Robertus quamprimum tolleretur: periculum enim in mora esse, ne

quid homo, nobilis & graciosus, pari consilio atque audacia, novæ turbæ excitaret. Perfidia Cuminii his etiam indiciis compta, Robertus ira inflammatus, Drumfriskum ubi inimicum esse compererat, recta pergit: ac Ioannem in templo fratrum Franciscanorum nactus, prolatis literis, coarguit: ac impudenter suas esse negantem, impatiens iræ, pugione in ventrem adacto, jacentem pro mortuo reliquit. Cum equum esset conscensurus, Iacobus Lindesius ac Rogerius à Cella, Patricii, alter propinquus, alter vetus amicus, è vultu animi perturbatione intellecta, causam sciscitantur. Qua ille breviter explicata, cum subjecisset se putare, Cuminium esse mortuum: Quid, inquit Lindesius? Tu ergo rem tam arduam in incerto reliquisti? & cum dicto, ædem ingressus, non illum modo, sed & Robertum Cuminium, opem propinquo ferre conantem, conficit. Hæc cædes facta est, anno Millesimo, trecentesimo quinto, ad quartum Idus Februarii. Eodem prope tempore Vallas à Ioanne Mentetho familiari suo, per Anglos pecunia corrupto, in agro Glasceusi, ubi tum latebat, captus, & Londinum missus, Eduardi jussu, fœde laniatus interiit, membra, ad aliorum terrorem, in locis celebrioribus Angliæ & Scotiæ suspensa. Hunc finem vitæ habuit vir, sui temporis longe præstantissimus, in suscipiendis periculis, animi magnitudine, in rebus gerendis, fortitudine & consilio, clarissimis veterum ducibus facile comparandus, charitate in patriam nemini secundus, qui servientibus cæteris, solus liber, neque præmiis adduci, neque metu cogi potuit, ut causam publicam, semel susceptam, desereret: cuius mors eo miserabilior est visa, quod, ab hoste invictus, à quibus minime debuit, fuit proditus.

X C V I I. R E X.

Brussius tantum moratus, dum à Pontifice Romano veniam cædis, in Æde sacra factæ, obtineret, proximo mense Aprili, anno millesimo tricentesimo sexto, Sconam profectus, Rex coronatur. Primum gnarus, quam potente cum hoste res sibi esset, copias, undecunque potest, comparat. Sed, cum totam gentem Cumaniam, cujus familiæ potentiam nulla unquam ante, neque postea in Scotia æquavit, haberet inimicam, multorum præterea animos offendisset, propter operam superioribus temporibus Anglo navatam, maxima autem pars, metu potentia Anglorum, conquiesceret, ad Methuanum tamen cum paucis fortunam tentare ausus, ab Odomaro, Eduardi præfecto, vincitur: eo minore cum cæde, quod Brussiani, suæ infirmitatis conscii, inito

C I O.
C C D V.

C I O.
C C D V I.

inito statim certamine, integri fugerunt, ad XI V. Cal. Aug. Nec adeo diu post, cum in Atholiam venisset, ac illinc in Argatheliam tenderet, Patefacto Cuminiis ejus consilio, in loco, qui Dalree vocatur, hoc est ager Regius, ex itinere prælium inire coactus, paucis amissis, reliquis, quo, cuique commodum erat, dilabentibus, pari ac prius eventu est usus. Post id tempus, cum uno & altero fere comite tutiorem se, in ea fortuna, paucitate ratus, per loca deserta vagus, prope ferinam vitam egit, nec, si rursus fortunam tentare vellet, ulla virium spes usquam erat: Vulgo enim, ex hac duplici offensione, cætera augurante, ab omnibus destituitur. Duo soli, ex veteribus amicis, constanti erga eum fide perstiterunt, Milcolumbus Levinius, Levinæ Comes, & Gilbertus Hajus. Angli, ejus miseriis nondum satiati, mittunt in omnes Regni partes, qui propinquos ejus comprehendant: omnes præterea exulum uxores & liberos, jubent, ante certum diem regno excedere: uxor ipsius Roberti, à Gulielmo Comite Rossio capta, in Angliam mittitur. Nigellus ejus frater, Kildrumiæ arce per præfectum Anglis prodita, cum uxore & liberis in hostium manus venit. Thomas quoque, & Alexander iidem, ejus fratres, dum à Gallovidia Carictam petunt, ad lacum Rianum (qui Ptolemæo est sinus Rerigonius) comprehensi, in Angliamque missi. Hi tres, alius alibi, capite multantur, cæteri Brussianarum partium passim conquiriti: ipsi cæsi: bona direpta Rex ipse, cum uno plerunque comite, interim solus, per loca maxime inculta, pererrabat: atque, in dies & horas, latibula commutabat. Et cum, ne sic quidem, sibi tutus, à civium perfidia & hostium crudelitate, videretur, in Ebudas, ad veterem quendam amicum, transmisit. Ibi cum aliquot menses latuisset, quia nusquam comparebat, perisse creditus, quæri desit. Hæc fama ut, ad securitatem, erat ei non inutilis, ita, si diutius durasset, amicis omnem recuperandi regni spem, ademptura videbatur. Aliquid igitur movendum, ratus, modicis ab amico, ubi latebat, copiis acceptis, in Carictam navigat. Ibi arcem, sui quidem patrimonii, sed à valido Anglorum præsidio infessam, inopinato adventu opprimit: & Anglis ad unum occisis, ne ab hostium copiis intercluderetur, transmissio Glottæ æstuario, Ennernessum arcem munitam, ad Nessum flumen in tumulo satis edito sitam, longe diversa regione, negligentius custoditam, pari felicitate capit. Harum rerum fama divulgata, magnum animorum motum per totam Scotiam fecit. Præter enim veteres amicos, qui passim è suis latebris ad eum accurrebant, multos

etiam novos ei conciliavit Anglorum superbia, qui, postquam extinctum arbitrati fuerant, magis avare & crudeliter imperarunt, quam antea. Igitur auctus non pœnitendis copiis militum optimi generis (ut quos, vel induraverant labores, vel desperatio, ad ultima audenda, impulerat) omnes ubique arces, per Scotiæ regionem in Septentriones procurrentem, ut quamque capiebat, diruit: partim, ne suas copias dividendo infirmiores redderet: partim, ne hostes ullum receptum tutum illic haberent. Cum, passim obvia vincendo, in interiorem partem Regni penetraret, Ioannes Cuminius, Buchaniæ Comes, certior factus, cum ad saltum, per quem Esca fluvius in plana Merniæ delabitur, pervenisse, cum subitario exercitu Scotorum & Anglorum, omnibus, qui militari essent ætate, ad arma convocatis, ad Glenscam (ita loco nomen est) eum assequitur. Brussius, loci angustias suorum paucitati commodas, ratus, paratus ad dimicandum, hostem expectabat. Cuminius, acie in longitudinem explicata, terrore multitudinis Brussium percussum iri, arbitrabatur. Verum, ubi eum videt, suis se locis tenere, conscius imbecillitatis suorum, nec ausus, in locum paulo iniquiorem aciem erigere, de induciis, per quas de pace ageretur, missio præconis, prior egit. Eas Cuminius cum obtinisset, ommissa mentione pacis, quibuscumque potest rationibus, copias auget: nec Scotis, quos secum habebat (multorum favore in Robertum inclinato) consiliis, supplementum ab Anglis petit. Interea Brussius quoque, ut contemptum sui demeret Anglis, & amicorum animos erigeret, semper hostium copiis inhærens, nunc hac, nunc illac carpere, & infirmiora præsidia aggredi, nec ipse unquam nullo in loco consistere diutius, aut hosti se opportunum præbere. Circa hæc tempora, Simôn Fraserius, Valterus Loganus, equites strenui, & summa in patriam caritate, à factionis Cuminianæ hominibus capti, & Anglis traditi, Londini supplicio sunt affecti. Eodem fere tempore, Iacobus Duglassius ad partes Brussianas se adjunxit. Erat is Gulielmi filius, juvenis omnium primarum artium facile princeps: qui, cum Luteciæ literis operam daret, audito, patrem in carcerem ab Anglo conjectum, ac non adeo multo post mortuum, domum rediit, ut, ex amicorum consilio, reliquum vitæ cursum ordinaret: ac patrimonio exutus, amicis aliis alto casu dispersis, omnium rerum inops, ad Gulielmum Lambertum, Fani Andreae Episcopum, se contulit: ab eo in familiam acceptus, atque ibi honeste habitus, usque ad Eduardi Regis, pacata fere tota Scotia, adventum, ad Sterlinum obsidendum.

dum. Eo, ad Regem salutandum, profectus Lambertus, Duglaffium secum duxit: Regemque, opportunum nactus, oravit, ut, patrimonio restituto, juvenem in fidem clientelamque reciperet, ejusque forti & fideli opera uteretur: atque adjecit, quæ, pro tempore, de laudibus ejus dicenda, videbantur. Rex, ubi nomen genusque ejus intellexit, de Gulielmi patris pertinacia asperre locutus, neque se filio, nec opera ejus uti velle, respondit: nec patrimonium, si maxime vellet, reddere posse, quod jam de se bene meritis gratificatus esset. Ita dimissus ab Anglo Iacobus apud Lambertum fuit, usque ad Brussii in Merniam adventum: tum, nequam Anglo (cujus animum, erga se implacabilem, abunde perspexerat) occasionem nocendi ommitteret, direptis, non inscio Lamberto, ejus equis ac nonnulla pecunia, ad Brussium venit: ejusque ille opera, in multis asperissimis tempestatibus, est usus. Non adeo multo post, uterque Rex, eodem prope momento, in gravem morbum incidit. Eduardus, in belli apparatu adversus Scotos occupatus, paucis post diebus, morbo ad Lancastrium decessit, relicto hæredæ Eduardo secundo filio, qui à loco, ubi natus erat, Carnarivanus est dictus. Is, à patre aucto exercitu, in hosticum ingressurus, præmisit edictum Drumfrisium, ut Scoti frequentes eo convenirent: verum è propinquis regionibus & pauci, & segniter affuerunt. Renunciato etiam, res transmarinas turbari, relicto præsidio, quantum satis putabat, ad Scoticos tumultus reprimendos, reversus, rebus domi pro tempore compositis, in Galliam trajecit. Interea Robertus, morte Angli nunciata, nonnihil recreatus, de rebus suis melius sperare cœpit: ac viribus animi corpus infirmum sustentabat. Non ignarus autem, quantum in unius ducis industria ad victoriam esset momentum, ita se comparabat, ad extremam fortunæ aleam, ut hostem & pugnam deposceret. Ex adverso autem, cum Anglus, amicorum spe tardius, adventaret, Ioannes Cuminius; avidus gloriæ, belli per se finiti, cum speraret, Robertum, vel, adjuncto ad labores morbo gravissimo, extinctum iri, vel, per valetudinem impeditum, in aciem non descensurum, omnibus, quas potuit, copiis, in unum coactis, recta ad hostem ducit. Ille contra, ut suorum animos confirmaret, se imponi in equum, jubet. Ejus autem conspectus, etsi, duobus militibus cum sustentantibus, hædere vix posset, tantum animi omnibus adjecit, ut nunquam alacrius pugnam inierint. Cuminius, qui spem victoriæ in adversa hostis valetudine collocarat, postquam, neque hortando, neque castigando, suos continere

potuit, una cum eis fugam capescere, est coactus. Multi in fuga capti: omnes humaniter habiti. Hæc victoria, ad Enneruriam parta, ut Regem morbo liberavit, ita rerum prospere gerendarum ei fuit initium, quicquid enim ab eo die attentavit, ei feliciter cessit. Post paucos deinde dies, in Argatheliam duxit. Regionem depopulatus, dominum ejus Alexandrum ad deditio- nem compulit, qui, cum familiaribus in Angliam profectus, ibi brevi post, in summa inopia, miseram vitam finivit. Eodem anno, pridie Calendas Julias, Eduardus Brussius, æque prospero eventu, ad Deam Gallovidiæ annem pugnavit: Rollandus, nobilis Eques Gallovidianus, in prælio cæsus: Donaldus Insulanus è fuga retractus: Gallovidia longe lateque vastata. Hi tumultus Eduardum Anglum, ocii cupidum, invitum ad bellum exciverunt, nam, cum ubique res male gereretur, ipse proximo anno, cum magno suorum exercitu Scotiam ingressus, numerosam manum Scotorum, qui ab Anglis nondam defecerant, sibi adjunxit. Cum iis copiis ad Renfroam usque progressus, nulla re digna memoratu gesta, rediit: sive in causa fuit ipsius segne ingenium, sive quod, præter inopiam, quæ tum omnem Scotiam affligebat, Robertus curarat, ut commeatus, qua iturus erat exercitus, inde in loca devia transferrentur. Post ejus discessum, Scotus, in arcibus recipiendis, quæ adhuc ab Anglis tenebantur, reliquum anni tempus consumpsit. Plurimæ, desperato ab Anglis auxilio, non expectata obsidione, sese dederunt. Anno deinde proximo, qui fuit, à Christo nato, M. C C D. X. Brussius, ut clades acceptas hosti rependeret, bis Angliam infesto exercitu est ingressus, & cum maxima præda, sine certamine, rediit. Sequenti deinde biennio, præsidia munitiora, quæ in Anglorum potestate remanserant, prope omnia recepit: Perthum vi captum, Angli Scotique præsidarii promiscue cæsi. quo cæteri à simili pertinacia deterrerentur: muri diruti: fossa repleta. Hujus exempli terror Drumfriskum, Lanarcum, Aeram, Bortam oppida, aliaq; multa minus firma loca, deditio- nem facere, coegit. Veris initio, Bacchanalibus ad Iejunii Quadragenarii principium celebrari solitis, custodibus ad ludum lasciviamque intentis, Rosburgum à Jacobo Duglassio captum: nec adeo diu post, Thomas Randulfus Edimburgi arcem munitissimam cepit. Manna quoque insula dedita: arces ubique, ne iterum receptaculo essent hostibus, dirutæ. Interea Eduardus Brussius Sterlini arcem in rupe (nisi una, qua aditur, parte) undique præcipiti sitam, obsidione clauserat. Eam tenebat Philippus Maubraius,

C C D.
C C D. X.

brajus, homo impiger, qui, successu Brussianarum partium in Scotia animadverso, eam armis com meatibusque, adversus obfidionem, quam jam tum animo prospiciebat, egregie munierat. Igitur cum dies multos Eduardus frustra, in ea oppugnanda, consumpsisset, neque spem potiundi per vim haberet, ne, nulla re gesta, repulsus inde videri posset, ad condiciones est ventum, ea lege, ut, ni ante annum, ab eo die circumactum, Anglus opem ferret obsessis, arx Scotis dederetur: præsiarii, quovellent, cum rebus suis se conferrent incolumes. Hæ conditiones vehementer displicuerunt Regi: eas tamen, ne fratris fidem elevaret, servare decrevit. Verum, cum non dubitaret, Anglum ad diem affuturum, quicquid, in tanta rerum inopia, potest, adversus hostem potentissimum, subiturus ultimum discrimen, parat. Et Anglus, qui à Scotis, quos pater ei victos & fractos reliquerat, se, non modo regno Scotorum exutum, sed de Anglia dimicare coactum, cerneret, gentem sæpe rebellem, semper inquietam & infestam tollere cupiebat. Id ut & perficeret, exercitum, non modo ex Anglis & Scotis, qui Anglorum sectam sequebantur, sed è transmarina ditione (quæ tum ei magna, & opulenta erat) quantum nullus unquam Rex Anglorum habuisse dicitur, coegit: corrogatis etiam à transmarinis amicis auxiliis, maxime à Flandris & Hollandis, quos pater ejus, adversus Philippum Gallorum Regem, impense adjuverat. In eo exercitu supra centum millia bellatorum fuisse, dicuntur. Sequebatur etiam turba calorum & lixarum, eorumque, qui com meatus terra marique subvehebant, ut in regionem non admodum frugum sæcundam, & per tot annos omnibus belli cladibus afflictam: præterea eorum, qui, in colonias describendi, & agros accepturi, uxores & liberos secum trahebant, ingens multitudo. Totæ autem vires opulentissimi Regni, & jam diu florentis, oculis animisque subjctæ, tantam omnibus fiduciam pariebant, ut, non de bello gerendo, sed de præda dividenda, omnis eorum esset sermo. Brussius, tanto apparatu hostium aucto, & ipse suas copias parat, numero quidem, adversus tantam multitudinem, exiguas, erant enim ad triginta millia hominum, sed belli usu & malis domesticis induratorum, & qui vitæ, fortunarum, omniumque, quæ sunt hominibus cara, spem in dextris gerebant. Cum hac manu, sinistram ripam Bannoci fluminis tenebat. Est autem is amnis, præaltis utrinque ripis, paucosque & angustos habet transitus: à Sterlino circiter duo millia passuum abest: Infra colles, antequam in Fortham influat,

per loca paulum æquiora transit, sed alicubi paludibus impedita. Hieme quidem, plerunque rapidus ac torrens fertur: tum vero, ut mediis caloribus, modicis aquis & pluribus in locis pervius erat. Scorus, quanto viribus inferior, tanto ad omnia circumspicietior, ut arte & consilio transitum impeditiorem Anglis, qui dextram ripam occupaverant, redderet, locis æquioribus fossas præaltas duxit, in quibus palos acutos ita infixit, ut superne integumentum è levi cespite fraudem cæleret, murices item ferreos, ubi commodum videbatur, spargi jussit. Igitur cum castra castris, modico amne dirempta, in adversis collibus prope collata essent, Anglus p̄tingētos equites, paulo longius à castris transmisos, Sterlinum præmittit. Hos Robertus, ad vicini agri prædam mitti, ratus, quingentos equites dat Thomæ Randulfo, cum quibus effusam agrorum populationem cohiberet: & si se occasio pugnandi daret, eam non omitteret. Eos Angli conspicati, omisso, quo pergebant, itinere, aciem convertunt. Pugnatum est diu acriter, neutro inclinante victoria. Iacobus Duglassius, suis, qui pauciores erant, vehementer metuens, Brussum orat, ut liceret, laborantibus opem ferre. Id cum ille pertinaciter negaret, in tumultum velut spectator subjectus, certus tamen, si res posceret, suis ire subsidio, ubi Anglorum aciem inclinantem, remque Scoticam in meliore loco esse, animadvertit, ibi constitit, ne, ex aliena laude quicquam velle decerpere, videretur. Angli, paucis illis è tanta multitudine amissis, nihil animis fracti, & Scoti, velut totius victoriæ omine recepto, se, in crastinum diem, ad dimicationem parant. Nox, quamvis tum brevissima (ad Nonam enim Calendas Julias pugnatum est) pro ardore tamen utriusque partis, longa videbatur. Omnis Scotorum multitudo in tres acies erat divisa: Rex mediam ducebat: in dextro cornu ejus frater, in sinistro Randulfus imperabat. Angli, præter magnum sagittariorum numerum, quos utrinque cornibus circumfuderant, cataphractos etiam è Galliis habebant. Hi, cum in Randulfum, qui locis humilioribus stabat, se concitassent, ut in latus obliquum incurrent, subito in preparatas à Brusso fossas ruinæ modo, cum magna hominum & equorum strage, prociderunt; Primi suorum, supra ruentium lapsi oppressi, perierunt: & postremi, priorum clade territi, retrocesserunt. Is terror etiam pedestres copias non nihil tardavit, veritas, ne & ipæ simili fraude caperentur. Accidit & aliud, parvum quidem dictum, sed quod (ut in bello plerunq; solet evenire) non leve attulit momentum, ad summam rei. Robertum, qui ante suam

aciem

aciem obequitabat, clavamque manu tenens, primos ordines continebat, quidam Anglus agnoscens, infestus in eum hastam dirigit. Rex, ictu paulo evitato, hostem, equi impetu præterverctum, clava ferit, ac exanimem, solo prosternit. Vulgus militum, periculosam Regis audaciam magnis laudibus prosequens, non jam consilio regi, sed impetu in hostem ferri, tanto ardore animorum, ut adversam aciem impulsuri viderentur, nisi sagittarii Anglorum, in cornibus dispositi, magno cum damno eos coercuissent. Brussius, aliquot equitum turmis immisis, eos quidem repreffit: error tamen, plusquam hostis, Anglis nocuit. Turba enim castrensis, calonibus in jumenta impositis, lintheisque, signorum instar, explicatis, cum in colle unde conspici possent, constitissent, speciem novi exercitus adventantis præbuerunt. Angli, qui proximi stabant, duplici metu attoniti, fugam capessunt, ac suo pavore reliquam aciem turbant. Vulgi, in fuga, ingens edita cædes. Quinquaginta Anglorum millia quidam nostrorum cæta tradunt. Caxtonus scriptor Anglus, ut numerum certum non ponit, ita stragis ingentis suspicionem facit: ait enim, innumerabilem cæsorum fuisse multitudinem. Nec, fortassis, injuria rem in incerto reliquit, quod, numerum inire, non erat facile, fuga tam longe lateque sparsa, in qua plures, quam in prælio perierunt. Tanta certè clades fuit, ut, proximo ac tertio post anno, Angli, quanquam pluribus incommodis provocarentur, tamen non se commoverint. E Nobilitate Anglica, ceciderunt circiter ducenti: par prope numerus fuit captivorum Illustrium. Exiis cognitum est, initium fugæ ab ipso Rege ortum ac, nisi à Comite Marcix in arcem Dumbari receptus fuisset, ac navicula Bervicum missus, non evassisset manus Duglassii, qui cum quadringentis equitibus quadringenta millia passuum eum secutus erat. Inter captivos, deprehensus est monachus, ex eorū factione, qui, à Carmelo monte Syriæ, sibi cognomen adoptarunt: is (ut illis temporibus) poeta non spernendus fuit habitus: atque ad bellum adductus, ut Anglorum victoriam versibus illustraret. Captus autem, eorum cladem (libertatis pretium) decantare est coactus: carmine plane rudi, & barbaro: sed quod illorum temporum auribus non displiceret. Nec incruenta Scotis fuit victoria: ceciderunt enim ad quatuor millia: in quibus, duo tantum Equestris ordinis fuerunt. Sterlini arx, uti convenerat, dimisso præsidio, recepta. Incidit in hæc tempora res, ob fortunæ in exiguo curriculo varietatem, non indigna relatu, Ioannes Menthetus, qui Vallam amicam An-

glis prodidit, pro eo, ac debuit, Scotis invisus, ab Anglis, præter alia præmia, acceperat præfecturam arcis Britannoduni. Ea, reliquis munitionibus recuperatis, prope sola, aut cum paucis, ab Anglis tenebatur. Et quia, natura, erat inexpugnabilis cum Rex, per propinquos & amicos, cum præfecto, de ea redimenda, tractaret, Comitatum Levinix, proditionis pretium, petebat: nec, aliam ullam conditionem ad aures admittere sustinebat, Hic Rex cum animo fluctuaret, quod, arcem etsi maxime cupiebat, receptionem tamen ejus non tanti aestimabat, ut, ob eam, Comitem Levinix offenderet, in omnibus suis calamitatibus, amicum certissimum ac prope unicum. Eam Regis hæsitacionem Comes cum rescisset, auctor ei fuit, ne conditionem recuset. Igitur, pactis ex sententia Joannis confectis, ac sanctissime confirmatis, cum Rex, ad arcem recipiendam, veniret, in nemore Colchonio, quod prope mille passus ab ea abest, faber quidam lignarius, Rollandus nomine, impetrato, ut, de re magna Regem convenire liceret, fraudem à præfecto intentam ac paratam ei indicavit. Erat autem ea ejusmodi. In cella vinaria depressa & occulta, Angli, satis magno numero, erant inclusi: qui, cætera arce recepta, Regem securum, inter prandendum aut caperent, aut obtruncarent. Igitur Rex, à Ioanne in arcem acceptus, cum, cæteris omnibus satis exploratis, ad epulas blande invitaretur, negavit, se pransurum, donec cellam illam occultam introspiceret. Cum præfectus causaretur, fabrum abesse, qui clavem cellæ haberet, sed mox affuturum, ostio effracto, dolus patuit. Angli, armati educti, & seorsum interrogati, rem ordine narrarunt: aliudque indicium addiderunt, navem armatam in æstuario proximo stare, quæ Regem in Angliam exportaret. Cæteris supplicio affectis, Ioannes, in carcerem coniectus asservabatur: quod Rex propinquos ejus, ac maxime generos offendere tam periculoso tempore, nollet. Habebat enim filias complures, egregia forma omnes, ac viris opulentis & factiosis nuptas. Igitur imminente prælio, in quo erat de incolumitate publica, certandum, ne cujusquam hominis potentis animus offensior ad malas artes impelleretur, ea lege è carcere est eductus, ut, spondentibus pro eo generis, in acie prima locatus, fortunæ judicium experiretur. Ibi homo alioqui fraudulentus Regi fidem servavit: atque ita fortiter se gessit, ut ejus diei opera non modo veniam præteritorum, sed ampla etiam in posterum præmia promeruerit. Hujus victoriæ fama, per universam Britanniam divulgata,

gata, non solum Anglorum ferociam repressit: sed Scotos etiam ex ultima desperatione erexit: nec eos pecunia solum, sed gloria, & armis, & apparatu bellico auxit. Neque suos modo, qui partim bello, partim per inducias capti erant, redemerunt, sed magnam ex captivis pecuniam consecerunt. Ex spoliis autem, plerique & superiorum temporum damna compensarunt, & magnas in posterum opes pararunt. Venerant enim Angli, cum pretiosissimis rerum suarum, non tanquam ad bellum, sed certam victoriam. Rebus bello feliciter gestis, Rex hiemem, quæ secuta est, statum Regni, diuturno bello labefactatum, confirmando, & præmia bene meritis persolvendo, consumpsit. Proximo vere, Bervicum de Anglis est captum, post vicessimum annum, quam in eorum potestatem venerat. Proxime comitia ad Aeram, Coilæ oppidum, sunt indicta. Ibi frequenti conventu, omnium Ordinum suffragiis Brussio Regnum est confirmatum. Deinde, quia unicam ex priore uxore filiam habebat, optimates memores, quantum malorum publice redundaverat ex ea controversia, quæ superioribus temporibus, de jure Regiæ successionis, fuerat, decreverunt, ut, si nulla Regi stirpis virilis proles esset, Eduardus ejus frater Rex crearetur: ejusque deinceps filii succederent. Quod si is quoque, sine stirpe virili, decederet, tum Roberti filia, Maria, posterique ejus Regnum tenerent, interea Nobilitas virum, cui eam collocarent, dignum puellæ Regiæ matrimonio, & Regni successionem eligerent. Multo enim æquius esse, ut puellæ maritus ab omnibus, quam à puella Rex omnibus eligeretur. Decretum quoque ibi, ut, Rege impubere, Thomas Randolfus, aut, si quid ei accidisset, Jacobus Duglassius Regis tutor, & Regni gubernator esset. Fama rerum à Roberto, domi belloque gestarum, ex Hibernia legatos excivit, ad se suaque omnia in fidem ejus permittenda. Quod si ipsum rerum suarum ratio detineret domi, orabant, ut Eduardum fratrem Regem sibi daret; neu sineret, gentem cognatam, sub crudeli & superba dominatione Anglorum, intolerabili servitute premi. Scripserunt idem Hiberni etiam ad Pontificem Romanum, fere in eandem sententiam. Is cum frustra monuisset, ut ab Hibernis Anglus injuriam abstineret, tandem Eduardus Brussius, eo cum exercitu profectus, magno universorum consensu, Rex est appellatus. Primo sui adventus anno, Ultoniam omnem, ejectis Anglis, suæ ditionis fecit: reliquamque totam Insulam, victore exercitu, peragravit. Anno proximo, novo ex Anglia transmissio exercitu,

cum

cum belli major moles instaret, Robertus quoque, novis copiis coactis, ad fratrem festinavit: Multa, ob inopiam com meatuum, in ea expeditione passus, cum fere unius diei itinere abesset, certior est factus, fratrem, cum omnibus eum secutis, tertio Non. Oct. cæsum fuisse. Fama est, Eduardum, nimia gloriæ cupiditate percitum, rem præcipitasse, ne cum fratre victoriam communicaret. Rex Angliæ, cum rescisset, florem virium Scotiæ in Hibernia una cum Brussio abesse domo procul, commodissimam occasionem ulciscendi damna superiorum temporum sibi datam, ratus, magnas copias, sub lectissimis ducibus, in Scotiam misit. Cum eister, diversis in locis, Duglassius limitum præfectus congressus, duces fere omnes, & militum partem majorem occidit. Angli, terrestribus copiis re male gesta, classe, qua parte virium plus poterant, in Fortham investiti, excursionibus littora omnia infestant. Comes Fife equites quingentos, ad prædones coercendos, misit. Hi, non auli, cum tanta multitudine congregati, cum redirent, occurrit revertentibus Gulielmus Sinclairus, Caledoniorum Episcopus, sexaginta fere comitatus equitibus. Qui, cum reditus causam audisset, graviter increpita eorum ignavia, exclamavit. Qui rem Scoticam salvam vultis, me sequimini: & cum dicto, correpta lancea, cunctis eum alacriter sequentibus, in populatores vagos impetu facto, tam trepide eos ad littus compulsi, ut, dum quisque naves conscendere festinat, una navicula, irruentis multitudinis pondere depressa, cum vectoribus perierit. Ceciderunt in eo tumultu, plus minus quingentis ex Anglis. Id Sinclari factum adeo Regi gratum fuit, ut semper, ab eo tempore, suum illum appellaret Episcopum. Illa ætate, cum, ob annonæ penuriam, & vulgatos in omnia fere mansueta animalia morbos, tum ob frequentes incursiones, Angliæ regiones omnes, Scotis propinquæ, pene incultæ jacerent, huius malo ut mederetur Anglus, Eboracum venit: cumque ibi exercitum, ob cultorum paucitatem, conficere non posset, coacti sunt Londinenses, & eorum vicini quanquam plerique vacationem haberent, militem dare. Ita tandem, confectis copiis, ad Bervicum obsidendum, proficiscitur. Eo vixdum venerat, cum Thomas Randolfus, diversa regione, Solveo amne superato, Angliam ingressus, ferro flammæque omnia vastat, nemine non modo resistente, sed plerisque in locis, vix quoquam obvio. Nam lues, superiore anno, tantam fecerat vastitatem, ut facies rerum prope hostibus miserabilis occurreret, Cum ultra centum millium passuum Scoti progressi

gressi essent, omniaque, incendiis, ac, maxime circa Eboracum, fœderent, rei magis indignitas, quam virium fiducia Archiepiscopum, arma sumere, coegit. Is, satis numeroso quidem, sed imbelli exercitu collecto, è promiscua multitudine sacrificulorum, & opificum, ac operarum rusticarum, cum adversus prædatores majore audacia, quam consilio duxisset, victus ac profligatus, plurimis suorum in prælio amissis, ipse cum paucis fugit. Tanta ibi Sacerdotum strages fuit, ut ab Anglis diu illud fuerit prælium Album cognominatum. Eduardus, audita suorum clade, metuens, ne victor aliquid majus moliretur, obsidione soluta, Eboracum, deinde (recipientibus se Scotis) in intimum regnum abiit. Anglo domesticis tumultibus occupato, breves induciæ secutæ sunt, Regibus magis bello fessis, quam alioqui pacificandi cupidis. Hostibus igitur quiescentibus, Robertus conventum indicit, omnem nobilitatem adesse, iubet. Et quia belli diuturni vicissitudines jura possessionum confuderant, imperat, ut ibi quisque proferat, quo jure sua prædia teneat. Id cum veteribus & novis possessoribus juxta molestum esset, quod viri fortes, optimo jure, se arbitrarentur habere, quæ armis de hoste cepissent: ægreque ferrent, non operæ modo navatæ, sed sanguinis precium in pace eripi. Veteres quoque possessores, cum nulla pene domus belli clade intacta foret, cum reliquis bonis etiam, si quod scriptum habuerant de jure prædiorum, id perdiderant: itaque consilium, specie quidem forte, sed eventu audax & temerarium, ineunt, Rege enim in consilio jubente, jura possessionum proferri, universi ferrum stringunt, clamitantes, se prædiorum jura in dextris ferre. Rex, inopinato spectaculo repente ictus, etsi factum indignissime ferebat, iram tamen ingentem in tempus recondidit: neque diu, ejus promendi, ei defuit occasio. Nobilium complures, tam audacis facinoris sibi conscii, metu poenæ, conjurant, de regno Anglis prodendo. Id facinus per indicem prolatum, qui adeo certum crimen attulit, ut ordine, tempore, & loco indicato, literæ deprehensæ sint. Re palam facta, comprehensi omnes, & ad Regem perducti sine tumultu. Gulielmus Sulus, Bervici præfectus, plurimum timebatur, ne in oppidum & arcem Anglos reciperet. Rex, nondum re vulgata, velut aliud agens, eo proficiscitur. Omnibus comprehensis, conventus Perthum indicitur. Ibi prolatis literis, agnito quisque suo signo, sua confessione Majestatis convicti, ad supplicium ducuntur. Principes eorum fuisse dicuntur, David Brechinius, Gulielmus Sulus, supremi Ordinis,

nis. Item Gilbertus Malarus, Richardus Brunus, Ioannes Logius, complures præterea omnium ordinum accusati, sed, cum suspicionibus tantum urgerentur, dimissi. Unius Davidis Brechini supplicium varie homines affecit: nam, præterquam quod erat è sore Regis natus, omnium ætatis, suæ juvenum, & belli & pacis artibus, longe primus habebatur. Dederat etiam suæ virtutis in Syria, Bello sacro, præclarum specimen. Is, ab conjurationis popularibus appellatus, nunquam assenserat: tantum ei crimini dabatur, quod, in conscientiam rei tam fœdæ ascitus, eam tacitam habuit. Rogeri Maubrai, ante iudicium defuncti, corpus ad omne genus ignominie damnatum est. Rex, remissa pœna, sepeliri iussit. Paucis mensibus ante hoc iudicium, Legati Pontificis Romani, qui, ad componenda regnorum dissidia, rogati, ab Anglo venerant, cum nihil perficerent, ne frustra operam Anglis viderentur locasse, Scotos diris Pontificiis (terribili illis temporibus telo) feriunt, ac sacris interdunt. Scotus, ut Angli intelligerent, quam parum, in causa injusta, Romanensium imprecationibus moveretur, collecto exercitu, pene vestigia Legati abeuntis insecutus, Angliam invasit: ac, omnia ferro & flamma fœdando, ad crucem usque Stammorianam processit. Anglus, ne tantam ignominiam inultus ferret, tam numerosum cogit exercitum, ut, citra sanguinem, facile sibi victoriam promitteret. Robertus, adversus ingentem potentissimi Regis apparatus periculosum ratus, omnium fortunarum semel discrimen subire, consilio magis quam manu, rem decrevit tractare: Pecora igitur in montes, exercitui difficili aditu, agi iussit, reliqua, quæ hosti usui esse possent, aut in loca munita conferre, aut corrumpi. Angli, qui in spem pugnae festinaverant, neque com meatum paraverant, ad expeditionem longinquam, vastitate suorum agrorum conspecta, ira, odio, & cupiditate vindictæ accensi, in mediam Scotiam penetrare statuunt, ac Regem, è suis latibulis, invitum in prælium trahere. Magnitudo enim copiarum facile spem faciebat, aut ignominie acceptæ insigni victoria demendæ, aut damna, proxime data, latiore populatione rependendi. Hoc consilio cum Edimburgum usque raptim duxisset, locis quidem sacris tantum pepercit, verum quanto ulterius progrediebatur, crescente rerum omnium inopia, intra quintum diem se recipere, coactus est. In redeundo, sacra juxta ac prophana spoliata: Monasteria, Driburgum & Mulrossa, etiam cæsis monachis infirmioribus, qui, vel defectu virium, vel senectutis fiducia, solis emanserant, incensa. **Brussius,**
ubi

ubi primum rescivit, Anglum, penuria com meatuum, morbis in exercitu vulgaris, pluribus suorum amissis, quam si prælio infeliciter decertasset, domum festinare, ejus prope vestigiis inhærens, cum exercitu, magis genere militum, quam numero præstante, omnia, Eboracum usque, omni belli clade fœdat. Regem ipsum ad Bilandum cœnobium, repentino adventu, pene oppressit, ac, prælio tumultuario victum, fugavit, capta suppellectili & pecunia Regia, omnique belli apparatu. Præter innumeros inferiorum ordinum captivos, abductus est Ioannes Britannus, Richemondix Comes. Ad hujus infamis fugæ ignominiam delendam, Andreas Berkelajus, Carleoli Comes, brevi post accusatus, tanquam rem Anglicam, pecunia corruptus, prodidisset, alienæ ignaviæ pœnas capite luit. Proximo anno, duplex Legatio missa est: altera, ad Pontificem Romanum, quæ eum, jam diu à Scotis alienatum Anglorum calumniis, placaret: altera, quæ vetus cum Gallis fœdus renovaret. Utraque, quod petiit, facile impetravit, nam & Pontifex cum intellexisset, nuper eam controversiam ex injuria Eduardi primi ortam, qui, Scotorum Regem, velut beneficiarium, Anglorum Regibus parere debere, affirmabat: neque quicquam Anglos habere, quo suum jus defenderent, præter veteres fabulas, & recentes injurias, semperque, rebus secundis, cum in jus ad Pontificem, vocarentur, defugisse æquam disceptationem: rebus adversis, humiliter opem ejus petiisse: Scotos contra semper postulasse, ut de causa cognosceretur, neque unquam legitimi judicis cognitionem, aut bonorum virorum arbitrium recusasse: præterea, cum plurima superiorum Pontificum rescripta & pro se, & contra adversarios protulissent, Pontifex quando & Scoti ad diem adessent, & Angli, ut adessent, admoniti, abessent, facile Scotis reconciliatus est: nec minus facile à Gallo, de renovando fœdere vetusto, impetratum. Ad veteres conditiones adjectum, ut, si quando, de successuro Rege, apud Scotos ambigeretur, ea controversia ab Ordinum consilio decideretur: qui illic, legitimis suffragiis, Rex esset declaratus, eum auctoritate & armis, si opus esset, Gallus tueretur. In hæc tempora nostri conferunt Hamiltoniorum, florentissimæ nunc familiæ, originem. Homo nobilis in aula Anglica cum honorifice, de fortuna & virtute Brussi, loqueretur, unus è Spenseris, minister cubicularius Regis, sive contumeliosum Anglis eum sermonem ratus, sive, ut, hoc facinore, amplio rem locum gratiæ, apud levissimum quemque è Nobilitate, quæreret, sica educata, in eum insiliens, levi vulnere

corpus

corpus perstrinxit. Vir magni animi contumelia magis, quam damno motus, cum, intercurſu multorum, præſens ultio fuiſſet inhibita, poſtridie, inimicum ſibi oportunitim in eodem loco naſtus, cum conficit: ac ſtatim & legum pœnas, & Spenſerorum immodicam in aula potentiam formidans, in Scotiam, ad Robertum Regem profugit. Ab eo benigne acceptus; agris ad Glottam fluvium eſt donatus. Ejuſ poſteri, non multo poſt, in procerum dignationem pervenerunt: opulentiffimaque ab eo Hamiltoniorum familia eſt cognominata: Agro quoque, quem à Rege accepit Hamiltoni nomen impoſitum. Nec adeo multo poſt, Angluſ, turbatis domi rebus, cum è primoribus multos aſſeciffet ſupplicio, Spenſeroſque pravorum conſiliorum auctores, altius, quam propinqui ejuſ ferre poſſent, extuliſſet, ipſe à filio, atque ab uxore, modicis copiis tranſmarinis freta, comprehenſuſ eſt, & in arctiſſimam cuſtodiam conjeſtus, ſœdo mortis genere interemptuſ eſt, tranſmiſſo in anum, per fiſtulam corneam, ferro calido, inteſtiniſque ita aduſtis, ut nullo exterius indicio facinuſ immaniſſimum proderetur. Neque filiuſ & uxor ab eo conſilio alieni credebantur: vel quod cuſtodes tantam rem tam àperte, ſine magno auctore, auſi non fuiſſent attentare: vel quod nulla quæſtio, de tam nefario ſcelere, eſt decreta. Reſ in Anglia turbatæ, & Regiſ ſubſecuta moſ, & Bruſſio vergeſte in ſenium, corporiſ infirmitaſ aliquot annos inter finitiſma regna pacem præſtitit. Bruſſiuſ enim, & metu ab Anglo liberatuſ, & ætatiſ decuruſ admonente, ad reſ domeſticas ſtabiliendas, converſuſ, primuſ omnium Regnuſ, nondum ſatiſ ex ſuperiorum temporum motibuſ tranquilluſ, filio unico, & adhuc puero, confirmare, per conventuſ Ordinum, feſtinat. Iſ vero ſi ſine liberis moreretur, Robertam Stuartum, nepotem ex filia, ſucceſſorem deſtinat: & in verba decreti proceres jurejurando adegit: deinde, verituſ, ne vetuſ de Regno certamen cum Balliolo, ſe mortuo, renovaretur, præſertim hæredibuſ ſuiſ, propter immaturam ætatem, omnium injuriæ oportuniſ, miſit in Galliam Iacobuſ Duglaſſiuſ, ad Ioannem Ballioluſ, cum ampliſſimiſ muneribuſ & promiſſiſ, ut Regno cederet: id autem, non tam novi juriſ acquirendi cauſa (quippe qui, ex more Scotorum, Rex decreto Ordinum, penes quos eſt omnium rerum ſumma poteſtaſ, factuſ eſſet) ſed ut pravorum hominum calumniis poſteros liberaret, & ſeditionum radiceſ præcideret. Duglaſſiuſ Ballioluſ, jam extremæ ſeneſtutiſ moleſtiſ obſeſſuſ, longe, & ſua & aliorum opinione, placabiliorem invenit.

Ingenue

Ingenue enim confessus est, sua culpa se in ordinem redactum, ac merito, velut Regno inutilena, exactum. Itaque, se non modo facile pati, imperium penes Robertum suum propinquum esse, cujus virtute summa, singulari felicitate, & maximis laboribus, in pristinum splendorem esset vindicatum. Illud etiam se gaudere, quod, per quos ipse deceptus fuerat, perfidiæ suæ præmio non fruerentur. Hæc cum Robertus ex sententia perfecisset, eodem anno, qui fuit millesimus, trecentessimus, vigesimus septimus, nostri tradunt, legatos, ab Eduardo tertio, ad pacificandum, in Scotiam missos, quod insidiosè visi essent agere, pro pace bellum domum retulisse: verum, quæ fraus intentaretur, non explicant: & Angli, bellum aperte à Roberto indictum, affirmant: sed nec ullam illi causam ascribunt: eam tamen magnam fuisse ac justam, credibile est, quæ senem valetudinarium, tranquillitate domi vixdum constituta, & quem non bellorum, sed victoriarum satietas capere potuisset, ad arma tam cupide resumenda, excierit. Certe illud satis constat, Regem, ætate invalidum, bello gerendo non interfuisse. Missi ab eo sunt in Angliam, Thomas Randolfus, & Iacobus Duglassius, omnium illius ætatis ducum, & fortitudine & prudentia, longe præstantissimi. Viginti millia equitum expeditorum habebant, sine ullis peditum copiis: quod, eo consilio, factum est, ut, sine impedimentis, latius discurrerent, nec usquam consisterent, aut prælii casum inviti subirent, adversus Anglum, quem, cum longe numerosissimo exercitu progressurum in primam expeditionem, non dubitabant. Nec fefellit eos opinio: nam, præter domesticas copias, magna è Belgio equitum exciverat auxilia. Verum, orta inter eos & Anglos Eboraci seditione, Anglorum quidam scriptores, eos domum remissos, tradunt. At Frossardus Gallus, æqualis illorum temporum scriptor, tota ea expeditione secutos Anglum, affirmat: ac, non solum honoris causa, sed seditionis etiam metu proximum, post regiam cohortem, in castris locum semper eis fuisse assignatum. Rex igitur, omnibus copiis conjunctis (supra sexaginta hominum millia fuisse, satis constabat) adversus Scotos, quos jam Tinam esse transgressos, intelligebat, movit. Ad Tinam enim duo erant oppida munita, alterum propius Valliam, Carleolum, alterum circiter quinquaginta millia passuum inferius, Novum castrum appellant. Utrinque Anglus magnis præsiidiis, ut hostes transitu fluminis prohiberet, communierat. Illi tamen, vadis notis, ita sine ullo tumultu transierunt, ut utraque præsidia fallerent. Angli, in

CIO. CCD.
XXVII.

agrū Dunelmensem progressi, cum ex locis editioribus incendia longe prospicerent, tum demum intelligere cæperunt, quam propinquus hostis esset: tumultuose Ad arma, clamant: & velut jamjam pugnaturi, qua incendiorum fumi cernebantur, eo, triplice acie instructi, recta ducunt, gravi pœna proposita, si quis, injussu Imperatoris, acie excederet. Frustra omnibus fatigatis, sub vesperum, loco castris in silva prope fluvium quendam designato, ibi impedimenta (quæ celeriter raptum agmen sequi non poterant) collocant. Postero die, eodem ordine profecti, jam inclinante in vesperum die, ut jumenta peditesque reficerent, coacti consistere, castris, pro loci commoditate positis, proceres ad Regem coeunt. Deliberatur, quo pacto efficere possint, ut manum cum Scoto conferant. Majoris partis ea fuit opinio, non posse fieri, ut Angli pedites equitem Scotum expeditum assequerentur: nec, si assequantur, posse vagos prædones cogi ad pugnandum, nisi suis locis. Verum quia, jam omnibus pervastatis, in hostico diu permanere non possint, optimum videri, cum omnibus copiis Tinam transire, atque hostem domum redeuntem excipere. Regionem etiam trans Tinam planiorem esse, & commodiorem, ad aciem explicandam, totisque simul viribus decernendum. Hæc sententia cum esset probata, edictum, ut corpora curent, atque universi, quanto cum silentio possent, agerent, ut imperia facilius capessere, & sonum tubarum audire queant: ut, relictis impedimentis, singuli singulos panes secum ferrent, ut, proxima luce, cum hoste dimicaturi, quem cuique fortuna daret, exitum opperirentur. Igitur, à fatione superioris diei refectis corporibus, paulo post mediam noctem, arma capiunt, & instructi iter ineunt, Sed paludes & colles, qua ducebantur, cito coegerunt, ordines solve, & quavisque poterat, primi ducebant: alii præeuntium vestigia sequebantur: tantoque cum tumultu iter faciebant, ut multi equi, multa item jumenta aut in luto palustri inhæserint, aut per declivia præcipitaverint: sæpenumeroque, ad arma sit conclamatum, cunctis, magna cum trepidatione, unde clamor oriebatur, eo sine ordine concurrentibus. Cum vero ad primos ventum esset, audiebant, in causa esse cervos, qui, strepitu hominum excitati per ericeta, & aspectu hominum conterriti, magnis agminibus inter cohortes discurrebant. Tandem circa vesperum ad vada Tinæ fluminis, per quæ Scoti transierant, quaque eos Angli redituros sperabant, equites sine pedite pervenerant, ac Sole occidente, transierunt, faxis rotundis ac lubricis, quæ flu-

vius volvit, equos magna molestia afficientibus. Accedebat ad alia incommoda quod rari ferramenta, quibus lignarentur, habebant. Itaque non tantum sine tentoriis, (nulla enim attulerant) sed sine tuguriis, sine palis, ad quos equos alligarent, permensi viginti octo millia passuum, ea nocte, in solo nudo armati, equorumque franos altera manu tenentes, decubuerunt. Primo mane, cum diluxisset, tanti imbres deciderunt, ut modici torrentes equis hominibusque essent impervii: ex rusticis, forte deprehensis, intelligunt, loca vicina late sterilia & inculta: neque, unde commeatus petatur, quicquam propius, quam Novum castrum & Carleolum esse: quorum hoc viginti quatuor, illud triginta millia passuum abesset. Igitur eo missis jumentis & ministris, interea gladiis lignantur, palosque, illigandis equis, fruticesque & arbusculas, ad casulas extruendas, congerunt, quorum frondibus equos pascunt: eamque noctem ibi jejuni agunt. Tertia demum luce, qui missi ad oppida erant, paululum commeatus quisque suis attulit. Qui ex oppido, lucri causa, erant secuti, panem quidem & vinum, sed nec multum nec probum, apportarunt: ejus enim tanta penuria erat, ut certaminis causas ipsis inter se præberet. Ad hanc rerum omnium inopiam, accedente molestia, ex imbribus continuis, cum septem dies egissent, ac ephippia madescerent, tergaque equorum ulcerarent, ipsique in vestibibus uvidis, ac plerique armati, dies noctesque agerent, nec ignes, è materia viridi & ab aqua pluvia madente, accendi possent, octavo demum die, decretum, ut septem millia passuum superius, commodiore vado flumen rursus transirent: sed &, ibi amne imbribus aucto, pluribus in transeundo vexatis, nonnullis amissis, ubi primum constitissent, edictum, ut, qui certum nuncium, ubi locorum essent Scoti, attulisset, magna præmia referret: biduo proximo, cum iter per loca vasta, & recentibus incendiis fœdata esset, pabuli satis, sed aliorum commeatum non adeo multum reperiunt. Quarto demum die, unus, è quindecim juvenibus, qui exploratum exierant, retulit, Scotos circiter tria millia passuum ab exercitu Anglorum abesse, ac proximis octo diebus, æque incertos fuisse, quid Angli agerent, atque illi de rebus ipsorum. Hoc se pro certo afferre, ut qui captus à Scotis fuisset, ac sine precio dimissus, ea lege, ut sine mora Regi nunciaret, eos ejus adventum illic expectaturos: nec minore cupiditate pugnandi, quam illum teneri. Hoc nuncio accepto, signa consistere, Rex jubet, equorum virorumque corpora curari, &, ad ultimum certamen, arma animosque

parare: deinde, triplici acie, lento gradu, hostem versus progreditur. Ubi alteri alteris conspicui fuere, Scoti tres acies seorsum in clivo ita struxere, ut dexteram & sinistram rupes præcipites clauderent, unde hostes subeuntes lapidibus obrui possent. Ad radices collis, objectus erat Anglis rapidus torrens, prægrandibus saxis & rotundis ita impeditus, ut, neque transire ad hostem, nec ubi transissent, se recipere sine certa pernicie, possent. Angli, cum perspicerent, sine insigni damno aditum ad hostem non esse, castris positis, præconem mittunt, qui jubeat, in æquam planiciem descendere, & vera virtute, de gloria & imperio, certare: Scoti respondent, se, non hostis arbitrio, sed suo, pugnatuuros, se enim, ultum illatas injurias, in Angliam venisse, si quid fecerint, quod eis doleat, summam expetendæ vindictæ copiam esse. Illic se, quandiu sibi commodum videretur, expectatuuros, si quis lacefferet, operam daturus, ne id impune faciat. Triduo proximo, collatis castris, stationibusque ad vada collocatis, levia per occasionem certamina facta. Quarto die, prima luce, vigiles retulerunt, collem, in quo Scoti confederant, nudum esse. Speculatores emissi, qui certiora referrent, & abeuntium vestigia persequerentur, renunciant. Scotos in alio colle, multo tutiore, ad eundem fluvium castra posuisse, juxta silvam, quæ eis tutos exitus & reditus daret. Angli, qui sperarant, se Scotos, prælium detrectantes, in alieno solo fame domituros, ea spe dejecti, eos sequuntur, & in adverso colle castra metantur. Ibi postquam aliquot dies confederunt, animadversum est, nocturnas vigilias negligentius ab eis haberi, sive contemptu paucitatis Scotorum, sive quod nihil nisi de fuga cogitare eos, existimarent. Duglassius, ne occasione deesset, aliquid audendum ratus, cum ducentis equitibus selectis, transmissis flumine, castra hostium, qua maxime neglectam custodiam intellexerat, ingressis, ad tentorium pene Regis penetravit: ac, duobus ibi funiculis incisis, orto tumultu, trecentis fere Anglis in reditu peremptis, suos incolumes reduxit. Post id, nihil memoria dignum est actum, nisi quod Angli, suo damno moniti, intentiones vigilias locis idoneis disposuerunt. Tandem ex captivo Scoto, rescitum est, edictum in castris fuisse, ut de tertia vigilia omnes, quo Duglassius duceret, sequerentur. Is nuncius tantam trepidationem Anglis injecit, ut, tribus aciebas modico intervallo separatis, totam eam noctem in armis egerint: equosque instratos, & in eventum paratos, ministri in tentoriis hberent: stationesque firmiores ad omnia vada fluminis ponerent. Tandem,

dem, sub lucem, duo tubicines Scoti, ad Regem perducti, exponunt, se nunciare, iustos Scotos domum reverti: si Angli damna accepta velint ulcisci, sequi jubent. Angli, re ad consilium relata, decernunt, fatius esse in præsentia, reducere exercitum, quam, cum hominum & equorum vexatione, frustra prædones vagos sequi: præsertim cum, in hac expeditione, plures fame ac morbis perierint, quam plerunque iusto prælio pereant. Decreto reditu, multi Anglorum, vel ipse prædæ, in nocturna trepidatione relictæ, vel noscendi res hostium studio, in castra profecti, hæc fere compererunt, seras circiter quingentas cervini generis, ac maxime platycerotas cæsas, quod genus Angli non modo Reges, sed privati multi alunt: utres item ingentes, è crudis pellibus, in quibus carnes coquebant, ac peronum ad decem millia inventa, duo item Angli, confractis eruribus, adhuc viuentes. Hæc fere omnia, cum ingentem paupertatis & laboris patientiam indicarent, fecerunt, ut facile probaretur eorum consilium, qui de reducendo exercitu, sententias dixerant. Hoc anno, decesserunt Valterus Stuartus, & Elizabetha Regina, hic gener, hæc uxor Regis: obsessæ item à Scotis arces Noramæ & Annevici: sed frustra: prædæ de Northumbris actæ. Mense Martio, legati ab Anglo missi, qui, de pace perpetua, agerent: Inducitæ in tres annos factæ. Anno proximo, qui fuit millesimus trecentessimus vigesimus octavus, ad octavum Calendas Iulias, conventus Anglorum est habitus, ad Hamptonam, cognomento Septentrionalem: quo in conventu, ex Ordinum decreto, confecta pax est cum Scotis, in has leges, ut Anglus omni jure, quod ipse majoresve ejus in regnum Scotorum sibi arrogaverant, cederet: idque regnum tam liberum relinquerent, quam fuerat, moriente Alexandro tertio: nullique servituti externæ, in posterum, obnoxium: ut Scoti pariter remitterent Anglis, quicquid terrarum aliquando tenuerant in Anglia, beneficii nomine: finesque Scotis essent, Cumbria & Northumbria, Stammeria tenus: ut David, Roberti filius, Ioannam, Henrici sororem, uxorem duceret: ut Angli pacta, conventa, syngraphas, aut si qua alia servitutis monumenta haberent, ea Scotis bona fide redderent: irritaque in posterum esse, juberent: uti Scoti, pro damnis nuper illatis Anglo, proque agris, quos in Scotia pater avusque ejus suis donaverant, triginta millia marcarum argenti repræsentarent. Erant suæ utrique Regi causæ, cur in has conditiones tam facile convenirent. Anglus enim, proxima expeditione, ærario penitus exhausto, & ignominioso reditu, apud

CID. CCD.
XXXIX.

suos hostemque vilior, metuebat, ne se civili motu impedito, lateri hostis bellicosus adhærens, rebus nuper prospere gestis elatus, insigni aliquo damno regnum afficeret. Et Robertus, senio, laboribus, & morbo (nam paulo ante mortem, in elephantiam inciderat) fractus, & utriusque fortunæ diu eventis exercitus, statuerat, non solum sese, si fieri posset, in quietem dedere, sed hæredum quoque, ob infirmitatem ætatis, tranquillitati prospicere: itaque, pace foris parata, totum se, ad res domi ordinandas convertit. Nuptiis filii magnifice celebratis, Rex, finem vitæ sibi adesse, prospiciens, ipse in privati prope habitum se componens (nam, aliquot ante annis, omnium majorum rerum administratio penes Thomam Randolfum, & Iacobum Duglassium erat) in modicis ædibus ad Cardrosiam (qui locus à Britannoduno, Levino amne, dirimitur se continens, congressu vulgi, nisi si quando necesse erat, abstinebat) Eo, paulo ante exitum, convocatis amicis, testamentum fecit. Hæredes eosdem, qui in conventu publico declarati erant, confirmat: primum, Davidem filium, octavum ætatis annum agentem: proxime Robertum Stuartum, ex filia nepotem: eos proceribus, & in primis Thomæ Randolfo, sororis filio, & Iacobo Duglassio commendavit. Dispositis deinde rebus domesticis, omnes ad concordiam inter se studium, & Regis observantiam est hortatus: id si præstent, ab exteris invictos fore, affirmavit. Tria præterea, seu præcepta, sive consilia, adjecisse fertur: ne ququam unum AEBudarum insularum dominum facerent: ne totis viribus, si fieri posset, cum Anglis, de omnibus fortunis, uno prælio contenderent: ne unquam cum eis diuturnas facerent inducias. In primo consilio explicando, multa differuit, de numero, de magnitudine, & potentia insularum, de incolarum multitudine & ferocia, ac malorum omnium patientia. Hi cum navibus, sui quidem generis, sed in illis Oceani oris non incommodis, adversus homines prope à re maritima alienos, se conjungunt, posse plurimum incommodi afferre, modicis contra damnis affici. Eo igitur annuos præfectos, juris ducendi gratia, mittendos, quibus nec is honos in longum tempus continetur. Secundum eo pertinere consilium, quod Angli, qui meliorem, quam Scoti, agrum colant, hominum numero, pecunia, omni denique belli apparatu præstent, & ob hæc comoda, ocio magis assuecant, eoque minus sunt laborum patientes: Scoti vero in duriore solo educati, ob parsimoniam assiduasque exercitationes, temperamento corporis sunt salubriore, & ad omnem

omnem militarem patientiam, ipso educationis genere, affuefacti: propterea aptiores esse, ad tumultuarios congressus, hostemque paulatim carpendum, ac malis frangendum, quam ad statariam pugnam. Tertii consilii hanc esse rationem, quod longior pax Scotos (qui nullum, præter Anglos, hostem habeant, ubi belli artes exerceant) si ad ocium se contulerint, irrepente luxuria, facile duceret ad segnitiam, & illecebris molli-
 tos, imbelles efficeret. Anglos autem, etsi pax eis cum Scoto sit, habere tamen Galliam propinquam, quæ in militari studio eos contineat. Itaque, si rerum bellicarum periti cum Scoto, rudi militiæ, & eo deside, manum conferant, jure optimo certam victoriam sperare, debeant. Commendavit item Iacobo Duglassio votum suum transmarinum: voverat enim, in Syriam proficisci, ac Belli sacri, adversus omnium Christianorum communes hostes, partem capeßere. Sed quoniam ipse, vel rerum domi perturbatione impeditus, vel senio & morbo fractus, se voto solvere, non posset, orare impense, ut Duglassius cor, ipso defuncto, Hierosolymam ferret, ibique sepeliendum curaret. Id munus ille honorificum, & illustre amoris Regii erga se argumentum interpretatus, proximo post Regis mortem anno, cum firma cohorte juvenum nobilium, profectioem adornat. Sed dum littus Hispaniæ legit, audito, grave bellum ibi Regi Arragonum esse, adversus eundem hostem, cum quo in Syria dimicandum esset, nihil interesse, ratus, quo in loco rem Christianam juvaret, se cum Hispanis conjungit: ac, post aliquot prosperas pugnas, cum hostem, ut fugacem & imbellem, contemneret, aliquid cum suis scorsum audendum, ratus, in Sarracenorum aciem incautius incurrit, ac protractus in insidias, cum parte majore suorum interemptus fuit. Perierunt ex amicis præcipui, Gulielmus Sinclairus, & Robertus Loganus. Hæc inciderunt in annum proximum, post Regis mortem, qui fuit M. CCC. XXX. Ut multa paucis comprehendam, fuit certe Robertus Brussius vir undiquaque clarissimus: & cui, ab heroicis usque temporibus, paucos in omni virtutis genere pares inveniemus: erat enim, ut in bello fortissimus, ita, in pace, summa temperantia & æquitate: & quanquam insperati successus, & postquam ejus malis fortuna satiata, aut potius lassata fuit, perpetuus victoriarum cursus cum vehementer nobilitaret, tamen admirabilior mihi longe in rebus adversis videtur. Cujus enim animi robur fuit, tot malis, uno tempore ingruentibus, si non frangi, certe ne debilitari quidem? cujus constantiam non labefactasset ca-

CIO. CCD.
 XXX.

ptiva uxor, quatuor fratres viri fortissimi crudeliter trucidati? amici omni genere calamitatis, uno tempore, vexati? qui mortem effugere poterant, amissis bonis, profugi; ipse non amplissimo tantum patrimonio, sed regno exutus, a potentissimo illorum temporum principe, & manu & consilio promptissimo? omnibus his malis uno tempore obsessus, & ad extremam inopiam redactus, nec, de recuperando regno, unquam dubitavit, nec animo Regio indignum quicquam unquam aut fecit, aut dixit. Nec, ut Cato posterior, & Marcus Brutus, sibi vim intulit: nec, ut Marius, calamitatibus efferatus, odio, adversus inimicos, indulsit. Recuperato enim statu pristino, ita cum iis vixit, qui maximis exercuerant eum laboribus, ut non tam se inimicum aliquando fuisse, quam Regem esse videretur meminisse. Sub exitum, etiam morbo gravissimo ad senectutis molestias accedente, adeo sibi non defuit, ut presentem Regni statum confirmari, & posteritatis tranquillitati prospexerit: uti, jure optimo, defunctum omnes, non modo ut iusto Rege, sed pio parente orbatu, luxerint. Decessit, septimo Idus Iulias, anno, a Christo nato, millesimo, trecentesimo, vigesimo nono, Regni, vigesimo quarto.

CIO. CCD,
XXIX.

LIBER NONUS.

SCOTORUM procures, funebri officio erga Regem defuncti, comitia in primum diem commodum indicunt, Proregi eligendo. Ibi in Thomam Randolfum, Moraviae Comitem (qui, Rege vivo, jam aliquot annos eum gesserat Magistratum, & a moriente testamento erat populo commendatus) publicus favor apparuit.

XCVIII. REX.

Coronatio Regis in octavum Cal. Decemb. anni sequentis, dilata est: ut Romani Pontificis permisso inungeretur, ac nova illa ceremonia apud Scotos augustior videretur. Prorex creatus, primum omnium pacem cum Anglis confirmat: deinde, ad eam stabiliendam domi conversus, ut aperta atrocina comprimeret, validam cohortem juvenum armatorum circa se semper habebat, in omnes occasiones intentus. Igitur cum, Vintonem (quod Gallovidiae est oppidum) proficiscenti, allatum esset, manum latronum satis validam in illa regione vias obsidere,

dere, ac viatores spoliare, statim ex itinere missa in eos cohorte sua, captos ad unum, supplicio affecit. In cædis auctores erat prorsus inexorabilis: adeo ut quendam, Roma reversum, & quod per diploma Pontificis veniam obtenuisset, securum, comprehendi iusserit, culpæ condonationem ad Pontificem, corporis pœnam ad Regem affirmans pertinere. Furta vero, ex reliqua belli contagione, adhuc frequentia, ut compesceret, legem tulit, ut rustici instrumenta, ruri colendo comparata, in agris relinquerent: neve, noctu, domos aut stabula clauderent. Damni dati si quod esset, precium damni à præfectis juridicis peterent: præfecti à Rege repeterent. Regi ex bonis latronum deprehensorum satisfieret. Inter hæc, rusticus paulo ad rem avidior, cum eam cautionem pro vana haberet, sui aratri ferramenta sublata abscondit, ac, tanquam furto periissent, à præfecto precium flagitavit: & is quidem statim fide bona persolvit: sed cum diligentius inquireret, comperto, rusticum ipsum furti auctorem fuisse, eum laqueo strangulari, iussit: bona fisco addixit. Turbam vagam scurrarum ac symphonicorum pœnis gravissimis propositis, compressit. Si quis viatori, aut alii ministro publico, jure agenti, restitisset, eum occidere impune, licebat. Itaque cum aliquando, ad Halidonem vicum, triginta fuissent à comitibus ministri publici occisi, eadem jure factam, pronunciavit. Nec, ob hanc severitatem, domi magis erat facinorosis, quam foris hostibus, ob fortitudinem, formidabilis. Igitur Angli, qui sublato Rege Roberto, in spem vindictæ erant in omnes occasiones intenti, cum nihil vi aperta, Randolpho vivo, auderent attentare, ad fraudem occultam animum conferunt. Via brevissima tollendi inimici, veneno, visa est: nec defuit, id molientibus, minister idoneus, Monachus ex eo genere, qui in ocio educati, penuria magistrorum, qui recta doceant, bona plerunque ingenia ad malas artes applicant. In eo cum duæ conjunctæ essent professiones, Monachatus, & Medicinæ, altera visa est, ad parandum aditum, altera, ad patrandum scelus, idonea. Igitur cum in Scotiam venisset, seque jactaret passim, cum omnis medicinæ, tum curandi calculi peritum, facilem sibi aditum ad Proregem fecit. Adhibitus, ad eum curandum, medicinæ lentum venenum admiscuit: deinde, velut ad pharmaca comparanda, accepto paucorum dierum comœatu, in Angliam se recepit. Ibi apud Eduardum, gravi cum asseveratione, jactat, Randolphum ante certum diem mortem obiturum. Rex, in eam spem ingenti exercitu comparato, cum ad limitem Regnorum venisset,

set, audito, Scotorum magnas copias non procul à suis castris abesse, caduceatorem, velut ad res repetendas, mittit, jussum explorare, quis eis copiis imperaret. Randolphus, qui, morbo ingravescente, ac non reverso ad diem Monacho, pejora omnia suspicaretur, dissimulato, quoad potuit, dolore, in sella ante tabernaculum sedens, ac veste splendida indutus, ad fœcialis postulata tanquam sanus ac valens, quæ visa erant, respondit. Is cum ad Regem visa & audita retulisset. Monacho (velut mendace) punito, retro signa convertit, relicto ad limites, adversus excursiones, præsidio: & Randolphus, quo minus progredetur, morbi violentia impeditus, cum, dimisso exercitu, rediret, ad Muscelburgum, quatuor fere millia passuum ab Edimburgo, decessit, anno Salutis millesimo trecentesimo trigesimo primo, **CIO. CCD. XXXI.** decimo tertio Calend. Aug. postquam biennium à morte Regis Roberti, imperasset, vir, fortitudine & rei militaris peritia, nulli Regum Scotorum inferior: pacis vero artibus, longe omnibus superior. Reliquit duos filios, Thomam, & Ioannem, plane tanto patre dignos. Mortuo Randolpho, Regni custode (ita tum eos vocabant, electus est Duncanus, Mariæ Comes, ad quartum Nonas Aug. Rege decimum annum agente: quo die, trepidus allatus est nuncius, Eduardum Balliolum, Prid. Cal. in ætuario Forthæ, cum numerosa classe fuisse conspectum. De ejus adventu, ut omnia fiant niagis illustria, res paulo altius est repetenda. Mortuo Rege Roberto, erat quidã Laurentius Tuina, ex eis Anglis, qui, acceptis in militiæ præmium agris, in Scotia resederant, genere quidem honesto, sed vita flagitiosa, Is, spe majoris licentiæ concepta, ex alterius Regis morte, alterius immatura ætate, multo, quam antea, liberius voluptatibus inhonestis indulgebat. Igitur cum in adulterio sæpe deprehensus, à iudice causarum Ecclesiasticarum itidem admonitus, non abstineret, ab Episcopi Glascuensis Officiali (ita eum magistratum vocant) tandem ei sacris & communione Christiana est interdictum. Ille, velut injuria affectus, iudicem Aeram proficiscentem, insidiis ad viam positus, excepit: ac tam diu tenuit apud se captivum, donec, impensa pecunia se liberaret. Ob id facinus, Tuina cum sciret, Jacobum Duglassum sibi graviter infensum, seque ad supplicium quæri, ejus potentiam veritus, in Gallias profugit, Ibi ad Eduardum Balliolum, Ioannis (qui regnum aliquot annos in Scotia tenuerat) filium, se contulit: ei cum statum rerum Scoticarum indicasset, hortatus est, ne tantam occasionem regni paterni recuperandi omitteret: Regem enim puerum esse, plu-

se pluresque prope inimicos, & odii erga patrem vindices, quam amicos, habere. Aliorum patres in conventu publico apud Perthum trucidatos, alios exules, bonis amissis, multis agrorum bonam partem, multæ nomine, ademptam: complures præterea genere Anglos prædiis à patre ipsius donatos, privatos, expeditionis comites libenter futuros: nec defuturos ex utroque Regno homines egentes & facinorosos, vel spe lucri, vel iudiciorum metu, novarum rerum cupidos, quibus nihil, præter quem sequantur, ducem, ad omnia miscenda, desit. Ad hæc, Iacobo Duglassio in Hispania extincto, Randolpho, per adversam valetudinem, ad res gerendas, inutili, neminem præterea superesse, cujus auctoritati multitudo discors se regendam permetteret. Itaque quantulamcunque manum satis fore, ut vel rem paratam, & se offerentem arripiat, vel impulsam & labefactatam evertat. Hæc cum, magna ex parte, vera Balliolus non ignorare, & magnas ab Eduardo Anglo copias in Scotiam duci, audiret, facile callidus veterator homini, imperii & gloriæ cupido persuasit, ut, contractis pro præsentis copia navibus, expeditionis ejus partem susciperet. Verum, sub adventum Ballioli in Angliam, Eduardus exercitum dimiserat. Nihilo tamen minus Scotis exulibus, atque Anglis (agris in Scotia expulsis) ad eum confluentibus, manum non contemnendam effecit. Sunt, qui sexcentis tantum comitibus rem tantam eum scribant aggressum: quod mihi non fit verisimile. Propior vero eorum videtur oratio, qui, sex millia peditum ei ab Anglo data, ferunt. Alacriores multo ad hanc expeditionem universos fecit, illis ipsis, quibus hæc agitabantur, diebus, mors Randolphi nunciata: ac, velut lætum omen rerum gerendarum, omnium animos erexit. Cum hac igitur classe Kingornum vecta, Cal. Aug. navales copias exposuit, Terrestres autem duxerunt David Cuminus, olim Atholiæ Comes, Maubrajus, & Bellomontius: ex Anglis, Talbotius. Ad classis appulsæ famam Alexander Setonius, homo nobilis, qui tum forte in illis locis diversabatur, occurrit, sperans, in descendantium trepidatione, occasionem rei bene gerendæ, non defuturam. Non multis autem è vicinia se adjungentibus, cum hoste congressus, cum bona parte suorum est cæsus, Balliolus, paucis diebus suis, ad se ex vexatione itineris reficiendos, datis, Perthum recta contendit, cum ad molas aquarias, non procul ab Ierna, castra metatus fuisset, Prorexque ultra, Patricius Dumberus citra amnem, uterque cum magnis copiis, binis castris quinque millia distantibus, consediissent. Balliolus,

cti,

etsi, multis ad famam rerum secundarum se aggregantibus, supra decem millia hominum haberet, tamen, cum inter duos hostiles exercitus tenderet, veritus, ne in medio opprimeretur, optimum factu est ratus, seorsum & ex insperato eos aggredi, primumque Marrium Proregem, quem vero simile erat, quo longius ab hoste tenderet, eo negligentius omnia acturum. Nactus igitur Andream Moravium Tilibardinum ducem est, qui, non ausus palam se Anglis conjungere, palum in medio amnis, qua permeabilis erat, nocte infixit, qui Balliolanis iter indicaret. Illi cum, tecti silvis, quæ ulteriorem ripam vestiebant, propius ad hostem accessissent, intelligunt, eum, raris vigiliis & stationibus oppositis, velut in pacato, noctem agere. Hac eorum negligentia freti, præter castra summo cum silentio ducunt: & in aversam partem, majorem se ibi solitudinem rati inventuros, impetum faciunt. Sed in ea parte, qua summam negligentiam fore speraverant, forte vigilabant Thomas Randolfus, Moraviæ, Robertus Brussius, Carictæ, Mordacus Taichtæ Comites, & Alexander Fraferius. Hi, cum amicorum validis turmis, primam hostium impressionem fortiter sustinuerunt, super labrum fossæ, quam decursus aquæ pluvix fecerat: interea totis castris clamor & tumultus arma capientium, & properantium ad conflictum fuit, cumque temere, sine ordine, sine signis festinarent, primum suorum, qui irruentes Balliolanos sustinebant, ordines turbarunt: deinde, ultimis priores impellentibus, eos in fossam dejecerunt, ac ipsi, ruinæ modo, super primos prociderunt. Ibi multi ab hoste cæsi, plures hominum equorumque ruina oppressi, multo maxima pars ita debilitata, ut, nec ad fugam nec ad prælium, satis virium superesset. Ceciderunt, è Scotis, ad tria millia, fugientium plurimi Perthum contenderunt: sed hi fere, sine armis, sine ductoribus urbe Anglis sequentibus facile cesserunt. Postridie Dumbarius, cum de alterius exercitus clade, Perthoque capto, & Anglorum paucitate rescisset, recta ad oppidum tendit, eo consilio, ut, obsidendo, hostem omnium rerum inopia conficeret. Re ad primores relata, cum aliud aliis excusaret, infecto negotio, discessum est. Balliolus, tot tantisque rebus, præter spem, tam brevi tempore confectis, animum adjecit, ad reliquos Scotos, vel conciliandos officii, vel bello perdomandos: ac brevi quidem tantus concursus ad eum est factus, ut maturum videretur, se Regem profiteri. Id consilium ei eo tutius fuit, quod maxima pars cladis in familias Pertho vicinas inciderat: cæsi enim erant in acie, præter Proregem, Robertus

bertus Kethus, cum magno propinquorum & clientium numero: è Lindesiorum familia, octoginta, cum principe gentis Alexandro. Hajorum nomen ad interitum fuisset deletum, nisi Gulielmus, familiæ princeps, domi gravidam reliquisset uxorem. Præterea Thomas Randolfus, Robertus Brussius, & Mordacus, Taichia Comes, Gulielmus Sinclairus, Caledoniorum Episcopus, & Duncanus Macduffus, Fifensis Comes, apud hostem captivi, rebus desperatis, in ejus verba jurare, sunt coacti.

X C I X. R E X.

Igitur Balliolus, præfenti fortunæ satis confusus, ad Sconam propinquum cœnobium profectus, regnum iniit, anno M. CCC. XXXI I. ad oct. Cal. Sept. Hoc vulnere potentia Davidis Brussii, etsi valde labefactata fuit, tamen amici ejus, rebus adversis minime fracti, Regem nondum regni potentem, ut extra periculum armorum esset, una cum uxore ad amicum paternum, Philippum Regem Galliarum, mittunt: ipsi ad omnes casus se comparant, certi, vel morte honesta defungi, vel patriam in antiquum statum restituere. Primum omnium, in locum Duncani Proregis, Andream Moravium, ex Roberti Brussii sorore genitum, virum illustrem, substituunt: deinde in omnes partes nuncios mittunt, partim, ut veteres amicos confirmet, partim, ut segniores in ultionem injuriarum accendant. Primi omnium, ad quos recentissimus dolor pertinebat, parentibus, & propinquis ad Duplinum cæsis, arma sumpserunt, Robertus Kethus, & Iacobus, & Simon Fraferius, ac sub æquinoctium autumnale, Perthum obsidione claudunt: &, cum oppugnatio diutius, ac speraverant, eos tenuisset, post tertium demum mensem, capiunt. Macduffus, Fifæ Comes, qui oppidum, Ballioli nomine tenuerat, cum uxore & liberis ad Kildrumiam, Marriæ arcem, in custodiam missus: Andreas Moravius Tilibardinus, qui vadum Iernæ annis Anglis commonstraverat, supplicio affectus. Passentis liber oppidi muros affirmat solo æquatos. Id mihi verisimilius videtur, quam quod alii scribunt, præsidio imposito, custodiri jussum, in tanta præsertim fidelium amicorum & hominum militarium penuria. Eodem fere tempore, Balliolus Annandiaæ erat, recipiendis propinquare regionum proceribus, intentus: quos ita subita mutatio rerum concusserat, ut etiam Alexander Brussius, Carictæ & Gallovidiæ dominus, desperatis Davidis propinqui sui rebus, ei se dederet. Hunc rerum secundarum successum secutus est hostium contemptus, &, ex contemptu, negligentia. Id cum, per exploratores, Prorex rescisset,

CIC. CCD.

XXXI I.

co misit

eo misit Arcibaldum Duglassium, Jacobi, qui in Hispania periiit, fratrem, ut, si qua se offerret occasio, ei ne deesset. Ille, secum assumptis Gulielmo Duglassio, Lidalix Regulo, Ioanne, Thomæ Randolfi filio, & Simone Fraserio, mille comitatus equitibus, Maufetum venit. Inde, omnibus satis exploratis de nocte movens, Balliolum sopitum, tanto cum tumultu & trepidatione hostium, invadit, ut ipse seminudus in equo, nec frænato nec strato, fugere sit coactus. Complures, ex intimis ejus amicis, occisi. Alexander Brussius captus, per Ioannem Randolfum propinquum veniam impetravit. Henricus Balliolus, eodie, magnam fortitudinis laudem apud utrosque est assecutus: qui, in tam trepida fuga, dum suos ab instantibus tueretur, multos hostium vulneravit: nonnullos interemit: tandem, fortissime pugnans, occidit. Cecidere præterea factionis Anglicæ viri illustres, Ioannes Maubraius, Valterus Cuminius, & Richardus Kirchius. Hæc gesta sunt ad 11x. Cal. Ian. Anno M. ccc. xxxii.

His successibus, Brussianæ partis homines non nihil recreati, coeunt frequentes ad Proregem Andream Moravium, ut, de summa rerum consulant: nemini omnium erat dubium, quin Balliolus non sibi, sed Anglo regnum pararet: omniaque ex ejus præscripto faceret. Itaque cum sibi hostem destinant: eoq; diligentius omnia, quæ, in bello usui esse, possent, ut adversus potentiores adversarium, comparant. Bervicum, unde Anglum belli initium opinabantur facturum, valido præsidio muniunt. Urbi Alexandrum Setonium, Equitem illustrem, præficiunt. Patricium Dumbarium arcem tueri, ac vicino limiti præesse jubent. Gulielmus Duglassius Lidalix Regulus, de quo, illis temporibus, summa erat & fortitudinis & prudentiæ opinio, Annandiam, ad limitem Occidentalem tuendum, missus: Andreas Moravius Rosburgum, ubi se Balliolus tum continebat, proficiscitur. Ita distributis imperiis domi, mittitur in Franciam Ioannes Randolfus, ut Davidem Regem inviseret, ac Philippum Francum, de statu rerum Scotticarum, certiores faceret: ab eoque, aliquid virium, adversus communem hostem, impetraret. Moravius, qui Rosburgum ierat, acre prælium cum Balliolo, ad pontem extra urbem, conferuit: dumque Anglis, per pontem retro in oppidum se recipientibus, instat pertinacius, à suis exclusus, in hostium potestatem venit: victoriamque jam partam, è manibus amisit. Eodem tempore in diversa regione, Gulielmus Duglassius Lidalianus, contracto cum Anglis certamine, cum ipse vulneratus in potestatem hostium venisset,

C10. CCC.

XXXII.

nisset, suorum animos eo casu turbavit, ac turbatos in fugam avertit. Hæc variantis fortunæ inconstantia Scotiam iterum in duas factiones distraxit, prout amor, odium, spes, metus, & rerum privatarum quæque ratio impellebat. Ejus interea occupandæ Anglus, per has dissensiones, commodam occasionem nactus, Balliolum infirmiore, quam ut, suis viribus se tueri posset, in fidem recepit, & sacramento in sua verba adegit, ac nihil reveritus jus cum Brussia affinitatis, fœderum sanctitatem, & jurisjurandi religionem, dum immoderatam cupiditatem suam expleret, bellum Scotis, Rege destitutis, & inter se discordibus, simul indicit, & facit. Id autem bellum ut in speciem justum videri posset, legationem misit, ad Bervicum repetendum, quod oppidum pater suus atque avus multos annos tenuisset, ac ipse cum, cum exercitu, statim est secutus. Legatis responsum, Bervicum semper Scotorum fuisse, donec Eduardus avus ejus id, per summam injuriam, occupasset. Tandem Robertum Brussia, proximum Regem, reliqua Scotia recuperata, id quoque oppidum Eduardo, ejus, qui nunc id reddi postulet, patri ademisse, atque in veterem juris formulam restituisse. Nec adeo dudum, ipsum Eduardum, ex omnium Ordinum decreto, renunciaisse omni juri, quod ipse, majoresve ejus in totam Scotiam, ac singula oppida, locave ejus habuisse, dicerentur. Ex eo tempore, se nullius commissi, adversus fœdera sancte jurata, & matrimonio confirmata, conscios, cur iterum jam paucis annis & occulta fraude, & aperto bello peterentur. Hæc cum ita se habeant, se legatos orare, ut sui regis animum, ad æquitatis respectum, inflectant, ne Regem absentem, ætate innoxium, & sororis maritum, captato tempore, spoliare conetur: se quidem nullas conditiones, modo honestas, recusare. Sin injusta vis intenteur, pro commissa sibi Regis tutela, potius honestam mortem obituros, quam in pacem, Regno sibi que turpem, consensuros. Hæc à consilio Scotorum responsa. Sed Anglus, qui non pacem, sed victoriam cupiebat, magno suorum exercitu externis etiam auxiliis aucto, Bervicum terra marique oppugnare cœpit: neque quicquam, quod ad urbium expugnationem faceret, omittebat: ac, multitudine hominum fretus, nec die nec nocte ullum obsessis vacuum dimicatione tempus dabat: nec minus ferociter, obsessi assiduis eruptionibus Anglos infestabant. Classem, in flumine stantem, injectis ignibus, magna ex parte incenderunt. Perit in eo prælio Gulielmus Setomus, præfecti urbis nothus, multum apud suos desideratus, ob singularem fortitudinem.

dinem. Is, dum in Anglicam navem insilire conatur, sua nave, undarum impulsu longius rejecta, in mare decidit: neq; ei, in tanta omnium trepidatione, succurri potuit. Alter quoq; Alexandri filius, ex legitima uxore natus, in quadam eruptione, aviditate pugnandi longius progressus, & à suis exclusus, ab Anglis fuit captus. Sed cum obsidio, inchoata ad Id. Apr. jam in tertium mensem durasset, atque obsessi, præter labores & vigilias, accedente omnium rerum penuria, diutius vim hostium non viderentur laturi, cum Anglo paciscuntur, ni ante 111. Cal. Aug. auxilia à suis missa, obsidionem solverent, urbem Anglo se dedituros. Datus in id obses Thomas, filiorum Alexandri natu maximus. Hæc dum ad Bervicum geruntur, Scoti, conventu indicto, de summa rerum consultant. Prorege ad Rosburgum capto, ne sine duce essent, Arcibaldum Duglassium eligunt. Ei exercitum decernunt, quem in Angliam duceret, ac, regiones proximas populando, Regem Anglorum ab obsidione abduceret. Ex hoc decreto, Duglassius, dum in Angliam ducit, audita pactione Alexandri, consilium mutat, ac, prudentioribus suorum multum adversantibus, recta ad Anglum ducit: ac, pridie Magdalenes, ab hostibus pariter & amicis est conspectus. Anglus, etsi dies nondum advenisset, quo die convenerat, ut oppidum dederetur, tamen, cum Scotorum copias tam vicinas videret, misit fœciale ad præfectum præsidii, qui denunciaret, nisi oppidum statim dederet, se animadversurum in Thomam ejus filium, frustra præfecto contendente, diem deditiois nondum venisse, ac fidem datam attestante. Ibi, cum charitas, misericordia, metus, & officium erga patriam varie animum patrum versarent, propiorem terrorem Anglus admovendum ratus, crucem in loco, ad quem prospectus ex oppido patebat, erigi jubet, & duos præfecti filios, alterum obsidem, alterum bello captum, eo ad supplicium producit. Ad hoc tam miserabile spectaculum cum patris animus fluctuaret, uxor ejus, eademque juvenum mater, virilis fortitudinis mulier, varia oratione eum confirmavit, proposita ante oculos, fide erga Regem, charitate in patriam, dignitate nobilissimæ familiae. Liberos alios, illis extinctis, superesse, necdum suam illiusque ætatem, aliis gignendis, præterisse. Illos, etiam si, nunc mortem evaserint, brevi tamen, vel morte fortuita, vel temporis maturitate, fato suo funturos: at, si qua famæ macula in gente Setonia inhæserit, eam in omnem posteritatem permanaturam, ac immerenti etiam soboli aspersuram infamiam: sese non semel, è sapientissimo-
rum ho-

rum hominum sermonibus, audisse laudes eorum, qui se, qui liberos suos ad sacrificium, pro incolunitate patriæ, obtulissent. Illum vero, si urbem sibi commissam dedat, prodere patriam: neque certum etiam de salute liberorum fore: qui enim sperare posset, tyrannum, qui nunc fidem violaret, promissis posterius staturum? Orabat igitur, ne commodum incertum et (si contingat) momentaneum, certa & perpetua redimeret ignominia. Hac oratione cum virianimum paulo tranquilliolem sensit, ne supplicii sceditatem oculi perferre non possent, eum in diversam partem, unde conspici nequibat, avertit. Anglus, secundum supplicium, etiam plerisque suorum ingratum, in Halidonem collem, Bervico propinquum, castra transfert, atque ibi hostem opperitur. Duglassius, quem ante seniores flêctere non poterant, ut, agros Anglorum populando, in se obsidentes averteret, tum ira æstiuans, ac veritus etiam, ne, si post tam nefandum facinus, pene sub oculis suis patratum, abscederet sine pugna, hostem timuisse videretur, certus dimicandi, recta ad eum duxit. Cum, acie instructa, satis diu stetisset, Anglusque se suis locis teneret, nec in æquum descenderet, totam Scotus aciem in adversum collem erexit. Id ejus temerarium consilium similem habuit eventum, hostes enim, per clivum ægre obnitentes, ingenti saxorum & jaculorum vi immissa, antequam ad manus veniretur, consauciant: deinde in appropinquantes ita conglobati irruerunt, ut ruinæ modo, depulso deicerent. Ceciderunt supra decem millia. Sunt, qui, ad quatuordecim desiderata, prodant: è primoribus pene cuncti, qui infelici ad Duplinum prælio superfuerant, petiere. Ex iis clarissimi, memoriæ produntur, dux ipse Arcibaldus, Iacobus, Ioannes & Alanus Stuarti, Roberti, qui proxime post Brussios regnavit, patrui, Hugo Rossia, Kennethus Sutherlandia, Alexander Brussius Carictæ Comites, Andreas, Ioannes & Simon, Fraserii fratres. Incidit hæc Scotorum clades in diem D. Magdalenæ sacrum anno, M. CCC. XXXIII. Secundum hunc conflictum, desperatis aliis subsidiis, Alexander Setonius urbem, Patricius Dumbarius arcem Anglo dedunt, pacti, ut (incolumes) sua sibi haberent. Uterque, in verba Angli jurare, coactus est. Dumbario præterea imperatum, ut arcem Dumbarum, quam diruerat, ne receptaculum anglis esset, suo sumptu denuo instauraret. Eduardus, ibi paucos moratus dies, urbem & belli reliquias Balliolo commendavit: ipse in suum Regnum se recepit, relicto in Scotia Eduardo Talboto, homine nobili ac raræ prudentiæ, cum

CIC. CCC.
XXXIII.

non multis Anglorum cohortibus, qui Balliolum, in reliquis regionibus perdomandis, adiutaret, Nec id quidem. Nobilitate pene tota extincta, perdifficile videbatur, ex iis, qui supererant, aliis ad victorem concurrentibus, aliis in loca munita aut inculta fugientibus. Sed præsidia admodum pauca erant, quæ in fide Davidis permanserant: citra Fortham, insula in lacu, unde amnis Danus fluit, vix, ad modicam arcem sustinendam, patens: & Britannodunum, ultra Fortham, arx in lacu Levino sita: item Kildrumia, & Urcharta, Proximo anno, Legati à Pontifice Romano, & Philippo Rege Francorum, venerunt, ad sedandas Regum Britanniae controversias. Eos Anglus, rerum prospere succedentium cursu elatus, ne in conspectum quidem admittere voluit: ita enim animos, & vires Scotorum fractas existimabat, ut, iterum rebellare, nec auderent, nec possent. Verum, ex occasione levissima, unde minime expectabatur, orta inter ipsos Anglos Perthi discordia, summam tranquillitatem in bellum gravissimum commutavit. Ioannes Maubraus agros in Scotia, ab Eduardo primo suis majoribus datos, deinde, varietate temporum amissos, rursus, Eduardo Balliolo Scotiam tenente, recuperaverat. Eo, sine virili stirpe liberum, defuncto, de prædiis, adversus ejus filias, Alexander, earum patruus, litem intentaverat. Puellarum causam tutabantur Anglicæ factionis homines, Henricus Bellomontius, qui unam earum in matrimonio habebat: Richardus item Talbotus, & David Cuminius, Atholici Comes. Balliolus Alexandro favebat, ac, lite secundum eum dijudicata adversarios adeo offendit, ut palam, de iniquitate decreti, quererentur: & ubi nihil se querelis proficere viderunt ab aula quisque ad sua secederent. Talbotus, dum in Angliam proficiscitur, captus, Britannodunum ducitur, Bellomontius Dundargum, Buchaniæ arcem validam, præsidio firmat: ac non solum eum, de quo lis erat, sed vicinum omnem agrum suæ ditionis facit. Cuminius in Atholiam abiit, & locis commodis permunitis, adversus vim (si quis intenet) se comparat. Hanc tam potentium virorum conspirationem Balliolus metuens, mutat sententiam, ac Bellomontii agro, de quo lis erat, concesso, Cuminium, plurimis & fructuosis prædiis Roberti Stuarti, mox regnaturi, donatis, reconciliat. Alexander, hac injuria ictus, se cum Andrea Moravio, Prorege Scotorum (qui se nuper ab Anglis magna pecunia, redemerat) conjungit. Hæc, diversis temporibus gesta, conjunximus, ne sæpius narrationis cursus rumperetur. Interea Balliolus in regione diversa omnes

munitiones

munitiones circa Renfroam, partim capit, partim evertit. Ibi rebus suo arbitrio compositis, in Botam insulam navigat; Rotefajum arcem comunit. Eam Alano Lilio, quem præfectum juridicundo ante fecerat, tradit custodiendam. Robertum Stuartum, Roberti Brussii ex filia nepotem, diligenter ad necem conquirat: sed ille, opera Gulielmi Herioti, & Ioannis. Gilberti, navicula in continentem adversam vectus, atque equos; advenientem expectantes, nactus, Britannodunum, ad Milcolumbum Flaminium, arcis præfectum, delatus est. Balliolus, cum Botæ res ordinasset, in continente propinqua Dunum novum, sive Noviodunum, arcem in Covalia sitam, cepit: quo metu vicina Nobilitas perculsa, prope tota se ei dedit. Inde reversus, Vere proximo, ad lacus Levini arcem obsidendam, omnem curam intendit. Sed cum res opinione lentior videretur, è sua factione, Ioannem Sterlinum, Equitem præpotentem, adjunctis ei Michaele Arnoto, Davide Vemio, & Richardo Malavillano, cum parte exercitus, ad arcem oppugnandam, reliquit. Illi, ædificato ex adverso præsidio, qua brevissimus est trajectus, cum, ut vi arcem caperent, omnia frustra fuissent experti, impigre propugnantibus Alano à veteri ponte, & Iacobo Lambino civibus Andreanis, eam, exitu amnis clauso, aquis submergere tentant: exit enim amnis Levinus è lacu angustis faucibus, patefacta rupe. Hunc locum, congesto è faxis & cespitibus aggere, obstruere conantur. Sed ea restardius procedebat, quod, ut æstas molientibus erat commoda, ita torrentibus, qui in lacum influebant, pene, tum siccis, aqua, longe lateque porrecta, modicis incrementis augebatur. Hoc modo obsidione ducta in mensem Iulium, in quem incidit dies D. Margaritæ, quondam Reginæ Scottorum, festus, quo die, frequens mercatorum conventus Fermelinodunum, ubi ejus Divæ corpus est sepultum, fieri solet, Ioannes Sterlinus cum majore parte suorum, alii ad mercatum, alii, religionis ergo, eo proficiscuntur, castris, cum non magno præsidio, ad aggerem relictis, nempe de hoste securi, cum neminem adversæ factionis, præter paucos in arce inclusos, esse in propinquis regionibus scirent. Obsessi vero, de absentia Sterlini, & solitudine castrorum certiores, apparatu, ad aggerem perforandum, antea excogitato, primo vespere in Naviculas imposito. sopitis vigilibus, pluribus simul locis eum perforant. Aqua vero, tenues aliquot nacta exitus, brevi latiores sibi ipsa patefecit meatus, ac tanta vi tandem erupit, ut, quicquid erat obvium, devolvens, plana omnia circum inundaret, ac tentoria casaque

& plerisque homines semisomnes, ac iumenta, magno cum fragore, secum in mare deferret. Qui in naviculis erant, egressi, & cum ingenti clamore in attonitos irruentes, huic tumultui tam inopinato alium adjecerunt: tantusque pavor cepit universos, ut nullius, nisi salutis memores, rebus suis hosti relictis, qua quisque poterat, in fugam se conjecerint. Alanus, per ocium, non spolia modo, sed commeatus, ad longam obsidionem paratos, è castris in arcem comportavit. Altera etiam eruptione, cum præfidiariis, qui Kinrossiæ erant, æque feliciter certatum, præsidium captum ac dirutum, obsidio soluta. Eodem fere tempore, quo hæc in Fisa gerebantur. Angli magnis terrestribus navibusque copiis Scotiam intraverunt. Naves cum Fortham subirent, prætoria tempestate ad scopulos afflicta, reliquis vehementer vexatis, majore cum damno, quam præda, domum redierunt. Terrestres copię Glasquam usque penetrarunt. Ibi Anglus, habito conventu procerum suæ factionis, cum intelligeret, nullum neque ducem, neque exercitum adversarum partium superesse, nec suam præsentiam amplius fore necessariam, ipse, Balliolo, cujus ingenio non multum fidebat, secum ducto: Davide Cuminio Atholiæ Comite, qui rei Scoticæ præfesset, relicto, in Angliam abiit. Is primum omnium Stuartorum prædia longe amplissima, ut quæ Botam, Araniam, & Renfroanos agros, bonamque Coilæ & Cunigamiæ partem continebant, occupat. Botæ præfectum juri dicundo (quem alii Serifum, alii Vicecomitem vocant) Alanum Lilius confirmat: vicinis etiam regionibus, ei pariter, jussis. Ipse, in diversam regni partem profectus, Buchaniam & Moraviam suæ ditionis facit: & quanquam, supra privati hominis modum, suas opes auxisset, tamen diplomata omnia, & quæcunque publice mandabat, nomine utriusque Regis, Eduardi Angli, & Ballioli conficiebat. Ea tempestate, quanquam nemo in Scotia, præter pueros ludentes, Brussium Regem profiteri audebat, tamen Robertus Stuartus, qui tum Britannoduni latebat, aliquid per absentiam Cuminii audendum, ratus, Cambellos, familiam in Argathelia potentem, sui consilii certiores facit. Eorum princeps Calenus, circiter quadringentis coactis, ad Noviodunum, arcem Covallix, ei occurrit: eam statim occupant. Ad eum rumore, Botani, exiguo mari dirempti, populariter consurgunt, atque ad veteres dominos properant. Eorum iter ut impediret, Alanus Lilius, cum quibus potuit armatis, occurrit. Vulgus magna ex parte inerme, & quod, impetu magis, quam consilio, coierat, re
subita

subita perterritum, in proximum collem confugit. Ibi magna lapidum missilium copia reperta, armatos, ex contemptu temere subeuntés, velut grandine obruunt: majorem partem antequam ad manus ventum esset, affligunt, ac retrocedentes impellunt ita, ut casu Lilio, cum fortissimo quoque, Ioannem Gilbertum Botanæ arcis præfectum, vivum ceperint, & suorum plurimos armarint cæforum spoliis. Hanc victoriam, non incruentam, secuta est arcis Botanæ deditio. Ad hunc rumorem divulgatum, Thomas Brussius, Carictæ Comes, cum popularibus & vicinis è Coila & Cunigamia, item Gulielmus Carruderus Annandianus, qui semper Anglorum imperium recusaverat, cum amicis & propinquis, è latibus suis prodiens, ad Stuartum venit. Item Ioannes Randolfus, Moraviæ Comes, è Gallis reversus, spem externorum auxiliorum attulit. Igitur animis, ad majora suscipienda erectis, exercitu confecto, ac juvante conatus eorum Gotofrido Rossio, præfecto juridico Ætensi, brevi totam Carictam, Coilam, & Cunigamiam in suas partes traxerunt. Renfroani quoque ad Stuartos, veteres dominos libenter accesserunt. Eorum exemplum secuti Andree Moravii clientes, reliquos Glottianos, partim volentes, partim invitos, ad causam conjunxerunt. Ab his tam lætis initiis, aucta fiducia, ut status publici esset aliqua imago, collectis suarum partium principibus, Proreges creant Robertum Stuartum, etsi adolescentem, tamen qui expeditiones has leviores animi sui obsides erga patriam dedisset: & Ioannem Randolfum, patre ac fratre, viris clarissimis, dignum. Is, cum satis valida manu ad regiones in septentriones versas missus, concurrentibus ad eum, quos immoderati Anglorum imperii pertæsum erat, Davidem Cuminium, subita animorum inclinatione illa perterritum, in Abriam usque persequitur. Ibi, in angustiis locorum deprehensum, & omnium rerum penuria circumventum, ad deditioem compulit: & in verba Brussii coactum jurare, dimisit: adeoque pollicitationibus ejus fidem habuit, ut, discedens, vicarium eum pro se reliquerit. Nec ille segniter Brussianarum partium studium simulabat. Interea Randolfus, in Lothianam reversus, cum veteri amico Gulielmo Duglassio, qui nuper ex Anglia reversus, squalorem diuturnum carceris magnis hostium cladibus ulciscébatur, se conjunxit. Andreas Moravius, qui ad Rosburgum captus fuerat, itidem rediit. Igitur cum ducum abunde esset, Proreges conventum indixerunt Perthum in Calendas Aprilis. Eo cum frequens Nobilitas convenisset, nihil tamen confici potuit, propter simulta-

tem nobilem quæ erat inter Gulielmum Duglassium, & Davidem Cuminium. Causa prætendebatur, quod Cuminii opera Duglassius factum argueret, quod tardius ab Anglis esset dimissus. Cuminio favebat Stuartus: Duglassio ceteri fere omnes: Cuminus vero, quod comitator ad conventum venisset, eas inimicitias causabatur: adduxerat enim tantum amicorum & clientium numerum, ut cæteris omnibus formidolosus esset: augebat suspiciones ingenium ejus, varium & mutabile, animus vastus, & certi rumores, de adventu Anglorum, cum quibus, nemo fere dubitabat, quin se Atholus conjungeret. Nec multo post, Anglus, Balliolum secum ducens, magnis copiis terra marique Scotiam invasit: classis centum & sexaginta navium Fortham subit. Ipse, terrestri itinere Perthum usque progressus, vicinos agros late populando, ibi Cuminium expectat. Interea cum Randolfus Ioannem, qui Æbudas sibi vendicaverat, convenisset, nec cum ad suas partes adungere posset, induciis in aliquot menses in rebus tam perturbatis contentus, Robertum alterum Proregem, inde rediens, gravi morbo implicitum deprehendit. Igitur alienissimo tempore, onere in se unum inclinato, cum Anglo non ausus congredi, vires divisit, per partes eum ut carperet. Audito autem, Geldrorum validum exercitum per Angliam adventare, ut se cum Anglo jungeret, ad limum Angliæ properat. Venienti occurrerunt Patricius, Marcie Comes; Gulielmus Duglassius Lidalianus, & Alexander Ramisæus, tum, in re militari, nemini secundus existimatus. Hi Geldros, in campis Edimburgo proximis, opperiuntur. Ubi primum in conspectu fuere, sine mora concurritur, Post acerrimum conflictum, Geldri victi, in propinquum collem, ubi semiruta arx erat, refugerunt. Postridie, cum omnium rerum penuria laborarent, vitam modo pacti, se dederunt. Randolfus, in gratiam. Philippi Valesii, quem sibi amicissimum prædicabant, non contentus, incolumes & commeatu auctos dimittere, ipse deducendos suscepit: eo in itinere, ab Anglicæ factionis insidiis exceptus, ad Regem deducitur: qui, tum, Perthum valido exercitu obsidebat. Eodem tempore, David Cuminus, cujus omnia consilia ex inclinatione fortunæ pendebant, lætus inimici calamitate, ad Anglum venit: ei pollicetur, se brevi è regno Brusianos exacturum: nec segnius fecit, quam erat pollicitus. Nam, Pertho dedito, & muris nudato, Rex in Angliam redire, parabat: quod commeatus maligne suppeditabantur, Scotis omnibus sub ejus adventum admonitis, ut pecora in montes agerent

alia omnia in loca munita, aut longinqua conueherent, quæ asportare non possent, corrumpere. Neque classis, in qua ei spes rei frumentariæ erat, cum magnopere iuuit. Primum Fortham subiens, cœnobio Monachorum in Æmona insula vastato, cum in aperto mari ad anchoras staret, fœda tempestate vexata, magnam fecit iacturam. Pars navium Ketham insulam propinquam, sed desertam, ægre tenuit: aliæ, longius ventorum vi ablata, ubi se primum receperunt, causam tempestatis in iram D. Columbæ conferentes, ob spoliatum avare & crudeliter ejus Cœnobium: igitur quidquid è præda comparebat, eo diligenter reportandum cum piaculis, curant: neque quicquam, eo anno, memoria dignum, à classe gestum est. Hæ causæ quam vehementer Anglum movebant, magis tamen ei reditum festinavit cogitatio de bello Gallico, quod tum maxime meditabatur. Itaque, velut plane confecto bello Scotico, exercitum reduxit, ac Eduardum Balliolum secum abduxit. Cuminium, ad reliqua perficienda, Proregem reliquit. Ille, ut operam & studium partium Regibus probaret, & hostes ulcisceretur, nihil ad summam crudelitatem reliqui sibi fecit, quæ acerbitas eo visa est indignior, quod illi, ante paucos menses ad extremam inopiam redacto, tam facilis ad veniam portus fuerat. Tres fere, ex omni procerum Scotorum numero, supererant, qui nullis neque pollicitationibus, neque periculis cogi poterant, ut in Anglorum ditionem venirent, Patricius Marcæ Comes, Andreas Moravius, & Gulielmus Duglassius. Hi, Kildrumiam oppugnante Cuminio, junctis viribus, eo pergunt, &, ad Kilblaniam silvam, acre cum eo prælium conferunt. Sed cum Cuminus numero præstaret, & pauci à pluribus prope circumvenirentur, adventus trecentorum militum recentium, cum Iohanne Crago, arcis præfecto, prælium diremit, ac victoriam certam Brussianis dedit. Fortissimus quisque Cuminianorum, aut in prælio, aut fuga, cæsus. Multis fuit saluti Cameronæ, arx Roberti Mennessii, propinqua. Sed cum tantæ multitudini, in arcto stipatæ, comæatus deessent, postridie fuit dedita, ac jurantibus in verba omnibus venia data. Cecidere, præter ducem, ex intimis ejus amicis, Robertus Bradus, & Valterus Cuminus: Thomas, ejus frater, captus, postridie capite multatus. Hæc victoria fecit, ut Randolpho capto, ægrotante Stuardo, confirmaretur, militari suffragio, Andræ Moravio Proregis nomen & imperium. Nani cum literæ à Rege Francorum, de induciis, venissent, proceres Brussiani, ad eas accipiendas, coacti, unanimes consensu, honorem

rem pristinum, quem calamitas ademerat, Moravio restituerunt. Is, paucorum mensium induciis finitis, Lochindoram arcem obsedit. Eam tenebat Davidis Cumini uxor. Ea, quod evenit, futurum prospiciens, ab Anglo petiverat auxilium. Mox Angli, copiis in Moravia expositis, obsessos liberant. Elginum usque (quod est oppidum, ad Loxiam amnem situm) penetrant, obvia ferro & flamma vastantes. Dum Perthum tendunt, Abredoniam cremant: arces per Merniam, Dunotrium, Kinesum, & Lorestonium præsidii occupant: sex Monasteriis proximis imperant, ut muros Perthi, dirutos, instaurent: ac, rebus Scotticis iterum Eduardo Balliolo reverso commendatis, in Angliam abeunt. Discendentibus Anglis, & Scotorum viribus fractis, Henricus Bellomontius, tempus adesse ratus, expetendæ vindictæ de cæde generi sui, Comitis Atholiæ, quoscumque deprehendit, qui in prælio Kilblanensi fuissent, sine discrimine, omnes crudeliter occidit. Eum Andreas Moravus in Dundargo obsessum, ad ditionem compulit, & jurejurando accepto, nunquam hostiliter in Scotiam rediturum, incolumem dimisit: atque uno continuo victoriæ cursu omnes trans Fortham munitiones, præter Cupri arcem, & Perthum oppidum, ejectis præsidiis, captas, demolitus est. Deinde Angliam cum exercitu ingressus, inde magnas prædas egit: & militem, domi inopia confectum, nonnihil recreavit. Tota enim Scotia, eo anno, agris belli injuria incultis, aut incursionibus assiduis utriusque partis vastatis, ita fame laboratum est, ut Angli arcem Cupri munitissimam, vacuum, ob com meatus inopiam, reliquerint. Præsidarios nauta Scotus, ab eis male multatus, dum in Lothianam noctu transportat, in cumulum arenæ, maris æstu recedente, nudatum exposuit. Illi cum in continenti se esse putarent, paulum progressi, atque iterum mari reperto, frustra nautam inclamantes, ad unum periire. Proximo anno, qui fuit M. CCC. XXXVI. Angli arcem Dumbari obsederunt: eam tenebat Agnes, Comitis Martiani uxor, cui vulgus Nigræ cognomen dedit, mulier animi virilis: obsidebant autem Comites, Sarisburiensis & Arundellius. Ea obsidio cum spe omnium diutius protraheretur, duo diversa agmina, in subsidium Balliolo missa, Scotiam intrarunt: alterum ducebat Monfortius, alterum Richardus Talbothus. Cum Monfortio congressus Laurentius Prestonius, exercitum, duce cæso, graviter concidit, ipse, paulo post, è vulnere decessit: amissi ducis iram miles, inhumana captivorum cæde, satiavit: Talbothus à Gulielmo Ketho, deleto exercitu, captus: nihilominus duravit ob-

CC. CCC.
XXXVI.

vit obsidio Dumbari : mari ab Anglis intercluso, commeatum penuria pene obsessos affixit: ac procul dubio dedita fuisset, arx, ni Alexander Ramisæus, audaci incepto, in tempore, subvenisset. Is, nocte intempesta, ad arcem deceptis, qui in triremibus Genuensium maritimum latus observabant, navem ad arcem applicuit: & quadraginta selectos viros, commeatusq; magnam vim exposuit. Deinde, præsidii parte ad suos adjuncta, silentio noctis, cum ingenti tumultu in vigiles Anglorum irruit: ac magna cæde hominum, nihil minus, quam eruptionem à prope victis timentium, facta, proxima nocte, æque occultus, atque ven rat, discessit. Sexto demum mense, Anglos fatigatos, ac frustra omnia expertos, revocante ad bellum Gallicum Rege, Dumbari obsidio soluta est. Andreas Moravius, patria prope peregrino milite liberata, primum Sterlinum, deinde Edimburgum oppugnare, est aggressus, sed, utrinque re infecta, discessit: pacata tamen Lothiana, & in fidem Regis recepta. Interea, animo paulum à laboribus relaxato, dum sua transmontana prædia intervifit, morbo gravi correptus decessit: atque ad Rosmarchiam sepultus, summum apud omnes bonos desiderium sui reliquit: tantas enim res biennio ac semestri, quibus in magistratu fuit, gessit, ut suffecturæ cujuslibet magni ducis ætati viderentur. Post eum Stuartus Prorex fuit, usq; ad Davidis è Gallia reditum. Adolescens adhuc multis præliis levibus, eo anno, ejus auspiciis per Gulielmum Duglassium gestis, victor evasit, nec sine máximo Duglassii discrimine, & crebris vulneribus, nam Anglos è Teviotia expulit: & in Lidalia Heremitagium cepit, magnisque commeatibus de hoste ad Mulrossiam captis, communit. Cum Barclajo adeo acre ac pertinax certamen iniit, ut vix ipse cum tribus comitibus, idque beneficio noctis, evaserit, Ioannis Sterlini copias quanquam gravi prælio devicisset, tamen ab eodem, brevi post, prope circumventus fuit. Verum, ex inopinato tumultu se colligens, post acerrimam pugnam, Sterlinum victum fugavit: triginta comitum ejus interemit: quadraginta vivos cepit. Gulielmo Abernethio, à quo quinquies uno die fugatus fuerat, ita institit, ut, ante noctem, cæsis omnibus ejus comitibus, ipsum secum captivum abduxerit. Nec minore felicitate, Laurentium Vausum, hominem strenuum devicit. Tandem ad Davidem Regem in Galliam abiit, ut eum de statu rerum edoceret. Proximo anno, qui fuit, M. CCC. XXXIX. Stuartus, fortunæ ratus instandum, coacto exercitu, Perthum oppugnare aggreditur, quadrifariam divisus viribus. Sed, Anglis

CIO. CCC,
XXXIX.

acriter oppidum defendentibus, non sine vulneribus rejectus fuit. Tertio demum obsidionis mense, prope desperantibus de successu, Duglassius supervenit, quinque piraticis navibus conductis, quæ machinas atque aliquid militum adduxerunt. Exposita igitur parte militum, reliqui in navibus Tai annis ostium affervare, jussi. Duglassius ipse ad arcem Cuprensem recuperandam, mittitur: eam ab Anglis desertam, Scoti occupaverant, quibus erat præfectus Gulielmus Bullocus sacerdos Anglicus, idemque Quæstor. Cum eo Duglassius transegit, ut, acceptis in Scotia prædiis, in suas partes transfiret. Id eo facilius ei persuasum, quod nec ab Anglis subsidium sperabat, nec Scotis, qui secum in præsidio erant, admodum fidebat: ejus opera forti & fideli, sæpe postea, Scoti sunt usi. Obsidio Perthi jam in quartum mensem protracta, diutius videbatur duratura, nisi Rossia Comes per cuniculos aquam è fossa derivasset: atque ad murum usq; cum suis penetrasset: tum demum dejectis propugnatoribus, telorum vi potissimum è machinis emissorum, deditio facta est, ea lege, ut Angli incolumes, quo vellent, sua omnia exportarent. Intra paucos dies, Sterlinum quoq; oppugnatum, & eadem lege deditum. Mauritius Moravius, Andreæ filius, arci est præfectus. Hac tam subita mutatione rerum Balliolus territus, è Gallovidia, ubi se plurimum continebat, in Angliam abiit. Brevi Post, arx Edimburgi, non vi expugnata, sed arte capta est. Valterus Currius mercator, qui tum forte navem, commeatibus onustam, in æstuario Tai ad Taodunum habebat, accersitus à Gulielmo Duglassio, in Fortham venit. Ibi communicato cum Bulloco consilio, Currius Anglum se simulat, ac duos vini optimi utres, aliaque nonnulla munuscula ad præfectum arcis attulit: oravitque, ut ibi reliquos commeatus distrahere, sine periculo, per eum liceret: si qua re ei præsidiove opus esset: commoneret, se libenter eis, quoad posset, gratificaturum. Præfectus ei, ut aliquot dolia vini, certumque numerum panis nautici afferret, imperat: aditum ei, cum vellet, pollicetur. Ille, quod bene vertat, metu Scotorum, qui sæpe incursiones in loca vicina facerent, summo mane se adventurum, ostendit. Ea nocte, Duglassius duodecimque comites homines lectissimi, nautico vestitu super arma injecto, commeatum ad arcem portant. Suos, quam proxime possunt, in insidiis collocatos, expectare signum, jubent. Progressi paulum, Duglassius & Simon Fraferius, cæteros modico intervallo sequi, jubent. Intromissi à janitore intra munitionem, è trabibus ante portam, arcis structam, cum animad-

animadvertissent, claves ostiorum è brachio janitoris suspensas, ipsum jugulant: & sine strepitu portam arcis aperiunt: deinde suis (uti convenerat) cornu inflato, signum dant: eodem sono & qui erant in insidiis, & custodes arcis admonentur, alteri, ab amicis, alteri ab inimicis arcem teneri: Utrisque properantibus, Scoti onera in ipso portæ aditu dejiciunt, ne ante suorum, qui per difficilem clivum lentius vadebant, adventum valvæ objici, ac ipsi ocludi possent. Acri conflictu edito, ac cæde utrinque patrata, tandem præsidarii cesserunt, cæteris, præter præfectum ac sex comites, occisis. Alii in hunc annum, alii in superiorem conjiciunt expeditionem Alexandri Ramisæi (qui omnes, illius ætatis, Scotos rei militaris gloria anteibat) in Angliam: Erat enim ea tum de virtute ejus opinio, ut, qui non prodiisset ex illius velut schola, militiæ non satis peritus haberetur: Itaque juvenus ad eum, velut unicum bellandi magistrum, frequens ventitabat. Is, cum non paucas ante expeditiones in hosticum, cum parva manu, prospero eventu, fecisset, rebus eorum, tum in Scotia afflictis, aliquid majus audendum ratus collecta magna clientium & amicorum manu, Northumbriam late populatus est: eum revertentem Angli ex omnibus agris & castellis, longe majoribus copiis, consequuntur. Eorum congressum cum Alexander vitare non posset, & suorum animos, ob multitudinem hostium, non nihil debilitatos sentiret, præmissa præda, pedites in insidiis locat: Equites late effusos simulare fugam, jubet: deinde, ubi locum insidiarum præterissent, ad signum buccinæ, rursus in unum coire. Eam equitum fugam Angli veram rati, æque effusi & ipsi sequuntur, ad quos Scoti signo revocati, cum se momento temporis obvertissent, peditesque undique ex insidiis profiliissent, versus est in Anglos, ex re inopinata, terror, ac, non paulo concitatore cursu, quam antea secuti erant, fugerunt: multi occisi: complures capti: præda incolumis domum abducta. Inter captivos, fuit præfectus Rosburgi: cum eum præsidium fere omne secutum fuisset, Alexander oppidum pene vacuum aggressus, primo impetu cepit. Inferiorem quoque arcis partem cum suæ potestatis fecisset, qui restabant, in turrim validam confugerunt: sed, cum pertinacissime oppugnarentur, nec subsidium à suis ullum sperarent, se dederunt. Sunt, qui, Sarisburii Comitem ibi captum, tradant, & cum Ioanne Randolpho permutatum. Sed magis inclinatus animus, ut plures scriptores sequar, qui, Sarisburium à Gallis atque in Gallia captum, prodant.

dant. Randolfus, in Annandiam profectus, arcem suam ad lacum Mabanum de Anglis cepit: ac tres limitum præfecti, Alexander Rami æus Orientalis, Gulielmus Duglassius Medii, Randolfus Occidentalis, ultra veteres fines, qui Alexandro tertio regnante, fuerant, Anglos expulerunt: neque quicquam in solo Scotico, præter Bervicum, tenebant. Sunt, qui Rosburgum à Ramisæo, sopitis vigilibus, de nocte scalis admotis, captum tradant,

CIO. CCD. Anno M. CCC. XLII. die Martii xxx. cum quibus facit liber
 XLII. Pasletensis. Eodem anno, iv. Non. Iulii, David Brussius cum uxore ad Ennerbervium applicuit, anno, quam discesserat, nono: cujus adventus eo fuit omnibus gratior, quo minore in spectum res Scotorum erant. Nam Eduardus, factis cum Philippo, Rege Gallorum, ad Tornacum, trium annorum induciis, atque ita Bello Gallico vacuus, decreverat, totis viribus Scotiam aggredi. Habebat tum in exercitu quadraginta peditum, sex equitum millia: ac, adversus annonæ angustiam magnam classem ornaverat, quæ commeatus terrestribus copiis suppeditaret. Eacum, Novembri mense, solvisset, tempestate sæva jactata, atque in Belgicum & Germanicum littus, post longam vexationem ejecta, inutilis prorsus ad præsentis belli usum fuit. Interea Eduardus, cum terrestribus copiis, circa Novum castrum ad Tinam, in maxima commeatum penuria, se continebat. Ad eum legati è Scotia missi, quatuor mensium inducias, ea conditione fecerunt, ni David Rex, ante calendas Iunias, domum rediret, ut Scoti omnes in Eduardi ditionem concederent. Verum David, audito Angli apparatu, ante legatorum ad se adventum, solverat. Ad Regem ita (uti dixi) reversum, inter gratulantes, qui ab omnibus regni partibus frequentes aderant, venit Alexander Ramisæus, cum omni vita superiore splendide acta, tum recenti militari gloria clarus. Is singulari favore acceptus, & præter custodiam Rosburgi, etiam totius Teviotiæ præfectura judicaria donatus. Hoc in honore sibi eum prælatum, Gulielmus Duglassius ægerrime tulit: nam cum Teviotia pene tota Anglos expulisset, conventibus agendis, quanquam injussu Regis, aliquot annos præfederat: meritis enim in patriam, & nobilitate generis, & familiæ opibus fretus, neminem in eo magistratu, sperabat sibi competitorem futurum. Itaque, totus in ultionem intentus, iram in præsentia suppressit: tandem vero, post tres menses inimicum, conventum habentem in templo, Havici nactus, cum nihil minus expectantem, cæsis tribus comitibus, auxilium ferre conantibus, faucium jumento imposuit:

fuit: atque in Heremitagio mori fame coegit. Eodem serē tempore, eodem genere mortis, per Davidem Barclaium extinctus est Gulielmus Bullocus, homo singulari erga Regem fide. Hæc duo crudelitatis inhumanæ facinora totam pene Scotiam, in factiones distractam, seditionibus replevere. Hæc res Regem adolescentem & nondum militaribus ingeniis assuetum, vehementer exercuerunt: & quanquam summam diligentiam, in perquirendo ad supplicium Duglassio, adhiberet, is tamen per amicos (plurimos enim, ob res præclare gestas, pro libertate, sibi conciliaverat) ac in primis, per Robertum Stuartum, Regis è sorore natum, veniam obtinuit. Maxime valuit, magnifica quidem, sed vera, commemoratio rerum ab eo gestarum, & ratio temporis, quo, pace foris incerta, nec rebus domi quietis, militares homines retinendi, atque etiam omni favore amplectendi essent. Igitur non solum venia Duglassius, sed præfectura Rosburgi & Tevotix donatus est, clementia, fortasse in præsentia non inutili, sed exemplo in posterum, pessimo. David, rebus utcunque domi compositis, expeditionem in Anglos denunciavit, magna Nobilitatis parte ob comæatum, qua laborabatur, penuriam, dissuadente. Collecto satis magno exercitu, Ioannem Randolfum ei præficit: ipse occultus, dissimulato nomine Regio, cum eo proficiscitur: Hæc manus, per duos prope menses depopulata Northumbriam, cum ingenti præda domum rediit. Iterum, intra paucos dies, Rex, se duce exercitus professus, hosticum intravit. Angli, viribus inferiores certaminis alex rem committere, absente in Gallia Rege suo, recusabant: sed, magno equitatu ab omni parte assultantes, à libera populatione Scotos arcebant: quinque primæ Nobilitatis Equites, nuper à Davide in eum Ordinem ascitos, temere longius à suis progressos, cæsis aut fugatis eorum comitibus, hostes capiunt. Rex, ne tempus illic frustra tereret, reduxit exercitum. Tertia expeditione, coactis, quam potuit occulte, copiis, ut hostes nec opinantes magna clade afficeret, cum Angliam, præcipiti Autumno, fuisset ingressus, largis imbribus exiguos torrentes ita augmentibus, ut agrum omnem non modo impervium redderent, sed comæatum advectionem prohiberent, paucis arcibus, ne nihil tanto conatu videretur egisse, dejectis, domum rediit. Non adeo diu post, legatis ultro citroque missis, actum de induciis in biennium, in quas Scotus, ea lege, consensit, modo eas ratas Philippus Gallorum Rex haberet: nam in fœdere inter Scotos & Gallos, ita

cautum

cautum erat, ut neutra gens sine altera pacem, aut inducias cum Anglo faceret, hæc quietam interea Scotiam tenuere. Quarto fere, post reditum Davidis, anno, Gallis magno prælio victis, obsessio ab Anglis Calisio, Morinorum oppido, Philippo per legatos instante, ut Scoti Angliam ingressi, partem virium Anglicarum in se derivarent, exercitus, Perthum convenire, jussus est: eo cum frequentes coissent. David, Comes Rossia, Reginaldum, Æbudarum Regulum veterem inimicum, septemque comitum ejus nobilissimos, noctu ex insidiis aggressus, interemit. Ea cædes valde exercitum imminuit: cum non solum utriusque partis amici & clientes, sed multi etiam vicinorum, civile bellum inter familias potentissimas metuentes, domo discederent. Igitur Gulielmus Duglassius Lidalianus Regi maximopere suadebat, ut, omissa in præsentia expeditione, res domi componeret. Hoc consilio contempto, Rex, amicitia superante caritatem patriæ, in Angliam ducit: ac ferro & flamma omnia, qua ibat, prosternens, sextodecimo demum die in agrum Dunelmensem venit: Angli, partim à Percio collecti, partim ab exercitu, qui Calisium obsidebat, remissi, cum frequentes convenissent, se Scotis, multo celerius eorum opinione, acie instructa, ostenderunt. David, qui nihil minus, quam hostis adventum, metuebat, & Gulielmum Duglassium, ad agrum vicinum depopulandum, miserat, suis signum pugnae proponit. Duglassius, cum in hostem necopinus incidisset, trepida fuga, quingentis viris fortissimis amissis, in castra rediit. Nec infelix rei incipiendæ auspiciis felicius conflictus est secutus. Pugna acriter inita, in prima acie cæsus est, profligatis prius suis, Ioannes Randolfus. Mediam, in qua rex erat, duæ Anglorum acies, altera victrix, altera integra aggressa obstinatum mori, cum eo Nobilitatemoticam penè ad interuersionem ceciderunt. Rex ipse à Ioanne Coplando, cui, telis ereptis, duos pugno dentes excusserat, captus, sed jam duabus sagittis graviter saucius. Tertia, cui Robertus Stuartus & Patricius Dumbarus præerant, acies, visa suorum clade, prope incolumis se subduxit. Post hanc pugnam, ita profligata Nobilitate statim Rosburgum, Heremitagium, aliæque complures arces Anglis deditæ. Scoti coacti, præter quos in Angliatenebant agros, etiam Marcia: Tevotia, Lidalia, & Lauderia cedere: limites Anglorum ad saltum, quem Cocburni vocant, & Soltram prolati. Balliolus, non contentus, ditionem majorum suorum in Gallovidia recuperasse, Annandiam & Nitiam, & quicquid

quid Agrorum ad Glottam adjacet, cæde & incendio pervagatus est: Lothianam quoque adjuncto sibi Percio Anglo simili clade affecit: nec per aliquot annos, in Scotia justus exercitus confici potuit. Accessit ad hæc mala pestis gravissima, quæ partem fere tertiam populi absumpsit: nec, in rebus tam afflictis, à domesticis malis cessatum est. David Barclajus, Eques nobilis, qui Bullocum ante occiderat, hoc quoque tempore, in cæde Ioannis Duglassii Dalkethii affuerat. Eum Gulielmus Duglassius Lidalianus, qui, in prælio ad Dunelmum captus ab Anglis, nondum redierat, per suos clientes curavit interficiendum. nec ipse in Scotiam reversus, diu ei superstes fuit. Nam à Gulielmo Duglassio, Archibaldi filio, nuper è Gallia reverso inter venandum in silva Attica, in ultionem cædis Alexandri Ramisæi, est interfectus. Nec prisorum Scotorum tribus homines, quietis impatientes, à mutuis injuriis temperarunt. Inter hæc mala undique prementia, Gulielmus Duglassius, collecta propinquorum & clientium manu, primum Duglassiam, majorum suorum patrimonium, ejectis Anglis, recuperavit: deinde, è parvo successu, crescente civium erga eum favore, magnam Teviotiæ partem recepit. Interea Ioannes, Francorum Rex, qui patri Philippo & regni & belli fuit hæres, veritus, ne Scoti, tot malis fracti, tam potenti hosti succumberent, misit ad eos Eugenium Garenterium, quadraginta viris fortibus comitatum, petitum ab eis, ne ullam cum Anglo pacem, se inconsulto, facerent. Is quadraginta Scutorum millia, ad militem conducendum attulit: præterea, magnificis promissis, Nobilitatem in suam sententiam traduxit. Illi, acceptam pecuniam inter se partiti, nullo milite conducto, bellum per excursiones frequentes, more suo, administrarunt. Id ubi ad Anglum est perlatum. Lothianam, jam antea male habitam, prope ad vastitatem redegit. Hæc ut ulciscerentur, Patricius Dumbarius, & Gulielmus Duglassius, collecta, quam potuerunt occultissime, magna manu, Gulielmum Ramisæum Dallusium, virum fortem, & notæ in bello industriæ, ad Noramam pagum in ripa Tuedæ frequentem incendendum, cum parte exercitus mittunt, ipsi in insidiis consistunt. Cum, quod quæsitum erat, Ramisæus foret affecutus, perducti ad insidias hostes, ac circumventi cæduntur. Tandem, multitudini impares, deditionem faciunt: pars major capitur. Hoc successu, crevere Scotis animi: itaque iisdem ducibus conjunctis, Thomas Stuartus, Angusiæ Comes, Bervicum tentare statuit. Id occulte ut conficeretur, conductis, undecunque poterat,

rat, navibus scalisque, & reliquo oppugnandarum urbium apparatu imposito, Patricium de suo adventu facit certiozem. Cum ad horam constitutam, quam minimo poterant tumultus, ad muros accederent; vigiles tamen non fefellerunt: quibus, post acrem pugnam, repulsis, Scoti tandem urbe, non sine damno suorum, potiuntur. Arcem ab Anglis, retentam magna vi, sed frustra adoriuntur: Anglus audito rerum Scoticarum statu, coacto exercitu copioso, magnis itineribus eò contendit. Scoti, accepto ejus adventu, nullare ad longam obsidionem satis provisã, urbe spoliata, & incensa, ad sua redierunt. Eduardus, omni genere artificum adhibito, corrupta flammis instaurat: interea ipse Rosburgi manet. Eò Balliolus venit, Scotiæ regno ei cedit: oratque vehementer, ne sibi à Scotis illatas injurias negligat. Anglus, velut ei obsecundans, Lothianam terram marique invadit: &, quicquid supererat, superiori vastationi, corrumpit. Deceverat illa expeditione Anglus, totam Scotiam sic affigere, ut nullas in posterum vires, ad rebellandum, recolligere posset: verum id consilium discussit fœda tempestat, quæ classem, in qua subvehebatur commeatus, ita dissipavit, laceravit, & afflixit, ut paucæ naves iterum in unum portum coire potuerint. Ita Eduardus redire, ob commeatus inopiam coactus, iram suam in Edimburgum, Hadinam reliquaque Lothianæ oppida effudit: eo cum exercitu in Angliam reverso, Gulielmus Duglassius Gallovidiam, Rogerius à Cella Patricii, Nithiam, Ioannes Stuartus, Proregis filius, Annandiam Scotis, hoste expulso, restituerunt. Eodem fere tempore, Ioannes, Rex Francorum, in Pictonibus, magno prælio ab Anglis victus, capitur. Eduardus, cum duobus Regibus captivis, hiemem ageret in summa, inter amicorum gratulationes, lætitia, Scoti, animum ejus gloria satiatur, rati, tum ad æquitatem facilius flecti posse, cum eo per legatos, de Rege suo liberando, egerunt. Brussius, ut facilius sui eum convenire possent, Bervicum est missus: cum de conditionibus non conveniret, iterum Londinum est reversus. Nec adeo diu post, per Legatos Pontificios, qui de pace inter Anglos & Francos, summo studio agebant, cum Scotis etiam est transactum, promissis Anglo, ut nostri scribunt, centum, ut Frossardus, quingentis millibus marcarum Anglicæ monetæ: cujus pecuniæ pars repræsentaretur, reliquum per pensiones solveretur. Ea summa quo facilius conficeretur, Pontifex Romanus sacerdotiorum decimas, in tres annos donavit: induciæ interea factæ, obsides dati nobilissimi

adole-

adolescentes, qui pene omnes in Anglia peste interierunt. David igitur undecimo, quam captus fuerat, anno domum reversus, primum omnium, qui fugæ principes è Dunelmensî præliò fuerant, multavit: Patricio Dumbario partem agri abstulit: Robertum Stuartum, sororis majoris filium, à spe succedendi in regnum removit: atque in ejus locum, substituit Alexandrum Sutherlandiæ Comitis filium, è secunda sorore genitum: & in ejus nomen proceres sacramento adegit. Hujus adolescentis pater, ut procerum voluntates filio conciliaret arctius, latos & fructuosos agros viris potentibus donavit. Sed, Alexandro brevi post mortuo, David Stuarto placatus est, & in Ordinum frequenti conventu, suus ei locus est, omnium decreto, restitutus. Sed id, aliquot annis posterius est factum. Proximos fere quinque annos, in pacandis discordiis civilibus, Rex consumpsit: quo in tempore duæ clades inciderunt: altera, ad paucos pertinens, ex inundatione aquarum. Tantum enim aquæ pluvix de cælo dejectum est, ut torrentibus & fluviis per Lothianam in agros effusis, non pontes modo & molas aquarias, sed plerasque rusticas domos, cum pecore & dominis, vis aquarum in mare detulerit, arbores radicibus evulserit, oppida quoque prope fluminum ripas pene deleverit. Hanc calamitatem secuta pestis, multos omnium ordinum atque ætatum consumpsit. Pacatioribus jam rebus, Anno millesimo trecentesimo sexagesimo tertio, in conventu Ordinum Rex ad Apolectos retulit, de Anglo aut ejus filio (si quid sibi humanitus evenisset) ad regnum capiendum, in Scotiam accersendo. Id, sive tædio bellorum, utriusque gentis commodis prospiciens, sive (quod alii putant) ab Anglo jurare coactus, fecerit, oratio ejus fuit adeo omnibus ingrata & molesta, ut non expectato, dum ordine sententiæ rogarentur, omnes, clamore confuso, vocem abominarentur: ac nihil propius fuit, quam ut, qui liberrime vociferati fuerant, iram ejus metuentes, defectionem circumspicerent. Quorum ubi timorem rescivit, remissa ira, eos in gratiam recepit: Cæteris ubique pacatis, montani in armis perstabant: nec solum inter se, fœda atque inhumana crudelitate, sæviebant, sed vicina etiam late populabantur. Hos Rex cum ad concordiam nulla ratione posse adducere, per homines callidos discordias augendas curavit, donec, ferocioribus mutua cæde consumptis, cæteri tractabiles & mansueti redderentur. His domi forisque editis, in arce Edimburgensî decessit, anno vitæ quadragesimo septimo, regni

CIC. CCD.

LXIII.

C13. CCD.
LXX.

gni prope tricesimo nono, Salutis humanæ, millesimo trecentesimo, septuagesimo, septimo die mensis Maii : vir sane in omni virtutum genere, ac in primis iustitia & clementia, memorabilis : & cui in bonis malisque rebus exercito, semper magis fortuna, quam industria defuisse videatur.

C. REX.

Davide vita functo, cum proceres frequentes ad Linnuchum præsto fuissent, ut Roberto, ab avunculo jampridem Regi designato, ineunti Regnum gratularentur, ambitio Gulielmi, Comitis Duglassii, prope in seditionem rem adduxit. Petebat enim, jure hæreditario, Regnum sibi decerni, ut qui à Balliolo & Cuminiis esset oriundus. Sed cum deprehendisset, suam petitionem omnibus esse ingratham, ac in primis amicorum suorum intimis, Georgio & Ioanni Dumbariis, fratribus, quorum alter Comes esset Marcix, alter Moraviæ: Roberto Areskino, trium arcium firmissimarum, Britannoduni, Sterlini, & Edimburgi præfecto, petere destitit: & se Regi Roberto professus est obtemperaturum: & Rex, ut eum arctiore vinculo amicitix complecteretur, filiam suam Gulielmi Comitis filio despondit. Hoc anno, induciæ in quatuordecim annos factæ, sunt per Anglos violatæ. Cum ad frequentem Mercatum, quo, ad tertium Idus Augusti, ex locis etiam longinquis utriusque Regni magna multitudo solebat convenire, plerique Marciani aessent, è familiaribus Georgii Dumbarii quidam est interemptus. Hujus cladis auctores cum Georgius, ex jure, quod inter limitaneos observatur, per sæciales peteret, ut vel sibi dederent, vel ipsi in eos animadverterent, tandem, cum æquitatem vinci gratia cerneret, injuriam dissimulat, ac proximum in diem, nundinis solennem, occulte manum parat, oppidumq; ex improvise adortus, omnes puberes occidit: tecta incendit, & cum ingenti præda domum rediit. Angli, ut eam cladem ulciscerentur, pari crudelitate Ioannis Gordonii, Equitis illustis agros pervagati sunt. Nec multo post, Gordonius, Angliam ingressus, cum ingenti hominum pecudumque præda coacta rediret, Ioannes Liburnus longe majore manu collecta, redeunti sit obviam. Ibi, infestissimis utrinque animis, pugna conferta, cum aliquandiu vario Marte certatum esset, victoria penes Scotos fuit. Ductor Anglorum cum multis propinquis & clientibus captus. Henricus Percis, Comes Northumbriæ, vir magni animi, qui tum limitis Orientalis erat præfectus, indignissime ferens has suorum clades, coactis amplius septem millibus hominum, ad vicum

Dunsum,

Dunsum, Ioanne Scoto, qui Subtilis cognominatur, magis, quam ulla alia re, insignem, castra posuit. Ibi rustici & pastores, nullis aliis armis freti, quam crepitaculis, quibus cervos & pecora, quæ illic passim sine custodibus vagantur, absterrent, nocte colles Lanymiorum montium, vico proximos, infederunt. Ejus crepitaculi hæc forma est: In summo hastili satis longo, infixis costis ligneis, in semicirculum curvatis, super eas pellem circumtendunt, ad eam maxime formam, qua sunt laternæ, quas vulgus Lutetiæ Fallotas appellat. Huic lapillos paucos, sed durissimos indunt, quibus agitata cum ingenti sonitu, feras à segetibus absterrent. Hoc genere crepitaculorum ingenti strepitu in imminentibus Dunso collibus edito, equi Anglorum perterriti, vincula rumpunt, ac, passim per agros palantes, in prædam agricolis cedunt. In exercitu toto tumultuatum, & ad arma, clamatum est: & cum hostes adesse crederent, illam noctem infomnem duxerunt. Mane, intellecto ludibrio, multis jumentis una cum equis amissis, sex millia passuum (tantum enim is vicus ab Anglia abest) relictis impedimentis, pedibus prope fugietium modo, transierunt. Eodem die, quo Percius à Dunso cessit, Thomas Musgravus, Bervici præfectus, cum aliquor cohortibus, ut se Percio conjungeret, egressus, in insidias, Joanne Gordonio (de itinere ejus præmonito) collocatas incidit. Ibi circumventus cum suis, majorem hostium manum ratus, in fugam se conjecit, sed retractus est una cum suis. Nec ad Occidentalem limitem Ioannes Ionstonius expertus & prædæ & gloriæ fuit. Parvis enim, sed crebris incursionibus ita finitimos exercuit, ut non minus damni, quam magni exercitus soleant, eis dederit. Rebus ita primo biennio, feliciter succedentibus, tertio ab inito regno anno, Eufemia Regina, Hugonis Comitissæ Rossicæ filia, moritur. Ex ea Rex ternos liberos genuerat, Valterum, posterius Ierniæ, & Davidem, Atholiæ Comites, & Eufemiam, quam Iacobo Duglassio nupsisse, à nobis ante commemoratum est. Robertus non tam impatientia cœlibatus, quam amore filiorum, ex Elizabetha Mora prius genitorum, ipsam uxorem duxit. Hanc enim eleganti forma, Adami Mori, illustris Equitis, filiam, adhuc, adolescens, vehementer amat: ex eaque tres filios, ac duas filias suscepit: eamque Gifardo, viro nobili in Lothiana, curaverat collocandam. Verum, sub idem fere tempus, Eufemia Regina, & Gifardo, Elizabethæ marito, defunctis, Rex, sive consuetudine veteri Moræ inductus, sive (quod à multis traditur) ut filios, quos ex ea genuerat, legiti-

mos faceret, matrem eorum sibi matrimonio junxit : filios statim divitiis & honoribus auxit. Ioannes natu maximus, Carictæ, Robertus Taichæ, Alexander Buchaniæ Comites sunt facti, adjecta etiam Badenacha. Nec hac munificentia contentus, Comitibus ad Sconam indiētis, obtinuit, ut, præteritis Eufemiæ liberis, in Rege creando, gradus ætatis observarentur : quæ res postea tam numerosam familiam prope extinxit. Biennio fere proximo, cum nec certa pax, nec bellum esset, levibus incurſionibus, ac prope latrocinis, utrinque certatum est. Interea decessit Eduardus tertius. Et successit Richardus Secundus, nepos ex Eduardo filio, Burdegalæ natus : Regnum iniit, undecimo ætatis anno : quo tempore, legati Caroli Quinti, Francorum Regis, in Scotiam venerunt. Causa adventus eorum fuit, ut vetus fœdus cum Roberto renovarent, eumq; hortarentur, ut, Angliam aggressus, Franciam (aliqua ex parte) bello levaret. Interim dum conventus eis exhibetur, Alexander Ramisæus, ut Angli ex Frosfardo narrant, quadraginta selectis juvenibus comitatus, nocte intempeſta, sopitis vigilibus, Bervici arcem cepit, omnibus, qui eam tenebant, aut cæsis aut captis. Oppidani, inopinato malo isti, accito Percio, cum x. millibus armatorum arcem, undique obsidione clausam, acriter oppugnant. Harum rerum nuncio ad conventum Scotorum perlato, Archibaldus Duglassius, de periculo propinqui sui sollicitus quingentis tantum equitibus comitatus, eo advolat : sed, intercluso ad obsessos omni aditu, nulla re gesta, discessit. Arx, postquam per dies aliquot valide fuisset defensa tandem vi capitur : in omnes, præter unum Alexandrum, sævitum est. Hæc illi. Nostri, opera sex hominum plebejorum è Marcia arcem captam, ac deinde, cum eam tenere non possent, relictam, tradunt. Non adeo diu post conventum, Iacobus Primus, Duglassiæ Comes, coactis viginti millibus hominum, Angliam ingressus, Pennerum oppidum, frequentibus Nundinis, ex improvise cepit, diripuit, incendit : exercitumque spoliis oneratum, incolumem reduxit : & cum præda, pestilentiam domum retulit : quæ, quanta nunquam alias, vi biennio per totum Regnum sævit. Angli, ut parem cladem Scotis rependerent, Solvæo transmissis, Scotiam ingressi. Talbotus, dux acerrimus, quindecim millia militum ducebat : hoc numero fretus, longe lateque populando, vastitatem faciebat. Cum exercitum præda gravem, reduceret, non longe à finibus Angliæ, in valle angusta, castra posuerat. In eas angustias Scoti plus minus quingenti noctu ingressi, in securos & imparatos, &, magna ex parte, in-

te inermes irruerunt: ac primo impetu, obuiis trucidatis, tumultu vero & pavore latius fuso, totum exercitum in fugam vertunt. Multi ibi occisi: ad ducentos & quadraginta capti: plurimi, ut in subita trepidatione, temere flumen ingressi, perire: reliqui, prædæ exuti, qua cuique proximum fuit, domos rediere. Cum interea bellum, terra marique, maximis viribus cum Gallis ab Anglo gereretur, ac præterea pars virium Anglicarum in Lusitaniam mitteretur, ex conventus publici decreto, missus est in Scotiam Ioannes, Lancastriæ Dux, Regis Angli patruus, qui de pace ageret, ut, tot bellis undique circumstrepentibus, ab eo latere, quod maxime patebat, saltem quies esset. Missi à Scotis, jam de eius adventu per fœciale certioribus, qui cum eo transigerent, Iacobus Duglassiæ, & Ioannes Dumbarius Moraviæ Comites. Induciæ in triennium factæ Sed, dum ibi de pace agitur, civile bellum in Anglia longe gravissimum exarsit. Primus auctor fuisse dicitur, Ioannes, cognomento Balus, sacrificulus. Is cum, plebis animos, ob quatuor nummos Anglicos, in capita singulorum imperatos, vehementer offendi, videret, primum, in confessionibus & secretis conventiculis oblique, mox, ubi sermonem suum non ingratum auribus sensit, aperte cœpit vulgus adversus proceres inflammare. Accedebat, ad recentem causam, alia vetustior, quod magna Rusticæ plebis pars propemodum servilis conditionis erat. Ad hos cum se adjunxisset magna opificum manus, & aliorum, qui, nec in re nec in fama, quod perderent, haberent, tantum injecere tumultum, ut in magnum summæ rei periculum fuerit deventum. Hæc, cum in concilio Legatorum nunciata essent, tamen utriq; rem tam diu dissimularunt, donec de pace transgressissent. Tum Duglassius Lancastrio inquit, se, quo in statu res Anglorum sit, jam ab initio usque scisse. Tamen tantum abesse, ut momenta temporum, vel ad bellum gerendum vel ad pacem commodius conficiendam, captarent, ut etiam nunc, si opus esset, quoad tumultus cessaret, tutum ei sit hospitium: vel tutius rediret, quingentos equites, qui eum deducerent, se, sint parati. Lancastrius, etsi, neutra conditione ut uteretur, sibi in præsentia opus fore, speraret, tamen prolixè gratiè egit. Verum cum, domum rediens, Bervico (ab urbis prætorio) excluderetur, accepta fide publica, in Scotiam ingressus, dum seditio popularis conquiesceret, se continuit. Indiæ triennialibus finitis, Anno millesimo trecentesimo octuagesimo quarto, mense Ianuario, Archibaldus Duglassius, Gallæ, adjecto sibi Iacobo Duglassiæ, & Georgio Mar-

CID. CCD.
XXCIV.

gio Marcæ Comitibus, obsedit Mabanum, arcem ad lacum ejusdem nominis sitam, unde prope quotidianæ excursions in agros propinquos fiebant. Præfectus arcis, repentino malo iectus, cum hoste pepigit, ni intra octavum diem auxilia sibi advenirent, se eam dediturum. Deinde, cum ad nonum usque diem, cum summa molestia, propter Hibernas procellas & continuos imbres, Scoti ibi perstitissent, quarto die Februarii, ex pacto arx dedita est. Qui proxime Rosburgum accolebant, metuentes, ne & illa arx similiter opprimeretur, curant, Grastocum, hominem nobilem & copiosum, & qui in re militari apud suos magnum nomen habebat, ei arci præficiendum. Is cum non modo commearus amplos, sed omnem domesticam suppellectilem illo mitteret, ratus, nec alibi eam commodius, ad suos usus, neque tutius, ab hoste, servari posse. Dumbarius, cum & iter & diem, per exploratores rescisset, insidiis commode locatis, longum agmen, & confusum ex militibus, plaustrariis, & vulgo promiscuo, invadit, ac, sine pugna, magna præda cum ipso domino potitus, statim se recepit. Anglus, ut damna accepta ulcisceretur, & incursions reprimeret, memorabili aliqua calamitate, Lancastrium, cum ingenti terrestri navalique apparatu, in Scotiam mittit. Lancastrus ipse, per Marciam & Lothianam, Edimburgum usque venit. Classis, ad Fisæ maritima pervastanda, missa. Militibus Edimburgum volentibus incendere, Dux memor, ante paucos annos illic se (à suis exclusum) benigne & hospitaliter fuisse tractatum, ignem tectis arcuit. Non fuit eadem humanitas in copiis navali-
bus: nam, Æmonam insulam ingressi, cœnobium Monachorum direptum incenderunt: similique crudelitate usi sunt, in omnibus locis, in quæ exscenderunt: donec à Nicôlao & Thoma Reskinis, Alexandro Lindesio, & Gulielmo Cunigamio, multis captis, quibusdam captis, adeo trepida fuga in naves fuerant compulsi, ut, præter alia damna in ea festinatione accepta, quadraginta librum fune nautico, in quo pendeabant, cæso, submergi ante oculos, permiserint. Vix Lancastrus domum se receperat, cum Gulielmus Duglassius, prope vestigiis ejus insistentibus, arcibus, quas Angli in Scotia, post Duncimensè prælium, tenuerant, partim captis, partim dirutis, Tevioriam omnem, præter Rosburgum, Scotiis restituit: ac latrocinia, per licentiam bellorum grassantia, compulsi sunt: nec ipse diu his rebus superstit, febre, in arce Duglassiæ, exsternus. Successit ei Gulielmus Duglassius, filius, omni virtutis ore tanto patre dignus.

gnus. Interea, cum annuæ induciæ prope Bononiam Belgicam fuissent factæ inter Francos, Anglos, & Scotos, Francique, quibus erat mandatum, ut, ea de re, Scotos facerent certiores, negligentius se gessissent: proceres Anglorum, Scotis finitimi, locum sibi datum, rati, ut magna aliqua clade hostem ex improviso afficerent, nec, ante induciarum denunciationem, spatium ulciscendi ei relinquerent, cogunt ad decem equitum, sex sagittariorum millia: ac Scotiam ingressi, ducentibus Northumbriæ & Notingamiæ Comitibus, late fusa populatione, omnia vastant: sed præcipue Duglassiorum & Lindesiorum agros. Scoti, qui, rumoribus acceptis de induciis, omnem belli cogitationem abjecerant, vehementer & suæ negligentia, & hostium perfidia irati, quam primum possent, ultum ire, statuunt. Rumor interim incursionis Anglorum Francos, qui renunciare jussi erant inducias, suæ tarditatis admonuit. Hi cum sera festinatione superiorem cessationem corrigere contenderent, ac, in ipso incursionis ardore, Londinum venissent, ibi benigne & hospitaliter excepti, ac blandis & amicis invitationibus retenti, donec rescitum est, Anglos ex hostico reversos esse: tum demum dimissi, cum in Scotiam venissent, ac mandata exposuissent, pleraque omnis Nobilitas, ac maxime, qui recentissimæ cladis damna senserant, fremere, eamque ludificationem Anglorum non ferendam, clamare. Eos cum Rex frustra placare conaretur, ac induciis omnino staturus, videretur, illi rem, disceptando, prolatant, donec clam per amicos quindecim fere millibus equitum collectis, stato die, Duglassius & Lindesius, ac Dumbarius clam ex aula secedunt, &, cum suis conjuncti, Angliam infesto exercitu ingredientur: & vastato Northumbriæ, ad Novum castrum usque, agro, per Comitum Notingamiæ & Maubraiorum ditionem reversi, quicquid ferro flammaque fœdari potuit, corrumpunt, ac diruunt. Tum demum, cum ingenti hominum, pecorumque præda, se domum conferunt, ac statim inducias publicandas curant. Sub earum finem, Anno millesimo trecentesimo octuagesimo quinto, venit, à Rege Gallorum missus, Ioannes Viennensis, classis Gallicæ præfectus, cum auxiliariorum circiter duobus millibus: è quibus, centum erant equites cataphracti: ducenti qui scorpionibus (quos posterior ætas maluit arcubalistas appellare) tela mitterent: cæteri pedites promiscui generis erant. Attulerant & pecuniam, in sex mensium stipendia: præterea munera, &, in iis quadringentas panoplias, quæ viris fortibus dividerentur, Is, convento Rege,

CIS. CCD.
XXCV.

Northumbriam una cum Iacobo Duglassio ingressus: tribus arcibus dirutis, cum ulterius progredi vellent, largioribus per Autumnum fuis imbribus, redire coguntur. Acceleravit etiam eorum reditum certus, de Richardo Anglo, rumor. Majore, enim, quam unquam alias, ira in Scotos incensus, quod non modo ipsi Regnum ejus omni belli clade infestarent, sed peregrinos etiam accersissent: & eo tempore potissimum, quo Gallus in Angliam cum infinita multitudine hominum transmittere parabat. Anglus igitur, maximo exercitu coacto, in quo scriptores eorum, sexaginta millia peditum, octo equitum fuisse tradunt, statuerat, ita Scotorum vires frangere, ut, in multos post annos, exercitum conficere non possent. Magnam præterea classem cum comitatibus Fortham subire, jubet: quod sciret, eam Scotiae partem, quam ingressurus erat, bellis continuis, per multos annos, exhaustam: & si quid reliqui esset, incolas id in regiones proximas comportaturos. Securus præterea de Gallo erat, quem sciebat hibernis tempestatibus se non commissurum. Cum illis copiis Scotiam ingressus, nulli loco, neque sacro, neque profano, nulli homini, qui modo militari esset ætate, parcebat. Interea Ioannes Viennensis, qui magis, quid Rex suus discedenti mandasset, quam quid Scotorum res poscerent, meminisset, cum Duglassio assidue agebat, ut prælio decerneret. Ille, cum sæpe respondisset, Scotos non ob animi aliquam erga Gallos alienationem, sed ob infirmitatis suæ conscientiam, prælium detractare, eum tandem in locum arduum, unde tuto speculari posset hostium agmen, subduxit. Ibi cum longo ordine transeuntes Anglorum copias oculis perlustrasset, facile in Duglassii sententiam descendit. Proximum eis visum est, ut, qua sola ratione hosti nocere possent, ipsi pro tempore confectis copiis, Angliam adorirentur. Ingressi diversissimo à Regis exercitu itinere, Cumbriam regionesque ei propinquas longe lateque populantur. Angli, Lothiana omnibus malis afflictæ (nam, ne comitatibus deficerentur, non audebant, longius à sua classe discedere) cum, jam instante hieme de reditu consultarent, erant, qui, Scotorum vestigiis insistendum, & in reditu ad certamen (velint, nolint) pertrahendos, existimarent. Viarum periti, ex adverso, ostendunt itinerum, per palustria & montosa, difficultatem, & plerunque angustias, omniumque rerum tantam inopiam, ut vix transitus esset paucis, & expeditis, qui secum comitatus, in aliquot modo dies, comportarent: deinde, superatis viarum difficultatibus, proximam, quæ eos exciperet, regionem,

regionem, non admodum natura fertilem, & ab hostibus vastatam: &, ubi his malis perfuncti fuerint, cum hoste levi & procuratore rem futuram, quem difficilius esset invenire, quam, si prælio se committat, vincere: quique inventus, nisi suis locis, cogi ad pugnandum, non posset. Ejus rei periculum ab Eduardo tertio, ejus avo, factum, cum Anglorum maximo, nullo Scotorum incommodo. His auditis, & omnium animo obversantibus aliis, quæ fert hiems in solo frigido malis, & subeunte, quæ cuique domi sunt cara, pignorum memoria, facile de sententia discesserunt: &, qua venerant, recta domos pergunt. Ita utrique, libere in hostico prædati, nusquam hoste conspecto, ad sua sunt reversi. Scoti, cum pro certo haberent, Anglos, usque ad proximam ætatem, in expeditionem non prodituros, Rosburgum aggredi decreverunt, oppidum propinquum, & longe proximis regionibus infestissimum. Eo cum frequentes convenissent, de oppido nondum expugnato, dissidium inter Scotos & Francos est ortum. Galli enim, cum in oppugnationibus urbium Scotis essent, ex multo usu bellorum domesticorum, peritiores, magnosque sumptus in id bellum impendissent, oppidum, si caperetur, æquum censebant, sui juris & Gallicæ ditionis esse, Scoti contra, iniquum esse, contendebant, ut præmium universi belli penes auxiliarios esset: quos autem sumptus fecerint, eos non Scotis, sed sibi Gallum impendisse, ut hostium vires distraheret, & partem belli averteret à Gallia: quod si ad calculos placeret revocare amicorum officia, justius Scotos à Gallis totius belli impensas posse repetere, quam eos auxilii latri præmia postulare, ac ejusmodi præmia, quæ, nulla memoria, vel data, vel petita ab amicis, vel audierimus, vel legerimus. Postulationis autem iniquitatem, vel inde facile apparere, quod Scotis integrum fuisset, per Anglos, in pace conquirere, ac Regum potentissimorum, inter se bellantium, sese spectatores præbere. Gallis non idem licitum fuisse, nisi, bona Galliæ parte cedere, voluissent: nec se videre, cui usui ejus oppidi possessio Gallis esse posset, nisi, ut (velut fræno injecto) pacis bellique arbitrium penes se esse vellent. Quod si id eorum consilium esset, non solum utilius, sed etiam honestius Scotorum Regibus esse, eo carere, quam, tam levi de causa, in servitutem se voluntariam dedere. Sin tam iniqua petitione Galli redditum ad suos, quem jam pridem moliuntur, excusare conentur, nihil hac excusatione opus fuisse: nam, ut ultro advenerunt, ita suo eis arbitrio semper licuisse discedere. Neque quenquam morari, quo mi-

nus abeant, quando eorum, si inviti manserint, operam inutil-
 lem fore, prospiciant. Ita reditum est à Rosburgo, re infecta: &
 cum antea sæpe graves querimonix utrinque fuissent, tum (si
 diutius res in eo statu permanissent) aperte inde inimicitix vi-
 debantur brituræ. Origo autem dissensionum, ex diversa utri-
 usque in bello vivendi consuetudine, processit. Scoti enim & An-
 gli, non minus verecunde & continenter, in bello, quam in pa-
 ce, apud cives suos agunt, & bona fide ab hospitibus accepta
 solvunt. Franci vero, quasi publice permisso latrocinio, quacun-
 que transeunt, prædas agunt: &, qui à pueritia huic vivendi ra-
 tioni assueverunt, quod semper factum viderunt, jure fieri, pu-
 rant. Itaque, ante id tempus, cum nec Franci à solita rapacitate
 se continere, nec Scoti, insolitam servitutem suscipere possent,
 sæpe rixæ, atque interdum pugnx, aliis aliena rapientibus, aliis
 sua tuentibus, conserebantur. Tum, post hanc ad Rosburgum
 alienationem, cum Gallorum pabulatores, tanquam brevi dis-
 cessuri, majore, quam antea, licentia raperent, & rustici, indi-
 gnati se paucis & peregrinis prædæ esse, jumenta sæpe abstrahe-
 bant: ministros pabulatum missos, & milites vagos vulnera-
 bant, atque interdum occidebant. Querimoniis ad consilium re-
 latis, uno omnium agricolarum consensu, respondetur, se gra-
 vius à Gallis, qui se dicerent amicos, quam ab Anglis, ex profes-
 so inimicis, expilari. Itaque, non prius peregrinos discessuros,
 quam data damna compensarent: nec ab hac pertinacia à Du-
 glassiis, hominibus maxime popularibus, deduci potuerunt. Re-
 misso igitur exercitu, Dux in Scotia retentus, donec omnibus
 esset persolutum. Galli cum ad Calendas Novembres vela fecis-
 sent, Scoti, sive laboribus bellicis superioris anni fatigati, sive
 præda; (tot secundis expeditionibus) satiati, ea quidem hieme
 quieverunt. Proximo Vere, Gulielmus Duglassius, Arcibaldi
 Reguli Gallovidiani filius, in Hiberniam navigavit, ut crebras
 Hibernorum exscensiones, in Gallovidiam factas, & in præsen-
 tia ulcisceretur, & in posterum prohiberet. Erat is Gulielmus
 Scoticæ juventutis, omnibus corporis & animi virtutibus lon-
 ge primus: ingens corpus, & perinde vires, formaque (quod in
 tam vasta magnitudine, raro solet evenire) cum virili dignitate
 grata. Accesserant ad hæc belli decora, sæpe cum paucis longe
 plures hostium aggressus, victor evaserat: nec in ulla fuit expe-
 ditione, in qua virtus ejus non enituerit. Atque hæc bona quæ
 in plerisque solent esse invidiosa, comitas & modestia omni-
 bus ut grata essent, efficiebat. His ejus virtutibus Rex, etsi, no-
 thum

thum eum esse non ignoraret, tamen impulsus, Aegidiam filiam, raræ in illa ætate pulchritudinis exemplum, & à multis nobilissimis juvenibus expetitam, ei collocavit: Nithiamque, Gallovidiæ proximam regionem, dotis nomine, dedit. Igitur, cum ad Kerlinsfordam, oppidum, ut in ea gente opulentum, suos exposuisset, res improvisa magnum oppidanis terrorem attulit: adeo, ut statim ad eum miserint, qui, de conditionibus, agerent. Nec Duglassius abnuit: interea, de hoste securus, Robertum Stuartum Durisderanum cum ducentis militibus misit, ad com meatus in naves importandum. Oppidani tempus, ad consultandum, nacti, auxilia à Dundalco accersunt. Missi quingenti equites: eo subsidio oppidani aucti, & ipsi bipartito in hostem ducunt: ut, omnibus videlicet cæsis (quod, multitudine freti, per facile factu putabant) etiam navibus potirentur. Sed utrobique victi, oppidum captum, direptum, & incensum. Quindecim navigiis, quæ in portu stabant, spoliis urbis oneratis, atq; obiter Manna insula spoliata, ad lacum Rianum, qui partem Gallovidiæ à Cariæta dirimit, appellunt. Ibi statim Duglassius cum recessisset patrem suum in expeditionem adversus Anglos profectum, eo & ipse, quantum potest, festinat. Fuerat autem ea expeditio, hac maxime de causa, suscepta. Richardus Anglus, cum Scotiam superiore anno fuisset ingressus, nec quicquam sacri, aut profani inviolatum omisisset, domum reversus, in maximam seditionem incurrit, quæ omnem totius Regni statum immutavit. Huic malo ut mederetur, cum magistratus, præfecturas provinciarum, & minorum rerum curationes (ut in hoc genere fieri solet) ab aliis in alios transtulisset, ea ratione, odiorum incendia non tam fuerunt extincta, quam tecta, & in tempore mox eruptura. Scotia contra tranquillitate summa fruebatur, sed incerta: nam & juvenum robore florebat: nec alia ætas Imperatorum feracior erat. Nobilitas igitur, belli avida, in omnibus cœtibus fremebat, tantam, ulciscendi veteres Anglorum injurias, opportunitatem negligi, quam illi nequaquam, rebus nostris perturbatis, præterituri essent. Robertus autem Rex, homo natura quietior, & ob ingravescentem ætatem, ad bella suscipienda tardior, publicis injuriis non satis permoveri, videbatur. Ioannes ejus filius, natu maximus, ingenio segnis, & equi percussu claudus, ad labores castrenses perferendos, parum credebatur idoneus: ad Robertum, Fisæ Comitum, natu proximum, fit procerum concursus. Ibi, prope deplorato statu publico, facile inter omnes convenit, ulciscendam esse cladem nuper

per acceptam: in id cum quisque alacriter operam suam offerret, delectus indicitur, in proximas Nonas Aug. sed occultus, ut utrunque Regem, & Scotum & Anglum, juxta lateret. Sed Anglos res minime sefellit: qui cum per exploratores rem, diem, locumque conveniendi comperissent, & ipsi contra, simili dolo capere hostes, conantur. Proceres enim cæteros admonent, ut suos quisque paratòs habeant, non in certum quidem diem, sed quandocunque opus esset, ut ad signa convenirent. His ita compositis cum jam audirent, non procul à limite in Tevioria Scottorum ad triginta, aut, ut vult Frossardus, quadraginta millia convenisse, decreverunt (quoniam, cum tanta multitudine congregari, non auderent) nihil, ante hostis adventum, esse conandum: & ut interim commodius celarent consilium, domi quisque suæ se continerent, dum animadverterent, in quam tandem regionem tanta se effunderet procella: ac tum demum, ad eorum motus, consilia sua accommodarent: & (quod Autumno superiore ab hoste factum observarant) diversam tum Scotiae regionem ingressi, clade cladem rependerent. Interea mittunt exploratorem, qui de hoste propinquo certiora omnia renunciaret: quod referre putarent plurimum, non modo instituta, sed facta, dictaque postrema cognosceret. Qui missus erat, cum sermone, cultu, armatu nihil à cæteris differret, facile pro Scoto sefellit. Omnibus vero, quæ scire intererat, satis compertis, ad equum, quem arbori alligarat, rediens, eum furto sibi ablatum esse deprehendit. Igitur ocreatus, penulatus, calcaria indutus, totoque habitu equestri, cum se pedes ad iter dedisset, cœpit res esse suspecta: eoque, cum longiuscule abesset, missis equitibus, velut è fuga retractus, & interrogatus, quis & unde esset, quidue ita abiret, cum non satis constanter responderet, ad duces exercitus productus, metu gravioris pœnæ injecto, Anglorum consilia eis aperuit. Scoti ergo, his compertis, & ipsi rei agendæ ordinem mutant: exercitum dividunt ita, ut major pars Carleolum versus iter intenderet, eique præessent duo Regis filii, Fifæ & Ierniæ Comites: præterea Archibaldus Duglassius, Gallovidianus, Comitesque Marriæ & Sutherlandiæ: alteram, quæ Northumbriam ingrederetur, ducerent Iacobus Duglassiæ, & duo fratres Dumbarii, Georgius & Ioannes, hic Moraviæ, ille Marciæ Comites. Iis attributi trecenti equites, & duo millia peditum, præter equitum ministros. Singulos enim equites sequuntur minimum singuli robusti ministri, qui, leviter armati equorum prope cursum adæquant, & cum res poscit, manum cum hoste conferunt. Disper-

titis ita copiis, qui in Cumbriam & Carleolum versus iter intenderant, cum exercitu valido cuncta ferrent, agerentque, hostem obvium non habuerunt. Duglassio, in diversa parte omnia vastanti, non eadem fortuna fuit: expeditionis enim suæ rationem ita instituerat, ut, quam magnis, & occultis posset itineribus, transmissa Tina, Dunelmum præteriret, ac tum denum, populationi se daret. Id ab eis tanta cum celeritate & silentio factum est, ut primum, ubi essent hostes ex incendiorum fumo intelligerent Angli. Percius senior, in Northumbria & vicinis regionibus, auctoritate & opibus longe princeps erat. Re ad eum delata, duos filios, juvenes impigerrimos, Henricum & Rodolfum, ad Novum castrum præmittit, cæteris eò convenire jussis, eo maxime consilio, ut Scotos reditu ad suos intercluderet. Illi vero, agro Dunelmensi, longe fertilissimo, omni belli clade affecto, præda ingenti potiti, Tinam iterum transeunt, ad tria fere millia passuum supra Novum castrum. Ibi homines, domi nobiles, & gloria cupidi, &, hoc qualicumque successu elati, turpe sibi ducebant, si rusticis tantum, ac non etiam urbibus, terrorem inferrent, ad Novum castrum adequitant: & oppugnationem comminati, contumeliis hostem clicere tentant. Cum biduum ibi restitissent, ac levia plerunque vario eventu, certamina conseruissent, unum tamen, ac postremum, posteriore die, sub vesperum, omnium ora oculosque in se convertit. Ipsi enim duces, genere, opibus, ætate, atque animis pene pares, decorum exultimabant, se ab utroque exercitu spectari pugnantes. Igitur cum, ex provocatione, processissent in medium Iacobus Duglassius, & Henricus Percius, atque infestis hastis concurrissent, Percius equo dejicitur. Anglis, ad auxilium, concurrentibus, cum Duglassius hostem attingere non posset, hasta ejus potitur: atque, eam quatens, exclamat, ut facile exaudiri posset, se spolia ejus in Scotiam laturum. Ita dirempta pugna, Scoti (ut prope urbem civibus frequentem, & hostium plenam) intentius egere vigilias. Postridie Scotiam versus iter capeffunt, sed lente: graves enim spoliis erant. Præda dum paulum procedit, arcem hostium propinquam expugnant, & diruunt: atque, inde iterum iter ingressi, ad Otterburnum perveniunt: qui locus à Novo castro octo ferme millia abest. Ibi, de reliquo itinere, consilium ineunt. Pluribus videtur, Carleolum versus ad alterum exercitum eundum: neque (quod ab initio convenerat) certamen cum quoquam contrahendum, priusquam omnes copiarum se conjungerent. Contra, Duglassius auctor erat, bi-

duo aut

duo aut triduo ibi manendum, ut rebus confutarent Percii magniloquentiam, qui affirmabat, eos non laturos in Scotiam suam lanceam: interea, ne ociosi essent, arcem propinquam oppugnari posse. Hæc sententia, licet pluribus minus utilis videretur, tamen in Duglassii gratiam, ab omnibus est recepta. Communitis igitur, pro tempore, castris, quæ, ab una parte, paludibus erant satis tuta, ad arcis oppugnationem animum intendunt. At Percius, uti erat ingenio ferox, ut acceptam deleret ignominiam, statim abeuntes sequi cum præsentibus copiis, cupiebat: sed à senioribus, metu insidiarum, est retentus. Neque enim verisimile credebant, Scotos, tam paucos urbem validam aggredi, ausuros, nisi majores vires, alicubi in propinquo latentes, haberent. Eo die, & proximo, rebus magis exploratis, comperiunt, à majore exercitu nihil timendum, ut qui longissime à Duglassianis abesset. Igitur Percius cum decem millibus fortissimorum virorum se in viam dedit, non expectato Dunelmense Archiepiscopo, qui, ea nocte adventurus, dicebatur, satis virium se ratus habere, ad debellandos hostes, qui plus minus dimidio, pauciores erant. Cum jam primi Anglorum conspicerentur, aliis Scotorum cœnantibus, aliis ab oppugnatione arcis propinquæ defatigatis, & ad quietem compositis, subito, Ad arma clamatur. Dum reliqui armantur, peditum pars major, & complures ex equitum ministris, freti qualicunque illa munitione castrorum, impetus, Anglorum sustinent. Equites multum juvit res prius animadversa: nam cum inter se disputarent, de exercitu hostium excipiendo (venturos enim expectabant) collem vicinum magno usui sibi fore, vident: eum igitur circumvecti, dum Angli aditum castrorum oppugnant, in latus obliquum eorum intervecti, late stragem, latius etiam tumultum fecerunt. Sed Anglus, abundante numero, subsidiariis in aciem inductis, facile ordines restituit. Hic tamen tumultus hoc Scotis profuit, quod, segniore interim pro castris pugna, spatium eis fuit egrediendi, & suam aciem explicandi. Interim nox utroque oppressit: sed admodum brevis, ut mense Julio, & locis ad Septentriones expositis: & forte cælo sereno, Luna prope pernox lucis diurnæ usum præbebat. Pugnatur igitur acerrime, ut inter homines utrinque nobiles, & de gloria magis, quam de vita, sollicitos. Percius, ignominiam delere, Duglassius, partum decus novo facinore illustrare, contendebat. Ita utrinque, impari quidem numero, sed pari animorum contentione, in multam noctem pugnatum est. Ibi obducta Lunæ nubes cum discrimen, hostis,

hostis, an amicus esset, sustulisset, paulum intermissa pugna: Luna vero nubibus liberata, inferentibus se vehementius Anglis, Scoti, pedem referentes, nonnihil loco cessere: ac Duglassii vexillum pene amisere: cum, ab altero cornu', duo Patricii Hepburnii, pater & filius, ab altero, Duglassius, per suorum ordines penetrantes, in primam aciem, ubi plurimum erat discriminis pervolant, tamque atrox prælium cient, ut multis vulneribus illatis & acceptis, suos in locum, unde pulsati erant, restituerent. Nec Duglassius eo contentus, cum duobus comitibus, Roberto Harto, & Simone Gleadunino, propinquo suo, in medios hostes irrumpens, vires animi robore corporis æquans, quacunque se objiciebat, circa stragem ingentem edebat. Amici, quanquam acriter contenderent, antequam ad eum penetrare possent, tribus lethalibus plagis faucium, atque humi dejectum comperiunt. Iuxta eum jacebat, multis plagis perfossum, Hartus: Sacerdos autem, qui per omnia discrimina ei semper adhæserat, corpus Duglassii, viribus defectum, securi ab injuria tuebatur. In hoc statu, propinqui ejus, Ioannes Lindesius, Ioannes & Valterus Sinclari, de eo cum rogassent, ecquid valeret, Ego, inquit, recte valeo: morior enim, non in lecto segni fato: sed quemadmodum omnes prope mei majores: illa vero à vobis postrema peto: primum, ut mortem meam & nostros & hostes cæletis: deinde ne vexillum meum dejectum sinatis: demum, ut meam cædem ulciscamini. Hæc si sperem, ita fore, cætera æquo animo feram. Illi, ante omnia, corpus amiculo, ne cognosceretur, tegunt: deinde erecto vexillo, Duglassii, nomen (ut mos est) quantum possunt, inclamant. Ad eam vocem, tantus est factus concursus, tanta alacritate in hostem incursum, ut eum continuo ultra locum pugnae longe propulerint. Nam, ad nomen Duglassium, non solum vulgus, sed Ioannes, Moraviae Comes, accurrerat, ab ea parte rem laborare, credens. Iam enim adversam sibi aciem, capto minore Percio, multis vulneribus faucio, & in castra, ut curaretur, misso, vehementer perculerat. Itaque, languidiore in aliis partibus pugna, Duglassiani, qui ad vexillum convenerant, Anglos, & viæ diurno labore, & nocturna pugna fessos, dissipant: & eodem impetu, Henricum Percium, ducem hostium, capiunt. Eo amisso, cæteri, sine ordine, se in fugam conjiciunt. Cæsi fuerunt in illo prælio, ex Anglis M. D C C C. X L. vulnerati circiter mille, capti ad mille quadraginta. E Scotis, cæsi centum, capti in fuga, dum pauci plures Anglos sequuntur, ducenti. Iacobus Lindesius

desius Matthæum Redmannum, Bervici præfectum, inter effuse fugientes, ex armorum pulchritudine, unum è potentioribus ratus, in eum cursum intendit: ille, cum tria millia passuum fugisset, eoque jam lasso, se cursu non speraret evasurum, statim se in pedes coniecit. Lindesius, sine mora, idem facit. Tandem post conflictum satis longum, Anglus, genere armorum inferior, Scoto se dedit: ab eo domum dimittitur, juratus, intra vicesimum diem se rediturum. Hæc tum erat, inter finitimas nationes, adversum captivos humanitas, quæ & hodie, inter limitum accolæ, optima fide perdurat. Si quis ad diem dictum non redeat, hæc pœna est. In congressibus, quæ, ob res repetundas, fieri solent, qui deceptum se queritur, manus effigiem aut chirotecam, in hasta oblonga, omnibus conspicuam circumfert: Ea summa apud ipsos infamia habetur: adeo, ut, qui fidem violavere, amicis propinquisque fiant detestabiles: nec paulo honestior eos convictu, sermone, aut domo sua dignetur. Lindesius, captivo hac lege dimisso, magnam armatorum multitudinem conspiciens, ad eos recta proficiscitur, nec prius hostes esse cognovit, quam tam prope adequitasset, ut, se recipere, non posset. Erant autem Episcopi Dunelmensis copiæ, qui, cum ad Novium castrum tardius venisset, quam ut Percium assequi posset, nec, ante proximum diem eum cum hoste congressurum, putaret, suos per ocium cœnare, jussit: ac, paulo post cœnam, iter ingreditur. Sed, priusquam procul ab oppido abesset, cum ex fugientibus de adverso prælio rescisset, in oppidum reversus, cum amicis, de Scotis persequendis, consultat. Decretum, ut, sub Solis ortum, omnes in armis præsto essent: mane ad decem millia equitum peditumque promiscui generis, ex propinquis locis aderant. Hi animum Episcopo fecerunt, ut confestim ad hostes, quam proxime poterat, duceret, & eventum pugnæ tentaret: eos enim, & superioris pugnæ & diei, qui eam præcesserat, labore, & plerosque vulneribus fessos, & ob secundum prælium, negligentiores deprehensurum, ratus, non difficilem sibi promittebat victoriam. Ejus adventu per exploratores comperto, Comes Moraviæ, quem omnes, mortuo Duglassio, unum intuebantur, convocatis illustrioribus, de captivis consultat, quos, semel in fidem receptos, trucidare, crudele videbatur, & servare turbam hostium prope suis æqualem, periculosum. Consensum est, ut jurati, dum confingeretur, nihil moturos, & etiam si à suis vindicati forent, captivos tamen permanensuros, in castris, cum levi custodia, relinquerentur, quæ præsen-

tem pœnam, si quid quis attentaret, de omnibus expeteret. His ita dispositis, è superiore victoria pleni animorum, in aciem prodeunt muniti, retro paludibus, dextra lævaque, concœdibus: illud etiam imperatum, ut, simulac hostis appropinquaret, singuli buccina, quam, è cornu bubulo, suspensam, à collo gerebant, quam possunt maximum clangorem ederent: qui sonus, cum per se terribilis esset, etiam percussu collium multiplicatus, longe majoris multitudinis speciem reddebat. Angli, qui magno gradu venerant inter stragem suorum pugnaturi, & horribili illo sono, & alacritate hostium, in acie ex adverso stantium, attoniti, cum neque dux militi subitatio, neque miles duci imperito satis fideret, statim retro, unde venerant, signa convertunt. Interea cum Lindesius, uti dictum est, captus, & in Novo castro relictus, à Redmanno conspectus, & agnitus esset, cum summa humanitate habitus, domum liber dimittitur. Hoc tam repentino tumultu Scoti leviter defuncti, domum redire statuunt. Radolfum Percium, quod, graviter vulneratus, jactationem itineris ferre non posset, rogantem, ut ad Novum castrum, ad curandas plagas, ire liceret, ac pollicentem, cum primum in equo laborem viæ ferre posset, quocumque à Comite Moraviæ vocaretur, se venturum, fide (ut mos est) de reditu accepta, dimittunt. Ejus exemplum sexcenti captivi secuti, venia impetrata, ad suos redierunt: multi præterea è tenuioribus, ut ex quibus plus oneris, quam emolumenti sperabatur, sine precio dimissi: è nobilioribus, Henticus, & cum eo prope quadringenti retenti, & in Scotiam abducti: verum brevi fere omnes, quod ipsi sibi statuerunt precium, eo liberati. Ita illa ætate, ut ait Ennius, non cauponantes bellum, sed belligerantes, de libertate & gloria, homines decertabant. Duglassii, ac virorum illustriorum corpora, tertio die, ad Mulrossiam delata, pompa militari sepulta sunt. Hæc, uti gesta sunt. Hæc, uti gesta sunt, ad alterum, qui Cumbriam populabatur, exercitum nunciata, gratulationem de victoriâ turbarunt: ac prope omnem, è secunda fortuna, lætitiâ in acerbissimum luctum commutarunt, ita enim desiderium Duglassii militares homines affecit, ut, non modo qui ipsum erant secuti, sed alter exercitus taciturnus ac mœstus, non secus, ac si victus fuisset, domum se receperit. Accedebat etiam ad publicam commiserationem, quod in ætatis flore, quod sine liberis decesserat, ac prope solus à se partæ victoriæ fructu caruerit. Patrimonium defuncti ad Arcibaldum, Gallovidiæ Regulum, cognomento Austerum, devenit, & ipsum quoque

quoque gloria belli florentem. Hæc est illa ad Otterburnum pugna memorabilis, non solum militum ducumque, in pugnando, magnanimitate, perseverantia, laborum tolerantia, & in victoria, modestia, sed vario maxime eventu, quod victor, in summa gloriæ expectatione, morte præventus, sui laboris fructu potiri, non potuit. Victus, etsi tum profligato exercitu captivus, multos tamen annos ei pugnae cum laude superfuit. Pugnatum est, ad x i i. Cal. Aug. anno Salutis nostræ M. C C D. C I D. C C D. xx c i i x. Hac victoria, paulo tranquilliore domi forisque statu publico, cum Rex, per ætatem, rebus gerendis non sufficeret, atque eam de se opinionem, ex proxima expeditione, quam, eo inconsulto, susceperant, intelligeret, Ioannesque ejus filius, natus maximus, ingenio esset segni, & magis ad otium compositus, quam ad res arduas obeundas, habito conventu publico, Robertum, Fife Comitem, vicarium Regni fecit: & Governatorem appellavit: nam, qui ante eum, magistratum gesserant, fere Custodes vocabantur. Henrico Percio, genere & factis claro, apud Scotos captivo, in locum ejus est successus Comes Martialis, quem vulgo Marecallum vocant, homo verbis, quam armis ferocior. Is, cum Scotorum in pugna Otterburnensi virtutem elevaret, & Anglorum ignaviam graviter increparet, utriusque gentis odium adversum se concivit. Certe Robertus, Scotorum Prorex, adeo illa ejus jactantia, fuit offensus, ut justam causam duxerit, cur expeditionem adversum eum susciperet: ingressus in hosticum, una cum Archibaldo Duglassio, tum Duglassie Comite, recta ad hostem, qui, magno cum exercitu prætolari, dicebatur, duxit: atque, ubi eo pervenit, statim pugnandi copiam fecit: ad morantem Caduceatorem misit, qui eum ad æquam certaminis aleam provocaret. Sed cum Martialis locis tutis, & accessu difficilibus se teneret, nec responsum caduceatori daret, Robertus, postquam aliquot horas aciem suorum ostentasset, exercitum in agros circumjacentes prædatum mittit: atque ea maxime loca, in quibus Martialis diversari solebat, populatus, suos præda graves, sine certamine, reduxit. Hæc expeditio etsi nimis levi de causa fuisset suscepta, tamen non minus Angli, quam Scoti, gaudebant, hominis vanitatem ita fuisse refutatam: ille autem, quoties ea de re mentio fiebat, charitate civium, quos in discrimen (sine causa) nollet exponere, id à se factum excusabat. Hoc ipso tempore, cum ex induciis in spem pacis, inter Francos & Anglos, per Pontificem & vicinos Principes, ventum esset, ea lege, ut utrorumque amici ascriberentur,

Anglo-

Anglorum videlicet Lusitani, Francorum Scoti, & Hispani Castellanienses: Robertus Rex, omnibus suis repugnantibus, unus frustra assentiebat: neque enim ipse, pacem vel inducias facere poterat, nisi ex sententia publici conventus, neque firmas polliceri, sine publico decreto: nec Nobilitas, dolorem suum tacitum adversus Gallum continere poterat, ex quo illum modo usum caperent, ut, cum esset bellandum cum hoste, arma de manibus detraheret, & fructum superioris victoriæ, spemque futuræ auferret. Tandem, post longam altercationem, Legatus, qui à Gallo venerat, vix impetravit, ut ea de re, Scoti in Galliam legatos mitterent, cum iis actum, ne, sua pertinacia, spem pacis propinquæ impedirent. Nec Robertus Rex diu superfuit: nam in arce sua, quam Dunum Donaldi vocant, decessit, Anno M. CCC. XC. ad XIIV. Cal. Maii. Vixit annos LXXIV. Regnum tenuit XIX. ac dies viginti quatuor. Hic Rex per legatos bella, fere semper optimo successu, gessit: paucis ipse præliis interfuit: quod factum alii ætati; alii ignaviæ tribuunt: Id vero omnes, uno ore, consentiunt, virum fuisse optimum, pacisque artibus, cui libet bonorum Regum facile comparandum. Ius enim diligenter, atque æquabiliter dicebat: latrocinia severe coercerebat: in factis summa constantia, in verbis fides inerat. Regnum, quod temporibus turbulentis, acceperat, domi, iustitia & æquitate sedatis discordiis, pacavit: & ab hostibus ita recuperavit, ut tres tantum arces reliquas haberent. Eo defuncto, initium rerum turbandarum, unde minime expectabatur, est exortum. Alexander, Buchaniæ Comes, liberorum Regis, ex Elizabetha Mora, natu minimus, ob levem causam, Episcopo Moraviensi erat infensus: cum ipsum, ad eadem nancisci non posset, iram in sacram Elgini ædem, omnium, quæ tum in Scotia erant, pulcherrimam, convertit, eamque incendio delevit. Eodem anno, Gulielmus Duglassius, Nithiæ Regulus (quem diximus, virtutis ergo, generum à Rege ascitum) Dantisci, ad Vistulam, occisus fuit, percussoribus à Cliffordo Anglo in eum submissis: Duglassius enim, rebus domi tranquillis, ne in ocio languesceret, in Borussia, ad Bellum sacrum profectus, tale specimen virtutis dedit, ut universæ classi, quæ maxima & ornatissima erat, præficeretur. Orta vero altercatione cum Anglo, ex antiqua æmulatione, eum honorem moleste ferente, ad certamen singulare, ab eo fuit provocatus. Provocator, secum cogitans, in quam ancipitem Martis aleam se demissurus esset, hominem per sicarios tollendum curat.

CIO.
CCD. XC.

LIBER DECIMUS.

C I. R E X.

C I O.
C C D. X C.

ROBERTO Secundo successit Ioannes filius, natu maximus, Id. Aug. anno Salutis humanæ, M. C C C. X C. Hic, cum ad eum usque diem Ioannes vocatus fuisset, de Ordinum sententia, mutato nomine, Robertus est appellatus. Idne factum sit, propter duorum Regum, alterius Franci, alterius Angli, quibus id nomen fuerat, calamitatem, an, ob duorum Robertorum, qui nuper in Scotia Regnum tenuerant, in pace & bello virtutem, & felicitatem, quando ea de re nihil certi traditur, ego quoque pro incerto relinquo. Igitur Robertus Tertius cum vitiis magis careret, quam virtutibus esset illustris, penes eum Regium nomen penes Robertum, eius fratrem, rerum gubernaculum permanfit. Initio regni, foris quies fuit, induciis triennialibus cum Anglo factis: ac paulo post, in quatuor annos præterea prorogatis. Domi, motus principium factum à Duncano, seu Dunacho Stuardo. Is, ex fratre Regis Alexandro, Buchaniæ Comite, natus, patre feroci ferocior filius, avo mortuo, ratus, locum rapinis aliisque injuriis fore, manu valida prædonum cinctus, in Angusiam descendit, & , velut ex hostico, prædas agere cœpit. Huic Valterus Ogilujus, cum Valtero Lichtonio fratre, dum obsistere conantur, cum sexaginta suorum cæsi fuerunt. Hoc successu latrones elati, cum longe vehementius plebem affigerent, audito adventu Comitis Crafordiæ, quem Rex, ad comprimendam eorum insolentiam, miserat, expeditiores fuga celeri in latebras suas se receperunt: è tardioribus multi cæsi, multi comprehensi, & ad supplicium ducti. Verum hominum inquietorum nequitia, quo minus in plana & regiones campestres erumperet, cohibita, domi inter ipsos vehementius exarsit. Dux autem potissimum familiæ insignes inimicitias, insigni crudelitate, exercebant. Hi cum, neque jure de controversiis desceptare, nec amicorum arbitrio eos committere vellent, missi à Rege, ad eos pacandos, duo comites, Thomas Dumbarius Moraviæ, & Iacobus Lindesius, patre defuncto, Crafordiæ, cum animadvertissent, gentem ferocem, neque voluptatis modo, sed etiam mortis contemptricem non posse domari, sine magna bonorum virorum ex adverso cæde, rem astu tractare instituant. Igitur seorsum Principes eorum allocuti, ante oculos
ponunt

ponunt, quantum universis periculum, ex mutua inter ipsas cæde, impenderet: nec, si altera familia alteram penitus extinxerit, id, sine gravissimo vincientium damno, posse evenire: nec, si posset, ibi certaminum finem fore: quippe, cum victori, multis congressibus debilitato, bellandum adversus Regem foret: qui quam infestus esset utrisque, vel ex eo intelligi posse, quod, ad utrosque adhuc incolumes, delendos, ipsi cum copiis missi sint. Verum, se salutis quam sanguinis eorum cupidiores, si audire vellent, rationem inituros, ut, nec inhoneste nec inulti, nec invito Rege, pacificari possint. Id cum audire cuperent, conditio proponitur, ut ex utrisque triceni, ensibus modo armati, coram Rege decertent: victis, impunitatem præteritorum fore: victoribus, decus, auctoritatem, Regis etiam & procerum gratiam. Cum ea conditio satis utrisque placuisset, dies certamini dictus est, quo die, cum principes familiarum cum suis in aulam convenissent, campi ad Septentrionale urbis Perthi latus, pars, fossis præaltis à reliquo seclusa, eis ad congressum assignatur, structis circa spectaculis. Cum multitudo ingens hominum ibi confedisset, mora pugnae paululum facta est, quod, ex alteris tricenis, unus metu latuisset, nec pauciores, adversus plures decertare, vellent: nec reperiretur, qui in absentis locum, succederet: nec ex adversa factione quisquam, eximi se numero pugnantium, pateretur, ne velut è propinquis contemptus, ac rejectus videretur. Tandem sellularius opifex prodiit, ac, se in absentis locum successurum est professus, si aurei scutati Gallici dimidium præsentaretur sibi victori, ac in posterum, donec viveret, de victu caveretur. Ita, rursus æquato numero, certamen initur: ac tanta corporum animorumque contentione pugnatur, quantum efficere poterat odium vetus, novis detrimentis inflammatum, in hominum ferocissimorum crudelitati assuetis ingeniis: & victori, res decusque, victo, mors & ignominia proposita. Nec minor spectantes horror, quam pugnantes furor tenebat, deformes corporum laniatus, detruncatosque artus, & in hominis effigie, rabiem ferarum detestantes. Illud autem in primis ab omnibus est animadversum, quod nemo se omnium fortius gereret, quam suppositivus ille & mercenarius bellator, cujus opera maxime victoriam partam existimant. Superfuerunt enim certamini, ex ea, cui se ille addixerat, parte, præter ipsum decem: sed omnes, magnis vulneribus graviter saucii. Ex altera factione, restabat unus, qui, cum corpus adhuc ferro haberet intactum, iniquamque certaminis fortunam sibi videret ob-

C I O . C C D .
X C V I .

jectam , in Taum flumen propinquum se conjecit , ac adversariis , quo minus eum sequerentur , ob vulnera tardatis , in adversam ripam evasit . Hac ratione , ferocissimo quoque cæso , multitudo sine ducibus relicta , in multos post id annos , à tumultuando , repressa , ad agriculturam rediit . Hæc pugna incidit in annum Salutis M . C C C . X C V I . Biennio fere post , in conventu Ordinum Perthi , Rex Davidem filium , octodecim annos natum , Rothesajæ , Robertum fratrem , Taichix ac Fisæ jam dudum Comitem , Albinae duces vocat . Hic vani honoris titulum primum inter Scotos , magno ambitionis , nullo virtutis incremento , est celebratus : nec cuiquam postea feliciter cessit . Comitem etiam Duglassiæ Rex voluit eodem titulo afficere : sed ille , ut erat severus , constanter speciem supervacui honoris recusavit : & si quis hoc ei nomen ominaretur , gravissime increpabat . Sunt , qui , Gubernatoris titulum à patre datum Roberto , Regis fratri , hoc anno à Rege confirmatum , & Lindesiorum familiam titulo Comitum Carfordiæ auctam , tradant . Sed nec illud constat inter eos , Thomafne , an David vocaretur , qui primus , ex ea gente , Comes fuit appellatus . Proximo anno , Richardus Secundus , Anglorum Rex , coactus , se regno abdicare . In ejus locum , suffectus est Henricus Quartus . Initio regni ejus , nondum finitis induciis , nova belli semina cum Scotis jacta sunt . Georgius Dumbarius , Marcix Comes , Elizabetham filiam Davidi , filio Regis , desponderat , ac bonam dotis partem jam dependerat . Archibaldus , Duglassiæ Comes , ægre ferens , hominem potentem & æmulum sibi prælatum , causatus Ordinum consensum (quod in nullis , ante , Regum nuptiis quisquam factum meminerat) neglectum , filiam suam Mariam , cum ampliore dote , obtulit : perque fratrem Regis Robertum , qui tum omnia poterat , effecit , ut à Rege acciperetur conditio , & nuptiæ , ex Ordinum decreto , confierent . Hac injuria simul , & ignominia ictus , Georgius , graviter cum Rege expostulat : & cum facta infecta fieri nequeant , saltem dotem filix repetit . Ea tam justa postulatione repulsa , cum , nihil æqui se impetraturum , cerneret , præoccupatis cunctorum ab æmulo animis & auribus , ab aula non solum iratus , sed etiam minabundus , discessit : & arce Dumbari sororis filio , Roberto Metellano , tradita , in Angliam abiit . Robertus arcem fœciali à Rege missa , statim tradidit . in eam Duglassius cum præsidio receptus , Georgium domum reversum exclusit . Ille , recepta uxore , liberis , & amicorum intimis in Angliam rediit . Ibi , cum homo domi potens , &

foris

foris etiam clarus, & injuriæ impatiens, cum Percio, Duglassii nominis hoste infestissimo, consilia contulisset, fretus amore erga se finitimorum Scotorum, è quibus, plurimi aut clientes, aut propinqui, aut alioqui beneficiis ei devincti erant, totam Marciam excursionibus ac prædis, è Duglassiorum prædiis agendis, brevi infestam reddidit. Scotus primum Georgium hostem publicum, omnibus bonis ejus Fisco adjudicatis, denunciat: deinde sæcralem ad Anglum mittit, qui transfugam ex fœdere reposceret, & de violatis induciis, conquereretur. Ad ea postulata, impudenter ab Anglo responsum est, se fidem publicam Georgio dedisse, nec Regium promissum violari debere: tanquam sanctius esset observandum, quod privatim transfugæ esset cautum, quam quod publice, per Legatos & Fœciales esset confirmatum: induciarum enim, quæ cum Richardo factæ fuerant, nondum exierat dies. Interea Henricus Percius junior, quem Plexippum diximus cognominatum, & Georgius Dumbarius non cessabant, excursionibus vicinos Scotorum agros vexare. Id cum aliquoties ab eis impune factum fuisset, è successu crevit audacia: ac, duobus millibus hominum coactis, Lothianam ingressi, circa Hadinam late populati. Halim arcem frustra oppugnaverunt. Cum ad Lintonem (is vicus est ad Tinam, Lothianæ amnem situs) confedissent, subito adventu Duglassii perturbati, relicta non modo præda, sed impedimentis quoque, se in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut nusquam consisterent, donec Bervicum esset perventum. Hæc circa initium Februarii, Anno M. C. C. C. gesta sunt: quo anno, reverso domum sæciali, bellum Anglis est indictum: & Archibaldus Duglassius, cognomento Austerus, vir nulli majorum, in quovis genere laudis, inferior, morbo decessit, alienissimo patriæ tempore, tot nuper imperatoribus diversis casibus amissis. Successit ei eodem nomine filius, Ad Id. Aug. Anglus, contractis maximis copiis, Scotiam est ingressus. Cum Hadinam venisset, triduum ibi moratus, Letham duxit. Ibi quoque cum totidem dies fuisset, arcem Edimburgi obsedit. Adversus hunc Gubernator magnum exercitum ita lente ducebat, ut facile appareret, eum non moleste laturum, si arx ab Anglo, & cum arce David, Regis filius, caperetur: jam enim non obscure prava ejus ambitio se prodebat. Fratrem enim, velut imbellem, contempto, liberis ejus, quo regnum ad se traduceret, quibus poterat modis, perniciem moliebatur: eorumque calamitates pro lucro sibi deputabat. At Anglus contra, velut, terrorem belli ostentando, pacem

CIC. CD.

quæreret, inimicitias clementer exercebat: leviter enim oppugnatione arcis tentata, obsidionem solvit: ac sine magna, qua transibat, noxa, domum rediit, magnam clementiæ & inoderati animi laudem, & veniens & abiens, adeptus: nam & deditos humaniter habuit, & à locis sacris, vim omnem abstinuit: erga plebsq; etiam, ob hõspitii paterni memoriam, munificentia usus: quæ res, ut illi benevolentiam, ita Gubernatori odium conflavit: quod neq; bellum, ut adversus inimicum, acriter gereret, nec, Regem tam facilem & beneficum sibi amicum facere studeret, Post Henrici reditum in Angliam, Georgius Dumbarius, magis frequentibus, quam magnis incurfionibus, fines Scotorum infestabat. Ad eum reprimendum, quoniam assidua magis, quam numerosa manu erat opus, Duglassius, divisus in mediocres manus regionatim copiis: suos singulis duces, qui, per vices, vel hostium incurfiones prohiberent, vel ipsi eos infestarent, dedit. Prima fors Thomæ Haliburtonis Dirlitonii fuit: qui satis uberem ex hoste prædam, ex agris Bamburgo proximis, retulit. Non fuit idem successus Patricio Hepburno, qui majore manu latius discurrebat: nam cum, numero suorum fretus, incautius cum præda rediret, ab Anglis oppressus, periit, & cum eo flos Lothianæ juventutis. Archibaldus Duglassius, ut suorum cladem ulcisceretur, consentiente Gubernatore, supra decem hominum millia coegit: cum eo clarissimi procerum una profecti: & in iis, Mordacus, Gubernatoris filius. Cum Northumbriam usque, ad Novum castrum ad Tinam, transcurrissent, & ferro ac igne late stragem dedissent, congressi cum Henrico Percio minore, & Georgio Dumbario, magno prælio, vincuntur: complures homines nobiles cæsi: captus Duglassius, oculorum altero amisso, Mordacus Fisæ, Thomas Moraviæ, Georgius Angusiæ Comites, aliique permulti, genere & opibus clari. Nec, à multis retro annis, alia pugna æque vires Scotorum attrivit. Pugnatum est ad Homeldonum, Northumbriæ vicum, Anno

CIC. CD. I.

M. CCCC. I. ad Nonas Maii. Percius, hac victoria tam insigni potitus, statuit, imperio Anglorum subjicere, quicquid terrarum inter Northumbriam & Fortham est interjectum: nec in eo magnum sibi laborem proponebat: quod omnem earum regionum Nobilitatem aut in prælio interemerat, aut captivam detineret. Igitur à Coclao, arce Tevotia, exorsus, cum præfecto arcis pactus est, nisi intra quinquagesimum diem Scoti obsidionem solverent, ipse arcem dederet. His conditionibus ad Regem, deinde ad Gubernatorem relatis, non desuerunt, qui, de-

dendam

dendam Anglis arcem, censerent: tanti enim eam non esse, ut vires Regni, postremo prælio tam attenuatæ in discrimen iterum conjicerentur. Hanc animorum dejectionem non tam ab hoste metus, quam imminenti regno Gubernatoris perfidia attulerat. Ille contra, ut omnem à se antoliretur suspicionem, verbis magnifice & confidenter dissererat, hanc imbecillitatis & timoris publici confessionem plus, quam adversum prælium, audaciam hostium aucturam. Quod si quispiam existimet, unius arcis concessione contentos fore Anglos, eum vehementer falli: velut enim ignis levi aspersione aquæ magis accenditur, ita cupiditas, prima quæque tradendo, non restinguitur, sed inflammatur: &, quicquid concesseris initio, ad ulterius penetrandum fit gradus. Quod si universi, ad arcem liberandam, recusatis progredi, ego vel solus proficiscar: neque vivus & videns, tantum nomini Scotico dedecus inuri sinam. Hæc locuto Gubernatore, cæteri, vel restincta, vel dissimulata suspitione, se conclamarunt secuturos. Verum fortuna id periculum discussit, Percio ad bellum civile revocato, atque arce, sine vi, liberata. Hæc dum foris cum hoste geruntur, nihilo feliciter res domi est administrata. Nam brevi post mortem Archibaldi Duglassii, anno superiore, prope continuatis funeribus, decesserunt Annabella Regina, & Valterus Tralius, Fani Andree Archiepiscopus, omnium prope animis magnam rerum mutationem præfagentibus. Nam, ut, per Duglassium, rei militaris splendor, per Tralium, Ecclesiastica auctoritas & veteris disciplinæ qualiscunque imago stetit, ita, ab Regina incolumi aulæ dignitas est sustentata: quod ex ejus morte & rebus, quæ eam sunt secutæ, palam est intellectum. Regis enim filius David, adolescens erat natura ferocior, & ingenio ad libidinem proclivi. Ea vitia cum augetur indulgentia patris, in quo non satis erat auctoritatis, ad reverentiam sui retinendam, tamen & admonitionibus eorum, qui infirmitati ætatis regendæ erant appositi, & multo magis materna diligentia & consilio, impetus ejus retundebantur, ea vero defuncta, libido frænis libera, ad veros mores rediit: ac, metu & pudore seposito, alienas uxores, & honesto loco natas virgines, quibus flagitium persuadere non poterat, per vim rapiebat ad stuprum: si quis, ejus inhibere libidinem vellet, male multatus discedebat. De hac ejus impotentia, cum multæ querelæ ad patrem fuissent delatæ, is ad fratrem suum Gubernatorem scripsit, ut adolescentem apud se retineret, donec, deservescente lascivia, ad meliorem frugem rediret.

Gubernator, quam jam diu expetebat, occasionem stirpis fraternæ delendæ, nactus, Davidem, obvium sibi ad tria ferme milliaria à Fano Andreæ, secum ad arcem Andream, quam, Archiepiscopo nuper mortuo, per speciem custodiæ tenebat, ducit: inde, paulo post, in arcem suam Falcolandiam traducit: ibi, moriturum fame, in arctum carcerem inclusit. Sed, quem patruī crudelitas ad mortem, in primis miserabilem, destinabat, ei duarum mulierularum misericordia vitam, in paucos dies, prorogavit: altera quidem virgo erat, cujus pater & arci & custodiæ præerat. Ea panem avenaceum ita tenuiter (ut in Scotia vulgo fieri solet) extentum, ut complicari posset, sub lineo velo, quod capiti adversus Solem, negligenter injiciebat quoties adeundi hortos, carceri propinquos, erat copia, per tenuem rimulam, verius quam fenestram, immittebat. Altera nutrix rustica lac, è mammillis expressum, per canalem, in os ejus immulgebat. Hoc miserabili victu, quo magis famem accenderet, quam levaret, cum aliquot dies vitam simul & poenam ei produxissent, custodibus diligentius observantibus, deprehensæ, ad supplicium protrahuntur, patre perfidiam filix vehementer execrante, dum, erga infidum Governatorem suam fidem ostentare conatur. Adolescens, omni humano destitutus auxilio, postquam, victus inopia, etiam sua membra lacorasset, non simplice morte defungitur. Mors ejus diu patrem latuit, nemine, tam tristem nuncium rei, quam cuncti sciebant, ad eum perferre, auso. Sed ad res Anglicas, quatenus nostris immixtæ sunt, revertamur, cum Percius, magna conjuratione Nobilitatis facta, bellum adversus Regem suum meditaretur, cum Duglassio (quem, in prælio Homeldonensi captum, adhuc secum habebat) paciscitur, si operam suam, adversus Regem, æque fortiter & fideliter sibi impendat, ac, adversum se foret usus, cum se liberum domum dimissurum. Duglassius, qui nullam operæ navandæ, adversus Anglum, conditionem esset recusaturus, libenter promisit: & paucis ex clientibus, & amicis convocatis, ad futuram se dimicationem parat: nec segnius in prælio se gessit, quam Percio promiserat: nam, contempta multitudine, in unum Regem animum oculosque intentos tenebat, & cum plures paludamento Regio essent amicti, sive, ut hostes ejus capiti imminentes, deciperentur, sive, ut omnibus in locis milites, præsentem suæ virtutis & ignavix eum se testem habere, crederent: Duglassius, in unum eorum, armis conspicuum, totis viribus injectus, cum ex equo deiecit:

dejecit: qui cum à circum astantibus exemptus fuisset periculo, iterum Duglassius alterum, ac deinde tertium (ut, præter nostros, etiam affirmat Eduardus Hallus, Anglus) armorum splendore & paludamento deceptus, dejecit. Neque tam suo periculo commotus, quam, unde tot Reges venissent, miratus. Tandem, post cruentissimum conflictum, versa fortuna, ac victore Rege, Duglassius, multis vulneribus faucius, inter captivos recognitus, multis in ejus exitium imminentibus, à Rege est servatus, non solum fide ejus erga amicum laudata, sed fortitudine muneribus honestata, ac vulneribus curatis, cum aliquot menses apud Anglum fuisset, magna pecunia persoluta, vix tandem dimissus. Interea de Davide, Scoti primogenito, scelere patruï occiso, rumor ad miserum parentem permanat: auctorque occultis rumoribus (nam palam nemo audebat hominem tam potentem accusare) designabatur. Rex, fratre ad se accito, graviter cum eo expostulat. Ille de morte adolescentis, jam ante paratam fabulam exorsus crimen in alios transfert, se suosque quando, & ubi Rex velit, ad causam dicendam, affuturos, promittit. E cædis autem patratoribus, quosdam se penes in vinculis esse: reliquos diligenter perquisiturum. Quæstione constituta, ipse sceleris auctor cogit consilium, accusatores instruit, & Rege præsentem, tanquam noxius accusatus, pro innoxio dimittitur. Rex, vindictam cœlitus, & gravissimas diras eis eorumque posteris imprecatus, qui tam nefarium facinus patravissent, curis infirmitateque corporis æger, in Botam, unde venerat, est reversus, aucta suspitione, de patricidio à fratre commissò: sed potentior erat, quam ut ab eo pœna exigi posset. Ille vero, ut rem strenue dissimularet, supposititios sceleris auctores è carcere producit, & facinorosos quidem illos, sed, cujus insimulabantur, criminis expertes, gravi supplicio afficit. Rex interea, de Iacobo minore filio sollicitus, quem apud Valterum Vardilaum, Fani Andreæ Archiepiscopum, hominem probum & sibi fidum, deposuerat custodiendum, cum amicis consultat. Illi, nusquam eum in Scotia tutum fore, rati, auctores fuerunt, ut ad Carolum Sextum, Galliarum Regem, veterem socium, & Scotici nominis unice amicum, eum transmittat: nusquam, neque tutius, neque honestius, eum educari posse. Hærebat enim in animis recens exemplum Davidis Brussii, qui, dubiis domi temporibus, aliquot annos ibi honorifice transfegerat. Igitur parata nave, ad Bassam, scopulum verius quam insulam, adhibito rectore Henrico Sinclaro, Comite

Orcadum,

Orcadam, conscendit: ac, dum littus legit, ad Flamburgum promontorium, sive tempestatis vi coactus: sive, ut è nausea marina se paululum recrearet, descendit: ab Anglisque retentus, & à Rege consulto, quid eo fieri velit, in aulam accersitus. Ibi nec jus induciarum, quæ, paulo ante, in octo annos fuerant factæ, neque literæ patris supplices ei profuerunt, quo minus jure captivus decerneretur. Pater enim discedenti literas, ad Anglum (si forte illuc appulisset) dederat: in quibus, multa de communi hominum fortuna erant lamentabiliter scripta. Verum apud Regem, etsi inconstantia rerum humanarum non expertem, tamen plus valuerunt veteres gentis offensæ, quam vel ætatis innoxia respectus, vel miseri patris lacrymæ, vel Regii nominis dignitas, vel induciarum fides. Nam cum Anglus ad concilium retulisset, quomodo Scoti Regis filio, in ditionem suam appulso, uteretur: quibus æquitatis erat studium, & diuturni belli tædium, ad mitiorem sententiam inclinabant: ac censebant, Regii generis adolescente, crudelitatem suorum fugiente, & supplice, hospitaliter & amice esse utendum: & gentem ferocem, tot sæculis bello indomitam, beneficiis conciliandam. Hanc victoriam firmam & solidam debere existimari, in qua, non per injuriam libertas adimitur, sed animus amicitia vinculo insolubuli conjungitur. Alii contra differebant, jure captum videri, vel, quod è primoribus gentis auxilia, in motu Perciano, contra Regem in acie stetitissent, vel, quod pater ejus Percium seniore, Perduellionis in Anglia damnatum, apud se haberet, & exilium ejus suis opibus sustentaret. Hæc sententia (ut plerunque deteriora solent) in concilio vicit: quanquam qui aderant, non ignorarent, qui in prælio adversus Anglum dimicassent, non publice à Rege missos, sed Duglassii privata gratia, cum & ipse tum in Percii potestate esset, adductos, ac meminisse possent, quid ante paucos annos, Henricus ipse, Scotis Georgium Dumbarium reposcentibus, respondisset. In hanc sententiam itum est, ut fere, in aulis principum, emolumenti falsa species honestis conciliis præponderat. In captum tamen à Rege Anglo hoc unum liberaliter & Regie est consultum, quod, literis & honesta disciplina eum instituendum curavit. Calamitate filii ad patrem cœnantem perlata, tanta doloris vi fuit oppressus, ut pene, inter manus astantium, expiravit. Delatus in cubiculum, ab eo tempore cibo abstinuit: ac, tertio post die, inedia & mœrore extinctus est, Rotesaiæ, quod oppidum in Bota insula est, anno, ab inito regno,

regno, sextodecimo, Cal. Apr. anno Christi M. cccc. vi. sepul-
 tus Pasileti. Fuit Robertus, & proceritate, & totius corporis
 forma, & compositione nulli fere suorum æqualium secundus:
 summa vitæ innocentia, & in quo nullam hominis privati vir-
 tutem desiderares: ut vere de illo dici posset, meliorem vi-
 rum, quam Regem eum fuisse. Rege mortuo, Regni admini-
 stratio Roberto ejus fratri, per omnes Ordines, confirmata
 est, qui ut, cupiditate imperandi cæcus, pessimis rationibus eo
 properabat, ita, si unum illud demas, multa in eo tanto magi-
 stratu digna inerant: nam & bello fortis, & consilio prudens
 erat, & æquitate summa lites dijudicabat: & liberalitate proce-
 res conciliabat, nec tributis plebem exhauriebat. Eodem anno,
 Percius senior, iterum in Regem suum conjuravit: ut fratris &
 duorum filiorum cæsorum ultionem ab eo expeteret: sed, dete-
 cta conjuratione, & plurimis consciorum captis, & supplicio affe-
 ctis, in Scotiam sibi metuens fugit, ut inde in Flandriam & Fran-
 ciam navigaret & auxilia, ad bellum renovandum, conquireret.
 Interea Angli filius, Henricus, magnas in Scotorum agros ex-
 cursiones, terra marique fecit. Is cum, præda ingenti parta, do-
 mum redisset, arx Iedburgi, quam hostes à prælio Dunelmensi
 ad eum diem tenuerant, per plebem Tevotiæ capta, & spoliata,
 ac deinde per Governatorem solo equata est, & Georgius, Mar-
 ciæ Comes, cum ab Anglis, quorum in gratiam multa damna
 suis dederat, neque ad sua recuperanda auxilium, neque vitæ
 honeste degendæ subsidium impetraret, per amicos placato
 Governatore, domum rediit: parte tamen patrimonii, nempe
 arce ad Mabanum lacum, & Annandia multatus, quæ Duglas-
 sio, nomine damni dati, attributæ sunt: ac, veteribus offensis
 utrinque remissis, in summa cum vicinis concordia, ac fide er-
 ga Regem reliquam ætatem transegit. Proximo anno, Percius,
 frustra pervagatus Franciam ac Flandriam, in Scotiam, ad Co-
 mitem Marcianum, veterem amicum, est reversus: & ab eo
 humanissime habitus, & pro copiis cultus. Ibi cum, de reditu
 in patriam, per occultos nuncios frequentes ageret, ad quen-
 dam vetustum amicum, & ut putabat, fidum, Rodolfum Ro-
 kesbium scripsit, sibi è Scotis atque Anglis non de fore copias,
 quibus fretus, patrimonium se recuperaturum, non despera-
 bat, si opera ipsius adjuvaretur. Erat autem, tum, Rodol-
 fus in agro Eboracensi Vicecomes, ut vocant hoc est, con-
 ventibus juridicis agendis, præfectus. Is, cum falsa spe auxilii
 Percium illuc attraxisset, conjuratione Regi indicata, miserum
 amicum

amicum in insidias illexit: caputq; occisi Londinum ad Regem misit. Erat autem, eodem tempore, in Scotia quidam Anglus, qui se Richardum Secundum diceret: sed falso, ut reor. Nam cum senior Percius sæpe ac vehementer colloquium ejus expeteret, nunquam tamen inducere in animum cujusquam oratione poterat, ut cum eo sermonem conferret: credo, metuens, ne impostura deprehenderetur ab homine, qui optime suum Regem noverat. Is tamen, tanquam Regii sanguinis unus, aliquot annos cultus, & quo securius ageret, ab omni Regni cupiditate se alienissimum simulans, tandem mortuus, in æde Fratrum Dominicorum, Sterlini, fuit sepultus, ascripto titulo Regis Angliæ. Nec multo post, Fascafellum, arx Marcix longe munitissima (uti nomen indicat) de Anglis captum, per Patricium Dumbarium, Georgii filium: captus quoque Thomas Huldenuus, arcis præfectus, qui Lothianæ loca propinqua latrociniis assidue infestabat: & in Tevotia quoque, à Gulielmo Duglassio, & Galuino Dumbario, minore Comitis Marciani filio, pons Rosburgi fractus, oppidum incensum fuit: arcem non sunt aggressi, quod ab omnibus rebus, ad oppugnationem necessariis, imparati venerant. Altero vero post anno, qui fuit à Christo M. cccc. x i. Donaldus Insulanus, Æbudarum dominus, cum Rossiam, juris calumnia per Governatorem sibi ablatam, velut proximus hæres (uti erat) repeteret, ac nihil æqui impetraret, collectis insulanorum decem millibus, in continentem descendit: ac Rossiam facile occupavit, cunctis libenter ad justum domini imperium redeuntibus. Sed ea Rossianorum parendi facilitas animum prædæ avidum, ad majora audenda, impulit. In Moraviam transgressus, eam, præsidio destitutam, statim in suam potestatem redegit: deinde Bogiam prædabundus transivit: & jam Abredoniæ imminebat. Adversus hunc subitum & inexpectatum hostem, Governator copias parabat: sed, cum magnitudo & propinquitas periculi, auxilia longinqua expectare, non sineret, Alexander, Marrix Comes, ex Alexandro Governatoris fratre genitus, cum tota ferme Nobilitate, trans Taum ad Harlaum vicum, ei se objecit. Fit prælium, inter pauca, cruentum & memorabile: nobilium, hominum virtute, de omnibus fortunis, deque gloria, adversus immanem feritatem decertante. Nox eos diremit, magis pugnando lassos, quam in alteram partem re inclinata, adeoque incertus fuit ejus pugnx exitus, ut utriusque, cum recensuissent, quos viros amisissent, sese pro victis gesserint. Hoc enim prælio, tot homines, genere factisque clari, desiderati

CIO.
CD. XI.

siderati sunt, quot vix ullus aduersus externos conflictus, per multos annos absumpsisse, memoratur: itaque vicus, ante obscurus ex eo ad posteritatem nobilitatus est. Hoc quoque anno, publicæ scholæ ad Fanum Andree aperiri cœperunt, magis hominum doctorum consensu, ad professionem literarum, se offerentium, quam ullo publico aut privato accedente auxilio. Proximis decem annis, nihil fere memoria dignum inter Scotos & Anglos est gestum: siue induciæ in causa fuerint, quod tamen à nemine proditum inuenio: siue, Henrico Quarto, ad x i 1. Cal. Apr. mortuo, & filio Henrico Quinto statim substituto, per omnem reliquam vitam, in res Gallicas intento, Angli ab injuria Scotis inferenda abstinuerint: siue Gubernator Scotorum, nihil movere sit ausus, metu, ne Rex Angliæ verum Scotici Regni hæredem remitteret: cui non dubitabat, ex commiseratione fortunæ, gratiam apud suos non defuturam. Igitur, si quæ fuerunt, ea tempestate, excursiones factæ, latrocinio, quam bello propiores erant. Nam & Pennerum, in Anglia, per Archibaldum Duglassium, & Drumfrisiium, in Scotia, per Anglos est crematum: & permutatio captivorum est facta, reddito Scotis Mordaco, Gubernatoris filio, qui ad Hamildonum captus fuerat, & Anglis Percio, qui, ab avo victis partibus, ex Anglia adductus in Scotiam, apud Gubernatorem relictus fuerat: ac tum à novo Rege majorum dignitati restitutus. Is quanquam jure belli captivus non esset, tamen injusta detentio Jacobi, filii Regis Scotorum, fecit, ne Angli, de injuria queri, possent. Ipse certe Percius adeo non est offensus, ut, dum vixit, Scotorum erga se humanitatem sit, omni officiorum genere, testatus. Eodem quoque anno, altera legatio venit à Concilio Constantiensi, cujus princeps erat Abbas Pontinici: altera, à Petro Luna, qui Papatum, semel arreptum, pertinaciter retinebat. Is, per Henricum Hardinum, Anglum Franciscanum, in suam sententiam traxerat Gubernatorem: sed frustra: cum universus Sacerdotum ordo contra niteretur: qui, Constantiensi Concilio assensi, electioni Martini Quinti subscripserunt. Interea Rex Francorum cum ex morbo parum sui compos esset, ac per Monachos, curam ejus professos, id malum auctum fuisset, Gallia in duas factiones abiit: alterius princeps erat Dux Burgundiæ, qui, cæso Regis fratre, ipsum in partes Anglorum trahebat: alterius caput erat, Regis filius: qui, à patre deliro ex hæredatus, per ludibrium, ab inimicis Rex Biturigum appellabatur: quod Avarici Biturigum se continebat. Is, à ma-

jore

CIO.
CD. XIX.

jore parte suorum, & omnibus externis amicis destitutus, Anno M. cccc. xix. Comitem Vindocinensem legatum ad Scotos misit, qui, ex fœdere auxilium peteret. Ei, in conventu Ordinum, septem virorum millia decieta: neque tum, juventute per longam ab Anglis pacem multiplicata, difficile fuit eam voluntariorum manuni conficere. Omnibus copiis præfectus est Ioannes, Buchaniæ Comes, Gubernatoris filius: eum multi, genere clari, sunt secuti: sed, longe supra cæteros, eminebat Archibaldus, Viçtoniæ Comes, Archibaldi Secundi, Duglassiorum Comititis, filius. Hi cum in Galliam venissent, à Delfino (quo nomine, Reges Gallorum filios primogenitos appellant) in agrum Turonensem missi, regionem omnium rerum copia in primis abundantem, & hosti vicinam: Angli enim frater Dux Clarentiæ, qui in Gallia tum pro Rege erat, Andegavensium, qui in Regis Gallorum fide permanferant, agros populabatur: ac, ad Baugium vicum venturus, credebatur. Hæc, biduum ante Pascha, gerebantur. Igitur Scoti, vel Ducem rati (ut moris erat) illis paucis diebus ab omni violentia belli cessaturum, & ceremoniis tantum Ecclesiasticis vacaturum, vel (ut alii tradunt) induciis octo dierum factis, negligentius agebant. Id sive Clarentius per Andream Fregosum Italum, an per Scotos pabulatores, ab equitibus suis interceptos, rescierit, occasione rei (uti putabat) bene gerendæ latus, à prandio statim, surgens, equitibus modo arma capere jussis, recta ad hostem ducit: ipse, præter arma reliquumque ornatum, insignis diademate aureo, multis gemmis distincto. Proximi hostibus pauci Galli in vico, cui Baugius minor est nomen, ejus adventu repentino territi, in turrin templi vicini fugerunt. Hi dum oppugnantur, clamore ad reliquum exercitum perlato, subito ad arma, cum trepidatione magna, discurretur. Comes Buchaniæ, dum cæteri se expediunt, triginta sagittarios misit, ad pontem, per quem unum torrens propinquus transiri poterat, occupandum. Ibi conferta pugna, Hugo Kennedus, è templo propinquo, ubi diversabatur, cum centum comitibus accurrit suis, ut in re tam subita, seminermibus. Hi cum sagittis equos transitu arcerent, Clarentius, cum suorum primis ex equo descendens, pedestrem pugnam ciet: ac, valida impressione facta, Scotos partim inermes, partim leviter armatos è ponte rejicit, ac iter suis aperit. Interea dum Clarentius equum conscendit, ac reliqui pontem angustum rari transeunt, Comes Buchaniæ cum ducentis equitibus adest, & statim, ut inter cupidos periculum

culum sui facere, pugnatur acerrime, paribus animis atque odiis: nam & Scoti gaudebant, locum se nactos, ubi, primum specimen suæ virtutis ostendere possent: & Gallorum convicia refutare: qui eos, ut vini & cibi avidiores, traducebant: quo probro, Galli Britannos, Hispani Gallos, Afri Hispanos incellere solent. Et Angli indignabantur, se, non solum domi, sed trans mare, ab hoste implacabili peti: neque quisquam acrius, quam Clarentius ipse pugnabat. In eum, insignem armis, Ioannes Suintonius in vectus, lancea in facie graviter eum vulneravit & Buchaniæ Comes clava percussum de equo deiecit: eo prostrato, passim Angli fugere, & cædi capere, usque ad noctem. Pugnatum, pridie Paschatis, diebus, ut in regione frigida, paulo post æquinoctium Vernum, brevioribus. Cecidere in eo conflictu, ex Anglis, circiter bis mille, inter quos, viri insignes viginti sex: capti complures homines, domi clari, ac maxime propinqui Ducis: è Scotis & Gallis, pauci, fere omnes ignobiles. Hæc, quam modo posui, vulgatiore est, de morte Clarentii fama. Verum liber Pluscartensis interemptum tradit ab Alexandro Macelselano, Equite Leviniano, qui diadema, cujus memini, ei detractum, Ioanni Stuarto Dernilæo mille Angelatis vendidit: quod ille rursus Roberto Hustonio, cui quinque millia Angelatorum debebat, pignori opposuit &, hanc tum vulgatiorem fuisse famam, inquit. Cum hujus victoriæ laus præcipua, etiam invidis non repugnantibus, penes Scotos esset, Carolus Delfinus Comitem Buchaniæ, Magistrum Equitum, seu Stabuli Comitem creat: qui summus post Regem Gallis est Magistratus, Cæteri duces, pro cuiusque loco & virtute, ornati. Hæc dum anno millesimo quadringentesimo vigesimo, in Gallia, geruntur, Robertus, Gubernator Scotiæ, eodem anno moritur, ad tertium Non. Septembres, decimo quinto, post Roberti tertii Regis mortem, anno. Sufficitur in locum ejus Mordacus filius, ingenio segnis, ac non modo ad rem publicam, sed ne ad domesticam quidem regendam, satis idoneus. Itaque, sive socordia, seu nimia erga suos indulgentia, liberos (tres autem habebat filios) ita corrumpit, ut & se & illos, brevi post, in maximam calamitatem, ac demum exitium præcipitaverit. Hæc domesticarum rerum mutatio revocavit, è Gallia, Buchaniæ Victoniæque Comites, & complures eorum propinquos: sed, brevi compositis domi rebus, revocante Delfino, Comes Buchaniæ, & socer ejus Arcibaldus, cum Iacobo filio, & magna juventutis nobilissimæ manu, in Galliam navigant,

C I D. C D.

X X.

gant, relicto altero filio, Victoriæ Comite, qui, gravi morbo implicitus, sequi non potuit. Hi cum, expositis ad Rupellam militum quinque millibus, Pictavium ad Delfinum advenissent, cum maxima gratulatione accepti, ac Duglassius Dux Turonensis appellatus. Henricus Anglus, audita Clarentii morte, Joannem, alterum fratrem, Bedfordiæ Ducem, in ejus locum substituit: cumque, ipse mox venturus, in Galliam præmisit, cum quatuor equitum, decem peditum millibus. Mox ipse secutus, Iacobum, Scotorum Regem, secum in expeditionem duxit, ut per eum Scotos, in Gallia militantes, vel sibi conciliaret, vel à Gallo, ut suspectos, averteret: sed neutrum ei ex sententia, successit: ac ne illud quidem tenuit, ut, rogatu sui Regis, domum redirent, ac se belli spectatores præberent: nam cum præsidia, quæ à Scotis tenebantur, adisset, ferme ab omnibus unum responsum retulit, se, qui in aliena potestate esset, cum, pro Rege, non agnoscere. Hac eorum constantia Henricus offensus, cum vi Meldensium oppidum cepisset, viginti Scotos, ibi repositos, laqueo strangulandos dedit, causatus, quod adversus Regem suum militarent: mox ipse, & Carolus Sextus, Gallorum Rex, prope continuatis funeribus, decesserunt. Biennium fere post, Anglis ad Vernolium victoribus, cæsi fuerunt è primioribus, Comites Buchaniæ & Duglassiæ, hic, Dux Turonensis, ille Magister equitum Gallorum: item Iacobus, Duglassii filius, Alexander Lindesius, Robertus Stuartus, Thomas Suintonius, ac, è vulgo, militum supra duo millia. Post hanc fere triennio, altera clades insignis Scotorum auxilia graviter affixit: cum, commæatum Aureliam portantes, Anglos in itinere aggressi, in Belsia infeliciter pugnarunt: qua in pugna, cæsi sunt è Scotis, viri clari, Gulielmus Stuartus cum fratre, ac Duglassiæ gentis duo Equites insignes, quorum posterius, alterius, in Nithia Drumlanricum, alterius, in Fifa arcem lacus Levinii, opulentosque circa agros adhuc tenent. Hæc fere à Scotis in Gallia, paucis annis, gesta, leviter percurramus, ut externa: & quorum fusior explicatio ex Annalibus Gallorum peti potest: quæ, etsi ab historia Scotorum non sunt aliqna penitus, tamen ad ea non divertissem, nisi quorundam scriptorum Anglicorum obtrectatio eome coegisset. Maledicendi enim studio, vellicare conantur, quæ, gesta fuisse, negare non audeant: quæ, si etiam historia taceret, tamen & Regum munificentia, & civitatum decreta, & honorifica Aureliæ & Turonis monumenta satis ea prædicarent. Quid ergo hic vitio vertunt? Scotos, ajunt, pauperiores esse,

esse, quam, ut tantas copias in externo solo alere possent. Paupertatem si vitium putant, agri est, non gentis vitium: nec ego id pro convicio accepissem, nisi scripta eorum, conviciandi animo dictum fuisse ostenderent, quibus hoc tantum respondebo, pauperes istos, & (ut isti volunt omnium rerum inopes Scotos de opulentis Anglis, multas & præclaras retulisse victorias. Id si mihi non credunt, historiis à se scriptis credant: quibus si ipsi fidem detrahant, ne postulent, ut nos eas pro veris accipiamus. Sed ad res Scotorum redeamus. Suffecto, uti diximus, in locum patris Mordaco, soluta domi disciplina, cum liberi ejus (erant autem, Valterus, Alexander, & Iacobus) inferiores contemnerent, ac proinde multis injuriis opprimerent, adolescentiamque eisdem, quibus ipsi dediti erant, flagitiis contaminarent, nec pater eorum comprimeret licentiam, tandem ad ipsum pravæ institutionis pœna proserpsit. Habebat senex in delitiis avem, ex eo genere aquilarum, quod vulgus Falcones appellat: eam cum à patre sæpenumero Valterus petisset, nec assequi tamen posset, è senis manu abreptam, obtorto collo, extinxit. Cui pater, Quoniam tu, inquit, animo tuo imperare non potes, ut mihi pareas, ego alium accersam, cui obtemperare ambo cogemur. Atque ex eo, ad Iacobum patruelem restituendum, omnem animi cogitationem convertit, Caleno Cambello, viro claro, atque inter Argathelios primario, & quem Valterus antea contumeliis affecerat, id consilium & probante, & juvante. Convocatis igitur omnium ordinum selectis Perthum, cum, de revocando Rege, consulti essent, vel favore, erga legitimum regni hæredem, vel præsentium rerum tædio, cuncti libenter decrevere Legationem, ad eum repetendum. Missi è primoribus legati, proniores, quam speraverant, Anglos invenerunt. Dux enim Glocestriæ, qui tum, Rege puero, rem Anglicam administrabat, advocato Consilio, facile persuasit, ut Iacobus, Regis Scotorum filius, suis petentibus, domum remitteretur, quando nec ea esset apud suos auctoritate, ut vel auxilia Scotorum è Gallia revocaret, vel aliquam Regni partem ad Anglorum amicitiam attraheret. Alia igitur ratione, fructum ex eo capiendum esse, ut non modo firmus amicus, sed etiam perpetuo in Anglorum potestate esset: nam Ioannam, Comitis Somerseti filiam, omnium æqualium longe formosissimam (quam jam tum ille vehementer deperibat) si uxorem acciperet, per eam fœdus Gallicum facile labefactari posse, sibi persuadebat: & ipsum liberatum, vel eo beneficio conciliatum iri, vel dum propinquo-

pinquorum adversum se injurias ulcisceretur, patriam gravi & intestino bello illigaturum: hac ratione futurum, ut vel, amico parato, firmiores, vel, inimicis inter se dissidentibus, expeditiones ad externa bella Angli fierent. Hæc quidem, minime stulte excogitata, videbantur, nisi animi pusilli angustia ipsi suum beneficium corrupissent. Nam cum, ob eum redimendum, majorem pecuniæ summam poposcissent, quam Scoti, ut tum res erant, vel promittere auderent, vel solvere possent, ab eis inita ratio est, ut, pro dimidio, dos uxoris retineretur, pro altero, filii nobiliorum obsides darentur. Jacobus igitur ita liberatus, domum rediit, decimo octavo, quam captus fuit, anno: à

C I O. C D. Christi adventu, M. cccc. xxiii. Cum, ad Regem suum visendum, maximus concursus omnium ordinum factus fuisset, gratulationes universorum exceperet statim querelæ eorum, qui, post Regis proximi mortem, partim negligentia, partim culpa Gubernatorum, omni genere injuriarum se affectos, vociferabantur. Valterus, Mordaci filius, Milcolumbus Flaminus, & Thomas Bodius gravissime accusabantur: hi, ut vulgus in præsentia placaretur, alii in alias custodias inclusi, usque ad conventum proximum, qui, in sextum Calendas Junias, erat indictus. Sed Flaminus & Bodius, damnis aut persolutis, aut compensatis, & multa pecunia, multæ nomine, in fiscum collata, dimissi.

C I I. R E X.

Rex interea, ad undecimum Calendas Maij, una cum Regina coronatus: ipse in sede Regià Mordaco patruale (quod is jus Comitum Fisanorum esset) collocatus. Proximis diebus, multæ leges, in publicum utiles, latæ: sed potissimum, ad latrocinia compescenda, quæ, superiorum aliquot annorum licentia, tantum increverant, ut, contemptis legibus & magistratibus, Ius in armis esset. Agitatum deinde, de pensione Anglo, ob redimendum Regem, solvenda, ut aliqua ratio iniretur. Nam cum Patrimonium publicum tot bellis, & bella scutis seditionibus domesticis, à Gubernatoribus partim condonatum esset scelestorum administris, partim de Regno bene meritis, interim, accepta pecunia, pignori oppositum, Rex, cum de suo solvere non posset, civium imploravit auxilium. Proceres, qui liberos dederant obsides, facile perfecerunt, ut decretum fieret: verum in pecunia præstanda, non eadem facilitate obtemperatum: nam cum, æstimatione rerum mobilium cujuscunque generis facta, vicefima imperaretur, in magna pecuniæ penuria, rerumque aliarum summa copia, ac proinde utilitate, hominibus tributo-

rum

tum insolentibus, & exemplum in posterum magis, quam præfens detrimentum, metuentibus, res visa est intolerabilis: nec potentiores calumnia in vulgus caruere, velut inclinato ab ipsis in pauperiores onere. Maxime autem plebem gravabat brevis solutioni dies statutus: nam, intra decimum quintum diem dependere tributum, jubebantur: & si quis non solvisset, pecus ejus ad dominum fundi, vel juridicum cujusque conventus præfectum trahebatur: nec æris alieni, aut census, quem, pro pensione, quisque domino fundi solvebat, exceptio quicquam, ad imminuendum tributum, valebat: nec minimum malum in acerbitate coactorum erat, qui non solum plebem vexabant, sed aut falsis rationibus, aut, nomine impensarum, magnam ejus pecuniæ, quæ in publicum usum colligebatur, partem avertabant: Eo etiam gravius erat præfens tributum, quod laxiore imperio, sub Gubernatoribus, habiti erant, qui, omnibus in rebus animum populi sibi conciliare studebant, ne justis Regis desiderio aliquando caperentur. Ob eamque causam, cum Conventus, tributum Roberto Regis patruo exigere, permisissent, ille, ut benevolentiam popularem colligeret, quo minus decerneretur, obstitit: seque affirmavit, potius de suo eam pecuniam soluturum, quam ut quisquam, eo nomine, gravaretur. Rex autem primam pensionem, eamque maligne contributam, cum exegisset, idque cum pessima plebis gratia, præter belli laborem, querentis, hæc nova onera sibi imposita, reliquam exactionem remisit. Capti in hoc conventu, & in custodias divisi, Mordacus, Dux Albinæ, filii ejus Valterus, & Alexander, & socer Dunachus, Comes Levinæ, & Robertus Gramus, is, qui, post aliquot annos, Regem trucidavit: item viginti quatuor primæ Nobilitatis viri: sed reliqui, non adeo diu post, dimissi, Mordaco cum filio, & socero retentis. Eodem quoque die, quo captus fuerat Mordacus, Rex, ejus arces in suam potestatem redigendas, curavit, in Fisa, Falcolandiam, in Taichia, Dunum: ex hac uxor ejus edueta, ad Tentallonem, Lothianæ arcem, missa. Jacobus, filiorum minimus, audita clade familiæ, collecta manu, Britannodunum oppidum cremavit, & Ioannem Stuartum Rufum, Regis patruum, & cum eo triginta duos, trucidavit. Ipse in Hiberniam profugit: ibique paulo post decessit. Ibidem quoque mortuus est, qui cum eo fugerat, Finelaus, Lismorensis Episcopus, vir ordinis Dominicani, qui Iacobo erat auctor omnium consiliorum. Fugerat etiam in Hiberniam Valteri uxor, cum duobus filiis, Andrea, Alexandro, & Arcturo

notho : qui à Iacobo Tertio Rege, domum reversi, magnis honoribus sunt perfuncti . Eodem anno , convocatis Sterlinum proceribus, producti è custodiis, ad causam dicendam, Mordacius, cum duobus filiis, & socero. Judicium patrio more constitutum . Mos autem hic est . Eligitur, qui præsit, vir singulari prudentia & auctoritate: ei dantur minimum duodecim assessores, qui crimina objecta audiant, & jurati de reo pronuncient: hi fere ejusdem cum reo sunt ordinis, aut proximi, quoad fieri potest: reo judicium rejectio datur: ubi justus numerus, id est, duodenarius est confectus, aut, ut fit plurimum, eo major, expensis criminibus, quod plures judicarint, ei sententiæ statuitur. Hoc more tum selectis iudicibus, quorum non est operæ precium nomina referre (erant certe omnes homines clari, & cum reis plerique, propinqua cognatione juncti) rei sunt perduellionis damnati. Eo ipso die, duo juvenes, postridie, pater eorum, & avus maternus capitali supplicio affecti, in colle, qui assurgit contra arcem Sterlini. Fama quidem constans est, etsi à nemine scriptum reperiam, Regem ad Isabellam, patruelis uxorem, mississe patris, mariti, & filiorum capita, tentandi gratia, an mulier ferox, ex doloris impatientia (ut fit plerunque) animi secreta revelaret: illam vero, etsi inopinato aspectu turbaretur, nihil tamen immoderatus locutam: tantum respondisse, Siquidem vera fuerint objecta crimina, Regem recte & jure fecisse. Finito conventu, missi à Rege Joannes Mongomerius & Umfridus Cunigamius, ad oppugnandam arcem, quæ in Marini insula, in lacu Lominio, nomine Iacobi Stuarti profugi, tenebatur, eam ad deditionem compulerunt. Nec adeo multo post, Joannes Stuartus Dernelius (qui cæteris fere Scotorum ducibus in Gallia, variis casibus absumptis, Equitum inter eos præfectus erat) una cum Archiepiscopo Remensi in Scotiam venit, ad vetustum cum Gallis fœdus renovandum, ac matrimonium contrahendum, inter Ludovicum, Caroli septimi filium, & Margaritam, Iacobi filiam, utrosque adhuc impuberes. Quibus rebus perfectis, anno proximo, qui fuit millesimus quadringentesimus vigesimus sextus, pacata omni Scotia, intra montem Grampium, Rex animum adjecit, ad ulteriora perdomanda. Ac primum omnium, Ennessæ arcem, opportuno loco in ultimis Moraviæ finibus sitam, refici jubet. Eo cum biennio post venisset, ad jus dicendum atrocinaque comprimenda, omnium familiarum principes ad se accersivit, præsertim eos, qui cum magnis catervis soliti erant, è locis vicinis prædas agere, pacatis tributa imperare,

C I D. C D.
XXVI.

imperare, ac vulgus, ad victum ociosis suppeditandum cogere. Horum alii mille, alii duo millia, nonnulli etiam plures latrones, sibi dicto audientes, habebant, ac bonos, periculi metu, tenebant obnoxios, malos, quibus apud eos per fugium certum erat, ad scelera patranda, reddebant audaciores. Horum cum Rex alios minis, alios blanditiis illexisset, circiter quadraginta, ex eorum ducibus, in custodias inclusit: quorum causa cognita, duo maxime facinorosi, Alexander Macrocius, Ioannes Macarcturius, laqueo strangulati: Iacobus Cambellus, ob eadem Ioannis Insulani, viri clari inter suos, capite luit: reliqui per custodias divisi, alii posterius supplicio affecti, alii liberi domos dimissi. Ita principibus factionum vel cæsis, vel carceribus coercitis, plebem, ducibus orbatam, nihil aufuram ratus, benigne & clementer admonuit cæteros, ut æquitatem colerent, neque certiores spem salutis ulla in re, quam in vitæ innocentia, collocarent. Id si facere, in animum inducerent, apud se honorem & præmia semper eis parata fore: sin minus ex aliorum exitu exempla sumerent: & quid ipsis foret expectandum, discerent. Cæteris rebus ita compositis, adhuc habebat apud se Alexandrum Insulanum, unum post Regem, longe potentissimum: imperabat enim omnibus Æbudis, ac Rossia præterea fertilissima regione per matrem, Valteri Lessii, Rossensis nuper Comititis filiam, auctus erat. Is, cum multa flagitiose, multa crudeliter perpetrasset, atque in maximo metu versaretur: tamen, per amicos, Regem exorabilem est expertus: benigne igitur appellatus, & præteritorum gratia facta, & in posterum, spe ampla proposita, si legibus & humanitati assuesceret, domum remittitur. Ille vero tantum abfuit, ut ob veniam, ac deinde libertatem à Rege acceptam, gratiam haberit, ut, maximam sibi factam injuriam, existimaverit, quod in custodia dies aliquot fuerit habitus. Igitur, ubi primum ad suos rediit, collecta manu hominum, raptò vivere assuetorum, Ennernessam ingressus agmine pacato, hospitaliterque acceptus, oppidum in prædam suis permisit: deinde, expilatis ædibus, ignem iniecit: arcem frustra obsessam, cum in se rescisset parati expeditionem, relinquens, in Abriam propere discessit. Ibi cum eo, quem habebat, exercitu (habebat autem ad decem millia virorum, in armis induratorum) opportunitate locorum fretus, fortunam prælii experiri decreverat. Verum, audito apparatu Regio, ex iis qui alacriter, ad prædandum, securi fuerant, duæ tribus eum deseruerunt, Catanei nempe, & Cameronii,

quos illi suo more Clanchatan, & Clanchameron vocant. Hac parte virium destitutus, nec de cæterorum erga se animo certus, iterum circumspicere latebras cœpit: ac, dimisso exercitu, cum paucis in Æbudas profugit: atque ibi cum suis, de fuga in Hiberniam consultat. Sed cum, nec illic à Regis ira se fore tutum, speraret, ultimum perfugium experiendum esse, ratus, ad Regis ante perspectam clementiam: in eo quoque consilio, cum, inter spem metumque dubius, reputaret, quid scelerum, prima defectione, patrasset, quam liberalem & indulgentem Regis animum expertus esset, quanta perfidia & crudelitate iterum grassatus, spem secundæ veniæ sibi præcidisset, Regis erga se iræ (tam justæ fortunas omnes & salutem committere, formidabat. Medium igitur, inter fugam & deditionem, consilium exequi decrevit: ac deprecatores in aulam misit, per quos animum Regis, ad lenitatem, inflecteret. Ad id munus, quanquam delegerat homines quietos, & à contagione sui sceleris alienos, ideoque principi non ingratos, tamen illi, responsum aliud exprimere non potuerunt, quam Regem, eum non alioqui auditurum, nisi fidei suæ commissum: cum absente nihil transacturum. Alexander, omnibus periculis circumspectis, cum nihil adversus iram Regis tutum sibi, prospiceret, tempore & loco ad id electo, se ei permittere statuit, ita enim supplicem violandi, verecundiam se ei injecturum. Itaque occultus Edimburgum, ubi tum Rex agebat, venit: ac linco tantum amiculo tectus magis, quam vestitus, eo die, quo memoria Resurrectionis Dominicæ magna ceremonia celebrabatur, ad genua Regis supplicem se dejecit: ac oratione ad misericordiam composita, se salutemque suam ei credidit. Movit circumstantes habitus, locusque, & tempus, ac tanta & tam subitâ fortunæ mutatio. Regina proceresque qui aderant, pro eo Regem deprecati, hætenus moverunt, ut juberetur, Sacrorum finem expectare. Interea Rex omnia secum perpendens, cum nec tutum existimaret, hominem potentem, factiosum, & perfidum impune dimittere incolumem, aliquidque tribuere Reginæ precibus vellet, optimum factu ratus, ut vivum in custodia firma retineret: ita fore, ut & sibi opinionem clementiæ pareret, & illi potestatem novi sceleris patrandi auferret, & plebis prospiceret securitati, & exemplo licentiam aliorum reprimeret. Illum in Tentallonem mittit, matrem, mulierem ferocem, in Æmonam insulam relegat, ut quæ, filium subinde ad nova scelera impulsisse, credebatur. Ita inhibita Alexandri licentia,

licentia, nondum tamen in regionibus, ad Septentriones porrectis, res omnino tranquillæ fuerunt. Nam & Catanei & Cameronii, qui, superioribus annis, Alexandrum deseruerant, orto inter ipsos dissidio, tanta contentione animorum & virium pugnarunt, ut multis Cataneorum trucidatis, Cameronii pene omnes extincti fuerint. In Æbudis quoque, quæ, relegatione Alexandri, quieturæ videbantur, novum excitavit motum Donaldus Balocus, Alexandri frater patruelis, velut injuriam, propinquo illatam, ulturus. Ad hunc tumultum comprimendum, Alexander & Alanus Stuarti, hic Cathanesiæ, ille Marriæ Comes, coacta popularium manu, obuiam Donaldò in Abriam (ubi exscensurum fama erat) profecti, adventum ejus præstolabantur. Ille, cum eos incompositos, sine castris, sine excubiis agere comperisset, de quarta vigilia suis sine tumultu expositis, nec opinantes & semisomnes aggressus, magnam stragem edidit. Perijt ibi Alanus, cum suis fere omnibus: Alexander, trepida fuga, cum paucis evasit. Hoc successu Donaldus ferocior, totam Abriam, nullo resistere auso, ferro flammaque late pervastavit: sed, audito, Regem majore in se apparatu venire, præda amplissima in naves congesta, in Æbudas rediit. Rex, ad Stephanodunum progressus, populationis scædissimæ vestigia conspicatus, ingentemque irarum molem in animo versans, cum jam trajecturus in insulas foret, familiarum principes ad eum supplices venerunt, negantes, quicquam consilio publico actum, culpam in Alexandrum hominesque egentes & facinorosos conferebant: Rex, ita demum se hanc purgationem admitturum, respondit, si sceleratos comprehensos sibi, ad supplicium traderent. Ad id, cum suam operam pollicerentur, partem eorum ad latrones conquirendos, dimisit: reliquos, obsidum loco, apud se retinuit. Qui remissi domos erant, multos è latronibus occiderunt: trecentos ad Regem vinctos adduxerunt (nam Donaldus ipse, metu pœnæ, profugerat) omnibus laqueo gula fracta. Hoc latronum supplicium etsi in Æbudis proximitque regionibus omnia paulo fecit pacatiora, ad tempus, tamen inquieta sceleratorum ingenia non sunt passa, eam tranquillitatem esse diuturnam. Emiserat Rex è custodiis, nobilium precibus exoratus, duos Angussios, Dufum & Moravium, latronum duces. Hi, furore in se verso, pari fere numero congressi (alebant enim, è plebis rapinis, latrones quisque ad mille ducentos) adeo pertinaciter conflixerunt, ut vix ex utrisque superessent cladis nuncii: alii enim, duodecim, alii novem ei

prælio superstites fuisse, prodiderunt: Regi certe, utrisque pariter infenso, vix reliquerunt, unde pœnas expeteret. Nec tamen horum calamitas Macdonaldum retardavit, à solita immanitate. Erat is insignis latro, in Rossia natus: qui impunitate superiorum temporum pravum ingenium incitante, diu in vicinos grassatus fuerat. Vnum, præter alia, insigniter crudele facinus ejus narratur. Cum vidua mulier, ab eo spoliata vehementer quiritaretur, atque identidem clamaret, se ad Regem querimoniam delaturam, & tu, inquit, quo minore molestia illuc pervenias, ego quoque te juvabo: advocatoque fabro, soleas equinas plantis ejus clavis ferreis affigi, curat: nec hac injuria contentus, etiam verborum contumelias adjecit, eam, adversus asperitates viarum, sic munitiorem fore: ac, per ludibrium, prætereuntibus ita confixam ostentabat. Mulier ferox, contumeliis magis accensa, quam deterrita, ubi primum iter tolerare poterat, ad Regem profecta, rem ordine denarrat. Rex, qui & ex aliis idem audierat, & auctorem facinoris in vinculis habebat, mulierem consolatus, brevi ejus sceleris pœnam in inventorem redundaturam, promisit: prolatoque è carcere Macdonaldo cum duodecim sociis, clavis ferreis confixos tri-duo per urbem circumduci jubet, novi supplicii causa per præconem populo indicata: deinde ducis corpus capite truncum, duodecimque socios, laqueo strangulatos, in cruces prope vias attolli, jussit. Hæc nova eorum scelera, quos impetrata semel venia non represserat, Regem acriorem, in Donaldò Insulano perquirendo, fecit. Igitur eum cum rescisset, apud Regulum quendam in Hibernia latere, per legatos, ad supplicium, reposcit. Regulus veritus, ne, si tanto terræ marisque spatio vivum transmitteret, elaberetur, idque malevoli, sua fraude factum, calumniarentur, occisi caput Legato deferendum dedit. Latrociniis apertis hac diligentia cohibitis, Rex occultiora crimina, & pravæ consuetudines tollere aggressus, viros claros, prudentia & sanctitate commendatos, ad id munus elegit: eisque potestatem dedit, ut, lustrato Regno, querimonias omnium audirent, & crimina, si qua ad eos deferrentur, de quibus ordinarii judices, vel per metum non auderent, vel per odium favoremve non deberent, aut nollent, de iis ipsi cognoscerent. Addidit & ponderum, & mensurarum correctorem, rem maxime necessariam: cum, non solum in singulis urbibus, sed etiam prope domibus, diversæ mensuræ essent: & in conventu leges ea de re saluberrimas fecit: & mensuras ferreas certis

certis in locis custodiri, iussit: & qui ad eam publicam formam cæteras conformaret, per omnia fora & conciliabula misit, gravi pœna indicta, si quis alia mensura, quam publice signata, uteretur. Hæc dum molitur, ad usum publicum, Anno millesimo quadringentesimo tricesimo, quartodecimo die Octobris, nati sunt ei gemini. Ob id, cum publicum gaudium celebraretur, Rex quoque, ut aliquid & ipse ad popularem lætitiã adiceret, nobilibus viris nonnullas offensas condonavit: quorum principes erant, Arcibaldus Duglassius, & Ioannes Kennedus: qui, quod de statu publico, & regni administratione temere ac liberius, quam oportebat, locuti fuissent, Duglassius in arcem lacus Levini, Kennedus Sterlinum relegati fuerant. Addidit etiam animi reconciliati, erga Duglassium, signa, quod ipsum, liberis baptizandis, testem adhibuit: quæ res inter significaciones, & honoris, & necessitudinum causas haberi solet, filium quoque ejus inter Equites, qui, ad publicæ lætitiæ testificationem, creati sunt, esse voluit. Cæteris regni partibus perpurgatis, ad Ecclesiasticum ordinem instaurandum, se retulit. At Sacerdotes, per magistratum corrigi, non poterant: jam enim diu, per totam Europam Regibus bello impeditis, paulatim Sacrificulorum Ordo jurisdictioni eorum se subtraxerant, ungue Pontifici Romano parebant: is autem vitiis eorum indulgebat, quod rem quæsturi sibi videret esse: & licentiam fovebat, ut, per Ordinis ejus potentiam, Reges sibi magis obnoxios haberet. Igitur Rex, qua una ratione poterat, obuiam ire eorum tyrannidi statuit: nam cum præterita emendare, & homines honoribus indignos ex eo, quem semel occupaverant, loco exturbare, perspiciebat, in sua potestate non esse, in futurum sibi providendum ratus, ad scholas literarum ordinandas, animum intendit, easque liberalitate & favore prosequendas: quod hoc omnium Ordinum esset seminarium: & inde, quicquid ulla in Reipub. parte magnum & excellens foret, velut è fonte promanaret. Neque solum doctores literatos præmiis illexit: sed ipse plerunque disputationibus eorum aderat: &, quodcumque otium ei à rebus civilibus erat, literatos sermones libenter audiebat: falsamque opinionem ex animis hominum nobilium vehementer contendebat eximere, quod literæ, à rebus gerendis, homines ad otium & ignaviam traducant, animosque militares molliant, & omnes generosos eorum impetus aut frangant, aut debilitent: literarumque studia ad Monachos, homines alioqui inutiles, velut in ergastulum relegabant. Verum

C I D.
C D. XXX.

rum illi, ut à majorum simplicitate & parsimonia degeneraverant, ita ab animi cultu ad corporis curam se totos contulerant: nec in reliquis Sacerdotibus minor erat eruditionis contemptus ex ea maxime causa, quod sacerdotia vel ignavissimis nobilium familiarum hominibus, & ad alias vitæ partes prorsus ineptis, mandabantur: vel, fraude Romanensium, intercipiabantur: eratque omnino Sacerdotium nihil aliud, quam operæ, nec semper in rebus honestis navatæ, precium: accesserat & aliud malum, ad corrumpendam disciplinam Ecclesiæ, vel maximum, Ordines Fratrum mendicantium. Hi cum initio, simulatione vitæ severioris, facile populo imposuissent, ut eos libentius, quam suos Curiones, & animis & corporibus juxta crassos, audirent: & Curiones, ut quisque ditior erat, ita suum munus maxime fastidiret, cum Fratribus (ita illis, vocare se placuit) transigebant, ut, pensione annua, eos conducerent, ad paucas conciones ad plebem, singulis annis habendas: ipsi in urbes, ad otiosas cantiunculas, velut magico ritu, ignari, quid dicerent, se congregarunt: neque Curiam quisque suam, nisi cum Decimæ colligendæ erant, unquam respiciebant: paulatimque etiam sese à psallendi certis horis in templis, levi quidem illo, sed quotidiano tamen labore exemerunt, conductis pauperibus Sacrificulis, qui vice ipsorum fungerentur, in Canendo & Missificando: certoque psalmodum penso, quod in singulos dies imperabatur, emurmurando, colluderent, & nunc alternis versibus contendentes, nunc Choros inter Actus adhibentes, tragœdiæ speciem exhibebant, quæ Christi morte imaginaria claudebatur. Fratres quoque, eorum mercenarii, nec audebant, conductores suos offendere, à quibus omnino pendebant; nec insolentiam cum avaritia conjunctam, ferre poterant. Itaque, velut media quadam via inita, ut facilius, ad persolvendam pensionem, eos cogere, in luxum & libidinem eorum, populo secundo, sæpe acerbe declamabant: & cum, ad illos metu continendos, & vulgus conciliandum, satis debacchati essent, sibi quoque, cum in gente Sacerdotum essent, in tempore prospiciebant: docendo, ut cunque alia essent, Ordinem tamen sacrosanctum esse, nec profano Magistratui ullam in eos esse animadversionem: Deo soli, & Pontifici Romano (cui par quodammodo cum Deo esset potestas) eos permittendos: & quia, simul cum luxu crescente avaritia, non satis magnum ab illis quæstum sperare poterant, novam sibi Fratres tyrannidem pepererunt, concione conversa, ad operum merita. Inde natum

tum Purgatorium, & animarum, quas ibi visum erat Pontifici detinere, lustrationes, per Missæ sacrificium, per Aquæ benedictæ aspersiones, per Eleemosynas, stipes oblatas, Indulgentias, Peregrinationes, Reliquiarum venerationes: hæc nundinationes, cum per Fratres exercebantur, brevi sibi imperium, in vivos & mortuos, vendicarunt. Hoc in statu Iacobus primus cum in Scotia rem Ecclesiasticam reperisset, hanc disciplinæ veteris instaurandæ compendiarium viam existimavit, si viri boni & docti Sacerdotiis honorarentur. Ut autem æmulationem literarum discipulorum accenderet, præfectos gymnasiolorum admonuit, ut, quoniam ipse, curis publicis impeditus, singulos cognoscere non posset, juvenes virtute & eruditione præstantes, sibi commendarent, quos ad honores Ecclesiasticos promoveret: qui, non solum doctrina & exemplo, plebi utiles esse possent, sed tenuiores etiam suis opibus juvare, & paupertatem eorum habere sublevare possent, ne bona ingenia, per inopiam cogèrentur, literis relictis, ad sordidas artes se conferre. Ut autem boni alacrius animum ad bonas artes intenderent, & ignavi, unam ad honores viam per virtutem esse, intelligerent, studiorum gradus distinxit, ut sciretur, qui quibus Sacerdotiis poterentur: quam rationem, si, qui secuti sunt, Reges tenuissent, certe ad hæc tempora perventum non fuisset, quibus, nec populus Sacerdotum vitia, nec Sacerdotes, vitiorum remedia pati possent. Nec Rex ignorabat, Ecclesiam in gravissima, quibus tum laborabat, vitia, ob immodicam opulentiam fuisse prolapsam: nec profusionem pecuniæ, in Monasteriis ditandis, & ærario exhauriendo, in superioribus Regibus probavit: Davidemque, alioqui Regem optimum, sæpe illa sua pietate, multum à multis laudata, Regno damnosum fuisse, prædicabat: ipse tamen, velut æstu quodam consuetudinis abreptus, non se potuit abstinere, quo minus ordini Carthusiano cœnobium prope Perthum ædificaret, & magnis proventibus locupletaret. Illud in eo, nescio, an maxime fuit admirandum, quod, inter rerum maximarum curas, ne infima quidem sua diligentia minora putaret, è quibus aliqua in publicum redundaret utilitas. Nam, cum per assidua bella, quæ, post Alexandri tertii mortem prope centum quinquaginta annos, Scotiam exercuerunt, toties spoliatis atque incensis urbibus, juventute ad studia armorum conversa, cæteræ artes negligenterentur, opifices omnis generis è Flandria, præmiis & immunitatibus propositis, excivit, urbesque prope vacuas (quod Nobilitas, veteri instituto, in agris se contine-

contineret) hoc genere hominum replevit: neque speciem tantum, & frequentiam antiquam oppidis ita restituit: sed magnam otiosorum turbam, ab inertia, ad laborem traduxit: effecitque, ne, quod paruo sumptu domi confici posset, magno precio foris pararetur. Cum omnes Regni partes labefactatas ita commodis remediis confirmaret, incurrit tamen in gravem suorum indignationem, ob duas maxime causas. Altera quidem, in speciem erat levior, sed unde omnibus fere populis omnium fere calamitatum oritur initium: nam, pace undique parata, otium, luxus, & libido primum se, deinde cætera perdendi, est consecuta: hinc sumptuosa convivia, & nocturnæ diurnæque comotationes, & personatæ saltationes, & peregrinarum vestium delicia, & laxitas ædium, non ad usum necessarium, sed, ad oculorum voluptatem, comparata, & corruptelæ morum: elegantia nomine, commendatæ, & omnibus in rebus, ritus patrii contemptus: nec quicquam satis honestum & decorum, nisi novum & insolitum. Harum omnium rerum culpam in Anglos, qui, Regem secuti, in aula versabantur, vulgus libenter à se transferebat: neque tamen verbis flagitia vehementius damnabat, quam voluptates studiose amplectebatur. Sed huic pesti Rex, quantum poterat, & legibus latis, & exemplo domestico, resistebat: ipse enim non modo cultu corporis, & frugalitate, intra privati copiosioris modum, se continebat: sed, si quid immoderatum ulla in vitæ parte apud quenquam conspicabatur, vultu, & plerunque verbis, id sibi ingratum esse, ostendebat. Ita cohibitus est late grassantis luxuriæ cursus, magis quam nova intemperantia extincta, & vetus parsimonia reducta. Alterum crimen, primum inimicorum sermonibus est celebratum: deinde in perniciem publicam erupit. Regis patruus, Robertus, & patruelis Mordacus, penes quos regimen civium, multos annos fuerat, cum ipsi Regnum appetere, nec, Iacobum è medio tollere possent, quod proximum erat, hominum animos ita sibi conciliare, studebant, ut Regis desiderium non adeo magnum potentioribus relinquerent: tantaque moderatione, fere omnibus in rebus, usi erant, ut eorum imperium admodum tolerabile multis, ac prope optandum videretur, si Valterus, Mordaci filius, populariter & moderate se gessisset. Potentiores enim ita, munificentia specie amplectebantur, ut, agros Regios ab aliis occupari, permiserint, aliis ipsi donaverint: &, in gratiam quorundam, res iudicatas resciderint, & exules restituerint. Inter eos autem, unum insignem

infirmum & præpotentem, Georgium Dumbarium, Marcianum Regulum, qui, exul, patriæ damna plurima & gravissima intulerat: quibus rationibus conciliatos proceres sperabant, nunquam, de Rege accersendo, acturos: Iacobo autem sine liberis defuncto, Regnum ad se, sine æmulo, perventurum, aut, si forte ille ab exilio redisset, suam factionem tam potentem fore, ut à vi, etiam sub principe parum æquo, securi essent. Verum, Rege reverso, & vetere patru gratia novis Valteri injuriis & flagitiis prope restincta, satis apparuit, nihil esse popularius justitia. Igitur, populo non modo patiente, sed etiam favente, Mordaco patre cum duobus filiis extinctis, tertio exulante, non eorum modo bonis Rex auctus, sed Ioannis, Comitis Buchaniæ, qui sine liberis in Gallia decessit, & Alexandri, Comitis Marriæ, qui, & orbus & nothus, domi mortem obiit, de quo, pauca obiter dicenda videntur. Alexander igitur ex Alexandro, Roberti Regis filio, natus, in adolescentia malis perditorum hominum consiliis usus, ductorem se latronibus præbuerat: verum, cum ad virilem pervenisset ætatem, mores adeo mutaverat, ut alius plane videretur. Igitur, vitiis paulatim decrescen-
 tibus, & accedente consilio, ita se, domi forisque, gesserat, ut præclaram sui memoriam ad posteros transmisserit: Nam & domi, ad Harlaum Insulanorum impetum magna cum cæde repressit: & bellum periculosissimum, in ipso ortu, extinxit: & cum, multis opibus bene partis, prædiisque fructuosis coemptis, vicinos anteiret, non tamen otio & voluptati se dedit: sed in Flandriam, cum firma popularium cohorte, profectus, Carolum Burgundum, adversus Leodienses secutus, ex eo bello rem & laudem retulit: opulentis etiam nuptiis, in Hollandia Batavorum insula, auctus est. Sed, cum peregrini hominis imperium Batavi non ferrent, inde reversus, classem comparavit, ingenti quidem sumptu, nec magno tamen emolumento, ut adversus homines, terrestribus & navalibus copiis instructissimos. Tandem numerosam eorum classem, Dantisco redeuntem, adortus, ea capta & spoliata, nautis cæsis, ac navibus succensis, damnum acceptum hosti multiplex reddidit: atque ita ferociam eorum fregit, ut centum annorum inducias postularint, & acceperint. Idem quoque gregem nobilium equarum, è Pannonia usque, adducendum in Scotiam paravit: cujus soboles in multos post annos duravit. His igitur Comitibus, longe ditissimis, sine prole defunctis, Buchania & Marria, eorum patrimonia, ad Regem jure pervenerunt: ita trium, qui Rober-
 to Secundo

to Secundo Regi, ex uxore posteriore, nati erant, fratrum solus ipse bonis potitus est: sed non sine hominum nobilium, largitionibus assuetorum, indignatione, quod Rex, è tam opulenta præda, nihil ipsis decideret. Accessit ad hanc, & altera causa recentior, quod quasdam à Roberto & Mordaco, postremis Gubernatoribus, largitiones factas, tanquam injustas, revocaverat. In his, duæ erant insignes: Georgius Dumbarius hostis publicus denunciatus, deinde parte bonorum restituta, revocatus à Roberto fuerat: ei successerat filius Georgius, multis gaudens, antiquam & nobilem, & sæpe de patria bene meritam familiam, in pristinam dignitatem rediisse. Sed Regi, dum in jus fisci diligentius (ne dicam acerbius) inquirat, visum est potestatem ignominie demendæ, exules revocandi, & bona, ob crimen perduellionis, in fiscum illata, restituendi, majorem esse, quam ut eam alieni Vicarius imperii, & qui tutoris loco eligatur, usurpare debeat: quando etiam largitiones, in Regum ætate immatura factæ, possint, ex veteri Scotorum instituto, revocari, nisi à Regibus, ætate maturis, confirmentur. Igitur Jacobus, ut Marcianos, homines bellicosos, Angliæ vicinos, in suam potestatem sine tumultu revocaret, Georgium apud se retinet: literas ad arcem Dumbari præfectum scribit: imperat, ut eis perlectis, arcem Gulielmo Duglassio, Angusiæ Regulo, & Adamo Hepburno Halensi, ad eam recipiendam, missis, statim traderet. Georgius, cum quereretur, se, nullo jure, patrimonio spoliari, ob crimen alienum, cujus etiam ab eo, qui summæ rerum præerat, venia fuisset impetrata: Rex ut ejus animum placaret, & clementiam apud vulgus ostentaret, eum Buchania donavit. Hoc Regis factum cum, pro cujusque ingenio & studio, varie celebraretur, incidit alterum quoque, quod vehementer mortem ei acceleravit, altius mihi ab initio repetendum. Dicitur est à nobis, Roberto Secundo Regi tres, ex concubina, filios natos: quos ille quanquam ex Eufemia uxore Valterum, & Davidem, alterum Atholiæ, alterum Ierniæ Comitem haberet, tamen eorum matre mortua, concubinam uxorem duxit, ut ejus filios, per matrimonium illud legitimos factos, Regni hæredes relinqueret: ac moriens etiam penes natu maximum Regnum reliquit: penes secundum, præter opes maximas, etiam Regni procuratio fuit: tertium aliquot regionum constituit Regulum. In hac parte, etsi alterius uxoris liberi, se affectos injuria putabant, tamen, quia & ætate, & opibus erant inferiores, iram in præsentia tacitam continebant. Eorum quoque

que potentiam imminuit Comitis Iernia mors, qui, unica relicta filia, decesserat: ea Patricio Gramo, adolescenti nobili, è familia, illa ætate potentissima, uxor data, Melissum Gramum ex ea genuit. Nec parentes diu superstites fuere: & puer, paucis post annis, adhuc adolescens, in Angliam erat missus obses, dum pecunia, Regi redimendo promissa, solveretur. Atholius autem, ceteris, rebus omnibus, adversæ factioni inferior, nunquam tamen studium tollendi propinquos omisit: neque spem recuperandi Regni abiecit: & quia ad vim apertam erat impar, calide discordias eorum fovebat: & periculis insidiabatur: donec, ejus maxime consilio, amplissima familia ad paucos fuit redacta: multi enim crediderunt, eo auctore, Davidem, Roberti Regis filium, fuisse sublatum: nec Jacobus ejus insidias fugisset, nisi, procul domo, in Anglia bonam vitæ partem transegisset: Auctor enim erat ipsæ Comiti, ut, fratre ignavo è medio sublato, Regnum occuparet. Cum Rex, liberorum orbis, & fraternæ libidini obnoxius, ex mœrore subito discessisset, unus erat Regni Gubernator cum liberis, qui spem ejus impediret: quippe, homo impiger, divitiis, potentia, auctoritate, in vulgus item gratia & liberis florens. Ea res cum ejus consilium nonnihil remoraretur, Roberto quidem morte naturali, ac Ioanne, filio ejus, in prælio ad Vernolium sublato, ad pristinas cogitationes animum multo acrius intendit: atque omnes ingenii nervos in id unum contulit, ut Jacobum liberaret, & eum cum Mordaco liberisque ejus committeret. Hi cum pariter incolumes stare non possent, utercunque cecidisset, se uno gradu propius admotum ad spem Regni, prospiciebat. Jacobo demum reverso in patriam, ipse omnes machinas admovebat, ut Mordaco exitium maturaret: per homines idoneos, crimina adversus eum subministrabat: ipse judex in eum filiosque ejus federat. His quoque extinctis, supererat unus Jacobus, cum unico filiolo, puero, nondum sextum annum ingressu. Eo quoque, conspiratione procerum, interempto, non dubitabat, quin ipse, qui solus è stirpe Regia reliquus erat, ad rerum gubernacula admoveretur. Atholius igitur, dies noctesque his cogitationibus sollicitus, tamen suas cupiditates occultas continebat, ac, per simulationem favoris erga Regem, in propinquis tollendis operam ostentabat: idque unum agebat maxime, ut alieno scelere suas opes augetet, adversariorum imminueret. Interea Melissus Gramus (quem diximus obsidem Anglis datum) à Rege, dum in publicum patrimonium diligen-

tius inquit, Ierniā est spoliatus, quod eam comperisset, avo ejus materno ea lege datam, ut, deficiente stirpe mascula, ad Regem rediret: feudumque esset Masculinum, ut interpretes Iuris nunc loquuntur. Ea adolescentis innoxii, & absentis & obsidis, calanitas multos ad commiserationem, Robertum vero, ejus tutorem, pene ad insaniam redegit: is enim, cæteris impatientius, propinqui sui casum ferens, Regem non cessabat palam injustitiæ accusare: cum autem, in jus, ad causam dicendam, vocatus non affuisset, ei Aqua & Igni interdictum est. Ob hæc, ferociore animo, velut nova injuria lacessito, ad vindictam pronus, cum eis consilia secreta coquebat, qui vel multati bonis fuerant, vel a micorum supplicia, quantumvis justa, tamen iniquo animo ferebant, vel Regem avaritiæ insimulabant, quod, ad rem attentior, ipsos parum, pro expectatione, fuerat remuneratus. Ad hæc, non solum ad interitum redactas nobiles familias deplorabat, sed & tutelas adolescentium nobilium, quæ præmia virorum fortium solebant esse, penes Regem esse. Ad unum, omnes Regni opes congeri: cæteros, sub ingrato laborum æstimatore, in miseriis & inopia contabescere. Hoc autem quod de tutelis exprobrabat, hujusmodi est. In Scotia & Anglia, & nonnullis Galliæ regionibus, mos est, ut mortuis parentibus, pueri nobiles, ad vicesimum primum usque annum, in eorum tutela maneant, quorum sunt beneficiarii: fructusque omnes agrorum (præter sumptus, ad pupillum alendum, necessarios) & præterea dotes, ab uxoribus pupillis datæ, ad hujusmodi tutores redeant. Hæ autem tutelæ, vel (ut vulgo appellantur) custodiæ, cum, aut modica pecunia propinquis vendi, aut bene meritis plerunque donari, solerent, qui inde, ex emptione lucrum, vel, ex donatione præmium sperabant, angebantur, eas ad Regem unum pervenire: neque tacitum suum dolorem ferebant. Hujus generis querelæ cum ad Regem perlatae essent, id factum, velut necessarium, excusavit: Patrimonium enim publicum ita, per superiores Reges & Gubernatores, extenuatum, ut, nec familia principè digna, nec comitatus honestus haberi, nec magnificentia erga Legatos externos exerceri posset: nec hanc diligentiam Regis, in pecunia honestis rationibus paranda, esse inutilem Nobilitati, cui nihil magis adversum sit, quam inopia publica, dum Reges, quo carere non possunt, id per vim à ditioribus extorquere conantur, aut plebem coguntur, exigendis tributis, vexare: multoque minus in publicum obesse Regum parsimoniam, quæ modum donationibus immo-

immodicis imponit, quam profusionem, quæ, suis consumptis, sine modo in aliorum bona debacchatur. Hoc responso, Rex æquioribus satis fecit: iniquiores vero, qui magis conquerendi causam, quam criminum justam expurgationem quærebant, vehementius, ad maledicendum, excitavit. Hoc statu rerum in Scotia, legatio è Gallia advenit, quæ petebat, ut Matgarita, Jacobi filia, Ludovico, Caroli Septimi filio, jam dudum desponsa ad sponsum mitteretur. Ea aliam Anglorum legationem excivit. Angli enim, ab alienato ab eorum amicitia Burgundo, & defectionem moliente, Lutetia, cæterisque provinciis transmarinis tumultuantibus, ne, cunctis Regni viribus in bellum Francicum inclinatis, Scoti ab adversa parte eos adorirentur, & fœderis cum Gallis renovationem, & nuptias impedire nitebantur: atque, ad fœdus perpetuum cum ipsis, qui, in eadem Insula nati, ejusdem linguæ participes essent, feriendum, adhortarentur. Id si facerent, seseq; jurarent, eosdem, quos Angli, amicos inimicosque habituros, pollicebantur, suum Regem Bervico, Rosburgo, cæterisque omnibus locis & agris, qui juris controversi habebantur, cesserum. Scotus eam petitionem cum ad omnes omnium Ordinum, qui Perthi erant congregati, retulisset, post longam ea de re disceptationem, Ordine Ecclesiastico in duas factiones diviso, succlamatum est à Nobilitate, se fraudem Anglorum agnoscere, qui, novo isto fœdere, veterem cum Gallis amicitiam solvere, conentur, ut Scotos, antiquis amicis spoliatos, sibi facilius obnoxios redderent, dum, aliis curis liberi, in id bellum totis viribus incumbere possent: eo spectare tam benignam Anglorum pollicitationem: se vero antiquo fœderi staturos, nec à fide, semel promissa, discessuros. Hac parte repulsi Angli, à precibus ad minas transeunt: & amicitiam renuentibus bellum denunciant: filiamq; si Rex inimico Anglorum desponsam in Galliam transmitteret, se iter, quoad possent, impedituros; illamque, & comites ejus in suam potestatem redacturos: classem enim jam se ad id paratam habere. Hæc Legatorum comminatio adeo Regem non deterruit, ut, ornata classe, magnoque comitatu nobilium virorum ac feminarum imposito, celerius, quam constituerat, filiam solvere cogeret, ut Angli consilia præveniret. Verum, quo minus in manum hostium devenirent, magis numine propitio, quam humana providentia factum, videri potest: nam, cum non longe ab eo loco abessent, ubi, in insidiis collocati, Angli Scotorum adventum præstolabantur, ecce repente, classis Belgica

apparuit, quæ vinum è Rupella in Flandriam portabat. In eam (quod Burgundus, non adeo pridem Gallo reconciliatus, hostes ejus totis viribus oppugnabat) magno impetu Angli feruntur: ac brevi naves expeditæ onerarias assequuntur: & , prope nullo negotio, armati inermes capiunt, verum, antequam in portum captas pertraherent, Hispani, incompósitos adorti, prædam auferunt: & incolumes Flandros dimittunt. In hac tam varia trium nationum fortuna, Scoti, hoste non conspecto, Rupellam applicant. Eo missis obviam multis ex aula Gallica viris claris, Turonas deducuntur. Ibi, magno cum gaudio, & utriusque gentis mutua gratulatione, nuptiæ sunt celebratæ. Hoc loco, scriptores Angli, & in primis Edvardus Hallus, & ejus suppilator Graftonus, in Iacobum plenis velis invehuntur, tanquam ingratum & perfidum, citoque beneficiorum acceptorum immemorem, quod tam humaniter tot annos ab Anglis habitus, quod Regiis nuptiis honoratus, quod ampla dote auctus, quod è diuturna servitute, in libertatem restitutus, tot tantaque beneficia oblitus, Gallicam amicitiam Anglicæ prætulit. Sed eorum maledicentiam res ipsa facile refellit. Nam, quod in suum littus, appulsum præter fœdera, præter jus Gentium, detinuerunt, primum injuria est, non beneficium: quod non occiderunt, ac pecuniam potius accipere, quam invidioso non hostis, sed hospitis sanguine se polluere volluerint, non eorum amori erga se, & misericordiæ, sed magis avaritiæ vitam debet: & , si quod in eo beneficium est, quid aliud id existimari potest, quam latronum, qui vitam, quibus non eripuerunt, dedisse, videri volunt? & si quid, ob id, Anglis debebat, quod suo lucro consuluerunt, certe privatim, non publice id debebat. Quod autem adolescentem, ætate innoxium, fortuna, supplicem, nascendi conditione, Regem, per summum nefas retentum, honeste instituendum curarunt, habet res humanitatis quandam speciem, quam si neglexissent, extra reprehensionem non erant futuri: & quæ, beneficii nomine, commendari poterat, nisi gratia ejus, antecedente injuria, & avaritia consecuta, fuisset corrupta: nisi forte, si quem ultro vulneres, à curato gratiam reposcas: & , magni damni levem compensationem, beneficii loco ponendam, existimes: aut, quia tui partem aliquam feceris officii, solidum collati in alterum beneficii expetas præmium: & , quod tibi præstitisti, alteri expensum ferri, velis. Nam qui servum hominem curat erudiendum, vel suæ oblectationis causa, vel, ut pluris cum reven-

dat, etsi

dat, etsi ad eum qui eruditur, aliqua redit utilitas, tamen dominus non servi, sed suum emolumentum, in erudiendo, spectat. At uxorem ei conjunxerunt sui Regis propinquam, & juvenem Regum Regiis nuptiis honorarunt. Quid si ea affinitas non minus honorifica fuit socero, quam genero? quam enim privato alicui collocaturus erat, Reginam fecit: & in eam familiam nuptum dedit, in quam Regum Anglicorum clarissimi, sæpe ante suos liberos collocaverant: & unde tot superiores Reges oriundi fuerant. At dotem adjecerunt peramplam. Cui vero dos ista data est? nempe ipsis Anglis, qui eam, antequam numeraretur, eripuerunt: &, marito tantum verbis ostentatam, in suum usum retinuerunt. Itaque dicta, non data dos est: & ita dicta, ut à juvene, plurimis & maximis alioqui injuriis affecto, multum sibi deberi, velint, quod indotatam uxorem domum reducerit. At liberum eum domum remiserunt: certe, ut qui à piratis liberantur, precio persoluto. Sed quo pacto liberum? Si ipsorum scriptoribus credamus, jurare coactum, ut Anglo, tanquam domino, semper obtemperaret: & Regnum, cujus nondum compos erat, in servitutem perpetuam addiceret: & quod, etiam si haberet, alienare non posset: antequam acciperet, alteri manciparet. Non igitur eum liberum, sed laxiore in speciem cathena vinctum, remiserunt, non quidem Regem, sed alieni Regni Procuratorem, aut potius Vicarium. Omitto dicere, quod hominem captivum, & adhuc alieni juris, cogunt promittere: & id quidem promittere, quod præstare non poterat, nec, ad præstandum, eos, quorum in potestate id erat, cogere. Hæc est illa præclara liberalitas, cujus eum immemorem arguunt. Verum, ut permittamus hominibus imperitis, & omnis, in scribendo, modi & modestiæ oblitis, ut emolumenta accepta in beneficiis datis annumerent, quantum illam existimabimus vel mentiendi licentiam, vel maledicendi libidinem, qua, in ejusdem Regis filiam, utuntur: quam, ob oris graveolentiam (nihil enim in mores, homines alioqui tam impudentes, audebant confingere) marito scribunt fuisse ingratham? At Monstreletus illorum temporum scriptor æqualis, & probam fuisse, & formosam, memoriæ prodidit: & qui librum Pluscartensem scripsit, eique Reginæ, & naviganti & morienti, fuit comes, scriptum reliquit, eam, dum vixit, egregie earam socero, socru, & marito fuisse, epitaphiumque carmen, omni laude plenum, Gallicis versibus, Catalauni ad Matronam (quo in oppido decessit) fuisse publicatum, quod in Scoticum

sermonem versum, plerique nostrorum adhuc habent. Sed omissis hominibus alienæ famæ calumniatoribus, & suæ tam negligentibus, ut nihil pensi habeant, quid vel ipsi de aliis dicant, vel alii de ipsis sentiant, ad rem veniamus. Cum Rex, ob sumptum, in classe ornanda, factum, tributum à populo exigere tentasset, majorque pars aperte recusasset, quicquam pendere, pauci & parum & maligne dedissent, Rex coactores jussit, à reliquo exigendo desistere: & quod exactum erat, restituere. Nec tamen ita populi sermones effugit: malevolis & ob incommoda privata, iratis novarum rerum cupidos adversus eum assidue incitantibus. Eodem tempore, Angli, terra marique è Scotia prædas agere cœperunt, duce Percio Northumbriæ Regulo. Adversus eos missus Gulielmus Duglassius, Angusiæ Comes, cum pari fere numero, erant enim circiter quaterna utrinque millia. Cecidit à Scotis Alexander Ionstonus Lothianus, vir nobilis, & spectatæ virtutis. Ex utraque acie, alii, ducentos, alii, quadraginta tantum cæsos affirmant: ex Anglis capti ad mille quingentos. Rex, jam bis ab Anglo provocatus, primum insidiis, ad filiam intercipiendam collocatis, deinde, recentibus agrorum populationibus, aperto bello eum aggredi statuit. Confecto igitur, quam maximo potuit, exercitu, Rosburgum acriter adoritur, cumque brevi deditioem expectaret, Regina, quantis potuit itineribus, ad eum vecta, trepidum in castra nuntium affert, sævissimam in caput ejus conjurationem parari: ac, nisi diligenter prospiciat, maturum exitium imminere. Rex, tam inexpectato malo ictus, dimisso exercitu, domum revertitur, pessimo in vulgus rumore: in ipso enim articulo rei perficiundæ, ad nutum fœminæ, maximis sumptibus, & vexatione totius Regni, nihil aliud, quam dedecus quæsitum videri. Reverfus Rex, in Cœnobium Dominicanorum, quod juxta mœnia Perthi erat, divertit: ut ibi, quam maxime posset, occulte de conjuratione quæreret. Sed res non latuit homines, in omnem patrandi sceleris occasionem intentos: unus enim è domesticis ministris, qui in conjuratis erat (Ioannem scriptores appellant, cognomen non edunt) perlato ad socios, quod in Regia agi senserat, fecit, ut res maturaretur, prius quam occulta consilia proferrentur, ac remedia adhiberi possent. Valterus quidem Atholius, Regis patruus, etsi princeps auctor facinoris obeundi erat, tamen, quantum fieri poterat, suspiciones omnes à se segregabat. Is propinquum suum, Robertum Granum (cujus ante meminimus) hominem manu promptum,

ptum, consilio præcipitem, & Regi antea infensum, cum ob incarcerationem, & exilium ante indictum, tum ob fratris filium, cui ipse tutor erat. Iernia spoliatum, eum Atholius ad se vocat: ei adjungit suam ex filio nepotem, Robertum, juvenem impigrum: docet, quid fieri velit: facinore peracto, se in summa potestate futurum: ibi, saluti quoque illorum prospecturum. Illi operam libenter promittunt, ac, facinus aggredi, festinant, ante, quam tota conjurationis ratio patefacta Regi esset. Igitur manu occulte collecta, ut Regem, quem, cum paucis in Cœnobio Dominicanorum divertere sciebant, incautum minimo cum tumultu opprimerent: Ioannem ministrum Regium, jam ante ab eis in partes tractum, adhortantur, ut promissam operam præstet. Is conjuratos, in Regiam introductos nocte concubia, prope Regium cubiculum occultos collocat: ostendit, ostium, pessulo abs se ablato facile confringi posse. Alii, à Roberto, Comitis Atholii nepote, putant in Regiam acceptos. Interim, dum intenti illic expectant, quod in mora futurum videbatur, nempe, ut cubiculi fores perfringerent, absque eorum opera, fortuna expedit. Valterus enim Stratonius, qui vinum paulo ante intulerat, egrediens, cum cerneret armatos, intro se proripere conatus, quanta potuit contentione vocis, proditores adesse, clamat. Hunc dum sicarii conficiunt, adolescentula nobilis, è gente Duglassia, ut plures tradunt (alii Lovelliam edunt) cum, objecta valva, pessulum, fraude ministri ablatum, non inveniret, brachium in foramen, loco pessuli, inseruit: sed, eo celeriter confracto, intromissi sicarii in Regem irruunt. Eum Regina, suo corpore objecto, cum protegere conaretur, ac prostrato se superfudisset, duobus vulneribus acceptis, vix abstrahi potuit. Tum ipsum, ab omnibus relictum, viginti octo plagis confossum, aliquot recta in cor directis, trucidant. Hunc finem vitæ habuit Rex longe optimus, à sceleratissimis latronibus morte crudelissima, & omnibus bonis maxime luctuosa, affectus. Divulgato, ex comploratione & tumultu, ejus interitu, magnus undique in Regiam fit concursus: reliquumque noctis (quoniam parricidæ per tenebras evaserant) querimoniis & lamentationibus est transactum. Ibi varie, pro cujusque ingenio, vel acerbe, ad parricidarum invidiam, vel miserabiliter, ad amicorum dolorem augendum, quæcunque ei vel secunda, vel adversa evenerant, commemorabantur. Pueritia, patris insidiis exposita, quas dum vitat, ipse in hostium potestatem præcipitatus: patris deinde mors consecuta, & reliqua

liqua adolescentia, in exilio inter hostes acta: deinde, vertente fortuna, reditus insperatus, & post reditum, paucis annis, res turbulentissimæ in summam tranquillitatem commutata. Ac rursus, subita rerum commutatione, cui hostes foris pepercerant, propinquorum fraude circumventus, in ætatis vigore, & regni legibus, & moribus constituendi medio cursu. Corporis præterea & animi virtutes, extincta erga mortuum invidia, veris laudibus ornabantur. Nam licet statura fuerit infra justam, corpore tamen erat adeo robusto & firmo, ut æquales omnes, in omni genere exercitationis, ubi vires & agilitas spectari solet, facile superaret: tanta ingenii celeritas & vigor, in eo fuisse, dicitur, ut nullam, hominæ ingenuo dignam, artem ignoraverit: carmina Latina, ut illud erat sæculum, rudia ex tempore fundebat: Anglico quidem sermone poemata ab eo conscripta nonnulla adhuc extant: in quibus ingenii præstantia elucet, expolitior doctrina fortasse requiratur: in musicis curiosus erat instructus, quam Regem vel deceat, vel expediat, nullum enim organum erat, ad psallendi usum comparatum, quo non ille tam scite modulabatur, ut cum summis illius ætatis magistris contenderet. Sed hæc fortasse studiorum flores verius, quam fructus quispiam existimabit: quæque vitam magis ornent, quam instruant, & ad res gerendas, confirment. Philosophiæ cum alias partes, tum eam, quæ de Moribus & Republica regenda, est, diligenter didicerat. Virtutes certe civiles quantæ, & quam in eo maturæ fuerint, testatur ordo rerum ab eo gestarum, & leges latæ, quibus, non suo tantum sæculo, sed posteritati etiam vehementer profuit. Mors vero ejus declaravit, nihil justitia esse popularius: nam qui, vivo detractare, soliti erant, mortuum flagrantissimo desiderio sunt persecuti. Proceres enim, nuncio cædis accepto, ex omnibus regionibus sponte convenerunt: ac, nondum quæstione decreta in omnes partes ultro emiserunt, qui percussores comprehenderent, & in jus ducerent. Compluribus captis, principes novo & exquisito genere supplicii affecti: reliqui laqueo strangulati sunt. Principes, in facinore consciscendo, numerabantur, Valterus, Atholiæ Comes, & nepos ex filio Robertus, & eorum propinquus, Robertus Gramus. Valteri supplicium (quia totius facinoris perpetrandi auctor erat) in triduum divisum fuit. Primo die, vehiculo, in quo Ciconia erecta erat, impositus, funibus per trochleas transmissis in altum attollebatur, ac subito, iisdem funibus remissis, demittebatur, donec pene terram attingeret, cum gravissimo

viffimo per omnes corporis compages dolore: deinde, in Columellam elato, ut omnibus effet conspicuus, ferrea corona candens imposita est, cum hoc elogio, ut proditorum omnium Rex appellaretur. Hujus supplicii causam fuisse, ferunt, quod Valterus aliquando ex maleficis mulieribus (quo genere, semper Atholia erat infamis) acceperat, se in maxima celebritate Regem coronatum iri: idque vaticinium ita vel impletum, vel elusum est: ac certe tales prædictiones frequenter hujusmodi fortiuntur eventus. Postridie, super cratem alligatus, & ad caudam equi per vicum maximum Edimburgi tractus est. Tertio die, super tabulam extento, in loco conspicuo, viventi intestina detracta, & in ignem injecta, ipso spectante, cremata sunt: demum cor evulsum in eosdem ignes injicitur: caput præsectum, in spectatissimo urbis loco conto confixum, ad spectaculum proponitur: corpus, in quatuor partes divisum, ad urbes Regni nobilissimas, in locis celebrioribus suspendendum, mittitur. Secundum eum, nepos luit: sed, ut levioere pœna defungeretur, valuit in eo respectus ætatis, & quod, non auctor, sed alieni sceleris comes, avo paruerat. Igitur in cruce suffocatus, & membratim dissectus fuit. Robertus vero Gramus, qui manu facinus peregerat, in curru per urbem traductus, dextra ad patibulum, in ipso curru erectum, affixa: adhibiti carnifices, qui candentibus stimulis ferreis femora humerosque, & corporis partes, quæ longius à vitalibus absunt, assidue confoderent: eodem deinde, quo priores, modo dissectus est. Hoc maxime pacto, mors Jacobi, crudelis quidem illa, sed certe ultra humanitatis modum, crudeliter vindicata est: hujus enim generis supplicia vulgi animos non tam à sævitia metu avocant, quam, ad quidvis agendum & patiendum, efferant: nec, acerbitate, tan pravos deterrent, quam, assuetudine spectandi, terrorem pœnarum imminuunt: præsertim, si facinorosorum animi, adversus vim doloris, induruerint: apud vulgus enim imperitum, confidentia pertinax constantis fiduciæ plærunque laudem accipit. Obiit Jacobus, initio Anni millesimi quadringentesimi trigesimi septimi, ad vicesimum diem Februarii, cum regnasset annos tredecim. Vixit annos quadraginta quatuor. In ejus morte ulciscenda, tanta adhibita est diligentia, ut omnes conjurati, intra quadragesimum diem, pœnas luerint. Reliquit filium unum, posteriorem è geminis, cui faciei dimidium, velut sanguine suffusum, rubebat.

C I O. CD.
XXXVII.

LIBER UNDECIMUS.

CIII. REX.

SECVNDVM parricidarum supplicium, Iacobus, unicus Regis extincti filius, vixdum septimum ingressus annum, ad sextum Calendas Aprilis, in Cœnobio Sanctæ Crucis ad Edimburgum, Regnum iniit, Rege nondum rebus administrandis idoneo, magna certatum est ambitione, inter proceres, de Prorege eligendo. Omnes, ea ætate Scotos divitiis & potentia longe antebat Arcibaldus, Duglassiæ Comes: auctoritate vero, & opinione prudentiæ multis officiis, sub Rege superiore, collecta, præstabant Alexander Levistonius, & Gulielmus Crichtonius, Equestri uterque familia: ad hos autem magis procerum consensus inclinavit, quod Duglassi suspectam haberent (etiam Regibus gravem) potentiam. Igitur Alexander Levistonius rerum administrationi præficitur. Gulielmus Cancellarius est creatus, quem, sub Rege superiore, magistratum gesserat. Ab eo conventu Nobilitate vix digressa, factionibus est laboratum: cum enim Cancellarius cum Rege in arce Edimburgensi, Prorex cum Regina se Sterlini contineret, Duglassius, præteritum se proximis comitiis, indignatus, & incertus, utram factionem magis odisset, omnia misceri, non moleste ferebat. Itaque, eo magis non impediente quam consentiente, Annandiani homines, latrociniiis & furtis assueti, palam, velut ex hostico, agere, rapere, omnes regiones vicinas infestas habere cœperunt: Iis de rebus, cum ad eos, qui summæ rei præerant, querelæ fuissent delatæ, ipsique per literas Duglassium (cujus in potestate erant Annandiani) sui officii admonuissent, deinde acrius cum eo exposulassent, ille, tantum absuit, ut præterita puniret, ut, impunitate, gliscens malum aleret: atque ediceret ne quis suorum Regiis ministris, in jus vocantibus, aut quidvis pro Magistratu agentibus obtemperaret: se enim id privilegium (jus Regale vulgo appellant) à Regibus habere superioribus. Id qui imminuere tentasset, capite pœnas daturum. Hunc rerum statum cum Prorex, & Cancellarius magis deplorare, quam mutare possent, ea pestis ad proxima quæque proserpens, quicquid Scotiæ intra Fortham est, velut tabes, brevi pervasit. Reliquæ duæ factiones, etiam inter se discordes, per præcones in omnibus oppidis ac prope vicis edicunt, Alexander, ne quis

quis Cancellario, Cancellarius, ne quis Alexandro obtemperet: Si quis, ad suas calamitates deplorandas, ad alterum venisset, à diversæ factionis hominibus, in reditu, male accipiebatur: interdum, villis incendio corruptis, omnibus exuebatur fortunis. Ita mutuis cladibus diversarum partium homines, odio plusquam hostili, sese conficiebant. Viri autem boni, qui ad nullam se factionem adjunxerant, rerum suarum incerti, publica salute deplorata, mœsti atque taciti, se domi continebant. Ita, interea dum ad se quisque vires contrahit, publica utilitas, ab omnibus in medio relicta, destituitur. Regina, quæ cum Prorege se Sterlini continebat, ne, nullam suis partibus accessionem facere, videretur, virilis animi facinus aggreditur: Edimburgum enim, velut ad visendum filium, profecta, in arcem à Cancellario recipitur. Ibi benigne habita, cum, post primos congressus, convertisset sermonem, ad præsentem Regni statum deplorandum, copioseque differuisset, quot, & quanta publice mala ex hac discordia, velut fonte, redundarent, suum semper animum eo spectasse, ut dissidiis ex utilitate publica compositis, si non tranquillum, tamen aliquem Regni statum haberent. Nunc, quando nec auctoritate, neque consilio in publicum prodesset, privatim, quoad posset, profuturam: omnemque operam in eo collocaturam, ut filius, in spem Regni, ita honeste ac pie educaretur, uti malis, quotidie gliscentibus, remedium aliquando posset afferre: eam curationem, sibi à natura datam, minime invidiosam cuiquam videri debere: cæteras Administrationis publicæ partes usurparent, qui tanto se oneri existimarent non impares: sed ita usurparent, ut, aliquando Regi adulto rationem se reddituros, cogitent. Ad hæc, cum ita vultum composuisset, ut facile Cancellario sinceri animi fidem faceret, neque in comitatu ejus quicquam esset, unde vis aut fraus timeri deberet, potestatem ei fecit, ut filium, quoties vellet, sine arbitris conveniret, & in arce interdum cum eo pernoctaret. Interea mulier callida, serendo plerunque sermones, de tollenda inter partes discordia, quosdam etiam diversarum partium in colloquium evocando, eo familiaritatis hominem illexit, ut, de rebus prope omnibus, consilia cum ea conferret. Cancellario ita delenito, puero facile persuadet, ut ex hoc carcere sese libertatis auctorem sequeretur: hominique nefario, qui sceleribus suis Regium nomen prætenderet, omniaque regni munia in se unum traheret, & neglecta salute publica, rem privatam auget, se eriperet. Id ut faceret, animo tantum,

non

non abhorrente à rectis amicorum consiliis, ei opus esse: cætera curæ ipsius relinqueret. Hujus generis orationibus facile mater filium, & callida mulier puerum incautum, proposita liberius vivendi spe, ita in suam traxit sententiam, ut in ejus potestate Rex futurum se diceret. Omnibus igitur ad fugam satis paratis. Cancellarium adit: se obligatam voto, pro salute filii suscepto, in arce ait pernoctaturam: summo mane ad Album fanum (id loco nomen est) profecturam: interea dum rediret, filii salutem ei se commendare. Ille, nullam subesse verbis fraudem ratus, felicem precatus & profectionem & reditum, eam dimittit. Igitur (uti ante convenerat) in arcula, in qua solita erat mundum muliebrem recondere, ex arce, per ministros fidos, Rex postridie exportatus, Letham ad mare defertur. Regina cum paucis, quo res minus esset suspecta, subsequitur. Omnes in paratam ad portum naviculam ingressi, secundo æstu Sterlinum petunt: ac, dum Regii ministri expectant, in multum diem, donec Rex expurgiscatur, antequam fraus detecta esset, jam navis extra periculum evaserat, ventoque adeo secundo usa est, ut, sub vesperum, Sterlinum appelleret. Ibi Reges à Prorege, omnique promiscua multitudine, populariter effusa, summo cum gaudio, faustisque acclamationibus excipiuntur: Reginæ astus omnium sermone celebratur: Cancellarii inveterata prudentiæ opinio infimis etiam ludibrio habetur. Hæc res biduum (ut solet) vulgi immoderata lætitia jactata est: atque in omnium ore versata. Tertio die, qui Alexandri factioni se dederant, plerique etiam spes novas, nonnulli, Regii nominis auctoritatem secuti, convenere: quibus rei, uti gesta erat, ordine exposito, Reginæ animus, in re suscipienda, in gerenda consilium, in eventu felicitas, in modicis laudibus in cælum fertur: Cancellarii avaritia & crudelitas in omnes, in Reginam & Proregem ingratitude graviter incusatur: eum omnium discordiarum, & proinde onanum, quæ ex discordia civili oriuntur, malorum unum auctorem esse: eum vestigalia publica in privatam domum avertisse: privatorum bona, quæ poterat, diripiisse, quæ non potuerit diripere, corrupisse: apud unum opes, honores, divitias esse: apud cæteros ignominiam, solitudinem, egestatem: hæc quanquam acerba sint, graviora omnibus expectanda fuisse, nisi, divino plane consilio, non minus fortiter, quam feliciter Regem è carcere, cæteros à Cancellarii tyrannide Regina liberavisset: ab eo, qui Regem in custodia tenuisset, quid privatis foret timendum, nemini esse obscu-

se obscurum : quæ spes reconciliandi adversariis cum eo relicta foret , qui amicos tam perfide circumveniret ? quod subsidium ab eo tenuioribus esset sperandum ,cujus inexplebili avaritiæ omnium bona non sufficerent ? Itaque ,cum ope divina primum , deinde Reginæ solertia , ab ejus impotentia sint in libertatem vindicati , prospiciendum omni ratione , ut hæc lætitia eis sit perpetua : unam ad id viam restare , si ab illa tyrannidis arce hominem extrahant : & aut opprimant , aut ita exarment , ut ne quid ab eo , in posterum , sit metuendum , quantum id ipsum parum tutum esse : imbutam enim cædibus & rapinis , belluam , nunquam conquieturam , dum spiritus & vires ei suppeterent . Hæc in concilio cum Alexander , magno cum audientium assensu , disseruisset , fit decretum , ut , domum reversi , quantum quisque militum possint , adducant : arcem enim Edimburgensem obsidendam , nec , ante rem confectam , inde discedendum . Id quo facilius fieret , Regina , magnum frumenti numerum è suis horreis , quæ in Fisa erant , eo se advecturam , pollicetur : celeritate opus esse , dum consilia adhuc occulta sunt , necdum ab hoste provisâ forent , quæ obsidioni tolerandæ essent commoda : nec ab Duglassio interim quicquam timendum : quem , in Cancellarium odio implacabili esse , scirent : penes se virium & pecuniæ fatis , penes se Regii nominis auctoritatem esse , qua semel hosti adempta , nullam spem amplius , nisi in ipsorum clementia , superesse . Ita conventu soluto , brevi rebus omnibus ad expeditionem comparatis , arx obsidione arctissima clauditur . Interea Cancellarius , qui hostium conatus exploratos habebat , summam spem , salutis & dignitatis tuendæ , in eo ponebat , si Duglassium secum jungeret . Missi igitur , qui suppliciter & demisse cum eo agerent , Cancellariumque in fidem ejus traderent , si in præsentia auxilium ferret : falli enim Duglassium , si , Cancellario extincto , per quem ad ipsius exitium gradum faciant , ibi existimaret , libidinem eorum & crudelitatem staturam . Ad ea , Duglassius magis libere , quam utiliter respondit , Alexandrum & Gulielmum pari esse perfidia & avaritia : non de virtute & bono publico , sed , de privatis aut commodis , aut simultatibus , certamen inter eos esse : quo in certamine , uter alterum vinceret , nihil interesse : si uterque occidisset , magno id totius regni emolumento futurum : nec ullum viro bono lætius posse dari spectaculum , quam si tale par gladiatorum commissum cerneret . Id responsum , cum , jam obsessâ arce , apud utrosque divulgatum esset ,

cessit ,

effecit, ut, omnium specelerius, de pace conveniret. Induciis in biduum datis, Alexander & Gulielmus, inter se collocti, intellexerunt, quanta non solum publica, sed privata utriusque pernicie dimicaturi essent, si in odio pertinaciter perstarent: Duglassium enim, velut in specula, intentum in ejus certaminis eventum stare, ut integer victorem adoriretur: & omnes regni vires, aut altero sublato, aut utroque fracto & debilitato, in se unum traheret, nullam alterutri spem salutis, nisi in communi concordia, fore. Itaque homines, alioqui prudentes, præsens periculum facile conciliavit. Gulielmus, clavibus, uti convenerat, Regi oblatis, se, arcemque in ejus potestate esse, profitebatur: neque alium unquam suum animum fuisse, quam, ut Regiæ voluntati obsequeretur: magnoque omnium, qui aderant, assensu, in gratiam receptus est. Rex, ea nocte, in arce sibi dedicata cœnavit: postridie, arcis Præfectura Gulielmo, Regni Administratio Alexandro permissa est. Ita, post odium exitiabile inter eos, in posterum, ut sperabatur, mutui emolumenti spes, & ab hoste communi timor arctissimam amicitiam confirmarat. Per hos civiles motus factionum, præter latrocinia, & ignobilium hominum cædes, quæ passim fiebant impune, residua quædam, inter illustres familias, odia recruderunt. Altero, post Regis mortem, anno, 11. Cal. Octob. Thomas Bodius à Cella Marnoci Alanum Stuartum Dernelium, obvium sibi inter Limnuchum & Varium sacellum, per inducias interemit. Proximo post anno, ad v 11. Id. Jul. Alexander, Alani frater, multis utrinque cæsis, iusto prope prælio, Thomam victum occidit. Opportune in hæc tempora incidere, visa est mors Archibaldi Duglassii, cujus vivi potentia omnibus formidolosa fuerat. Decessit febre, altero, ab Iacobi primi morte, anno. Ei successit Gulielmus filius, sextus in hac familia Comes: quattumdecimum is agebat annum, adolescens maximæ quidem spei, si, tanta indole digna, accessisset educatio. Sed ætatem adhuc teneram, præmatura libertate insolescentem, perpetua magnarum domuum pestis, adulatio corrumpit: homines enim otio assueti, & quibus opulentiorum stultitia quæstui est, paternam laudando magnificentiam, divitias, opesque supra Regias, eo impulerunt simplex & incautum, adversus hæc mala, ingenium, ut ingentem aleret familiam, magno semper comitatu, etiam supra privati sortem, prodiret in publicum: veteres clientelas officiis retineret: novas largitionibus ascisceret: Equites crearet, & Senatores: Ordinesque distingueret, per quos, Regni pu-
blicos

blicos conventus imitaretur : nihilque prorsus omitteret, quo principis majestatem æquare possset. Hæc cum essent per se invidiosa, illud quoque bonorum indignationem non mediocriter augebat, quod, cum plerunque duobus millibus equitum stiparetur, in iis homines facinorosos, latrociniis infames, & plerosque capitalia ausos, in Aulam & Regis conspectum adduceret : ut, non solum potentiam ostentare, sed omnibus bonis per hæc timorem incutere velle, videretur. Hæc ejus insolentia etiam ex eo aucta est, quod missis in Galliam legatis, hominibus claris, Milcolumbo Flaminio, & Ioanne Laudero, commemoratis, in Reges Galliarum, majorum meritis, facile obtinuit, ut Turonum Dux appellaretur : quem honorem avus ejus à Carolo Septimo, ob res in bello præclare gestas, acceperat : paterque ad eum diem, tenuerat. Hac virium accessione elatus Proregem & Cancellarium, paternos, ut ipse distabat, inimicos, contemnebat : neque Regem magnopere metuebat. Duglassiorum igitur opes cum, ob hæc, jam pridem nimis viderentur, accessit & nova suspitionis causa. In Lorna Gulielmus Stuartus amplum habebat patrimonium : ejus frater Jacobus cum, defuncto Rege, auctus esset nuptiis Reginae, ac liberos jam ex ea suscepisset, indignabatur, se ad nullam munerum publicorum partem admitti : is, quo facilius, quod concupierat, adipisci, & conceptum dolorem ulcisci, possset, visus est à Duglassii factione non alienus, nec Regina ejus consilii ignara credebatur, indignata maxime, quod sua merita non perinde, ac ipsa sperabat, Prorex expenderet. Has ob suspiciones, Regina cum marito, & mariti fratre, ad quartum Non. Aug. anno, in custodiam sunt traditi : ipsa quidem in cubiculo, alioqui angusto, arte & diligenter asservata : reliqui, compedibus vinciti, in carcerem conjecti, nec prius dimissi, quam in conventu procerum, prid. Cal. Sept. Regina se, à novorum consiliorum conscientia purgasset : Jacobus cum fratre prædibus cavissent, se neque adversus Proregem quicquam attentaturos : neque ullam publici muneris partem, eo invito, aggressuros. In hac rerum inconstantia, Æbudani, exscensione in continentem facta, longe, late, ferro flammaque vastantes, absque sexus & ætatis discrimine, nullum crudelitatis aut avaritiæ exemplum sibi reliquum fecerunt : neque contenti, in maritima grassari, in Levinia etiam, è Marini insula, quæ est in lacu Lominio, Ioannem Colchonium, hominem nobilem, fide data ad colloquium evocatum, interemerunt, xxi. die Sept. Hujus generis

neris cum fœda passim ederentur facinora, partim agrorum incultu, partim cœli intemperie, secuta est ingens annonæ caritas: pestilentia etiam laboratum, prope per biennium, tanta morbi sævitia, ut correpti, intra unius diei spatium, exanimarentur. Causas horum malorum, vulgus in Alexandrum Proregem, conferebat: is enim, rebus ex sententia procedentibus, Cancellario, illiusque factionis optimatibus contemptis, omnem rerum administrationem in se unum trahebat, cum enim querebantur homines, Nobilitate insignes, & opibus, ob levissimas novarum rerum suspitiones, vinclis coercere, gravissimoque afficere supplicio, reos, ex sua unius sententia, impunitate donare, cum Duglassio clam communicare consilia. Hæc Cancellarius cum neque tacitus ferre, neque vi prohibere posset, statuit, suppressa ad tempus ira, ab aula secedere. Igitur, ubi primum visa est occasio, Rege ac Prorege Sterlini relicto, cum ingenti clientium manu, Edimburgum venit: ibiq; in arce munitissima, in omnia mutandarum rerum momenta intentus, consedit. Ea res audita & Proregi, ob potentiam, creavit invidiam, & Cancellario, ex solitudine, favorem. Neque huic animorum motui Gulielmus defuit. Audaci enim facinore, & adversarii insolentiam compercere, & sui contemptum demerere, decrevit. Igitur, cum per exploratores comperisset, Regem, dum quotidie venatum proficiscitur, negligentius custodiri, observata Alexandri absentia, regionumque commoditate, & temporibus stipatorumque numero satis explorato, locum non longe à Sterlino designavit, in quem fidissimi amicorum, cum quantis possent copiis, convenirent, ipsumque præstolarentur: ipse, ante lucem, cum equitatu modico in silvis, arci propinquis, Regis adventum opperitur: nec fortuna tam audax inceptum fefellit. Rex enim, summo mane, cum exiguo, coque inermi comitatu silvam ingressus, in Cancellarii turmam incidit armatam. Hi cum de more salutassent Regem, ac bono animo esse jubentes, confirmassent, Cancellarius pro tempore cum paucis hortatur, ut sibi, ac Regno suo prospiciat, seseque ex Alexandri carcere eripiat, ac Regio more, in posterum, & libere vivat: nec, aliorum libidini & avaritiæ parere, assuescat, sed aliis ipse, quæ justa & æqua sunt, imperet, civesque universos præsentibus malis levet, quæ, rectorum ambitione & cupiditate, adeo invaluerunt, ut nullis omnino, nisi princeps ipse capebat imperium, sisti remediis possint. Id ut citra periculum, ac laborem etiam conficiatur, se providisse. Magnam enim

in pro-

in propinquo manum esse equitum, qui cum quocunq; aut vellet, aut opus esset, comitarentur. Hæc cum vultu Rex, siue quod ita sentiret, siue ut timorem dissimularet, approbare videretur, fræno arrepto Cancellarius cum ducere pergit ad suos: qui cum Rege erant, & pauci & inermes adversus plures & armatos, ad vim impares retro mœsti abeunt. Rex quatuor stipatus armatorum milibus, ingenti lætitia vulgi, Edimburgi excipitur. Prorex, hæc uti acta erant, ubi comperit, animo ira & pudore confuso, Sterlinum reversus, quid optimum factu sit, expendit. Angebat ingentis animi virum, se, sua negligentia, ita pueriliter fuisse delusum: interim suorum fraude factum credere: diu incertus, cui fideret, quem timeret, pudore, suspitione, & ira inter se certantibus. Tandem, animo paulum sedato, cogitare secum occœpit, quod præsentibus malis inveniret remedium: suas enim vires, adversus Cancellarium, hominem juxta consilio bonum, ac manu strenuum, populi præterea favore, & Regia auctoritate subnixum, parum firmas existimabat: Reginam, in custodia duriter habitam, ita offenderat, ut ejus placandæ vix ulla spes, in placata præsidii parum esset: Duglassio virium satis, consilii parum, ætatem teneram, infirmum animum, assentationibus etiam corruptum alieno circummagi arbitrio: & ut, in hujusmodi fortuna esse solet, pessimum quemque plurimum apud eum posse, in ea etiam hominum colluvione, non esse suæ dignitatis, versari: Cancellarium, etsi alieno esset erga se animo, hominem tamen esse prudentem: ejus & ætati, & ingenio tutius esse credi: neque tantas cum eo causas offensionum esse, ut non veteribus officiis superentur: maximam autem, ad reconciliationem, habere vim periculorum similitudinem, & animorum, in publica salute tuenda consensionem: ejus præterea inimicitiam sibi potissimum esse formidandam, à quo, si ad alias factiones se adjungat, ipse in ordinem cogi, vel in exilium prorudi posset. Hæc, per aliquot dies, cum intimis amicorum, & viris bonis, & publicæ salutis amantibus, cum agitata essent, Alexander de consilio eorum, cum familiari comitatu Edimburgum proficiscitur. Forte tunc aderant Abredoniæ & Moraviæ Episcopi, homines, ut illa ferebant tempora, doctrina & virtute præditi. His interpretibus Prorex & Cancellarius usi, in Ædem Ægidio sacram, cum paucis amicorum, convenere. Prior Prorex verba facit. Nihil, inquit, in præsentia necesse arbitror, ut, aut longiore oratione, quæ omnibus plus satis nota sunt, de plorem, aut mala commemorem, quæ ex intestina discordia, bonave, quæ ex concordia redundent: uti-

nam ea, potius externis exemplis, quam domesticis experimentis, nobis cognita essent. Ad ea veniam, quæ ad salutem omnium civium pertinent, sed nos tamen proxime omnium attingunt. Hæc animorum, inter nos dissensio, quanquam neq; ab avaritia, nec dominandi libidine sit profecta, sed quod, in summa rerum administranda, quas uterque nostrum salvas esse vult, aliter ego atq; tu sentiam: magnopere tamen providendum, ne illa nostra discordia publice regno, privatim nobis afferat perniciem: omnium enim in nos oculi coniecti sunt: sceleratj omnium rerum licentiam, ambitiosi honores, opes, & crescendi copiam, in nostrum duorum interitu, sibi proponunt: invidentium tanta multitudo est, quantam homines novos, in summo gradu collocatos, habere, necesse est. Hi omnes, uti successibus nostris dolent, & res prosperas calumniantur, ita adversas libenter accipiunt, & exitium nostrum sperant, & optant: quo magis operæ precium est, ut & nostræ incolumitati, quæ cum publica conjuncta est, consulamus, & inimicos, cum summa nostra gloria, ulciscamur. Una ad id, ratio est, si privatas obliviscamur injurias: omnia nostra consilia & cogitationes conferamus, ad publicam utilitatem: meminerimus, Regis incolumitatem nostræ fidei commissam, Regni salutem ita nobis creditam, ut rationibus obnoxii simus. Igitur, veluti antea pravo studio certavimus, uter nostrum honoribus & auctoritate auctor esset, ita, in posterum contendamus, uter, moderatione & justitia, alterum antecedit: ita demum efficiemus, ut plebs, quæ nunc adversa est, & nobis calamitates imputat suas, nos amet & revereatur: Nobilitas, quæ, nostris discordiis freta, in effrænem prorupit licentiam, ad modestiam revocetur: potentiores, qui dissidentium contemnunt infirmitatem, metu consentientium, ad sanitatem revertantur. Quod ad me attinet, Regis tenellam ætatem, quam pater vivens tibi regendam tradidit, libenter permitto: eam enim functionem quoties mecum diligentius expendo, non me honore spoliatur, sed onere levatum existimo: privatam si quam abs te accepi injuriam, eam, publicæ salutis causa, libenter condono: si quam feci, bonorum virorum arbitratu, satisfaciam: neque committam posthac, ut mea vel damna, vel emolumenta publicam utilitatem remorentur: idem si tibi videbitur, securus in præsentia uterque agemus, & memoriam nostri jucundiorum posteritati relinquemus: sin aliter sentis, omnes homines, & præsentis & futuros, testes facio, per me non stetisse, quo minus, quibus, nunc laboramus,

mala

mala vel sanentur, vel, aliqua saltem ex parte, leventur. Ad ea respondit Cancellarius. Ego, ut invitus ad hoc certamen descendendi, ita honestæ concordia mentionem non invitus audio: & quemadmodum arma non, nisi injuria laceffitus, indui, ita, modestia provocatus, non committam, ut mea pertinacia, commodis publicis obstare, videatur. Video enim, hac nostra discordia, optimum quemque pravorum injuriis expositum, seditiosorum animos in spem novarum rerum erectos, patriam in medio prædæ relictam, Regiam dignitatem imminui, salutem prodi, auctoritatem infimo cuique esse ludibrio: neque, dum communem prodimus, privata nostræ res meliore in loco sunt. Interim enim & nos hominibus, turbandarum rerum cupidis, quæstui sumus, & inimicis jucundissimum præbemus spectaculum (utrunque enim oderunt ex æquo) & quantumcunque alterutri decedat, tantam ad suas opes accessionem fieri, arbitrantur. Itaque non repetam altius simultatum causas, ne, retractando, antiqua recrudescant vulnera: illud breviter profitebor, mea me omnia privata incommoda & injurias patriæ remittere: civium incolumitate, nihil unquam aut fuit, aut erit mihi antiquius. Hæc, qui aderant, laudantibus, ac, de utriusque consensu, delectis, ad componendas controversias, arbitris, magna cum omnium lætitia, veterum discordiarum accisis radicibus, & novis amicitia jactis fundamentis, rursus, communi consilio, Regni procuracionem suscipiunt. Secundum hanc concordiam, conventus omnium ordinum indictus est, Edimburgum. Eo non pauci (ut alias fieri solet) sed totæ prope, suis sedibus excitæ, regiones, conquestum de injuriis, confluebant: ejus turbæ tam miserabilis erat facies, ut non, sine ingenti motu animorum, conspiceretur, cum pro se quisque, patres liberis, liberi parentibus, viduæ maritis, omnes, omnibus fortunis à latronibus se spoliatos, quererentur. Deinde, ut fit, ex commiseratione, invidia adversus latronum duces orta, quorum essent tam nefaria scelera, ut tolerari nequirent, tam late fusa factio, ut nemo prorsus vitam fortunasque tueri posset, qui non eorum factioni se addiceret, tantæ opes, ut in Magistratuum auctoritate parum præsidii infirmioribus, adversus vim, esset. Prudentioribus, cum, vi insuperabilem esse eorum potentiam, appareret, visum est, arte paulatim carpendam: Comitum Duglassiæ, etsi caput esse mali omnes intelligebant, nominare tamen palam nemo cum audebat. Igitur Prorèx, odio in tempus dissimulato persuadet universo conventui, Duglassium eum es-

se virum, quem placare, quam suspicionibus irritari, magis è re esset: quippe cui tantæ opes essent, ut is unus, si in sententia perstaret, decreta Ordinum impedire: sin optimatibus se conjungat, malis præsentibus mederi, queat. Fit decretum, ut, communi nomine, literæ ad eum honorificæ mittantur, quæ admo-
neant, ut, memor loci, quem teneret, memor majorum, quo-
rum plurima, & maxime illustria in rem Scotticam extarent be-
neficia, ad conventum publicum, qui, commode absque eo
amicisque ejus haberi non posset, veniret. Si qua de re queri
vellet, sese ei, quoad liceret, satisfacturos: si quid secus ab eo
amicisque ejus commissum sit, nobilissimæ, optimeq; de patria
semper meritæ gentis memores, multa temporibus, multa æta-
ti, multa ipsi, summæque de eo conceptæ spei remissuros. Ve-
niret itaque, & quam vellet, publicæ Administrationis partem
capefferet: remque Scotticam, sæpe antea, è summis periculis
Duglassiorum armis ereptam, nunc intestinis malis laboran-
tem, sua præsentia erigeret, & confirmaret. His cum ado-
lescens, & natura & ætate, gloriæ cupidus, commoveretur, ac-
cesserunt amicorum adhortationes, quos sua quemque spes
occæcaverat, ut, adversis à memoria periculorum animis,
de privatis modo utilitatibus cogitarent. Cancellarius, u-
bi eum rescivit adventare, obviam, ad multa millia passuum,
ei est profectus: & in arcem suam, viæ propinquam (Crich-
tonium vocant) amice invitat, & magnifice excipit. Ibi per
biduum comiter habito, cum plurima ostendisset amici ani-
mi indicia, ut adolescentem improvidum facilius circum ve-
niret, omnemque alienatæ mentis aboleret suspicionem,
cœpit familiariter suadere, ut memor dignitatis Regiæ, ac
sui pariter officii, quem nascendi fors, & patriæ leges, Ordini-
numque consensus ad rerum gubernacula admovissent, eum
ipse, pro domino, haberet & agnosceret: Patrimonium longe
amplissimum, virtute & sanguine majorum partum, ad poste-
ros ita, uti accepit, transmitteret: Duglassiæque gentis nomen,
non minus fide, quam factis illustre, non modo à fœda prodi-
tionis macula, sed ab omni suspicionis nota liberaret: ab inju-
riis, adversus imbellem plebem, se suosque contineret: segre-
garet à se latrones: in posterum, ita justitiæ tuendæ se daret, ut
si quid ante offenderit non vitio naturæ, sed improborum con-
silio tribui posset: in illa etiam ætatis infirmitate, pœnitentia
pro innocentia posse accipi. His, & similibus sermonibus,
cum beneyoli animi fidem fecisset, adolescentem Edimbur-
gum

gum pellexit, una cum Davide fratre, omnium dictorum factorumque conficio. Comitibus ejus, in itinere, nonnullam suspitionis fraudem injecerant crebræ ab Alexandro Prorege missitationes, & ad singula prope momenta, intercursantes nuntii, blandiorque, quam pro more & loco, quem tenebat, Cancellarii oratio. Hæc cum, secreto murmure, totum prope agmen streperet, nonnullique Comitem liberius admonuissent, ut, si ipse in proposito perstaret, saltem Davidem fratrem remitteret: neve totam familiam (quod & pater moriens admonuerat) sub unum fortunæ ictum daret: incauta ætas amicis irata, per vocales homines, velut præconio per totum agmen edito, clandestinos susurros compescuit: amicisque respondit, se satis scire, magnarum familiarum communem hanc esse pestem, ut semper habeant homines, ocii impatientes, quibus lucro sint patronorum pericula & miseriæ: eos, quia in pace legum vinculis constringantur, seditionum esse auctores, quo turbatis rebus, liberius grassentur: se magis fidere Cancellarii & Proregis spectatæ prudentiæ, quam seditionosorum temeritati & vecordiæ credere. Hæc cum dixisset, ut sermonibus hujuscemodi occasionem præcideret, properantius, quam pro itinere, cum fratre & paucis amicorum principibus, recta in arcem pergit: & velut fato trahente, in insidias inimicorum sese præcipitat. In ipso temporis articulo, Prorex, uti convenerat, affuit: ut communi consensu res ageretur, neve in unum tantæ moles invidiæ incumberet. Duglassius liberaliter, & amice acceptus, & mensæ Regiæ adhibitus fuit: Verum, procedente convivio, armati inermem circumstant: & taurinum caput (ea illis temporibus tessera cædis erat) ei apponunt. Eo viso, turbatus adolescens cum exurgere conaretur, ab armatis comprehensus, & in arcam, arci propinquam, e ductus, graves intemperantis adolescentiæ pœnas capite luit, una cum Davide fratre, & Milcolumbo Flaminio, cui maxima, secundum fratrem, apud eum erat fides. Eorum cædi Regem, jam adolescentiam ingressum, illacrymassè ferunt, Cancellario graviter increpante ejus intempestivum, in morte hostili, fletum, quo hoste vivo, nulla tranquillitatis publicæ spes fuisset. Gulielmo, sine liberis defuncto, successit in jus Comitatus (feudum enim, ut juris periti loquuntur, masculinum erat) Jacobus Crassus, ex re cognominatus. In reliquum patrimonium, quod erat immensum, soror unica Beatrix, forma inter æquales eximia. Fuit hic Jacobus Crassus, etsi vir minime malus,

nihilominus, quam superiores, inuisus vulgo, & Regi suspectus, quod homines atrociniis assuetos, sub Duglassiæ superioribus Comitibus, etsi non aleret, non tamen satis acriter reprimeret: sed mors, intra biennium, subtraxit cum invidiæ. Huic è septem filiis Gulielmus, natu maximus, successit. Is avitæ potentæ æmulus, ut familiam in pristinum restitueret splendorem, patruī filiam, multarum regionum hæredem, ducere instituit. Id matrimonium plerique ex propinquis, partim ut insolitum, ac proinde non legitimum: partim, ob nimias opes, vulgo invidiosum, Regibus formidolosum, non comprobabant. Rumor etiam erat, nec is temere sparsus, Regem nihil omisurum, quod, ad rem impediendam, faceret. Ea fuit Gulielmo causa maturandi connubii, interdicto nuptiis tempore, ut Regios videlicet conatus præveniret. Secuta nimias opes insolentia, insolentiam invidia, grassantibus passim latronum gregibus, quorum duces, à Duglassii consiliis non alieni, credebantur. In iis, erat Ioannes Gormacus Atholius, qui, cum omnia atrociniis infesta circa se reddidisset, Gulielmum Ruvenium, Perthi Vicecomitem, quod latronem Atholium ad supplicium duceret, aggressus, prope iusto cum eo prælio conflixit. Tandem, Gormaco duce cum triginta sociis caeso, reliqui fuga se receperunt in montes. Incidit hæc pugna in annum, à Christo nato, M. cccc. xliiv. Non adeo multis post diebus, Britannodunum arx, viribus inexpugnabilis, intra paucos dies bis capta fuit. Præerat arci inferiori Robertus Semplius, superiori Patricius Galbrethus, ita partiti imperium, ut peculiarem quisque aditum in suam partem habentes: nec hi quidem à factionibus liberi: Patricius enim, occulte Duglassianis favere, credebatur. Hunc Semplius, cum, superiorem arci partem negligentius ab eo custodiri, animadvertisset, ex ea expulsus, res suas exportare iussit. Postridie, Patricius, cum quatuor comitibus inermibus, ad suppellectilem exportandam, ingressus, primum janitorem, cum solum nactus, deinde, arreptis armis, cæteros ex arce superiore dejecit: mox, accitis ex oppido propinquo auxiliis, etiam ex inferiore exclusit, totamque arcem in suam potestatem redegit. Pleræque, per id tempus, ignobilium hominum cædes factæ, quæ partim à Duglassianis patrabantur, partim ab inimicis ad eos referebantur. Rege igitur jam adulto, & rebus gerendis adhibito, Duglassius invidiæ Nobilitatis, & plebis de se querelis impar, statuit, mutatis moribus, populo satis facere, & quibuscunque posset rationibus, Regem sibi adversum conciliare,

CIO. CD.
XLIV.

hære, magno itaque comitatu Sterlinum venit. Regem cum per aulicos, largiendo sibi venales, placatum rescisset, tum demum ipse adiit: ac se, suasque fortunas ei permisit: superioris vitæ crimina partim purgat, partim (quoniam id placabilius videbatur) ingenue fatetur: quamcunque posthac habiturus esset fortunam, eam se Regis clementiæ, non suæ innocentiae debiturum. Quod si Rex officiis, & obsequio sibi satisfieri patiatur, se curaturum, ut fide, observantia, & studio, erga eum, à nemine vincatur: in coercendis & puniendis latronibus, quorum scelera inimici in ipsum conferrent, nullum neque acriorem, neque diligentiorum futurum: se ea familia ortum, quæ, non injuriis in imbecilliores, sed armis protegenda plebe Scotica crevisset. Hac oratione Comitum, aulicorumque secreta commendatione, Rex adeo mutatus est, ut, omnium superioris vitæ criminum gratia facta, in familiarium numero eum haberet, secretaque cum eo consilia communicaret. Comes autem obsequio Regem, liberalitate ministros, comitate & modestia cunctos brevi ita sibi devinxit, ut vulgo mansueti animi spem, prudentioribus metum faceret, quo tam repentina morum evad. ret mutatio. In primis, Alexander Levistonius, & Gulielmus Crichtonius, omnia ejus consilia in suam spectare perniciem, rati, procuratione publicorum munerum deposita, diversi abeunt, Alexander in sua prædia, Gulielmus in arcem Edimburgensem, velut Duglassianæ simulationis eventum speculaturi. Nec sefellit homines perspicaces præcepta opinio: nam Duglassius Regem, & ob ætatis infirmitatem, adhuc incautum, & seniorum consilio destitutum, nactus, tempus adesse ratus, ulciscendi mortem patruelium, facile Regi persuadet, ut Gulielmum Crichtonium, & Alexandrum Levistonium cum duobus ejus filiis, Alexandro & Jacobo, in jus ad se vocet, ut rationem suæ administrationis redderent. Eo spectabant ejus consilia, ut, si accederent ad aulam, suæ factionis opibus eos opprimeret: sin venire abnuerent, hostes publicos declaratos, Regii nominis auctoritate suis opibus prætenta, eos facile omnibus bonis everteret. Citati, per literas, responderunt, se nihil unquam, Regis Regni que salute, habuisse antiquius: magistratus ita gessisse, ut nihil optabilius ipsis esse posset, quam ut rationes redderent apud æquos judices: verum in præsentia cum omnium, qui judicaturi forent, animi sint inimicorum gratia & largitionibus præoccupati, omnes aditus armatis obsepti, veniam sibi dandam, non quod judicium defugerent, sed hostium

stium capitalium violentiæ se subtraherent, ac melioribus temporibus vitam suam reservarent, dum, pulsus à latere Principis latronum ducibus, quod sepe dubiis temporibus antea fecissent, suam innocentiam Regi, omnibusque bonis approbarent. Hoc responso accepto, Duglassius, conventu, qui ad Sterlinum in quartum diem Novembris indictus erat, habito, curat, ut illi hostes publici denuncientur, bonaque publicentur. Joannem Frostarium Cristorfinianum, suum clientem, ad corruptos agros depopulandos, bonaque in fiscum redigenda, cum copis mittit: Is arces, per deditorem receptas, partim demolitur, partim novis præsiidiis occupat: populatione late fusa, cum nemo resisteret, ingentem prædam auferit. Vix Duglassiani se receperant, cum Crichtonius, ex amicis & clientibus, omnium spe celerius, confecto exercitu, Frostarii Duglassianorumque agros percurrit, ad Cristorfinum, Strabroctumque, & Abercoinum Blacnessumque ædificia incendit, frumenta corrumpit, & quam maximam potuit, omnis generis prædam (in ea, nobilium equarum gregem) abegit: ac multo majora, quam acceperat, hosti damna rependit. Duglassius gnarus, Crichtonium alienis magis, quam propriis viribus fretum, in amicos ejus itam vertit, à quibus clam (nam palam pauci audebant) missa senserat auxilia. Præcipui erant, Jacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiscopus, Georgius Angustæ Comes, & Ioannes Mortonii, uterque Duglassiæ gentis: sed alter, ex amita Regis eademque Jacobi Kennedi matre, natus, alter sororem Regis habebat in matrimonio. Hi potiore charitatè familiæ salutem publicam & officium semper habuerunt. Sed Kennedus & ætate, & consilio, ac proinde auctoritate, cæteros anteibat: in eum potissimum ira est versa. Crafordiæ Comes, & Alexander Ogiljus, consilato satis magno exercitu, agros ejus in Fisa late populati, dum prædam magis, quam causam sequuntur, omni genere cladis in vicina etiam prædia grassati, nemine congregi auso, pleni prædarum, in Angustiam revertuntur, Kennedus, ad sua arma conversus, Comitem Crafordiæ, disceptationem juris fugientem, diris Ecclesiasticis est prosecutus: quas cum, pro solita contumacia, ille sprevisset, Iuris divini & humani neglecti brevi pœnas dedit: eodem enim, quo hæc gesta sunt, anno, Collegium Benediætinorum Aberbrothii (quoniam Monachis, de civium causis statuere, religio est juridicundo præfecerat Alexandrum Lindesium, Comitis Crafordiæ filium natu maximum: ipsi eum magistratum Baliyum vocant. Is cum, numerosa comi-

tum turba, Cœnobio gravis eiset, ac pro præfecto juridico dominum se gereret, à Cœnobiarchis magistratu eiectus est, surrogato in ejus locum Alexandro Ogilujo. Lindesius cum hanc ut ipse rebatur injuriam iniquo ferret animo, uterque, velut indicto bello, copias, undecunque potest, cogit. Cum utrinque jam in procinctu starent acies, Comes Crafordiæ, certior factus, quanta potuit celeritate advectus equo, inter duas acies sola majestate nominis tutum se arbitratus, processit; & dum, inhibito filii impetu, Ogilujum ad colloquium vocat, à milite, quis esset, aut quid peteret, ignaro, hasta in os injecta, moribundus concidit. Hac cæde, velut classico, utraque acies mota est, & post acrem conflictum, multis utrinque vulneribus acceptis, victoria penes Lindesios fuit. Causam ejus hanc maxime fuisse, fecerunt, quod cum utrinque, rectis hastis, speciem silvarum præbentibus, starent, quidam exclamasse dicitur, Quid stimulos istos, tanquam adversus boves res esset, affertis? quin, iis abiectis, cominus gladiis, & vera virtute, ut viros decet, nobiscum contendite. Ad hanc vocem, utrinque hastas abjecerunt cæteri, præter centum Glotianos, qui à Duglassio Lindesii auxilio missi erant. Hi cuspides manibus tenentes, hastas à tergo trahebant: quas, cum ad manus ventum esset, præ se dento vallo prætenderunt: & inopinata specie territis, qui ex adverso stabant, aciem hostium perupperunt. Desiderati, ex victoribus, centum: ex adversa acie, supra quingentos: & in his, multi viri clari. Alexander Ogilujus, ab hostibus captus, paucis post diebus, vulnerum dolore & animi mœrore, confectus, interit. Gordonius, Huntileæ Comes in equum ab amicis sublatus, evasit: multoque major cædes fuisset, nisi nox fugientes texisset: concursum est enim, ad Nonas Calendas Februarias, paucis horis ante noctem. Victoriâ Lindesiani, domibus direptis, & eversis, agrisque depopulatis, crudeliter exercuerunt. Nec segnius, in regione diversa, bellum inter factiones gerebatur. Duglassius Gulielmum Crichtonium, in arce Edimburgensi jam aliquot menses clausum, tenebat: Ea ut arctius oblideretur, conventus, qui in Idus Julias indictus erat, ac ceptus haberi Perthi, Edimburgum est translatus, Tandem, post nonum mensem, obsessis & oblidentibus pariter fessis, deditio facta est, in has condiciones, ut Gulhelmus, venia omnium, quæ in Regem commississe dicebatur, accepta, incolumis cum suis abiret. In omni enim certamine, qui potentior est, etiam innocentior studet videri. Nec adeo diu post, Crichtonius, in gra-

tiam receptus à Rege, iterum fit Cancellarius, magno omnium consensu: verum ille non modo aula, sed publicis etiam negotiis, quatenus per magistratum licebat, abstinuit. Duglassius, Crichtonio magis percusso, quam everso, reliquam iram in Levis-tonios convertit. Sed antequam ad eam partem veniam, cædes nobilium virorum (nam omnium infinitum esset) per ea tempora, attingam. Iacobus Stuartus, nobilis eques, ab Alexandro Lilio, & Roberto Bodio, ad Fanum Patricii, quod duo millia à Britannoduno abest, fuit cæsus: nec eorum crudelitas ejus morte contenta, uxorem ejus gravidam, ac prope jam parturientem, in suam potestatem redigere, contendunt. Id ut perficerent, Sacrificulum ad eam mittunt, qui tumultuose nunciaret, equites peditesque omnes vias obsidere, nec eam aliter, tam præsens periculum evadere posse, quam si navicula Britannodunum ad Robertum Bodium devehatur: qui sanctè promittebat, se eam domum salvam remissurum. Mulier credula, & quæ ignorabat, Robertum in cœde perpetranda affuisse, è Cardrosia in arcem vecta, se fraude inimicorum undique circumventam cernens, doloris, metus & indignitatis magnitudine victa, foetum abortivum edidit, qui unâ cum ipsa, intra paucas horas interiiit. Eisdem fere diebus, Patricius Hepburnus, Halensis Regulus, Dumbari arcem tenebat: ac Ioannam, Iacobi primi uxorem, quæ fugiens tumultus, illuc se receperat, ibi secum habebat. Arcibaldus Dumbarius, hanc iræ justam causam ratus, Halim, Hepburni arcem, noctu aggressus, primo impetu, præsidio interempto cepit: paucisque post diebus, timore percussus, Comiti Duglassiæ eam restituit, pactus, ut incolumis inde cum suis dimitteretur. Nec diu post, Ioanna Regina decessit, relicta, è posteriore viro, liberis Ioanne, Comite Atholiæ, Iacobo, Buchaniæ, & Andrea, posterius Moravien-sium Episcopo. Ea defuncta, Hepburnus arcem Dumbari vacuam Regi tradidit. In Angusia Alexander, Crafordiæ Comes, Ioannem Leontem ad magnas opes & honores, ac Regiam etiam affinitatem à patre suo provectum, velut ingratum, & beneficiorum immemorem, Taoduni in foro, capitali supplicio affecit. Annandiani agros propinquos omni calamitatis genere, inter has discordias, fœdabant. Omnium autem causa malorum in Comitem Duglassiæ referebantur: qui tamen sedulo, hæc à suæ factionis popularibus fieri, dissimulabat: etsi palam unum id studebat, ut diversarum partium homines affligeret: eo enim evaserat impotentia, ut acta ejus reprehendere,

dere, capitale esset. Iacobum Stuartum, Regis vitricum, de Regni statu liberius locutum, solum vertere coegit: qui, à Flandris capta nave, non supervixit. Iam maturum ratus Levistonios aggredi, Edimburgum, ad conventum, evocandos curat Alexandrum familiæ principem, ejusque filium Iacobum, Item Robertum, Regium Quæstorem, & Davidem. Ex amicis vero, Robertum Brussium, Iacobum & Robertum, Dundassios: Ex his Alexander & duo Dundassii, bonis publicatis, in custodiam, Britannodunum sunt relegati: cæteri capitibus luerunt. Quo crimine, tam grave meruerint supplicium, à scriptoribus illorum temporum non proditur: nec ego in re, tam à memoria nostra remota, meas interponam conjecturas: tantum, quod fama accepi, referam. Iacobum Levistonium, cum ad locum supplicii venisset, graviter & diserte (ajunt) de fortunæ inconstantia conquestum. patrem suum, imperio Regibus proximo nuper auctum, cessisse libenter invidioso Proregis titulo: in sua prædia, procul ab aula, & ab inimicorum oculis, abiisse: quorum cum nullis ejus miseriis exatiaretur crudelitas, arma, sed, coactum, salutis tuendæ causa, sumpsisse, Regisque jussu deposuisse: ea in re, si qua fuerit culpa, jam pridem veniam impetrasse: post id tempus, etiam ab omni suspitione se vitam procul egisse: ejus rei satis perspicuum esse argumentum, conscientiam Nobilitatis, quæ tam sollicitè supplicia eorum deprecaretur: plus tamen inimicorum potuisse sævitiam, quam superiora officia suæ familiæ quam à Rege impetratam veniam, quam Nobilitatis preces. Itaque se omnes, qui adessent, rogare, ut, præclaros imperii magistratusque titulos, nihil aliud esse existiment quam sævituræ asperius fortunæ blandimenta, & funerum decora, potius quam vitæ præsidia: præsertim cum semper plus possint improbi, ad bonorum perniciem, quam consensio bonorum, ad salutem tuendam. Hæc cum dixisset, cum ingenti omnium mœrbore, cervices carnifici subjecit. Inter hos motus, missus est in Galliam Crichtonius, ut præter antiqui fœderis renovationem, etiam Iacobo Regi peteret Regii generis uxorem. Nec Duglassius moleste ferebat absentiam, etsi honorificam, hominis juxta prudentis ac strenui, & ex reliquiis veterum discordiarum, sibi non satis æqui. In tam perturbato regni statu, idem, qui in cæteros vulgatus erat morbus. Ecclesiasticum Ordinem suo contagio affecit. Ioannes Cameronus, Glasceæ Episcopus, in suæ ditionis (quæ in primis ampla est) agricolas, multa crudelitatis & avaritiæ exempla ipse ediderat: multa per eos,
 quorum

quorum in manu summa rerum erat, prodenda curaverat: ut, dominis iniquo iudicio circumventis, bona ad eum redirent, omniumque, quæ populariter fiebant, malorum aut auctor, aut fautor credebatur, Ejus viri dignum vita nefarie acta fuisse tradunt exitium. Pridie natalem Christi, cum in villa quadam sua, ad septem millia passuum a Glasgva distante, quiesceret, vocem ingentem audire visus, se ad tribunal Christi, ut causam diceret, vocantis. Ex ea repentina perturbatione, somno excussus: famulos excitat, illatoque lumine, assidere jubet. Ipse, libro in manum sumpto, cum legere occœpisset, eadem iterum audita vox omnium animos stupore defixit: Deinde cum longe vehementius, atque horribilius insonuisset. Episcopus, ingenti gemitu edito, lingua exerta, mortuus in lectulo est inventus. Hoc tam perspicuum divinæ ultionis exemplum, ut neq; temere affirmare, nec refellere est animus: ita, cum ab aliis sit proditum, & constanti rumore pervulgatum, omittere visum non est. Eodem tempore, Jacobus Kennedus, vita & moribus longe diversis, ut qui omnia sua consilia ad salutem publicam referret, cum neque auctoritate, aut consilio novis quotidie malis ingruentibus resistere posset, Regiasque vires, adversus improborum conspirationem, viderat infirmas, fortunis omnibus in prædam relictis, ipse suam salutem tuebatur, nec, in his malis domesticis, res foris quietiores erant. Finitis, cum Anglo induciis, Scoti in Angliam, Angli in Scotiam incursiones fecere, quacunque ibant, omnia ferro flammaque vastantes, in Anglia, Annevicus ab Iacobo Comitibus Duglassiæ fratre, in Scotia Drumfrisi sum à Comite Sarisburiae, Dumbarum à Comite Northumbriæ direptum, & incensum est, magnæ utrinque prædæ hominum atque pecudum abactæ sunt. Inter duces conventum, ut captivorum fieret permutatio. Erant enim fere numero & genere pares. His incursionibus cum agri pene ad solitudinem redigerentur, nihil autem ad summam belli proficeretur, rursus in septem annos, pacti sunt inducias. In hoc statu rerum Iacobus Dumbarius, Moraviæ Comes, moritur, is cum duas filias reliquisset hæredes, major natu à patre, ante mortem, Iacobo Crichtonio collocata fuerat, minor, patre defuncto, Arcibaldo, Comitibus Duglassiæ fratri, nupsit. Is contra leges, institutaque majorum Comes Moraviæ nuncupatur. Tanta tum erat in aula Duglassii potentia. Nec hoc incremento contentus, quo latius familiæ nomen propagaretur, Georgium fratrem, curat Ormundiæ Comitem creati: Ioannem, multis fructuosis

fructuosisque prædiis donatum, Balvaniæ Baronem vocat, multis amicorum nimiam jam antea, & formidolosam Regibus, familiæ potentiam suspectam habentibus: immoderata enim hæc fortunæ incrementa, non diuturna fore, augurabantur: inimici vero, quam invidiosissime poterant, insectabantur illam inexplebilem cupiditatem: quam enim post hac vitam fore, sub hominis impotentis tyrannide, cujus avaritiæ nihil esset satis: adversus cujus potentiam nihil esset tutum: qui per fas nefasque, procerum invaderet patrimonia, tenuiores clientibus suis in prædâ relinqueret: adversantes libidini, per latrones & sicarios, aut bonis everteret, aut è vita tolleret: novos homines ad summos honores eveheret, quos in veterum familiarum ruinis collocaret: In unam domum omnes opes regni congestas: præter tot Equites & Barones, quinque opulentissimos unius gentis Conites: Regem ipsum jam precario regnare: Sub Duglassiis, extrema omnia, in misera servitute, patientia: qui vocem, libertatis memorem, emisisset, animam simul emittendam. Hæc atque hujus generis, pleraque vera, pleraque, ad invidiam creandam, supra verum aucta, cum passim spargerentur, qui extra factiones erant, omnia publici emolumentum cura, suis negotiis animum intendebant: prudentiores inimicorum læti accipiebant, hominem tantis opibus, ut adversus eas nullæ vires satis firmæ viderentur, sua sponte præcipitem ruere: nec ea devinatio falsos habuit: animus enim, per se insolens tantis successibus, eo crevit impotentia, ut amicorum liberis admonitionibus aures haberet clausas: Ac ne silentio quidem dissimulare, quæ probare non poterant, plerisque fati tutum fuit, adulatoribus omnium non verba modo, sed vultus quoque observantibus. Veteres inimici in jus rapiabantur, ad eundem adversarium & judicem: multi bonis, quidam vita spoliati, plures, iniquum fugientes iudicium, solum vertebant. Duglassiæ factionis homines, nullo iudiciorum metu (nemo enim, jure experiri cum quoquam eorum, audebat) in omnem licentiam effusi, sacra, profana agere, rapere, obnoxios cædere, neque sceleribus modum facere: interdum, nullis peccandi suppetentibus causis, gratuita edebant facinora, ne, per defuetudinem scelerum, honestæ cogitationes animum subeuntes mollirent, ac à feritate illa mansuefacerent, quanto quisque contumeliosior in plebem esset, tanto se nobiliorem existimabat. Tot malis in omnes Regni partes diffusis, Scotia oneri succubisset, nisi, eisdem temporibus, non minor civi-

lium

lium tempestatum vis in Angliam incubuisset: qua tandem aliqua ex parte sopita, induciarum fide violata, Angli incursionem in Scotorum agrum fecere, ac, late fusa populatione, cum ingenti villarum strage grassati, vi magna pecorum abacta, domum rediere. Nec Scotus hanc injuriam diu tulit inultam: satis enim ampla manu, Angliam ingressus, majorem, quam acceperat, hosti cladem reddidit. Ita utrinque animis populatione irritatis, magnæ vastitates in utriusque gentis agris factæ: sed calamitatis major pars in Cumbriam, unde initium injuriæ ortum erat, incubuit: ea enim, omni clade belli vexata, prope ad solitudinem erat redacta. Hæc Londinum perlata fecere, ut exercitus longe maximus decerneretur in Scotos: quibus copiis regionem inopem, domi intestinis malis laborantem, facile in suam potestatem se redacturos, arbitrabantur. Igitur delectu militum optimi generis habito, ducem præficiunt Northumbriæ Comitem, ob regionum notitiam, & quod magnum ejus erat nomen, magna auctoritas, in illis gentibus: ei addunt Magnum quendam, Equestri quidem familia, sed qui, multos annos in Gallia, cum industria & fortitudinis laude, meruisset. Is, cum præcipuo adversus Scotos odio, flagraret, transegisse cum Rege, fertur, ut, quantum agri, pulsis aut cæsis habitatoribus, de Scotis caperet, ipse posterique ejus post se, tenerent. Contra Scoti, audito apparatu hostium, & ipsi suas ex adverso copias comparant: omnibus præficitur Georgius, Ormundiæ Comes: qui statim in Annandiam, quo venturum hostem intelligebat, ducit. Occupant priores Angli, in hosticum ingredi. Superato Solvæo & Annando amnibus, ad Sarcam flumen castra locant: atque, in omnes partes dimissis cohortibus, longe lateque populantur: demum, adventu Scotorum cognito, suos per tubicines revocant, omnesque in unum vires contrahunt. Ubi primum utrinque instructi apparuere, nullam dimicandi moram faciunt. In dextro cornu Anglorum, Magnus præesse jussus. In sinistra, Ioannes Ponentionius Eques. Ei attributi Valli, è veterum Brittonum stirpe reliquiæ: mediam aciem Comes regebat. Georgius Duglassius adversus Magnum Vallam, Cragiæ Comarchum, adversus Ponentionium Maxuallium, & Ionstonium, cum suis quenque tribulibus, locat. Ipse in media acie curat, ac suos breviter est hortatus, ut bonam de victoria spem haberent, ut qui, hostium injuriis laceffit, arma induissent: justiori causæ prosperum eventum non defuturum: hostium superbiam si semel insigni clade retuderint, brevis laboris diuturnum

num fructum habituros. Angli, qui sagittariorum numero abundabant, cum Scotos eminus missilibus fauciant, Valla, qui sinistro cornu præerat, exclamat, ut à suis omnibus audiri posset, quid ita eludentes, velitarentur? se secuti, cum hoste manum confererent, ubi vera virtus spectari posset: id demum virorum certamen esse. Hæc locutus, totum secum cornu commovit. Ac statim prælongis hastis, quas Scoti, pediti atque equiti juxta habiles, ferunt, hostem impellunt, impulsum fundunt, fugantque. Magnus, inclinatum suam aciem cernens, vitæ superioris honeste actæ magis, quam periculi memor, in Vallam magno impetu fertur, ut vel audacia prælium restitueret, vel extremum saltem spiritum, præclari facinoris gloria, illustraret: sed, dum incautius ruit, à suis exclusus cum paucis cum securis occiditur. Hujus cædis fama per utrunque exercitum vulgata, Scotisque ideo se alacrius inferentibus, reliquus Anglorum exercitus non diu stetit. Cum, effusa fuga, domum properarent, major abeuntium, quam præliantium cædes facta est: maxima vero in Solvæi ripa, cum æstus maris, tum forte in amnem refusus, fugientes retineret. Periere Anglorum, in eo prælio, circiter tria millia, Scotorum sexcenti: captivorum magnus fuit numerus: è quibus clarissimi, Ioannes Poñentoni-
nius, & Robertus Harentonius. Comitum Northumbriæ filius, cum evadere posset, dum patrem in equum imponit, ipse in manus hostium venit: capta præda, quantam, nullo ante prælio, meminerant. Angli enim, & numero militum, & genere, & Scotorum discordia freti, adeo securi eo venerant, ut non ad bellum, sed ad pompam proficisci, viderentur. Tanta sui fiducia, hostisque contemptus inerat. Valla faucibus, domum lætica delatus, post tertium mensem decessit. Ormundiæ Comes victor captivos recensuit. Primores in arcem, ad lacum Mabanum, custodiendos dedit: ipse, in aulam profectus, effusis omnibus obviam, omni genere honoris excipitur. Res belli gestas Rex magnis laudibus prosecutus, eum una cum fratre monuit, ut, quemadmodum sæpe foris specimen fortitudinis ostendissent, remque Scoticam suo labore & virtute, periculosis temporibus, defendissent, ita domi modestiæ assuescerent, ab infirmiorum injuria ipsi se abstinerent, suosque continerent: potentiam, quam, multis majorum in Regem civesque suos meritis, collectam haberent, in latronibus coercendis potius, quam fovendis ostenderent: id unum eis ad absolutam laudem deesse: quod si pergerent facere,

cere, intellectuos, nihil se commodis Duglassiæ gentis prius habiturum. Ad ea benigne cum respondissent, à Rege dimissi, lati domum rediere. Post hoc ad Sarcam prælium, ut limes Scotiæ ab exterorum injuriis fuit pacatior, ita res Londinum nunciata Anglorum animos magis irritavit, quam deiecit. Consilio de bello in Scotos habito, novus delectus, ad ignominiam delendam, decernitur. Omnibus in id unum intentis, civiles repente motus exorti, validaque, adversus Regem plebis conspiratio belli externi consilia discussit. Legati in Scotiam, de pace, missi: quorum adventus eo gratior fuit, quod ne ipsis quidem satis certæ res domi erant. Cum de pace non convenirent, legati, in triennium inducias pacti, retro domum redierunt. Hæc gesta sunt, anno Christi millesimo quadringentesimo, quadragesimo octavo. Auxit hanc publicam lætitiã, brevi post, nuncius è Flandria à Cancellario missus, qui ad Carolum Septimum ierat de matrimonio contrahendo. Ejus opera, desponsa est Iacobo Maria, Arnoldi Ducis Geldriæ filia, per matrem Burgundi sororem, Regium genus contingens. Ea, anno proximo, magno virorum nobilium comitatu, in Scotiam venit: ac, mense Julio, in Fano Sanctæ Crucis ad Edimburgum coronata est. Hanc tam multiplicem lætitiã, de victoriã, de pace, de nuptiis, non nihil turbavit Richardi Colvilli, Equitis non obscuri, mors, non tam ipsa fortassis immerita, quam pessimo in publicum exemplo perpetrata. Richardus enim Ioannem Achleccum, Duglassii necessarium, de quo sæpe, post multas magnasque acceptas injurias, conquestus erat, cum in jure & æquitate nullum præsidium videret, aut speraret, pugna adortus ipsum, cum aliquot comitibus interemit. Hanc eãdem adeo moleste tulit Duglassius, ut gravissimo sacramento se astringeret, non prius quieturum, quam Colvilli eãde eam expiaret. Nec vanæ fuere minæ: expugnata enim Richardi arce, ac spoliata, quicumque puberes in ea reperti sunt, cæsi. Hoc facinus, etsi nullo neque jure, neque more factum, non deerant tamen, qui excusarent, & propemodum laudarent, tanquam ab ira generoso homine digna, profectum: & ut fieri solet, rebus in præcepseuntibus, opulentia perpetua comes, assentatio, extrema flagitia nominibus honestis induebat. Duglassium, elatum fortunæ, in exitium ejus imminentis, blanditiis, prava cepit ambitio, etiam exteris nationibus ostentandæ suæ potentia: tanquam nimis angusto unius insulæ teatro splendor tantæ familiae coarctaretur. Occasio, Romam petendi, erat ambitio,

præten-

CID. CD.
XLIIX.

prætendebatur religio. Veteris Iudæorum ritus Ecclesia Romana sibi asciverat exemplum, ut quemadmodum illi, quinquagesimo quoq; anno, suis civibus debita cujuscunq; generis remittebant, oppignorata gratis reddebant, servos Hebræi generis libertate donabant, ita Romanus Pontifex omnium secus factorum condonationem, velut Dei in terris Vicarius, arrogabat: quam, aliis temporibus, minutatim cauponabatur, quinquagesimo quoq; anno, apertis misericordie sue horreis, nullius mensure parcitate cohibitam, omnibus publice, nec tamen omnino gratis, effundebat. Duglassius igitur, magna Nobilitatis frequentia, partim novitatis avidæ partim spe præmiorum illecte, stipatus, in Flandriam trajecit. Inde Luteciam, terrestri itinere, profectus, assumpsit fratrem, Caledoniæ destinatum Episcopum: deinde, cum liberis Comes careret, Regis permisso, in spem Duglassiæ substitutum. In Gallia, cum, ob scædus publicum cum Scotorum gente, tum, ob avitorum in rem Gallicam beneficiorum memoriam, liberaliter & amice habitus Romam sui adventus expectatione implevit. Post alterum fere, ab ejus profectioe, mensem, qui metu præsentis continebantur, inimici & æmuli paulatim emergere cœperunt, & de injuriis pridem illatis, queri. Cum, faciles ad Regem aditus, nec difficiles, ad audiendas querimonias, aures esse, fama divulgatum foret, quotidie, fortunam lamentantium suam, turba crescebat: omnesque complebat aditus ad Regiam ferentes. Rex, qui neque rejicere miserrorum querelas, neque Comitem absentem, indicta causa, damnare poterat, medio responso, importunos turbæ clamores ad tempus sedavit: se enim, procuratorem Comitum adesse, jussurum, ut, eo præsentem, de criminibus objectis cognosceretur. Is cum vocatus non paruisset, missi è ministerio Regio, qui renuentem vi cogerent. Eo in aulam perducto, non desuere, qui vociferarentur, extemplo spreti imperii pœnas ab eo expetendas: nimia patientia, Regiam auctoritatem vilescere, ac infimo cuique ludibrio esse: specie illa lenitatis, improborum audaciam crescere, & peccantium impunitate, sceleribus novis aditum patefieri. Nihil his commotus, Rex in sententia sua perstitit, ut magis, incommodorum compensatione, accusatoribus satis fieri, quam animos vindictæ avidos sanguine expleri, vellet. Itaque procuratorem Comitum, custodia eductum, in jus venire, jubet: si quid, ad objecta crimina, respondere posset, licere, præfatus, ut id libere ac citra timorem faceret, hortatur. Multa judicia parum prospere experto, cum Rex judicatum

modo solvere jussisset, procurator, in Comitum adventum, quem intra paucos menses expectabat, se rem integram servaturum, respondit: idque fecisse credebatur, auctoribus Ormundo & Moravio, Comitum fratribus. Re, ut erat, ad Regem delata, mittitur Gulielmus Sinclarus, Orcadam Comes, per id tempus Cancellarius, primum in Gallovidiam, deinde in Duglassiam. Is coactores creavit, qui redditus prædiorum Duglassii colligerent, remque judicatam cum fide exolverent. Sed cum, ad negotium conficiendum, non satis virium Sinclaro esset, aliis eludentibus, aliis, non sine contumelia, eum excipientibus, re infecta, domum rediit. Rex, hoc suæ auctoritatis contemptu irritatus, jubet, universos Duglassiæ factionis fautores in jus venire: detrectantes imperium, publicos hostes denunciatur. Conscripto adversus eos exercitu, in Gallovidiam ducit. Primo adventu, ducibus in arces compulsis, pars exigua Regiarum copiarum, dum reliquos per aspera loca vitabundos persequitur, non sine ignominia, retro ad Regem venit. Rex indignatus, tantum vagos prædones ausos, ut contemptum sui demeret, receptacula eorum aggressus, Mabanum arcem non magno labore capit: Duglassiam vero, magna cum fatigatione militum, in potestatem redactam, solo æquavit: agrorum cultores, qui se suasque fortunas sibi commiserant, suis quaestoribus agrorum fructus pendere, jussit, donec è Duglassii bonis judicatum solveretur. His fere gestis, exercitum solvit, magnam lenitatis & modestiæ famam, etiam apud hostes, consecutus. Hæc, uti gesta sunt, Romam relata, vehementer Comitum animum commoverunt: jamque etiam vilior suis, à magna Comitum parte desertus, cum paucis iter ingreditur. Cum, per Angliam, in loca Scotiæ vicina venisset, Jacobum fratrem præmisit, qui Regis erga se animum exploraret: quem ubi placabilem comperit, domum regressus, humaniter receptus, tantum admonetur, ut latrones segregatos à se compesceret, præsertim Annandianos, qui, per ejus absentiam, multa crudeliter & avarè perpetrassent. Id cum jurejurando Duglassius ita futurum recepisset, non modo in pristinum gratiæ locum est restitutus: sed Prorex etiam, omnibus ejus imperio parere jussis, per totam Scotiam declaratus. Sed vastus animus, sublimia semper & immoderata cupiens, hoc honore, qui maximus ei sub Rege poterat contingere, non contentus, suspicionum novas causas, temeritate sua, principi subjecit: clam enim in Angliam profectus, ejus gentis Regem convenit: ipse, res repetitas, ac non redditas, causam

itineris videri, volebat: Ea, quo leuior & minus verisimilis erat, eo acriores in animo Regis, jampridem infenso suspitionum & culeos infixit: cuique iram non dissimularet. ut qui alius aliquid sub eo colloquio latere, interpretaretur, Duglassius iterum suppliciter ad expertam sæpe Regis clementiam confugit. Ibi, Regina, multisque primorum deprecantibus, cum sancte iurasset, se nihil in posterum commissurum, quod merito Regem offenderet, noxa liberatus est, magistratu tantum adempto. Admoti iterum, ad rerum gubernaculum, Orcadum Comes, & Gulielmus Crichtonius, qui perpetuo in fide permanserant. Ob hanc tantam (ut ipse videri volebat) contumeliam, Duglassius omnibus aulicis erat iratus: sed præcipue, Gulielmo Crichtonio, cuius potissimum prudentia, suos conatus omnes impediri, putabat: hunc igitur, si posset, insidiis: sin id minus procederet, quovis modo e medio tollere, statuit. Id quo minore hominum indignatione faceret, subornatur quidam, è Duglassii amicis, qui diceret, se Crichtonium audisse asseuerantem, nunquam rem Scoticam fore quietam, incolumi Duglassiorum familia: in eo Regis Regnique salutem & Ordinum concordiam, & pacem publicam esse positam, si homo, natura turbulentus, multis validisque propinquitatibus subnixus, quando, nullis beneficiis placari, nullis honoribus fatiari, posset, tolleretur: ejusque morte, tranquillitas publica stabiliretur. Hæc fabula, passim divulgata, & quia verisimilia dicebantur, plerisque credita, magnam Crichtonio conflavit invidiam. Duglassius, comperto per exploratores, eum Edimburgo discessurum, insidias in via de multa nocte, quam potest occultissime, locat: ad eas cum ventum esset, qui occulte subsederant, magno cum clamore exorti sunt: qui deprehensi erant, improvise primum attonitis malo, dexteræ mentesque obtorpuerant. Gulielmus, vir magni animi & consilii, ubi se à trepidatione collegit, uno ex iis, qui primi se obtulerant, cæso altero vulnerato, per medios hostes cum suo globo, vulneribus aliquot acceptis, erupit. In arce Crichtono, quo perfugerat, cum dies aliquot, curandis plagis, dedisset, magna clientium & amicorum manu, quanto potuit cum silentio, collecta, Edimburgum proficiscitur: adeoque celeritate famam sui adventus prævenit, ut inimicum nec opinantem pene oppresserit. Duglassius, insperato ereptus periculo, incertum ira, an pudore magis anxius, cum adversæ factionis opes, non invito populo, crescere videret, ut suas etiam ipse partes accessione virium firmaret,

Crafordiæ & Rossiæ Comites, secundum nomen Duglassium, maxime tum fama & opibus florentes, fœdere sibi coniungit, iurejurando inter ipsos dato: quod eorum quilibet cæterorum fœderatorum clientibus & amicis, adversus omnes, auxilio foret: qua conspiratione confisi, non modo diversarum partium vires, sed Regias etiam, præ suis, contemnebant. Hæc cum per se Rex indignanter ferret, accesserunt & recentes iræ causæ, quæ imminens exitium Duglassio maturaret. Ioannes Heresius, Eques nobilis Gallovidianus, quod a Duglassiorum sceleribus abhorreret, seque domi fere contineret, immisissis Annandianis, prædonum injuriis vexatus, cum apud Duglassium sæpe frustra questus fuisset, nullumque aliud suppeteret remedium, vim vi ulcisci, decrevit. Igitur collecta manu amicorum, Annandiam ingressus, à Latronibus cum suis omnibus captus, ad Duglassium deducitur: ac Rege multum per literas deprecante, suspendio, tanquam latro, extinguitur. Ea res cum atrox, ut erat, omnibus videretur, passim ferebantur sermones, Duglassium non obscure, pessimis artibus, Regnum affectare: nihil enim jam aliud superesse, quo tam vasta cupiditas expleri posset: quam opinionem, intra paucos dies, alterum æque fœdum facinus auxit. Erat in Gallovidia Maclelana familia genere & opibus facile primaria. Ejus familiæ princeps tutor, cum è Duglassianis quendam, asfiduis injuriis sibi faciendis molestum, occidisset, una cum fratre captus, à Duglassio in carcerem erat coniectus. Rex per captivi amicos certior factus, ac vehementer rogatus, ne hominem nobilem, & alioqui virum bonum, sineret, non ad iudicium, sed ad certum exitium, ad eundem iudicem, & capitalem inimicum, in jus trahi, cui non tam præsens crimen foret nociturum, quam quod meliorum partium semper fuisset. Ille igitur Rex Patricium Grajum, Maclelani avunculum, Equitem nobilem, ac Duglassii etiam propinquum, mittit, qui iuberet, ut, captivo in aulam misso, ibi iure cum eo experiretur. Comes Grajum humaniter accipit: captivum cum curasset interea supplicio afficiendum, tanquam a facinoris, quod, se invito, à suis perpetratum erat, consilio alienus, Grajum rogat, ut se Regi excuset. Ille vero, se aperte ludibrio habitum cernens, adeo exarsit, ut Comiti propinquitatem, amicitiam, & si quo præterea necessitudinis vinculo teneretur, ex eo die renunciaret: professusque sit, se quibuscumque rebus posset, inimicum perpetuo futurum. Nuncio in aulam perlato, adeo indignum omnibus facinus est

nus est visum, ut jam palam fremerent. Duglassium, privati modum supergressum, quod diu meditabatur, se palam pro Rege gerere: eo haud dubie pertinere tot Comitum Crafordiæ, Rosliæ, Moraviæ, Ormundiæ cum eo conspirationem: illuc spectare occulta cum Anglo colloquia, cædes bonorum, diripiendæ plebis permissam licentiam: jam innocentiam pro ignavia contemni, fidem adversus Regem, pro perfidia puniri: nimia Regis indulgentia, publicos hostes insolescere: enimvero capesseret ipse aliquando imperium, ac pro magistratu agat: ita demum appariturum, qui hostes, qui amici essent: aut, si id minus aperte, propter quorundam potentiam, auderet, perfidiam suis opprimeret artibus: sin ne id quidem auderet, qui aliud superesse, nisi, ut, qui ad eum diem in fide perstitissent, aliquando tandem sibi consularent. His sermonibus quanquam & vita Duglassianorum, & (prona in suspicionem) Regum credulitas fidem facerent, Rex, sive ingenita quadam lenitate, sive jam facinore destinato, Duglassium ad se accersit. Is, tot facinorum sibi conscius, memor toties veniam impetratam, etiam non ignarus, quam novum cum Crafordio foedus esset invidiosum et si in Regis clementia magnam spem haberet, tamen proclivior in timorem: renuit in aulam venire in qua tot, tamque potentes haberet inimicos: quosdam etiam nuper suo capiti insidiatos. Hunc timorem ut discuterent multi homines nobiles, qui cum Rege aderant, mittunt ad eum diploma, omnium chirographis & sigillis appositis, sacramento interposito polliciti, se etiamsi Rex, quicquam adversus Comitum salutem moliri velit, incolumen tamen emissuros. Duglassius, toties expertus Regis clementiam, præter fidem publicam tot nobilium virorum pollicitationibus confirmatus, Sterlinum venit, magna cum clientium turba. Liberaliter à Rege invitatus, in arcem ascendit. Cœna hilariter peracta, Rex in cubiculum secretius cum paucis eum introducit: ne his quidem adhibitis, cum quibus omnia consilia communicare consueverat. Ibi sermonem altius exorsus, de majorum ejus fide & fortitudine suaque in omnem familiam, indulgentia, privatim etiam in ipsum, facinoribus enim ab eo perpetratis vel ætatis infirmitate, vel improborum consilio, veniam se facile dedisse: semper sperasse, vel sua in eum humanitate, & clementia, vel ætatis maturitate, in melius profecturum: ac ne nunc quidem aliter sperare: neque quamdiu eum impie patratorem pœniteret, aditum ad humanitatem fore interclusum. Hoc quidem po-

stremum, inquit, cum Crafordio, & Rossensi fœdus, neque tibi honestum, & mihi ignominiosum, etsi permolestè fero, tamen, ejus dirimendi, tibi adhuc facio potestatem: id, quam meo jure possum imperare, tamen suadere malo: ut, quando omnium oculi in te sunt intenti, criminum suspiciones abste, eo diligentius semoveas. Douglasius ad cætera satis demissè respondit: cum ad fœderis mentionem est ventum, paulo perplexius agebat: neque liquide expediebat, quid esset acturus, se enim cum sociis collocaturum: nec satis videre, cur, in præsentia, Rex id tantopere urgeat, cum in eo fœdere nihil contineatur, quod ejus animum debeat offendere. Rex, sive deliberato jam facinore, sive responsi (ut videri volebant aulici) contumacia offensus, Si tu, inquit, non vis, ego dirimam. Et, cum dicto pugionem ei in pectus defixit. Ad strepitum, qui ad ostium stabant, ingressi multis eum vulneribus conficiunt. Sunt, qui, proxime post Regem, à Patricio Grajo, cujus ante meminimus, securi in caput adacta, eum exanimatum, ferant: deinde reliquos, qui aderant, ut studium in Regem ostenderent, suam quenque plagam inflixisse. Hæc cædes incidit, in mensem Februarium, Anno M. CCCC. LII. juxta supputationem Romanam. Erant tum Sterlini quatuor fratres ejus, magnusque eos sectantis Nobilitatis numerus. Hi, re comperta (ut, in repentino motu, fieri solet) magna cum trepidatione ad arma concurrentes, omnia clamoribus miscuerunt: deinde, sedato per Primores tumultu, jussi, in hospitia se quisque sua recepere. Postridie, convocato concilio primum omnium, Jacobum, fratris defuncti loco Comitem appellant: is, in Regis aulicorumque perfidiam invecus, hortatur, ut, qui aderant, arcem obsidione cingant, copiasque undequaque convocent: extrahant ab illis latibulis homines ad solam perfidiam fortes, dum adhuc, scelerum conscientia perturbati, trepidant. Qui aderant, Jacobi pietatem, & animi magnitudinem laudare: verum ab obsidionis consilio abhorre, ut quibus nihil, ad rem tantam suscipiendam, parati esset: domos interea discedunt, ac re cum præcipuis amicorum communicata, ad v. Cal. April. reversi, assula ad caudam equi alligata, diploma Regium ac procerum, de fide publica ad eum affigunt, ac nulla verborum contumelia, adversus Regem ejusque concilium, abstinentes, per vicos trahunt. Ubi in forum ventum est, quingentis simul buccinis personantes, Regem, qui cum eo erant, præconis voce, fœdifragos, perjuros, omniumque

C I O.
C D. L I I.

niumque bonorum hostes denunciant : oppidum , immerenti etiam loco irati diripiunt , eoque egressi , per Iacobum Hamiltonium retro missum , incendunt . Deinde , eodem furore proximis diebus perciti , ad agros omnium , qui in fide Regis permanserant , diripiendos , discurrunt : Dalkethi arcem obsident , iurejurando se obstringentes , nisi ea capta , non discessuros : Ioanni , enim , eius loci domino , maxime erant infensi , quod ille , cum Comite Angulix , à reliqua Duglassiorum gente consilia separassent , Tenuit , expectatione diutius , obsidio , Patricio Cocbuino , præsidii præfecto , ad omnes hostium conatus , strenue occurrente : itaque , multis vulneribus acceptis , labore & vigiliis confecti , obsidionem solverunt . Rex interea , collecto exercitu , ut suis laborantibus ferret opem , cum se Duglassianorum copiis videret imparem , decrevit opperiri Alexandrum Gordonium , qui cum magnis auxiliis , à Septentrionibus ultimis usque collectis , adventare dicebatur : verum per Angusian ducenti , Comes Crafordix , ad Brechinum cum valida manu , se objecit . Commisso acri prælio , cum Regiorum acies media jam loco moveri cœpta , vix Angusianorum sustineret impressionem , Ioannes Colestius , qui sinistra præerat alæ , Crafordio , cui erat infensus , deserto , mediam aciem nudavit : quo terrore perculli , qui penè victores erant , terga verterunt . Gordonius , præter spem , victoria , multo tamen cum suorum sanguine , positus est , duobus fratribus , cum magno gentilium & clientium numero , cæsis . Cecidere , ex Angusianis , non pauci viri illustres : in iis , Ioannes Lindesius , Comitum frater : ipse , ira ab hostibus in desertores versa , arces eorum diruit , agros ferro flammæque vastavit . Hæc ut liberius faceret , Gordonius repente ad suos reditu effectum est , audito , Moravix Comitem in suos agros Bogianos omni crudelitatis genere sæviisse : itaque , cum victore exercitu reversus , non modo cladem acceptam hosti reddidit , sed eum Moravix finibus expulit . Hæc præcipiti vere acta . Interea Rex , ex Iacobi Kennedi maxime consilio , conventu Edimburgum indicto , Duglassix Comitem qui- que eius sectam sequebantur , proceres , per sæcialem adesse iussit . Is tantum abfuit , ut paruerit , ut proxima nocte libellum templi valuis affigendum , curaret , se salutem suam nec Regi commissurum , nec ei omnino in posterum pariturum , qui patruales suos Edimburgum , fratrem Sterlinum ad se , fide publica , illectos , tam perfide , indicta causa , trucidarit . Comitum proxime occisi quatuor fratres , Iacobus , Arcibaldus , Georgius ,

& Ioannes, ac Beatrix, nuper Comitis uxor, item Alexander, Comes Crafordiæ, in hoc conventu hostes publici denunciati. multi etiam in supremum Ordinem illecti: plerisque, ex rebellium bonis, præmia decreta: exercitus, ad hostes persequendos, contractus: agri vastati: pecora abacta: frumenta in horreis igne corrupta. hieme deinde, cum sub dio haberi miles non posset, dimissus: expeditio in Ver indicta. Iacobus Duglassius interea, ne familiæ opes, quæ, ex locuplete matrimonio in immensum excreverant, ad alienos transfirent, Beatricem, antea fratri nuptam, uxorem accepit: cum Pontifice Romano agit, ut id matrimonium confirmaret. Id inceptum, Rege per literas impediente frustra ei fuit. Hoc anno, duobusque sequentibus, agrorum direptionibus, arciumque everfionibus inter factiones certatum est: nunquam ad summæ rei aliam est ventum: magna ejus cladis pars in Annandiam, Forestiamque, & vicinos Duglassianorum agros incubuit: vastitatem agrorum fames, famem pestis consecuta est. Interea prudentiores amicorum cum sæpenumero cum Duglassio egissent, ut se, suaque omnia Regiæ clementiæ, quam antea frequenter majores ejus experti fuerant, permetteret: cum præsertim Regem haberet, natura facilem, & per amicos exorabilem: nec, sua pertinacia, familiam clarissimam extingueret: totque virorum illustrium, qui sectam ejus sequebantur, salutem proderet, aut eo necessitatis eos adduceret, ut, calamitatibus fracti, sibi consulere cogerentur, facilem ei fore pacificationem, rebus florentibus: deserto ab amicis, nullam spem veniæ superesse: Iuvenis, ætate & ingenio ferox, respondit, nunquam eorum potestati se permissurum, qui nec pudoris, nec divini aut humani juris vinculis ullis continerentur: qui suos patruces fratremque blande pollicendo, ad se adductos, tam perfidiose & crudeliter trucidarint: omnia potius extrema passurum, quam ut eorum se fidei crederet. Hæc pro ingenio quisque probabat, aut reprehendebat: ferociore, aut quibus mala publica quæstui erant, animi magnitudinem laudare: prudentiores suadere, ne ad extremum, deserentibus amicis, occasionem pacificandi sero quereretur omissam: qui fere exitus stultis consilii esse solet. At Crafordiæ Comes, longinqui belli pertæsus, & causæ, quam sustinebat, iniquitatem communesque rerum commutationes secum reputans, gnarusque, veniam præoccupanti principis gratiam fore facilem, perseveranti in armis, difficilem, simul ab amicorum parte desertus, reliquorum fide suspecta,

suspecta, Regem, per Angustiam iter facientem, habitu maxime, ad misericordiam composito, capite pedibusque nudatis, supplex adiit: ingenueque temporum superiorum offensas confessus, se, suaque in fidem Regis tradidit, commemorata prius in Reges majorum suorum observantia, & officiis: scire sua culpa se omnia extrema meritum, quicquid vitæ fortunarumque sit, in posterum, habiturus, id se Regiæ debitum clementiæ. Hæc, pleraque hujus generis, non sine lachrymis, locutus commoverat vehementer omnes, qui aderant: in primis quosdam, è Nobilitate Angustiana: qui etsi superioribus temporibus, Regem secuti fuerant, tamen, familiam tam vetustam & claram, cupiebant ab interitu vindicatam. Functus est ibi Iacobus Kennedus & boni Episcopi, & civis officio: qui, plurimis & gravissimis Comitis offensis remissis, salutem ejus Regi accurate commendavit: id enim, quod erat, rebatur, Regis viribus tanta accessione auctis, hostem in posterum indies debiliorem futurum, multis tam clari hominis exemplum secuturis. Rex etiam, eum arbitratus, fracta pristina ferocia, ex animo præteritorum pœnituisse, non difficilem se præbuit: veniaque data, & bonis honoreque pristino restituto, monuit, ut in officio permaneret. Crafordius quoque, lenitate Regis, & facilitate provocatus, omni genere officiorum eum postea demereri, studuit: & in ultimas Regni oras proficiscentem, cum suis copiis est comitatus: rebusque ibi, pro tempore, compositis, reversum domi suæ liberaliter accepit: eunti, ad reliquias belli civilis conficiendas, quantas conficere posset, copias pollicetur: adeoque omnem vitæ rationem commutavit, ut, pristina ferocia deposita, mansuete & comiter cum Nobilitate vicina vixerit: eoque, interitus ejus, brevi consecutus, majorem Regi populoque universo dolorem attulerit. Carpente paulatim Rege vires Duglassianorum, reliqua spes erat in Anglo, si quid inde auxilii impetrari posset. Missus Hamiltonius Londinum, responsum ab Anglo retulit, se, nulla alia conditione, bellum adversus Scotos suscepturum, nisi Duglassius se, suaque omnia ei dederet, civemque se Anglum profiteretur. Hac spe incisa, cum ab altera parte Rex edictis, proscriptionibus, & armis urgeret, atque omnibus, quæ bellum fert, malis rebelles vexaret, Hamiltonius Comitem hortatur, ne Regem sinat, singula carpendo, universa labefactare, ac demum evertere: quin potius, in aciem prodeat: rem fortunæ committat: aut honeste vincendum, aut ibi fortiter cadendum: id demum

mum nomine Duglassiano dignum: in eoque unicum ærum-
 narum finem esse positum. His vocibus excitatus, cum per
 amicos & clientes, quantum potuit, exercitum coegisset, ad
 solvendam Abrecorni obsidionem, ducit: Rex enim, multis ar-
 cibus Duglassianorum dejectis, Abrecornum, longe munitissi-
 mum præsidium, medio fere, inter Sterlinum & Edimburgum,
 itinere situm, obsessum tenebat. Duglassius cum cõvenisset,
 ut & hostes conspicere, & ab eis conspici posset, amicis que hor-
 tarentur, ut vel egregia victoria perpetuam laudem pararet, vel,
 honesta morte, se à contumeliis & miseriis vindicaret, cæteris
 omnibus, ad decernendum paratis, sua cunctatione omnium
 animos fregit: exercitu enim in castra reducto, bellum ducere
 decrevit. Id ejus factum cum homines militares damnassent,
 Hamiltonis, pertæsus ejus ignaviam, desperatoque partium
 successu, ea nocte ad Regem transivit. Rex veniam quidem
 dedit: sed homini, alioqui astuto, non satis fidens, eum Rossel-
 linum, quæ arx Comitum Orcadum erat, relegavit: ac postea,
 deprecantibus amicis, custodia liberatum, in amicorum nume-
 rum recepit, incruenta ei potissimum imputata victoria. cæte-
 ri fere Duglassiani, exemplum Hamiltonii secuti, qua cu:que
 commodum fuit, dilapsi: arx, multis vulneribus utrinque ac-
 ceptis, tandem capitur, cæsoque præsidio, semidiruta, in victo-
 riæ monumentum, relicta est. Duglassius, pene ab omnibus
 desertus, cum paucis familiarium in Angliam profugit: inde,
 non multo post, Annandiam, quæ Regis præsidium tenebatur,
 cum parva manu ingressus, prælio commisso inferior, fuga
 cum Ioanne fratre elapsus, Arcibaldus, Moraviæ Comes cæsus:
 Georgius, graviter vulneratus, in manus hostium venit: cura-
 tisque vulneribus, ad Regem adductus, capite luit. Conven-
 tu Ordinum Edimburgum indicto, in Nonas Junii, Anni
 millesimi quadringentesimi quinquagesimi quinti, iterum
 Iacobo, Ioanni & Beatrici, Duglassius, aqua & igni interd-
 ctum. Beatricem hanc Acta publica matrem horum faciunt:
 quod mihi tamen non fit verisimile, nisi forte, per adoptio-
 nem, facti sint ejus filii. Iacobus Comes, fratribus amissis, ab
 amicis desertus, Anglis diffidens, ut nihil inexpertum relinque-
 ret, Donaldum, Æbudarum tyrannum, eundemque Rossia Co-
 mitem, ad Stephanodunum convenit, hominem, suoapte inge-
 nio sceleratum, facile ad bellum impellit. In proximos Regis
 agros primum sævitur, nullo sexus ætatisque discrimine: nihil
 ab injuria fuit immune, quod, ferro flammaque violari, pote-
 rat: pari

C I O.
 C D. L V.

iat: pari crudelitate in Argatheliam & Aranium usus, domum, præda onustus, rediit: inde, Abria Moraviaque vastatis, Ennernessum divertit: arce capta, oppidum direptum incendit. Nec Anglus interea quievit: sed, temporibus insidiatus, incurSIONES in Marciam fecit: cæsisque hominibus aliquot illustribus, qui, furorem late grassantem compefcere, annexi erant, plenus prælarum, ut è regione opulenta, domum sine damno rediit. Proximo post hunc anno, Beatrix, superioris Comitum Duglassie uxor, & fratri ejus Jacobo, aliquot annos habita uxoris loco, ad Regem profugit: superioris temporis crimina in Jacobum rejicit: se & foemina, & auxilio destitutam, ad sceleratas nuptias vi coactam, ad primam occasionem, Jacobo absente, ab ea servitute profugisse: Regiæ fidei se, suaque omnia permittere, quicquid, de ipsa ejusque patrimonio, statueri, ejus decreto libenter parituram. Eam Rex, in fidem receptam, Baluanixque agris donatam, fratri suo, ex eadem matre Atholix Comiti, collocavit. Ejus exemplum secuta est Donaldi Insulani uxor: ea erat Jacobi Levistonii filia, ab avo Prorege, suadente etiam Rege Donaldo collocata: ut ferum hominis barbari molliret ingentum, eumque in partibus factionis Regiæ retineret. Sed tum, propinquis suis in pristinum locum gratiæ restitutis, ac marito ad Duglassianas partes adjuncto, cum vilior & contemptior apud eum quotidie fieret, adversus barbaram ejus crudelitatem, Regis opem implorabat. Ei nulla se purgandi aderat necessitas apud Regem, qui auctor ipse ejus matrimonii fuisset. Igitur liberaliter, & humane recepta, prædiis amplis donatur, quo subsidio, reliquum ætatis honorifice degeret. Eodem fere tempore, Patricius Thorintonius, occulte quidem Duglassianæ factionis, sed Regiam aulam diu secutus, Ioannem Sandelandium Caldareum, adolescentem circiter viginti annorum, & Alanum Stuartum, homines Nobiles, & conspicua in Regem fide, ad Britannodunum nactus sibi opportunos, occidit. ipse deinde, ab adversa factione brevi post comprehensus, pœnas luit. Fuit insignis hic annus, multorum illustrium virorum morte: sed maxime, Gulielmi Crichtonii. Is, quanquam Equestri loco natus esset: tamen, ob summam prudentiam & fortitudinem, fidemque singularem erga Regem, ad ultimum usque vitæ diem constanter cultum, maximum bonis omnibus desiderium sui reliquit. Proximo anno, Angli, superiorum injuriarum impunitate illecti, ducibus Henrico Percio, Northumbriæ Comite, & Jacobo Duglassio exule, Marciam late vastarunt

runt. Hanc populationem ut prohiberet Georgius Duglassius, Angusiae Comes, collecta manu popularium, in prædatores impetum fecit: ac, magno cum tumultu, partem eorum, in quam delatus erat, ad suas stationes compulit: qua indignitate Angli commoti, cæteris nondum ad signa revocatis, aciem promovent: nec Scoti moram prælio faciunt. Cum æquo Marte utrinque, majoribus animis, quam viribus, pugnaretur, qui sparsi per agros erant, Angli, è clamore dissono ac tumultu, hostem adesse, sentientes, ne prædam quam amplissimam coegerant, amitterent, recta domum contenderunt. Eorum discessus faciliorem, nec tamen incruentam, Scotis victoriam dedit, pari fere numero utrinque cæso, multis Anglorum in fuga captis. Huius victoriæ nuncius ad Regem allatus, ægrum, inter civium hostiumque arma, animum non nihil crexit: dem Donaldum Insulanum ubique partium suarum adversam fortunam cernentem, compulit, ut, de pace, oratores mitteret. Hi, submissa oratione, multa de Regis clementia erga Crafordium cæterosque qui in eadem causa fuissent, commemorantes: suam culpam in fatalem temporum rabiem conferentes, multa de Donaldi in posterum observantia polliciti, movisse Regem visi sunt. Is, medio responso; nec Donaldò ignovit, nec spem veniæ præcidit: multa quidem extate ejus maleficiâ: nullum adhuc dedisse animi mutati indicium. itaque ut vera credatur, quæ verbis ostentatur, pœnitentia, & ex animo profecta, reparanda superioris temporis damna, quos fortunis evertisset, res eis restituendo: aliquo denique honesto facinore eluendam tot scelerum memoriam. Se quidem scire, nullam esse virtutem, quæ, magis clementia, Regem deceat. verum providendum, ne, nimia lenitate soluto imperio, mali magis insolecant, quam boni ad officium excitentur: Donaldò quidem & reliquis ejus consilii fociis se spatium daturum, quo, mutatae voluntatis indicia edere, possent: talem se quemque habiturum, qualem res, non verba ostenderent. Interea, securos esse, jubet: in cujusque potestate futurum felicem, an miseram post hac ætatem agat. Hac ratione, vel compositis, vel sopitis intestinis malis, Rex omnem curam in Angliam intendit. Dum, de bello gerendo, totiesque violatis induciis, habet consilium, superveniunt legati, à Nobilitate Anglica missi, auxilium, adversus Henricum Regem suum, petentes: Henricus enim, sprete Nobilitate, novos homines extulerat, quorum de consilio, uxor ejus, virilis animi fœmina, cuncta administrabat: auxerat etiam

Regis

Regis apud suos contemptum, & familiarium ejus invidiam, res in Aquitania & Normania male gesta: tot provinciis amissis, antiquis Insulæ terminis inclusi fremebant, neque Regis ignaviam, neque Reginae superbiam diutius ferendam. Capita conjurationis erant tres, Richardi, nempe Dux Eboraci, & Comes Sarisburiae, & Varvici. Legati Angli, cum, de justa belli causa, conjurationis opibus & sui Regis ignavia, multa differuissent: adversus communem hostem, in bello timidum, in pace sordidum, qui discordias domesticas inter Scotos aluisset, exules eorum juvisset, auxilium petunt. Victoria parta, arces & agros, superioribus bellis captos, se reddituros pollicentur. Rex, de Consilii sententia, respondit, jam pridem se, de statu rerum Anglicarum, audisse: neque partis utriusque jus sibi ignotum: neque nisi ex utriusque partis sententia, se alieni Regni arbitrum futurum. Quod autem ad bellum attinet, sibi jamdum in animo fuisse, temporum superiorum ulcisci injurias: regni que sui loca, per occasionem discordiarum intercepta, quum jure non posset, armis recuperare. Ea si Eboraci Dux, qui que ejus sectam sequerentur, restituere polliceantur, se, adversus Henricum, eis auxilio futurum. In hæc cum fuisset conventum, Legati domum revertuntur. Rex, copiis paratis, cum in Angliam ingressurus esset, fit ei obviam Anglus impostor, ab Henrico missus: is, ut qui diu Romæ fuisset, Italarumque mores & sermonem didicisset, cultu omni comitatuque peregrino, literisque Pontificis confectis, se facile hominibus, minime callidis, pro Legato Romano probat: &, quo minus suspecta fraus esset, Monachus in partem fabulæ assumitur, cujus simulata sanctitate, fides facilius accederet imposturis. Hi, ad Regem perducti, Pontificis Romani nomine, vetant, ne ulterius progredieretur: Diras comminati, ni pareret. Pontifex enim, quo commodius commune bellum in communem Christianorum hostem geratur, per totam Europam compositis dissidiis, in id unum intendere animum: se quidem premissos, qui hæc premonerent: amplio rem Legationem prope diem venturam, quæ discordias Anglorum civiles finiret, & Scotis, de acceptis injuriis, satisfieri curaret: eam se credere Legationem in Gallia jam esse. Rex, ut qui fraudem nullam subesse suspicaretur orationi: quique, rebus adhuc domi non omnino tranquillis, honestam pacem etiam cuperet, Legato paruit, atque exercitum dimisit. Vix eo dimisso, ab Anglis quibusdam, de Legati supposititii fraude, admonitus, iterum copias contrahit: &, quia, cum Eboracensi se con-

se conjungere non poterat, ut Regias vires, aliqua ex parte, distineret, & suas etiam ulcisceretur injurias, Roiburgum recta ducit, oppidum primo adventu capit, ac diruit: arcem longe munitissimam dum oppugnat, legati ab Eboracensi sociisque veniunt, qui, Regem suum victum, bellumque confectum in Anglia, nunciant: gratias agunt Jacobo, pro ejus benevolentia & studio, in ipsorum dignitate & salute tuenda ejus beneficii se memores in tempore fore, promittunt: verum in presentia orare, ut ab obsidione arcis recedat, omnique alio maleficio in Anglos abstineat, neu ipsos rerum earum gravet invidia apud populum, qui vix contineri potuit, quin confectum exercitum in Scotos decerneret. Ad ea, Jacobus victoriam gratulatus, rogat legatos, ecquid Eboracensis & socii, de promissis exolvendis, mandassent: Cum, nihil sibi mandatum, respondissent, Ego, inquit, prius quam prior ad me Legatio venisset, arcem istam in agro meo edificatam evertere, decreveram: neque, post id tempus, ullo sum isti factioni beneficio obstrictus, cur, intermittere rem affectam & pene confectam, debeam: de minimis istis sive ipsorum, sive populi ipsi viderint: Vos nunciate, me, non verbis, sed armis, hinc submotum iri. Ita legatis, re infecta, dimissis, dum Rex obsessos omnibus, quæ bellum fert malis, urgeret, Donaldus Insulanus, cum magna popularium manu, in castra venit. Is, ut facinorum, superiore vita admissorum, faciliorem obtineret veniam, Regemque sibi penitus placaret, ei est pollicitus, si quo progredi vellet, quandiu in hostico foret, reliquum exercitum mille passus antecessurum: & asperiora quæque pericula principem excepturum. Juxta Regem tendere jussus, cohortes aliquot, ad populandos agros, emisit. Eisdem forte diebus, Alexander Gordonius, Huntilex Comes, novas copias adduxit. Fecit ea virium accessio, ut, quanquam arx strenue defenderetur, Rex in oppugnando pertinacior esset: & cum antea magis obsidio, quam oppugnatio esset, abundante multitudine, aliis atque aliis in stationes deinceps succedentibus, præfidiari (quorum jam multi ceciderant, plures vulneribus faucii inutiles, reliqui laboribus assiduis, & vigiliis fatigati erant) paulatim ad pericula segnius accederent: quibus ut major terror admoveretur, pars muri Bombardis ferreis, quorum tum magnus & usus & metus erat, quati jussa. Ibi dum Rex propius, ut arbiter & exactor laboris, instat, unquam è machinis, violentia ignis, interne furentis, excusso cuneo ligneo, cæteris illæsis, Regem in terram dejectum statim exanimat. Ex aulicis,

qui

qui proxime astiterant, et si inopinato casu percussi erant: tamen, ne, Regis morte palam facta, vulgus dilaberetur, corpus velant. Regina, quæ eo ipso die in castra venerat, haud quam muliebri animo dejecta in luctus, proceres convocat: hortatur, ut animo bono sint: neu, unius hominis casu, tot viri fortes deterrati, rem, pene ad exitum deductam, turpiter deseriant: se, in locum defuncti, Regem alium brevi adducturam: interea omni apparatu belli hostem urgendum, ne, morte Imperatoris intellecta, ferocior efficiatur, & in unius hominis morte, tot virorum fortium simul virtutem extinctam existimet. Pudebat viros, animi magnitudine à fœmina superari. Arcem igitur adorti sunt tanta vi oppugnare, ut neutra pars, Regem abesse, senserit. Interea Regis filius Iacobus, septem annorum puer, in castra adductus, Rex salutatur: nec multi intercessere dies, cum Angli, qui in præsidio erant, laboribus & vigiliis confecti, arcem novo Regi dederunt, pacti, ut incolumes sua secum exportarent. Arx, ne iterum causa belli foret, solo æquatur. Hunc finem vitæ habuit Iacobus Secundus, anno, à Christo nato, M. cccc. Lx. non multis, ante æquinoctium Autumni, diebus: ætatis anno xxix. postquam regnare cœperat, xxix. v. Semper, à pueritia, bella domestica & externa cum exercuerunt: ea moderatione animi res aduersas & prosperas tulerat: ea fuerat in hostes fortitudine, in deditos clementia, ut maximum sui desiderium apud omnes Ordines reliquerit: eoque est visa mors acerbior, quod, in iuuentæ flore, tot malis defunctus, cum summa, de virtutibus ejus, esset expectatio, repente decessit. Auxit ejus desiderium filii rebus gerendis ætas immatura, reputantibus, quantum superioribus viginti annis, malorum pertulissent, quorum incendiis nondum plane restinctis, ex præteriti temporis recordatione, sequentis divinare posse statum, sibi videbantur

C I D.

C D. L X.

LIBER

LIBER DUODECIMUS.

CIIII. REX.

L A C O P O Secundo, uti retulimus, in castris extincto, ne qua, de Regni jure (ut alias acciderat) oriretur controversia eius filius Iacobus, è geminis minor fratri superstes, puer septem annorum, in oppido Calsone Regnum iniit: Deinde cum proceres, de more, in verba ejus jurassent, octavo, ab inito Regno, die, exercitu relicto, domum rediit, in arce Edimburgensi sub tutela matris futurus, interea, dum conventus Ordinum haberi posset, in quo, de summa rerum statueretur. Is paulo tardius est indictus: quod, rebus in Anglia turbatis, domi satis quietis primores, nihil bello prævertendum, censerent: ut & veteres ulciscerentur iniurias, & hostem, semper insidiantem alienis malis, damno insigni compeicerent. In hostico, nullis obviis, in agros Anglorum est sævitum: multæ arces, unde hostes repentinas facere excursiones soliti erant, dejectæ: in his, præcipua Verca, in ripa Tuedæ amnis sita, ob propinquitatem, Marcianorum agris maxime infesta. Exercitus quoad per anni tempus licuit, hostilem agrum pervagatus, præmatura hieme domum reducit. Hoc anno, Henricus Anglus, ab Eboracensi Regulo captus, & Londinum abductus fuit. Ibi formula pacis, Henrico nihil abnuere auso, scribitur, ut ipse, dum viveret, nomen Regium & insignia teneret, Administratio rerum penes Eboracensem esset, sub nomine Protectoris: Henrico mortuo, etiam Regium nomen ad Eduardum ejusque posteros transfret. Dum hæc Londini geruntur, Regina nunciatur adventare, cum magnis copiis, ut Regem è custodia liberaret. Adversus eam Eboracensis, cum Henrico Rege, Richardo Varvicense relicto, circiter quinque millia secum ducens, obviam, in agrum usque Eboracensem, processit: & ne, qui toties in Gallia nunquam se mœnibus, sed semper armis, adversus magnos exercitus, defendisset, certamen adversus mulierem defugere, videretur, cum longe majoribus copiis congressus, ipse, cum minore filio, ac magno procerum numero, cæsus fuit, Principum capita, super portam Eboraci affixa, spectaculo proponuntur. Regina victrix, cum, ad Regem liberandum, iter intenderet, Dux Varuici obviam ei progreditur, Regem secum ducens, velut ejus auspiciis, pacta, paulo ante de Regno inita, defensusus. Ad Fanum

num Albani, quod, Verolanium fuisse, creditur, hostibus occurrit. Regina iterum victrix, duobus hostium caesis, marito recuperato recta Londinum tendebat: verum, comperto, Pembrocii Comitem ab ipsa, Eboracensis filium à patre, ad auxilia contrahenda, missos, ex itinere conflixisse, ac Eduardum, inimici sui filium, victorem, ipsa gnata odii Londinensium erga se, Northumbriam versus (quod ea pars Angliæ velut seminarium sibi virium esset) contendit. Ibi quoque cruentissima pugna (ut in qua, ex utraque parte, cecidisse tradantur, supra triginta sex millia virorum fortium) superata, cum hostis instans spatium, recolligendis viribus, nullum daret, cum marito & filio in Scotiam profugit. Victor, se Regem Angliæ Eduardum Quartum edit. Henricus cum opem, rebus suis afflictis, postularet. Iacobo Kennedo, Fani Andree Archiepiscopo, qui tum, auctoritate & opinione prudentiæ, cæteros Scotos anteibat, maxime annitente, acceptus est humanissime, & omni genere officiorum ita cultus, ut in spem prioris fortunæ recuperandæ erigeretur: quam spem, ut mutuis, quibus poterat, officiis tueretur, Bervicum oppidum (quod, ab Eduardi primi usque tempore, Angli tenuerant) Scotis restituit: qui, eo munere devincti, omnibus rebus Henrici factionem sublevabant, non modo reliquias naufragii ejus colligendo, sed auxilium etiam, ad cætera in tempore recuperanda, pollicendo. Et, ut amicitia jam incoata, firmitus coalesceret. duæ Reginae, utraque genere Gallica, tractare cœperunt, de affinitate confirmanda, Iacobi sorore Henrici filio, quem Valliæ Principem nominabant, desponsa, quam neuter eorum adhuc septimum annum explevisset. Has nuptias Philippus Burgundus, Reginae Scotorum avunculus, sed Anglorum Reginae capitalis inimicus, maximopere impedire est conatus, missio Gruthusio, homine nobili ad id Legato: ita enim acerbe Philippus cum Renato, puellæ avo materno, exercebat inimicitias, ut omnem undecunq; occasionem crescenti stirpi ejus invideret: itaque tum, in ejus gratiam, res magis dilata, quam omiſsa est. Sed exitum, quem metuebat Burgundus, Henrici fortuna discussit: benevolentia enim erga se Scotorum, & literis ex Anglia amicorum nonnihil confirmatus, uxorem in Gallias, ad Renatum patrem, misit, ut ab amicis transmarinis, quanta posset, auxilia accerferet. Illa apud Gallos hætenus profecit, ut suæ factionis hominibus tutum ibi receptum pararet, & adversarios excluderet: præterea duo millia militum, duce Varenno, ut Monstreletus prodidit, ut nostri, &

Angli, quibus facilius accedo, quingentos, duce Petro Briseo, aut Braceo Brittone, ut alius placet, itineris comites, verius, quam adversus hostem auxilium impetrat: cum hac manu in Scotiam reversa, atque, aliquid movendum, rata, nihil dubitans, ad famam externi militis, populares suæ factionis conventuros, ad ostium Tinæ exscentionem fecit: sed ea manus exigua, ad famam adventantis hostis territa, nulla re memorabili gesta, ad naves rediit: ibi quoque, velut ubique conatibus eorum adversante fortuna, sæda tempestate jactati: major pars, secuta Regiam in Scotiam, Bervicum appulit: pauci in Lindisfarnen insulam ejecti, & ab hostibus circumventi periere. Sed virilis animi mulier nihil hoc infortunio deterrita, ad suos valida Scotorum adjuncta manu, rursus fortunam experiri decrevit. Igitur, filio Bervici relicto, ipsa cum viro Northumbriam ingressa, proximos agros ferro flammaque late devastat. Ad hanc famam novi exercitus, ex primoribus, Dux Somerseti, & Radolfus Percius, multi præterea ex Henrici veteribus amicis, qui Eduardo Regi, metu temporum, sese dediderant, sed longe plures ex propinquis Angliæ regionibus, latrocinio semper assueti, spe prædæ, accurrerunt. Ad hunc tumultum sedandum, Eduardus magnum belli apparatus, terra marique instruit: Montacuti Regulum, cum bona Nobilitatis parte ad hostem ducere, jubet: mox ipse cum reliquo exercitu sequitur. Cum in campis, non procul ab Examo, utriusque castra posuissent, turba, quæ prædandi studio convenerat, dilabente, Henricus, quod, in rebus desperatis, honestissimum videbatur, confluere statuit: commisso prælio, victus, principibus amicorum ab hoste aut captis aut cæsis, ipse magnis itineribus Bervicum pervenit: captivorum alii statim, alii paucis post diebus, securi percussi. Eduardus, ita per duces suarum copiarum victoria parta, ipse Dunelmum venit: & ut Scotorum incursiones, terrore propinqui exercitus, coerceret, & si quis domi tumultus oriretur, præsentia sua motus compesceret: ac dum ibi cum parte copiarum sedet, loca ab inimicis occupata per duces aggreditur: Annevici arcem, multo cæteris majorem & munitiorem, quam, reliquis aut vi captis, aut per conditiones receptis, præsidium Gallorum tenebat, acriter oppugnat: nec minus fortiter præsidarii, spe auxilii propinqui è Scotia, eam tuebantur. Sed cum, nuper in Anglia re male gesta, tam brevi, quam præsens flagitabat periculum, exercitus cogi non posset, qui obsidionem solveret aliis cunctantibus, nec suam sententiam explican-

plicantibus, Georgius, Comes Angulæ, rem audaciæ & periculi plenam suscepit. Collectis ex amicis & clientibus, ac proximo limite, cujus præfectus erat, circiter decem millibus equitum, ad arcem accessit: & Gallis, qui in præsidio erant, in eos impositis, quos sine fessoribus equos adduxerat, incolumes ad unum omnes in Scotiam reduxit: Anglis, sive audaciæ miraculo, stupentibus, sive subsidia Duglassio in propinquo delitescere, ratis, sive potius arbitrantibus, arcem sine certamine recipere, quam cum paucis illis, attamen delectis, rem universam fortunæ ancipiti committere. Eduardus, dispositis ad omnia loca opportuna custodibus, ne qua manus rebellium ultero citroque commearet, velut universo regno pacato, Londinum abiit. Henricus interea exul, vel spe ab amicis injecta, vel exilii tædio compulsus, statuit in Angliam ad suos occultus redire. Sed, eadem fortunæ ad extremum durante violentia, agnitus, captus, & Londinum ductus, in arcem conditur. Margarita uxor, rebus diffusa præsentibus, cum filio & paucis comitibus è Scotia solvens, ad Renatum, patrem in Galliam, navigavit. Iam (ut ad res Scoticas revertar) conventus, qui fuerat indictus Edimburgum, dies advenerat. Ad eum cum frequentes sese contulissent, multitudo in duas factiones secessit: pars enim procerum Reginam sequebatur: & longe plures Iacobum Kennedum, & Georgium Duglassium, Angulæ Comitem, alterius factionis principes. Regina diversabatur in arce, Episcopus & Comes, in Cœnobio Sanctæ Crucis, in suburbio extremo, ad Orientem verso. Causa dissensionis erat, quod Regina, tutelam Regis se penes esse, æquum existimabat: contra, pars altera, ex universis, ad eam curam, eligendum maxime idoneum: alteris maternum nomen & propinquitatem; alteris vetustam legem, perpetua consuetudine confirmatam, iactantibus. Post tertium conventus diem, Regina cum suis ex arce descendit: atque, à sua factione se Tutricem Regis, & Regni Procuratricem decerni, curat: atque in arcem redit. Id cum rescisset Kennedus, cum sua factione in forum advolat, & multitudini, quæ frequens accurrerat, declarat longa oratione, se, suosque nihil aliud, quam publicum emolumentum, & veterem institutorum observationem spectare: contra, adversarios privatis cujusque commodis duci. Id se perspicue ostensurum, si quando liber disceptandi locus sibi detur. Hæc ubi locutus est, in diversorium cum suis se recipere cœpit, ac non longe à foro aberat, cum alteram factionem audit armatam descen-

dere. Id vero into'erandum ratus, Duglassius, ut, minis paucorum fortiores cederent, ac, fugæ instar, esset receptus, vix à Kennedo retineri poterat, quin portam urbis proximam invaderet, atque inermis cum armatis congregaretur: ac nisi tres Episcopi, Glasveuenfis, Gallovidianus, & Dumblanensis, tumultu exciti, intervenissent, vix indignatiō sisti poterat, quin ad manus ventum foret, Episcopis interpretibus, res ita tum composita est, ut in mensem essent induciæ. Ducibus utcunque sedatis, multitudo tamen, nullo imperio cohiberi poterat, quo minus iram, & indignationem verborum asperitate expromeret: Reginae postulationem Regno esse turpem, nec ipsi satis decoram: concidisse veterum Scotorum virtutem, ut, in tot viroꝝ millibus, nemo inveniatur dignior, quam fœmina qui rem Scoticam administraret? qui ei genti imperet? qui majorem vitæ partem in armis transigat? quam spem tandem fore, qui, Regibus parum strenuis, non ulque quaque tractabiles essent, eos fœminæ peregrinæ obtemperaturos? in hunc ne finem tot labores exantlatos, tantum sanguinis, per tot annos, terra marique fufum, ut homines, in armis nati & educati, se in muliebrem servitutem sponte dedant? quid futurum si Angli, quod sæpe alias fecerunt, ultum accepta detrimenta cum magnis exercitibus, veniant? quem signum pugnae propositurum? quem in aciem ducturum? quem leges belli pacisque daturum, & accepturum? Hæc, inter se, in omnibus stationibus, passim vulgus hominum libere jactabat. Verum, mense exacto, paulum pacatioribus animis, cum finitis induciis, iterum esset conventum, Regina, pro sua causa, hæc fere afferebat: Cum superioris anni Administrationem non ipsa vi usurpasset, aut in eum locum, repugnante Nobilitate, irrupisset, sed, omnium concordia assensu, jure suo fuerit usa, se moleste ferre, nullo prætextu crimine, de gradu dejici: cæterum si, quod olet, in tutelis propinquitas spectetur, neminem matre propinquiorem: si Regis incolumitas, neminem fideliorem: è Regis enim morte aliis aliam spem esse: nihil ad se præter luctum & orbitatem, redundaturum: si utilitatis publicæ ratio ducatur, se peregrinam esse, nullis amicitiiis inimicitiiisve illigatam: quod in iis qui rem publicam capefferent, in primis esset spectandum: quod non modo procul à vitiis eorum vita debeat esse, sed etiam quam paucissimas earum libidinum causas habere, quæ, animum in judicando transversum agere soleant: aliis parentum, propinquorum, affinium esse opes: quorum præsidio freti, vel delicti

delicti excufationem, vel faciliorem veniam fperare poffint. Interdum etiam cogi, ut, ad eorum libidinem, fuas aétiones accommodarent. Sibi vero, in fola innocentia, fperem defenfionis fore: unum enim effe filium, quem fpectaret: cujus omnia emolumenta cum fuis utilitatibus effent conjuncta: Hæc nifi refpiceret, fe privatam, cum omnium gratia, libentius & feliciter etiam victuram, quam in corrigendis delictis, omnium malorum fubituram inimicitias, & in bonorum offenfiones interdum incurfuram. Neque novum videri debere, fi fœmina alieni Regni procuracionem perat: cum, non modo in Britannia, fed in maximis etiam, & potentiffimis continentis regionibus, fœminæ regnarint: & ita regnarint, ut ad adminiftrationis earum cives non pœnituerit. Hæc cum dixiffet, multorum fecutus effe affenfus, partim eorum, qui futuræ gratiæ locum apud eam præmuniebant, partim, qui, alienæ invidiæ fructum ad fe perventurum, fperabant. Neque deerant, qui, prava libidine, fi electio ex omnibus fieret, ne, velut parum idonei, præterirentur, malebant, Reginam omnibus, quam alios ejufdem fecum, aut fuperioris Ordinis, præferri. Nobilitatis vero pars incorruptior cum, & vultu & verbis, orationem Reginæ afpernarentur, omnem cœtum vehementer movit Iacobi Kennedi, Archiepifcopi Fani Andree, auctoras, & oratio, quem, in hunc modum locutum, accepimus. MAXIME vellem, proceres clariffimi, ut, qui, de omnium falute verba facere, inftituunt, fine fingulorum offenfione, libere ex animi fententia loqui & poffent, & vellent. Nunc vero, cum, quæ ad publicam univerforum dicuntur utilitatem, ad privatam rapiantur contumeliam, difficile efft, ita modum inter diverfa ftudia, & pugnantes fententias tenere, ut non in alterius partis offenfionem incurras. Quod ad me attinet, ita moderabor orationi meæ, ut nemo de me queri poffit, nifi fuum prius flagitium fateatur: libertate vero à majoribus accepta, ita modefte utar, ut, nec cupide quemquam lædere voluiffet, nec per timorem, aut ambitionem, quæ ad præfentem faciunt confultationem, præteriiffet, videar. Duas omnino fententias effe, video, quæ concordiam noftram remorentur. Altera cenfet, in re, quæ ad omnium utilitatem pertinet, ex omnibus electionem fieri debere: & , quemadmodum omnes, ad ferenda fuffragia, de re, quæ totius regni falutem complectitur, coimus, ita neminem à fpe honoris æquum effe excludi, qui, virtute & honeftis artibus, eo contendat. Altera, Reginæ clariffimæ principi, & lectiffimæ fœminæ injuriam fieri, putat, ni-

si, in filii salute tuenda, & Regno administrando, cæteris omnibus præferatur, Harum sententiarum cur priorem magis probem, dicam posterior. Aliorum tamen consilium hætenus probō, quod parum è dignitate Reginæ putant, ut quisquam alius cum ea in contentionem de honore veniat, ne auctoritas ejus, quæ ut est, ita omnibus eximia haberi debet, cum inferioribus collata, imminui videatur. Quod si de honore unius, & non de omnium salute hic esset disceptatio, ego quoque facile, ac lubens ad eorum sententiam accederem: verum cum de eo statuendum sit hodie, quod omnium privatorum vitam & fortunas, quod totius Regni incolumitatem complectitur, huic uni cogitationi omnes singulorum rationes concedere, oportet. Quare eos etiam atque etiam moneo, ut ita Regine studeant dignitati, ne legum, ne veterum institutorum, ne salutis omnium interea obliviscantur: nam si ostendere poterunt, & legibus licere, & publice expedire, ut Regis tutela, & rerum administratio penes Reginam sit, me quoque suæ sententiæ astipulatorem habebunt: sin vero eorum oratio sit publice perniciosa, & ad legum omnium interitum, & Reginæ contumeliam spectet, hanc mihi veniam, primum à Regina, deinde ab omnibus bonis, datum iri spero, ut salva & sacrosancta (quoad per leges, & instituta majorum licet) Reginæ auctoritate, non cælem, quid sentiam: aut potius ut id libere dicam, quod, sine summo scelerere tacere non possum. Atque, ut à legibus incipiam: Lex est à Kennetho Rege, non minus prudentia & consilio, quam belli gloria claro, ante quingentos amplius annos lata, & ab omnibus Regni Ordinibus accepta, & usu tot annorum, ad hunc usque diem probata, ut, Rege pupillo, coeant Ordines, virumque, prudentia & opibus primarium eligant, qui Regis tutelam gerat, eoque nondum Regni potente res administret. Hæc lex etsi ad Kennethum, velut auctorem, referatur, mihi tamen non tam primus eam tulisse videtur, quam vetustam Scotorum consuetudinem, nova sanctione, confirmasse: majores enim nostri adeo erant à cura publica mulieribus mandanda alieni, ut, si omnia rerum vocabula excutias, ne muliebris quidem imperii nomen apud eos invenias: quorsum enim ei rei nomen imposuissent, cujus ipsi nullum penitus usum habuissent, nec in posterum ullum fore, sperabant? Quas enim Reginas alii, suo quisque sermone, nos Regum uxores appellamus: nec altioris fastigii nomen ullum in eis agnoscimus: voluerunt enim, opinor, viri prudentes, ut illæ, quoties mentionem sui fieri audirent,

rent, ex adjuncto viri nomine, se viris obnoxias esse, meminissent. Itaque, ad hunc usque diem, nullum muliebri imperium, nulla publica procuratio fuit. In minoribus quoque magistratibus & mandandis, & exercendis, eundem plane morem constantissime observarunt. Nam multi honores, atque, in his, jurisdictiones, propter ingentia erga patriam merita, etsi ad plerasque jure hæreditario pervenerint, ac sæpe fœminis dotales cesserint, nunquam tamen, ad memoriam usque nostram, proditum est, fœminam aut in publico consilio præfuisse, aut jus dixisse, aut eorum, quæ propria virorum creduntur, ullum munus usurpasse. Quod institutum cum majores nostri, nullis obstructi legibus, tam constanter observarint, naturæ tantum instinctu impulsæ, si nos eorum posteræ, adversus legem omnium suffragiis acceptam, & tam longo usu probatam, in manifestum periculum statum publicum præcipitemus, quis, non à temeritatis dico, sed infantiæ nos infamia vindicabit? præsertim cum exemplis propinquis admoneamur: Saxones enim, ob unius Ethelburgæ scelus, lege caverunt, ne ulla deinceps Regis uxor Regina vocaretur: aut in sede honoris, in publico, Regi assideret. Quæso igitur, diligenter expendite, quantum ab eorum prudentia degenerent, qui, adversus legem tam vetustam, tam fœminis utilem, quam viris honorificam, clavum Reipublicæ eis committant, quibus majores nostri nunquam nomen Regium indulserunt: vicini etiam honoris illius vocabulum ademerunt. Aliæ nationes aliter censuerunt: quo successu, dicam postea, modo prius eis respondeam, qui hanc legem non audent publice calumniari, in mulierum autem conventiculis, tanquam iniquam arguunt. Verum quisquis est, qui eam reprehendit, non ille sanctionem aliquam, hominum modo suffragiis comprobatam, sed naturam ipsam, hoc est, legem illam primariam, à Deo in animos nostros incisam, velle reprehendere videtur: Naturam inquam, quam noster legislator, in hac roganda, ducem & consiliorum suorum reatricem habuit. Natura enim, ab initio, non modo viros à fœminis, animi corporisque viribus, discrevit, sed sua cuique sexui munia, suas virtutes, genere quidem easdem, gradu vero longe diversas attribuit: nam, qui minus indecorum est fœminis, jus dicere, delectum habere, exercitum ducere, signum pugnae proponere, quam viro lanam, colum, telam, cæteraque muliebris infirmitatis tractare ministeria: quæ in viris liberalitas, fortitudo, severitas, in muliere profusio, vefania, crudelitas habetur: contra, quod in fœmina elegans, co-

me, venustum, in viris fractum, elumbe putidum judicatur. Hęc, naturæ sponte distincta, qui, permiscere & confundere, conantur, nonne vobis videntur omnem Regni statum, legibus & institutis optime formatum, non perturbare, sed omnino evertete: cum, muliebri imperium nobis probare, contendunt, cujus ne nomen quidem ullum nostri majores habebant? Hujus enim (ut dixi) legislator, non tam, in ea condenda novum jus attulisse, videtur, quam perpetuam majorum consuetudinem literis, ad posteritatis memoriam, consignasse: & quod, in Rege creando, natura duce, semper fuerat usurpatum, id, in Regio quoque tutore creando, publica auctoritate observandum, consecrasset. Hanc qui labefactare conantur, quid aliud moliantur, quam ut omnes leges, ritus, consuetudines majorum, una lege violanda, semel evertant? Neque ego ne quis id calumniatur leges omnes, velut in æternum latas, arbitror immutabiles: alia aliarum est ratio, alia vis, alia conditio: quæ enim, ad temporum vicissitudines accommodantur, ex fortuna inconstantia sunt obnoxia: tam diu durare solent, quamdiu manet, quæ eas imposuit, necessitas: & quæ per vim tyrannorum obtruduntur, cum suis auctoribus fere una tolluntur. At naturæ vim illam, quæ viva, quodam modo, lex est, & à Deo condita, in animosque hominum incisa, & penitus impressa, nullius multitudinis consensus, nulla hominum decreta abolere possunt. Non enim (ut, egregium poetam dixisse, ferunt heri, aut hodie nata est, sed cum ipsa rerum natura una viget, consenescit, & interit. Quo è genere cum hæc nostra imprimis lex sit, non oppugnat Reginae dignitatem, qui cupit, ut ipsa ultro sibi præscribat metas, quas natura statuit, sexus postulat, consuetudo affirmat, & omnium pene gentium consensu latae, leges approbant: sed qui, sui eam oblivisci, jubent, & omnia juris vincula perumpere, ordinemque rerum, à Deo institutum, usu receptum, & in omnibus bene moratis civitatibus probatum, perturbare, suadent: cum ordinem quicumque negliget, graves non hominibus, sed Deo, suarum legum vindici, exolvat pœnas. Nam si mortem Lex divina minatur viro, muliebrem, aut mulieri virilem vestem induenti, quod supplicium satis, pro magnitudine sceleris, grave eis irrogabitur, qui, adulatione præpostera, totam naturæ vim, & perpetuam Dei constitutionem evertant? Vultis intelligere, quam isti assentatores non ex animi sententia loquantur? in conventu publico dicere sententiam, juri dicundo præesse, leges rogare, aut abrogare? Hæc singula et si

per se ampla sunt, quantula tamen portio sunt administrationis publicæ? Cur ergo eorum uxores hic nobiscum non consultant? iudiciis præsentent? leges suadent, aut dissuadent? cur non, domi suæ, ipsi rem familiarem procurant? & uxores in castra mittunt? Quod si, quibus rem familiarem committere vix audent, nedum minimæ negotii publici parti pares esse, existiment, eas nostris imponere volunt cervicibus: videte, quam sibi constent: sin ipsi, infirmitatis suæ sibi conscii, idem sentiunt, quod loquuntur, sed pudore, magis quam iudicio cohibentur, desinant, male sperare de aliis, qui sua, hoc est virorum officia implere & volunt, & possunt. Sin (quod magis reor) hoc attentationis genere, se Regina gratificaturos putent, eos ad inoneo & hortor, ut falsam istam, de principe summæ prudentiæ, deponant opinionem: nec eam adeo rerum ignaram credant, ut, quod aliis fœminis esset turpissimum, in eo suæ dignitatis aut incrementum ullum, aut ornamentum inesse, arbitretur. Inivrus in hanc orationem ingredior. Itaque cum Princeps illustrissima de universo Regno ita sit promerita, ut nihil audire debeat, quod, animum ejus, aut aures offendere, possit, omittam, quæ, in sexus contumeliam ab improbis jactari, audio, & virtutum, quæ Regina sunt propriæ, potius usurpabo memoriam. Hæ enim cum plurimæ sint, & in primis illustres, nulla tamen majorem ei apud omnes commendationem & laudem conciliavit, quam modestia: ea enim istius sexus ita propria existimatur, ut in privata plerumque vita, alia aliarum vitia vel omnino texerit, vel certe obscurarit. In principe vero nostra, cujus ob fortunæ generisque claritatem, nullum dictum factumve, in obscuro esse potest, ita hæc præluet, ut, ejus commendatione, cæteræ virtutes, gratiores fieri, videantur. Cum ea igitur mihi longa oratione non est opus: sed tantum, ut admoneam & hortor, ut, quam semel ad decus & gloriam ingressa est viam, eam constanter teneat: neu cujusquam assentationi ita se præbeat, ut sui obliviscatur: malitque certum, & multis experimentis probatum iter, ad laudem & immortalitatem, insistere, quam, per ancipitia & intuta progrediendo, antea vitæ decus & splendorem in discrimen mittere. Vobiscum mihi omnis disceptatio, qui, vel invidia erga meliores, quos, ne vobis anteponantur, timetis, vel, prava ambitione, apud bonam Principem futuræ gratiæ fundamenta jacitis. Dicam igitur, Regina clarissima, fretus tua prudentia, quod sentio, & libere dicam. Isti non te, sed tuam

fortunam alloquuntur: & , dum Reginam cogitant , eandem quoque scēminam esse , oblivisci videntur. Cum scēminam dico (ne quis, contumeliose id dictum , interpretetur) hominem dico , cui natura cum plurima dederit blandimenta , & indulgentiæ suæ munera, nonnulla etiam admiscuit (ut pulcherrimis quoq; & preciosissimis rebus solita est) infirmitatis incommoda: ideoque, non sui protegendi satis potentem, in aliena voluit esse custodia; adeoq; in alios imperium non dedit, ut leges, naturam imitatæ in perpetua parentum, fratrum, maritorum tutela scēminas esse, jusserint. Neque hoc ad earum est excogitatum ignominiam, sed infirmitati inventum remedium: nam cum eas negotiis, quibus sunt impares, arcet, beneficium est consulentis pudori, non honori detrectantis contumelia. Non commemorabo, quam ægre cohibeat eas maritorum diligentia, & parentum auctoritas: non recensebo, quo, soluta vinculis, quarundam licentia proruperit. Ea tantum dicam, non quæ causa præsens offert, sed quæ exigit: & quæ, sine fraude publica, tacere non possum: si qua in eo sexu sunt privatim noxia, ea maritis, & propinquis curæ sint: quæ, publice obesse, possunt, ea leviter attingam. Nunquam ab hoc sexu animi magnitudo postulata est (habent certe scēminæ suas virtutes) sed hæc, de qua loquor, inter viriles, non muliebres, semper connumerata est: deinde, quo magis, ob naturæ imbecillitatem, animorum motibus sunt obnoxia, eo, quoties legum frænos licentia perruperit, longius progrediuntur, difficilius revocantur, ad modestiam vix unquam redeunt: quippe, morborum & remediorum juxta impatientes. Quod si quæ, inter eas, fortiores videntur, eo sunt magis periculosa, quod vehementiores habeant impetus: & quæ, tædio sexus, scēminam semel exuerunt, etiam, ultra curas viriles licentiam extendere, volent. Nam ubi modum finemque, à natura positum, semel transieris, quicquid ultra est, infinitum est, nullo cupiendi, aut audendi tibi relicto termino. Ad hanc etiam naturæ infirmitatem accedit, quod, quanto quisque sui minorem habet fiduciam, tanto facilius aliorum dicta & facta ad suam contumeliam accipit: vehementius irascitur: ægrius pacatur: immoderatus vindictam exercet, & velut contemptum sui ulciscitur. Hæc omnia quam sint magistratum gerentibus adversa, nemo vestrum, opinor, ignorat. Ista si quis, à me confingi, putat, apud animum suum reputet, quanta cum rerum perturbatione, Ioanna Neapolitana non ita pridem imperaverit. Revolvite priscorum temporum historias. Non commemorabo

Assyriam

Assyriam Semiramidem, non Cappadocem Laodicem, monstra sunt ista, non scemina. Palmyraena illa Zenobia, omnium ore celebrata. Parthorum victrix, Imperii Romani propugnatrix, tandem victa, capta, triumphata, se, regnumque suum, ab Odenato marito auctum & illustratum, uno momento evertit. Sed, nec illud quidem præterire tacitus, possum, cujus in alienæ rei procuratione, in primis ratio ducenda est, ne videlicet summum imperium ei hominum generi committamus, à quo male obiti negotii ratio exigi non potest. Nihil ego neque Reginae ingenio, neque fidei, neque industriæ detraho: sed si quid (quod plerunque accidere solet) aliena etiam fraude, gestum fuerit, secus ac publica utilitas, aut, quem tenebit, loci dignitas postulet, quam multam à Regis matre exigemus? aut quam expetemus pœnam? apud quos rerum gestarum ratio reposcetur? apud muliebre concilium in gynæceo, de summa rerum, consultabitur? vos ibi decretis aut singuli subscribetis, aut universi auctores eritis, & quam vix, inermem, legibus & moribus vobis obnoxiam, cohibere nunc potestis, auctoritate vestra semel armatam muliebrem impotentiam sustinebitis? Neque hoc eo à me dictum, existimate, quod quicquam tale, à scemina lectissima & omnium longe modestissima, metuam: sed quod nobis, quibus omnia adhuc in manu sunt, turpe ducam, spei nostræ incolumitatis, quam nobis ipsis debere possumus, in aliena potestate collocare: præsertim cum pro nobis faciant divinæ & humanæ leges, & non modo majorum nostrorum consuetudo, sed omnium, qui ubique terrarum sunt, gentium consensus. Tulerunt quidem, in summo honoris gradu, nationes quædam sceminas, non illas quidem iudicio & suffragiis electas, sed, sorte nascendi, oblatas, nullus tamen unquam populus, cum libera essent suffragia, cum virorum quantulacunque esset copia, sibi sceminas præfecit. Quamobrem, viri clarissimi, suadeo, vosque vehementer adhortor, ut, juxta leges patrias, & majorum instituta, unum, aut plures etiam, si ita videbitur, ex optimatibus scilicet optimos elegatis, qui interim Regnum administrent, dum Rex eo robore sit & animi & corporis, ut ipse, ad rerum gubernacula admoveri, possit. Quod faxitis Deum opt. max. fortunare & volo, & opto. Hæc cum Kennedus, cum haud dubia majoris partis assensione, dixisset, cæteri, ne frustra contra niti viderentur, in eorum sententiam concesserunt. Res autem hoc maxime modo est composita, ut neutra partium, alteri cessisse videretur: Bini è singulis factionibus

tionibus adhibiti, ad Regis custodiam, qui publica negotia cum fide tractarent, vestigalia Regia colligerent, ac dispensarent, familiarumque Regiæ curam gererent: è factione Regiæ, Gulielmus Gramus, & Robertus Bodius, tum Cancellarius: alterius factionis, Robertus, Orcadum Comes, & Ioannes Kennedus, omnes familiarum suarum principes: adjecti his duo Episcopi, Glaucensis, & Caledonius: Regiæ permissum, ut educationi Regis adesset, modo, ne quam partem curæ publicæ attingeret: reliquorum vero liberorum (erant autem quaterni, Alexander, Dux Albinus, Ioannes, Comes Marriæ, ac duæ puellæ) ipsa educationi præesset. Rebus domesticis ita constitutis, legati Anglorum auditi: petentibus induciæ, in annos quindecim, datæ. Proximo anno, qui fuit M. CCCC. LXIII. Regis mater decessit, parum secunda pudicitia fama: eodem anno, Alexander Regis frater, dum ab avo materno è Gallis redit, ab Anglis capitur, brevique liberatur, Scotis, ni redderetur, ob violatas inducias bellum comminantibus. Pace foris parta, domi, ab intestinis motibus, non diu cessatum: nam controversiæ procerum, de Statu publico ordinando, rumoribus in majus aucta, ætasque Regis immatura rebus gerendis, & superiorum temporum licentiæ recens memoria, hominibus natura inquietis, franos facile solvit. Alanus Lornensis, homo seditiosus, Ioannem fratrem, natu majorem, hæreditatis ejus potiundi cupidus, in vinclis captivum tenebat: vivum servaturus, quoad, odio nefarii sceleris senescente, res ex sententia transigeret. Id facinus Calenus Cambellus, Argatheliæ Comes, cum rescisset, magna clientium manu collecta, Alanum, liberato fratre, in carcerem conjecit, hominem, alioqui multis latrociniiis infamem, in aulam ad supplicium ducturus: Verum ille (incertum fortuita, an voluntaria) morte supplicium prævenit. In diversa regione, Donaldus Insulanus ut auctor potentior, ita res turbare majore mole est aggressus: is enim, Rege mortuo, metu solutus, in eo turbulento rerum statu, locum injuriæ adversus infirmiores, & augendæ potentiæ occasionem sibi datam, ratus, Ennernessum, cum non adeo magno comitatu, venit: & à præfecto arcis, ut qui nihil hostile metueret, comiter invitatus, arcem, custodibus expulsis, in suam potestatem redegit, Insulanorumque copiis undique coactis, se Regem Insularum pronunciat: per propinquas regiones edicit, ut vestigal uni sibi cives pendant: neque alium Regem, aut dominum agnoscant:

gravi

gravi pœna qui secus fecisset, indicta. Ad hanc famam, facinorosis ad eum undique coeuntibus, satis magno exercitu confecto, Atholiam ingreditur, tanta celeritate, ut Comitem, qui Regis erat patruus, cum uxore, nihil tale suspicatos, ceperit: is enim, ad repentini tumultus rumorem, Blaro arci diffusus, in vicinam Brigidæ ædem, se religione loci defensurus, secessit: multi item popularium, oppressi subito malo, preciosissima quæque rerum suarum eo congestere. Ea ædes quanquam in illis locis, magna ceremonia veneraretur, & ad eum diem, inviolata mansisset, ob sanctitatis eximiæ famam, plus tamen valuit, apud animam immanem & avarum, præda, quam religio. Comite cum uxore, magnoque captivorum numero illinc abducto, Ædi, rebus omnibus spoliata, ignem injecit: Sacerdotes, verbis à sacrilegio deterrere, conatos, alios interfecit, alios male multatos dimisit, Circumjectis deinde locis ferro & flamma longe lateque vastatus, dum cum ingenti præda domum redit, suborta repente tempestate, magna parte navium amissa reliquis graviter afflictis, ipse, cum paucis, in Ilam insulam ejectus est verius, quam expositus: id vero, qui, è tanta calamitate evaserant, rati, manifesta numinis ira evenisse, nudis pedibus, ac lincis modo vestimentis tecti, supplices, cum muneribus ad Fanum Brigidæ, cui ante paucos dies tam contumeliose illuserant, accesserunt: Dux vero Donaldus, sive dolore amissi cum præda exercitus, sive animum (quamlibet immanem) subeunte scelerum conscientia, & sprete religionis memoria, ex eodie parum composuisse mentis, dicitur. Hic Ducis casus propinquos ejus movit, ut Atholæ Comitem cum suis liberis dimitterent, ac Brigidam propitiatum, cum piaculis amplisq; muneribus, venirent. Rerum ita gestarum fama, in Aulam perlata, omnem expeditionis, adversus Insulanos, apparatus solvit. Primis tumultibus ita sedatis, tanta cum æquitate & tranquillitate res Scottorum administratæ sunt, ut nunquam altio rem securitatem, sincerio remq; pacem seniores affirmarent, se meminisse: ea erat in Jacobo Kennedo, cujus aula tum maxime nitebatur auctoritate, prudentiâ & gravitas, ea in reliqua Nobilitate, qui, prudentioribus parere, non recusabant, modestia. Tantam enim Kennedus existimationem, multis erga rem Scotticam meritis, erga superiorem Regem officiis, collegerat, tantam, ab morum elegantiam, & propinquam cum Regibus cognationem, comparaverat in rebus omnibus fidem, ut cæteri pueritiæ Regiæ curatores, qui, per ordinem, binj in orbem sibi succedebant, cum,

eum, quoties in aulam excurreret, velut diligentia exactorem, & probatorem, facile ferrent. Itaque, hac eorum concordia, in summa tranquillitate ita Rex educabatur, ut, accedente ad rectorum diligentiam optima pueri indole, magnam omnium concitavit expectationem. Hæc fere, ad sextum usque Regni annum acta fuere. Erat tum in aula Robertus Bodius, familiae suæ princeps: qui, præter magnas opes, familias tum plurimas & clarissimas, propinquitatibus & affinitatibus, erat complexus: florebat etiam tum egregia stirpe domus: habebat enim, præter Thomam & Robertum, filios, Alexandrum fratrem, omnium primarum artium principem: qui reliquis pueritiæ Regiæ rectoribus non invitus, etiam cupiente Ioanne Kennedo, propinquo (qui, per ingravescentem ætatem, adolescentiæ laboribus impar erat) ad Regem est admotus, ut militarium exercitationum rudimentis eum imbueret, quibus tum, inter æquales, facile primus habebatur. His opibus freti, nec loco, quamvis honorifico, quem in aula tenebant, contenti, nec auctoritate, quæ erat eis præcipua, omne robur publicum in suam transferre familiam, decreverant. Id ut conficerent, Alexandro negotium datur, ut Regis quoque animum adjungeret. Is, Regem jam puberem in ætatis flexu nactus, ita comitate & blanditiis animum infirmum cepit, ut summa sibi fides omnium rerum esset. In hanc tam familiarem consuetudinem admissus, sermones frequenter apud adolescentem ferebat, eum jam Regni potentem esse: jam tempus adesse, ut, è senum prope servitio emancipatus, etatem circa se habeat militarem, eaque studia mature capeffat, in quibus, velit nolit, ei agenda sit ætas. Hujus generis orationes ab adolescente, rerum imperito, & in ætatis lubrico, ad licentiam prono, facile accipiebantur: ac, paulatim rectoribus contumacior, multa illis inconsultis, nonnulla adversantibus, tentare atque occasionem quærere, ut à seniorum severitate, velut è vinculis, evaderet. Igitur cum è Linincho Rex, ignorante Kennedo, cujus tum vices erant, in agros venatum prodiret, senex certior factus, non procul ab oppido eum assequitur: & cum, apprehensis habenis, remoraretur, ac reducere conaretur, quod nec tempus commodum, nec idoneum comitatum causaretur, Alexander accurrens, seni, optime de se merito, arcu, quem manu tenebat, vulnus in caput infixit: Ita abacto Kennedo, velut arbitro molesto, quo cœperant ire, pergunt. Kennedus saucius in oppidum redit: nec Robertus in aulam reversus, fratris factum

Atum improbavit: inde odiorum semina cum gravissimo regni damno, alterius autem factionis exitio, sunt orta. Initium fuit promendæ discordiæ, cum Bodii, Edimburgum, Kennedi, Sterlinum Regem inde transferre, vellent. Bodii, qui plus in aula tum poterant, sine consensu publico, cum Edimburgum ducunt, ut ibi Regnum iniret: comites fuere itineris, præter Bodios, Adamus Heburnus, Ioannes Somervallius, & Andreas Carus, familiarum suarum principes. Hæc acta sunt, circiter decimum Iulii diem, Anni M. CCCC. LXVI. Kennedi, in ea contentione inferiores, diversi domos abeunt, Ioannes in Carictam, Iacobus in Fisam, tumentibus ira animis, nec ultioni, sicubi possent, defuturi. Bodii superiores, injuria non contenti, ad Ioannem Simiam miserunt, quicum domi colluderet, ac se oblectaret, delirationem seni exprobrantes. Nec multo post, Iacobus Kennedus decessit, mature quidem ille, si ratio ætatis habeatur. verum ejus mors omnibus bonis adeo fuit luctuosa, ut parente publico viderentur orbat. Erant enim in eo viro, præter virtutes ante commemoratas, summa domi frugalitas, & continentia: foris splendor, & magnificentia. Omnes superiores, & qui eum, usque ad hunc diem, secuti sunt, Episcopos liberalitate in publicum superavit: cum interea non magnos Ecclesiasticos præventus teneret: neque enim adhuc ad Scotos pervenerat consuetudo, Sacerdotia sacerdotiis cumulandi, & male per avaritiam quæsitæ pejus per luxuriam profundendi. Unum reliquit suæ liberalitatis monumentum egregium, scholas publicas, ad Fanum Andree maximis sumptibus ædificatas, & magnis præventibus, ex Ecclesiasticis tamen fructibus, locupletatas: in eis sepulchrum sibi magnifice extruendum, curavit, quod tamen ei, privatim de pluribus, publice de omnibus optime merito malignitas hominum invidit: quod dicerent, nimis vanitatis esse, in re, ad nullum usum comparata, tantos sumptus facere. Mors virtutes ejus fecit illustriores, & desiderium auxit: eo enim, velut perpetuo censore morum, de medio sublato, disciplina publica paulatim labefactata: deinde penitus corrupta, secum omnia pene in exitium traxit. Bodii, ad domesticæ potentiæ incrementum, & inimicorum vires imminuendas, sub legum prætextu, animum adjiciunt: è quibus maxime opportunus est visus Patricius Gramus, Iacobi Kennedi ex eadem matre frater, Roberti quoque Bodii consobrini. Is, uti tum mos erat, per Canonicos electus Episcopus, in locum Iacobi fratris, nuper defuncti, sed, per factionem aulicam,

CIO. CD.
 LXVI.

licam, impeditus, quo minus cum Regis bona venia Romam adiret, sine comitatu ad Pontificem profectus, facile cum eo transegit, ut, in demortui locum, sufficeretur: nam, præter generis nobilitatem, & maximarum virtutum commendationem, erat, ut illis temporibus, liberaliter eruditus. Itaque, dum Romæ adversæ factionis opes metuens, desidet, vetus controversia, de libertate Ecclesiæ Scotorum, agitari cœpta est: nam Eboracensis Episcopus (quo Scotorum Episcopos contendeat sibi subditos) per licentiam bellorum usurpatum, etiam in pace retinere, studebat. Verum, decreto Romæ secundum Scotos dato, Gramus non modo Scotiæ Primas iudicatur, sed etiam à Pontifice Legatione in triennium, ut Sacerdotum prolapsos mores, & disciplinam Ecclesiasticam, præcipitantem, in pristinum statum restitueret, est ordinatus: nec tamen vir tantus, tot animi fortunæque bonis illustratus, ac, summi Pontificis tali prærogativa subnixus, domum redire ausus est, usque ad inclinatam Bodiorum potentiam. Bodius cum non tantus ad eos Nobilitatis concursus fieret, quantum speraverant, ut inimicorum criminationes amolirentur, & securitati suæ, in posterum, prospicerent, conventum publicum indicendum curant, in tertium, decimum mensis Octobris. Ibi, coram Rege & Apolectis, Robertus Bodius senior, in genua proci-dens, conquestus est, suum erga Regem obsequium, quod in eo Edinburgum deducendo præstitisset, malignis inimicorum sermonibus traduci, & in priorem partem rapi, ac minari, illius consilii auctores pœnas aliquando duros: quamobrem Regem orare, ut, si quam, ob id factum, iram aut offensam animo concepisset, id palam declararet, & malevolentium calumnias compeferet. Rex ubi paulum cum Apolectis collocutus fuisset, respondit, Robertum non auctorem ejus itineris, sed comitem fuisse, neque obsequii pœna, sed potius officii in se collati præmio dignum existimare: idque se, ut invidorum sermonibus, obviam eatur, publico conventus decreto declaraturum: atque eodem decreto cauturum, ne ea res, Bodio comitibusque ejus aliquando fraudi esse, possit. Hoc decretum cum Bodius petisset in Acta conventus redigi: idemque diplomate Regio cui magnum sigillum appenderetur, confirmari: decretum quidem statim in Acta relatum: diploma paulo post, nempe vicesimo quinto ejusdem mensis die ei traditum. Eodem quoque die adjicitur & aliud diploma ex consilii sententia, quo Bodium Proregem creat: suamque salutem, fra-

tres, forores, arces & oppida, omnemque jurisdictionem in cives ei Rex committit, donec ipse viceſimum unum annum exple-
ret: egitque cum proceribus, qui tum aderant, ut ſeſe ſanctè
promitterent omnium actionum publicarum Bodioſiſ adju-
tores fore, pœniſque ni id ſumma ope & fide feciſſent, obno-
xios futuros. Huic promiſſo Rex ipſe quoque ſubſcripſit. Hiſ
rationibus Rege ſibi conjuncto, & parte Nobilitatiſ privato ſœ-
dere connexa, ac totius Regni adminiſtratione in ſe traducta,
ſecuritati in longum tempus proviſum eſſe, exiſtimarunt,
fundamenta potentiaſ etiam in poſterum jacentes, perfe-
cerunt, ut Regiſ foror natu maxima Thomæ Bodioſi, Roberti
filio, nuberet. Id matrimonium, ut opulentum, & velut po-
tentiaſ ſtabilimentum, videbatur, ita inimicorum odia inten-
dit, & vulgo variam ſermonum materiam præbuit: Eſſi e-
nim, hac via omnes aditus ad Regem obſeptos, credebant, ſoli-
que diſtorum & factorum arbitri erant, non tamen aulica gra-
tia magiſ florebant quam flagrabant odio publico, quod qua-
driennio prope tectum, in exitium totius familiaſ tandem eru-
pit: nec adverſaſ factioniſ prudentiſſimus quiſque tam ſubitum
eorum incrementum invitus audiebat: ut cum arrogantiam
(ut fieri ſolet) comitem ſperarent, quæ ſuperiores ferre neque-
at, æquales contemnat, & inferiores deprimat: Ubi autem pri-
vati exceſſit modum, Reges, æmulationiſ intolerantes, in ſui
exitium accendat. Fama vero diſcordiaſ, inter factiones tam
potentes, populari quoque licentiaſ fræna ſolvit: nam nationeſ
latrociniis aſſuetæ, veterem rapacitatem ex intervallo avi-
dus repetebant: & odiorum ſemina, ad tempus ſuppreſſa, ve-
hementius gliſcebant: & ſeditioſi turbandarum rerum occa-
ſiones libenter amplectebantur: omnes denique omnia, ſpe
impunitatiſ injecta, liberius audebant. Nec deerant occaſioni
Kennedi, qui, partim ſpargendis rumoribus, plebiſ iram inflam-
marent, & omnium malorum cauſas in Bodioſos, ut ſeditio-
num auctores, conferrent: partim etiam (ut nonnulli rebantur) à tu-
multuoſorum hominum conſiliis non abhorrebant, & nequitiaſ
faces occulte ſubdebant: Illud certe ex eorum vultribus eluce-
bat, hunc turbidum rerum ſtatum non admodum eiſ ingratum
eſſe. Unum reſtare videbatur, ad florentem inimicorum poten-
tiam ſubvertendam, ut Regiſ animum ad ſua conſilia traduce-
rent: ſatiſ enim ſuperque ſibi virium eſſe: & vulgus novarum
rerum ſtudioſum, & omnia alia magiſ, quam præſentia, ſemper
cupiens, facile ad partes acceſſurum. Itaque, per homineſ calli-
dos,

dos, qui studium Bodianarum partium præ se ferrent, Regis animum pertentare, instituunt. Interea legati in Daniam decreti, ut Margaritam, Dani Regis filiam, Iacobo peterent uxorem: utque prospicerent, quoad fieri posset, ut vetus controversia, de Orcadibus & Schetlandicis insulis, magnis utriusque gentis cladibus exercita, tolleretur. Princeps ejus legationis fuit Andreas Stuartus, Valteri filius, idemque Scotiæ Cancellarius. De nuptiis facile cum Dano transactum, omni jure quod in omnes circa Scotiam insulas majores ejus sibi arrogarent, dotis nomine remisso: tantum ut privatis agrorum possessoribus caveretur, ut agros, quos ibi haberent, uti ante possederant, ita tenerent. Sunt, qui, pignori oppositos, donec dos solveretur, scribant: sed postea Iacobo nepoti, ex filia recens nato, Danum omne jus suum in perpetuum cessisse. Cum à Cancellario Rex certior esset factus, omnia, ex sententia, esse confecta, proxima incidit deliberatio, de honesto Nobilium globo, ad novam Reginam deducendam, mittendo. Ibi, fraude inimicorum, & amicis parum prospicientibus, Thomas Bodius, Roberti filius, Araniæ Comes, laudata supra modum etiam ab invidis, & minus æquis ejus virtute, & splendore opibusque, ad quamvis magnificentiam suppetentibus legatus deligitur. Ille, domi omnia, patre Prorege, tuta ratus libens perfectionem suscepit, ac jam ineunte Autumno, cum familiarium & amicorum comitatu conscendit naves. Kennedi interea, labefactato Regis animo, & vincula, quibus Bodii ejus voluntatem se retenturos, credebant, nempe voluptates, & à curis publicis ocium, trahendo in crimen, eorumque opes, quæ jam erant maximæ, velut Regi formidolosas in majus extollendo, ac, nomine peculatus, prædam ex eorum ruina ostendendo, animum infirmum, & suspicionibus atque avaritiæ opportunum, varie versabant. Bodii vero etsi obsequio, & malorum publicorum dissimulatione, à molestis cogitationibus Regem avertere, conarentur tamen & vulgi quærimoniæ, & aulæ solitudo, utraq; ab inimicis auctæ de industria, regi non poterant: nec deerant, qui Regem solitarium nacti, de publicis calamitatibus, & eorum remediis, liberius admonerent: & Rex ipse, velut ad curas viriles assurgens, quæ vulgo fierent, nonnunquam, ingrata sibi esse, monstrabat. Nec Bodii, quanquam, cum sibi paulatim minus obtemperantem, & pariter invidiam popularem incrementum, sentiebant, quicquam tamen è superiore licentia omittebant, consilii & pristina ejus facilitate, & venia præteri-

præteritorum accepta. Igitur aduersa factio, jam Rege clam in suas partes abducto, & Thoma, Comite Araniæ in Daniam ablegato, unde, propter Oceani Septentrionalis sævitiam, magna anni parte navigationibus impervii, reditus, ante Ver adu-
 tum non pateret: Senes & ætate & morbis invalidos, & raro propterea in aulam ventitantes, & præsidio multorum amico-
 rum, qui in legationem erant profecti, destitutos, maturum aggredi, arbitrati, primum, conventum publicum, jam diu à multis flagitatum, in vicesimum secundum diem mensis No-
 vembris, Anno millesimi quadringentesimi, sexagesimi noni, Edimburgum, per Regem indicendum, curant. Eo Bodiiis fra-
 tribus adesse iussis, varie res, pro cuiusque odio aut favore erga eos, est celebrata. Ipsi certe tam opinato casu perculsi, nullo auxilio, aduersus imminens malum, ante parato, fractis animis,
 non tam factionis aduersæ potentia, quam subita Regis aliena-
 tione perturbati, Robertus, omni spe incolumitatis abjecta, in Angliam profugit: Alexander, quem aduersa valetudo à fuga cohibuit, in jus venit: crimini fratribus communiter datum, quod, in Regem injecta manu, privato consilio eum Edimbur-
 gam duxissent. Cum Alexander affirmaret, eius culpæ veniam in conventu publico impetratam, supplexque peteret, ut ejus veniæ, ex Actis publicis, Rex, exemplum describi, pateretur, id ei negatum. Quid, aduersus id decretum, ab accusatoribus objectum sit, ab illius temporis scriptoribus non proditur: ego quoque, quanquam conjectura difficilis non sit, malo, cogitationibus legentium rem totam relinquere, quam incerta pro certo affirmare. In eo iudicio, Alexander damnatus capite luit: Robertus, paucis post annis, Annevici in Anglia, exilii tædio ad prægravem ætatem adjuncto, decessit: filius ejus absens, inauditus, & negotium publicum gerens, hostis publicus judicatus: omnium bona publicata. Hæc quidem ita gesta sunt. Quæ autem ex viris bonis, & illorum temporum non ignaris accepi, non existimavi dissimulanda. Ajunt enim, decretum, quo Bodii ante actorum venia fuit data, in Actis extare, in hanc fere sententiam, Ut Rex omnem offensio-
 nem, & (ut tum loquebantur) animi rancorem renitteret. Quod quidem qui Regi gratificari volebant, juxta remissionis de culpa & pœna distinctionem, quæ tum inter Theologos celebrabatur, interpretarentur: his videlicet verbis intelligi, no-
 xam quidem, &, ex animi nequitia conceptam labem aboleri: cæterum, legum pœnis reos non eximi. Proximo Vere, Daniæ

classis Reginam advexit. Thomas Bodius, audita calamitate totius familiæ, quanquam non deesset, qui, in publica omnium latitia, spem veniæ ei ostentarent, non est ausus tamen descendere: verum ab uxore, quæ, ad rumorem Danicæ classis, advolaverat, edoctus, nullum reditum ad Regis gratiam patere, omni aditu ab inimicis præcluso, statim in Daniam, unde venerat, revectus est: & peragrata Germania, in Galliam venit. Ibi multa frustra conatus, ut Ludovico Undecimo (qui Regnum legitimum Francorum in tyrannidem converterat) deprecatore uteretur, ad Carolum Burgundum profectus, fortem & fidelem ei, in bello, navavit operam: ac multis ab eo invicem donis & honoribus affectus fuit. Ibi dum privatam, sed honorificam vitam ducit, uxor ei Iacobum filium, & Græcinam filiam peperit, de quibus suo loco dicemus. Nuptiæ Iacobi Tertii, & Margaritæ Reginæ, magno Nobilitatis concursu, celebratæ, decimo die mensis Iulii, anni M. cccc. Lxx. Ex eo matrimonio, tertio post anno, natus est Iacobus, qui patri in Regnum successit, mense Martio, die sacro Divo Patricio. Rex interea, nondum satiatus Bodiorum calamitatibus, scribit in Flandriam, ac sororem domum revocat. Sed cum, ob insignem erga maritum amorem, non facile ei de reditu persuaderi posse, existimaret, curat, ex aliorum literis spem ei injici, Regis ira, spatio temporis lenita, non desperandum, quin soror apud fratrem plurimum perficere posset, ad mariti calamitatem sublevandam: multum interesse, præfens ne tuam causam agas, an aliis, agendam, mandes. Illa ea spe illecta, cum redisset, statim, de divortio, cum ea Rex agit: &, affixis libellis publice, ac multis ascitis testibus, Kilmernoci (quod, ante res afflictas, Bodiorum princeps erat domicilium) jubetur Thomas, intra sexagesimum diem adesse, quem sciebant omnes, vix fide publica data, reverti ausurum. Cum diem non obisset, priores nuptiæ decernuntur illegitimæ: ac divortio cum absente & inaudito transacto, Maria, Regis soror, invita Iacobo Hamiltonio, homini propenovo, ac multum dignitate & opibus, quam prior maritus, inferiori, nubere cogitur: peperit autem ei Iacobum, & Margaritam filiam. Revocati quoque ex altero viro à Rege liberi: nec ille diu superstes fuit. Cum Antuerpiæ diem obisset, nec propinquum ibi haberet, qui hæreditatem adiret, Carolus magnificum ei sepulchrum pecunia satis ampla, qua ipse munifice eum donaverat, in æde construendum, cum inscriptione honorifica, curavit. Ita Bodiorum, quæ tum erat in Scotia flo-

C I D. CD.
Lxx.

tia florentissima, familia intra paucos annos & crevit, & corruit, magno posteris documento, quam sint lubricæ Regum adolescentium amicitia: Nec ea modo ruina obstupescit amicos, sed inimicos etiam terruit: nullo postea ad eum, unde illi delecti erant, gradum contendere auso, partim dum rerum humanarum casus instabiles expendunt, partim dum Regis tam subito in beneficiis pœnitentiam, & in odio tantam pertinaciam in mentem revocant. Multum certe eos, qui, ex ea mutatione status publici, in maximam spem erant erecti, sua fefellit opinio: nam Rex, qui, superioribus annis, allueverat ocio domestico, ac raro prodibat in publicum, jam novus etiam maritus, domesticis voluptatibus magnam temporis partem impertiebatur: atque, exclusâ Nobilitate, in paucorum ministrorum potestate totus erat: cum esset enim ingenio acri & præservido, non facile ferebat sententiam suam a consultoribus reprehendi: ita cum procerum, in censendo, refugeret libertatem, tales circa se habebat, qui non corrigerent, sed approbarent sua decreta, & repugnandi offensivitate, obsequendo, gratiam pararent. Inter hos aulae mores, Ordo Ecclesiasticus nihilo sanctius agebat: quanvis enim luxu & avaritia jam multos annos, Ecclesiae ministri laborassent, remanserant tamen adhuc species quædam antiquæ gravitatis, quæ & stimulos literas discantibus adderet & qui in discendo profecissent, spem emolumenti eis injiceret: eligebantur enim Episcopi à collegiis Canonicorum, & Cœnobiarthæ à suis Sodalibus: tum autem aulicos, qui Regis animum & aures obsederant, lucri ostentata magnitudo, & eorum, quibus cum certamen esset, infirmitas eo facile perduxit, ut Regi suaderent, ne rem tanti emolumenti penes homines ignavissimos, & ad nullam Rei publicæ partem capessendam, idoneos esse sineret: sed potestatem designandi, quos vellet, ad se revocaret. Inde enim non defuturum, unde & contumaces reprimeret, & dubios retineret, & bene meritis gratiam referret: nunc autem, penes vulgi fecem, honores & opes esse, non minus in publicis necessitatibus parcos, quam in domesticis voluptatibus profusos: unum Regem esse oportere, in quem omnium oculi sint intenti: penes quem sit & puniendi, & ignoscendi, & remunerandi facultas. Cum his & similibus blandimentis, Regis animum, ætate infirmum, nec satis, adversus pecuniam, firmum, & prava consuetudine, labefactatum, & à natura pronum ad licentiam, in suam sententiam pertraxissent,

continuo nova rerum facies per totum regnum oritur, rebus omnibus tam sacris, quam profanis, in aulam velut ad publicam nundinationem, propositis. Patricius autem Gramus, qui præcipitantem Ecclesiam unus velut sufflaminabat. cum, inimicis omnia domi tenentibus, Romæ aliquot annos subsedisset, certior per amicos factus, quo in statu res essent, fretus propinquitate Regis, è cuius amita magna natus erat, ad suos redire statuit: & ut, animos hominum pertentaret, diploma, de Legatione impetrata, præmisit, & promulgandum curavit, mense Septembri. Anni M. cccc. lxxii. quæ res & magnam ei invidiam statim conflavit: nam qui redemerant in aula honores Ecclesiasticos, ne prædam & precium simul amitterent, metuebant: & qui spem crescendi, ex aulica nundinatione, conceperant, aditum sibi obstrui, dolebant. Nec minus fremebat ea factio, quæ sacerdotia, mercenario quæstu, à Rege impetraverant, vel impetrata aliis divendebant, ne genus illud lucri è manibus eriperetur. Hi omnes, conjuratione facta, maledictis Patricium absentem onerant, & in Regiam collecti, queruntur, vetusta majorum jura, & recentia Regum edicta violari ac multa, universo Regno damnosa, per Romanenses agitari: quorum libidini nisi mature obviam eatur, Regem brevi in ordinem redactum iri, & penes illos omnium rerum potestatem fore. Id periculum ut prævenirent, ex decreto Consilii, ad Patricium, vix navi egressum, missi, qui vetarent, ne ullam sui muneris partem attingeret, donec, Rex, de querimoniis adversus eum ad se delatis, cognosceret. Dies dicta, ut Edimburgi adesset, ad Cal. Novembres. Interea, cum amici & propinqui confirmarent, Regem, in tam justa causa non iniquum fore, idque ex rumoribus adversa factio rescisset Regis & aulicorum animos, magnæ pecuniæ promissione, ita sibi devinxit, ut nunquam deinde Patricius, æquo jure, cum adversariis contendere, potuerit: In Conventum accitus cum diplomata protulisset, è quibus ostenderet, se à Romano Pontifice Archiepiscopum Fani Andreæ, Primatem Scotiæ, & Legatum, ad Ecclesiasticum statum ordinandum in triennium creatum, à minoribus quidem Sacerdotibus satis æquo animo est auditus, gaudebant enim, munus, tam necessarium, viro bono & erudito commissum: sed hi, metu potentia aliorum, qui sibi Regem & aulicos conciliaverant, mutire palam, non audebant. Adversarii, ut favor populi erga Patricium elanguesceret, mora interposita, Pontificem Romanum, qui unus, in ea causa iudex esse posset, appellat.

appellant. Ipse, ad suam Ecclesiam à Rege remissus, vetitus est, dum lis dijudicaretur, Archiepiscopi insignia usurpare: aut quicquam, præter consueta superioribus Episcopis munia, attentare. Inter hæc, exortus est Patricio, levi de causa, novus inimicus, sed omnium longe acerrimus, Gulielmus Seveffius. Is, juvenis acri ingenio, cum aliquot annos, Lovanii, apud Joannem Sperincum, medicum, & Astrologiæ studiis mobilem, egisset, reversus ad suos, cum cætera ingenii dexteritate, tum scientiæ rerum cælestium jactatione, brevi in aulicorum gratiam se insinuavit: ea res magnum ei favorem conciliavit, quod Aula omnibus divinandi generibus tum, usque ad insaniam, dedita erat. Seveffius igitur, ingenii acrimonia & aulica gratia florens, brevi Archidiaconus Fani Andreæ designatur. Cum ab Episcopo ad id munus non reciperetur, communicato consilio cum Joanne Locco tum Scholarum publicarum rectore & Patricii inimico machinas omnes, ad eum subvertendum admovent. Rector, fretus Romani Pontificis privilegio, quo à jurisdictione Patricii erat exemptus, ei, Sacris interdicit. Hanc ille hominis, ex inferiore Ordine, comminationem ita contempsit, ut, etsi, veniens in aulam, eisdem Diris semel atque iterum esset petitus, nihil tamen de superioris vitæ consuetudine remitteret. Tum inimici, (ut mos est, cum Diræ Ecclesiasticæ contemnuntur) Regis auxilium implorant, ac, Patricium omnibus sacris Ædibus, excludi, procurant: in bona ejus procurationem fisci immittunt: comites gravi indicto jussi discedere: dati custodes, qui observarent, ne quicquam, quod edicto repugnaret, attentaret. Episcopi reliqui, ne erga Regem tam benevolam ingrati viderentur, summam pecuniæ grandem, quam tenuioribus Sacerdotibus gravate extorserant, ad eum attulerunt. Rex, hac præda potitus, velut patricii misertus, cœpit cum eo mitius agere, ac, missis ad eum Abbate Sanctæ Crucis, & Seveffio, Episcopus Regi, & Episcopo Seveffius reconciliatur: sed pecunia ante ab amicis collata, & ad Regem perlata. Igitur Patricius, velut omnibus molestiis liberatus, cum ad villam suam, Monimalium, divertisset, atque, ad ea, quæ sui muneris erant, privatim & publice obunda, se compararet, Mensarii Romanenses ab inimicis in eum immissi, ob nondum solutam, pro diplomate Pontificio (Bullas ipsi vocant) pecuniam, ei Sacris interdicunt. Erat autem ille ad extremam inopiam iam adductus: nam & ante & post reditum census ejus majore ex parte à Procuratore Regio erant in fiscum relati: & quod ab amicis potuit confici, Regi, & aulicis

datum: ministris autem Regis iterum in possessionē missis, ipse in arce sua, adhibitis à Rege custodibus, ac domesticis ministris ablegatis, servari iussus, etiam ad inopiam consilii est redactus. Gulielmus Seveffius capitalis inimicus, velut mentis parum compoti, à Rege primum Adjutor (ut vocant) est datus, deinde à Romano Pontifice approbatus: mox idem Seveffius, per factio- nis adversæ potentiam, Quæstor electus, qui, de vita & moribus ejus, inquireret: multa ei levia, multa ridicula, quædam etiam incredibilia objecta: inter quæ, quod interim uno die ter- missaret, idque ea ætate, qua, vix reperiebatur Episcopus, qui, ternis mensibus, semel id munus obiret. Ibi, inimico iudice, conductis testibus, Episcopatum egerare coactus est: Seveffius, qui decretum ad Pontificem pertulerat, in ejus locum suffectus. Nec inimici hac hominis clade contenti, cum omnes eum con- tumelias magno animo ferre, conspicerent, curarunt, ut in Cœ- nobium aliquod devium, quatuor adhibitis custodibus, inclu- deretur. Electa est Æmona, scopulus verius, quam insula: inde, exorto bello, metu Anglicæ classis, post triennium, est transla- tus Fermelinodunum: illinc rursus in arcem, quæ est in lacu Levino: atque ibi tandem, ætate & miseris confectus, dece- sit: vir nullus sceleris compertus, doctrina & virtute, nemini sui temporis inferior, Reliqui viri boni, calamitate ejus deterri- ti, spe abjecta instaurandæ Ecclesiasticæ disciplinæ, sese ad sua privata quisque negotia contulerunt. In aula, sacerdotia aut vendebantur, aut adulatoribus & turpium voluptatum admi- nistris, in præmium, cedebant. Hæc ne rerum series sæpius in- terrumperetur, quanquam diversis temporibus gesta, in unum locum contulimus, ut, memorabili exemplo, miseriam illius temporis ante oculos exponeremus. Facilis enim hinc con- jectura est, quibus in malis inferiorum ordinum homines ver- sarentur, cum omni virtutis genere vir clarus, & idem Re- gia magnarumque familiarum propinquitate subnixus, à paucis infimæ sortis nebulonibus, fuerit inimicorum ludi- brio & crudelitati expositus. Nunc ad alta, quæ, per ea tem- pora, evenerunt, redeamus. Anno millesimo, quadringen- tesimo, septuagesimo sexto, cum, ex decreto publico, adver- sus Ioannem, Insularum Regulum, qui aliquot jam provin- cias occupaverat, & maritimas continentis regiones late popu- labatur, Rex ipse, terrestri itinere proficisci, statuisset, & Cra- fordix Comitum, tum maris Præfectum, cum classe esset mis- surus, Regulus, tantis apparatus impar, suadente Atholio,

Regis

Regis patruo, venit in aulam supplex, ac se Regi permisit. Ademptæ ei, quas per vim ceperat, provinciæ, Rossia, Kintera & Cnapdalia: insularum imperium relictum. Eodem anno, controversia cum Anglis, jamjam in bellum eruptura, finem habuit. Navem Scoticam, ab Iacobo Kennedo ædificatam, qua majorem, ad eum diem, in Oceano visam non meminerant, vis tempestatis in litus Anglicum impegerat: bona ab Anglis direpta ac sæpè frustra repetita. Hæc, per aliquot annos, cum lis animos distinuisset, Legatione tandem honorifica in Scoriam missa, cujus principes erant, Episcopus Dunelmensis, & Scrupus, homo nobilis. Ab iis, cum Eduardus, fortunæ inconstantia jaëctatus, pecuniis tam diuturno bello exhaustus, requiem ab armis libenter amplecteretur, facile renovatæ sunt induciæ, eis legibus, ut naves direptæ, & bonorum, quæ inerant, precium per viros bonos æstimaretur, ac bona fide redderetur. Eodem anno, legati ad Carolum Burgundum, ad sedandas mercatorum querelas, missi, cum in Flandriam appulissent, ibi comiter accepti. Ab eis aliquando forte fortuna invitatus, ut una cœnaret, Andreas quidam, Medicinæ professor, & qui magnam Astrologicarum prædictionum habere putabatur peritiam. Is, auditâ eorum adventus causa, seductos occulte admonuit, non esse, cur magnopere festinarent: intra paucos enim dies, certum de Duce nuncium affuturum. Nec prædictioni defuit eventus: nam, intra triduum, est renunciatum, Ducem, exercitu profligato ad Nancæum, Lotharingiæ oppidum, ab Helvetiis esse interfectum. Ita illi, rebus, ob quas profecti erant, infectis, reversi, cum apud Regem Andræ, de rebus futuris, præscientiam mire laudassent, animum ejus, in eas artes proclivem impulerunt, ut magnis pollicitationibus hominem ad se accerferet, ac, non ita diu postea advenientem, benevole exciperet, & opulento Sacerdotio aliisque muneribus donaret. Ab hoc autem cum Rex accepisset (uti fama est) sibi à suis exitium imminere, eaque dictio cum maleficarum mulierum (quibus immodice deditus erat) responsis consentiret, quæ prædixerant, fore, ut leo à catulis suis extingueretur, è principe ab initio indolis optimæ, & summæ spei, ac ne tum quidem penitus depravato, in immanem tyrannum degeneravit: suspicionibus enim animo semel occupato, sanguine proximos, & fere optimum quenque è Nobilitate pro inimico habebat: Proceres autem cum, ob hanc ipsam cum hoc malefico genere hominum consuetudinem, Regi erant infensi, tum longe magis, ob aulicos

quosdam, infimæ fortis homines, quibus, Nobilitate contempta, solis consultoribus utebatur. Eorum hi principes erant, Thomas Præstonus, honesto loco natus, sed qui, Regi omnibus in rebus obsequi; in animum induxerat: Robertus Cocheranus, homo magnis corporis viribus, ac pari audacia: qui cum, e certamine quodam singulari, cognitus Regi fuisset, statim ex architecto aulicus factus, & ad spem vitæ liberalioris erectus, brevi, diligenter obeundis levioribus negotiis, & Regis moribus obsequendo, perfecit, ut ad intima, de rebus magnis, consilia adhiberetur: ac gener à Præstono eligeretur. Tertius erat Gulielmus Rogetus, Anglus cantor, qui, cum Regis Angli legatis in Scotiam ingressus, post quam semel & iterum Regi auditus placuit, ab eo retentus, & divitiis auctus, brevi in Equestrem Ordinem est ascriptus: cæteri, è contemptissimo genere hominum, vilissimarum artium opifices, & sola improbitate, & audacia, commendati. De Aula ab hoc hominum genere purganda, cum Nobilitatis convocatio fieret, principibus duobus Regis fratribus, ejusque paulatim prodirent indicia, Ioannes, minimus natu fratrum, cæteris incautior, cum temere, de statu Regni, liberius locutus fuisset, ab aulicis arreptus, & in carcerem conjectus, à domestico Regis consilio condemnatus, ac, vena rescissa, mori est coactus: causa mortis in vulgus edita est, quod cum scæminis veneficis clam consilia conferret, in Regis caput; id crimen verum ut videretur, decreta adversus veneficas quæstione, ad duodecim earum, quarum vilissima erant capita crematæ. Mors Ioannis conjurationem, jamjam (ut videbatur) erupturam, magis repressit, quam discussit. Alexander, ut genere, ita periculo præroximus, quamvis omnes à se, quoad potuit, suspitiones amoveret, tamen per ministros Regios, qui nunquam, eo vivo, sibi satis consultum credebant, subito in arcem Edimburgensem raptus est. Ibi cum diligenter asservaretur ab eis, qui ejus potentiam sibi exitiabilem rebantur, nec per necessarios, animum Regis placare, posset, consilium clam, quando aliter non poterat, evadendi cœpit, conscio cubiculari tantum ministro, quem unum è suis sibi relictum habebat: per eum, naviculam conduxit, quam, in statione proxima paratam esse, jussit: deinde, crebris ex aula nunciis comitantibus, qui coram custodibus (nam, secreto colloqui, non licebat) fingerent, Regem placabiliorum fieri, ac brevi spem libertatis ostentarent. Cum destinatus, ad evadendum, dies appeteret, vultu, quantum in illa fortuna potuit, ad hilari-

hilaritatem composito, simulat, se plane nunciis credere, Regem sibi conciliatum esse, nec diu se sperare in ea custodia futurum: lautam custodibus cœnam dedit: & ad multam noctem, una cum eis bibit: illis discedentibus, & vino copiosiore, in somnum solutis, solitudinem nactus, è linteis lectuli sui stragulis funem concinnavit, pro altitudine, ut rebatur, muri satis longem: ac primum, ut periculum faceret, ministrum demisit, è cuius casu, breviorum iusto eum esse, intellexit: aucto igitur pro præsentis copia, fune, ipse secutus ministrum, quo in descensu crus fregerat, in humeros sublatus, circiter mille passus ad mare tulit, ac, ventum secundum nactus, Dumbarum navigavit: arceque, adversus vim, satis communita, cum paucis in Franciam abiit. Eo absente, Andreas Stuartus, Cancellarius, cum exercitu, ad arcem capiendam, missus: eam cum aliquot menses, fortiter à præsidio defensam, oppugnasset, tandem, qui intus erant, omnibus necessitatibus circumventi, naviculas nacti, noctu clam in Angliam discesserunt: postridie, arx vacua recepta est: Cæsi ex obsidentibus aliquot Equites clari. Circa hæc tempora, Regibus Scotorum & Anglorum malis domesticis fatigatis, pacis cupido incessit. Missa, ad eam conficiendam, Legatio ab Anglis benevolenter excipitur: nec de modo conventum, sed, ad eam confirmandam, adjuncta affinitas, ut Cæcilia, Eduardi filia, Jacobi Scoti filio, cum primum nubendo maturuissent, nuberet: pars etiam dotis repræsentata, ea lege, ut, si, utrisque puberibus, nuptiæ non sequerentur, dos Anglo redderetur: dati præsidēs, aliquot oppidorum cives. Sed ea pax non diuturna fuit: nam, ex odio vetusto, & residua è superioribus bellis ira, incursionibus utrinque factis, abactisque prædiis, & villarum incendiis, ita utrinque animi sunt inflammati, ut, ex mutuis injuriis, res in apertum bellum erumperet. Erant &, præter has, suæ utrisque causæ. Anglum incitabant Duglassius quidem vetus, Alexander autem, Regis frater, novus exul: Nam Alexander in Galliam, uti diximus, profectus, uxorem accepit, filiam Comitissæ Bononiæ maritimæ: sed cum à Ludovico Undecimo, qui tum imperitabat, impetrare non posset, ad sua recuperanda, copias, in Angliam transvectus, ibi se sperans aliquid moturum: Jacobum autem, Scotorum Regem, ad bellum incitabat Ludovicus Gallus, Roberto Irlando Scoto, Doctore Sorbonico, cum duobus Equitibus Gallis, ad id missis. Igitur, violata pace, quanquam res Scotica, vastatis aliquot regionibus, pejore in loco erat, decreto,

creto, etiam in Anglia magno exercitu, qui, ductu Gloucestrii, Scotiam invaderet: Rex tamen, & qui circa eum erant, inviti exercitum indicunt: homines enim nuper egeni, & qui ex aliorum calamitatibus creverant, Regique impotentium consiliorum auctores fuerant, nihil magis metuebant, quam Nobilitatis infensæ frequentem conventum. Cum Lauderam ventum esset, oppidum & Martianis & Tevioticis finibus vicinum, quæ regiones aut ab hoste vastatæ, aut per vim parere coactæ fuerant, Rex nihil de superiorum temporum ratione omittebat: Nobilitati enim diffusus, omnia per domesticum consilium transigebat. Proceres, eam indignitatem non tolerandam diutius, rati, in Templum opido de tertia vigilia coierunt. Concilio jam satis frequenti, Arcibaldus Duglassius, Angusiæ Comes, conveniendi causam ita explicasse, dicitur. *NON arbitror necesse, viri clarissimi, ut statum rerum Scoticarum pluribus declarem: partim enim ipsi meministis, partim ante oculos videtis. Principes Nobilitatis, in exilium pulsî, aut pati intoleranda, aut nefaria facere, coguntur: vos autem, in quibus omne Regni est robur sine capite relictî, velut navis sine gubernatore, omnibus fortuna procellis & tempestatibus estis objecti. Agri noster uritur, fortuna diripiuntur: agricola aut cadibus exhausti, aut, quia nullum in tot malis aliud prospiciunt allevamentum, hostibus dediti. Rex vero, si compos esset, homo & animi generosi, & rara prudentia, malis venenis expugnatus, non ad procerum cœtum, sed ad infime sortis homines, de pace, de bello, de salute publica, refert. Illi ariolos consulunt, & maleficorum responsa ad animum agrum, & pravis superstitionibus captum adhibent: &, de nostrum omnium incolumitate, decreta, istis auctoribus, sunt, qui, quod omnibus jure se in visos, intelligunt, omnes oderunt: nec vestram auctoritatem imminuere, sed, universos omnibus artibus extinguere, contendunt. Partim jam vestrum morte, partim exilio sustulerunt: neque, ut homines novi solent, gradatim ad summam nituntur: sed in Regio sanguine, tyrocinium crudelitatis & avaritia exercent: alterum, è Regis fratribus, trucidarunt immanissime alterum patria, metu mortis, abstulerunt: & hostibus nostris ducem dederunt. Illis jam è medio sublatis, reliqua Nobilitati imminet, &, sua humilitatis consciî, nihil eminens aut excelsum superesse, volunt. Quicumque habent aut divitias, ad eorum avaritiam explendam, aut potentiam, ad audacia resistendum: hunc pro hoste sibi numerant: & nos interea castra adversus Anglos habemus, ut hosti publico resistamus: tanquam*

ullus sit hostis capitalior eo, qui, nec bonis vestris cupiditatem, nec sanguine crudelitatem, explere, potest. Ut autem intelligatis, quam hac pestis intestina favior, quam illa externa sit, fingite, Anglum (quod Deus avertat) victorem, veterum offensarum memorem, & felicitate praesenti elatum. Quem tandem odiorum suorum finem, aut quod primum victoria statuet? Regisne inimici mortem, an vestram. Ego certe neutrum existimo: Non enim de vita, sed gloria & imperio, nobis est certamen: & generosus animus, ut adversus resistentes vehemens est & concitatus, ita precibus, obsequio, ipsa denique instabilitatis humana recordatione, mitigatur, & ad lenitatem inflectitur. Sed demus, hostem iratum sanguinem Regium & cadem quarere. Uter tandem, mitius consulere, videtur? isne, qui una cum vita, omnium malorum sensum adimeret? an qui, quem, secundum Deum, amare & observare debent, ad quotidianam carnificinam reservant? qui animum, veneficiis obsessum, in exitum propinquorum armanant? qui Regem inimicorum armis prope circumventum, velut captivum, detinent, neque permittunt, ut suorum vultus aliquando aspiciat, benevolentiam intelligat, operam & studium experiat? Non tam hostes existimandi sunt, qui castris ex adverso positos, odium suum palam profitentur, quam qui domi, ex insidiis, vestrae salutis imminet. Regem alienatum ab amicis inimicis produnt, vos, duce destitutos, hostilibus armis objiciunt: à quibus, si victi mortem effugeritis, tamen in servitutem & ignominiam incidetis, sin viceritis, non quietem vobis, opes patria, Regi gloriam comparabitis: sed inimicis vestris grassandi licentiam, in praesentia, in futurum securitatem, vobis insidiam ac perniciem, Regi arctiorem servitutem conciliabitis: nec, vincendo, mala fugiemus externa, sed domestica augebimus. Mea igitur sententia, ut paucis comprehendam, hac est, ut prius domesticum servitutis jugum exuamus, quam cum exteris manum conferamus. Alioqui enim paucorum libidine omnes serviemus, hostium opes augebimus, & publicam salutem prodemus. Vos quod faxitis, Deum velim fortunare. Secundum Duglassii orationem, non jam consultatio erat, sed murmur confulum totius fuit concionis, arma in hostem publicum poscentem: ita enim inflammati erant omnium, qui affuerant, animi, ut, ni ducerentur, ex templo erupturi in Regiam viderentur. Verum qui aetate, honoribus, & auctoritate principes erant, sedato tumultu, quod metuebant, ne, in temerario forte plebis impetu, Rex violaretur, censent, ut primores, assumpto quisque familiarium, quantus esset satis, numero

sine

sine majore motu exercitus, in Prætorium proficiscerentur: noxios, penes quos summa rerum erat, comprehenderent: eos in judicium ad exercitum producerent: ac pœnas, secundum leges, expeterent. Interea dum hæc geruntur, rumor in Aulam promanat, proceres, ante lucem coactos in templo, consultare, incertum, qua de re: sed magnam sane videri, quæ, Rege ejusque consiliariis ignorantibus, tales viros coegerit. Rex, trepide è somno experrectus, & ipse, quid optimum factu videatur, è suis quærit: interim Cocheranum præmittit, qui, quid agatur, observet: & omnia certiora referat. Is, dum paucis comitatus ad templum proficiscitur, occurrit primoribus Nobilitatis, in aulam venientibus: ei statim Duglassius manum injicit, ac torque aureo magni ponderis, quod gestabat, apprehenso, gula paulum constricta, dat custodiendum: ipse recta ad Regis cubiculam pergit. Qui ibi aderant, vel, repentino ejus accessu, attoniti vel majestatem hominis reveriti, sese continuerunt. Ibi ceteris, qui, Regem pravis consiliis corrumpere, credebantur, arreptis, unum adolescentem se amplexum, ut sibi condonarent, Rex oravit: is erat Ioannes Ramisæus, honesto loco natus, quem, excusatione ætatis facile accepta, dimiserunt. Cæteri cum in jus ducerentur, exortus est, cum clamore totius exercitus, tumultus, omnibus vociferantibus, malos male perdendos. Statim igitur ad supplicium rapti, vitam suspendio finierunt: idque tanto universorum studio, in eorum exitium, ut cum funes, in re subita, deessent, singuli lora jumentorum & frænorum habenas, eum in usum, offerrent: ac vehementer contenderent, quis potissimum hoc honore potiretur. Plurimis adversus privatos injuriis hæc Aulica factio premebatur: in publicum his maxime, quod novæ Monetæ æneæ fuissent auctores cudendæ, quam, invidioso nomine, vulgus Nigram appellabat: hinc primum orta erat omnium rerum caritas: deinde etiam fames, dum venditores, potius frumenta domi corrumpi, sinerent, quam, venditionis prætextu, emptoribus condonarent. Sed, ne omnino commercia inter cives cessarent, unum contrahentibus inventum est remedium, ut in contractibus adjicerent, quo genere monetæ solutio fieret. Cuderant & id genus numismatis aliquor superiorum Regum, sed magis, ad usum necessarium pauperiorum, quam ad suum quæstum: ac legibus etiam caverant, ultra quam summam, venditores non cogere, accipere: ita rerum tenuium hinc erat emptoribus commoditas, & ne ditioribus permutatio fraudem afferret, satis pro-

ris provisum videbatur. Dabatur etiam crimini, Regis animus à Nobilitate adversus : & ad Magicam insaniam conversus , atque in propinquorum cædem impulsus, Sed Cocherano maxime invidiosus fuit titulus, Comitatus Marriæ: quam regionem Rex, extincto minore fratre, vel ei donaverat, vel regendam commiserat. Pravis consultoribus è medio sublatis, cum nec Rex militi, nec miles Regi confideret, soluto exercitu, domum est reditum, Rex, etsi in præsentia iram supprimeret, ac multa & præclara Nobilitati polliceretur, nihil aliud tamen in animo, quam vindictam, cædem & sanguinem coquebat. Itaque, ubi primum sui potens sibi visus est, se in arcem Edimburgensem cum paucis abdidit: Nobilitas, in eventum suspensa, sua seorsum consilia habebat. Anglus, suadente maxime Alexandro, qui, simul ac Scotiam attigisset, magna equitum pedirumque auxilia conventura, & Nobilitatem cum Rege discordem suam fore, pollicebatur, fratrem suum Ricardum, Glocestriæ Ducem, copiis, per hiemem, coactis, præficit; atque, in Scotiam ducere, jubet: is adulta jam Ætate, iter ingressus, intellecto, quo in statu res Scotorum essent, Bervicum divertit. Admissus statim in urbem, quatuor millibus, ad obsidendum arcem relictis, cum cæteris copiis Edimburgum recta ducit: fœde vastatis, per quæ ierat, locis. At, ducente Alexandro, sine maleficio urbem ingressus, Iacobum (quoniam alloquendi spes nulla erat) edicto palam in foro proposito, admonuit, primum, ut, quæ cum Eduardo pepigisset, servaret: deinde, ut, ante Calendas Sept. proximas, de damno dato & injuriis adversus Anglos perpetratis, satis faceret: id ni fiat, Ricardum, Glocestriæ Ducem, cum Regnumque ejus ferro flammaque persecuturum. Ad hæc Iacobus, cum videret, se neque in præsentia, quæ postularentur, posse perficere, neque vires habere, quibus hostium vim propelleret, nihil profus, neque scripto, neque per nuncios respondit: Scotorum autem primores, à suo Rege destituti, ne tamen omnino salutis publicæ deessent, coactis iterum copiis, ad Hadinam castra posuerunt: atque, ut imminentem calamitatem saltem levarent, & victoriæ cursum sisterent, Legatos ad Glocestrium Ducem, miserunt, qui peterent, Ut nuptiæ, jam pridem promissæ, conficerentur: ostenderent, per Scotos non staturum, quo minus, in quæ conventum fuerat, optima fide præstarentur. Anglus, qui satis sciebat, Scotos aleæ pugnæ rem non commissuros, cum & pars virium ipsorum cum Alexandro, homine vulgo gratioso, apud se esset, & reliquos factionibus distrahi,

non ignoraret, respondit, Non sibi satis compertum esse, quid Rex Anglus, eo de matrimonio, decrevisset: interim pecuniam, quæ Jacobo, dotis nomine, erat repræsentata, æquum, sibi statim reddi, censebat: pacem vero si vellent, promitterent, se arcem Bervici reddituros: aut, si id minus possent, sancte jurarent, se nec obsessis ullam opem, nec obsidentibus molestiam allaturus, donec aut vi capta, aut conditionibus dedita arx foret. Ad ea Scoti, per Legatos, responderunt, Matrimonium nondum confectum esse nulla sua culpa, sed ob immaturam sponsi sponsæque ætatem: pecuniam, cujus solvendæ dies nondum advenisset, nondum deberi: de solvenda, si non satis cautum videretur, amplius cauturos: Bervici arcem, in solo Scotico à Scotis ædificatam. suæ ditionis esse, ac, per multa secula, fuisse: eam si aliquando Angli interceperint, aut per vim tenuerint, nihil, ea injuria, jus vetus imminutum fuisse. Glocestrius, qui superior viribus erat, in sententia perstabat: neque, juris disceptationem ullam audiebat. Eodem die, Calenus Cambellus, Argatheliæ Comes, & Andreas Stuartus, Cancellarius, duo item Episcopi, Fani Andreæ & Dumblani, miserunt ad Alexandrum, qui in castris Anglorum ad Lethintonum erat, suis diploma sigillis, & chirographis confirmatum, si Regi dicto audiens esset, se curaturos, ut, in proximo conventu publico, bonis restitutis, omnium anteaactorum impunitate donaretur: hæc omnia ita futura, fide interposita. Alexander, re cum Glocestrio communicata, ab eo benevole dimissus, ad suos rediit. Coacto concilio, summa imperii ad eum, omnium consensu, defertur: statim ad eosdem relatum, de obsidione Bervici solvenda. Prudentioribus visum est, tam periculoso tempore, cum omnia seditionibus domesticis essent adeo perturbata, ut vix, quietis hostibus, fortunæ sævientis impetus sisti posset, pacem quavis conditione faciendam: videbant enim perspicue, si hostem tam potentem vincerent, se magis eum irritaturos, quam absterrituros: sin ipsi vincerentur, incertum esse, quemadmodum hostis, natura ferrox, & rebus secundis insolentior factus, victoria esset usurus. Hæc, etsi nonnulli ferociores, quam pro tempore, occlamarant, sententia in Concilio vicit. Post alias atque alias conditiones frustra jactatas, tandem, ad septimum Calendas Septemb. Anni millesimi, quadringentesimi, Octuagesimi secundi, conventum, ut arx Bervici dederetur, ac induciæ in paucos menses darentur, donec, de pace, per ocium tractari posset. Ita Bervicum, vicesimo uno anno, postquam ad Scotos redierat,

dierat redditum fuit Anglis. Glocestrius re foris bene gesta, cum summa gratulatione ad suos est reversus. Eduardus, de Consilii sententia censuit, quæ de nuptiis pactus erat, irrita fieri, magis è re Anglica esse: quod, in tantis intestinis dissidiis, metueret, ne Jacobi posteritas Regno pelleretur: atque in Alexandrum, quem, si Regem fecisset, tanto beneficio sibi obnoxium perpetuo namicitia permanfurum, sperabat, pronior erat. Fœcialis Edimburgum est missus, qui affinitatem renunciaret, & dotem reposceret. Is, ad octavum Calendas Novembris cum sui adventus causam publice declarasset, cives, impetrato ad solutionem die, bona fide pecuniam reddiderunt: datis fœciali, qui Bervicum usque eum prosequerentur. Alexander, ut si qua essent residua fratris erga se odia, ea mitigaret, & novo beneficio novam iniret gratiam, eum, ex arce deductum, in liberam Regni possessionem restituit. Sed plus apud animum impotentem valuit veterum offensarum, quam recentis beneficii memoria. Accedebant ad priores suspiciones calumniæ inimicorum Alexandri, qui nimiam ejus popularitatem assidue criminabantur: idque, non dubium affectati Regni argumentum esse, asseverabant. Ille admonitus per amicos, consilia adversus suum caput in Aula agitari, clam in Angliam secessit, arcemque Dumbarum Eduardo tradidit. Alexander absens damnatus est. Crimini ei datum, quod in Angliam primum frequentes nuncios misisset: deinde, non impetrato à Rege commentu, illuc ipse transfisset: cum Anglo, adversus patriam Regis que caput, consilia coisset. Cæteris omnibus earum rerum conscis venia data, & in iis, Gulielmo Crichtonio, quem, non modo consiliorum omnium adversus patriam socium, sed etiam auctorem, & impulsorem fuisse, arguebant. Verum, post veniam præteritorum semel impetratam, iterum accusatus, quod lteris assiduis, Alexandrum jam damnatum confirmaret, consilioque instrueret: idque, per Thomam Dicsonum sacrificulum: quod arcem Crichtonium curasset adversus Regem muniendam, eamque non deendi præsidians auctor fuisset: in jus adesse jussus, ad xvi. Calendas Martias, Anni millesimi quadringentesimi, octuagesimi quarti: quo die, cum non affuisset, ipsi æqua & igni interdictum: bona in fiscum redacta. Hæ quidem in acta publica causæ sunt redactæ. Verum odium Regis, ob causam privatam conceptum, plus ei nocuisse, creditur. Erat Gulielmo uxor, è nobili Dumbarorum familia nata, atque insigni pulchritudine:

C I O. C D.
X X C I V.

eam, cum à Rege maritus corruptam comperisset, consilium temerarium quidem, sed ab animo, amore ægro & injuria irritato, non alienum, suscepit: minorem enim è Regis sororibus, & ipsam quoque forma egregia, & consuetudine fratris infamem, compressit: & ex ea Margaritam Crichtoniam, quæ non adeo pridem decessit, genuit. Interim domi uxor Crichtonii moritur: soror vero, quam à Rege compressam, diximus, adeo impotenti Gulielmi desiderio flagrabat, ut interim velut mente alienata, delirare videretur. Rex, partim ab amicis Gulielmi exoratus, partim & injuriæ ei factæ memor, & cupidus. matrimonio prætextu, sororis infamiam levare, Gulielmo reditum permisit, ea lege ut eam duceret. Gulielmus, ab amicis persuasus, & melioris consilii inopia coactus, præsertim Ricardo Anglo extincto, Enernessum venit, ac Regem ibi, non adeo diu ante utriusque mortem, est allocutus, atque in spem reditus erectus. Ibi sepulchrum ejus adhuc ostenditur. Hæc, diversis temporibus gesta, ne cursus historiæ nobis esset abrumpendus, in unum locum sunt congesta. Nunc omiſſa repetamus. Eduardus Anglus, proximo, post Dumbarum receptum, mense Aprilis, decessit, millesimo, quadringentesimo, octuagesimo tertio, relicto filiis tutore, Ricardo fratre. Is primum Gubernatoris nomine contentus, duos menses Anglis præfuit: deinde magna Nobilitatis ac plebis parte variis artibus conciliata, duobus fratris filiis in custodiam conjectis, Regina cum totidem filiabus in asylum sanctissimum, prope Londinum, inclusa, mense Junio proximo, Regium nomen & insignia usurpavit. Alexander Albinus, & Jacobus Duglassius, cupidi experiri, qui esset civium erga se animus, comitati quingentis equitibus selectis, ad lacum Mabanum veniunt, quod ibi frequens Mercatus, die Divæ Magdalenæ sacro, fieri solet. Ibi, subito irritatis animis, pugna conferitur, vario sæpe successu, prout auxilia his aut illis, è vicinis regionibus, sese aggregabant. Pugnatum est, incerto eventu, fere à Meridie usque ad Noctem: tandem victoria, cruenta quidem illa, multis suorum amissis, ad Scotos inclinavit. Captus ibi fuit Duglassius, & à Rege relegatus in Cœnobium Lindorim: Alexander, in equum impositus, fugit, nec diu post in Anglia mansit. Multæ interea incursiones factæ, sed majore Anglorum damno, quam Scotorum commodo. Ricardus, domi rerum exitu adhuc incerto, & metu externo impendente, à Comite Richemondia, cui, tum apud Gallos exulanti, multi Anglorum favebant, & ad Regnum capeſſendum, vocabant,

vocabant, magna animi sollicitudine afficiebatur. Nec minus scelerum suorum velut stimulis vexatus statuit, quoniam, seditiones domesticas non adeo cito sedatum iri, sperabat, quibuscunque posset, conditionibus, externos complecti, & eorum auctoritate & opibus, se domi tutiorem & inimicis magis formidabilem reddere. Igitur, missis in Scotiam legatis, qui vel pacem, vel saltem aliquot annorum inducias impetrarent, omnia, opinione sua multo faciliora, invenit. Iacobus enim, qui, ob multa non dissimilia scelera, maximo apud suos odio laborabat, legatos libenter audivit: pace enim cum Anglis facta, sperabat, se per ocium civiles injurias, clauso inimicis perfugio, ulcisci posse. His maxime de causis, missis ad regnorum fines ex intimis utriusque Regis familiaribus, post multas & diuturnas, de rebus repetendis, disceptationes, cum, ob repetentium res multitudinem, & probationum infirmitatem, pax confici non posset, de induciis in triennium convenit, & quia, ob difficultates, quas dixi, & temporis angustiam, tum res reddi non poterant, dati utrinque legati, qui, una cum limitum præfektis, id ex æquo & bono curarent. Una conditio in eis induciis perplexe scripta erat, de Dumbaro Scotis restituendo, per quam, Anglus, eam tenere, Scotus, oppugnare posse, salvis induciis interpretabatur. Scotus cum, post sex menses præscriptos, arcem per legatos repeteret, Richardus de sua voluntate per literas satis prolixè pollicebatur: sed alia atque alia causando, eam, usque ad vitæ suæ finem (qui brevi secutus est) retinuit. Eo autem à suis interempto, ac Henrici septimi Regno nondum stabilito, Iacobus arcem, asperrima hieme, obsedit. Qui in præsidio erant, nullum, ob res domi turbatas, auxilium expectantes, eam dederunt, Henricus autem, multis agitatus procellis, ut externorum bellorum causas præcideret, & veterum odiorum incendia restingueret, ad Novum castrum ad Tinam venit: inde Legatos in Scotiam misit, qui, vel fœdus perpetuum, vel certe inducias diuturnas facerent: Homo enim singulari prudentia, & multas rerum vicissitudines expertus, in primis, ad Regnum suum stabilendum, utile existimabat, cum vicinis omnibus, ac maxime cum Scotis, pacem habere, quod fere hæc duo Regna semper alterum alterius rebus insidiarentur adversis: & rebelles tum integros fovendo, tum extorres recipiendo, spe vel auxilii, vel refugii, seditiones alerent. Et Iacobus nihil magis cupiebat, quam ut, metu ab exteris liber, de suis pro arbitrio poenas expetere, posset. Itaque Legatos humani-

ter acceptos monuit se quidem nihil magis quam pacem cupere: verum existimare, à suis impetrari non posse, ut vel perpetuam pacem, vel diuturniores facerent inducias: partum, quod id prisca lege vetitum esset, ne, metu amoto, animi per ocium relanguerent, & nervos industriæ remittereat: partim, quod ferociam, ex longo armorum usu collectam, non tam cito possent omnino deponere. Quod si eo adduci possent, ut sex aut septem annorum induciis faciendis, consentirent, non esse respuendum. Quod autem ad se attinet, dum viveret, pacem sibi sanctam & inviolatam cum Henrico fore: curaturum etiam, ut induciæ, antequam dies earum exiret, renovarentur: verum se maximopere rogare Legatos, ne quicquam eorum, quæ secreto cum ipsis egisset, in vulgus efferrent, ne proceres ad pacificandum tardiores essent, si studium ejus in eam partem persentiscerent. Hæc Anglo relata, cum sciret, quam turbido in statu res Scotorum essent, quamque Regi pacem esse expediret, eum sincere & ex animo loqui, ratus, induciis in septem annos factis, retro Eboracum se recepit. Interea moritur Scotorum Regina, mulier singulari formæ gratia & probitate, quæque viri effrœnatos impetus plerunque moderari, credebatur: moritur item, in Gallia, Alexander, Regis frater, duobus filiis relictis, Alexandro ex uxore priore, Comitissæ Orcadum filia, & è secunda, Ioanne, qui postea Prorex in Scotia aliquot annos fuit. Iacobus autem, confirmata foris pace, & domi consiliorum suorum duobus molestis interpellatoribus liberatus, ad ingenium rediit: & exclusa fere omni Nobilitate, homines novos circa se habebat, quos & aulicis honoribus & ministeriis præficiabat, & rejecta in eos cura publicæ, & pecuniæ undique conquiendæ rationibus, ipse totum se voluptatibus immergit. Princeps aulicæ factionis erat Ioannes Ramisæus, qui, ad Lauderam servatus à Rege, supplicium evaserat. Is in tantam elatus est superbiam, ut cum Domus magister (is honor apud Scotos præclarus habetur) à Rege esset electus, multisque prædiis opulenti donatus, non tamen ea fortuna contentus, impetravit edictum, ne quis, præter se suosque comites, in eis locis, in quibus Rex diversaretur, arma ferret: ut scilicet, hac ratione, se suamque factionem, adversus Nobilitatem, communiret: quæ & frequentes seorsum coitiones faciebat, & armorum terrore stipata, obambulabat. Sed id edictum longe Ramisæo plus odii, quam terroris conciliavit: & jam manifestæ servitutis imago omnium oculis observabatur. Rex inter
ca nihil

ea nihil aliud moliebatur, quam ut animum expleret eorum sanguine, qui rebellandi auctores credebantur. Id cum, vi aperta obtinere, non posset, eos arte capere, contendit cum, aliis atque aliis se reconciliatum simulans, comiter, ac paulo etiam blandius, quam principem deceret, accipiebat. Alios, quorum potentia eminebat, præmiis, & honoribus prosequabatur. Davidem Lindesium, Crafordiæ Comitem, Ducem Montis Rosarum appellat, hominem magnis opibus præpotentem sibi adiungere, studens: Georgium, Angusiæ Comitem, apud se frequentem habebat, & cum eo, velut penitus in gratiam recepto, secreta consilia communicabat. Nec tamen præmiis, nec blanditiis cuiquam sine veri animi fidem faciebat: nam, qui ingenium eius noverant, non dubitabant, eo spectare illam benevolentiae simulationem, vel ut seorsum alios, ac deinde alios comprehenderet, vel proceres inter se committeret: quod utique, Nobilitatis principes Edimburgi nactus, magis perspicuum fecit: Duglassio enim in arcem ad se vocato, demonstravit egregiam sibi in præsentia oblatam sumendæ ultionis occasionem comprehensis enim factionis ducibus, ac supplicio affectis, cæteros conquieturos. Hanc opportunitatem ultro se offerentem, si omittat, similem postea se nunquam sperare. Duglassius, qui animum Regis nihilo sibi, quam reliquis placatiorem sciebat, consilium tam crudele & præceps callide discussit, ratiocinatus, quam turpe & flagitiosum id facinus omnes iudicaturi essent, si, indicta causa, tot homines claros, quibus, promissa præteritorum venia, conciliatus esset, non ita pridem, nunc, fide publica accepta, securos, repente ad supplicium raperet: non enim feroces hostium animos, interitu paucorum, fractum iri, sed, violata semel fide, spem omnem concordiae sublaturum: desperataque semel venia, iram in rabiem versum iri: inde majorem obstinationem, & Regiæ auctoritatis, & vitæ propriæ contemptum secuturum. Mihi vero si credis, inquit, rationem inibo, qua, salva Regia dignitate, etiam vindictæ prospiciatur: ego enim, convocatis amicis & clientibus, de die & palam injecta manu, quo voles, in jus traham, & legum pœnas expetam. Id non honestius modo, sed & tutius erit, quam si clam, de nocte, velut à latronibus oppressi, trucidentur. Rex, Comitem ex animo loqui, credens (non enim ignorabat, quæ polliceretur, posse præstare) gratiis ei actis, multis promissis oneratum dimittit. Ille, admonitis proceribus, ut imminenti periculo se subtraherent, ipse quoque se statim subduxit. Ab

eo die, Rex, post occulta consilia patefacta, nemini deinde fidens, cum ad tempus in arce Edimburgensi se continisset, nave in regiones Transforthanas, quæ adhuc ei parebant, ventus, brevi firmas copias confecit: & proceres, qui antea emendatum, non extinctum Regem volebant, desperata concordia, consilia sua omnia in exitum ejus conferebant. Illa difficultas eos habebat sollicitos, quem sibi ducem nominarent, qui, Rege in ordinem coacto, Vicarius Regni esset, populo non ingratus, & obtentu nominis illustris, factionem minime gravaret invidia, multa circumspicientibus, in Regis filium est ab omnibus consensum. Is à custodibus suis, & ætatis infirmioris Rectoribus corruptus, hoc maxime metu, ne, si ille recusaret, ad Anglos, hostes familiæ suæ perpetuos, imperium deferretur. Iam Rex Fortham transferat, & ad Blacnessum arcem habebat castra, & filii exercitus, dimicationi paratus, non longe aberat: verum, interventu Comitissæ Atholiæ, patris Regis, res composita fuit. Ipse Atholius pacis pignus Adamo Hepburno, Bothueliæ Comiti, datus, apud eum, usque ad Regis mortem, permansit. Verum concordia, ut inter suspectos invicem, non diuturna fuit. Legatis interea comitantibus, à Nobilitate responsum est, Cum Rex nihil sincere agat, certum bellum infida pace sibi potius videri: unam spem esse concordiam, si Rex, filio sibi suscepto, Regno se abdicaret: alioqui nihil esse, quod colloquiis sese invicem frustrarentur. Hoc responsum Rex legatis, quos ad Anglos & Francos mittebat, ostendit: eosque summopere rogavit, ut auctoritate sua, aut, si opus esset, auxilio, paucorum rebellium furorem infringere: eosque ad sanitatem reducerent: communemque eam fortunam existimarent, & quæ, suo contagio, facile ad propinquas gentes serperet. Missi etiam ad Eugenium Octavum, Pontificem Romanum, qui orarent, ut, pro sua paterna in Scoticum nomen caritate, Legatum in Scotiam mitteret, qui rebelles, pro jure Sacrosanctæ Potestatis, cogeret, ut, armis positis, Regi suo parerent. Pontifex, cum tum maxime haberet in Anglia Adrianum Castellensem, hominem singulari eruditione & prudentia, ad eum scripsit, ut, rebus Scoticis componendis, operam daret. Sed hæc serâ fuerunt auxilia. Proceres enim, qui hæc agi, non ignorabant, & Regem erga se implacabilem sciebant, antequam majores copiam ad eum convenirent, decernere armis decreverant: &, quanquam Regis filium apud se haberent, simul, ad auctoritatem ad vulgus comparandam, simul

simul, ut ostenderent, se non patrię, sed pernicioso Regi infensos esse tamen. ne Legatorum externorum adventu plebis animi debilitarentur, dies noctesq; solliciti erant, quomodo rem ultimo discrimini committerent. Obstabat eorum festinationi Regis timor: qui, quoniam satis firmas acciverat copias è Regni partibus, ad Septentriones spectantibus, in arce Edimburgensi se continebat, dum ea auxilia convenirent. Ab hoc consilio, quod ei visum fuerat tutissimum, fraude, aut certe inscitia suorum, est deductus: propter enim frequentia æstuaria, quę, moram & periculum conventuris afferre poterant, suaserunt, ut Sterlinum peteret, locum unum totius Regni commodissimum, ad auxilia, ex omnibus Regni partibus, excipienda. Ibi quoque non minus tuto, quam in arce Edimburgi, cum fore posse, cum hostes ab omnibus rebus, ad expugnandas arces necessariis, imparati essent: simul classem, quam ad omnes casus instruxerat, in propinquo stare posse. Hoc quidem consilium & fidele videbatur, & satis erat tutum, nisi Præfectus arcis, Iacobus Siaus, ab adversa factione corruptus, venientem exclusisset. Itaque, cum hostes prope vestigiis ejus institissent, neque, quo se reciperet, haberet, coactus est cum eis, quas habebat, copiis, aleam certaminis experiri. Initio cum satis acriter pugnaretur, procerumque prima acies loco cederet, Annandiani & eorum vicini, qui ad Occidentalem Scotiæ limitem accolunt, acriter gradum promoverunt: hi, cum longioribus uterentur hastis, quam qui ex adverso stabant, statim Regis mediam aciem fuderunt: ipse, equi casu debilitatus, in molas aquarias, non longe à loco ubi pugnatum erat, se recepit, eo (ut videbatur) consilio, ut naves, quę non longe aberant, conscenderet. Ibi, cum paucis deprehensus, occiditur. Tres eum fugientem proxime secuti, Patricius Grajus, familiæ suæ princeps, Sterlinus Kerius, & sacrificulus, cognomento Borthicus: incertum, à quo eorum percussus. Ejus cædis fama, licet incerta, per utrumque exercitum divulgata, fecit, ut, victoribus minus acriter instantibus, fugientium multo pauciores cæderentur: cum Rege enim non cum civibus, proceres, bellum susceptum videri, volebant. Cæsus est è Regiis Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes, cum paucis clientibus & propinquis: ex utraque parte, complures vulnerati. Hunc finem vitæ habuit Iacobus Tertius, vir non tam ingenio pravo natus, quam prava consuetudine corruptus. Nam cum, initio, magnæ & præclaræ indolis, animique vere Regii specimen dedisset, per Bodios primum, sed paulatim,

latum, in licentiam est effusus. Iis è medio sublatis, ab hominibus infimæ sortis in omnia simul vitia est præceps datus: tempora etiam corrupta, & vicinorum Regum exempla non parum ad eum evertendum iuverunt. Nam & Eduardus Quartus, in Anglia, Carolus, in Burgundia, Ludovicus Undecimus, in Gallia, Ioannes Secundus, in Lusitania, tyrannid. s. fundamenta jecerunt: Richardus Tertius in Anglia immaniſſime eam exercuit. Morti etiam Jacobi illa multa est ignominia, ut, in proximo conventu, omnium Ordinum decreto, jure cæſus judicaretur: cautumque ſit diligenter omnibus, qui adverſus eum arma tulerant, ne eares ipliſ. eorumve poſteris fraudi eſſet. Obiit, anno à Chriſto nato milleſimo quadringenteſimo, octuageſimo octavo, Regni, viceſimo octavo, ætatis, triceſimo quinto.

C I D . C D .

XX C I I X .

LIBER DECIMUSTERTIUS.

ACOBO Tertio, ad Junii, prope Sterlinum cæſo, qui ſectam adverſam ſequebantur, de exitu Regis adhuc incerti, retro Limnuchum caſtra moverunt. Ibi ad eos delatum, ſcaphas à claſſe ad terram comineare, ac ſaucios in naves comportare: inde ſuſpicio eſt, orta, Regem à claſſe receptum fuiſſe: itaque, motis Letham caſtris, miſſi à Principe (ita enim Scoti filium Regis, natu maximum, appellant) Præfeſtum claſſis evocant. Is erat Andreas Vodius, ſive quis malit interpretari, Silvius, Eques, & beneficiorum ſui Regis memor, & ſumma erga deſunctum benevolentia: qui cum negaret, ſe in terram egreſſurum, niſi acceptis obſidibus, dati, è ſupremo Ordine, Setonius & Flaminus. Rogatus à Conſilio Regio, Ecquid ſciret, ubi Rex eſſet, & quinam eſſent, qui, poſt prælium, ſcaphis ad naves veſti fuiſſent: De Rege, ſe quicquam ſcire, negavit: ſcaphis autem ſe cum fratribus deſcendiſſe, ut, una cum aliis bonis civibus, ſalutem ſui Regis tuerentur: ſed cum fruſtra, vitæ ejus opitulari, eſſent conati, in claſſem rediſſe: eique, ſi viveret, uni ſe parituros: ſin extinctus eſſet, ad mortis ultionem paratos. Cum multa præterea, adverſus rebelles, jaceret convicia. metu tamen, ne obſides violarentur, incolumis ad naves eſt remiſſus. Receptis obſidibus, cives Lethenſes ad concilium vocati, ac magnis pollicitationi-

tationibus sollicitati, ut, conscensis navibus, Andream Silvium oppugnarent: Responsum est ab universis, uno consensu, cum duas habere naves, cetera omnibus rebus ad bellum idoneis, ornatas, sociisque navalibus ita instructis, eamque in ipso Præfecto rei navalis esse scientiam, ut ne decem quidem naves in Scotia essent, quæ cum duabus illis auderent congregari. Ea igitur consultatione dilata, Edimburgum eunt. Ibi certiores de morte Regis facti, funus ei amplissimum faciendum, curant, ad Camiskenethum, Cœnobium Sterlino vicinum, ad vicissimum quintum diem mensis Junii.

C V. R E X.

Interea comitia, novo Regi creando, in certum diem indicunt. Pauci ad id munus, & fere conjurationis, adversus superiorem Regem, populares, convenere. Regno suscepto, statim novus Rex ad præfectum arcis Edimburgensis fœciale misit, qui ad deditorem eum sollicitaret: ea recepta, Sterlinum est profectus: arceque à præsidio dedita, est potitus. Rumore in Angliam, de rebus in Scotia turbatis, perlato, quinque naves Angliæ, è classi Regiæ delectæ, Forthæ æstuarium ingressæ, passim prædando, mercatoribus iter clauerunt, & multis excensionibus in utroque littus factis, loca maritima vehementer infestabant: major etiam rerum motus, à terrestribus civium copiis expectabatur. Nam cum inimicorum vires magis dissipatæ, quam fractæ, sui eriore prælo fuissent, quippe, quæ nec univærse affuerant, nec ex iis, quæ aderant, adeo multi cecidissent, ab animis, adhuc odio & invidia inflammatis, & fiducia sui elatis, major tempestas imminere videbatur. Augebat indignationem, quod non in Regiam, sed paucorum potestatem tot viri, genere & opibus clari, tam facile recidissent: titulum enim & nomen Regium penes adolescentem quindecim annorum, qui non regeret, sed à patris interfectores regeretur: vim autem imperii penes Duglassium, Heburnum, & Humium esse: quibus fiduciam augebant, quod omnia littora duabus classibus, Anglica & Scotica, essent infesta. His difficultatibus ut mederetur, novus Rex primum omnium statuit, copias maritimas reconciliare: ne aut illæ aliquid turbarent, ipso in longinquas regni oras, ad statum earum regionum ordinandum, profecto, aut in interiora Regni aditum darent Anglis, ad mediterranea loca expilanda. Igitur Andream Silvium, Regis morte jam passim divulgata, minus in causa fore obstinatum, ratus, cum fide publica in littus evocat: & periculo publico, &

infamia gentis universæ, quam pauca naves Anglicæ ita superbe contemnerent, ante oculos exposita, non solum in suas partes Andream traducit, sed etiam adversus Anglos armat, multisque suadentibus, ut in plures & majores saltem æquum numerum navium duceret, se suis duabus contentum, respondens, cum primum tempestas commoda incidit, recta adversus Anglos, qui ante Dumbarum oppidum stabant, vela fecit: & asperrimo prælio conferto, Lætham omnes captas perduxit: ac Præfectos earum Regi obtulit. Andreas à Rege munifice donatus, ejusque, in re militari, peritia, & militum virtus singulari laude honorata. Nec deerant ex eo genere hominum, qui Regum qualescunque res gestas admirantur, ac magnas etiam in majus extollant, qui, eam victoriam longe majoris mox secururæ manifestum esse omen, præfagirent. Interea procerum pars adversa, legationibus in omnes Regni partes missis, mutuo se cohortantur, ne præsentem rerum statum ferant: ne tot viri fortes parricidas publicos, qui alterum Regem occidissent, alterum in servitute tenerent, sibi tam superbe paterentur illudere: ac Regiæ salutis Defensores perduellionis arcescere, ipsos, omnis divini & humani juris violatores, pro Vindicibus decoris publici, se venditare, ac Liberatorum patriæ nomen usurpare, apud quos ne Rex quidem ipse liber esset: quippe, qui coactus sit, in patrem, eundemque Regem arma sumere, & eo nefarie cæso, paternos, amicos, & capitis defensores impio bello persequi. Multa hujus generis cum vulgo jactarentur, ad majorem odii flammam excitandam, Alexander Forbosius, clarissimæ familiæ princeps, Regiam interulam, sanguine fœdatam, & vulnerum vestigiis laceram, ex hastili longo pendentem, per Abredoniam & illustriora vicinarum gentium oppida circumtulit, & velut edicto publico, per præconem omnes ad fœditissimi facinoris ultionem conciebat. Nec minus impigre in regionibus Cisforthanis, Matthæus Stuartus, Levinæ Comes, homo genere & opibus clarus, & popularitate quadam honesta summis infimisque juxta carus, vicinos sibi Regulos accendebat: ac, jam satis valida manu comparata, cum per pontem Sterlini, Regiis oppidum tenentibus, penetrare non posset, per vadum, non procul à fluminis ortu, ad Grampii montis radices contendit, ut sociis se conjungeret. Id consilium cum Joanni Dromundo, per Alexandrum Macalpinum, ipsius clientem, qui hostibus se conjunxerat, esset indicatum, ac palam factum, in castris rebellium omnia adeo secuta

neglecta

neglecta esse, ut, quo quisque loco esset, sparsi tenderent, nec vigilis suis locis dispositos haberent, nec ullum rei militaris munus usurparent: Dromundus cum aulicis, ac paucis voluntariis, qui, operæ navandæ studio, se ad eos aggregarant, soporos invadit. Multis cum somno mors fuit continuata: cæteri inermes retro, unde venerant, præcipiti fuga ruunt: plures capti: sed à notis amicis pars dimissa: in eos tantum sævitum, qui contumeliosius scripserant, aut locuti fuerant. Auxit hujus victoriæ lætitiâ nuncius allatus, eisdem diebus, de prospera pugna navali Andrææ Silvii, adversus Stephanum bellum. Anglus enim, audito, quinque suorum naves à duabus Scoticis, longe etiam minoribus, superatas & captas fuisse, cum & ignominiam deletam cuperet, nec, justam belli causam obtinere posse, videretur: convocatis ducibus, rei maritimæ peritis, oblatisque navibus selectis, & navali apparatu, quantum vellent, hortatus est, ut hanc nominis Anglici maculam tollerent: magnis ostentatis præmiis, si ipsi Silvium, aut vivum, aut mortuum, ad se adducerent. Sed cæteris, qui virtutem hostis cum felicitate conjunctam noverant, cunctantibus, Stephanus Bullus, Eques notæ fortitudinis, expeditionem suscepit: & rei bene gerendæ occasio videbatur oblata, quod, Silvium è Flandria propediem reversurum, sciebat, eumque in reditu, incautum, non magno negotio posse opprimi, sperabat. Igitur tribus è Regia classe navibus electis, ac brevi instructis, littus Angliæ legens, ad Majum insulam, in æstuario Forthæ desertam, constitit, loci maxime naturam secutus, quod, ab omni parte, insula stationes habeat tutas, adversus omnes ventorum procellas: & mare ibi se in angustum cogat, ut nulla navicula præteriens latere posset. Interim è Scaphis piscatoriis, qui rei maritimæ peritiores haberentur, retentis, eorum aliquot continenter in speculis habet, ut naves hostium, agnitas, sibi commonstrent. Cum ibi, non multos dies, ad anchoras restitissent, Silvii naves, plenis velis advenientes, simul visæ & agnitæ sunt: & Bullus, sublatis anchoris, præcepta jam animo victoriæ, ad pugnam se comparat. Silvius tantum moratus, dum sui arma expediunt, suas naves in hostes concitat. Congrediuntur duo fortissimi duces, magnorum exercituum animos gerentes, ac tam obstinati pugnarunt, ut, incerta victoriâ, nox prælium dirimeret. Postridie mane, refectis viribus, duces, exhortati utrinque suos, certamen renovant: ac manibus ferreis (harpagonas vocant) in hostium naves injectis, velut pedestri ac stabili acie,

cõmi-

cominus decertarunt, tanta pertinacia, ut æstum relabentem nentri sentirent, donec ad cumulos arenæ in ostio Tai amnis delati essent. Ibi, minus alto mari, naves Anglorum, cum ob magnitudinem, regi minus facile possent, se dedere fuerunt coactæ: inde adverso Tao Taodunum tractæ, ibi manserunt, donec, sepultis mortuis, vulnerati medicis, ad curandum, distribuere-ntur. Hoc prælium incidit, in decimum diem mensis Augusti, anno, redempti generis humani, millesimo, quadringentesimo, nonagesimo. Paucis post diebus, Silvius, ad Regem profectus, Stephanum Bullum, naviumque præfectos, & cæteris honoratissimum quemque Regi obtulit: ac invicem ab eo laudatus, & muneribus est donatus. Rex captivos cum suis navibus una Regi Anglo, collaudata militum fortitudine, munifice reddidit: ut qui, non de præda, sed de gloria, certamen inissent, virtutemque, etiam in hoste, apud se honoratam esse ostendit. Henricus etsi suorum infelicem pugnam ægre ferret, tamen Regi Scotorum gratias egit: & magnificentiam ejus, & animi magnitudinem se libenter amplecti, est professus. Circa hæc tempora, monstrum novi generis in Scotia natum est, inferiore quidem corporis parte specie maris, nec quicquam à communi hominum forma discrepans: umbilicum vero supra, truncò corporis, ac reliquis omnibus membris geminis, & ad usum & speciem discretis. Id Rex diligenter & educandum, & erudiendum curavit: ac maxime in musicis, qua in re mirabiliter profecit: quin & varias linguas edidicit, & variis voluntatibus duo corpora secum discordia discutiebant, ac interim litigabant, cum aliud alii placeret: interim, velut in commune, consultabant. Illud etiam in eo memorabile fuit, quod, cum inferne crura lumbive offenderentur, utrunque corpus communiter dolorem sentiret: cum vero superne pungeretur, aut alioqui læderetur, ad alterum corpus tantum doloris sensus perveniret: quod discrimen etiam in morte fuit magis perspicuum: nam cum alterum corpus, complures ante alterum dies, extinctum fuisset, quod superstes fuit, dimidio sui computrescente, paulatim contabuit. Vixit id monstrum, annos viginti octo: ac decessit, administrante rem Scoticam Ioanne Prorege. Hac de re scribimus eo confidentius, quod adhuc supersunt homines honesti complures, qui hæc viderint. Victoriæ navalis fama ad Septentrionales perlata, & ipsi, omissis belli consiliis, domos suas abierunt. Hoc tumultu ita levi momento compresso, Rex, ad se-

ditiones

C I D.
C D. X C.

ditiones non modo in præsentia sedandas, sed in posterum omnino tollendas, animum adjecit. Primum conventum, qui indictus erat, in sextum Novembris diem, Edimburgi habuit. In eo multa salubriter, ad concordiam publicam stabiliendam, sunt decreta: in primis, ut animi facilius ad pacem coalescerent, culpa in paucos collata, pœnæ magna ex parte levata, aut omnino remissa. Cum de jure belli disceptaretur, Ioannes Leon Regulus Glammus capita quædam, à proceribus ad Regem de vac ficando missa, protulit, quibus Iacobus Tertius sæpe assenserat, ac subscripserat etiam: ac plane legibus illis concordiam cum proceribus confirmasset, nisi à pravis consultoribus animus ejus fuisset alienatus, atque eo perductus, ut, hostem veterem, adversus cives suos pugnaturum, in Regnum introducere, persuasus esset. Hanc ob consiliorum inconstantiam, Comites Huntillæus, Arellius, & Martialis, cum ipso Glammio, & plerisque aliis viris nobilibus, eum tum deseruerunt, atque ejus filium, Iacobum Quartum, ob animum ejus publicæ utilitatis & tranquillitatis amantem, sunt secuti. Post tatis longam disceptationem, tandem ab universis est decretum, qui in prælio Sterlinensi cecidissent, eos, sua culpa cæcos, videri: jureque eam cædem fuisse factam: eos vero, qui, adversus publicæ salutis hostes, fraudi occultæ honesta nomina prætexentes, arma ceperunt, nec culpæ, nec crimini esse obnoxios. Huic decreto, quibus in conventu publico sententiæ dictio est, subscripserunt, ut exterarum nationum Legatis, quos adventare rumor erat, sui facti rationem redderent. Multa alia ibi decreta sunt facta, quæ & pauperioribus ablata redderent, & potentiores leviter multarent, & utrique parti caverent, ne arma, tum sumpta, ipsis posterisve eorum fraudi essent. Hanc, in adolescente quindecim annorum, & victore, & in summa potestate collocato, moderationem adornabat magnopere benignitas, & promissorum fides, & (quod in primis vulgus admiratur) corporis dignitas, ac vividum & alacre ingenium. Itaque, cum nec avaro, nec crudeliter victoria exercebatur, & delicta bona fide condonarentur, brevi summa concordia inter factiones, & æquale partis utriusque studium, & amor erga Regem coaluit: pauci qui pertinaciores fuerant, modica pecunia, aut exigua parte agrorum mulrati, nemo fortunis omnibus exutus: & multæ, non in fiscum, sed in precium operæ navatæ cedebant. Huic Regiæ clementiæ gratiam adjiciebat, quod homines adhuc recentii

recenti memoria tenebant, quam levibus de causis, sub Rege superiore, viri clarissimi omnibus bonis excidissent, quamque dispares in eorum successissent locum. Principes quoque factionis adversæ, quo fidelioribus eis uteretur, affinitate sibi conjunxit: duas enim amitæ, ex diversis maritis, filias, Græciam Bodiam Alexandro Forbosio, Margaritam Hamiltoniam Matthæo Stuarto dedit uxores. Ita brevi, conciliatis omnium animis, tam jucunda pax, tanta tranquillitas, & velut ancillante fortuna Regiis virtutibus, tantus omnium frugum & fructuum proventus est secutus, ut, è seculo plusquam Ferreo, Ver aureum renatum fuisse, videretur. Rex autem latrocinia armis, cætera vitia judiciorum severitate cum compressisset, ne, in alios acer vindex, in seipsum indulgentior crederetur, ut omnibus palam esset, patrem, se invito, fuisse interemptum, catena ferrea, quoad vixit, se cingebat, cui, singulis annis, annulum unum adjiciebat: id quanquam, cædis auctõribus formidolosum esse, posset, tamen, vel miti Regis ingenio, vel factionis opibus confisi, omni motu publico abstinerunt. In hac communi universorum, ac privata singulorum lætitia, septimo fere, ab inito regno, anno, Petrus Varbecus in Scotiam appulit. Sed, ante quam causam ejus adventus explicem, pauca mihi supra sunt repetenda. Margarita, Henrici Quarti, Regis Anglorum, soror, cum Carolo Burgundo nupsisset, ea Henricum Septimum, factionis adversæ ducem, quibuscumque posset rationibus, si non evertere, saltem exercere, statuit. Id autem ut facilius efficeret, Petrum quendam Varbecum Regni æmulum ei excitavit. Erat autem is adolefcens Tornaci (quod est Nerviorum oppidum) humili loco natus, sed ea forma, ingenio, statura corporis, atque oris dignitate, ut facile Regii generis fidem faceret. Verum, cum ita diu, propter inopiam, peregre vixisset, ut vix à suorum paucis agnosci posset, multarum nationum linguas addidicerat, atque ad summam impudentiam & os & animum offirmaverat. Hunc Margarita (quæ, ad omnes occasiones turbandi rem Anglicam intenta, advigilabat) cum esset nacta, aliquandiu apud se occulte habuit, donec eum edoceret, quibus factionibus Anglia laboraret: quos amicos, inimicosque illic haberet: perficeretque, ut omnem Regii generis seriem, quæ item singulis prospera, vel adversa evenissent, teneret. His ita comparatis, cum jam maturum videretur fortunam experiri, hominem occulte curat, cum honesto comitatu, primum in Lusitaniam, deinde in Hiber-

Hiberniam mittendum: ibi magno concursu, & vulgi applausu, velut Eduardi Regis filius, receptus, sive suoapte ingenio, ad simulandum composito, atque arte etiam adjuto, sive barbarorum hominum credulitate fretus, magnum brevi motum excitaturus, videbatur: cum bello repente, inter Gallos & Anglos, exorto, à Carolo Octavo, magnis pollicitationibus, ex Hibernia vocatus, Lutetiam venit, illic honorifice, ac Regio cultu, adjectis etiam satellitibus habitus, & ab Anglis exulibus, qui tum ibi frequentes agitabant, in spem certam Regni adductus est. Sed, eo tumultu conditionibus sopito, clam ex aula Gallica, metu, ne dederetur, in Flandriam se contulit: atque à Margarita, ceu tum primum ab ea visus, magno studio cultus, & aulicis ostentatus, & sæpe, multis præsentibus, omnem fortunæ suæ fabulam iterare, jussus: Margarita, velut eam tum primum audisset, ad singulos tum prosperos, tum adversos eventus, ita simulatis affectibus, orationi ejus subserviebat, ut omnibus faceret fidem, se pro veris, quæ audisset, accipere. Post unum & alterum diem, Petrus, Regio cultu procedere, jussus, adhibitis triginta stipatoribus, ac nomine Albæ rosæ (quod insigne factio- nis Eboracensis apud Anglos est) commendatus, verus & indubitatus Anglici regni hæres prædicatur. Hæc ubi fuerunt, primum per Flandriam, deinde per Angliam, divulgata, ita populi animos erexerant, ut magna ad eum concurreret frequentia, non eorum modo, qui, legum formidine, in asy- lis aliisque locis latitabant, sed hominum etiam nobilium, quibus aut suæ res non satis placebant, aut novarum rerum erat cupiditas. Sed cum longior mora, quam Petrus, vires novas adjecturam, sperabat, præsentibus, emergente in lucem mendacio, paulatim imminueret, statuit, belli fortunæ rem committere: itaque, comparata modica manu, paucis suorum in littus expositis, Cantianorum erga se voluntatem frustra tentavit. Omnibus, qui in terram descenderant, circumventis, in Hiberniam cursum flexit: nec ibi quoque pro spe acceptus, in Scotiam navigat, gnarus, raram, nec unquam fere diuturnam, inter Scotos Anglosque, esse concordiam. Hic cum, ad Regem admissus, Eboracensis familiæ ruinam, suasque calamitates, quam maxime potuit, miserabiliter deplorasset, eumque vehementer obtestatus esset, ut Regium sanguinem ab hac contumelia vindicaret, Rex, cum bene sperare, jubet, polliceturque se effecturum, ne, frustra ejus auxilium rebus suis afflictis, postulasse, existimetur. Paucis post diebus, convocato concilio, Petrus introductus lamentabiliter de

de sua fortuna differuit: Se cum è Rege, florentissimo suæ ætatis, ad summam spem natus esset, præmatura morte patris destitutum in Richardi patruï tyrannidem pene prius incidisse, quam calamitatis ejus sensus ad se pervenire posset: Fratre majore crudeliter extincto, se à paternis amicis substractum, in eo regno cujus hæres jure esset, ne in summa quidem inopia, precariam vitam ducere ausum: Apud exterarum gentes ita vixisse, ut fratris extincti (qui ex illis miseris fuisset ereptus, repentina morte) conditionem, præ his, quæ ipse ferret, felicem duceret: Se enim, ad fortunæ ludibrium, servatum, ne hoc quidem reliquum habuisse, ut, calamitatem suam apud exteros, quo eos ad misericordiam adduceret, deplorare, auderet: postquam autem, quis esset, profiteri cœpisset, omnibus advertæ fortunæ telis peritum esse: ad priores enim miseras quotidianum insidiarum accessisse periculum, callidissimo inimico nunc vitam suam ab hospitiis mercante, nunc cives clanculum sollicitante, qui, simulata amicitia, secreta rimarentur, veros amicos corrumpere, latentes detegerent, & falsis criminibus genus infamarent apud vulgus: Margaritam amitam, nobilesque Anglos, qui ipsum agnoscerent, conviciis proscinderent: eam tamen, conscientia sua adversus maledicentiam inimicorum fretam, & misericordia erga suum sanguinem permotam, ejus inopiam suis fortunis sustentasse. Tandem, cum in muliere & vidua id tatis non satis præsidii videret, se vicinos Reges & Nationes circumisse, rogantem, ut communes casus respicerent, ne Regium sanguinem, violentia tyrannidis oppressum, in luctu, miseris, & formidine sinerent contabescere: se vero, etsi in gravissimis malis versetur, non ita animo esse dejectum, ut non speret, aliquando fore, ut amicorum (quos plurimos adhuc habeat, in Anglia & Hibernia) auxilio restitutus, pro merito cuique gratiam referre, posset, præsertim adjunctis ad suam sectam Scotorum viribus: per quos si in Regnum redeat, brevi futurum, ut intelligant, firmissimum amicum sibi paratum: & eo tempore paratum, quo veri amici conciliari soleant: tanti autem benefici se suoque posteros ita perpetuo memores fore, ut, omnem melioris fortunæ accessionem debere se eis, libenter faterentur. Addidit præterea multa, de Regis laudibus, partim vera, partim qualia præsens fortuna exprimebat. Post hæc dicta, cum Petrus reticuisset, Rex eum revocatum, bono animo esse, jussit: se de postulatis ejus ad concilium relaturum:

rum: eorum sententiam, etsi sibi sit necesse in rebus gravi-
 bus sequi, tamen, utcumque illi decernerent, se effecturum, spon-
 det, ne cum aliquando ad se confugisse pœniteat. Petro egres-
 so, cum sententiæ rogarentur, prudentiores, & quibus major
 erat rerum usus, rem integram rejiciendam, censebant: sive,
 quod vana, quæ prætenderentur, existimarent: sive, quod plus
 è bello prospicerent periculi, quam è victoria, etiam si certa es-
 set, emolumenti expectarent. At major pars, vel, ob imperi-
 tiam rerum, & animorum inconstantiam, vel, ut Regi gratifica-
 rentur, nunc de causa Petri differendo, ut quæ esset justissima,
 fortunam hominis commiserabantur: nunc, rebus in Anglia
 turbatis, animisque ex civili discordia adhuc fluctuantibus, oc-
 casionem arripiendam, & quod Angli semper facere consue-
 verunt, id se aliquando experiri debere, ut inimicorum adversa
 tempora ad suum usum traherent: victoriamque jam sibi ante
 classicum augurabantur, præsertim, adjunctis magnis Anglo-
 rum copiis: quæ si spe hominum infrequentiores convenirent,
 tamen è duobus alterum sponte secuturum, ut vel victores tan-
 to beneficio Regem sibi obnoxium in Regiam sedem colloca-
 rent: ab eoque, quæ vellent, omnia impetrarent: vel si, absque
 certamine rem transigere possent, Henricum, sedatis motibus
 domesticis, nondum Regno confirmato, in quas vellent, con-
 ditiones pertracturos: quod si facere cunctetur, bello semel
 moto, permulta, quæ nunc laterent, sponte se oblatura. Hæc
 cum major pars censuisset, Rex, novarum rerum cupidus, in
 eam sententiam inclinavit, ac cæteros secum traxit: nec post id
 cessavit, Petrum, honorificentius tractando, Ducemque Ebo-
 racensem appellando, populo ostentare: nec hac beneficentia
 contentus, Catharinam Gordoniam, Comitissæ Huntileæ filiam,
 ac, præter splendorem generis, forma commendatam, ei uxore
 dedit, hac affinitate in spem fortunæ melioris eum confir-
 maturus. Interea, ex Consilii decreto, Rex, comparato exerci-
 tu, in Angliam ducit, primum circumspicte, & agmine ad præ-
 lium, si qua repentina vis ingrueret, parato. Deinde, ut, per
 equites missos exploratum, cognovit, nullum exercitum, nul-
 lam hostium manum usquam coisse, dimissis, ad prædandum,
 cohortibus, brevi pene totam Northumbriam, late in omnes
 partes fusa populatione, vastavit. Hæc per aliquot dies dum
 geruntur, neque Anglorum quisquam ad Petrum deficeret, &
 nunciatum Regi esset, per vicinas regiones exercitum conscri-
 bi, periculosum ratus, suos, præda graves, expeditis & recentibus

Anglorum copiis obijci, statuit, in Scotiam redire, ac, deposita præda, cum primum per anni tempus liceret, novam expeditionem parare. Neque metuebat, ne Angli abeuntem sequerentur, ut qui non ignoraret, neque subitarium militem diu in castris posse contineri, neque per inopem, & nuper vastatam regionem posse, nullis ante præparatis com meatibus, sequi. Et Petrus, contra quam spera verat, nullis Anglorum auxiliis ad se coeuntibus, veritus, ne, si diutius in hostico morarentur, com menta sua palam fierent, velut & ipse sententiam Regis probaret, eum adit: &, compositis vultu & oratione ad misericordiæ habitum, rogat suppliciter, ne in regnum sibi debitum, & civium suorum cruorem tam hostiliter sæviretur: tanti sibi nullum esse dominatum, ut suum sanguinem ita profundi, & solum patrium ferro flammaque sic miserabiliter vastari cerneret. Et Rex, prope jam intellecto, quo intempestiva hominis illa clementia spectaret, respondit, se vereri, ne regnum illud, in quo nemo eum non modo Regem, sed nec civem agnosceret, non sibi, sed hosti suo capitali servet. Ita, de communi sententia, domum reditur, & exercitus dimittitur. Rex Anglus, de motu & reditu Scotorum certior factus, expeditione adversus eos in proximum annum decreta, validum exercitum conscribi, jubet: ipse interea, ne hiems iners esset, Ordinum conventum habet: ibi concilio ejus, de bello Scotico, comprobato, in subsidium leve tributum populo indicitur: sed quod gravius domi bellum excitavit, quam, cui reslinguendo foris erat destinatum. Querebatur enim vulgus, tot bellis, intra paucos annos gestis, juventutem delectibus esse absumptam: rem familiarem valde attenuatam, proceres, & consultores Regis non modo iis calamitatibus non commoveri, sed in pace nova bella quærere: nova rerum omnium egentibus tributa imponere, ut, quos ferrum non absumpserit, hi inopia & miseriis conficiantur. Hæ querimonix cum publicæ fere essent, Cornavii longe præ cæteris indignabantur, quippe cum agrum magna ex parte sterilem colerent, bellum, eis magis quæstuosum, quam sumptuosum esse, consueverat. Igitur homines bellicosi, qui, rem familiarem magis peculio castrensi augere, quam tributis imminuere, solebant, primum coactores & ministros Regis occidunt: deinde tam audacis facinoris, unde receptus ad misericordiam non erat, sibi conscii, multitudine ad arma indies affluentius properante, Londinum versus iter capeunt. Sed de his motibus, quos longius prosequi animus non est, satis ad meum institutum

arbitror

arbitror dicere, quod, totum eum annum, Cornavii Regem Anglum ita exercuerunt, ut, arma copiasque ad bellum Scotticum paratas, in rebelles vertere, sit coactus. Interea Scotus, qui animo præceperat, hostem superiora damna non passurum inulta, & per exploratores cognoverat, ingentes in se copias parari & ipse ex adverso cogit exercitum, eo consilio, ut, si Angli priores eum invaderent, ipse sua tueretur: sin minus, expeditione in hosticum facta, vicina suis finibus loca ita devastaret, ut non modo militem, sed ne, ad cultores agrorum alendos, solum (alioqui tenue) necessaria suppeditaret. Verum, nuncio de Cornavorum tumultu allato, statim Angliam cum magnis copiis ingressus, bifariam suos divisit: partim, ad Dunelmenses agros populandos, missis, cum reliquis ipse Noramam arcem validam, ad Tuedam in colle præalto sitam, oppugnare aggreditur. Sed nec hac, nec illac magnum operæ precium factum. Nam Ricardus Foxius, Dunelmensis Episcopus, vir summa prudentia, è staturei Anglicæ turbato suspicatus, Scotum tantam rei bene gerendæ occasionem non omisurum, arces aliquot validis præsidis communivit: Pecora, quæque alia ferri agive poterant, in loca aut natura tuta, aut amnibus & paludibus impedita, transferenda curavit: Comitemque Surrium, qui magnas in agro Eboracensi copias habebat, accersit. Igitur incendiis in agros modo sævitum est: & Norama valide à præsidio est defensa: ita, nulla re memorabili gesta; Scoti domum redierunt: Angli, eos brevi secuti, Atonam arcem modicam, prope in ipso limite sitam, everterunt: deinde & ipsi quoque, nullo operæ precio facto, ex hostico excesserunt. Inter hos motus, externos & civiles, venit in Angliam Petrus Hias, vir prudentiæ singularis, & ut illa ferebant tempora, non indoctus, à Ferdinando & Isabella, Regibus Hispaniarum, missus. Ejus Legationis summa erat, Ut Catharina, eorum filia, Arcturo, Henrici filio, collocata, nova affinitas, & ex ea necessitudo contraheretur. Eum cum, de affinitate, Anglus libenter audisset, cuperetque etiam, eo interprete, cum Scoto (à quo ipse, parum è dignitate sua putabat, ut pacem peteret) bellum finire, Petrus libens negotium suscepit: ac profectus in Scotiam, cum, varie versando Iacobi animum, tandem ad quietiora consilia eum flexisset, scripsit ad Anglum, se sperare, pacem non difficulter coire posse, si ipse aliquem è suis, hominem prudentem, ad statuendum de conditionibus, mitteret. Anglus, ut homo fortunæ inconstantiam sæpe expertus, suorum animis è domestico

tumultu adhuc ferocibus, nec tam clade fractis, quam irritatis, jubet, Ricardum Foxium, qui in arce sua Norama se continebat, consilia cum Hiala communicare. Hi cum Iedburgi cum Scotorum legatis, per aliquot dies, disceptassent, multis ultro citroque jactatis conditionibus, nihil certi statuere potuerunt. Pax quo minus coiret, maxime impediēbat Henrici postulatio, qui æquum censebat, Petrum Varbecum, hominem fraudulentum, & multarum turbarum auctorem, sibi dedi. Id cum Iacobus obstinate negaret (neque enim honestum sibi esse, hominem Regii generis, primum supplicem, mox affinem, violata fide, hostium ludibrio tradere) infecta re, è colloquio discessum est. Spe tamen non penitus abjecta, induciæ in aliquot menses factæ, dum Iacobus Varbecum, salva fide, ab se dimitteret. Cum jam, ex colloquio cum Anglis, magnisque aliis indicis, falsa illa, de genere & fortuna Petri, fabula dilucere cœpisset, Rex, eo ad se vocato, beneficia in ipsum collata, singularemque suam benevolentiam, cujus ipse optimus esset testis, commemoravit: in primis, quod, ejus causa, bellum cum opulentissimo Rege suscepisset, ac jam alterum annum gessisset, magno cum hostium incommodo, & civium vexatione: se pacem honorificam, ultro, si eum dederet, oblatam, recusasse: ea in re, cum civium, & hostium animos juxta offenderet, se nec velle, nec posse consensui eorum amplius resistere. Petit ab eo, ut circumspiciat, siue bellum, seu pax placeat, commodiorem exilio locum: sibi decretum, pacem cum Anglo facere, factamque sanctè colere, & quicquid eam perturbare posset, à se procul segregare: nec Petrum queri posse, se prius à Scotis, quam ab Anglis, quorum fiducia bellum Scoti moverunt, destitutum. Utunque autem hæc se haberent, se eum viatico, rebusque ad navigandum necessariis, profecuturum. Varbecus, et si præter spem discessu angebatur, nihil tamen remittens de simulata animi magnitudine, paucis post diebus, cum uxore & familia in Hiberniam navigavit: atque inde brevi in Angliam, & cum reliquis Cornavianæ conjurationis sese conjunxit. Ibi cum multa attentasset, neque quicquam succederet, tandem captus, & vitæ superioris ludibria passus, laqueo vitani finivit. Seminario belli, inter Scotos & Anglos, prope extincto, rebusque ad pacem spectantibus, è levi occasione subito animis irritatis, seivissimum bellum, prope exarsit. Juvenes aliquot Scoti cum (ut in pace fieri solet) in oppidum Noramam, arci propinquum, sæpius convenissent, ac, per ludum & lasciviam, tam familiariter

riter cum vicinis, ac fluvio tantum, nec eo quidem lato, diremptis, comessarentur, quam si domi fuissent, custodes arcis, ex residuo superioris belli odio animis infensis, & per jurgia irritatis, cum, velut speculatores, Scotos arguerent, à rixa ad manus ventum est: multis vulneribus utrinque acceptis, Scoti numero inferiores, aliquot suorum amissis, domum redeunt. Resapius in conventibus, inter Limitum præfectos, agitata, Iacobus, vehementer iratus, fœciale ad Henricum mittit, questum, de violatis induciis, & Anglorum inconstantia, in pactis servandis: ac, nisi satisfiat ex legibus, quæ, ex utriusque populi consensu, de rebus repetundis, sanctæ essent, bellum denunciare, jussit. Anglus, fortunæ violentia à primis usque incunabilis exercitus, & ad pacem pronior, respondit. Quicquid hujus patratum esset, se quidem invito, atque etiam ignaro factum: si quid temeritate præsidarii militis secus commissum esset, se, salvis fœderibus, curaturum, ut ea de re quæstio habeatur, ac de noxiis pœna expetatur. Verum, cum ea res lentius ageretur, id responsum eo visum est tendere, ut, dilata pœna, spatio temporis invidia evanesceret, ideoque animum Iacobi magis accendit, quam leniit. Ricardus Foxius, Dunelmi Episcopus, qui arcis erat dominus, cum ferret moleste. causam solvendi fœderis à suis ortam, id ne fieret, literis officii & humanitatis plenis subinde missis, homo, summa prudentia & dicendi peritia, Iacobi animum ita flexit, ut rescriberet, libenter se cum eo collocaturum, non modo de recenti injuria, sed de aliis negotiis, quæ ex usu gentis utriusque forent. Is, consulto ac assentiente primum suo Rege, ad M.rossium, ubi tum Iacobus erat, venit. Ibi, post vehementem querelam, de injuria ad Noram accepta, prudente & gravi Foxii oratione delenitus, offensam quidem, concordiæ causam, cujus se cupidissimum esse ostendebat, remisit: cætera sine arbitris acta: quorum hæc, ut postea cognitum est, summa fuit: se semper non modo pacem, sed quo arctius ea coalesceret, etiam affinitatem cum Henrico cupiisse: ac nunc etiam cupere. Quod si Henricus induceret in animum, Margaritam filiam despondere, sese sperare, eam rem in utriusque Regni emolumentum cessuram. Foxius vero, cujus auctoritatem jure maximam esse domi, sciret, si, ad eam affinitatem conciliandam, suum studium adjungere vellet, se non dubitare, facile omnia conventura. Ille suam operam libenter est pollicitus: atque, in aulam Anglicam pro-

C I D. I D

fectus, re cum Rege communicata, spem Scotorum legatis fecit concordiam inter Reges facile coituram. Ita demum, tertio post anno, qui fuit Millesimus, quingentesimus, iisdem fere diebus Margarita, Henrici natu major filia, Iacobo quarto, & Catherina, Ferdinandi Hispani filia, Arcturo, Henrici primogenito, desponsa fuit: nuptiæ, altero post anno magno apparatu celebratæ fuerunt. Secundum nuprias, rebus tranquillis, Aulaque, à studio armorum, ad lusus & lasciviam conversa, nihil aliud, quam spectacula, pompæ, & convivia, & saltationes conspiciebantur: ac veluti perpetui quidam ludi, & ludorum causa, dies feriati agitabantur: edebantur & certamina equestria frequenter, maxime ad morem Gallicum: intercurrere etiam (velut tragici actus) provocationes hominum, latrocinio vivere assuetorum, Rege, ad ea spectacula, se facilem præbente, ut qui, cædem eorum in lucro ponendam, existimaret. Horum ludorum fama cum ad exteras gentes permanisset, multi perigrini, ac potissimum è Gallia, virtutis ostentandæ cupidi, quotidie adventabant: & à Rege benevole & liberaliter excipiebantur, & dimittebantur. Nec in has modo ludicras exercitationes, sed etiam ædificationes, Sterlini, Falcolandiæ, aliisque diversis in locis, atque in Monasteriorum substructiones magnos sumptus fecit: ad navium autem fabricationes longe maximos: tres enim eximia magnitudine naves ædificavit, multasque mediocres: sed omnium admirationem & sumptus, & apparatus una longe superavit, qua nullam hominum memoria in Oceano majorem viderat: cujus ut præteream descriptiones, à nostris hominibus proditas, & mensuram aliquot locis servatam, illud satis perspicue magnitudinem ejus indicat, quod Franciscus, Rex Galliarum, & Henricus Octavus, Rex Anglorum, æmulatione stimulati, cum uterque, paulo capaciorem navem extruere, conati essent, & jam utraque perfecta, & omnibus rebus ad navigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine sua, immobiles & ad omnem usum incommodæ essent. In hæc igitur opera, quæ diximus, cum magnos sumptus fecisset: & exhaulto jam ærario novas conficiendæ pecuniæ rationes comminisci, fuisset coactus, inter alias, auctore, ut creditur, Gulielmo Elfinstonio, Episcopo Abredoniensi, rem est aggressus, universæ Nobilitati valde molestantam. Inter agrorum apud Scotos jura, unum genus, quo dominus vel emptæ, vel donatæ prædia ea lege obtinet, ut, si possessor moriens pupillum relinquit hæredem, tutela ejus ad Regem,

Regem, vel alium quemcunque dominum superiorem pertineat: omnisque fructus usque ad ætatis annum vicesimum primum expletum. Est & alia servitus huic generi agrorum adjuncta, ut, si possessor, sine assensu superioris domini, supra dimidium agri vendat, totus ager ad supremum dominum redeat: Hæc lex, ut parum æqua, & ab adulatoribus aulicis, qui, fisci commoda promoverent, introducitur, cum diu jacuisset. Rex admonitus, aliquid pecuniæ ab ejus violatoribus corradendi posse, legem exercere jussit: Eam quæstionem Recognitionem vocarunt. Hæc pecuniæ conficiendæ ratio, quanquam nemo bonis omnibus everteretur, prope vulgo molestior erat, quam patris avaritia: injuria enim ad plurimos atque honestissimum quemque pertinebat: quod sub duobus proximis Regibus, per bella non solum externa, sed etiam civilia, memoria ejus legis prope erat abolita: ideoque, cogebantur, suos agros à procuratoribus fisci redimere, aut eorum parte aliqua cedere. Tantis tamen amor civium, ad quos id pertinebat incommodum, ob alias virtutes, tantaque erga Principem reverentia erat, ut ea hominum indignatio citra motum constiterit. Sed, cum nec Rex modum faceret sumptibus, nec desissent (perpetuum aulæ malum) adultores, qui id vitium, sub honestis nominibus splendoris & magnificentiæ, alerent, in animum induxit, in Syriam proficisci, ut immanem illum luxum, quem nec sustinere, sine pernicie, nec omittere posse, salvo pudore, videbatur, per absentiam imminuere assuesceret: prætendebatur profectio honestum velum, ut expiaret illam culpam, quod adversus patrem suum in acie stetisset armatus. Hujus autem sive veræ, sive ostentatæ pœnitentiæ, quam in omni sermone præferebat, dederat, ut ante commemoravi, ab initio statim Regni, significationem. In hanc profectioem classem jam ornaverant, & comitum principes descripserat: ac Reges vicinos per Legationes fecerat certiores: multi quoque velut eodem voto se obstrinxissent, barbam & capillos promittebant: brevique soluturus credebatur, nisi, in id maxime intento, objecta fuissent impedimenta: jam enim futuri belli suspitio, inter Gallum & Anglum, gliscebat: nam & Anglus non satis æquo animo successus Gallorum in Italia ferebat: & à Julio Secundo Pontifice, & Ferdinando Hispano, socero, in societatem sollicitabatur, & Venetis, & Helvetiis ad hos adjunctis, & Maximiliano (etsi plerunque sua consilia, ex rerum eventu, moderaretur) accessuro, conjuratio tot gentium tam firma cun-

Etis apparebat, ut Gallia, tot copiis undique erumpentibus, opprimi posse videretur. Rex Angliæ, & ætate, & Regni florentis opibus tumidus, & rerum gerendarum cupidus, conjungeret se eis, avebat: sed honestam, quam bello prætexeret, causam quærebat. Cum autem uterque alterius consilia, per exploratores, cognosceret, neque Franco persuaderi posset, ne adversus Pontificem Romanum Henrici amicum, arma ferret, tandem fœcialis in Galliam missus, qui Normaniam, Aquitaniam, Andegavos, (veterem Anglorum in Gallia ditionem) reposceret. Sed cum, nec his minis, bellum in Italia intermitteretur, Anglus, bello Gallis indicto, exercitum in Cantabros, ut se Ferdinando focero conjungeret, mittit: & ipse expeditionem in Gallum adornat. Jacobus autem Scotus, quanquam, neutri adesse, decrevisset, tamen in Gallum pronior, classem, cujus antea meminimus, mittere statuit, dono Annæ Reginæ Francorum, ut magis amicitia pignus, quam, ad rem gerendam, subsidium videri posset: Ecclesiasticus quoque Ordo, largitionibus Gallicis assuetus, suum studium Ludovico volebat ostentare: sed cum id aperte non auderent, ab Anglo sui Regis alienandi, causas circumspiciebant. Missus est, ex eorum factione, qui Gallo studebat, in Angliam, Andreas Formanus, tum Episcopus Moraviensis, ut ab Henrico peteret magnum pondus auri argentique facti, cujus major pars in mundo muliebri erat. Hæc pecunia legata dicebatur ab Arcturo majore, Henrici fratre, Margaritæ sorori, quam, Scoto nupsisse, ante ostendimus. Henricus autem (ut credibile est) causam belli quæri, ratus, benigne respondit: non modo, si quid deberetur, sed si quo alio Jacobus egeret, nulla in re se ei defuturum. Hoc responso accepto, Jacobus constituerat Gallum, si qua in re alioqui posset, juvare, sed prorsus, ab Angliâ invadenda, abstinere: eundemque Formanum in Galliam misit, qui hæc Ludovico annunciarer. Interea, quoniam audierat, magnos belli maritimi apparatus utrinque fieri, classem, de qua diximus, statim ad Annam mittere, decrevit, ut ante belli initium, si fieri posset, illuc appelleret: ei præfecit Jacobum Hamiltonium Arania Comitem, & cum primum commodum fuit, vela facere, coegit. Sed Hamiltonius, vir minime malus, verum pacis, quam belli artibus instructior, sive periculi metu, sive naturali inertia, omisso in Galliam itinere, ad Rupem Fergusii oppidum Hiberniæ, adversus Gallovidiam situm, appulit: urbem spoliatam incendit, atque inde, tanquam re bene gesta, in Scotiam, ad Aeram portum

tum Collæ, vela fecit. Rex, de ejus reditu certior factus, ac, supra quam dici posset, iratus, nec minis nec convitiis adversus eum sibi temperare, potuit: iram etiam ejus incendebant, è Gallia, literæ Annæ Reginæ, blanditiis ad bellum Anglicum illicientes, & alteræ, Andræ Formani promissionem de classe mittenda, velut vanam, omnium sermonibus exprobrari, significantes. Rex, ut huic malo mederetur, quoad posset, ex consilii sententia, Hamiltonium, qui cursu, quem tenere jussus erat, omisso, urbem nunquam Scotis inimicam & tum Regum scœdere conjunctam, crudeliter vastasset, bellumque non indictum amicis intulisset, abrogata classis Præfectura, ad se venire jussit: successoremque ei destinaverat, Arcibaldum Duglassium, Angusiæ Comitem, misso, cum eo Andrea Silvio, qui classem reciperet. Sed Hamiltonius, ante adventum eorum, per amicos de Regis erga se voluntate certior factus, statim vela in altum fecit, ac fortunæ incertæ potius, quam irato Regi se committere, elegit. Dum autem Galliam petit, diu adversis ventis, ac scœdis tempestatibus jactatus, dissipata, ac multum vexata classe sero, ac maritimarum rerum cura apud Gallos deposita, in Britanniam minorem appulit: ibi navis illa, tanto sumptu ac labore ædificata, sublatiis armamentis, in portu Brittonico computruit. Interea domi, aliæ discordiarum causæ subortæ sunt, quæ Scotum ab Anglo penitus alienarunt. Regnante adhuc Henrico Septimo, Robertus Carus, Eques nobilis, ob egregias virtutes, Iacobo ita acceptus erat, ut eundem & Pincernam sibi principem, & machinarum bellicarum, & medii limitis præfectum crearet. Is, cum acer latrociniorum vindex esset, non majorem Regis gratiam, quam limitaneorum odium sibi conciliavit. Igitur cum & Angli, & Scoti quorum licentiam judiciorum severitate, comprimebat, si qua daretur occasio, juxta ejus exitio imminerent, tandem in conventu solenni, qui inter Anglos & Scotos rerum repetundarum causa, solet agitari, orta altercatione, tres Angli, homines audacissimi, Ioannes Heron, Lilburnus & Starhedus aggressi, unus lancea aversum transfixit, reliqui jam faucium confecerunt. Cum res ad bellum spectare videretur, Henricus Rex, vir alioqui justus, nec minus facinori turpissimo, quam Iacobus, infensus, perfecit, ut Ioannes Heron, Ioannis frater, Furdi Comarchus, & Angli limitis præfectus, cum Lilburno (nam duo reliqui fuga vitæ consuluerunt) Scotis dederentur: quibus acceptis, & in Fascafellum arcem inclusis, Lilburnus ibi discessit. Illud quoque, in manifesti cri-

minis expiationem, statutum est, ut, in conventibus Angli priores fidem publicam, solum Scoticum ingressi, peterent, ibique conventus haberent: & legati Anglorum, multa verborum & decretorum honorificentia, crimen à conscientia publica removerent. Duo reliqui percussores in Anglia interiore latuerunt, usque ad Henrici Octavi regnum, nec tamen pœnas effugerunt: nam cum Regem adolescentem, opibus ferocem, suâque vires ostentandi cupidum, cernerent, è latibulis prodierunt: & Heron quidem, propinquorum potentia fretus, palam domi versabatur, & occulte latrones in Scotiam submittebat, ad pacem turbandam: bello semel moro, veterum injuriarum oblivionem, & novarum impunitatem sperans: Starhedus vero, prope nonaginta millia passuum, à Limite, domicilio constituto, se longinquitate tutum putabat: Andreas autem Carus, Roberti filius, qui, odororum semina, mox in bellum eruptura, jam tum jaci videbat, veritus, ne armis semel publice susceptis, vindictâ cædis paternæ sibi periret, duobus suis clientibus, è familia Tatorum, persuadet, ut, dissimulato habitu, Starhedo perniciem moliantur. Illi, facinore suscepto, domum ejus, quod tam procul à Limite habitaret, securi noctu ingressi, dominum trucidant, & caput abscissum ad Andream apportant. Ille, in vindictæ expetitæ testimonium, Edimburgum id mittit, & in loco maxime celebri affigendum, curat. De Herone suo loco dicemus. Excepit hanc veterem injuriam novum facinus, quod sopitam Scoti Regis iram verius, quam extinctam resuscitavit, Erat, ea tempestate, mercator Scotus, Andreas, cognomento Britannus: ejus pater cum, spoliata nave, cæsus crudeliter à Lusitanis fuisset, causâ ab Andrea filio in Flandria (quod cædes ibi facta fuisset) acta: damnati Lusitani cum judicatum non solverent, nec Rex eorum, per fœcialem, à Rege Scotorum admonitus, cives suos cogeret, de cæde & latrocinio satis facere, Andreas à Rege suo, ad omnes principes & civitates, Oceanum accolentes, diploma impetravit, ne, si Lusitanos, juris publici violatores, vi & aperto bello persequeretur, pro pirata aut latrone haberetur: intra paucos menses, magnis eos damnis affecit. Eorum autem legati, jam bello Gallico, adversus Iulium Secundum, flagrante, & cum Anglis, in Iulii partes ascitis, mox futuro, Henricum adeunt: Andream hominem impigrum & audacem, & à quo ipsi Anglorum veteres amici maximo damno essent affecti, certum ei, adversus Gallos rem gerenti, hostem futurum: nunc facile securum opprimi posse: ac facti, si
qua

qua esset invidia, nominis piratici obtentu posse regi. Id si faciat, & suorum civium commodis prospexiturum, & Regi affini & amico gratificaturum. Hac oratione, Lusitanus Anglo facile persuadet ut, Andreae insidias collocari, jubeat. Missus, ad id, à Rege Thomas Havartus, maritimarum rerum Praefectus, duas, è classe Regia, naves firmissimas ornat, & ad Dunos (ita cumulos arenarum, recedente aestu, eminentes vocant) eum, è Flandria domum redeuntem, expectant: ac mox in nave modica, minore etiam comitatum, cernunt, & invadunt. Andream Havartus ipse aggreditur, & acri pugna conferta, licet rebus omnibus esset superior, vix tandem domino cum suorum pluvimis interemto, navem capit. In ipso certe Andrea tantum animi, in rebus deploratis, superfuit, ut, aliquot plagis faucibus, crure etiam altero globo ferreo confraeto, arripiens tympanum, donec spiritus cum vita eum defecisset, bellicum sonuerit & suos, ad fortiter dimicandum, sit hortatus. Minor navis, quæ se, impari hosti cernens, in fugam dederat, minore certamine dedita: qui, ex utraque, cædi superfuerunt, in carcerem Londini conditi: inde ad Regem producti, cum, ut edocti ab Anglis fuerant, suppliciter vitam precarentur, ille, superba misericordiae ostentatione, inopes & innoxios incolumes dimisit. Missis in Angliam à Scoto legatis, qui de navibus in pace captis, & vectoribus caesis, conquererentur: responsum, Fœdera piratarum cæde non violari, nec eam satis honestam belli causam fore. Hoc responsum contemptum purgantibus manifestæ cædis crimen, cum velut belli quærentis esse videretur, Angli, qui limites accolunt, ex rebus, quæ gerebantur, animum sui Regis interpretati, homines sæpe in pace maxime tranquilla, belli semina spargere soliti, & ipsi rebus novis intenti, prædas è proximis Scotorum agris agebant. Erat, ea tempestate, Alexander Humius omnibus Scotiae limitibus, qui, in tres Provincias dividi, solebant, unus præfectus, Iacobo quidem Regi vehementer carus, sed ferociore, quam publicæ utilitati tum expediebat, ingenio. Is Regi, ad belli curas converso, & de accepta per incursiones ignominia delenda, sollicito, pollicetur, se, cum propinquis & clientibus, brevi effecturum, ut Angli, si quod, ex re bene gesta, gaudium accepissent, magno damno & dedecore id luant. Hæc ut præstaret, tribus fere millibus equitum collectis, Angliam ingressus, septem proximos pagos, antequam succurri posset, spoliavit: sed dum revertitur, cum ingenti omnis generis præda, homines latrociniis assueti, moræ impatientes,

tientes, in hostico eam dividunt: & qua cuique proximum erat, domos contendunt. Alexander cum paucis agmen cogebat, ac prospiciebat, ne qua in abeuntes incurfio fieret: sed cum, neminem fequi, videret, dum incautius agit, incidit in trecentos Anglos, in infidiis collocatos, qui, captato tempore, eum adorti, injecta ingenti trepidatione, in quos inciderint, eos fundunt, fugantque. In eo tumultu, è Scotis complures occifi, ducenti capti: in iis, Georgius Humius, Alexandri frater, quem Angli, accepto Comarcho Herone Furdio, qui ob cædem Roberti Cari complures annos in Scotia retentus fuerat, dimiferunt: præda omnis, quia, qui eam agebant, iter præceperant, in Scotiam incolumis venit. Hæc animo Regis, ob ea, quæ retulimus, ægro, objecta offenfio cum eum, quo cupiditas agebat, præcipitem impelleret, conventum Ordinum, ad consulendum de bello, habuit. Ibi multis prudentiorum contra nitentibus, Legato vero Gallo, Lamota, precibus promiffisque instante, & literis crebris Andreæ Formani eodem urgentibus, Rege quoque non diffimulante, quid vellet, multisque ei gratificari studentibus, cæteris qui pauciores erant, ne frustra pugnando, Principis indignationem in fe accenderent, affentientibus, bellum terra marique adversus Anglos (incertum, pejore confilio, an eventu) decernitur: dies exercitui, ad conveniendum, indictus. Fœcialis in Galliam, ad Henricum, tum obsidentem Tornacum, est missus, qui bellum ei denunciaret. Causæ armorum capiendorum recensebantur, res repetitæ, & non redditæ: Roberti Cari interemptorem Ioannem Heronem palam fe ostentare, Andreas Britannus, præter fœderis leges, spoliatus, & interemptus, Regis ipsius juffu. Has etiam injurias ut diffimularet, fe non posse æquo animo ferre, Ludovici, Regis Francorum, veteris amici & Caroli, Geldriæ Ducis, propinqui fui, ditionem hostiliter, omnibus belli calamitatibus, evastari: quibus rebus nisi defistatur, fe bellum ei denunciare. Henrico & ætatis vigor, & florentiffimi Regni opes, & prope totius Europæ consentiens, adversus unum Gallum, conspiratio, in animo, gloriæ militaris avido, belli cupiditatem accendebat: igitur etiam, quam pro ætate, ferocius fœciali respondit: fe nihil ex eo aliud audire, quam quod jam dudum à Rege, divini & humani juris violatore, expectabat: proinde ageret, uti sibi videretur, fe bellum tam prospere cœptum, ob ejus minas, non omiffurum: nec fe morari ejus amicitiam, cujus jam fit expertus levitatem. Hac belli denunciatione in Scotiam perlata, dum, ad exercitum proficif-

proficiscens, Rex Limnuchi Vespertinas in Æde sacra cantiones (ut tum moris erat) audit, senex quidam ingressus, capillo in rufo flavescente, ac in humeros promisso, fronte in calvicem glabro, capite nudo, veste longiuscula cyanei coloris amictus, ac linteo cinctus, cætero aspectu venerabilis: is, Regem quærens, per turbam obstantium penetrat. Ubi ad eum accessit: rustica quadam simplicitate, super solium, in quo Rex sedebat, innixus, Rex, inquit, Ego ad te sum missus, ut te admoneam, ne, quo instituisti, progrediaris: quam admonitionem si neglexeris, non erit è re tua, nec eorum, qui te comitabuntur. Præterea præmonere sum iussus, ne mulierum familiaritate, consuetudine, aut consilio utaris: secus vero si facies, & damno & ignominia tibi res erit. Hæc locutus, turbæ sese immiscuit: nec cum, precibus finitis, Rex eum requireret, usquam comparuit: quod eo magis mirum est visum, quod eorum, qui propius astiterant, atque eum observabant, avidi multa ex eo sciscitandi, nemo ejus discessum senserat. In iis, fuit David Lindesius Montanus, homo spectatæ fidei & probitatis, nec à literarum studiis alienus, & cuius totus vitæ tenor longissime à mentiendo aberat: à quo nisi ego hæc, uti tradidi, pro certis accepissem, ut vulgatam vanis rumoribus fabulam, omisurus eram. Rex, quo intendebat, profectus, prope Edimburgum recensuit exercitum: inde, paucis post diebus, Angliam ingressus, Noramam, Vercam, Etellam, Furdumque, & alias quasdam, Limiti Scotorum propinquas, arces vi cepit, ac diruit, & finitimam Northumbriam late populatus est. Interèa Regem, amore nobilis captivæ (ea erat Hæronis Furdii uxor) timentum, cum rem militarem negligeret, & ocioſo exercitui, in agro non valde copioso, comectus deficeret: nec à longinquo facilis esset comportatio, major exercitus pars, dilapsa, signa infrequentia reliquit: proceres soli, cum propinquis & clientium paucis, iisque etiam subiratis, in castris erant: major enim pars suadebat, ne in regione bello vastata, & alioqui inopi, se suosque diutius conficeret: sed Beryicum, à tergo relictum, aggredierentur: in quo uno majus esset operæ precium, quam in omnibus circum circa pagis & arcibus: nec ejus expugnationem difficilem fore, quod certum esset, & urbem & arcem omnibus, ad resistendum, rebus imparatam esse. Rex, suis armis nihil arduum ratus, præsertim occupatis bello Gallico Anglis, aulicis adulatoribus ejus vanitatem foventibus, in reditu se ea potiturum facile, arbitrabatur. Dum ad Furdum ita desideretur, sæciales Anglorum eum adie-

runt,

runt, petentes, ut diem locumque constitueret, ubi prælio decerneretur. Concilio, super ea re, coacto, major pars in ea fuit sententia, ut domum rediret, neu, cum tam paucis, universi Regni statum in discrimen committeret, præsertim, cum & famæ, & gloriæ, & amicitia abunde sit satisfactum: nec ullam videri iustam causam, cur suos tam paucos, & tot arces oppugnantes fatigatos, tantæ Anglorum multitudini, recenti & novis subsidiis auctæ, objiceret (nam, illis ipsis diebus, dicebatur Thomas Havartus, in castra venisse, cum sex millibus fortissimorum militum, è Gallia remissis) Accedere præterea, ut, si discedat ipse, necesse sit, Anglorum exercitum solutum iri: nec iterum, eo anno, quod militem è longinquo collectum habeat cogi posse. Quod si maximè acie decernere velit, in solo patrio dimicanti, & loca, & tempora, & com meatum magis in sua potestate fore. Sed cum orator Gallus, & quidam Gallicis donis culti contra tenderent, facile Regi, pugnandi avido, fuit persuasum, ut ibi hostem opperiretur. Interea, cum Angli, ad diem sæciali dictum, non affuissent, Scotorum proceres, eam occasionem arripientes, iterum Regem adeunt: ostendunt, fraude hostium fieri, ut de die in diem res protraheretur, dum ipsorum vires crescant, Scotorum imminuantur: itaque, pari arte adversus eos utendum: nam cum illi tempus à se designatum non obeant, nulla verecundia obstructos eis esse Scotos, quominus discedere domum sine prælio, aut suis locis depugnare possint. Horum prius consilium, multis de causis, tutius esse: id si minus placeat, alterius capiendi summam occasionem dari: nam cum Tillus amnis ripis præaltis, ac nusquam fere vadofus, nullum intra aliquot millia passuum, nisi per unum pontem, exercitui transitum daturus esset, paucos ibi tantæ multitudini posse obistere: posse etiam, parte Anglorum transmissa, machinis commode locatis, pontem intersecindi, primosque transgressos deleri, antequam ab adversa ripa subveniri posset. Rex, neutro consilio probato, respondet, etiam si centum essent Anglorum millia ex adverso, se cum eis dimicaturum. Universa Nobilitas cum responso tam temerario offenderetur, Arcibaldus Duglassius, Angusiæ Comes, qui cæteros ætate & auctoritate longe anteibat, leni oratione Regis animum inflectere, conatus, utriusque consilii superioris rationem explicare, aggreditur. Ostendit enim, Regem satisfecisse Gallorum amicitia, qui majorem hostilis exercitus partem, à Gallis, in se avertisset: atque effecisset, ne magnæ illæ copiarum aut Galliam (quod sperarant) obtinerent,

tererent, aut Scotis damno esse possent, ut quæ non diu contineri castris valeant, in locis præfrigidis, & solo, cunctis belli calamitatibus vexato, nec alloqui frugum fertili: hiemem etiam imminere, quæ, in regionibus illis, ad Septentriones porrectis, præmatura esse solet. Quod autem Regis Gallorum Legatus tantopere, ad dimicandum, nos impellat, neque novum, neque mirum, reor, videri oportere, si homo peregrinus, qui non communem factionis, sed privatam suæ nationis utilitatem respiciat, tam sit alieni sanguinis prodigus. Est præterea postulatio ejus admodum impudens: à Scotis enim petit, quod, ne pro suo quidem Regno, & dignitate, Rex Gallorum homo summa prudentia præditus, sibi faciendum judicat. Nec hujus exercitus amissio levius eo damnum videri debeat, quod pauci numero sumus: quicquid enim aut virtute, aut auctoritate, aut consilio in regno Scotia excellit hic est: his amissis, reliquum vulgus præda victoris erit. Quid? quod bellum ducere, & in præsentia tutius est, & ad totius periculi summam utilius? Nam, si Ludovicus existimat, Anglos aut sumptibus exhauriendos, aut mora fatigandos esse, quid accommodatius, ad præsentem rerum statum, fieri potest, quam ut, hostem copias dividere cogamus, ut alteram sui exercitus partem adversus nos, velut semper incursum, intentam & sollicitam teneamus: & metu huic injecto, belli molem Gallis labore nostro levemus, Gloriam etiam, & splendori, quæ homines (vereor, ne magis verbis, quam factis feroces) suæ temeritati prætendent, satis factum arbitror: quid enim Regi splendidius accidere potest, quam tot arcibus dejectis, agris ferro flammaque vastatis, ex tam effusa populatione tantum prædæ abactum, ut, ne multorum quidem annorum pace, Regio tot cladibus deformata, in pristinam faciem redire queat? Quod autem è bello majus expectaremus emolumentum, quam ut, in tanto armorum tumultu, cum summa nostra laude & decore, hostium ignominia & dedecore, nostro militi reficiendo, quietem cum re & gloria conjunctam habeamus? Id autem genus victoriæ, quod magis consilio, quam armis paratur, maxime hominis, maxime etiam ducis est proprium: ut cujus nullam omnino partem sibi miles vindicare possit. His quanquam omnes, qui aderant, vultu assentirentur, tamen Rex, qui, se cum Anglis dimicaturum, sanctè juraverat, totam orationem adversis auribus accepit: &, domum (siquidem formidine caperetur) Duglassium abire, jussit. Ille, qui, rebus præcipitantibus, Regiæ temeritatis exitum jam animo prospiciebat,

statim

statim in lachrimas prorupit : ut primum autem loqui potuit, pauca est locutus : Si mea, inquit, vita superior non me vindicat, à timiditatis opinione, nescio quibus aliis rationibus me purgem : certe, dum corpus hoc sufficiebat laboribus ferendis, nunquam ei, in salute patriæ, & Regum gloria tuenda peperci. Nunc vero, cum meis consiliis quibus unus utilis esse possum, aures oclusas video, duos filios, qui mihi, secundum patriam, sunt charissimi, cæterosque propinquos & amicos hic relinquo, certissimum erga te salutemque communem pignus mei animi, Deum autem precor, ut hunc meum timorem falsum esse, velit : atque potius ego falsus, dicar vates, quam, quæ timeo, ac videre videor, eveniant. Hæc locutus, accepto comœatu, discessit. Reliqui proceres, quoniam, Regem in suam sententiam traducere, non poterant, quod proximum erat, tenuerunt, ut quando numero erant inferiores (nam, in exercitu Anglorum, viginti sex millia arma ferentium per exploratores esse, compertum erat) locorum opportunitate se communirent, castrisque collem propinquum occuparent. Erat is locus, ubi Zeviota mons sensim in planiciem se dimittit, modicus quidem, & aditu angusto leviter declivis. Eum æneis machinis velut prævallant. A tergo erant montes à quorum radice oriens continens palus sinistrum latus claudebat : ad dexterum, fluebat Tillus amnis, ripis præaltis, aditum per pontem, non procul à castris, præbens. Anglicum per exploratores didicissent, castra Scotorum, sine certa pernicie, adiri non posse, à fluvio iter averterunt : ac speciem dederunt, tanquam, hoste omisso, Bervicum, atque inde recta in proximam Scotiæ regionem longe fertilissimam tenderent, majorem, quam acceperant, cladem relaturi. Auxit eam suspicionem rumor, superioribus diebus sive temere sparsus, sive de industria ab Anglis confectus, ut hostes è locis superioribus in planum protraherent. Id vero Scotus non ferendum ratus, & ipse, incendio in stramenta casulasque coniecto, castra movet : quæ res fumo late fluvium operiente, prospectum eis Anglorum ademit. Ita Scotis per aperta loca proxime fluvium, Anglis per asperiora longiuscule ab eo ducentibus, ad Fluidonem collem præaltum, alteri prope de alteris incerti pervenerunt. Ibi cum, solo æquiore jam se in planiciem explicante, fluvius per pontem, ad Tuifilum, & vadum ad Milfordiam, transmeabilis esset, Angli primum agmen jubent, machinas æneas per pontem traducere, cæteros vado transmittere, & acie instructa pro loci commoditate, velut reditum hostibus præclusuri

furi se obijciunt: ac superante multitudine, velut duos exercitus inter se discretos ita struxerunt, ut utraque pars prope Scotorum universas copias æquarent. In primo exercitu mediam aciem ducebat Thomas Havartus, rei maritimæ præfectus, qui, paucis ante diebus, cum classiariis ad patrem advenerat: dexterum cornu Edmundus Havartus, sinistrum Marmaducus Constabilis agebat. Cæteri post eos, velut in subsidiis locati, & ipsi tripartito instructi steterunt. Dextro cornui Dacrius, sinistro Eduardus Stanlæus, mediæ aciei Surriæ Comes, omnium copiarum dux, præerat. Scoti cum, in totidem partes suos dividere, ob militum paucitatem, non possent, nisi frontem extenuarent, quatuor acies adversas, modico intervallo distantes, struxerunt, è quibus tres cum Anglis ex adverso stantibus concurrerent, quarta in subsidiis esset. Mediam aciem Rex ducebat: in dextero cornu imperabat Alexander Gordonius, cui Alexander Humius, & Martiani sunt attributi: in tertia præerant Matthæus Stuartus, Levinia Comes, & Gilespicus Cambellus, Argatheliæ, Adamus Heburnus cum propinquis & cætera Lothiana Nobilitate in subsidiis erat. Gordonii acies, acri pugna inita, brevi profligavit sinistrum Anglorum cornu: sed, à persequendis fugientibus reversa, reliquas suorum acies pene profligatas reperit: nam alterum cornu, in quo Levinius & Argathelius erat, suorum successu alacriores facti, solutis ordinibus, temere in hostem ferebantur, signis à tergo relictis multum Lamota, legato Gallo reclamante, ac præcipites in suam perniciem remorari conato. Hi non modo ab exadverso structis excepti, sed ab alia quoque Anglorum manu à tergo circumventi, pene omnes occisione occisi fuere. Acies Regia, atque Heburnus cum Lothianis pertinacissime pugnaverunt. Utrunque cædes ingens edita, donec, fessis utrisque certamen in noctem protractum est. Cecidere, ex acie Regia, viri illustres complures. Qui numerum cætorum, nominibus singulorum per dioceses exceptis, inierunt, tradunt; in ea pugna Scotorum supra quinque millia cecidisse: sed fete nobilissimum quemque, ac manu promptissimum, qui maluerunt, in vestigio mori, quam suorum cædi superesse. Ex Anglis non minorem numerum desideratum, ferunt: sed cum gregariorum fuisse. Hæc est illa nobilis ad Fluidonem pugna, inter paucas Scotorum clades memorabilis, non tam cætorum numero (nam, pluribus aliis præliis, duplo plures perierunt) quam Rege, & procerum principibus amissis, & paucis superstitibus, qui multitudinem, natura

ferocem, & spe impunitatis, infrænem, regere possent. Duo genera hominum accessionem, è caterorum calamitate, senserunt: nam & Sacerdotum opulentiorum eo crevit insolentia, ut, non contenti sua functione, omnia Regni munia ad se trahere, niterentur: et fratres Mendicantes (id Monachorum tum genus erat maxime supersticiosum) cum depositam eorum, qui in bello ceciderant, pecuniam, sine testibus ad custodiendum acceptam, retinuisent, ex ea præda opulentiores facti, veteris disciplinæ severitatem solverunt. Nec deerant inter eos, qui id genus quæstus, velut sanctam quandam ac piam fraudem, probarent: nec eam pecuniam melius collocari posse, contenderent, quam cum sanctis hominibus data sit, qui suis precibus, animas defunctorum suppliciis horrendis liberarent. Cum tanta fuisset in pugna animorum obstinatio, ut sub noctem utraque pars fessa, ac prope suæ conditionis incerta, secessisset, Alexandri Humii milites, qui integri remanserant, magnam spoliiorum partem per ocium legerunt. Postridie mane, Dacrius, cum equitatu, speculatum missus, cum ad locum pugnae venisset, & ænea Scotorum tormenta inctistodita reperisset, majoremque mortuorum partem in spoliatam, tum demum Havartum accersivit, & spoliis per ocium lectis, magna lætitia victoriam celebrant. De Rege Scotorum duplex fama est. Angli, in pugna cæsum contendunt. Scoti, contra, affirmant, complures, eo die, paludamento cateroque habitu Regio usos, partim, ne hostes unum aliquem sibi præcipuum hostem destinarant, à cujus morte, victoria ac summa belli penderet, partim, ne, cæso Rege cives animum desponderent, nec eum amissum crederent, quamdiu, aliquem Regio armatum, & cætero apparatu in acie versari, conspicerent, eumque etiam semper præsentem, bene ac secus factorum testem conspicerent. Ex his, unum fuisse Alexandrum Elfinstonium qui, & vultu & statura, Regi persimilis esset: cum eo, induto paludamento Regio, florem Nobilitatis, Regem sequi se, ratos, ideoque mori obstinatos, cecidisse: ipsum vero Regem Tuedam fluvium transisse, & prope Calsonem oppidum, à clientibus Humii interfectum, incertum, an eo jubente, an cædis ministris cupiditati patroni sui servientibus, quod homines, novarum rerum cupidi, eo sublato, rerum omnium impunitatem sperabant: vivo autem, cessationis in pugna pœnas metuebant. Addunt & alias conjecturas: Eadem nocte, quæ pugnam illam infelicem secuta est. Cœnobium Calsonem à Caro, Humii famihari, fuisse, Cœnobiarcha

cha ejecto, occupatum: quod, verisimile non erat, cum aufurum, nisi, Regem occisum, scisset, David quoque Galbretus, & se ex Humii familia, aliquot post annos, cum Ioannes Prorex Humiis esset molestus, dicitur, ignaviam æqualium graviter incusasse, qui peregrinum illum, sine modo furentem, perferrent, cum ipse sextus, è privatis, Regis insolentiam apud Callonem comperisset. Sed hæc ita incerta sunt habita, ut à notho Regis Iacobo, Moraviæ Comite, in iudicio capitis Humio objecta, non multum nocuerint. Verum, utcunque res habet, reticendum non existimavi, quod ipse è Laurentio Taliferreo viro & probò & docto, non semel audivi: is enim sese (nam unus tum è pueris Regiis pugnae spectator erat) aiebat, re inclinata, Regem in equum impositum vidisse, Tuedam transfuentem. Idem complures cum confirmassent, fama multos annos tenuit, Regem vivere, atque in tempore affuturum, persoluto scilicet voto, quo se obstrinxerat, Hierosolyma, Religionis ergo, se petiturum. Sed is rumor æque vanus est deprehensus, atque ille, qui olim sparsus erat à Brittonibus, de Arcturo, & ante paucos annos, à Burgundionibus, de Carolo. Illud constat, Anglos, sive Regis Iacobi, sive Alexandri Elfinstonii corpus requisitum, & in magna cadaverum strage repertum, in Angliam interiorem comportasse, & in expiabili odio adversus mortuum adhuc manente, in capsâ plumbea (incertum, barbara magis, an stulta crudelitate) insepultum servasse, quod scilicet arma sacrilega, adversus Iulium, Secundum, cui tum se Angli venditabant, tulisset: aut, ut alii affirmant, quod homo perjurus, contra fœderis leges, bellum Henrico Octavo intulisset: quorum neutrum ei exprobrare debuerat, nec ab hoc Rege, qui dum vixit, nullam unquam stabilem, de doctrina Christiana, persuasionem habuisset, nec ab hoc populo, qui toties adversus Episcopos Romanos bella gesserant. Omitto interim tot Reges Anglorum perjuros, testibus eorum scriptoribus:

Gulielmum Rufum, teste Polydoro, & Graftono.

Henricum I. Thoma Volsingamio, Hypodigmate Normaniæ.

Stephanum, Neobrigiensi Graftono, Polydoro.

Henricum I. Neobrigiensi, Graftono, Polydoro,

Ricardum I. Hypodigmate Normaniæ.

Henricum III. Hypodigmate Normaniæ, Graftono
Thoma Volsingamio.

Eduardum I. Thoma Volsingamio.

Hos paucos, exempli gratia, selegimus, non è primis illis, Saxonici generis Regibus, quorum magna suppeditabat copia, sed è Normanorum familia, & quorum posteri adhuc regnum tenent: & quorum dominatus in ea incidit tempora, quibus Anglia longe fuit florentissima, ut eos admoneam, qui tanta indulgentia, suorum peijuria patiuntur, ne in exteros ita sint acerbi: præferum, cum criminis, quod objicitur, penes ipsos culpa fuerit, qui priores violarunt inducias. Sed, ut ad rem redeam, magnam ex illa pugna contra Scotos Thomas Havar-tus, Surriæ Comes, gloriam reportaverat: si moderate suam fortunam tulisset. Sed homo secundarum rerum successu quasi ebrius, & instabilitatis humanæ parum memor, suis domesticis ministris (ut mos est Anglis) notam, qua agnoscerentur, in sinistris brachiis ferendam, dedit, leonem album (quo ipse insigni utebatur) qui rubrum, superincumbens, unguibus discerperet. Hanc ejus insolentem insultationem, velut numine plectente, nemo fere posterorum ejus alterutrius sexus, sine insigni ignominia, vel clade, decessit. Rex autem Iacobus, ut vivus omnibus fuit carissimus, ita ejus amissi tantum remansit apud superstites desiderium, tam jucunda in omnium animis hæsit recordatio, quantum, nullius fuisse Regis, aut meminimus, aut legimus. Quod evenisse credibile est, simul comparatione malorum, quæ vel ejus regnum præcesserunt, vel, statim secutura, videbantur: simul virtutum expressarum, ac vitiorum etiam popularium, quæ virtutum affinitate quadam, vulgi animos facile decipiunt. Erat enim corpore firmo, statura justa, oris dignitate summa, ingenio quidem acri, sed, vitio temporis, ab literis inculto. Unum, è vetusta gentis consuetudine, hausit avide, ut vulnera scientissime tractaret: cujus rei peritia toti Scotorum nobilitati, ut hominibus in armis assidue viventibus, fuerat prisca temporibus communis. Erat ei, in adeundo, facilitas, in responsis, lenitas, in jure dicundo, æquitas, in supplicii expetendis, moderatio, ut ad ea invitum cogi, omnes facile animadverterent. Adversus malevolorum sermones, & amicorum admonitiones, tanta animi altitudo ex optimæ conscientiæ tranquillitate, & suæ innocentæ fiducia enata, ut non tantum non excandesceret, sed nec asperiore verbo unquam uteretur. Inter has virtutes, quædam obreperunt, nimio popularitatis studio vitia. Nam dum famam avaritiæ paternæ conaretur effugere, & vulgi gratiam substructionibus sumptuosis, convivorum & spectaculorum apparatu, & immodicis donationibus,

bus, captare conatur, in eam incidit inopiam, quæ, si diutius vixisset, videbatur, superiorum temporum gratiam, odio novorum tributorum, extinctura, ut mors, ei magis commode, quam immature accidisse, possit existimari.

C V I. R E X.

Extincto Iacobo quarto, Margarita uxor cum duobus filiis relicta est, quorum major biennium non expleverat. Eum conventus procerum, Stetlini habitus sexto Calen. Mar. more patrio, Regem declarat: deinde, ad statum publicum ordinandum, conversi, tum demum intelligere cœperunt suæ calamitatis magnitudinem. Cæsis enim primoribus, in quibus aliquid auctoritatis & consilii inierat, qui supererant, pars major, per ætatem & animi infirmitatem, ad res magnas, tempore tam turbulento, tractandas, parum erant idonei: qui autem è potentioribus restabant, in quibus aliquid esset ingenii, ob ambitionem & avaritiam, à quietis abhorrebant consiliis. Alexander Humius, omnium Limitum præfectus, magnum nomen, magnasque opes, Rege vivo, & in regionibus ad Angliam pertinentibus, eo mortuo, pene Regiam obtinebat auctoritatem. Is, prava ambitione, cum latrocinia non inhiberet, ut homines audaces & facinorosos magis haberet obnoxios, viam ad majores opes, pernicioso consilio, & infelici exitu, muniebat: ei imperium datum in regiones citra Fortham, ulteriora Alexandro Gordonio commissa, ut nationes illic seditiosas in officio contineret: nomen summi imperii penes Reginam erat. Nam ex testamento Regis, quod, profecturus ad bellum, fecerat, decretum erat, ut ea, quamdiu cœlebs maneret, summæ rerum præset. Id etsi, præter morem patrium, & primum imperii muliebris exemplum apud Scotos fuit, tamen inopia virorum fecit, ut tolerabile plerisque, ac maxime pacis cupidis, videretur. Is magistratus ei diuturnus non fuit (nam ante Veris exitum, Arcibaldo Duglassio, Comiti Angusiæ, adolescenti genere, forma, omnibus denique bonis artibus Scoticæ juventutis primario, nupsit) discordiarum enim semina, ante finem illius anni, sunt iacta: earum initium ab Ordine Ecclesiastico est ortum. Extinctis enim proceribus, cum, in omnibus publicis conventibus, major pars ex eo genere hominum esset, in calamitatibus publicis multi, suum agentes negotium, tantas opes compararunt, ut nulla res eos magis præcipitaverit, quam intoleranda, qua postea arroganter & immodice sunt usi, potentia. Cæso ad Fluidonem Alexandro Stuardo, Fani Andree Archiepi-

scopo, tres ad id Sacerdotium, diversis artibus, contendebant. Galuinus Duglassius, familiaritatis splendore, & sua virtute, & doctrina fretus, à Regina etiam nominatus, arcem Andreanam occupat: Ioannes Hepburnus, Cœnobiarcha Andreanus, Archiepiscopo nondum suffecto, velut sequester, proventus colligebat: homoque potens, factiosus, & callidus, à suis Monachis (penes quos, jus eligendi, antiquo more, esse contendebat) in locum demortui suffectus, Galuini ministris pulsus, arcem valido præsidio communiit. Andreas Formanus, cum Romæ & in aula Gallica, e superiorum temporum officiis, magnam gratiam collegisset, præter Moraviensem, quem in Scotia jam ab initio tenuerat, Episcopatum, ab Ludovico Duodecimo, Gallorum Rege, acceperat Archiepiscopatum Bituricensis. Iulius vero, Pontifex Romanus, etiam honoribus & sacerdotiis cumulatum à se dimisit: nam & Archiepiscopatu Fani Andreæ, Fermelinoduno, & Aberbrothia, Cœnobiis longe opulentissimis, eum donavit: & præterea Legationem (ut vocant) à latere adiecit. Sed tantæ tum Hepburni opes erant, Humiis adhuc cum ea familia concordibus, ut nemo prorsus inveniretur, qui diploma Pontificis Romani, de Formani Electione, promulgare audeat: donec Alexander Humius, magnis pollicitationibus, & præter alia munera, Cœnobio Coldingamia Davidi minimo eius fratri donato, ad causam, in speciem honestam, adductus (quod Formanorum familia in clientela Humiorum esset, refque non iniqua peti videretur) diploma Edimburgi curaret promulgandum. Eares magnorum, quæ postea acciderunt, malorum fuit initium: Hepburnus enim elati animi vir, ab eo tempore, dies noctesque, exitium Humiis semper est machinatus, Regina in summo magistratu id unum memoria dignum gessit, quod ad fratrem scripsit, ut, sui & liberorum suorum ætatis memor, bello abstineret: neu propinqui sui Regnum, in tot factiones sponte divisum, externis præterea armis infestaret: sed potius, ætatis & cognationis memor, adversus aliorum injurias tueretur. Henricus, animo magno & vere Regio, respondit, sibi cum Scotis pacatis pacem, cum bellantibus bellum fore. Cum Regina, per nuptias, à Magistratu excidisset, Nobilitas aperte in duas factiones secessit: Duglassiana, penes Reginam summam potestatem esse, cupiebat, atque ita demum pacem cum Anglis (quæ non utilis modo, sed etiam necessaria erat) fore, spondebat. Altera pars, cujus princeps fuit Humius, publicæ utilitatis quandam umbram, & veterem Regni,

gni, in Proregibus eligendis consuetudinem prætendebat. Quod ad Reginam attinet, se ejus honori, quantum per leges & publicum commodum possent, favere: ejus rei argumentum esse, quod contra majorum consuetudinem, ejus imperium, non legibus coacti, sed benevolentia adducti, hæc tulerint: ac nunc quidem, si quid æqui & honesti prætexeretur, luros. Verum, cum ipsa, nubendo, se sua sponte exuerit imperio, nihil esse, quod indignetur, si alius in locum, ab ea desertum, substituat: quem veteres ei leges etiam adimebant: quæ, ne rebus quidem tranquillis, foeminis permittant imperium, nedum his temporibus tam inquietis, ut ægre, viri maxime prudentis consilio & auctoritate, tot undique malis ingruentibus obsisti posset. Dum de Prorege eligendo, magna utriusque factionis pertinacia, certatur, ac, vel prava ambitione, vel occulta invidia, præteritis, qui aderant, in Ioannem, Ducem Albinum, tum in Gallia fama secunda degentem, suffragia multorum inclinarent, dicitur Gulielmus Elfinstonius, Abredonensis Episcopus, publicam fortunam multis cum lachrymis deplorasse: ac maxime animos commovisse, cum recenseret, qui viri, proximo prælio, erepti fuissent: quam dispares illis relictæ forent, quorum nemo dignus esset, ut ad rerum gubernacula posset admoveri: quam tenue publicum patrimonium: quam à proximo Rege imminutum: quanta ejus portio Reginæ esset decidenda: quantum in educationem Regis, necesse esset impendere: quam exigua pars restaret, ad auctoritatem publicam sustinendam: et quanquam nemo esset in præsentia, qui commodius eum locum sustinere posset, quam Regina, se, quando aliter concordia sisti nequeat, in eorum sententiam concedere, qui Ioannem, Ducem Albinum, è Gallis evocandum censerent: etsi, damna publica hoc remedio magis differri, quam sanari, existimaret. In hanc partem Alexander Humius adeo propensus erat, ut in conventu sit ausus profiteri, etiam si reliqui omnes recusarent, se privatim Ioannem, ad imperium accipiendum, in Scotiam adducturum. Id autem fecisse, creditur, nullo neque patriæ, neque privati alicujus commodi, aliove respectu quam quod homo ambitiosus cum opibus magis, quam charitate se apud cives posse, cognosceret, eum ipse honorem desperabat: metuebatque, ne, si penes Reginam vis imperii esset, Duglassiorum opes vicinæ nimium invalescerent, ac suæ minuerentur jam Lidalianis & Annandianis se subtrahentibus, & ad veterem Duglassiorum clientelam, se paulatim reci-

pientibus. Accedebat eo, quod Regina, per Anglorum auxilia, omnes ejus conatus posset reprimere. Cum in Ioannem plurima suffragia convenirent. decernuntur Legati (cujus legationis princeps fuit, ea ætate clarus Eques, Andreas Silvius Largous) qui cum ad rerum Scotticarum regimen accerferent, non solum ob virtutem, sed propinquam cum Rege sanguinis conjunctionem: genitus enim erat ex Alexandro, Jacobi Tertii fratre. Hunc à Scottis evocatum, ad statum publicum ordinandum, Rex Gallorum Franciscus, ejus honorem commodum suis rationibus ratus, proficiscentem pecunia & comitibus ornavit. Antè ejus adventum cum nemo unus auctoritate præcipua posset, passim cædes & rapinæ fiebant: & dum potentiores privatas opes & factiones contrahunt, vulgus inopum, desertum, omni genere miseriarum affligebatur. Inter prædones illius temporis, fuit Macrobertus Struanus, qui per Atholiam & vicina loca, octingentis plerunque latronibus, ac interim pluribus comitatus, omnia pro arbitrio populabatur: tandem, cum esset apud avunculum, Ioannem Crichtonium, per insidias captus, interiit. Major vero moles imminere videbatur, ex Andrea Formani, & Ioannis Hepburni discordiis: verum utriusque natura & mores, magis quam animi, discordes, quod imminere videbatur, malum in tempus distulit: erat enim in Ioanne profunda non minus avaritia, quam in Andrea pecuniæ contemptus, & profusa largitio. Alterius aperta, & omnibus exposita erant consilia: neque erat, quod ea magnopere cælaret: ut cujus vulgo vitia pro virtutibus haberentur: & naturæ simplicitas, non minus favoris assequeretur, quam Hepburni occulta calliditas, & malitiosa dissimulatio, atque offensarum implacabilis memoria, & ulciscendi cupiditas. Igitur Formanus, cum nihil certi adhuc, de adventu Ducis Albini, haberet, nec per Humium posset in possessionem mitti, cum Hepburnus in regione longinqua, & procul ab eis locis, in quibus Humiorum potentia posset esse formidolosa, arcem, & Cœnobium firmis præsiidiis infedisset, statuit per amicos experiri, quomodo avaritiam hominis, si non pecunia explere, saltem frangere, aliqua ex parte valeret. Tandem his legibus convenit, ut Formanus Hepburno proximorum annorum proventus, quos ille tanquam sequester, collegerat, condonaret: Episcopatu Moraviensi ei cederet, tria millia Scutorum Francicorum annua, ex proventibus Ecclesiasticis, in amicos dividenda, præberet. Ita, paululum represso implacabilis hōminis odio, res in ea parte compositæ.

LIBER DECIMUS QUARTVS.

Hic erat in Scotia rerum status, cum Ioannes, Dux Albinus, decimo tertio Calendas Iunii, Anno millesimo, quingentesimo, decimo quinto Britanno-C I D. I D.
 lunum appulit, summa cum omnium bonorum XV.
 gratulatione: quippe qui, in ejus magistratu, res tranquilliores & juris equabilitatem sperabant: ac frequenti Nobilitate de ejus imperio latum, ex Ordinum decreto, patrimonium ei redditum. Dux Albinus, & Marcix Comes declaratur, & Prorex, utque ad maturam Regis ætatem, creatur. Iacobus item, proximi Regis nothus, Moravix Comes vocatur, juvenis, qui summam de se spem conceptam sua virtute longe superavit. Spem de Prorege præceptam vehementer confirmavit, in ipsis prope comitiis Petri Mausacti supplicium. Erat is latro insignis, qui, post multa crudeliter & nefarie perpetrata per licentiam superioris biennii, eo provectus erat audaciæ, ut in aula quoque Regia palam versaretur. Ejus pœna inexpectata adeo rerum statum subito mutavit ut facinorosi fugam & latebras spectarent: boni autem animos erigerent: ac repente rerum facies, velut è turbida tempestate, cœpit, in summam tranquillitatem converti. Ioannes Hepburnus, interea, in aures atque animum Proregis, per amicos ejus, quos muneribus occulte coluerat, obrepit: & delationibus, & simulatione quadam intelligentiæ moris patrii, apud hominem rerum Scoticarum ignarum ita se insinuavit, ut prope soli, de rebus majoribus, haberetur fides: is autem à Prorege per Scotiam universam, ut, de delictis eorum, qui vulgus oppressum prope servorum tenebant loco, inquireret, hac sibi maxime ratione paravit fidem. Primum, quæ essent in singulis regionibus aut novæ discordiæ, aut veteres inimiciæ, ostendebat: quæ factiones item, & qui principes earum essent: & hæc quidem satis vere (ut quæ omnibus nota forent) narrabantur. In Humium vero, pro ut occasio se dabat, qui de ejus impotentia quererentur, excitabat & partim veris, partim confictis criminibus, aures, adversus omnem purgationem, occludebat. Cæterum, toto fere Regno perlustrato, cum explicasset diserte singularum inter se familiarum cognationes, affinitates, & fœdera, persuasissetque, neminem, honestiore loco natum, quantum vis sceleratum, sine multorum offensione, posse opprimi: neque id tam, ob inimi-

citias & propinquorum conspirationes, quam, quod delictorum poena ad paucos, exemplum ad innumeros pertineret, quos, ex inimicis, culpæ similitudo & par metus poenæ plarun- que redderet amicos: in tantas autem, & tam late sparsas factiones, viribus domesticis non posse animadverti: rogandum esse Regem Gallorum, ut majores copias, ad hanc frangendam contumaciam, mitteret: eam quoque rem non magis ex usu terræ Scoticæ, quam rei Gallicæ esse: interim vero factionum capita aut deprimenda, aut (si fieri posset) esse tollenda: idque ea prudentia, ne plures, sese peti, opinentur. Capita vero, in præsentia, tria præcipua esse. Eorum, Arcibaldum Duglassium in flagrantissima apud vulgus gratia esse: ob multa enim majorum merita, erga rem Scoticam, nomen ejus gentis maxime esse popolare: præterea, & juventæ flore, & Anglica affinitate subnixum, majores privato spiritus gerere. Humium vero sua potentia gravem, ac, longinquitate temporis confirmatum, magis esse formidabilem. Ibi non contentus, quæ, adversus Proregis patrem & patruium, facta ab Humiis essent, invidiose commemorare, quorum omnium cum Heburni essent participes, tamen invidiam in solos Humios conferebat: & cessatio, in prælio proximo adversus Anglos, & rumores invidiosi, de morte Regis, magna cum asseveratione, & Noramæ instauratione, eo dissimulante, sæpe repetuntur. Formanus neque propinquis, aut generis claritate erat per se metuendus, in quamcunque tamen partem se inclinasset, magnam accessionem facturum, videbatur, cunctis Regni opibus in unam domum congestis: eum enim posse, vel præsentem partium inopiam pecunia sublevare, vel pollicitatione (quia omnia in ejus potestate tum essent) multos, ad consiliorum communionem, allicere. De Formano, levio- rem Heburni auctoritatem reddebant nobiles inter eos inimicitia, nec ejus opes invidiosæ erant, quas, magis gaudebat, largiendo profundere, quam apud se servare: nec genus ullum hominum æque muneribus colebat, ac Proregis comites Gallos: nec tam ulli se factioni adjungere studebat, quam universos benevolentia complecti. Cæterum altius in animum Proregis penetravit, de Præfecto Limitum, suspitio, quam ejus ab Humio aver- sa voluntas, & in congressibus, vultus minus, quam antea, familiaris quodam modo prodebat. Itaque, post paucos menses Alexander Humius, non pro sua spe à Prorege acceptus, cœpit, cum Regina ejusque marito secretas coitiones facere: in quibus Humius fortunam publicam

blicam graviter deplorabat, quod Rex, in ea ætate, quæ, sua ma-
 la intelligere, non poterat, incidisset in manus hominis, exu-
 lis, in exilio nati, & educati: cujus pater, prava ambitione, Re-
 gnum fratri majori præripere tentasset: hic cum proximus hæ-
 res Regni sit, quis non videat, id tantum eum spectare, ut, ordi-
 natis pro arbitrio rebus aliis, puerum innoxium è medio tollat,
 ac Regnum in se transferat: & quod pater ejus impie medita-
 tus fuerat, ipse per summum scelus perficiat? Unam esse peri-
 culi vitandi rationem, si Regina cum filio in Angliam discedat,
 sese, suaque omnia fratris fidei committat. Hæc, ad Proregem
 delata, cum facile credita essent, homo natura acerrimus, &
 qui in rebus conficiendis, celeritate summa uteretur, præsentibus
 tantum copiis fretus, eorum conatus prævenit: arcem
 Sterlini, & cum ea Reginam, in potestatem suam redegit: Re-
 gi sacramentum palam dixit: submota Regina & Duglassiis, ex
 procerum decreto, præter Joannem Areskinum, arcis præfe-
 ctum, tres supremi Ordinis viros, summa fide & integritate, qui
 Regis educationi præessent, adhibuit, ut sibi per vices succede-
 rent, addita etiam, adversus vim & fraudes, custodia. Sub hæc,
 Humius cum fratre Gulielmo in Angliam secessit. Duglassius
 cum uxore tantum morati, dum Henrici voluntatem scirent,
 eos consequuntur, atque apud Harbotillam in Northunbria
 subsistere, jubentur, donec prolixius eis, de sua voluntate, si-
 gnificaret. Joannes interea, graviter de eorum discessu com-
 motus, statim legatos in Angliam misit, qui se Henrico purga-
 rent, nihil commissum, cur aut Regina sibi ab eo metueret, aut
 alieniore erga eum esset animo: neque cæteris, ejus fugæ comi-
 tibus quicquam à se factum, quo minus, & patria libertate, suis-
 que bonis frui, possent. Hæc publice ad Regem. Nec interea
 Humius & Duglassio, per ipsorum amicos, reditum suadere, fi-
 dem interponere, omnia liberalissime polliceri, desit, donec
 eos in suam sententiam pertraxisset. Cæteris igitur domum re-
 vocatis, Regina tum maxime gravida, & instante partu, ibi ne-
 cessario relicta, filiam Margaritam peperit, de qua suo loco no-
 bis erit dicendum, cum autem, itineris laborem pati posse, visa
 est, supellectile Regia & comitatu, ab Aula, ad eam misso, Lon-
 dinum est profecta: ibique ab Henrico fratre, & Maria sore-
 re (quæ, defuncto marito, Ludovico Franco, non ita pridem ad
 suos redierat) honorifice & amanter est recepta. Nec suspitio-
 nes tamen, in Scotia jamdudum ortæ, aut Reginæ discessu, aut
 comitum ejus reditu, magnopere fuerunt levatæ: nam Galui-
 nus

C I O. D. X V I. nus Duglassius, Comitiss Angustia patruus, & Patricius Panitarius, qui superiori Regi fuerat ab epistolis, & Ioannes Dromundus, sive Drumenius, sua familiae princeps, alius alio fuerunt relegati. Alexander autem Humius, in jus, ad conventum publicum, duodecimo die mensis Iulii, Anni M. D. X V I. vocatus, cum non paruisset, damnatus, bonaque eius fisco adjudicata. Ille ea (ut rebatur) contumelia ferocior factus, ut metu metum discerneret, vel immissis latronibus, vel excurrere permissis, vicinos magnis calamitatibus affecit. Adversus hos conatus, decem equitum peditumque millia Proregi decreta, ut enim aut caperet, aut Regno pelleret. Sed antequam ad manus veniret, Humius, amicorum suorum, in Proregis fidem se dedit: ac Edimburgum ductus, Comiti Araniae, Iacobo Hamiltonio, sua sororis marito, datus est custodiendus, poena perduellionis denunciata, si eum dimitteret: sed ea res, praeter omnium expectationem, cessit. Nam Humius Hamiltonio persuasit, ut secum una discederet, & facta conjuratione, rerum administrationem ipse susciperet, ut qui proximus, post superioris Regis liberos, esset haeres, nempe, e Iacobi Tertii sorore genitus: aequiusque esse, ut ille proximum, a Rege, locum teneret, quam Ioannes, e fratre quidem, sed exule natus, & caetera plane peregrinus: cum quo ne linguae quidem commercium esset. Haec Prorex cum rescisset, ad Hamiltonum arcem diruendam, profectus, admotis machinis, intra biduum, eam deditioe recepit. Humius interea, factis e Marcia excursionibus, vicinisque regionibus spoliatis, Dumbari oppidi magnam partem ferro flammaque vastavit. Haec fere eo anno, gesta sunt. Veris initio accessit ad factionem rebellantium Ioannes Stuartus, Leviniae Comes, ex Hamiltonii sorore genitus, ingensque manus amicorum & clientium eius. Hi, capta arce Glasceusi, una cum Hamiltonio, Proregis adventum ibi praestolantur. Prorex consilio procerum suarum partium Edimburgi habito, subitarium confecit exercitum, ac, hostibus non expectare ausis, Glasceam ingreditur: arcemque recipit: in unum Bombardarium Galium, tanquam desertorem, est animadversum: caeteris, deprecante Formano, tum pacis interprete, venia est data. Comes Leviniae, post paucos dies, in gratiam est receptus: ac, ex eo die, summa fide & observantia semper erga Proregem est usus: nec adeo diu post, primu in Hamiltonius, ac, non multo posterius, Humius in aulam redierunt: eis quoque praeteritorum gratia facta: sed Humio, quia saepius rebellaverat, aegrius venia impetrata: lege

lege etiam adjecti, si quid, post id tempus, offenderet, veterum quoque facinorum memoriam renovatum iri. Ita, pace undique stabilita, Prorex ad Falcolandiam secessit. Illic cum se menses aliquot continuisset, magnis suspicionibus adversus Humium coortis, inde Edimburgum rediit. Conventu Procerum, ad octavum Cal. Octob. habito, Humium magnis pollicitationibus in aulam protrahere, per amicos est conatus: verum, dissuadentibus pluribus, aut, si ipsi decretum esset, eo proficisci, ut Gulhelmum fratrem (cui, ob fortitudinem & munificentiam, prope major, quam ipsi, erat auctoritas) domi relinqueret, consulentibus (Proregem enim, fratre incolumi, nihil durius in ipsum consulturum) ille tamen, velut fatali necessitate præceps raptus, spretis amicorum admonitionibus, cum fratre Gulielmo, & Andrea Caro Farniestio in aulam venit: ac statim diversi in custodias dati, ex Concilii sententia, paucos post dies, ad causam patrio more discendam, producti. Nec ullum tamen novum facinus objectum. Accusavit princeps Iacobus, Moravia Comes, de caede patris, quem compertum erat multorum testimoniis, prælio vivum excessisse. Sed cum hoc crimen, acriter objectum, parum perspicuis argumentis confirmaretur, tandem ad privata facinora recursum, & renovata superiorum motuum civilium memoria, quorum omnium aut auctor, aut particeps Alexander fuisset: opera etiam ad Fluidonem parum fideliter navata, crimini datur. De iudicum sententia Humii damnati, Alexander, quinto Idib. Octobres, frater postridie capite luerunt. Duorum fratrum capita publice in loco maxime conspicuo, ad terrorem, fixa, bona publicata. Hic finis fuit Alexandri Humii, omnium sui temporis, Scotorum potentissimi: qui quanquam, in vita, multorum odia & æmulationem, adversum se, inflammaverat, tamen ejus mors, invidia senescente, multorum sermonibus varie celebrata fuit: eoque potissimum, quod, nullo novo crimine, sed Ioannis Heburni Cœnobiarchæ calumniis concidisse, credebatur: homo enim factiosus, & vindictæ avidus, implacabili odio adversus Humium arserat, quod, ejus unius opera, Archiepiscopatu Fani Andreae exclusus fuisset. Ideoque odium vetus in tempus recondens, Proregi, jam dudum, ob suspensiones, Humiis in senso, durioris consilii auctor fuisse existimatus, ostenso, quantum Regi & universæ rei Scoticæ periculum immineret, si, discedens ipse in Galliam, tam acrem inimicum incolumem relinqueret. Quid enim eo absente ausurum non esset, qui præsentis auctori-

auctoritatem toties contempisset? ejus hominis contumaciam, quæ nec præmiis, nec honoribus, nec venia toties oblata, liniri posset, ferro frangendam, si, rem Scoticam salvam esse, velit. Hæc, atque hujuscemodi cum, per speciem consulendi salutem communi, in animum sua sponte ægrum paulatim irreperent, plus putant, ad mortem Humiorum, quam crimina, valuisse. Extinctis fratribus Humiis. Andreas Carus, impetrata unius noctis mora, ut de animæ salute cogitaret, per amicos, ac maxime per Gallum, apud quem asservabatur, non sine pecuniæ repræsentatæ suspitione, supplicium effugit. Alexandro tres fratres erant superstites, qui omnes variis casibus, per ea tempora, conflictati fuerunt. Georgius, ob eandem, exul, in Anglia apud hospites latebat. Joannes Jedburgi Abbas, ultra Taum relegatus erat. David, natu minimus, qui erat Coldingamiæ Prior, biennio fere post eandem fratrum, ab Jacobo Heburno, sororis marito, per speciem colloquii, evocatus, & in paratas insidias præcipitatus, interiit, magna hominum commiseratione, quod adolescens innoxius, ac summa indole, tam turpiter, à quo minime debuit, proditus esset. Cum, hoc pacto, pœna totam Humii domum pervagata fuisset, vertit invidia in eorum inimicos, ac potissimum in Joannem Heburnum, tam acerbum ultionis injustæ exactorem: ex unius autem familiæ tam potentis calamitate, cæteris metus injectus, res, ad tempus, tranquilliores fecit. Decembri proximo, Prorex Regem Sterlino Edimburgum traduxit: & à proceribus Scotis veniam redeundi in Galliam petiit. Ejus postulationi prope cunctis refragantibus aliquot menses remansit ac, præcipiti jam Vere, sese, si major aliquis motus, qui præsentiam ipsius reposceret, oriretur, rediturum pollicitus, naves conscendit, relictis, qui summæ rei præessent, Angusiæ, Araniæ, Argatheliæ, Huntileæ Comitibus, Archiepiscopis Fani Andreæ, & Glascuæ: quibus adjunctus est Antonius Darsius, Gallus, qui Dumbaro præerat: cui mandaverat etiam, ut, de rebus omnibus, certiorum se faceret. Ne qua vero, ex ambitione, discordia inter homines claros, in pari potestate constitutos, oriretur, suas singulis regiones attribuit: Gallo, cæteris non gravate concedentibus, princeps inter eos locus est datus, ac Marcia, & Lothiana, cui præesset: cæteræ, pro cujusque commoditate, provinciæ distributæ. Interea Regina, post annum fere, quam in Angliam venerat, extremo mense Majo, in Scotiam rediit, ac Beryco per maritum est deducta. Verum nequaquam

quaquam pari, atque antea, concordia vixerunt. Prorex quamquam discedens, ne motuum semina, se absente, suppullarent, nobilissimarum familiarum aut principes ipsos, aut eorum filios, propinquoſve, per speciem honoris, obsides secum duxisset, multosque in diversa loca relegatos, in libera custodia reliquisset, arcibus Dumbaro, Britannoduno, & Garviæ custodes Gallos imposuisset, tamen è re parva, & unde minime metus erat, tumultus origo suborta est. Antonius Darsius, in suo magistratu, magnum æquitatis & prudentiæ specimen, ac maxime in competendis atrociniis, exhibuerat. Primum in ejus provincia motum fecit, qui ad bellum spectaret, Gulielmus Cocburnus, Comarchi Lanctonii patruus: qui, Curatoribus pupilli exclusis, arcem Lanctoniam tenebat, fretus maxime potentia Davidis Humii Vederburnii, cujus sororem Cocburnus in Matrimonio habebat. Eo cum Gallus satis firmo comitatu venisset, arcemque, qui intus erant, dedere recusarent, cum raris equitibus expeditis adequitans David Humius, Alexandri sui propinqui cædem nefariam exprobrabat. Gallus, partim suis diffusus, partim equo perniciosissimo, cui insidebat, confusus, se Dumbarum versus in fugam conjecit: ibi, lapsu equi impeditum, inimici affecuti eum trucidarunt: caputque abscissum supra Humium arcem, loco conspicuo, affixerunt. Incidit ea cædes in XI I. Cal. Octob. anni M. D. XVI I. Cæteri gubernatores congressi, cum, ex hoc initio, majorem motum formidarent, Comitem Araniæ principem Rectorem delegerunt: Georgium Duglassium, Angusiani Comititis fratrem, cædis nuper factæ suspectum, in Garviam custodiendum dederunt: atque in Galliam ad Proregem miserunt, qui eum in Scotiam quamprimum revocarent. Sub idem fere tempus, semina discordiarum jacta sunt inter Comitem Angusiæ, & Andream Carum Farnihestium, ob jurisdictionem agri quidem Comititis, sed in quo jus conventuum habendorum Andreas sibi esse affirmaret: reliqua Carorum familia Comiti, Andream vero Hamiltonii favebant, magis, ob Duglassii odium, quam quod, certum jus esse Caro, arbitrarentur. Igitur, cum sub diem conventus in majoris, quam pro re, de qua contendebatur, aleam certaminis sese utriusque pararent, Ioannes Somervallius, Duglassianæ factionis, juvenis nobilis, & magni animi, Jacobum, Araniæ Comititis filium nothum, in itinere aggressus, quinque comitum ejus occidit: reliquos fugavit: supra triginta equos cepit. Cum Edimburgum conventus esset indictus, in tertium Calendas Majas, Anni millesimi,

C I D. D.

X V I I.

C I O. D.
X X.

simi, quingentesimi, vigesimi: Hamiltonique dicerent, se, Archibaldo Duglassio prefecto, non satis in ea urbe tutos futuros, ille, ne, in mora publicis negotiis esset, sub finem mensis Martii, se magistratu sponte abdicavit: suffectus ei indidem civis Robertus Loganus, Scotorum Occidentalium proceres, qui frequentes convenerant, in ædes Jacobi Betonii Cancellarii convocati, consilium ineunt, de Comite Angusæ comprehendendo: ejus enim opes nimias, & publice formidolosas causabantur, neque, illo libero, quicquam libere decerni posse. Occasio quoque videbatur, eorum cupiditati subservire, quod, propinquis nondum coactis, ipse, cum paucis clientium, facile posset opprimi antequam amicorum auxilia coirent. Id ille cum agitari sensit, patruum suum, Galuinum Caledoniorum Episcopum, ad eos misit, qui animos eorum, nulla provocatos injuria, leniret: peteretque, ut sine armis & vi disceptaretur: si quid, de se queri jure, vellent, se paratum, ex æquo & bono satisfacere. Sed oratio habebatur apud homines, numero feroces, & viribus fretos, & ultionis cupidos. Itaque Galvinus cum nihil æqui impetraret, declarata Angusio inimicorum superbia, familiam suam Comitem sequi jussit: ipse, ut, Sacerdos, & invalidus ætate, in hospitium secessit. Alii, id ab eo factum, interpretabantur, ut Cancellario, intempestivam ostentationem exprobraret: qui, cum maxime pacis auctor esse debuisset, velut seditionis fax, volitaret armatus. Duglassius, spe concordie abscissa, suos adhortatus, ut cum laude potius morerentur, quam, per ignaviam, se abderent in hospitia, unde, paulo post, ad supplicium protraherentur: nam, inimicorum opera jam portas omnesque aditus præclusos. Omnibus, qui aderant, assentientibus, armatus cum suis latissimum oppidi vicum occupat: erant autem ei comites circiter octoginta, sed omnes viri fortes, & virtutis expertæ: hi, pro loci ratione, divisi, hostes per angiportuum angustias pluribus simul locis prodeuntes exceperunt, & primis interemptis, reliquos, ruinæ modo, per prona retro compulerunt. Comes Araniæ, dux multitudinis, cum Iacobo filio vadum nactus, per lacum Septentrionalem evasit: reliqui fere, per diversam urbis partem, ad Dominicanos profugerunt. Hæc dum, ingenti cum tumultu, per totam urbem geruntur, Gulielmus, Angusii frater, cum magna clientium manu ingreditur: ea multitudine Duglassius, fretus, licet multiplex hostium numerus in urbe esset, per tubicinem tamen edicit, ne quis in publico, præter suos amicos & clientes, armatus appareret. Cæteris petentibus, ut

sine

sine injuria discedere liceret, facile permissum: abierant autem, uno agmine, præter eos, qui fugam præceperant, equites plus mirus octingenti, majore cum ignominia, quam danino: ceciderant enim non amplius septuaginta duobus: sed in his, viri illustres, Comitis Araniæ frater, & Eglentonii filius. Hæc gesta fuerunt, pridie Cal. Maii, Anno millesimo, quingentesimo, vicefimo. Hanc contumeliam ut ulciscerentur, Hamilttonii, cellam Marnoci (ea Cunigamiæ arx est) obsederunt. Eam tenebat Robertus Bodius, Duglassianorum cliens: sed illinc brevi, re infecta recessum. Proximo anno, Duglassius, ad x i i i. Cal. Aug. assumptis Humiis exulibus, venit Edimburgum, atque Alexandri & Gulielmi, Humiorum, capita è publico, ubi affixa erant, detraxit. Hoc totum fere quinquennium, à Proregis discessu, usque ad ejus reditum, tumultuose actum: nec cædibus, & rapinis usquam temperatum: rediit autem, ad tertium calendas Novemb. Anni millesimi quingentesimi, vicefimi primi, ut motus, per absentiam suam coortos, facilius sedaret, statuit, Duglassiorum imminuere potentiam. Angusiæ Comitem, familiæ clarissimæ principem, in Galliam relegavit: ejus patruum, Episcopum Caledoniorum, Romam per Pontificem evocandum, ad causam dicendam, curavit. Is, proximo anno, dum Romam proficiscitur, Londini peste correptus, obiit, magno suæ virtutis apud bonos desiderio relicto: præter enim natalium splendorem, & corporis dignitatem, erant in eo multæ, ut illis temporibus, literæ, summa temperantia, & singularis animi moderatio, atque, in rebus turbulentis, inter adversas factiones, perpetua fides & auctoritas. Reliquit & ingenii & doctrinæ non vulgaria monumenta, sermone patrio conscripta. Proximo, post reditum Proregis, anno, conventu Ordinum habito, exercitus, ad Edimburgum, stato die, adesse iussus, satis frequens convenit: qui cum in campis, Roselino proximis castra posuisset, omnibus incertis, quo ducerentur, per præcones denunciatum est, ut Annandiam versus pergerent, gravi pœna in abnuentes proposita. Ad Soluxum Scotiæ litem, satis quidem obedenter à cæteris est ventum: unus Alexander Gordonius, & qui eum sequebantur, ad tria ferme millia, longius ab Anglia, substiterunt. Id cum Proregi esset nunciatum, postridie retro ad eum venit, & ad sua castra perduxit. Ibi, convocatis proceribus, cum plurimis & gravissimis rationibus ostendisset, cur, eam potissimum partem Angliæ aggredi, statuisset, magna pars Nobilitatis, maxime auctore

C I O. D.
X X.C I O. I O.
X X I I.

Gordonio, qui cæteros, opibus & ætate, anteibat, ingredi omnino Angliam renuerunt, siue prava erga Proregem invidia, siue (quod maxime præ se ferebant) quia, tum rei Scoticæ id expedire, putabant. Causæ iactabantur, in speciem, vulgo non ingrata: nam si ea opera Gallis navaretur, ne Anglus in eos totis viribus incumberet, satis ad id videri, bellum ostentare: sin rerum domesticarum ratio habeatur, statu publico domi turbato, ac Rege adhuc puero, suas existimare partes, fines veteres tueri, & Regnum incolume servare. Sin, porro ne pergerent, fortuitarum etiam offensionum ipsis culpam esse subeundam: ac rei male gestæ rationem, intra paucos annos, esse reddendam. Postremo si maxime vellent, & commune periculum adversus hostem negligere, & suarum domi rationum oblivisci, se tamen vereri, ne, in hostico, Scoti imperio satis audientes forent: ac maximopere cavendum, ne, vel æmulatione, vel invidia, vel recentibus adhuc odiis, ignominia accipiatur. Prorex, qui, adversando se nihil acturum, videbat, consensit. Ne tamen nihil tanto conatu, ducto ad Soluæum exercitu, actum videretur, per hominem idoneum, qui, in Anglia negotiari consueverat, Dacrium, Anglici Limitis præfectum, admonendum curat, posse aliquid transigi, si ad colloquium veniretur. Ille, ut cui omnia imparata erant (neque enim Scotos aut omnino, aut saltem per eum limitem irrupturos, expectaverat) libenter id audivit, & misso caduceatore, obtinuit, ut fide publica, venire in castra posset. Postridie, viginti equitibus, in quibus maxime insignes, Thomas Dacrius, & Thomas Musgravus erant, comitatus, ad tentorium ducis venit, ac, cæteris submotis, soli cum singulis interpretibus sunt congressi. Igitur cum & Dacrius, rebus imparatis deprehensus, à quietis consiliis non abhorreret, & Prorex, invito exercitu, rem gerere non posset, pactis induciis, & spe pacis injecta, discessum. Scotorum, qui rebus gerendis maxime fuerant impedimento, ut culpam à se averterent, sparserunt rumores, ob pacem obtinendam, Proregi ab Dacrio pecuniam partim repræsentatam, partim promissam, ac nunquam solutam. Atque, in vulgus his profeminatis rumoribus, colloquium infamare sunt conati. Prorex, cum I I x. Cal. Novem. discederet in Galliam, pollicitus est se ante Cal. Aug. rediturum. Eum diem cum obire non posset, quod magnam Anglorum classem, ad se excipiendum, ornatam sciret, proximo mense, Junio, quingentos pedites Gallos præmisit: qui spe reditus propinqui interea Scotos confirmarent. Hi nusquam

quam toto itinere hoste viso, prope Majam insulam, in æstuario Forthæ sitam, in Anglicas naves, freti angustias obsidentes, inciderunt: ac, magno edito prælio, Galli in hostium naves ingressi, suum quidem Navarchum amiserunt. Eo cæso, cum neque socii navales peditum ducibus parerent, nec milites quippe rei nauticæ ignari, nautis imperare scirent, ingenti Anglorum cæde facta, vix in suas naves cogi potuerunt. Per Scoti Proregis absentiam, Thomas Havartus, Surriæ Comes, ab Anglo immisus, ac Scotos inter se discordes, sine summo Magistratu, sine certo imperio nactus, eum decem millibus mercenariorum, ac amplis auxiliis, Marciam & Tevotiam pervagatus, utriusque provinciæ arces cum maximo potentiorum, nec levioe plebis (quæ, adversus subitas incursiones hæc habebant propugnacula, in quibus, se suaque servare soliti erant) damno. Et Scotia tum ita intestinis laborabat seditionibus, ut vicinorum calamitates nemo ad se pertinere existimaret. Angli, per aliquot menses, qua libuit, sine prælio grassati, cum solvissent exercitum, Scoti finitimi, ut, aliqua ex parte, accepta damna ulciscerentur, cum assiduis incursionibus è Northumbria prædas agerent, missus iterum adversus eos Havartus, Iedburgum oppidum, etsi (ut mos fert Scotorum) immunitum, magno cum labore, nec sine suorum vulneribus cepit. Dum hæc in Tevotia geruntur, tantus, incertum qua de causa, equos Anglorum terror de nocte invasit, ut prope quingenti abruptis vinculis, in castra illati, obvios dejecerint, quosdam obtriverint, ac inde, velut furentes, egressi, & per agros dispersi, passim prædæ Scotis fuerint. Trepidatio ingens in castris, atque Ad arma clamatum: neque, ante lucem, potuit tumultus sedari. Eo, quod consecutum est triduo, nulla re præterea gesta, Anglorum exercitus est dimissus. Dux Albinus cum omnes portus Gallici littoris obsessos ab Anglis, qui, reditum ejus in Scotiam observare jussi erant, sciret, quibus impar viribus erat, arte statuit cludere. Classem suam nullum in unum locum contraxit, sed per varios portus ita sparsam tenebat, ut nullam bellici apparatus speciem præferret, milites in locis mediterraneis ita collocarat, ut nihil minus, quam de navigando, cogitare videretur, Anglicæ classis præfectus, qui, ad eum excipiendum, usque ad Idus Augusti, frustra toto mari volitaverat, per exploratores certior factus, neque classem, neque exercitum toto littore Gallico parari, ratus, eum nihil, ante Ver proximum, moturum, naves subduxit. Dux Albinus, hostium

discessu cognito, repente quinquaginta navium classe contracta, ac tribus millibus peditum centumque cataphractis impositis, post æquinoctium Autumni, è Gallia solvit: ac Octavo Calendas Octob. Aranam insulam tenuit: eodem forte die, quo Iedburgum ab Anglis est crematum. Ostendimus, quam miserabilis, Æstate superiore, fuerit rerum Scotticarum status, proceribus inter se dissidentibus. Anglo proxima sibi omni belli clade devastante, ac mari obsesso, spe omni externi auxilii sublata. Hostis autem consilium eo spectabat, ut feroces Scotorum animos, malis fractos, ad paciscendum secum, cogeret. Nec segnius etiam Scoti factiois Gallis adversæ laborabant, ut perpetuum cum Anglo fœdas iniretur, Regina principe: nam cum Humius morte sublatus, Duglassius relegatus esset, cæterique magis idonei comites, quam, ad res suscipiendas, duces haberentur, quicumque alieno adversus Gallos erant animo, se ad Reginam applicarant. Illa pariter, ut fratri gratificaretur, & imperii vim ad se traheret, dissimulata cupiditate privata, hortabatur, ut filium, jam prope puberem è peregrinorum manibus, & se ab externo jugo liberarent: prospiciebat etiam Regina, adversus maritum, quem jamdudum cœperat odisse, præsidia: Anglus etiam, frequentibus ad proceres Scotorum literis & pollicitationibus, consilium sororis promovebat: pe se enim non stetit, quo minus æterna inter vicina Regna esset amicitia: idque se, cum alias, tum nunc maxime cupere, nullo rerum suarum respectu, sed, ut omnes intelligerent, se sororis filium amplecti, tueri, & quibus posset, commodis amplificare velle. Quod si Scoti in animum inducerent, solutæ cum Gallis fœdere, sese Anglis conjungere, brevi cognituros, quam nec ambitioni nec potentia, sed uni concordia studeret. Maria filia unica Iacobo collocata: quo matrimonio, non Scoti Anglorum sed Angli Scotorum imperio accederent. Odiâ non minora inter alias gentes intercessisse, quæ, & affinitatibus, & rerum necessariarum commerciis, & mutuis beneficiis, extincta & prorsus abolita fuerint. Commemorantur ab aliis commoda & incommoda, quæ ex utraque amicitia redundare possent: Alteram esse gentem in eadem terra natam, sub eodem cæli tractu educatam, lingua, moribus, legibus, institutis, vultu, colore, lineamenti corporis adeo similem, ut magis una, quam diversæ nationes videantur: Alteram non magis cælo & solo, quam omni vitæ cultu differentem: præterea quæ nec magnum, si hostis esset, detrimentum Scottis posset

posset afferre, nec, si esset amica, emolumentum. Anglum in propinquo Gallica auxilia longinqua esse. Iter unum per mare, quod, & ab hostibus occludi, & tempestatibus impediri, posset. Considerarent itaque, quam ad momenta rerum gerendarum esset incommodum, & ad salutem tuendam intutum, spem omnem salutis à Vento suspensam habere: & in Elementi inconstantissimi arbitrio sui status incolumitatem collocare. Quantum auxilii in amicis absentibus, adversus præsentia pericula, esset, si unquam alias, certe hac ipsa Æstate, non modo intelligi, sed oculis spectari potuisse, cum Anglus hinc nos, ab amicis desertos, ferret, ageret: totisque viribus in perniciem nostram incumberet, illinc auxilia, sæpe promissa ac diu sperata, teneret classibus suis obsessa. Hęc cum, pro fœdere Anglico, disputarentur, ac non pauci in eam sententiam ituri essent, multi contra differebant: erant enim, in eo conventu, plerique Gallicis largitionibus præoccupati, nonnulli etiam, qui, quod è publicis detrimentis sua comparabant emolumenta, omnino à pace abhorrebant: nec deerant, quibus Angli, in pollicendo, facilitas esset suspecta, præsertim cum res Anglica tum potissimum penderet, ex arbitrio Thomæ Volsæi Cardinalis viri pravi & ambitiosi & qui consilia omnia, ad suam privatim auctoritatem & dignitatem ampliandam, referret: ideoque ea ad omnem fortunæ flatum accommodaret. Hi tum omnes, diversis rationibus adducti, sed pari studio tamen, Gallicum fœdus tuebantur: negabantq; repentinam illam hostis liberalitatem esse gratuitam: nec nunc primum Anglos illis artibus, ad incautos homines decipiendos, uti: Eduardum primum juratum, & omnibus legum vinculis constrictum ad litem dirimendam, arbitrum electum, sese, per summam injuriam, Regem Scotorum creasse: nuper etiam, Eduardum Quartum, Cæciliam filiam, Iacobi Tertii filio despondisse: cum autem puella nubendo maturisset, nuptias prope paratas, occasione belli ex nostris domesticis dissidiis arrepta, dissolvissse: neque nunc aliud Anglum querere, quam ut, injecta spe vana dominatus, nos in veram servitutem rapiat, ac destitutos externis auxiliis, toto virium suarum molimine, incautos opprimat. Nec illud quidem, in quo exultat eorum oratio, verum, tutiorem esse propinquam, quam longinquam amicitiam: dissensionum enim causas inter vicinos nunquam defuturas: quas sæpenumero casus gignat, & potentiores non raro, levi occasione oblata, ferant. Concordiæ leges, qui superior in armorum erit certamine, pro suo ar-

bitrio præscribet : neque unquam inter finitima Regna tam sanctum fuisse amicitiae vinculum, quod non, vel oblati occasione, vel quaesitis causis, sæpissime violaretur: neque sperandum Anglos nunc magis, à nobis violandis, temperaturos, quam à tot sui sanguinis Regibus abstinerint. Fœderum enim sanctitas, & jurisjurandi religio, & pactorum & conventorum fides, inter bonos firmissima sunt vincula, inter malos oblata commoditate ad fallendum, retia: hæc autem commoditas in finium propinquitate & linguæ commercio, & vitæ cultu non dissimili vel maxime sita est. Quod si hæc omnia longe secus haberent, duo tamen nobis providenda sunt, alterum, ne veteres amicos, sæpe de nobis bene meritos. inauditos rejiciamus: alterum, ne, frustra altercando, tempus hic teramus, ea præsertim de re, de qua nihil, nisi in omnium Ordinum conventu, constitui potest. Hoc maxime pacto Gallicæ factionis homines tenuerunt, ne quicquam, ante certos de Gallorum auxiliis nuncios, decerneretur. Adventus Proregis divulgatus amicos magna lætitia affecit, dubios confirmavit, & multos, ad fœdus Anglicum proelives, retinuit. Ille, apparatu belli ad verso flumine Glotta Glascuam misso, recensuit ibi exercitum, ac præmisso edicto, ut Nobilitas Edimburgi præsto esset, luculenta oratione apud eos habita, laudat eorum constantiam, in antiquo fœdere conservando, & adversus Anglorum perfidiosas pollicitationes, providentiam: multa magnifice commemorat de Francisci Regis erga Scotorum gentem animo, studio, & liberalitate: hortatur, ut, simulatibus depositis, dum externa adsunt auxilia, acceptas ulciscantur injurias, & insigni damno insolentiam hostis reprimant. Per hos dies, refecto milite, & Scotorum copiis adjunctis, ad Limitem pervenit, ad undecimum Calendas Novemb. Sed cum, jam Angliam ingressurus, ponte ligneo, qui est ad Mulrossiam, copiarum partem majorem traduxisset, Scotis eadem causantibus, quæ superiore expeditione ad Soluæum, prætenderant, ac Angliam ingredi renuentibus, transgressos amnem eadem via reduxit: atque paulo infra, ad sinistram Tuedæ ripam, positis castris, Vercam arcem, ad dextram ex adverso sitam, oppugnare est aggressus. Equites interea, trans amnem missi, aditus omnes obsidebant, ne qua inclusis auxilia intromitterentur, vicinum agrum ferro flammaque vastabant. Arcis hæc forma est. Turris munitissima, in intima area in magnam assurgit altitudinem: eam duplex murus ambit, exterior latum amplexus spatium, in quod, belli

belli tempore, rustici solebant confugere, ac pecora fructusque agrorum conferre: interior multo angustior, sed, fossis circumductis, & turribus excitatis, munitior. Exteriores ambitum cum Galli cepissent per vim, Angli, immisso in horrea atque stramenta, quæ in eis erant, igne, flamma fumoque eos exegerunt. Biduo deinde proximo, interiore muro tormentis converberato, postquam satis facilis aditus patefactus videbatur, iterum Galli rem aggressi, per ruinas quidem strenue transcenderunt: sed cum ex arce intima, adhuc integra, omni genere telorum ipsi ad omnes ictus expositi peterentur, paucis suorum amissis, cæsti ad exercitum, trans flumen redierunt. Prorex, cum & Scotorum animos è rebus gerendis videret aversos, & pro certo comperisset, copias Anglorum numerosissimas, nempe in quibus ipsi scribant, quadraginta millia armatorum fuisse, ac præterea millia sex ad Bervici oppidi propinqui custodiam relicta, tertio Id. Novem. castra movit, ad Cœnobium Monacharum (Ecclesiam vocant) ad sex ab eo, ubi confederat, loco passuum millia. Inde, de tertia vigilia, Lauderam profectus, itinere nocturno, propter subitum nivis casum, hominibus & jumentis vehementer afflictis. Eadem vis tempestatis effecit, ut Angli, nulla re gesta, soluto exercitu, domos discederent. Hiemis reliquum prope quietum fuit. Adulto jam Vere, Prorex in conventu Nobilitatis causas explicavit, cur sibi in Galliam redeundum esset: verum, ante Calendas Septembris se rediturum, pollicebatur. Ab eis vicissim petiit, ut interea Rex se Sterlini contineret, nec pacem, aut inducias, ante suum reditum, cum Anglis faceret: neque quicquam, in administratione Regni, innovaret. Id cum sancte ei promissum fuisset, ad x i i i. Cal. Iun. cum suis è Scotia solvit. Absente Prorege, cum omnes omnia non modo impune dicerent, sed facerent, agerent, ferrent, raperent, Rex adhuc impubes, matre, Comitibus Araniæ, Levinia, Crafordiæ, compluribusque aliis supremi Ordinis nobilibus auctoribus, Sterlino Edimburgum venit ad i v. Cal. Aug. primoribus in Regiam ad Sanctæ Crucis coactis, de consilio eorum Regni administrationem suscepit: ac, post die omnes novo sacramento in suum nomen adegit. Qui publicam functionem aut procurationem habebant, universos, juris usurpandi causa, exauctoravit: ac, paucis post diebus, omnes in pristinum, unde dejecti erant, locum restituit. Magno procerum numero ad xx. Aug. diem, convocato, ut imperium, quod ipse jam usurpaverat, Proregi abro-

garet, cum splendida (ut moris est) pompa, in publicum urbis Prætorium processit. Fani Andreæ & Abredoniæ Episcopi, qui soli dissentiebant, & Calendas Septembres expectandas, censebant, in custodiam dati. Illi, ut suis se armis ulciscerentur, omnibus per suas jurisdictiones Sacrorum usu interdixunt: verum, post alterum fere mensem, Rege placato, in præstinum fere gratiæ locum restituti fuerunt. Circa idem fere tempus, Arcibaldus Duglassius (quem, in Galliam relegatum, diximus) præmissis Simone Pennango, homine acie, & cui plurimum fidebat, egit cum Rege Anglorum, ut, per ejus ditionem tuto redire domum, liceret. Anglus, qui, Ducis Albini, hominis impigri, auctoritatem imminui, non moleste ferebat, ac rerum Scoticarum mutationem libens audiebat, Comitem advenientem benevole accepit, & liberaliter dimisit. Ejus autem reditus Scotorum animos varie affectit. Nam cum ad Reginæ & Comitissæ Araniæ arbitrium, negotia publica gererentur, magna Nobiliorum pars, cujus principes erant Ioannes Stuartus Levinæ, & Calenus Cambellus, Argatheliæ Comites, se ad nullam curæ publicæ partem recipi, iniquo animo ferentes, cum ingenti gratulatione Duglassiam receperunt: ut cujus auxilio vel potentiam factionis adversæ ad se traducerent, vel certe factum reprimerent. Contra, Regina, quæ (uti dictum est) animum à marito averterat, ejus adventu commota, omnibus machinis eum oppugnare, instituit. Hamiltonius quoque ex residuo odio ei non modo infensus, sed etiam metuens, ne à Duglassio, quem, secundo loco non fore contentum, sciebat, in ordinem redgeretur, adversus eum, velut pro dominatione retinenda, totis viribus contendebat. Hi cum in arce Edimburgensi se continerent, nec ignorarent, multos procerum rerum novarum esse cupidos, tamen & loco munitissimo, & Regis quamlibet inermi auctoritate confisi, à vi sibi tuti videbantur. Pars adversa, coacto majore Nobilitatis numero, tres è suis eligunt, Regis & Regni custodes, Arcibaldum Duglassium, Angusiæ, Joannem Stuartum, Levinæ, & Calenum Cambellum, Argatheliæ Comites. Hi, celeritate summa usi, primum transmisso Fortha, Jacobum Betonem, summa prudentia virum, perspectiæ factionis opibus, recusare non ausum, sibi adjungunt. Inde Sterlinum profecti, ministeriis & procurationibus publicis ad suæ factionis homines translatis, Edimburgum, nullis præsidiiis munitum, sine vi ingrediuntur: arcem, levi aggere circumjecto, obsident. Qui intus erant, nulla re, ad obsidionem tolerandam,

dam, satis provisa, & illam & sese dedunt. Cæteris, præter Regem, dimissis; omne curæ publicæ pondus in tres, quos diximus, Comites transferunt, ea lege, ut singuli per ordinem, quaternos menses, apud Regem essent. Sed ea societas nec fida, nec diuturna fuit. Duglassius, primis mensibus, ad aulam regendam, adhibitus, Regem in ædes Archiepiscopi Fani Andree induxit: & suppellectili ejus, & re familiari pro sua (nam ab eis jam defecerat) usus est: & quo magis animum Regis sibi devinciret, omnibus voluptatum illecebris eum imbui, permisit: nec tamen propositum tenuit: ministris domesticis Regis ab adversa factione, cujus principes erant Regina & Hamiltonius, corruptis. Prima animorum, in Aula, alienatio fuit, ob Sacerdotiorum divisionem, Duglassiis omnia ad se trahentibus. Georgio Crichtonio ad Episcopatum Caledoniæ translato, Cœnobium Sanctæ Crucis suburbanum, ab eo relictum, Duglassius Gulielmo fratri donavit, qui Coldingamiam, ad sex à Bervico millia passuum, jam quintum annum, à cæde Roberti Blacateri, postremi Abbatis, per vim tenuerat: nam à Pontifice Romano id Cœnobium, consentiente Ioanne Prorege, acceperat Patricius Blacaterus, Roberti frater patruelis. Is etiam litem intenderat Ioanni Humio, familiari Comitis Angusiæ, & sororis filix marito, de veteri Blacaterorum patrimonio universo. Igitur Patricius, opibus Duglassianorum impar, sua adversariis esse prædæ, patiebatur: sese vero procul ab regionibus, eorum factioni obnoxiiis, apud materni generis propinquos, melioribus temporibus reservabat. Duglassiani, etsi Patricium facile contemnebant, tamen cum rerum gubernaculum tenerent, ut maculam illam, aliena violenter obtinendi, eluerent, eum per amicos aliqua ratione placare, contendunt: cumque ille non alienum à concordia se ostenderet, ac multum de suo jure paratus esset remittere, accepta fide publica, per diploma missum à Duglassio, cum Edimburgum cum paucis & inermibus veniret, non procul ab urbis porta, à Ioanne Humio, ex insidiis erumpente, est interemptus. Ejus facinoris fama cum urbem pervassisset, multi, conscensis equis, ut percussores deprehenderent, aliquot millia passuum secuti, animadverso, Georgium Duglassium, Comitis fratrem, in suo cœtu esse, ac multos præterea Duglassianos & Humii propinquos, incerti, quo animo illi exissent, utrum, ut caperent, an ut tuerentur, cædis auctores sequi ulterius, desierunt. Adversi passim de Duglassio rumores ferebantur. Iam Calenus Cambellus

se ab illo velut triumviratu subtraxerat : & Levinianus , etsi Regem sequebatur , Duglassius tamen munera publica & emolumenta ad se trahentibus , animi ab eis alienati multa indicia dabat : verum illi , opibus suis freti , rumores & indignationes aliorum parvi faciebant. Rex inter hæc , etsi indulgentius , quam decebat , haberetur , ut ea licentia infirmus adhuc animus teneretur , tamen paulatim & eorum imperii pertæsus , & ministris domesticis partim vere , partim falso Duglassiorum acta vellicantibus , & dubia in pejus interpretantibus , alienatus , inter familiares , quibus audebat consilia secretiora credere , de se vindicando in libertatem , occulte differebat . Unus è proceribus , Ioannes Leviniaë Comes erat , cui aperire intimas cogitationes non timeret : erat enim , præter alias animi & corporis virtutes , ore probo , & naturali quadam suavitate morum , ad homines conciliandos egregie compositus . Eo igitur in conscientiam assumpto , dum de tempore , loco , & ratione rei perficiendæ consultatur , Duglassius , multis expeditionibus , ad latrocinia coercenda , sed non magno successu factis , tandem circa finem Iulii , Regem in Tevotiam ducere statuit , ejus præsentiam , ad terrorem injiciendum , aliquid profuturam , ratus. Iedburgi conventu habito , principes familiarum , ex omni circa regione ad se vocatos , Rex jubet , suæ quemque gentis facinorosos , quorum nomina eis edidit , exhibere : quibus graviter parentibus , multi latronum duces supplicio affecti : multis , in spem vitæ in melius mutandæ , venia data . Ibi in lætitiâ solutis omnium animis , qui , Regem Duglassius eripere , conabantur , eis opportunum visum est , ut conatu perficerent : quod Valterus Scotus , qui non longe à Iedburga habitabat , magnas in regionibus propinquis clientelas habebat . Rei gerendæ ratio sic inita erat , ut Valterus Regem domum suam invitaret , ibique non invitum detineret , dum majores , ad rei famam , copiæ convenirent. Id consilium sive forte fortuna , sive alicunde emanante indicio , discussum videbatur , Rege retro ad Mulrosfiam ducto. Verum Valterus , nihil ea re segnior , recta ad Regem ire pergit. Cum jam non longe abesset , trepidus ad Duglassios nuncius affertur , Valterum , cum ingenti armatorum manu , ipsum armatum advenire : nec dubium esse , quin homo , factiosus ac manu promptus , aliquid mali machinaretur . Ibi statim magno cum tumultu ad arma concursum . Duglassius , etsi numero esset inferior , tamen , cum è suis delectos circa se haberet , reliquos vero ex Humiorum & Carorum familia , cum principibus

principibus suis Georgio Humio & Andrea Caro, viros fortes, pugnae fortunam experiri, statuit. In ipso temporis articulo, pene in mora fuit Georgius Humius, qui, Duglassio jubente, ut ex equo descenderet, & partem pugnae capefferet, se, si Rex iuberet, descensurum, respondit. Concursum est magnis utriusque animis, ut quibus Rex (praemium certaminis) spectator esset. Ioannes Stuartus, prope Regem ociosus, pugnae arbiter stetit. Post acrem conflictum, vulnerato Valtero, eius clientes loco cesserunt: quo minus, ex ea victoria, solida laetitia Duglassiani fruerentur, fecit mors Andreae Cari, propter virtutes, utriusque partium vehementer desiderati. Ex eius caede, diuturnum odium, inter Carorum & Scotorum familias, est ortum, nec, sine sanguine, restinctum. Ex eo, Ioannes Stuartus, qui se in conflictu ambiguum gesserat, Duglassiis ante suspectus, jam vero manifestus hostis habitus, ex aula discessit. Haec gesta sunt, ad

C I O. D.
X X V I.

11 X. Calendas Augusti, Anno millesimo, quingentesimo, vicesimo sexto. Duglassiani, multorum se obnoxios invidiae cernentes, ut factionem suam nova virium accessione confirmarent, Hamiltoniorum gentem, & opibus & multitudine gentilium longe florentissimam, sed ab aula jam diu remotam, compositis ex vetere odio dissidiis, in partem curae publicae asciscunt: ex adverso Ioannes Stuartus, multorum impenso erga se favore fretus, ac Regiis etiam literis occulte impetratis, ad principes Nobilitatis, quos, rem silentio tecturos, sperabat, suas partes magnis accessionibus auget. Igitur cum Sterlini suae factionis hominum conventum haberet, praesente Iacobo Bottonio, cum nonnullis Episcopis, ac multis nobiliorum familiarum principibus, jam palam ad consilium refert, de Rege in libertatem vindicando. Id cum, magno consensu, decretum esset, quanquam dies à Levinio dictus, ad conveniendum, nondum advenerat, tamen, quia Limnuchi Hamiltonios, ad iter impediendum, congregatos audierat, consultissimum visum est, eos antequam Duglassiis jungerentur, aggredi, cum ea, quam habebat, manu, recta illuc iter intendit. Caeterum Hamiltonii, cum rescissent, Ioannem summo mane, eo die, Sterlino moturum, Duglassios Edimburgo evocaverant: illos vero, praeter alia impedimenta, Rex etiam nonnihil retinebat, qui, simulata valetudine adversa, & tardius lecto surrexerat, & lentius progrediebatur, & per viam, velut alvo soluta, ut ad necessaria naturae diverteret, quascunque poterat, moras necebat. Georgius Duglassius, cum blandiendo, ad iter accelerandum, nihil profice-

ret,

ret, Potius inquit, quam te hostes nobis eripient, altera dis-
 cerpti corporis pars penes nos manebit. Id verbum altius, quam
 pro ætate, in Regis animum descendit. Itaque Duglassius exuli-
 bus, post multos annos cum erga cæteros non admodum esset
 iniquus, de reconciliatione cum Georgio, neminem unquam
 audire voluit. Hamiltonii, inter metum hostium imminen-
 tium, & spem adventantis auxilii, ad Havenni fluminis pon-
 tem (qui, circiter mille passus, ab Limnucho abest) sese instru-
 xerant: & pontem quidem levi præsidio obtinebant: reliquos
 in supercilio collium, qua hostem venturum sciebant, objece-
 runt, Levinius, præcluso per pontem transitu, paulo supra ad
 Monacharum familiam (Manuelem vocant) modicis aquis
 fluentem amnem, suos transire jubet, & Hamiltonios è colli-
 bus dejicere, priusquam Duglassii advenirent. Leviniani cum
 per æqua & iniqua ad hostem contendissent, ac, lapidibus è su-
 periore loco dejectis, male accepti, jam ad manus venissent,
 clamor exortus est, de Duglassiorum adventu: atque una ipsi
 de itinere in aciem accurrentes, præli fortunam non dubiam
 fecerunt: Leviniani, cum multis vulneribus, in fugam compul-
 si: Hamiltonii, ac, præter cæteros, Iacobus nothus, crudeliter
 victoriam exercuerunt. Gulielmus Cunigamius, Comitis Glen-
 carnæ filius, multis plagis faucius, à Duglassiis propinquis suis
 est servatus. Joannem Stuartum occisum Comes Araniæ, ejus
 avunculus. multis lachrymis, & Duglassius luctu & mœstitia,
 sed, longe supra alios, Rex est profecutus: qui, confictu ex cla-
 more & tumultu cognito, præmiserat Andream Silvium Lar-
 gougum, familiarem suum, sed serum, re peracta, auxilium, ut vitæ
 Levinii Comitibus, si qua ratione posset, prospiceret. Post hanc
 victoriam, factio Duglassianorum, ut, metu injecto, æmulos
 perpetuo sibi obnoxios haberet: quæstionem decrevit in eos,
 qui, adversus Regem, arma sumpsissent. Ejus quæstionis metu,
 alii pecunia cum eis deciderunt, nonnulli in clientelam. partim
 Duglassiorum, partim Hamiltoniorum se tradiderunt: perti-
 naciores in jus vocabantur. Ex eo numero, Gilbertus, Cassilif-
 sæ Comes, cum ab Iacobo Hamiltonio notho, premeretur, ut
 se in clientelam Hamiltoniorum dederet, vir magni animi re-
 spondit: vetus amicitiaæ fœdus ab utriusque avis factum, quo
 in fœdere, suus avus, velut honoratior, semper prior nomina-
 tur: neque se nunc adeo decoris familiae oblitum, aut à majo-
 ribus degenerem videri velle, ut in eorum clientelam (hoc est
 proximum servituti gradum) sponte concedat, quorum prin-
 ceptis,

ceps, in æquo societatis fœdere faciendo, secundo fuerit loco contentus. Igitur cum, die dicta Gilbertus, ad causam dicendam, adesse iuberetur, Huga Kennedus, ejus propinquus, respondit, cum non contro Regem, sed a Rege missum, eo in prælio affuisse: ac multum frementibus adversus ejus audaciam Hamiltonius, Regias, si sit opus, se literas prolaturum, affirmavit. Rex enim cum ad alios complures, tum ad Gilbertum, domum abeuntem scripserat, ut Ioanni Stuardo se jungeret. Ille, cum jam certamen videret instare, nec spatium sibi relinqui, ad amicos & clientes convocandos, ex itinere, cum familia, quæ tum aderat, Sterlinum divertit. Igitur impotentia Hamiltoniorum in eo judicio paulum repressa, Iacobus Nothus, gravissimo in Kennedum odio incitatus, cum intra paucos dies, per Hugonem Cambellum Aerenſis diœcesis præfectum, in reditu tollendum curavit. Hugo, ut sceleris, quod clientibus commiserat, conscientiam dissimularet, quo die cædes facta fuerat, apud Ioannem Areskinum, cujus uxor soror erat uxoris Gilberti Kennedi, fuit. Ea, statim facinore audito, multis verbis acerbe ei scelus exprobravit. Ita nobilissima Kennedorum familia prope ad interitum redacta est. Comitocis occisi filius, adhuc impubes, ad propinquum suum Arcibaldum Duglassium, tum Quæstorem Regium confugit: suamque & familæ salutem ei commendavit: benigneque ab eo receptus, ob altam indolem, gener est destinatus. Hugo Cambellus, in jus vocatus, cum sceleris manifesti teneretur, solum vertit. Nec minus acriter Duglassii suam in Iacobum Betonium exercuerunt iram: copiis enim ad Fanum Andreæ ductis, arcem Episcopi, quem, omnium consiliorum auctorem Comiti Levinio fuisse, arguebant, expugnarunt, ac diripuerunt: ipse, quoniam nemo palam eum tueri audebat, mutando sæpe latebras, periculum effugit. Pari quoque dissimulatione, Regina, ne in mariti, quem oderat, manum veniret, solitudine sese tegebat. Proximo Vere ineunte, Duglassius expeditionem in Lidaliam fecit: C I O. I O. x x v i i. multos latrones in casulis, inopinantes, oppressit: ac, antequam se colligere possent, occidit: captorum duodecim suspendio peremit: totidem, obsidum loco, retinuit: in quos, paucis post mensibus, cum eorum propinqui latrociniis non abstinere, animadvertit. Accidit, in ejus expeditionis initio, res in primis memorabilis, quam, ob facinoris novitatem, non censui prætereundam. Fucrat, in stabulo Ioannis Stuardi homo humili loco natus, ac ministerio perinde humili, curandos equos,

equos, adhibitus: is cū, occiso ab Hamiltoniis patrono, aliquandiu, vagus & incertus consilii, oberrasset, tandem, animo confirmato, majus, quam pro fortuna & loco, unde erat, facinus patrare decrevit. Nam Edimburgum, ad destinatam patroni mortui ultionem, profectus, forte occurrit ejusdem fortunæ & familię homini: rogat, vidissetne Iacobum Hamiltonium nothum in urbe. Cum ille fassus esset, Vidisti, inquit, hominum ingratiissime, & non peremisti sceleratum illum, qui optimum nostrum patronum trucidavit? Abi, quo dignus es, in maximam malam crucem: ac, tantum locutus, se, quo iter intenderat, proripiens, recta in Aulam perrexit. Erant ibi in area ampla, quæ ante palatium suburbanum est, ad duo millia hominum armata, ex Duglassiorum & Hamiltoniorum clientibus, ad eam, de qua diximus, expeditionem parata. Hic ille patroni vindex, ceteris neglectis, in unum Hamiltonium oculis animoque intentis, tum sine armis penulatum ex area egredientem, conspicatus in fornice oblongo, & paulo obscuriore, qui portæ est impositus, in eum involat, ac sex vulnera (quorum quædam prope ad vitalia penetrabant, alia Iacobus, flexu corporis, & objecta penula, pene effugerat) infligit, statimque sese in turbam retro conjicit. Repente orto tumultu, cum Hamiltoniorum quidam suspicarentur, à Duglassianis, veteris odii nondum oblitis, tam atrox facinus patratum, nihil propius factum est, quam ut hæ factiones inter se confligerent: tandem, compressa paulum trepidatione, iussi omnes, qui aderant, ad parietes areæ circumjectos ordine simplice secedere. Percussor ibi, cruentum ferrum adhuc tenens, est deprehensus: Interrogatus, unde esset, & cur illuc venisset, cum non satis constanter responderet, ad carcerem tractus, representatis tormentis, statim fassus est, in ultionem cædis patroni, facinus à se susceptum: hoc autem unum se dolere, quod frustra tam præclarus conatus cecidisset. Diu tormentis excarnificatus, nullum conscium edidit: tandem damnatus, ac per urbem circumductus, cum nudi corporis totius singulæ partes ferro ignito tentarentur, nullum, nec sermone, nec oris habitu, doloris indicium dedit. Dextera manus cum detruncaretur, levius, quam pro merito, eam plecti dixit, quæ animo tam forti non fuisset obsecuta. Eo quoque anno, Patricius Hamiltonius, è Ioannis Ducis Albini sorore, & fratre Comitis Araniæ natus, juvenis ingenio summo, & eruditione singulari, conjuratione Sacerdotum oppressus, ad Fanum Andreæ vivus est crematus. Non adeo diu, post ejus supplicium, animos hominum

conterruit Alexandri Cambelli mors. Is erat è sodalitie Do-
 minicanorum, & ipse magno ingenio juvenis, & eorum, qui
 Thomæ Aquinatis sectam imitantur, inter eruditiores habitus.
 Cum eo Patricius, de Scripturæ sacræ interpretatione, sermo-
 nes sæpe contulerat: ac, differendo, eo perduxit, ut omnia pro-
 pe capita, quæ tum habebantur paradoxa, vera fateretur. Nihil-
 ominus Alexander, vitæ, quam veri cupidior, à suis persuasus,
 eum publice accusavit. Patricius, ut erat natura vehementior
 hanc hominis ambitiosi pravam gloriæ captationem ferre non
 potuit: sed palam exclamavit, Ego te, hominum nequissime, qui
 quæ nunc damnas, ea vera esse scis, & paucis ante diebus, apud
 me es confessus, ad tribunal Dei vivi in jus voco: qua voce
 Alexander perturbatus, nunquam, ex eo die, compos mentis
 fuit: ac, non multo post, insania conflictatus, mortem obiit.
 Hoc toto spatio, ac magnam anni proximi partem, Duglassio-
 rum alijs in aliam partem intentis, de Regis ab se secessione se-
 curi erant: quod, & blandimentis & immodica licentia satis
 conciliatum ejus animum, crederent: nec, si secus erga eos ani-
 matus esset, ulla erat factio adversus ipsorum opes satis fir-
 ma, nec locus ullus munitus, quo se reciperet, præter unam
 Sterlini arcem, quæ sedes Reginæ, ad habitandum, attributa
 fuerat: sed tum à Reginæ ministris, cum ipsa se, metu Duglas-
 siorum, occultaret, ad tempus deserta: ac, tumultu paulatim
 residente, in speciem magis, quam adversus vim instructa. Rex,
 quantum locunque laxamento accepto, quod, id unum sibi per-
 fugium relictum, cerneret, cum matre clam transegit, arcem-
 que & circumjectos agros, cum alijs prædijs, non ininus illi
 commodis, commutavit: deinde, rebus alijs, quatenus occulte
 poterat, comparatis, & Duglassiis in custodiendo minus in-
 tentis, noctu cum paucis è Falcolandia Sterlinum se contulit:
 ac brevi multis procerum ad se accersitis, alijs, ad rei famam,
 sponte accurrentibus, jam satis, adversus vim, tutus erat. Ex
 horum sententia, Rex edixit, ut Duglassii ab omni administra-
 tione publica abstinerent: item, Ne quis propinquorum, affi-
 nium, aut clientium eorum propius duodecim millia passuum,
 ad Aulam accederet: Si quis secus fecisset, ei capitale fore. Id
 Edictum cum Duglassiis, Sterlinum venientibus, oblatum fuisset,
 multis consentibus, progrediendum, Comes cum fratre
 Georgio auctores fuerunt, Edicto parendi. Ita retro Limnu-
 chum concesserunt, ibi mansuri, dum certior nuncius ab Aula
 afferretur. Interea Rex, summa diligentia, missis etiam ad lon-
 ginquas

ginquas Regni partes viatoribus, proceres, quibus in Comitibus publicis sententiæ dicendæ est jus, imperat, ut Edimburgi, 111. Non. Septemb. adsint: ipse Steilini, Duglassii Edimburgi copias contrahunt: uterque magis, sui tuendi causa, quam ut alterum invaderet. Tandem, postridie Calendas Jul. Duglassii urbe discesserunt, ac Rex sub signis ingressus est. Ibi, amicis apud Regem deprecantibus, condiciones Duglassiis oblatae, ut Angustæ Comes trans Sparam relegaretur, Georgius ejus frater, & Arcibaldus patruus in arce Edimburgensi custodirentur: huic decreto si parerent, Regiæ clementiæ spes facta. Hac conditione rejecta, per fœciale m jussi, ad Comitibus Edimburgi, 111. Nonas Septemb. adesse. Interea publicis functionibus eis adeptis, pro Comite Cancellarius est factus Galvinus Dumbarus, nuper Regis præceptor, vir bonus & doctus: sed in quo nonnulli civilem prudentiam desiderabant: pro Arcibaldo, Quæstor Robertus Carnicrucius, à pecunia, quam virtute notior. Duglassii prope ad ultimam spem redacti, Edimburgum, discessu Regis vacuum, missis cum Arcibaldo illuc aliquot equitum turmis, occupare conantur, eo consilio, ut, excluso illinc Rege, conventum solverent. Verum v 11. Calendas Septemb. Robertus Macsuallius, cum clientibus & amicis, magnoque promiscuo vulgi numero, jussu Regis, prævenientes eos excluderunt: ac stationibus & excubiis diligenter dispositis, ad Comitiorum usque tempus, summam ibi tranquillitatem servarunt. Duglassius, hac spe dejectus, ad Tentallonem arcem suam, ad x 1 v. millia passuum ab urbe secessit. Rex, quo die, Sterlino movit, tanta vis imbrium de cælo dejecta est, ut, torrentibus auctis, comites ejus in multas partes distracti, ac diu vexati, multa nocte Edimburgum sint ingressi, ita vehementer violentia tempestatis afflicti, ut à paucis equitibus maximo damno facile affici possent. In comitiis aqua & igni interdictum fuit Comiti Angustiano, Georgio fratri, Arcibaldo patruo, præterea Alexandro Drumano Carnocensi, eorum intimo amico: bona eorum fisco adjudicata: adjectum eorum condemnationi edictum, quo, qui eos tecto recepisset, aqua, igni, aliave ope juvisset, eidem pœnæ obnoxii judicantur. Maxime ad eos damnandos, homines commoti putantur, quod Rex jurejurando affirmavit, se, quandiu apud Duglassios fuit, semper vitæ suæ timuisse: cumque timorem, post Georgii minas, vehementius auctum asseveravit. Unus in hoc Concilio, Ioannes Bannatinus, est inventus Duglassiorum cliens, qui publice

publice protestari auderet, nihil eorum, quæ tum agerentur, Comiti fraudi esse debere: cum iusti ei metus causa esset, cur ad dictum diem non adveniret. Paucis post diebus, alter Comitum frater, Gulielmus, Abbas Cœnobii Sanctæ Crucis, morbo simul, & animi anxietate, & rerum præsentium tædio est extinctus: Sacerdotium eius Robertus Carnicrucius, homo humili loco natus, sed pecuniosus, à Rege, tum à pecuniis inopi, redemit, novo genere fraudis elusa lege ambitus, quæ, Sacerdotia venire, vetat: sponcione scilicet victus, qua, magna pecunia deposita, contenderat, Regem non eum proximo Sacerdotio vacuo donaturum. Duglassii tum demum, omni veniæ impetranda: spe abjecta, ad vim apertam, & vindictæ solatium, ex inimicorum calamitate, conversi, prædia eorum omni genere molestiæ vexabant: Coslandiam, & Cranstonum vicus cremarunt: & quotidie portis Edimburgi ita obequitabant, ut urbs prope obiecta videretur: atque delicta potentiorum vulgus innoxium lucret. Inter hæc ad undecimum Calendas Decemb. Martina, navigium ea ætate nobile, preciosis mercibus onusta, ad Ennervicum vi tempestatis in littus impexit: mercium pars à Duglassianis equitibus, in ea regione vagis, est direpta: reliquum etsi rustici sustulissent, tanta ignoratione precii, ut cinnomum, tanquam vilis cortex, ad ignis usum distractum esset: tota tamen invidia in Duglassianos versa est. Hac rerum commutatione facta, latrones, qui jam diu metu à maleficiis continebantur, è latebris suis prodeuntes, omnes regiones vicinas incursionibus infestas habebant: & quamvis à multis varia facinora passim ederentur, omnia omnium furta & cædes ab aulicis, qui, se Regi hac re gratificaturos, existimabant, in Duglassios referebantur, ut nomen, alioqui popolare, ad vulgus invidiosum esset. Ineunte jam Hieme, Rex, ne quis esset exulibus receptus, ad Tentallonem arcem Duglassiorum maritimam obsidendam, proficiscitur. Id quo minore labore & impendio faceret, machinas æneas & pulverem è Dumbaro accepit. Ea arx, à Tentallone sex millia passuum distans, adhuc præsidio Ioannis, nuper Proregis, quod ipsius patrimonii pars esset, tenebatur. Ibi, per aliquot dies, obsidione frustra tentata, cum ex obsessis nemo, ex obsidentibus aliquot cæsi, vulnerati, ac ignito pulvere afflati essent, re infecta discessum est. Inter redeundum, David Falconarius, qui cum pedite mercenario, ad machinas reportandas, erat relictus, ab equitibus Duglassianis, ad carpendum extremum agmen, & moratores excipiendos,

C I O. D.
X X I I X.

missis interficitur: quæ res adolescentem Regem, ultro infensum, adeo commovit, ut per iram sancte juraret, se vivo, nullum Duglassiis postliminium fore: ac statim, ut Edimburgum venit, ut eos arctius premeret, statuit, de consilii sententia, ad Coldingamiam manum assiduam magis, quam magnam continere: quæ agricolas à populationibus tueretur. Id munus Bothuелиus, auctoritate & opibus Lothianæ facile princeps, ad se ab Rege delatum, recusavit: sive Duglassianorum potentiam, cui tota reliqua Scotia nuper videbatur impar, metuens, sive clarissimæ familiæ interitu, adolescentem acrem, & suo pte ingenio paulo violentiorem, imbui ad crudelitatem, nollit. Cum Rex Hamiltoniis, ut hostium amicis, non satis fideret, & ob cædem Ioannis Stuarti Leviniani, eis infensus esset, nec in alio quoquam, Nobilitatis vicinæ, satis auctoritatis aut virium esset, tandem eo decursum est, ut Calenum Cambellum, in ultimis quidem Regni oris habitantem, sed prudentia clarum, & perspectæ in bello virtutis, & ob justitiam, vulgo carum, Rex cum imperio adversus rebelles mitteret. Duglassiani, Hamiltoniis & cæteris amicis deficientibus ad summas angustias redacti, à Caleno & Georgio, gentis Humiæ principe coguntur, in Angliam, exulatum abire. Missi, mense Octobri, ab Anglo duo equites clari, qui, quanquam utriusque Rege pacem vehementer cupiente, vix ejus ineundæ rationem comminisci potuerunt: Henricus enim cum adversus Carolum Cæsarem bellum pararet, omnia à tergo pacata relinquere volebat. atque, eadem opera, Duglassiis reditum ad suos parare. Iacobus Tentallonem arcem maximopere cupiebat recipere: sed, à Duglassiis restituendis abhorrebat animus. Igitur cum, ob hanc causam, dies aliquot esset disceptatum, neque pax tamen coiret, tandem eo deventum est, ut induciæ in quinquennium fierent: ab Duglassiis Tentallone arce tradita, Rex suo syngrapho seorsum, de cæteris eorum postulatis, caveret. Arce dedita, cætera tamen non sincere servata sunt, nisi quod Alexandro Drummanio, Roberti Britanni gratia, redeundi data est venia: nam, superioribus mensibus, cum Iacobus Coluillius, & Robertus Carnicrucius, favoris erga Duglassios suspecti, ab aula fuissent remoti, eorum munita ad Robertum Britannum, aulica gratia tum florentem, aliisque multis ministeriis præfectum, fuerant delata. Post hæc, rebus non plane foris pacatis (nam Angli, nondum reversis domum legatis, Arnen, Tevotix vicum, cremarant) ab armis reliquis annus fuit quietior: sed latronum

audacia

audacia nondum plane erat compressa. Itaque Rex, ut metum cæteris inficeret, Gulielmum Cocburnum Henderlandium, & Adamum Scotum, latrones insignes, Edimburgi deprehensos, capitali supplicio affecit. Proximo anno, mensè Martio, Rex Jacobum, Moraviæ Comitem, Vicarium Regni fecit: & ad Linnitem misit, ut Comitem Northumbriæ conveniret, & cum eo, de pace & rebus repetendis, reddundisque agerët. Sed id colloquium orta inter eos contentio diremit, altero nitente, ut in Scotia, juxta leges, de expianda cæde Roberti Cari factas, altero, ut in Anglia conveniendi locus esset. Interea missi, qui utrumque Regem, ea de re, consulerent. Ad xv i i. Calendas Maii habito procerum conventu, post longam disceptationem, ad vesperum usque productam, Rex Comitem Bothueliæ, Robertum Maxuallium, Valterum Scotum, & Marcum Carum in arcem Edimburgensem custodiendos dedit: Marciam, & Tevioniam fere principes alium alio relegavit, ratus, eos belli semina clam adversus Anglos spargere. Ipse, mensè Julio, circiter octo millibus hominum coactis, expeditionem, ad reprimenda latrocinia, suscepit: & magna celeritate eo profectus, castra ad Evum flumen posuit. Non procul inde, habitabat Ioannes Armistrangius, princeps unius factionis latronum: is tantum sui metum vicinis incusserat, ut etiam Angli ad multa passuum millia penderent ei veëtigal: ac Maxuallius etiam ejus potentiam reformidaret, omnibusque rationibus ei exitium intenteret: Ioannes, à Regis ministris illectus, neglecto fidei publicæ diplomate, cum, circiter quinquaginta equitibus comitatus, inermis ad Regem veniret, incidit in exploratores, qui eum, velut à se captum, ad eum perduxerunt: ibi cum majore comitum parte, fracta gula periit. Qui cædis auctores fuerant, vulgo ferebant, se pollicitum fuisse, facturum, ut agri Scotici propinqui aliquot millia passuum Anglis parerent, si ea res sibi honori emolumentoque foret: cum Angli contra fuerint ejus morte vehementer lætati, ut qui gravi hoste liberati essent. Sex, qui superfuerunt, comitum ejus, obsidum loco, retenti, cum nihil apud eos Rex hoc metu proficeret, post paucos menses, pœnas luerunt: ab eis, qui domi superfuerant, novos obsides exegit. Lidaliani, relicti domibus, in Angliam populariter commigrarunt: & prope quotidianis incursionibus vicinas regiones infestabant. Paucis post diebus, Rex proceres relegatos libertati restituit, acceptis ab eis obsidibus. Ex his, Valterus Scotus, Roberto Ionstono, notæ crudelitatis latrone, ut Regi gratificaretur,

C I O. D.
X X I X.

C I O . I O .
X X X I .

ficaretur, interfecto, capitales cum ea familia suscepit inimicitias, ac magnis utriusque gentis damnis exercuit. Proximo anno, qui fuit M. D. XXXI. res accidit, novitate quidem admirabilis, & cujus admirationi nihil aut auctoris obscuritas, aut temporis, omnia diligenter explorantis, curiositas detraxit: Ioannes Scotus, homo nec literis expolitus, nec usu magno rerum peritus, nec ingenii subtilitate ad fraudem appositus, cum in lite quadam succubisset, nec iudicatum solveret, in Asylo Cœnobii Sanctæ Crucis, aliquam multos dies, sine cibo & potu se continuit. Res divulgata, & ad Regem tandem perlata est. Ejus jussu, veste mutata, & diligenter excussa, in arcem Edimburgensem seorsum ab omnium commercio sepositus, pane & aqua quotidie appositis, triginta duos dies omni cibo humano sponte abstinuit. inde, tanquam re satis explorata, eductus, nudus in publicum prodit: & ad plebis concursum frequentem satis diu ineptissima oratione habita, nihil in ea memoria dignum est locutus, nisi quod se dixit, Mariæ virginis auxilio fretum, perferre, quandiu luberet, jejunium. Hæc cum stultitiam magis, quam fraudem præferrent, dimissus, Romam profectus, & à Pontifice Clemente in custodiam datus, donec, jejunando, miraculi fidem fecisset. Illinc veste, qua induti Sacrificuli missantur, donatus, testimonioque confirmato sigillo plumbeo, quod apud Romanenses maximam fidem habet, Venetias venit: ac, jejunandi fide apud eos confirmata, cum se voti reum diceret, ad viaticum itineris Hierosolymitani, quinquaginta nummos aureos (quos Ducatos vocant) accepit. Inde reversus, folia aliquot palmarum, ac sacculum lapidibus plenum attulit, quos videri volebat, è lapidibus columnæ, cui Christus alligatus vapulavit. Cum domum reverteretur, Londino transiens, cathedram, quæ est in cœmiterio ad D. Pauli, ascendit: ac, magna populi frequentia, de divortio Regis Angli cum Regina, de defectione à secta Romani Pontificis, concionatus, verbis quidem asperrimis, & per jugulum redituris, si paulum prudentiæ in eo repertum fuisset: conditus ibi in carcerem, cum prope quinquaginta dies continuos victu abstinuisset, inde incolumis fuit dimissus. In Scotiam reversus, cum Thoma Duchtio se conjungere voluit, qui, circa ea tempora, ex Italia advenerat, ædemque Mariæ Virgini, è stipe vulgo collata, ædificarat: magnumque è fictis miraculis quæstum faciebat. Sed Thomæ prope omnibus vita flagitiosissima erat nota, & falsitas miraculorum deprehensa. Nemo

mo tamen palam redarguere, ob metum Episcoporum, audebat, qui hoc novo Atlante suum, jam caducum Purgatorium fulcire conabantur: & ille, ut vicissim gratiam eis referret, quoties ex opulentioribus Sacrificiis eo quispiam Missatum veniebat, mendicum aliquem, debilitate mentis aut corporis simulata, in promptu habebat, qui, illo missante, sanaretur. Ab hoc Thoma, qui in societatem lucri neminem admittebat, Ioannes Scotus rejectus, cœnaculum subobscurum in suburbio Edimburgensi conduxit: & altari pro opibus erecto & ornato, filiam impuberem, sed singulari oris elegantia, cereis circa accensis, in eo, pro virgine Maria adorandam, statuit. Sed cum is quæstus opinioni non responderet, ad pristinam vitæ rationem est reverius, postquam in simulatione sanctitatis præposteræ hoc tantum profecerat, ut omnes intelligerent non voluntatem ei, sed ingenium, ad impietatem comminiscendam, desuisse. Initio sequentis anni, qui fuit M. D. xxxi i. Bothueliæ Comes, quod, clam in Angliam profectus, sermones occultos cum Northumbriæ Comite habuisse diceretur, in arce Edimburgensi, ad xv i. Calendas Feb. custodiri iussus est. Iacobus Sandelandius Eques, ob summam prudentiam & fidem, & maiorem, quam pro ordine & loco, apud omnes bonos auctoritatem, missus est ad Heremitagium (ea arx est Lidaliæ) ad latronum incursiones inhibendas. Cum ab antiquissimis usque temporibus nulli essent in Scotia statim dies, aut certus locus, ad iudicandum de pecuniariis inter cives litibus, Ioannes, Dux Albinus, à Pontifice Romano impetravit, ut summa pecuniæ annua, quanta satis esset, ad paucorum iudicum salarium solvendum, imperaretur Ecclesiastico Ordini universo, à singulisque, pro modo census, exigeretur. Galuinus Dumbarius, Abredonensis Episcopus, suo & aliorum Sacerdotum nomine, Pontificem appellavit. Ea controversia tenuit, à v. Id. Mart. usque ad i i x. Calendas Majas, quo die, collegium iudicum Edimburgi constitutum est. Ab iis, cum ab initio multa utiliter essent excogitata, ut jus æquabile diceretur, tamen, qui sperabatur, eventus non est consecutus. Nam cum in Scotia nullæ pene sint leges, præter conventuum decreta, eaque pleraque non in perpetuum, sed in tempus facta, iudicesque, quod in se est, lationem legum impediunt, omnium civium bona quindecim hominum arbitrio sunt commissa, quibus & perpetua est potestas, & imperium plane tyrannicum: quippe, quorum arbitria sola sunt pro legibus. In gratiam Romani Pontificis, quæstio severe in Lu-

C I O. I O.
xxx i i.

C I D. 1 D.
 XXXI 11.

theranos exercita. Pontifex contra, ut Regi, tam bene de se merito gratificaretur, sacerdotiorum decimas ei in proximum triennium dedit. Hoc anno, cum Angli, statum rei Scoticæ tranquilliorē indies fieri, cernerent, seque externis auxiliis existimarent nudatos, quod ipsi se cum Gallo, adversus Carolum Imperatorem, conjunxissent, undique causas belli quærebant: mense enim Aprili, è Bervico expeditione facta, Coldingamiam & Duglassum, multosque pagos vicinos, abacta præda, ferro flammæque sædarunt, nullis apparentibus causis irritati, nec inimicitia denunciata. Quam enim cupide id bellum suscepit Anglus, ipsius edictum non multo post vulgatum demonstrat: ait enim, præsiarios Bervici licentia verborum, apud Scotos jactorum, irritatos fuisse. Verum ipsa verba in edicto inserta nullam contumeliam habent. Hæc causa cum ne ipsi quidem satis justa videretur, Canaben, viculum ignobilem, cum paupere Cœnobio ad Limitem situm, de quo nulla unquam controversia fuerat, tanquam sui juris, repetunt, & Duglassios exules restitui, petunt. Anglus enim, cum suam tum operam Gallo adeo necessariam videret, ut ea nullo pacto carere posset, eumque sædere, in quò Scotis non caveretur, obstructum haberet, non existimabat, fore difficile, ad quaslibet conditiones eos protrahere. Accedebat, quod alienato, per pacem Gallicam, & divortium cum amita sua, Cæsare, ac Romano Pontifice bellum apud omnes Reges Christianos ciente, magnam domi rebus novandis relinqueret occasionem: & Scotus ne adversus hostis minas esset imparatus, fratrem suum, Moraviæ Comitē, edicto per universum Regnum missō, Vicarium suum pronunciat: & quia Limitum accolæ, per se, Anglis, magno mercenariorum præsidio fretis, pares esse non poterant, Regno in quatuor partes diviso, singulas per vices jussit potentiores cum suis familiis mittere, & quadragenos illic dies morari. His copiis sibi in orbem succedentibus, magna strages villarum & arcium, agro late pervastato, facta est. Anglus, sua expectatione frustratus, cum, præter opinionem, bellum duci videret, & alia sibi prævertenda, existimaret, pacem libenter cupiebat, sed, eam à se peti, volebat: cum è dignitate sua non crederet, illam aut offerre, aut petere. Commo dissimum visum est, ut per Gallum, communem amicum, res conficeretur. Is Stephanum Aquicum legatum in Scotiam misit, qui dispiceret, utrius culpa bellum id inter vicinos Reges ortum esset. Rex, de belli causa diligenter se purgat: conqueritur de suis legatis, diu

diu sine responfo in Gallia retentis: legato difcedenti dat literas, quibus petit a Gallo, ut maneat in fœdere antiquo, & à Ioanne Prorege Rothomagi renovato. Simul in Galliam Davidem Betonium mittit, qui Anglorum calumniis responderet: item, qui, de fœdere antiquo fervando, & nova affinitate iungenda, ageret. Dat eidem literas, ad Senatam Parifienfium, acerbas, & querelarum plenas, de iis, quæ Rothomagi pacta & tranfacta erant, inter Francifcum Regem Gallorum, & Ioannem Scotorum Proregem: vetera officia, conventa, pacta, fœdera negligi, in gratiam hoftium quondam communium. Has literas iuffus erat legatus, fi, quæ ei mandata erant, in Gallia minus fuccederent, Concilio iudicum dare, ac fe ftatim in Flandriam proripere, eo (ut verifimile eft) animo, ut & amicitiam, & fœdus, & affinitatem inftitueret cum Cæfare. In Britannia interea & bellum gerebatur, & ad Novum cafttrum de iure belli certabatur. Cum inter utriufque gentis, ad pacificandum miffof legatos non conveniret, miffus eft à Gallo Vido Floreus, ad res componendas. Ei Scotus refpondit, fe, quacunq; poffet in re, Gallo gratificaturum, fimul de re conjugali (de qua qui tranfigerent, legatos in Gallia habebat) quod vifum eft pro tempore, cum eo egit. Floreo pacis interprete, præfidii à limite utrinque deductis, induciæ factæ, quas mox confeçuta pax eft. Pace parta, Rex, quanquam proximis aliquot annis cum Gallo, & Carolo Cæfare, per legatos, egiffet, nunc tamen, ocio ab aliis curis impetrato, de eo vehementius, quam alias cogitandum fibi, exiftimavit. Ac, præter communes caufas, affinitate potente fe muniendi, & familiæ, quæ ab uno pendeat, per sobolem firmandæ, etiam de proximorum hæredum improba fpe, curæ animum ejus, alioqui fufpicacem, anxium habebant: multa enim eorum animos ad regni expectationem erigebant: opes domesticæ, folitudo Regis, & incauta ætas, animufque periculorum contemptor, quæ non modo fortiter adibat, fed etiam fedulo provocabat, ut qui sæpe cum paucis adverfus ferociffimos latrones proficifcens, frequenter eos, numero superiores, vel celeritate præventos capiebat: vel, Regii nominis reverentia attonitos, in ditionem accipiebat: diemque & noctem in equo fedens continuabat, victuque temere oblato, ac femper parco; uteretur. Hæc cum Hamiltonios in fper prope certam erigerent, longum tamen videbatur, fortuitos, aut naturæ fponce cafus imminentes expectare, nifi infidiis mortem ei matura-
rent. Ei rei dabant occafionem ejus nocturnæ ad amicas itio-

nes, ad quas, plerunque unum aut alterum comitem assumebat. Sed cum hæc omnia, præter eorum expectationem, acciderent, statuerunt, spem legitimæ prolis (nuptias, quoad fieri poterat, impediendo) tollere: quanquam Ioannes, Dux Albinus, cum Prorex esset, huic incommodo satis prospexisse, videbatur: qui, cum Rothomagi vetus inter Gallos, & Scotos sædus renovaret, etiam caverat, ut Franci filia natu maxima Scoto locaretur. Sed hoc sædus duo impedimenta objecta prope diremerunt. Nam Gallus, studio maxime & diligentia Angli in libertatem ex Hispanorum manibus restitutus, sædus adeo amplum cum eis fecit, ut multum Scotico sæderi derogaretur: & filia Francisci, natu maxima, jam dudum decesserat: petebat igitur Scotus natu proximam Magdalenam. Cum, ad eam deprecandam, legatos misisset, pater puellæ valetudinem excusabat: eamque adeo infirmam, ut nulla non modo spes liberorum, sed ne diuturnæ quidem vitæ esse posset. Sub idem tempus, de affinitate cum Carolo Cæsare jungenda, per legatos agitatum, tandem xxv. April. Anno millesimo, quingentesimo, tricesimo quarto, Cæsar Godscalcum Erycum, quores esset occultior, Toletum per Hiberniam ad Scotum misit. Is cum exposuisset mandata sibi à Cæsare, de injuriis, Catharinæ amittæ, filiæque ejus ab Anglo factis: de universali Concilio convocando: de hæresi Lutherana expugnanda: de affinitate contrahenda. Ibi Cæsar per literas optionem Regi dabat, de tribus Mariis propinquis suis: hæc autemerant, Maria, Caroli soror vidua, cæso à Turcis ejus marito, Ludovico Ungaro, Maria Lusitana, ex Leonora sorore, Maria Angla, ex Catharina amittæ nata. Et quia proniorem in has nuptias Carolus Regem fore sciebat, in eam magis partem incumberebat, ut Scotum à Gallicæ amicitia respectu abduceret, & cum Anglo, eadem opera, committeret. Rex ad ea respondit, Matrimonium cum Angla multis quidem modis, si confieri posset, utile fore, verum rem esse spei incertæ, majoris periculi & laboris, ac diuturnioris moræ, quam solitudo ipsius, qui unicus in sua familia esset, ferre posset: Ex omnibus Cæsaris propinquis, maxime commodam suis rationibus Christiæ Daniæ Regis filiam, ex Isabella Caroli sorore genitam. Ad id, paulo post, cum Carolus Madrico respondisset, eam alteri jam promissam, quanquam Cæsar, conditionibus oblatis, magis ducere promissis Regem, quam quicquam velle transigere, videretur, tamen hæc actio non fuit omnino deposita. Tranquillis domi rebus, Rex, Scotiam

C I O. I O.
XXXIV.

tiam

tiam navibus circumire, statuit: & feroces Insulanorum spiritus, ad imperata facienda, cogere. Primum ad Orcadas ap-
 pulit: ibi turbas exortas composuit, paucis è Nobilitate cap-
 ptis, & in custodiam datis: duas arces, alteram Regis, al-
 teram Episcopi præsiidiis communiit: deinde, cæteras insu-
 las obeundo, principes earum ad se accersit: renuentes, vi-
 cepit: impositis vestigalibus, acceptisque obsidibus, ac tur-
 bandarum rerum auctoribus secum abductis, præsiidiisque è
 suo comitatu in arces impositis, alios è ducibus Edimburgum,
 alios Dumbarum misit. Nam Dumbari arcem, circa hæc tem-
 pora, Regi Ioannes, Dux Albinus, reddidit, quam, ad eum
 diem, præsidio Francorum detinuerat. Proximo mense Augu-
 sto, acriter in Lutheranos inquisitum: quidam coacti, publice
 recantare, nonnulli, quod citati non adessent, exules pronun-
 ciati: duo cremati: quorum alter, David Strato, ejus criminis
 omnino purus erat: sed cum, in decimis publicano solvendis,
 paulo pertinacius ageret, Lutheranismi accusatus, pœnas com-
 mentitii criminis luit. In conventu, quem Rex, ad latrociniis
 purganda vicina, Iedburgi habendum curaverat. Valterus
 Scotus, perduellionis damnatus, in arcem Edimburgensem est
 inclusus. ibique, quandiu Rex vixit, permansit. Eodem Augusto
 mense cum Gallus excusata (uti dictum est) filiæ valetudine,
 Scoto quanvis aliam Regii sanguinis puellam obtulisset, missi
 in Galliam legati, Iacobus, Moraviæ Comes, Regni Vicarius,
 & Gulielmus Stuartus, Abredoniæ Episcopus mari, Ioannes
 autem Areskinus terra: quoniam mandata quædam ad Ang-
 lum ferebat, additus est eis quartus, Robertus Reidus, vir bo-
 nus, ac non vulgari prudentia. Ibi Regii sanguinis puella, Maria
 Borbonia, Caroli, Ducis Vindocinensis, filia, eis oblata est, quæ
 Regi collocaretur. Ac cætera quidem facile convenerant: ta-
 men legati veriti, ne ex animo Regi hæc nuptiæ forent, sponsa-
 lia, eo inconsulto, facere non audebant. Interea Anglus, ut rem
 tantum non transactam turbaret, misit in Scotiam S. Davidis,
 sive Menevensis Episcopum, mense Novembri, qui libellos
 Anglico sermone scriptos, religionis Christianæ dogmata
 continentes, offerret, Regemque rogaret, ut eos perlegeret, ac
 diligenter, quod in eis scriptum esset, expenderet: is aulicis
 quibusdam, Sacerdotum ordini addictissimis, eos dedit inspi-
 ciendos: at illi vix inspectos hæreseos damnarunt, & Regi sunt
 gratulati, quod oculos, in tam pestiferis scriptis intuendis, non
 conscelerasset. Hæc legationis causa vulgo est feminata. Sunt
 qui,

C I O. D. qui, secretiora mandata fuisse ad Regem allata, credant. De-
 x x x v. inde idem Episcopus cum Gulielmo Havarto, Ducis Norfolciæ
 fratre, Sterlinum adeo inexpectatus venit, ut Regem prope, an-
 te rumorem sui adventus, oppresserit. Petebat Anglus, ut diem
 Scotus diceret, quo die, de rebus magnis, & magnopere ad
 utriusque gentis salutem pertinentibus secum colloqueretur:
 magna spe, si cætera convenissent, fore, ut ei filiam collocaret.
 ac totius cum Britannia Regem post se, relinqueret: & quo fir-
 mius promissis crederet, eum in præsentia, Ducem Eboracen-
 sem, ac regni Anglici Vicarium pronunciaret. Cum Iacobus
 tam magnis promissis libenter fuisset assensus, ac de die con-
 venisset, duæ factiones profectionem Regis in Angliam im-
 pediendam susceperunt: Hamiltonii occulte, quod proximi
 essent hæredes, id laborabant, ne Rex uxorem duceret, liberof-
 que relinqueret, qui eos à successionem Regni excluderent. Sa-
 cerdotes ipsi frequentes contendebant. Causæ, in speciem ho-
 nestæ, prætendebantur, primum pericula, si in potestatem ve-
 teris inimici Rex cum paucis sese daret, ubi ei, velit nolit, alie-
 næ voluntati obtemperandum foret. Recitabantur majorum
 exempla, qui, vel credulitate sua, vel hostis perfidia, in extre-
 mam necessitatem deducti, ex amicis pollicitationibus, dam-
 num & ignominiam domum retulerunt. Iactabatur Iacobi Pri-
 mi infelix error, qui, per inducias in terram (ut rebatur) ami-
 cam delatus, per annos octodecim captivus detentus, tandem
 expressis ab eo conditionibus, quas nec debuit, nec potuit ac-
 cipere, avare suis est venditus. Proferebatur Milcolumbus
 primum, deinde frater ejus Gulielmus, Scotorum Reges, ille cæci
 Londinum per Henricum Secundum, atque inde in Galliam
 protracti, ut speciem belli gerendi adversus Gallum, vetusto
 fœdere sibi conjunctum, præberent. At nihil horum Henricus
 Octavus faciet. Primum, qui istud scimus? deinde, cujus im-
 prudentiæ est fortunæ omnes, vitam, decusque, quæ in tua
 manu sunt, alienæ potestati permittere? Demum Sacerdotes,
 qui pro aris ac focis sibi certandum videbant, Iacobum Beto-
 nium, Fani Andreae Archiepiscopum, & Georgium Crichto-
 nium, Caledoniæ Episcopum, senes invalidos ad aulam pertra-
 xerant, fremere, Religionem hoc congressu prodi, quæ tot se-
 culis à majoribus servata, custodes suos servaverit: cujus rui-
 nam mox Regni interitus esset secuturus: Eam, levissimis de
 causis, deserere, hoc præsertim tempore, cum universus Orbis
 pro ejus incolumitate vota faciat, & arma induat, non dico,
 quanto

quanto cum periculo in præsentia, & in posterum infamia, sed quanto cum scelere & impietate sit conjunctum. His velut machinis admotis, cum Regis animum, superstitionibus obnoxium, labefactassent, tum corruptis, qui plurimum poterant, aulicis, magnam per eos Regi pecuniæ vim polliciti, penitus eum à colloquio averterunt. Anglus, pro eo ac debuit, rem indigne tulit: ita discordiarum semina iterum jacta. Interea Rex, diuturnum cœlibatum ægerrime ferens, non magis legationibus externis, quam domesticis aulicorum dissensionibus in diversa distrahebatur, omnibus utilitatem publicam præferentibus, multis tamen è publico negotio privatum emolumentum spectantibus: & quanquam plærique, rebus Caroli florentibus, affinitatem cum eo utilem existimarent, Rex ipse tamen prior in Gallicam amicitiam erat. Itaque, cum per legatos res non conficeretur, ipse in Galliam navigare, statuit, & classe pro temporis brevitate ornata, VI I. Calend. Aug. portu Lethæ solvit, omnibus, quo pergeret, ignaris: nam pluri mi rebantur, Angliam petere, ut avunculum conveniret pœnitentia videlicet ductum, quod, superiore anno, cum eo congressus non esset. Sed cum, orta tempestate, ventis contrariis jactaretur, sciscitanti navis gubernatori, quem cursum teneri vellet, in quamlibet inquit, si necesse est, terram appelle, præter unam Angliam: tum demum ejus consilium est intellectum. Igitur, quanquam domum reveli posset, maluit tamen Scotiam circumvectus, iter per Oceanum Occidentalem experiri: ibi quoque vento parum secundo usus, ex consilio paucorum, dormiens retro vectus est. Eam rem, expertectus, adeo ægre tulit, ut Iacobum Hamiltonium, jam inde, à cæso Comite Levinia, invisum, ex eo, implacabili prosequeretur odio, neque cæteris ejus consilii auctoribus unquam satis æquus fuerit. Neque deerant, qui, ut iræ Regiæ obsecundarent, Hamiltonium, simulatione officii, severa, ut conatus ejus impediret, fuisse secutum, insimularent. Iterum navigationem tentaturus, multis è procerum numero prosequentibus, Calendis Septemb. solvit, ac decimo post die, Diepam Normanniæ portum appulit: inde, ut famam sui adventus præveniret, occultans, quis esset, ad Vindocinensis oppidum, ubi tum diversabatur, magna celeritate se contulit: cujus filia cum ei visa non placuisset, ad anlam recta contendit. Et cum ad Regem Franciscum, præter ejus aliorumque expectationem, venisset, ab eo amanissime est acceptus: qui suam ei filiam Magdalenam, pro-

C I O. I O.
XXXVI.

C I O . I O .
XXXVI I .

pe invitus, vi. Calen. Decemb. despondit. Pater enim, uti ante dictum est, qui filiam natu majorem, ob valetudinis infirmitatem, ad liberos procreandos, inhabilem rebatur, filiam minoreni, aut aliam quamlibet, è Nobilitate Gallica, uxorem offerebat. Sed Jacobus & Magdalena, jam ante per nuncios amore inter se coalito, & ex mutuo aspectu, congressu, & colloquio confirmato, de sententia deduci non poterant. Nuptiæ Calend. Januar. factæ, Anni millesimi, quingentesimi, tricesimi septimi cum summa omnium lætitia, in Scotiam, classe Gallica comitati, appulerunt, ad v. Calendas Junii. Nec diu illa superstes fuit, febre Hæctica consumpta. Decessit, Nonas Julii, cum ingenti omnium, præterquam Sacerdotum mœrore, quod, ea viva (quam scirent, sub amitæ, Reginae Navarrae, disciplina educatam) formidabant, luxui suo ac libidini modum impositum iri. Cæteris ejus mors tantum dolorem attulit, ut tum primum (ut opinor) apud Scotos vestis lugubris usus occæperit: quæ, ne nunc quidem, quadragesimo post anno, quanquam mores publici in pejus fere proficiunt, admodum est frequens. Legati in Galliam statim, David Betonius cardinalis. & Robertus Mascuallius, missi, qui Mariam Gufianam, Longo villani Ducis viduam, accerferent: nam Rex, id quod evenit, de exitu uxoris veritus, in illam oculos conjecerat. Hoc anno, Bothuelius, quod in Angliam clam commearet, & cum Anglis etiam in Scotia clam consilia conferret secreta, extra Scotiam, Angliam, & Galliam fuit relegatus. Circa idem tempus, complures perduellionis fuerant insimulati, Ioannes Forbosius, juvenis acer, & magnæ familiæ, & factionis princeps ab Huntillæo æmulo creditur oppressus. Erat enim quidam Strachanus, homo ad quodvis flagitium promptus, multos annos Forbosio valde familiaris, & omnium ei nequiter patratorum aut conscius, aut particeps aut auctor: is parum (ut rebatur) ab eo, pro merito, cultus. ad inimicum ejus Huntillæum se confert: & crimen capitale vel ad eum detulit, vel (ut plurimi putant) una cum eo confinxit: quod Forbosius videlicet, ante annos complures, de Rege occidendo, consilium inisset. Id crimen quanquam nec satis firmis argumentis, nec idoneis testibus fuisset probatum, & studia inimicorum in judicio neminem laterent, XI I I. die Julii, à judicibus, magna ex parte ab Huntillæo conductis, damnatus, capite luit. Sed ejus supplicium vulgo minus triste fuit, quod, etsi criminis, ob quod pœnas dederat, expertem homines crederent, tamen, ob superioris vitæ facinora, morte non indignum existimarent. Strachanus

hanus iudex, quod tantum crimen tam diu cœlasset, extra Scotiam relegatus, complures annos Lutetiæ vixit, adeo scæde & nequiter, ut nullum in eo crimen incredibile esset. Rex, non adeo multo post, velut pœnitentia ductus, Forbosii alterum fraurem in familiam suam recepit, alteri, claris nuptiis aucto, bona in fiscum redacta restituit. Post paucos dies, aliud secutum est iudicium & reorum genere, & sceleris novitate, & atrocitate supplicii maxime miserabile. Ioanna Duglassia, Comitris Angusiæ soror, Ioannis Leontis, Reguli Glammissii, uxor, item filius ejus, & posterior maritus, Gile^lpicus Cambellus, Ioannes Leon prioris mariti propinquus, & senex Sacrificulus insimulati quod, Regem veneno tollere voluisse, dicerentur. Hi omnes quanquam ruri assidue, procul ab aula, vitam agerent, nec quicquam, quod eos læderet, à propinquis & ministris foret expressum, tormentis tamen damnati, & in arcem Edimburgensem conditi: Duglassia, quinto, post Forbosii supplicium die, igni cremata, cum maxima spectantium commiseratione, movebat enim homines & ipsius, & mariti Nobilitas, & in juventutæ vigore, formæ, inter paucas egregiæ, commendatio, & inter ipsum supplicium, virilis in scæmina animi fortitudo: sed omnium maxime, quod, fratris exulis odium, plusquam crimen suum, ei obesse, crederetur. Maritus ejus, cum ex arce Edimburgensi evadere conaretur, per demissum funem, sed forte breviorē, quam ut radices rupis attingeret, fractis, eo casu, prope totius corporis ossibus, fuit extinctus: filius adolescens simplicior, quam ut suspicio tanti facinoris in eum caderet, in arcem inclusus, &, Rege demum mortuo, dimissus, adempta bona recuperavit. Accusator fuit Gulielmus Leon, propinquus. Is, postquam familiæ nobilissimæ interitum, è sua calumnia, imminere vidit, sera pœnitentia ductus, suum scelus Regi est confessus: nec tamen aut pœnam reorum levavit, aut efficere potuit, quo minus bona fisco addicerentur. Proximo, qui hunc secutus est, anno, postridie Idus Iun. Maria Gusia ad Balcomium, villam Jacobi Lermontii, appulit: inde, terrestri itinere, ad Fanum Andreæ vecta, magna frequentia Nobilitatis illuc collecta, Regi nupsit. Initio anni proximi, qui fuit M. D. xxxix. Lutheranismi suspecti complures capti sunt: sub fine Februarii, quinque cremati: novem recantarunt: complures exilio damnati. In his, fuit Georgius Buchananus, qui, topitis custodibus, per cubiculi fenestram evaserat. Hoc anno, Regina filium peperit ad Fanum Andreæ: item, proximo anno,

C I D. I D.
X L.

no, alterum ibidem. Hoc anno, atque item superiore, magis quietæ, quam compositæ res erant: nec tam seditionum causæ, quam auctor deerat: multis cupientibus, sed nemine auso, se tumultus ducem profiteri. Nam Rex, provisus jam hæredibus, de sua salute securior, Nobilitatem, velut ignavam & imbellem, cœpit contemnere, tanquam, adversus domum sobole confirmatam, nihil ausuros. Ac jam ad substructiones ociosas animum adjecerat. Ad hæc, pecunia opes habebat Rex, juxta egens ac cupiens: unde par formido invalit & Nobiles, & Sacerdotes, dum eam quisque tempestatem à se in alterum inclinare contendit. Interim, quoties apud familiares, de inopia publica, que rebatur, altera alterius factionis opes ostentabat, velut prædam paratam, & ille, modo his, modo illis assentiens, utrosque, inter spem formidinemque, suspensos tenebat. Igitur cum, ea tempestate, legati Anglorum in aulam venissent, ab eoque petiissent, ut Eboracum ad avunculum accederet, magnumque, si id faceret, operæ precium pollicerentur, ac prolixè, de sui Regis amore & benevolentia, erga eum, sponderent, factio Sacerdotibus iniquior, toto conatu atque animi viribus, eo incubuerunt, ut Rex tempus, locumque colloqui petiti obiret. Id cum Sacerdotes rescissent, actum de Ordine suo, rati, nisi & congressum Regum impedirent, & eorum concordiam turbarent, odiorumque semina, Regem inter & proceres, jacerent. Omnes autem rationes circumspicientibus, unum illud tum præsentis malo remedium præsentissimum est visum, si animum Regis, adversus pecuniam infirmum, laigitionibus immensis aggrederentur. Proposita ante oculos periculi magnitudine, & fluxa & incerta promissorum hostilium fide, pecuniam domi & majorem, & facile parabilem, ostentant: primum, de suo in annos singulos, se triginta aureorum millia contributuros, cæterasque omnes fortunas, ad incerta discriminum, si res postulet, paratas fore, pollicentur: ex bonis vero eorum qui adversus Pontificis Romani auctoritatem, Regiamque Majestatem rebellerent & novis ac sceleratis erroribus statum Ecclesiarum turbarent, pietatem everterent, Magistratum jura tollerent, ac tot sæculorum instituta convellerent: ex horum, inquam, bonis in fiscum relatis, posse supra centum aureorum millia annua confici, si Rex tantum (quoniam ipsi de capite civium jus dicere, non possent) qualem velint, judicem ferret. Cæterum, in quaestione exercenda, nullum fore periculum, aut in judicando moram: cum tot hominum millia nihil dubitent, Veteris &

Novi

Novi Testamenti libros contrectare, de Pontificis potestate sermones ferere, veteresque ritus Ecclesie contemnendo, religiosis hominibus, ac Deo sacratis, omne obsequium ac reverentiam detrahere. Hæc cum illi vehementer urgerent, datus est eis iudex, ex animi sententia, Iacobus Hamiltonius, nothus Comitis Araniæ frater, multis largitionibus ante eis obnoxius, & qui, facinore quantumvis crudeli, Regis animum jamdudum offensum, sibi conciliare cuperet. Venerat in Scotiam, circa idem tempus, Iacobus Hamiltonius, Linnuchi conventuum iuridicorum præfectus, idemque superioris Iacobi frater patruelis. Is, post diuturnum exilium, cum adversus Iacobum nothum iudicium esset professus, impetrato in patriam ad tempus reditu, ac intellecto, in quanto discrimine ipse, una cum cæteris purioris doctrinæ studiosis, versaretur, filium ad Regem, in Fifam transmissurum, misit, qui, eum nactus, antequam naviculam conscenderet, trepido nuncio hominem, alioqui natura suspiciosum, implevit, rem esse capitalem, & toti Regno periculosam, nisi Rex adversus insidiatorem facinus occuparet. Rex, qui tum in Fifam properabat, juvenem remisit Edimburgum, ad conventum, quem Scacarium vocant: ibi convenire iussit, Iacobum Lermontium, Iacobum Kircadium, ac Thomam Areskinum: quorum primus erat familie præfectus, alter Quæstor primarius: neuter à Religione puriore alienus: tertius Papistice factioni deditissimus, & Regi ab epistolis. Eis mandabat, ut nuncio æque certam haberent fidem, ac si ipse præsens eadem narraret, ac annulum notum, de digito detractum, pro tessera, ad eos misit. Hi, consilio inter se communicato, Iacobum jam pransum, ac se ad iter expedientem, domi suæ comprehendunt: & in arcem dant custodiendum: ipsi cum per exploratores comperissent, Rege exorato, dimissum iri, præter publicum periculum, etiam sibi metuentes, si homo factiosus & potens, ac tanta ignominia laceffitus, incolumis evaderet, non ignari, quam acerbe & crudeliter vindictam exerceret, summa celeritate in aulam provecti, discriminis præsentiam, ingenium pravum, animum acrem, opeque, omnia quam suspiciolissime possunt, in majus augentes, Regi persuaserunt, ne hominem, juxta callidum & audacem, ad hæc ignominia irritatum, indicta causa, liberaret. Igitur Rex Edimburgum, ac inde ad Setonium profectus, Iacobum, ad causam dicendam, promi iussit, ac iudicio, more patrio constituto, damnatum, capite multavit: & corpore, post mortem, lacerato, partes ejus in publicis

urbis locis suspensæ. Crimina adversus Regem objecta, quod, certo die, effracto cubiculo, Regem trucidare, constituisset: quod cum Duglassiis, hostibus publicis, secreta consilia communicasset. Ejus mors, ob scelerate actam superiorem vitam, paucis attulit dolorem, præterquam propinquis, & Sacerdotum Ordini, qui, in ejus incolumitate, omnem prope suarum fortunarum spem collocarant. Ab eo tempore, suspicione adversus Nobilitatem aucta, curisque subinde animum anxium vellicantibus, infomniis etiam nocturnis mens ægra sollicitabatur: quorum unum insigne circumfertur. Videre visus est Jacobum Hamiltonium, ense stricto, in se ruentem, primum dextrum, deinde sinistrum detruncasse brachium: cumque comminatus fuisset, se brevi, ut vitam quoque adimeret, affuturum, statim disparuisse. Ille trepide experrectus, cum, de somnii eventu, multa secum volveret, paulo post allatum est, utrumque filium alterum ad Fanum Andreae, alterum Sterlini, eodem prope temporis momento, decessisse. Interea cum Anglo, jamdudum infenso, neque certa pax, nec bellum erat. nulla enim armorum denunciatione, è vicina Scotia prædæ agebantur, nec Angli, de rebus repetundis appellati, quicquam æqui respondebant: nemini erat incertum, Henricum, ob frustrationem ad Eboracum colloqui, graviter indignari. Scotus autem, etsi pro certo haberet, bellum instare, censumque habuisset, & fratrem, Moraviae Comitem, universis copiis ducem designasset, & in belli apparatu destineretur, legatum tamen ad hostem misit, qui sine vi, si fieri posset, rem componeret: Georgio interim Gordonio, cum mediocri manu, ut incursionum licentiam inhiberet, ad Limitem missio. Angli, Gordonianorum paucitate contempta, cum, ad Ieduardum cremandum, properarent, Georgius Humius cum quadringentis equitibus eis se objecit: prælioque acri conferto, cum Gordoniani procul visi essent, metu injecto, effusa fuga, se hosti subdixerunt: cæsi non adeo multi: plurimi capti. Iacobus Lermonthius, qui ad Novum Castrum de pace agebat, vix tandem responso accepto, quo belli apparatus occultior foret, una cum Anglorum exercitu redire iussus est. Eidem exercitui occurrit Eboraci Ioannes Areskinus, & legati nuper è Scotia missi. Hi quoque ab Havarto, qui copiis præerat, retenti: nec ante dimissi, quam Bervicum est ventum. Scotus, ante legatorum reditum, certior de adventu Anglorum per exploratores factus, ad quatuordecim millia passuum à Limite, ad Falaum Fanum castra posuit, præmissio

præmissis Georgio Gordonio, cum decem millibus, qui vagas Anglorum populationes prohiberet: verum is nihil, memoratu dignum, gessit: ac ne levia quidem certamina cum hoste conferuit. Rex mirum in modum cupiebat, prælio decernere, adversa Nobilitate: à quibus id impetrare non poterat. Plenus irarum, multa in eos fudit convicia, imbelles & majoribus indignos eos compellans, ac subinde dictitans, quando ab eis proditus esset, se cum sua familia, quod illi renuissent, facturum. Nec placari poterat, quanvis frequentes dicerent, satis ei ad gloriam perpetratum, quod tantum Anglorum exercitum, tanto tempore collectum, ac Scotos ex improvise aggressum, ac magna comminantem, non modo libera populatione prohibuisset, sed, per octo dies, quos in Scotia manserat, ita continuisset, ut vix unquam, ultra mille passus à Limite, sit ausus discedere: nam Bervico Anglus egressus, adverso flumine Calsonem usque tenuit iter: ibi certior, de Scotici exercitus adventu, vado copias Anglus traduxit, adeo pugnae fugientes eventum, ut, cum temere & sine ordine in fluvium proruerent, uti quisque transierat, signis relictis, qua proxime possent, domum properarent. Nec Gordonius interim, qui hæc è propinquo prospiciebat, quicquam movebat: hanc ob causam, Rex adversus eum odium implacabile conceperat. Maxuallius, ut Regis iram ex parte leniret, promittebat, si sibi decem tantum millia permitterentur, se per Soluæum in Angliam penetraturum, ac operæ precium facturum: quod adeo præstare poterat, nisi Rex, proceribus infensus, Oliverio Sinclaro, Rosselini Comarchi fratri, literas dedisset occultas, quas in tempore promeret: in eis scriptum erat, ut exercitus universus Oliverium, pro duce, agnosceret. Id consilium eo spectabat, ne, si quid felicius gestum foret, rei prosperæ gloria penes proceres esset. Cum jam in hosticum esset perventum, ac circiter quingenti equites Angli in propinquis collibus cernerentur, Oliverius à sua factione in altum elatus, ac duabus hastis innixus, Regias profiteri literas jussit, quarum lectio adeo totum exercitum offendit, & in primis Maxuallium, ut, ordinibus solutis, omnes confundi ac misceri statim cœperint. Hostes, homines militares, sed nequaquam ad tantæ rei expectationem coacti, cum eam omnium rerum perturbationem è loco superiore intuerentur, magno (ut eis mos est) cum clamore trepidos, inter pugnae & fugæ, consilium, aggressi, pedites, equites, & calones confusos in paludes proximas adigunt: ibi multi ab Anglis, plures à Scotis latronibus

capti, & Anglis divenditi. Calamitate exercitus, ad Regem, qui non procul aberat, delata, supra quam credi potest, commotus, indignatione, ira, mœstitia animum in diversa trahentibus, nunc in vindictam de suorum (ut ipse dicitabat) perfidia pronus, nunc in novum belli apparatus, & rationem rerum gerendarum intentus erat. Id autem, inter res prope perditas, optimum est visum, ut, induciis cum Anglo factis, Arcibaldum Duglassium, Angusiæ Comitem, quibuscunque posset conditionibus, revocaret. Interim, vigiliis & inedia vires corporis labefactantibus, animo curis obruto, intra paucos dies moritur, XI I I. die Decembris, relicta filia hærede, ante quintum diem nata, sepultus fuit, postridie Id. Jan. in Cœnobio Sanctæ Crucis, prope Magdalenam priorem conjugem. Erat ei, dum viveret, facies & compositio membrorum decora, statura mediocris, supra corporis modum, vires: ingenium acre, sed quod, vitio temporum, parum fuit excultum. Victu utebatur parco, vino parcissime: laboris, algoris, ætus, inediæ patientissimus. Sæpe in equo sedens hieme asperrima, diem noctemque continuabat, ut latrones inopinantes domi deprehenderet: illaque celeritate, tantum sui metum incusserat, ut, velut eo semper præsentem, à maleficiis se continerent. Tanta moris patrii erat scientia, ut, de rebus gravibus, etiam per iter, summa cum æquitate expeditissime responderet: aditus etiam pauperioribus ad eum erat facillimus. Ingentes autem virtutes vicia prope adæquabant, sed quæ temporis magis, quam naturæ videri poterant: omnium enim rerum licentia disciplinam publicam solverat, quæ, nisi magna severitate animadversionis, sisti non poterat. Pecuniæ autem id fecerat avidiorem, quod, cum alienæ potestatis esset, in summa parsimonia educatus fuisset: & cum primum sui juris est factus, in vacuas ædes ingressus, direpta supellectili, omnis ei simul Aulæ partes denuo erant exornandæ: proprium autem Regum patrimonium in eos, quos minime voluisset, usus, curatores ejus absumperant. Ad mulieres autem proniorem eum reddiderant adolescentiæ educatores, qui, hac ratione diutissime eum sibi obnoxium fore, arbitrabantur. Nobilitatis magna pars ejus mortem non adeo moleste tulit, ut quorum alios exilio multaverat, multos custodiis coercuerat: alii, metu severitatis ejus, nunc ad pristinum contemptum ira recenti adjecta, maluerunt, Anglo se hosti dedere, quam sui Regis iræ se committere.

LIBER DECIMUSQVINTVS.

REGE, in ætatis flore, non tam morbo, quam mœroris vi, extincto, motibusque superiorum temporum, inopinato eventu, sopitis verius, quam compositis, tanta prudentioribus imminere videbatur tempestas, quantam vix ulla proximorum seculorum memoria aut ex majoribus audierat, aut ipsa meminisset. Neque Rex domi suprema ordinaverat, & puellam, octavo, ante ejus mortem, die natam, hæredem reliquerat: & Nobilitatis duces, in quibus aliquid auctoritatis fuerat, vel suo fato functi erant, vel apud hostem exules, aut captivi retinebantur. Nec fuissent, si domi, vel ob odia privata, vel, ob dissensionem de Religione, vivo Rege, metu compressam, & mox, animis metu solutis, erupturam, inter se discordes, quicumque erant pro sanis acturi. Accedebat ad hæc bellum externum, adversus Regem potentissimum: qui quomodo esset usus victoria, multi, pro sua cujusque spe, aut metu, varie differebant. Qui secundus erat hæres, ut nec, ad privatam vitam degendam, virtutibus multum vulgo præstabat: ita neque consilio, ad Regnum gerendum, neque fortitudine erat insignis. Cardinalis, in publicis malis locum crescendi sibi esse, ratus, ut & Ordini, & Gallicæ factioni se ostentaret, facinus, & audax & impudens, est aggressus: conducto enim Henrico Balfurio, sacrificulo mercenario, falsum testamentum Regi subjecit: in quo ipse se, tribus Assessoribus è potentissimis procerum adjectis, in summo Magistratu collocabat. Spem ei, id consilium successuram, faciebat Comitum Araniæ minime turbidum, & à periculis ad quietem pronum ingenium, & generis propinquitas: erat enim ex amita Cardinalis natus: & ipse unus ex possessoribus, velut in partem dominationis assumptus. Occasio item supremæ potestatis invadendæ, & celeritatis egere visa est, ut captivorum & exulum ex Anglia reditum præveniret, ne quid, in approbatione sui honoris, eis integrum relinqueret, quorum & potentiam & gratiam formidabat, & mentem à se alienam, ob diversum pietatis cultum, non dubitabat. Ea causa fuit ei, ut statim, post Regis interitum, edictum, de quatuor Gubernatoribus eligendis, promulgaret. Adjecit etiam factioni suæ quosdam procerum, donis & pollicitationibus illectos: ac maxime Reginam, adversis partibus non satis æquam. Hamiltionius autem, adversæ factionis princeps, homo minime

ambitiosus, quietem oblatam videbatur amplexurus, si per propinquos licuisset: qui suæ magis libidini studebant, quam, de ejus honore, erant solliciti: hi, die noctuque, juvenis animum spe implebant, & hortabantur, ne fortunam, ultro se offerentem, è manibus labi sineret: omniaque commisceri malebant, quam in vitæ certa, & privata conditione conquiescere. Præterea multos eis conciliabat amicos Cardinalis odium, indignitasque, sub sacrificuli imperio, servitutis. Suberat & spes, incerta quidem illa, sed tamen, ad hominum studia excitanda, non inefficax, quod, cum Hamiltonius secundus esset hæres, multi secum reputabant, PVELLA paucorum dierum, quæ sola eum anteiret, quod ante nubilem ætatem vel casibus fortuitis esset objecta, vel, tutorum fraude, periculis obnoxia. His, in longum fundamenta potentiaë struentibus, consultissimum est visum, qui ex præsentè rerum statu se offerebat, fructum non negligere: & futurum Hamiltoniorum incrementum spe amplecti: quæ si fefellisset, non difficilem apud novam principem, gratiam hominum in Regni initio colligentem, & si quid secus evenisset, veniam. Dum in Scotia hic rerum est status, Anglus interea in lætitiâ, ob victoriâ insperatâ, effusus, principes captivorum Londinum accersit. Biduo in arce conclusi, die sacro Thomæ Apostolo, qui est Decembris xx. per urbem, qua longissima est, ac velut ad publicum spectaculum, per ora vulgi traducti, cum tandem ad aulam Regiam pervenissent, ibi à Cancellario Anglo graviter increpiti, tanquam fœderis violatores, ac verbis amplissimis bonitate & clementia Regis laudata, qui multum de suo, adversus eos, jure remisisset, per familias, laxiore custodia, distribuuntur. Erant autem ei ex Ordine supremo septem: præterea, honesto loco nati, viginti quatuor. Verum, ante triduum, renunciato, Regem Scotorum, unica filia hærede superstite, decessisse: hic occasio per opportuna Anglo visa est, per concordiam Scotos Anglis jungendi, eorum Regina filio suo desponsa. Itaque, revocatis in Aulam captivis, & per homines idoneos eorum animis prætentatis, blandius eos appellatos, operamque suam pollicitos, quatenus aut sine publico detrimento, aut privata infamia possent, Calend. Jan. ineunte Anno millesimo, quingentesimo, quadragesimo tertio, Scotiam versus dimisit. Cum ad Novum castrum venissent, ac Thomæ Havarto, Duci Norfolkicæ, obsides dedissent, cætera liberi ad suos redierunt. Redierant una cum eis Duglasiï fratres, post decimum quintum exilii annum, patriæ restituti: omnes

C I O. I O.

X L I I I.

nes autem cum partis majoris gratulatione recepti fuerunt. Cardinalis, qui, hanc tempestatem in se intentam, videbat, non dubius, quin & captivos & exules, in comitiis, adversarios esset habiturus, curarat, ut, ante adventum eorum, ipse Prorex eligeretur: verum is honor haud diuturnus ei fuit: nam, paucis post diebus, fraude ejus in falso testamento Regi subjiendo deprehensa, honore dejectus, & Iacobus Hamiltonius, Arania Comes, Prorex dictus: aliis, quod Regni proximus esset hæres, jam tum gratiam occupantibus: aliis Cardinalis crudelitatem in quæstionibus de Religione, tanto ante prospicientibus. Eum timorem auxerunt codicilli, post Regis interitum, reperti, in quibus supra trecentorum, è prima Nobilitate, nomina continebantur: & inter hos, in primis, qui Prorex postea factus est, in crimen vocabatur. Ejus igitur electio, quia, multorum pericula sublevatura, videbatur, & superbiam Sacerdotum compressura, majori parti hominum admodum grata fuit: ipse quoque libellos, qui controversias, de Religione, continebant, libenter lectitabat, & vitæ superioris quies, procul ab aulica ambitione remota, spem animi modesti & temperantis multis faciebat, Magistratu nondum torporem & socordiam ingenii detegente. In conventu, qui, mense Martio, habitus est, affuit Radolfus Sadlerius, Eques, ab Anglo legatus, qui nuptias & pacem publicam procuraret, & alios promissi admoneret, alios (ut fama circumferebat) pecunia tentaret. Huic paci cum Regina Cardinalisque, cum tota Sacerdotum factione, non solum repugnaret, sed obturbando, & alios interpellando, nihil decerni pateretur, communi prope omnium consensu, Cardinalis in cubiculum seorsum seclusus est, dum sententiæ perrogantur. Eo semoto, de matrimonio Reginae, deque aliis conditionibus facile consensus: obsides etiam, hæc firma fore, Anglo promissi. Cardinalis, deprecante Regina vidua, liberiore custodia apud Setonium habitus: eo pecunia persuaso, brevi post est dimissus. Cum jam, post gravissimam imminentis belli formidinem, pax cum summo utriusque Regni emolumento confecta in perpetuum videretur, qui jam aliquot annos à negotiando cohibiti erant, mercatores certatim in mare provolant: quam possunt pro tempore plurimas, preciosissimis mercibus naves onerantes. Edimburgum duodecim, cæteræ illius oræ urbes (quæ pars est Scotiae opulentissima) pro viribus quæque ornant. Hæc classis, fiducia pacis Angliæ, littus propius, quam alioqui necesse erat, legens, cessante vento, alibi stabat ad anchoram, aliæ tutos portus

erant ingressæ , opportunæ Anglis ad omnem injuriam , si quis belli motus oboriretur. Eodem fere tempore redierant è Gallia Joannes Hamiltonius , Abbas Pasletensis , & David Panitarius : hi multorum annorum abjecta persona , ad veros mores reverfi & velut in schola non pietatis , sed nequitie se exercuissent. Aulæ omnium flagitiosorum antesignani erant . Cardinalis , insperata libertate potitus , homo superbo ingenio natus , & repulsa accepta , ac fraude detecta , ignominia etiam accensus , omnes circumspicit turbandæ concordie rationes . Primum , re communicata cum Regina vidua , communiter ambo indignabantur , Duglassianos , ob multa magna beneficia , certissimos Angli clientes , statim ab exilio , in concilia de summa rerum accitos : & receptæ Religionis mutationem omnes pariter formidabant , quæ secum Gallici fœderis solutionem allatura , videretur . Ibi , de Regine consensu , Cardinalis , coacto , Sacerdotum conventu , & magna ab eis extorta pecunia , quæ imminentem universæ Papanæ Ecclesiæ ruinam averteret , primum parte ejus compluribus adversæ factionis hominibus claris repræsentata , & adjectis multis magnisque pollicitationibus , persuaderet , ne obsides promissos Anglo traderent : & , qui nuper è captivitate redierant , ab eis pariter impetrat , ut liberos & propinquos , nuper hosti datos , posteriores legibus & salute publica habeant , & religione pristina : cujus incolumitas in hoc uno momento venteretur : neu se in perpetuam servitutem ultro præcipitent . Præterea curat per Sacerdotes , ut Regis Angliæ Legatus superbe contemneretur : per operas vero & scurras , contumeliosis verbis comites ejus acciperentur : eorumque dicta & facta in pejorem partem raperentur . Verum Legatus , obstinato adversus omnium contumelias animo , nequam ipse dissidii occasionem dedisse videretur , statuit , diem tradendis obsidibus dictum opperiri . Is cum venisset , Proregem adiit : deque probris , non tam sibi , quam Regi suo illatis , jurisque gentium contemptu graviter questus petit ab eo , ut juxta fœdus , non ita pridem factum , obsides tradat , amicitiamque , nuper initam , sanctam & inviolatam , ex utriusque gentis commodo , servandam curet . Ille , de contumeliis Legato factis , se excusat , ac nolle factum dicere , brevique , quæstione habita , operam daturum , ut eorum petulantia pœna sit erga gentem Anglorum sui studii & voluntatis testimonium . Quod ad obsides attinget , Ego , inquit , nec à volentibus impetrare , nec invitos cogere possum : id genus enim est imperium , quod gero , ut non
minus

minus juris accipiam, quam dem. Itaque, tanta seditione, quantam ipse vides, à Cardinali excitata, omnes meæ rationes conturbatae sunt, ut, vi publici furoris abreptus, nihil de me certi confirmare possim. Iam negatis novis obsidibus, incidit & altera, non minor consultatio, de Nobilibus ante paucos menses bello captis, qui obsides dederant, ac sanctè promiserant, se, pace, quam Anglus petebat, conditionibus minime iniquis non confecta, redituros. Eos enim factio Cardinalis reliquosque Sacerdotum Ordo partim rationibus & exemplis contendebat, rem, propinquos, liberos, & si qua alia hominibus debeant esse jucunda, patriæ charitati posthabenda: partim minas à Gallicis auxiliis, & conjurationem totius Europæ, in majorum ritibus & ceremoniis propugnandis, crimenque proditæ patriæ, & veterum familiarum imminentis interitus intentabant: orabantque, ne, tam periculoso tempore, patriam desererent, qua salva, liberos & propinquos alios sperare possent: perdita, spes reliqui temporis una periret. Multa quoque, de inexpiabili harum gentium odio, deque Regis, in cujus potestatem venturi erant, crudelitate, vera falsis mixta commemorabantur: jactabatur etiam decretum concilii Constantiensis, quod, pacta, contracta, promissa, jurata hæreticis, irrita esse, jubet. Cum major pars eorum, quos ea res attingebat, facile qualemcunque suæ culpæ excusationem acciperent, inventus est unus, Gilbertus Kennedus, Cassiliis Comes, qui, nec pecunia abduci, nec minis depelli de constantia fidei servandæ, posset. Is, cum binos fratres obsides in Anglia haberet, palam professus est, se in custodiam rediturum: neque, ullo metu obiecto, commissurum, ut suam duorum fratrum sanguine vitam redimeret, ac recta Londinum, multis reclamantibus, est profectus. Rex & juvenis constantiam laudavit, &, ut locum virtuti apud se omnes scirent, muneribus donatum, una cum fratribus, domum remisit. Sed nec placatior erat erga Kennedum Henrici animus, quam erga cæteros Scotos ira implacabilis: itaque navibus Scotorum, quarum (uti diximus) satis magnus numerus in portibus & stationibus Anglorum stabant, retentis, statim bellum indixit. Nec obscure non modo fœderum, sed etiam juris gentium violatoribus minabatur, cum in tam præcipiti statu regnum Scotorum staret, tantum abest, ut vel cognationis memoria, vel communis patriæ charitas, vel salutis publicæ respectus animos permoveret, ut multo acrius seditionis faces accenderentur. Factio enim Cardinalis, & Regina viduæ, quæ omnia

trahēbat ad Gallos, missis ad eos legatis, ostendebant, nisi quid in eorum subsidiis opis esset, nunc in ipso articulo rem esse, ut Scoti & Angli in unam ditionem coirent: id quam ex usu terræ Gallix foret, aliquot seculorum experientia esse comperit. Illud autem in primis à Gallis petebant, ut Matthæus Stuartus, Levinix Comes, domum ad suos remitteretur: ut qui non solum Hamiltonix familiæ esset æmulus, sed etiam, patre ad Limnuchum ab eis cæso, capitalis inimicus. Huic juveni, præter, in ipso juventæ flore, formam egregiam, & corporis dignitatem, conciliabat omnium animos patris, hominis maxime popularis, memoria, & solitudo, & pericula familiæ clarissimæ jam ad paucos redactæ: multæ dñi clientelæ: magnæ familiæ propinquitatibus conjunctæ. Ad id, proximi Regis judicium, qui, si absque mascula stirpe liberum decederet, hunc sibi hæredem & successorem destinabat: eamque voluntatem, si diutius vixisset, conventus publici (penes quem est omnium rerum summa potestas) decreto confirmaturus credebatur. Neque deerant adulescentes, qui animum, generosum quidem, & magnarum rerum expectatione jam erectum, sed adversus fraudes incautum, ad spes ampliores excitarent: præter enim summum, in annos prope viginti proximos, imperium, & in veteres inimicos dominationem, etiam Reginæ viduæ nuptias spondebant: & si quid humanitus interea puellæ, penes quam tum Regium nomen erat, accideret, eum haud dubie Regem futurum: nec Regem modo, sed & Jacobi Hamiltonii, proxime defuncti, legitimum hæredem: quando Prorex nothus esset, ac non modo Regni, sed ne suæ quidem familiæ hæreditatem jure posset sperare. Accedebant Francisci, Regis Francorum, adhortationes, & spes ostentata, & auxilia in tempore promissa. His rebus, cum simplex & credulus juvenis animus facile impelleretur, profectionem in Scotiam adornat. Horum tum nihil cum Hamiltoniis ignoraret, ut & ipse suæ parti vires adjiceret, de consilio, quibus maxime fidebat, amicorum, statuit, Reginam, quæ adhuc in matris potestate erat, è Limnucho tollere: ea enim ad se traducta, non modo Regii nominis umbram, quæ plurimum apud multitudinem valet, se penes fore: sed puellæ collocandæ, atque etiam Regni, quo vellet, transferendi, se arbitrum futurum. Id si consecutus fuerit, tum Anglum pollicitationibus duci: vel, si necesse sit, partibus adjungi posse. Hoc consilium cum summopere placuisset, ut, in civilibus dissensionibus, exploratoribus, omnia utrinque observantibus, nihil occulti esse potest, ad Cardinalem statim

statim est delatum: is, coactis, quos sibi è Nobilitate pecunia conciliauerat, Limnuchum venit, ac, magno cum civium damno, dies aliquot, Reginae praesidio fuit. Interea Levinius è Gallia appulit, & amice Prorege salutato, dissimulatis utrinque odiis, Limnuchum contendit. Ibi convento Cardinale, domum suam profectus, in concilio amicorum longo sermone explicavit, à quibus accersitus, cujus iussu, qua spe fretus, quibus conditionibus venisset: nec summum magistratum modo, sed nuptias Reginae viduae ab ipsa factionisque principibus ablatas: Ab Rege Gallorum, ad hæc perficiunda, favorem opesque, & sicubi opus esset, auxilia sperare iussum. Cunctis assentientibus, atque adhortantibus, ne fortunæ, sese offerenti, deesset, plus minus quatuor millibus hominum comitatus, ad Reginam venit. Hamiltonius, qui, delectu habito, congregatisque Edimburgum amicis, ad Reginam perumpere, decreverat, jam se viribus inferiorem cernens, ex amicorum consilio, & suo ingenio ad concordiam propensior, de pacis conditionibus tractare, cœpit. Missis ab utroque summæ prudentiæ viris, ad Listonem vicum, medio fere inter Edimburgum & Limnuchum spatio, in has condiciones conyentum est, ut Regina Sterlinum traduceretur: Educationi ejus, qui præessent, quatuor primi Ordinis proceres eligerentur, qui neutri se factioni implicuissent. Nominati, Gulielmus Gramus, Ioannes Areskinus, Ioannes Lindesius, & Gulielmus Levistonius, viri clari, & illustrium familiarum principes. Hi, ex communi partium decreto, Regina accepta, viam, quæ Sterlinum fert, ingressi sunt, stante sub armis cum suis Levinio, donec extra periculum à factione adversa esset perventum: nec multo post, peractis consuetis ceremoniis, acceptisque imperii insignibus, ad x i i. Cal. Septembr. Sterlini Regnum iniit. Prorex autem, cum nec favore vulgi, ob inconstantiam à se alienati, nec viribus se parem adversæ factioni videret, & ipse per occulta colloquia tractare cœpit, & Cardinalis, qui per matrem Proregi genere propinquus erat, cum, terrore injecto, potius ad se traducere, quam vi armorum opprimere volebat. Igitur cum eum, parte procerum largitionibus ante detracta, domi infirmiore, & Angliis vilior reddidisset, & ad consentiendum iniquo fœderi, coegisset, per familiares, apud quos pecunia, quam honesti studium erat potentior, Sterlinum perduxit: atque, ut infamia flagitii minueretur, ad vulgus, non propalam, sed in æde Franciscanorum, præsentem Regina vidua, & aulicorum primoribus,

sententiam suam, de Religionis capitibus controversis, Prorex mutavit, ac, metu litis de fortunis omnibus intentatæ, se ita Cardinali reddidit obsequentem, ut, de imperio, solam auctoritatis umbram retineret. Hoc modo Cardinalis, quod supposito falso testamento petierat, Proregis ignavia, & propinquorum ejus avaritia est consecutus, ut omnibus Regni commodis fruere-
 tur, & invidia careret. Id unum, ad stabiliendam potentiam, restare videbatur, ut Levinium, molestum consiliorum suorum interturbatorem, abigeret: tandem cum Cardinale Regina vidua hunc ordinem rei gerendæ constituit, ut interim, dum responsum à Rege Gallorum expectatur, ipsa juvenis animum suspensum, spe nuptiarum injecta, teneat. Scripserant autem de Levinio ad Gallum honorifice: neque enim negare poterant, ejus maxime, secundum Deum, opera, se in libertatem vindicatos: Nunc, Regis liberalitate & subsidio, rebus in Scotia tranquillis, cum orant, ut suum beneficium tueatur, ac pacem à se præstitam, revocato Levinio, confirmet. Neque enim aliter res diu fore pacatas, sine factionis alterius pernicie. Hæc occulte adversus Levinium tentabantur. Ipse interim variis ducebatur artibus, ab Regina vidua & Cardinale. Aula, in luxum & lasciviam soluta, ludis & convivis indulgebat: dies equestrium certaminum simulacris, nox personatis saltationibus strepebat. In hæc cum Levinus & natura proclivis, & aulæ Gallicæ consuetudine exercitatus esset, accessit æmulus, Iacobus Hepburnus, Comes Bothueliæ, qui animum, quamvis languentem, exstimularet: is enim ab Iacobo Quinto relegatus, ac statim, eo mortuo, domum reversus, eisdem artibus Regiæ viduæ nuptias ambiebat: & eminebant in utroque natura & fortunæ dotes, magis similes, quam æquales. Itaque, cum Bothuelius cætera pene par, in omni autem certamine & armorum ludicra meditatione esset inferior, aula relicta, domum concessit. Levinus, æmulo remoto, cum cætera facilia & pronâ existimaret, ac promissa Regiæ & Cardinalis repræsentari, vehementius postularet, intellexit demum, se, fraude circumventum, ludibrio haberi: inimicum suum, Hamiltonium, per eos ad opes, auctoritatem, & in omnium vitam, & fortunas potestatem promoveri. Juvenis malarum artium insolens, & qui aliorum ingenia de suo æstimaret, ita ira exarsit, ut nec verborum acerbitate abstineret: ac sancte juraret, se inopiam, exilium, mortem, denique potius quidvis perpe-
 rum, quam ut tantam contumeliam inultam relinqueret. Itaque cum, totus in vindictæ cogitatione, sed consilii adhuc dubius,

tannodunum se removisset, ibi ad eum deferuntur triginta
 tatorum millia, à Rege Gallorum (nondum enim certo com-
 erat, quo in statu Scotorum res esset) missa, ut, hac pecunia,
 es factionis augetet. Ea res ægrum animum aliqua ex parte
 xit, quod, à Rege Gallo se nondum desertum, crederet. Cum
 em, in pecunia distribuenda, juberetur, uti Reginae viduæ &
 rdinalis consilio, partim ipse suis amicis divisit, partim ad Re-
 am misit. Cardinalis, qui totam eam prædam spe devorave-
 &, hoc lucro se fraudatum, & ignominia affectum, graviter
 ens, Proregi auctor fuit, ut, exercitu statim comparato, Gla-
 am proficisceretur: non dubius, & Levinium, & pecuniam
 pariter opprimi posse. Eorum consilio ad Levinium per-
 o, ille ex amicis & clientibus brevi supra decem millia homi-
 n coegit: hanc autem ut multitudinem facilius conficeret,
 ltum jovit procerum quorundam indignatio, qui, ab initio,
 Religionis studio, & Cardinalis odio, Proregem ad summum
 orem exexerant, ac tum priorem benevolentiam in odium
 nmutaverant, quod ille, amicis optime meritis non modo
 onfultis, sed, quod in ipso erat, proditis, hosti immanissimo
 illos, in servitutem, dedisset. Itaque hic animorum habi-
 novam, & vix credibilem, rerum Scoticarum fecit muta-
 em, ut, prope integris partium viribus, duces modo alii ac-
 erent: Hamiltonio, cum propinquis, ad Cardinalem & Re-
 am viduam adjunctis, ejus autem prioribus amicis se Levi-
 aggregantibus. Cum eis ergo copiis repente coactis, Le-
 us Letham venit: misitque Edimburgum ad Cardinalem,
 denunciarent, nihil opus esse, ut se Glasquam oppugnatum
 irent: se enim, primo quoque die, sui copiam in campis, qui
 ham Edimburgumque interjacerent, facturum. Cardinalis,
 Prorege in suas partes tracto, adversæ factionis opes & ani-
 fractos rebatur, neque, quenquam fore, sperabat, qui se-
 acie congredi auderet, cum se, præter opinionem, viribus
 priorem cerneret, conflictum quidem verbo non recusabat,
 rem, de die in diem, variis moræ causis interpositis, differe-
 gnarus interim, Levinium non posse, diu voluntariorum
 icitum, sine stipendiis, aut com meatu in longum tempus
 viso, continere: assidue precibus & pollicitationibus eo-
 a, quos idoneos putabat, animos tentabat, si quos ad se tra-
 ere posset. Levinius, cum, hostem ducere bellum, videret,
 ulla ratione prælio rem commissurum, seque ad obsidio-
 a omnibus rebus necessariis imparatum, præterea colloquiis
 noctur-

nocturnis quosdam suorum cum hoste jam transegisse, ut se ex iis angustiis quamprimum explicaret, amicis, qui jam sibi occulte prospexerant, urgentibus, pacisci cum Prorege, fuit coactus. Itaque Edimburgum ad eum profectus est, atque aliquot dies ibi, tanquam odiorum veterum oblitus, una transegerunt. Tandem ubi Limnuchum est ventum, hic Levinius, per amicos admonitus, sibi occultas parari insidias, Glascuamde nocte clam se contulit, atceque Episcopali comitatibus & presidio quantum satis videbatur, communita, Britannodunum concessit. Illic magis dilucide cognoscit, Duglassios cum Hamiltoniis convenisse. Et quia ex pristinis simultatibus suspiciones inter factiones adhuc reliquæ erant, Georgium Duglassium, & Alexandrum Cunigamium, alterum pro patre, alterum pro fratre obsides datos: id quidem quanquam in speciem, & firmiter concordia simulationem factum fuisset, promissumque foret, eos intra paucos dies liberatum iri, tamen, usque ad Anglici exercitus adventum, detenti fuerunt, Hamiltoniis nunquam securis, donec proceribus, in quibus aliquid animi aut virium esset, sublatis, eorum supplicii terrore, cæteros à tumultuando compercerent. Præter hæc, circa idem tempus, fit certior Levinius, Franciscum Regem, inimicorum calumniis, esse alienatum. Interea, Glascuam venerunt Arcibaldus Duglassius, Angusiæ Comes, & Robertus Maxuallius, clarissimæ familiæ princeps, ad controversias (si fieri posset) inter Proregem & Levinium, sedandas: sed, qui Proregem à consiliis, persuaserunt, uti ipsi pacis interpretes retinerentur: itaque per posticum ædium, ne quis tumultus in oppido fieret, educti, in custodiam, ad arcem Hamiltonium, mittuntur. Hoc statu rerum in Scotia, nec Anglis, quam Scotorum præstantissimis, Proregi infensoribus, Henrico Regi visa est occasio, non modo fœderis, sed juris gentium violati pœnas expetendi: ac prius, quam vi & armis quicquam attentaret, literas minarum & justæ querelæ plenas ad Edimburgenses misit, jure increpans, quod amicitiam suam, qua facile carere non possent, oblatam, adeo arroganter rejecissent: nec rejecissent modo, sed, beneficiis provocati, belli semina spargerent: & ipsum invitum ad arma cogerent. His literis, cum nihil profecisset, magnas navales copias, quas tum in armis habebat, in Morinos primo quoque tempore trajecturas, in Scotiam vela facere, jussit: ac Edimburgum & Letham (quæ oppida præcipue Legato ejus insultaverant) & regiones circa omnes belli malis affligere. Naves eo delatæ, paulo
supra

ſupra Letham, peditum decem millia, quarto die Maii, expoſue-
 unt, ac, nullo repugnante (cives enim, negotiandi cauſa, pleri-
 que omnes aberant) oppido potiuntur, Prorex & Cardinalis, qui
 cum Edimburgi erant, cum, ab omnibus rebus imparati, omnia
 circumſpicerent, tantus eos repente terror inuaſit, ut quatuor
 illos viros, genere & factis nobiliſſimos (quorum ante memi-
 nimus) captivos è cuſtodiis eduxerint, nullo certe incolumita-
 tis publicæ reſpectu: ſed ſimul veriti, ne propinqui & clientes
 eorum aut militiam recuſarent, aut ſe cum hoſte conjungerent,
 ſimul, ut populi, multis de cauſis à ſe alienati, benevolentiam
 redimerent: ipſi autem, & civium & hoſtium pari odio ſe com-
 mittere non auſi, Limnuchum perfugerunt. Angli, Lethæ tri-
 duum morati, dum impedimenta machinasque exponunt, ſeſe,
 ad congregandum, parant: aliarum autem rerum cura expedi-
 titi, Edimburgum ducunt: &, urbe ſpoliata, ac deinde incenſa,
 ad vicinas circa regiones depopulandas, diſperſi, multos pagos,
 arceſque nonnullas, & villas hominum Nobilium ferro, flam-
 maque evaſtarunt. Edimburgo dein Letham reverſi, ac ſecun-
 dam tempeſtatem naſti, ignibus in ædificia immiſſis, naſes ſol-
 verunt. Per id tempus, Levinius certior eſt factus, calumniis
 inimicorum, Regem Franciſcum eſſe penitus alienatum: fre-
 quentibus enim literis & nunciis, adverſa factio Gallo perſua-
 ſerat, unum eſſe Levinium, qui ob veteres cum paternis hoſti-
 bus inimicitias, publicam Scotorum concordiam remoraretur:
 eum eſſe caput factionis, Proregi adverſantis, & Angliſ amicæ:
 & qui privatis magis indulgeret odiis, quam cauſæ communi
 faveret: eum ſi Rex in Galliam revocaret, inter cæteros facile
 pacem coituram. Hæc cum Levinius, de ſe ab inimicis ad Re-
 gem delata, ex amicis reſciſſet, ſcripſit & ipſe ad eundem, quo
 in ſtaturem Scoticam comperiſſet: quanto ſuo & amicorum
 labore, utranque Reginam vindicaſſet in libertatem, eaſque
 rerum potentes feciſſet, fracta partium adverſarum potentia,
 atque, è turbulentiffima tempeſtate, rem in ſummam tranquil-
 litatem reſtituiſſet: nec ſibi quicquam fore gratius, quam in
 Galliam, in qua prope diutius, quam in Scotia vixiſſet, redire,
 hominumque chariſſimorum ſuaviſſima conſuetudine frui. Ve-
 rum, ſe, non ſua ſponte, ſed Regiſ miſſu, in patriam reverſum,
 nec quicquam ibi geſſiſſe, cujus aut ipſum, aut Regem poeni-
 tere debeat: quod ſi favore priſtino non deſtituatur, ſe brevi
 facturum, ut non modo ſpem de ſe conceptam æquet, ſed
 etiam ſuperet: ſin, in medio rerum curſu, nunc revocetur, non
 ſolum

solum res præclare inchoatas se relicturum imperfectas, sed amicos, propinquos, & clientes, quos, ad causam publicam suscipiendam, impulerit, & sumptu & laboribus pene afflixerit, in servitutem & cruciatum, crudeli & impio tyranno traditurum: qui, quantum in se erat, Reginam & Regnum hostibus venum dederit: pacta, & promissa cum hominibus nihilo sanctius observet, quam pietatis adversus Deum cultum: quem, intra paucos annos, jam tertium mutavit: nec id in eo mirandum, qui promissa & jurata, non fidei firmandæ vincula, sed perfidiæ occultandæ latibula, existimaret. Illud autem se magnopere optare, ut Regia majestas, & qui à consiliis sunt, cogitent, utri potius fides, in re tanta sit habenda: eine, cujus omnes majores se, suam vitam, opes, honores ad ejus amplitudinis emolumenta contulerint, & multis beneficiis, non tam laborum præmiis, quam bene promeritorum testimoniis, aucti, cummulati, & honorati fuerunt, quam homini, ad omnem levissimi rumoris auram inimicos amicosque mutanti, & à solius fortunæ arbitrio, pendenti. Hæc quanquam plurimi vera non ignorarent, tamen Gallus à Guisianis, Reginæ viduæ patre & patruo omnibus in rebus ejus opes & auctoritatem augmentibus, obsessus, adversus Levinii deprecationem aures animumque ita affirmarat, ut, Ioannem Cambellum hominem & spectatæ fidei ab eo missum, nec audire, nec omnino in suum conspectum venire pateretur, ac prope in custodia habuerit, observarique jusserit, ne consilia, quæ in aula Gallica agitabantur, ad suos perscriberet. Nec defuerunt tamen, qui omnia efferrent. Hæc cum ad Levinium perlata fuissent, pudor simul & ira in diversas cogitationes ægrum animum rapiebant: pudebat, irrito incæpto discedere: multo etiam magis, quod, amicis & propinquis, quorum omnes fortunas in discrimen secum traxerat, nisi sola morte satis facere se posse, non arbitraretur. Cæteris irascebatur, ac in primis Reginæ viduæ, & Cardinali, quorum perfidioso ludibrio, in has angustias erat conjectus: sed maxime omnium, de Rege Galliarum querebatur, qui in aranam deductum, in ipso rerum secundarum cursu, destitit, & se inimicis conjunxit. Cum in hac inopia consilii fluctuaret, ad eum affertur, omnes citra Grampium montem habitantes, qui arma ferre possent, edicto jussos, ad certum diem Sterlinum adesse, ac, decem dierum comœatu parato, quo Prorex duceret, sequi. Nec minus impigre rumorem res consecuta est. Prorex enim, exercitu ad diem dictum confecto, Glascuam ducit.

Ibi cum arcem, decem dies obsessam, æneis tormentis converberasset, frustra tandem, induciis in unum diem factis, & custodibus per colloquia tentatis, incolumitate præsidariis promissa, arx dedita est: in omnes tamē, præter unum & alium, est sævitum. Levinius interea, desertus à Gallo, omnisque alterius auxilii spe præcisa, per amicos Angli erga se animum explorat. In Anglia, omnibus ex sententia succedentibus, cum eo proficisci statuisset, cuperetque, Hamiltonios, ante suum discessum, insigni aliqua clade afficere, ea de re, consilio cum Gulielmo Glencarniæ Comite, habito, dies dicitur, quo die, Glascuam cum amicis & clientibus conveniret, atque inde in regionem Glottianam, quam soli Hamiltoni tenebant, impetum facerent. Read Proregem delata, optimum visum est, Glascuam occupare, & locum conveniendi hostibus præripere. Sed jam cum magna suorum parte Cunigamius in oppidum receptus, Levinii adventum expectabat. Verum, audito Hamiltoniorum accessu & consilio, in campum propinquum progressus, pro copia præsentē aciem instruxit: ac circiter octingentis, partim è suis, partim oppidanis civibus, in causam pronis, comitatus, majore animo, quam viribus, manum acriter cum hoste conferuit: primamque eorum aciem, captis tormentis æneis, quæ secum advexerant, in secundam inpegit. Ibi cum circa Proregem pugnaretur, resque esset in magno discrimine, subito Robertus Bodius, vir clarus ac strenuus, ex itinere cum parva equitum manu in confertissimam pugnam injectus, majorem quidem, quam pro multitudine, tumultum & trepidationem fecit: utraque enim acies, magna subsidia Hamiltoniis venisse, credebatur. Is error fortunam pugnæ statim commutavit, dum alteri, suas, alteri, hostium copias auctas, existimant. Occisi ex utraque acie circiter trecenti: major pars Cunigamiorum fuit: &, in iis duo Comitis filii, viri fortissimi. Nec incruenta fuit Hamiltoniis victoria, nam & apud eos aliquot viri insignes desiderati sunt. In Glascuenses gravissime clades incubuit: hostes enim, non contenti civium cæorum sanguine, & superstitem miseriis, & supellestilis direptione, & valvas ostiorum & fenestrarum, elatrasque ferreas abstulerunt, neque ullum genus calamitatis omiserunt, nisi quod tectis, spoliando laceris & deformatis, ignem non subjecerunt. Hujus pugnæ fortuna magnam animorum commutationem fecit: adeo, ut amici & propinqui Levinii, iterum rem aleæ certaminis committere, recusarent, non tam, quod, hostium opes auctas, & suas imminutas, viderent, nec quod.

quod, amissis viris fortissimis, è locis longinquis copias novas non tam celeriter cogere possent, quam quod, Hamiltonium, sub cuius imperium se mox venturos prospiciebant gravius nimia pertinacia offendere, & novam sævienti causam præbere, nollent. Levinius, à Gallis & majore Scotorum parte destitutus, arci Britannoduno custodem Georgium Sterlinum dedit: ipse cum paucis in Angliam navigavit, frustra consulentibus amicorum præcipuis ut in arce inexpugnabili, aliquot mensibus, se contineret: ac novam rerum (quam brevi futuram non dubitabant) mutationem opperiretur. Ille, certus propositi, quod intenderat, in Angliam profectus, à Rege fuit susceptus honorifice: qui, præter aliam munificentiam, Margaritam Duglassiam ei dedit uxorem. Ea erat Iacobi, Scotorum Regis proximi, soror, ex Comite Angusii, & Henrici Regis Anglorum sorore nata: puella, in ætatis flore, summa forma & elegantia prædita. Interea Scoticam factionem, quæ, discessu Levinii, sine duce relicta erat, & obstinate recusabat, ne in Hamiltonii (cujus levitatem ante cognoverat, & sævitiam timebat) potestatem veniret, Regina vidua in suam fidem recepit: metuens videlicet, ne quid, ex rebus adhuc turbidis ferox, per desperationem moliretur. Hamiltonii, tam potentis inimici discessu læti, nondum autem pœna satiati, nimium intemperanter rebus secundis usi sunt: ipsum enim & amicos, in proximo conventu Limnuchi, damnarunt, & bonis in fiscum redactis, exilio vertere solum, coegerunt. Ex eorum multa, se suasque res à fisco redimentium, magna conflata fuit pecunia, sed non sine maxima invidia, & omnium bonorum offensione gravissima. Inter has seditiones domesticas, Angli, Scotiam ingressi, Iedburgum, Kelsonem, & Regiones circumjectas, ferro flammaque vastantes, late solitudines fecerunt: inde ad Coldingamiam progressi, templum templique turrim, pro tempore operibus munierunt, ac, præsidio ibi relicto, discesserunt. Præsidarii, partim prædæ aviditate, partim, ne comteatum obsessuris hostibus suppeditaret ager vicinus, effusas populationes fecerunt. Qui rei Scoticæ præerant, Regina vidua, Cardinalis, & Prorex, advocato consilio, edixerunt, ut Nobiles, & è reliqua multitudine prudentiores armati adessent, quo Prorex duceret, sequuturi: secumque octo dierum comteatum afferrent. Brevi, supra octo millia convenere, & asperrima hieme, cum turrim ædis sacræ machinis verberassent, totum diem noctemque illam cum maxima hominum, & equorum fatigatione, in armis steterunt.

terunt. Postridie Prorex, sive suam, in labore militari serendo, molliciam accusans, sive vero hostilem incurSIONem formidans (erat enim, de adventu Anglorum, è Bervico urbe propinqua, certior factus) cæteris proceribus ignaris, ac paucis suorum comitantibus, quantum equi contendere cursu poterant, Dumbarum se recepit. Qui, hujus fugæ turpitudinem excusare, conabantur, aiebant, eum timuisse, ne à suo exercitu, propter odia ex multis offensionibus collecta, Anglis proderetur. Ejus discessus magnam in exercitu fecit perturbationem: eoque etiam graviolem, quod, quanto causa fugæ erat obscurior, eo majores timendi causas multi in animo sibi proponebant. Itaque, pluribus in ea sententia obstinatis, ut, qua cuique proximum erat, machinis relictis, domum prorumperent: aliis, qui magis providi, & minus formidolosi videri vellent, consulentibus, ut eas, ne usui esse possent hostibus, pulvere gravius oneratas dirumperent, Arcibaldus, Angustæ Comes, unus obstitit, ne turpi fugæ turpissimum adjicerent flagitium: & cum, nec auctoritate, nec precibus, quemquam retinere posset, clara voce, ut à multis audiretur, inquit, Quod ad me attinet, quamlibet mortem honestam malo, quam vitam, tali admissio dedecore, quanvis opulentam & securam: Vos, amici & commilitones, videritis, quid vobis faciendum statuatis. Ego aut has machinas reducam, aut vivus ipse domum non redibo: idemque vitæ & gloriæ mihi terminus erit. Hæc locutus, paucos admodum, quibus decus vita carius erat, commovit: cæteri, ob probrosam Proregis fugam, animum despondentes, vagi, solutis ordinibus, qua cuique visum est, abierunt. Duglassius præmissa tormenta cum suis, instructo agmine, est secutus: & equitibus hostium, quos tumultus excivit, à tergo frustra instantibus, Dumbarum reduxit. Hæc expeditio, temere suscepta, & turpiter obita, multorum apud Scotos animos fregit, & Anglos in arrogantiam intolerabilem extulit, Scotici Proregis ignaviam ad suam laudem trahentes. Igitur Radolfus Iverius, & Brienus Latonius, Angli Equites splendidi, nemine obvio, Marciam, Teviotiam, & Lauderiam percurantes prope omnes earum regionum incolas aut se dedere coegerant, aut, si quis pertinacius restiterat, in agris vastatis solitudines ei reddebant: eoque inoffensus prosperarum rerum cursus insolentiæ Anglos pervexerat, ut, finem victoriæ suæ, æstuarium Forthæ statuerent: atque hanc spem secum ferentes Londinum profecti, ab Henrico, ob operam fortiter & fideliter navatam,

præmium postulant. Ea de re, cum in consilio ageretur, Thomas Havartus, Nortfolciæ Dux, qui multas expeditiones fecerat, adversus Scotos, magnisque damnis eos affecerat, cum, ex rebus tum in Scotia turbulentis, intelligeret, non fuisse difficile, regiones nullis præsiidiis firmatas, prædando percurrere, vulgusque, cui nullum esset aliud præsentis mali per fugium, ad sacramentum cogere: idemque non ignoraret Scotorum & in suis tuendis, constantiam & in amissis repetendis, pertinaciam: Regi auctor fuisse dicitur, ut agrum bello captum eis operæ præcium statueret, & ad eum tuendum, donec Anglorum assueceret imperio, modicas copias daret. Id donum cum libenter acciperent &, Rex non ægre tribueret, vanæ jactationis æque vana compensatione donati, læti ad limitem redire: addita, præter limitum accolæ, qui, sine stipendiis militare solent, tria mercenariorum millia. Cum reditus eorum vehementer proximorum animos perturbaret, ut qui nullam à Prorege spem haberent auxilii: quippe, qui Sacrificulorum, & potissimum Cardinalis, uteretur consilio, Archibaldus, Angusiæ Comes, & publico dedecore, & privatis etiam damnis (habebat enim multas & fructuosas, in Marcia & Tevotia, possessiones) graviter commotus, & periculi magnitudinem Proregi luculenter exposuit, &, ut obviam iret, est hortatus. Ibi cum Prorex suam deploraret solitudinem, & se à Nobilitate derelictum, quereretur, Duglassius ostendit, id ipsius culpa fieri, non Nobilium, qui & fortunas omnes, & vitam, ad publicam salutem tuendam, conferrent: quorum consilio contempto, ad Sacrificulorum nutum circumageretur, qui, foris imbelles, domi seditiosi, omniumque periculorum expertes, alieni laboris fructu, ad suas voluptates, abuterentur: Ex hoc fonte, inter te & proceres, facta est suspicio, quæ (quod neutri alteris fidatis) rebus gerendis maxime est impedimento. Quod si, consilia de rebus magnis cum illis communicare, in animum inducas, qui, in illis exequendis, vitam non recusent impendere, non despero, nihilo minus illustres res posse geri, quam à majoribus nostris, temporibus aut æque, aut non multo minus turbulentis, gestæ sunt: sin per desidiam, singula hostem carpere, sinamus, aut nos brevi ad deditionem coget, aut in exilium ejiciet, quorum utrum sit miserius, aut flagitiosius, vix dici potest. Quod autem ad nos attinet, scio, me ab inimicis prodicionis, te vero timiditatis insimulari. Quod si tibi, quod effugere non poteris, quamprimum faciendum videtur, utrunq; crimen non verbis expolita,

xpoluta oratio, sed campus & acies redarguet. Cum Prorex se
 n illius & ceterorum potestate futurum, ostenderet, consilio,
 ūper expeditione suscipienda, habito, Edictum in omnes re-
 giones propinquas est missum, quo imperabatur Nobilitati,
 ut, quanta cum celeritate possent, ad Proregem, ubicunque es-
 set, venirent: ipsi postmodum, cum præsentibus copiis (erant au-
 tem non plures trecentis equitibus) Angliam versus iter in-
 tenderunt. Aggregantibus se ad eos non adeo multis Lothia-
 nis, ac Marciis, cum Mulrossiam ad Tuedam devenissent, ibi-
 que suos expectare decrevissent, Angli, qui Iedburgum jam
 pervenissent, certiores facti per exploratores, de hostium pau-
 citate, ad quinque fere millia hominum Iedburgo educunt, &
 recta Mulrossiam iter intendunt, nihil dubitantes, quin eos, &
 paucos & de via fessos, una cum Prorege oppressuri nec opinatos
 essent. At Scoti, per suos exploratores, de adventu Anglorum
 edocti, se in proximos colles subdixerunt, speculaturi è tuto,
 quid consilii hostes captarent. Angli, spe sua dejecti, in oppido
 & cœnobio Monachorum, non adeo multo ante spoliatis, va-
 gi, & si quid prædæ invenirent, intenti, ad ortum usque diei,
 substiterunt. Prima luce, cum Iedburgum reverterentur, &
 Scoti, receptis prope trecentis, è Fifara juventute, ducente
 Normano Lesio, Comitum Rothusæ filio (qui Scoticæ juven-
 tutis, in omni virtutum genere, tum facile princeps erat) ala-
 criorum facti, lentiore gradu ad colles, qui supra Ancramum
 vicum surgunt, se recipiebant. Ibi ad eos, paucis admodum co-
 mitatus, Valterus Scotus (cujus ante non semel meminimus)
 homo manu & consilio promptus, venit: Is, excusata temporis
 angustia, suos mox assuturos, affirmans, Scotis auctor fuit, ut in
 collem proximum amandarent equos, & omnium æquato peri-
 culo, in pedes descenderent, atque in loco humiliore hostem
 expectarent: nec enim dubitabat, quin ministri, cum equis in
 editiorem locum subeuntes, fugæ speciem Anglis darent: &
 ad gradum intendendum, eos incitarent. Igitur, ne, nocte immi-
 nente, sine prælio Scoti evaderent, ac rursus cum magno labo-
 re vestigandi forent, Angli, triplice acie instructa, ad eos per-
 gunt. Uno (ut sperabant) levi prælio bellum patrare cupien-
 tes, & quo propior spes erat, quanvis nocturno diurnoque itinere
 sub gravibus armis continuato, alius alium vehementius
 hortatur, ut gradum addant, & brevi labore longam quietem,
 rem item & gloriam redimant: ita, cum, quantum adhortatio
 adderet animorum, tantum viæ labor adimeret: virium prima

eorum acies in Scotos, ad prælium instructos, velut in insidias, præcipitavit: numero tamen confisi, arma expediunt, ac fortiter prælium ineunt. Sed duæ res, provisæ prudenter, Scotis auxilio fuerunt: nam & Sol, in Occasum præceps, rectis radiis in hostium oculos incurrebat, & ventus, satis violens, fumum sulfurei pulveris ita in posteriores acies rejecit, ut omnem oculis prospectum adimeret, & odore tetro, de via adhuc anhelos, graviter afficeret. Prima Anglorum acies in secundam, & secunda in tertiam, & sua perturbatione impedita, & Scotorum impetu impulsæ, confusis ordinibus, retro impacta, ita omnia fugæ & terroris implevit, ut nec signa, nec ducem quisquam nosceret: & dum suæ quisque privatim salutis prospicit, nemo dedecoris & periculi publici reminisceretur. Cum Scoti conferti sequerentur, non jam inde pugna, sed cædes fuit. Sub noctem, Scoti ad signa revocati, cum inirent cætorum numerum, è suis, duos modo desiderabant: ex Anglis, præter duces circiter ducentos milites compererunt interemptos & in iis plerisque nobilitate insignes: capti fuere fere mille: ex quibus, genere clari, octoginta. Hæc victoria, quanto magis, præter omnium opinionem, accidit, tanto lætior fuit, cujus quidem fructus ad Proregem, gloria fere tota ad Duglassios redundavit. Circa hæc tempora, fraude, ut creditur, Georgii Gordonii, Comitis Huntilæi, certamen commissum est, in quo tota fere Fraseriorum familia est extincta. Erat, inter eos & Reginaldinos, vetus odium, sæpe multis utriusque partis cladibus nobilitatum: & Huntilæus occulta indignatione æstuabat, quod, inter vicinas gentes, soli ab ejus clientela abhorrebant: nam cum vicini Insulani, adversus Comitem Argatheliæ, quicquid virium poterant, cogere, nemo fere, in illo terrarum tractu, fuit, qui non in alterius castris futurus esset. Sed, re sine certamine composita, inter redeundum, cum diverso itinere, ab eo separati, reverterentur, Reginaldini admoniti, cunctis popularibus collectis, atrocissimo prælio eos adoriuntur: Fraserii pauciores à pluribus victi, atque ad unum cæsi. Ita gens numerosissima, & sæpe de re Scotica bene merita, tota interierat, nisi, divino (ut credi par est) consilio, ex familiæ principibus, octoginta domi reliquissent gravidas uxores, quæ, suo quæque tempore, mares pepererant singulos: qui omnes incolumes ad virilem pervenerunt ætatem. Eisdem prope diebus, fit certior Anglus, suum exercitum in Scotia fustum & fugatum esse, & legatus à Prorege in Galliam est missus, qui victoriam nunciaret, & auxilium, ad-

versus

versus postulata & minas Regis Anglorum, postularer, ac Levinium calumniaretur, ejusque discessum è Scotia infamaret. De auxilio, vix impetratum, quod pro certo compertum esset, Anglum magnis cum copiis in Galliam trajecturum: dati tamen quingenti equites, & peditum tria millia, non tam, ut Scotos ab incursionibus Anglorum protegerent, quam, ut eos disternerent, ne totis viribus in Galliam irruerent. Anglus, ea ætate, non existimabat necesse, copias majores ad litem Scotorum mittere, quod sufficere putabat arcium præsidia, ad excursions hostium inhibendas: nam, ex turbido rerum apud Scotos statu, intellexerat, justum exercitum, eo anno, ad expugnanda loca munita, cogi non posse. A legato Scotorum in Gallia leviam, nec digna responso, crimina in Levinium absentem jactabantur, quod pecuniam ad se missam suppressisset, quod, ob ejus cum Cardinale dissensiones, prodita fuisset causa publica: discessus autem ejus in Angliam quam invidiosissime exagrabatur. Rex Gallus, qui recenti, ex rumoribus fictis, invidia ita exarserat, ut nullam, adversus calumnias, purgationem admitteret, qui que Levinii fratrem, satellitum suorum præfectum, in custodiam inauditum incluserat, paulatim elucente veritate, ut excusator esset culpa, temeritati velandæ colorem quæsit: ac, in crimina Levinio objecta inquiri, jussit. Id negotium Iacobo Mongomerio Lorgiano, auxiliorum Gallicorum præfecto, viro quidem impigro & probato, sed Levinii acerrimo inimico, datur, procurantibus maxime Gufianis, quod, sororis suæ causam separare à perfidia Cardinalis, non possent. Mongomerius, cum Gallicis, quæ diximus, auxiliis, appulit in Scotiam, ad v. Non. Jul. M. D. XLV. ac, literis & voluntate Regis Galliæ in consilio expositis, effecit, ut indiceretur exercitus, potentioribus modo, & qui sumptus belli ferre possent, ad brevem diem convenire, jussis. Ad eum diem, Hadinam convenerunt ad quindecim millia Scotorum, atque, ad Litem profecti, è Regione Vercæ, arcis Anglicæ, castra posuerunt: inde, alternis fere diebus, Angliam sub signis ingressi, magnas prædas abigebant: & hostibus frustra conantibus, agros à populationibus tueri, Scoti, levibus aliquot præliis, satis prospero successu, factis, ad sex circiter millia, in omnem partem flamma ferroque vastarunt. Cum, his incursionibus, decem ferme dies conlumpsisset, nec ulterius in hosticum penetrarent, quam, ut nocte se recipere in castra possent, interea Mongomerius, & Georgius Humius sedulo, sed frustra, cum Prorege ege-

C I O. I O.
X L V.

runt, ut castra trans Tuedam amnem transferrentur, ut è propinquo agros liberius incurfarent, terroremque spargerent latius. Sed repugnantibus Prorege, & qui in Concilio erant, quod omni oppugnandarum arcium apparatu destituerentur, soluto exercitu, domum est reditum: cæteri, quo cuique est visum commodissimum, in hiberna concesserunt. Mongomerius Sterlingum, in Aulam. Is, cognitis inimicorum adversus Levinium calumniis, etsi ei erat insensissimus, tamen Cardinalem gravissimis verbis arguit, quod, nulla injuria insigni ab inimico affectus hominem nobilem & innoxium falsa invidia gravasset, atque coegerit, invitum hosti se conjungere. His fere diebus, ad omnes Regnorum limites incurfiones utrinque, vario eventu, factæ: Robertus Maxuallius, Roberti filius, singulari virtute juvenis, ab Anglis fuit captus: nihil præterea, memoria dignum, gestum. Proximæ hiemis initio, Mongomerius in Galliam est reversus: Cardinalis Hamiltonium Proregem, specie sanandarum partium, quæ seditionibus erant convulsæ, per proximas regiones circumduxit. Primum Perthum est ventum: ibi quatuor hominibus, quod carnem die vitato commedissent, supplicio affectis: mulier cum parturiret, quod, virginem Mariam in auxilium, opemque ejus implorare, noluisse, una cum partu extincta est. Ad rei universæ cogitationem animum intendunt. Tao dunum inde profecti, ipsi se prædicabant, ad pœnas, de Novi Testamenti lectoribus, ire fumentas. nam, illa tempestate, id inter gravissima crimina numerabatur: tantaque erat cœcitas, ut Sacerdotum plerique, novuatis nomine offensi, contenderent, eum librum nuper à Martino Luthero fuisse scriptum, ac Vetus Testamentum reposcerent. Ibi cum Patricius Grajus, claræ familiæ in illis regionibus princeps, adventare bene comitatus diceretur, unaque Comes Rothusius, tumultu sedato, per amicos Prorex, utrunque postridie adesse, jussit. Sed Cardinalis, parum tutum ratus, duos homines, nobiles & factiosos, & bene comitatos, in oppidum recipere, unum instauratæ Religioni addictissimum egit cum Prorege, ut Perthum rediret. Proceres mane, cum ad iter parati essent, accepto, Proregem Perthum tendere, eum consecuti, cum in conspectu essent. datum Cardinalis timori, ut Prorex eos juberet, urbem scorsum ingredi: postridie, ambo in custodiam dati: sed, Rothusio statim dimisso, Grajus, quem vehementius oderant, & timebant, serius liberatur. Antequam illinc discederetur, visum est Cardinali, ut potentiam Ruveni, præfecti ur-

bani,

bani, imminueret. Prorex præturam, ei ablatam, dat Kinfanio, Comarcho vicino, & Graii propinquo. Erat Ruvenus Cardinali inimicus, Religioni instauratæ favebat: Grajus nec profusus alienus à Religionis causa, nec amico in Cardinalem animo. Hoc pacto, si velut in arenam protrahi posset, non dubitabatur, quin, ob familiarum claritatem, multi, ex propinquis regionibus, ad utrosque se essent adjuncturi: è quibus quantum caderet, tantum hostium sibi detractum, Cardinalis existimaret. Igitur prætura Perthi, quæ, multos jam annos, velut hæreditaria, in familia Ruvena hæ. erat, in Kinfanium translata, cum multa civium indignatione, qui, veterem suffragiorum in Comitibus libertatem sibi sublatam, moleste ferebant: missus novus prætor, qui cives, nisi sponte parerent, vi subigeret. Urbis oppugnatione bifariam divisa, Grajus, qui totum rei pondus in se susceperat à ponte Tai oppugnationem aggreditur: altera manus, machinis per adversum flumen admotis, latus apertum erat in vasura: Sed quia maris æstus eorum consiliis non respondebat, in tempore non affuerunt. Grajus per pontem aggressus (quem Ruvenus, recepto in ædes proximas præsidio incustoditum videri voluit) cum neminem ex adverso armatum conspiceretur, solutus omni metu, interius in oppidum penetrabat: cum à Ruveno, ex ædibus proximis repente prorumpente, invaditur ita acriter, ut fugam cum suis omnibus circumspectaret: sed turba, confusa in angusto, sese impediabat, & fugam primorum ultimi, introrumpere conantes, morabantur. In hac confusa multitudine, periere conculcati complures: sexaginta ferro cecidere. Cardinalis, etsi, penes Ruvenum esse victoriam, invitus audivit, tamen eadem adversariorum ab eo factam non moleste tulit: quos enim amicos sibi fore desperabat, eorum vires * mutuis cladibus in lucro sibi deputabat. Cardinalis, peragrata, quoad tum satis putabat, Angusia, Proregem, post hibernum Solstitium, ad Fanum Andree duxit, ut animum ejus, si fieri posset, sibi arctius devinciret: quanquam enim filium ejus, Comitem Araniæ, obsidem haberet, tamen, quoties de Scoticæ Nobilitatis ferocia, & factionis adversæ viribus, & Proregis inconstantia cogitabat, vercbatur, ne pari, ac ad se venerat, levitate ab adversariis persuasus, ad eos desciceret. Ibi igitur ocium cum paucis nactus, viginti Saturnaliorum diebus per ludum & lasciviam transactis, multa in præsentia largitus, multa posterius pollicitus, multa item de statu Regni cum eo loquutus, paulo animi securior Edimburgum est profectus,

profectus. Erat interim ibi conventus Ecclesiastici ordinis, ad Id. Ianuarias. In eo coetu, cum jactata plurima fuissent, de veteri Ecclesiæ libertate retinenda, de manifestis quibusdam Sacerdotum flagitiis expurgandis, nec ullus inveniretur exitus, tandem delatum est ad eos, Georgium Sefhocardium, concionatorem Evangelii longe populo acceptissimum, ad septem ab urbe millia passuum, apud hominem nobilem, Ioannem Cocburnum, diversari: ad eum statim equites missi, qui hominem sceleratum deposcerent. Sed cum Cocburnus alia, atque alia causaretur, ac moras innecteret, si eum occulte posset dimittere, circumspiciens, Cardinalis per suos, id fieri, adinonitus, in tempesta nocte, cum Prorege illuc delatus, omnes aditus obfedit: nec tamen aut blanditiis, aut pollicitationibus, aut minis quicquam efficere potuit, donec Comes Bothueliæ, è propinqua villa sua evocatus eo venit. Is, cum omnium Lothianorum facile potentissimus esset, tandem impetravit, ut Georgius ipsi dederetur, interposita fide, se ab omni damno & injuria, eum defensurum. Sacerdotes hanc velut opimam prædam nacti, Edmburgo eum ad Fanum Andreæ transferunt. Ibi, post alterum fere mensem, coacta frequenti omnis generis Sacerdotum multitudine, quæ de doctrina ejus decerneret, & magis, ut speciem judicum præberent, quam quod cuiquam dubium esset, quid decreturi forent, de consensu omnium, Cardinalis (quoniam ipse, per leges Pontificias, de capite cujusquam nec exercere quæstionem, nec statuere posset) petit à Prorege, per lites, ut designet rei capitalis judicem, qui, in reum animadvertere, juberet, qui jam à conventu Sacerdotum hæreseos damnatus esset. In ea re, nulla videbatur mora per Proregem futura: ac ne fuisset quidem, nisi propinquus ejus David Hamiltonius Prestonianus, multis verbis eum admonendo, rogando, deterrendo, ac interim prope objurgando, continuisset. In hanc fere sententiam locutum, ferunt: Se vehementer mirari, quò consilio, Prorex, adversus Dei servos, quibus nullum crimen objiciatur, præter Evangelii Iesu Christi prædicationem, tantam licentiam permetteret, & hominibus, flagitiorum turpitudine, & morum immanitate plusquam ferina prope, in cruciatum dederet innoxios, quorum vitæ integritatem inimici fateantur inviti, doctrinam non ignoraret: ut cui ipse, non ita pridem, vehementer fuisset deditus: cujus commendatione, in hunc supremum gradum pervenerit: quam se amplexum, sit testatus, publice edictis: quam, tuendam, palam susceperit: ad quam legendam, cognoscendam,

dam, vitaque & moribus exprimendam, singulos & universos sit hortatus. Cogita igitur, inquit, qui sermones, quæ cogitationes hominum, de te, sunt futuræ: cogita beneficia in te collata divinitus: sublatum è medio Regem, hominem acrem, & tibi infensum, cum istud idem iter insisteret, quo tu nunc vestigia sequeris. Qui suis consiliis illum præcipitarunt, te nunc in exitum rapere, conantur: te, ab initio, impugnarunt. omni mole suæ potentia: nunc, pravis consiliis, te in fraudem illi- ciunt. Revoca in mentem victoriam, tibi de civibus, sine cæde & sanguine, de hostibus, longe majoribus copiis fretis, cum ingenti tua gloria, maxima illorum ignominia, concessam. Reminiscere, quorum in gratiam Deum deferas, & amicos oppugnes: expergiscere aliquando, & tenebras, tibi à nefariis hominibus circumfusas, discute. Propone tibi, ante oculos, Saullem illum, Israelitici generis Regem, ex infimo loco in supremum translatus: Quanta illum indulgentia, legi suæ obedientem, Deus est persecutus? quantis miseris eundem, præcepta sua negligentem, involuerit? confer tuarum rerum, ad hunc usque diem, successum, cum rebus illius prosperis: ac nisi consilium mutaveris, nihilo feliciorum, imo deteriorem exitum expecta quidem ille designavit, quale tu nunc facis? idque in gratiam hominum scelestissimorum, qui, neque flagitia sua tegere possunt, nec, dissimulare saltem, conantur. Hac admonitione hominis amici, Prorex motus, rescripsit ad Cardinalem, ne id iudicium præcipitaret: sed rem totam servaret integram, usque in suum adventum: neque enim se consensurum, in illius hominis perniciem, antequam de causa diligentius cognoscatur. Quod si Cardinalis secus faxit, in caput ejus pœna vertat: se vero immunem cædis & sanguinis fore, hisce literis attestari. Cardinalis, hoc responso, præter opinionem, ictus, cum non dubitaret, interposita mora, reum, vulgo gratiosum, ereptum iri: nec, rem disceptationi committi, vellet: partim, quod nullam in æquitate spem poneret: partim, quod de sententiis, jam ante, Conciliorum auctoritate, prædamnatis, iterum iudicium fieri volebat: Itaque prope furenter iratus, in consilio, ante suscepto, perseveravit: ac respondit, se non ad Proregem ideo scripsisse, quod ab ejus auctoritate, ulla in re, penderet, sed quod, ad speciem consensus publici, ejus nomen ad condemnationem ascribi, vellet. Igitur, Georgio è carcere producto, Ioannes Viniramus, vir doctus, & qui ex animo sinceræ Religionis causæ, sed occulte, faveret, è superiore loco con-

cionem habere, jussus, è Matthæi capite decimotertio, declamavit, Bonum semen esse Verbum Dei, Malum vero hæreses. Hæresim enim, esse opinionem falsam, & cum sacra Scriptura plane pugnantem, & quæ cum pertinacia defenderetur: eam vero & gigni, & ali, ignorantia pastorum Ecclesiæ: qui, Spirituali gladio, id est, verbo Dei, nec Hæreticos convincere: nec Errantes reducere in viam norunt. Deinde, explicato Episcopi ex epistola ad Timotheum, officio, unam esse hæresim deprehendendi rationem, ostendit, si ad verbum Dei, velut ad lapidem Lydium, conferatur. Tandem cum perorasset, etsi, quæ dicebantur, contra Sacerdotes facerent, qui, non ad refellendas hæreses, convenissent, sed, ad eos plectendos, qui licentiæ & arrogantia eorum obviam irent, tamen, velut omnia succederent eis ad votum, ut consuetam judicandi sibi formam observarent, ad suggestum, in templo constructum, Georgium pertrahunt: alterum, ex adverso, suggestum conscendit Ioannes Lauderus, Romanensis sacrificulus: cæteri, velut ad judicandum, circumstant. Sed nulla iudicii, aut liberæ disceptationis ibi forma fuit: accusator enim, cum multis abominandis conviciis, odiosissima quæque, quæ vulgo, adversus purioris doctrinæ magistros, confingi solent, cum summa verborum acerbitate detonabat, atque, ita tum actis aliquot horis Georgius, in arcem reductus, in præfecti cubiculo pernoctavit, magna parte temporis in orando consumpta. Postridie mane, Episcopi duos Franciscanos ad eum miserunt, qui ei denunciant, moriendum quamprimum esse: ac rogarent, num ipsis, de more, peccata confiteri vellet. Ille, nihil sibi rei cum Fratribus esse, respondit: nec cum eis libenter collocuturum: verum, si in animum inducerent, in hoc genere sibi gratificari, se cupere, sermonem conferre cum homine illo docto, qui pridie concionatus fuerat. Is cum, Episcoporum permissu, in arcem venisset, cum Georgio satis diu Viniramus collocutus, tandem, sedato fletu, à quo se cohibere non potuerat, placide rogat eum, num vellet, Cœnæ Sacramentum accipere: & perlibenter, inquit, si ex Christi instituto, sub utraque specie, nempe panis & vini, exhibeatur. Viniramus, ad Episcopos reversus, cum retulisset, eum sancte affirmare, se immunem à sceleribus, quorum arguebatur: nec id eo pertinere, ut mortem instantem deprecaretur: sed ut suam innocentiam, Deo satis notam hominibus etiam testatam relinqueret: ad ea Cardinalis, ira inflammatus: Et te, inquit, qui sis, jam pridem non ignoramus. Item rogatus,

tus, num sacri corporis, & sanguinis communionem ei permitteret, cum aliis Episcopis paulum collocutus, ex eorum sententia, respondit, non videri æquum, ut pertinax hereticus, ab Ecclesiaque damnatus, ullis Ecclesiæ beneficiis frueretur. His renunciatis, cum familiares præfecti arcis, & ministri, hora circiter nona, ad ientaculum convenissent, rogatus ab eis Georgius, num & ipse una vellet sumere cibum: respondit, & perlibenter, ac multo etiam libentius, quam à me est factum, superioribus diebus: quod nunc demum intelligam, viros vos esse bonos, & in eodem Christi corpore mecum esse sociatos: quodque, hunc mihi in terris novissimum convictum esse, sciam. Te autem, inquit præfecto, hortor per Dei nomen, perque eum amorem, quo afficeris erga Dominum & Servatorem nostrum, Iesum Christum, ut huic mensæ paulum assideas, audientiamque facias, donec ego, brevi adhortatione, vos compellem, ac super pane, quem, ut fratres in Christo, sumus esuri, orem, ac deinde vobis valedicam. Interea mensa, ut mos, linteo operta, inpositoque pane, Georgius differere breviter, ac dilucide cœpit, de Christi Cœna, tormentisque, & morte, circiter horæ dimidium loqui. Hortatus est autem præcipue, ut, abjecta ira, invidia, ac malitia, in animos imprimerent mutuam amorem, ac perfecta fierent membra Christi, qui assidue pro nobis interpellat Patrem, ut nostrum sacrificium apud eum proficiat, in vitam æternam. Hæc locutus, cum Deo gratias egisset, panem fregit: ac singulis particulam ejus porrexit: & vinum pariter ubi ipse gustasset, omnesque precatus esset, ut memoriam mortis Christi nunc postremum, in hoc sacramento, secum usurparent: sibi autem amariorem portionem temperari, ob nullam aliam causam, nisi Euangelii prædicationem. Post hæc gratiarum actione peracta, se in cubiculum suum recepit, ac orationi finem reddidit. Nec multo post, duo è carnificum numero ad eum à Cardinali missi: quorum alter tunica, è linteo panno, nigra eum induit: alter multos pulveris sulfurei sacculos ad omnes corporis partes adnexuit: atque hoc ornatu amictum, in cubiculum exterius Præfecti eductum, ibi commorari jubent. Interea, eodem pene momento, in area ante arcem suggestum ligneum erigitur: pyra extruitur: ex adverso, fenestra & propugnacula arcis tapetibus, stragulis sericis, & pulvinis ornabantur, unde Cardinalis, cum suo grege, lætum spectaculum, è tormentis hominis innocui, caperent: & velut tam præclari facinoris auctores, gratiam populi captarent. magna præterea

terea frequentia armatorum, adversus vim externam, aut verius, ad ostentationem potentiae, adhibita: machinae aeneae, per totam arcem, locis idoneis dispositae. Inter haec, tubis clangentibus, Georgius productus suggestum conscendit, & ad palum funibus alligatur: ac, vix impetrata pro Ecclesia orandi venia, carnifices ignem subjecerunt, qui pulverem undique alligatum confestim in flammam ac fumum solvit. Praefectus arcis, qui tam prope astabat, ut flammæ afflatu ambureretur, breviter eum est hortatus, ut bono animo esset, ac delictorum veniam à Deo peteret. Cui ille, Hæc quidem flamma corpori, inquit, attulit molestiam, animum vero non fregit: At, qui nos ex editiore loco tam superbe despicit, intra paucos dies non minus ignominiose jacebit, quam nunc arroganter cubat. Hæc locuto, funis circa fauces arctius astrictus, vocem inclusit. Post aliquot horas, corpore in cineres, ignis violentia, soluto, Episcopi, adhuc ira odioque furentes, gravissimis pœnis propositis, vetuerunt, ne quis pro defuncto oraret. Ex eo, Cardinalis à suo grege magnus haberi, ac divinis in cœlum laudibus ferri, ut qui, torpentibus cæteris, unus, auctoritate Proregis contempta, tantum facinus perfecisset: qui, populari superbia compressa, totius ordinis Ecclesiastici patrocinium tam fortiter susceperit, ac feliciter gesserit. Tales profecto suæ dignitatis vindices, superioribus annis, Ecclesia si habuisset, ipsa nunc aliorum imperiis non esset obnoxia, sed, suæ majestatis vi ac pondere, cætera sub se omnia contineret. Hac Sacerdotum supra modum luxuriante victoria non promiscuum modo vulgus, sed flærique, genere & opibus illustres, magis irritati, quam fracti, rem eo sua segnitie redisse, indignabantur, ut præceps aliquid cum periculo esset audendum, aut omnia cum ignominia foret patiendum. Iam etiam plures, & apertius erumpentibus, vi doloris, querelis de Cardinale tollendo, coire, & ad libertatem recuperandam, aut vitam projiciendam, hortari. Quam enim spem dignitatis reliquam fore, sub arrogantissimo Sacrificulo eodemque tyranno sævissimo, qui bello, adversus Deum hominesque, suscepto, non inimicis modo, id est, qui aut rem haberent, aut pietatem colerent, sed quicumque esset leviter offensus, cum, velut pecus ex hara, suæ libidini mactaret? Quin publice bellum & civile & externum alat, privatim meretricum amores nuptiis copulet, nuptias legitimas pro arbitrio dirimat: domi cum scortis volucretur: foris in cæde innoxiorum & sanguine debaccharetur. Cardinalis autem,

autem, etsi suis opibus non diffideret, tamen non ignoraret, qui habitus esset animorum, qui de se sermones vulgo spargerentur, sibi cogitandum existimavit, de potentia novis incrementis augenda. In Anguliam igitur profectus, filiam natu maximam filio Comitum Crafordiæ despondit, nuptiasque magno apparatu, & prope Regia magnificentia, fecit. Inter hæc, cum per exploratores certior fieret, Anglum, ad infestanda Scotiæ littora, magnos apparatus navales cogere, ac potissimum Fifeis minari, ipse, ad Fanum Andreæ reversus, Nobilitati, ac potissimum iis, qui maritimos agros tenerent, diem ad conveniendum, statuit, ut in commune consulere, quod hinc malo remedium esset objiciendum: quoque id facilius prospiceret, decreverat, una cum agrorum dominis, totum littus, hoc est, pene Fifeam universam circumire, & loca, pro cuiusque commoditate, communire, aut præsiidiis obtinere. Inter alios juvenes nobiles, venit ad Cardinalem Normanus Leslius, Comitum Rothusæ filius, cujus antea à nobis mentio non semel facta est. Is cum, sæpe ante, Cardinali fortem & fidelem navasset operam, incidit inter eos contentio, de re privata, quæ ad tempus animos non nihil alienavit: sed ea lite, magnis sollicitationibus inductus, Normanus cesserat. Verum cum, post aliquot menses, ad repetenda promissa, redisset, è sermone in altercationem, ac deinde, neutri satis decora, inciderunt convitia: discesseruntque, utrinque animis infensissimis: Cardinalis, non quam volebat, reverenter tractatus indignabundus: & alter, velut fraude circumventus, minabundus & in vindictam pronus, ad suos rediit, & intolerandam Cardinalis superbiam eis exposuit: Facile omnes in cædem ejus conjurarunt: & quo res minus foret suspecta, Normanus, cum quinque tantum comitibus Fanum Andreæ ingressus, in consuetum diversorium se recepit, ut, ea paucitate, cædis consilium dissimularetur: erant in oppido præterea decem, ex conjurationis conscii, qui, alii alio in loco, rei aggrediendæ signum expectabant: Cum hac manu tantum facinus, obire est ausus, in oppido pleno propinquorum & clientium Cardinalis. Erant tum, ut in illis regionibus, Vere præcipiti, dies longissimi, nempe circiter Maii Nonas: & Cardinalis arcem suam, in usum belli, communiebat, tanta festinatione, ut prope diei noctem in opere continuaret. Igitur, cum diluculo, ad operas intromittendas, aperiretur porta, Normanus è suis in domuncula propinqua duos præmissos in insidiis collocarat, ut, janitore ab eis comprehenso, portæ

so, portæ compotes, signum, quod convenerat, cæteris darent: hoc pacto, sine tumultu omnes ingressi, quatuor è suis miserunt, qui Cardinalis ostium observarent, ne quis ad eum nuncius perferri posset: alii circa aliorum cubicula missi, qui hominum & locorum notitia freti, ministros nominatim excitent. Eos cum semisomnes sigillatim evocassent, mortem præsentem, si quisquam mutiret, comminati: extra arcem inviolatos, sine tumultu, eduxerunt. Ita cæteris ejectis, cum soli arce potirentur, qui obsidebant Cardinalis ostium, tum demum pulsant: rogati, quinam essent, cum sua nomina edidissent, intromissi (promissa, ut quidam sunt auctores, incolumitate) multis eum vulneribus conficiunt. Interea rumor, de arce capta, per totam urbem spargitur. Cardinalis amici, somno & crapula languidi, sese lente moliantur è lectis, & tumultuose, Ad arma vocantes, ad arcem accurrunt, cum magnis minis, & verborum contumeliis: scalas poscunt: & alia, quæ erant ad oppugnationem necessaria comportant. Qui ex arce hæc spectabant, ut repentinum illum animorum impetum, paululum retunderent, &, ad respectum sui, furentes revocarent, conclamant, frustra eos tumultuari, & mortuo seram opem ferre: &, cum dicto cadaver exanimatum oculis omnium exponunt, in illo ipso loco, unde ipse, non multo ante, Georgii Sophocardii supplicium tam lætus spectaverat. Nec subibat modo animos rerum humanarum inconstantia, & inexpectatus eventus, sed multis occurrebat Georgii illa, de illius morte, prædictio: multaque alia, quæ sanctissimus vir ille, non sine divino (ut credibile est) Spiritus afflatu, ventura præmonuerat, ut, brevi secutus exitus comprobavit. Cardinalis amici & propinqui, ad hoc insperatum spectaculum attoniti, celeriter sunt dilapsi. Re per omnes Regni partes divulgata, diversus animorum, pro cuiusque erga eum amore vel odio, fuit motus: aliis pulcherrimum, aliis nefarium facinus existimantibus: Multi enim, ob diversum Religionis cultum, vitæ suæ ab eo metuentes, non pauci, ob arrogantiam intolerabilem. offensi, non solum factum probarunt, sed & gratulatum, ad libertatis publicæ auctores, venerunt: quidam etiam vitam fortunasque cum illis conjunxerunt. Aula vehementer perculsa, & velut consilii sui parte orbata, de sententia eorum, qui aderant, cædis auctoribus denunciant, ut intra sextum diem adsint, &, vadibus datis, caveant, se intra diem, qui eis nominaretur, ad causam dicendam, in jus venturos. Illi cum arcem munitam tenerent, & in ea supellectilem, pecuniamque Cardinalis, & Proregis filium

um primogenitum, obsidem (ut ante narravimus) Cardinali
latum, nec pollicitationibus hostium, quorum, sæpe ante levi-
tatem & perfidiam perspexerat, fidem haberent, nullas condi-
tiones aut mentionem p̄cis admittēbant. Ita, eis aqua & igni
interdictum est. Hoc pacto res partim minis, & inanibus al-
terius partis promissis, partim alterius diffidentia, à mense Ma-
ti, ad Non. usque Novembris, est extracta. Tum vero Prorex,
& Regine viduæ importunis flagitationibus, & Sacerdotum ma-
ledictis, & convitiis impulsus, arma sumpsit: & arce, totis tri-
bus mensibus, circumfesta, machinisque pulsata, quanto deinum
mense, præcipite jam hieme, re infecta, copias dimisit, & ad
conventum ante indictum, in mensem Feb. Edimburgum venit.
Qui arcem tenebant, interea metu ab hoste liberi, non so-
lum frequentes loca excurrēdo vicina populationibus as-
siduis, & ferro flammaque vastabant: sed, tanquam armis par-
ta licentia, in stupra & adulteria, aliaque hominum ocio abun-
dantium vitia profusi, jus, & æquum sua libidine metiebantur:
Nec Ioanne Knoxio, qui tum ad eos advenerat, crebro admo-
nente, Deum non irrideri, sed graves mox pœnas per eos, à qui-
bus minime sibi timebant, de suæ legis profanatoribus expe-
riturum: à flagitiis tamen contineri non poterant. Præter hoc
domesticum, & in ipsis visceribus grassans, malum, accessit &
bellum externum: Angli enim, collectis copiis, Solværum trans-
gressi, longe lateque sui terrorem fuderant: nec prædis & in-
cendiis contenti, arces quasdam munitas vi ceperant, & præsi-
diis occuparant: nec in reliquis limitibus res quietæ erant. Ro-
bertus Maxuallius, in quem maxima belli tempestas incubue-
rat, Edimburgum, ad auxilium rebus pene perditis p̄scendum,
venerat: Iam enim in agris solitudines vastas esse: præsidia ab
inimicis teneri: cultores agrorum, sedibus patriis ejectos, om-
niumque rerum inopia confectos, amicorum misericordia vi-
vere: quod fidem erga Regem mutare nollent, hæc pati: Quod
nisi eorum egestati prospiciatur, brevi futurum, ut & ipsi suis mi-
seriis coacti, & vicini, similibus metu, in fidem Anglorum se de-
dant. Ei, ut sua recuperaret, auxilia promissa. Prorex, cum
exercitum eo duceret, ad Megaram amnem castra posuit. Ibi
amicis & propinquis Cardinalis à Prorege importune petenti-
bus, ut Georgium Leslium, Normani patrem, qui ibi aderat, in
ius vocaret: neu hominem potentem, sed fidei dubiæ, aut ve-
rius, aperte hostem, ut belli socium, duceret: Comes, etsi &
tempus & locus contra suaderent, tamen, nullam se iudicio mo-

ram facturum, ostendit. Igitur iudicum nominibus, de more (quem alibi retulimus) lectis, ac nemine ab adversariis nominatorum rejecto, sententiis omnibus est absolutus. Inde, ad Langopum arcem progressi, expulsis illinc Anglis, cum alia præsidia aggredi vellent, nuncio repentino sunt revocati: allatum enim erat, Gallicam classem non procul ab Ebbæ promontorio visam, in qua essent una & viginti triremes. Prorex, id quod res erat, suspicatus, ad arcem Andreanam (uti convenerat) expugnandam, eas advenire, lætus domum properat. Ibi cum Leonte Strozio, Gallicarum triremium præfecto, collocutus, conjunctis copiis, arcem obsidione cingunt, tanta celeritate, ut multi ex præsidariis excluderentur: & plerique, qui extra eam conjurationem erant, negotii causa arcem ingressi, includerentur. Mox, sublati machinis æneis in turres duorum templorum, quæ in proximo utrinque stabant, totam arcis aream adeo propugnatoribus infestam reddiderunt, ut nemo sine manifesto vitæ periculo, extra ædes apparere auderet. Nec multo post, quod, inter duas turres, muri erat (cum substructiones posteriores cum prioribus non satis coagmentatæ essent) admotis majoribus machinis, cum magno fragore corruit. Iam vero, qui antea munitioibus confisi, se ad omnia discrimina subeunda, promptos ostenderant, trepidare cœperunt: & convocato, de summa rerum, Consilio, Proregis crudelitatem (quæ in animis imbecillioribus acrius exardescere, solet) in propinqui morte ulciscenda, metuentes, Leonti Strozio, incolumitatem modo pacti, se dederunt. Ille, suis ad arcem spoliandam, immisissis, in qua, præter omnis generis commeatus vim maximam, & Cardinalis pecuniam, & supellectilem etiam præsidiariorum omnes facultates, & multorum præterea civium, ut in locum tutissimum, opes erant congestæ, una cum Proregis filio, qui obses à patre Cardinali datus, eoque cæso, in arce deprehensus fuerat. Arx, de Concilii sententia, diruta. Leon, post paucos dies, cum deditis in altum vela dedit. Hæc in mensem Augustum Anni

C I D. I D. M. D. XLVII. inciderunt. Eodem fere tempore, allatum est,

XLVII. Anglos magnas copias, terra marique parare, ut in Scotiam irrumpant, & pacti fœderis fidem repetant: quod fœdus, circiter quatuor annos antea, factum fuerat cum Prorege, de Regina Scotiæ Angli filio collocanda. Repentinus hic rumor animum Proregis, alioqui imbecillum, vehementer perculit, ut qui nec tum auxilia haberet externa, nec domesticis copiis admodum confideret: nam & Papanorum factio ejus levitate offen-

offendebatur, & Levini exulis amici, crudeliter ab eo & avarè habitù, odiorum semina adhuc retinebant. Tamen Edimburgum, ad Edictum, frequentes convenerunt: inde profecti ad Ecclesiam maris (quod per Lothianam fluit ostium), adventum Anglorum prætolantur. Interea Scoti equites, adventantem hostem omni ex parte adequitantes, & convitiis eos ad certamen laceflunt, & iter infestum reddunt: Imperator autem Anglus, qui Scotos, in tumultuario genere pugnae, sciret suos longe præcellere, vetuit, ne, quicquam, ex agmine adverso, in eos excurreret. Tandem, importunis Graii, equitum præfecti, precibus exoratus, promisit, ut paratæ quamplures equitum graviter animatorum & cataphractorum turmae in imparatos ex inopinato se effunderent, qua repentina procella Scoti, qui delierant, hostem timere, cum, solutis ordinibus, fugerent, eorum aut cæsi, aut capti sunt, circiter octingenti: ex Anglis etiam, dum avidius fugientibus instant, capti fuerunt complures: & in iis, nobiles aliquot turmarum ductores. Ex eo die, Scotorum equitatus nihil, memoria dignum, gessit. Anglorum castra, ad Præstonum vicum erant, paulo plus mille passus distantia. Inde, è superiore loco, Scotorum copias contemplati, cum, opinione maiorem multitudinem viderent convenisse: interim, dum de summa rerum consultant, literas ad Scotos mittunt, ut, si quid æqui impetrare possent, bellum conditionibus potius, quam armis finirent. Earum litterarum hæc summa erat. *Se magnopere Scotos orare: primum, ut meminerint, utranque aciem Christianorum esse hominum, quibus (nisi suæ professionis prorsus obliviscantur) nihil, pace & tranquillitate, debeat esse optatius, nihil, armis & vi iniusta, detestabilius: deinde, belli præsentis causam non ab avaritia, odio, & invidia natam esse, sed à perpetuæ pacis studio, quæ, nulla ratione firmitus, quam matrimonio, coire possit, eoque publico procerum omnium consensu promisso, publicoque fœdere palam approbato: eisque conditionibus, quæ Scotis, quam Anglis essent æquiores: ut quæ, non in servitutem, sed in vitæ societatem, omniumque fortunarum communionem, eos vocent: tanto autem utiliores eas nuptias fore Scotis, quam Anglis, quanto infirmioribus à potentiore & emolumentorum spes, & injuriarum metus esset major. Illud autem imprimis, in rationibus ponendis, in hoc genere spectandum quod Reginam viro collocare, Scotis esset: necesse: quod necessitatis vis esset inevitabilis, & moderatio difficilis: viri eligendi potestatem unam publico Concilio relictam esse. Quod si maritum,*

tate & utilitate publica, eligant, quem potius assumant, quam Regem vicinum, in eadem Insula natum, genere propinquum, in eisdem legibus institutum, moribus, & lingua educatum, nec opibus tantum, sed omnibus fere externarum rerum vel ornamentis vel emolumentis superiorem: & adhuc, qui perpetuam secum concordiam, & veterum odiorum oblivionem afferret. Quod si peregrinum aliquem, lingua, moribus, & institutis dissestantem, accersant, ad regnum capiendum secum ut cogitarent, qui in illud consilium malis implicatum esset: & quot secum afferret incommoda: id ipsos aliarum nationum exemplo, posse animis prospicere: idque satius esse, quam experiundo discere. Quod autem ad se attinet, si Scotorum animos à concordia non alienos intelligant, aliquid de jure summo remissuros: contentosque fore, ut puella Regia in potestate suorum educaretur, usque ad aetatem nubilem, donec ipsa, de consilio procerum, sibi maritum eligere posset: ad id usque tempus, ut utrinque à vi & armis abstineretur: ne, interea, Regina in peregrinum solum transvehatur: neve cum Gallo, aut alio quoquam extero, de matrimonio pactio fiat. Id si Scoti sancte promittant, se sine mora, pacato agmine, discessuros: & si quid damni Scotiam ingressi, dederint, id se, bonorum virorum arbitrio, compensaturos. Has literas ad se allatas Prorex, cum Joanne fratre, Fani Andrea Archiepiscopo, quem, in locum & auctoritatem Cardinalis, assumpserat, paucis aliis ostenderat. Illi, in spem victoriæ erecti, auctores fuerunt, ut supprimerentur: verebantur enim, ne, si palam factæ essent, æquitate conditionum intellecta, multi ad pacatiora consilia inclinarent: ipsi autem, per totum exercitum, rumorem spargendum curant, Anglos eo consilio venisse, ut, ablata per vim Regina, Regnum, vi & armis in suam deditionem redigerent. Prorex autem, homo natura socors, quatuor, nihilo seipso in re militari consultiores, allegerat, ad quorum nutum omnia cum agerentur. Hi erant tres ejus propinqui. Joannes frater, Fani Andrea Archiepiscopus, Abbas Fermelinoduni, Georgius Durius, & Archibaldus Betonius, quartus erat Hugo Riggus, causidicus, corporis mole, & stolidis viribus magis, quam militarium rerum cognitione, insignis. Hi Proregem, sua sponte inconstantem, sed ad omnem rumoris auram consilia mutantem, ita vana spe victoriæ implerunt, ut aliorum admonitionibus clausas aures haberet. Interea, cum per Scotorum exercitum Proregis amici fictum à se rumorem disseminandum curassent, statim, magno cum tumultu, ad arma discursum est. Primam aciem Archibaldus

dus Duglassius, Angustæ, postremam Georgius Gordonius,
 Huntillæ Comites, ducere, iussi: dena utriusque virorum for-
 tium millia data: Prorex in media prope parem numerum ha-
 bebat. De fuga Anglorum, rumor subito exortus, nec omnino
 vanus erat: nam, cum deficerentur comœatu, nec è longin-
 quo frumentari, nec rapere ex agtis, in tanta paucitate, aude-
 rent, unam salutis expediendæ rationem credebant, si, parte
 impedimentorum relicta, ipsi longis itineribus retro conten-
 derent: verum, tot armatorum millibus ad prælium instructis,
 cum nec in planum descendere, auderent, nec, obeundo, fallere
 possent, in loco superiore adveñtum hostium præstolantur. Ex
 adverso, Prorex, impatiens moræ, cum per unum è suis Duglas-
 sium admonuisset, ut aciem promoveret, Ille, ut qui, ob ino-
 piam comœatum, sciret, Anglos non posse diutius in eo loco
 consistere, ac expectabat, ut agmen abeuntium invadefet, lente
 progrediebatur, donec per alterum a Prorege nuncium jubere-
 tur, addere gradum: tum demum flumen transivit, media at-
 que ultima acie, satis longo intervallo, sequentibus. Angli, qui
 de discessu cogitabant, cum Duglassium ad se venientem ma-
 gno gradu prospicerent, Grajum, equitum præfectum, cum toto
 equitatu obviam miserunt, qui agmen hostium moraretur, dum
 pedites collem propinquum occuparent: aut, si daretur occa-
 sio, Scotorum ordines turbaret: nam major pars eorum cum
 Gallico armatu essent, Scotos impetum suum sustinere non
 posse, existimabant. Verum Scotorum phalanx, densis ordini-
 bus constipata, ac longarum hastarum vallo prætento, venien-
 tes exceperunt. Ibi cum primi Anglorum se hastis induissent,
 proximi, velut in insidias illati, retro in aciem suorum se rece-
 perunt, ac pro certo affirmarunt, Scotorum ordines nihilo ma-
 gis perumpi posse, quam, si in murum saxeam incurrerent. Cum
 jam, peditatu relicto, equites Angli fugam meditentur, partim
 mutua adhortatione, partim à ducibus retenti, & æquiore loco
 confisi, ordines restituant. Scotos, à progrediendo in adversum
 collem, retinuit illud maxime, quod Iamboam Hispanum, cum
 cohortibus sclopetariorum equitum gentilium, velut in latus in-
 cursurum, per obliquum clivum descendere, viderent: itaque, ne
 phalangem per subita belli dividere cogerentur, neve à lateribus
 circumvenirentur, à recto collis ascensu pedetentim deflexerunt.
 Media acies cum, loco relicto, primos fugere crederet, ipsa, solu-
 tis ordinibus fugæ se dedit: id Angli è superiore loco conspicati,
 misso equitatu, multos fugientium obrivere. Toto hoc itinere,

ab Esca ad castra Anglorum, classis Anglica, in obliquum Scotorum latus jaculata, magno damno eos affecit. Cum viæ omnes armis constratae essent, ob caedes passim factas, quosdam in reditu amnis absumpsit. In Sacerdotes & Monachos (nam & qui, per ætatem & vires, arma ferre poterant, in castra venerant) Angli gravissime sævierunt. Nec pauci erant, qui illius diei calamitatem illis imputarent, qui arroganter pacem honestam rejecissent: & in victoria, si eis obtigisset, in suos magis, quam Angli, sævituri sperabantur. Ceciderunt, ex Anglis equitibus, in primo congressu supra ducentos: è Scotis vero, tota fere illustriorum familiarum juvenus, cum amicis & clientibus, qui, sine flagitio, se eos non posse deserere, existimabant: in fuga multi capti. Scoti prisci, in unum globum congregati, integris ordinibus, incolumes domum redierunt: per loca enim impedita, & equiti incommoda, primum sunt progressi: nec, si quando, in plana descendere, cogebantur, equitibus Anglis, qui sparsi fugientes premerent, eos ausis aggredi. Hoc prælium, inter pauca, Scotis calamitosum, factum est, decimo die mensis Septemb. Anno M. D. XLVII. Angli, parta victoria, eaque lætiore, quod præter spem acciderat, quinque millia cum omnibus copiis progressi, ibi circiter octo dies substiterunt, & quotidie excurrendo, ad sex ferme millia, regionem circumjectam ferro flammaque vastarunt. Neque rem, ulla memoria dignam, præterea attentarunt, nisi, quod in æstuario Forthæ desertas insulas; Ketham & Æmonam, munierunt: in æstuario Tai, Brochteam arcem ceperunt: & inter redeundum, terrestri itinere, Fascafellum & Humum arces, injecto terrore, ad deditorem compulerunt: præsidiaque alterum ad Lauderdaleam, alterumque in ruinis Rosburgi, excitarunt. Repentinus eorum discessus Scotorum animos non nihil recreavit: & facultatem coeundi, ut de summa rerum contulerent, dedit. Igitur ad Reginas, quæ tum Sterlini erant, cum parte procerum, statim post prælium, Prorex, cum reliqua parte, accessit. Prorex quidem & frater, mœlli & dejecti: ut quorum culpa eo calamitatis deventum esset: Regina autem vidua multa signa luctus, & vultu & oratione, præse ferebat: sed qui sensus ejus introrsus speculabantur, eis non ægre ferre videbatur, Hamiltoniorum arrogantiam repressam, cum autem affectum, qui, in dolore publico, superante lætitia, eminebat, quibus, Regum vitia nominibus honestis occultare, mos est, ad animi magnitudinem referebant. Præ-

terca

C I O. I O.
X L V I I.

terea Regina vidua, jam inde à morte Cardinalis, in omnes occasiones fuerat intenta, ut Proregem loco dejiceret, & summam rerum in se transferret potestatem: nec, unquam id effectum iri, sperabat, illis in summo culmine collocatis & loca inuaita teneatibus. In omni fere sermone, aucto in majus ex Anglis metu, domesticarum copiarum infirmitatem ostendebat, & pericula proponebat, quæ civilibus dissensionibus impendebant: suumque consilium cum iis, quos, Hamiltoniis minus æquos esse, sciebat, communicabat. Proceribus de universa re Scotica consultantibus, decretum fit, ut Regina Britannodunum seponeretur, dum in conventu procerum, de toto Regni statu, ageretur: Datus est custos, ex Regina viduæ haud dubie factione, Joannes Areskinus: additur ei Gulielmus Levi-tonius, Hamiltoniorum fautor: missi in Galliam legati, qui à Rege Francorum Henrico auxilia ex fœdere peterent, adversus hostem communem: spes etiam facta, Regnam in Galliam venturam, ac Delfino nupturam. Sed Galli, domesticis curis intenti, dum lentius, quam periculum instans postulabat, auxilia comparant, Angli ab utroque Limite interim Scotiam ingressi: Levinus Comes, velut accitus ab amicis, ad Solstium hibernum, Drumfrissum venit: socer enim ejus Angusus, & vetus amicus Glencarnius duo millia equitum, ac vicinarum gentium peditum auxilia ei promiserant: si relictis Anglis, ad se veniret. Verum, cum ad locum, & diem ventum est, vix trecenti convenerant: hique ex iis fere, qui latrocinio vitabant. Hæc, atque alia hujus generis, suspicionum plena, ac maxime varium ingenium Ioannis Maxvallii, qui jam obsides Anglis dederat, Levinio fidem faciebant, se dolo peti. Igitur ut pari arte luderet hostes, retento apud se Glencarnio, item Ioanne Maxvallio, aliisque Scotorum primoribus, qui, de ipsius ad suos transitione, tractabant, de media nocte, sexcentos equites, partim Anglos, partim è Scotis deditis, Drumlanricum versus pergere, jussit. Hi cum ad locum destinatum venissent, fere quingenti emissi, qui quam tumultuosissime ferro & igno grassarentur, ut arcis dominum, Jacobum Duglassium, in insidias elicerent. Ille, id ipsum agi, ratus, cum suis lucem expectavit: deinde, insidiarum metu liberatus, in prædatores effusus invec-tus, amnem Nithum transgressus, ipse cum suis à tergo urgens, abeuntibus inhæsit. Illi, spatium & locum se colligendi, adepti, retro in eum, verso impetu, feruntur, & in angustiis vadis, trepidatione injecta, turbant, turbatisque instantes paucos

occidunt: multos viros præstantes capiunt. Hac levi expeditione, tantus majorem Gallovidiæ partem terror invasit, ut certatim se Anglis dederent: partim, Levinio gratificari, studentes, partim, ne a vicinis relictæ, ad omnem injuriam paterent, metuentes. Prorex Scotorum, veritus, ne, si ipse, tanto circumstrepente undique tumultu nihil moliretur, animos suorum labefactatos penitus dejiceret, Brochteam arcem obsedit, ac, post tertium fere mensem, nulla memorabili re gesta, suos abduxit; relicto cum centum equitibus Jacobo Halburtono, juvene impigro, qui vicina loca infesta redderet, & comneatus terrestres in Brochteam & præsidium, quod, in colle vicino Angli communierant, inferre prohiberent. Hæc fere, sub finem illius anni, gesta: Proximi anni, qui fuit M. D. XLIX. initio Angli Hadinam oppidum, ad Tinam amnem in Lothiana, communierunt, & villarum incendiis & direptionibus, agrum totius ferme Scotiæ fertilissimum vastarunt: aliudque præsidium ad Lauderam urgebant. Et Levinius, sub finem Februarii, limite Occidentali transmissis, insidias, sibi à parte deditorum paratas, ægre evasit, & Carleolum reversus, de aliquot obsidibus, ac maxime Ioannis Maxuallii, quem præcipuum defectionis auctorem rebatur, ex literis Regis Anglorum, pœnas sumpsit. Inter hæc, Henricus Gallus, qui patri Francisco successerat, miserat ad mare copias, quæ in Scotiam trajiciendæ erant, ad sex fere millia hominum: in iis, erant tria Germanorum perditum millia, duce Ringravio: duo fere Gallorum millia, ac circiter mille diversi generis equites: omnes jussi parere Delfio Gallo, qui jam aliquot annos copias in Gallia, non sine laude, duxerat. Hi Lethæ expositi, ac jussi, Edimburgi commorari, dum se, à nausea & jactatione marina, reficerent. Prorex, & quod secum habebat copiarum, Hadinam profecti, omni aditu obsessis, urbem clausurunt: edicto que in omnes partes missis, paucis diebus, ad octo millia Scotorum convenere. Ibi, Nobilitate omni congregata, renovata est illa consultatio, de Regina in Galliam transportanda, & Delfino despondenda: convocatur Concilium in cœnobium Monachorum, quod extra Hadinam est: hoc est in ipsa castra. Erant, in eo conventu, diversi animorum motus: alii enim disputabant, bellum ab Anglis perpetuum & à Francis servitutum, ex hac Regiæ ablegatione, imminere: erant, qui, ob Religionis consensum, & præsentium temporum conditionem, Anglorum oblatam amicitiam censerent amplectendam: præsertim, cum pacem decennem offerrent,

C I O. I O.
X L V I I I.

errent, nec, ullo vinculo & pactis gravioribus, Scotos illigant: Totum enim id scœdus esse, ut, vel Rege Anglorum, vel Regina Scotorum, ante decennium, è vita decedente, omnia intinque sint integra. Ut nullus autem fortuitus eventus interrumpat, tamen regno malis præsentibus, quibus, fractis viribus, prope succumbebat, liberato, posse, juventute, quam proxima clades pene totam absumpserat, longa pace aucta, sopitis intestinis dissensionibus, maturius, quam inter cornua tubæque, de lumina rerum agi: qua in consultatione, sæpe mora fuit salutaris, & præcipitem festinationem celer est secuta pœnitentia. Gallicæ causæ favēbant primum omnes Papani: deinde, Gallicis beneficiis præoccupati, aut in magnam spem emolumentorum erecti: in hoc genere fuit & Prorex: ei promissi erant redditus annui duodecim millium librarum Francicarum, & præfectura centum equitum cataphractorum. Ita in eorum sententiam frequenter itum est, qui, Reginam in Galliam mittendam, censebant. Igitur classis, quæ, ad eam devehendam, venerat, & interim Lethæ stabat, simulato discessu, totam Scotiam circumvecta, Britannodunum appulit, Regina, quæ, quamplures menses, ejus adventum expectaverat, comitantibus Iacobo fratre, Ioanne Areskino, & Gulielmo Levistonio, conscendit: ac multum, tempestatibus adversis, jactata, tandem in Britanniam, peninsulam Gallicam, fuit exposita, atque inde ad Aulam, modicis itineribus, perducta. In Scotia, cum bellum ad Hadinam substitisset, vulgus Scotorum, diversis in locis, rei gerendæ occasionibus non defuit: Nam cum ex Humo & Fascaſtello arcibus hostes excurrentes magnis incommodis vicinas regiones afficerent, tandem Scoti, observato, negligentius in Humo vigilias obiri, nocte perrupem, ubi sciebant, fiducia loci, minimam diligentiam adhiberi, in summum penetrarunt, ac cæsis custodibus, arcem in suam potestatem redegerunt. Nec ita multo post cum præfectus Fascaſtelli imperasset vicinis agricolis, ut magnam comœtuum vim, ad certum diem, adveherent: hanc vicina juventus occasione nacta, frequens ad diem dictum affuit: ac, deposita è jumentis, onera cum in humeros extulissent, per pontem, qui duas rupes committit, recepti, repente, quod ferebant, dejecto custodum, qui aderant, signo dato, conficiunt: ac prius, quam reliqui Angli convenire possent, armis & locis opportunioribus occupatis, suisque per patentem portam acceptis, arce sunt potiti. Nec maritimus interea Anglorum exercitus quievit: tota enim terrestris belli mole

Hadinam versa, proximas regiones præsidio nudatas, rati hostium duces in Fisanum agrum descendere, decreverunt. Igitur, aliqua oppida maritima, habitatoribus frequentia, prætervecti, ad Fanum Miniani, vicum satis frequentem, appulerunt, ut inde, terrestri itinere, ad immunita quidem, sed majora, & in quibus diripiendis majus operæ præcium esset, pergerent: Iacobus Stuartus, Reginae frater, accepto tumultu, ipse cum plebe Fani Andreae, & paucis, qui domi relictæ erant, civibus, eo accurrerit, aggregantibus se ad famam passim vicinis. Angli, jam in terram egressi, circiter ad mille & ducenti, ad pugnam instructi, stabant: ac metu machinarum, quas è navibus exposuerant, agrestium turbam facile dissipabant: Iacobus autem, terrore fugientium paulum compresso, tanto impetu in hostem irruit, ut quamvis turbam temere collectam magna ex parte secum haberet, statim hostem funderet, aut fugaret: atque inde ad mare, magna cum cæde, compelleret: multi in fuga trucidati: non pauci, dum ad naves properant, aquis absumpti: navicula cum vectoribus, dum tumultuosius ad suos festinat, depressa est. Ferunt, eo die, cæcos circiter sexcentos, centum captos. Illinc classis ad Merniam, regionem minus frequentem, est devecta: eo consilio, ut Montem Rosarum, oppidum non procul à Deæ fluminis ostio situm, opprimerent. Excensionem noctu facere, statuunt: quam opperientes, donec lucis aliquid supererat, ad anchoras, extra terræ conspectum, steterunt. Cum per tenebras paulatim ad littus allaberentur, ipsi, sua imperitia, rationem occulti consilii, accensis in omnibus naviculis lucernis, hosti prodiderunt. Ioannes Areskinus Dunius, oppidi præfectus, omnibus, absque strepitu arma capere, communitis, tripliciter suos divisit: alios retro aggerem terrenum, in littore, ad excensiones impediendas, extructum, collocavit: ipse jaculatores aliosque leviter armatos, in hostem duxit: tertiam manum ministrorum & vulgi promiscui, adjunctis paucis hominibus militariibus, qui turbam regerent, retro collem propinquum expectare, iussit. His ita comparatis, ipse, cum jaculatoribus, in hostes descendentes investus, acre certamen conferuit: ac, tumultuario genere pugnae, eos usque ad aggeres pertraxit: Ibi conjunctus cum statione suorum, acie instructa, omnes una in hostem immisit. Nec illi cessissent, nisi, è colle propinquo, acies alia sub signis se ostendisset: tum demum ad mare & naves adeo trepide acti sunt, ut è circiter octingentis, qui excenderant, vix tertia pars incolumis evaserit. Interea, ad Hadinam,

acriter

acriter excursionibus pugnabatur, nec sine utriusque partis damno: plures tamen ab Anglis cadebant. Itaque cum multarum rerum aut jam esset, aut mox instaret pœnuria: atque auxilium, quod parabatur, serius venturum, crederetur, quam vires obsessorum, affectæ, ferre possent, Bervico interea duo Equites illustres, Robertus Bovius, & Thomas Palmerius, eo mille pedites, & trecentos equites, quanta possent celeritate, ducere iussunt: Hi omnes, insidiis excepti, pene ad unum interierunt. Cum Angli statim alia subsidia mittere conarentur, eorum consilio intellecto, Galli ad angustias viarum, qua venturi erant, se objecerant. verum Dessio per exploratorem hostium, quem ceperat, deluso (quippe asseverabat, Anglos adhuc procul abesse, & alia via instituisse ad suos penetrare) relictis, quas obsidebat, faucibus, alio se avertit: et Angli interea, qua pertenderant, nemine obvio, penetraverunt. Trecentos adducebant recentes milites: attulerunt & globos ferreos missiles, & sulfurci pulveris nonnihil: comœntum item ejus generis, cujus apud obsessos summam esse pœnuriam, sciebant. Dum hæc ad Hadinam, varia fortuna, geruntur, neque quicquam ad summam belli proficitur, certus affertur rumor, justum in Anglia conscribi exercitum, ad obsidionem solvendam. Dessius, copiis adventantibus, cum se imparē sciret, castra paulo longius ab oppido removit, & machinas æneas, præter sex minusculas, ex eo genere, quæ campestris vocantur, Edimburgum remisit. Tandem Angli exercitus adventus obsidionem solvit: quod, in unius aleam certaminis, rem Scoticam duces committendam non censebant. Scoti, qua cui proximum erat, domos redierunt: Galli, etsi Anglis vehementer prementibus, sine noxa se receperunt. In reditu, Edimburgi præfectum, prohibentem, cum omnibus copiis oppidum ingredi (quod sciret, eos à prædandi licentia non posse contineri) una cum filio, & civibus aliquot, qui se ad eos aggregabant, Galli milites interemerunt. Dessius interea, ne seditio glisceret, simul, ex rebus bene succedentibus, ratus, hostem negligentiorein factum, statuit tentare, num, ex inopinato Hadinam intercipere, posset. Ea tota ferè nocte, profectus, prima luce, vigilibus occisis, ad muros venit, ac munimento, quod ante portam erat, oppresso, cæsisque excubitoribus, alii portam effringere conantur: horrea Anglorum proxima invadunt. Ibi molientium portas fragor, & Gallorum alacritas, victoriam ingeminantium, vix tandem sopitis Anglis somnum excussit. In hac maxima omnium trepidatione,

miles quidam machine æneæ maximæ, quæ in portam forte ad-
 versa stabat, ignem subiecit, ut in præfenti malo, etiam anceps re-
 medium tentaret. Globus perfracta porta per densos Gallorum
 ordines transvolans, tantam stragem dedit, ut, inter vocifera-
 tionem militum, victoriam gratulantium, & fractarum valva-
 rum fragorem, clamor dissonus ad extremos perveniret. Illi,
 trepidationis causam ignorantes, in fugam conversi, reliquos
 secum traxerunt. Inde Galli cum damno repulsi, in Tevotiam,
 quam Angli maximis afficiebant calamitatibus, ducti: ibi præ-
 sidente Dessio, ledburgo hostes repressi: multæ incursiones in
 agrum Anglorum, non sine re & laude, factæ. Tandem, omni-
 bus agris vastatis, omnium rerum inopia ad labores quotidia-
 nos adjuncta est, minore vulgi commiseratione, ob Edimbur-
 gensem seditionem: quam, velut ad tyrannidem conatum, ac-
 cipiebant. Nec, ab eo die, quicquam à Gallis, memoria di-
 gnum, est patratum. Rex Galliarum, ex Proregis & Reginae vi-
 duæ literis, certior factus, Dessium, levibus expeditionibus, &
 ferme inutilibus, magnos sumptus facere, gravioremque eum
 amicis, quam inimicis esse, ac præcipue, post Edimburgi factam
 seditionem, adeo Franci militis auctam insolentiam, ut res non
 procul abesset à pernicite, ex intestinis discordiis: Eo revocato,
 auxiliis Paulum Termium, virum militarem, & summa prudentia
 præditum, Gallus cum supplemento misit in Scotiam. Is
 dum advenit, Dessius, cum ad suam existimationem facere ar-
 bitraretur, Ketham insulam, ante paucos dies captam, & muni-
 ri cœptam, recuperare, classe Lethæ coacta, cum lecta manu
 Scotorum & Francorum conscendit, Regina vidua spectante, &
 nunc singulos, nunc universos adhortante: ac, littore potitus,
 Anglos in altissimum insulæ angulum compulsos, casis fere
 omnibus eorum ducibus, ad deditionem, nec tamen sine san-
 guine, coegit: hoc postremo in Britannia opere fortiter patra-
 to, exercitum Termio tradidit. Is, eductas ex hibernis copias
 in regiones, ad Septentriones spectantes duci, iussit: eos ipse,
 Dessio dimisso, statim secutus est, ac exercitu ad Brochteam
 arcem admoto, brevi eam, ac mox castellum propinquum de
 Anglis cepit, utrinque fere omni præsidio deleto. Cum in
 Lothianam redisset, ac totis viribus in id incumberet, ne com-
 meatus Hadinam subveherentur, ac, pene ex improvise, ma-
 gnus Anglorum & Germanorum exercitus ei se, ad prælium pa-
 ratum, ostendisset, suos instructos magno gradu retrodixit, do-
 nec ad loca tutiora perveniret: interea Scotorum eques, qui ab
 omni

C I O. I O.

X L I X.

omni parte hostium agmini insultabat, conspicatus, Germanorum impedimenta incustodita, ea momento temporis diripuit: commeatus interim, nullo impediēte, Hadinam illati. Inter hæc, ad Coldingamiam, Iulianus Romerus, cum Hispanorum cohorte incautus, ut in rebus tranquillis, oppressus, ipse capitur: pene tota cohors est deleta. Terminus, domum, reversis Anglorum copiis, ad Hadinam oppugnandam, redire decreverat. Tenebant oppidum viri acres: sed, regionibus circa vastatis, cum difficilis & periculosa esset commeatum è longinquo subvectio: parumque & raro, nec unquam sine damno, appor-
taretur: ipsique præterea Angli gravissima seditione domi laborarent, & foris Gallico bello premerentur, præsidium Hadinense, omni spe auxilii destitutum, ad Cal. Octob. M. D. XLIX. oppido incenso, in Angliam discessit. Præsidium quoque ad Lauderam jam in eo erat, ut, omnium rerum necessariarum inopia circumventum, dederetur, cum subito allatum est, de pace, inter Anglos & Francos, inita, quæ, ad Cal. Apr. Anni M. D. L. fuit in Scotia promulgata, ac, proximo mense Majo, Galli milites sunt classe domum reVecti. Ea pax circiter triennium, quod ad externum hostem attinet, duravit: sed, gravissimo bello, nihilo minus fuit & molesta & perniciofa: nam qui præerant rei summæ, Prorex, & frater ejus, Fani Andreæ Archiepiscopus, uterque summa crudelitate & avaritia. Archiepiscopus etiam, in omnem libidinem solutus, quasi jure permiffa in omnes omnium rerum licentia, suis cupiditatibus obsequabatur. Primum velut futuræ tyrannidis fuit præfagium inulta cædes Gulielmi Crichtonii, hominis primarii. Is in ipsis Proregis ædibus, ac tantum non in ipsius conspectu, à Roberto Semplio fuit cæsus: pœnæ tamen exemptus fuit cædis auctor, exorante concubina Archiepiscopi, quæ Semplii erat filia. Archiepiscopus, qui Rege vivo inter eos, quibus plurimum fidebat, sincerioris Religionis studium præ se ferebat, & eo defuncto in omnia vitia præceps ierat, è multis concubinis, hanc Sempliam, nec forma decoram, nec fama alioqui integram, nec alia re, quam procacitate insignem, à marito, propinquo suo & gentili, abductam, prope in uxoris justæ loco habebat. Proxime, secuta est mors Ioannis Malvillii, Nobilis Fiani, qui proximo Regi inter familiarissimos habebatur: ejus deprehensæ fuerunt literæ, ad Anglum quendam, cui amicum captivum commendabat: in eis etsi nulla suspicio criminis inerat, tamen ad supplicium auctor

CIO.
IO. I.

carum

earum raptus capite luit. Pœnam fœdiorem fecit patrimonio ejus, Davidi, filiorum Proregis minimo, datum. Horum quidem facinorum damna ad paucos, invidia ad multos, exemplum prope ad omnes pertinebat. Ob hanc imperitiam Regni gerendi, totiusque vitæ segnitiam, cum animos etiam vulgi Prorex offendisset, tum ob alia, indies fiebat vilior: præcipue post sublatum Georgium Sophocardium, maxima parte hominum secutas calamitates in Religionem vertente: sed iis maxime, qui non modo puritatem doctrinæ, & vitæ totius moderationem in Georgio suspiciebant: sed qui multis & ejus veracissimis prædictionibus persuasi, vim futuri perspicendi divinitus ei inditam credebant. Vilescente, ob hæc, interim Proregis auctoritate, mox & secutum malum, multo latius fufum, quod omnium querelas, nec eas quidem obscuras, expressit, Conventibus enim juridicis, per universum Regnum, indictis, verbo quidem, ut latrocinia comprimèrentur: verum res ipsa ostendit, nihil aliud, quam publicam direptionem, sub honestis nominibus, quæri: Ab universis enim extorquebatur pecunia: & à bonis viris, & latronibus æqualis multa exigebatur: & utrique, non pro magnitudine scelerum, sed opum, plectebantur. Nec à sinceræ Religionis cultoribus abstinebat crudelitatem & avaritiam, etsi ipse aliquando eam scētam professus fuisset: nec tum haberent Cardinalem, sub cujus nominis prætextu sua vicia tegerent. Nec, Proregis nomine, pecunia turpius quærebatur, quam flagitiosus, libidine fratris, profunde batur.

LIBER DECIMUS SEXTUS.

REVUS domi compositis, Regina vidua; partim ut filiam, patriam, ac propinquos inviseret, partim, ut spem dominandi, admotam & sese offerentem amplecteretur, in Galliam proficisci, statuit, comitibus adjunctis, quos à suis consiliis non putabat fore alienos: mulier enim ambitiosa, nec incallida, sperabat, Proregem, suis vitiis pessum euntem, facile de gradu depelli, ac se, in ejus locum, posse substitui. Itaque, cum, apud Gallum supra annum commorata, rerum Scoticarum ei statum indicasset, benigne audita est, & quæ voluit, per fratres facile persuasit. Rex Gallus, ut, quæ cupiebat in Scotia, sine motu adipisceretur

Scoticæ

Scotiæ Nobilitatis, quæ Reginam viduam profecuta fuerat, primores, pro cuiusque ordine & loco, variis honoribus accerbit: qui Proregi aliqua necessitudine erant conjuncti, honoribus cum ilantur: filius enim ejus, Iacobus, Scotis omnibus, mercede militantibus in Gallia, præficitur: duodecim præterea Francicarum librarum millia annua ei promissa. Huntilæus (cujus filius ei erat gener) fit Comes Moraviæ: filiis Rothusii, ex diversis matribus, de patrimonio litigantibus, natu minimus, qui Hamiltoniis erat affinis, Comes vocatur, Gallus, à Regina vidua admonitus, Robertum Carnagium, Proregis familiarem, nuper in Galliam missum, ut gratias agat, de auxiliis toties adversus Anglos missis: item Davidem Panitarium, Scotorum nomine, per aliquot annos in Gallia Legatum, & Galuinum, Kiluinini Abbatem, omnes haud dubie factionis Hamiltoniæ, ad se vocat. Iis aperit, quæ cum Gufianis, superioribus diebus, tractaverit: quorum summa eo fere tendebat, ut Proregi ostendant, cum Regi rem facturum gratissimam, si breve tempus, quod supererat ei magistratus, Reginæ viduæ cederet. Id cum & æquum & bonum, & cum legibus esset consentaneum, tum se curaturum, ut à rationibus ejus non alienum foret: operamque daturum, ut, cum Rege munifico ac amico fidei sibi rem esse, sentiat: ostendere jubet, qua beneficentia in eum & amicos, in præsentia, ultro sit usus: quid, in posterum sperare, debeat. Ita, magnificis promissis oneratum, Carnagium domum remittit: ac brevi post, Legatum Scotum Panitarium, Rossiensem Episcopum, sequi jubet. Is, ut majore erat eloquentia & auctoritate, cum Prorege atque ejus amicis egit, ut summæ rei administrationem in Reginam viduam transferri sineret, ac vix tandem impetravit: ipse, ob fidem ac industriam, in eo negotio transigendo, à Rege Galliarum cœnobio in Pictonibus est donatus. Regina, tanquam certa de rerum in Scotia successu, cum satis provisum videretur, quo pacto Scoti, amissa vetere libertate, ad servitutem Gallorum adducerentur, accepto Legato, ad rem gerendam, Osellio, homine acri, cujus consilio in rebus omnibus uteretur, terrestri per Angliam itinere, domum est reversa. Proximo, post reditum, anno, Proregem, prope per omnes Regni partes conventus juridicos agentem, secuta, Nobilitatem paulatim suam faciedat. Hoc toto itinere, pauci facinorosorum supplicio affecti: cæteri pecunia luerunt. Hæc Regina nec probare poterat, nec tamen penitus invida audiebat: quicquid enim favoris publici Proregi decederet,

decederet, id universum sibi accrescere, interpretabatur. Interim igitur, Nobilitate in suas partes tracta, cum ipso Prorege per amicos egit, ut, sponte, magistratu se abdicarer. Propinqui, circumspicentis ejus viribus, cum, à pecunia & amicis, eum inopem cernerent, & quanta, ex tutelæ rationibus reddendis, ei moles incumberet (Rex enim, Jacobus Quintus, magnam vim pecuniæ & armorum, magnum navium & equorum, machinarumque ænearum numerum, magnam & preciosam supellectilem decedens reliquerat, quæ ille inter suos, intra paucos annos, profuderat) nec rationes posse diu differri, Regina jam prope adulta, videbant. His molestis, si imperii abdicatione se explicare posset, non magnam in eo jacturam fore, cernebant: & magistratum eum totum Gallis redderet, cujus, jam diu, vis omnis ab illis penderet: & invidioso Proregis titulo, quem diu retinere non poterat, incolumitatem & securitatem suam, & suorum redimeret. Hæc conditio cum non displiceret, in has fere leges conventum est, ut, quæcunque Hamiltonius è proximi Regis bonis usurpaverat, ea Gallus ei condonanda caveret, ac immunem, à rationibus tutelæ nomine reddendis, eum faceret: accepto tantum jurejurando, se, quæ comparerent, redditurum. Nec tamen in eo promissum præstitit. Nam, duodecimo fere post anno, arce Hamiltonia, post prælium ad Langosidum, capta, multa illic sunt deprehensa, quæ perjurium ejus coarguerent. Data sunt ei ampla munera, & titulus Ducis Castellerotii (quod est Pictonum oppidum, ad Viennam flumen situm) cum annuo duodecim millium Francicarum librarum redditu: cujus summæ dimidium, aliquot annos, fuit persolutum. Adjectum, ut, omnium Ordinum suffragiis, si Regina sine liberis decederet, Hamiltonius proximus hæres ei decerneretur. Hæc quidem ibi conventa, & pacta atque in Gallias missa: ut per Reginam ibi, & Curatores ejus confirmarentur. Curatores autem Regina, de sententia matris, creat Henricum Secundum, Regem Francorum, Franciscum, Ducem Gusiæ, & Carolum Cardinalem, ejus fratrem. Et Prorex quidem, quanquam ab administratione publica, suadente Panitario, jam decedere erat pollicitus, tamen, appropinquante finiendi imperii termino, pro sua solita inconstantia, rursus omnia in dubium revocare, & quam gravis, è summo magistratu in vitam recidere privatam, casus esset, cogitare, obnoxium se fore iis, quorum multos offenderat: jam palam obniti, excusationibus necessendis, tergiversari, cum Regina nondum duode-

imum expleſſet annum. Adverſus hæc, cum non deeſſet, quod fieretur, tamen Regina vidua maluit, Sterlinum ſecedere, ac tempus finiendæ tutelæ expectare legitimum. quam, de re parata, etſi certa, rixari. In hoc ſeceſſu, cum Nobilitatis pars maxima ad eam ventitaret, fortuna illuc inclinante, nunquam inerea ceſſavit, omnibus rationibus aut proceres in ſuam factorem pertrahere, aut tractos confirmare, bonam omnibus ſpem de ſe faciendo, & cum rerum adminiſtrationi admoveretur (quod brevi omnes futurum intelligebant) multa ſingulis & univerſis ſollicitando. Tantum illis artibus profecit, ut duo ſolum primi Ordinis Proregi aſſent, reliqui ad Reginæ partes tranſirent: apud eum enim ſoli remaſerunt Ioannes, frater ejus Spurius, & Leviſtonius, propinqua cognatione junctus. Hæc ſolitudo circa Proregem, & velut publica ſignificatio alienatæ voluntatis omnium Ordinum, & apud Reginam procerum frequentia, coegit eum, ad conditiones, quas, pœnitentia ductus, rejecerat, denuo reverti, hac lege. ut Regina vidua eas, in proximo conventu. per tres Ordines, & per Curatores, in Gallia, cûraret confirmandas. Eodem fere tempore, res in Anglia turbatæ fuerunt, ob Regis Eduardi Sexti mortem, adoleſcentis maxime expectationis, propter raram ad omne genus virtutis indolem, & natura inditam, & doctrina exultam. Principio Veris proximi, Nobilitas Sterlini coacta eſt. Ibi frequenti Concilio, prolata eſt approbatio eorum, quæ cum Prorege tranſacta fuerant, quibus omnibus Regina, cum Curatoribus ſubſcripſerant: Hæc quoque adjecta eſt conditio, ut Britannoduni cuſtodia penes Proregem eſſet. Ad ea perficienda, conventus eſt indictus Edimburgum, in decimum diem proximi menſis Aprilis: ibi prolata ſunt pacta, & conventa, uti dictum eſt, à Curatoribus approbata: iis lectis, Prorex aſurgens, ſeſe palam abdicavit magiſtratu, atque inſignia imperii Ofellio tradidit. Is ea, Reginæ abſentis nomine, recepit: atque, ex ejuſdem mandato, Reginæ viduæ tradidit, eaque, magno conventus aſſenſu, illa ſuſcepit: atque, in locum Proregis ſuffecta, pompa præeunte per urbem in palatium ſuburbanum eſt veſta: Prorex autem, qui, magna frequentia procerum ſtipatus, enſe, corona, & ſceptro prælatis, de more, ingreſſus in comitium erat, in ordinem redactus, turbæ ſe immiſcuit, anno M. D. L V. Novum fuit id proſum, & ante eum diem, inauditum Scotis ſpectaculum: primum enim tum, de Concilii ſententia, ad Regni gubernacula admota eſt ſcœmina. Hac rerum ad Gallos inclinatione,

Scoti

C I O. I O.

L V.

Scoti nunquam adduci potuerunt, ut arcem Edimburgensem exteris custodiendam committerent, veriti, ne, si Regina sine liberis decederet, eam sibi Galli tyrannidis sedem constituerent: ea igitur tuenda Joanni Areskino velut sequestro, est data: quam nemini, nisi ex Ordinum decreto, redderet. Post hæc, statu publico (ut videbatur) composito, Regens (ita tum, eam vocare, placuit) Georgium Gordonium, Huntileæ Comitem, ad comprehendendum Ioannem Muderacum, Reginaldæ gentis principem, insignem latronem, multis ac scelestissimis facinoribus coopertum, misit. Hanc expeditionem parum sincera fide creditur obisse Gordonius. Itaque cum, re infecta, redisset, in custodia, usque ad diem causæ dicendæ, retentus est: propinquis interim, ad leniendam rei male gestæ invidiam, culpam in Catanam tribum, falsos rumores in vulgus spargendo, referentibus: rem enim ab eis corruptam, ementiebantur, ob insigne eorum in Gordonium odium: id autem ex hoc fere initio exarsit. Dum Regina adornat navigationem in Galliam, Gordonius apud se in vinculis Gulielmum Catanæ familiæ principem, adolescentem cura Jacobi, Comitis Moraviæ, liberaliter educatum, in vincula coniecerat, nullius quidem maleficii compertum, sed quod, se in clientelam ejus dedere, recusabat: oberat etiam Moravii, cujus è sorore natus erat, propinquitas. Hunc Gordonius, contumelia accensum, non satis tutum arbitrabatur, post se liberum relinquere, neque dignam causam expetendi supplicii reperiebat. Igitur, per amicos, homini adolescenti, & malarum artium ignaro, persuadet, ut sibi unam suam causam permitteret: hac enim una ratione, posse alterius famæ, alterius incolumitati consuli. Igitur Gordonius, vitæ necisque inimici dominus factus, odio dissimulato, cum uxore agit sua, ut, se absente, de homine innoxio supplicium sumat: rates, facinoris invidiam, in eam transferri posse: quod longe contra evenit. Nam, cum omnes Gordonii vasrum ingenium agnoscerent, & uxorem ejus, foeminam lectissimam, in omni reliqua vita intra matronalis decoris præscriptum se continuasse, scirent, omnibus facile persuasum est, eum omnium consiliorum uxori auctorem fuisse. Igitur, Gordonio in custodia retento, de pœna, in consilio Regentis sententiis est variatum: aliis in Gallias eum, ad aliquot annos, relegantibus, aliis, capite multandum, censentibus. Utraque sententia est rejecta, per principem inimicorum ejus, Gilbertum, Comitem Cassilis: is enim cum, ex præsentis rerum statu, prospiceret, non diuturnam fore,

inter

inter Scotos & Gallos concordiam, ne in Galliam relegaretur, obtulit: Hominem enim, ingenio vafro, & obreftatoribus & æmulis nocendi cupido, bello, quod brevi futurum, ob Gallorum insolentiam, non dubitabat, velut facem, atque adeo ducem hostibus præbendum non esse: Supplicio afficiendum, etiam multo minus existimabat: nullum enim malum domesticum tantum esse, aut ejus vindictam tanti purandam, ut Gallos procerum Scotorum sanguini fundendo, assuefacerent. Eo tandem decursum est, ut pecunia cum eo decideretur, ac retineretur, donec iure, quod in Moraviam sibi vendicabat, cederet: Orcadam, Hethlandicarum insularum, & Mariæ vestigalibus, omni denique patrimonio Regio, quod in illa plaga situm est, item præfecturis juridicis aliquot provinciarum, unde illi magnæ commoditates erant, abstineret, omnesque fructus, utendos fruendosque publicanis & coactoribus, quibus Regenti visum esset, libere permetteret. His conditionibus, dimissus, cum Regentem aliosque nonnullos, qui apud eam plurimum poterant, conciliasset, non multo post, ad intima consilia fuit adhibitus. Interea, Aulica omnia officia, ex quibus quæstus esset, ut æmuli videri volebant, auctore Gordonio, peregrinis dabantur, eo consilio, ut Regentem cum Scotorum proceribus committeret: & ex utriusque partis cladibus, voluptatem, si non honestam, saltem non injucundam, caperet. Comes autem Cassilissæ, qui, hanc tempestatem futuram, viderat, jam prope vates haberi cœperat. Ex eo, res tranquillæ fuerunt, usque ad mensem Iulium, anni M. D. L V. Regens, hoc velut ocium à belis nacta, ad publicum Regni statum corrigendum, animum intendit. Eanenessum profecta, publicos conventus in omnibus locis fere, in quibus haberi solebant, coegit: & cum multa severitate, de pluribus, quietis publicæ perturbatoribus, supplicia sumpsit. Ioannem Stuartum, Atholiæ Comitem, adversus Ioannem Muderacum misit, ut offensam Gordonii, in superiore expeditione, corrigeret. Ille non solum fortitudine & constantia, propriis sibi virtutibus, sed solertia & felicitate summa usus, eum, cum liberis & omni familia deditum, recepit, & ad Regentem perduxit. Verum ille, sive ocii, cujus erat impatiens, seu scelerum conscientia ægrum animum stimulante, custodiis deceptis, elapsus, omnia cæde & sanguine rursus implevit: Quo tumultu audito, Regens citius, quam constituerat, coacta est, ad judicia exercenda, adversus illum atque alios maleficos proficisci: inde reversa, in conventu publico, quosdam è Cardi-

nalis Betonii interfectores, homines populares, à Pro-
 ge in exilium pulsos, restituit: nec tamen, hoc factò, plu-
 gratiæ collegit, quam ex novorum tributorum excogitati-
 ne, offensionis. Hanc pecuniæ conficiendæ rationem, vulg-
 creditum est, Osellium, Rubeumque, & pauculos illos Gallo
 qui circa Regentem erant, commentos, ut videlicet, cens-
 factò, tabulæ conficerentur, in quibus omnium bona per-
 scriberentur: ac singuli, pro rara, quotannis, portiuncular
 ad sumptum belli, in thesaurum publicum, hunc in usum desti-
 natum, reponerent: ex ea pecunia, in hoc peculiari ærario ser-
 vata, mercenarium militem posse conduci, qui limitibus esse
 præsidio, quietam interim domi Nobilitate, nisi, si quando mayo-
 vis hostium ingrueret, quam ut ordinariis præsidiis posset su-
 stineri. Hanc novam pecuniæ confectioem cum tenuiore
 ægerrime ferrent, & amarulentis dictis palam prosequerentur
 è proceribus major pars tacite mussabat, dum quisque respicit
 ne, qui primus obviam iret Regentis cupiditati, præcipuam re-
 cusationis invidiam in se unum averteret. Proximus ordo
 primoribus, qui, sua taciturnitate, libertatem publicam prode-
 rent, non minus quam Regenti insensus, cum circiter trecen-
 ti Edimburgi convenissent, è suo corpore duos, Iacobum San-
 delandium Calderanum, & Ioannem Venium ad Regentem
 miserunt, qui, in tributo solvendo, ignominiam, & in cens-
 conficiendo, paupertatis publicæ & privatæ confessionem de-
 precarentur: majores enim suos non modo se, suaque, adver-
 sus Anglos, longe, quam nunc sunt, potentiores, defendisse, ac
 sæpe etiam in illorum agros incurrisse: neque se nunc dege-
 nerasse adeo, ut non & rem, & vitam, sicubi usus postulet, pa-
 triæ impendant. Quod ad mercenariorum conductionem perti-
 neat, rem esse periculi plenam, summam rei Scoticæ hominibus,
 sine re, sine spe, quidvis, ob pecuniam, ausuris, committere, quo-
 rum profundam avaritiam incendat, ad nova molienda, occa-
 sio, & fortuna secum fidem circummagat: &, ut cætera recte
 habeant, illique patriæ charitatis magis, quam suæ conditionis
 meminerint, cuiquam ne credibile fore, mercenarios fortius
 pro alienis, quam dominos, pro se suisque, præliaturos, mayo-
 resque stimulos excitaturam in vulgi ignobilis animis exiguam
 mercedulam, mox in pace casuram, quam Nobilitati, fortunas,
 liberos, conjuges, arasque, & focos? Huc præterea illud acce-
 dit, quod hæc consultatio ad imperii Scotorum summam spe-
 cter, resque multo sit major, quam quæ, hoc tempore, & in hæc
 Principis

Principis nostræ ætatis, sit tractanda: & ut confici absque ullo motu possit, ipsam illam novam belli administrandi rationem inutilem fore, major pars hominum suspicatur, & metuit: præsertim cum, ex tributo Scotorum, hominum non copiosissimorum, tantum pecuniæ ægre confici possit, ut, ad tuendum, per mercenarium militem limites, sufficiat: verendumque, ne hujus consilii is sit exitus, qui limitem nostrum hostibus potius aperiat, quam claudat. Nam si Angli, ex opulentiore Regno opulentius, in eum usum, ærarium instituunt, quis dubitet, eos, cum suæ plebis minore molestia duplo nostris majores plere posse copias: & eas, non quæ Limiti obtendantur, sed in ipsa Regni viscera penitus irrumpant? Reliquam orationis partem, nescio, an præstet silentio suppressere, an in vulgus efferre. Audio plerosque obmurmurantes, Hanc pecuniolam quis colliget? Quantum ex ea erit necesse in quæstorum, aut coactorum mercedem decidere? Quis eam spondebit, non in luxuriæ instrumentum, sed in usum publicum conversum iri? Magnam, nihil tale futurum, spem nobis affert, magnam supeditat fiduciam Principis clarissimæ (penes quam nunc summa est potestas) probitas, & temperantia: sed, cum aliorum vel externa, vel nostra facta recordamur, non possumus nobis imperare, ne, quod sæpe factum vidimus, aliquando futurum, timeamus. Sed, his omiſſis, quæ fortasse frustra timemus, ad ea veniamus, in quibus majores nostri, in sua libertate munienda, adversus arma potentiorum, maximum collocarunt præsidium. Roberto, ejus nominis primo, Scotorum Regum nemo creditur fuisse prudentior: certe, fortiorem nullum fuisse, omnes confitentur. Is, ut, quemadmodum sæpe vivus fecerat, etiam vita functus, aliquando civibus suis prodesset, moriens, hoc consilium dedit, ne Scoti non modo pacem perpetuam, sed nec longiores inducias cum Anglo facerent: videbat enim homo, & natura solertissimus, & longo rerum usu, in utraque fortuna exercitatus, in ocio & desidia, animos deliciis, & voluptatum amœnitate frangi, corpora languescere: & extincta disciplina severiore & partimonia, velut in solo inculto, luxuriam & avaritiam succrescere. & laborum impatientiam, & ocio assuetorum ignaviam, & militandi odium. quibus malis, corporis & animi vires labefactatæ virtuti, malorum tolerantia exercitatæ, facile concedunt, & insolitam istam, ex ocio brevî, voluptatem insigni aliqua calamitate scænerantur. Hæc ubi dicta sunt, Regens, tumultum (si perseveraret) verita, censum

remisit, & errore suo agnito saepe dictitasse fertur, non se, se Scotorum non obscurissimos ejus consilii fuisse architectos. His verbis, plerique, Huntillam designari, existimabant, hominem suo apte ingenio acrem, è custodia nuper emissum: magisque injuriæ (ut videri volebat) in se detinendo, quam ostentatæ in liberando benevolentia memorem. Igitur, cum videret, Regentem in id unum intentam, ut Scotos tributis assuefaceret, veritus, ne, nimium aucta ejus potentia, Nobilitatis vires infringeret, & auctoritatem imminueret, omniumque rerum arbitrium mulier peregrina ad suos cives revocaret, consilium dedisse, creditur, non abhorrens ab ejus animo, & pecuniæ confectioe, quam illa tum maxime tractabat, sed alioqui plane hostile: gnarus videlicet, neque Scotos tributa soluturos, nec in posterum tam facile, quam antea fecerant, parituros. Sunt, qui hanc pecuniæ cogendæ rationem à Davide Panitario, Rossienfi Episcopo excogitatam credant. Erat enim is homo summo ingenio, & doctrina præditus. Hamiltoniorum quidem beneficiis affectus, nec ab eorum genere, & consiliis alienus. Proximo anno, qui fuit M. D. LVI. dum Legati Scotorum, de pace, Carleoli agunt, Gallus à Regente Scotorum per literas petit, ut Anglis, ex foedere, bellum indiceret: Causa prætendebatur, quod Angla Philippum Hispanum suum maritum, tum acerrime adversus Gallos bellantem, auxiliis in Belgium missis, juvabat. Reversis ex Anglia Legatis, neque certo bello, neque pace confirmata, Regens, ad Neobottellum cœnobium proceribus convocatis, cum varias incursiones Anglorum in Scotorum agrum factas, prædas abactas, res repetitas, & non redditas, recensuisset, postulat à Scotis, ut bellum Anglis indicant: & simul hanc genti suæ ignominiam demant, & Regi Gallorum eadem opera, opem ferant. Nec proceribus tamen persuadere poterat, ut bellum priores inciperent: igitur, alia via, rem aggressa est, maxime Osellii (ut creditur) usa consilio. Ad ostium Aij amnis præsidium ædificare jubet, adversus Anglorum subitas incursiones: in quo etiam tormenta ænea, resque alias, ad usum belli necessarias, sepe opere tuto & commode cum opus esset, expromere posset, ne convendi, è longinquis Regni partibus, labor multum temporis consumeret, & præter vecturæ molestiam, rebus gerendis esset impedimento. Et hæc quidem utilitates omnes aderant: sed alia erat destinati operis causa: Non enim dubitabatur, Anglos opus impedituros, & omnia conaturos, ne molitio, tam propinqua

C I D. I D.
L V I I.

propinqua Bervico, crederet. Hinc semina belli (quod illa cupiebat) Jaci: culpamque sumptorum armorum in hostes rejici posse. Nec defuit eventus consilio. Nam Scoti hostium injuriis lacessiti, dum, sua defendere, coguntur, facile Regenti, de indicendo bello, consentiunt: ac receptis Legatis, qui, ad pacem faciendam, fuerant in Angliam missi, proposito edicto, ac lie, ad conveniendum, statuto, frequentes Edimburgum coeunt. Cum ad Maxuallii rupem castra essent posita, nec, de ratione belli gerendi, quicquam adhuc in Concilio decretum foret, qui, Regenti gratificari, studebant, & suam Gallis operam ostentare, jam circa Vercam arcem, in Anglorum limitibus sitam, prædabundi discurrebant. Osellius al' quot Gallorum vexilla illuc adduxerat, & tormentorum, quantum ad ejus arcis expugnationem satis videbatur: is, non expectato Concilii decreto, ea trans Tuedam amnem miserat. Id factum Scotorum procerum animos, supra quam credi potest, offendit: Osellius enim, eo spectare videbatur, ut, quicquid in ea expeditione gereretur ejus gloriam, apud Gallum, in se unum transferret: atque paulatim Scotos imperiis ferendis assuetos, sibi obnoxios faceret. Scoti vero, ab homine privato, eodemque peregrino se ita contemni, ut ne sententis quidem, juxta majorum consuetudinem, corrogatis, circumagerentur, ab eo præsertim, qui, proceibus inconsultis, plus uni sibi arrogaret, quam ullus unquam Regum attentasset. Re igitur in Concilio deliberata, in id omnes consenserunt, se non objecturos Regni vires hostibus, ad cujusvis privati hominis arbitrium, præsertim cum nec Regibus unquam legitimis, in eo genere, parere consueissent, nisi rebus, antequam geri cœpissent, in Concilio explicatis, & multum diuque expensis: Hanc vero imperandi licentiam quid aliud esse, nisi tentationem, quam patienter tyrannidem ferre possent. Itaque, Osellium jubent, machinas reducere: ni pareat, pœna, quæ à proditoribus exigi solet, indicta. Hæc molestissime tulerunt Regens, & Osellius: quod altera suam, alter Regis, cujus erat Legatus, majestatem minui existimarent: sed cum viribus essent impares, pro tempore ferenda erant: neque remedium aliud occurrebat, nisi, ut Regina Scotorum, quæ jam nubilus erat, cum primum commode posset, Delfino nuberet: ita enim Concilii publici vim, cum in viri manu uxor esset, imminutum iri. Per eam hiemem, variæ, & eventu vario, fuerunt excursiones: una ad Zeviotæ montis radices, memorabilis, qua, inter Norfolciæ ducem, & Andream Carum, acriter &

ter & diu, ancipite victoria, certatum est: tandem, ad Anglos inclinante victoria, Carus captus fuit: multi utrinque viri fortes vulnerati. Conventus Edimburgum, in mensem Decembrem, est indictus, ad literas Regis Francorum audiendas. In iis, post factis longam fœderum antiquorum commemorationem, & mutuam officiorum vicissitudinem, petit à Senatu Scotorum, qui extrium Ordinum delectis conficitur, ut, quoniam Delfinus filius suus, circa finem Decembris, ætatem, juxta leges nuptiis maturam, esset ingressurus, legatos homines idoneos, cum liberis mandatis mitterent, qui nuptias prope inchoatas (quippe, hac spe, Regina Scotorum in Franciam fuerat transmissa) absolvant, & gentes hæcenus fœderatas, in unum velut corpus uniant, & veterem utriusque populi benevolentiam hoc inlubili vinculo connectant. Id si faciant, prolixè de se, suisque omnia pollicetur: & quicumque benevolentie fructus ad amicos pervenire possent, à se sperare, jubet. Hæc festinatio Galli, cum omnes intelligerent, quo pertineret, Scotique, cum eo mox de libertate certamen imminere, prospicerent, tamen ad conventum indictum obedienter omnes venerunt. Ibi, sine tumultu, electi octo in Galliam, matrimonio conficiendo, legati, supremi Ordinis tres, Gilbertus Kennedus Cassiliffæ, & Georgius Leslius Rothusæ Comites: his additus est Comerlandiæ Regulus, Jacobus Flaminius, familiæ suæ princeps, tres item ordinis Ecclesiastici Jacobus Betonius Glasguensis Archiepiscopus, Robertus Reedus Orcadum Episcopus, & Jacobus Stuartus, Cœnobii Fani Andree Prior, & idem Reginæ frater: infimi ordinis duo, Gergius Setonius, quod Edimburgi, & Ioannes Arckinus Dunensis, Montis Rosarum præfectus esset, Equestri quidem loco, sed dignatione primoribus facile par. Eos, cum vela fecissent, litus Scotiæ legentes, primum ventus vehementissimus excepit: deinde longius provectos adeo sæva tempestas afflixit, ut duæ naves, non procul à Bononia, Morinorum oppido, fluctibus obrutæ, perierint: Comes Rothusius, & Orca densium Episcopus, piscatoria navicula in terram delati, soli ex vectoribus evasere incolumes: cætera classis, diu fluctibus jactata, ad alios littoris Gallici inferiores portus appulit. Legati, cum rursus in unum locum convenissent, statim in Aulam contenderunt: Ibi de nuptiis agi cœptum: & cunctis fere assentientibus, Gufianorum tamen, in eis accelerandis, insigne studium erat: simul quod, ea affinitate, multum auctoritatis accessurum ad suam familiam, existimabant: simul occasio eorum

um cupiditati, suffragabatur, quod, qui eas maxime improbatum videretur. Annas Momorancius, omnium tum Gallorum procerum habitus prudentissimus, detineretur ab hoste captivus. Is cum, ob multas alias causas, ut plerisque videbatur, non injustas, rem præcipitari, nolebat, tum, ne Gufianorum potentia (quæ prudentioribus suspecta, omnibus jam intolerabilis esse cœperat) supra, quam tutum Regibus esset, cresceret: Equinque enim fratribus Gufianis, qui natu maximus erat, omnibus, quæ in Gallia merebant, copiis præerat: proximus in Ligures, ut Carolo Cossæo succederet: tertius ad eum, qui in Scotia erat, exercitum, cum imperio & supplemento, mittebatur: in quarti potestate, triremes ad Massiliam erant: in Cardinalis Caroli manu, res nummaria tenebatur, ita ut nec miles, nec nummus, in omni ditione Regis Gallorum, citra eorum voluntatem, moveri posset. Hanc Regis optimi fortunam quidam commiserati, memoria repetebant illorum temporum conditionem, cum, per Aulae factiones, Gallorum Reges in monasteria, velut mitius quoddam exilium, relegabantur. Aula, per aliquot dies nuptialibus illis orgiis operata, ubi ad se rediit, legatis Scotorum in Concilium vocatis, Cancellarius Franciæ cum eis egit, Ut coronam cæteraque Regni insignia repræsentarent, Ut Regine maritus, de more, Scotorum Rex crearetur. Ad ea breviter legati, nihil sibi de iis rebus mandatum, responderunt. Tum rursus Cancellarius: nihil aliud à vobis in præsentia postulamus, quam quod in vestro positum est arbitrio, ut, cum hac de re in conventu Scotorum disceptabitur, honorem, quem iuste nunc petimus, vestris suffragiis comprobetis: idque vos ita facturos, syngrapha confirmetis. Id postulatum cum impudentiæ plenum videretur, paulo constantius atque acrius rejiciendum, existimarunt: Itaque responderunt, suam legationem intra præscriptas metas coerceri, quas nec possent, nec velent transgredi. Quod si etiam cum liberis mandatis missi essent, tamen amicorum fidelium non esse, postulare, quod, sine certa pernicie & proditiōis infamia, etiamsi periculum capitis abesset, concedi nequiret: Se quidem Gallis, tot necessitudinibus junctis, quæ ab amicis honeste tribui possent, gratificatos: Orare, ut illi, in petendo, intra eisdem modestiæ se fines continerent. Ita legatis ex Aula dimissis, etsi redire ad suos festinabant, tamen, antequam conscenderent, quatuor è principibus eorum, Gilbertus Kennedus, Georgius Leslius, Robertus Reedus, & Iacobus Flaminius, omnes summa virtute & cha-

ritate in patriam: item complures ex eorum comitibus, non sine magna suspitione veneni, decesserunt. Creditus est Iacobus, Reginae frater, eadem potione petitus: nam etsi, constitutione corporis firmiore, & juventæ robore fretus, mortem evaserat, assidua tamen & periculosa ventriculi infirmitate, quoad vixit, laboravit. Ea ætate, fuit is rerum in Britannia status, ut magis, pax non esse, quam bellum esse, videretur. Certatum est utrinque, prædis abigendis, & villarum incendiis: incursiones interim, non incruentæ, factæ: duo Nobiles captivi ab Anglis abducti, Gulielmus Kethus, Comitis Martialis filius, & Patricius, Grajorum familiæ, inter Scotos, princeps: cætera bellorum damna per vilia capita sunt evagata. Eodem fere tempore, Angli, duce Ioanne Claro Equite, classem, ad infestanda Scotiae littora, miserunt: ea ad Orcades accessit, ut, excensione facta, Cracovicam, sedem Episcopalem, solumque in ea gente oppidum, cremarent. Cum suorum non paucos in littus exposuissent, sævissima procella, subito exorta, naves ab ora maris in altum rejecit: ibi, cum undis & ventis diu conflictatæ, vela retro in Angliam dederunt. Qui descenderant, ab Insulanis ad unum sunt occisi. Hoc anno, & superiore etiam, causa Religionis quodam modo jacuisse videbatur, quod, morte Georgii Sophocardii, non nihil compressa, abunde sibi satis factum putarent alteri, si, in cœtibus privatis tranquille Deum patrio sermone colere, & de rebus divinis sobrie disputare, liceret: alteri cæso Cardinali, magis duce partium, quam vindictæ cupiditate se carere, ostenderent: nam qui in locum ejus successerat, magis pecuniam, quam sanguinem adversariorum sitiebat: neque fere sæviebat, nisi, ut prædandi & voluptatum fruendarum licentiam rueretur. Mense Aprili, Valterus Millius sacrificulus, nec admodum literis expolitus, Episcopis tamen suspectus, quod missare desisset, ad conventum eorum rapitur. Is, quamquam & natura & ætate invalidus, & extrema paupertate oppressus, tamen è squalore carceris productus, & acerbissimis conviciis petitus, adeo non modo constanter, sed etiam acute respondit, ut tanta animi magnitudo & fiducia, in tam tenui corpusculo, etiam inimicissimis, divini numinis vi nixa videretur. Cives Fani Andreae adeo ægre injuriam ei factam tulerunt, ut nemo inveniretur, qui iudex in eum sederet: nec, tabernis omnibus clausis, quicquam, quod ad supplicium faceret, venale haberetur: quæ res unum vitæ diem ei produxit. Postridie tandem repertus est è familiaribus Archiepiscopi, Alexander Somervallius,

CIO. IO.
LIX.

nervallius, homo flagitiosus, qui iudicis personam, in eum diem susciperet. Populus certe ejus mortem adeo moleste tulit, ut, ne memoria mortis simul cum vita interiret, in eum locum, ubi corpus ejus crematum fuerat, magnum lapidum cumulum congesserit: quem cum, per aliquot dies, dissipandum Sacerdotes curassent, semper postridie congestus apparebat, donec tandem, opera Papanorum, ad ea, quæ per oppidum extruebantur, ædificia fuit asportatus. Ad x i i i. Cal. Aug. dies ab Episcopis dicta erat Paulo Mefanio, nobili tum verbi divini concionatori. Eo die, cum frequens advocatio procerum adfuisset, ac res ad tumultum spectaret, iudicium in aliud tempus dilatum est, complures, sed absentes tantum damnati: qui, ne acerbitate pœnæ terrentur, iussi ad Cal. Sept. adesse: ac recantantibus errorum venia promissa. Cum in eadem Cal. incidere dies D. Ægidio festus, quem, velut Deum tutelarem, Edimburgenses venerabantur, & magnis ei poculis libabant, ac vicinos & hospites magno epularum luxu accipere solebant: Regens, verita, ne, in tam confusæ multitudinis turba, tumultus aliquis oriretur, & ipsa adesse voluit. Papani, ejus adventu læti, facile exorant, ut in Pompa solenni, in qua Ægidius per urbem ferri consueverat, adesset: sed Ægidius, ex æde sua furto sublatus, nusquam comparebat. Verum ne pompa Ægidio, aut oppidum pompa, tam celebri die, careret, substitutus est ei alius Ægidiolus. Hunc cum Regens esset comitata, per maximam oppidi partem, sine ulla suspitione motus, ac se festam in diversorium contulisset, statim juvenus urbana Ægidiolum, è ferentium humeris detractum, in cœnum provolvit, apparatusque pompæ disjecit: Sacrificuli & Fratres, qua quisque poterat, trepida fuga dilapsi, speciem tumultus majoris præbuerunt. Verum, ubi intellectum est, plus, in eo motu, timoris, quam periculi fuisse, remque totam, citra cædem ac sanguinem, transactam, rursus è latibulis suis prorepserunt, & congregati, de summa rerum consultant. Ibi, etsi pristinae dignitatis recuperandæ spe prope penitus dejecti, tamen, si quid, fiduciæ simulatione, rebus deploratis mederi queant, non secus, ac si prioris fortunæ vires manerent, ultro metum hostibus intendant: conventum Edimburgi ad v i. Id. Novemb. indicunt. Ejus dies habendi cum venisset, Sacerdotes in ædem Dominicanorum collecti, Paulum Mefanium, quem jam pridem in superiori conventu adesse iusserant, nominatim citant: ei absentis exilium indicunt, cum gravissimæ pœnæ denunciatione, si quis

cum testo recipiat, aut ulla re, ad vitam necessaria, juvet. Ea comminatio minime Taodunanos ab officio deterruit, quo minus necessaria suppeditarent, & alii ad alios deducerent, & per homines in Aula gratiosos, agerent cum Regente, ut exilium ei remitteretur: sed, cum Sacerdotes non solum reniterentur, sed pecuniæ vim, satis magnam, offerrent, nihil confici potuit. Inter hæc, quidam viri nobiles, è Fisa maxime, & Angusia, ac aliquot oppidorum cives illustriores, per omnes Scotiæ præfecturas dispersi, hortabantur universos, sinceram divinæ legis prædicationem amarent, ne, se suisque amicos, & eorundem sacrorum participes, à paucis & infirmis opprimi, sinerent. Si, jure agere, inimici velint, se superiores: sin vi contenderent, non impares fore. Quibus hæc placerent, tabulas, ea de re confectas, quibus subscriberent, offerunt. Hi primi congregationis nomen assumpserunt, quod postea celebrius, qui consecuti sunt, fecere. Purioris religionis vindices, cum, iam proculdubio rem in ultimum discrimen brevi venturam, prospicerent, communiter ad Reginam postulata quædam mittere, decreverunt, quæ nisi obtinerent, neque facies Ecclesiæ ulla futura erat, neque multitudo à seditione poterat contineri. Eis ad Regentem ferendis, hominem ætate venerabilem, totoque vitæ cursu eleganter acto, Iacobum Sandelandium Calderanum; splendidum Equitem, selegerunt, qui, legationis mittendæ necessitate multis verbis explicata, nomine omnium, qui, Ecclesiam Christi instauratam, cupiebant, in summa hæc postulavit, ut, in Precibus publicis, in Sacramentorum administratione, Ministri Ecclesiæ populari lingua, quæ ab omnibus intelligi posset, uterentur, ut Ministrorum electio, juxta antiquam Ecclesiæ consuetudinem, penes populum esset: ut, qui præessent electioni, in eorum vitam doctrinamque diligenter inquirerent: & si, per superiorum temporum negligentiam, indocti flagitiosive ad honores obrepissent, ut, eis à ministeriis Ecclesiæ remotis, alii sufficerentur. Sacerdotes, ad hæc indignabundi, fremebant, esse quenquam, qui palam, tam impudentis facinoris auctorem se profiteri, auderet: Deinde, paulum sedato motu respondent, se rem proculdubio disputationi commissuros: Quod enim illinc fore periculum, ubi ipsi in sua causa futuri essent iudices? Contra contendentibus religionis vindicibus, non ex hominum arbitrio, sed perspicua scripturæ sacræ sententia rem decidi deberi: proposuerunt Sacrificuli & alias concordæ conditiones, sed tam ridiculas, ut responsione sint indignæ: Ut videlicet

licet, si vindices Religionis Missam in pristino retinerent honore. si Purgatorium post hanc vitam esse, faterentur: si, & Divis applicandum, & pro mortuis orandum esse, consentirent: illi nobis vicissim permitterent, ut sermone patrio, in precibus Deo offerendis, in Baptismo & Cœna Domini, uterentur. Instauratores Ecclesiæ institerunt (uti ante) à Regente petere, ut, in causa tam justa, responso se, ab æquitate & ratione non alieno, solaretur, Regens quidem Sacerdotum causæ favebat: eisque clam, ubi primum sedaret occasio, suam operam opemque spondebat: Adversam factionem jubebat. patrio sermone orare Deum, Sacramenta populo exhibere, cæteroque ritus obire, sine tumultu: Tantum, ne doctores eorum publice, Edimburgi & Lethæ, conciones ad populum haberent. Hæc, etsi illi sedulo præstarent, tamen alienatæ ab eis voluntatis multa se probebant indicia, & Papani Edimburgi ad eadem fere postulata, quæ per Nobilitatem ad eam sunt delata, pene paribus usi sunt responsis: hoc etiam amplius, ad eam partem, quæ erat, de Ministrorum electione, in hoc genere quæstionum, aut juris Canonici, aut Concilii Tridentini decretis standum. Sed nec ipsi, de rebus suis, quicquam in illo cœtu statuerunt, nisi, quod Episcopis mandarunt, ut in singulas suæ ditionis parœcias occultos delatores mitterent, qui legum Papisticarum violatores ad ipsos deferrent: & quanquam, jam palam suas minas pro nihilo pendii, viderent, tamen & auctoritate publica (quæ penes ipsos erat) & Gallorum armis confisi, non minus imperiose, quam antea, infirmioribus insultabant. Ad horum animos, aliqua ex parte, mitigandos, & acerbitatem sententiæ, adversus Evangelii concionatores, deprecandum, missus est Ioannes Areskinus, Dunensis Comarchus, homo doctus, & perinde pius & humanus. Is, pro ea, qua cuncti erga Deum pietate, erga homines charitate affici debemus, eos oravit, ut saltem non gravarentur, tolerare, ut, cum populus, ad orandum, conveniret, Deum patrio sermone, juxta leges divinitus jussas, coleret. Hanc ejus postulationem tantum abest, ut comprobarent, ut acrioribus & arrogantioribus, quam unquam antea, verbis incesserent, adjectis etiam, solito gravioribus, minis & conviciis: ac, ne nihil in eo conventu actum, putaretur, quasdam proritas Papanorum leges, typis curant excudendas, omniumque templorum valvis affigendas, quas, quia quadrante veniebant in publicum, vulgus quadrantarias, & interim triobolarem fidem vocabant. Inter hæc, in conventum Ordinum ingressi, qui, superiori

peiori anno, Legationem in Gallia obierant, facile tenuerant, ut acta sua probentur: introductus deinde Gallorum legatus, cum satis longa oratione explicasset Regum Gallorum veterem ac diuturnam, in omne Scotorum nomen, benevolentiam, ab omnibus & singulis vehementer contendit; ut Corona, quam ille, novo ac monstroso nomine, matrimonialem vocabat, maritum suæ Reginae ornent: quo è nomine, nullum emolumentum, nulla potentia, præter nudam vocis illius usu pationem, esset accessura. Multæ aliæ verborum blanditiæ, quas hic enarrare supervacuum esset, à legato adjectæ fuerunt: quæ, quo in re futili erant accuratiores, tanto, ne fraus occulta subesset, suspectiores fuerunt. Legatus tamen, partim immodicis promissis, partim importunis precibus, favore etiam quorundam mox futuræ adulantium potentæ, tenuit, ut corona Delphino decerneretur: Delecti, qui eam ferrent, Gilespicus Cambellus, Argatheliæ Comes, & Iacobus Reginae frater. Hi, cum in manifestum exitium ablegari viderentur, jam imminente, omnium capitibus Gallicæ ambitionis procella, lentius profectiorem adornare, ac rem in diem proferre, decreverunt, donec, omnia circumspiciendo, velut futuri temporis certius omen captarent: præsertim, cum propior & luculentior honoris titulus sese offerret: Mortua enim Maria, Anglorum Regina, statim Scota se pro hærede gerit: ac titulos & insignia Regum Anglorum in omni supellectili, & instrumento domestico apponenda curat, & cum Gallia misere, per id tempus, in Mediolani, Neapolis, & Flandriæ dominatu vendicando, vexaretur, ad cumulum malorum adjectum est tituli Anglicani ludibrium. Neque prudentiores Gallorum non hoc videbant: sed Gufianorum (qui tum omnia poterant) erroribus etiam assentiendum erat: illi enim, plurimum hoc vanitatis genere splendoris Gallico nomini se adjecisse, videri volebant. Regens quoque, accepto decreto de Corona matrimoniali, novum quodam modo induisse videbatur ingenium: nam pristinam illam, omnibus gratam, comitatem in imperiosam paulatim convertebat arrogantiam: & pro lenibus responsis, quibus utrique factiõni se excusabat, non voluntate sua fieri, sed ratione temporum, quo minus tam prolixè, quam cupiebat, nondum accepto illo decreto, promittere auderet, nunc, omnium rerum, ut rebatur, compos, aliis moribus, alia oratione utebatur. Indictus erat Sterlinum conventus in v. l. Id. Maii, cum sæpe ex ea audiretur, nunc se, aliis curis vacuam, non passuram,

ram, majestatem summi imperii de gradu dejectam, nobili aliquo exemplo eam esse restituendam. His futuræ tempestatis indicis, multi admoniti deprecatum veniebant: & in iis quo dignitate nominum res fieret impetrabilior, publice missi Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes, & Hugo Cambellus præfectus juridicus Aerenfis, Eques illustrissimus. Ibi non se potuit continere, quin vocem impietatis testem profunderet, *Invenitis, inquit, vobis, vestrisque Ministris, isti, etsi paulo sincerius concionabuntur, tamen exulabunt. Cum illi subicerent supplices ut, quæ sæpenumero promisisset, in memoriam revocaret: respondit, Fidem promissorum à principibus exigendam, quatenus eam præstare commodum eis videretur.* Ad hæc, illi subjecerunt, Se ergo omne obsequium, & parendi necessitatem ei renunciare, atque præmonuerunt, quantum incommodorum esset ab hoc fonte emanaturum. Hoc responso, præter opinionem, ista, se cogitaturam, dixit. Hic cum resedisse non nihil impetus iræ videretur, nova fax multo acrius eam incendit, audito, Perthanos Evangelium publice recepisse. Illa Patricium Ruvenium, oppidi præfectum, qui forte aderat aggressa, jubet, omnes illos novandæ Religionis motus comprimere, Cum ille in corpora facultatesque eorum se imperium respondisset habere, hæc ut in potestate ei sint, sedulo curaturum, jus in animos non habere: adeo statim incanduit, ut diceret, non mirandum fore, si brevi eum tam perfractæ pœniteret audaciæ. Jacobum Hahburtonum, Taoduni præfectum, jussit, Paulum Mefanium comprehensum ad se mittere: verum is, ab eodem præfecto admonitus, ut tempori paulum cederet, oppido excessit. Ad cæteros quoque vicinos conventus rescripsit, ut Romano more, Pascha proximum celebrarent: qua in re cum nemo ei paruisset, jam furenter irata, omnes Ecclesiarum totius Regni Ministros Sterlinum in jus vocavit, ad decimum diem proximi mensis Maii. Ea re divulgata, purioris Religionis cultores sese mutuo exhortati, ut una cum Ministris ad confitentiam suam quoque fidem, adessent: tanta fuit eo properantium multitudo, ut, etsi inermes adventarent, Regentem metus incesseret, ne consilia sua parum sibi procederent. Igitur Ioannem Arelkinum Dunensem, qui forte aderat, ad se accersit: cum eo agit, ut turbam non necessariam domum remitteret: quod ei non difficile propter auctoritatem, quæ ei apud suos erat: se interea nihil, adversus quenquam illius sectæ, molituram. Multi, de hoc Regentis promisso certiores facti, omissa veniendi consilio,

consilio, domos rediere: illa, nihilo secius, cum decreta conventui dies advenisset, omnibus, qui citati ad nomen non respondissent, velut contumacibus, aqua & igni interdixit. Durnensis, quam parum promissis fidendum esset, expertus, jam sibi à vi metuens, se subtraxerat, ac Ierniæ, Angusiæ, & Merniæ proceres, etsi de Reginæ fide dubios, tamen adhuc collectos reperit. Illi, ex ejus sermone cum (quod ante suspicabantur) odium Reginæ inexpiabile intelligerent, neque amplius per simulationem rem transigi posse, adversus apertam vim se parant. In hoc tam lubrico statu, Knoxius Perthi multitudinem coactam nactus, concionem ad eos luculentam habuit, animosque accensos penitus inflammavit. A concione major populi pars pransum discessit: in æde pauci & plebii, sed & hi ira & indignatione æstuantibus, remanserant. Inter hæc sacrificulus plebejus animos hominum experiri volens, se, ad missandum, apparatus, ingentem tabulam, ac verius Idolotheam explicat, in qua erat historia multorum Divorum, maximo sumptu exsculptorum. Adolescens quidam astans, cum adclamasset, facinus intolerandum fieri, Sacerdos ei colaphum incussit: ille lapide sublato, ut, in Sacerdotem mitteret, ictu in tabulam delato, unam statuam ex ea confregit: reliqua multitudo, furens, partim in Sacrificulum & tabulam, partim in cæteras aras involant: ac, momento temporis, omnia profani cultus monumenta comminuunt. Hæc ex infima plebecula operæ, prandentibus rum maxime potentioribus, peregerunt. Eodem furoris impetu, ad monasteria Fratrum diversi discurrunt, reliquo se vulgo continenter ad eos aggregante: & quanquam fratres haberent, velut ad hos casus comparata præsidia, nulla tamen vis temerario multitudinis furori potuit obsistere. Primus in Idola & Sacrorum apparatus factus est impetus: proxime tenuiores ad prædam discurrerunt. Inventa est apud Franciscanos, supellex quidem, non solum copiosa, sed etiam admodum lauta, & quæ decuplo tot, quot ipsi erant, abunde satis fuisset. Dominicanis nequaquam eadem erat opulentia, sed certe tanta, ut mendicitatis professionem facile falsam redargueret, adeo, ut non inscite quidam non Fratres mendicantes, sed manducantes eos appellaret. Atque hæc omnia pauperibus in prædam cesserunt: nam quibus res erat, adeo se continuerunt ab omni avaritiæ suspitione, ut Monachorum nonnullos, ac præcipue fratrum Carthusiensium præfectum, auro atque argento facto discedere onustum, permiserint. Nec magis fuit incredi-

bilis militarium hominum à præda abſtinentia, quam, in demolientiſ tor ædificiſ celeritas: Carthuſienſium enim ædes illæ laxiſſimæ tam properanter non modo dirutæ, ſed etiam exportatæ fuerunt, ut intra biduum vix fundamentorum veſtigia ſuperſſent. Hæc ad Reginam, ut erant geſta, aut paulo etiam atrocius relata, animum ejus elatum ita inflammavunt, ut ſanctè juraverit, ſe civium ſanguine & oppidi incendio tam execrandum ſcelus expiaturam. Cuprenſes Fifani, audito rerum Perthi geſtarum ordine, & ipſi, maximo conſenſu, ſimulachriſ aut contractiſ, aut ejectiſ, ſuam Ædem repurgant. Eam rem Ædiſ Curio adeo acerbe tulit, ut nocte, quæ infeçuta eſt, ipſe ſibi mortem conſeciverit. Harum rerum nuncio Regens perculſa, Hamiltonium, Argatheliæ, atque Atholiæ Comiteſ cum propinquiſ atque clientibuſ, ad ſe accerſivit: & quanquam ſumma celeritate hoſtium conatuſ prævenire cuperet, tamen machinarum ænearum ſubveçtio in cauſa fuit, ut vix demum, decimo octavo die Maii, ad loca urbi vicina accederent. Ubi, de Regentiſ apparatu & copiſ ad proceſ, qui Perthi erant, eſt perlatum, & illi nunciſ celeriter in omneſ parteſ dimiſſiſ, amicos, & eorundem ſacrorum Socios implorant, ne, in ultima de vita & omnibuſ fortunſ dimicatione, ſe deſerant. Acceſſere, è proximſ conventibuſ magno ſtudio, & ſumma celeritate, prope omneſ populariter: nonnulli etiam Lothiani properarunt eodem, ne, communi periculo deſuiſſe, viderentur. Sed omnium conatuſ & feſtinationem vicit Alexander Cunigamiuſ, Glencarniæ Comes. Iſ, audito, quo in ſtatu reſ eſſet, biſ mille & quingentos, partim equiteſ, partim pediteſ collegit, ac, diei noctem continuans in itinere, ducto exercitu per loca aſpera & inculta, vitatiſ Regentiſ caſtriſ, Perthum pervenit. Erant in exercitu Regentiſ adhuc Iacobuſ Stuartuſ, proximi Regiſ nothuſ, & Gileſpicuſ Cambelluſ, Argatheliæ Comes. Hi, etſi præcipui auctoreſ inſtaurandæ Religioniſ erant, tamen, quia ſpeſ concordiæ nondum erat penituſ abjecta, manſerant apud hoſteſ, eo conſilio, ut, ſi benſ rationibuſ pax coire poſſet, operam amicuſ præſtarent: ſin autem animi Papanorum à quiete proſuſ abhorrent, eandem cum cæteriſ, qui Perthi erant, aleam fortunæ ſubirent. Regenſ per exploratoſ certior facta, in caſtriſ hoſtium ſupra ſeptem virorum fortium millia eſſe, omneſque, ſumma alacritate, ſe ad prælium expedire, quanviſ ipſa, præter Gallorum auxilia, prope parem Scotorum numerum in armſ haberet, tamen, in ultimum diſcrimen rem committere,

verita,

verita, per eosdem, quos ante nominavimus, Iacobum Stuartum, & Gilespicum Cambellum ad hostem misit. Ex altera parte, Alexander Cunigamius, & Ioannes Areskinus Dunensis electi, qui cum eis, de concordia, agerent. Hi quatuor, Regi iam placabiliore, quod sciret, Glencarnium jam copias conjunxisse cum reliquis idololatrię oppugnatoribus ita convenerunt ut, Scotis militantibus utrinque dimissis, Regenti oppidum parceret, donec lassitudinem, ex itinere contractam, paucorum dierum quiete, ipsa comitesque levarent: interea, oppidanorum neminem damno aut molestia afficerent: Gallorum ne quod oppidum ingrederetur: neque propius tria millia passuum accederet, cæteræ omnes controversiæ in proxima comitia dilata. Ita, præsentis tumultu composito, sine cæde & sanguine, Religionis vindices, ut qui, non inferre arma, sed illata propulsare, cupiebant, læti discesserunt, Deum laudantes, qui belli incruentum exitum hunc dedisset. Comes Argathelius, & Iacobus Stuartus ad Fanum Andreae, relicta ad Perthum Regente, concesserunt, ut tædia superioris temporis per otium discuterent. At illa, soluto Voluntariorum utrinque exercitu, oppidum cum paucis ingressa, honorifice, pro civium copiis, est recepta. Galli mercenarii cum Patricii Moravii, civis honesti, ædes prætererent, sex eorum cum omnes jactus adversus podium ligneum, unde familia spectabat, direxissent, unus Patricii filius, adolescens tredecim annorum, fuit peremptus. Regens, corpore ad se allato, cum genus didicisset, casum quidem miseratione dignum esse, inquit: eoque magis, quod in filium, ac non in patrem potius, ea calamitas incidisset: se vero fortuita præstare non posse. Ex hac ejus oratione, cum facile omnes intelligerent, fidem conventorum non amplius duraturam, quam, donec suæ vires Regenti placerent, illa orationi facta convenientia adjecit. Nam intra triduum, omnia miscere cœpit: civium enim alios spoliavit, alios exilio multavit: magistratus omnes, nulla juris formula observata, commutavit, ac, Sterlinum discedens, Scoto mercenarios, qui præsidio essent, in oppido reliquit: quo facto, à conventis volebat videri non discedere, quod promisisset, urbe libera, neminem Gallum se in ea relicturam. Cum objiceretur, in conventis omnes Gallos censer, qui fidem Regi Gallo haberent obligatam, ad illud Papanorum commune recurrit, Hæretico non servanda promissa. Quod si, æque honesta facinoris excusatione uti posset, nulla sceleris conscientia se impediri, quo minus, isti hominum generi & bona & vitam adimeret:

et: *Promissorum autem fidem à principibus non esse adeo anxie ex-
tendam.* Cum hæc satis indicarent, pacem non diuturnam fore,
cum ea, quæ secuta sunt, multo vehementius opinionem, de ea
inistram, confirmarunt. Jacobum Stuartum, & Gilespicum
Cambellum minacibus literis & mandatis prosecuta, extremas
regum pœnas eis, ni redirent, interminata: de adversæ factionis
exercitu secuta, quippe quem, è Voluntariis & qui sine stipendiis
militarent, conflatum esse, sciebat: nec, ubi dimissi essent, fa-
cile aut cito conventuros existimabat. Missa restituta, cæteris-
que rebus quoad poterat, compositis, oppido, quo diximus,
præsidio communito, Sterlinum versus iter ingressa est: multis
enim de causis, eum locum à suis teneri, volebat: nam id oppi-
dum, prope totius Regni in medio situm, & solum muris cin-
ctum, cives habet bellicosos, & vicina Nobilitas universa à Pa-
panis aliena erat: ad quos reprimendos, hanc arcem objici, vo-
lebat. Commoditates habet præterea multas, & in primis, ad
terrestrium & maritimarum copiarum subvectiones: nam per
Tatum amnem, qui muros alluit, æstus maris infunditur, exte-
rarumque nationum commerciis aditum præbet: idque unum
ere est oppidum, quod, ab ultimis usque Regni finibus, undique
terrestri itinere adiri potest: ad cætera enim, longis æstuariis à
nari immixtis, viæ multifariam interciscæ sunt, & per ea itinera
perita: quod nusquam ea sit navicularum copia, ut, uno com-
neatu, magnam multitudinem transmittere, queant: sæpe
tiam, aut ventis contrariis, aut tempestatum violentia, dies
omplures viatores retinentur. Ob has causas, Perthum & con-
rentibus habendis, & militibus undèquaque contrahendis,
ommodissimum habetur. Verum, illa tempestate, Regens
non tantum accepit ex loci commodo situ emolumenti,
quam, ex violata induciarum fide, comparavit invidiæ: is
nim ultimus ei rerum secundarum, & publici contemptus pri-
mus dies fuit: res enim divulgata magnorum ei in omnibus
Regni partibus motuum causas dedit. Nam Comes Argathe-
us, & Jacobus Stuartus, in violandis se auctoribus, factis indu-
ciis, suam fidem lædi credentes, convocata ad Fanum Andrea
vicina Nobilitate, se ad purioris Religionis cultores adjungunt:
tque ad ejus sectæ socios scribunt Regentem Falcolandiæ cum
Gallicis copus esse: Cupri & Fani Andrea exitio imminere:
ui nisi præsentis auxilio obviam eatur, omnes Ecclesias Fisanas
a summo discrimine versari. Ad eos, è locis propinquis, ma-
gna repente accurrit multitudo, infensissimis adversus Regen-

tem & ejus copias animis : quippe cum gente infociabili & fera bellum esse, apud quam æquitas, jus, fas, promissa, fides, & jurisjurandi religio tam levi momento penderent, ut, ad omnem spei auram, & incertissimos blandientis fortunæ flatus, dicta indicta, facta infecta esset : nullas, in posterum, condiciones concordiæ audiendas, nullam pacis, nisi altera parte extincta, aut certe peregrinis regno exactis, spem superesse : proinde se, ad vincendum, vel moriendum, compararent. His, atque hujusmodi sermonibus ita universonum animi fuerunt incitati, ut primum Caraliæ (quod oppidum in extremo Fife angulo situm est) impetu facto, aras everterent, simulachra confringerent, & omnem missificandi apparatus disperderent : quod autem vix credibile est, ira plus apud vulgi animos poterat, quam avaritia. Inde ad Fanum Andreæ progressi, spoliatis reliquis Divorum ædibus, Fratrum Francisci & Dominici Cænobia solo æquarunt. Hæc cum prope in oculis Archiepiscopi gererentur, quanquam satis validam equitum manum secum haberet, quibus copiis, se oppidum posse tueri, paulo ante speraverat : tamen, cum populi studium, ac tantum Voluntariorum concursum cerneret, sese cum suis à furore multitudinis subduxit, ac Falcolandiam, ad gentiles & propinquos, venit. His auditis, Regens adeo exarsit, ut, sine ulteriore deliberatione, denunciaret in proximum diem profectioem, ac statim præmitteret, qui Cupri hospitia Gallis designarent, ac missis in omnes partes editis, imperavit, ut omnes, qui arma ferre possent, se Cuprum sequerentur : præsentisque Gallorum & Hamiltoniorum copias præmonuit, ut, ad sonum tubæ, omnes præsto in armis essent. Hoc eorum consilium, cum rectæ Religionis vindices per exploratores rescissent, iis, qui aderant, familiaribus & amicis repente convocatis, ut Regentis consilium prævenirent, statim Cuprum contenderunt. Eodem prope momento, Taodunani & Nobiles è proximis agris, ad mille virorum, velut eodem signo exciti, se cum eis conjungunt : eam noctem ibi commorati, postridie mane, copias ex oppido educunt, & in campis proximis in procinctu steterunt, Papanorum exercitum expectantes, suaque auxilia, quæ paulatim adventabant, recolligentes. In castris Regentis duo Gallorum millia erant, quibus præerat Osellius : mille Scotos ducebat Iacobus Hamiltonius, Dux Castellerotius : ita tum eum vocabant. Hi omnes, præmissis de vigilia secunda machinis, summo mane iter ingressi, eo venerant, ut hostium primos conspicerent, & ipsi ab eis conspicerentur.

rentur. Modicus in medio annis fluebat: ad eum, idoneis locis, machinæ erant collocatæ: quingenti equites emissi, quibus levibus præliis hostium animos pertentarent, simul, si flumen transire pararent, ut impeditos aggredierentur. Horum alacritas Gallis cunctationem afferebat: eam etiam auxit adventus Patricii Lermonthii, præfecti urbani Fani Andreæ, cum quingentis civibus armatis: qui, agmine (ut mos itineris habet) in longum exporrecto, majoris, quam pro numero, multitudinis speciem præbebat: hæ res eis erant impedimento, ne (quod maxime cupiebant) numerum & ordinem hostium conspicerent: ac duces è propinquo noscerent, ac (ut iussi erant) ad suos referrent. Itaque, quidam è Gallis, ut totam hostium aciem, saltem è longinquo, subjectam oculis haberent, in collem satis editum conscenderunt: inde, cum plures equitum peditumque acies, modicis intervallis relictis, stare viderent, ac, retro illos, magnum calorum & equisonum numerum, ad vallis cujusdam labrum, velut spectaculum in longum extentum, conspicerent, rati universam illam multitudinem ibi in subsidiis collocatam, omnia vero majora ad suos detulerunt. Duces, de Concilii sententia, ad Regentem, quæ Falcolandiæ subst. terat, miserunt, qui, quo in statu res essent, edocerent: Scotos sibi videri multo plures, quam sperarant, & ad pugnandum, alacriores: contra, qui secum militarent, mussare: & quosdam aperte indignari, se, in paucorum peregrinorum gratiam, adversus cives, amicos, & propinquos duci. Tandem, assentiente Rege, tres ab Hamiltonio legati, ex primoribus, mittuntur, atque hi maxime, qui, in exercitu hostium, propinquos aut liberos haberent. Hac legatione, pax confieri non potuit, quod pietatis vindices, toties vanis promissis elusi, nullam pactioibus fidem haberent: nec Regens tum habebat, aut si habuisset, è dignitate sua existimasset, aliud fidei firmamentum dare. Accedebat & illa difficultas, ut (quod maxime petebatur) peregrini Regno excederent, quod præstare, inconsulto Rege Galliæ, non poterat: & moræ induciarum interpositæ, non, ad animos ad pacem inflectendos: sed, ut sæpe antea experti erant, ad accersenda auxilia externa petebantur: hoc tantum convenit, ut Galli milites in Lothianam transportarentur, induciæque in octo dies fierent, dum Regens pacificatores, è suis, ad Fanum Andreæ mitteret, qui pacis æquas leges utrisque ferrent. Sed vindices libertatis cum plane perspicerent, Regentem, quod condicionibus, sibi honestis, rem componere non posset, tantum rerum prolationem

querere, dum proximum æstuarium eum suis transmitteret: Comes Argatheliæ, & Iacobus Stuartus, per literas, egerunt cum ea, ut Perthum, deducto præsidio, liberum suis legibus relinqueret, uti, in oppido recipiendo, pacta erat. huius fœderis violati invidiam in se conferri, qui faciendi authores fuerant. Cum nihil à Regente responderetur, Perthum versus, unde preces & lamentabiles querelæ quotidie afferebantur, signa convertunt: Kinfanius enim, vicinus Comarchus, quem Regens, cum discederet, oppido præfecit, ut obsequendi studium, vexatione civium, ostentaret, suo dolori privato indulgebat: & veteres inimicitias, quas cum plerisque civium habebat, parum civiliter exercebat, aliis domo fugatis, aliis, obtentu Religionis, spoliatis. Nec dissimilem militibus licentiam permittebat. Has injurias, amicis & eorundem sacrorum sociis illatas, cum, qui Cupri erant, intellexissent, iter eo, primo mane, pronunciatum est. Oppidum obsessum, post paucos dies, est deditum: ac, pulso Kinfanio, præfectura urbana Patricio Ruvenio, præfecto juridico, reddita est: deinde Sconam, vetus & infrequens oppidum, ob unum suorum, contra fidem datam, occisum, incenderunt. Per exploratores est rescitum, Regentem præsidium Francorum Sterlinum missuram, ut, qui ultra Fortham erant, à reliquis excluderentur. Id consilium ut prævenirent, Gilespicus Cambellus, & Iacobus Stuartus, iam multa nocte, cum summo silentio, Pertho moverunt, ac, Sterlino potiri, monasteria Fratrum statim diruerunt: cætera item circa urbem, Sacraia, ab idolorum cultu nefario, emundarunt: ac, post tertium diem, viam, quæ Edimburgum fert, ingressi, Limnuchum, in medio itinere situm, superstitioso cultu liberant: & quanquam admodum pauci numero essent, vulgo militum, tanquam bello confecto, ad domestica negotia dilapso, per tot oppida tamen compresso Papanorum fastu, Scotorum & Gallorum cohortes mercenarias tantus terror invasit, ut, cum omnibus, quæ trahere poterant impedimentis, Dumbarum perfugerent. Scotorum proceres, instaurandæ Religionis principes, complures, in re ordinanda, dies morati, præter ædium sacrarum, ab omni missificandi apparatu, repurgationem, verbo Dei sincere enunciando, concionatores constituerunt. Interea è Gallia nunciatur, Henricum

C I O. I O.
L I V. Secundum Regem decessisse. Ea res ut Scotis auxit læticiam, ita minuit industriam: plerisque, tanquam omnibus defuncti essent periculis, quo visum est, dilabentibus: Regens contra, formidans, ne ipsa cum Gallis tota Scotia exigeretur, summa cum

um vigilantia in omnes occasiones erat intenta. Primum, exploratores Edimburgum præmisit, qui hostium consilia conoscerent, per eos admonita, vulgus militum dilapsum, paucos restitisse, adeo securos, ut nullum omnino militiæ munus obirent, non cunctandum rata, cum eis, quas habebat, copiis, cæta Edimburgum ducit. Occurrerunt ei officiose Iacobus Hamiltonius Dux, & Iacobus Duglassius, Mortonii Comes. Hi, cum conditionibus frustra rem componere tentassent, illud alterum tenuerunt, ne, eo die, confligeretur. Tandem, conditionibus hinc inde jactatis, XXI V. die Iulii, M. D. LIX. induciæ factæ. in decimam usque Ianuarii, quarum summa hæc erat, ut nemo cogeretur, ceremoniis, quas nollet, uti: ne præsidium militare Edimburgi collocaretur: ne Sacerdotibus fieret impedimentum, quo minus, prædiorum suorum fructibus, decimis, pensionibus, aliisque quibuscunque redditibus libere uti, frui, possent: Ne quis, Ecclesiæ instauratæ templa, monasteria, aliave loca, in Sacerdotum usus fabricata, demoliri, aut in alios usus transformare, tentet: Item, ut postridie illius diei, typos excudendæ pecuniæ, ac palatium Regium Regenti cum omni, quam in ea acceperant, suppellectili redderent. Hæc inducias ne, per se, aut suos violasse, videretur, Regens eo impensius dabat operam, quod in superiorum temporum promissis servandis, ejus levitas vulgo erat infamis: verum tamen curabat, ut per suæ factionis homines Scoti, ad iram natura paulo propensiores, irritarentur: occasionesque sæviendi in miserum vulgus darent. Cum nullus autem color occurreret, qui, juris aliqua specie crudelitatem cælare possit, falsos rumores disseminandos curat, Religionem rebellionis prætexti: veram sumendorum armorum causam esse, ut, stirpe legitima extincta, Iacobus superioris Regis nothus, Regnum in se transferret. His, atque aliis hujus generis mendaciis, cum, animos vulgi non nihil labefactari, videret, literas unas atque alteras, quas à Regibus Gallicorum, Francisco & Maria, videri volebant missas, ad eundem Iacobum curant perferendas: hæc partim falsam beneficiorum exprobrationem, partim gravissimas minas continebant, nisi defectionis consilio abjecto, ad officium rediret. Ad hæc cum Iacobus respondisset, se nullius dicti aut facti sibi conscium esse, adversus vel Reges, vel leges: quod vero causam eorum, qui, Religionem prolapsam in suum gradum restituere, vellent, Nobilitas susceperit, vel potius ad eam causam se adjunxerit, eorum, quæ cum illis gesserit, invidiam, si qua est, facile sustinere:

nihil enim ibi quaeritum, nisi divinæ gloriæ illustrationem: cujus consilii pœnitere non esse æquum, cujus habeat auctorem fautorem, & propugnatorem Christum: quem nisi sponte abnegare vellet, ab incœpto desistere non posse. Extra hanc unam causam, & se, & reliquos, quibus invidiosum rebellionis nomen impingitur, in aliis rebus omnibus fore obsequentissimos. Hoc responsum, ut in Galliam mitteretur, Regenti datum, contumax ei & superbum est visum: contra plæritque non modestum modo, sed etiam intra modum, præsertim, in iactatione beneficiorum, quæ nulla prorsus acceperat, nisi, quæ cum omnibus peregrinis erant ei communia. Inter hæc, & mille mercenarii Galli Letham appulerunt, & Comes Aranius, Jacobi Hamiltonii, nuper Gubernatoris, filius, ad conventum procerum, qui tum Sterlini habebatur, venit. Regens, Gallorum adventu velut spei suæ certa, jam palam, ad Scotiam donandam, animum adiecit. Araniæ Comitissæ reditus hæc fuit causa. Cum vehementius, quam, per illa tempora, tutum erat, instaurantium rem Ecclesiasticam causam tueretur, à Gusianis, qui omnia apud Franciscum minorem poterant, ad terrorem inferiorum Ordinum, morti destinabatur. Nec dubitavit Cardinalis Lothareus, cum, in Senatu Parisiensi, vehementius in causam instauratæ Religionis inveheretur, pronunciare, eos prope diem supplicium spectaturos hominis, qui Principum dignationi esset æqualis. Id ille cum rescisset, atque in memoriam revocasset, se, non ita pridem, cum Duce Gusio liberius verba commutasse, clandestina fuga, de concilio amicorum, saluti consuluit: ac derepente, præter omnium expectationem, domesticis tumultibus intervenit: ac ipse ad partes vindicæ pietatis accessit: cum patre etiam egit, ut se cis adjungeret, ac multos è veteribus offensis ei inimicos reconciliavit. Principes factionis, qui ibi aderant, cum pro certo audissent, auxiliares copias partim jam appulisse, partim, ut quam primum mitterentur, conscribi, Lethamque summa vi communiri, ut horreum comineatum & apparatus bellici esset: ibique Galli in rebus adversis, receptum, in secundis, portum suscipiendis amicis haberent: Scoti, per hæc tempora, accitis undequaque copiis, Letham obsidione, sed frustra, claudere tentant: nam ferre, quicquid anearum machinatum erat in Scotia, penes Regentem erat, aut arcis Edimburgensis præfectum, qui nondum cum libertatis publicæ vindicibus se conjunxerat: neque penes eorum factionem hæc vires erant, ut oppidum, ab una parte mari

cinctum,

inētum, & fluvio divisum, claudere iusta obsidione possent. Gallus interea, de rerum Scotticarum statu certior factus, Labrossium, Equitem Conchiliati ordinis, cum duobus millibus peditum comisit, qui Regenti, Papanæ superstitionis cultum promoventi, pro viribus adessent: missus fuit una Episcopus Ambianensis, tresque doctores Sorbonici, qui de controversiis, si opus esset, disceptarent. Eorum adventus Regentis animum dejectum, ita crexit, ut sancte promitteret, se prope diem pœnas, de Divorum & Regum hostibus, expetituram. E principibus Nobilitatis, duodecim tum Edimburgi erant collecti, à quibus Labrossio & Episcopo qui, se Legatos missos, dicebant, & diem, ad explicanda mandata, peterent, Responsum est, Eos non pacem (quod simulabant) quærere, sed bellum minari: alioqui, quid attinebat armatas cohortes, ad disceptandum, adducere? se vero non adeo rerum esse ignaros, ut in eam disceptationem se committerent, ubi cogi possent, ad condiciones, inimicorum arbitrio, accipiendas: Quod si pacificatio inter arma placeret, se quoque curaturos, ne, magis vi compulsi, quam rationibus adducti, viderentur: Illi autem, quod præ se ferunt, si vere & ex animo petant, peregrinum militem remittant, inermesque (ut sæpe alias) conveniant, velut ad rem ex æquo componendam, non ferro, & viribus discernendam. Hæc quidem de legatis. De munitione Lethæ, in hanc fere sententiam rescripserunt, Se vehementer mirari, quod Regens, nullis provocata injuriis, tam cito à conventis recesserit: ac, veteribus Lethæ incolis expulsis, peregrinorumque colonia ibi collocata, arcem, ad interitum legum & libertatis, omnium capitibus imponat: se magnopere orare, ut ab hoc tam pernicioso consilio, adversus fidem promissorum, publicam utilitatem, leges & libertatem, temere suscepto, desistat: neve eam necessitatem eis imponat, ut, universi populi fidem implorare, cogantur. In eandem fere sententiam, post mensem, Edimburgi collecti rescripserunt: ac superioribus hanc petitionem adjecerunt, ut, molitionibus novis everfis, peregrinos, aliosque mercenarios quolibet oppido emigrare, jubeat, ut liberum ibi omnibus ex æquo esset, negociari & mutua exercere commercia. Id si recusaret, se pro certo indicio accepturos, eam Regnum hoc in servitutem velle redigere: cui malosse, quacunque ratione possent, remedium quæsituros. Ad hæc qui responderet, Regens, triduo proximo, misit Robertum Formanum, principem fœciale (vulgus Regem armorum vocat) cum his mandatis. Primum

omnium ostendens, nihil nobis, magis, præter opinionem, acci-
dere potuisse, quam alium esse quempiam, qui potestatem hic
habeat, quam gener, & filia mea, unde omnis nostra pendet
auctoritas: Superiora procerum acta, & hæc præfens postula-
tio, seu potius imperium, satis declarant, eos nullam superio-
rem agnoscere auctoritatem: Nec eorum petitio, aut potius
minæ, utcunque verborum coloribus operitæ, nobis jam novæ
videri possunt. Postulabis à Duce Castell'erotii, ut in memo-
riam revocet, quæ nobis verbis, & Regi, per literas, sit pollici-
tus, non se modo Regi dicto audientem fore: sed facturum, ne
filius ejus, Araniæ Comes, patriæ tumultibus se omnino impli-
caret. Item, ecquid, quæ nunc geruntur, illis respondeant pro-
missis. Ad literas autem respondebis, Nos, publice tranquillita-
tis causa, ostendisse facturos, ac nunc etiam polliceri, quicquid
cum pietate in Deum, ac observantia erga Reges non pugnet:
neque, de libertatis & legum eversione, unquam cogitasse: de
Regno vero per vim acquirendo, multo minus: Cui enim illud
quærerem, quod jam filia, hæreditario jure, sine controversia
teneat? Quod ad munitionem Lethæ attinet, illud rogabis:
Nosne unquam aliquid in eo genere attentavimus, priusquam
illi, multis conventionibus, ac demum conjuratione inter se fa-
cta, palam ostenderent, imperium legitimum se rejicere, ac no-
bis, quæ supremi magistratus auctoritatem & locum tenemus,
inconsultis statum publicum, pro suo arbitrio, perturbassent: su-
asque partes, captis urbibus, confirmassent & cum veteribus ini-
micis, de fœdere sanciendo, tractassent? ac nunc maxime com-
plures eorum Anglos domi suæ habeant? & ut alia omittam,
quam tandem causam proferre poterunt, cur illis liceat, exer-
citurum tenere Edimburgi, ad rerum præsidia invadendos? no-
bis autem non liceat, Lethæ, ad salutis nostræ præsidium, ali-
quid copiarum circa nos habere? illud nimirum cupiunt, ut,
quotidiana mutatione locorum, furorem eorum (quod, ad
hunc diem, fecimus) vitare conemur. Ecquæ in eorum literis,
de parendo justis magistratibus, est mentio? Ecquam, ad con-
cordiam instaurandam, viam pandunt? Ecquo indicio mon-
strant, se hos motus velle sedatos, & in pristinum statum omnia
velle reducta? Operiant ista, quibus velint, emolumentum publici
coloribus: palam tamen est, nulla de re minus eos cogitare:
nam si id unum concordiam moraretur, sæpenumero, quæ du-
ceret eo, viam ostendimus. Nec ipsi ignorant, Gallos istos,
mandatu sui Regis, jamdudum, nisi suis ipsi factis in mora fuif-
sent,

sent, extra Scotiam futuros. Itaque, si quas nunc quoque offerant condiciones honestas, quæ spem faciant, imperii majestate salva, se obedienter & modeste superioribus parituros, nullam instaurandæ concordiæ rationem recusabimus: neque quicquam omitteremus, quod ad utilitatem publicam spectare, poterit: Nec nos modo erga eos hoc animo sumus, sed etiam Reges eorum, qui Conchiliati ordinis Equitem illustrem, & Ecclesiastici ordinis hominem primarium, cum literis ac mandatis, eodem spectantibus, ad eos miserunt: quos illi tamen ita contempserunt, ut, non modo responso, sed ne audientia quidem, sint dignati. Quamobrem postulabis, & imperabis quoque Duci, & cæteris proceribus, aliisque cujuscunque ordinis civibus, ut ab eis statim discedant: Sin minus, perduellionis eos teneri, denunciabis. Ad hæc postridie, qui fuit XXI I. Octobris, proceres in hanc sententiam responderunt, Ex literis tuis, ac mandatis per socialem missis, facile intelleximus, quam perseveranter male animata sis, adversus pietatem in Deum, & nostræ gentis publicum emolumentum, & communiter omnium libertatem. Hæc ut, perinde ac debemus, tueamur, nos Regum nostrorum nomine; præfecturam, aut quocunque alio imperii titulo publicam administrationem sub Regibus usurpas, suspendimus, ac inhibemus: ut qui pro certo habeamus, quæ nunc à te geruntur, ea cum eorum perpetua vobuntate, erga publicam hujus Regni incolumitatem, pugnare: & quemadmodum tu nos, legitimos hujus Regni & Regum cives, pro Senatu & Concilio publico non habes: neque noste, Regentem aut magistratu supremo fungentem, agnoscimus: cum præsertim imperium (si quod habes à Regibus commissum) gravissimis justissimisque de causis, sit à nobis inhibitum: idque, eorundem Regum nomine, quorum nos consultores nati sumus, præsertim in rebus, quæ ad omnium salutem spectant. Quanquam autem nobis est decretum, nullum subterfugere vitæ discrimen, in eo oppido liberando, in quo tu, contra nos, mercenarios peregrinos collocasti: tamen pro ea, quam tibi, ut Regina nostræ matri, debemus, reverentia, & opera fidei, magnopere, ut secedas, oramus, dum nos utilitatis publicæ ratio cogit, oppidum istud nunc armis repetere, quod sepe antea precibus liberare sumus conati. Illos præterea rogamus, ut una tecum educas, intra XXI V. horas, si qui sunt, qui aut Legatorum, ad controversias disceptandas, aut ad res gerendas, nomen sibi vendicant, quicquid item mercenariorum militum in

eodem est oppido, quorum nos sanguini libenter parcimus, & incolumitati favemus, propter veterem, quæ tot sæculis inter Scotos & Francos, fuit, amicitiam: quam, ob nostræ Reginæ cum illorum Rege matrimonium, potius augeri, quam, imminui, est æquum. Eodem quoque die, idem Fœcialis retulit, pridie illius diei, procerum aliorumque civium frequentissimo Concilio persuasum esse, omnia Regentis dicta, facta, consiliaque meram spectare tyrannidem. Igitur decretum factum, de abrogando ei magistratu, cui universi, ut justissimo, subscripserunt: legationemque, ei à genere & filia datam, inhibuerunt, eamque pro imperio quicquam agere, vetuerunt, usque ad generalem Ordinum conventum, ab ipsis, ubi commodum foret, indicendum. xxv. autem die, proceres fœcialem miserunt Letham, qui omnibus Scotis denunciaret, ut intra spatium xxv. horarum ex oppido discederent, seque ab everforibus libertatis publicæ segregarent. Post has comminationes, excurrentibus utrinque equitibus, bellum, citra tamen magnam cædem, commissum est. In hoc rerum gerendarum initio, tantus in castra vindicum libertatis repente terror incidit, ut & præsertim statum vehementer perturbaret, & spem omnem successus in posterum extingueret: multos enim Regens, qui nomina Ecclesiæ dederant, partim minis, partim promissis, à procerum factione abstraxerat, & castra speculatorum erant plena, qui non modo dicta & facta, sed etiam, quæ maxime occulta & credebant, & volebant, ad eam deferrent: & comprehenso Jacobi Balsurii ministro, qui literas Letham ferebat, suspicio in multos, timor in omnes se diffuderat: mercenarii quoque, ob non soluta ad diem stipendia, tumultuabantur: ac, si quis, eos à nefario consilio revocare, conabatur, graviter ei comminabantur. Sed in hominibus, à pietate & honesto alienis, non tam miranda erat seditio, quam omnes male habebat Ducis Castellerotii imbecillitas, & prope diffidentia, quem propinqui terrores ita implerunt, ut ejus timor multorum animos labefactaret. Qui firmiores erant, cum remedia his malis adhiberent, prima, de mercenariis placandis, consultatio fuit. Cum inter se proceres, qui remanserant, de pecunia in stipendium conferenda, agerent, aliis per avaritiam detrectantibus, aliis inopiam excusantibus, summa confici non potuit, quæ mercenariorum furorem mitigaret. Proximum visum est, ut vasa singulorum argentea conflarentur: cumque monetarii operam suam liberaliter promitterent, typi, incertum

um quorum fraude, sublatis fuerunt. Restabat unica spes, ab Anglis, sed lenta nimis videbatur. Tandem, privatim suorum amicorum fidem experiri, decreverunt: atque ad Equites daos, notæ virtutis (qui tum Bervici publicis muniis præferti erant) Radulphum Sadlerium, & Jacobum Crostum mittunt Ioannem Cocburnum Ormistonium, qui vel modicam, ad remedium præsentis necessitatis, impetrarent pecuniam. Id consilium quanquam maxime occultarent, tamen ad Regentem est delatum: ea, Comitem Bothuelium reditum ejus observare, iussit. Is, quanquam ante paucos dies sanctè juraverat, se causæ procerum nulla in re obfuturum, spemque fecisset, se factioni eorum subscripturum, tamen Ormistonium, ex insidiis, nec opinum aggreditur: vulneratum capit, pecuniam eripit. Hujus facinoris fama Edimburgo Araniæ Comitem, & Jacobum Stuartum, cum toto pene equitatu, excivit, non tam vindictæ cupiditate, quam ut Ormistonium (si forte viveret) eriperent, aut saltem impedirent, quo minus ad Regentem transportaretur: sed Bothuelius per speculatorem præmonitus, adventum eorum fuga prævertit. Eodem die præfectus Taodunanus, cum suis civibus ac paucis Voluntariis, Letham versus progressus, suas in colle propinquo machinas collocarunt. Galli, qui per exploratores cognoverant, omnem prope hostium equitatum abesse, ad pedites, quorum paucitatem videbant, opprimendos, aliquot cohortes eduxerunt. Taodunani aliquandiu, spe subsidii, restiterunt: sed cum, in primo statim congressu, mercenarii (qui pauci eos erant secuti) terga vertissent, ipsi quoque, relictis machinis, sensim pedem retulerunt: donec à tergo clamor ortus est, Gallos, breviora via prægressos, ad portam urbis à tergo tendere, ut eos excluderent. Ad hanc vocem, tanta omnium rerum perturbatio est orta, ut quisque, qua proxime poterat, in tutum se reciperet, & dum alii aliis obstant, infirmiores à valentioribus conculcarentur: ac, dum quisque sibi prospicit, nihil in commune consulitur. Papani, è latebris prodeuntes, palam conviciabantur: qui antea studium doctrinæ purioris præ se ferebant, partim, clam se subducere, conabantur, partim, de tota causa abjicienda consultant. Quinta die Novembris, cum nunciatum esset, Gallos exisse, ut commeatus, Edimburgum venientes, interciperent, præterquam quod vindices Religionis inter se non satis essent concordēs, mercenarii vix ex oppido extrudi poterant. Comes Araniæ, ac Jacobus Stuartus, primi cum familiaribus egressi, adversus eos exierunt:

has

hos multi viri honesti ac strenui comitati sunt: ac in Gallos se acrius, quam prudentius intulerunt: nec quicquam propius fuit, quam, ut, ab Edimburgo interclusi, suæ temeritatis pœnas dedissent: nam, cum hinc paludes, illinc paradisi proximus murus iter & angustum, & Gallorum sclopetariis obnoxium, eis reliquissent, partim à suis, partim ab equitibus pedites obterebantur. In hac trepidatione, certa clades omnibus imminabat, nisi dñces, æquato cum cæteris periculo, ex equis descendissent. Cum illis, pudor multos retinuit: in his, fuit Alexander Haliburtonus, Centurio, juvenis strenuus, & in causa Religionis instaurandæ acer. Is cum, gravi vulnere accepto, in manus hostium venisset, multis ab eis plagis lethaliter sauciatus, brevi post moritur. Post hunc conflictum, in quo circiter viginti quinque perierunt: multis se subtrahentibus, cæteris animum despondentibus, Araniæ Comes, & Iacobus Stuartus suam operam obtulerunt, si vel modica manus una maneret. Cunctis pene recusantibus, proxima fuit consultatio, de urbe relinquenda: ac, uti decretum fuit à proceribus, de secunda vigilia iter ingressi, postridie Sterlinum pervenerunt. Ibi Ioannes Knoxius luculentam ad eos concionem habuit: ac multorum animos in spem certam, brevi ex his malis emergendi, erexit. In hoc conventu, id modo decretum est, ut, quoniam Galli quotidie novis subsidiis auferentur, & ipsi etiam externis opibus se confirmarent, missus est in Angliam Gulielmus Matellanus, juvenis summo ingenio & eruditione, qui Reginam edoceret, quantum immineret Angliæ periculum, si Galli, in Scotia, operibus & præsidiiis loca communirent: ut qui non Religionis modo, sed legum & libertatis interitum quærerent: Scotis autem vel vi, vel fraude oppressis, vel iniquo sœdere in servitutem redactis, faciliorem eis gradum fieri, ad Anglorum vires infringendas. Angli, re diu inter se disceptata, tandem spem auxiliorum fecerunt. Proceres, libertatis vindices, in duas se partes diviserant: alteri Glasceuæ constititerunt, ut proximis provinciis præsiderent, & socios factorum ab injuria tuerentur: alteri in Fifam missi. Franci, qui nullam ab hostibus abstinebant injuriam, de Anglorum auxiliis solliciti, ante eorum adventum, reliquias adversæ factionis delere, conantur: ac primum adversus eam partem, quæ Fifam infederat, ducunt. Primum in itinere, Limnuçhum ac Hamiltoniorum prædia spoliant: inde Sterlinum profecti, atque ibi tantum commorati, dum oppidanos diriperent, pontem trans-

cunt

int : & secundum flumen ducto exercitu , littus illud , vicis & oppidulis siquentibus habitatum , legunt : ac , toto itinere , quæ curtebant , direptis , tandem Kingornum veniunt . Scoti , ut eorum cursum remorarentur , Desertum opidulum (id loco nomen est) cum paucis infederunt . Hic per viginti dies , cum quotidie levia prælia confererentur , Galli , quam non poterant in hominos , nam in parietes effuderunt : villamque Gulielmi Arcadii , Grangiam nomine , à fundamentis diruerunt . Ille , qui non ignoraret , Gallos eo , ad rusticos diripiendos , frequenter excurrere , paulo ante lucem , se in insidiis collocavit : ac , nimis adverso Labastio Allobroge cum sua centuria egresso , iam diu in insidiis occultus substitit ; dum , supra mille passus à præsidio , Galli abessent : tum demum , immisso equite , à suis eos exclusit . Illi quædam , in tali discrimine unum restare , videbatur , in rusticam villam propinquam ingressi , se maceria sepibusque ueni , conabantur . Scoti , ex superiore Gallorum crudelitate irritati , suæ salutis immemores , & dum hostem læderent (etsi nulla , præter lanceas equestres , haberent arma) prostratis , quæcumque obstabant , intro irrumpunt : ducem , recusantem se dedere , & cum eo quinquaginta milites , interimunt , cæteros Taodunum mittunt . Qui ad Desertum , veluti in statione assidua , præstant , Cuprum conuenere : ex eis & aliis , qui Glascuæ erant , electi , qui , ad scribendum fœdus cum Anglis , Bervicum mitterentur , cuius hæc præcipuæ leges fuerunt , Uti adversus peregrinos , si qui in Britanniam , belli faciendi causa , descenderent , utrique alteris auxilia mitterent , Scotis in Anglia , Anglis in Scotia militantibus Angli stipendium solveret : Præda de hoste capta Anglis , oppida & arces statim antiquis dominis redderentur : Scoti obsides darent , qui , durante matrimonio Regis Galli cum Regina Scota , atque eo dirempto , unum annum in Anglia manerent . Hæc Bervici acta , xxv i i . die Februarii . M. C I O . IO . D . Lx . illud Angli magnopere Scotos monuerunt , ne , antequam amicorum auxilia venirent , prælia cum hoste decernerent , ac in summæ rei discrimen venirent : magnopere enim proceres Anglorum metuebant , ne Scotorum præferuida ingenia in errorem inemendabilem universam rem præcipitarent . Galli interea , Desertum ac Vemium depopulati , inter se disceptare cœperunt , rectane ad hostem , an secundum littus ad Fanum Andreae , atque inde Cuprum ducerent . Posterior sententia placuit , quod , propter ingentes nives , viarum confusis vestigiis , equites , sine magno incommodo , per mediterranea duci

duci non possent. Igitur, cum paulum secundum mare essent progressi, atque ad promontorium, quod Kinragium, hoc est, rupis caput, aut finem appellant, esset perventum, quidam conscendentes, unde in mare longissime prospectus erat, renunciarunt cum magna lætitia, octo majoris formæ naves conspici. In illis, Galli universi pro certo, quod jam diu expectaverant, habentes, auxilia ad se advehi, eas ingenti, ut mos est, sonitu tormentorum æneorum consalutarunt, ac, sese mutuo invitantes, aliique aliis congratulantes, cum diem ibi transigere cum summo gaudio, statuunt. Nec ita multo post, navicula una & altera, ex adverso Lothianæ littore appulit: ab eis (ut qui, inter transmittendum, cum vectõribus navium externarum collocuti fuissent) rescitum est, Anglicam eam classem esse: præterea rumoribus ferri, copias eorum terrestres non procul à Scotorum finibus abesse. Fit subita animorum mutatio: & immatura lætitia in metum & trepidationem est versa: statim, sublatis signis, pars Kingornum, alii Fermelinodunum, plurimis præ festinatione impransis, retro properant: metuebant enim, ne, præsidio, quod Lethæ reliquerant, extincto, ipsi ab hostibus, undique circumfusis, opprimerentur, antequam, vires omnes in unum contrahere possent. Hoc toto itinere, è Papanis, qui se frequentes eis conjungebant, plures, quam ex hostibus, exuebant bonis: nam hostium fere opulentiores fortunarum suarum bonam partem in loca longinqua periculo subdlexerunt: si qui vero sua non asportarant, præfecti Gallorum, non modo præsentis successu elati, sed auxiliis etiam, quæ, de die in diem, è Gallia expectabantur (confisi, se perpetuos illarum regionum dominos fore) villas opulentiores, omni commeatuum genere abundantes, in suam peculiarem prædam, in spoliatas reservabant: Papani vero, aut crebris honoratiorum invitationibus, amicitiaæ specie exhauriebantur, aut clam à milite suppilabantur, aut in reditu, cum magna commeatuum esset penuria, etiam, non sine ludibrio, palam spoliabantur, Gallis acerbe exprobrantibus eorum, in præliis, ignavam operam, & in amicorum inopia sublevanda, avaritiam: quæ res, quantum à perfidia abessent, ipsos judicare, jubebant. Hæc superbia contumeliosa, cum rapacitate conjuncta, multorum animos à studio Gallicæ factionis avertit: nec multo post, Fisanis, partim hostium metu, partim sociorum injuriis coacti, Ecclesiæ instauratæ nomina dederunt: ac demum longinquæ regiones

ab exteris

ab exteris populariter defecerunt : nec minus acres se ostenderunt, in Gallorum tyrannide reprimenda, quam reliqui Scoti, in sua Religione asserenda. Iam Ver appetebat, & utraque pars festinabat, sua in unum locum auxilia contrahere. Comes Martignus, strenuus & nobilis adolescens, ad mille pedites, & paucos equites, duabus navibus, à Gallia advexit: ipse cum milite statim descendit: naves, de nocte, à Scotis fuerunt captæ. Eisdem si re diebus, Marchio Elbevi, Regentis frater, qui, octo navibus, pecuniam & auxilia portabat, partim metu impulsus, mari navibus Anglis pleno, partim tempestatis adversæ excusatione usus, unde solverat, revertis est. Et nova classis Anglica ad priorem est missa, ac, toto freto volitantes, Ketham insulam obsessam tenebant, & Letham omnibus maritimis commoditatibus prohibebant. Interim libertatis vindicum, qui Fisæ præsidebant, Principes Perthum profecti, & cum Huntillæo triduum ibi collocuti, facile totam eam Scotiæ plagam, quæ ad Septentriones versa est, sibi adjunxerunt: edicta paulo post proposita sunt, ut ad finem Martii frequentes adessent. Ad id tempus, universi fere Ecclesiæ instauratæ principes Limnuchum convenerunt: inde Hadinam profecti, ad Calendas Aprilis, Anglis occurrerunt. Erant, in Anglorum exercitu, supra sex peditum, duo equitum millia: proxima nocte, ad Præstonum castra posuerunt. Eodem die, Regens, jam propius admoto periculo, ut ab incertis belli casibus abesset, se, cum paucis domesticis, in arcem Edimburgensem recepit. Præerat arci Ioannes Areskinus, vir & innocentia, & diligentia spectata: ejus autem custodiam, ex publici Concilii decreto (ut jam antea demonstratum est) acceperat, ea lege, ut eam nemini, nisi ejusdem Concilii jussu, redderet: Hanc cum, Galli suis rationibus opportunam viderent, multa sæpe moliti sunt, ut ea dolo potirentur. Ille, etsi nec animum eorum erga se ignoraret, arcemque ita communisset, ut, à vi doloque, esset securus, ac omnia sedulo caveret, Regentem tamen excludere tali tempore, nolebat: id autem, in ea recipienda diligenter providit, ut ipsam & arcem in sua potestate semper haberet: nec proceres, qui liberandæ patriæ erant duces, etsi sæpe antea Regentis animum, adversus causam quam susceperant, obstinatum sensissent, tamen, præsentem occasionem prætermittendam, censuerunt: si forte aut belli propius admoti metus, aut ex longinquis auxiliis spes incerta eam, ad quietiora consilia, inflecterent. Igitur collecti ad Dalkeithum factionis principes ita scripserunt: Sæpenumero ante, per
litteras

literas nunciosque, à te contendimus, ut milites Gallos, qui, jam alterum annum, infirmam plebeculam intolerabilibus malis premunt, ac populum universum in miserimæ servitutis formidinem conjecerunt, tandem aliquando hinc amandares, nosque hoc metu liberares: verum cum justis precibus apud te nil promoveremus, coacti fuimus, apud Reginam Anglorum & Regni finibus maxime propinquam, condicionem nostram deplorare, & auxilium implorare, ad peregrinos, servitutem nobis intentantes, armis (si aliter nequeamus) expellendos: illa vero quanquam nostris calamitatibus permota causam nostram susceperit, tamen, ut erga Reginæ nostræ matrem nostro fungere-mur officio, & à Christiano sanguine fundendo, quoad fieri posset, abstinere-mus, & vim armatam tum denique experire-mur, cum, aliter jus nostrum obtinere, nequiremus. Adhuc, nostræ modestiæ esse, putavimus, te iterum rogare, ut Gallicas copias, cum præfectis & ducibus, quamprimum hinc emigrare, jubeas: id autem ut commodius confici possit, Regina Anglorum, non modo tutum ut sit iter per suum Regnum, præstabit, sed &, classe sua in Galliam transportandos, curabit. Quæ condicio si rejiciatur, nos Deum & homines testamur, nulla nostra malitia aut odio, ad arma itum, sed invitos, & mera necessitate coactos extrema experiri remedia, ne statum publicum, nos ipsos, fortunaque nostras, & posteritatem omnem in ultimas calamitates præcipitare-mus. Neque tamen, quanquam gravissima patiamur, & graviora instent, ullum periculum nos coget, ab officio, erga Reginam nostram, discedere, aut Regi, marito ejus, ulla in re, quæ non ad vetustæ libertatis interitum, aut ad nostrum posterorumque nostrorum exitium pertinebit, resistere. Te autem, Princeps benignissima, iterum atque iterum rogamus, ut, expensa nostræ postulationis æquitate, & quæ ex bello sequi possint, malis, & quam huic tuæ filiæ Regno gravissime affectæ, necessaria sit quies, justis precibus te non gravatim accommodes. Id si feceris, & jucundam tuam moderationis memoriam apud omnes nationes relinques: & maximæ partis Christianorum consules tranquillitati. Vale, Dalkethi I v. die Aprilis, M. D. L X. Sexto Aprilis die, cum Angli secundum mare appropinquarent, Galli, circiter mille & trecenti, Letha egressi, collem, ubi planities desinit, modice assurgentem occuparunt, quod, ibi Anglos castra metaturos, existimarent. De loco aut capiendo, aut retinendo, supra quinque horas acerrime dimicatum est, non

non paucis utrinque cadentibus : tandem , Scotis equitibus magno impetu in densissimam Gallorum aciem irruentibus, repida fuga in oppidum fuerunt compulsi : id modo , quo minus omnes à suis exclusi perirent , obstitisse visum est : quod Angli equites paulo tardius , quam convenerat , erant emissi. Tentata, post hæc, frustra sunt colloquia, Anglis inducias aspernantibus, & per excursiones, levia, nec tamen incruenta, certamina miscentibus, quæ commemorare non est operæ precium. Ad undecimum Calendas Majas, Ioannes Monlucius, Vallentiæ Allobrogum Episcopus, primum in castra Anglorum, inde in castram Edimburgensem, ad Regentem, est deductus: cum ea biduum collocutus, rediit ad Scotorum proceres: nec tum ratio concordia cum eis iniri potuit: quod Scoti in eo constanter perstarent, ut peregrinus miles domum remearet. Post hæc, Angli, cum, ob intervallum, quod castra dirimebat ab oppido, globorum impetus evanesceret, ac ictus prope invalidi conciderent, castra trans Letham fluvium propius oppidum locant, unde certior è propinquo nocendi esset facultas, & cum hoste frequentius comminus congredierentur. Pridie Calendas Majas, circiter duas horas ante Solis occasum, ignis fortuitus partem oppidi corripuit, ac, violentia ventorum adjutus, ad proximam usque lucem, in tecta sæviit, lateque stragem dedit: ac, partem horreorum publicorum amplexus, nonnihil commensus absumpsit. Nec, in hoc tumultu, Angli sibi defuerunt: nam & majoribus machinis in eam partem obversis, vulgus, ab incendio restinguendo, prohibebant, & fossas ingressi, altitudinem murorum aliquot in locis sunt dimensi: & nisi Galli, initio tumultus, insidias veriti, frequentes in muros conscendissent: ac, ne quid in tali trepidatione acciperetur cladis providissent, ea dies bello finem allatura videbatur. Ad IV. Nonas Maii, Angli in molas aquarias, quæ juxta oppidum erant, ignem injecerunt: alteram ante lucem, postridie alteram absumpserunt, incendio frustra Gallis opem ferre conantibus. Nonis Maii, cum obsidentes, scalis undique admotis, aditum tentassent, ob scalarum brevitatem, cum multis vulneribus repulsi fuerunt, centum sexaginta suorum amissis. Proximum triduum, cum summo labore & periculo, Galli, muris reficiendis, dederunt, Anglis in eos assidue, sicubi frequentes vidissent, jaculantibus. Hoc successu, Papani immodice elati, jam sibi, discedentibus Anglis, & obsidione soluta, finem belli promittebant. Verum Angli & Scoti, nihil,

ob hanc offensionem, animo demissiores, alteri alteros ad constantiam sunt hortati: & Angli, se expectaturos, pollicebantur, donec ex Aula, de voluntate suæ Reginæ, certiores fierent. Sed interim Ducis Norfolkicæ literæ vehementer omnium animos confirmarunt: scripsit enim ad Grajum, qui in castris summum habebat imperium: ac iussit, obsidionem continuare militem autem ei non defuturum, quandiu in sua provincia esset, qui arma ferre posset (ea autem, latissimis finibus, inter Tuedam & Trentam patebat) ac si res posceret, se in castra venturum promittebat: idque ut certius confirmaret, suum tentorium eo missum in castris tendi, iussit, ac intra paucos dies, duomillia militum subsidio misit: atque ita, omni memoria danini accepti ex animis expulsa, cum summa alacritate bellum velut renovatur: & quanquam creberrimis excursionibus configaretur, nulla fere, ex eo tempore, Gallis fuit secunda. Interea, Regina Anglorum Gulielmum Cecilium, hominem doctum & prudentem, & cujus consilio tum maxime res Anglica innitebatur, & Nicolaum Vottonum, Decanum Eboracensem, qui, de pace, agerent, in Scotiam misit. Hi iussi, cum Randano & Monlucio Gallis, de pacis legibus, consilia conferre: Reges enim Gallorum non credebant, è sua esse dignitate, in æquam disceptationem, cum civibus suis venire. Hujus colloquii fama in causa fuit, ut, controversiis veluti jam transactis conventus in mensem Julium indiceretur. Regina vidua interea, in arce Eduburgensi, quarto Idus Junias, decessit, morbo simul & incero confecta. Mors ejus varie mentes hominum affecit: nam & apud quosdam eorum, quibuscum armis contendit, non mediocriter sui desiderium reliquit: erat enim singulari ingenio prædita, & animo ad æquitatem admodum propenso: gentesque ferocissimas, & extremos Insularum cultores, virtute & consilio pacaverat. Sunt, qui, nullum ei futurum cum Scotis bellum, crederent, si suo ei ingenio uti licuisset: ita enim se moribus eorum accommodabat, ut, omnia sine vi facile confectura, videretur: etsi enim nomen imperii penes eam esset, neque virtutes, loco tam sublimi dignæ, abessent, tamen, precario tantum dominari, videbatur: ut cui de summis rebus responsa, velut oracula, erant è Galliis expectanda: Gufiani enim, quorum tum immodica in aula Gallica erat potentia Scotos peculiare suæ familiæ Regnum destinabant: auctoresque forori erant, ut, in causa Papanæ religionis asserenda, asperior esset, quam, aut ipsius natura, aut illa tempora ferre poterant: quod ipsa frequenter

uenter non cœlabat: affirmabat enim, si sui arbitrii res esset, non se desperare, condicionibus non iniquissimis, dissidia communi posse. Erant, qui, hæc eam populariter magis jactare, quam ex animi sententia existimarent dicere: neque solum, illa eo pertinere, crederent, ut culpam, vel invidiam rerum secus gestatum à se auerteret: sed ut, prætextu consilii petendi, moras interponeret dum peregrina accerferet auxilia: & Scotorum inuictus vehementes, cedendo, contunderet, & tractu temporis eorum iram languescere, sineret: simul, quod putaret, eorum cœtus voluntarios, semel atque iterum solutos, non facile rursus in una castra posse cogi: quippe, qui hominum essent, sine stipendio, sine certo imperio militantium. Hujus autem simulationis, in Regina, certissimum fuisse indicium, in promissis inconstantiam, ut quæ non, ex præscriptis condicionibus, induciarum finem expectaret, sed, qualicumque emolumentum specie oblata, bellum, ex sua unius libidine, resumeret. Næc desunt, qui, omnium, quæ auare aut crudeliter facta sunt, quæ fraude, aut calumnia attentata sunt, culpam in eos referant, quorum consilio in rebus gerendis, utebatur: erant enim ab initio, cum eum, quem tenuerat, magistratum suscepit, Galli consultores adjuncti: Regis Gallorum Legatus Osellius, homo celeris & vehementis iræ, cætera vir bonus, & pacis bellique artibus juxta eruditus: quique ad juris æquitatem potius, quam ad Gusiæ norum libidinem, sua consilia dirigeret: additus ei fuerat Rubeus quidam, causidicus Parisiensis, ad juris controversias, sicuti opus esset, discipulandus. Is cum, in administratione publica, omnia ad mores & leges Gallicas (tanquam ea demum recta esset Reipublicæ regendæ ratio) quam poterat proxime, conformare vellet, suspicionem rerum novandarum in se transtulit: & communis fortasse cum aliis, criminis invidia prope solus flagrabat. Atque hi nihil immedicabile peccabant. Sub finem belli, tres, distincti suis limitibus, duces militarem rem tractabant, è familia Lucemburgica, Comes Martigius, qui & Dux postea Stamparum fuit: & Labrossius, equestri loco natus, sed qui magnum in re militari usum habebat: tertius iis additus erat Ambianensis Episcopus, aliquot Sorbonicis Doctoribus comitatus, quasi verbis, non armis, de dominatione cernendum esset. Horum trium omnia consilia ad apertam tyrannidem spectabant. Martigius auctor erat, ut in omnia loca, Lethæ vicina, ferro & igne sæviretur: ut soli vastitas, & rerum necessariorum pœnuria Scotos ab obsidione prohiberet. Sed,

ex eo consilio, pacatis hominibus & alioqui pauperibus, & majore ex parte Papanis, exitium parabatur: & nullum ad obsequium redundabat emolumentum, com meatus enim, aperto mare abunde ex omnibus Angliæ Scotiæque locis maritimis, in castra obsidentium subvehi poterant: clades autem ex vastatione agrorum, non minus ad Papanos, quam ad Religionis veteris cultores pertinebat. Labrossius censebat, omnem, sine discrimine, Scotorum Nobilitatem esse extinguendam: in eorum autem prædiis mille Cataphractos equites, Gallos, collocari posse: reliquam multitudinem, servorum loco, habendam. In hoc consilium, literis eius ad Gallum interceptis, divulgatum, mirum, quantum Gallorum odium, jam aliis de causis natum accessit. Ambianus autem Episcopus non modo Romanæ causæ minus æquos, sed etiam Gallorum partibus minus, quam ipsi censebat æquum, addictos, indicta causa agere, rapere, trucidare, jubebat: Gallosque milites graviter increpabat, quod, sui Regis inimicos palam omnium oculis impune se ostentare paterentur: unum etiam nominatim designabat, Gulielmum Metellanum, juvenem nobilem & eruditum, quem, quia Scoti bonici rationibus refellere non poterant, ferro Episcopus tollere destinabat: ejusque Gallis militibus vitam exprobrabat, & mortem commendabat. Id ille cum rescisset, captato tempore, se à Gallis subduxit, & in Scotorum castra venit.

LIBER DECIMUS SEPTIMUS

PAUCIS, post mortem Regentis, diebus, induciis in breve tempus factis, ad audiendos Legatos qui ut de concordia agerent, è Gallia & Anglia ad venerant, ex utraque gente, primores congressi sunt. Hi quo minus quequam conficere potuerint, obstiit maxime concordia, quod Galli, qui, superiore hieme magnam e locis vicinis prædam comportaverant, discedere, nisi salvis impedimentis, recusarent. Id cum obtineri non posset, eruptiones rursus multo quam antea, ferocius factæ sunt: secundæ Franciæ minus secundæ: tandem, cum omnes belli tæderet, nec amplius pacis cupiditas dissimulari posset, iterum, ad colloquia Legati utrinque convenerunt. Quæ animos maxime ad studium pacis inflecterent, hæc erant. Galli, omni spe auxilii præcisa, com meatibus indies arctioribus, ac non diu suffecturis, prope

in extremam desperationem erant coniecti : & Angli, diuturna obsidione fessi, nihilominus, quam Galli, inopes omnium rerum, finem belli cupiebant : Scoti etiam, ut qui sine stipendiis militabant, ideoque difficilins in castris contineri poterant, libenter concordiam mentionem audiebant. Ita, maximo tandem omnium consensu, octavo die Iulii, anno, ab humani generis redemptione, M. D. L X. pax est promulgata, his fere legibus, Ut Galli, intra vicesimum diem, salvis impedimentis, enavigarent : & cum in presentia navium illis copia, ad tantam multitudinem transportandam, non suppeteret, ut naves ab Anglia mutuo acciperent, relicti interim obsidibus, usque ad classem reditum : Ut, Letha Scotis reddita, ejus muri diruerentur : Et munitiones, nuper à Gallis ad Lumbarum ædificatæ, complanarentur : Ut, his (uti conventum erat) peractis, Angli statim copias reducerent : Ut Maria, Scotorum Regina, consentiente Francisco marito, lege lata, sanciret oblivionem omnium, quæ per Scotorum proceres gesta, aut attentata fuerant, à decimo die Martii, M. D. L X. usque ad Calendas Augusti, M. D. L X. eaque sanctio in proximo publico Scotorum conventu (qui, in mensem Augustum dilatus erat) approbaretur : eique conventui habendo, Francisci & Mariæ Regum consensus accederet : Ketham insulam & Dumbarum arcem sexaginta Galli custodirent, ne Regina, totius Regni possessione dejecta, videretur. Post hunc externi militis discessum, usque ad Regiæ reditum, summa fuit ab armis tranquillitas : Conventus Ordinum Edimburgi cœpit haberi, in quo, de Religione sincera promovenda, potissimum est actum : ea decreta in Galliam sunt missa, ut Regina eis subscriberet : magis, ut ejus animum nudarent, quam quod quicquam impetrare, sperarent : missi in Angliam Legati, qui, ob auxilium tempore tam necessario latum, gratias agerent. Nec multo post, in aulam Gallicam venit Jacobus Sandelandius, Rhodienſis collegii eques, & à factionum discordiis adhuc liber, qui, ante acta purgando, motus animorum, ex bello residuos, leniret : & omnes stabilientiæ concordie rationes tentaret. Sed in tempora longe turbulentissima ejus adventus incidit : nam Gufianorum in manu tum res Gallica erat : qui, postquam se animadverterunt blanditiis & minis parum proficere, vi & armis adversam factionem opprimere, conabantur : & in quos sectæ diversæ crimen competere non poterat, eos proditi Regni fecerunt reos. Jam Rex Navarra, perpetuæ custodiæ erat damnatus : & frater

ejus, Princeps Condæus, morti addictus : Annas Momorantius, duoque sororis ejus filii, Gaspar & Franciscus, Collinii, & propinquus eorum, Carnutum Vicedominus, cædi destinabantur : præter eos, supra decem millia reorum in tabulas erant relata. Ad hæc, omne terroris genus oculis & animis offundebatur : urbs Aurelia plena peditum : in agris equitum præsidia passim collocata : omnes viæ publicæ stationibus eorum infestæ : judicia exercebantur, per paucos in Aula, de hominum honestissimorum vita, fortunis, & fama : omnes Sacrarum ædium, omnes, per murorum ambitum, turres, occlusis luminibus, ostiisque, adversus vim, firmatis, in usum carcerum erant præparata : rerum capitalium judices etoto Regno convocati. Ratio suppliciorum sume adorum ita erat constituta, ut, simul ac Ligeris, glacie soluta, navigabilis esset, Rex Chinonem, ad ostium Vienne fluminis in agro Pictorum, secederet : Gusi cum paucis, ex præscripto Concilii aulici (cujus si principes essent) pœnas exigerent. Inter hæc, Sandelandius in Aulam venit, non tam præteritorum veniam precabundus humiliter, quam ad cives suos, tumultuum causis in Gallos rejectis, purgandos. Gusiiani, in eum asperrime coorti, increpabant, quod homo, sacre militiæ addictus, mandata rebellium, pro hæresi illa execrabil, quam tum maximus omnium gentium consensus, in Concilio Tridentino, damnarat, perferenda suscepisset : Plerique etiam non jam stultitiam, sed insaniam Scotorum mirari, qui pauci, & inter se discordes, atque bellico apparatu, sed maxime pecunia, destituti, Regem tam potentem, & ab hoste externo quietum, ultro lacefferent. Inter hos indignantium fremitus & minas, Rex in morbum repente incidit : Legatus sine responsione dimissus est : nuncijs autem eum, de morte Regis, Luteciæ, ad Nonas Decembres, apprehendit : inde, meliore in reliquum spe, domum properat. Fama, de morte Regis divulgata, tam Scotorum animos, periculorum imminentium cura suspensos, erexit, quam univrsam Galliam factionibus & seditionum domesticarum veneno implevit. Iacobus, Reginæ frater, Scotia jam, per mortem Francisci, omnino à Gallorum dominatu libera, quanta potuit celeritate, ad Reginam contendit : quæ, marito vidua, in Lotharingiam cum avunculis concesserat : sive secretum suo dolori quærens, sive muliebri æmulatione, ut à locu procul abesset : quæ, socordia Antonii Borbonii, Regis Navarræ, freta, totam Regni administrationem paulatim in se detinebat. Ibi Iacobus, ejus frater, rebus in Scotia pro tempore pacatis,

C I O. I O.

L X I.

catis, eam convenit, ac multis sermonibus ultro citroq; habitis, Regina ostendit, sibi in animo esse, in Scotiam proficisci diemq; præfinivit, ad quem se expectari vellet, avunculis etiam in eam partem pronioribus: magna enim, ante Iacobi adventum, ea de re, deliberatio fuerat: plerisq; causantibus itineris difficultatem, præsertim, Regina Anglorum non satis æqua: deinde, ad homines barbaros, & natura seditiosos, eam proficisci, qui nec virorum imperiis satis obedienter pareant. Exempla ante oculos eam habere recentia patris, matrisque: quos cum, palam opprimere, vel non auderent, vel non possent, variis artibus ad desperationem adegerint: apud quos assidue, vel de honore, vel de vita periculum esset subeundum. Contra, differebatur à peritis rerum Scotticarum, sæpius Regum, quam civium culpa, seditiones illic ortas, dum Regnum, quod, ab extremis usque temporibus, semper fuerat legitimum, ad infinitam & liberam legum potestatem, reducere conarentur: eamque, quam gens bellicosa magis, quam opulenta, tolerare non posset: Reges autem omnes, qui, jus populi imminuere, non tentassent, non solum, ab inimicis & populi tumultibus, fuisse tutos, sed in summa civium charitate ab hostibus fuisse invictos, &, apud externos illustres, regnasse: Potentissimam, ac fere solam, in præsentia, pacandarum rerum esse rationem, ne quid in statu Religionis receptæ mutaretur. Hæc palam utrinque jactabantur: sed apud propinquos aliæ potentiores erant causæ. Avunculi qui, rebus in Gallia turbatis, magis magnas, quam honestas spes agebant, Reginam absentem arbitrabantur magis in sua potestate futuram, quam, si in Gallia maneret: ejusque matrimonii spe vicinis Regibus ostentata, se multorum amicitias complexuros, & opera usuros: interea, è suæ factionis hominibus, aliquem rebus administrandis in Scotia præfuturum. Accedebat ad hæc, Reginæ voluntas, cui omnino decretum erat, redire ad suos: marito enim rebus humanis defuncto, socru (quæ res moderabatur) alieniore, viliorem se videbat in regia futuram: & quanquam non adeo diu Regno assueverat, moleste ferebat mulier adolescens, ætate florens, & animo elato, se in ordinem redigi: quamlibet enim in imperio malebat fortunam, quam alioqui opulentissimam: nec certe admodum honorificam sperare poterat, Gufianorum potentia ab adversis partibus, primo impetu, labefactata. Nec minimum, ad hæc, momentum addiderunt Iacobi fratris adhortationes, & pollicitationes, omnia eam domi pacata reperturam: præsertim, cum is esset,

esset, cujus fidei se maxime tuto posset committere, natura fra-
 ter, & qui, ab adolescentia, magnis rebus, summa fortitudine &
 felicitate gestis, apud omnes gloriam & auctoritatem compa-
 rasset. Regina his rebus intenta, Noalius, Senator Burdegalensis,
 qui, è Gallia missus, paulo post finem publici conventus, in Sco-
 tiam venerat, rejectus est in proximum Concilium, quod, de pu-
 blico statu ordinando, ad XI I. Calendas Junias indictum fuerat.
 Sed cum, ne tum quidem proceres qui ad diem frequentes con-
 venerant, sederent, quod adhuc, de Reginae voluntate, erant
 incerti: interim Jacobus Stuartus, è Gallia reversus, a Regina di-
 ploma attulit, quo conventus habendi, ac statuendi, de rebus
 in publicum utilibus, jus eis faciebat: tum demum, legatus
 Gallus est auditus. Legationis capita hæc erant, Ut vetus cum
 Gallis fœdus renovaretur: Novum, cum Anglis solveretur: Sa-
 cerdotes, unde erant dejecti, ut, bonis redditus, restituerentur.
 Ad hæc responsim. Quod ad fœdus Gallicum attinet, se nulla
 in re ejus violati sibi conscios esse: contra, multipliciter à Gal-
 lis fuisse neglectum: maxime vero nuper, in oppugnanda pu-
 blica libertate, cum populum, antea amicum, nullius sceleris
 compertum, in miserrimam servitutem redigere attentarent.
 Fœdus vero, cum Anglis, solve se non posse, nisi omnium
 ingratisimi velint haberi: & beneficium maximum gravissimo
 maleficio compensare, & adversus liberatorum suorum salu-
 tem, conjurare. Demum, quod Sacerdotum restitutionem pe-
 rat, quos ille Sacerdotes appellat, eorum se neque munus ullum
 nec ulum, in Ecclesia, agnoscere. In eodem illo Concilio, factum
 est decretum, de omnibus Monachorum cœnobiis demolien-
 dis: ac statim in omnes partes sunt dimissi, qui imperata perficerent.
 Rebus (uti dictum est) in Gallia, ad profectioem, com-
 paratis, Reginae amicis intimis, penes quos summa consiliorum
 erat, visum est, ut de Religione, in præsentia, res in totum dissi-
 mularetur: quanquam non deerant, qui, impotentibus consi-
 liis, ad cædem eam armarent. In primis, Durius, Abbas Fernel-
 linoduni, & Ioannes Sinclairus, nuper Brechinensis designatus
 Episcopus. Ad ea autem consilia ipsa, & natura & propinquorum
 impulsu, adeo erat prona, ut ab invita aliquando erumperent
 minæ, quæ, exceptæ in Aula, ad populum perferebantur: palam
 etiam inter familiares jactitabat, se propinquæ suæ, Mariæ, Re-
 ginæ Anglorum, exemplum imitaturam. Igitur summa consi-
 liorum eo tendebat, ut suæ factionis homines, in præsentia, spe-
 aleret: adversarum partium sectatores paulatim deprimeret: de-
 inde,

inde, confirmatis jam viribus, in tempore animum expromeret. Id autem non adeo difficile videbatur, Concilio Tridentino non ita pridem inchoato, specie quidem, ad restituendos collapsos Ecclesiæ mores: revera, ad Evangelii professores eliminandos, quod postea, ex Concilii secretioris decreto, est declaratum. Ad hæc, avunculi Reginam vehementer animabant, vires Papanæ factionis demonstrando cui dux, ex Concilii decreto, futurus esset Franciscus, fratrum Gulianorum natu maximus: interea Carolus Cardinalis, inter tot publicas curas, sui non oblitus, consulebat Reginæ, ut supellestem, mundumque muliebrem, magni precii, velut in alium orbem transitura, apud se deponeret, donec, de sui itineris eventu, certius cognosceret. Illa, facile intellecta fraude, ut quæ hominis ingenium probe nosset, respondit, cum se periculo committeret, non videre, cur mundo magis, quam sibi, caveret. His ita decretis, mittitur in Angliam, ad Reginæ voluntatem explorandam, Osellius. Is, honorifice ab Angla receptus, ac statim in Galliam remissus, refert Reginæ Scotorum, Si per Angliam transire vellet, nullum eam officium, quod vel à propinquis, vel ab amicis expectari deberet, desideraturam: seque, maximi beneficii loco, id habituram: Sin declinaret suum congressum, contumeliæ loco accepturam. Præterea, classem satis amplam ornaverat Angla, specie piratas persequendi: id alii interpretabantur factum, ad Reginam Scotorum excipiendam, si, se invita, transire conaretur. Unam autem illi navem, in qua navigabat Comes Eglentonii, Londinum pertraxerunt, ac brevi liberam dimiserunt. Sed qualecunque fuerit, in classe paranda, consilium, fortuna, si quid intentabatur periculi, discussit: nam, triremibus Gallicis in altum eVectis, caligo, per aliquot dies, est secuta, donec in Scotiam, ad duodecimum Calendas Septembres, applicuerunt. Fama, de Reginæ adventu, passim divulgata, quicquid erat Nobilitatis, ex omnibus Regni partibus, passim accurrit: partim, velut ad spectaculum publicum, partim, ut reditum gratularentur: convenerant & nonnulli, ut officia sua, erga absentem, commemorarent, gratiamque ejus statim occuparent, aut inimicorum calumnias prævenirent: non pauci, ut, ex initio novi Regni, auspiciam de rebus futuris captarent. In his tam variis animorum motibus, omnes ex æquo, suam Reginam videre, cupiebant, post tam varios fortunæ utriusq; eventus, velut ex insperato, sibi oblatam: ut quæ, inter sævissimas bellorum tempestates, patre, intra sextum quam nata erat diem, orba, matris quidem,

dem, lectissimæ sceminæ, summa diligentia educata: sed inter domesticas seditiones, & externa bella eorum, qui plus possent, prædæ relicta, & antequam sensum habere malorum possent, omnibus fortunæ sævientis exposita periculis: & patria relicta, velut in exilium relegata, inter hostium arma & fluctuum violentiam, ægre servata. Ibi quidem, fortuna paululum blandiente, matrimonio quidem illustri aucta: sed velut ostentato magis, quam exhibito gaudio, extinctis matre viroque, in luctum & orbitatem rejecta, novo, quod acceperat Regno amisso, vetere prope incerto. Commendabatur etiam, præter discriminum varietatem, excellentis formæ bonitate, & maturescens ævi vigore, & ingenii elegantia: quam vel auxerat, vel certe, falsis virtutum coloribus, gratiorem fecerat aulica educatio, minime quidem illa sincera, sed, ad honesti quandam similitudinem, adumbrata: & quæ naturæ bonitatem studio & placendi cura, deteriorem faceret: & virtutum semina delinimentis voluptatum retunderet, quo minus ad maturos fructus pervenirent. Hæc ut in vulgus grata erant, ita perspicaciores minime fallebant: sed mollis adhuc & flexilis ætas, rerum usu, putabatur facile corrigi posse. Incidit, inter has gratulationes, levis quidem offensio, sed quæ altius in utriusque factionis animos penetravit. Nam cum Regina ita cum Nobilitate convenisset, ut, in statu receptæ Religionis, nihil commutaretur: nisi tantum, suæque familiæ una permitteretur Missa, eaque privata: ad eam adornandam, dum apparatus per Aulam in Sacellum ferretur, quidam è turba, cereos arreptos confregit, ac, nisi, interventu modestiorum, conatus ille fuisset discussus, reliquus omnis apparatus fuisset disiectus. Ea res varie in vulgus accepta, quibusdam id facinus, ut nimis audax, culpantibus, alius, patientiam hominum tenuari, quid ferre posset, interpretantibus: quibusdam censentibus, atque etiam clamantibus, ut pœna, quæ in sacris literis, adversus idololatrias, est sancita, Sacerdos plecteretur. Sed hic statim, in ipso ortu, motus per Iacobum, Reginae fratrem, est compositus, Georgio Gordonio vehementer, sed clam, indignante: is enim, in omnes turbandarum rerum occasiones intentus, hic locum gratiæ patere arbitratus, Reginae avunculis (qui aderant) conventis, pollicitus est, quicquid ultra Caledonios est regionum, ad veteres ceremonias reducturum. Id illi cum suspectum haberent, ut qui de hominis ingenio multa aliunde audissent, veriti, ne sine ullo effectu tempestatem novam excitarent, ad Iacobum, Reginae fratrem,

trem, rem detulerunt. Quod reliquum fuit ejus auni, dimissis honorificè Gallis, qui Reginam, officii gratia, comitati fuerant, ludis & conviviis transactum: unus ex avunculis, Elbevii Marchio, est retentus. Inter hæc, Gulielmus Mætellanus junior, Legatus in Angliam missus, Reginam ejus gentis (uti mos est) officiose salutavit suæque animum erga eam, studiumque pacis & concordiae servandæ demonstravit: tum litteras procerum Scotorum ei porrexit. In iis, inerat superiorum officiorum benigna commemoratio, benevolentiaque plena. Ab Angla autem magnopere petebant, Ut, erga suam Reginam, amice & humaniter, & publice & privatim, se gereret: Ut, officiis provocata, non modo in amicitia inita libenter perseveraret, sed arctioribus, si fieri posset, vinculis eam in dies connecteret: Se, pro sua voluntate & studio, inter vicina regna perpetuandæ concordiae nullam occasionem prætermittiros. Unam, & certissimam esse rationem, quæ omnium dissidiorum veterum oblivionem afferret, & fontem discordiarum in posterum exhauriret, si Regina Anglorum, decreto publico universi populi, statueret, ac ipsa sua auctoritate confirmaret, secundum se, suosque (si quos gigneret) liberos, hæredem Anglici regni jure esse Reginam Scotorum. Id decretum curæquum esset, & ex usu universæ Britanniae, cum Legatus, pluribus argumentis, disseruisset, adjecit, neminem, in eo perficiendo, diligentia & studio ipsam, ut quæ genere maxime esset propinqua, præcedere debere: eamque benevolentia & officii declarationem ab ea Scotam sperare. Ad hæc, Angla: Aliam expectabam, inquit, à Regina vestra legationem: Miror enim, ei è memoria excidisse, quid, ante suum è Francia discessum, post longam flagitationem, tandem promiserit: ut videlicet fœdus, Lethæ transactum, ratum haberet, & confirmaret: qua de re, certum mihi responsum erat pollicita, ubi primum ad suos redisset. Iam satis, mihi verba dari, sum passa: Iam certe tempestivum erat (siquidem suæ dignitatis rationem habuisset) ut orationi tam benevolæ facta responderent. Ad hæc, ille, Se à Regina, paucissimis, post adventum, diebus in hanc legationem missum, antequam ullam adhuc publicorum negotiorum partem attigisset: In eo tantum fuisse occupatam, ut proceres plerosque omnes, de facie adhuc ignotos, ac tum primum salutatum advenientes, reciperet: Maxime autem omnium, ut ad aliquam certam formam statum Religionis reduceret: qua in re, quantum esset difficultatis &

tis & molestiæ, ipsa non ignoraret. Ex iis, facile tua Majestas potest intelligere, potuisse nullum, ante meum discessum, Reginae Scotorum tempus vacuum fuisse: nec homines affuisse idoneos, quos in Concilium, de rebus tam arduis, advocaret: præsertim cum, qui extremas Regni oras, in Septentriones obversas, habitent, nondum, ante meum ab Aula discessum, affuissent: præter quorum sententiam, res, tanti in publicum momenti, confici nec debeant, nec possint. Tum illa commotior. Et quid, inquit, Reginae hic erat opus consultatione, id ut effectum redderet, ad quod efficiendum, & chirographo & sigillo, se obstrinxerat. Ego, inquit ille, quid respondeam ad hæc, in præsentia, non habeo: ut, de quibus, nec mandata ulla acceperim, nec Regina nostra expectabat, ut à me nunc ratio posceretur. Illud autem ipsa facile apud te potes expendere, quam justas ipsa nunc moræ causas habeat. Post nonnihil verborum, super his rebus, ultro citroque jactatum, Regina ad gravissimum totius negotii caput reversa, hoc, inquit, in primis notavi, quod & in oratione, nomine Reginae vestræ, declarasti, & in mandatis procerum explicandis, posuisti: Commemorasti enim, ex Anglorum Regum sanguine, eam oriundam, meque naturali illo vinculo, ut proximam genere, ad eam diligendam, constringi: quam rem ego inficari nec volo, nec possum. Orbi etiam universo perspicue ostendi, me, in omnibus meis actionibus, adversus ejus salutem, aut Regni tranquillitatem, nihil attentasse: Et, qui intimos meos sensus & cogitationes norunt, multi sunt conscii, me, ne tum quidem, cum justissimas offensionum causas illa mihi præbuisset, meis insignibus usurpandis, titulumque Regni mei vendicando, nunquam tamen in animum inducere, potuisse, quin hæc odiorum semina ab aliis potius, quam ab ea, exorta crederem. Utcunque tamen hæc habent, meum, opinor, mihi viventi sceptrum non eripiet: neque liberis (si qui ex me nascentur) erit impedimento, quo minus, in meum locum succedent. Si quid autem interea humanitus acciderit, nunquam tamen illud comperiet, quicquam à me factum fuisse, quod jus, quod illa, sibi in Regnum Angliæ esse, asseveret, aliqua ex parte, lædat & imminuat. Illud autem jus quale esset, nunquam diligentius mihi expendendum existimavi: nec, ea de re unquam disquirere altius, est animus, eamque, quorum interest, quæstionem judicis disceptandam relinquo. Vestræ autem Reginae causa, siquidem justa est, illud à me pro certo expectare potest, me nulla

in re ei nocituram: ac Deum præsentem nostri sermonis arbitrum testor, me neminem secundum meipsam, nosse, quem illi præferam, aut, si res in controversiam veniat, eam possit excludere. Tu, qui competant, nosti, inquit. Quibus tandem opibus, aut qui virium fiducia, misellæ illæ tantam rem attentabunt? Deinde, non longo sermone de illis interjecto, tandem is finis fuit, ut, rem gravem & magni ponderis esse, diceret: ac nunc primum serium de ea sermonem se habuisse: itaque longiore, ad eam expediendam, spatio esse opus. Post paucos deinde dies accersito rursus Legato, Se mirari vehementer, ait, quid procerum, in ipso statim Reginæ adventu, sibi velit postulatio: præsertim, cum scirent, superioris offensæ causas nondum esse sublatas. Quid autem postulant? ut ego videlicet, tam gravi affecta injuria, absque ulla satisfactione, eis, in re tanta, gratificer? Hæc autem oratio quantum à minis abest? Istæc si pergant, illud velim cogitent, nec mihi domi vires, nec foris amicos defuturos magis, quam illis, qui meum jus tueantur. Ad hæc, ille respondit, Se, ab initio, dilucide ostendisse, proceres, ut hunc, ad concordiam publicam, aditum patefacerent, partim inductos officio, quod Reginæ suæ, & securitati tuendæ, & dignitati amplificandæ prospicere debeant: partim studio pacis publicæ firmandæ, & conciliandæ amicitia. Tecum autem ut hæc apertius, quam cum ullo alio Principe, agerent, effecit, non solum egregia tua erga illos voluntas, experiundo perspecta: sed etiam ipsorum incolumitatis ratio: quippe, qui, sibi vitæ & fortunarum omnium discrimen subeundum, intelligant, si quis Reginæ jus oppugnet, aut si quis motus armorum, inter hæc Regna, ea de causa, oriatur. Quamobrem, non injusto studio sibi teneri videntur, qui cupiunt, ut, sublatis discordiarum seminibus, solida & certa cum pace, dissidia componantur. Si quidem, inquit illa, ego quicquam attentassem, quod Reginæ jus imminueret, tum demum justa fuisset postulandi causa, ut secus facta corrigerentur. Hæc autem postulatio, ut, viva, mihi linteum sepulchrale ante oculos proponam, exemplo caret: neque simile quicquam ab ullo Principum unquam est petitum. Animum tamen Nobilitatis vestræ, in petendo, boni consulo, eoque magis, quod hinc intelligam, Reginæ suæ colendæ, ejusque dignitatem promovendi illis esse studium. Nec minus prudentiam amplector, quod & suæ securitati prospiciunt, & à fundendo Christiano sanguine, abhorrent: cui (ut fateor) parci non posset, si qua factio se objiceret,

quæ

quæ Regnum sibi vendicaret. Sed quæ tandem illa erit? aut quibus viribus freta? Sed, his omissis, finge, me ultro in eam partem propendere, ut isti postulationi assentiar. Existimasne, me procerum voluntati potius, quam ipsi Reginae id gratificationem? Verum & alia sunt plurima, quæ me ab hac transactione avocant. Primum, quod non ignorem, quam sit periculosum, hanc movere Camarinam, ac jure mihi semper abstinuisse videor, ne jus Regni in disceptationem vocarem. Toties enim jam, sermonibus multorum, jactata est controversia, de matrimonio justo, deque nothis & legitimis liberis, dum, pro ingenio, quisque aut huic, aut illi parti studet, ut & ego ipsa, ob has disputationes, hætenus ad nubendum fuerim cunctatior. Semel, cum publice coronam accepi, matrimonium cum hoc Regno inii: cujus pignus hunc annulum perpetuo fero: utcunque autem hæc se habent, quoad vixero, Regina Anglorum ero. Ego ubi defuncta fuero, in meum locum, qui jure potior erit, succedito. Ea si Regina vestra est, nulla interim in re ei obero: sin alteri jus est potius, iniquum erit postulare, ut à me. petite afficiatur. injuria. Si qua lex vestræ Reginae obest, mihi quidem ignota est, quod non libenter, hac de re, exactius disquiro. Sed si qua est, ego, cum Regnum inivi, civibus meis juravi, me leges eorum non mutaturam. Quod autem secundo loco sumeba, ex hac successionis declaratione, arctius inter nos amicitiam coituram, vereor, ne hinc sit potius odiorum seminarium. Credisne tu, me libenter funeris mei apparatus semper ante oculos habituram? Regibus hoc fere peculiare est, ut erga liberos nascendi jure sibi successuros, alieno sint animo. Carolus Septimus, Galliarum Rex, qualis erga Ludovicum Undecimum fuit? aut is rursus, erga Carolum Octavum? aut Franciscus, nuper adversus Henricum? Quo igitur animo, me verisimile est fore, adversus propinquam meam, semel hæredem judicatam? eo ipso videlicet, quo Carolus Septimus fuit, erga Ludovicum Undecimum. Accedit illud, in quo ego longe gravissimum pondus inesse, statuo. Novi ego populi hujus inconstanciam: novi quam præsentem rerum statum fastidiant: novi, quam intentos habeant oculos, in proxime successuros: scio, natura comparatum esse, ut plures (quod dicitur) Solem orientem, quam occidentem adorent. Id autem, ut aliorum exempla omittam, ex meis ipsius temporibus didici. Cum, soror mea, Maria Regnum teneret, quibus votis plerique petebant, ut, ejus in folio me collocatam, viderent? quo studio, in me provehen-

da, fe-

da, ferebantur? Nec ignoro, quibus periculis subeundis, homines eventum consiliorum suorum attentassent, si mea voluntas, ad eorum cupiditatem, adjuncta fuisset. Nunc autem iidem illi, fortasse, non sunt eodem erga me animo: non secus, ac pueri, qui, inter quiescendum, ob poma sibi per somnum oblata, exultant, mox, mane exprofecti, ac sua spe decepti, gaudium in lachrymas commutant: ita, qui me, cum Elizabeth modo vocarer, summa benevolentia complectebantur. Et si quos forte alacriore vultu eram intuita, secum cogitabant, statim, atque ego Regnum adpta essem, se, pro suæ cupiditatis potius, quam officii mihi præstiti modo, remuneratum iri: nunc vero, cum eventus expectationi non respondeat, quidam eorum non gravate novam rerum mutationem, in spem fortunæ melioris, ferrent, nullæ enim Principum facultates, quantumvis magnæ, insatiabiles hominum cupiditates explere poterunt. Quod si animi civium nostrorum erga nos languescant, aut voluntates immutentur, ob temperamentum nimis largitionibus adhibitum, aut aliam leviculam causam, quid suspicabimur futurum si certum Regni successorem malevoli cives haberent, ad quem animi sui ægri tudines deferrent, aut se ipsi, irati conferrent? Quanto me judicas in periculo versaturam, tam potente & propinqua Principe successura, cui quantum ego virium, in successione confirmanda, adjicerem, tantum meæ securitati detraherem. Hoc periculum nec ullis cautionibus, aut aliis legum vinculis averti potest: nec facile Principes, quibus Regni spes oblata est, sese, intra juris & æqui terminos, continebunt. Ego vero, si de meo successore Orbi constaret, nunquam, res meas in tuto collocatas, existimarem. Hæc in summa, in illo congressu acta sunt. Nec adeo multis post diebus, Legatus Reginam rogavit, ecquid literis procerum Scotorum responderet: Ego, inquit, in præsentia, non habeo, quod respondeam, nisi eorum benevolentiam & sedulitatem, erga Reginam suam, me probare, res autem tanta est, ut nequeam repente, plane & diserte respondere: verum, cum vestra Regina, ad quod se astrinxit, in fœdere confirmando præstiterit officium, tum erit tempestivum, ut meum erga se studium experiatur. Interea, sine meæ dignitatis imminutione, nihil ei gratificari me posse, arbitror. Hac de re, cum se illi quicquam mandatum habere negaret, nec unquam, cum sua Regina, in hoc genus sermonum incidisse: neque se tum Reginæ, sed suum, de jure successionis, judicium, & ad id confirmandum,

rationes

rationes afferre : comprobationem autem fœderis , per maritum , à Regina Scotorum , absque eorum consensu , quorum , id ratum aut irritum fieri , interesset , expressam , non tanti esse , ut ipsam omnesque posteros à Regni hæreditate excluderet . Nec inquiri nunc , inquit , per quos , quando , quomodo , qua auctoritate , qua de causa , fœdus illud factum fuerit : quando nihil horum , in præsentia , attingere sim jussus . Illud autem audeo affirmare , etiamsi ab ea , mariti voluntatem secuta , confirmatum esset , cum tamen , ex eo , tanta emolumenta penderent , Regnam nostram in tempore omnes rationes conquirituram , cur solvi & posset , & deberet . Nec ego tamen hoc , Regina nomine , loquor : sed eo tantum mea spectat oratio , ut ostendam , proceres nostros , non sine causa , laborare , ut omnibus controversiis radicitus ablatis , stabile fœdus & perpetuum , inter nos , coeat . Tandem , multis ultro citroque verbis , de fœdere , habitis , Regina eo perducta est , ut Legati utrinque congregarentur , qui fœdus retractarent : atque , ad hanc prope formam , corrigerent , Ut Regina Scotorum abstineret Regiis Anglorum insignibus : abstineret item titulis regnorum Angliæ , & Hiberniæ , Regina Anglorum , aut liberis ex ea superstitibus . Contra vero , ut Angla caveret , neque se , neque posteros ex se genitos , quicquam acturos , quod jus successionis Scotiæ læderet , aut imminueret . Hæc sere sunt , quæ in ea Legatione sunt agitata : quæ dum foris , de pace stabilienda , tractantur , domi res , ad seditionem paulatim spectare , cœpit . Nam , ut antea dixi , permissa erat Reginae , ejusque familiæ unica Missa : qua de re , cum edictum publicaretur , qui contradiceret , è tota Nobilitate , unus est inventus , Comes Araniæ , multum , licet dissimulanter , indignante Regina . Proxima fuit offensio , adversus Edimburgenfes . Hi fere , ad 111. Cal. Octob. suos magistratus eligere solebant : tum Archibaldus Duglassius , præfectus , de more edixit , Ne quis adulter , fornicator , ebriosus , Missarius , aut obstinatus Papanus , post proximas Cal. in oppido deprehenderetur , gravibus legum pœnis , in contumaces , denunciatis . Id ubi ad Reginam delatum est , statim , incognita causa , magistratus in arce custodiendos misit : civibusque imperavit , ut novos magistratus eligerent : atque edixit , Ut ubi omnibus fidelibus civibus pateret : non sine risu & indignatione , quod homines flagitiosissimi , pro fideissimis ministris , agnoscerentur . Cum Regina majorem , quam expectaverat , civium suorum patientiam hic comperisset , paulatim , ulteriora tentare , cœ-

e, cœpit. Cal. Novembribus, ad Missam adhuc tenuem, & quotidiano cultu contentam, omnem Papanæ fastum adiecit. cum Evangelii ministri tulissent ægerrime, & in publicis cœnibus, magnis querimoniis rem profecuti fuissent, ac Nobilitatem sui officii commonuissent, controversia in domo privata, inter paucos, est agitata: Possentne idololatriam, jamjam in omnium perniciem grassaturam, compefcere, & summum magistratum, quando ipse nullum sibi modum statuat. intra legum præscripta, per vim reducere. Ecclesie ministri in sententia, superioribus temporibus approbata, constanter permanserunt, posse videlicet magistratum sub leges vi cogi. Proceres, vel gratia, vel spe honorum & pecuniæ, minus firmi fuerunt, & tamen secundum eos, & numero, & splendore superiores, judicatum est. Aulam, inter hæc, indormientem suis viciis, & in omnem luxum solutam, vix excitarunt latrones, limitum Anglicorum accolæ, qui vicinas regiones, velut permissa populatione, libere diripiebant, ac cæde interim & sanguine omnia fœdabant. Ad hos reprimendos, cum Vicaria potestate, missus est Iacobus, Reginae frater, non tam, ut multi existimabant, ut augetur honore, quam, ut objiceretur periculis: gravis enim erat ejus potentia Reginae: gravior etiam innocentia, quæ ei sua vicia exprobrabat, & impetum ad tyrannidem retardabat. Sed Deus, ultra spem hominum, ejus justos conatus promovit: viginti octo enim, è ferocissimis latronum, laqueo sustulit: alios, acceptis obsidibus, alios, solo terrore nominis, compressit. Regina, ex ejus absentia, non nihil licentiæ nacta videbatur: nam præsentem rerum statum non satis æquo animo ferebat, cum, ob Religionis controversias, tum, quod res administrabantur, majorem cum severitate, quam adolescens mulier, educata in aula omnium corruptissima, tolerare posset (ut quæ legitimi Regni moderationem Regibus indecoram, & aliorum servitutem suam libertatem interpretaretur) adeo, ut frequenter impotentis animi voces exciperentur: & paulatim tyrannidis fundamenta jaci viderentur. Nam, cum superiores Reges omnes fidei Nobilitatis suam salutem credidissent, illa quidem, custodiam satellitum adhibere, decreverat, sed rei exitum non inveniebat: neque enim, ullam suæ cupiditati causam prætere poterat, præter inanem aulicæ magnificentiae speciem, & exterorum Regum consuetudinem. Fratris vero mores quanto sanctiores erant, tanto majorem ei curam afferebant, quod neque, suspitionibus aut criminibus fingendis, locum dabant, ne-

que, vivendi licentiam laturo, viderentur: populum præterea ita animatum videbat, ut custodiam corporis, pro tyrannidis non obscuro indicio, accepturus esset. Igitur inquietus animus, quod semel designaverat: cum, quovis modo efficere, statuisset, tale commentum excogitat. Erat Reginae frater, Ioannes nomine, cupidus potentiae, sed ingenio minus, quam Iacobus severo: & qui facile induceret in animum, omnia Reginae obsequi, ideoque ei carior & cupienti omnia miscere, magis idoneus: cum hoc, absente Iacobo, consilium, de stipatoribus assumendis, communicat. Ejus hæc fuit ratio. Nocte, tumultum annunciandum curant, ac si Iacobus Hamiltonius, Araniae Comes, Reginam, per comitum infrequentiam, clam aggredi, atque in suam arcem, quæ ad quatuordecim millia passuum aberat, asportare conaretur: hæc videbatur fabula illis, verisimilis futura, vel, ob Reginae animum, ab eo alieniorem, vel ejus immodicum, erga eam, amorem, quorum neuter vulgo erat obscurus. Hoc, uti compositum erat, tumultu nunciato, cum, bonam noctis partem, per agros propinquos equites discursissent, postridie custodes, ad fores Regias apposti, apparent, aliis indignantibus, aliis ridentibus. Hujus commenti auctores etsi ipsi scirent, vulgo fidem sibi non haberi, tamen ipsi secum gestiebant, securi de opinione hominum, cum, neminem eorum qui aderant, sibi palam repugnaturum, certi essent. Ab hoc initio, Aula in luxum & lasciviam præcipite, jus tamen adhuc æquabiliter dicebatur, & scelera plectebantur: summa enim rerum penes Iacobum, Reginae fratrem, erat, qui, ob fortitudinem & æquitatem, cunctis erat charus. Concilio in primis utebatur Gulielmi Matellani, adolescentis summo ingenio, qui que magna jam dederat præclaræ indolis experimenta: magnamque, in posterum, expectationem concitavit. Horum virtute & consilio, factum est, ut, domi & foris, esset summa tranquillitas, & is rerum status, quem boni cuperent: factiosi magis indignari quam queri, poterant. Inter hæc, in Regia orta est consultatio, quæ, totos tres menses, universam Aulam exercuit. Qui proxime, superioribus annis, aut Reges fuerant, aut locum Regum tenuerant, publicum patrimonium (quod nunquam, in Scotia fuit amplum) prope ad nihilum redegerant, & immoderate Reginae luxui nihil erat satis: Procerum ac plebis facultates, proximorum temporum tumultibus, vehementer erant attenuatæ: nihil restabat, unde in aulicorum sumptuum subsidiis, aliquid deradi poterat, præter Sacerdotia. Accersit

in Aulam Sacerdotum principes: adjuncti, è primoribus Nobilitatis, qui, vel ingenio persuadere, vel auctoritate cogere, possent. Tandem, post longam disceptationem cum Sacerdotibus, magis infirmitatis conscientia non recusantibus, quam rationum vi permotis, transactum est, & è fructibus Ecclesiasticis, tertia pars decisa est, unde Regina ministros orthodoxos aleret, reliquum, in suos usus, reservaret. Ea transactio nemini omnium fuit grata. Sacerdotes opulentiores indignabantur, quicquam ex veteri fortuna sibi detrahi: Ministri Euangelii nihil æqui à Regina expectabant: ad ipsam autem ex illa ostentata spe non adeo multum rei perveniebat: multis enim, ex veteribus possessoribus, suorum fructuum pars tertia condonabatur: multis etiam, non viris modo, sed etiam scæminis, domestici ministerii merces, & operæ, per multos annos impensæ, hinc præmia & senecturis viaticum assignabantur. Ea hieme, Regina Iacobum fratrem, magno cum bonorum omnium assensu, Marriæ Comitem creavit: nam, quod virtuti honos esset habitus, omnes laudabant: quod propinquitati aliquid esset concessum, non improbabant: & utilitati publicæ consultum, non pauci existimabant, quod vir, genere illustris, meritis erga patriam illustrissimus, hoc honore auctus, majore cum auctoritate, in publicis functionibus procurandis, versari posset. Nec deerant, qui, Regiæ beneficentiam eo spectare, crederent, ut animum Iacobi, quem iis rebus, quæ, per absentiam ejus, in Aula gerebantur, offensum non dubitabant, eam reconciliare voluisse, arbitrarentur. Tum quoque, uxor ei data est, Agnes Ketha, Comitissæ Martialis filia: quibus in nuptiis, epularum magnificentia, aut verius immoderata luxuria, omnium amicorum animos graviter offendit, & invidis maledicendi materiam suppeditavit: eoque vehementius, quo ille, in omni superiore vita, se temperantius gesserat. Non adeo multo post, ei, pro Maria (quæ, veteri jure, Ioannis Areskini fuisse, deprehensa est) Moravia donata est. Gordonius, ablata primum sibi Marria, deinde Moravia, cui regioni diu præfuisset, se velut patrimonio spoliatum arbitratus, omnia sua consilia eo conferre, cœpit, ut æmulum everteret: multa eum præterea ad id facinus incitabant. Nam cum esset, ob multa majorum in Reges merita, omnium Scotorum longe opulentissimus, & majorum ipse potentiam malis artibus quotidie auget, primum Ioannem Forbosium (uti ante dictum est) falsis testibus circumvenerat: deinde Iacobo Stuardo, Iacobi quinti fratre, sine liberis

defuncto, procurationem Moraviæ ab eis, qui in summo magistratu erant, adeptus, se, quasi hæredem, gerebat, quibus opibus eo magnitudinis crevit, ut, æmulatione deposita, omnes, qui propinquas ei regiones incolebant, in ejus auctoritate conquiescerent, & prope in ditionem concederent. Inter hunc aliorum vel metum periculi, vel servitutis patientiam, unius hominis libertas, & ut ipse videri volebat, superbia eum pessime habebat: is erat Macaintotius, magnæ, inter præscos Scotos, familiæ princeps: natus quidem & educatus inter homines feros, & prædæ assuetos, tamen, sive arcano naturæ impulsu, sive rectis monitoribus usus, comitate & modestia, omnique humanitatis genere cum iis certabat, qui, magna parentum & magistrorum cura, ad virtutem capiendam, erudiuntur. Hujus adolescentis cum Gordonius potentiam suspectam haberet, nec, ingenio recto, ad scelerum ministeria, abuti posse, videretur, manum ei nec opinanti injecit, atque in custodia detinuit: sed, cum nullum in eo capitale crimen inveniret, submissis amicis (uti dictum) ei persuasit, ut se, suamque causam ipsi permitteret: eam unam esse rationem, & è custodia cum bona gratia abeundi, & amicitia cum longe potentiore ineundæ. Homine simplice, & minime malo, ad suum exitium hac fraude impulsus, tamen adhuc mortis ejus invidiam Gordonius vitans, cum sua egit uxore, ut ea se culpæ supponeret: nec virilis animi mulier rem cunctanter suscepit, ac miserum, & innoxium, & supplicem, & deditum, absente marito, securi percussit. Hoc supplicio, vicinis vel metu stupentibus, vel largitione conciliatis, quicquid terrarum ultra Caledonios est, uni parebat: itaque homo, & gloriæ, & potentiæ avidissimus, molestissime ferebat, Jacobum, Moraviæ Comitem, sibi æmulum appositum, statusque præsentis impatiens, in omnes rerum turbandarum occasiones, erat intentus: actaque ejus omnia assidue & palam calumniabatur librumque, sua manu scriptum Reginæ porrexit, in quo cum gravissime, sed levissimis argumentis, affectatæ tyrannidis accusabat. In diversa Regione, eodem tempore, Jacobum Heburnum, Bothueliæ Comitem. ætis alieni magnitudo, & indomitæ libidines, ad insidias eidem Moravio instruendas, impellebant: is enim, luxuriosa adolescentia, inter scorta & popinas, acta, eo redactus erat, ut aut civile bellum ei foret excitandum, aut, audaci aliquo facinore, extremæ inopiæ metus propellendus. Omnia circumspicienti, maxime commedum ei videbatur, perturbandi status publici initium

rium, si Moravium cum Hamiltoniis committeret: certa, ut videbatur, spes, in utriusque partis exitium incertum. Primum, Moravium adit. Ei persuadere, conatur, ut Hamiltoniorum familiam, Reginae, Regno, atque ipsi privatim imminentem, è medio tollat: in id, suam operam pollicetur. Nec id facinus ingratum Reginae fore, contendebat: quae, praeter commune omnium Regum odium, quo sanguine proximos, velut in exitium suum intentos, prosequuntur, etiam peculiare offensio- num causas, nec eas injustas, habere videbatur: vel, ob Evangelicæ doctrinae studium, cujus Aranius unicus erat assertor: ob quam etiam cum Gufio, in Gallia, contraxerat inimicitiam, vel ob contentionem verborum, nuper in Scotia, cum altero Reginae avunculo, Elbevii Marchione, habitam. Sed cum Moravius, homo probus & innocens, abhorreret à fœditate tam scelerati facinoris, Heburnus ad Hamiltonios se contulit, & ministrum ad cædem Moravii, cujus potentiam moleste ferebant, se offert: illum esse unum, qui spes eorum remoretur, & commoditatibus obstet: eo sublato, Reginam, velit nolit, in ipsorum potestate futuram. Ratio autem, expedita & facilis videbatur. Regina tum in Falcolandia erat: ea arx est, cum ejusdem nominis pago: modica in propinquo silva est, in qua platycerotes, cervini generis (quas vulgo Damas falso appellant) aluntur: Regina cum aut eo iret, aut in loca vicina, prope quotidie, cum familiari comitatu, perfacile videbatur, Moravium, inermem & incautum, tollere, & ipsam in suam potestatem redigere. Cæteris non ægre persuasum, ac tempus facinori perpetrando constitutum. Unus Araniae Comes scelus est execratus: clamque, literis ad Moravium missis, omnem rei ordinem exposuit. Moravius per eundem nuncium rescribit: sed Aranio forte absente, literæ patri ejus redditæ fuerunt: ibi, consilio inito, Aranius à patre in arctam custodiam est inclusus, è qua noctu elapsus, ad Falcolandiam contendit. Ut ejus fuga palam est facta, equites in omnes partes dimissi, qui comprehensum retraherent, quos, in silvam ingressus, ea nocte frustra- tus est: mane ad Falcolandiam deductus, omnem insidiarum ordinem aperit: nec multo post, Bothuelius, & Galvinus Hamiltonius, qui, manu facinoris patranda, partes susceperant, consecuti, in arce Falcolandia, jussu Reginae, custodibus appositis, retinentur. Cum facinus totum ante oculos esset, & ad locum tempusque ab Aranio dictum, duces convenissent, exploratoresque retulissent, equites multis in locis apparuisse,

Aranius rei ordinem interrogatus, paulum animo turbatus est: nam, cum Reginam deperiret. Moravioque arcuissima junctus esset amicitia, & illis gratificari cupiebat: & patrem, hominem minimè malum, sed, ad res difficiles suscipiendas, nimis facilem, è conjuratione eximere volebat. Pietate & amore animum in diversa, ea nocte per solitudinem, rapientibus, ita mente est emotus, ut non ob cure, ex vultu & sermone, animi perturbatio appareret: præcesserant & alia, quæ juvenis animum commoverent, causæ. Nam cum, ad eum diem, liberaliter & pro amplitudine familiæ, fuisset educatus, pater, homo ad rem attentior, consiliarios nactus, qui id vitium alerent, filium, magno comitatu assuetum, ad unum ministrum redegit. Qui, facinus patrandum, susceperant, diversi in custodias missi, Bothuelius, in arcem Edimburgensem, Galuinus, in Sterlinensem, donec de causâ cognosceretur: Aranius, ad Fanum Andreæ, quo Regina erat profectura missus: atque in arce Archiepiscopi asseruari, jussus. Ibi, quoties ad se redibat, ad Reginam, de se deque aliis, tam prudenter & accurate scribebat, ut in suspicionem incideret simulatæ insanix, quo patrem è conjuratione cædis eximeret: cæteros ita constanter & acriter accusabat, ut aliquoties ad consilium productus, se, quando, facinus tam occultum aliis testibus coarguere non posset, armis cum Bothuelio dimicaturum, promitteret. Circa ea tempora, Jacobus Hamiltonius Aranii pater, primum ad Reginam scripsit, deinde, ipse ad Fanum Andreæ venit, ac multis precibus ab ea postulavit, ut filium suum, Bothuelium, & Galuinum Hamiltonium, acceptis vadibus, sibi dimitteret: nec impetrare quicquam potuit. Eisdem etiam diebus, Regina Britannodunum, arcem longe omnium, quæ sunt in Scotia, munitissimam: sed quam Hamiltonius tenuerat, ab eo tempore, quo Prorex fuerat, repetitam accepit. Georgius Gorgonius (uti ante diximus Moravio inimicus, Hamiltonio, filii sui socero, in manifesto scelere implicito, ac prope percusso, longe infensior factus, occasionem adesse, ratus, cum impunè, inimicum è medio tollere, posset, duabus familiis illustribus ad causam adjunctis, primum per suos tumultum in oppido, tum admodum infrequenti, curat excitandum, sperans, Moravium, ad rem auctoritate sua sedandam, ex Aula egressurum: ibi facile hominem, inermem & incautum, in turba opprimi posse. Id ubi parum ex sententia processit, è suis, aliquot armatos, ad perpetrandum facinus, in Regiam venire sub vesperam, jubet, qui Moravium, in suum hospitium redeuntem à Regina, quæ,

ad

ad multam noctem cum detinere, solita erat, obtruncarent: id enim tempus maxime videbatur idoneum, & rei patranda, & patrata, evadendi. Ejus rei cum ad Moravium permanasset indicium, nec is, nisi oculis foret subjecta, crediturus esset, paucis ex amicorum fidissimis (ne, quid suspicatus fuisse, videretur) comitatus, unum & alterum, è Gordonianis, manu in exitu atrii pertentans, armatos deprehendit. Re ad Reginam delata. Gordonius accitus, suorum aliquot commentus domum discessuros, arma induisse: deinde nescio qua de causa, retentos: ita tum, ea excusatione magis accepta, quam probata, disceditur. Ea ætate, Legatis utrinque missis, agebatur, ut Reginæ, Scotorum & Anglorum, Eboraci egrederentur, ibique de multis controversiis transigerent: sed cum prope ad iter se compararent, res in aliud tempus rejecta est. Causa differendi colloquii vulgo ferebatur, quod Aumalius, è Gufianis fratribus unus, literas legati Anglici, qui in aula Gallica tum agebat, resignasset: quodque, illius opera maxime, navis Anglica, quæ alterum vehebat Legatum, fuisset direpta. Itaque, rebus, uti credibile erat, ob has & alias injurias, ad bellum Gallicum inclinatis, Regina è Fano Andree Edimburgum profecta, Aranium eodem misit, & in arcem ibi condidit. Interea Iacobus, ejus frater, Havicum ad frequentem in illis locis mercatum profectus, quinquaginta, è latronum, qui illuc convenerant, primariis, inopinato adventu, oppressit: ceteris circa provinciis metum ingentem incussit, & totum illum tractum, ad tempus, quietiorem reddidit. Verum id factum, ut amorem & reverentiam bonorum ei conciliabat, ita invidorum animos magis ac magis in ejus exitium indies inflammabat: nam, ad tres familias potentissimas, in ejus perniciem pronas, accessit Gufianorum conspiratio: hi enim, cum veteres Ecclesiæ Romanæ ritus restitui, vellent, nec, id, vivo Moravio, perfici posse, arbitrarentur, ad eum quovis modo tollendum, omnem ingenii vim intenderunt. Spem perpetrandi sceleris multa eis faciebant: in primis autem, quod Galli, qui Reginam deduxerant, domum reversi, quantæ essent Gordonii opes, quam inquietus animus, quam item operam, in Missa asserenda, pollicitus esset, omnia, paulum supra verum, augentes, exposuissent, re in aula Gallica multum, inter Papanos, agitata: hæc ejus perficiundę ratio tandem est inita. Scribunt ad Reginam, ut Gordonii veçordiam promissis alat: Ioanni, ejus filio, spem suarum nuptiarum magis ostendet, quam promittat: ut, hac spe occæcatus, quo vellent, impelleretur: simul nomina eorum edunt, quos una interim vellent. Ad hæc

literæ Pontificis Romani & Cardinalis eodem incitabant. Nam cum, ad immodicum, cui Regina assuerat, luxum, opes publicæ non sufficerent, à Pontifice Romano pecuniam, tanquam ad bellum, adversus eos, qui ab Ecclesia Romana defecerant, poposcit: is rescripsit obscurius, sed Cardinalis aperte, pecuniam, ad id bellum, non defuturam: sed iis demum interfectis, quorum nomina essent edita: has Regina Moravio cæterisque, ad eædem destinatis, literas ostendit, sive, quod, indicium ad eos aliunde permanasse, crederet, sive, ut animi sinceri, & occulta consilia ab iis non separantis, faceret fidem. Igitur, cæteris, ad facinus exequendum, comparatis, Regina, magno desiderio teneri, simulat, eam Scotiæ partem, quæ ad Septentriones vergit, invisendi: & hanc ejus cupiditatem Gordonius, liberaliter invitando, alebat. Tandem, cum Abredoniam, ad Idus Augusti, ventum esset, Gordonii uxor, virilis animi & consilii mulier, omnibus modis Regiæ animum versabat, nunc, ut, secretas cogitationes penitus haberet exploratas, nunc, ut in partem, quam volebat, eam inflecteret: gnara enim erat, quam levi momento sint mobilia Regum consilia: nec ignorabat, quo animo Regina, non multo ante, in utrunque, Moravium nempe & Gordonium, fuisset affecta: nam, cum utrunque odisset, se cum interdum agitare, solebat, utrum priorem sublatum vellet. Moravii innocentiam licentiæ suæ adversam graviter ferebat, & Gordonii perfidiam, primum erga patrem, deinde matrem, multis experimentis perspectam, oderat, & potentiam metuebat: sed avunculorum & Pontificis Romani literæ, ad Moravii cædem, urgebant. Hanc ejus cunctationem (cujus non ignarus erat Gordonius) cum eximere vellet, rursus per uxorem promissa, de instaurandis ritibus Romanis, repetit: ea cum libenter Regina acciperet, unum tamen, nec id adeo magnum erat impedimentum, quo minus, ei assentiretur, quod non putaret (uti affirmabat) è dignitate sua, Ioanni, filio ejus (qui, ante paucos dies, ob tumultum Edimburgi excitatum, in custodiam traditus, effugerat) reconciliari, nisi ad custodiam liberam, saltem ad paucos dies, Sterlinum rediret: id Regina, non tam ob eam, quæ simulabatur, causam, volebat, quam, ut omnia integra, extincto Moravio, haberet, neu ad nuptias, absente sponso, cogi posset. Gordonius quidem satisfacere Regiæ cupiebat: sed filium, velut obsidem, in manum hominis, maxime suis conatibus adversi (is erat Ioannes, Marriæ Comes, Moravii avunculus, qui arci Sterlinensi præerat) dare cuncta-

cunctabatur, præsertim incertus, quam in partem Regina cædem patratam acceptura foret. Cum inter ingenia, se invicem fraude captantia, ita mutuis suspicionibus laboraretur, ac se Regina in mora esse negaret, quo minus, ex sententia res conficeretur, neque quicquam expediret: tamen Ioannes Gordonius, & ipse suam operam ostentans, in omnes eventus intentus, circiter mille, è propinquis & clientibus suis, homines ad quodvis facinus paratos, armaverat, atque in propinqua oppido loca adduxerat. Moravius vero, etsi non optime comitatus esset, & hæc omnia (uti per amicos, ex aula Gallica & Anglica, erat præmonitus) in suum exitum videret parari: nec interim Reginae admodum confideret, de die, solita obibat in Aula munia: nocte, intra cubiculum, unum & alterum suorum vigilare, jubebat: ac sæpe, de inimicorum insidiis, certior factus, amicorum præsidio fretus, omnes eorum conatus absque tumultu elusit. Eisdem forte diebus, Bothuelius, per funem è fenestra demissus, ex arce Edimburgensi evasit. Rebus Abredonii mutua simulatione adhuc suspensis, cum Regina progredi statuisset, à Ioanne Lessio, homine nobili, Gordonii cliente, invitata, domum ejus, ad duodecim ferme millia passuum ab oppido distantem, divertit: is locus, ut infrequens, Gordonianis ad cædem commodus est visus: Lessius vero, qui secretorum consiliorum non erat ignarus, deprecatur, ne hanc sibi, ac suæ familiæ inurant infamiam, ut ipse, potissimum Reginae fratrem, hominem alioqui non malum, nec sibi inimicum, ad cædem prodidisse, videatur. Proxima nox ad Rothimajum, Abrenethiorum villam, satis tranquille transacta est: quod, postridie in Strabogio Gordoniorum arce diversari, statuisset: in id tempus, consilium cædis est dilatatum, quo in loco omnia in ipsorum potestate erant futura. Itaque, inter eundem, cum Gordonius longum cum Regina sermonem instituisset, ac tandem eo ventum esset, ut ille accuratius Ioanni filio veniam erroris peteret: quod videlicet homo adolescens, legum ignarus, fugisset è custodia, in quam, nullum ob scelus, sed ob tumultum, nec illius tamen culpa excitatum, datus esset: Regina contendebat, suam imminutam visum iri auctoritatem, nisi filius ejus in aliam custodiam, quamlibet laxam, ad aliquot dies, rediret: ut, velut expiata priore culpa, dimitti honestius posset. Gordonius, qui, destinati facinoris occasionem prætermitti, nollet, etsi levia imperabantur, tamen obstinate renuebat: vel quod, si Regina cædem factam non probasset, culpam

ejus in filium conferri volebat: vel quod, si, absente filio, ac Regina non invita, res confici posset, tamen adolescentem obfidem videbat futurum. Ea Gordonii pervicacia, Regina adeo fuit offensa, ut cum jam prope in ædium ejus conspectu esset, alio diverteret: ita tota facinoris sapientissime, ut ipsis videbatur, constituta ratio tum quidem dilata est, donec Ennernesum ventum esset: nam, præterquam, quod juri dicundo ibi ipse Gordonius præfectus erat, quod arcem Regiam (quæ in colle edito imminet oppido) teneret, tota circa regio clientelis ejus plena erat. Regina cum in arce diversari statuisset, & a custodibus esset exclusa, tum demum timere cœpit, ut quæ in oppido immunito pernoctatura esset, cum interea Huntilæi filius plus mille selectis equitibus, præter propinquæ regionis promiscuam multitudinem, in armis haberet. Regina consilio pro re præsentis capto, aditus omnes oppidi vigiliis obsidet: naves, quæ commeatum adyexerant, in statione fluminis paratas esse, jubet, ut, si major vis, ingrueret, id perfugium haberet. Nocte intempesta, exploratores ab Huntilæo missi, cum primi vigiles, de industria, eorum adventum dissimulassent, progressi in angustias, ac undique circumventi, capiuntur: & è Montanis, Cattana tribus, cum primum, se adversus Reginam duci intellexit. Huntilæum deseruit, & postridie ad eam in oppidum venit. Audito Principis periculo, magna prætorum Scotorum multitudo, partim excita, partim sua sponte, affuit: in primis, Fraserii & Monroi, hominum fortissimorum in illis gentibus familiarum: Cum jam satis à vi tuta videretur, arcem Regina oppugnare cœpit: ea, cum nec propugnatoribus, neque cæteris rebus, ad oppugnationem sustinendam, satis esset munita, deditur: propugnatorum præcipui supplicio affecti, cæteri incolumes dimissi. Tum concurrente undique Nobilitate, aliorum adventu, ulterioribus domum redire permissis, cum satis firmo præsidio, quarto die, Abredoniam rediit. Ibi demum, metu liberata, vehementer in Gordonii odium inflammatur: & in vindictam prona, fratrem rursus, omni favoris ostentatione, amplexa est, simulando, se totam ex eo pendere, ac, suam salutem in ejus incolumitate positam, cunctis persuadere nititur. His Gordonius totam scenæ aulicæ faciem cum videret inversam, Moraviæ Comitem, nuper morti destinatum, in summa gratia esse, sese, è summa spe honoris & dignitatis, in flagrantissimum odium incidisse: cum, ulterius jam se progressum, existimaret, quam ut receptus ullus ad veniam restaret, ad præcipitia

cipitia se confilia convertit: nec ullum aliud periculis instantibus remedium ratus, quam, ut Reginam quovis modo in suam redigeret potestatem: eam etsi, in præsentia, se graviter offensurum videbat: tamen, officijs, blanditijs, & filii nuptijs, quarum etiam avunculi credebantur auctores, muliebrem animum cum tempore flecti posse, non desperabat: itaque, communicato cum amicis consilio, Moravium, quovis modo posset, tollere decrevit. eo enim sublato, neminem esse, cui vel Regina imperium mandaret, vel qui susceptum sustinere posset. Rei perpetranda spem afferebant speculatores: ac, præter alios, Georgius Gordonius, Sutherlandiæ Comes, qui assiduus in aula, simulatione erga Reginam benevolentia, omnia ejus consilia rimabatur, ac per idoneos homines indicabat: nec modo temporum & locorum opportunitates observabat: sed operam suam, in re perficiunda, offerebat. Accedebat, ad hæc, oppidum undique apertum, & insidiantibus commodum: cives, vel beneficijs conciliati, vel necessitudine juncti, vel metu, nihil ausuri: auxilia Montanorum dimissa domum: cum Comite Moraviae paucos esse, & è longinquis regionibus adductos, quorum offensa ei non esset magnopere pertimescenda: & cum per vicinas regiones omnes in ipsius essent potestate, rem sine sanguine perfici posse: uno homine extincto, & Regina in potestatem ipsorum redacta, cætera vulnera perfacile posse sanari. His cogitationibus ad rem aggrediendam, impulsus, cum jam ratio perpetrandi facinoris constituta esset, ex literis Comitis Sutherlandiæ, & Ioannis Leslii deprehensis, omnia eorum consilia sunt patefacta: Sutherlandius, cognito indicio, discessit: Leslius, agnita culpa, veniam impetravit: ac deinceps, quoad vixit, fortem & fidelem operam Reginæ, deinde Regi præstitit. Huntillæus, qui exitum suorum consiliorum in loco, ob circumjectas paludes, prope inaccessio cum magna suorum manu expectabat, intellecto, quid in Aula gereretur, ex consilio amicorum, statuit, in montes secedere: sed cum ex vicina Nobilitate, quæ ad Reginam convenerat, multos haberet sui studiosos, eorum promissis satis confusus, iterum mutato consilio, statuit, eventum pugnae, in loco natura munito, expectare. Moravius cum suorum, quibus confideret, vix centum equites haberet, sequentibus, qui aderant, proceribus, in primis, Jacobo Duglassio, Mortonii Comite, & Patricio Lindessio, ad hostem ducere cœpit: cæteri ex vicinis agris collecti, circiter octingenti, magna ex parte ab Huntillæo præcorrupti, magis Moravii cohortem ad exitum

exitium tracturi, quam in periculis opem laturo, magna cum verborum iactatione una progrediebantur: pollicebantur enim, sese, hostem, sine aliorum ope, debellaturos: adessent modo, ac spectatores sese præberent. Præmissi equites, qui, circa paludem, aditus omnes servarent, ne Huntilæus evaderet, cæteri lentiore gradu adventabant: & quanquam, superiore nocte, Gordonianis, non pauci diffugissent, restabant adhuc supra trecentos, suis se locis tenentes. Eo cum ventum esset, Moravius in clivo propinquo, unde prospectus in paludes erat, cum suis, simplice ordine acie instructa, stetit: reliqui statim inter ducendum adversus hostem, aperte proditoris signum dederunt: qui ramos ericæ (cujus magna in illis locis copia erat) ut ab hostibus agnoscerentur, tegumentis capitum affixerunt. Ubi propius ventum est, Huntilæani, securi de exitu, gradum ad eos accelerant, & cum, adversam aciem à proditoribus turbatam, viderent, & jam in fugam conversam, ut expeditius sequerentur, sarissas abjiciunt: & stricteis ensibus, ad terrorem integrorum, prodicionem ingeminantes, in hostem magno gradu feruntur. Proditores eodem illo impetu etiam stantem una se rati in fugam averfuros, ad eam accelerabant: sed Moravius, qui nullam in fuga spem videret, neque quicquam, præter honestæ mortis decus, restare crederet, exclamavit, ut sarissas sui præse tenderent, nec in aciem suam fugientes reciperent: illi, præter opinionem exclusi, cornua utrinque, confusis ordinibus, præterierunt: Huntilæani vero, qui jam profligatam rem putarant, cum aciem quidem parvam, sed, prætentis hastilibus, horrentem cernerent, ipsi, ut qui sparsi ac sine ordine sese inferebant, nec, propter hastarum longitudinem, ex adverso ad manus venire poterant, repentino terrore perculsi, non paulo celerius fugiunt, quam antea sequebantur. Eam fortunæ mutationem proditores conspicati, jam fugientibus instant, ac, ut se à priorè culpa purgarent, quicquid fuit cædis, eo die, ipsi ediderunt: cæsi ex Huntilæanis, circiter cxx. capti c. ex altera acie, nemo. Inter captivos, fuit ipse Huntilæus, ac duo filii, Ioannes & Adamus: pater, ætate ingravescente, & ut in homine corpulento, & angusto spiritu meatu, inter capientium manus, est exanimatus: cæteri, multa jam nocte, Abredoniam ducti. Moravius, ministro Ecclesiæ, suum adventum expectare, jussu, primum omnium gratias Deo immortalis egit, quod è tanto ac tam præsentis periculo, nullis suis viribus & consilio, sed ejus unius benignitate, præter omnium expectationem, cum suis emer-

emersisset: deinde ad Reginam illinc profectus est: ibi, inter mutuas multorum gratulationes, Regina nec vultum hilariorem, nec vocem lætitiæ indicem edidit. Proximis diebus, Ioannes Gordonius supplicio est affectus, non sine vario motu animorum: erat enim adolescens viriliter elegante forma, in ipso florentis ætatis aditu, Regalibus uuptiis non tam destinatus, quam earum simulatione deceptus, & quod non minorem indignationem, quam misericordiam movebat, ab imperito carnifice laceratus. Regina mortem ejus, cum multis lachrymis, spectavit: verum, ut erat, ad cœlandos animi sensus, composita, ita tum ejus mœsticiam varie interpretabantur: eoque magis, quo non minore odio ei fratrem, quam Huntilæum esse plerique intelligebant: Adami ignovit adolescentiæ; Georgius, natu maximus, desperatis domi rebus, ad socerum, Iacobum Hamiltonium, se recepit: ut vel apud eum fugæ latibulum, vel, ejus precibus, veniam culpæ impetraret. Multi è Gordoniorum clientibus, pro ut quisq; deliquisse visus est, alii pecunia, alii exilio multati: nonnulli in longinquas Regni partes, ne res domi turbarent, relegati: quibus potentiores contigerant deprecatores scelere soluti, ac in pristinum gratiæ locum restituti. Ita, vel compositis, vel sopitis ad Septentriones rebus, reliqua hiems per quietem transacta est. Ad v. Cal. Decembris, Bothuelius, per fœcilem in custodiam, unde erat elapsus, redire jussus, cum non paruisset, hostis publicus est denunciatus. Ad Reginam, Abredonia Perthum reversam, venit Iacobus Hamiltonius, pro Georgio Gordonio genero deprecatum: ac, satis clementi responso accepto, tamen generum tradere est coactus. Is ad Dumbarum in custodiam est remissus: ac deinde, anno proximo, qui fuit M. D. LXXII. ad VII. Cal. Februarii, inde accersitus Edimburgum, perduellionis damnatur, ac Dumbarum remittitur. Hoc maxime tempore, edicto multa pecuniaria irrogata fuit, si quis, Quadragesimalis jejunii tempore, carnibus vesceretur: in quo edicendo, non Religionis, sed publicæ utilitatis causa valuit. Archiepiscopus Fani Andreae, quod post edictum, in adventu Regine factum, nec Missis audiendis, nec dicendis abstinisset, in arcem inclusus fuit Edimburgi: cæteri, ejusdem criminis rei, leviter multati, graviore pœna denunciata, si postea eius culpæ affines deprehenderentur. Iam comitorum, quæ in xx. mensis Maii, indicta erant, dies advenerat: Regina coronata, atque amplissima veste amicta, cum ingenti pompa in Senatum venit: novum prorsus spectaculum, nisi, sub ejus matre

CIC. IO
LXIII.

C I O. I O.
L X I V.

& avia, oculi hominum, ad tolerandum imperium muliebre, fuissent assuefacti. In eo conventu, quædam decreta fuerunt in eorum favorem, qui puriorem Evangelicæ legis doctrinam profitebantur: ac in Monetarios paucos animadversum: reliquum ætatis Regina venationi in Atholia indulgit. Sub finem Autumni, permittente Regina, rediit in Scotiam Mathæus Stuartus, Levinæ Comes, xx i i. anno, quam, turpiter à Rege Gallorum destitutus, abierat, uti ante à nobis est scriptum: ac proximo anno, qui fuit M. D. L X I V. mense Ianuario, in conventu publico, ad id prope unum indicto, remissio exilio, & bonis receptis, restitutus, eamque restitutionem Regina prosequuta est, multa verborum honorificentia, commemoratis in se Comitibus multis magnisque officiis, in prima sua adhuc infantia: quippe, cujus ope fuerit à manibus inimicorum liberata, & Regni insignibus decorata. Ex Anglia deinde, com meatu in tres menses impetrato, ad Id. Feb. venit in Scotiam Henricus ejus filius. Hunc adolescentem, genere & forma præstantem, amitæ suæ filium, Regina Scotorum comiter accepit: cumque, quotidiana consuetudine illecta, amare cœpisset, frequens sermo, de eo in virum asciscendo, vulgo ferebatur, nec invita quidem Nobilitate, quod permagnæ commoditates, ex iis nuptiis in totam Britanniam redundaturæ, viderentur si, volente Regina Anglorum fieri possent. Illa, ut quæ utrisque eodem gradu consanguinitatis erat proxima, non tam repugnabat, quam, se auctorem credi, volebat: suamque, in conficiendo, aliquam esse gratiam, simulque ex usu suo putabat propinquæ suæ potentiam hac mediocritate conditionis coerceri, ne supra quam vicinis esset tutum, aufereret. Sed, quæ res omnia, jam transacta, paulum retardavit, cunctaque tandem divina & humana miscuerit, paulo altius initio repetito, quo magis omnia in aperto sint, paucis explicabo. Erat, inter Aulica ministeria, David quidam Rizius, Augustæ Taurinorum natus, è patre homine quidem probo, sed pauperculo: ut qui, elementa Musices docendo, ægre se & familiam sustentabat: hic, cum nullum, quod suis patrimonium relinqueret, haberet, liberos utriusque sexus psallere docuit. Ex iis, cum David in adolescentiæ vigore constitutus, & non inamœna voce præditus, & à patre in musicis institutus esset, in spem fortunæ liberalioris erectus, Niceam, in aulam Ducis Sabaudia, nuper in suam ditionem restituti, profectus est: sed ibi non pro spe acceptus, cum omnium rerum egenus, omnia cir-

nia cir-

nia circumspiceret tandem in Morettium incidit, jam tum, Ducis missu, iter in Scotiam adornantem. Hunc cum secutus eo venisset, nec Morettius, homo non admodum copiosus, operam ejus, aut necessariam aut utilem sibi, existimaret, ibi subsistere paulum, & fortunam denuo experiri, decrevit: eo maxime adductus quod Regina diceretur, cantionibus valde oblectari, nec ipsa Musices omnino imperita esset. Igitur, ut primum sibi aditum ad eam patefaceret, egit cum cantoribus, quorum plerique Galli erant, ut inter eos appareret: semel, atque iterum auditus placuit: statimque in eorum collegium ascriptus est. Ibi brevi, cum Reginae sensum atque mores intellexisset, partim adulando, partim alios ministros calumniando, perfecit, ut non minore esset apud Regiam gratia, quam apud ceteros odio: neque tamen hoc fortunæ blandientis favore contentus, cum æquales omnes partim viliores fecisset, partim variis criminationibus expulisset, paulatim assurgere, & majora negotia tractare cœpit: donec ab epistolis assumptus esset: &, hoc prætextu, secretius & seorsum à vulgo, agere cum Regina posset. Jam sermonibus materiam dabat repentinus hominis, tantum mendici, ad opes non mediocres progressus, &, supra virtutem, fortuna, supra fortunam, arrogantia & æqualium contemptus, &, cum superioribus, æmulatio: alebat hanc vanissimi hominis insaniam magnæ partis nobiliorum adulario, qui amicitiam ejus captabant. salutando, orationi ejus subserviendo, foribus obambulando, exitus reditusque ejus observando: unus autem Moravius, in cujus animo nihil simulatum inerat, non modo non assentabatur, sed vultu plerunque eum aspernabatur: quæ res non minus Regiam, quam Davidem ipsum, offendeat. Ille contra, ut subsidium sibi, adversus odia procerum, compararet, adolescentem, Regiis nuptiis destinatum, omni assentationis genere ambiebat: in eumque familiaritatis gradum pervenerat, ut lectum, cubiculum, secretosque sermones communicaret: persuaderetque adolescenti incauto & in id, quod cupiebat, proclivi credulitate, sua maxime opera fieri, ut Regina oculos in illum conjiceret. Semina etiam discordiarum, inter eum & Moravium, assidue serebat: eo enim pulso, reliquum vitæ cursum sibi inoffensum fore, promittebat. Cum jam non obscuri rumores vulgarentur, non solum de nuptiis Henrici, sed etiam, de secretis ejus cum Regina congressibus: nec belli sermones, de Davidis cum ea familiaritate, spargerentur, Moravius, qui, bene monendo, nihil aliud

aliud quam sororis odium assequebatur, statuit, ab Aula secedere, ne rerum, quæ gerebantur, auctor crederetur. Nec Regina moleste ferebat, tam severum arbitrum abesse, eo maxime tempore, quo factionem ei adversam confirmabat: Exules enim, Bothuelium, è Gallis, Georgium Gordonium, Sutherlandiæ Comitem, è Flandria revocavit: & alterum Georgium Gordonium, Huntillæi Comitis filium, è custodia educitum, priori dignitati & loco restituit. Bothuelium, è Galliis reversum, Moravius, de recentibus contra se insidiis, accusat: detulerunt nomen juvenes, honesto loco nati, qui, in Gallia, ex intimis ejus familiaribus erant. Res aperta, atrox, invidiosa. Cum dies causæ dicendæ appropinquaret, primum Regina cum fratre diligenter egit, ut ab accusando desisteret: cum ille exorari non posset, quod, multum ad famam sua interesset, putaret, quam in partem eventus acciperetur, Regina, quod, proximum erat, multos procerum per literas deterruit, ne diem iudicii obirent: Alexandrum, Glancarniæ Comitem, Moravio amicissimum, cum non longe à Sterlino iter ei esset, de via ad se accessit. Tantus tamen omnium bonorum erat consensus, ut Bothuelius, non modo sua conscientia prædamnatus, sed publica sui sceleris detestatione permotus, diem causæ dicendæ obire, non sit ausus. Hoc vulgi studium adeo Reginæ animum adversus fratrem accendit, ut, jam pridem ei destinatum exitium maturaret: cujus ita ratio composita erat. Moravio Perthum evocato, ubi Regina cum paucis erat, ibi Darlæus cum eo sermonem conferre debebat: cum nemo dubitaret, Moravium libere & simpliciter locuturum, re in altercationem deducta, David Rizius primus eum feriret: cæteri mox vulneribus conficerent. Hac de conjuratione Moravius per amicos qui in Aula erant, edoctus, tamen certus eundi pergebat: tandem per Patricium Ruvenium iterum admonitus, ex itinere ad matrem, in propinquas ejus ad lacum Levinum ædes, divertit: ac, alvo forte soluta, ea morbi excusatione usus, ibi substitit. Interea, cum amicorum quidam eum inviserent, rumor statim diffusus est, ibi eum hæsisse, ut Reginam & Darlæum redeuntes Edimburgum, interciperet: equites, passim dimissi cum neminem armatum conspexissent, tamen Regina tanto celeritate, ac tam trepide iter illud confecit, velut certo imminente periculo, Nuptiis jam instantibus, ut aliqua consensu publici species, ad Reginæ voluntatem, accederet, convocatu Sterlinum magna pars procerum: sed hi præcipue, quos, au-

libente

libenter consensuros, aut repugnare non ausuros, credebant: exiis, in consilium adhibitis, multi assenserunt, modo, ne quid in Religionis doctrina, publice recepta, innovaretur: plurimi citra ullam exceptionem, quod, Reginae gratum fore existimabant, ad id sententias accommodabant, Unus, Andreas Stuartus Ochiltrius, palam professus est, se nusquam assensurum, ut Papanæ factionis Rex assumeretur. Moravius quidem alienus à nuptiis non erat (ut qui in primis auctor erat, juvenis ex Anglia evocandi) sed videbat, quantis motibus ea res initium datura esset, si, non assentiente Angla, conficerent: pollicebatur etiam, se curaturum, ut, volente atque auctore Angla, omnia transigerentur, si modo Religioni caveretur: sed cum videret, in illo conventu, nullum libere censendi locum futurum, maluit abesse, quam sententiam dicere, sibi fortasse exitiabilem, & in publicum inutilem. Iactabatur etiam vulgo illa quæstio, posset ne Regina, defuncto marito, quem vellet, alium, ex animi sententia, virum sumere: aliis censentibus, Reginae, ex morte viri, eam libertatem non negandam, quæ plebeiis quoque conceditur: aliis, contra, affirmantibus, in Regnorum hæredibus diversum jus esse, ut quæ, una opera, & virum sibi sumerent, & populo Regem darent: multoque æquius esse, ut populus uni puellæ maritum, quam puella Regem universis eligeret. Mense Julio, venit ex Anglia legatus, qui ostenderet, Reginam Angliæ, quæ, in eodem consanguinitatis gradu, utrunque contingeret, mirari, quod rem tantam præcipitarent, neque secum communicarent: quippe magnopere peteret, ut interposita mora, diligentius rem expenderent, fortasse, non sine utriusq; Regni emolumento. Hac legatione, cum nihil actum esset, statim secuta est alia. Nicolaus Throgmortonus, Eques, nomine Reginae Anglorum, Levinianum & filium ejus monuit, in certum diem comneatum habere: eumque diem jam præterisse: domum itaq; illos redire jubet, nisi, se multari exilio, bonaq; in fiscum redigi mallent. Illi, nihil ea comminatione retardati, in sententia perstiterunt. Interea Regina cum connubium illud nimium dispar videretur, si nuper maximi Regis uxor, ipsa Regni illustris hæres, adolescenti privato, nullis insignioribus honorum titulis claro, nuberet, edictum publico præconio promulgavit, in quo Darlæus Dux Rothensajus, ac Rossia Comites appellatur. Præterea, ad rem accelerandam, urgebant maleficarum ex utroque Regno prædictiones, quæ, si nuptiæ citra finem Julii mensis conficerentur, multa Regibus commoda in posterum promitterent: re secus gesta,

damna & ignominiam comminarentur. Accedebant rumores, passim de morte Reginae Anglorum, divulgati: dielque præscriptus, intra quem moreretur: quæ prædictio, non tam divinationem, quam civium conjurationem denunciare, videbatur: erat & illa festinandi Reginae causa non levissima, quod, suos avunculos à nuptiis illis aversos, non dubitabat: igitur, si mora longior interponeretur, metuebat, ne quod ab illis, quod rem prope confectam turbaret, impedimentum objiceretur. Nam cum secretum illud decretum, de bello sacro per totam Christianorum ditionem suscitando, & pura Christi doctrina penitus extirpanda, est factum, eique Dux Gulsus imperator destinatus spes improbas, & immodicas aleret, is statuit, per sororis filiam, ita domesticis tumultibus perturbare Britanniam, ut nullo auxilio transmarinos amicos juvare possent. Sed Davide, qui tum apud Reginae plurimum poterat, contendente, ex usu rei Christianæ nuptias eas futuras: quod Henricus Darlæus, & pater ejus sectæ Papanæ acerrimi essent assertores, & in utroque Regno gratiosi, clarisque familiis innexi, multisque clientelis subnixi: res, diu agitata, tandem impulsæ est. Is cum, si nuptiæ coirent, consentientibus Regina Angliæ, & Nobilitate Scotica, duo suis rationibus adversa videbat: Primum, in eis conficiendis, nullam suam fore gratiam: deinde Religionis incolumitati cautum iri. Sin vero Regina secundum Concilium Tridentinum adjungeret, ipse sibi honores, sacerdotia, sine modo pecuniam, sine amulo potentiam promittebat. Igitur, omnia moliendo, tandem perfecit, ut nuptiæ præcipitarentur, Scotis non satis æquis, Anglis vehementer infensis.

C V I I. R E X.

Quarto Calendas Augusti, Henricus Stuartus Mariam Stuartam uxorem ducit: factoque silentio, acclamatum est, precante multitudine, ut prospere omnia succederent Henrico & Mariæ, Scotorum Regibus: ac postridie, Edimburgi, iidem Reges præconio pronunciantur. Id factum non modo Nobilitatem, sed vulgus quoque, gravissime, offenderat: nec deerant, qui indignarentur, rem pessimi exempli factam. Quid enim attineret Concilium, de Rege creando, cogere, cujus nunquam sententiam roges? nulla in re auctoritate utaris? in Senatus loco præconem supponi, qui, pro Senatus consulto, præconium recitet. Enimvero non consultationem jam esse, sed quomodo Scoti tyrannidem ferre possent, tentationem. Eam suspicionem auxit procerum absentium desiderium. Aberant enim Nobilitatis fere

tis fere principes, Iacobus, Dux Castellerotii, Gilespicus Argatheliæ, Iacobus Moraviæ, Alexander Glencarniæ, Andreas Rothuliæ Comites, compluresque alii, splendore generis & opibus clari. Ad eos fœciales missi: cum non paruisent, exilio multati, in Argatheliam major pars secessere: inimici eorum in Aulam revocati. Ita rebus omnibus, quantum satis videbatur adversus rebelles comparatis Reges, quatuor millibus comitati, Glascuam venerunt: Rebelles Passeti se continebant. Ibi, pro partium ingenis, variæ consultationes fuerunt. Reges, misso Fœciali, arcem Hamiltoniam dedit, petunt: ac re infecta, reverso, ad prælium se expediunt. Altera factio, secum ipsa discors, variis sententiis distrahebatur: Hamiltonii, qui in illis locis summas habebant opes, nullam pacis firmam condicionem esse, asserebant, nisi Regibus sublatis: Illis enim incolumibus, nihil aliud sperandum, quam nova bella, novas insidias, & pacem simulatam, aperto bello magis periculosam: privatorum injurias sæpe, laborum tædio, deponi: sæpe magnis emolumentis compensari: Regum inimicitias sola morte extingui. Moravius, & Glencarnius, qui intelligebant, eos non publicum emolumentum, sed privatas opes spectare (ut qui, Regina extincta, proximi hæredes essent) & à cæde, & ab Hamiltonii imperio (quod crudele & avarum, non ita pridem, senserant) juxta adhorrebant, mitiora consilia probabant: dissensionem enim esse civilem, & adhuc incruentam, in qua hætenus, non armis, sed sententiis esset certatum: eam, si fieri posset, honestis condicionibus esse finiendam. Ad hæc consilia, non defuturos in Regiis castris, qui & pacem cupientes libenter audirent: & incolumitatem tueri armis necessariis conantibus non essent defuturi. Reges autem, per adolescentiam, fortasse minus prospicere: nondum autem ea peccasse, quæ ad labefactionem status publici pertinerent: si qua vicia adsint, quæ ad privati dedecoris labem faciant, ea, non morte aboleri, sed levioribus remediis curari, oportere. Se enim meminisse observatum, & posteris ad imitationem relinquitum, ut in vita Regum & moribus occultiora vicia dissimulant, dubia mollius interpretarentur, manifesta eatenus ferrent, modo ne perniciem publicam secum traherent. Hæc sententia cum pluribus placuisset, cæteri Hamiltonii, præter Iacobum, gentis principem, sibi quiescendum, statuerunt: ille enim, sedecim equitibus comitatus, cum proceribus remansit. Hi cum, ita extenuatis viribus, infirmiores essent, quam, ut vel congregari possent, vel ad suas quisque vires penetrare, temporibus obse-

cuti, ea nocte Hamiltonium venire: postridie Edimburgum profecti, ut ibi belli gerendi consilium inirent, cum & arx urbi imminens assidue in eos jacularetur, nec amici, è regionibus longinquis, tam celeriter, quam res poscebat, convenire possent, & Reges, prope vestigiis eorum inhaerentes, adventare dicerentur, multum rogante ac pollicente Ioanne Maxuallio Hæresiano, Drumfrisium versus iter ingrediuntur. Reges, retro Glasceam reversi, Levinix Comitum vicarium in Regionibus, ad Occidentem hibernum spectantibus constituunt: ipsi Sterlinum, ac inde in mediam Fifam progressi, Nobiliorum majorem partem jurare, cogunt, si quis ab Anglia motus armorum ingrueret, fidelem operam se navaturos: reliquos pecunia, aut relegatione multant: bona rebellium, qui in Angliam finitimam secesserant, sicubi comparerent, diripiunt: conventus juridicos indictivos per omnes regiones denunciant, ad inquirendum, de reliquiis conjurationis: ad 1 x. Octob. exercitus, Edimburgo eductus, Drumfrisium versus iter cepisset. Maxuallius, qui ad eum diem, studium factionis, Regibus adversantis, præ se tulerat, tempus, ad suas res agendas, adesse ratus, velut supplex pro partibus, obviam est progressus: cum eis, de parte patrimonii foci sui, quam vehementer cupiebat, loquitur: ea homo impiger, & consilio manuque promptus, facile impetrata, ad rebelles redit: ostendit, nihil in se opis esse, proin sibi consulant: Angliam esse propinquam: si eo secedant, se, rebus compositis, mox secuturum, suasque omnes fortunâs cum eis conjuncturum. A Moravio interim mille libras, expensæ in stipendia militum nomine, extorsit: hanc pecuniam in equites expensam ferebat: jussus enim, paucas equitum turmas conducere, suos ministros domesticos, pro mercenariis, ostentabat. Reges, adventu suo, & accessione Hæresiani ad suas partes, territis inimicis, ac omnibus circum circa pro arbitrio constitutis, ducibusque partium expulsis, & cæteris in eorum periculi eventum intentis, circa finem Octobris, Edimburgum rediere: in Scotia usque ad initium Veris, res tranquillæ fuere. Conventus Ordinum totius Regni promulgatus erat, in mensem Martium, ut bona Exulum publicarentur, & nomina ex albo Nobilium eraderentur, ac insignia lacerarentur, quorum nihil, absque conventus publici decreto, Regibus licet. Interea David, aulam principibus procerum vacuam nactus, quo suam immoderatam potentix spem confirmaret, Reginam impotentibus consiliis armabat

mabat, assidue hortando, ut factionum principes ferro coerceret: paucis è medio sublatis, cæteros nihil aufuros: sed, stipatores Reginæ, quod Scoti genere essent, in eadem Nobilitatis nefariam non facile consensuros, putabat: eis igitur loco dejectis, eo totis viribus incubuit, ut exteri (quod fere omnis tyrannidis esse solet initium) ad custodiam eligerentur. Primum injecta mentio, de Germanis arcessendis: quod ea natio summa fide erga dominos fuerit: verum David, re secum diligentius expensa, commodius suis rationibus est ratus, ut Itali ad id munus adhiberentur: primum, quod, homines ejusdem gentis magis in sua potestate futuros, crederet: deinde quod, nulla religione imbuti, ad res turbandas, aptiores viderentur: ut quos, citra omne discrimen æqui atque iniqui, ad quodvis facinus facile impelli posse, arbitraretur: præterea, homines egeni & facinorosi sub tyrannis nati & educati, bellis nefariis assueti, & qui procul domo in Britannia nihil carum haberent, ad res novas magis videbantur idonei: igitur, paulatim è Flandria, aliisque continentis regionibus, milites vagi accersiri cœpti, sed prope singuli, & per intervalla, ne ea res agi videretur: horum aliquem offendere, quam Reginam ipsam erat periculosius. Cæterum, ut apud Reginam crescebat indies Davidis auctoritas & potentia, ita Rex quotidie apud eam vilior fiebat: nam ut, in faciundis nuptiis, Reginæ præceps fuerat temeritas, ita repente secuta est pœnitentia, & mutata voluntatis non obscura indicia: cum enim, à nuptiis statim, sine publico consensu, publice præconis voce Regem pronunciaffet, & postea in diplomatis observatum, ad id tempus, fuisset, ut Regis & Reginæ nomen exprimeretur, non multo post, utroque nomine servato, mutatus tantum ordo est, ut Reginæ nomen prius, Regis posterius scriberetur. Tandem Regina, ut omni gratificandi potestate spoliaret maritum, causata est, per ejus absentiam, dum venationibus & aucupiis esset occupatus, multa aut non suo tempore fieri, aut omnino prætermitti: commodius fore, ut ipsa, pro ambobus subscriberet: hac ratione prospici posse, ut & ille suis voluptatibus frueretur, & publicas necessitates ejus absentia non moraretur. Id cum ille, ut qui, nulla in re eam offendere volebat, in bonam partem accepisset, primum, levibus de causis, ablegatur: ut procul, à Concilio & negotiorum publicorum conscientia, abesset, & omnium beneficiorum gratia ad solam Reginam redundaret. Ita enim secum rationem inibat, Regem, cujus nec amicitia

cuiquam esset fructuosa, nec ira formidabilis, paulatim in contemptum omnium venturum: Dávid etiam, quo res indignior esset, ei substituitur, qui ferreo typo, diplomata quædam pro Rege signaret. Ille, hac fraude, omni cura publica exutus, etiam ire molestus rerum secretarum arbiter esset, hieme asperissima, Peblium detrusus est, exiguo admodum, atque intra privatorum complurium dignitatem, comitatu, in prædam veriùs, quam aucupium. Eisdem diebus, tanta vis nivis è cælo decidit, ut in locis non admodum copiosis, & præterea latrocinio infestis, homo semper in aula educatus, & victui liberaliori affuetus, ob rerum necessariarum pœnuriam, periculum adisset, nisi casus eo Orcadensem detulisset Episcopum: is, locorum gnarus, vini nonnihil, atque aliorum comæntuum, in suum usum, attulerat. Nec, hac ratione tantum, Regina, Davidem è suæ obscuritatis latebris producere, & ostentare populo, contenta, aliam viam eum ornandi honore domestico est commenta. Cum jam antea Regina, per aliquot menses, solito plures, ad mensam suam adhiberet, ut, in multitudine saltem, locus Davidi minus invidiosus esset: hac popularitatis specie rata est fore, ut insolentia spectaculi, convictorum multitudine, & quotidiana consuetudine, paululum levaretur, & stomachi hominum sensim assuescerent, ut quidvis pati possent. Tandem eo perventum est, ut ille cum uno, atque altero quotidianus convictor esset: ut autem loci angustia facti, quadam ex parte, minueret invidiam, nonnunquam in cellula exigua, interdum apud ipsum Davidem, epulæ apparabantur: sed hæc invidiæ minuendæ remedia infamiam augebant, suspiciones alebant, & sinistris sermonibus materiam suppeditabant. Accessit, ad hominum, jam in pejus proclives, cogitationes inflammandas, quod supellectili, cultu corporis, equorum & genere, & numero, longe Regem superabat: quæ res eo videbatur indignior, quod non faciem honestabat, sed facies cultum destruebat. Igitur Regina, cum naturæ vicia non posset emendare, divitiis & honoribus cumulandis, in supremum Ordinem eum nititur protrahere, ut nascendi humilitatem, & corporis vicia fortuitæ claritatis obtentu, tégat: cum ob alia, tum maxime, ut jus suffragii in conventu publico nactus, id Concilium, ad Reginæ nutum, circumagere posset. Sed, cum per gradus esset promovendus, ne inops & mercenarius Senator videretur, primus in agrum, Edimburgo vicinum, impetus est factus: Malvillum Scoti vocant. Dominus agri, & domini focer,

cer, alique, qui plurimum apud eum poterant, amici convocantur: cum domino agri agit Regina, ut prædio cederet: cum focero & amicis, ut id domino persuaderent: sed, cum parum, ex sententia, res procederet, Regina eam repulsam, in suam contumeliam, interpretabatur: &, quod magis erat exitiale, David id moleste tulit. Vulgus (neque enim obscure hæc agitabantur) præsentia deplorare, pejora indices ominari, si, ad egeni nebulonis libidinem, homines, antiqua nobilitate & fama illustres, majorum sedibus extruderentur: multi etiam è senioribus memoria repetebant, & sermonibus celebrabant id tempus cum Cocheranus, Regis fratre per summum scelus occiso, è latomo Comes Marriæ factus, belli civilis ea excitavit incendia, quæ, morte Regis, & pene Regni interitu, sunt restincta. Hæc cum palam fierent, multoque plura clandestinus rumor (ut, in rebus minus honestis, fieri solet) mussaret: Rex tamen certus, nisi re explorata, nemini credere, accepto, Davidem cubiculum Reginae ingressum, ipse ad ostiolum, cuius clavem se penes semper habebat, accessit, ac, præter morem, interiori oppellatum invenit. Cum pulsanti nemo responderet, ingentem irarum molem animo coquens, noctem eam prope insomnem egit: ex illo, paucis è domesticis adhibitis (paucis enim fidebat, ut qui, cæteros à Regina corruptos, & factorum omnium dictorumque exploratores sibi appositos, sciret) de Davide tollendo, consultat. Illi consilium quidem probabant, sed rei gerendæ rationem non satis expediebant: ea consultatio aliquot dies tenuit: alii ministri, qui extra id consilium erant, id quod erat, suspicati, multis prodeuntibus indiciis, factum ad Reginam deferunt, atque eam in rem præsentem se pollicentur ducturos: nec in eo fefellerunt. Observato enim tempore, cum, exclusis aliis, Rex solos, quibus fidebat, ministros secum haberet, Regina, velut per cubiculum ejus ad suum transitura, Regem cum consciis arcanorum oppressit: & in eum acerbe investa, domesticis ejus graviter interminata, frustra eos consultare, se omnes machinationes eorum scire, & remedium, in tempore, adhibituram. Cum in eo statu res esset, Rex dolorem suum cum patre communicat: malorum præsentium unus eis videtur exitus, si ea pars Nobilitatis, quæ aderat, reconciliari, & quæ aberat, revocari posset: sed, ad id, festinatione opus erat, quod jam dies esset propinquus, quo die, Regina proceres absentes damnare decreverat: ea enim de causa, conventum illum indixerat, Francorum & Anglorum legatis, mul-

tum deprecantibus : ut qui scirent , nihil , tam severa animad-
 versione dignum , à reis commissum : animisque etiam secutu-
 rum præceperant periculum. Eisdem diebus, literæ longissimæ
 ab Angliæ Regina venerant : in quibus multa, benevole & pru-
 denter, de præsentis rerum in Scotia statu, disserbat : leviterque,
 atque etiam amanter propinquæ animum ab ira ad moderatio-
 nem revocabat. Eas, quia proceres venisse sciebant, neque du-
 bitabat quisquam, qua de re erant scriptæ, civilioris animi affe-
 ctum Regina erga eos simulans, compluribus adhibitis, legere
 cœperat : cum, in medio cursu, David eam palam admonuit,
 satis lectum esse : atque subsistere iussit. Id ejus factum magis
 superbum, quam novum omnibus est visum : quippe, qui non
 ignorarent, quam imperiose plerunque, erga eam, sese gere-
 ret : atque interdum acrius reprehenderet, quam maritus aude-
 ret. Per eos dies, in conventu publico, de causa Exulum acriter
 disputabatur : aliis, ut Regiæ gratificarentur, pœnam perdu-
 ellionis decernentibus, aliis contendentibus, nihil adhuc fuisse
 perpetratum, quod tam severe plecteretur. David interea sin-
 gulos circumibat, animosque pertentabat, quid de absentibus
 decreturus quisque esset, si à reliquo conventu πρόβουλος lege-
 retur : nec dubitabat ostendere aperte, Reginam velle, eos con-
 demnari : qui secus fecerit, frustra niti : superque malam gra-
 tiam apud Principem initurum. Hæc agebat, partim, ut infir-
 miores spe & metu turbaret : partim, ut firmiores è numero
 judicum selectorum excluderentur : saltem, ut major pars ex eo
 numero esset, qui omnia Regiæ assentarentur. Hanc, in sum-
 ma improbitate, hominis obscuri potentiam cum plerique tim-
 merent, omnes odissent, Rex, ex patris sententia, Iacobum Du-
 glassium, & Patricium Lindesium, alterum patris alterum ma-
 tris propinquum accersit. Hi rem conferunt cum Patricio Ri-
 veno, viro & manu & consilio, prompto : sed qui, diuturno mor-
 bo, ita debilitatus fuerat, ut, per aliquot menses, de lecto non
 confurgeret : ei, inter paucos, de re tanta, fides habita fuit
 cum, ob summam prudentiam, tum, quod liberi ejus essent Re-
 gis consobrini. Ab his Rex admonitus, quantum, tempori-
 bus proximis, errasset, qui propinquorum & amicorum præci-
 puos, in gratiam nequissimi nebulonis, non modo passus esset,
 expelli, sed ipse, propemodum sua manu, extruserit, illumque
 terræ filium ita extulisset, ut ipse jam ab eo contemneretur :
 multa præterea cum eo, de statu publico, collocuti, effecerunt,
 ut facile culpam agnosceret, & se affirmaret in posterum nihil,
 nisi

nisi de Nobilitatis consensu, gesturum, Ac homines, multo rerum usu eruditi, non satis tutum rati, adolescentis uxorii ætati credere, ne quando, blandiciis illectus, cum certa pernicie ipsorum pacta inficiaretur: capita, in quæ consensum erat, scripta ei exhibuerint, quibus, libenter atque etiam cupide, omnibus subscripsit. Ea autem erant: De Religione stabilienda, uti cautum erat in Reginæ reditu in Scotiam: De reducendis civibus, nuper pulsus, quibus patria non facile carere posset: De cæde Davidis, quo salvo, neque Rex dignitatem, neque Nobilitas incolumitatem tueri posset. His omnium chirographo confirmatis, Regeque cædis auctorem se profitente, tum, ut condemnationem procerum absentium prevenirent, tum, ne mora consilium palam fieret, statim facinus aggredi, visum est. Igitur cum Regina in cellula angusta cœnaret, adhibitis, de more, ad mensam Davide, & Comitis Argatheliæ uxore, paucique astarent ministri (locus enim non multos capiebat) Iacobus Duglassius, Mortonii Comes, cum magno familiarium numero, in extimo cubiculo ambulabat: in area è subdiali clientibus & amicorum fidissimis, observare iussi erant, & tumultus, si qui orientur, compescere. Rex, è suo cubiculo, quod infra Reginam erat, per scalas angustas, quæ ei soli patebant, ascendit: sequebatur Patricius Ruvenus, armatus, cum quatuor aut quinque, ad summum comitibus. Iis in cellam, ubi cœnabatur ingressis, cum infolens rerum facies Reginam nonnihil commovisset, Ruvenum squalidum & è diuturno morbo, macilentum, & tamen armatum aspiciens, ecquid rei novæ esset, percunctatur: nam, qui aderant, è febre delirare, ac sui parum compotem esse, credebant. Ille, Davidem surgere, & prodire, jubet: eum enim, in quo sedebat, locum ei non esse decorum: Regina statim assurgit, & corporis objectu, adversus venientes eum protegit: Rex, eam complexus, bono animo esse, jubet: nihil enim esse, quod ipsa timeret: cædem unius nebulonis decretam esse. David, primum in proximum, deinde in extimum cubiculum, pertractus: ibi ab iis, qui cum Duglassio præstolabantur, multis vulneribus confoditur: idque, præter omnium, qui in cædem ejus conspiraverant, voluntatem: qui eum publice strangulandum, populoque, cui gratissimum fore sciebant, id spectaculum præbere destinabant. Constans fama est, eum à Ioanne Damicoeta, Gallo sacrificulo, qui Magicæ artis non imperitus vulgo habebatur, non semel admonitum, ut, re confecta, se alio transferret: & potentiorum odio, cui par non esset, se subtra-

heret : respondit, Scotos magis minaces, quam pugnaces, esse. Iterum itidem, paucis ante eadem diebus, admonitus, ut à notho sibi caveret : nothum illum, se vivo, in Scotia eam potentiam non habiturum, ut sibi timendus esset, respondit : à Moravio enim periculum sibi denunciari putabat. Verum, dictione illa sive expleta, sive elusa, primum ei vulnus à Georgio Duglassio, Comitis Angusiae notho, fuit illatum : post id, ut quae proxime steterat, princeps feriebat, vel dolori suo indulgens, vel, in publicae vindictae societatem ascribi, cupiens. Ad hæc, tumultu in totis ædibus orto, Comites Huntillæ, Athollæ, & Bothuelii, qui in diversa Palatii parte cœnabant, cum prorumpere vellent, ab iis, qui in area adservabant, intra cœnacula sua, sine noxa, sunt cohibiti. Ruvenus, e cella egressus in cubiculum Reginae, cum, viribus, ad standum, non sufficientibus, resedisset, ac bibere petiisset, Regina verbis, quæ recens dolor & ira amat, in eum, ut perfidum & proditorem, in vecta, inter alia exprobravit, quod se stantem sedens alloqueretur : ille excusat, nulla id superbia, sed virium infirmitate factum : ipsam vero hortatur, ut, in Regno gerendo, Nobilitatem, cuius interesset, omnia salva esse, consulat potius, quam nebulones vagos, qui nullum suæ fidei pignus dare possent : quippe, qui nec in re, nec in fama quicquam haberent, quod perderent : neque, quod in præsentia perpetratum est, rem esse novi exempli, Regum Scotorum legitimum esse imperium : nec unquam, ad unius libidinem, sed ad legum præscriptum, & Nobilitatis consensum, regi solitum : si qui Regum contra attentassent, graves suæ temeritatis pœnas luisse : neque nunc ita Scotos, à majorum suorum institutis, degenerasse, ut exteri hominis, quem vix honeste servum essent habituri, non modo imperium, sed servitutem æquo animo perferrent. Hoc sermone, cum Regina magis inflammaretur, illi discedunt, ne major aliquis tumultus oriretur, locis idoneis custodiis dispositis. Interea rumor tota urbe manat : alius alibi, & pro ficto aut vero, pro cuiusque ingenio, creditus : ad arma concurritur, ac recta omnes ad Regiam pergunt. Ibi Rex, per fenestram multitudinem allocutus, se ac Reginam incolumes esse, affirmat : nullam tumultuandi causam esse : quicquid actum est, suo jussu actum : id quale sit, suo tempore scituros : in præsentia, domum suam quisque abeat. Illi jussi discedunt, præter paucos, qui, ad vigiliis agendas retenti fuerant. Postridie mane, proceres, ab Anglia reversi, primum omnium, in Prætorio urbis iudicio se sistunt,

ad dicendam causam, parati: nam is dies, ad id, præstitutus erat. Ubi nemo ex aduerso apparuit, publice testati, quod non per ipsos stetisset, quo minus legitimo iudicio se committerent, in hospitia quisque sua discesserunt. Regina, fratre accersito, & cum eo satis diu collocuta, spem fecit, se, post id, in procerum potestate futuram, ac laxiore custodia habita, multis, malo publico illam clementiam cessuram, ominantibus, veteres satellites recollegit: & noctu, per posticum egressa, cum Georgio Seronio, qui ducentos adduxerat equites, primum in ejus arcem, inde Dumbarum profecta est: Regemque metu mortis injecto, ni obsequeretur, tecum duxit. Ibi, collectis viribus, cum reversis nuper ab exilio se conciliatam, simulans, impetum in Davidis percussores convertit: illis vero tempore cedentibus, velut rebus jam pacatis, ad pristinum ingenium rediit. Primum omnium, cadaver Davidis, quod ante fores templi propinqui sepultum erat, curavit de nocte transferendum, ac in sepulchro proximi Regis, & liberorum ejus collocandum: & hoc factum, ut inter pauca improbum, sinistris sermonibus locum præbuit: quam enim ulteriorem adulterii confessionem expectarent, quam ut illum terræ filium, nullis honestis studiis, nulla in publicum opera impensa insignem, patri ac fratribus, quoad potuit, honore supremo æquaret, &, quod pene invidiosius erat, hominem spurcum prope in Magdalensæ Valesiæ, paulo ante Reginæ, amplexus daret: Marito, inter hæc, comminari, obliquis dictis alludere, operamque dare, ut omnem ei auctoritatem apud omnes detraheret, &, quam poterat, contemptissimum redderet. His fere diebus, quæstio, de cæde Davidis, acerbissime exercita fuit: multi, exiis, qui conscii dicebantur, alii alio relegati: plures pecunia multati: nonnulli (sed fere insontes, atque adeo securi) supplicio affecti: nam principes factionis, alii in Anglia, alii in montanis Scotorum regionibus, delituerunt: Magistratus, & munerum publicorum procurationes omnibus, quos vel paulum attigerat suspicio, adempti, & eorum inimicis traditi: Per præconem edictum (nec, in tanta mœstitia publica, sine risu) ne quis diceret, Regem aut participem, aut conscium Davidicæ cædis fuisse. Hac rerum perturbatione, post Id. Apriles, paulum sedata, Comites Argatheliæ, ac Moraviæ in gratiam recepti: ipsa non multo post, appropinquante puerperii tempore, in arcem Edimburgensem secessit: atque, decimo nono die Junii, paulo post horam nonam æquinoctialem, filium peperit, cui, postea, Iacobo Sexto nomen fuit.

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

REGINA partū levata, et si alios omnes satis comiter, ut in publica gratulatione, acciperet, tamen quoties, Regem visendi causa adesse, nunciabatur, & ipsa, & comites vultum sermonemque ita componebant, ut, nihil magis timere, viderentur, quam, ne Rex non intelligeret, se fastidio, adventum, conspectumque suum omnibus ingratum esse: contra vero Bothuелиus omnia unus poterat: unus negotiis omnibus præerat: adeoque Regina, sui, erga eum, animi propensionem intelligi, volebat, ut, si quid ab ea petendum foret, nemo quicquam, nisi per illum, impetraret: ac, velut vereretur, ne favoris obscurus esset, quodam die cum uno, & altero comite summo mane ad portum, quem Novum vocant, descendit, cunctisque insciis, quo properaret, naviculam ibi præparatam conscendit: ornaverant autem eam Gulielmus & Edmondus, Blacateri, Eduardus Robertsonus, & Thomas Dicsonus, omnes Bothuелиi clientes, & notæ rapacitatis piratæ. Hoc igitur comitatu latronum, cum summa omnium bonorum admiratione, se mari commisit, nemine, ne ex honestioribus ministris, assumpto: in Alloa vero, Comitissæ Mariæ arce, qua navis appulit, per aliquot dies, ita se gessit, ut, non modo Regiæ majestatis, sed matronalis etiam modestiæ oblita, videretur. Rex, audito Reginæ nec opinato discessu, terra, quantum potuit, est consecutus, ea spe & consilio, ut una esset, & mutua conjugaliū officiorum communicatione frueretur: sed is, tanquam molestus voluptatum interpellator, vix paucis horis, dum ministri cibi & quiete reficerentur, datis, redire, unde venerat, jubetur. Regina, post paucos dies, ubi Edimburgum redit, turbam, ut videbatur, vitans, non in suum Palatium, sed in propinquam privati hominis domum, in ea vicinia, divertit: illinc, in aliam transiit, ubi conventus annuus, quem Scacarium vocant, tum habebatur, non tam (ut creditur) ædium laxitate, & hortorum qui juxta erant, amœnitate invitata, quam, quod in propinquo diversabatur David Camerius, Bothuелиi cliens, cujus posticum erat hortus Reginæ vicinum: qua Bothuелиus, quoties lubitum esset, commearet. Interea Rex, cum nullum gratiæ locum apud uxorem obtineret, injuriis & jurgiis ablegatur: ac sæpius tentato Reginæ animo, cum nulla observantia, nullis officiis asse-

qu

qui posset, ut ad pristinam consuetudinem admitteretur, Sterlinum, velut in solitudinem, secessit. Regina, paucos post dies, statuit, Iedburgum proficisci, ad conventus habendos. Circiter initium Octobris, Bothuelius expeditionem in Lidaliam adornat: in ea cum, neque pro loco, quem tenebat, neque familiæ suæ dignitate, neque hominum expectatione, se gereret à latrunculo ignobili, quem, captum & nihil metuentem, sphæru-la plumbea pene confecerat, vulneratus, in Eremitagium ar-cem, incerta vitæ spe, delatus est. Id ubi Regina ad Borthuicum est nunciatum, aspera jam tum hieme, primum Mulrossam, deinde Iedburgum pervolat: Eo etsi certi, de Bothuelii vita, rumores perferrentur, impatiens tamen moræ, animus sibi tem-perare non potuit, quin alieno anni tempore, spretis viarum difficultatibus, & latronum insidiis, se in iter conjiceret, cum eo comitatu, cui nemo, paulo honestior, vel mediocri condi-cionis homo, suam vitam & fortunas committere, auderet. In-de, Iedburgum iterum reversa, summo studio & diligentia om-nia, ad Bothuelium eo transferendum, comparat: quo cum venisset, eorum convictus & consuetudo parum, ex utriusque dignitate, fuit. Ibi, sive, ob diurnos nocturnosque labores, sive, occulta quadam numinis providentia, in morbum, adeo sæ-vum & exitiabilem, incidit, ut prope nulla spes, de vita ejus, cuiquam superesset. Rex, ubi id rescivit, maximis itineribus Iedburgum contendit: simul, ut Regnam inviseret, & quibus posset officiis, suum animum & studium gratificandi testaretur: simul, ut (quod, in periculis gravissimis, fieri solet) præ-ritorum pœnitentia mentem subeunte, ad sanctioris vitæ pro-positum inflecteret: illa contra, non modo nullum placati ani-mi iudicium præ se tulit: sed curavit, ne quis venienti assurge-ret, salutaret, hospitio ei cederet: vel ad se venientem, in unam saltem noctem, susciperet. Verum, cum ei suspectum esset Mo-ravii ingenium, come & humanum egit cum uxore ejus, ut pro-pere domum iret, morbumque simularet, ac statim decumbe-ret, ut saltem hoc prætextu, per excusationem adversæ valetu-dinis, Rex illinc excluderetur: ac in eo erat, ut hospitii penuria, discedere cogeretur, nisi quidam, ex Humiorum familia, pudore impulsus, repentinam discedendi causam finxisset, ac suum hospitium Regi vacuum reliquisset. Postridie mane, jussus in-de Sterlinum rediit, qui reditus eò visus est omnibus indignior, quod, eodem prope tempore, Bothuelius ex ædibus, ubi ante diversabatur, per ora vulgi, in diversorium Reginae delatus est:

& cum

& cum neuter adhuc satis firmus, illa è morbo, ille è vulnere foret, primum Calsonem, inde Coldingamiam, mox ad Cragmillarium (ea arx ad duo millia ab Edimburgo abest) transeunt, rumorum, qui toto illo itinere spargebantur, securi: cum interea Regina, in omni sermone, palam profiteretur, sibi nullam in posterum vitam fore, nisi à Rege solveretur: ac, si alia ratione non posset, se sibi manum illaturam: inter hæc, sæpe mentionem, de divortio, injiciebat: neque difficile affirmabat id futurum, sublato è medio diplomate Pontificis Romani quo venia eis matrimonii, adversus leges Papanas contracti, facta fuerat: sed, cum hanc rem non perinde, atque expectaverat, processuram videret (multis enim è Nobilitate præsentibus, hæc agebantur) cæteris omissis, ad eadem Regis animum convertit. Paulo ante Brumam cum legati, è Gallia & Anglia, advenissent, ut, in Principe baptizando, testes adessent, Regina, non modo pecunia, sed opera etiam & industria, contendit, ut Bothuelius, inter cives & hospites, singulari cultus magnificentia conspiceretur: cum interea legitimus ejus maritus, in filii sacro lustrico, non modo subsidio ad sumptus necessarios destitueretur, sed, in conspectum Legatorum prodire, vetaretur: ministris, qui, ad usus quotidianos, ei attributi erant, detractis: Nobilitate autem observare prohibita. Sed Nobilitas, & hoc, & superioribus temporibus, quanto Reginae animum implacabilior, erga maritum, videbant, tanto magis ad misericordiam flectebantur, cum hominem, adolescentem & innoxium, tot contumeliis petiitum, omnia ferre non modo patienter, sed etiam omnia injustæ iræ piacula experiri, viderent, ut, pene servilem in modum, humiliter aliquem gratiæ locum apud eam teneret. De cultu vero corporis, color impudens, & plane falsus est quæsitus, rejecta in aurifices, phrygiones, cæterosque id genus opifices culpa, quam, penes ipsam omnes esse, sciabant: cum contra, Bothuelio exornando, pleraque sua manu elaboraret: Legati etiam exteri moniti, ne cum eo colloquerentur, cum interea majorem diei partem omnes in eadem arce transigerent. Homo adolescens, ita inhumaniter habitus, cum se universorum contemptui expositum, æmulum, sibi ante oculos adductum, ab omnibus coli videret, ad patrem, qui Glascaæ erat (ut quidam putant accersitus secedere decrevit. Discedentem Regina solito prosequitur odio: vasa argentea, quibus, à nuptiis ad eum diem, usus erat, universa simul aufert: ac stannea supponit: veneno etiam, ante discessum, dato, tanquam

quam scelere magis occulto, si, absens ab Aula, moreretur. Sed malum opinione eorum, qui dederant, fuit præsentius: nam, antequam mille passus à Sterlino abesset, adeo vehemens dolor simul omnes corporis partes invasit, ut eum facile apparet, non casu, sed fraude humana, morbum advenisse: ut vero Glascuam venit, manifestius vis mali se prodidit: liventes etiam pustulæ, tanto cum dolore & totius corporis vexatione, eruperunt, ut exigua spe vitæ, spiritum duceret. Iacobus Abrenethius, homo summa fide & industria, & magno usu medendi præditus, de genere morbi rogatus, statim, venenum datum ei, respondit: accessitus fuerat & Reginæ medicus domesticus, sed eum ipsa ire vetuit, simul verita, ne, ejus opera, ægrotus mortem evaderet: simul, ne à pluribus veneni indicia deprehenderentur. Ceremoniis baptismi peractis, & paulatim turba dilabente, Regina, solitudinem quærens, cum Bothuelio, prope uno, apud Drumenum & Tilibardinum, nobilium domos, aliquot diebus transactis, circa Januarii initium, Sterlinum rediit: & cum quotidie, se Glascuam ituram, ostenderet, ac nuncium, de morte Regis, expectaret, in ejus rei incertum eventum, filium in sua potestate habere, decrevit. Id consilium quominus suspectum haberetur, causari cœpit, ædes in quibus puer educabatur, incommodas, quod, in locis humidis & præfrigidis, periculum ei à pituita esset: sed facile apparebat, alia de causa, alioque animo hæc fieri, cum & vitia, quæ vitabantur mutatione loci, longe majora in illis, quo ducebatur, ædibus essent, ut in solo humido & palustri, sitis: & à Sole, montis objectu, averfis. Puer igitur, vix septimum ætatis, ingressus mensem, asperrima hieme, Edimburgum ducitur: ibi cum rescitum esset, Regem convalescere, ac vim veneni, ætatis vigore, & corporis firmitate naturali, superatam, novum, de eo tollendo, consilium initur: aliquot etiam, è Nobilitate, in conscientiam sceleris asciti. Cum interea ad Reginam delatum esset, Regem de fuga, in Galliam aut Hispaniam, cogitare, eaque de re, cum Anglis, qui navem, in æstuario Glottæ stantem habebant, collocutum: alii, occasionem commode oblatam, censent, ut Regina eum accerferet, ac, si venire abnuat, palam, ferro trucidaretur: nec deerant, qui operam suam pollicerentur: alii, occulte facinus exequi, consulunt: omnes, festinandum, antequam plane convalesceret. Regina, secuta de filio, ut maritum quoque haberet in potestate, quanquam incerto adhuc, de genere cædis, consilio, ipsa, Glascuam proficisci, decrevit: superiorum

C I O. I O.
L X V.

riorum mensium suspitionibus, per frequentes & amicissime scriptas literas (ut ipsa rebatur) satis perpurgatis: sed facta literis fidem detrahebant: nam ejus itineris prope solos comites Hamiltonios, aliosque, Regis paternos inimicos, habebat. Quæ in rem interea essent, Bothuelio curanda, Edimburgi committit: is enim locus, & ad patrandum, & occultandum scelus, maxime visus est idoneus: quippe ubi, in magno conventu Nobilitatis, in alium transferri, aut in multos spargi suspicio cædis posset. Cum Regina omnia, quæ odio dissimulando essent, tentasset, objurgationibus, quærimoniis, lamentationibus multis, ultro citroque, peractis, ægre tamen animi placati fidem fecit. Rex, nondum è morbo satis validus, lectica Edimburgum ad locum, per Bothuelium (qui, absente Regina id munus susceperat) sceleri destinatum, deducitur (erat autem is locus, ædes, per aliquot annos, desertæ, murisque urbis conjunctæ, in vasta solitudine, inter duorum templorum ruinas, unde neque clamor, aut strepitus exaudiri posset) eo, cum paucis ministris, intrusus est: major pars, quos Regina, non ministros, sed omnium dictorum, ac factorum observatores addiderat, discesserant, gnari videlicet periculi imminentis: neque, qui remanserant, ab hospitii paratoribus claves ostiorum extorquere poterant. Regina autem unum id maxime omnium agebat, ut omnes à se suspiciones segregaret, adeoque ea simulatio ei processit, ut Rex, de animo ejus erga se jam plane benevolo securus, literas ad patrem, qui Glatcux æger subsisterat, bonæ spei ac fiduciæ plenas, scriberet, commemoratis Reginx erga se officiis, ac simplicis & sinceri amoris indicis: ac sane asseveranter rerum in melius mutationem sibi spondebat. Hæc scribenti, derepente Regina intervenit, ac, literis perlectis, crebro eum amplexa ac deosculata, sibi supra modum gratum esse, ostendit, quod jam perspicue intelligeret, nullam in ejus animo nubeculam suspitionis subsedisse. Hic cum omnia tranquilla viderentur, subiit illa altera cura, ut totum, si qua posset, crimen in alios derivaretur: Itaque fratrem suum, Moravium, accersit, qui, accepta nuper venia, ad Fanum Andree profecturus erat, ut uxorem inviseret, quæ, in summo vitæ discrimine versari, nunciabatur: nam & parturiebat, & exanthemata (quæ vocent) per totum corpus cum vehementi febre eruperant. Causam fratris retinendi videri, volebat, ut, legatum Ducis Sabaudix, qui, ad baptismum principis, justo ferius venerat, se honorifice velle dimittere, simularet: quæ cum

parum

parum iusta videretur, cur ab officio pio & necessario avocaretur, tamen paruit. Regina interea quotidie Regem invisebat: eum cum Bothuelio, quem extra suspicionem esse, volebat, reconciliat: liberaliter, in posterum de sua in eum voluntate promittit: quæ officiorum simulatio cum omnibus vehementer esset suspecta, nemo tamen Regem, de suo periculo admonere, audebat: quippe qui omnia, quæ aliunde accipiebat, quo magis in gratiam Reginæ se insinuaret, ei revelare solebat. Unus inventus est Robertus, Reginæ frater, qui, sive facinoris atrocitate, sive adolescentis misericordia motus, uxoris insidias ad eum deferre, est ausus: sed ea lege, ut rem apud se tacitam contineret, ac suæ incolumitati, quam posset commodissime, consulere. Id Rex cum, pro sua consuetudine, Reginæ indicasset, Robertusque advocatus rem constanter negaret, alterque alterum mendacii argueret, & uterque ad arma manum admovisset, Regina, hoc spectaculo læta, quod, sine suo labore & molestia, suorum consiliorum exitum in propinquo videret, alterum fratrem Iacobum advocat, velut, ad litem dirimendam: re vera, ut ipse quoque per occasionem, tolli posset: nemo enim earum rerum aderat arbiter, præter unum Bothuelium, qui inferiorem potius in eo certamine conficeret, quam dissentientes destineret, quod adeo verbis testatus est, cum diceret, nihil esse, cur Iacobus tantopere properaret, ut homines, non ita pugnandi cupidos, dirimeret. Hoc motu utrinque sedato, Regina & Bothuelius, toti in cædis consilium intenti, dant operam, ut res quam occultissime transigatur. Regina, ut mariti amorem, & veterum offensionum oblivionem simularet, lectum suum in cubiculum quod infra Regem erat, è Palatio portari jubet: ibi ipsa aliquot noctes, extracto in longum colloquio, conquievit. Interea, non cessat, omnia comminisci, ut facinore peracto, infamia in Iacobum fratrem suum, & Mortonii Comitem derivaretur: his enim, quos, ob virtutem & auctoritatem, plurimum timebat, & oderat, de medio sublatis, cætera omnia prona fore, pollicebatur. Eodem etiam incitabant literæ Pontificis Romani & Caroli Cardinalis Lotharingi: nam, superiore ætate, cum à Pontifice, per avunculum, pecuniam petiisset, ad statum Religionis in Britannia turbandum: & Pontifex quidem occultius, Cardinalis aperte ad eandem hortabatur eorum, per quos maxime stabat, ne Papismus revocaretur, eosque nominatim edebat, & præcipue, quos dixi,

Comites: quibus extinctis, magnam pecuniæ vim ad bellum gerendum, promittebat. Harum rerum rumusculos Regina ad proceres permanasse credebat: itaque ipsa literas eis ostendit, ita, se apud eos purgatam, ab omni alieni animi suspicione, rata. Sed hæc consilia, tam subtiliter, ut videbantur, inita, non nihil perturbabant nuncii frequentes, à Moravii uxore, eam afferentes abortum fecisse, ac, in exigua spe vitæ, animam agere. Hæc cum ei, die Dominico, ad sacram concionem eunti, nunciata fuissent, isque ad Reginam reversus, ab ea veniam, abeundi petiisset, illa magnopere contendebat, unum certe diem, certiorum nuncium expectaret, cum neque, si properaret, ejus adventus quicquam profuturus esset: sin remitteret morbus, etiam postridie satis in tempore sit venturus: ille tamen, obstinato animo, iter cepit. Regina, quæ in eam noctem eadem destinasset, adeo soluto animo videri voluit, ut nuptias Sebastiani cujusdam, è cantoribus suis, eo die, in Palatio celebraret: eoque, velut per ludum & læticiam, transacto vespere, cum satis magno comitatu, ad maritum visendum, ierit. Ibi cum, hilarius solito, per aliquot horas, collocuta esset, sæpe eum deosculata, annulum etiam tradidit. Post discessum Reginæ, cum Rex, inter paucos, qui aderant, ministros illius diei dicta factaque retractaret, inter alios sermones, ab bene sperandum, ejus animum erigentes, paucorum verborum recordatio læticiam non nihil turbavit: sive enim, spe admota sceleris perpetrandi, impotens animus gaudium continere non potuit, sive vox temere excidit, injecta est ab ea mentio, Davidem Rizium, superiore anno, circa id ipsum tempus, interfectum fuisse: hæc importuna cædis recordatio cum nulli satis placeret, tamen, quia multum noctis processerat, & proximum mane ludis & læticiæ destinarant, celeriter cubitum concesserunt. Interea, in cubiculo inferiore pulvis sulfureus, ad evertendas ædes, collocatur: cætera quidem, circumspicte & callide provisæ, videbantur: in re tamen levi non leviæ vestigia, ad scelus deprehendendum, relinquebantur: lecto, enim, in quo Regina noctes aliquot cubitaverat, inde ablato, viliores, in ejus locum, substituerunt, in tanta famæ prodigalitate, exiguæ pecuniæ parci. Inter hæc Baris Gallus, unus è sceleris ministris, Regis ingressus cubiculum, ita constitit tacitus, ut ipse à Regina conspicere posset: idem signum convenerat, omnia jam parata esse. Illa, tanquam, viso Paride, nuptiarum Sebastiani recordatio ani-

mum subisset, se negligentia coarguit, quod ea nocte (ut con-
 venerat) personata non saltasset, ac nuptam, de more, in lecto
 non collocasset: cum dicto, confurgit, ac domum abit: Reversa
 in Palatium, satis diu cum Bothuelio colloquitur: is, tandem
 dimissus, cum in cubiculum venisset, mutavit vestem, & mili-
 tari clamide amictus, per custodias, paucis comitatus, in oppi-
 dum rediit. Duæ aliæ consciorum turmae diversis itinibus
 cum ad locum destinatum venissent, pauci cubiculum Regium,
 cujus claves penes ipsos erant (ut ante dictum est) ingrediun-
 tur: ipsum, alto somno solutum, invadunt, ac faucibus com-
 pressis, famulum item unum, qui juxta lectulum accubabat,
 strangulant: Strangulatos per portulam, quam, in hunc usum,
 in muris urbis ædificaverant, efferunt iuxta hortulum propin-
 quum: deinde, ignem sulfureum admoventes, domum à fun-
 damentis convellunt, tanto cum fragore, ut ædes aliquot vici-
 næ quaterentur, & in longinquiribus urbis partibus, qui som-
 no gravissimo erant oppressi, velut attoniti, expergiscerentur:
 quo facinore peracto, Bothuelius alia, quam venerat, per muri
 urbis ruinas dimissus, in Palatium per custodias rediit. Hic, per
 aliquot dies, rumor satis constans, de cæde Regis, fuit. Regina,
 quæ vigilans ad id noctis, eventum rei præstolabatur, convoca-
 tis, qui ex Nobilitate in palatio erant, & in iis Bothuelio, ex eo-
 rum sententia, velut ignara omnium, quæ acta essent, misit,
 qui causam tumultus cognoscerent: eunt qui facinus inspicere-
 rent: Rex linteo tantum indusio amictus superiorem corporis
 partem, cætera nudus jacebat: juxta eum, reliqua vestis, atque
 etiam soleæ. Ad eum, cum vulgi factus esset concursus, aliud-
 que alius conjiceret, nemo tamen omnium (quod Bothuelius
 maxime cupiebat) in animum inducere potuit, eum violentia
 pulveris, tecto effracto, fuisse ejectum: præsertim, cum è toto
 corpore nihil (quod, in tanta ruina, erat necesse) fractum, contu-
 sum, aut lividum appareret, vestisque juxta, non modo flammis
 non afflata, aut pulvere conspersa, jaceret, ut non vi aut casu, il-
 lic allata, sed manu composita, videretur: Bothuelius, domum
 reversus, cum, velut admirabundus, eum nuncium ad Regi-
 nam attulisset, ea cubitum confessit, atque in multum usque
 diem, altissimo somno in summa securitate conquievit. Ru-
 mores interea sparguntur à parricidis, Regem, consilio Comi-
 tum Moraviae & Mortonii, esse interfectum, ac, in proxima
 Angliæ, ante lucem, perferuntur: tacitis tamen omnium cogi-

tationibus, Regina facinoris auctor designatur. Nec Episcopus Fani Andrea à rumoribus fuit intactus: multæ ad eam cogitationem conjecturæ impellebant: nobiles & crudeliter exercitæ, inimicitia inter familias: nec Episcopus, unquam Reginae satis reconciliatus, antequam id scelus animo concepisset: & nuper eam Glascuam comitatus, omnium ultimorum consiliorum particeps fuerat. Auxit hominum suspicionem, quod tum in ædes fratris Comitis Aranii divertisset, ei domui propinquas, in qua Rex occisus erat, cum, semper antea, in celebri urbis loco habitaret, ubi commode, & salutationibus celebrari, & epulis popularem gratiam colligere posset, item, quod, è superioribus urbis locis, lumen & pervigilia in ejus ædibus, tota nocte conspiciebantur, ac tum demum, ubi ruinae propinquæ fragor insonuit, lumina sunt extincta: & clientes, qui frequentes armati vigilaverant, vetiti egredi: vera autem rei gesta historia quæ post complures menses erupit, effecit, ut horum pleraque, quæ tum pluribus suspiciosa videbantur, postea, re patefacta, pro certissimis haberentur indiciis. Scelere perpetrato, nuntii statim in Angliam dimissi, qui divulgarent, Regem Scotorum à suis crudeliter fuisse trucidatum, opera maxime, & consilio Comitum Moraviae, & Mortonii. Is rumor statim in Aulam delatus, adeo animos omnium in odium totius gentis inflamavit, ut, per aliquot dies, nemo Scotici generis, sine summo vitæ periculo, in publicum prodire auderet: ac vix multorum literis, ultro citroque missis, demum mitigari potuerit, clandestinis consiliis jam in lucem prodeuntibus. Regis cadaver cum diu spectaculo fuisset, continuusque vulgi concursus eo fieret, Regina curat, ut super scannum inversum extentum per bajulos in Palatium deferretur: ibi & ipsa corpus, omnium illius ætatis formosissimum, avide spectavit, nullo in alterutram partem indicio animi secreta prodente. Proceres quidem, qui aderant, funus ei, amplum & honorificum, decernunt: Sed illa, per bajulos de nocte, sine ullo funeris honore sepeliendum curat, & (quod indignitatem vehementius auxit) prope Davidis Rizii sepulchrum, ac si hominis fœdissimi Manibus, mariti morte parentaret. Duo, quæ tum acciderunt, ostenta operæ precium duxi hic exponere: quorum alterum cadem paulo antecessit. Jacobus Londinus, homo Fisanus, honesto loco natus, cum febri diu laborasset, pridie, quam Rex occideretur, circa Meridiem, in lecto se paulum erexit, ac, velut attonitus, magna voce

obtestatus

ut status est præfentes, ut Regi opem ferrent: jam enim par-
 tidas eum invadere: deinde, paulo post, cum flebili questu ex-
 imavit, frustra opem feretis: jam trucidatus est, nec ipse diu,
 istam vocem, supervixit. Alterum cum cæde ipsa conjun-
 tum fuit. Tres, è familiaribus Comitum Atholiarum, Regis pro-
 nique homines, & virtute & genere, minime obscuri, non pro-
 il à Regis hospitio divertebant: iis circiter mediam noctem
 dormientibus, ad Dugallum Stuartum, qui proxime parietem
 cubabat, quidam n visus est accedere, ac manu leviter, per bar-
 am malamque ducta, eum excitare, dicens, Surgite, vim vobis
 ferunt. Is experrectus repente, cum visum secum revolveret,
 ius confestim, ex alio lecto, exclamat. Quis me calcat? & cum
 Dugallus respondisset, selem esse fortasse, qui (ut fit) noctu
 berraret: tum tertius, qui nondum experrectus fuerat, statim è
 lecto se coniecit in pedes, rogitans, quis colaphum sibi incuf-
 sisset: & cum dicto, per ostium visus est quispiam egredi, nec
 sine strepitu. Interea, dum illi visa & audita inter se conferunt,
 sonus Regiæ cadentis fragor auditus omnes consternavit. Fa-
 cinore perpetrato, varie, pro ut quisque Regem oderat, aut ama-
 rat, afficiebantur: omnes boni, uno consensu, scelus nefarium
 obominabantur: Verum longe molestissime rem ferebat, cum
 ob alia, tum, quia princeps nuptiarum conciliator fuerat, Io-
 hannes Stuartus, Atholiarum Comes. Proxima, quæ cædem secuta
 est, nocte, & matutini, ut in re trepida, cum circa Palatium excubias
 agerent, ad exteriorem parietem cubiculi, in quo Atholius
 agebat, sonitus, veluti leviter fundamenta demolientium, est
 auditus: excitata strepitu familia, eam noctem insomnem egit:
 postridie, Comes in oppidum emigravit, ac paulo post, vitæ me-
 tuens, domum discessit: Comes Moraviæ, cum è Fano Andream
 in aulam redisset, nec ipse extra periculum fuit: nam & armati
 noctu, circa ædes ejus, obversabantur: sed cum, ob adversam
 ejus valetudinem, totas noctes domestici ejus vigilarent, sicarii
 nihil attentare clam poterant, nec palam audebant. Tandem
 Borhuelius (qui, illa se molestia liberatum, vellet) ipse, sua ma-
 nu facinus scædum peragere, decrevit. Igitur, nocte concubia;
 suos, de valetudine Moravii, interrogat: cum responsum esset,
 eum vehementer articulari dolore cruciari: quid si eum invi-
 samus, inquit: et cum dicto surgens, ad ejus ædes properabat.
 Inter eundem, admonitus est à suis, eum ad Robertum fratrem,
 ut, extra strepitum palatii &, liberius & commodius ageret,
 migrasse: stetit paulum tacitus, ac dolens, tantam occasionem
 amissam,

amissam, domum rediit. Regina, inter hæc, domi vultum componēbat, & simulatione luctus, populum sibi placatiorem reddere, meditabatur: sed ea res ei, æque, ac reliqua conspiratio, improspere cessit: nam, cum in more esset, à priscis utque temporibus, ut Regiæ, post maritorum obitum, complures die non modo cœtū hominum, sed lucis etiam abstinerent aspectu, simulatum quidem luctum aggressa est, sed, animi superante lætitia, foribus oclusis, fenestras aperit, & abjecta lugubr veste, intra quatrimum, cœlum solemque aspicere, sustinuit & ante diem duodecimum, confirmato adversus vulgi rumores animo, in agrum Setonium, ad septem ab oppido millia passuum, excurrit: cum interim Bothuélius à latere ejus nunquam discederet: ibique ita egit, ut paululum in corporis vestitu nihil in animi habitu mutasse, videretur. Celebrabatur autem locus magna Nobilitatis frequentia: & ipsa quotidie in campum propinquum ad lusus consuetos, nec eos plane muliebres prodibat: sed Croci Galli (qui, sæpe antea, Legationem in Scotia obierat) adventus rationes eorum nonnihil turbavit. I cum ostendisset, in quanta res esset apud externos infamia. Edimburgum est reditum: sed Setonium tot habebat commoditates, ut, cum famæ dispendio eo revertendum esset. Ibi consultationis omnis summa fuit, quo pacto Bothuélius Regiæ cædi absolveretur. Tentata quidem erat antea & accusatio, & purgatio: nam statim, à cæde Regis, Bothuélius, cum aliquot consiliis, ad Argatheliæ Comitē, quod is rerum capitalium perpetuus esset Quæstor, convenerunt: Primum, tanquam omnium quæ gesta essent, ignari, rem novam, inauditam, incredibilem mirantur: deinde quæstioni paululum vacant: pauperculas aliquot, è vicinia, mulierculas citant: illæ inter spem metumque hærent, loquine, an tacere magis expediat, incertæ: verum, et si sermonem temperarent, tamen, cum plus effutivissent, quam expectabatur, tanquam temere locutæ dimittuntur. Sed earum testimonia facile erat contemnere. Acceruntur domestici Regis ministri, quos calamitas nondum absumpserat: interrogati de sicariorum ingressu, negant, claves in sua potestate fuisse quis igitur eas habebat? ajunt, Reginam. Differtur, in speciem quæstio, re vera, supprimitur: metuebant enim, ne, si longius progredierentur, Aulæ secreta in vulgus exirent. Ne tamen repenitus abjecta videretur, proponitur edictum: pecunia indicibus decernitur. Sed quis auderet, Bothuélium attingere, cum idem, reus, iudex, quæstor, pœnæ exactor, esset futurus? Hic ta

nen metus, qui singulorum ora comprimebat, multitudinem continere non potuit: nam, & libellis propositis, & pictura, & nocturnis per tenebras clamoribus, effectum est, ut parricidæ acile intelligerent, arcana sua nocturna in vulgus prodisse, ut am nemo dubitaret, qui scelus designassent, qui operas contuissent: quantoque magis supprimebatur, tanto magis vulgi dolor inhibitus erumpebat. Hæc, etsi sceleris conscii videri volebant, contemnere, tamen interim id unum eos stimulat, ut suum dissimulare nequirent dolorem. Ita ommissa, de Regis morte, quæstione, subit altera, multo acrior, adversus libellorum auctores, & (ut ipsi loquebantur) Bothuclii calumniatores: adeo severe exercebatur, ut neque sumptui, neque labori ulli parceretur: pictores omnes & qui scripturam factitabant, convocantur, si forte, ex picturis & libellis auctores indicare possent: additur, quæstioni conveniens, edictum, quo non proponere modo, sed propositum legisse capitale erat. Sed qui, capitalis pœnæ comminatione, populi sermones comperescere studebant, nondum morte satiati, odium adhuc, erga mortuum Regem, retinebant: Bona defuncti, arma, equos, vestem, reliquamque supellectilem, ac si fuissent redacta in fiscum, Regina aut interfectoibus, aut paternis inimicis divisit. Hæc ut palam gerebantur, ita multorum dictis palam incessabantur: adeo, ut quidam opificum, qui vestem Regiam Bothuclio, ad corporis modum, adaptabat, ausus sit dicere, Hic se jus, & morem patrium libenter agnoscere, cum spolia defuncti cedant carnifici. Inter hæc, subit altera cura, quomodo arcem Edimburgensem Regina in suam potestatem redigeret. Eam tenebat Ioannes, Mariæ Comes, ea lege, ut nemini, nisi conventu publico reposcenti, redderet: etsi, proximo mense, id Consilium erat futurum, tamen Regiæ cupiditati omnis mora longa videbatur futura. Igitur cum amicis Comitum (nam ipse, gravi morbo tum implicitus, Steilini decumbebat) & propinquis agit, ut arcem sibi redderent, caulata maxime, vulgus Edimburgense (quod tum tumultuabatur) in officio contineri non posse, nisi ipsa in sua potestate arcem haberet: se autem, maximum sui, in Ioannem amoris pignus, filium unicum, Regni hæredem, ei servandum & alendum, daturam: quo officio, in multis aliis principibus, ac, recenti memoria, in matre sua, ac avo, majores ejus usi, cum summa laude, fuissent. Ille, etsi satis intelligeret, quo illa promissa & blanditiæ tenderent, tamen non ægre consensit. Regina, cum eum faciliorem, quam speraverat, invenisset, tentat ef-

ficere, ut, retento apud se filio, arcem, cum primum esset opportunum, reciperet: id cum obtinere non posset, alia fraude eum aggreditur: agit cum eo, ut puerum Limnuchi (quod medium est, inter Edimburgum, & Sterlinum) certo die reciperet, & arcem traderet: sed cum hic suspicio fraudis gravissima subesset, tandem conventum est, ut puer Ares kino Sterlini traderetur: ipse interim, è propinquis & amicis, principes obsides daret, de arce reddenda. Et hæc quidem tum parricidas habebant sollicitos. Sed multo magis eos urebant Comitis Leviniani assiduæ quærimoniæ. Is, cum, propter Bothuelii potentiam, cum summa licentia conjunctam, in Aulam venire non auderet, per literas, Reginam continenter compellabat: ab ea enim petebat, ut Bothuelium procul dubio cædis auctorem, tantisper in custodia teneret, dum causæ dicendæ dies adesset: illa, etsi, multa comminiscendo, postulationem eluderet, tamen, cum rei tam atrocis quæstio evitari non posset, hanc ejus habendæ rationem inivit. Instabat conventus Ordinum ad Idus Apriles: ante eum diem, judicium peragi, Regina volebat, ut reus, judicium sententiis absolutus, etiam totius conventus suffragiis purgatus, discederet: ea festinatio in causa fuit, ut, nihil ordine, nihil more majorum, in eo judicio, fieret. Accusatores, de more, citari debebant proximi, uxor, pater, mater, filius, ut vel adessent, vel procuratores mitterent, qui, intra quadragesimum diem (nam hoc tempus legitimum erat) se sisterent. Pater adesse jussus, ad Idus Apriles, idque sine amicorum advocatione, cum sua tantum familia quæ, in summa ejus inopia, ad paucos erat redacta. Cum interea Bothuelius, cum magnis agminibus, tota urbe volitaret, Comes Levinus, in urbe hostium plena, cum, sine amicorum & clientium præsidio, neque se tutum fore, neque, si vitæ periculum nullum esset quicquam libere se agere posse, videret, abesse satius duxit. Ad diem dictum, Bothuelius, idem reus & accusator, in Prætorium ascendit: citantur è Nobilitate, judices, magna pars ipsius amici, nemine ex adverso, qui quenquam rejiceret. Parvam judicio moram fecit Robertus Cunigamius, unus è Levinii familia: is, veniæ dicendi petita, palam testificatus est, neque more, neque legibus, id judicium exerceri, ubi reus potentior esset, quam ut, pœnas legibus dare, posset: accusator, mortis metu, abesset. Ita, quicquid ibi statueretur, cum nihil jure, nihil ordine gereretur, pro non judicato, fore. Illi nihilo minus, in incæpto persistunt. Gilbertus quoque Cassiliffæ Comes, magis usurpandi juris

di juris causa, quam quod, quicquam se profecturum, speraret, cum iudex legeretur, se excusavit: multamque etiam, quæ à recusantibus exigi solet, obtulit. Statim nuncius à Regina, anulum ferens, cum judicare, jubet: ni pareat, custodiam minatur. Cum, ne custodiæ quidem metu, absterritus esset, rursus à Regina nuncius perduellionis pœnam recusanti intentat. Hoc metu, sedere coacti, pronunciant, Se non videre, cur Bothuclium condemnent: si quis tamen, jure & ordine, postea accuset, cavent, ne hoc iudicium ipsis fraudi sit. Nec immerito ita pronunciaffe, quibusdam sunt visi, quod quæstio eis verbis decreta erat, ut, ne à severissimis quidem iudicibus, Bothuclius condemnari posset: jubebantur enim, quærere de cæde, quæ facta fuerat, nono Feb. cum Rex decimo die fuerit occisus. Ita Bothuclius absolutus quidem, sed non infamia liberatus est: suspicione enim aucta, pœna tantum dilata, videbatur: at Regiæ, ad nuptias properanti, quivis color, quanvis impudens, satis erat. Ad cumulum hujus absolutionis, propositus est libellus, celeberrimo fori loco. Bothuclius etsi, legitimo iudicio, à cædis reatu liberatus esset, tamen, quo sua innocentia cunctis foret perspectior, se ferro paratum decernere, si quis, integra fama, & honesto loco natus, eum Regiæ cædis insimularet. Nec defuit qui, postridie, æque ferociter, per libellum publice propositum, condicionem acciperet, modo locus certaminis designetur, in quo, citra periculum, nomen suum profiteri possit. His utcunque succedentibus, tamen Regina in conventu visa est ferocior: & quæ antea civilis animi speciem prætulera, palam tyrannidis cupiditatem ibi renudavit: nam, quod Sterlini, in causa Religionis, promiserat, palam ibi promissum negavit: id autem erat, ut, primo quoque conventu, quæ, per tyrannidem Pontificis Romani latæ erant leges, abrogarentur: novisque legibus, Ecclesiæ instauratæ auctoritas stabiliretur. Præter autem id promissum, cum bina edicta chirographo ejus signata proferrentur, hic deprehensa, elusit: iussit enim, qui ab Ecclesia missi erant, alio die redire: neque, post id tempus, unquam sui conveniendi copiam fecit: Actaque conventus, quæ ante suum in Scotiam reditum, consentiente Francisco marito, edita erant, sub amnistie legem cadere, pronunciavit. Ea vox omnibus, manifesta tyrannidis professio, videri. Itaque cum Scoti nullas habeant leges, præter conventuum decreta, subibat illa tacita cogitatio, quæ vita futura foret, sub Principe, cuius arbitrium pro legibus habendum esset, promissis vero fides

abesset. Hæc, sub finem conventus, acta. Eodem tempore, Regina, ad nuptias festinanti, libido incessit, consensus publici quavis arte exprimendi, ut nihil, nisi procerum voluntate, gessisse videretur. Bothuclius igitur, ut, publice auctoritatis specie, nuptias honestaret, hanc rationem commentus est: Nobiles omnes supremi Ordinis, qui aderant (aderant autem permulti) ad cœnam invitat: Ibi, solutis ad hilaritatem animis omnium, rogavit, ut studium suum, quod, superioribus temporibus, declarassent, in posterum quoque, præstarent: In præsentia autem petebat, ut, cum Regina ambiret nuptias, libello, quem ea de re confecerat, illi subscriberent: id sibi, & ad principis voluntatem conciliandam, utile, & apud cæteros homines honorificum futurum. Res tam subita & inopinata, omnes attoniti, cum neque mæstitiam dissimulare possent, nec abnuere, quod petitum esset, auderent, paucis, qui Reginae animum exploratum habebant, præeuntibus, reliqui ignari, quantum assentatorum foret numerus, alii aliis suspecti, omnes subscribunt. Postridie, cum inter se, quid egissent, retractarent, quidam ingenue professi sunt, nisi Regina existimassent rem gratam fore, se nunquam assensuros: nam, præterquam quod res parum honesta, & publice damnosa esset, periculum quoque fore, ut si (quod in superiore marito meminerant) orta discordia, Bothuclius rejiceretur, ne ipsis aliquando daretur crimini, quod Reginam prodidissent, atque, ad nuptias parum honorificas, ipsam compulsissent: igitur dum res integra esset, ejus voluntatem explorandam, scriptumque, manu ipsius signatum, impetrandum: quo scripto, sibi, quod de nuptiis actum ab illis esset, gratum esse, ostenderet: id facile impetratum, Comiti Argatheliæ custodiendum, consensu omnium, traditur. Postridie, quod in urbe fuit Episcoporum, convocatur in Aulam, ut & ipsi quidem subscriberent. Hac expeditis cura, incessit alia, ut filium Regina in sua potestate haberet: nam neque Bothuclius tutum sibi existimabat, alere puerum, paternæ aliquando cædis ultorem futurum: neque, alium esse volebat, qui suos, in Regno gerendo, liberos præcideret: igitur Regina, ut quæ nihil ei denegare sustineret, ipsa partes in se suscipit, pueri Edimburgum deportandi. Suberat & alia Sterlinum petendi causa, de qua posterius dicam. Cum eo ventum est, Mariae Comes, quid ageretur, suspicatus, puerum quidem Reginae ostendit, sed ita, ut omnia in sua potestate haberet: & Regina, fraude detecta, cum ad vim par non esset, dissimulato, cur venisset,

venisset, ad iter se accinxit: quo in itinere, sive, ob continuos labores, sive, ob indignationem, quod consilia (ut auctoribus videbantur callida parum prospere succederent, repentino dolore cruciata, in domunculam pauperulam concessit, ad quatuor ferme millia passuum à Sterlino: remittente se deinde dolore, ad iter reversa, Limnuchum ea nocte venit: inde ad Bothuelium scripsit, per Paridem, quid de raptu fieri vellet: nam, antequam Edimburgo discessisset, cum eo transegerat, ut ipse revertentem ad Almonis pontem eam raperet, ac secum, quo vellet, velut per vim, abduceret, Id ita vulgus interpretabatur: quod consuetudinem cum Bothuelio nec omnino cœlare, nec carere, nec, sine famæ dispendio, tam palam, quam volebat, frui poterat: & longum erat, divortium cum uxore priore expectare: & honesto, cujus adhuc curam simulabat, & libidini, cujus erat impatiens, pariter consuli volebat: itaque, belle ratio videbatur excogitata, ut Bothuelius, gravissimo quidem suo crimine, sed cujus pœnam non metuebat, Reginæ redimeret infamiam. Sed altius (ut est intellectum postea,) suberat huic commento consilium. Nam cum populus Regiæ cædis auctores frequens nominaret, & execraretur, illi, ut suæ securitati prospicerent, suadente (ut creditur) Ioanne Leslio, Rossienſi Episcopo, Reginæ raptum excogitarunt: nam cum in Scotia mos esset, ut diplomata, quibus scelerum gratia fit, qui veniam petit, gravissimum facinus nominatim, exprimat, ac cætera generalibus verbis adjiciat, decreverunt parricidii publici conscii, nominatim, de manus iniectione in Principem, veniam petere, deinde, velut in cumulum, subjicere, CAETERIS NEFARIIS FACTIS: qua clausula, cædem Regiam posse contineri, sibi persuaserant, quam nec tutum videbatur, in diplomate, auctoribus nominari, aut condonanti honestum: nec leviori crimini, instar appendicis, adjici poterat. Aliud crimen, minus invidiosum, sed pari pœna plectendum, erat excogitandum, sub cuius umbra, cædes Regia & tegeretur, & condonaretur: nihil autem occurrebat, nisi simulatus ille raptus, quo & Reginæ voluptati, & Bothuelii securitati prospici posset: igitur ille, sexcentis comitatus equitibus, ad Almonis (ut convenerat) pontem; Reginam opperitur, ac eam non invitam, secum Dumberarum ducit. Ibi, dum libere animo indulgent, divortium, priore uxore in jus vocata, fit, idque duplice in foro, nempe, apud Iudices publice constitutos, qui, de hoc genere quæstionum cognoscerent: & apud Officiales, quos vocant, iudices

Episco-

Episcopales, etsi decreto publico vetitos, quicquam pro Magistratu agere; aut ullam negotii publici partem attingere, Gordoniam, Bothuelii uxor, cogitur in duplici foro, litem de divortio intendere, apud iudices Regios, accusat uxor maritum adulterii, quæ una iusta apud eos erat divortii causa: apud iudices Papanos, lege vetitos tamen ab Archiepiscopo Fani Andrea, ad hanc litem cognoscendam datos accusatur idem, ante matrimonium, cum propinqua uxoris stupri consuetudinem habuisse. Nulla in divortio faciendo nec in testibus, nec in iudicibus fit mora: intra enim decimum diem, lis suscepta, disceptata & dijudicata est. Sterlini collecta sincerior pars Nobilitatis ad Reginam mittunt, qui rogarent, Sponte ne, an invita teneretur: nam, si invita illic esset, se, coacto exercitu, eam liberaturos. Illa, nuncio non sine risu accepto, respondit, se invitam eo adductam, sed ita humaniter tractari, ut de priore injuria non habeat, quod multum queratur: ita irriso nuncio, properantibus, raptus injuriam per legitimas nuptias levare, duo adhuc restare videbantur impedimenta: alterum, si captiva nuberet, pro viciosis haberi possint nuptiæ, atque ideo facile solvi: alterum, ut consuetæ servarentur ceremoniæ, ut videlicet, publice, in conventu civium, tribus diebus Dominicis, nuptiæ futuræ, inter Iacobum Heburnum, & Mariam Stuartam, denunciarentur, ut, si quis quid vicii aut impedimenti sciret, quo minus legitime cõirent, rem ad Ecclesiam deferrent. Hæc ut confierent, Bothuelius, convocatis amicis & clientibus, Reginam Edimburgum reducere, statuit: ut ibi, obtentu vano libertatis, ipse libere de nuptiis, arbitrato suo, statueret. Comites ejus cum plerique armati essent, inter reducendum, timor animos multorum inaccessit, ne aliquando fraudi sibi foret, quod reginam captivam adhuc tenerent: nam, ut cætera absint, hoc unum satis argumento esse, quod armati circa eam, temporibus & rebus alioqui pacatis, conspicerentur hoc scrupulo injecto, abjiciunt omnes hastas, & pacatiore, saltem in speciem, agmine, in arcem Edimburgensem, quæ tum in potestate Bothuelii erat, eam ducunt: postmodum, in urbem atque in confessum iudicum, eam comitantur: apud quos & ipsa se liberam & sui juris affirmat. Cum, de nuptiis in Ecclesia denunciandis, ageretur, & Lector, cujus id munus erat, constanter recusaret, collecti Diaconi & Seniores, cum reluctari non auderent, jubent, Ecclesiasten nuptias futuras, de more, edicere: & is quidem hastenus paruit, ut, se vicium quidem scire, profiteretur, ac paratum, seu Reginam, seu Bo-

seu Bothuelio, cum vellent, indicare. Is cum in arcem accersitus venisset, Regina cum ad Bothuelium remisit: qui quamquam, nec blanditiis, nec minis, Ecclesiasten de proposito deduceret, nec, rem disceptationi committere, auderet, tamen nuptias apparat. Unus Orcadum Episcopus est inventus, qui gratiam Aulicam veritati præferret, cæteris reclamantibus, causasque proferentibus, cur legitimæ non essent nuptiæ cum eo, qui duas uxores, adhuc vivas, haberet, tertiam, ipse nuper suum falsus adulterium, dimisisset, ita, indignancibus omnibus bonis, vulgo etiam execrante, propinquis per literas improbantibus, inchoatas, & publicis ceremoniis simulatis, etiam factas detestantibus, tamen matrimonium celebratur. Qui aderant, è Nobilitate (nam omnes fere domos discesserant, præter paucos, Bothuelii amicos & propinquos) ad cœnam invitati, & una cum iis, Crocus Gallus legatus. Is quanquam Gulsianæ factionis esset, & in propinquo diversaretur, constanter tamen venire recusavit: neque enim existimabat, è dignitate legationis, quaungebatur, esse, ut eas præsentia sua nuptias probaret, quas audiebat, diris execrationibus vulgo devoveri: propinqui quoque Reginae & inchoatas, & factas improbarunt: & Reges Galliarum & Angliæ, per legatos, rei fœditatem averfabantur. Hæc etsi molesta erant, vulgi tamen mœsticia tacita tanto magis augebat ferox Reginae ingenium, quanto visa, quam audita, altius in animo penetrant: cuntes enim per urbem nemo, solitis acclamationibus, Reges prosequabatur: semel, una tantum muliercula cum bene Reginae precata esset, altera astans semel, atque iterum proclamavit, ut à circumstantibus facile exaudiri posset, Ita cuique sit, uti promeretur. Ea quidem res non leviter jam Edimburgensibus ante infensum ejus animum inflammavit. Hunc animorum cum, domi forisque, videret motum, cum paucis consultabat, quomodo suam potentiam stabiliret, & in posterum, sibi à tumultibus prospiceret. Primum omnium, decernitur in Gallias legatio, ut animos Regum, & Gulsianorum, præcipitatis nuptiis offensos, reconciliaret: Legatus delectus Gulielmus, Episcopus Dumblanensis: mandata ei data hæc, fere ad verbum: *Primum, nos excusabis Regibus, avunculisque nostris, quod matrimonii nostri peracti rumor prius ad eos permanavit, quam, per ullos nostros nuncios consilium, ea de re, nostrum aperuissimus. Hac excusatio velut fundamento, innitetur vera expositioni totius vita, ac præcipue officiorum Ducis Orcadum, adversum nos.*

ad eum

ad eum usque diem, quo nobis est visum, eum conjugem adsciscere. Ejus autem historia, uti res habet, explanationem aggredieris, initio sumpto, ab ultimis usque spatiis adolescentia: Cum primum suarum rerum fuit compos. statim, à morte patris, hominis inter Regni primates primarii, quibus posset, officiis, se Regibus colendus totum dicavit, & erat alioqui familia in primis illustri, cum, ob veterem nobilitatem, tum, ob maxima Regni munia, qua, jure hereditario, possidebat: Eo autem potissimum tempore, matris nostra, qua tum imperii summam moderabatur, se penitus deditit, in eaque colenda ita perseveravit, ut, quanquam brevi major pars Nobilitatis, ac pene universa oppida prae-textu Religionis, ab ea descivissent, nunquam tamen ille ab ejus auctoritate declinavit, aut ullis promissis, beneficiisve adduci posset, aut minis, rerumque domesticarum damno perterreri, ut in ulla, erga eam, officii parte cessaret: potiusque sit passus, domum, qua patrimonii caput erat, cum supellectili preciosa & ampla, diripi: bonaque reliqua inimicis praeda esse: Denique nostro, atque adeo civium omnium auxilio destitutus, Anglorum exercitu in ipsa Regni viscera ab hostibus domesticis inducto, qui nullum alium in scopum tela sua dirigerent, quam, ut noster maritus (tum Bothuelia Comes vi coactus, patria patrimonioque relicto, se in Franciam recepit: ibique usque ad meum in Scotiam reditum, quibus potuit officiis, me coluit & observavit. Nec omittenda erunt res, ab eo bello gesta adversus Anglos, paulo ante meum reditum, ubi tale specimen & militaris fortitudinis, & senilis prudentia dedit, ut dignissimus sit existimatus, qui, admodum juvenis, natu majoribus imperaret: & supremus totius patrii exercitus dux, nosterque Vicarius eligeretur: Quo in Magistratu, adeo spem hominum non sefellit, ut, rebus fortiter gestis, praclaram suam virtutis memoriam apud cives. & hostes reliquerit. Post reditum vero nostrum, omne suum studium contulit, ad auctoritatis nostrae amplificationem: nec suis unquam pepercit periculis, in perdomandis rebellibus, qui proxime limites Anglorum accolunt, ac brevi rebus ibi ad summam tranquillitatem reductis, idem in ceteris Regni partibus praestare, destinavit: Verum, ut invidia semper virtutis est comes, Scoti, rerum novarum avidi, nonnulli nostrum, erga eum, studium & favorem imminuere cupientes, benefacta ejus male interpretando, tandem perfecerunt, ut eum custodia committeremus: partim, ut quorundam amulorum placaremus animos, qui, futurae magnitudinis incrementa ferre, non poterant: partim, ut jamjam erupturas, in Regni totius perniciem, seditiones compe-
compe-

compesceremus. E custodia elapsus, ut amulorum impotentia cederet, in Galliam se recepit: ibique mansit ferme, usque ad biennium proximum, quo tempore, priorum seditionum omnium auctores, obliti & nostra erga se lenitatis, & sui erga nos officii bello suscepto, ad arma adversus nos ierunt. Ibi ille, nostro jussu revocatus, ac bonis cum pristinis honoribus ei restitutus, iterum omnibus copiis Legatus est praefectus: ejus autem ductu, ita statim nostra resloruit auctoritas, ut universi rebelles, subito patria relicta, coacti sint, in Angliam se recipere: donec pars eorum supplices, post humilimas preces, fuerunt à nobis in gratiam recepti. Ob reliquos vero reductos, quam perfidiose fuerim tractata, per eos, quos majoribus, quam promerebantur, beneficiis affecimus, non ignorat noster avunculus, ideoque paucioribus ea attingo. Nec tamen silentio praterendum est, quanta cum solertia è manibus eorum, qui me tum captivam detinebant, liberavit: quamque celeriter, ejus singulari providentia, & ego è custodia evaserim, & tota factione conjuratorum dissipata, pristinam auctoritatem recuperaverim. Hic equidem fateri cogor officia ejus, tum mihi praestita, adeo grata fuisse, ut nunquam nobis è memoria potuerint excidere: Hac autem cum sint per se maxima, tanta sedulitate, & diligentia, ea haecenus cumulavit, ut nec majorem observantiam, nec fidem in quoquam optare possimus, quam in eo deprehenderimus, usque ad haec postrema tempora, qua Regis, mariti nostri, decessum sunt consecuta: Ab eo enim tempore, ut cogitationes ejus, ad sublimiora niti, videbantur, ita & actiones insolentiores quodam modo sunt visa: Et quanquam eo res processit, ut omnia nobis, in meliorem partem, sint accipienda, gravissime tamen tum nos offenderant hac, primum arrogantia, quod nullam referenda gratia reliquam nobis putaret superesse facultatem, nisi meipsam ei, velut officiorum primum, traderem: occulta rationes & consilia, ac tandem apertus mei contemptus, & vis adhibita, in me (ne conatus frustraretur,) in suam potestatem redigenda. Interea tota vita ratio, ci in hac parte instituta, exemplo esse potest. quam callide sua consilia tegant, qui magnum facinus susceperunt, donec voti compotes fiant: Ego enim hanc perpetuam ejus observantiam & sedulitatem, imperiis meis cum summa celeritate parendi, non ex alio fonte manare, quam ex vehementi studio declaranda erga me voluntatis, existimavi: neque altius ullum aut votum, aut consilium illic occultari putabam: Nec, unquam fore, speravi, ut paulo familiarior vultus, quo uti solemus, erga homines illustres, ut voluntates eorum, ad

libentius

lubentius nobis parendum, devinciamus, animum ejus erigeret, ut insolentioris benevolentia spem sibi de nobis promitteret. Ille tamen fortuita etiam in suam rem trahens, consiliaque sua clam me fovens. tum quidem, solita observantia, & pristinum nutriebat favorem & , prensando Nobilitatem, novum occulte ambiebat tantumque assidua diligentia perfecit, ut me rerum illarum inscicia, cum Ordinum conventus hic esset, ab universa Nobilitate scriptum impetraverit, omnium chirographis, ad fidem faciendam, appositis: quo scripto, non modo nuptiis, inter me & illum, assentiebantur, ac, bona vitamque, in consiliis exequendis, se omnibus periculis objecturos promittebant, seque omnibus, qui rem impedire conarentur, futuros hostes: Nobilitati autem, ut facilis obtineret suffragia singulorum, persuaserat, me non invita, hac à se geri. Hoc demum scripto ab illis impetrato, cœpit pedetentim, accuratissimis precibus nostrum quoque consensum eblandiri: Sed cum responsa nostra ejus libidini non consentirent, cœpit, ante oculos revocare ea fere, quæ, in hujusmodi consiliis suscipiendis, occurrere consueverunt: exteriora nostra voluntatis indicia: rationes quibus aut nostri amici, aut ipsius inimici ejus consilium impedire possent: & ne, qui jam subscripserant, animos mutarent: multam item alia, quæ, aut objecta, aut sponte occurrentia, ejus expectationem frustrari possent. Tandem secum statuit, fortuna faventi instare, atque in unius momenti aleam, rem, vitam spemque concipere. Itaque, cum apud se decrevisset, gnarviter consilii sui eventum tentare, quarta fere post die, cum, ab invisendo carissimo filio, redirem, & locum & tempus opportunum in via nactus, valida manu me aggressus, cum summa celeritate, Dumbarum duxit: Id facinus quam in partem acciperemus, ab eo præsertim, à quo ex omnibus nostris civibus tale quicquam minimè expectabamus, facile secum qui vis existimabit: Ibi ei exprobravi, quanto semper eum favore fuerim prosecuta, quamque ei apud alios fuerit honorifica mea, de ejus moribus, opinio: ejusque, contra, adversus me ingratitudinem: quæque alia facere possent, ad me ex ejus manibus liberandam. Tractatio quidem asperior, sed sermo atque responsa molliora erant: Se enim omni honore & observantia, adversum nos usurum, operamque daturum, ne, ulla in re, animum nostrum offenderet. Quod autem me invitam in unam ex arcibus nostris deduxisset, tam audacis facinoris veniam supplex petiit sed ad quod, vi amoris (reverentia & obsequii, quod, ut civis, mihi debebat, oblitus) impulsus fuisset. Accessit eodem, quod, salutem tenenda causa, eo cogebatur. Ibi totum vita cursum mihi recensere, cœ

e, cepit, suamque fortunam lamentabatur, quod, quos nunquam
 esset, sibi inimicos gravissimos offenderat: quorum malitia nul-
 us in iuste nocendi occasiones pratermitteret: Quarta Regia cadis
 invidia cum onerarent: quam impar occultis inimicorum con-
 spirationibus esset, quos nec nosse posset, quod omnes, vultu & ora-
 tione, benevolentiam simularent, nec eorum, quos non nosset, pra-
 avertire posset infidias: tantam autem eorum esse malitiam, ut,
 nullo in tempore, securus vitam queat degere, nisi de nostro immu-
 abili, erga se favore certus: Hanc autem certitudinem una ra-
 tione parari posse, si ego in animum inducerem, ut meo dignarer
 eum matrimonio: Sanctissime autem deiebat, se nullam inde
 excellentiam, aut supremi gradus fastigium spectare, sed illud
 unum, ut mihi perinde, atque adhuc fecerat, pareret, atque inser-
 viret, quoad viveret: Adhuc, quantam ea causa poscebat, venv-
 tatem orationis adiciebat: Verum, cum, nec precibus, nec promissis
 videret nos inflecti: tandem nobis indicavit, quid cum Nobili-
 tate universa, atque Ordinum principibus egerit: quid illi rursus,
 appositis chirographis, promiserint. Hac, subito ac prater opi-
 nionem objecta, justam necne stuporis nobis causam dederint, Re-
 gi, Regina, a vunculo, caterisque amicis judicandum, relinquimus.
 Itaque, cum me perspicerem in aliena potestate positam, seorsum
 ab omnibus, quorum uti consilio solebam: imo cum eos viderem,
 in quorum ante fide & prudentia tonquiescebam, quorum vires
 nostram auctoritatem tueri debeant, sine quibus nostra vires per-
 exigua, ac potius nulla sunt, hos cum viderem, ad subservien-
 dum cupiditati ejus, sese devovisse, meque solam ei in pradam
 relictam, multa quidem cum animo sola versabam, se exitum pla-
 ne nullum reperiebam: Verum ille nobis non admodum longum, ad
 consilium capiendum, tempus dabat: sed continenter & importunc,
 propositum urgebat. Postremo, cum neque spem evadendi ullam
 viderem, neque quenquam, in toto Regno, cui nostra libertas cura
 esset (facile enim perspexeram, è chirographis datis, & summo
 illius temporis silentio, cunctos in ejus partes fuisse tractos) coacta
 demum fui, ira paululum & indignatione mitigata, animum, ad
 ejus petitiones excutiendas, referre: atque ante oculos proponere
 superiorum temporum officia, & spem, in eadem eum nostri obser-
 vantia constanter in posterum perseveraturum. Item, quam gra-
 vate, nostri civis Regem peregrinum, legibus & institutis eorum
 inassuetum, essent recepturi: quod non aiv, me caelibem esse, pate-
 rentur: quod populus, natura factiosus in officio contineri non pos-
 set, nisi nostra auctoritas & fulciatur, & exerceatur, per virum,

Qui labori ferundo par sit, in administranda Repub. ac rebellantium insolentia coercenda: quarum rerum pondus, vires nostra, ab eo tempore, quo in Scotiam rediimus, debilitata, ac propemodum fracta, assiduus tumultibus, ac rebellionibus, amplius sustinere nequeunt. Item, quod, ob has seditiones, quatuor, aut etiam plures Legatos, in diversis Regni partibus, creare sumus coacta, quorum pars major, eo colore imperii, à nobis permissi, freta, nostros civēs, arma sumere adversus nos, coegit: Ob has ego causas cum futurum viderem, ut, si Regii neminis dignitatem salvam vellem, animum ad nuptias inflectere cogerer: nec civēs nostri Regem externum passuri forent: nec, inter civēs, quisquam esset, qui, vel splendore familia, vel prudentia & fortitudine, aliisque corporis & animi virtutibus, preferri, aut conferri etiam posset, cum eo, quem nos maritum accepimus: Mihimet ipsi imperavi, ut universalium omnium Ordinum consensui, de quo ut à me dictum est, me adungerem. Postquam, his multisque aliis rationibus, animi mei labefacta est constantia, partim à me vi expressit, partim obtinuit obsequiis, ut, ei me nupturam, promitterem. Nec tamen adhuc ab eo, ut qui semper voluntatis mutationem pertimescebat, obtinere ullis argumentis potuimus, ut matrimonii perficiendi tempus prorogaremus, ut videlicet tantum mora interponeret, donec rem communicaremus, cum Rege, Reginaque Galliarum, ceterisque nostris amicis: Verum, ut ab audaci facinore exorsus ad primum suae cupidinis gradum pervenerat, nunquam cessavit, ad argumenta preces importunas adungere, donec tandem, nec sine vi, nos impulit, ut operi inchoato sinem imponeremus, idque, eo tempore & modo, qua illi, ad id consilium exequendum, visa sunt commodissima: Qua in parte, dissimulare non possum, me ab eo aliter tractatam, quam aut voluissem, aut promerita fuerim: magis enim sollicitus fuit, ut satisfaceret illis, per quorum consensum, initio expressum, voti compotem se putat (quanquam & illos, & me pariter decepit) quam ut mihi gratificaretur, aut expenderet, quod mihi decorum foret, quae, in Religionis nostrae institutis & ritibus, fuerim educata: à qua me nec ille, nec quisquam alius vivas vitam abducat. In hac certe re, et si errorem nostrum agnoscimus, tamen libenter cuperemus, ne Rex, & Regina mater ejus, & noster avunculus, aut alius amicorum ea de re expostulet, aut eam vitio ci vertat: nunc enim, rebus ita transactis, ut infecta fieri non possint, in meliorem partem omnia accepimus: & ut est re vera, ita maritus noster est existimandus, quem, dehinc, & amare & colere decrevi: Quicumque autem se profitentur nos-

stros amicos similes erga eum, se profiteri necesse est, qui insolubili vinculo nobiscum conjunctus est. Quanquam, nonnullis in rebus, paulo negligentius, ac pene temerarie se gesserit, quod immoderate, erga nos. affectioni libenter imputamus, cupimus tamen, ut Rex, Regina, noster avunculus, ac ceteri amici eum non minore prosequantur benevolentia, quam si omnia, ad hunc usque diem, ex eorum præscripto, transacta fuissent: eumque contra promittimus, in omnibus qua ab eo postulabuntur, semper gratificari paratum. Hac quidem foris, adversus famam, late susam, quasita remedia. Adversus domesticos motus, provisum, ut, cum donis, in præsentia, & in posterum, pollicitationibus eos confirmassent, qui vel auctores, vel concii Regiæ cædis erant, conjurationem majoris partis procerum facerent: quibus freti, reliquos facile contemnerent: aut si pertinaciores forent, tollerent. Igitur, convocatis compluribus, scriptum eis proponunt, in quo capita inerant fœderis, in quod jurarent: cujus fere summa erat, ut Reginam & Bothuelium, actaque eorum omnia tuerentur: Illique, invicem, Fœderatorum saluti & commodis, quoad possent, faverent, & consulerent. Qui præentes erant, magna pars jam antea persuasi, subscribunt: reliqui, cum flagitiosum viderent conjurare, periculosum abnuere, & ipsi subscribere. Accersitur Moravius, ut ejus auctoritas (quæ, ob virtutem, summa erat) accederet. Is, in itinere, monitus ab amicis, ut sibi consuleret, neve in Setonii ædibus, in quibus Regina & conjuratorum principes erant, pernoctaret, sed ad propinquam alicujus amici villam diverteret: respondit, id in sua potestate non fore: verum, utcunque res caderet, se nulli unquam flagitio assensurum: cætera Deo permissurum. De fœdere rogatus ab aulicis, quibus id Regina dederat negotium, respondit, se nec juste, nec honeste, cum Regina (cui, in rebus omnibus, obtemperare debeat) fœdus posse facere: cum Bothuelio se, Regina auctore, conciliatum: quicquid tum promississet, ad unguem servaturum: nec, cum eo, nec cum alio quocquam, fœdus aut conjurationem facere se, æquum, aut è Republica existimare. Cum per aliquot dies, Regina, solito blandius, eum alloqueretur, ac se polliceretur, de omnibus rebus, suam sententiam explicaturam, nec pudor tamen eloqui sine- ret, per familiares, animum ejus oppugnare tentavit. Hi quoque ejus in recto constantiam reveriti, quid peterent, palam fateri: cum nihil, tectius agendo, proficerent, tandem Bothuelius eum aggressus, vario sermone eo est progressus, ut diceret,

se facinus illud, nec sponte, nec sibi soli, fecisse. Eam vocem cum vultu alter aspernaretur, Bothuелиus sermone gravi & interdum conviciis propior, omnia versando, cum discordiarum causas interfereret, remque ad altercationem protrahere, conaretur, ille contra, moderate respondendo, nullam litis occasionem dare, ac se testum tenere, nec à proposito tamen discedere. Cum, in his angustiis, aliquot dies versatus fuisset, Moravius, tandem à Regina veniam petiit: ut quando tui non magnum videret usum in Aula, ad Fanum Andreae, vel in Moraviam usque secederet: à suspicione enim motuum, quos orituros prævidebat, procul abesse cupiebat. Id cum non impetraret, nec in Aula, sine summo & certo periculo esse posset, tandem liberam Legationem expugnavit: sed ea lege, ne in Anglia subsisteret, sed per Flandriam in Germaniam, aut si quo alio vellet, ascenderet. Verum, cum, Flandriam petere, nihil aliud esset, quam in apertum discrimen se præcipitare, tandem ægre tenuit, ut per Angliam in Gallias, deinde illinc, quo commodum videretur, se conferret. Homine libero & populari liberata Regina, cætera tyrannidis impedimenta conatur amoliri: hi autem erant, qui aut non libenter sceleri ejus subscripserant, aut, non facile consiliis ejus acquieturi, viderentur. In primis autem eos oderat, qui cum animum ejus nihilo mitiorem erga filium, quam fuisset erga maritum, viderent, Sterlini conjuraverant, in nullum quidem scelus, sed tantum, de pueri incolumitate tuenda: eum enim cupiebat mater in vitrici potestatem tradere. Is autem, nemo dubitabat, quin puerum, primo quoque tempore, per occasionem, de medio tolleret: ne vel cædis Regiæ ultor superesset, vel ne esset, qui liberos suos, in hæreditate Regni adeunda, præiret. Principes ejus conjurationis hierant. Comites Argathelius, Mortonius, Marrius, Atholius, Glencarnius: item ejusdem ordinis, sed proximi gradus, Patricius Lindesius, & Robertus Bodius: item amici & clientes, qui se eis adjunxerant: sed Argathelius, eadem, qua consenserat, levitate, consilia cæterorum, perendie illius diei, Regiæ prodidit: & Bodius, magnis pollicitationibus, in partes adversas traductus est. Proxime post hos, erant suspecti, qui ad Angliæ limitem habitabant, Humiorum, Carorum, & Scottorum familiæ: quorum potentiam omni ratione imminuendam existimabant: ad id autem, occasio visa est peropportuna. Nam, cum Bothuелиus expeditionem pararet in Lidaliam, ut & ignominiam, ibi, superiore Autumno acceptam, aboleret, &

ret, & militiæ laude parta, invidiam Regiæ cædis imminueret, omnes familiarum Tevotiæ principes iussi a Regina sunt, in arcem Edimburgensem ingredi, ut ibi, ad breve tempus, in libera custodia essent, prætextu quidem, ne in expeditionem, quæ eis invitis, non videbatur, magno cum successu posse confieri, ducerentur, remque per invidiam turbarent: & eis absentibus, clientes eorum assuescerent alienis imperiis, & paulatim patronorum caritatem exuerent. Sed illi, altius aliquid sub eo imperio latere, rati, nocte domos discesserunt, præter Andream Carum, qui parricidii non ignarus vulgo credebatur, & Valterum Carum Sesfordium, hominem, ob summam vitæ integritatem, nihil suspicantem: Humius, aliquoties à Bothuelio vocatus in Aulam, certus de ejus erga se voluntate, abnuit venire. Consilium nihilominus, de expeditione, procedit; Regina ad Borthuicum arcem, circiter octo ab Edimburgo millia, substatit: interea, qui de Regis incolumitate tuenda, conspiraverant, cum animum Bothuelii erga se, non ignorarent, aliquid tentandum, rati, simul suæ securitatis causa, simul, ut, de auctore cædis Regiæ expetita pœna, publicam Scotici nominis, apud exteras gentes, levarent infamiam: itaque, vulgi favorem suos motus secuturum, arbitrati, ad duo millia equitum ita occulte contraxerunt, ut Regina, id agitari, omnino non senserit, donec Humius, parte exercitus Borthuicum admota, eam una cum Bothuelio obsideret: sed cum reliqua conjuratorum pars, ad dictum tempus, non convenisset, nec ipse tantam haberet multitudinem, ut omnes exitus clauderet, & segnius, quam par erat, omnia gererentur, quod, rem à reliquis omissam, crederent, primus Bothuelius, deinde Regina, veste virili sumpta, evasit: ac recta Dumbarum abierunt. Conjurati autem quominus in tempore convenirent, per Atholium stetit: is enim, vel susceptæ rei magnitudine percussus, vel ingenii cunctatione retentus, reliquos Sterlini detinuit, donec occasio rei gerendæ foret è manibus elapsa: verum, ne nihil tanto conatu patratum videretur, major pars, ad Edimburgum capiendum, est missa. Arcem ejus oppidi tenebat Iacobus Balsurius à Bothuelio sibi creditam, ut qui parricidii particeps, & omnium consiliorum vel conscius vel auctor ei fuerat: sed cum nec operæ navatæ præmium accepisset, & minore, quam speraverat, gratia se apud tyrannos esse, cerneret (quippe qui, arcis præfecturam adimere ei, tentassent) expulsis diversæ factionis hominibus, locum suæ potestatis fecit: ac tum promiserat publici parricidii

ricidii vindicibus, eam innoxiam fore, tractabatque cum illis, de condicionibus ejus liberandæ. Erant in oppido tum, e factio-
ne Reginae, pene principes, Ioannes Hamiltonius, Fani And-
reae Archiepiscopus, Georgius Gordonius, Huntillæ Comes,
& Ioannes Leslie, Rossiensis Episcopus: hi, cum sentissent,
hostes suos in urbem acceptos, in forum provolantes, duces
multitudini sese offerunt: sed cum rari admodum ad eos sese
aggregarent, retro cedendo, ad arcem usque compulsi fuerunt:
ibi à Balfurio intronissi, per adversam partem post paucos dies
emissi incolumes: Balfurius enim, re nondum cum alteris
transacta, nolebat, omnem spem veniæ apud alteros sibi præ-
cidere. Oppidum facile conjurationi Nobilitatis accessit: utpo-
te, paulo ante, novis à Regina tributis sæpe exspoliatum, &
quod tum in egestate publica nihil moderatum expectabat,
offensa, velut communi consensu, tyrannide: quodque, quo-
ties voluntatis declarandæ locus dabatur, scelus eorum diris
execrationibus prosequerentur. Cum, hoc pacto, segnitè ad
Borthuicum procerum factio rem gessisset, Regina & Bothue-
lius, qui per neglectas vigilias, de nocte evaserant, cum paucis
ad Dumbarum profecti, se in arcem ibi munitissimam condi-
derunt: unde tanta rerum commutatio consecuta est, ut, qui
modo in summa desperatione versabantur, confluentibus uni-
ditque, qui vel eorum sceleri connexerant, vel Regii nominis
umbram sectabantur, & satis firmi, ad debellandos adversarios,
sibi videbantur. Contra, libertatis vindices in magnis versa-
bantur angustiis: paucis enim, contra, quam speraverant, ad
famam tam præclari facinoris accurrentibus, vulgi ardore, ut
fit, cito restincto, & magna parte Nobilitatis aut adversa, aut
in alieni periculi eventum suspensa: deinde, etiamsi multitu-
dine Vindices essent superiores, omni tamen oppugnantiarum
arcium apparatu deficiebantur. Itaque, cum consiliorum nul-
lum, in præsentia, exitum invenirent, ac, prope necessitate co-
acti, de reditu, re infecta, cogitarent: Regina hanc eis dubitatio-
nem sustulit: ea enim, cum vires jam animum facerent, statuit,
cum ea multitudine, quam secum habebat, Letham proficisci, ut
ex propinquo fortunam tentaret: simul ad suum adventum rata
majorem concursum futurum: simul audaciam terrorem hosti-
bus allaturam: præteriti enim temporis successus ita animos ei
auxerat, ut neminem existimaret, ne primum quidem suum con-
spectum toleraturum: & aluerant ejus confidentiam adula-
tores, & in primis, Edmondus Hajus, causidicus. Is affirmabat,

omnia

omnia virtuti ejus prona esse: hostesque, & rerum, & consilio-
rum inopes, ad famam ejus adventus, abiuros: cum res ta-
men longe secus haberet, nihilque, in rebus presentibus, ei
mora fuisset utilius: nam stilia, triduum modo, in arce Dum-
bari se continuisset, vindices juris publici, omni belli apparatu,
destituti, libertate frustra attentata, domos quisque suas disce-
dere coacti fuissent. Illa nihilominus à Dumbaro, incertum
pejore consilio, an spe vaniore impulsam, movet, sed itinere len-
to, dum agricolis, è rure vicino collectis, arma dividuntur. Tan-
dem ad Setonium vicum, sub noctem, veniunt: & quia locus
tantam multitudinem non capiebat, in propinquos pagos
(utrique Præstono nomen est) sparguntur. Trepidus inde
nuncius, paulo ante mediam noctem, venit Edimburgum, ac
statim, signo dato, conclamatur ad arma: experrecti è somno
tumultuose, quam quisque potest festinanter, in campos pro-
ximos sese ejiciunt, ac ibi, circa Solis ortum, multitudine satis
frequenti collecta, aciem instruunt: inde ad Musselburgum
profecti, ut flumen Escam transirent, antequam pons & vada
ab hostibus occuparentur (is vicus duo tantum millia à Præ-
stono abest) verum, cum neminem inde obviam haberent, ne-
que, quicquam moveri, perspicerent, ibi dispositis vigiliis, cibum
capiunt. Interea, qui missi fuerant, ut explorarentur, paucos
equites conspicati, eos intra pagum compulerunt, ipsi, metu in-
fidiarum, non ausi ulterius progredi, nil certi ad suos retule-
runt, nisi, hostes castra movere: igitur vindices, Musselburgo
egressi, vident hostes in supercilio clivi adversi, acie instructa,
stare, ac suis se locis tenere. Cum clivus ita rectus esset, ut, non
sine pernicie, ad eos perveniri posset, paulum in dexterum de-
flectunt, simul, ut Solem haberent à tergo, simul, ut molliore
clivo ascenderent, & locis minus iniquis confligerent. Id eo-
rum consilium Reginam primum fefellit, quæ, eos fugere, &
Dalkethum, Comitis Mortonii propinquum oppidulum eos
petere, credebat: persuaserat enim sibi, Regii nominis eam fo-
re reverentiam, ut nemo, ex adverso apparere, auderet: Sed ibi
facile apparuit, auctoritatem, ut bonis artibus comparatur, ita
malis amitti: majestatemque, virtute destitutam, levi momen-
to evanescere. In itinere, populariter Dalkethenses effusi omne
genus commeatus abunde attulerunt: unde refectis viribus,
ac siti, qua maxime laborabant, sedata, ubi primum æquum lo-
cum occuparunt, duas in hostem dirigunt acies: primæ præerant
Mortonijs, adjuncto Alexandro Humio, cum suis clientibus:

secundam ducebant Comites Glencarnius, Marrius, & Atholius. Ibi cum in procinctu starent, venit ad eos Crocus, orator Gallus. Is per interpretem præfatus, quantum semper commodis & tranquillitati publicæ Scotorum studuerit, nunc quoque eodem esse animo, & vehementer cupere, ut si fieri posset sine vi sine cæde, res, ex utriusque partis utilitate, componatur: ad id, se suam operam offerre: Reginam quoque non abhorre-
 à pacatis consiliis. Id quo facilius intelligant, eam in præsentia veniam, & omnium præteritorum oblivionem polliceri, ac sancte spondere, nemini fraudi fore, quod, adversus supremum Magistratum, arma sumpsissent. Hæc cum interpres retulisset, Mortonius respondit, Non se adversus Reginam, sed Regis interfectorem arma induisse: quem si Regina vel ad supplicium traderet, vel segregaret à se, tum intellecturam, nihil sibi reliquisque civibus fore optatius, quam ut in officio, erga eam, perstarent: Aliter, nullam concordiam coire posse: Nec se eo venisse armatos, ut veniam ullius admissi peterent, adiecit Glencarnius, sed ut potius darent. Hanc eorum constantiam Crocus conspicatus, cum, & vera dici, & iusta peti, intelligeret, accepta abeundi venia, Edimburgum discessit. Interea, Reginæ exercitus veteribus Anglorum castris se continebat: locus erat & natura cæteris editior, & aggere, & fossa cinctus: ibi Bothuelius, equo insigni ante aciem provectus, per præconem postulat, quo cum ipse, singulari certamine, decernat. Cum, ex acie adversa, se obtulisset Iacobus Moravius, adolescens nobilis, qui ante, per libellum, sed nomine suppresso, se obtulerat uti dictum est, cum eo Bothuelius congredi recusat, causatus, hominem nec opibus, nec dignitate secum comparandum. Tum, ex adverso, prodeit Gulielinus Moravius, Iacobi frater natu maximus, qui affirmabat, se Bothuelio (si, in hoc negotio, pecuniæ ratio subducenda esset) non minus esse locupletem: familiæ autem antiquitate, & famæ integritate, superiorem. Hic quoque recusatur, ut qui modo eques, ac secundi Ordinis esset. Cum multi homines, primi Ordinis, & in primis, Patricius Lindesius se offerret: atque pro omnibus, quos, in Scotici nominis incolumitate & gloria tuenda, sustinuisset, laboribus, id modo præmium deposcebat, ut se permitterent cum Bothuelio decernere: ibi quoque cum Bothuelius tergiversaretur, nec, se honeste expedire, posset, Regina suam interposuit auctoritatem, atque, eo depugnare vetito, contentionem diremit: deinde, aciem equo circumvecta, singulorum animos explorabat. Bothueli
 propinqui

propinqui & clientes confligere cupiebant: cæteri aditi cum dicerent, in acie adversa, esse homines bellicosos, & plerosque, longo militiæ usu, duratos: aleam prælii periculosam esse Reginæ: se quidem paratos esse, depugnare: sed plebis, quorum magnum habebant numerum, animos à causa abhorrere: multo æquius videri, ut Bothuelius suam ipse armis causam tueatur, quam ut tot homines nobiles, in primis autem Reginam ipsam, in ultimum discrimen demitterent: sin ita vehementer ad pugnam animata esset, posse rem in proximum diem differri. Dicit, Hamiltonios cum quingentis equitibus adventare, nec procul abesse: his ad hæc, de summa rerum, ex tuto consuli posse: nam, tum maxime, Comes Huntæus, & Ioannes Hamiltonius, Fani Andree Archiepiscopus, propinquos & clientes ad Hamiltonium convocaverant, ac, postridie, ad Reginam erant venturi. Ad hæc, illa fremens, ac plena lacrymarum, multa in primores jactat convitia, & per nuncium, ab acie adversa petit, ut Gulielmum Kircadium Grangianum ad se mittant: cum eo se de conditionibus, colloqui velle: interea, exercitus subsisteret. Et acies quidem vindicum libertatis substiterunt: sed in loco quidem humiliore, ac propiore, quam ut majores machinæ eis nocere possent. Dum Regina cum Kircadio sermones confert, Bothuelius (quod, colloqui simulatione, petatum erat) sibi consulere iussus, Dumbarum versus ita trepide abiit, ut duos, qui sequebantur, equites redire iusserit: adeo male conscius sibi animus, ne amicis quidem satis fidebat. Illa, cum, eum jam extra periculum esse, pataret, pacta cum Kircadio, ut reliquus exercitus, sine noxa, abiret, ad proceres cum eo venit, tunicula tantum vestita, eaque vili & detrita, ac paulum infra genua demissa: & à prima quidem acie, non sine pristinæ reverentiæ indicis, recepta, cum peteret, ut se dimitterent, dum Hamiltonios, qui adventare dicebantur, conveniret, ac, se reversuram, promitteret, Mortoniumque pro se spondere juberet (sperabat enim, se blandis pollicitationibus, quæ vellet, effecturam) ubi non impetravit, ad orationis acerbiter conversam, ducibus sua in eos merita exprobravit. Ibi tamen cum silentio est audita. Cum ad secundam aciem pervenisset, concursus ab omnibus clamor sublatus est, ut meretricem, ut parricidam cremarent. Erat, in militari quodam vexillo, depictus Henricus Rex, mortuus, & juxta, filius infans, vindictam parricidii à Deo exposcens: id signum duo milites inter duas hastas distentum, quoquo se verteret, ob oculos ei objiciebant: ad hunc conspectum, animo

linquente, ægrie, ne ex equo caderet sustentata fuit: sed res & nihil, de pristina animi ferocia, remisit: minas, maledicta, lacrymas, & cætera, quæ muliebris amat dolor, profundebat. Cum, toto itinere, quas poterat, moras innecteret, expectans, ut quid alicunde auxilii appareret, è turba quidam exclamavit, nihil esse, quod Hamiltonios expectaret: neminem enim armatum intra multa milliaria esse: tandem sub noctem, populo universo ad spectaculum effuso, Edimburgum intrat, facie ita pulvere & lacrymis oppleta, ut luto conspersa videretur: cum summo silentio, magnam urbis partem transiit, tam angusta per multitudinem via relicta, ut vix singuli progredierentur. Cum in diversorium ascenderet, mulier una, è turba, ei bene præcata est: illa, ad populum conversa, subiecit, præter alias minas, se urbem incensuram, ac sanguine perfidorum civium incendium restincturam: cum vero, lacrimabunda, per fenestram in publicum prospiceret, & concursus populi eo fieret, nec deessent, qui hanc subitam fortunæ mutationem commiserarentur, vexillo, quod diximus, ob oculos exposito, statim oclusa fenestra, se intro proripuit: ibi cum biduum fuisset, ex procerum decreto, in arcem, quæ est in lacu Levino, in custodiam mittitur: nam Edimburgensem adhuc tenebat Balsurius, qui, etsi vindicibus libertatis favebat, tamen, de arce tradenda nondum transegerat. Inter hæc, Episcopus Dumblanensis, qui in Galliam Legatus, ad matrimonium Reginae excusandum, erat missus, omnium, quæ, post suum è Scotia discessum, ibi acta erant, ignarus, per eos ipsos dies, quibus hæc postrema contigerunt, in Aulam appulit, ac diem, ad exponenda mandata, impetravit. Eodem forte die, mane, binæ allatæ erant ad Regem & matrem ejus literæ: alteræ, à Croco Legato ejus, Gallo: alteræ, à Niniano Cocburno, Scoto, qui, Præfectus equitum, aliquot annos in Gallia meruerat: Utræque rerum in Scotia nuper gestarum expositionem continebant. Igitur Legatus Scotus, intromissus ad Reges, longam & accuratam orationem erat exorsus, qua partim Reginae factum, in contrahendo inconsultis amicis matrimonio, excusabat, partim Bothuelium immodicis laudibus, supra veri fidem, onerabat. Regina Galla, vanitate hominis interpellata, cum literas è Scotia allatas protulisset, ac, ex eis, Regiam Scotorum captam, Bothuelium fugatum, ostendisset, ille, inexpectato subito ictus malo, conticuit: qui aderant, partim inopinato eventu ringi, partim ridere: nec quisquam omnium, ea immerenti accidisse, credere. Eisdem forte diebus, Bothuelius

thuelius ex intimis ministris unum in arcem Edimburgensem misit, qui arculam argenteam, literis undique in scriptam, quæ indicarent, eam aliquando Francisci, Regis Francorum, fuisse, ad se deferret: in ea inerant literæ, Regiæ ipsius manu pene omnes scriptæ, in quibus & cædes Regis, & cætera fere omnia, quæ consecuta sunt, dilucide continebantur: ac pene in singulis scriptum erat, ut, lectæ, statim cremarentur: verum Bothuelius, qui Regiæ inconstantiam nosset, ut cuius, intra paucos annos, plurima viderat exempla, literas conservarat, ut, si quid dissidii cum ea incidisset, illo testimonio uteretur, nec se Regiæ cædis auctorem, sed comitem fuisse, ostenderet. Hanc arculam Bothuelii ministro Balsarius ferendam dedit: sed prius principibus adversæ partis admonitis, quid, per quem, & quo mitteretur: ea deprehensa, multas magnasque res, etsi magnis suspitionibus jactatas, tamen nondum satis detectas, in lucem protulit, universumque crimen pene oculis subiecit. Bothuelius, rebus ubique male cedentibus, omni auxilio, ac spe recuperandi Regni destitutus, primum ad Orcadas, deinde ad Hethlandicas insulas profugit: ibique, rerum omnium inopia circumventus, piraticam facere cœpit: Regina vero, multis orantibus, ut causam suam à Bothuelio separaret (supplicio enim de eo sumpto, fore, ut, omnium civium summa voluntate, ipsa facile restitueretur) mulier ferox, & pristinae fortunæ spiritus gerens, & malis presentibus efferata, respondit, se libentius cum illo, in extremis fortunæ adversantis angustiis, quam, sine eo, in Regiis deliciis vitam acturam. Inter proceres autem varii animorum motus fuerunt: nam parricidii ultores sperabant, ad tam præclari facinoris rumorem, si non omnium, certe melioris partis assensum secuturum: longe autem secus evenit: popularis enim invidia partim, spatio temporis, erat lenita, partim, reputatione inconstantia rerum humanarum, in misericordiam verterat: neque deerant è Nobilitate, qui non minus Regiæ calamitatem deplorabant, quam superioribus diebus, ejus crudelitatem execrabantur. Utrunque magis animi inconstantia, quam ullo in alterutram partem affectu, ut satis appareret, eos non tranquillitatem publicam, sed in rebus perturbatis spem privati emolumenti sequi: plures, ocii cupidi, partium vires expendebant, & ad potentiorum opes inclinaturi, videbantur. Validissima credebatur eorum factio, qui vel in cædem consenserant, vel, re perpetrata, in Regiæ gratiam, aliorum sceleri subscripserant. Eorum principes, cum ad Hamiltonium convenissent,

sent, freti conjurationis opibus, neque literas, neque nuncios, de communi concordia stabilienda, ab adversa factione recipere volebant: nec ullis verborum contumeliis, adversus eos, abstinere: eoque erant ferociores, quod magna pars procerum, quæ fortunæ momenta magis, quam æquitatem causæ, spectabant, ad liberatores se non aggregabant: quicumque enim se non ad illos adjugebant, pro suis ducebant. Arrogantiæ etiam illud tribuebant, quod parricidii ultores in urbem, Regni principem, priores accesserant: quod se, qui & plures, & potentiores erant, illuc accerserent. Id autem diversa factio, quanquam non imperiose jussissent, sed demisse rogassent: tamen ne quid usquam esset, quod ullam arrogantis speciem præferret, impetrant à ministris Ecclesiarum, ut communiter ad omnes, singuli etiam ad singulos scriberent, ne, in tempore tam periculoso, concordie communi deessent, & privatis simultatibus posthabitis, prospicerent, quid, ad omnium salutem, potissimum expediret. Neque hæc magis, quam procerum antea, literæ apud adversam factionem profecerunt, omnibus eadem excusantibus, ut res, ex composito acta inter eos, videretur. Variis deinde locis, cum Regina factio coisset, neque ullum consiliorum suorum exitum invenirent, alii alio dilabuntur. Inter hæc, vindices parricidii publici cum Regina (quam à cædis auctoribus separare non poterant) agere ut Regnum egeret. & vel infirmæ valetudinis excusatione, vel alio quovis honesto prætextu, curam & filii, & rerum administrandarum, cui vellet ipsa procerum committeret. Illa gravate tandem rectores puero nominat, Jacobum, Moraviæ Comitem, siquidem is, domum reversus, onus non recusaret, Jacobum Castellerotii ducem, Matthæum Levintæ, Gilespicum Argatheliæ, Ioannem Atholiæ, Jacobum Mortonii, Alexandrum Glencarniæ, Ioannem Marriæ Comites: missi item Procuratores, qui curarent, ut Sterlini, aut alibi, siquidem eis commodius videretur, Rex, in sella Regia collocatus, Regnum iniret. Hæc, ad octavum Calendas Augusti, anno, à Christo nato,

C I O. I O. M. D. L X V I I. acta. Paulo ante eum diem, Jacobus, Moraviæ

L X V I I. Comes, dum, cognito rerum domesticarum statu, per Galliam revertitur, in Aula satis liberaliter accipitur: sed ita tamen, ut ab Hamiltonio (cujus factionem Galli & firmiorem, & sibi conjunctiorem persuaserant) gratia longe vinceretur: idque, maxime Gufianorum opera, qui omnibus Moravii conatibus adversabantur: eo itaque dimisso, Archiepiscopus Glasguensis, qui Legatum se Regina Scotorum vocabat, Aulæ persuaserat, Jacobum,

Iacobum, etiam absentem, tamen aduersæ factionis esse principem. & superioribus temporibus, omnia ex eius sententia, fuisse gesta, & nunc, velut ducem, à sociis accersiri. Ad hæc persuasus, mittuntur, qui eum retraherent: sed ille, ab amicis præmonitus, solverat, antequam Diepam (nam in eo portu erat) Regum literæ perlatae essent: ac, in Anglia per omnium Ordinum homines honorifice habitus, domum dimittitur. Ibi, magno populi, sed maximo vindicum gaudio, receptus, omnibus vehementer instantibus, ut Rege, sororis filio, adhuc infante, rerum gubernacula susciperet: eum enim unum esse, qui, vel ob propinquitatem, vel ob, multis in periculis, virtutem cognitam, vel gratiam, multis meritis collectam, Regina etiam poscente, minima cum invidia, eum honorem gerere posset: Ille, etsi, quæ dicerentur, vera esse, intelligeret, paucos tamen, ad consultandum, dies impetravit: interea, ad alterius factionis principes diligenter scribit, & præcipue, ad Argathelium, genere propinquum, & quem, ob pristinam consuetudinem, minime vellet offendere: & ostendit, quo in loco res esset, quod pupilli factio ab se contendat: orat, per sanguinis communionem, per amicitiam, & communis patriæ salutem, ut sibi conveniendi ejus fiat copia, ut, ex his angustiis, ejus ope, & ipse, & communis patria expediatur: ad cæteros etiam, pro cujusque loco & necessitudine: ab omnibus autem communiter petit, ut quoniam rebus ita turbatis, ut diu stare, sine summo Magistratu, nequeant, quamprimum in locum, qui commodissimus eis videretur, convenirent: ac rerum summæ, ex universorum sententia, prospiciant. Tandem, cum nec ab una factione colloquium, nec ab altera diuturniorem comitorum moram impetraret, summa omnium, qui aderant, voluntate, Prorex eligitur.

C V I I I. R E X.

Quarto Calendas Augusti post luculentam concionem, habitam à Ioanne Knoxio, Regnum iniit Iacobus, ejus nominis Sextus: iurarunt, pro eo, in leges, Iacobus Mortonii Comes, & Alexander Humius, eam doctrinam & ritus Religionis, qui tum publice docebantur, quoad posset, servaturum, & contrarios oppugnaturum, polliciti. Paucis post diebus, qui ad Hamiltonium convenerant, fremere, paucos, nec eos potentissimos, sine suo (quod nunquam expectaverant) assensu, omnium rerum arbitrium ad se revocare. Cum circumissent Nobilitatem reliquam, raros, præter eos, qui primi convenerant, in suam sententiam pertraxerunt: plerique enim spectatores potius, quam

quam actores rerum, quæ gerebantur, haberi volebant: tandem ad Regios scribunt, Argathelium, in colloquium cum Comite Moraviæ venire, paratum. Hæ literæ, quia ad Moravium Comitem, sine ulla majoris honoris præfatione, scriptæ erant, de Concilii sententiâ sunt rejectæ: nuncius prope sine responso est dimissus. Verum Argathelius, gnarus, quid in literis offendissent, ac Proregis fidei satis confusus, cum aliquot suæ factionis principibus, Edimburgum venit: ac tum, satisfactione accepta, nullo eorum, qui aberant, contempto, sed, necessitate ita poscente, festinatum, in summo Magistratu creando, paucos post dies, ad publicum Ordinum conventum venit.

LIBER DECIMUS NONUS.

RE GE creato, ac Proregis potestate prope constabilita, à vi quidem & armis, quies erat: sed pax infida, &, animis adhuc tumescentibus, non occulta indignatio, malum aliquod inopinatum parturire, videbatur. In hoc tam incerto rerum statu, omnes oculos pariter & animos, in conventum publicum, intendebant: ejus habendi dies erat, vicesimus quintus Augusti mensis: is, tanta frequentia, est celebratus, quanta nullum, ad eum diem, homines meminerant. Ibi Proregis auctoritas, decreto publico, est confirmata: de Regina, sententiis est variatum: nam cum multis indiciis ac testibus, potissimum vero ipsius ad Bothuelium literis, tota crudelissimi facinoris ratio manifeste teneretur, quidam, atrocitate rei permoti, alii, in conscientiam sceleris, à Regina assumpti, ut communis criminis testem tollerent, pœnas secundum leges expetendas, censebant: major, pars, in custodia habendam, decrevit. Secundum conventum transacta hiems, judiciis constituendis, & fontium pœnis exigendis: Legati Gallorum, & Anglorum auditi: neutris permissum, ut Reginam, custodiæ publicæ commissam, convenirent. Unus tum in armis erat Bothuelius: missa classis, quæ eum apud Orcadas, & ultiores insulas piraticam exercentem, comprehenderet: in tanta egestate publica, ut, ad eam ornandam, pecunia deesset, accepta mutuo est, ab Jacobo Duglassio Mortonio, qui tum, impendio privato, publicæ necessitatis onus sustinuit. Bothuelius, & sævitia maris, tum maxime tempestatibus hibernis excitata, & ærarii publici (quod ipse

ipse exhauferat) inopia fretus, prope securus agebat: verum, repentino adventu Gulielmi Kircadii Grangiani, qui classi præfectus erat, prope circumventus fuit: pars sociorum capta: ipse, per averſam Inſulæ partem, qua majuſculæ naves ſequi non poterant, inter brevia & vadofa, cum paucis evaſit, ac, brevi poſt, ad Cimbros delatus eſt: ibi, cum non ſatis expediret, aut unde veniret, aut quam regionem peteret, in cuſtodiam, ac paulo poſt, à mercatoribus agnitus, in arctiſſima vincula eſt conjeſtus: ac, fere poſt decennium, ad ſordes aliasque miſerias, accedente amentia, vita turpiter acta dignum habuit exitum. Primo ſtatim Vere, ut res, ſuperiorum annorum tumultibus conquaſſitas, reſiceret & ſtabiliret, Prorex ſtatuit, conventibus juridiſis habendis, univerſum Regnum obire. Ea res, pro cujuſque ingenio & conditione, varie animos affecit: nam adverſæ factionis homines vulgo paſſim Proregis ſeveritatem, vel (ut ipſi dicebant) crudelitatem, non eiſ modo, qui, propter ſcelerum magnitudinem, leges & æquum juſ ferre, non poſſent, poſt tantam proxime, ſuperioris temporis licentiam, formidoloſam prædicabant: Regina autem liberata, aliis præmiorum, aliis impunitatis ſpes ante oculos erat: quibus rebus adducti plerique, ex eiſ etiam, qui præcipue ejus capiendi auctores fuerant, in diverſam factionem ſunt protracti. Mætellanus, quantum Regiæ rebus favebat, tantum Bothuelium, hominem ſcleratum & perfidiolum, & in cædem ſuam imminentem, oderat: & quia Regina incolumi, illum ſubverti poſſe, deſperabat, in comitiis publicis facile paſſurus videbatur, ut, ſecundum leges & inſtituta majorum, pœnæ de ea expeterentur: In eadem cauſa erat Jacobus Balfurius, Bothuelium ſibi implacabilem ratus, & uterque non alienus à conſilio Regis trucidandi, putabatur. Sed Bothuelio capto, & apud Cimbros in vincula conjeſto, ad Reginam liberandam, animum adjecerunt, non modo, quod facilius apud eam criminis communis impunitatem ſperabant, ſed quod, quæ maritum ſuſtuliffet, non mitiorem in filium, cujuſ adhuc ipſa infantia, & Regii nominis umbra eam Regno exuiſſet, fore putabant: & ad ſuam etiam ſecuritatem facere, arbitrabantur, ne filius, vindex paternæ cædis, ad Regnum perveniret. Conjeſturæ etiam non obſcuræ accedebant, quæ, animum Regiæ à tali facinore non abhorrere, indicabant: ſæpe ex ea auditum eſt, eum puerum non eſſe vitalem: ſe enim accepiffet Luteciæ ex perito Mathematico,

matico, affirmabat, primum suum fœtum non ultra annum victurum: & ipsa, in eandem (ut creditur) spem, venerat aliquando Sterlinum, ut infantem Edimburgum secum deduceret: quibus suspicionibus factum est, ut Ioannes Areskinus, arcis præfectus, puerum sibi eripi, non sit passus: & Nobilitatis bona pars, Sterlini coacta, conjuraret, de pueri salute tuenda. Hamiltonii quoque ad Reginam liberandam, totis viribus incumbabant, quod puero per eam sublato, uno gradu propius ad Regni spem ipsi admoverentur: nec magni deinde laboris, ac periculi fore, eam quoque tollere: quippe cunctis tot criminibus invisam, & post interpellatam tyrannidem, crudelitati naturæ magis obsecuturam. Argathelius. & Huntlaus, quod alter matrem, alter uxorem è gente Hamiltonia haberet, eorum spem fovebant, & successibus favebant: sed & illos suæ, & propiores causæ impellebant, quod neuter scelerum Reginæ inscius putabatur. Gulielmus Moravius Tilibardinus, ob diversam, in Religionis controversiis, sententiam, alienus, &, privata etiam de causa, Proregi iratus, cœsi antea, in Regina capienda, egregiam operam navasset, tum non ipse modo à Regis partibus discessit, sed magnam amicorum manum, spe non exigua emolumentorum objecta, secum traxit. Hi quidem fuerunt principes Reginæ liberandæ. Sed & alii permulti, quos vel domesticæ necessitates, vel inimicitæ privatæ, vel doloris ulciscendi, vel honoratoris loci spes eodem impulerant, vel propinquitatibus, aliisque necessitudinibus iis, quos nominavi, illigati, in eadem causa fuerunt. In hoc rerum tam turbido statu, Prorex, adversus amicorum preces & inimicorum minas juxta firmus, cum etiam, libellis propositis, nec odiorum causas, nec vindictæ cupiditatem dissimularent, & qui divinandi scientiam sibi arrogarent, ut qui non ignari conjurationum adversus eum initarum essent, diem præfinirent, intra quem moriturus esset: tamen in proposito perstabat: ac sæpe dictitabat, Se satis scire, vitam sibi aliquando finiendam: honestius autem se non posse eam deponere, quam, in tranquillitate publica procuranda. Igitur conventu primum Glascuam indicto, eo venire iussis Levinianis, Renfroanis, & Glottianis, dum ibi juri dicundo, & flagitiis puniendis vacat, consilia, de Regina liberanda, jam diu agitata tandem ad exitum pervenere. Ejus facinoris ratio hæc fuit. Erat in arce, quæ est in lacu Levino, ubi Regina custodiebatur, Proregis mater, tresque, ex alio patre, fratres, aliaque mulierum turba

turba: neque quicquam, ad eam visendam, admittebatur, præter notos, aut à Prorege missos: ex hac turba domestica, Regina visus est maxime idoneus Proregis frater, natu minimus, Georgius Duglassius, adolescens non inamœno ingenio, & qui, per ætatem, blanditiis muliebribus facile capi esset, is sæpenumero, per speciem lusuam, quibus ocium se Aulicum oblectare solet, cum familiariter cum ea assueceret, è vulgato arcis ministerio, alios muneribus, alios, pollicitando, devincendos suscepit: neque illa, cui se semel permiserat, & à quo libertatem sperabat, ei quicquam negare, in animum induxerat. Georgius igitur, incolumitatem suorum pactus & spe divitiarum & potentia, in posterum, captus, nec matre ut creditur inscia, nihil omittit, quod, ad cœpta peragenda, facere videretur: id, etsi nonnulli tenerant geri, & ad Proregem detulerant, ille adeo suorum fidei credebatur, ut nihil è pristina custodia mutaret, nisi quod. Georgium ex insula emigrare, iusserit. Is cum in pagum proximum, ad oram Lacus, se contulisset, per ministros arcis, pecunia corruptos, prope liberius, quam antea, consilia cum Regina, de rebus omnibus, communicabat: Itaque non solum Scoti, quibus præsens rerum status non satis placebat, in conscientiam asciti, sed Galli quoque, per Iacobum Hamiltonium, qui, ante annos non adeo multos, Prorex fuerat, & Iacobum Betonium, Glascaë Archiepiscopum, sollicitati fuerunt, Scotis operam, Gallis pecuniam pollicentibus. Circa finem Aprilis, Legatus è Gallia venit, ac, nomine sui Regis, postulavit, ut sibi, Reginam convenire, liceret: ac, si id negaretur, præ se ferebat, se confestim discessurum. Prorex, id suæ potestatis, negare: neque Reginam à se in custodiam traditam, neque quicquam, inconsultis, qui primi eam custodiendam commisissent, & qui posterius factum illorum suo decreto confirmarent, se statuere posse: Quod autem posset, se & sorori, & amico Regi gratificaturum, & vicesimo die proximi mensis conventum ei Nobilitatis daturum. Cum Legatus eo responso videretur placator, & Prorex iuridicundo intentus esset, Regina, corrupto naviculatore, reliquaque comitibus, conficta causa, ablegatis, è lacu educitur: id cum præsentibus in arce renunciatum esset, frustra tumultuatum est: scaphis enim omnibus in siccum extractis, ita foramina, in quæ scalmi immittuntur, omnibus fuerunt obturata, ut sequendi repente facultas tolleretur. Regina ab equitibus, ad ripam expectantibus, excipitur, & per domos consuciorum deducta, magno comitatu postredie, qui erat, ad v. Non. Maii,

ad Hamiltonium venit, qui pagus octo millia passuum distat à Glasgva. Re passim divulgata, multi, qui vel partibus Regis, jam antea non admodum firmis, diffidebant, vel quibus apud Reginam novæ gratiæ spes erat, vel quibus in veterum officiorum memoria fiducia erat collocata: in hoc tumultu, partim animos palam renudarunt, partim, antea actorum venia clam impetrata, aleam fortunæ expectantes, apud Proregem hæserunt: & cum aliorum defectio minus admirationis habuisset, Roberti Bodii discessus, qui, ad eum diem, summam constantiæ opinionem comparasset, magnam tum sermonibus variis occasionem præbuit. Is, in claræ familiæ (de qua dictum est à nobis, in vita Jacobi Tertii) ruinis, sub patre, viro forti, & antiquæ parsimoniæ æmulo, parce & tenuiter educatus, eundem, quem cæteri propinqui, vitæ cursum est secutus, ut videlicet, ad firmiores opes se applicans, sibi viam sterneret, ad antiquas familiæ, nuper florentissimæ, vires instaurandas. Igitur & pater, & ipse ad Hamiltonios, rerum potentes, se primum applicuerunt: summo autem ab illis Magistratu ad Reginam viduani translato, cum, de Religionis controversiis, tumultus esset exortus, se cum doctrinæ purioris assertoribus, à qua pater ejus fuerat alienissimus, conjunxit: quæ tum factio putabatur validissima, atque in ea permansit, usque ad Reginæ reditum è Gallia: opinionemque magnam, de sua constantia, fortitudine, & prudentia excitavit: qua impulsus Gilespicus, Argatheliæ Comes, ab ejus prope unius consilio pendebat. Verum cum forte Sterlini aliquot è principibus procerum conjurassent, in nullum quidem facinus, sed, de incolumitate Regis tuenda, ipse quidem fœderi subscripsit: sed, eadem levitate, & ille, & qui ejus consiliis tum regebatur, Argathelius, quid in eo conventu actum fuisset, ad Reginam rescripserunt: atque, ab eo tempore, Reginæ Bodius, adversus veteres amicos, omnium consiliorum ejus fuit particeps: nec majorem illic constantiæ, quam apud cæteros levitatis & inconstantie, opinionem peperit. Regina autem in custodiam inclusa ad Moravium Proregem electum, se Bodius contulit: eique ingenium & industriam ita probavit, ut ad intima consilia adhiberetur: aliis autem aliter de consentientibus, tamen, in quæstione rerum capitalium Glasgvæ, apud Proregem in ferventissima erat gratia: verum cum, rem ad certamen spectare, videret, clam ad Reginam est profectus: inde autem cum literis filium ad Comitem Mortonium misit, excusans discessum, atque affirmans, se fortasse non minus partibus Regiis profuturum, quam si apud eos mansisset. Ejus igitur

tur defectio, propter multorum conceptam de moribus ejus opinionem, tum præcipue sermonibus hominum dabat materiam. Interea, in Consilio apud Proregem acriter disputatum, illic ne manerent, an, ubi Rex erat, Sterlinum transirent: multi vehementer, illinc discedere, suadebant: commemorabatur Hamiltonium, pagus frequens in propinquo, & totius amplissimæ familiæ clientelæ, undique circumfusæ; & advenerant cum Regina circiter quingenti equites, & è remotioribus etiam locis multi adventare dicebantur: cum Prorege soli prope familiares, cæteris partim ad Reginam transfugis, partim ad sua cujusque negotia, ut in rebus maxime tranquillis, sensim dilapsis: & quanquam Glascuenses satis fidi videbantur, ut ab Hamiltoniis, rerum potentibus, multis & magnis incommodis affecti, tamen oppidum ipsum vastum, nec pro magnitudine frequens, & undique pervium erat. Contra, alii diserebant, omnia fere è primis initiis pendere: discessum fore infamem, & fugæ proximum: suspicionem omnem metus tum maxime vitandam, ne & hostium animos auferent, & suorum immiuerent: esse in propinquo potentes familias Cunigamiorum, & Sempiorum: esse, ab altera parte, Leviniam, Regis peculiare patrimonium: inde proximos intra paucas horas, reliquos postredie, aut certe tertio diè affuturos: interea, dum longinquiora auxilia convenirent, in his satis præsidii, adjunctis præsertim oppidanis, fore. Hæc sententia in Concilio vicit. Legatus Gallus ultro citroque commeabat, magis speculator, quam, id quod simulabat, pacificator: nam cum initio copias Glascuæ exiguas, circa Hamiltonium multitudinis magnæ speciem vidisset, Reginam strenue, ad fortunam certaminis subeundam, animabat. Iam Prorex, collectis è locis propioribus amicis, longinquoires, è Marcia & Lothiana, expectabat. Hi cum advenissent circiter sexcenti lectissimorum virorum, uno eis ad quietem die dato, statuerat, ad Hamiltonium proficisci, ac prælio, si posset, statim decernere: moram enim suis noxiam, hostibus utilem arbitrabatur, ut quibus remotissime regni partes favebant. Interea, perendie illius diei, de tertia vigilia, fit certior, hostes, è pluribus, ubi diversabantur, locis cogi: numero enim confisi, quod supra sex millia & quingentos in armis habebant: sciebantque, apud Proregem vix plena quatuor millia esse: decreverunt autem, præter Glascuam ducere: ac, Regina in arce Britannoduni relicta, bellum suo arbitratu vel gerere, vel ducere: aut, si Prorex (quod non sperabant)

bant) se in itinere obieciſſet, ſtatim conſligere: neque de certaminis eventu dubitabant. Ille vero, ut qui, ulro hoſtes provocare ad certamen, ſtatuerat, cum primum ſuos educere potuit, ante oppidum in campis patentibus, qua hoſtes venturos exiſtimabat, acie inſtruſta, aliquot horas ſtetit. Sed cum, agmen eorum ulteriore fluminis ripa agi videret, eorum conſilio ſtatim intellecto, & ipſe ſuos pedites per pontem, equites per vada, æſtu maris tum libera tranſmiſſos, Lanſidam petere juſſit. Vicus is eſt, ad Cartham flumen, qua iter hoſtibus erat, ſitus in radicibus colliſ, ad Occidentem hibernum ſpectantibus, ab Oriente & Septentrionibus, declivi aditu, cæteris partibus leviter in planiciem decreſcentibus. Eo, tanta feſtinatione, properatum eſt, ut Regiæ copiæ prope collem occuparent, priuſquam ab hoſtibus, qui eundem locum petebant, eorum conſilium intelligi poſſet, quanquam breviorẽ via eo properarent. Sed duæ res illis adverſæ, Regiis percommode acciderunt: altera, quod Gileſpicus Cambellus, Argatheliæ Comes, penes quem ſumma imperii erat, repentino dolore correptus, conciderat, ac ſuo caſu non nihil agmen memoratus eſt: altera, quod eorum agmen, in modicas valles ſubinde demiſſum, nunquam totas Regiæ copias uno aſpectu viderant: quarum credita paucitas (ut etiam erat) fecit, ut juxta eas, atque locorum iniquitatem contemnerent. Tandem Regiæ copiæ cum propius acceſſiſſent, & locum, quem petebant, ab hoſte teneri viderent, ipſi, altero colle, ex adverſo ſe leviter attollente, occupato, ſuos in duas acies dividunt: in prima, quicquid erat roboris, locant: ea ſi adverſam hoſtium aciem impulſiſſent, cæteros, eorum fuga conſternatos, ſine certamine habituros, putabant. Regii quoque duces ſuos in duas acies diviſerant: in dextera erant, Iacobus Duſglaſſius Mortonius, Robertus Semplius, Alexander Humius, Patricius Lindefius, cum ſuis quiſque clientibus: in ſiniſtra, Ioannes Marriæ, Alexander Glencarniæ, Gulielmus Taichæ Comites, ac cives Glaſcuenſes: ſcolopetarii vicum ſubjectum & hortulos, juxta viam publicam, tenebant. Cum utrinque acies in prociñctu ſtarent, tormentarii Regiæ, à Regiis loco pulſi, ceſſerunt: contra equitatus Regius, dimidio inferior, loco ceſſit. Illi, ſuo prælio deſuncti, ut peditum quoque ordines turbarent, cum in collem aciem erigere tentarent, à ſagittariis Regiis, & parte equitum, qui ſe ad ſuos ex fuga collegerant, rejecti, retro abierunt: interea, ſiniſtrum hoſtium cornu per viam publicam, qua clivus

erat,

erat, in vallem demissior progrediens, quanquam & ipsi à scopetariis vexarentur, tamen, ex angustiis egressi, aciem explicuerunt. Ibi duæ phalanges, sarissarum densò utrinque vallo præ se objecto, ad horæ instar dimidiæ spatium, neutra inclinante, obnixæ, tanta pertinacia certabant, ut, quibus, hastæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quicquid erat ad manum, in ora hostium adversa jacerent. Sed cum, ex ordinibus extremis Regiarum partium, quidam (incertum metu, an parum fido erga suos animo) fugerent, eorum fuga procul dubio pugnantibus perturbasset, nisi densitas ordinum sensum eorum, quæ apud postremos gerebantur, ad primos pervenire non permitteret: & , qui in secunda erant acie, animadverso periculo, cum neminem contra se venire viderent, aliquot cohortes, integris ordinibus, paulatim in dextrum deflectentes, se cum prima conjunxerunt: eorum impetum, qui ex adverso erant, cum non ferrent, retro, velut ruina impulsæ, fugam capefferunt: nec, multorum animis ira & odio privatim incitatis, victi sine insigni clade discessissent, ni Prorex, missis in omnes partes equitibus, cædere fugientes vetuisset. Secunda Regionum acies, cum eo usque iterisset, donec, hostes profligatos passim sine ordine fugere, videret, tum demum & ipsa, ad persequendum abeuntes, conversa, ordines solvit. Regina, quæ ad mille ferme passus spectatrix pugniæ cum equitibus suæ partis, qui integri ex acie redierant, Angliam versus iter intendit: cæteri, quæ cuique ad suos reditus commodissimus erat. Ceciderunt in acie pauci, plures per agros, lassitudine & vulneribus confecti, passim jacentes inventi: numerus omnium cæsorum, circiter trecenti, captivorum major: è Regiis copiis, non adeo multi vulnerati: in iis, primi Ordinis, Alexander Humius, & Andreas Stuartus: unus modo cæsus: reliquus exercitus, præter equitum paucos, qui fugientes longius insecuti erant, læti in oppidum se receperunt: ac, ubi gratias Deo egissent, qui, secundum fas & æquum, adversus tanto majores fortium virorum copias, victoriam pene incruentam dedisset, alii aliis gratulantes, ad prærandum discesserunt. Pugnatum est, decimo tertio die Maii, undecimo, quam è custodia Regina erat elapsa. Legatus Gallus qui eventum pugniæ expectaverat, atque animo certam Regiæ spondebat victoriam, ea spe fraudatus, personam exiit: ac, non convento Prorege, ad quem se missum simulaverat, acceptis equis ac ducibus, quæ poterat proxime, ad Angliam contendit:

dit : in itinere spoliato à latronibus, Iacobus Duglassius, Drumlanrici comarchus, etsi eum cum inimicis stare sciret, tamen nomini Legationis hunc habuit honorem, ut, sua ei reddenda, curaret. Prorex reliquum diei, quo pugnatum est, in recensendis captivis, consumpsit: alios liberos, alios, datis vadibus dimisit: principes retenti, & præcipue, qui è familia erant Hamiltonia, & in custodias distributi. Postridie, gnarus, quanto ea gens apud vicinos odio laboraret, reliqua turba sequi vetita, quingentis tantum equitibus comitatus, in vallem Glottianam profectus, omnia plena fugæ vestigiis & vastitatis invenit, magis reputantibus incolis, quid meruissent, quam in Proregis clementia, etsi satis ipsis perspecta, spem collocantibus: Hamiltonium, & Drefanum arces receptæ, omnium rerum vacuæ, nisi, quod in Hamiltonio, è Regia Iacobi Quinti supellectili, non nihil inventum. Idem terror Reginam, sive quod, nullum locum in illa Scotiæ regione satis tutum sibi, putaret, sive, quod Ioannis Maxuallii Heresiani fidei parum crederet, transiit in Angliam, coegit. Cæteris à Prorege domi, pro tempore, rebus compositis, in mensem conventus omnium Ordinum Edimburgum est indictus: ad eum impediendum, multa ab adversa factione sunt excogitata: rumores passim sparsi, de auxiliorum Gallicorum adventu: nec tamen intotum vani: nam cohortes aliquot ad mare descenderant, duce Martigio, homine impigro, è familia Lucemburgica, quamprimum in Scotiam trajecturæ: &, nisi bellum in Gallia civile repente fuisset exortum, transissent. Sed ea res non tam Proregi erat futura formidolosa, quam inimici rebantur: quippe, quæ ab illis alienatura esset, & ipsi conjunctura arctissime vires Anglorum esset. Argathelius quoque cum sexcentis fere propinquis & clientibus, Glascuam venit: ibi cum Hamiltoniis, & aliis quibusdam factionis principibus collocutus, de comitiis impediendis, cum nulla ratio certa ejus consilii iniri posset, diversi domum quisque suam abierunt: & Huntlæus, coactis circiter mille peditibus, ut diem comitiorum observaret: Perthum usque processit: illic vadis Tai fluminis à Gulielmo Ruveno, & Nobilitate vicina, quæ in fide permanerat, obsessis nulla re exsententia confecta, retro cessit. Et, eodem tempore, literæ Reginæ Anglorum ad Proregem, ab hostibus publicis impetratæ, de conventu differendo: petebat enim, Ne iudicium de rebellibus præcipitaretur, donec ipsa certior, de tota causa, fieret: Se enim non posse honeste, periculum Reginæ, &

vicinæ,

vicinæ, & sanguine sibi conjunctissimæ, negligere, quæ gravissimam sibi quereretur injuriam à civibus factam. Id, quamquam leve videbatur, tamen si rebelles impetrassent, omnia sibi integra fore, sperabant: vel, quod ea mora, & ludificatio aliquid virium, & animorum suis additurum hostibus detracturum videretur: præsertim, cum dilatio Regionum adscribi timori posset: præter hæc, quod ipsi sua interim comitia, Regina nomine, decreverant indicere. Sed Prorex, cum videret, quantum interesset, publice conventum peragi, etiam si omnes hostium vires in unum coirent, ad diem dictum convenire, statuit. In eo conventu magna contentione certatum est, an, sine discrimine, omnes, qui arma adversus Regem tulissent, neque postea facti veniam petissent, damnari deberent perduellionis, ac bona eorum fisco addici. Obtinuit tamen Gulielmus Matellanus, qui rebellibus adhuc (occulte tantum) favebat, ut pauci, ad cæterorum terrorem, in præsentia, damnarentur: spes clementiæ tamen cæteris, si resipiscerent, ostentaretur. Ea res mirum in modum conjurationem rebellium auxit, & pertinaciam fovit: cum, & poenam sui sceleris dilatam, viderent, & pro certo, sibi persuasisent, neque Reginam vicinam, & sanguine junctam, neque Gufianos, quorum tum in aula Gallica tantæ vires erant, passuros, ut Rex Gallus hanc imperii imminutionem patienter ferret: nec, si ab iis etiam defererentur, se tam esse infirmos, ut, sine externis auxiliis, suam causam tueri non possent, cum, & numero & opibus, præstarent, neque quicquam ad victoriam deesset, præter inanem nominis Regii, per vim occupati, umbram. Prorex interea nihil aliud, quam tranquillitatem publicam, spectans, è vicinioribus leviter multatos in gratiam recepit: Rothusæ Comitem, deprecantibus amicis, ad triennium relegavit: alios, ad resipiscendum, per familiares assidue sollicitabat. Sed, cum, plurimorum animos obstinatos, & ad vindictam pronos, videret, collecto exercitu, in Annandiam, & Nithiam, & inferiorem Gallovidiam est profectus: ibi alias arces cepit, & præfidiis occupavit: alias, quarum domini pertinaciores erant, diruit: brevique regionem omnem domiturus videbatur, ni literæ Regina Anglorum cursum victoriæ interrupissent. Ea enim, ab exulibus persuasa, magnam quidem injuriam Reginae Scotorum fieri, quam cives mali falsa invidia onerabant: sed maxime nomen Regium contumelia affici, ac vilescere sacrosanctæ Majestatis auctoritatem, si hominum seditiosorum libidini exponerentur.

nerentur: ad unam quidem atrocissimi facinoris injuriam, sed ad omnes pertinere exemplum: itaque, mature obviam eundem, ne latius contagio Reges pellendi proferperet. Cum hujus generis multa, ad versus Regiæ cædis vindices, dicerentur, Angla, per literas, à Prorege postulavit, ut idoneos homines ad se mitteret, qui totius rei, ut gesta erat, ordinem exponerent: & ad ea, quæ in ipsum absentem jacerentur, sive crimina, seu convicia, responderent. Id cum per se grave, & molestum appareret, res judicatas in dubium, ac prope novam judicii aleam revocari iterum, apud externos Reges, ac sæpe hostes & æmulos, & quorum animi ab inimicis jam præoccupati essent. quod in modo causam dicere capitalem, plenum dedecoris & periculi videbatur: multa tamen erant, quæ illam condicionem, quamvis iniquam, accipere cogebant. Foris enim, Cardinale Lotharæno, Regiæ avunculo, aulam Gallicam ad nutum versante, & domi, multo maxima Nobilitatis factione in Regiæ partes conjurata, si etiam Angla offenderetur, nullas sibi vires esse, quibus tot difficultatibus resisterent. Igitur, cum decretum esset, Legatos mittere: nec satis conveniret, qui mitterentur, primoribus id onus recusantibus, tandem ipse Prorex, se iturum professus, comites elegit: unum quidem renitentem, ac prope invitum, Gulielmum Mætellanum: hominem enim factiosum, & quem, jam in Regiæ partes inclinatum, videbat, parum tutum arbitratur, in tam dubio Regni statu, domi relinquere: itaque, magnis & pollicitationibus & præmiis, ut una secum proficisceretur, pellexit: nec dubitabat, quin animum avarum donis aut vinceret, aut inflecteret: reliquos autem volentes duxit, Iacobum Duglassium, & Patricium Lindesium supremi, Episcopum Orcadam, & Abbatem Fermel noduni, Ecclesiastici ordinis: Iureconsultos, è collegio judicum, Iacobum Macgillium, & Henricum Balnavium: his nonum adjecit Georgium Buchananum. His difficultatibus animum eius circumventum duæ res sublevabant, æquitas causæ & postremæ Regiæ Anglorum literæ, quibus affirmabat, si vera essent ea crimina, quæ Regiæ Scotorum objicerentur, se eam existimaturam, quæ Regnum gereret, indignam. His literis, Prorex paulum in meliorem spem erectus, supra centum equitum comitatu iter ingressus est: etsi certis indiciis comperisset, Vestmariæ Comitum, jussu Ducis Nortfolciæ, in insidiis fore, ut eum exciperet, prius quam Eboracum veniret. Quarto Nonas Octobres, urbem Eboracum, conventui destinatum, introit: eodem

dem die, ac prope eadem hora, Thomas Havartus, Nortfolciæ Dux, eo venit. Causa insidiandi Proregi erat, quod Dux per secretos nuncios, de matrimonio cum Regina, tum agebat: igitur, quo facilius Regiæ cædis suspicio tolli posset, & ipsa ad suos redire, statuerat, occiso Prorege, literas ad Bothwellium à se scriptas, in quibus sceleris manifesta continebantur indicia, captas suppressere: sed quia, Duce tam propinquo, res ita confici non poterat, ut ille cædis tam insignis infamia non aspergeretur, insidiæ in aliud tempus rejectæ sunt. Adjuncti erant, una cum Nortfolcio, ad Scotorum controversias audiendas, Suffexiæ Comes, & Rodolfus Sadlerius, Eques: hic, ab omni dissidii veneno purus, & le (ut vulgo creditum est) in partes Havarti proclivus. Post paucos dies, affuerunt à Regina Scotorum missi, & qui de civibus ingratis quererentur, auxiliumque ad redeundam, ab Angla, sine ulla disceptationis mora, postularent. Hi seorsum à Prorege & Comitibus auditi, primum protestati sunt, se non, ad eos tanquam iudices, qui jus ullum statuendi haberent, venire: multis verbis injurias, Rezinæ à civibus factas, exposuere: postularuntque à Regina Anglorum, ut vel civibus ingratis persuaderet, ut suam Principem reciperent, vel, si id recusarent, ipsa ei daret exercitum qui, in vitis hostibus, se reducerent. Prorex post aliquot horas, auditus, contra, rem ad disceptationem juris apud æquos arbitros vocabat: nihil à Regiis, nisi jure & legibus, & è vetustis gentis institutis, idque in conventu publico actum, contendebat: neque quicquam, quod publice in conventu frequentissimo ab omnibus Ordinibus esset decretum (nonnullis eorum, qui nunc hic accusarent, subscribentibus) se privatum cum paucis posse abrogare. Sed cum Angli cognitores dati, sibi illis Scotorum decretis domi factis, & nunc prolatis satisfactum, negassent, nisi causæ proferrentur, quæ proceres, ad tam severe adversus Reginam suam pronuntiandum, impulsissent. Prorex, qui id maxime defugeret, ne & Reginam, & sororem accusaret, & scædissima ejus flagitia apud externos, non gravate audituros, evulgaret, negabat, se aliter id facturum, nisi Regina Anglorum repromitteret, se, si satis dilucide, Regem Scotorum ab uxore cæsum fuisse, probaretur, causam novi Regis defensuram, atque eum, velut in fidem, suscepturam. Cum autem legati Angli, eam se modo potestatem habere, dicerent, ut utriusque partis postulata audirent & ad Reginam suam deferrent rem integram, Prorex iterum rogat, ut à Regina sua promissum

sum aliquod, super ea re, exprimerent, aut ipsi cognitores, libere de causa pronunciandi, potestatem impetrarent: Id si facerent, ipse contra spondebat, se, nisi perspicue ostenderet, Regem, uxoris consilio, interemptum, nullam, quæ gravissimis sceleribus irrogari solet, pœnam deprecaturum, his de rebus, cognitores ad Reginam scripserunt, Illa rescripsit, ut Scoti Regiæ partis unum, aut plures è suis in Aulam mitterent, a quibus, de causa eorum, dilucide posset edoceri: id ubi factum esset, se, quod suum munus esset, visuram. A Prorege missi, Gulielmus Mætellanus, de quo multæ sinistrae suspiciones indies suboriebantur, & Jacobus Macgillius, non tam adiutor in transigendo negotio publico, quam observator earum rerum, quæ ab eo gererentur. Suspiciones in Mætellanum cum aliis multis de causis ortæ erant, his potissimum. Ante suum in Angliam adventum, cum sedulo, consilium suum cælare conaretur, tamen, ex dictis factisque, multoque usu cum hominibus adversarum partium, tum vero multo clarius, ex literis ejus deprehensis, apparuere: quibus Regiæ persuadere nitebatur, suam operam posse adhuc ei utilem fore, exemplo leonis, qui (ut est in apologo) aliquando retibus implicitus opera foricum, animalium infirmissimorum, vinculis fuit liberatus: postea autem quam Eboracum est ventum, nullam prope noctem intermittebat. quin principes Legatorum adversæ partis conveniret, consiliaque cum eis communicaret, & quid Prorex pararet, eos præmoneret. Nec Prorex tamen eos congressus prohibere voluit, gnarus, se nihil amplius profecturum, quam ut inhibiti secretius aliquanto coirent. Hæc cum proditæ causæ publice satis manifesta essent indicia, fortuna tamen certius, ex inopinato, attulit argumentum. Cum forte, venandi specie, Matellanus cum Norfolcio in agros propinquos exisset, ibi, multis ultro citroque, de tota re, disputatis, convenit inter eos, rem lente tractandam, & velut ex intervallo (si fieri posset) sæpe repetendam, ita ut nihil in summam conficeretur: nec causa omnino deserta relinqueretur: ita Proregem, aut infecto, cur venerat, negotio, abiturum, aut, rebus interea domi turbatis discedere coactum iri: simul etiam, cum tempore, alia remedia emeritura: nam jam tum civile bellum Norfolcius meditabatur, quo Reginarum alteram tolleret, alteram uxorem duceret. Hæc Matellanus cum retulisset Joanni Lessio, Rossiensi Episcopo, secretorum omnium Regiæ conscio, ille ad eam scripsit, qualiter Duci placuisset, eam ad Aulam rescribere,

scribere, quem, in posterum, cursum tenere, nec, ob exitum tardio- rem, spem, de causæ successu, deponere. Hæ literæ, à Regina lectæ, ac deinde multorum manibus, tanquam chartæ neglectæ. jactatæ, ad Proregem tandem delatæ sunt, atque hoc profecerunt, quod summam consilii inimicorum ex eis, cognovit: nam jam ante, Mætellani perfidiam, multis experimen- tis, compererat. Legati, quos dixi, cum Londini Reginam convenissent ei, & Concilio ejus commodissimum est visum, ut Prorex ipse adesset, & præsens, de rebus omnibus contro- versis, disceptaret: igitur, parte comitatus domum dimissa, cum reliquis ipse Londinum est profectus. Sed ibi eadem, quæ Eboraci, difficultas ei est objecta, dum accusationem, adversus Reginam suam, & eandem sororem, recusat ordiri, nisi, scelere detecto, Regina Angla Regis Scotorum factionem in suam fi- dem reciperet: id vero si spondeat, nullam se moram accusa- tioni facturos: eadem lege, quam apud cognitores Eboraci si- bi dixerant. Dum hæc Londini geruntur, Regina Scotorum, auctore Jacobo Balsurio, res domi turbare conabatur: id quo facilius assequeretur, non modo ad Exules, & Bothuelii pro- pinquos scribit, ut, quibuscunque possent rationibus, adversæ factionis homines hostiliter infestent, sed, & per totum Re- gnum, Vicarios creat, quibus Regiam potestatem attribuit: rumores passim spargi curat, Proregem, & comitem ejus pri- mos in arcem Londinensem inclusos: sed id mendacium cum non adeo diuturnam fidem habiturum videretur, fingit, Pro- regem, ut Scotorum regnum Anglorum ditioni subjeceret, arces munitiores, & Regem ipsum obsidem promississe. Id propterea fictum ab ea, creditur, ut, quia per Procuratores Anglis eadem promississet, eaque pollicitatio, ut vana, ab eis contemneretur: quando nihil earum rerum in sua potestate habebat, vulgi ani- mis mendacio semel occupatis, Proregi invidiam creari, vole- bat: vel, si ignominiam à se avertere non posset, eam saltem, cum adversa factione, cupiebat communicari. Cum, his angus- tiis, Prorex undique se videret obsessum, quam primum do- mum, rebus utcunque expeditis, redire statuit. Itaque, Anglis sæpe ac vehementer flagitantibus, ut rerum in Scotia gestarum (quibus ignotis, ipsi nihil statuere possent) causas explicaret, cum & magnopere cuperet, Reginæ Anglorum tum satis face- re, quam, sine maximo causæ, quam sustinebat, damno, non posset offendere, & domum redire, ut bellum civile imminens, in ortu ipso, extingueret, nec alterutrum facere posset, nisi ad causam

causam adjuncta. aut certe non adversante Regina Anglorum, apud ejus Consilium protestatus, se, non sua sponte, sed importunitate inimicorum coactum, ut suam Reginam, & eandem sororem apud exteros immaniissimi sceleris accusaret. Id autem, non eam criminandi libidine, sed, sui expurgandi necessitate, impulsus, ut faceret: invitumque facturum, ut ea detegeret, quæ sempiterna oblivione, si fieri posset, sepulta cupe-
ret: Ejus facti si qua esset invidia, merito in eos veri debere, per quos non fuerit integrum, antiquum obtinere ingenium, ut bonis Principibus libenter pareret, & malis invitus malediceret: Unum orabat, ut, qui ipsum in id certamen invitum traxissent, adessent, objecta crimina audirent, & si quid falsi afferretur, coram Concilio diluerent: se etiam, in rebus multo gravissimis, ipsorum testimoniis usurum. Eam conditionem Reginae procuratores, qui parum suæ fidebant causæ cum recusarent, ac, unum id petere, perseverarent, ut Regina, vi & armis expulsa, restitueretur, dies præfinitus Proregi, quo diè causas ostenderet, cur cædis Reginae ultores (nam ipse tum aberat in Gallia) arma sumpserint, & Reginae suam Regni administratione dejecissent, ac cætera, quæ ad id tempus constituta sunt, gesserint. Ibi cum & rerum, uti gestæ fuerant, explicatus fuisset ordo, & prolata eorum, qui sceleris, in Regem commissi, erant conscii, testimonia ante mortem expressa, Ordinum item decreta, quibus multi, ex Proregis accusatoribus subscriperant, arcula demum argentea in medium est allata, quam à Francisco, priore marito, acceptam Regina Bothuelio dederat: in ea inerant literæ, Reginae manu, Gallico sermone conscriptæ, ad Bothuelium, carmen item Gallicum, ab eadem non ineleganter factum: in quibus omnibus amoris ejus erga Bothuelium impotentia, consilium: ratio cædis Reginae, & post cædem, raptus, item cum eodem matrimonii contractus tres, primus, ante parricidium, ipsius Reginae manu scriptus, quo, velut syngrapha, spondet, ei, ubi primum sui juris foret, se nupturam: alter, ante divortium cum priore uxore, Huntlæi manu conscriptus: tertius, sub ipsas nuptias, palam factus. Hæc omnia, oculis exposita, & in Concilio perlecta, totum facinus ita subiecerunt oculis, ut nulla dubitatio, de auctore, amplius esse posset. His iudiciis etsi Angla satis credebatur, tamen animo adhuc fluctuabat: erat, ab altera parte, æmulatio, & odium Reginarum mutuum: erat ea criminum magnitudo, & probationum perspicuitas, ut, Scotam nullo dignam

dignam auxilio, Angla existimaret: animum tamen ad æquitatis respectum proniorem labefactabat, interdum fortunæ prioris, non sine commiseratione, recordatio, & Regii nominis amplitudo, & formido, ne pellendorum Regum exemplum in proxima Regna transfiret: instabat etiam metus à Gallia, nunquam satis inter eas gentes fida amicitia: ac tum maxime legatus Gallorum assidue causam exulis Reginae agebat (nam Regis Hispaniarum Orator, etsi rogatus fuerat, ut preces, sui Regis nomine, interponeret, sorditate criminum absterritus, omnino se ab ea causa abstinuit). Igitur Regina Angla, ut regressum haberet ad pœnitentiam, si res in Gallia secus procederent, nec omnem eis gratificandi materiam sibi ipsa eriperet, medio responso, sententiam temperavit, testata, se nihil, in præsentia, videre, quo minus omnia, quæ in Scotia gesta erant, recte atque ordine facta, viderentur: atque ita, velut dilata pronuntiatione in aliud tempus, petebat, ut, quoniam res domi turbata Proregem revocarent, aliquem è suis relinqueret, qui ad crimina, si qua, eo absente, jacerentur, responderet. Prorex autem, qui videbat, ita rem prorogari, ut Angla, ex sua commoditate, & rerum externarum eventu, libere pronunciare posset, quo minus causæ nondum dijudicatae speciem relinqueret, omnia satagebat: si quid enim inimici adversus ipsum haberent, æquius esse, homines, & jam diu, ad accusandum, præmeditatos, tum proferre, neque tempus, absentem calumniandi, captare, cum disceptationem cum præsentem defugissent: se non ignorare, quos rumores inimici non modo vulgo spargendos curarent, sed quid quibusdam è Concilio, quid legato Gallo aperte affirmarent: igitur à Concilio vehementer petit, ut jubeant eos, ista, quæ clam demurmurent, palam edere: neque se domum redeundi tam cupidum esse, ut non, cum magno suo privato & publico damno, se coram libens purgaret. Tandem accersiti Reginae exulis Procuratores, ac rogati, si quid haberent, quod adversus Proregem aut ejus comites, cur cædis Reginae conscii videri possent, tum proferrent: Illi, nihil in præsentia se habere, respondent: sed tum accusaturos, cum à Regina sua juberentur. Ad ea Prorex, se paratum semper fore, rationem rerum à se gestarum reddere; neque ullum aut tempus, aut locum defugiturum: sed interea, dum Regina ordiretur istam accusationem, se ab accusatoribus suis, jam præsentibus, petere, ut, si quis eorum quicquam haberet, quod ei objicere posset, id nunc proferret:

hoc

hoc multo æquius esse, ac honestius, in illustri cœtu palam promere, quam absentis famam, in conciliabulis, convellere. Id quoque cum diu recusassent, tandem, totius Concilii succlamatione, ac pene conviciis, excepti, confessi sint singuli, se nihil privatim scire, cur Moravius, aut quisquam ejus comitum cædis conscius videri posset. Ita, post longam inter partes altercationem, Concilium est dimissum: neque ex eo, ulla, de Prorege, aut ejus comitibus accusandis, mentio est facta. Inter has, ob causam publicam, in Anglia moras, quædam à Regina factione, domi & foris, magno conatu, sed sine ullo effectu, sunt tentata. Jacobus Hamiltonius, ante aliquot annos, Prorex tædio rerum domesticarum, parum ex animo succedentium, in Galliam concesserat: ibi cum paucissimis comitibus, ab omni negotiorum publicorum tumultu semotus, cum uno & altero ministro latebat. Sed Regina Scottorum è custodia emissa, deinde prælio superata, ac tandem, intra paucos dies, in Angliam compulsa, Galli, qui Moraviæ Comitem, revocatum à suis, ac per Galliam redeuntem, in suas partes traducere non poterant, commodissimum suis rationibus judicarunt, cui ipsi: rebus domi turbatis, nec militem, nec pecuniam in Scotiam mittere possent, Hamiltonium ei æmulum excitari, ac eo maxime tempore, dum Prorex cum parte Nobilitatis abesset. Ille igitur è suis latebris extractus, ac pauculis aliquot scutatatis aureis donatus, multisque promissis oneratus, dum per Angliam domum properat, ab amicis & propinquis impulsus, ut, favente cum sua factione Regina Scota, nec Angla aliena, cum ea ageret, ut Moravium sua auctoritate induceret, ut sibi rei Scoticæ gubernaculum cederet, qui locus, omnium prope gentium moribus & legibus, ac potissimum instituto patrio, sibi, & genere proximo, & hæredi, debebatur: neque necesse esse, in eo, ab ultimis usque temporibus, memoriam Annalium repetere cum omnibus, adhuc Regno immaturis, è genere proximis Rectores sunt dati: ita, mortuo Jacobo Tertio, rebus, per absentiam Jacobi Primi, præfuit ejus patruus Robertus: & Roberto filius Murdacus successerat: & recenti memoria, Ioannes, Albinus Dux, Jacobi quinti adolescentiam rexit, & ipse Hamiltonius, Maria, quæ nunc est Regina, nondum aut Regni, aut viri potente, rei summæ, ante paucos annos, præfuerat. Nunc vero, se, non legitimis suffragiis, sed à rebellibus, per vim ac summam injuriam, exclusum: & (quod indignis

dignius est) per legitimi sanguinis contemptum, Nothum in supremum locum assumptum, qui honor, si sibi restitatur, brevi omnes motus domesticos conquieturos, & Reginam, sine vi, sine armorum tumultu, in pristinam dignationem restitutum iii. Ad ea respondent legati Regis, Hamiltonium rem, non modo legibus & veterum institutis ex adverso pugnantem, sed etiam, si, omissa legum auctoritate, per se spectetur, longe iniquissimam, postulare: majores enim nostri, ob consanguineas in Regia familia cædes, post annos prope mille trecentos, comitiarum, in Rege creando, rationem totam, immutarunt: cum enim antea, qui è familia Fergusii, primi Regis, non, Rege defuncto, genere proximus, sed regno gerendo maxime idoneus, suffragiis Rex crearetur: Kennethus vero Tertius, ut Regum adversus propinquorum insidias, & consanguineorum inter se cruentas æmulationes, ex aula tolleret, eum, qui nunc est, in Regno ineundo, sanxit ordinem, ut, qui genere proximus esset, Regi demortuo sufficeretur. Sed cum homines, usu rerum edocti, perspicerent, vix fieri posse, ut, in tanta fortunæ inconstantia, non aliquando in pueros, aut alioqui Regno gerendo impares hæredes, jus summi Magistratus incideret: instituerunt, ut, rebus interea administrandis, eligeretur, qui & opibus & consilio, cæteros anteiret. Atque hanc rationem, sexcentis prope annis, majores nostri secuti, Regnum incolume posteris tradiderunt: sic, Roberto Brussio vita functo, Proreges deinceps suffragiis electi successerunt, Thomas Randolfus Moraviæ, Donaldus Marriæ, Comites, Andreas Moravius, Ioannes Randolfus, Robertus Stuartus: interim singuli, interdum à conventu publico plures, in eum locum, sunt assumpti: Sic, Iacobo Secundo puero datus est Gubernator, Alexander Levi-tonius, nulla cum Rege propinquitate sanguinis junctus, ac ne supremi quidem Ordinis, sed adhuc Eques, ac prudentia, quam genere, illustrior. Nec illa superest excusatio, ut, pœnuria Regiæ stirpis hominum, id quisquam factum causetur: erat, eo tempore, & consilio, & vitæ integritate florentissimus, Ioannes Kennedus, familiæ suæ princeps, ex Iacobi Primi sorore nepos: erant ejus patrui, Iacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiscopus, totius Regni, in omni virtutis genere, facile primus: ejus item frater, è Regis amita natus: Duglassius Comes Angusiæ: erat, à sanguine Regio non alienus, Archibaldus, Duglassiæ Comes, potentia prope Regi par, cæteris omnibus

nibus longe superior, nemo tamen idcirco, de comitiarum iniquitate, est questus. Nec multo post, Iacobo quoque Tertio dati sunt Tutores quatuor, & hi quidem omnes, non, ob cognationem, assumpti, sed suffragiis electi. Nuper Ioannes, Albinus Dux, ad rem Scoticam moderandam, Iacobo Quinto puero, per Legatos est à Gallia accitus à Nobilitate: ab eadem, publico decreto, in conventu confirmatus: Neque proximitati generis id tributum: Alexandrum enim fratrem, natu majorem, habebat, ut ipso fortasse inferiorem, ita, omni virtutis genere, Iacobo Hamiltonio, qui eum locum aliquoties affectaverat, facile superiorem. At, Iacobo primo absente, Robertus, ejus patruus, Regno præfuit: quo tandem jure? num, ob cognationis propinquitatem, assumptus? minime: num à populo electus? ne id quidem quomodo ergo creatus? Cum Rex Robertus Tertius nec animo, nec corpore, ad Regii muneris functionem satis esset validus, Robertum fratrem sibi Vicarium suffecit, ac liberos ei commendavit: ille Davidem natu maximum, inedia sustulit: Iacobi, qui minor erat, exitio imminebat, nisi fuga vitam servasset, is autem in tyrannidis possessione jam collocatus, fratre mœrore extincto, sine comitiis & populari assensione, eam retinuit, ac, per manus, Mordacho filio reliquit. Quæ autem fuerit Roberti Regis, proxime defuncti, erga fratrem voluntas, dubitari non potest. nam, quem, velut filiorum carnificem, decedens d. ris est persecutus, nunquam, vivus & valens, liberorum rectorem designasset. Commemoratur nobis etiam id tempus, quo, post Iacobi Quinti mortem, rebus ipse præfuit (tanquam quicquam legitime sit, ab illo toto tempore, factum) Cum Cardinalis Betonius, magistratum summum per fraudem invadere, conaretur, is magis odio bonorum erga Betonium, quam studio erga se populi confusus, in locum vacuum irrepfit: cum multa crudelitate & avaritia regnavit: post annos, non adeo multos, magistratum vi partum, & Reginam, cujus tutelam gerebat, vendidit. Ibi studium populi erga eum apparuit, cum fœminæ peregrinæ imperium servituti, quæ sub eo fuit acerbissima, prætulit. Vides, opinor, Hamiltonii petitionem, & patriis legibus, & majorum institutis adversam, & ita adversam, ut ipse, destitutus argumentis, solis eam mendaciis confirmaverit. Quod si qua fuisset hujus generis consuetudo, neminem reor præterit, quam injusta foret: quid enim, minus esse justum, poterat, quam ætatem innoxiam atque infirmam
 ejus

ejus fidei committere, qui pupilli sibi crediti mortem semper aut expectet, aut optet? cujus gens uniuersa diuturnas & atroces inimicitias cum Regis, qui nunc est, familia gerit, ac gesserit? quod erit hic, in sanguinis propinquitate, praesidium, aduersus vetus odium, immanem avaritiam, & jam degustatae tyrannidis praecipitem impetum? Laodice Cappadocum Regina, liberos suos, ut quisque ad pubertatem venerat, occidisse, creditur, & exiguam imperii retinendi moram filiorum sanguine redemisse: cum liberos mater, in breuem temporis usuram, impenderit, quid ausuros, aut potius quid non ausuros putabimus veteres inimicos, avaritiae facibus ad crudelitatem inflammatos, aduersus puerum, perpetui Regni spem remorantem? Hoc exemplum si cui vetus & obscurum videatur, aut e longinquo petitum, propiora, & eadem illustria subijciam. Quis enim rerum, non adeo pridem gestarum, tam ignarus, ut nesciat, Galeacium Sfortiam, jam adultum, jam maritum, jam Regis potentissimi generum, a Ludouico patruo interemptum? aut cui calamitates ignotae sunt, quae tam crudele parricidium sunt consecutae? pulcherrima Italiae regio prope ad vastitatem redacta: Sfortiana, fortissimorum virorum genitrix, familia deleta: barbari in amoenissimos circa Padum agros introducti, quorum nihil avaritiae esset clausum, nihil a crudelitate tutum: Quis, in solo Britanno genitus, non audit Richardi Tertii, Regis Anglorum, aduersus fratris filios saevitiam? aut quanto cum sanguine sit parricidium illud expiatum? Haec cum illi in conjunctissimos, sola regnandi cupiditate impulsu, perpetrare non reformidarent, homines, alioqui solertissimi: quid ab eo expectabimus cujus animi inconstantiam omnes cives norunt, imperandi imperitiam magnis claudibus experti sumus? cujus familia, hujus Regis proavi caede non contenta, avum maternum, quoad vixit, insidiis petiit, paternum vero, cum occidere non posset, inopem Regno extrusit, patrem, velut victimam, produxerit maestandum, matrem, Regnumque ejus, cum ipsi potius non possent, peregrinis vendiderit: e qua servitute, numinis providentia, clapsam, in has, in quibus nunc est, angustias, conjecerunt: de qua re, publicum civium iudicium vel hinc intelligi facile potest, quod homines sibi visi sunt, ex ergastulo miserimae servitutis erepti, jucundissimum libertatis lumen intueri, cum ipsi quod tractare non sciebant, imperium foeminae peregrinae vendiderunt. His auditis, Regina, per Concilium, Hamiltonio denunciatur,

eum rem injustam petere, neque ullum à se sperandū auxilium: Se autem à Regis legatis rogatam, ne ipsum Hamiltonium, qui nihil aliud, quam seditionem meditabatur, prius dimitteret quam illi veniam abeundi accepissent, quod rem æquam postularent, promississe: Itaque se prohibere, ne, ante id tempus, discedere festinaret. Regina quoque exul spe propinqui reditus suorum animos implebat: deprehensæ sunt ejus literæ, quibus suos hortabatur, ut quam plurimas arces & loca munita occuparent, & quam latissime bellum spargerent: neque nomen induciarum vereantur: nam si condicionibus res transigeretur, omnia superiorum temporum delicta, sub umbra pacis, tectum iri: sin in apertum bellum dissensio erumperet, quanto plura tenerent præsidia, tanto, ad hosti nocendum, paratiōres fore. Cum jam Prorex, rebus in Anglia utcunque expeditis, redeundi veniam impetrasset, allatæ sunt è Scoria literæ Reginae exulis, nuper interceptæ, quibus querebatur apud suos, se ab Anglia secus, atque, usque ab initio, ipsa expectaverat, atque illa promiserat, tractatam: id autem factum, quorundam aulicorum opera, per quos stetit, quominus, cum exercitu remitteretur, uti, Anglam sibi pollicitam, asseverabat: Se tamen, propediem, aliunde rei exitum sperare (nam jam crebris internunciis, de matrimonio cum Havarto, tractabatur) itaque, ne remitterent animos, sed factionis vires auerent: omnia turbarent, ac reditum Proregis in Scotiam, quibuscunque possent artibus, impedirent. Hæ literæ vulgatæ aliter alios afficiebant: Regina Angliæ mollescere serebat, se violatæ fidei argui: induciarum quoque, se auctore factarum, pacta non servari: ac, iræ stimulis incitata, à favore pristino, erga Reginam exulem, magis ac magis ad æquitatem inclinabat: Angli, qui Proregi bene volebant, timere, ne quid fraudis inimici ejus in itinere molirentur: erant in regionibus, per quas iter ei erat, aut Papani magna ex parte, aut latrones, qui utriusque Regni fines accolebant, & prope omnes in spem novarum rerum excitati, & sollicitatos, ut Proregem interciperent, palam erat: igitur aulici Angli certum ei suas opes, ad itineris præsidium, offerrebant: ille, suis cumiibus contentus, circa Id. Ian. se in viam dedit. Regina autem Angliæ, è sua fide & dignitate existimans, ut salvus domum rediret, ukro ad præfectos Limitum scripserat, ut cum ad loca suspecta, & latrociniiis infesta ventum esset, prospicerent, ne ex insidiis circumveniretur. Id sedulo ab eis curatum:

magnò

magno enim præsidio equitum peditumque, circa vias, disposito, Bervicum venit: & proxima luce, qui dies erat, postridie Cal. Feb. cum magno amicorum gaudio, qui frequentes eo convenerant, Edimburgum, velut celebri pompa, deducitur. Ejus adventum inimici, propter falsos rumores temere sparsos, cum Londini in arce detineri, primo vix credere: verum, ubi certis auctoribus, jam Edimburgi esse, est intellectum, qui vias, eo absente, obsederant, ut viatores exciperent, captivis relictis, trepide dilapsi sunt: ac statim, velut è turbulentissima tempestate, subita serenitas illuxit. Paucos post dies, Regiarum partium proceres frequentes Sterlinum conveniunt: ibi, quæ cum Anglis acta erant, recitata, & ingenti omnium, qui aderant, assensu comprobata. Eisdem diebus, ex Anglia Jacobus Hamiltonius, familiæ suæ princeps, advenit: à Regina Scotorum nova, & ante inaudita arrogatione, in patrem est adoptatus, & regni Vicarius factus. Is, propositis edictis, cum vetuisset, ne cives aliis, quam ab ipso substitutis, parerent, Regii, certatim pecunia in equitum stipendia collata, ut se ad ultimam (si opus esset) dimicationem compararent, ad diem dictum, Glascuam convenerunt: sed cum ad Hamiltonium, non pro spe, populares adessent, ab amicis, ultro citroque comitantibus, concordia ratio tentata est: Hamiltonius, ea lege, Glascuam venire iussus est, ut Regem pro summo magistratu agnosceret: id si faceret, cætera facile conventura: sin id renueret, frustra venturum. Ille, ex consilio, qui aderant, amicorum, cum à factionis popularibus destitutus esset, & exercitus inimici terror in propinquo foret admotus, decrevit, necessitati succumbere, & in præsentia omnia polliceri: dimissis autem à Regia factione copiis, se, per ocium, rebus suis consulturum. Ubi Glascuam ventum est, prædicta dies, qua ipsi amicique eorum, se Regi subditos professi, bona & honores pristinos recuperarent: interea, ut ipsi in custodia remanerent, aut è propinquis obsides darent: adscriptam condicionibus, si qui earundem partium vellent, eisdem legibus reciperentur. Argathelius, & Huntlæus, ei fœderi ascribi, recusarunt: sive Hamiltonio succensentes, quod ipsis inconsultis, se in hostium potestatem dedissent: sive, se, metu suæ potentia, laxiores leges pacis, expressuros rati: sive, quo sponte inclinabant animi, eo facilius sunt impulsæ, crebris ex Anglia literis: nam, dum hæc in Scotia geruntur, ab Regina exule literæ afferuntur, cum magnis pollicitationibus, quibus literis hortabatur suos,

ne, se vano terrore circumagi, sinerent: se propediem cum magnis copiis affuturam. Et id quidem, pronis, ad credendum, animis, eo facilius est acceptum, quod Regina laxiore, quam antea, tenebatur custodia: & increbrescebant quotidie rumores, de nuptiis Havarti cum ea. Hamiltonius cum Edimburgum, ad diem dictam, venisset, paulatim promissa, variis postulationibus, eludebat, & alias atque alias moras nectebat, dum reliqua factionis capita advenirent, atque, uno scedere, omnium consensu, transigeretur: item dum Reginae absentis animum explorarent: petere, ob hæc, ut res. in decimum mensis Maii diem, proferretur. Ad hanc manifestam ludificationem responsum, Argathelium & Huntlæum frustra expectari: quippe, qui affirmarant, seorsum suis rebus se velle consulere: quod autem ad Reginam attineret, si ipsa quoque transactionem non approbaret, rogati, quid tum acturi essent, Hamiltonius ingenue, sed parum utiliter pro tempore, respondit, se, vi ac terrore præsentis exercitus, in eas condiciones consensisse, neque, si liberum sibi foret, quicquam eorum probaturum. Ita, detecta palam ludificatione, Prorex Hamiltonium, & Maxuallium in arcem Edimburgensem custodiendos dedit: Reliqua erat consultatio, de Argathelio & Huntlæo: nam Argathelius, dum Prorex in Anglia erat, ad consultandum de rebus communibus, Glasquam venerat, mille circiter & quingentis comitatus: è vicinis quoque regionibus, qui eandem sectam sequebantur, eodem accesserant: ibi sententiis variatum, nec ulla alia de re consensum, nisi ut pacem turbarent. Ab Argathelio Hamiltonii petebant, ut Levinianos, sibi vicinos, qui, in causa Regia, erant firmissimi, prædis agendis vexaret, & invitos in suas partes traheret, aut certe eo inopiæ redigeret, ut suæ factioni haud multum prodesse possent. Id ille cum ad amicorum consilium retulisset, neminem suæ sententiæ fauorem invenit: meminerant enim, à multis jam retro annis, Levinianos Argathelio fuisse addictissimos, & multis necessitudinibus conjunctos. Deinde qui magis Argathelii, quam Hamiltonii Levinianis utrisque interjectis essent vicini? aut cur in ipsum rem invidiæ plenam rejicerent? Ipsos jubebant, quorum res maxime ageretur, principes esse: id si facerent, Argathelium eis non defuturum: sed ita non defore, ut comes, non dux in prædando esse vellet. Paucos cum dies tenuisset conventus ille, nullo operæ precio confectus, solutus est. Argathelius, qua proximum erat, per Leviniam, sine noxa, domum est reversus. Ea modestia vulgo,

vulgo, & principibus etiam aduersę factionis multo eum chariorem, & veniam ei impetrabiliorem fecit. At Huntlæus conatus irrupendi per Merniam, Angusiam, & Ierniam, frustra, Prorege absente, expertus, cum multa hominum vexatione, prædaque omnis generis, vicina sibi loca pervagatus, cum vicarios sibi, citra Deam, Crafordium, & Ogilvium constituisset, omniaque Regum munia tentasset usurpare, difficiliorem sibi concordie rationem effecerat. Hi ergo cum seorsum quisque suum negotium ageret, concilium apud Fanum Andreae in trique est datum. Prior Argathelius venit: cum eo minime difficilis erat ratio: nam, & eo anno, ut superiore, à prædando abstinuerat, & Proregi cognatione propinquus, & cum eo, à primis usque pueritię spatiis, familiari consuetudine & arcta junctus erat amicitia: Ei jusjurandum tantum propositum, se in posterum Regi, absque fraude, pariturum: Si fallat, præter vulgatas legum pœnas, se non deprecari, quominus, apud omnes homines, ignominiosus & intestabilis habeatur: ad eandem sacramenti formulam cæteri etsi longe diversis legibus, in gratiam sunt recepti. At Huntlæi causa, ante adventum ejus, diu in consilio fuit agitata: cum enim in Anglia nuptiæ Havarti cum Regina exule, & eorum adventus in Scotiam occulte pararentur, eorum factio in Scotia paulatim sese erigebat, & rebelles, ad non parendum, animabat: rebus enim perturbatis, faciliorem novo Regi aditum, ad Regnum occupandum, sperabant. Igitur cum Proregi satis scirent persuaderi non posse, ut Regem, cui Tutor & avunculus erat, proderet, ejus potentiam arte conantur imminuere: Nam, præter eos, qui aperte arma, aduersus Regem, gesserant, magna pars Consiliariorum non clam, ut sæpe antea, sed palam, Huntlæo studebant: Ii, summa vi, contendebant, ut ei præteritorum esset impunitas: id enim & tutius, & ad concordiam pronius, & ad famam honestius esse, ut, sine vi, civilia vulnera sanentur: neque, usque ad bonorum direptionem, cædem, & sanguinem, sæviatur: ita enim, & domi tranquillitatem, & foris laudem parari posse: Sin ad arma spectet res, certamen fore, aduersus hominem, vetere potentia, & multis propinquitatibus, & clientelis prævalentem: qui etiam si vincatur (quod adhuc incertum est) tamen ad montes & solitudines posse confugere, aut ad Reges externos se conferre, ac deinde, in tempore, ex hac odiorum parva scintilla, magnum belli incendium suscitare. Contra disputabatur, Bellum istud non tam formidabile, quam quidam credi volunt, fore: Pa-

trem ejus inveteratæ prudentiæ opinione, integris adhuc opibus, minimo conatu fuisse subversum, nedum hic juvenis, auctoritate nondum confirmata, & recenti calamitate familiæ ambustus adversus Regni opes, & Regii nominis amplitudinem, par esse possit: qui si, aut prælio victus, aut, virium infirmitatis conscientia, sibi metuens, ad montana fugiat, posse, quos ille nuper conciliavit, paribus, aut certe majoribus donis adduci, ut eum vel occidant, vel Proregi prodant: fidem enim mercenariam cum fortuna mutari, florentem sequi, afflictam deserere: apud externos vero Reges, quantas quisque opes habeat, tanti fieri: neque alienam calamitatem, sed suam quenque sequi emolumentum. Quod si in Regibus ea humanitatis & clementiæ vis esset, ut sordibus & exulum egestate moverentur, tamen ea nunc esse tempora, quæ metum ab exteris nobis demant: Angliam enim, quæ causæ nostri Regis non sit inimica, solam, in Europa, bonis pacis florere: cætera Regna vicina ita domesticis malis distineri, ut, ad res externas respicere, non sit ocium. Quod si etiam ocium æbunde suppetat: tamen sperandum esse, æquitatem pluris apud eos fore, quam erga exules (Regibus suis rebelles, alienis infidos) misericordiam. Ex impunitate vero, non, quam illi prædicant, clementiæ famam, sed socordiæ potius secururam: quod aut timide justî certaminis aleam defugerint, aut, sub umbra pacis, bellum imprudenter aluerint: pacis iniqua umbra, quæ labefactatos jamdudum animos rebellium recreet, & fidelium Regis amicorum alacritatem infringat. Quid enim animi utrique parti fore sperabimus? cum alteri, impune sibi licuisse omnia, videant, &, in posterum licitum iri, sperent? Alteri penes perfidos hostes scelerum præmia spectent, sese spoliatos suis bonis, omnibus belli calamitatibus vexari? &, cum præmia suæ fidei & constantiæ sperassent, amoris, erga Regem & patriam, se luere pœnas, sentiant. Quis igitur dubitet, quin, si res ad arma posthac spectet (quod fore necesse est, nisi nunc, in ortu, flamma sopiatur) quis, inquam, dubitet, quin ea pars firmior sit futura, in tanto præsertim malorum proventu, cui omnia impune liceant, quam cui omnia, per vim & injuriam, sint patienda. Quod si hæc incommoda inanem istam clementiæ speciem non sequerentur, tamen, neque Proregem, neque Regem ipsum posse, ullo jure, spoliatorum bona latronibus condonare: id enim si faciant, suam ipsis personam deponendam, latronum esse assumendam: multo enim crudelius, si hæc recipiatur

recipiatur condicio, populum à Regibus, impunitatis auctoribus, quam ab hostium populatoribus spoliari. Hoc genus multa cum, pro utraque parte, dicta fuissent, victique fuissent, paucis sententiis, impunitatis auctores, Prorex pronuntiavit, Se, concordiae causa, damna, sibi privatim ac Regi illata, condonaturum: Rem alienam condonare nec posse, nec velle: Quod si Huntlaeus, aut ejus amici, qui sectam ejus secuti fuissent, transigere cum spoliatis possent, id se lubente, facturum, curaturumque, ut arbitri, ex voluntate partium, darentur, qui damni aestimationem temperarent. In has condiciones concordia, ut videbatur, stabilita, secuta est alia, parva in specie, contentio, sed quae majore, quam prior, certamine disceptata sit: controversia in eo erat, omnibusne promiscue, qui Huntlaeum secuti erant, venia danda esset, an seorsum, causae meritaque singulorum expenderentur. Alii, quia cum Huntlaeo durius actum, videri volebant, quod, damna laesis solvere, cogere, hic aliud ei indulgeri, aequum censebant, neque omnem apud suos gratiam tolli. Contra disputabatur, nihil magis, in hoc genere bellorum, spectandum, quam ut factiones solvantur: neque, alia ratione, id facilius obtineri, quam, si gratiae & poenae iudicium penes unum sit principem: aequam omnibus statui multam, quorum imparia sint delicta, id quam iniquum sit, omnes intelligere: poenae autem aestimationem Huntlaeo minime omnium debere relinqui: qui (ut credibile est) maximorum delictorum sit levissimas poenas exacturus, & in minime noxios totum onus inclinaturus: quippe, qui non cujusque merita, sed operam sibi navatam sit, in poenis irrogandis, expensurus: ut enim quisque maxime crudeliter & impie fuerit in bello versatus, ita, primum gratiae & amicitiae locum obtinebit: contra, levissimi sceleris gravissimam poenam dependent, qui ad flagitia segniores fuerant: & suae modestiae & favoris, erga Regem, multam solvent. Hæ rationes ita Concilium in hanc partem inclinarunt, ut decerneretur, ut seorsum de singulis judicaretur: ne tamen, nihil ei datum, videretur, concessum, ut domesticos iudicio exemptos, ipse suo arbitrio, multaret: illud vero, quod magnopere laborabat, ne Prorex, cum copiis, ad septentrionalem regni plagam proficisceretur, obstinate negatum. Cum, hoc maxime pacto, ad Fanum Andree cum Huntlaeo transactum esset, cum duabus mercenariorum cohortibus, & satis magna amicorum manu, Prorex primum Abredoniam, deinde Elginam, demum Ennernessum de-

latus. Accolæ, ad ea oppida convenire, iussi, omnes paruerunt. à quibusdam pecunia, quæ multæ nomine, imperata erat, repræsentata, & ab aliis prædes dati: ab Huntlæo, & tribuum ac magnarum clientelarum principibus, obsides abducti. Ita nationibus, quæ ad Septentriones vergunt, pacatis, cum summa honorum omnium per totum iter gratulatione, Perthum estreditum. Eo conventus Nobilitatis erat indictus, ob literas, quas Robertus Bodius Elginam, ex Anglia, ad Proregem attulerat: erant autem literæ perlatae, alteræ privatæ, alteræ publicæ: privatæ quidem, ab aulicis quibusdam Anglis, de Havarti conjuratione, eam tanta potentia subnixam, tanta prudentia dispositam, atque instructam, ut nullius viribus, nullius ingenio, ei resisti posset, ne si reliquæ totius Britannia vires adversus eam coeant. Hortabantur autem amici, ne fortunam suam, florentem, cum rebus aliorum, perditis, misceret: sibi quæ pariter, ac rebus suis, adhuc integris, consuleret. Status rerum Anglicarum, hic nos paulum divertere, cogit, quod, eo tempore, adeo utriusque Regni prospera & adversa conjuncta erant, ut altera sine alteris explicari nequirent: Scoti, antè aliquot annos, Anglorum auxiliis è servitute Gallica liberati, Religionis cultui & ritibus, cum Anglis communibus, subscripserunt: ea subita rerum mutatio spondere videbatur, Britanniam universam ab omni domestico tumultu conquieturam. E continenti vero, Pontifex Romanus Gallorum, & Hispanorum Reges bellum minabantur, & consilia novarum rerum, inter se, clam tractabant: et Pontifex quidem, hortando & pollicendo, strenue facces animis, ira tumentibus, admovebat: Regibus autem, inter se non satis domi concordibus, ita opes erant exhaustæ, ut, magis cupere, quam suscipere bella, viderentur: suberat & illa æmulatio, quod neuter videretur, æquo animo laturus, tantum alteri virium accrescere, quantum Anglia devicta, adjectura videretur. Inter eos interea, & suos cives, hæ contentiones inciderunt, quæ animos, à rerum externarum cogitationibus, averterent: quanquam & novitas Regni, quod adolescens fœmina, absque viro, summæ rerum apud Anglos præesset (quam, qui ei iniquiores erant, ex illegitimis nuptiis, Henrico Octavo genitam asseverabant) & superioribus, tam, de Regno, quam de Religione, diffidiis magis repressis, quam extinctis, odiorum tamen scintillæ adhuc in animis vivebant, quæ, mox in magnum incendium erupturæ, crederentur. Multis interim conatibus à Papanis Anglis temere sumptis, & cito pacatis, cum

semper

semper fere res infelicitè succederet , exteris assidue spem, quantumvis variam, ostentantibus, nec auxilia ulla ferentibus, pervicaciter tamen in consilio suscepto persistebant : magisque dux multitudini, quam opes & animi deesse videbantur. Circumspiciebat vulgus ora procerum, nec satis occurrebat quicumquam idoneus, cujus fidei se, suasque omnes fortunas committerent : turbulentiorum enim arma civilia multos absumpserant, multi in diversam sectam transierant : nonnullos aut vivendi maturitas, à gravioribus negotiis obeundis, subduxerat, aut simul, cum corporis viribus fractis, ita animos molliverat, ut pacem, modo non iniquissimam, pati possent. Unus eminebat, inter cæteros, Thomas Havartus, cui & animus, & opes essent, ut, tantam procellam sustinere posset : & causæ suberant, quæ animum, alioqui quietum, ad rerum novandarum spem impellerent : avus enim ejus, & proavus, rebus præclare, bello & pace, gestis, tamen, inter instabilis Aulæ procellas, ita jactati fuerant, ut summam gloriam prope semper summa compensaret ignominia : pater, Majestatis postulatus, publice pœnam luerat : duæ etiam, propinquæ ejus, Reginae supplicio fuerant affectæ. Ipse, in tanta rerum angustia, liberaliter educatus, familiam ab interitu vindicavit : &, in ipso juventæ introitu, singularis prudentiæ spem præbuerat : paucis autem annis, mortibus uxorum, & novis matrimoniis ditatus, Anglorum longe potentissimus, post Reges, evasit : ac opibus, & prudentia reliqua quidem nobilitas ei cedebat : sed, in re militari, nullum adhuc sui specimen dederat : in Religionis vero controversiis, ita se ambiguum gerebat, ut quamvis ex animo Papismo faveret, diversarum tamen partium hominibus interim ita se dabat, ut eorum plerique, pro suo, eum numerarent. Inter hæc, Regina Scotorum, prælio victa, in Angliam se contulit, & literas, de causa sui adventus, ad Reginam Anglorum dedit. Ab ea jussa est, apud Scrupum, hominemobilem, & Limitis propinqui præfectum, interea divertere, dum, de postulatis ejus, agi in Concilio posset : porro Scrupi uxor Havarti erat soror. Per eam, primum secreto tractatum est, de matrimonio ea cum Havarto copulanda : & velut divinitus oblata ad id occasione, Havartus, tertia uxore vita functa, tum cœlebs erat. Ea consilia, etsi paucorum conscientia commissa, suppresserantur, crebris tamen vulgumusculis paulatim emanabant : spei enim magnitudo, angustis pectorum claustris contineri, non poterat : ac, immo-

dica læticia producente, statim per ora populi se diffudit. Iamque eo progressa res erat, ut omnia, belli civilis incendiis mox conflagratura, viderentur: nec deerant, qui, expensis partium viribus, Havartum, quæ vellet, non magno molimine, sine vi confecturum, affirmarent. In hoc statu rerum, proceres Scotorum frequentes Perthum convenerant, ut duarum Reginarum postulata audirent, scripserat enim utraque, ad publicum gentis Concilium. Reginæ Anglorum literæ trium condicionum unam proponebant: prima simplex erat, ut Regina Scotiæ in pristinum locum & auctoritatem restitueretur: si id impetrari non posset, Ut, communiter cum filio, regnaret, & Regii nominis honore, in literis & actis publicis, frueretur: Interea, summa rerum penes Proregem esset, donec Rex annum decimum septimum expleret: tertia erat condicio, si neutrum horum posset obtineri, Ut (si quidem Regina, id sibi persuaderi, permitteret) privata domi viveret, eis contenta honoribus, qui, salva Regis auctoritate, ei concedi possent. Huic ultimo capiti facile est assensum, siquidem Regina, ad eam accipiendam, perduceretur: cætera obstinate negata: melior enim & incorruptior Nobilitatis pars in eo persistabat, se nec debere, nec posse quicquam statuere, quod, Regis auctoritatem imminuere, videretur, præsertim, cum legitime Rex creatus esset: priora vero capita non modo honorem, & auctoritatem, sed etiam vitam innocenti pupillo auferre, nisi forte matrem, in maritum expertæ crudelitatis, filio inimicam, exilio exasperatam, nunc existiment mitiorem fore. Deinde, recitatae sunt literæ Reginæ exulis, quibus petebat, ut iudices darentur, qui, de suis cum Bothuelio nuptiis, cognoscerent: ac, si comperirentur, contra leges factæ, peterent, ut, à viri potestate, libera decerneretur. Hæ literæ factionem Regis vehementer offendebant, quod & se Reginam scribebat, & velut subditis, imperaret: nec deerant, qui eas, quod Regem in ordinem cogerent, ac penes Reginam exulem omniam rerum potestatem statuerent, sine responso, prætereundas esse, decernerent. Ea pars Concilii, quam, ex Reginæ arbitrio pendere, diximus, multum se mirari, simulabant, cur, qui ab ea tantopere, superiore anno, contendissent, ut suam causam à Bothuelio separaret, nunc, cum id offerretur ultro, majore id studio impediunt, quam antea postulaverant: quod si verbum unum & alterum, in literis, eos offenderet, id vitium facile corrigi posse: nec deerant, qui sponderent

derent (sinerent modo, interea divortii causam agi) se curaturos, ut Regina procurationem, quibus vellent verbis conceptam, mitteret. Contra, ab adversa parte, contendebatur, nullam se derepente ortam videre tantæ festinationis causam: lx. dies esse legitimos, ad Bothuelium, ut qui extra Regnum esset, in jus vocandum: intra id tempus, novam posse mitti procurationem, nec debere eam moram longam videri, ei præsertim, quæ biennio, rem tantam silentio transisset, ac nunc demum eas mitteret literas, quæ, gratificari in hac causa volentibus, impedimento esse possent, quo minus obsequerentur: si vere divortium expeteret, nihil factu facilius: scriberet ad Regem Danorum, atque oraret, ut in Bothuelium, prioris mariti interfectorem, jure animadverteret: eo extincto, invitis omnibus, quocum vellet, ei potestatem nubendi fore: id si abnueret, eam, non ex animo, sed simulate, de divortio agere, ut cum proximo etiam viro, si cui nuberet, in incerto matrimonio esset. Ejus rei vel hinc magnam esse suspicionem, quod de divortio ab eis iudicibus vellet pronounciari, qui nullum statuendi jus haberent: quod enim Proregi jus in exules esse, quibuscum nihil, divini aut humani, commune haberet? qui, nisi ex ipsorum voluntate pronounciaretur, staturi iudicato non essent: aut quomodo, qui sui juris non essent, alieno jure se subjicerent? atque cum fraus aliqua occulta subesse videatur, non properandum, ea de re, iudicium: sed Reginam Angliæ, quæ rem vel promovere, vel impedire posset, præmonendam. Missus est in Angliam juvenis nobilis, ex Proregis familiaribus, qui acta conventus ad Reginam perferret. Mirum fortasse cuiquam videri potest, quod rebus maximis minore disceptatione transactis, de divortio tanta contentione sit actum. Ejus rei causa hæc erat. Havartus cum Regina Scotorum, de matrimonio, clam per amicos transfegerat: deinde huic conjurationi, domi forisque, tantæ vires accesserant, ut vulgi sermonibus libere jactaretur, consilia, de Regibus legitimis trucidandis, & duobus Regnis occupandis, inita esse: loca, tempora, ac totum rei gerendæ ordinem ita dispositum, ut, adversus vim omnia provisæ esse, viderentur. Id autem conjurationis conscii unum agebant, ac vehementer urgebant, quod, matrimonio moram allaturum, videbatur: quod si obtinuissent, de cæteris, ut sponte secuturis, erant securi. Contra vero, qui à Rege stabant, unum id studebant maxime, ut moram nuptiis affer-

rent:

rent: interea, multa consilia occulta, spatio interposito, eruptura, & conjurationem, consensu Regum amborum, opprimi posse. In hoc rerum statu, decreto Concilii Scotici ad Anglam perlato, ea, quod, nec satis factum sibi eo responso, diceret, &, qui missus erat, non satis idoneum videri, cum quo de tantis rebus, tam periculoso tempore, consilia conferret, amplius de iis rebus edoceri, postulat. Itaque, iterum conventu procerum Sterlini habito, responsum, de ultimo superiorum petitionum capite, posse conditionibus transigi: secundum vero tale esse, ut, sine summo scelere, de eo consultari, nequeat: quippe, quod non imminueret modo, sed omnino tolleret Regis auctoritatem: nam, præterquam quod omnis Regni societas est periculosa, quam tandem æquam imperandi conditionem fore puero, vixdum infantiam egresso, cum muliere florentis ætatis, natura callida, & varietatem fortunæ experta? quæ, ubi semel in partem Administrationis publicæ irrepserit, vel factionis ejus viribus, quæ, decreto publico, à rerum gubernaculo remotam, non precibus, sed minis eam studet restituere, vel corruptis Regis inimicis, vel peregrino milite, quem nunc sedulo accersit, totam imperii vim in se facile trahere possit? aut, quomodo parietur, infantem sibi æquari, quæ maritum non tulerit? Adhæc, si homini alicui potenti (quod nunc maxime tractaretur) nuberet, duplicatis Reginæ viribus, & marito ejus (quod necesse foret) in partem imperii accepto, & eo marito, qui non libenter pateretur, liberos suos a privigno, in possessione Regni, anteiri, quàm pueri conditionem fore? Quid si ejus amici (ut est hominum inconstantia) præsentem largitionem futuræ spei anteferentes, ad potentiorum cultum se conferant? ibi, quid puero, in secundum, ac mox in tertium locum detruso, præter præcipitium, superest? cætera se tacitis cogitationibus relinquere, quam ominari, malle, quid mulier irata, viribus imperii freta, impotentibus avunculorum consiliis instructa, crudelitatem in viro experta, & exilio exacerbata, in puero, omnibus naturæ & fortunæ præsidis nudato, & velut ad iræ piaculum exposito, foret ausura: quæ vita pueri amicos maneret, à quibus gravissime se læsam existimaret: quis, cum iram, superioribus temporibus metu occultam, expromeret, Religionis status esset futurus: præsertim ejus crudelitatem innatam incitante notæ superbiæ marito: quam facile vel puero extincto amici, vel puer amicorum interitu

teritu ad solitudinem redactus subverti posset: His de causis,
 eginam in partem imperii, sine certa Regis pernicie, assu-
 ni non posse: hæc cum ita se habeant, nihil opus esse, de
 rimo capite pluribus agi. Hæc qui deferret in Angliam, est
 iussus Robertus Petcarnius, homo non minoris consilii,
 uam fidei: is, in ipso adeo tempore, in aulam advenit; con-
 iratione, de utroque Regno, cæsis Regibus, occupando,
 alam explorata, & divulgata. Ejus conjurationis tantæ
 pes erant, ut Angla, de suo statu sollicita, Havarto in
 rcem Londinensem incluso, in Reginam exulem non au-
 a animadvertere, deliberaret, de ea mari, ad Proregem
 icotiæ, mittenda: sed id consilium, tempestate paulum
 edata, fuit discussum. Interea, Prorex, crescentibus supra
 nodum factionis adversæ viribus, Gulielmum Mætellanum,
 omnis conjurationis fomitem, Pertho Sterlinum accersit:
 s, multa sibi male conscius, etsi Proregis perpetuam, erga
 omnes amicos, in gravissimis etiam delictis, perspectam habe-
 ret lenitatem, cunctabunde tamen venit: ac, prius explorato, si
 quid adversus se, novi consilii captum esset, egit cum Comite
 Atholio, ut una veniret: ut eo, si quid opus esset, deprecatore
 ateretur. Sterlini cum, in Concilio sedentem, Thomas Cra-
 fordus, Comitis Levinæ cliens, reum cædis Regiæ postula-
 vit: is in cubiculo seorsum in arce servari iussus est. missi, qui
 iacobum Balsurium, absentem, comprehenderent. In utrun-
 que legibus animadvertendum, censentibus circumspèctiori-
 bus, ut qui omnium, per aliquot annos, turbarum auctores fuif-
 sent: & velut, in proximo Rege tollendo, sceleris conscii, ita
 factionis, adversus filium ejus, principes essent. Sed vicit uti-
 litatis publicæ rationem Proregis lenitas, calamitosa patriæ,
 ipsi vero fatalis: nam Balsurio novæ conjurationis, nuper ini-
 tæ, gratiam, per amicos exoratus, fecit: Mætellanum, Edimbur-
 gum ductum, in hospitium, non procul ab arce, dimisit. Ad-
 hibiti erant ei custodiendo equites aliquot, præfecto eis Ale-
 xandro Humio, adolescente impigro & nobili: sed Gulielmus
 Kircadius, arcis præfectus, circa horam decimam nocturnam,
 literas confictas, Comitæ Moravii chirographum imitantes, ad
 Alexandrum attulit, quæ, Mætellanum Kircadio tradi, jube-
 rent. Ille, ut qui non ignoraret, quem in amicitia gradum apud
 Moravium Kircadius obtineret, nihil cunctatus, literis paruit:
 ita Mætellanus ab arcis præfecto, qui occultius, ad eum diem,
 cum inimicis publicis senserat, in arcem abducitur, multum
 sicmente

fremente Nobilitate, ac prope incerta, Kircadio ne tantum facinus imputarent, an Proregi tanquam audaciæ ejus non ignaro: ac res, ad seditionem spectare, videbatur, nisi totius vitæ ejus sanctitas omnem calumniam superaret. Fuerat quidem & Kircadius, ad cum usque diem, & manu fortis, &, in amicitia colenda, constans habitus, & cum aliis multis Proregis beneficiis ornatus, tum, in arce custodienda, omnibus amicis & propinquis prælatus, verum prudentioribus etiam tum suspectus: sed ea erat Proregis in amicos indulgentia, ut, quos aliquando amasset, in eos, in scelere deprehensos, durior esse non posset. Kircadius, ad Proregem accersitus postridie, venire renuit: atque alienissimo tempore, cum jam Havartus & Regina indies expectarentur, animos adversæ factionis erexit: pessimis vulgo sparsis rumoribus, Proregem ab intimis amicorum, in rebus dubiis, desertum, & inimicorum libidini, arce alienata, relictum cæteris tam illustre exemplum secuturis: ac fore brevi, ut, Præsidi sublato, Rex innoxius ejusque fautores in omnia, quæ sævissimis tyrannis luberent, supplicia traderentur. Nihil tamen Prorex his sermonibus commotus, sequenti luce, in arcem ascendit: custodem allocutus, velut placatus, vultu nihil immutato, rediit, & ad expeditionem, quam in latrones susceperat, per Marciam profectus, ad Alexandrum Humium, gentis principem, familiariter, ut solebat, divertit: illic quoque (nam Humius, ad rem avidior, magnis pollicitationibus, in diversam factionem seductus erat) nullum animi amici indicium reperit: nam ab Humii uxore, fœmina arrogante, propemodum conviciis exagiratus, in Tevotiam abiit. Eo cum venisset, cum exiguo, & prope quotidiano comitatu, latrones, in illa amicorum solitudine, virtutem & constantiam ejus suspicientes, fide publica accepta, adeo frequentes ad eum convenerunt, ut plerunque multitudo eorum ejus familiares & comites æquaret, interim autem anteiret. Nec ille tamen quicquam de pristina animi altitudine remisit, quo minus eis, è dignitate & sua, & publica, responderet: eosque procul dubio, sine vi pacasset, nisi è Nobilitate vicina, quidam in Havartum proni, & jam arma spectantes, obstitissent. Amicis ad diem præstitutum, confluentibus, in fines latronum duxit: quanquam vicinorum quibusdam objecta difficultate & periculis, cum deterrere conatis: Lidaliam, Eviam, Esciam cum exercitu pervagatus, non modo ab illis, sed ab ulterioribus etiam, ultro missos obsides accepit: paucis, qui, ob maleficiorum

um magnitudinem, veniam desperabant, aqua & igni interlixit. Hæc ejus expeditio non modo gratiam vulgi, ob securitatem publice partam, confirmavit, sed summam etiam admirationem expressit, quod homo, ab intimis amicorum desertus, in extrema prope omnium rerum penuria, paucis diebus perfecisset, quod Reges potentissimi, in pace tranquilla, magnis copiis, ac longo tempore, efficere ægre potuerunt. Inter hæc res certior factus est, conjurationem Anglicam detectam, Havartum in carcerem, Reginam Scotorum in arctiorem custodiam datam. Et Robertus Petcarnius, confectis, ex animi sententia, rebus, è Legatione rediit: ostenditque res à Prorege gestas Reginæ Anglorum esse gratissimas, quod Limites pacasset, quod unum è conjuratis, Northumbriæ Comitem in Scotiam fugatum, comprehendisset, & in custodia haberet, quod reliquos, velut hostes, persequeretur, quod præfecto Beruici ultro, in omnes casus, auxilia obtulisset: horum officiorum se memorem fore pollicebatur, nec ejus periculis defuturam: omnibus regni Anglorum copiis eum, pro suis, uti posse. Toto hujus expeditionis tempore, cum assidue per fidos homines, de maxima conjuratione domi inita, multa ad Proregem deferrentur, omniumque pene literis arcis præfectus perstringeretur, Prorex, veterum officiorum adhuc recente memoria, & consuetudine pristina non penitus ex animo abolita, simpliciter ad eum omnium delationum exemplar misit: ille ad ea crimina adeo frigide respondit, ut multo, quam antea, se suspectiorem redderet: negavit enim, quenquam esse, qui suam subscriptionem ad ullam factionem, quæ ad illam conjurationem pertineret, ostendere posset. Interea, appropinquabat dies rei capitalis, Mætellano dictus: Nam, ut est in arcem receptus, velut periculum audacia discussurus, maximo pereperiit, ut secum judicio experirentur: persuasum enim habebat, tantas esse conjurationis, in Anglia factæ, & Scotia (cujus ipse inter principes erat) vires, ut nihil ordine & judicio statui posset: ad judicia enim rei capitalis, magnæ advocaciones amicorum & clientium convenire solent, pro reorum vel factione, vel gratia, vel nobilitate, ut tum quoque evenit. Omnia enim in eum diem comparaverant subsidia principis factionis Regi adversæ, cujus Hamiltonij Gordonij, & Argatheliæ Comes capita numerabantur, ea spe, ut si armis (quod facillimum erat) judicium turbaretur, se, qui, & numero hominum, & loci opportunitate, & omni belli apparatu, superiores

superiores erant, rem uno conflictu finire posse, sperarent. Prorex, qui juris, non virium contentionem expectaverat, ac, propterea, nihil ex adverso præparati habebat, simul, quod, tempore non necessario, se supremæ fortunæ aleæ committere, nollet, simul, ne supremi honoris majestas, in contentionem cum inferioribus demissa, vilesceret, diem diffidit: ipse postridie, ad Cal. Ianuarias, misso in custodiam, ad lacum Levinum, Comite Northumbriæ, Sterlinum est profectus. Adversa factio cum denuo, præter spem, auctoritatem Proregis, & potentiam crescere, &, ad popularem bonorum gratiam, Anglorum favorem accedere, videret, ad id, quod diu contenderant, partim æmulatione, partim magnificis Reginae Scotorum pollicitationibus, quæ, Gallorum & Hispanorum auxilia jamjam affore, per literas affirmabant, incitati, ut Proregem tollerent: quo vivo, nullum suis consiliis exitum reperiebant: missis per omnes regiones nunciis, ad suæ factionis principes, fœdus in eam rem ineunt: huic fœderi subscripserunt Hamiltonii, quique ipsi, eorumve liberi in arce Edimburgensi custodiebantur: nec arcis præfectus, hujus consilii ignarus fuisse, creditur: quam suspicionem, quæ mox secuta sunt, magnopere auxerunt. Operam suam, ad id facinus, promisit Iacobus Hamiltonius, ex Archiepiscopi Fani Andreae sorore natus: ac locum tempusque, insidiis idoneum, aucupabatur. Forte, eodem tempore, spes facta erat Proregi, Britannodunum posse per condiciones recipi: eo cum profectus, re infecta, rediret, Hamiltonius, in omnem occasionem intentus, primum Glascauæ, deinde Sterlini cum insidiæ parum procederent, Limnuchum statuit, locum, ad consilium exequendum esse commodissimum: quod oppidum esset in clientela Hamiltoniorum, & Archiepiscopus, ejus avunculus, non procul ab ea domo, in qua Prorex diversari solet, ædes haberet: in ædes, sceleri destinatas, intentius se abdidit. Prorex, cum sæpe antea, tum eo ipso die, ante lucem, de insidiis certior factus (cum index ad majorem fidem adderet, percussorem intra tertias aut quartas ædes, à diversorio, occultari, seque, si pauci comites sibi darentur, eum è suis latebris extracturum, ac totum occultæ conjurationis consilium & ordinem explicaturum) nihil tamen de prioro consilio mutavit, nisi quod per eandem, qua ingressus erat, portam regredi, & commutato itinere, progredi decreverat. Nec hoc quidem propositum tenuit, sive, quod talium periculorum erat contemptor, ac, suam vitam in manu Dei esse, prædicabat,

bat, cui reposcenti libens eum redditurus esset, sive, quod equitum multitudo, cum operiens, viam oppleverat. Cum jam in equum conscendisset, &, celeriter loca suspecta prætereundo, periculum se putaret evitaturum, ei consilio cum turba referta iter morando restitisset, percussor è podio ligneo, quod linteis, velut in alium usum, operuerat, ex insidiis, globulo plumbeo paulo infra umbilicum adacto, ac prope renes transmisso, equum quoque Georgii Duglassii, qui ultra eum erat, eodem istu exanimavit: ipse per posticum horti, quod in eum usum diruerat, celeri equo, quem à Ioanne Hamiltonio, Abbate Aberbrothii, ad salutem, peracto scelere, tuendam, acceperat, magna suorum gratulatione, qui cœpti audacis eventum opperiebantur, ad Hamiltonium deductus est: ac jam, velut Regno in suam familiam translato, propinqui, omni honore verborum profecuti, præmiis cumularunt. Limnuchi inter hæc, cæteris ad sonum repentinum erectis, Prorex, se percussum affirmans, ex equo, velut sine sensu vulneris, desiliit, & pedibus in hospitium rediit. Initio, cum, qui curandæ plagæ adhibiti erant, signa omnia ad salutem esse, dicerent, paulatim dolore oborto, nihil omnino animo turbatus, de morte cogitare cœpit: qui aderant autem, cum frequentes dicerent, sua eum nimia lenitate sibi exitium peperisse, ut qui tot maleficientissimis hominibus, & in iis, percussori suo, perduellionis damnato, pepercisset: ad ea leniter, ut solebat, respondit, Nunquam, vestra importunitate, efficietis, ut meæ clementiæ me pœniteat: deinde cum, de re familiari, statuisset, Rege proceribus, qui aderant, commendato, nullum in quenquam verbum asperius locutus ante mediam noctem, decessit, ad x. Cal. Februarias, anno salutis partæ M. D. LXXI, Mors ejus omnibus bonis, sed præcipue plebi fuit luctuosa, quæ, velut parentem publicum, & vivum amabat, & mortuum deflebat: quippe, præter plurima ab eo præclare gesta, meminerant, res ubique turbatas, nondum expleto anno, ita per omnes Regni partes fuisse compositas, ut nemo domi suæ, quam per itinera & diversoria, tutior esset: &, jam decedente invidia, qui vivo iniquiores erant, mortuum veris laudibus prosequerantur: Admirabantur fortitudinem in bello, cum summo studio pacis conjunctam: celeritatem, in rebus gerendis, sed semper tam felicem, ut divina quædam providentia, in omni negotio affuisse, videatur: tantam lenitatem, in suppliciis sumendis, tantum æquitatis, in rebus judicandis, studium, ut, quoties

ties à bello vacaret, totum diem, iudicum collegio affideret: ea præsentis verecundia fiebat, ut neque tenuiores per calumniam opprimerentur, neque, in potentiorum gratiam, litibus in longum dilatis, exhaurirentur. Domus ejus, velut sanctissimum sacrarium, non solum à flagitiis, sed verbis etiam petulantioribus, pura erat: legebatur, à prandio & cœna, semper caput aliquod, è sacris Bibliis: & quanquam, ad eum usum, eruditum hominem secum semper habebat, tamen, si qui aderant, doctrinæ nomine illustres (aderant autem fere semper, ac summo in honore apud eum erant) eorum sententias exquirebat: neque id ambitione vana faciebat, sed studio, vitam ad eam normam componendi. Liberalitatis prope nimius erat: dabat enim & multis, & frequenter, munus etiam, in dando, animi alacritate commendabat, & plerisque, ne accipientium verecundiam oneraret, ipse clam, sua manu, donabat. Cum amicis & domesticis, simpliciter & aperte vivebat: si quis autem eorum deliquisset, acrius multo, quam externos, increpabat. His moribus & vitæ innocentia, non modo civibus, sed exteris etiam nationibus, & carus erat, & venerabilis, sed præcipue Anglis, quibus, in omni fortuna, virtutes ejus erant magis cognitæ.

LIBER VIGESIMUS

TOTVM id tempus, quod Proregis postremi mortem proxime est secutum, etsi à cædibus est temperatum, tamen, variis factionum conatibus, plerunque fuit sollicitum. Hamiltonii frequentes Edimburgum, ante cædem, convenerant, prætextu exorandi Proregem, ut Jacobum Hamiltonium, gentis principem, qui in arce adhuc custodiebatur, liberarent: cæde vero perpetrata, ad reliquos Hamiltonios miserunt è suis, qui cæteris gentibus persuaderent (ita enim credi, volebant) ne parricidis publicis se jungerent, aut eos in suam fidem reciperent: ut plurimi suspicabantur, ut eos juberent, ad omnes occasiones esse paratos & intentos: nam proxima, post cædem, nocte, Valterus Scotus, & Thomas Carus Farnihestius, Angliam ingressi, ferro flammaque omnia foedarunt, idque aliquanto crudelius, quam, superioribus temporibus, fieri consuetum erat. Nec eos tam prædæ cupiditas, aut vindictæ ad hanc insolitam sævitiam impulerat, quam quod, jam
diu

diu ante, ab Episcopo Fani Andreae, reliquisque factionis principibus decretum erat, ut Anglos cum Scotis committerent: & si alia ratione eos, ad arma sumenda, nequeant adducere, injuriis inferendis, ad bellum invitos pertraherent. Præfectus arcis, etsi multis tenebatur indicis, omniumque oculis & sermonibus designaretur, tamen adhuc in pristina officii simulatione, erga Regem, perseverabat: ei datum est, ut Gulielmus Mætelanus è custodia educeretur. Is cum, in Concilio, suam pluribus verbis commemorasset innocentiam, Nobilitate, quæ aderat, testante, sibi nullis certis indicis constare, scelerum, quorum arguebatur, affinem esse (arguebatur enim cædis Regis ac Proregis conscius, & belli civilis, in Anglia nuper excitati, prope auctor fuisse) ita dimissus est, ut res, in aliud tempus dilata, videretur: ipse quoque, jurejurando suam innocentiam testatus, quodocunque Regis propinqui diem ei dicerent, se venturum in jus, promittebat. Deinde, cum, de statu Regni consultantibus, propemodum convenisset, ut exiis, quos mater, antequam se Regno abdicarat, filio Tutores nominaverat, qui id munus suscipere vellet, modo in adversam factionem postea non abiisset, administrationi rerum admoveretur: Mætelanus, jam tum rerum perturbationem meditatus, auctor erat, uti iterum proceres absentes admonerentur, ut, si vellent, adessent ad comitia Proregis, in certum diem indicta, ne quando causari possent, se absentibus, tantam rem præcipitatum. Atholius cum paucis assensus, nec cæteri abnuerunt, magis, ut adversariis omnem calumniandi occasionem tollerent, quam quod, quicquam, ea dilatione comitiorum, profici in publicum, sperarent. Post hæc, Thomas Randolfus, legatus Anglus, est auditus: Regina enim, vivo adhuc Prorege, legatos miserat, qui exules Anglos deposcerent, qui, detecta & punita Havarti conjuratione, supplicii metu, profugerant: hos legatos, Sterlini auditos, Prorex Edimburgum rejecerat. eo mortuo, rebus turbatis, sine responso discesserant. Cum vero, de Prorege deligendo, conventus haberetur, Randolfus, qui, ante aliquot annos, in Scotia fuerat, quod, res hominesque ejus nationis optime nosse, videbatur, & quod, ex utriusque gentis commodo, superiores legationes obiisset, omnibus bonis, ut erat, carus esse existimabatur. Is, in Concilium introductus, cum declarasset, Reginae suæ animus qualis erga Scotos semper fuisset, eam, ut antea, rebus eorum turbatis non defuerit, ita nunc non defuturam: deinde

commemoratur incurſiones in Angliam, cædes, rapinas, incendia, ſuperioribus diebus facta: eam ſatis ſcire, nihil horum, Concilio publico, geſtum: itaque eandem, in præſentia, voluntatem, idem ſuum in eos ſtudium manere: atque adeo, quanquam graviter, ac nullo ſuo merito, laceſſita eſt, ſe, quod jure ſuo poſſet, nec publice res repetere, nec, ob delicta paucorum, ab omnibus pœnas poſcere: Se quidem non eſſe ignaram, quanta nuper oborta ſit omnium rerum perturbatio: neque tamen, de bonorum erga ſe voluntate, dubitare: in eorum gratiam, non modo culpam à conſcientia publica ſeparaturam: ſed ſi ipſi, propter motus domeſticos, pacis perturbatores, ad res reddendas, cogere non poſſent, ſe ſuas cum illis conjuncturam cõpias, ut, communi conſilio, pœnas violatorum fœderum expeterent: ſi ne id quidem poſſent, ſe ſuo milite ſuas injurias perſecuturam, ſine maleficio, exercitum per pacatum agrum iter facturum: neque quenquam, quia culpa remotus eſſet, ultioni affinem fore. Reliqua legationis capita continebant admonitiones, ſemper quidem in omni legitimo conventu utiles, ſed ad præſentem rerum ſtatum neceſſarias: Primum omnium, Religionem tuendam, ſumma cura & vigilantia, quæ una, & erga Deum, & homines, officiorum rationem nos docet: Quia nulla Reſpublica, ſecum ipſa diſcors, diu conſtare poteſt, in id præcipuo incumbendum ſtudio, & omnibus admittendum viribus, ut domi civibus inter ſe pax & concordia ſanctè colatur: Cum Deus, univerſi opifex, Regium huic populo indulſerit imperium, Regibus parere, honore eos & omni obſequio obſervare & proſequi, eſt æquum: Pax, concordia, & amicitia cum omnibus, quoad fieri poteſt, hominibus, Deo eſt gratiſſima, fundendique ſanguinis humani ſitim (quod vicium Deus unice execratur,) extinguit, aut certe inhi-ber: eadem ſingulorum opes auget, civesque ſuis inimicis formidabiliores facit: Juſticia omnis publicæ incolumitatis cuſtos, amplectenda, cujus præcipua pars eſt, in fontes animadverſio: Cum proditio ſit omni legitimæ dominationi maxime deteſtabilis, hoc hominum genus, quocunque terrarum ſe receperint, nulla clementia, favore, & indulgentia eſt proſequendum. Hæc Randolfus, qui, & ſanctè, & ſalubriter admonere, & æqua poſtulare, eſt viſus: ſed quia, nemine in ſummum magiſtratum adhuc electo, certum reſponſum dari non poterat, in Cal. Majas eſt rejectus. Poſtremo Proregis proxime cæſi fratres ex eadem matre Gulielmus, & Robertus Duglaſſii ſunt auditi: hi petebant, ut ſui fratris indigna mors, nullas ob ini-

micitias

nicitias privatas, sed ob Remp. illata, vindicaretur. Ibi sententiis est variatum, omnibus quidem consentientibus, pœnas le parricidis expetendas, sed aliis consententibus, de ea cæde suspectis diem dicendum, (nomina autem multorum deferebantur,) aliis placebat, dies juridicos non expectandos, adversus eos, qui arma jam susceperant, ut facinus, quod scelerate patrant, vi defenderent: nec in eos modo statim arma sumenda, sed etiam adversus omnes, qui, superiorum Ordinum comitiis, capite minuti erant. In eam sententiam, qui aderant ex Equestri ordine, prouiderant, nec tamen, propositum tenere, potuerunt, maxime, dissuadentibus Atholio, quod diceret, frequentiore procerum conventum expectandum: Mortonio, quod existimaret, fore, ut, si plura conjungerent crimina, vindicta Proregis periret, & res ad civile bellum prorumperet, omnibus, qui pacem timerent, se ad cædis reos aggregantibus. Igitur separanda crimina, ac jure (si fieri possit) agendum: nihilquæ, ante Cal. Maii (qui dies, ad conveniendum, dictus erat) innovandum. Ita conventus ille solutus est, maxima populi parte cunctationem Nobilitatis damnante, quod, ad nutum inimicorum Regis, omnia acta dicerent, qui has moras innecterent, ut, spatio interposito, cædis invidia relanguesceret, & factio adversa interim vires assumeret. Hanc vulgi opinionem, & quædam, quæ jam præcesserant, & plurima, quæ secuta sunt, confirmarunt: nam statim, cæde Proregis vix dum divulgata, Jacobus Hamiltonius, oppositis pignori agris Ioanni Somervallio Camnethamio, pecuniam accepit, quam cum alia summa, ab amicis corrogata, ad militem mercenarium conducendum, misit ad amicos, jam ante præmonitos, ut, propter subitam mutationem, quæ, inimico ipsorum capitali sublato, acciderat, in omnia parati essent: nec, post id, à coitionibus in multis ac distantibus locis, à Regina factione est cessatum. Ad decimum quintum Cal. Mart. capita fere factionis rebellis convenerunt Glasquæ: inde Argathelius, & Bodius ad Mortonium scripserunt, se, quia Proregis percussores, & cædis conscios, quinam essent, adhuc ignorarent, libenter, ea de re & erudenda, & punienda, cum reliqua Nobilitate consilia communicaturos, verum, se Edimburgum non venturos: sin Regia factio sibi persuaderi sineret, ut Limnuchum, ad Varium sacellum, vel Sterlinum venirent, nullam se moram facturos. Res à Mortonio cum Matellano communicata (ita enim in literis erat scriptum) nullum exitum habuit. Eodem tempore, scri-

psit Limnucho Thomas Carus ad focerum suum, arcis præfectum, si à Regina Anglorum impetrari posset, ut incursiones, nuper factas, dissimularet, se, in posterum, operam daturum, ut Limites pacarentur, & in officio essent: sin hanc illa conditionem recusaret, se in incœpto perseveraturum: neque enim se dubitare, quin boni cives, qui in officio, erga suam Regnam, perstarent, se conjungerent, & auxilia Gallica mox affutura. Quinto Non. Mart. Hamiltonii, Argathelius, Bodius Limnuchi convenerant: sed cædes unius mercenarii militis omnes eorum rationes, subito tumultu exorto, conturbavit: quam ob causam, postridie, Hamiltonios Fani Andreæ Archiepiscopus donum reduxit: reliqua rebellium factio, in primis Huntlæus, Atholius, Crafordius, Ogilvius, item, ex Cisforthanis, Humius, Setonius, Matellanus convenerunt Edimburgum: Mortonius quidem in urbe erat, cum paucis admodum comitibus, donec Glencarniæ & Marriæ Comites, cum suis clientibus, advenissent. Ad quartum Non. Martii, capita factionum coierunt, ad consultandum, de summa rerum: sed ea consultatio lente procedebat, propter absentiam Argathelii, cuius tum magna erat potentia, & auctoritas: huic Huntlæus se persuasurum recipit, ut cum reliqua factione se conjungeret: verum is, re infecta, rediit, fraude (ut maxima pars hominum credit) Matellani, qui omnia in longum duci, volebat, ut rebus novandis, in statu Regni turbulento, locus esset opportunior. Erat & Argathelio, in omnibus actionibus, aliud impedimentum objectum, quo minus, ejus vires temporum superiorum famæ responderent, quod, quamvis ipse impensissime causæ Reginæ faveret, tamen amici clientesque, ac ne frater quidem eum, adversus Regem, sequi volebant. Ea nocte, quæ secuta est, repentinus, nullis apparentibus causis, terror totam factionem ita perculit, ut armati, ad lucem usque, pervigilarent, ac mane Edimburgo trepide discederent. Toto hujus conventus tempore, id prope unum est disceptatum, quo jure tum Scoti creare Proregem possent: Alii, ex diplomate Reginæ in quo, ante triennium, octo è principibus procerum designaverat, è quibus unum, aut plures (si videretur) filio Tutoris nominaverat, unum aliquem nunc rerum summæ præficerent: Alii, huic diplomati, Prorege jam ex eo creato, nullum amplius locum esse, nullamque omnino rationem ejus esse habendam, contendebant, ut quod, non in perpetuum, sed in id modo tempus, confectum esset: Erant, qui, ad conventum procerum

cerum universalem, rem integram differendam, censerent: sed ii, fere ex Mætellani factione, qui tantam rerum perturbationem expectabant, quæ multitudine sine rectore, & facile exoriri & ægerrime sedari posset: Tertia sententia utranque harum damnabat: priorem, quod diplomatis Reginæ, cujus, ab initio (si juris disceptatio fuisset) nullum erat momentum, nunc minus ratio ducenda esset: alteram, quod prorogatio plurimum secum afferret periculi, longioremque moram, quam præsentium rerum status ferre posset. Igitur coire jubebat, qui Regi, à primordio, regni incundi fuerant auctores, eique constanter, ab eo tempore, obtemperarunt, quibuscunque possent rationibus, prospicere, ne quod publice detrimentum capiatur, ac mature talem Proregem edant, qui, & Regis salutis, & omnium incolumitati consulere, & possit, & velit. Nec hæc recepta est sententia: itaque re infecta solutus est conventus. Tot coitionibus frustra tentatis, ut populum in suam factionem pertraherent, rebelles, rursus ad belli Anglici seminaria reversi, eosdem, quos antea, duces latronum immittunt, qui nihil sibi reliquum, ad extremam crudelitatem, fecerunt: ipsa interea factionis capita Reginam Angliæ conviciis proscindunt: proceres Scotorum calumniantur, tanquam Anglorum clientes: vulgo minantur, si Anglica accersant auxilia, se Gallorum & Hispanorum præsidii usus. Eisdem forte diebus, applicuit Britannodunum, è Gallia, Veracus quidam, è cubiculis Regis Francorum ministris unus, qui, magnificis promissis eorum animos nonnihil erexit: secundum hæc, Hamiltonii suorum popularium conventum, in quintum Idus Apriles, Limnuchum indicendum curarunt. Ad eum diem, cum Reginæ factio frequens venisset, ibi, quod jam diu ante, secretis coitionibus erant meditati, palam tractari cœptum, ut, suscitato adversus Anglos bello, in publica rerum perturbatione, privatae injuriæ actionesque, de cæde Regis, & Proregis, aut omnino antiquarentur, aut saltem refrigescerent. Rebus Limnuchi inter populares conjurationis modo agitatæ, nec adhuc plane explicatis, quo majorem res haberet auctoritatem, statuunt, Edimburgum transire, ad tertium Id. Aprilis, ac, præter alias commoditates, quas locus habebat, oppidanos, in quibus magnum in omnes partes momentum ponebant, adjungere: id per facile factu videbatur, cum Gulielmum Kircadium, eundem & arcis, & urbis præfectum, in suas partes jam pertraxissent: sed, quia, excubias ibi fieri, intellexerant, ac vulgus in alteram par-

tem proclivius, ad oppidanos prius mittunt, ut sibi, eorum voluntate, ibi convenire liceat. Oppidani responderunt, se neminem, tranquillitatis publicæ studiosum, qui Regis imperio pareat, exclusuros: Anglos vero exules, & Hamiltonios in urbem non accepturos: ne, vel Reginam Anglorum, in cujus Regno negotiarentur, assidue offenderent, vel, cum cædis nefariæ reis consilia communicasse viderentur: nec etiam passuros, ut nova Edicta, quæ, ad Regii imperii imminutionem, spectarent, proponerentur, aut juventus (uti in more est,) ad arma capienda, tympano convocaretur. His legibus, etsi duræ viderentur, tamen eo venerunt, rati, se paulatim posse, simplici multitudini obrepere, &, oratione commoda demulcendo, universos suæ potestatis facere: nec tamen persuadere civibus potuerunt, Kircadio, urbis & arcis præfecto, adnitente, ut claves portarum cives eis traderent, vel de solita custodia cederent. Toto eo tempore, ad Matellanum, qui aut podagra laborabat, aut egregie simulabat, quotidie adeo frequentes conveniebant, ut domus ejus ludus, & ipse ludimagister vulgo nominaretur: nec cessabat interea, ultro citroque commeare, Atholius, ut diversæ factionis homines ad eum cœtum, qui erat Edimburgi, attraheret. Illi concordēs recusabant, ante diem Cal. Maii (qui communiter ab omnibus consentientibus erat dictus) convenire, nisi scirent, quæ necessitas, tempus constitutum antevertere, cogeret: si qua res magni momenti incidisset, quæ nullam pateretur dilationem, cum Comite Mortonii, qui domi suæ ad quatuor millia passuum aberat, communicarent: is reliquos faceret certiores. Tandem, per Atholium dicta est dies, qua die, utriusque factionis pauci ad villam Mortonii, quæ est Dalkethi, convenirent: locus factioni Reginæ non placebat: non quod quicquam insidiarum timerent, sed, ne sua vilesceret auctoritas, si ipsi ad Mortonium potius, quam ille ad eos accederet: igitur, multis conatibus sumptis, neque ulla re, satis ex sententia, procedente, subita intervenit solvendi conventus necessitas: nam cum, adversarios excludere urbe, cuperent, neque, cives in suas partes trahere, valerent, statuunt, è vicinis locis majorem accersere multitudinem, ut, invitis etiam incolis, omnia in sua potestate haberent: juvabat hoc consilium magnopere arcis præfectus, qui, quos in custodia habebat (erant autem factionis Reginæ prope principes) liberos dimisit. Sed rumor subitus, de adventu Anglici exercitus Bervicum, omnes eorum rationes turbavit.

nes Maxuallius, nuper è custodia, sine auctoritate publica, emissi, domos, ad sua tuenda, profecti sunt: Humio etiam pecuniæ, quam, ad militem conducendum, contribuerant, ad arcem suam Humum muniendam, portio est data: Thomas Carus, Valterus Scorus, qui, auctore maxime Archiepiscopo Fani Andree, excursions in Angliam fecerant, arbitrati, ex hoc initio, bellum inter duo Regna exarsurum, derelicti à vicinis, ac trepidi rerum suarum, mittunt ad suæ factionis principes, rogatum auxilium, aut, si id gravarentur, Lauderam saltem propinquum oppidum) venirent, ac inde bellum ostentarent. Cum ne id quidem impetrarent, ac ne pecuniæ saltem publicæ particulam aliquam, ad publicum usum, exprimerent, irati, quod, à quibus erant in bellum coniecti, deserti ac proditi essent, ad sua quisque tuenda, pessima cum spe in posterum, abierunt: ita tot rebus, uno tempore præter expectationem, cadentibus, omnia eorum consilia turbata fuere. Sed maxime, præter opinionem, accidit repentinus, Anglici exercitus, adventus, ad quem remorandum, duplicem miserant in Angliam legationem, alteram, ad Thomam, Suffexiæ Comitem, quæ precaretur inducias, donec, per literas, rerum suarum statum Regiæ Anglorum indicarent: alter enim Legatus literas ad Reginam ferebat, quæ multa, pro ipsorum causa, multa, adversus Regiam factionem, continebant: in primis, suas vires supra verum augendo, contra, hostiles elevando, prope bellum Anglis minabantur: Mætellanus enim cæteris persuaserat, Reginam, foeminam natura timidam, omnia prius facturam, quam ad arma veniretur: quippe Gallis & Hispanis, multis de causis, ei infensis, rebusque domi nondum quietis. Petebant enim rebelles, Ut, Regina Angla velut arbitra, superioris biennii scita (etsi multi ipsorum eis subscripserant) retractarentur: ac, velut novo initio sumpto, novum decretum, communi omnium consilio fieret: & ut suæ factionis firmitatem magis ostentarent, procerum suæ partis nomina literis, ad eam missis, indiderunt: in iis, ut multitudinis speciem auerent, multos adversæ, plures neutrius factionis adscripserant: rati (propter itinerum longitudinem, & eorum, quæ procul geruntur, ignorantiam, & quod literæ, ad Reginam scriptæ, ad paucorum conscientiam erant perventuræ) eam fraudem difficiliter de-
tegi posse. Accidit, eodem tempore, res, ut ipsi existimabant, peropportuna, quæ & Anglos faceret segniores, & Scotorum vulgo formidinem injiceret: nempe adventus hominis Galli,

humilis quidem sortis, ut qui, Lansaci minister domesticus, patroni gratia, in aulam irrepserat: is multas, eodem exemplo, epistolas à Rege Gallorum attulerat, non ad principes modo factionis Reginae, sed ad multos quoque, qui neutri factioni se addixerant: Gratiae ingentes singulis aguntur, quod haecenus à Regina steterant: Orabat Rex, ut in eadem constantia perseverarent: Se auxilia, etiam majora, quam rogabatur, cum primum commode posset, missurum: addebat etiam de suo tabellarius, omnia in Galliis jam esse pacata: Gasparem Collinium, aliosque rebelles eo coactos, ut, se Gallia discessuros, pollicerentur, ne quietem publicam eorum praesentia interpellaret: nec se dubitare, quin, ante suum reditum, miles, qui subsidio mitteretur, conscriptus foret. Prudentiores, etsi, haec magna ex parte vana esse, sciebant, tamen, iis rumoribus facile plebem falli, patiebantur. Igitur, cum animi multorum per haec essent erecti, eam læticiam minuit legatorum ex Anglia, rebus infectis, reditus: neque enim Sufflexio è re Anglica videbatur, exercitum, per inducias otiosum alere, nec integrum bellum omittere, nullis condicionibus ab hoste oblatis: & literis ad Reginam scriptis (nam id ipsa iusserat, ne expectatio responsum in mora rebus gerendis esset) resignatis, fraus facile detecta est: quippe cum & literæ essent vanissimæ iactationis plenæ, & nihil earum rerum, quæ in Scotia agerentur, Angli ignorarent, Legati prope convitiis abacti: exempla literarum in Scotiam ad Regiam factionem remissa. Ea igitur spe dejecti, & adventu subito exercitus Anglorum ad finitima loca deterriti, & auxiliis suorum, qui domum, ad sua tuenda, abierant, destituti, & oppidanorum animis parum confisi, cum, ad Cal. Majas, hostes Edimburgum venturos, scirent, Limnuchum discedunt, eum locum rati cominodum, ad suos è longinquis Regni partibus accersendos, & iter aliorum, ad conventum euntium impediendum, & reliqua, quæ superioribus diebus, in Concilio iactata erant, perficienda. Ibi, Hamiltoniorum amicis & clientibus collectis, totum iter, quod Edimburgum ferebat, infestum reddebant: cum Ioannem Areskinum, Marriae Comitem, illa ducturum scirent, se in collibus propinquis, ad transitum impediendum, objecerunt: ille, cum loci iniquitatem cognosceret, paulo supra, ad duo millia passuum, flumen superavit, atque Edimburgum sub vesperum intravit, ad tertium Cal. Maii. Post eum diem, cum Regis factio Edimburgi, Reginae Limnuchi se continerent, atque alteri

alteri alteris seditionum causas & initia imputarent, qui Edimburgi convenerant, ad alias qualvis conditiones se faciles fore, affirmabant, ac, si quis de se quereretur, bonorum virorum arbitrio, satis facturos, spondebant, modo, incolumi hujus Regis auctoritate, superioris Regis ac Proregis cædem una secum ulcisci, vellent. Cum ad hæc nihil æqui responderetur, qui Limnuchi erant, edixerunt, Uti cives universi Reginæ legatis parerent: Comites tres, Araniæ, Argatheliæ, & Huntlææ comitia, in tertium Nonas Augusti, Limnuchi habenda, indixerunt: altera factio legatum ad Reginam Angliæ, Robertum Petcarnium, miserat, qui ageret cum ea, de communi hoste reprimendo: quoque facilius Scotorum in se animos intelligeret, ex ejus arbitrio, Proregem electuros. Interea, dum utraque pars diversi diversa agitant, Angli, Tevotiam ingressi, villas & vicos Carorum & Scotorum (qui in Angliam, violata pace, fecerant excursiones, & Anglos profugos ad se receptaverant) diruunt, agros populationibus vastant, & incendiis deformant: Humam arcem, in quam dominus multos com meatus intulerat, ac tota vicinia preciosissima quæque rerum suarum, ut in munimentum firmissimum, seposuerat, Suffexius circumfedit: ea cum à præsidio valido fortiter defenderetur, Anglique postridie, re infecta, discessuri essent, literæ, quas Alexander, arcis dominus, ad suos, non multo, ante, scripserat, omnes eorum rationes irritas reddiderunt: jusserat enim per literas, præsidarios Gulielmi Drurii, Equitis Angli, consilio uti, &, quicquid is imperasset, sine exceptione, parere: id cum Drurii Suffexio indicasset, ille arcem deditam diripuit, &, custodibus Anglis impositis, cum magna præda, Bervicum rediit. Ita Humius, qui nihil ab Anglis metuebat, imo quos amicissimos existimabat, ut qui sciret, Drurium & Suffexium occulte Havarti rebus studere, gravissimam illam sua credulitate injuriam accersivit: tandem, ab omnibus amicis & propinquis, qui prope omnes Regiis in partibus erant, relictus, cum uno & altero comite, Edimburgum venit, ac se in arcem abdidit. Nec minus, ab alio Limite, Scrupus Anglus, Annandiam ingressus, agros Ionstoni (qui etiam in Angliam fecerat incurSIONES) omni belli injuria fœdat: ipse Ionstonus, locorum noticia fretus, equitum sequentium impetum, paucis fugæ comitibus, elusit: Ioannes Maxuallius, cum tria millia hominum è propinquis agris haberet coacta, ei opitulari non ausus, suis se locis tenuit. Paucis post diebus, Angli, qui Bervici

erant,

erant, acceptis obsidibus, bona fide secum agi, persuasi, equites trecentos, pedites mille, duce Drurio, adversus hostes communes mittunt: ad eorum adventus famam, Hamiltonii, Glasquam profecti, arcem Archiepiscopi diruere, decreverunt, ne Comiti Levinio, tum ex Anglia reverso, receptaculum ac belli sedes esset. Eam cum à paucis adolescentibus, absente præfecto, teneri, nec à rebus necessariis satis paratam esse, scienti, rati, subito suo adventu posse opprimi, tam repente oppidum ingressi sunt, ut bonam præsidii partem excluderent: hac spe dejecti, oppugnationem acriter, sed æque frustra, sunt aggressi: nam, per aliquot dies, præsidarii (erant autem viginti quatuor) tam acriter eos exceperunt, ut plures ex oppugnantibus, quam ipsi erant, occiderint: reliquos cum multis vulneribus repulerint. Ex suis unum amiserunt, nemine præterea vel saucio. Sed Hamiltonii, audito, Anglos Edimburgi jam esse, & Ioannem Areskinum Sterlinum venisse, ac mox subsidio venturum, quanquam & è longinquis regionibus auxilia accepissent, sub vesperum, obsidione soluta, trepide discesserunt: Hamiltonius & Argathelius in Argatheliam, Huntlaus, per montes prope invios, domum, cæteri, qua cuique commodum erat, se contulerunt. At, qui Edimburgi erant, Angli, post biduum, Glasquam profecti, toto tractu Glottiano, agros Hamiltoniorum, & si qui alii in cædem Proregis consenserant, aut exules Anglos receperant, magna omnis generis præda abacta, ruinis, & incendiis scædarunt. Dum machinæ, ad conerberandam arcem, non procul à pago, cui Hamiltonio nomen est, positam, Sterlino apportantur, Drurius, qui rebellibus Anglis clam favebat, hanc expeditionem prope fecit irritam: Anglos enim, non soluto ad diem stipendio, tumultuantes, ac, statim se discessuros, comminantes, adeo non compe-scuit, ut ipse plerisque, auctor ejus motus fuisse, crederetur: sed, pecunia mutua repræsentata, miles est retentus, &, machinis admotis, arx, intra paucas horas, deditionem fecit. In præda, quidam agnoverunt vestem, aliamque Jacobi Quinti Regis supellectilem, quam dominus arcis, cum egeret Regnum, sancte juraverat, penes se non esse: arx semidiruta relicta est: vicum &, in ea, villam Hamiltoniorum, magnificam, vulgus furens, invitis ducibus, incendit. Exercitus reducto, Angli Bervicum, Scoti ad sua quisque se receperunt: Datum Drurii precibus, ut arcis præsidium incolume dimitteretur: illi dimissi, Robertum Semplium, gentis principem, dum, velut expedi-
tione

tionæ peracta, domum securus redit, è generi sui domo captivum abstrahunt: quæ res suspicionem de Drurio acrius inflammavit. His rebus vixdum peractis, Petcarnius, è legatione Anglica reversus hæc fere retulit: Reginam mirari, quod, quarto demum mense, à Proregis interitu, de statu rerum suarum, eam certiores facerent: se enim, ob hanc cunctationem, incertam fuisse, quid de eis speraret: interea sollicitatam, crebris Galli & Hispani legati precibus, nomine Regum suorum, & Reginæ Scotæ prope quotidianis querelis fatigatam, promississe audientiam: sed, iis legibus, ut Scotæ scriberet, ad suæ factionis homines, ut, interea, dum Colloquium illud finiretur, vi & armis abstinere: quæ, publicis Edictis, de rebus novandis, attentarunt, ea, contrariis Edictis revocarent: ac, res in eodem statu esse, sinerent, quo, vivo Prorege, fuerant: exules Anglos bona fide redderent: & si, finito Colloquio, de cæteris rebus inter eos conveniret, ut obsidibus, & aliis fidei pignoribus caveretur, ut pacta, inter eos, firma & rata manerent: His legibus, colloquium promissum. Hac autem pacto ne illigata, negabat, se posse consilii eorum, in creando Prorege, participem fieri, ne, causa Reginæ Scotorum nondum audita, præjudicasse videretur: cæterum, curæ sibi rem Scoticam fore: Rogabat, ut interim ab armis, & à Prorege creando, abstinere: sese daturam operam, ne hoc tantillum moræ sit eis damno. Hæc renunciata Scotos varie affecerunt, cum & ratio temporis cogeret, ad Anglorum voluntatem, consilia sua accommodare, nec tamen ignorarent quantum publice interesset, unum esse in summo Magistratu, ad quem omnia deferrentur: in hoc superioribus mensibus creando, cunctationem spatium inimicis dedisse, ut se colligerent, & novos Iudicum consessus facerent, nova Edicta quotidie proponerent, omnia Regum munera usurparent: contra Regionum animos languescere, multitudinem, imperio solutam, non diu dicto audientem fore, cui certum non esset, cui pareret. Post reditum Legati, certiores facti sunt, novo tumultu in Anglia excitato, Londini, templorum foribus diplomata Romani Pontificis fuisse affixa, partim, quæ Anglos hortarentur, ut, ab injusto Reginæ imperio, se liberarent, partim, propositis præmiis, ut ad cultum Romani Pontificis redirent: nec ab iis consiliis Regina Scotorum aliena crederetur: hæc quanquam sospita, & ex literis Suffexii Comitum rescissent, & idem Thomas Randolfus præsens affirmaret, ægre contineri poterant, quo minus

minus Proregem crearent. Tandem, medio consilio, ut aliquam summi magistratus speciem haberent, Interregem nominare, decreverunt, cui imperium, usque ad 1111. Id. Iulias esset, quo spatio interposito, certiores ex Aula Anglica, de Regina voluntate, fieri possent: ejus enim animum à se non esse alienum, vel hinc maxime augurabantur, quod, inter condiciones induciarum, posuisset, Ut exules Anglos rebelles redderent: id enim si fieret, intelligebant rebelles, omnium Papanorum animos, per totam Angliam, à Regina Scota alienatum iri: sin negaretur, Colloquium esse sublatum, & suspensiones, quæ vulgus averterent, indies incrementum accepturas: videbant etiam, cætera non facile conventura, cum, ex liberatione captivæ, majus Anglis, quam Scotis, immineret periculum: nec, si cætera convenirent, Anglam commissuram, ut, nisi obsidibus acceptis, eam dimitteret: nec eam obsides dare posse, per quos satis cautum videri posset. Iis rebus paulo erectiores, Interregem creant, Matthæum Stuartum, Levinæ Comitem, Regis Scotorum avum. Dum novus Interrex, adhibito consilio, quæ superioribus tumultibus erant labefactata, confirmare nititur: commodum, literæ Regina Anglorum, ad VI. Idus Iulii, afferuntur, in quibus, cum multa, de suo erga Regem regnumque Scotorum animo, disputaret, & benigne suam opem polliceretur, nominationem Proregis, quæ sibi foret invidiosa, nec ipsis exempli satis probandi, deprecatur: consilium tamen suum si exquirant, neminem sibi videri, avo præferendum, in eo præsertim munere, quod maxime fidem, erga pupillum, nondum sui potentem, exposceret, & qui jam, ob easdem causas, prærogativam tulisset. His literis confirmati, Matthæum, ex Interrege, Proregem creant, concordibus omnium Ordinum suffragiis. Is, statim ut creatus est, sacramento, de more, dicto, de statu Religionis, deque patriis legibus & institutis observandis, primum omnium edixit, Ut omnes, qui per ætatem, arma ferre possent, quarto Nonas Augusti, Limnuchi præsto essent, ad impedienda Seditiosorum comitia, Regina nomine indicta: deinde Ordinum conventum, Regis nomine, indixit, in decimum Octobris diem: misit quoque ad arcis Edimburgensis præfectum, qui adhuc partium Regiarum studium strenue simulabat, quanquam omnes ejus actiones animum ab oratione ostenderent alienum. Ab eo petebat machinas aliquot æneas, apparatusque, ad eas tractandas, necessarium, magis,
ut

ut animum ejus nudaret, quam spe, quod petebatur, impetrandi. Ille, cum, initio, satis liberaliter promississet, appetente comitiorum die, promissa flagitantibus, impudenter recusavit: suam enim operam, ad concordiam jungendam, non ad fundendum Scotorum sanguinem semper fore paratam, Nihilominus, Prorex ad diem Limnuchum venit, quinque millibus armatorum comitatus: sed, cum, nihil ab hostibus moveri, audiret, nisi, quod Brechini ab Huntlæo centum sexaginta mercenarii collocati erant, ac Edictum propositum, ut Brechinenses providerent, ut, ad quartum Idus Augusti, commeatus illic aliquot millibus hominum esset paratus: præfidiarii, ab eo relictæ, non modo cives, sed omnes etiam prætereuntes, itineribus incessis, spoliabant: Prorex, de Concilii sententia, eo proficisci statuit, ut, ante Huntlæi adventum, locum occuparet, ad multa commodum, & ibi, si necesse esset, antequam reliquæ adversarum partium copiarum convenirent, cum eo prælio decerneret, illamque sclopetariorum, quam unam habebant, manum deleret, & factionis duces quosdam (nam audierat, ibi esse Crafordiæ Comitum, & Jacobum Ogilvium, & Jacobum Balfurium) de improvise opprimeret. Igitur Patricio Lindesio, & Gulielmo Ruveno supremi Ordinis, & Jacobo Haliburtono, præfecto Taoduni, præmissis, ut, quanta possent celeritate, assumpta juventute Taoduni & Perthi, rumores prævenirent. Hi quanquam ad celeritatem nihil sibi reliqui fecissent, ac, proxima nocte, sublatis in equos peditibus, festinassent, cum jam in propinquo essent, ac lentiore gradu incederent, ne fatigati ex itinere ad hostem recentem pervenirent, trepidus Brechinum nuncius affertur, hostes adesse: Ogilvius & Balfurius, qui forte aderant, militem, breviter ac pro tempore, allocuti, bono animo esse jubent, intra triduum, se cum Huntlæo redituros, statimque, equis conscensis, per proximos montes, ad suos contendunt: milites relictæ, quod cuique ad manum erat, diripiunt: eorum circiter viginti turrim templi, propinquam, occupant: cæteri in ædes Comitum Marriæ, quæ, arcis instar, in proximo tumulo sitæ, oppido imminent, confugiunt, Jacobus Duglassius, Mortonii Comes, cum octingentis equitibus, longiore via ducens, postridie affuit: Prorex, dimissis domum Levinianis & Renfroanis, ut suis agris præsidio essent, si quid ab Argathelia moveretur, ipse, tertio die, Brechinum præmissos assequitur. Cum, ad rumo-

rem

rem adventus ejus, Nobilitas è vicinis agris conflueret, ac jam ad septem millia armatorum in castris censerentur, qui in turri sacræ Ædis erant, statim deditionem fecerunt: reliqui, cum, ad paucos dies, se satis acriter defendissent, ac nonnullos, qui incautius subibant, partim occidissent, partim vulnerassent, tandem, audito, aeneas machinas admoveri, & se ab Huntlæo destitutos esse, & ipsi Proregi se permiserunt: is triginta, qui plerique capti antea, ac dimissi fuerant; aut in causa pertinacius perseverarant, laqueo extinctis, reliquos pene exanimos dimisit. Huntlæus interea, qui ad viginti millia passuum aberat, frustra, majorem manum colligere, conatus (quod maxima pars hominum, quoties libere, voluntatem declarare audebant, à turpitudine causæ abhorrebant) trepidus, ut sibi consuleret, in ultiores regiones, cum paucis, retro cessit: Prorex, reversus Edimburgum, ut, ex Ordinum sententia, res, ubique turbatas, componeret, ad conventum ibi indictum venit. Rebelles, nulla spe salutis sibi relicta, in Ordinum concordia, præsertim ii, qui primum Regiæ cædis, deinde qui cæsi Proregis rei destinabantur, egerunt per Reginam Angliæ, ut, quoniam ipsa promiserat legatis Francorum & Hispanorum, se, partibus auditis, res, si fieri possit, compositionem, interea, nihil novi publice statueretur. Hac mora impetrata (nihil enim, in eo conventu, est actum, nisi, quod Proregis electio est confirmata) nunquam cessarunt rebelles, Gallos & Hispanos sollicitare, ut auxilia in Britanniam, ad Reginam restituendam, mitterent: & quoniam, ex ejus restitutione, veterum ceremoniarum restitutionem pendere, affirmabant, tentatus est Pontifex Romanus: ut, quia longius aberat, saltem pecunia partes juvaret. Is, misso in Scotiam, qui rerum statum præsens cognosceret, cum, Romanensium factionem infirmiorẽ, ibi comperisset, nec omnes rebelles, in Papissimo restituendo, consentire, à causa abstinuit: motum tamen aliquem interim in Anglia (quoniam, ibi suam factionem adhuc præpotentem esse, intellexerat) Diris, noctu, templorum valuis affixis, ac indulgentiis, & præteritorum impunitate promissis, excitare, conatus est. Prorex, in 1 IX. Cal. Febr. indicto conventu (quoniam, intra id tempus, Legatis exterarum nationum satis factum iri, sperabat) ad res, quoad fieri poterat, legibus & judiciis componendas, Edimburgum rediit. Rebelles, renovatis subinde induciis, per Angliæ Reginam, donec utriusque partis Legati apud eam disceptarent,

ceptarent, non tamen, aduersus pacem à se petitam, res novas moliri desinebant, freti (ut credebatur) maxime Comitiss Suffexii favore, qui tum exercitum Anglorum in Northumbria præfuit: is enim, siue Ducis Northfolciæ causa nondum deplorata, siue Regiæ exulis, de cuius reditu non omnino desperabat, pollicitationibus inductus, in rebellium factionem pronior erat: ea re animo aduersa, Scoti sua consilia cum eo parcius communicabant. Hieme, per inducias, subinde renovatas, transacta, conventus, qui fuerat in XIX. Cal: Febr. indictus in Majum est dilatus. Interea Hamiltonii, cum in eadem Proregis frustra multos subornassent, tandem Passletum turrim, custodiis eiectionibus, occupant: rati, inter maiorum rerum curas, impune id sibi fore. Prorex principes legationis in Angliam, ad disceptandum cum Legatis exterorum Regum, Mortonium, Robertum Peternium, & Iacobum Macgillium, ad Non. Febr. misit: ipse, Passletum profectus, convocata tantum vicina Nobilitate, quæ suæ factionis erat, turrim oppugnare, est aggressus: obsessi autem, cum ab eo aqua arcerentur, coacti deditioem facere. Deinde, Gilberto Kennedo, in Caricta, Regiarum partium homines injuriis & damnis assiduis infestante, Aeram petit, Kennedus, propinquo metu paucarum cohortium ostentato, gentiles etiam suos, qui in fide permanserant, Regiasque partes constanter tuebantur, formidans, fratrem unicum obsidem dedit, diemque constituit, quem ad diem ipse Sterlinum veniret, & pacta confirmaret. Hanc deditioem secuti, Hugo Mongomerius, Eglentoni Comes, & Robertus Bodius, ad Proregem venerunt, atque ab eo in fidem sunt recepti. Per omne hoc tempus, cum Prorex, in recipiendis rebellibus, & Mortonius, in legatione Anglica, abesset: qui arcem Edimburgensem tenebant, metu propinquo liberi, non cessant, militem conscribere, loca urbis idonea præsiidiis occupare, comæatus, à mercatoribus Letham inuectos, diripere, & quibuscunque rebus possunt, se, ad obsidionem tolerandam, comparare, donec, sperata ab exteris, auxilia adventarent. Proregi, equi lapsu, graviter afflicto, ac, propterea, Glasuam reverso, per militem Gregarium, spes Britannoduni recuperandi est oblata: is cum, inter præsiidarios, in arce mereret, uxor, ad eum sæpe illuc comæare solita, furti fuit accusata, ac, iubente Flaminio, virgis cæsa: eam rem maritus, homo uxorius, & qui, injuriam insignem conjugii factam, existimaret, adeo ægre tulit, ut sponte ex arce discesserit, &

vicino, velut in sinu pacis, pernoctarent. In hoc statu rerum, paratis, quantum per festinationem fieri poterat, quæ præsens expeditio poscere videbatur, Ioannes Cunigamius, cum equitatu præmissus, ut obvios interciperet, ne qua, de militum adventu, rumor ad hostem permanere posset: Thomas Crafordius cum pedite consequitur: iussi convenire ad Dumbucum, circiter medium noctis: is collis ab arce abest prope mille passus. Crafordius (uti iussus erat) ibi militibus demum exponit, quo ducerentur, quæque rei conficiendæ ratio esset, edocet: ducem itineris ostendit, qui primum se pollicebatur ascensurum, seque & alios, qui honore militari eminent, secuturos affirmat. Ita, militibus facile persuasis, ut suos duces sequerentur, scalas cæterumque rupis superandæ apparatus expediunt, ac paulo ante lucem pedites ad arcem ducunt: equites in eo, ubi constiterant, loco, in utriusque fortunæ eventum, restiterunt. Interea, dum propius ad arcem accedunt, duo impedimenta eis objecta sunt: nam & pons torrentis, qui campum intersecat, fractus, & ignis, in proximo repente apparens, suspicionem iniecerunt, ne & pons, dedita opera, ad iter remorandum, esset solutus, & ignis, ad indicandum hostium adventum, à præsidio esset accensus. Sed pons celeriter, pro præsentis copia, est ita restructus, ut pediti pervius esset, & missi ad locum, ubi flamma visâ fuerat, speculatores retulerunt, nullum ibi ignis vestigium repertum: unde intellectum est, ardorem illum ex eo genere esse flammarum, quæ, in aere genitæ, interim subsidunt in terras, & subito conspectæ evanescent. Ille propior timor, ne cum Cælum plurium stellarum lumine fulgeret, & dies jam appeteret, conatus eorum, è superiore loco, a vigilibus deprehenderetur, cum subito caligo densa ita cælum texit, ut non infra mediam arcis rupem descenderet, superiorem vero partem ita tenebris involvit, ut arcis custodibus omnem rerum, quæ infra gererentur, prospectum adimeret. Sed ut caligo cecidit opportune, ita alius, incommodissimo tempore, casus intervenit, qui pene reliquos conatus fecit irritos: nam, cum, pluribus scalis, altitudo rupis esset superanda, ac primæ, propter longitudinem, essent, ad tractandum, inhabiles, hæ pondere properantium conscendere gravatæ, cum nec in lubrico saxo facile stabiliri possent, una cum ascensoribus repente corruerunt: ea res, uti initio pavorem, ac trepidationem iniecit, ita brevi, comperto, neminem eo casu afflictum esse, sic militum animos, prope conterritos, confirmavit,

ut,

ut, velut favente consiliis eorum numine, alacriores, ad pericula repetenda, efficerentur: igitur scalis circumspēctius admotis, cum ad mediam rupem pervenissent, nacti locum minus iniquum, ubi consistere possent, ibi reperiunt inter saxa forte enatam fraxinum, quę magnas eis commoditates attulit: funes enim, ad eam nexos, demiserunt, quibus socios, infra relictos, attollerent. Ita, eodem pene momento, alii, funibus nixum juvantibus, in mediam rupem evadebant, alii, scalis aliis admotis, in summam rupem nitebantur. Hic quoque novum, & inopinatum evenit malum, quod universas prope rationes conturbavit: nam, in mediis fere scalis, unus ascendentium, subito stupore (quem medici ἀπεπληξίαν vocant) correptus, ita gradibus adhæsit, ut nec ipse ulla ratione divelli posset, & sequentibus viam præcluderet. Hoc quoque periculum militum alacritas & industria discussit, eo ita ad gradus alligato, ut ne, remittente morbo, caderet, & scalis summo silentio inversis, reliqui facile ascenderent. Cum jam summam rupem tenerent, tertiis scalis murus, manu factus, erat superandus: cum cum Alexander Ramisæus, cum duobus manipularibus ascendisset, vigiles, eos conspicati, excitato statim tumultu, saxa conjiciunt: Ramisæus, impari genere pugnæ deprehensus, cum nec saxa, quibus hostem peteret, nec scutum, quo se protegeret, haberet, è muro desiliit, & circumventus à tribus vigilibus, tamen pugnam sustinuit, donec comites, magis illius, quam suo periculo solliciti, se præcipitarunt, & tres vigiles statim confecerunt. Interea, cum reliqui, quantum possent, subsequerentur, murus vetustate prope solutus, pondere & conatu scandentium procubuit: ac non tantum, ruina sua, aditum patefecit, sed per rupem etiam intra arcem præaltam & inæqualem, faciliorem descensum fecit: catervatim igitur ingressi, magno tumultu, cum Deum ac Regem, expeditionis duces, ac nomen Proregis identidem proclamarent, custodes, velut attoniti, pugnæ obliti, qua quisque poterat, suæ salutis consultit: multi dum primus impetus defæviret, se intra domos concluderunt. Flaminius, cum per obliquam rupem, se subduceret periculis, comite, qui unus eum sequebatur, iesto ac statim ruente, attonitus, pene per invia descendit, ac per portulam emissus, flumine, ob maris æstum, ad muros usque effuso, naviculam nactus, in Argatheliam profugit: Custodes infimæ arcis, ac præterea xxv. ex præsidiariis, qui, inter popinas & scorta, in oppido pernoctaverant, tumultu excitati, ne tentata pugna, qua pro-

xime poterant, fugerunt: capti fuerunt in arce, Ioannes Hamiltonius, Fani Andreae Archiepiscopus, Ioannes Flaminius Bogallius, juvenis quidam Anglus, ex proxima Anglorum seditione, profugus, Veracus Gallus, qui, nomine sui Regis, multo ante cum bellico apparatu, & comitatibus eo missus, illic substiterat, ut Regem Gallum, de statu rerum Scotticarum, faceret certior, Alexander, Gulielmi Levistonii filius, qui, cultu mutato, evadere tentarat, à fuga retractus. Prorex, de arce capta, certior factus, ante Meridiem, advenit: milites primum collaudavit: deinde Flamini uxorem consolatus, non modo mundum muliebrem, sed vasa argentea, atque omne domesticum instrumentum ei concessit, agrosque & bonis mariti, quæ, multo ante in publicum redacta fuerant, unde ipsa liberique alerentur, assignavit: reliqua præda militi concessa. His ita constitutis rebus, per ocium, ad arcem visendam circumiens, ad rupem, qua milites ascenderant, ventum est, res tam ardua cunctis est visa, ut milites etiam faterentur, se, si periculum prævidissent, nullis conducere præmiis potuisse, ut, illac ire, tentarent. Veracus cum argueretur è mercatoribus, quos, fretum Glottæ ingressus hostiliter spoliarat: multis in Concilio censentibus, cum eo furti agendum, tamen apud Proregem valuit Legati nomen inane, quod ipse suis flagitiis violaverat. Igitur, ut spoliatis ab eo sua recuperandi talem spes injiceretur, ad iudicium servari, iussus est, & ad Fanum Andreae, apud hospitem, non alienum à causa rebellium, diversari, unde, velut vi ereptus, paucos post dies (quod quærebatur) discessit. Anglus, quanvis multis suspicionibus premeretur, ex literisque etiam commendaticiiis Ioannis Leslie, Episcopi Rossiensis ad Flaminium, arce capta, inventis argueretur, in Angliam ad suos est remissus: post ejus discessum, intellectum est, eum à Nortfolcians submissum fuisse, ut Regem Scotorum veneno tolleret: Bogallius in custodia retentus. Restabat adhuc, inter captivos, unus, quem Prorex maxime extinctum volebat, Fani Andreae Archiepiscopus: hic & superioribus temporibus, sub fratre suo Prorege, ut multa crudeliter & avaro fierent, author erat, & totam fere, sub Regina, invidiam rerum, flagitiose gestarum sustinebat: timebat etiam Prorex, ne, si longior mora interponeretur, aut, supplicibus Reginae Anglorum literis, eximeretur, & Archiepiscopi amici ne hanc quidem spem negligebant: & ne temporis angustia hunc conatum impediret;

Archiepi-

Archiepiscopus vehementer postulabat; ut iudicium, & pænitentiæ more, perageretur: id aliquid spatii etiam, quantum tunc unaque erat, allaturum. At hæc frustratio ita discussa est; quod nullo novo iudicio, ad hanc Archiepiscopi causam audientiam, opus esset, quippe quæ in publicis Regni comitis iam esset dijudicata. Itaque, cum cædis Regiæ, & Proregis superioris manifesto teneretur, suspendio Sterlini vitam finivit. Hæc fere tum magna ex parte nova sunt prolata: nam; ad eum fere diem, major pars latuerat. Archiepiscopus Fani Andreae, qui proxime divertabatur, libenter trucidandi Regis partes, sibi oblatas, & ob veteres inimicitias, & spem propinquam Regni, in suam familiam transferendi; suscepit. Sex igitur, aut octo è facinorosissimis suorum electis, ac datis eis Regii hospitii clavibus, rem commendat: illi; cum summo ingressi silentio, eum sopitum opprimunt, corpusque suffocati in proximum erga muros hortum, per portulam (cujus ante meminimus) efferunt: ac tum demum, dato signo, flamma ædibus supposita est. Indiciam autem ejus sceleris, per Joannem Hamiltonium, principem in facinore patrando, ita emanavit. Is enim non solum, facti nefarii dies noctesque obversante conscientia, animi inquietudine vexabatur: sed corpus etiam, velut contagio animi infectum cruciabatur, ac lenta paulatim tabe liquecebat: circumspicienti igitur omnia remedia, venit in mentem, ut Iudith magistro Passletensi, viro minime malo, & adhuc in partibus Papisticis hærenti, totum rei ordinem, sociosque sceleris nominatim indicaret. Sacerdos etsi sedulo eum solaretur, divinæque misericordiæ admoneret, tamen quia vis mali altius penetraverat, quam ut talibus piaculis agritudo, quæ altius radices egerat, exquiri posset, intra paucos dies, mærois motu obrutus, decessit. Sacerdos rem non ita occulte texit, ut ad Regis amicos fama non permaneret. Illi, multis mensibus demum post eandem, Matthæo, Comite Levinæ, rerum potente, capto Britanno-duno, & Episcopo Sterlinum ducto, Sacerdotem eo pertrahendum curant. Is cum, quæ de eadē Regis antea dixerat, tum affirmaret; ab Hamiltonio rogatus, unde hæc rescisset? num ex Confessione auriculari? id quoque cum ille affirmasset, tum Hamiltonius, Non ignoras, opinor, quæ poena revelantibus Confessionum arcana sit constituta: nec quicquam amplius ab eo ad id crimen est responsum. Post autem quindecim, aut amplius menses, cum idem Sacerdos, jam tertio inter Missificandum

dum deprehensus, atque ad supplicium, ex legis præscripto, duceretur, eadem omnia, quæ ante dixerat, & apertius, & copiosius publice recitavit: eaque adeo brevi fuerunt divulgata, ut Hamiltoniorum clientes, inter se jurgantes, eadem Regis alii aliis objectarent. Interea, rebelles per fratrem præfecti arcis Edimburgensis aliquid pecuniarum à Gallo corraserant: & Mortonius, è legatione Anglica reversus, conventu Nobiliorum Sterlini exhibito, summam legationis suæ retulit, in hanc maxime sententiam. Cum, ad decimum Calend. Mart. Londinum venissemus, à Regina ad septem è Concilio electos sumus remissi: ab eis, post variam disputationem, duo capita nobis proposita fuerunt: primum, ut rerum à nobis gestarum proxime, superioribus temporibus, causas, à nobis allatas, tam evidentibus argumentis confirmaremus, ut, eas plane fuisse justas ipsa persuasum habeat, & aliis, rationem reposcentibus, honeste respondere, posset. Id si minus possemus, tamen Reginam nihil profusum omissuram, quod, ad incolumitatem nostram, facere queat. His de rebus, commentarius à nobis, fere in hanc sententiam, est exhibitus. Crimina, quibus initio Regis nostri mater se falso gravari querebatur, adeo dilucide fuerunt à Comite Moraviæ, ejusdemque legationis sociis explicata, ut nec Regnam Angliæ cæterosque ab ea, ad earum rerum cognitionem adhibitos, Regiæ cædis auctor (quo ex fonte cætera mala promanarunt) latere posset: Ea autem repetere, apud Reginam, cui non dubitamus, abunde, in hac parte, jam prid. in esse satis factum, non est necesse: nec nos, qui inviti in eam arenam fuimus protracti, nunc etiam libenter memoriam tantorum scelerum usurpabimus. At qui illa negare non possunt, crudeliter & flagitiose perpetrata, Regni ejectionem, & jus omne imperandi à matre in filium tranlatum, ut rem novam, acerbam, & vi expressam, calumniantur. Primum factum ipsum, nec, animadvertendi in Reges, vetus majorum consuetudo, novum videri sinit, nec moderatio pœnæ invidiosum: nam, tot Reges, à nostris majoribus morte, vinculis, exilio punitos, enumerare, nihil est opus, externis autem exemplis, nostrorum factum confirmare, multo minus: cum tot, ex antiquis historiarum monumentis, ultro sese offerant. Gens enim Scotorum, cum ab initio libera esset, Reges, eo jure, sibi creavit, ut imperium populi suffragiis eis mandatum, si res posceret, eisdem suffragiis adimere possent: ejus legis multa, ad nostram usque ætatem, remanserunt vestigia: nam & in circumjectis

cumjectis Infulis, & in plerisque continentis locis, in quibus sermo prisceus & instituta hæserunt, is mos in Phylarchis creandis adhuc servatur. Hujus quoque juris expressam habent imaginem, quæ in Regno ineundo, usurpantur ceremoniæ: ex quibus, facile apparet, Regnum nihil aliud esse, quam mutuam, inter populos & Reges, stipulationem: idem vero apertissime potest intelligi, ex inoffenso veteris juris tenore, ex quo apud Scotos regnari cœptum est, ad nostram usque memoriam, servato, cum nemo, interea, hoc jus non modo abrogare, sed nec convellere, aut ulla in parte imminuere, tentarit. Cum tot Reges, quos enumerare longum esset, majores nostri regno exuerint, exilio damnarint, carceribus coercuerint, supplicio denique affecerint, nec unquam tamen, de legis acerbitate minuenda, mentio facta est: nec immerito fortasse, cum ea non sit, de illarum sanctionum genere, quæ mutationibus temporum sunt obnoxia, sed, in primo generis humani exortu, in mentes hominum incisæ, & mutuo prope gentium omnium consensu, comprobata, & una cum rerum natura, infragiles & sempiternæ perennent: ipsæque nullius imperii obnoxia, omnibus dominentur & imperent. Hanc, quæ, in omni actione, oculis & animis nostris sese offert, velimus nolimus, in pectoribus nostris habitat, majores nostri secuti, temper, adversus violentiam armati, impotentiam tyrannorum compresserunt. Sed nec Scotis hæc solis lex est propria, sed omnibus nationibus & populis, bene institutis, est communis. Ut autem civitates clarissimas, Athenas, Lacedæmona, Romam, Venetos, silentio præteream, quæ non, nisi cum libertate pariter, hanc legem sibi eripi, sunt passæ: etiam illis temporibus, quibus res Rom. sævissima tyrannide fuit oppressa, si quando forte vir bonus imperii nomine fuit honestatus, in magna sibi gloria ducendum, ponebat, sicubi, se populo interiori, & legum jussis obnoxium, fateretur: nam, & præfecto Urbis enses Trajanus cum (de more) traderet, dixisse fertur, Pro me, vel In me, prout merebor, utitor. Et Theodosius pessimis temporibus, optimus Imperator, testatum inter legum sanctiones relinquere voluit, vocem regnantis majestate dignam, imo majus imperio esse, Confiteri, se esse legibus interiori. Sed nec gentibus barbaris, & à cultu & humanitate longissime remotis, hoc jus ignotum fuit: plena est omnis vita, plenæ omnium nationum historiæ. Sed, ne obsoleta conquirere videar exempla, duo modo proferam, cum nostra memoria conjuncta. Nuper, Christiernus Danus, ob intolerabilem

lerabilem scævitiã , cum tota stirpe , Regno est exactus , graviore certe pœna , quam ab ullo Regum nostrorum populus unquam exegit : nunquam enim parentum peccata in liberos propagavit . Sed ille , ut omni scelerum genere inquinatissimus , singulare merito supplicium luerit : quid Caroli Quinti , Imperatoris , mater ? quid illa , perpetua custodia dignum , commisit ? Mulier , ætate adhuc integra , mortuo marito , juvene florentissimo , de secundis nuptiis cogitasse , dicitur : neque sceleris ullius , sed legitimæ cujusdam (ut severiores loquuntur) intemperantiæ , ut publici mores habent , honestissimæ necessitudinis , jure divino & humano comprobata , insimulata . Si conferenda jam sit Regina nostræ , cum Christierno Dano , calamitas (ut nihil amplius dicam) non levius illa peccavit , sed in eam moderatius est animadversum : si cum Ioanna Austria , Caroli matre , quid misella illa commisit , nisi quod voluptatem , legibus permissam , & remedium ætati necessarium , quoad licebat , expetivit ? & tamen eam pœnam innocens tulit , de qua gravissimorum scelerum convicta nunc conqueritur : Et legitimi conjugis cædes , & illegitimum , cum parricida publico , matrimonium eosdem nunc habet deprecatores , qui , in Rege trucidando , sceleris pœnam innocentia irrogabant . Sed hic , neque , quid majorum exemplis debeant , cogitant , neque legis illius æternæ sunt memores , quam clarissimi proceres , quia primis usque Regni incunabulis , secuti , violentiam tyrannorum compescuerunt . Et nos , in præsentia , quid egimus aliud , quam quod , tot regnorum & liberarum nationum vestigiis insistentes , licentiam , supra omne legum imperium sese effertentem , compressimus , non ea quidem severitate , qua majores in hoc genere sunt usi ? neminem enim , qui in tali scelere fuisset deprehensus , pœnas legum illi effugere voluerunt . Eos si nos imitati fuiffemus , non solum à periculi metu abessemus , sed etiam calumniarum fugiffemus molestias : idque , ex adversariorum postulatione , potest intelligi . Quoties nos apud vicinos Reges criminati sunt ? quas gentes , adversus nos , non concitant ? quid tandem , ista importunitate , flagitant ? ut videlicet ; æquitate juris , omnis controversia tollatur ? Nos istam condicionem nunquam recusavimus : nunquam illi , toties oblatam ; recipere voluerunt . Quid igitur postulant ? ut tyrannos gravissimi sceleris manifestos , spoliis civium pastos , Regum sanguine oblitos , in bonorum supplicia inhiantes , auctoritate publica armemus ? & parricidii perpetrati compertos , cogitati , gravissimis

mis suspicionibus infames, indicta causa, nostris capitibus imponamus? Et tamen hæc eorum petitioni improbæ largius indulgimus, quam aut mos patrius, aut legum severitas, aut juris æqui moderatio pateretur. Nulla pene res ab historiæ nostræ scriptoribus aut frequentius est celebrata, aut diligentius pertractata, quam in malos Reges animadversio. Inter tot tamen, male gesti imperii reos, quis unquam tantam iratorum civium, in pœna irroganda, sensit lenitatem, quanta, in Regis nostri matre, in atrocissimo facinore deprehensâ, punienda, sumus usi? cui unquam, sceleris convicto potestas est data, filium aut propinquum suum in locum substituendi? cui aliquando libertas illa promissa est, ut, quos vellent, proxime regnatura curatores apponerent? In ipsa vero ejuratione Regni, quid est; quod quispiam, vel paulo durius factum, queratur: Mulier adolescens, oneri inposito impar, rerum perturbatarum procellis agitata, per literas petit, ut proceres, non minus molesta, quam honorifica Regni administratione eam liberent. Impetratum est, ut ab ea in filium jus transferant. Ita, ut voluit, est factum. Ut curatores nominaret, qui rerum summæ præessent, dum filius adolesceret. Id quoque ei datum est: & quo plus auctoritatis res haberet, ad Ordines in conventu publico de ea relatum est: à quibus, recta, & ordine cuncta fuisse acta, judicatum est, & decreto publico id confirmatum est, quo nullum neque sanctius, nec firmiter nobis est vinculum. At quicquid in custodia est actum, non ut sponte gestum, sed timore mortis expressum, velut alta multa, ad quæ, metus causa, homines coguntur, pro infectis haberi solent, ac debent. Ista quidem timoris excusatio ut, non sine causa, interdum à iudicibus solet accipi, ita non semper justam, ad res iudicatas rescindendas, causam affert. nam cum, sui emolumentum causa, injecto timore, plus actor à reo extorquet, quam, per æquitatem legum, assequi posset: merito, aut vi coactis, aut formidine impulsis, hæc remedia, optimo jure, sunt provisæ. Contra vero, si animus, male sibi conscius, ex justæ pœnæ expectatione, metum confinxit, aut si, vitandi justii supplicii causa, in condiciones aliquas consensus, nullam satis justam causam ad rescindendas res transactas, is timor affert: alioqui, quo quis esset sceleratior, eo facilior ei in aliquem legum portum foret receptus, & quæ remedia, sublevandis innoxiiis, sunt excogitata, ad impios pœnis eximendos, transferrentur: illæque ipsæ, vindices injuriarum, leges bonis, improbitate malorum vexatis, non præbebunt asylum, sed malis,

malis, justum supplicium timentibus, injustum perfugium. Iste autem metus, qualiscunque fuerit, qua tandem in re conditionem Reginae fecit deteriore? Regii enim fastigii titulus, & Regni administrandi potestas jam pridem ei, universi populi iudicio, erat adempta, & jam, in ordinem redacta, vita restabat precaria, eaque ipsa, non criminum innocentia, sed populi misericordia, fruebatur. Quid igitur, cum Regno cessit, per timorem amisit? imperio jamdudum exuta, inane nomen imperii abjecit: & quod, ab invita jure extorqueri, poterat, sponte remisit: & reliqui temporis vitam, & infamiae turpitudinem, & ipsa morte miseriorem, perpetuum imminentis fati timorem, vani nominis umbra, redemit. Itaque miror, hic neminem, seu Reginae patronorum, seu Legatorum praevanicationem videre: nam, qui petunt, ut, quae a Regina in custodia sunt gesta, rursus infecta fiant, hoc videlicet postulant, ut in locum, unde se metu dejectam queritur, restituatur. Quis vero locus erat is, in quem tantopere flagitat restitui? (nam, ante jam pridem, erat à Regno gubernando remota, & omni publica administratione jam adempta legum poenis relicta) Nempe boni isti patroni, eam restitui, voluit, ut, de crimine, non minus manifesto, quam foedo & detestabili, causam dicat, aut verius, causa jam cognita, justas poenas luat. Et quae nunc, in misericordia propinquorum, aliquo laxamento fruitur, & in re atrocissima, non pessima conditione utitur, in medias judiciorum procellas iterum conjiciatur, nulla meliore spe incolumitatis, quam quae ex tot priorum Regum, qui se judicum sententiis permisissent, condemnatione, redundet. Quod autem, ad sollicitandos simpliciorum animos, seditiose jactatur ab adversariis, tyrannis puniendis, bonorum Regum majestatem imminui, & auctoritatem propemodum vilescere, id quale sit, videamus. Nam, contra reputando, nihil honorificentius societatibus & cœtibus bonorum esse potest, quam si malorum contagio liberentur. Quis senatum Romanum, supplicio Lentuli, Cethegi, aut Catilinæ pollutum, existimavit? Valerius Asiaticus, tumultuantibus, ob, caedem Caligulae, militibus, & subinde flagitantibus, quis tam audacis facinoris esset auctor? è loco sublimiore & conspicuo proclamavit, Utinam istud vere assumere possem. Tanta fuit, in unius hominis privati libera voce, majestas, ut tota vecors illa multitudo, statim dissipata, conquieverit. L. Iunius Brutus, cum conjurationem, de recipiendis in Urbem tyrannis, restinxit, non existimavit

familiam

familiam cæde nefaria pollutam, sed, sanguine suorum liberorum, è Nobilitate Romana maculam elutam. Christierni Dani carcer ecquid detraxit, de laudibus Christiani, proximi Regis? ecquid obstitit, ne optimus omnium suæ memoriæ Regum haberetur? Præstans enim & virtuti suæ innixus animus, neque aliena gloria crescit, neque decrescit infamia. Sed his omiſſis, ut ad criminis defensionem revertamur, Reginæ petitioni abunde satis factum arbitramur, quæ à nobis poposcit, ut causam nostram, tam evidentibus argumentis, confirmaremus, ut ipsa, sibi persuadere, posset, eam esse justissimam, & aliis, rationem reposcentibus, honeste respondere. Quod enim ad cædem attinet, adeo dilucide ejus auctor, & ratio, & causæ fuerunt à Comite Moravio, sociisque ejusdem legationis explicatæ, ut Reginam Angliæ, cæteroque ab ea, ad illarum rerum cognitionem adhibitos, nihil eorum exactissima judicia latere potuerit: Quæ vero, post id facinus, in crimen vocantur, ostendimus, cum lege divina, cum lege naturæ, quæ & ipsa quodam modo divina est, cum legibus patriis & institutis consentire, neque ab altarum gentium, apud quas jus, fasque, & Magistratum imperia valere, moribus esse aliena: nostramque causam cum probent omnes, divinarum humanarumque interpretes legum, tot sæculorum exempla, tot populorum judicia, & tyrannorum supplicia, non videmus, quid, in nostra causa, tam sit novum (ne dicam iniquum) quod Reginam remoretur, quominus & ipsa nostræ causæ subscribat, & aliis persuadere possit, nihil hic esse, cur, nos, à bonorum aut civium, aut Christianorum officio discessisse, debeant existimare. Hæc eorum, quæ, pro causâ tum dicenda viderentur, summa, literis comprehensa, pridie Cal. Mart. perlecta, coram viris summa virtute & doctrina, quos Regina eis de rebus conferre sermonem jusserat: descriptamque, ad eam deferendam, dedimus: ac postridie, qui fuit dies Cal. Martii, mane iterum in Aulam convenimus, ut, si fieri posset, certiores fieremus, non modo, quid, de nostro responso, sed de summa totius causæ, sentiret. Sed, quia Regina, eo die, profectura erat ad villam suam, ad tria millia intra Londinum, cui villæ Vico viridi nomen est, non fuit nobis ejus tum conveniendi potestas: igitur, quod proximum fuit, cum Concilii primoribus, qui nobis audiendis, ab initio, dati erant, collocuti, ex eis intelleximus, eam (etsi illa ipsa ex urbe migratio, aliæque curæ non multum vacui temporis ei concessissent) tamen nostrum legisse commentarium:

verum, nondum sibi plane esse persuasum, nostram causam tam fuisse iustam, ut, sine ullo animi scrupulo, eam probare posset. Quapropter hortabatur, ut ad secundum, ab initio nobis propositum rediremus, aliquamque rationem dispiceremus, qua hæc discordia, condicionibus honestis, consopiretur. Nos, ex adverso, respondimus, Nos quidem domo non esse missos: cum liberis mandatis, sed, certis finibus circumscriptam habere potestatem: Neque liberum nobis esse, consultare, de ulla omnino re, quæ, ad imminuendum Regis nostri imperium, pertineret: nec, si etiam oblata fuisset à nostris ea potestas, eam fuisse accepturos, aut permissa ufuros. Rebus in hoc statu tum relictis, cum Regina in sua villa, nos Londini diversarem, misimus è nostris, qui ex ea scirent, nunquid esset, præterea, de quo, nobiscum agendum, existimaret: aut, si nihil esset, ut curarent, veniam discedendi nobis impetrandam, ut domi Reip. pro virili, consulere, & privatam non negligere, ac, si qua in re liceret, majestati ejus gratificari possimus: studium certe nostrum ei probare conemur, cujus declarandi major erit domi nobis potestas, quam in alieno solo degentibus. Hac nostra flagitatione, id saltem perfecimus, ut juberemur, quinto die mensis Martii, nos in Aula sistere. Ibi, cum ad Reginam essemus perducti, ea nostram in tuenda opinione suscepta, obstinationem graviter increpuit, quod disceptationem, aut potius consultationem, de re ad nostram securitatem spectante, tam pertinaciter defugeremus: adjecit præterea prolixam suæ voluntatis declarationem, adversus Regem, cæterosque, qui ejus causam susceperant tuendam. Nos, cum æquitatem nostræ causæ satis luculenter à nobis explicatam, contenderemus, illa ex adverso respondit, Suo nondum animo satisfactum, exemplis & argumentis, à nobis prolatis: Nec se disputationum earum plane rudem esse: ut quæ superioris temporis partem studio legum impertisset: Quod si est ita vobis profus decretum, inquit, nihil præterea comminisci ad Regis ac vestram salutem conservandam, velim tamen, adhuc sermonem conferatis, cum Concilii mei primoribus, qui vobiscum, superioribus diebus, iisdem de rebus, disseruerunt. Respondemus, Nos nequaquam nostris opinionibus esse ita pertinaciter addictos, ut non libenter, ex ipsa consiliariisque ejus quamlibet rei expediendæ rationem audiremus, modo id caveatur, ne præsens Regni status mutaretur, aut aliqua de Regis imperio fiat imminutio: eade re, nullam nos consultationem aut velle, aut posse

posse attingere. Postridie, ad villam Regiam (uti cum Regina convenerat) descendimus, in itaque cum consiliariis colloquio, cum multa ab eis in medium essent proposita, quæ, ad dirimendam controversiam, quæ erat, de titulo Regni, inter matrem & filium, facerent, Nos, quia & non pauca erant, nec, de rebus parvi momenti, rationes utrinque jactabantur, rogavimus, ut eas scripto nobis exhiberent, ut spatium, de tantis rebus cogitandi, nobis daretur: Nec illi, consulta prius Regina, moram fecerunt. Cunctis igitur per ordinem excussis, res visæ sunt tam arduæ, tamque, ad Regiam majestatem imminuendam, pertinentes, extraque fines, legationi tuæ præscriptos, positæ, ut eas nec vellent, nec auderent, nec possent attingere. postridie, Robertus Petcarnius in Aulam, cum responso, remissus est. Id erat, rem ad universorum civium cognitionem pertinere: nec tani paucorum hominum disceptationi committendam. Idem quoque ad eos nostrum responsum, scriptum petentibus, postridie illius diei, hoc est mensis Martii nono die, ad Aulam retulit: ac magnopere petiit à Regina, ut peractis, quorum causa venerant, Legatis, domum abeundi veniam daret. Post decimum demum diem, Regiæ conveniendæ nobis copia facta est: Delecti à Concilio, quibuscum, à nostro adventu usque, nobis institutus fuerat sermo, vehementer instabant, ut adhuc, una secum, condiciones non incommodas rei componendæ comminisceremur: multisque verbis ostenderunt, si, ad domesticam seditionem, externum etiam accederet bellum, duplicatum laborem, duplicata pericula, rerumque omnium difficultatem fore: præsertim, cum, nostris viribus nos explicare, non possemus. Nobis vero in ratione instituta perseverantibus, nec ullam pacificandi formulam accepturis, qua Regis potestas arctaretur, ille finitus est dies. Proximo die, qui fuit vicesimus Martii, in Aulam fuimus revocati. Ibi Regina ad se jussos accedere, in hanc fere sententiam, alloquitur, Se, cum suis, nostra responsa expendisse, satisque perspicue intelligere, neminem, præter summum Scotorum Concilium, qui ex conventu Ordinum constat, posse ad ea, quæ postulabantur, certi quicquam respondere: itaque, se rationem inisse, qua rem integram, honesto colore prætento relinqueret. Sibi renunciatum esse, comitia omnium Ordinum brevi in Scotia futura: eo (quod bene vertat) proficisceremur: Ibi operam daremus, Ut, ex utraque factione, pari utrinque numero, certi homines deligerentur, qui causas controversiarum diligenter expendere:

Se quoque eo legatos missuram, qui, una cum eis, paci reconciliandæ operam darent: Se autem petere, ut, interea, induciæ renouentur, dum res ad finem aliquem deduceretur: Hæc etiam se velle, cum legatis Reginæ Scotorum, conferre: cofque, si posset, in suam sententiam adducere. Illi autem, re audita, se excusant: nihil enim se, Principe sua inconsulta, in ullam partem statuere posse: Se quidem, ut resciscant, quid ad eam rem, sententiæ habeat, ad eam scripturos. Nos vero redeundi ad nostros promissum commearum flagitabamus. Verum, interea, jubemur, brevem admodum temporis moram æquo animo ferre, dum à Regis nostri matre, ad Episcopum Rossiensem, cæterosque ejusdem Reginæ legatos responsum rediret. Post id, de reditu statim impetraturos. Interea nihil ad festinationem nostram profuit, quod identidem objiceremus, nihil nobis, cum Rossienti Episcopo, rei esse: neque is legationi nostræ propositus esset finis: Nos quidem, cur veneramus, perfecisse: mirari vero, cur Episcopus Rossiensis nostrum reditum, peracta legatione, remorari debeat: præsertim, per nostram absentiam, tot novarum rerum obortis tumultibus, idque non modico partium Regis incommodo. Sed nec hæc, prope importuna, nostra flagitatione quicquam promovimus: res enim de die in diem prolata est, ad pridie Cal. April. quo die, Regina Londinum rediit. Sed quæ, in conventu publico inchoata, tractabantur, per triduum fere proximum, ita Reginam tenuerunt, ut, ad externa disceptanda, nullum ei otium relinqueretur. Quarto demum Aprilis die, nobis accersitis, moram injectam excusat: Ostendit, matrem Regis nostri præfidentem suorum audaciam graviter, per literas, increpasse, quod, suam ad causam hac ratione tractandam, descendissent: Itaque inquit Angla, cum, à via concordix à me proposita, tam vehementer abhorrerent, non ero diutius vobis in mora: Quod si forte pœnitentia (quod spes est) posterius ducta, in hanc viam redire velit, vos, non dubito, in officio futuros. Ita tandem benigne, & humaniter dimissi, octavo die Aprilis, iter in patriam sumus ingressi. Hæc cum Sterlini in conventu procerum recitata fuissent, magnoque omnium consensu, diligentia fidesque Legatorum approbata, reliquas cogitationes, in Cal. Majas, intendunt: in quem diem, comitia erant indicta. Interim, utrique se diligenter parant: alteri, ad ea habenda, alteri, ad impedienda. Hæc fere palam prudentiores existimabant, Anglam nulla ratione velle Scotam dimittere: quippe,

quæ

quæ videret, quantum ex ea re periculum uniuersæ rei Britannicæ immineret. Iniecta interim mentio erat, de Rege Scoto, pro matre, petendo obside, magis, spe concordæ impediendæ, quam restituendæ: Scotos enim nequaquam consenturos, certo sciebat: verum aderant, in Concilio eius, plerique homines potentes, qui occulte Nortfolcianæ factioni studebant: hi & Scotam restitui volebant, & factionem ei adversam, temporis diuturnitate, frangi & debilitari, ut necessitate ab ea exprimeretur, quod a volentibus impetraturi non videbantur: nec dubitabant, eò rem venturam, cum rebelles pecunia, bellicoque apparatu à Gallo iuuantur: Regii contra, in unam Angliæ Reginam essent intenti, quæ benigne, ab initio, eis, intellecto Regina Scotæ scelere, pollicita erat, Regnum Regemque eorum sibi curæ fore. Sed nec Gallus, sua consilia satis expedire poterat: Reginam enim restitui, volebat, Regem Anglis dedi, nolebat: cum autem non ignoraret, quam valida esset Nortfolciana factio, quæ res novas moliebatur, non desperabat, fore, ut Regina Scota è custodia vel clam elaberetur, vel per unum educeretur. Hic fere tum rerum status in Britannia erat. Mortonius, cum, in conventu Sterlini, suæ legationis acta proceribus probasset, domum reversus, quæ quatuor millia ab Edimburgo aberat, cohortem peditum centenariam cum paucis equitibus habebat, ut & se, si quid oppidani attentarent, ea manu tueretur, & eorum excursiones prohiberet, dum maiores copiæ cogerentur: interim Regina factio, quæ opidum tenebat, milites conscribit, loca idonea præsidii occupat, atque in id unum omnia consilia confert, ut, excluso Prorege, comitia, quæ Edimburgum erant indicta, impediret. Adhæc Mortonius, uti à Prorege fuerat mandatum, viginti equites, & è centuria peditum, quam comitatibus infrequentem, secum habebat, circiter septuaginta Letham misit, qui Edicto publice denunciarent (nam Edimburgum jam præsidio tenebatur) Ne quis, terra marive, rebelles comitatibus, armis, aliove quovis bellico apparatu sublevaret: Qui contra fecissent, eisdem, quibus rebelles, pœnis essent obnoxii. Hi, quia, urbanis se copiis impares, sciebant, pedites longiore via, quæ monte (quem Arcturi sedem vulgus appellat) ab urbis conspectu tegitur, equites prope muros, urbis portas, nemine hostium se commovente, transierunt peractis autem, cur Letham venerant, non eadem revertentibus fortuna fuit: pedites enim cum recu-

cusarent, qua venerant, redire, & ut sui & hostium periculum facerent, prope urbis portas, invitis equitibus, una tamen cum eis subjecti mœnibus, transibant, cum repente, duabus portis, in eos facta est eruptio. Initio concursum est satis acriter: oppidani tandem tumultuosi in urbem rejecti, levi quidem cum iactura: sed tamen, ut facilè appareret, inferiores virtute eos esse, etsi numero superarent. Contra Prorex, cum nihil haberet, ad oppidum oppugnandum, parati, nec, instantibus comitiis, ob temporis angustiam, machinæ eò conduci possent, à vi abstinendum ratus, comitia tum extra portam habere, statuit: nam, oppidum cum in longitudinem exprorectum esset, qui muris id primi circumdederunt, magnam ejus partem, extra pomeria, excluderant, ita tamen ut ejus partis habitatoribus civitatis jus integrum servaretur. Illic igitur habita sunt comitia, Iuris peritis interpretantibus, Nihil referre, in qua urbis parte haberentur. In hoc conventu, cum perduelles essent denunciati, principes ferè eorum, qui arcem tenebant, ac hi potissimum, qui, ob conscientiam cædis Regis ac Proregis, judicia fugiebant: rebelles, Ordinum decreto (cujus judicii summa est auctoritas) damnati, ne vulgus, quod ferè à Nobilitatis nutu pendet, ab eis alienaretur, & ipsi, ex ea copia, quæ apud eos erat, comitia coegerunt. Pauci ab eis stabant, quibus jus suffragii erat, è quibus, alii in comitium non venerunt, alii affuerunt quidem, sed, ut spectatores, omnibusque officiis forensibus abstinuerunt: ita, cum nec justus eis suffragatorum esset numerus, nec hi tempore legitimo, aut more majorum, convocati, ut tamen speciem aliquam legitimæ multitudinis haberent, duo Episcopi, aliique nonnulli absentes (quod nunquam antea fando auditum erat) suffragia sua, in ancipitem comitorum eventum, scripta miserunt. Toto hoc tempore, cum arx assidue in procerum conventum majoribus machinis jacularetur, ac sæpe globi ferrei in mediam turbam caderent, neminem tamen aut occiderunt, aut vulnerarunt: damnati in utroque conventu pauci: & utrique comitia, in mensem Augustum, indixerunt, alteri, Sterlinum, alteri, Edimburgum. Soluta conventu, ac neutris alteros laceffentibus, velut in inducias consensum esset, major pars mercenariorum, qui cum Mortonio erant, domos sunt dilapsi. Qui oppidum tenebant, non ignari, quanta esset circa Mortonium infrequentia, simul ignominæ superioris delendæ cupidi, duce natos viginti pedes

tes sclopetarios, equites centum emisere: hi duas machinas æneas campestres secum avexerunt, eo consilio, ut vel oppidulum Dalkethum, ubi tum Mortonius erat, incederent, vel, si id non succederet, metu hostem intra oppidum continerent: atque, ea velut timoris confessione expressa, vulgo se ostentarent. Hi cum in colle adverso sese instructos ostendissent, subito Dalkethi, Ad arma, conclamatum est: Mortoniani statim ducenti pedites, & circiter sexaginta equites, per adversum collem subeuntes, in planitiem demum investiti, contra, ad pugnam parati, steterunt: procurrentibus deinde utrinque jaculatoribus, levi certamine conferto, rebelles, qui, omnia apud hostem se imparata deprehensuros, crediderant, spe sua decepti, retro, quantum integris ordinibus poterant, abeuntes, urbem repetebant: interea, aliis urgentibus, aliis se recipere, cupientibus, ad Cragmillarium arcem, medio fere itinere sitam perventum est. Ibi pauci pedites Mortoniani, qui ab adversa parte arcem occultè transferant, ex insidiis consurgentes, in angustiis viæ subjectæ aciem hostium aggressi, ordinibus solutis, eam in fugam averterunt: qui præsidium, in arce Edimburgensi, agitabant, è superiore loco cernentes, fugam se versus tendere, subsidio miserunt octodecim equites, & triginta pedites, quibus freti hostes, equites Regios (qui, dimidio, pauciores erant) rebellium impetum non sustinentes, non minus trepide, quam paulo ante secuti erant, fuga retro impulerunt. Peditum utrinque operam prope inutilem imber, repente cœlo effusus, fecit: in fuga, ex Mortonianis, cæsi pauci, plures vulnerati, capti circiter viginti sex: cæsum numerus è rebellibus major, captorum minor fuit. Sed fortuita res utriusque partis detrimenta prope æquavit: nam qui, Edimburgo venerant, doliolum fulfurei pulveris secum advexerant: inde milites, festinantes, dum inconsultius depromunt, igne temere injecto, tanta vis flammæ repente erupit, ut equus, qui vasculum vehebat, & peditum præfectus, Iacobus Maluillius, compluresque militum ejus, afflatu fuerint ambusti, ac major pars eorum, intra paucos dies, perierit. Dum hæc, re in neutram partem inclinata circa Edimburgum geruntur, cohors una Scotorum, qui, superioribus annis, in Dania mercede militaverant, cuique præerat Michael Vemius, adolescens nobilis, summa virtute & doctrina, domum reversa, operam suam Regi, oppidanis frustra contendentibus, ut eam ad se pertraherent, obtulit. Hi brevi,

ad suos invisendos, spatio impetrato, dum ad diem dictum conveniunt, certiores fiunt, à rebellibus naves, ad se intercipiendos, instrui harum insidiarum gnarus Mortonius ipse, pro præsentē copia manu armata, nemine conscio, quo duceret, adeo festinanter Letham venit, ut eos conscendentes pene oppresserit: sedecim è moratoribus in ripa, dum scaphas tardius solvunt, capti. In posterum diem, quoniam citius, per æstum Oceani, non poterant, naves paratæ, quæ reliquas persequerentur, aut redeuntes interciperent. Prorex quoque, ea nocte, certior factus, & ipse, postridie summo mane, cum tumultuariis copiis, à sinistro Forthæ littore festinavit, ut rebelles, egressos in terram, invaderet. Sed militum Cimbricorum properatio hos omnes conatus fecit irritos: major enim pars, majorem nacta navem, incolumis transmisit: cæteri, qui minusculam conscenderant, procul à Letha deprehensi, circiter viginti sex, ad arcem sunt deducti. His ita confectis, Prorex Sterlinum revertitur: Mortonius, labore & vigiliis, præterea coli dolore afflictus, Lethæ lecto affixus tenebatur: Drurius Anglus, qui, per tot dies, de induciis inter factiones, egerat, nihil transigere poterat, quod Prorex nulla alia ratione consensurus esset, nisi, quæ per priores inducias loca erant occupata, restituerentur. Cum discessurus esset Anglus, rebelles, velut per ostentationem officii, quicquid habebant virium, cum eo producerunt, rati, decumbente Mortonio, vel timoris confessionem se ab hostibus, numero inferioribus, expressuros: vel, si cum copiis ejus, sine duce, congregarentur, aliquid, in summam rei, profecturos. Mortonius, per stationem equitum certior factus, è lecto statim confurgit, & arma capit, suosque omnes in propinquum colliculum producit, atque instructos tenet, quadringentos fere ab hoste passus. Drurius Anglus inter acies cursitabat, ac utrosque invicem rogabat, ut domos redirent, neu spem rerum componendarum nimis calidis consiliis infringerent: cum, de receptu, consentirent, & id modo controversum, inter eos, esset, utri prius signa converterent, hanc quoque litem Drurius tollere conatus, ab utrisque petiit, ut, cum ipse, stans in medio, inter duas acies, signum dedisset, utrique eodem momento, se reciperent. Mortonius non repugnabat, rebelles contra minabantur, se, nisi sponte discederet, eum cum ignominia pulsuros: ac jam vix contineri poterant, quo minus aciem pro-

moverent. Hoc responso recepto, Mortonius, se Drurio ac Anglis, quos, eo tempore, nolebat offendere, ac suæ moderationis testes libenter habere vellet, satis fecisse, ratus, repente in hostem duxit: equites primi, impetu factò, statim cornua nudant: pedites, attentato tantum certamine, & ipsi terga dederunt. Ibi cum porta vici proximi effuse fugientes capere non posset, complures in angustiis occisi, multi proculcati, multi etiam capti, nemine resistente, præter peditum partem, qui, in cœmeterio proximo, confisi loco, se in ordines receperunt, ac iterum, ad primum hostium impetum, fugerunt. Fuga adeo effusa in urbem fuit, ut, relicta porta, omnes in arcem contenderent: ac nisi hostis, sequens, in prædam intentus fuisset, oppidum neglectum capi potuisset. Ex rebellibus, supra quinquaginta occisi, circiter centum quinquaginta capti: in his, Alexander Humius, leviter faucius, equo labente oppressus: Galvinus Hamiltonius cæsus: Iacobus Culenus, Huntlæi propinquus, peditum ductor, ex armario pauperculæ mulieris, ubi latebram quæsierat, extractus, Letham perducitur: eo conspecto, tantus vulgi clamor exortus est, ut, nisi ejus morte, homines sibi satis fieri non passuri viderentur: is enim, superioribus bellis civilibus, avare & crudeliter latrocinium exercuerat, in Galliis infamem militiam egerat, Regibus Danorum & Suecorum armis contendentibus, cum ab utroque pecuniam, ad militem conducendum, accepisset, utrique operam pollicitus, neutri præstitit: multa facinora fœda patrauerat: tandem (ut dixi) captus, maximo cum plausu, ad supplicium est ductus. Post paucorum dierum quietem, oppidani, refectis viribus, sese in armis ostentarunt: quotidie fere, ex eo, levia certamina conferebantur, varia plerunque fortuna: pro Regiis erat virtus militum, pro rebellibus, locus ad insidias commodus, & arx imminens, ad speculandum, unde omnes exitus hostium conspici poterant: nec fere se committebant certamini, extra quam ex arce tormentis globi ferri adigi possent. Lethæ Prorex se continebat, in omnes eorum egressus intentus, & com meatus maritimos intercipiebat, terrestres omnino excludere, non poterat, propter urbis vastitatem, & vicinorum locorum asperitatem, quorum circuitione, plerunque momenta rerum gerendarum amittebantur. Dum hæc circa urbem geruntur, navis Gallica, quæ nitrum, globos ferreos, tormenta ænea minuscula, & nonnihil pecuniæ ad obfessos

ferbat, capta est: pecunia in stipendium militum erogata est: globi, nitrum, ac pars tormentorum, dum nullo prope comitatu, Sterlinum adverso flumine comportantur, rebelles, re cognita, naviculis in eum usum alio in portu comparatis, ad prædam convolant: capta cum exportare in arcem nequirent, in flumen demergunt. Alia, eisdem fere diebus, capta est navicula, allarum quidem rerum inanis præter literas, & magnifica Regis Galliarum promissa, spemque propinqui auxilii: toto enim superiore biennio, quo bellum per occasiones in Scotia gerebatur, Angliæ Regina Regiæ partis, Galliarum Rex & Angli Papani rebellium animos exigua pecunia, sed magnis pollicitationibus, sustentabant, nec tam studere videbantur Reges, ut sui vincerent, quam ne vincerentur: in id enim necessitatis uterque suos adigi, volebant. Angla, ut Scoti, tædio rerum suarum, in Angliam Regem non inviti mitterent, atque ita toti ab ipsa pendere viderentur. Gallus, ut rebelles Britannodunum & Edimburgum ipsi dederent, iisque præsiidiis, capiti semper ab utroque mari imminentibus, Scotos, vel invitos, haberet obnoxios: Sed Regiæ libertate desperata, & amisso Britanoduno, lentius in causam rebellium incumbibat: id tantum spectabat, ne, Regno seditionibus domesticis exhausto, novum, & non necessarium, unius arcis causa, bellum susciperet: sed, ad præsentem rerum statum, satis abunde rebatur, si non caperetur. Et Scoti certi erant, Regem non dedere Anglis, cum ob antiquas controversias, tum, ob Papanorum Anglorum potentiam, qui, in ejus morte, suarum rerum incolumitatem statuebant: eo enim sublato, Regina Angla non modo videbatur infirrior, cum Regis unius vita spei eorum moram faceret: sed Regina Scotorum totius Insulæ indubitata hæres foret, & quæ, suo matrimonio, Regnum, cui vellet, gratificari posset, &, ad statum Religionis per totam Europam commutandum, maximum momentum afferre. In Aula autem Anglica, versabantur non obscuro homines, qui spem rerum novarum veteribus beneficiis præferrent: sed si, vivo Rege Scotorum, Anglam tollerent, & eorum plærique à secretis Regiæ consiliis, verebantur, ne Scotæ nota omnibus maleficia ejus auctoritatem elevarent, & opes filii auferrent, &, metu tyrannidis, cum Anglis chariorem facerent. Angli rebelles, utrunque, hoc est Regem Scotorum, &

Reginam

Reginam Anglorum, una opera tollere, volebant: & cum res parum, ex sententia, aperte procederet, veneno grassari, statuerunt. Cum in hoc statu res Scotorum essent, utraque eorum factio, ad propinquam comitiorum diem, se comparabant. Rebelles, cum tres modo, supremi Ordinis, suffragatores secum haberent, è quibus, duo procuratores comitiis, Reginæ nomine habendis, præerant: tertius, Alexander Humius, unus esset, qui suffragii jus haberet: & Ecclesiastici ordinis duo Episcopi, alter illo, ante aliquot menses, relegatus per Proregem, deinde statu urbis permutato, cum, sine comiteatu discedere, non auderet, ibi invitus permansit: alter decoctor, accisis bonis, necessitate eo coactus. Iis consentibus, supra ducentos damnati, horum nonnulli adhuc impuberes. Procacissimi enim militum, velut victoria jam parta, patrimonia sibi aliena destinantes, multos innocios & quietos, ideoque, maximæ injuriæ opportunos homines, in numerum proscriptorum referebant. Prorex, Sterlinum profectus, magno procerum concursu, & ipse comitia habuit: circiter triginta, ex pertinacioribus in causa Reginæ damnati: cæteri in spem veniæ dilati. Per procerum absentiam, rebelles, aliquid tentandum, rati, omnes ex urbe copias eduxerunt, &, ad speciem multitudinis augendam, omnes oppidanos, cum majore parte militum, in acie statuerunt, eo consilio, ut, velut, superioribus temporibus, consueverant, leviter laceffendo, Regias copias, Letha elicerent: interea, dum intentos in se hostes distinerent, reliquis longiore itinere occulte circummissis, oppidum præsidio destitutum, per averfam ingressi portam incenderent. Patricius Lindesius Lethæ præerat, homo manu & consilio promptus: is, productis copiis, cum à deprehensis insidiis sibi satis cavisset, suos recta in hostem duxit: & cum, initio, satis acriter dimicatum fuisset, tandem impressione majore facta, rebelles fusi, fugati, &, usque ad oppidi portas, non sine cæde, compulsi: magnus captivorum numerus abductus, sed major pars fuit oppidanorum: Alexander Humius captus, suorum interventu, est liberatus. Vespere, cum Regii, victoria læti, se reciperent, Jacobus Haliburtonus, vir bonus, ac rei militaris peritus, qui omnibus peditum copiis præerat, cum ab agmine suorum, quod cogebat, longiuscule abesset, à turma equitum, cum, dubia luce, cujus partis esset, dignosci non posset, in compito quodam exceptus, in urbem ductus est. Hoc in-

commodo accepto, rebelles animum adjecerunt, ad aliud facinus, ut maioris periculi & audaciæ, ita in spem, si successisset, belli universi patrandi. Nam, cum exploratores comperissent, omnes fere proceres adversæ factionis Sterlini adeo negligenter & solute agere, ut, tanquam in summa pace, in oppido aperto, ne excubias quidem nocturnas haberent, assumptis trecentis peditibus, equitibusque ducentis, eo iter intenderunt: idque quo minus esset molestum peditibus, qui rapim ducebantur, pridie ejus diei omnes rusticorum equos, qui ad mercatum venerant, retinuerunt, & si quos obiter invenerant, dominis abstulerunt. Duces expeditionis ejus erant, Georgius Gordonius, Claudius Hamiltonius, & Valterus Scotus. Eos magnopere confirmabat Georgius Bellus, cohortis peditum signifer, Sterlini natus: is cum omnes aditus & opportuna oppidi loca nosset, ac procerum hospitia haberet descripta, certam spem faciebat, omnia in eorum potestate futura: illi quoque tanta confidentia proficiscebantur, ut jam designarent, quos servarent, quos perderent. Igitur mane diluculo, cum ad oppidum advenissent: omnia adeo neglecta compererunt, ut ne canis quidem eos allatraverit: ita summo silentio ingressi, nemine obvio, in forum penetrant: aditus omnes, qui eo ferebant, armatis obsident, deinde procerum hospitia aggrediuntur, ac cæteri quidem, parvo negotio sunt oppressi. Jacobi Duglassii Mortonii Comitum diversorium unum eismoram præbuit: id cum vi expugnare non possent, ignem subjiciunt: ille, uno aut altero, è ministris, qui strenue aditus tuebantur, cæsis, cum jam omnia fumo & flamma opplerentur, ægre ex incendio sese expediens, Valtero Scoto, affini suo, qui ibi occurrit, se dedit: Prorex quoque, eodem momento, familiaribus segniter eum tuentibus, cum se armis, se prope solus, defendere tentasset, captus abducebatur: Et jam Alexander Glencarniæ, & Hugo Æglentoniæ Comites, adhibitis custodibus, ad exitium servabantur: Claudius enim Hamiltonius suos admonuerat, ut omnes, sine discrimine, proceres adversæ partis, simul ac portas urbis forent egressi, conficerent. Omnibus rebus ita supra spem succedentibus, cum vulgus militum ad prædam discurreret, Ioannes Areskinus, arcis præfectus, qui, viis obsessis, in forum aliquoties frustra prorumpere tentaverat, tandem globum suorum, majusculis sclopetis armatum, suas novas ædes (quæ tum maxime ædificabantur) è quibus in totum forum prospectus erat, occupare jubet:

jubet: hæ enim, ut vacuæ & nondum absolutæ, ab inimicis negligebantur, & Regiis tutum præsidium, unde jaculis hostes peterent, præbebant. Rebelles, ubi imparibus armis, è loco superiore jam occupato, se peti animadverterunt, statim sese in fugam coniecerunt, adeo trepide, ut cum ad arctiorem, quæ ad portam ducit, viam est ventum, alii alios proculcarent: saluti eis fuit, quod rari sequebantur, iis, qui foro eos expulerant, singulis modo, per novarum ædium portulam, quæ sola & semiclausâ in oppidum patebat, exeuntibus, ac è reliquis domibus, paucis, qui intra ædes armati, ad omnes casus parati, stabant, egressis. Ita tota fere multitudo, quæ, pridie illius diei, tam audax facinus susceperat, & tum adeo feliciter prope confecerat, à sedecim hominibus, tanta cum trepidatione & tumultu, ex oppido ejicitur, ut, captivorum omiffa cura, suæ quisque saluti consuleret. In hoc tumultu toto, unus modo (quem nominare sit operæ precium) ex Regiis, Georgius Ruvenus, summæ spei juvenis, dum ferocius, quam tempus poscebat, confertos hostes aggreditur, fuit peremptus: Alexander autem Stuartus Garbanus, cum captus abduceretur, incertum, à suis, an ab hostibus ictus cecidit. In hac tanta, & tam latè fusa, trepidatione, cum qui antea intra sua limina metu continebantur, passim in publicum prorumperent: qui Iacobum Duglassium, & Alexandrum Cunigamium ceperant, cum evadere non possent, se suis captivis dediderunt: Proregem ducebat David Spensius, equitum, inter rebelles, præfectus: cum sciret, insidias vitæ ejus fieri, tam solícite eum tueri satagebat, ut ipse quoque à percussoribus, avidè Proregem petentibus, ictus, eodem illo die, interierit, magno utriusque factionis mœrore: erat enim, omnibus corporis & animi virtutibus, juventutis Scoticæ nulli inferior: nec, post ejus decessum, equitatus hostium quicquam, memoria dignum, gessit: è percussoribus Proregis, duo, cum ad suos evadere non possent, supplicio, quod in deditum sæviissent, affecti: cæteri adeo trepide fugerunt, ut captivi, quos retinebant, passim ab eis dilaberentur. Poterant quidem omnes hostes deleri, si equitatus affuisset, qui tum fugientes sequeretur: sed latrones Teviotici, in primo ingressu oppidi, equos omnes diripuerant. Id eis saluti fuit. Ex utraque parte, fere par cæforum numerus: è Regiis, nemo captivus est abductus: ex altera factione, multi, quorum, plerique, prædæ intenti intra domos, quas diripiebant, deprehensi fuerunt: Prorex, eo

die, ex vulnere decessit. Exequiis, ut in tempore tam turbulento, raptim factis, procerum qui aderant, ad successorem creandum, convenerunt: illi, è suo numero, selegerunt tres, qui iurejurando prius adaecti, se Nobilitatis suffragiis parituros, velut candidati, comitorum eventui permitterentur: hi erant, Gilespicus Cambellus Argatheliæ, Iacobus Duglassius Mortonii, Ioannes Areskinus Marriæ Comites. Omnium suffragia in Areskinum inclinarunt: is nihil prius, quam de oppugnando Edimburgo, egit, ad quam rem exercitus à superiore Prorege fuerat indictus, in Calendas Octobris: sed repentina rerum perturbatio effecit, ut is dies prorogaretur in Idus ejusdem mensis. Ea res magnum attulit, rebus gerendis, impedimentum: quod oppidanis, qui, dies noctesque, in opere erant, spatium, ad munien dum, est datum, & hiems præmatura, noctesque longiores, & cœli, ut in locis frigidis, intemperantia, & difficilior comeatuum apportatio, & apparatus bellici angustia, effecerunt, ut, re infecta, discederetur. Proximis aliquot mensibus, certatum est excursionibus, in neutram fere partem rem inclinantibus: prospectus enim ex arce, liber in omnes partes, efficiebat, ne rebelles vel ad manus venirent, vel præcipitarent in insidias: signo enim è superioribus locis edito, facile admonebantur, ut se reciperent in tempore. Semel tamen, cum omnes equites ac pedites ex oppido se eiecissent, ut paucos è Regiis interciperent, ac acriter simulantibus fugam instarent, ad vexilla cohortium, è valle propinqua emergentium, ab arcis præsidio conspecta, statim signum receptui est datum: itaque rebelles, antequam ad insidiarum locum essent perducti, trepide recipere cœperunt, coque fuga perturbatior fuit, quod, quanquam instantis periculi erant admoniti, tamen, nec unde, nec quantum id esset, suspicari poterant. Equites pauci, qui, ante, fugam simulaverant, eorum tergo adeo institerunt, ut pedites, solutis ordinibus, qua quisque proxime poterat, urbem peterent: multi vulnerati, & capti: in iis, ex præfectis cohortium, & signiferis aliquot. Dum post hæc, res ad urbem lentius geritur, in regionibus, ad Septentrionem versis, clades, hac maxime occasione, accepta est. Duæ erant in illo tractu familiæ, summa potentia & auctoritate, Gordoniorum & Forbosiorum: sed cum Gordonii, summa inter se concordia, viverent, & vicinis aliquot gentibus, Regio permissu, multos annos præfuisent, veteres opes & auctoritatem auxerant: contra, Forbosii, inter

se discordes, suis se viribus assidue conficiebant: sed neutra in alteram (ut qui cognationibus & affinitatibus conjuncti essent) quicquam, multis annis, attentaverant: magisque, occulta æmulatione, quam aperta invidia, laborabant. Erat in familia Forbosiorum Arcturus, homo & ingenio, & manu promptus, & qui, à primis usque discordiarum temporibus, Regem semper secutus erat: is, tum aliquid agitandum, ratus, quo & suum, & gentis nomen illustraret, & partis, quam sequebatur, opes auferet, primum, familiam suam in concordiam redigere, conatus est: id si obtinuisset, nullas, in illis regionibus, opes metuebat. Cum, ad eam rem, dies dictus fuisset, Adamus Gordonius. Comitum Huntlæi frater, omnibus rationibus ad impediendum paratus, propinquis & clientibus occulte admonitis, cum magno eorum numero, ad locum venit: & cum Forbosiorum duo agmina in conspectu haberet, antequam conjungi possent, alterum adortus, Arcturum in procinctu cecidit: eo labente, reliqui fusi & fugati sunt: aliquot viri illustres cæsi: plures capti: reliqui, proximis diebus, metu, ne gravius in captivos sæviretur, nihil ausi. Eum metum auxit domus Alexandri Forbosii, cum uxore prægnante, liberis, & ministris cremata. Frater Arcturi Forbosii, major natu, qui gentis princeps erat, capta & spoliata sua domo, ægre elapsus, in Aulam venit: ibi, quanquam res erat in summa angustia, tamen ei & Nobilibus, ejus sectam secutis, ducenti pedites dati, literis vicina Nobilitate admonita, ut se eis jungeret. Ea cum ad reliquias Forbosiorum, aliquotque familias propinquas sese conjunxisset, à viribus se satis putabat firmam: sed deerat, quem sequeretur, dux, cum juvenes fere essent familiarum principes, ac vix quisquam, inter alios, admodum emereret. Ita, in diversa consilia distracti, Ioannes Kethus, cum quingentis equitibus, domum suam, non longe distantem, discessit: Alexander Forbosius, cum suis clientibus, & peditem centuriis duabus, Abredoniam contendit, ut Adamum Gordonium inde expelleret, & suose itineris reficeret Adamus, certior factus, inimicum cum non adeo multis adventare, suos ex oppido educit, coactis etiam sequi oppidanis, ut speciem majoris multitudinis præberet. Ibi statim in agris oppido proximis acre prælium committitur: pedites Regii pugnandi studio longius Gordonianos secuti, deficiente pulvere sulfureo, nec suorum acie subsidiis firmata, trepida fuga se recipiunt, prementibus maxime sagittariis: non adeo multi è

victis

victis cæsi, quod in noctem pugna erat protracta: capti nonnulli: in iis, Alexander Forbosius, cum se diu pertinaciter, adversus instantes, defendisset. Hic rerum ad Septentriones, successus mirum quam animos rebellium, ad majora aggredienda, erexit. Igitur, in diversa Regni parte, ad Iedburgum opprimendum, animum adjiciunt, oppidulum quidem, more patrio, immunitum, sed fortissimorum civium, & quod, superioribus annis, rebellium conatibus semper fortissime resisterat. Huic oppido vicini erant, Thomas Carus Farnihestius, & Valterus Scotus: hi, præter veteres clientelas, fatis numerosas, sibi adjunxerant tres vicinas regiones, Lidaliam, & Eviam, & Eskiam, semper atrociniis infestas, ac tum, per bellorum civilium licentiam, in longinqua etiam loca libere grassantes. Erant & in ipsa Tevotia, cum, harum regionum contagio, tum ob consuetudinem prædas agendi ex hostico, aliquot magnæ familiæ, furtis & atrociniis infames: nec hi modo, sed quidam, è proximis Anglis, spe prædæ illecti, se conjunxerunt: accersiti præterea Edimburgo cxx. sclopetarii, ex omnibus cohortibus selecti. Iedburgenses quoque, non ignari, se peti, trepidis nunciis, Proregi periculum significant: & levis armaturæ tantum auxilium petunt, nec interea sibi desunt: nam, Valtero Caro Sesfordio, accersito, & militum fatis magno numero è vicinis agris collecto, pro tempore, oppidum muniunt: & Gulielmus Ruvenus, centum viginti sclopetariis & equitibus, partim secum adductis, partim è Marcia vicina collectis, ad Driburgum adesse, nunciatur vtrique parti, eodem fere tempore. Sed rebelles, fatis copiis suis confisi (erant enim ad tria millia hominum) iter, summo mane, ad oppidum intenderant, ut auxiliorum adventum prævenirent: & Ruvenus, id ipsum suspicatus facturos, magno gradu eos consequitur: & postremos levibus excursionibus laceffit. Valterus quoque Carus, adjunctis ad suos oppidanis, recta ad hostes pergit. Id illi conspicati, ne ancipiti prælio dimicarent, se confestim in loca tutiora recipiunt: Latrones, qui spe prædæ, accurrerant, cum oppidum a vi tutum, & Regios, ad dimicandum paratos, cernerent, qua cuique proximum erat, domos abeunt: Rebelles, nihil minus rati, quam hostes aliquid tentaturos, cum clientibus & peditum cohorte se Havicum recipiunt: hanc spem augebat hiems, solito asperior, nivis recens casus, quæ omnia late obtinebat. At Ruvenus, occasione ratus utendum, de tertia vigilia, adeo celeriter agmen

Havicum

Havicum ducit, ut, antequam hostes, de adventu ejus fierent certiores, intra mille passus esset. Havici tanta erat trepidatio, ut nullus consilio relinqueretur locus, prope equites peditesque educti, flumen proximum secuti, in loca tuta se recipere, tentarunt, sed, celeritate sequentium præventi, equites ut in regione nota, se periculo fuga subtrahere: pedites, prædæ relictæ, silvam exiguam in rupe, flumini propinqua, occupant: ibi ab equitibus undique inclusi, nec peditum adventum expectare ausi, ad unum se dedunt. Hi cum alia prævertenda essent, nec tam vehementi hieme, circumduci possent, fide accepta, se ad diem redituros, sine armis incolumes dimissi, pauci, obsidum nomine, pro cæteris retenti. Reversos, Kircadius levibus commentis promissa eludens, ad diem statutum adesse vetuit: reliquum Hiemis, & proximum Ver totum levibus præliis extractum, in quibus pauci cadebant, sed rebellium, quam Regionum plures: Rebelles enim, in collibus urbi propinquis, cum rei bene gerendæ occasionem captarent vix inito plerunque certamine, in urbem refugiebant. Frequentes interim, de concordia inter factiones facienda, legationes ex Anglia venerunt: sed frustra. Nam Anglia, etsi Regiæ parti magis favebat, tamen, pacem ita facere, cupiebat, ut utranque factionem sibi obnoxiam redderet. Franci, in exulis Reginæ causam proni, pacem impediebant, & magnis pollicitationibus eos retinebant, ne bellum omitterent. Tantum autem pecuniæ mittebat, quantum satis videbatur, in præsentia, non ad rem gerendam, sed ad spem fovendam, semperque aliqua ejus portio a portantibus prærodebatur. Inter hæc, aliquot menses, levibus incursionibus, nec, ad summam rei quicquam facientibus, transacti. Nec in aliis regni partibus à direptionibus, & incendiis cessabatur: Adamus Gordonius, coacta manu, in Anguliam ingressus; domum Duglassii Glembevii obsedit: at ubi, eum abesse, sensit, in ea, quæ relictæ erant, ferro & igne, crudeliter sæviit: tantamque formidinem Taodunanis incussit, ut illi, è vicinis Fisæ locis, præsidia advocarent: eis enim Gordonius infensissimus erat, quod, egregia in Regias partes fide & constantia, perseverassent: Blakenessum à custode Hamiltoniis proditum: Ea arx navigationem inter Letham, & Sterlinum sustulit: Prorex molas omnes, circa Edimburgum, confregit, Nobilium ædes vicinas præsidii occupavit, omnesque ad urbem aditus occlusit. Multi utrin-

ti utrinque intercepti. Archibaldus Duglassius, è familiaribus Mortonii unus, ad suspicionem captus, quem, præter reliquam vitæ fœditatem, literæ apud eum deprehensæ, &, postquam captus fuerat, ultro citroque ad rebelles missæ & remissæ, coarguebant, & re, & consilio, & pecuniæ, & armorum transmissione, eos juviffe.

RERUM ET VERBORUM,
PRÆCIPUE MEMORABILIUM,
QUÆ HISCE XX. LIBRIS CONTINENTUR, INDEX locupletissimus.

<i>A</i>		<i>Adulatio adolescentium pestis</i>
A Breconum arx	23	366
Adredonia fl. Salmonum piscatu nobilis	20	<i>Æbuda insula</i> 23
Abrenethea, & Abrinca	19	<i>Ægidius Edimburgensium tutelaris Deus</i> 569
Abrenethium 17. vetus Pictorum regia	19. 164	115
Abria regio 20. ejus esymon 20. 136		<i>Æmoda insula</i> 23
Abridica insula	26	<i>Æneia</i> 19. <i>Æneia unde nomen habeat</i> 167
Abthanus magistratus nomen 212.		<i>Aera.</i> 15
Achajus Scotorum rex	161	<i>Æstiones Britannicè loquutos esse</i> 51
Achnarra insula	27	<i>Ab Ætio Britanni auxilium petunt.</i> 140
Acho, rex Norvegia, cum navibus ad Acram applicat 238		<i>Afulla insula</i> 33
Acmoda insula	23	<i>Agnes Ketha, comitis Martialis filia Iacobo Moravio nubit</i> 611
Adami insula	32	<i>Agathyrsi corpora pingebant</i> 55
Adamus Huntlaus à Moravio captus	620	<i>Agnorum insula</i> 32
Ado Viennensis corrigitur	87	<i>Aidanus Scotorum rex</i> 154
Adrianus è Gallis in Britanniam transit 110, 111. ejus vallum ibid.		<i>Ainia regio</i> 21
		<i>Alanus Lornensis fratrem captivum tenet</i> 412
		<i>Albana.</i>

I N D E X.

- Albanactus Bruti filius* 44 ab hoc Albani dicti *ibid.*
- Albinich Scoti vocantur* 11
- Albium in insula, nomen Britannia retinet* 1, ejus etymon 11
- Album non modo coloris, sed altitudinis nomen esse* 11, 12. inde derivata multa, ut *Albingaunum, Albula, Albici, Albis, & similia* *ibid.*
- Alexander I. Scotorum rex* 216. cur *Acer* cognominatus 217:
- Alexander II.* 232
- Alexander III.* 236. ei *Margarita Henrici filia desponsata* 236, moritur 240
- Alexander Albinus, Iacobi III. frater* 412. captus ab *Anglis* postea dimissus 415. in arcem *Edimburgensem* raptus, post astu elapsus, ad *Anglum* venit 426, 427. *Anglum* ut arma capiat, sollicitat 431. à suis revocatus summa imperii ad eum defertur 432. *Iacobum fratrem* in liberam regni possessionem restituit 433. moritur in *Gallia* 436
- Alexander Alexandri Albini filius* *ibid.*
- Alexander Bodius Iohannem Kennethum* vulnerat 414. accusatus in *ius* venit 419. ac capite luit *ibid.*
- Alexander Brusius Balliolo sese dedit* 285
- Alexander Buchania comes Roberti II. nothus* 308
- Alexandri Cambelli Dominicanani exitus memorabilis* 595, 596:
- Alexander Cunigamius casus* 439
- Alexander Cunigamius religioni puriori addictis subsidio venit* 575. captus capientem capit 745
- Alexander Elfinstonius in pugna casus* 466
- Alexander Forbosius Gracinam Bodiam uxorem ducit* 446
- Alexander Forbosius ab Adamo Gordonio captus* 747
- Alexander Glencarnia comes, exilio multatur* 627. dux in exercitu regio 676
- Alexander Gordonius comitem Crafordia superat* 391
- Alexander Humius suos ex pugna ad Fluidonem, integros reducit* 466. magna ejus auctoritas 469. ab *Heburno* apud proregem accusatur 474. in *Angliam* secedit 475. bona ejus sisco adjudicata 476 capite luit 477
- Alexander Humius pro Iacobo VI. rege puero jurat* 669. regii exercitus dux 676. vulneratus 677. à pollicitationibus ad regina partes desicit 702. arx ejus ab *Anglis* capta & spoliata 715 in rebellium comitiis princeps 760. captus ac suorum interventu liberatus 743
- Alexander Haliburtonus multis acceptis vulneribus moritur* 588
- Alexander Levistonius, regni administrationi prefectus* 362. reginam in custodiam tradit

I N D E X.

<i>tradit</i> 367. <i>Rex illi veluti è manibus ereptus</i> 368, 369.	<i>Ambianensis episcopus in Scotia</i> 595. <i>crudelitas</i> 596
<i>Cancellarium sibi reconciliat</i> 369. <i>ad ius vocatus, in custodiam relegatus</i> 379	<i>Amicus amicum prodit</i> 333. <i>ab amico illata injuria graves</i> 314
<i>Alexander Guliel. Levisstonii filius captus</i> 726	<i>Amici paterni non negligendi</i> 101, 107.
<i>Alexander Insulanus latronum manum colligit.</i> 343	<i>Amicitia principum longinquorum, quàm propinquorum, tutior</i> 485
<i>Alexander Lindeus Alexandrum Ogilvium vincit</i> 377	<i>Andreas Apostolus, Scotorum tutelaris Deus</i> 213
<i>Alexander Macrorius, latronum dux, supplicio affectus</i> 343	<i>Andreas Berkelaius, proditoris accusatus capite luit</i> 271
<i>Alexander Marria comes, Alexandri filius</i> 334, 351.	<i>Andreas cogn. Britannus à Thoma Havario casus</i> 460
<i>Alexander Ramisus rei militaris gloria clarus</i> 299. <i>eum nec opinantem Duglassius fauciat</i> 300, 301	<i>Andreas Carus patris mortem ulciscitur</i> 458
<i>Alexandri Ramisæ in occupanda arce Britannod. alacritas</i> 725	<i>Andreas Formanus multis beneficiis ecclesiasticis cumulatus</i> 472. <i>ab Heburno apud proregem accusatus</i> 474. <i>in custodiam datus</i> 484
<i>Alexander Stuartus Garlianus occisus</i> 745	<i>Andreas Moravius Bussi sororis filius prorex</i> 285. <i>ab Anglis captus</i> 286. <i>pecuniarè redemptus</i> 290. <i>in fide constans</i> 295. <i>moritur</i> 297
<i>Alexander Setonius Bervicum mittitur</i> 286. <i>desperatis subsidiis urbem Anglo dedit</i> 290	<i>Andreas Rothusia comes exilio multatus</i> 626, 627
<i>Alexander Stuartus cum Norvegia rege congregatur</i> 238	<i>Andreas Silvius classis Scotica præfectus</i> 441. <i>Anglos prælio navali vincit</i> 442. <i>et mox iterum</i> 443
<i>Alfridus Northumbria rex</i> 158	<i>Andreas Stuartus, cancellarius</i> 418. <i>ejus in sententia dicenda libertas</i> 624. <i>in pugna vulneratus</i> 676
<i>Alisa.</i> 25	<i>Angliam quatuor flumina dividunt</i> 13
<i>Alpa, pro Alba, Sabini</i> 12	<i>Anglia reges pontificis beneficiarii</i>
<i>Alpes unde dicta</i> 12	
<i>Alpinus Scotorum rex</i> 163. <i>casus à Pictis</i> 164	
<i>Altissiodorus urbs Gallia</i> 69	
<i>Amberkelethus Scotorum rex</i> 158	

I N D E X.

- ciarii* 233
Anglus pacem cum Scoto affinitate confirmat 427 *pacta de nuptiis irrita facit* 433
Angli quomodo dicantur toti Britannia imperassa 176
exercitus 60000 *hominum* 273 *Angli milites Gallis minus rapaces* 314. à *Scoto auxilium aduersus regem suum petunt* 396. *Scotorum liberatores* 601. *Scotis regia cadis vindicibus subsidio veniunt* 713. *regis & proregis cadis conscios aggrediuntur* 715. *rebelles reginam Elizabetham ac Scotorum regem una opera tollere cupiunt* 742
Angusia 19
Angusianus Scotorum rex 124
Annandia regio; ab Annando 14, 136.
Anna Momorancio Gusianorum potentia merito suspecta 567
Anselmus Normanius Cantuaria archiepiscopus 214
Antonius Darsius praefectus, occiditur 479
Apoceanita 11
Apostasia à Deo punita 145
Arania insula 25
Arboraria insula 26
Arcibaldus. Duglassius 286. *prorex creatur* 288. *ab Anglis casus* 289
Arcibaldi Duglassia comitis cogn. Austeri cum Georgio Dumbario inimicitia 326. *obit* 327. *cui succedit Arcibaldus filius, captus* 328. *liberatus* 330. *iterum captus ac dimissus* 331. *à Delfino in Gallia dux Turonensis appellatus* 338. *casus ibid.*
Arcibaldi Duglassii potentia 362. *in loquendo libertas* 365. *ejus ad proceres oratio* 428. *captus* 434. *recte momenti rex non parer* 463. *Iacobi IV. viduam uxorem ducit* 469. *ab Heburno accusatur* 474. *Edimburgum occupat* 480. *in Galliam relegatus* 481. *in Scotiam per Angliam redit* 488. *ab uxore oppugnatur ibid.* *regis & regni custos eligitur ibid.* *ei aqua & igni interdictum* 497. *in Angliam exulatum abit* 498. *post 15. exilii annum in Scotiam redit* 516, 517. *ad sedandam controversiam veniens ab Hamiltonio retinetur* 524. *factum memorabile* 529. *proregi suadet, ut cardinali relicto, cum proceribus Scotorum sua consilia communicet* 530. *Anglos superat* 532
Archiepiscopus Fani Andrea & Abredonia in custodiam dati 488
Arcturus Vterii filius ex adulterio 146. *Brittonum rex ibid.* *Saxones vincit* 148
Arcturo Henrici Angli filio, Hispaniarum filia collocata 451, 454
Arcturus Forbosius casus 747
Ardan ridir, id est, alta equi-

I N D E X.

<i>tis insula</i>	29	<i>pestis adultores</i> 455. <i>Aula</i>	
<i>Ardua insula</i>	26	<i>Gallica encomium</i>	609
<i>Ardiescara insula</i>	27	<i>Avona insula, & ejus ety-</i>	
<i>Aremorici, seu Armorici</i>	10	<i>mon</i>	26
<i>Argadus prorex</i> 113. <i>accusatus</i>		<i>Aurelius Ambrosius</i> 142. <i>ejus</i>	
<i>poenam deprecatur</i>	113	<i>origo</i>	<i>ibid.</i>
<i>Argathelia</i>	18	<i>Avus lacus</i> 18. <i>item flumen</i>	
<i>Arii corpora pingebant</i>	55	<i>ibid.</i>	
<i>Arrogantia potentia comes</i>			
	417		
<i>Asclepiodotus Allectum inter-</i>			
<i>emit</i>	122	<i>Badenacha regio</i>	20
<i>Askerma insula</i>	30	<i>Balenarum copia in Leogo</i>	33
<i>Affentatio opulencia comes</i>	384	<i>Baltia insula</i>	39
<i>Affentatorum aulicorum sup-</i>		<i>Bardi qui ?</i>	58, 41
<i>plicium</i>	430	<i>Barneraia insula</i>	32
<i>Astrologicarum predictionum</i>		<i>Barodunum unde dictum</i>	167
<i>studii aulici addicti</i>	423	<i>Baronia</i>	15
<i>Assyla insula</i>	32	<i>Barra insula</i>	30
<i>Athelstanus Anglus adversus</i>		<i>Bas Alpin, locus ubi Alpinus</i>	
<i>Pictos</i> 162. <i>Athelstani va-</i>		<i>castus</i>	164
<i>dum</i>	<i>ibid.</i>	<i>Bassianus legatus in Britan-</i>	
<i>Athelstanus Eduardi Angli</i>		<i>niis</i>	122
<i>nothus Danos & Scotos bel-</i>		<i>Bassineti, alias monachi pisces</i>	
<i>lo superat</i>	175	<i>visi</i>	171
<i>Athircus Scotorum rex</i>	117	<i>Bataavorum classis Dantisco re-</i>	
<i>Atholia regio fertilis</i> 19. <i>male-</i>		<i>dicens ab Alexandro Marria</i>	
<i>ficarum mulierum ferax</i>		<i>comite spoliata</i>	351
	361	<i>Beathia insula</i>	27
<i>Attacotta</i>	57	<i>Beatrix, Iacobo Duglassio ma-</i>	
<i>Auctoritas ut bonis artibus</i>		<i>rito suo relicto, à rege ve-</i>	
<i>comparatur, ita malis amit-</i>		<i>niam petit</i> 395. <i>Ioanni A-</i>	
<i>titur</i>	663	<i>tholio, regis fratri uterino</i>	
<i>Aven & Avon quid signifi-</i>		<i>collocatur</i>	<i>ibid.</i>
<i>cent</i>	71	<i>Bei quid significet</i>	22
<i>Avennus</i>	15	<i>Belgio equites ab Anglo exci-</i>	
<i>Augustinus quidam mona-</i>		<i>ti</i>	273
<i>chus, setotius Britannia ar-</i>		<i>Bellach insula</i>	26
<i>chiepiscopum edit</i> 154.		<i>Belli sacri pratextu Romanen-</i>	
<i>in Aula utile honesto p'erun-</i>		<i>ses argento simpliciores e-</i>	
<i>que praponitur</i> 332. <i>Aula</i>		<i>mungunt</i>	239, 240
		<i>Belnavah insula</i>	26
		<i>Belus</i>	

I N D E X

<i>Cames arx</i>	26	<i>Christi natalis prophanatio</i>	
<i>Cambrus Bruti filius</i>	44. ab		148
<i>hoc Cambri dicti</i>	ibid.	<i>Christiani fœdere juncti ad-</i>	
<i>Camus Danus à Scotis casus</i>		<i>versus Danos</i>	173
	198	<i>Christiernus Danus cum tota</i>	
<i>Cana insula</i>	27	<i>stirpe regno exactus</i>	730
<i>Canna insula</i>	29	<i>Chualsa insula</i>	39
<i>Cantera promontorium</i>	26	<i>Cialinus à Scotis casus</i>	154
<i>Cantiera</i>	18	<i>Cimbri Gallis & Germanis la-</i>	
<i>Cantium</i>	83	<i>trones dicti</i>	78
<i>Capravia insula</i>	26	<i>Clacmanana prefectura</i>	19
<i>Caraja insula</i>	26	<i>Clarentia dux in Gallia à Sco-</i>	
<i>Caralia oppidum</i>	19	<i>ris casus</i>	337
<i>Caratacus Scotorum rex</i>	106	<i>Claudianus flu.</i>	14
<i>Cariçta</i>	15. 23	<i>Claudiani versus, à Iosepho</i>	
<i>Carolus Delfinus à Scotis auxi-</i>		<i>Scaligero emendatus</i>	77
<i>lium petit</i>	336	<i>Cnapdalia</i>	18
<i>Caroli Burgundi mors</i>	425. hic	<i>Cocburni saltus</i>	14
<i>tyrannidis fundamenta jecit</i>		<i>Cœnobium D. Columbi</i>	28
	440	<i>Coila</i>	14. 15
<i>Caroli V. ad Scot. de affinitate</i>		<i>Coilus Brittonum rex</i>	96. à
<i>jungenda legati</i>	504. mater	<i>Scotis casus</i>	96
<i>cur perpetua custodia tradi-</i>		<i>Colca genus avis</i>	34
<i>ta</i>	730	<i>Colla insula</i>	29
<i>Carolus Cusius cardinalis, re-</i>		<i>Colmanus episcopus</i>	156
<i>gni Scotia curator</i>	558	<i>Colwanfa insula</i>	27
<i>Carron flumen</i>	15	<i>Columbaria insula</i>	27. Colum-
<i>Carausius Romanus Britan-</i>		<i>bi insula</i>	32
<i>nias sibi occupat</i>	122	<i>Colrossiana prefectura</i>	19
<i>Carautii fratris scelere Findo-</i>		<i>Columba auctoritas</i>	152
<i>chus rex occiditur</i>	120	<i>Colurna insula</i>	27
<i>Cassivellauni</i>	83	<i>Comes stabuli</i>	337
<i>Cathanesia regio</i>	22. ejus ety-	<i>Comes Rothusius in custodiam</i>	
<i>mon</i>	136	<i>datum</i>	534
<i>Cella Scotis priscis templa di-</i>		<i>Commodus imperator in Bri-</i>	
<i>cuntur</i>	123	<i>tannia</i>	115
<i>Celestinus pont. Rom. Palladi-</i>		<i>Conanus pacem suadens, à Bri-</i>	
<i>um in Scotiam mittit</i>	141	<i>tannis seditiosè confossus</i>	
<i>Celtiberi à Celtis</i>	52		138
<i>Christiana religio in Scotia pro-</i>		<i>Conarus Scotorum rex</i>	111.
<i>moventur</i>	122, 136, 141	<i>particeps conjurationis in</i>	
		<i>patrem</i>	

I N D E X

<i>patrem ibid. in custodia vi-</i>	<i>Crea flu.</i>	14
<i>tam finit</i> 114	<i>Crepitaculis equi territi</i>	307
<i>Congallus I. Scotorum rex</i> 143	<i>Cressingamius à Scotis casus</i>	
<i>Congallus II. Scotorum rex</i> 152		252
<i>sacerdotes ditat</i> 153	<i>Crocus Gallus legatus regina</i>	
<i>Congallus III. Scotorum rex</i>	<i>nuptias cum Bothuelio im-</i>	
162	<i>probat</i>	653
<i>Conscientia sceleris animum</i>	<i>Crudeles crudelis manet exitus</i>	
<i>quietum esse non finit</i> 191		165
<i>Constantinus Chlorus</i> 129 à	<i>Crudelitatis exemplum</i>	330
<i>Brittonibus dux electus</i> 139	<i>Crulinga</i>	30
<i>Britannorum rex</i> 139	<i>Culbrenina insula</i>	26
<i>Constantinus I. Scotorum rex</i>	<i>Culdei monachorum genus</i> 123	
142	<i>Dei cultores</i>	176
<i>Constantinus II. Scotorum rex</i>	<i>Culenus Scotorum rex</i> 180. in-	
169. <i>disciplinam publicam</i>	<i>cestus</i>	181
<i>instaurat</i> <i>ibid.</i>	<i>Culrossia unde dicta</i>	167
<i>Constantinus III. 174. fœdus</i>	<i>Cumbra insula major & minor</i>	
<i>cum Danis init ibid. magi-</i>		26
<i>stratum egerat</i> 176	<i>Cumbri, Cumri</i>	77
<i>Constantinus IIII. cogn. Cal-</i>	<i>Cuminiorum factio potens</i> 236	
<i>vus</i> 192	<i>Cunicularia insula</i> 26. 30 Si-	
<i>Constantiensis concilii decre-</i>	<i>grama appellata</i>	32
<i>tum perjuris opportunum</i> 519	<i>Cunigamia</i> 14. <i>ejus etymon</i>	
<i>Corbredus I. Scotorum Rex</i> 107		167
<i>Corbredus II. cognom. Galdus</i>	<i>Cunigamii ab Hamilt. supera-</i>	
108. <i>primus signa cum Ro-</i>	<i>ti</i>	527
<i>manis consulit</i> 108	<i>Cupiditas insatiabilis</i>	329
<i>Corilus</i> 19	<i>Cuprum oppid.</i>	19
<i>Cornavii</i> 22		
<i>Cornovallia</i> 23	D	
<i>Cornovallia unde deducta</i> 62	<i>Dalkethum</i>	49
<i>Covalia</i> 18	<i>Dalreudini unde appellati Sco-</i>	
<i>Cracoviaca oppid.</i> 37	<i>ti</i>	100
<i>Crafordia comes Duglassiorum</i>	<i>Dani Angliam ingrediuntur</i>	
<i>partes sequitur</i> 388. à <i>rege</i>	71. <i>adversus Scotos</i> 170, 177	
<i>in gratiam receptus</i> 393	185. <i>ad Loncartem vicum</i>	
<i>Crathilinthus Scotorum rex</i>	<i>fusi</i> 187. <i>astu victi</i> 204	
121	<i>Dania rex cum legato Scotia</i>	
<i>Crathilinthus avum trucidat,</i>	<i>transfigit de insulis circa Sco-</i>	
188	<i>tiam</i>	418

I N D E X.

<i>Dardanus Scotorum rex</i>	107	<i>piscopus, cœnobio à Gallo-</i>	
<i>David I. Scotorum rex virtu-</i>		<i>rum rege donatus</i>	557
<i>tibus insignis</i>	218	<i>Davidis Rixii cantoris cum</i>	
<i>David II. Scotorum rex inun-</i>		<i>Maria Scot. familiaritas</i>	623. & deinceps usque ad
<i>gitur</i>	280		633.
<i>in Galliam puer</i>		<i>David Spensius occisus</i>	745
<i>adhuc mittitur</i>	285	<i>Deidonum</i>	19
<i>reditus</i>		<i>Delatores ab Eveno institui</i>	101
<i>in Scotiam</i>	300		
<i>in pralio cap-</i>		<i>Dera</i>	26
<i>ptus</i>	302	<i>Dessus copiarum Galliearum</i>	
<i>pretio redemptus</i>	304	<i>in Scotia dux</i>	550. à Gallo
		<i>revocatus</i>	554
<i>David Cuminius rei Scotica</i>		<i>Dera flu. 13. 14. vulgo Dea</i>	20.
<i>ab Anglo proficitur</i>	292	<i>Deucalidonium mare</i>	24
<i>in</i>		<i>Diana oraculum à monacho</i>	
<i>Brussi verba jurare cogitur</i>	293.	<i>fictum</i>	45
<i>bonam Anglorum for-</i>		<i>pro Dicaledones, Duncalco-</i>	
<i>tunam sequitur</i>	294	<i>nes videri legendum apud</i>	
<i>pro re-</i>		<i>Marcellinum</i>	58
<i>ge ab Anglo in Scotia relin-</i>		<i>Dionethus se regem Brittonum</i>	
<i>quitur, 295 casus</i>	ibid:	<i>edit</i>	133
<i>David, Roberti III. filius à gu-</i>		<i>Diploma regium cum ignomi-</i>	
<i>bernatore patruo suo, in car-</i>		<i>nia per vicos tractum</i>	390
<i>cerere inclusus, fame perit</i>	330	<i>Domus magister</i>	436
<i>David Betonius cardinalis te-</i>		<i>Dona</i>	20
<i>stamentarius</i>	514.	<i>Donachi sinus</i>	22
<i>prorex e-</i>		<i>Donaldus I. Scotorum rex</i>	115
<i>ligitur, ac fraude detecta,</i>		<i>primus Christianos ritus re-</i>	
<i>honore dejicitur</i>	517.	<i>cepit</i>	115
<i>in cu-</i>		<i>Donaldus II. Scotorum rex</i>	120
<i>stodia</i>	ibid.	<i>Donaldus III. insulanus Scoto-</i>	
<i>ruinam ecclesia</i>		<i>rum rex</i>	ibid.
<i>Papana imminentem aver-</i>		<i>Donaldus IV. sive Doneval-</i>	
<i>tere conatur</i>	518	<i>duus Scotorum rex</i>	156
<i>bolo quem</i>		<i>Donaldus V. Kennethi frater</i>	
<i>spe devorarat, se fraudatum</i>		<i>Scotorum rex</i>	168
<i>dolet</i>	523	<i>Donaldus VI. Constantini II.</i>	
<i>Levinium inani</i>		<i>filius</i>	
<i>spe lætat</i>	522		
<i>à Mongome-</i>			
<i>rio graviter arguitur</i>	534		
<i>in</i>			
<i>Christianos savitia</i>	ibid:		
<i>fi-</i>			
<i>liam filio Crafordia comitis</i>			
<i>despondit</i>	541		
<i>in sua arce</i>			
<i>necatur</i>	542		
<i>David Duglassius cum Guliel-</i>			
<i>mo fratre capite poenas luit</i>	373		
<i>David Strato crematus</i>	505		
<i>David Hamiltonius Evangelii</i>			
<i>causam defendit</i>	536		
<i>David Panitarius, Rossiensis e-</i>			

<i>filius</i>	174		167
<i>Donaldus V II. Scotorum rex</i>		<i>Dumchonel insula</i>	26
202.		<i>Duncanus Scotorum rex</i>	216
<i>Donaldus Banus se regem Æ-</i>		<i>Duncanus Marria comes, pro-</i>	
<i>budarum vocat</i>	160	<i>rex 282. in pralio occisus</i>	
<i>Donaldus V III. Banus</i>	215		284.
<i>Donaldus Balocus Alexan-</i>		<i>Duncanus Stuartus pradonum,</i>	
<i>drum, & Alanum Stuartus</i>		<i>dux</i>	324
<i>superat 345. pœnas luit 346</i>		<i>Duncaledonium pro Deucale-</i>	
<i>Donaldus Æbudarum regulus,</i>		<i>donium legendum videri a-</i>	
<i>Rossia comes cum Duglassio</i>		<i>puđ Ptolemaum</i>	58
<i>adversus regem 394. ab u-</i>		<i>Dunclades</i>	19
<i>xore relictus 395. de pace o-</i>		<i>Dunedinum priscis Scotis, E-</i>	
<i>ratores mittit 396. rege</i>		<i>dimburgum recentioribus</i>	167
<i>mortuo se regem insularum</i>		<i>Dunotrum</i>	20
<i>pronunciat</i>	412	<i>Duni Pacis</i>	16. 117
<i>Donald. Monrous laudatur</i>		<i>Dunis Bei, al. Duncans Bei, pro-</i>	
	23. 33	<i>montorium</i>	22
<i>Donaldus arcis prefectus Duf-</i>		<i>à D V N O inchoantia vel desi-</i>	
<i>sum regem jugulat 180. par-</i>		<i>nentia locorum nomina</i>	66
<i>ricidii pœnas luit</i>	181	<i>Dunus flumen</i>	15
<i>Dongallus Scotorum rex</i>	162	<i>à D V R declinata locorum quo-</i>	
<i>Dongardus Scotorum rex</i>	141	<i>rundam nomina 68. Dureta</i>	
<i>Dornadilla Scotorum rex</i>	98		69
<i>Drinacha insula</i>	27	<i>Dursus Scotorum rex 101. vo-</i>	
<i>Druidum sacerdotium</i>	57	<i>luptatibus deditus ibid. nobi-</i>	
<i>Drum Albin</i>	18	<i>litem ad cœnam vocatam,</i>	
<i>Druskenus Pictorum rex 164</i>		<i>inopinantem occidit</i>	102
<i>cum omni nobilitate casus</i>		<i>Durstus à Pictis rex creatur</i>	
	165	<i>. 129. in pugna casus</i>	134
<i>Ducum nomina quando in Sco-</i>			
<i>tiam in vecta.</i>	326		
<i>Duffa insula</i>	26		
<i>Duffus Scotorum rex</i>	178	<i>Ebriosis capitali supplicio mul-</i>	
<i>jugulatur</i>	180	<i>tati</i>	171
<i>Duglassus flu.</i>	15	<i>Ecclesia insula</i>	26
<i>Duglassia</i>	136	<i>Ecclesiasticorum in reges im-</i>	
<i>Duglassii potentia intolerabi-</i>		<i>perium 233. avaritia 234</i>	
<i>lis 375, 382 & deinceps eo-</i>		<i>potentiam suam minui no-</i>	
<i>rum vires fracta</i>	495	<i>lunt 237. potentia regibus</i>	
<i>Dumbarum 14 unde dictum</i>		<i>formidabilis 239. regna admi-</i>	
		<i>nistrant</i>	

I N D E X.

nistrant 241. illis fructuum portio adimitur	611	Eduardi V I. Anglia regis mors	559
Ecclesia status miser de Ecclesiarum Scotticarum libertate controversia	421 416	Eduardus Brussius in Hibernia rex appellatus	267
Ederus à nutrice servatur	104	Eduardus Balliolus in astuario Fortha cum numerosa classe	267
Scotorum rex creatur	105	Scotos in acie vincit	282.
Egdarus in Angliam redit	210	regnum init ibid. in Angli verba jurat	287
Scotorum rex	216	Eduardi Angli filius suppositivus	446
Edimburgum 14. unde dictum	167	Educatio aulica qualis	602
Edinum	167		609
Edimburgenses Angl. exules & Hamil. in urbem recipere nolunt	712	Egfridus Northumbria rex 157. à Piëtis concisus	ibid.
Edmundus Anglorum rex, Milcolumbum Cumbria & Vestmaria donat	177	Egga insula	29
Eduardus I. Anglorum rex	240	Eglisa insula	39
Scotiam sua ditionis facere conatur 246. bello superatos Scotos in fidem jurare cogit 256. monumenta omnia aufert ibid. moritur	261	Eisdalsa insula	26
	261	Elbevii Marchio cum regina in Scotia	601
Eduardus II. Angl. Eduardo patri succedit 261. à filio & uxore in carcerem conjectus, ibique mortuus	272	Eligaa oppidum	22
Eduardus III. Anglorum rex pacem facit cum Scotis	277	Elizabetha Anglia regina Scottis reigionis vera vindictibus auxilia mittit	590. ad Maria Scot. legatos gravissima responsio 604. ejus ad proregem de conventu publico differendo litera 678. item altera qua proregis victoria cursum interrumpunt 679. ex prorege causas expulsa regina ob cadem mariti cognoscit 684. literas ad Scotia proceres mittit de regina recipienda 698. Havarti in eam conjuratio detecta 701
Balliolum in fidem recipit	287.	exules Anglos à Scotis sibi tradi petit	707
in Alexandri Setonii filios servitia	288	Ennerlutea oppidum	21
Eduardus Eboracensis se regem Anglia edit	401	Ennerlutea, & Ennernessa emporia duo	105
Eduardus IIII. Anglus pacem init cum Scotis	427.		
decedit	434.		
hic tyrannidis fundamenta jecit	440		
			Eorsa

I N D E X.

<i>Eorsa insula</i>	28	<i>Eubonia insula</i>	25
<i>Episcopatus sex in Scotia</i>	213	<i>Evenus I. Scotorum rex</i>	102
<i>ad sex priores quatuor alii</i>		<i>Evenus II. Scotorum rex</i>	104
<i>adjecti, ac proventibus annuis ditati</i>	218	<i>Evenus III. Scotorum rex</i>	106
<i>Episcopi apud Scotos priscos</i>		<i>obscœnitate insignis</i>	ibid.
<i>quales 167. pollicitationib. corrupti, iusiurandum violant</i>	220	<i>Eugenus seu Evenus Scotorum rex</i>	125. à Romanis casus 126
<i>Episcopus Cathanesis oculis & lingua privatus</i>	231. alter crematus 235	<i>Eugenius II. rex Scotorum</i>	134
<i>Episcopo Caledoniorum duce Angli in Forta casti</i>	266	<i>Eugenius III. Congalli frater, Scotorum rex</i>	151
<i>Episcopi Caledoniorum laus</i>	481	<i>Eugenius IIII. Aidani frater, Scotorum rex</i>	155
<i>Episcopi Dulnensis copia</i>	320	<i>Eugenius V. Scotorum rex</i>	157
<i>Episcopus Menevensis ab Anglo ad Scorum missus</i>	505	<i>Eugenius VI.</i>	158
<i>Episcopus Orcadum gratiam aulicam veritati prafert</i>	653	<i>Eugenius VII. Regum res gestas memoria mandari curat</i>	159
<i>Equorum insula</i>	33. 29	<i>Eugenius VIII. 159, in cœtu procerum interfectus</i>	160
<i>Era insula</i>	27. 32	<i>Evia regio ab Evo flu. 14.</i>	136
<i>Ergahelia potius, quam Argathelia</i>	18	<i>Evisaja insula</i>	32
<i>Erica lectis consciendis commoda</i>	24	<i>Evonia arx</i>	21
<i>Ericæa insula</i>	26	<i>Excommunicatio injusta, excommunicatum non movet</i>	270
<i>Eriscaja insula</i>	31	<i>Exilium servitute tolerabilius</i>	129
<i>Esca flu. 13. inde Escia regio</i>	14		
<i>Esca Australis 19. Septentrionalis</i>	ibid.	F	
<i>Etfinus Scotorum rex</i>	159	<i>Fabilia insula</i>	32
<i>Ethelfridus Northumbria rex avarus</i>	153	<i>Falangama insula</i>	27
<i>Ethodius I. Scotorum rex</i>	114	<i>Fames feroces spiritus frangit</i>	137
<i>à fidicine poctu in cubiculo occisus</i>	114	<i>Fanum Andrea quod, & reguli</i>	19. 167
<i>Ethodius</i>	115	<i>Fara insula</i>	38
<i>Ethus Scotorum rex</i>	171	<i>Faresiorum familia fere extincta</i>	532
<i>Eu insula</i>	32		

<i>Fernella jussu Kennethus occi-</i>	<i>Findochus Scotorum rex</i>	119
<i>sus</i>	<i>Finelaus episcopus malorum</i>	192
<i>Feraja insula</i>	<i>consiliorum auctor</i>	31 341
<i>Ferchardus I. Scotorum rex</i>	<i>Finis lacus, à Fino fluvio, di-</i>	
155. <i>malitiosè factiones in-</i>	<i>ctus</i>	18
<i>ter nobiles alit, ibid. mortem</i>	<i>Finnanus Scotorum rex</i>	101
<i>ipse sibi consciscit.</i>	<i>Fiola insula</i>	156 26
<i>Ferchardus II. Scotorum rex</i>	<i>Fisci procuratores legem ini-</i>	
<i>nefariè uxorem jugulat, fi-</i>	<i>quissimam defendunt</i>	111
<i>liabus abutitur</i>	<i>Fisci commoda, incommoda</i>	151. 352. 391
<i>Feredethus Pictorum rex</i>	<i>Flada insula</i>	25. 27. 30.
<i>Ferelaja insula</i>	<i>è Flandria omnis generis o-</i>	
<i>Fergusius Scotorum rex I.</i>	<i>pifices in Scotiam vocati</i>	349
<i>moritur</i>	<i>Flata insula</i>	38
<i>Fergusius II puer adhuc cum</i>	<i>Flavana insula</i>	32
<i>parentibus in Scandiam na-</i>	<i>Faciales contra jus interfecti</i>	226
<i>vigio fugit 130. Rex crea-</i>	<i>Fordunum</i>	20
<i>tur 131. in pugna casus 134</i>	<i>Forestia</i>	19
<i>laus, ibid. jure secundum re-</i>	<i>Fortba</i>	14
<i>gni Scotorum conditorem</i>	<i>Fortuna inconstantis exem-</i>	
<i>posse appellari</i>	<i>plum</i>	379. 421
<i>ibid.</i>	<i>Fotlara insula</i>	39
<i>Fergusius III. rex 159 moritur</i>	<i>Franciscus Gallorum R. Angli</i>	
<i>veneno ab uxore dato</i>	<i>opera ex Hispanorum mani-</i>	
<i>160</i>	<i>bus, in libertatem restitutus</i>	504. Levinium in Scotiam
<i>Feritharis Scotorum rex</i>	<i>mittit</i>	520. à Levinio alie-
<i>97</i>	<i>natus</i>	525. Mongomerium
<i>Ferlegus Fergusii filius ibi ad-</i>	<i>in Scotiam mittit</i>	533
<i>versus patrum conspirat</i>	<i>Franciscus II. Gallus Labrof-</i>	
<i>98.</i>	<i>sum in Scotiam mittit</i>	583
<i>Fethelmachus Scotorum rex</i>	<i>nuptiæ cum Maria Scota</i>	567. in Gufianorum mani-
<i>124.</i>	<i>bus</i>	597. mors
<i>Fides hominum erga sceleratos</i>	<i>598</i>	
<i>fluxa 104, 106, 118. mili-</i>	<i>Franciscus Guffia dux, regni</i>	
<i>tibus sacrosancta 320. hære-</i>	<i>Scotia curator</i>	558. Papanæ
<i>tico, ut ajunt, non servanda</i>	<i>factionis dux decretus</i>	601
<i>576</i>		626
<i>à Fidicine Ethodius rex occi-</i>		
<i>ditur 114. item alterius fi-</i>		
<i>dicinis opera Fethelmachus</i>		
<i>124.</i>		
<i>Fifa regio, à Fife dicta</i>		
<i>167</i>		
<i>Fincormachus Scotorum rex</i>		
<i>122</i>		

I N D E X.

<i>Franciscanorum mendicantium opulentiâ</i>	574	<i>novant</i>	342. quantum possunt largitionibus Scotorum cum Anglis fœdus impediunt 485. Vercam artem oppugnant 486. Galli milites Edimburgi præfectum ingressu prohibentem cum filio & civibus aliquot occidunt 553. vetus secum fœdus renovari, novum cum Angliæ solvi volunt 600. eorum cum Britannis communitio 63. cum Scotis fœdus antiquum 247. renovatum 271. superbia contumeliosa Scotorum animos à studio Gallica factionis avertit 590 consilia de tyrannide stabilienda 595
<i>Fudaja insula</i>	31		
G			
<i>G, litera Gallis familiaris loco V</i>	62	<i>Gallica navis cum munitionibus rebellibus missa, à regis capitur</i>	742
<i>Gald, Gael, Galle</i>	63	<i>Gallicam linguam à Britannica olim non multo fuisse diversam</i>	59
<i>Galdus, Corbredi cognomen tum</i>	108	<i>Gallovid præscis Scotis Gallum significat</i>	15
<i>Galeatius Sfortia à patruo interemptus</i>	689	<i>Gallovidia</i>	40. quando ita appellata 136
<i>Galfridus Monumetensis rerum Britannicarum scriptor</i>	9.	<i>Galo cardinalis legatus Rom. pont. in Angliâ</i>	233
<i>Gallia facies misera</i>	598	<i>Scotis sacris interdicit</i>	ibid.
<i>Gallus Scotis regina factionis auxilia promittit</i>	714 & deinceps. Scotis rebellibus auxilium promittit 742. qua spe hoc fecerit ibid.	749	<i>Galvinus Duglassius Fani Andrea archiepiscopus appellatus</i>
<i>Gallorum origo</i>	47. à Massiliensibus Græcis characteres literarum acceperunt	40	<i>conjectus</i>
<i>Gallos longe lateque fines suos propagasse, & de eorum institutis quadam</i>	50, & 57	<i>Garnardus Pictorum rex</i>	158
<i>Gallis cum Scotis amicitia quando primum inita</i>	161	<i>Garva insula tres</i>	26
<i>Scotis suppetias ferunt</i>	311	<i>Garvellan insula</i>	32
<i>eorum petitio iniqua</i>	313	<i>Garulanga</i>	31
<i>milites subsidiarii in Scotia à solita rapacitate temperare non possunt</i>	314. ex eorum amicitia quid fructus Scotis redeat	323. à Scotis auxilium petunt	336. fœdus re-
		<i>Gathelus princeps Scotica gentis con-</i>	

I N D E X.

<i>is conditor à quibusdam fin-</i>	<i>Moravium conscius</i> 619.
<i>gitur</i> 48	<i>perduellionis danmatur</i> 621
<i>Geldri Anglis subsidio veniunt</i>	<i>à regna priori dignitati re-</i>
294	<i>stitutus</i> 622. <i>è principibus</i>
<i>Geloni corpora pingebant</i> 55	<i>factionis regina</i> 665
<i>Genistaria insula</i> 26	<i>Georgius Lessius, Rothusia co-</i>
<i>Georgius Buchananus, sopitis</i>	<i>mes, legatus in Galliam mis-</i>
<i>custodibus per cubiculi fene-</i>	<i>sus</i> 566. <i>ibique veneno, ut</i>
<i>stram evadit</i> 509. <i>legatus</i>	<i>fama est, extinctus</i> 567
<i>cum aliis in Angliam mis-</i>	<i>Georgii Ruveni mors</i> 745
<i>sus</i> 680	<i>Georgius Saphocardius Euan-</i>
<i>Georgius comitis Duglassia fra-</i>	<i>geli concionator</i> 536. <i>cardi-</i>
<i>ter, Ormundia comes crea-</i>	<i>nali mortem prannunciat,</i>
<i>tus</i> 380. <i>copiis adversus Ang-</i>	<i>dein igne crematur</i> 540
<i>lum proficitur</i> 382. <i>hostis</i>	<i>Germanorum fabulosa origo</i>
<i>denunciatus</i> 391. <i>capite</i>	<i>47. in origine sua gentis scri-</i>
<i>luit</i> 394	<i>benda ingenui</i> 41
<i>Georgius Duglassius Angusia</i>	<i>Germanica classis ad Hibernia</i>
<i>comes</i> 396. <i>facinus memo-</i>	<i>latus appellit</i> 94
<i>rabile</i> 403. <i>regina matri ad-</i>	<i>Gerlochi insula</i> 30
<i>versatur ibid. vox indigna</i>	<i>Gerlochus sinus</i> 18
492	<i>Gerfa insula</i> 38
<i>Georgius Duglassius proregis</i>	<i>Gervico</i> 23
<i>frater natus minimus</i> 673.	<i>Gessoriaci</i> 10
<i>reginam è custodia liberat</i>	<i>Getini, & Geta</i> 51
<i>ibid.</i>	<i>Geta corpora pingebant</i> 55
<i>Georgius Dumbarius, Marcia</i>	<i>Gethus Picctorum rex</i> 99
<i>comes Davidi, Roberti re-</i>	<i>Geurastilla insula</i> 26
<i>gis filio filiam despondit</i>	<i>Gigaia insula</i> 26, 31
<i>326. Hostis denunciatus</i>	<i>Gilbertus Kennedus Jacobi Du-</i>
<i>327. Duglassium in pugna</i>	<i>glassii jussu interemptus</i>
<i>capit</i> 328. <i>placato guberna-</i>	<i>493. vir magni animi</i> 492.
<i>tore in Scotiam redit</i> 333 <i>suo</i>	<i>in servanda fide, constantia</i>
<i>se patrimonio spoliari à Rege</i>	519
<i>queritur.</i> 352	<i>Gilbertus Kennedus Cassilissa</i>
<i>Georgius Gordonius cum exer-</i>	<i>comes legatus in Galliam</i>
<i>citu adversus Anglum mis-</i>	<i>missus</i> 566. <i>ibique decedit</i>
<i>sus</i> 512. <i>regis in cum odium</i>	<i>non sine suspitione veneni</i>
<i>513. accusatus, ac multatus</i>	567
<i>560. ad res turbandas inten-</i>	<i>Gilbertus filius cum judex in</i>
<i>tus</i> 602. <i>conspirationis in</i>	<i>Bothuelii causa legeretur,</i>
	<i>sefe</i>

I N D E X.

<i>fese excusat</i>	649	<i>Gothunnos, qui & Gothini</i>	
<i>Gilbertus Kennedus proregi</i>			51
<i>fratrem obsidem dat</i>	719	<i>Gremus Eugenio tutor datus</i>	
<i>Gildas cccc. annos post Tacitum</i>	40, 144	<i>134. Doctores Christianorum institutorum in Scotiam</i>	
<i>Gilchristius uxorem, regis sororem, adulterii compertam occidit</i>	230. in gratiam redit	<i>revocat</i>	136
<i>Gilespicus Gambellus auctor instauranda religionis</i>	575.	<i>Graio summum imperium commissum adversus Gallos in Scotia</i>	594
<i>minacibus literis à regente revocatur</i>	577	<i>Gramius mons</i>	18
<i>Gilespicus Argathelia comes exilio multatus</i>	626. levitas	<i>Gratianus Britannia imperium invadit</i>	129
<i>662. scelerum regina conscrus.</i>	672.	<i>Gravisa insula</i>	38
<i>Regina exercitui praeest</i>	676.	<i>Gregorius Scotorum rex, ac res ejus praclarè gesta</i>	171
<i>se regni subditum profiteri recusat</i>	691.	<i>Gressa insula</i>	27
<i>à prorege in gratiam recipitur</i>	692.	<i>Grevanus flu.</i>	15
<i>auctoritas magna</i>	710.	<i>Gria insula</i>	32
<i>ab obsidione arcis re infecta discedit</i>	716	<i>Grisinus in pralio casus</i>	153
		<i>Grimus Scotorum rex</i>	194
		<i>Gruinorta insula</i>	33
		<i>Guidi</i>	16, 116
		<i>Gulielmus Scotorum rex</i>	227.
		<i>ab Anglis captus</i>	229.
		<i>ad suos redit</i>	ibid.
<i>Gillus nothus, Scotorum rex</i>	103.	<i>Gulielmus Crichtonius cancellarius, à regina, erepto rege filio, deceptus</i>	363.
<i>in Hiberniam fugit.</i>	104	<i>regem in silva prehensum ad suos ducit</i>	368.
		<i>ad jus vocatus venire non audet,</i>	
<i>Gillinsa insula</i>	32.	<i>390. obsessus regi sese dedit, ac pristina dignitati restituitur</i>	377, 387
<i>Glasnea</i>	14		395
<i>Glassa insula</i>	29	<i>Gulielmi Crichtonii cades</i>	555
<i>Glotta flu.</i>	14		
<i>Glottia</i>	136.	<i>Gulielmus Duglassius in Eduardi verba jurare recusat</i>	249.
<i>Glottiana</i>	14, 15	<i>Alexandri Ramisaurum inhumaniter tractat</i>	300.
<i>Gomatra insula</i>	28		ab Ar-
<i>Goranus Scotorum rex</i>	144.		
<i>suorum fraude extinctus</i>	151		
<i>Gorea</i>	19		
<i>Gorlois nefariè ab Uterio interimitur</i>	146		
<i>Gorropius notatur</i>	10		

- ab Arcibaldi filio interfectus* 303
Gulielmus Duglassius, Arcibaldi Gallovidiani filius 314. *ei quamvis notho rex Ægidiam filiam collocat* *ibid.* *Dantisci per sicarios occiditur* 323
Gulielmus Duglassius Arcibaldo patri succedit 366. *ab adulatoribus corruptus* *ibid.* *Edimburgum à cancellario pellectus, pœnas capite luit* 373.
Gulielmus Duglassius, Iacobi Crassi fil. patri filiam ducit 374. *obsequio regem suum facit, ac eo modo patruelium mortem ulciscitur* 375. *Romam proficiscitur* 385. *abfens accusatus, procurator ejus caussa cadit* *ibid.* *reverfus prorex declaratur* 386. *tandem à rege confossus* 390
Gulielmus Duglassius ut Moravii fratris mors vindicetur, petit 707
Gulielmus Drurius, eques Anglus, clam rebellibus favet 716.
Gulielmus episc. Dumblanensis in Galliam missus, ut reginam excuset de precipitatis nuptiis 633
Gulielmus Gramus, regis custodia proficitur 412
Gulielmus Humius capite luit 477.
Gulielmus Kethus ab Anglis captus 568
Gulielmus Kircadius Grangianus classi adversus Bothue- lium praefectus 671. *dolo Matellanum captivum è manibus Alex. Humii in arcem ducit*, 701. *ad partes Hamiltoniorum pertractus*, 711. *captivos regina factionis principes dimittit.* 712. *machinas aneas Proregi dare recusat* 718
Gulielmus Levistonius in Galliam cum regina proficiscitur 551
Gulielmus Malmesburiensis, Britannicarum rerum scriptor 9
Gulielmus Matellanus in Angliam auxilii petendi caussa missus 588. *se à Gallis subducit* 596. *summo ingenio adolescens* 611. *Regina rebus favet* 671. *factiosus* 680. 682. *perfidia* 682. *captus* 701 *dimittitur* 706 *notarum rerum studiosus* 710
Gulielmus Moravicus Tilibardinus proregi iratus 672
Gulielmus Silius supplicio affectus 269
Guliel. Sinclarus cancellarius 386.
Gulielmus Seussius archidiaconus Astrologia studiis nobilis 423. *Episcopatum obtinet* 424.
Gulielmus Stuartus Abredonia episcopus, legatus in Galliam missus 505
Gulielmus Taichia comes, dux in exercitu regio 676
Gulielmus Vallas à tumultuaria tur-

I N D E X.

via turba prorex appellatur	Herea insula	31
250. Cressinghamium vincit 252. patria devotus 253	Haveskera insula	ibid.
256. à familiari suo proditus Eduardi jussu laniatus	Harverera insula	32
258	Haura major & minor inf.	39
Gunna insula 29	Hea insula	32
Gusianorum in nuptiis Maria cum Delfino accelerandis studium 566. potentia nimia suspecta ibid. Scotos peculiare sua familia regnum destinant 595. Iacobum Moravium è medio tollere conantur 615	Hebrida insula	23
H	Hector Boethius 13. reprehenditur 22, 77, 81.	
Habrera parva & magna insula 33	Hellisaih insula	31
Hadina vulgo Hadintona 14	Helscher Vetularum	ibid.
Haretico fides non servanda 576	Hengisto piratarum duci agri in Britannia à Vortigerno attribuit 140	
Haja insula 31	Henricus Stephani filius, Anglia rex, belli occasiones quaerit 224. ejus beneficiarium se Milcolumbus fatetur ibid.	
Hajus cum duobus filiis pro patria pugnat 187	Henricus IV. Anglorum rex 326.	
Hajorum nomen prope deletum 285	Henricus V. Angl. fil. in Scotorum agros excursiones facit 333. patri Henrico succedit 335. Iacobum Scotorum regem secum in Galliam ducit 338.	
Hakerfeta insula 31	Henricus VI. Anglorum rex, nobilitate spreta, novos homines extollit 397. conjuratio in eum ibid. ab Eboracensi regulo captus, & Londinum ductus 400. in Scotiam profugit 401. commissio cum Eduardo pralio, victus 402. occulte in Angliam rediens, captus 403	
Hamiltoniorum familia origo 270	Henricus VII. interempto à suis Ricardo succedit 435 foedus perpetuum cum Scotis facere cupit ibid. filiam Margaritam Iacobo IIII. collocat 454. Turnacum obsidens 3	
Hamiltonius partes Duglassiorum relinquit 394		
Hamiltonii reginam è custodia liberare volunt 672 in pugna victi & quidam capti 676 conjurationi in Moravium subscribunt 704. arx eorum capta 716. Pasleti turrim occupant 721		
Haraja insula 33		
Haraldus Cathanesia comes crudelitatis pœnas luit 231		

I N D E X.

<i>sidenti bellum à Scoto denunciat</i>	460.	<i>responsum</i>	
<i>rege dignum</i>	470		
<i>Henricus VIII. Duglassios exules restitui petit</i>	502.	<i>per leratum Gallum pacem petit</i>	<i>ibid. libellos religionis dogmata continentes ad Iacobum mittit</i>
	505.	<i>de jure gentium à Scotis violato conquestus ad bellum separat</i>	524.
		<i>paçti fœderis fidem à Scotis repetit</i>	544
<i>Henricus Gallus Germanos pedites in Scotiam mittit</i>	550	<i>arte proregem de gradu dejicit</i>	556.
		<i>imperii ferendis Scotos assuescere per regentem conatur,</i>	562.
		<i>à Scotis petunt ut Anglis bellum inferant</i>	<i>ibid. Nuptias Regina cum Delfino maturat.</i>
		<i>566</i>	
		<i>in Gufianorum potestati</i>	567
<i>Henrici Percii cum Iacobo Duglassio certamen</i>			317
<i>Henricus Percius minor Scotos superat</i>	328.	<i>adversus suum regem conspirat</i>	330
<i>Henricus Stuartus ex Anglia in Scotiam venit</i>	624.	<i>Dux Rothefajus ac Rossia comes à Regina Scot. appellatus</i>	625
		<i>Eam uxorem ducit</i>	626
		<i>ab ea vilipenditur</i>	629.
		<i>Davidem Rizium interimendum curat</i>	633.
		<i>ei venenum datum</i>	639.
		<i>misere strangulatur</i>	643.
		<i>vestes ac suppellex ejus à Regina interfecto-ribus data</i>	647.
		<i>quaestio de morte</i>	
		<i>eius habetur</i>	646
<i>Hermodraja insula</i>			32
<i>Hethlandia insula</i>			38
<i>Hibernicum calum mite</i>			1
<i>in Hiberniam missa Gallorum colonia</i>	53.	<i>solum temperatum</i>	<i>ibid. descriptio è Solino</i>
			78
<i>Hiberni Scoti pacem à Romano legato petunt</i>	128.	<i>in Gallovidiam irrumpunt</i>	173
		<i>à Gregorio rege superantur</i>	<i>ibid.</i>
<i>Hirta insula</i>			31
<i>Hispani occidentale Britannia- latus colnerunt</i>			53
<i>Hispania exterorum injuriis obnoxia</i>			94
<i>Historiographorum adulanti- um ingenium</i>			48
<i>Hoja promontorium</i>			22
<i>Hoja insula</i>			32, 38
<i>Holma planicies herbida</i>			37
<i>Hominum efferatorum inter se certamen</i>			325
<i>Honnega insula</i>			39
<i>Horestia</i>			19
<i>Hostes non contemnendi</i>	175		
	285.	<i>eorum subita liberalitas metuenda</i>	485
<i>Hulmena insula</i>			32
<i>Humber flu.</i>			13
<i>Humilis insula</i>			26
<i>Hunilai à Iacobo Moravio fusi, ac capti</i>			620

I

Iacobus Roberti III. filius, dum in Galliam cogitat ab Anglis captus

331. *ejus in Scotiam reditus*

340. *fœdus*

- eum Gallis renovat* 342.
Latronum duces junct 343
 346. *ei geminati* 347
Jacobus II. Scotorum rex 362
in arcula à matre ex arce
exportatus 362. *à Cancellario*
prehensus Edimburgum
ductus 368. *Mariam ducis*
Gel'ria filiam ducit 384
Guil. Duglassium occidit 390
ab Anglis legato suppositio
deceptus 397. *mors* 398
Jacobus III. Scotorum rex 400
Margaritam Dani regis F.
uxorem petii 417. *Astrologi-*
cis predictionibus ac vene-
ficis mulieribus deditus, 425
in tyrannum degenerat, ibid.
Nobiles ulcisci cupiens, eos
inter se committere conatur
 437 *occisus* 439
Jacobus IIII 441. *exercitum in*
Angliam ducit 449, 451.
Margaritam Henrici Angli
filiam ducit 454. *profusio* 455
Anglo bellum denunciat
 460. *in sententia pertinacia*
 463. *cum Anglis congressus*
 465. *de morte ejus fama*
dubia 465
Jacobus V. 469. *regni admini-*
strationem suscipit 487. *in*
Duglassiorum potestatem
cum matre venit 489. *sefe*
in libertatem vindicat 495
Duglassiorum factioni in-
sensus 498. *sefe adversus*
Anglum parat 502. *in Gal-*
licam quam Anglicam a-
micitiam pronior 507. *Mag-*
dalenam Francisci filiam
uxorem ducit 508. *nobili-*
tatem ut imbellem accusat
 513. *moritur* 514
Jacobi VI natalis 635. *eum*
mater in Bothuelii potesta-
tem tradere conatur 660
regnum init 669
Jacobi Abrenethii medendi pe-
ritia 639
Jacobus Arania comes, Jacobi
filius è Gallia rediens, reli-
gionis vindicibus se adjun-
git 582. *Mariam sororem*
adit 598. *Missam admitti*
agrè fert 606. *Marria &*
& mox Moravia comes 611.
Huntilaanos proditoribus
confisos egregio strategemate
superat 620. *Bothuelium*
accusat 624. *Regina ei exitum*
maturat, ibid. exilio
multatus 626. *in gratiam*
redit 640 *falso à parricidis*
accusatus, 643. sua vit-
ta timens, ex aula in Gal-
liam proficiscitur. 660 inde
reversus, Prorex eligitur
 668. *constantia* 672. *Regi-*
na exercitum superat, 677
curfus victoria ejus ab Eli-
zabetha Angla interru' pitur
 679. *in Angliam profectus*
ut libertatis vindices purget
 680. 683. *in suos lenitas*
 702. *in rebus adversis vir-*
tus & constantia ibid. ab
Hamiltonio globulo plumbeo
ictus paulo post moritur 705
Jacobus Balsurius archi Edim-
burgensi à regina prefectus
eam sua potestatis facit 661

I N D E X.

667. turbarum auctor 701
*Jacobus Carus ab Anglis hasta
transfixus* 457
*Jacobus Culenus captus, scele-
rum pœnas luit* 741
*Jacobus Duglassius cum Brus-
sio se jungit* 260. *cum ma-
gnis copiis in Anglia* 273
*Jacobus Crassus Duglassiis de-
functis in jus comitatus suc-
cedit* 373
*Jacobus I. Duglassius Eufemi-
am Roberti II. filiam ducit*
306. *ejus cum Henrico Per-
cio monomachia* 317. *forti-
ter pugnando occumbit* 319
*Jacobus, Gulielmo Duglassio
fratre sublato, comes appel-
latus* 390. *regem perfidia
accusat* 391. *hostis denun-
ciatus ibid. fratris viduam
ducit* 392. *à suis desertus*
393
*Jacobus Mortonii comes pro-
Iacobo VI. rege jurat* 669
*impendio privato reip. con-
sultat* 670. *regii exercitus
adversus reginam dux* 676
*in Angliam cum prorege pro-
ficiscitur* 680. *legatus in
Angliam missus* 721. *cum
hoste congregandi alacritas*
738. *captus capientem ca-
pit* 745
*Jacobus Gramus electus episco-
pus* 415
Jacobus Haliburtonus captus
743
*Jacobus Hamiltonius, comes
Arania, classis prefectus* 456
à prorege descit 476. *in au-
lam redit ibid. Rector deli-
gitur absente Prorege* 479
*Arcibalâum Duglassium è
Gallia reversum oppugnat*
486. *Iacobo R. invisus* 507
prorex eligitur 517. *senten-
tiam suam de religionis ca-
pitibus controversis mutare
cogitur* 522. *fugatur pessima*
529. *vanitas & inconstantia*
546. *avaritia corruptus*
551. *magistratu se abdicans,
dux Castellerotius appella-
tur* 558. *religionis vindi-
cibus se adjungit* 582. *exilio
multatus* 626. *Reginam li-
berare cupit* 671. *arx ejus
capta & è suppellectili Iacob.
V. aliquid repertum* 678. *in
Galliam secedit* 686. *rever-
sus Scotia gubernationem ut
Moravius sibi cedat frustra
ab Elisabetha petit.* 686. *à
Regina exule regni vicarius
factus* 691. *in custodiam
datus* 692. *arx ejus capta
ac in ea supellex Iacobi V.
reperta,* 716
*Jacobus Hamiltonius, ex ar-
chiepiscopi Fani Andrea so-
rore natus, ex insidiis Mora-
vium globulo plumbeo petit*
705
*Jacobus Hamiltonius, nothus,
comitis Arania frater, judex
adversus Lutheranos electus*
511. *supplicio affectus* 511
*Jacobus Heburnus, Bothuelia
comes, in custodiam datus*
499. *in Angliam & Gal-
liam relegatus* 508. *Levi-
nia*

I N D E X.

<i>nia comitis rivalis</i> 522. à	<i>solum vertere cogitur</i> 379
<i>Gallia à regina revocatur</i>	<i>Jacobus Stuartus regina frater</i>
624. <i>cum ea consuetudo</i>	<i>Anglos pedem referre cogit</i>
<i>parum honesta.</i> 637. <i>ejus</i>	552. <i>instauranda relig. au-</i>
<i>opera Rex strangulatur</i> 643.	<i>tor</i> 575. <i>minacibus literis à</i>
<i>elegans in eum scomma</i>	<i>regente vocatur</i> 577
648. <i>in quaestione de Regis</i>	<i>Jacobus Sandelandius eques</i>
<i>morte reus simul & accusa-</i>	<i>adversus latrones missus</i>
<i>tor, ibid. Regina nuptias</i>	499. <i>postulata eorum qui</i>
<i>ambit</i> 650. <i>eam sed simula-</i>	<i>puriozem Religionem am-</i>
<i>tè rapit</i> 651. <i>cum uxore</i>	<i>plectebantur, Regina matri</i>
<i>divortium facit</i> 651. <i>Regi-</i>	<i>exponit, 570. à Scotis in Gal-</i>
<i>nam ducit</i> 653. <i>jactantia</i>	<i>liam missus</i> 597. <i>à Gustanis</i>
664. <i>fuga sibi consulit, 665</i>	<i>objurgatus</i> 598
<i>piraticam exercet</i> 667, 670.	<i>Idola Perthi dejecta</i> 574
<i>captus & in vincula conje-</i>	<i>lerna, qua Hibernia</i> 70, 136
<i>ctus, moritur</i> 671	<i>Iernus lacus</i> 18
<i>Jacobus Kennedus, archiepisc.</i>	<i>Ierna flu.</i> <i>ibid.</i>
<i>Duglassiorum adversarius</i>	<i>Iffurta insula</i> 32
376. <i>Boni episcopi officio fun-</i>	<i>Igernem Vterius stuprat</i> 146
<i>ctus</i> 393. <i>regina matris fa-</i>	<i>Illa insula</i> 26
<i>ctionem improbat</i> 403. <i>O-</i>	<i>Imerga insula</i> 27
<i>ratio de cura publici mulie-</i>	<i>Impostores egregii</i> 397, 500, 446
<i>ribus non mandanda</i> 405	<i>Inducia violata</i> 326, 332, 382,
<i>laus ejus</i> 413. <i>mors</i> 415	369
<i>Jacobi Levestonii mors</i> 379	<i>Induciarum inter regentem &</i>
<i>Jacobus Mordaci filius Britan-</i>	<i>religionis vindices conditio-</i>
<i>nodunum cremat</i> 341	<i>nes</i> 581
<i>Jacobus Macgillus legatus, cum</i>	<i>Indulfus Scotorum rex</i> 177
<i>aliis in Angliam missus</i> 721	<i>nimia Indulgentia mali caus-</i>
680	<i>sa</i> 702
<i>Jacobus Moravia comes regni</i>	<i>Insula figura humana</i> 27
<i>vicarius</i> 499, 502. <i>in Gal-</i>	<i>Insularum qua Scotiam cin-</i>
<i>liam missus</i> 505	<i>gunt ordines</i> 23
<i>Jacobus Moravius cum regina</i>	<i>Insulani lucro addicti</i> 36. <i>sa-</i>
<i>& Bothuelio conjurare re-</i>	<i>lubritas & etatis longinqui-</i>
<i>cusat</i> 659. <i>cum Bothuelio</i>	<i>tas</i> 39. <i>ad omnes motus pa-</i>
<i>singulari certamine decer-</i>	<i>rati</i> 202
<i>nere cupit</i> 664	<i>Insulanorum occidentalium do-</i>
<i>Jacobus Stuartus Ioannam Ia-</i>	<i>mi belliq. vivendi ratio</i> 24.
<i>cobi I. uxorem ducit</i> 367.	<i>& deinceps.</i>

I N D E X.

<i>Inundatio Tai fluminis</i>	232	<i>expellit</i>	744
<i>Ioannis insula</i>	27	<i>Ioannes Armistrangius larro-</i>	
<i>Ioannis Ballioli genealogia</i>	242	<i>num princeps pœnas luit</i>	499
<i>regni quam fama honesta</i>		<i>Ioannes Atholia comes Beatri-</i>	
<i>avidior</i>	243.	<i>cem ducit 395. cum uxore</i>	
<i>regnum-</i>		<i>captus</i>	413
<i>que dedit</i>	249.	<i>Ioannes Buchania comes, gu-</i>	
<i>culpam suam</i>		<i>bernatoris filius, Gallia re-</i>	
<i>fatetur</i>	273	<i>gis filio subsidio venit</i>	336
<i>Ioannes Annius pœta, pœticè</i>		<i>comes stabuli creatur</i>	337
<i>de origine Britannorum scri-</i>		<i>casus</i>	338
<i>bit</i>	45	<i>Ioannes Cuminius Northum-</i>	
<i>Ioannes Anglus Pontificis bene-</i>		<i>briam populatur</i>	250.
<i>ficiarius</i>	233.	<i>pro-</i>	
<i>à monacho ve-</i>		<i>rex creatus</i>	254.
<i>veno necatus</i>	<i>ibid.</i>	<i>adversus</i>	
<i>Ioannes Alexandri Albini fi-</i>		<i>Anglos victoria</i>	254.
<i>lius</i>	436.	<i>in Ro-</i>	
<i>prorex declaratur</i>		<i>bertum Brussium perfidia</i>	257
<i>473. reginam matrem in</i>		<i>Ioannes Caricta comes, Roberti</i>	
<i>suam potestatem redigit</i>	475	<i>II nothus</i>	308
<i>in Galliam proficiscitur</i>	478	<i>Ioannes Cocburnus à Bothuelio</i>	
<i>inde in Scotiam</i>	481.	<i>vulneratus</i>	587
<i>iterum</i>		<i>Ioannes Cunigamius Britan-</i>	
<i>in Galliam</i>	482.	<i>nod. arcem occupat</i>	723
<i>inde in</i>		<i>Ioannes comitis Duglassia fra-</i>	
<i>Scotiam cum magna classe</i>		<i>ter, Baluania Baro vocatus</i>	
<i>483. Vercam arcem oppu-</i>		<i>380. hostis denunciatus</i>	391
<i>gnat</i>	486	<i>Ioannes Fordoni Scotichroni-</i>	
<i>Ioannes Areskinus legatus in</i>		<i>con</i>	142
<i>Galliam missus</i>	505.	<i>Ioannes Forbosius damnatus,</i>	
<i>regina</i>		<i>capite luit</i>	508
<i>factionis</i>	549.	<i>Ioannes Flaminius arcis Bri-</i>	
<i>ei arcis Edim-</i>		<i>tannod. regina pœfectus</i>	
<i>burgensis custodia credita</i>		<i>723 fugit</i>	725
<i>660. legatus in Galliam</i>		<i>Ioannes Flaminius Bogallius</i>	
<i>missus</i>	568	<i>captus</i>	726
<i>Ioannes Areskinus, Dunensis</i>		<i>Ioannes Herosius eques à Du-</i>	
<i>Comarchus, puriori religio-</i>		<i>glassius immerito suspensus</i>	388
<i>ni addictus</i>	571.	<i>Ioannes Hepburnus, potens &</i>	
<i>à regente</i>		<i>factiosus</i>	470.
<i>sibi cavet</i>	574.	<i>simultatum</i>	
<i>Veteri jure</i>		<i>cum Humiis initium</i>	<i>ibid.</i>
<i>Marria comes</i>	611.	<i>animum proregis sibi concil-</i>	
<i>arcem</i>		<i>iat</i>	
<i>Edimburgensem ab eo Regi-</i>			
<i>na petit</i>	646.		
<i>Iacobo VI pue-</i>			
<i>ro cavere cupit</i>	660.		
<i>hosti-</i>			
<i>bus invitis Edimburgum ve-</i>			
<i>nit</i>	714.		
<i>Prorex creatur</i>	746		
<i>cum paucis rebelles Sterlino</i>			

I N D E X.

- liat 473
 Ioannes Huntlaus à Moravio captus 620. ac supplicio affectus *ibid.*
 Ioannes Hamiltonius Fani Andrea archiepiscopus 546. in omnem libidinem solutus 555. factionis regina princeps 660. Britannoduni captus 726. suspendio vitam finit regia mortis compertus 727
 Ioannes Kennedus custodia regis proficitur 412. ab Alexandro Bodio vulneratus
 Ioannes Knoxius 543. Perthi concionem ad populum habet 574
 Ioannis Lindesi in persequendo hoste pertinacia 320. captus ab eo quem ante ceperat dimissus 321
 Ioannes II. in Lusitania tyrannidis fundamenta jecit 440
 Ioannes Lessius Rossienfis episcopus. conspirationis in Iacobum Moravium conscius 617. 723. culpam agnoscit ac veniam impetrat 619. Regina legatus in Anglia 736
 Ioannes Makarcturius, latronum dux supplicio affectus 343
 Ioannes Marria comes, Iacobi III frater 412. Vena rescissa moritur 426
 Ioannes Muderacus captus 561
 Ioannes Monlucius Vallentia episcopus. in Scotia 593
 Ioannes Maxuallius Heresianus à religionis vindicam partibus deficit 627. ei regina parum fedit 678. à prorege in custodiam datus 692 sine auctoritate publica emissus 713
 Ioannes Marria dux, in exercituro regio 676
 Ioannes Randolfus in Galliam missus 286. prorex 293. per insidias ab Anglo captus 294 in pralio casus 302
 Ioannis Scoti à cibo mirabilis abstinentia 500
 Ioannes Ramisus à rege servatus 430, 436
 Ioannes Stuartus Levinis comes à prorege deficit 476. Regis & regni custos cum duob. aliis eligitur 488. Regi intimus 490. ex aula discedit 491. ab Hamiltoniis in pralio casus 492
 Ioannes Stuartus, Atholia comes, adversus Ioannem Muderacum missus 561. conciliator nuptiarum Henrici cum Maria Scota 645. occasionem pratermittit 661
 Ioannes Viennensis classis Gallica in Scotia prefectus 311
 Ioannes Viniramus sincera religionis causa occulte favet 537
 Ioanna Duglassia & mariti eius exitus miserabilis 509
 Ioanna Iacobi I. uxoris virilis animi facinus 363. tradita in custodiam una cum marito 367. moritur 378
 Iosephus Scaliger Seneca locum castigat 77
 Iosina Scotorum rex 101

I N D E X.

<i>rit</i>	385, 389, 396.	<i>Longaja insula</i>	26
<i>Leogus insula</i>	32, 33. in ea multa balena capiuntur	<i>Longus sinus, à Longo flu.</i>	18
<i>Leon Strozius Gallicarum triumvirum praefectus, in Scotiam venit ultimus cardinalis mortem</i>	544	<i>Lorna regio</i>	18
<i>Letha flu.</i>	14	<i>Lothiana, à Lotho Pictorum rege</i>	14. 15. 167.
<i>Levinia</i> 18. <i>à Levinio amne dicta</i>	18. 19. 136.	<i>Lothus rex Pictorum</i>	145. <i>regnò Britannico filios suos fraudari conqueritur</i>
<i>Lex de regni successione apud Scotos</i> 97. <i>alia nova confirmata</i>	190. 201	<i>Loxia flu.</i>	21
<i>Lex perniciosa, qua damnatorum bona fisco addicuntur, nullam in partem liberis & uxoribus admissis</i>	111. <i>ad furta compescenda.</i>	<i>Lutrus lacus</i>	22
<i>de ponderibus ac mensuris</i>	346.	<i>Luctacus Scotorum rex flagitiosissimus</i>	110
<i>de agrorum jure non satis aqua</i>	454. <i>qua sacerdotia venire vetat, fraude elusa</i>	<i>Luddus Prudania nomine Britanniam significari asseverat</i>	2. <i>confutatur ibid.</i>
	499		72. 77
<i>Leges in Scotia prater conventionum decreta pauca</i>	501	<i>Ludovico XI. Margarita regis Scotia filia desponsa</i>	342. <i>tyrannidis fundamenta jacit</i>
<i>Legum venaticarum autor</i>	98		420
	114	<i>Luinga insula</i>	26
<i>Lidalia regio à Lidalo fl.</i>	14, 136	<i>Lundonium postea Augusta</i>	89
<i>Limnuchus</i>	14	<i>Lunga insula</i>	29
<i>Linga insula</i>	30, 32, 39	<i>Luparia, sive Luporum insul.</i>	26
<i>Lingaja insula</i>	31	<i>Lusitania unde à quibusdam derivetur</i>	49
<i>Lindilla insula</i>	30	<i>Lussius flu.</i>	14
<i>Lismora insula</i>	26	<i>Lutea flu.</i>	21
<i>Lochabria</i>	20	<i>in Lutheranos questio exercita</i>	501, 505, 509, 534, 569.
<i>Locrinus Bruti filius</i>	44		
<i>Loegria</i>	ibid.		
<i>Lollius Vrbicus in Britannia</i>	112		
<i>Lominius lacus</i>	18		

M

<i>Macalpinana leges</i>	166
<i>Macbethus Scotorum rex</i>	206
<i>Macdonaldi crudele facinus</i>	346. <i>supplicium</i>
	ibid.
<i>Macduffo Milcolumbus tria privilegia concedit</i>	210
<i>Magister equitum, qui & stabuli comes</i>	337

<i>Magna insula</i>	27, 29	<i>mitatem pristinam in arrogantiam mutat</i> 572. <i>purioris religionis cultores persequitur</i> <i>ibid.</i> <i>perfidia</i> 576. <i>cum religionis vindicibus inducias init</i> 581. <i>regni administratio per facialem ei abrogatur</i> 585. <i>in arce Edimburghensi decedit</i> 594. <i>ingenium & mores</i> <i>ibid.</i>
<i>Magnus Noruegus à Scotis pacem petit</i>	238	<i>Maria Scotia regina natalis</i> 514. <i>eam Henricus filio uxorem petit</i> 517. <i>in Galliam missa</i> 551. <i>Delfino nubit</i> 572. <i>Maria Angla mortua se pro hærede gerit</i> <i>ibid.</i> <i>mortuo marito reditum in Scotiam parat</i> 600. <i>astuta ejus ad astutum cardinalem responsio</i> 601. <i>tyrannidis fundamenta jacit</i> 609, 629. <i>cum Davide Rizio parum decora familiaritas</i> 623. <i>& deinceps. Henrico Stuarto nubit</i> 626. <i>in Davidis percussores animadvertit</i> 633. <i>ediçtum ridiculum</i> 635. <i>Iacobus VI. nascitur</i> <i>ibid.</i> <i>quoquo modo à marito liberari vult</i> 638. <i>questio jocularis de parricidiis habetur</i> 646. <i>Bothuelio nubit</i> 653. <i>Borthuici cum illo obsidetur</i> 661. <i>sefe dedit</i> 665. <i>Cadis regia literis manifesto comperta</i> 667. <i>ejus liberanda principes</i> 671. <i>è custodia elapsa</i> 673. <i>exercitu ejus fuso in Angliam cogitat.</i> 678. <i>per Balsurium res domi turbare conatur</i> 683. <i>Cadis regia</i>
<i>in M A G V S urbiium nomina desinentia</i>	69	
<i>Majatta</i>	57	
<i>Mainus Fergusii filius</i> 97. <i>Scotorum rex</i>	98	
<i>Malduinus Scotorum rex</i>	157	
<i>ab uxore strangulatus</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Mana insula</i>	25	
<i>Manim</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Marcellinus citatus</i> 57. <i>corrigitur</i>	58	
<i>Marchetas mulierum Scoti quid vocent</i>	214	
<i>D. Margarita portus</i>	37	
<i>Margarita, regina Anglia Eduardum maritum armorum vi liberat</i> 400. <i>in Scotiam profugit</i> 401. <i>inde in Galliam</i>		
<i>Margarita Eduardi IIII. Angli soror, Caroli Burgundi uxor, res in Anglia turbare conatur</i>	446	
<i>Margarita Henrici V II. filia Iacobo IIII. nubit</i> 454. <i>eo mortuo, Arcibaldo Duglassio</i> 469. <i>cum Anglo fædus injire conatur</i> 482. <i>alio à marito animo</i> 488. <i>sibi ab illo timet</i>	493	
<i>Maria Iacobi II. uxoris animus fortis</i>	399	
<i>Maria Gusiana, Longowillani ducis vidua, Iacobo V. nubit</i> 509. <i>pro regem de gradu paulatim depellit</i> 550. <i>imperii insignia suscipit</i> 559. <i>tributa nova excogitat</i> 562. <i>co-</i>		

I N D E X.

<i>gia convicta</i> 684. <i>Reginam</i>	<i>nia</i> 125. <i>Scotos vincit</i> 126.
<i>Anglia accusat</i> 690. <i>Iacobum</i>	<i>purpuram sumit</i> 129
<i>Hamiltonium in patrem</i>	<i>Mecla insula</i> 39
<i>adoptat</i> 691. <i>cum Harto</i>	<i>Megala insula</i> 30
<i>secretò de matrimonio tractat</i>	<i>Medici cur in summo honore a-</i>
697. <i>cum Bothuelio</i>	<i>put Scotos</i> 101
<i>divortium facere cupit</i>	<i>Melissus Gramus Iernia à rege</i>
698. <i>machinationum Pontificis</i>	<i>spoliatus</i> 353
<i>adversus Elisabeth conscia</i>	<i>Mensurarum correctio</i> 346
717	<i>Mercatores quastus caussa na-</i>
<i>Marris regio</i> 20. <i>unde dicta</i> 167	<i>vigare vetantur</i> 241
<i>Martha, Caricta comes</i> & <i>Robertus</i>	<i>Mercatoris insula</i> 27
<i>Brussius matrimonio copulantur</i> 244	<i>Mercenaria fides cum fortuna</i>
<i>Martialis comitis jaçantia</i> 322	<i>mutatur</i> 694
<i>Martigius comes in Scotiam</i>	<i>Merlinus vates seu impostor,</i>
<i>venit</i> 591, 595.	<i>quo tempore vixerit</i> 141
<i>Matris in liberos regnandi</i>	<i>Mernia unde nomen habeat</i> 167
<i>caussa, crudelitas</i> 689	<i>Mernoka insula</i> 26
<i>Matthæus Stuartus, Levinia</i>	<i>Mertaika insula</i> 33
<i>comes, Margaritam Hamiltoniam</i>	<i>Metellanus Scotorum rex</i> 106
<i>uxorem ducit</i> 446.	<i>Mervania insula</i> 25
<i>è Gallia in Scotiam redit</i>	<i>Milcolumbus I. Scotorum rex</i>
520. <i>se fraude Cardinalis</i>	176
<i>circumventum dolet</i> 522. <i>in</i>	<i>Milcolumbus II.</i> 196
<i>Angliam profectus à rege</i>	<i>Milcolumbus III.</i> 209
<i>honorifice suscipitur</i> 528. <i>in</i>	<i>Milcolumbus IV.</i> 223
<i>Scotiam rediit</i> 549. <i>remisso</i>	<i>Milcolumbus Flaminius cum</i>
<i>exilio patria restitutus</i> 622.	<i>Duglassis supplicio affectus</i>
<i>ab Elisabetha R. revocatus</i>	373
625. <i>Interrex & mox pro-</i>	<i>Milites mercenarii ad stabi-</i>
<i>rex creatur.</i> 718. <i>Rebelle</i>	<i>liendam tyrannidem idonei</i>
<i>aggreditur</i> 719, 720. <i>liber-</i>	562, 629.
<i>alitas</i> 726. <i>ut de Archie-</i>	<i>Modredus Lothi filius Pictor-</i>
<i>piscopo fani Andrea suppli-</i>	<i>rum copiis praefectus</i> 147
<i>cium sumatur, curat.</i> 726.	<i>Mœnania insula</i> 25
<i>captus & mox liberatus</i>	<i>Mogaldus Scotorum rex</i> 110
745. <i>ex vulnere obiit</i> <i>ibid.</i>	<i>iniquissimam legem tulit</i> 111
<i>Maximianus legionis prae-</i>	<i>Molochasgir insula</i> 27
<i>fectus</i> 133	<i>Mona falso à quibusdam pro</i>
<i>Maximus legatus in Britan-</i>	<i>Mana insula</i> 25, 82
	<i>Monachus Ioannem Anglum</i>
	<i>veneno</i>

I N D E X.

<i>veneno peccat</i> 233. <i>item alter Thomam Randolfum</i> 281. <i>in fabula fingenda impudentia</i> 45. <i>luxus</i> 140, 218 <i>eorum cœnobia decreto procerum demoliuntur</i> 600	<i>Musa inf.</i> 39. <i>Musadilla inf.</i> 27
<i>Monachi pisces sine mali praesagio non visi</i> 171	N
<i>Monadum insula</i> 29	<i>Naguisoga inf.</i> 26
<i>Mongomerius in Scotiam venit</i> 533	<i>Naosiga inf.</i> 27
<i>Monstrum in Scotia natum</i> 444	<i>Narnia</i> 136
<i>Moravia</i> 21. <i>facunda regio</i> 21	<i>Nathalocus Scotorum rex</i> 118
<i>Moravienses, ingenio inquieto</i> 226	<i>Naves eximia magnitudinis ab Anglo adificata</i> 454
<i>Mordacus Scotorum R.</i> 159	<i>Navernia provincia, à Navarino flu. dicta</i> 21. 136
<i>Mordacus Fife comes, Roberti fil. captus</i> 328. <i>in Scotiam reversus</i> 335. <i>patri in gubernatione succedit</i> 337. <i>Iacobum R. ab Anglis repetendum curat</i> 339. <i>in custodias inclusus</i> 341. <i>supplicio affectus</i> 342	<i>Nautas offendere navigantibus periculosum</i> 296
<i>Moremarusa</i> 10	<i>Nectamus Pictorum rex</i> 124
<i>Morini</i> <i>ibid.</i>	<i>Nepha insula</i> 27
<i>More, vetere Gallorum Lingua, mare significat</i> <i>ibid.</i>	<i>Nessus oppid</i> 21. <i>flu. lacus cujus aqua semper fere tepida</i> <i>ibid.</i>
<i>Mors vita misera potior</i> 126	<i>Ninianus</i> 141
<i>Mossa</i> 29	<i>Nithia à Nitho amne</i> 14, 136
<i>Mulierum insula</i> 28	<i>Nobilium (quos vocant) in plebem tyrannus coercetur</i> 178. 185
<i>Mulieris animus virilis</i> 288	<i>Nobilium in Iacob. III. conspiratio</i> 438
296. 402	<i>Nomina nova regionibus ambitio imponit</i> 166
<i>an Mulieribus cura publica mandanda</i> 405	<i>Nonantum promontorium</i> 15
<i>Mulla inf.</i> 27. <i>Mulmoris inf.</i> <i>ibid.</i>	<i>Normanni Saxones in Britannia superant</i> 72
<i>Murus memorabilis ad Vallum Severi à Romanis extructus</i>	<i>Normanus Lessius comit. Rothusia fil. cardinalem vulneribus conficit</i> 542
	<i>Northumbria in duo regna divisiva</i> 156
	<i>Nostruada insula</i> 39
	<i>Nothatus Scot. rex</i> 98. <i>obtruncatur</i> 99
	<i>Noviomagi nomine urbes complures</i> 69

I N D E X.

O

		<i>pontifice in Scotiam missus</i>	
			141
<i>Occa superatur à tribus regib.</i>		<i>Papa parva & major inf.</i>	39
	148	<i>Parricidia inulta non finit</i>	
<i>Occidentales insula</i>	23	<i>Deus</i>	181. 191
<i>Ocellimontes</i>	19	<i>Parsimonia sanitatis mater</i>	35
<i>ex Ocio scelera</i>	240. 350	<i>Patricius Thorintonius Ioan.</i>	
<i>Ocioforum insula</i>	26	<i>Sandelanium & Alanum</i>	
<i>Oraculum à monacho fictum</i>		<i>Stuartum occidit</i>	395
	45	<i>Patricius Gramus per canonic.</i>	
<i>Oransa insula</i>	30	<i>electus episcop. 415. primus</i>	
<i>Oratio Kennedi archiepiscopi</i>		<i>Scotia à pontifice creatus</i>	
<i>de cura publica reginis ma-</i>		<i>422. ei sacris interdicitur, ac</i>	
<i>tribus non mandanda</i>	405	<i>tandem episcopatum egerare</i>	
<i>Orbansa insula</i>	31	<i>cogitur</i>	423
<i>Orcas promontorium</i>	22	<i>Patricius Grajus in custodiam</i>	
<i>Orcades insula 23. 83. descri-</i>		<i>datus</i>	534
<i>ptio 35. de numero inter scri-</i>		<i>Patricius Elacaterus Duglassia-</i>	
<i>ptores non convenit</i>	37	<i>nis cedit 489. à Ioanne Hu-</i>	
<i>Orna insula</i>	39	<i>mio ex insidiis interemptus</i>	
<i>Ornansa insula</i>	27		<i>ibid.</i>
<i>Ofellii gloria cupiditas 565. pa-</i>		<i>Patricius Hamiltonius conjura-</i>	
<i>cis & belli artibus eruditus</i>		<i>ratione sacerdotum oppressus</i>	
	595		494
<i>Ofualdus rex doctrinam Chri-</i>		<i>Patricii Ruvenii magnanimi-</i>	
<i>stianam promovet</i>	156	<i>tas</i>	573
<i>Ofrima insula</i>	29	<i>Patricius Ruvenius Mora-</i>	
<i>Oves fera carnis loco arvinam</i>		<i>vium de conjuratione certio-</i>	
<i>habentes</i>	32	<i>rem facit. 624. Davidem</i>	
<i>Overfa insula</i>	27	<i>Ruzium ad necem trahit</i>	
<i>Ovia insula</i>	30, 31		633
<i>Ovicularis & Ovilia inf.</i>	27	<i>Patricius Lindesius, dux in ex-</i>	
<i>Ovicularia</i>	27	<i>ercitu regio 675. cum prove-</i>	
<i>Oxonia, pro Oxonfordia</i>	8	<i>ge in Angliam proficiscitur</i>	
			680
		<i>Paulus Orosius corrigitur</i>	87
		<i>Paulus Terminus in Scotiam</i>	
		<i>subsidio à Gallo missus</i>	554
		<i>Paulus Mefanius verbi Dei</i>	
		<i>concionator</i>	569
		<i>Pax inter Anglos & Scotos af-</i>	
		<i>finitate</i>	

P

I N D E X.

<i>finitate confirmata</i>	427,	<i>Pontificis Rom. emissarii in Britannia</i>	154.
503, 516. <i>inter Gallos & Anglos inita</i>	555.	<i>in eum jus regni Angl. translatum</i>	233.
<i>inter religionis vindices & Scotorum reges</i>	597	<i>legati Scotis, sacris interdunt</i>	270.
<i>ex Pace otium, ex otio voluptates, &c.</i>	111, 140, 350	<i>ejus permissu inungitur David II. Scot. Rex</i>	280.
<i>Peachti</i>	54	<i>Corporis pœnam homicidis non posse remittere</i>	281.
<i>Percius senior in regem Angl. conspirat</i>	333.	<i>Scotia Regi decimas in tres annos donat</i>	304.
<i>ab amico proditus</i>	ibid.	<i>matrimonia illicita confirmat</i>	392.
<i>Perthum</i>	19.	<i>asseclarum ejus furor.</i>	495.
<i>exstructum</i>	232	<i>in ejus gratiam Scotus quæstiones in Lutheranos exercet</i>	501.
<i>Petrus Varbecus, impostor insignis</i>	446.	<i>in Scotia Scotus quæstiones in Lutheranos exercet</i>	501.
<i>ex Anglia in Scotiam navigat</i>	447.	<i>Mariam Scotam ad Iacobi Moravii cadem literis sollicitat</i>	616
<i>ei Catharina comitis Huntilai filia nubit</i>	449.		
<i>laqueo vitam finit</i>	452	<i>Porcaria insula</i>	27, 29
<i>Petrus Hialus regum Hispaniarum legatus in Anglia</i>	451	<i>Portugallia unde quidam deducant</i>	49
		<i>Possessionum jura belli vicissitudines confundunt</i>	269
<i>Petrus Maufactus latro, supplicio affectus</i>	473	<i>Prada ab hostibus recuperata, dominus agnoscentibus reddita</i>	106.
<i>Picti num à Saxonibus oriundi</i>	35.	<i>magni mali caussa</i>	175.
<i>unde dicti</i>	54.	<i>pradatori noxia</i>	744
<i>oraculo prædictum à Scotis delendos esse</i>	129.	<i>Princeps, regis filius natu maximus appellatur</i>	190, 440
<i>à Scotis victi</i>	165.	<i>à Principibus fidem promissorum anxie non exigendam</i>	576
<i>victi Scotos victores vincunt</i>	168		
<i>Pictlandici montes</i>	14	<i>Privilegio veteri Scoti ad causam dicendam extra regnum non evocantur</i>	238
<i>Platycerotes Damas falso appellari</i>	613	<i>Procerum Scotie ad Anglam apologia summa</i>	728
<i>Plinii locus corrigitur</i>	12	<i>Prodigia</i>	180
<i>Pollacæ pisces</i>	18	<i>Prudania 2. Prytaneia</i>	ibid.
<i>pro Polygamia lex lata ab Ereno</i>	106	<i>in Ptolemæo pro Deucaledonium fortè Duncaledonium legent-</i>	
<i>Pomona Orcadum maxima</i>	37		
<i>Ponderum correctio</i>	346		
<i>Populi ardor facile restinguitur</i>	662		
<i>Potentiam arrogantia sequitur</i>	572		

I N D E X.

<i>legendum</i>	58	<i>Regnandi cupiditas multorum</i>	
<i>Pugna inter Scotos & Anglos</i>		<i>parricidiorum causa</i>	789
<i>ad Bannocum memorabilis</i>		<i>de Regni successione apud Scotos</i>	
264. <i>item ad Otterburnum</i>		<i>lex</i>	97, 728. <i>eius administratio, rege puero, cui potissimum committenda</i>
318. <i>Item ad Harlaum vicum memorabilis</i>	334. <i>cruentissima</i>	401. <i>item ad Fluidonem</i>	465. <i>Scotis calamitosa.</i>
547. <i>ad Lansidum inter Reg. libertatis vindices & Reginam</i>	676, 677	<i>Religionis causa in Scotia arma sumuntur</i>	574. <i>Religionis sincera vindices cum regente inducias ineunt</i>
<i>Pygmaeorum insula</i>	32	illi <i>regni administrationem per facialem abrogant</i>	585. <i>auxilium ab Elizabetha Angl. petant</i>
Q		588. <i>litera ad regentem</i>	591. <i>pax promulgata</i>
<i>Quaestio jocularis de regia mortis auctorib.</i>	646. & <i>deinceps.</i>	597. <i>Elizabetha per legatos gratias agunt</i>	ibid.
<i>Quindecimviratus in Scotia</i>	501	<i>Religionis pura Vindices in Gallia à Gustianis penè oppressi</i>	597
R		<i>Religionem instauratam se servaturos proceres pro rege puero spondent</i>	669
<i>Raarsa insula</i>	30	<i>Rensroana</i>	15
<i>Raclinda insula</i>	26	<i>Rerigonius</i>	ibid.
<i>Ranalsa australis insula</i>	37	<i>Reringa insula</i>	28
<i>Ransa insula</i>	279	<i>Res secunda hominum animos occacant, adversa erudiunt</i>	175
<i>Ratram flu. salmones non ingrediuntur</i>	20	<i>Reutherus Scotorum rex</i>	99
<i>Rebellium, mortuo Moravio prorege, coitiones varia</i>	706.	<i>Beda verò Reuda</i>	100
& <i>deinceps, legatos ad Anglam, sed frustra mittunt, qui inducias precarentur</i>	713.	<i>Reutha Scotorum rex</i>	ibid.
<i>Gallos & Hispanos sollicitant ut sibi auxilia mittant</i>	720	<i>Rex nobiles ulcisci cupiens, eos inter se committere conatur</i>	437
<i>Regia insula</i>	26	<i>Regi, inconsultis ordinib. nihil, quod totius regni statum attinget, agere licere</i>	225, 247.
<i>Regina collocanda jus penes ordines cur esse debeat</i>	267, 625	<i>praesentia in bello ad quid valeat</i>	330. <i>eius uxor ne regina vocetur, cautum</i>
<i>à Regina matre regi nolunt Scoti</i>	403		407.

I N D E X.

407. penes eum solum in Scotia, non esse pacem vel inducias facere	323	Richemondia comes à Scotis captus	271
Reges Scotia olim regiones omnes ad jus dicendum obibant		Rinarda insula	27
103. legibus inferiores	729	Ringravius à Gallo in Scotiam missus	550
eorum patrimonio publico angustiori, qua arte subveniendum	112.	Roberti Brussii genealogia	242
de regum hereditaria successione lex lata	190.	magnanimum ad regem Anglia responsum	243,
ac confirmata	196.	illiregnum pollicetur	Anglus
an utilis	201.		248
regum adolescentium amicitia lubrica	421.	Robertus Roberti Brussii filius cum Ioanne Cuminio adversus Angl. conspirat	257.
regum auctoritas nonnunquam evanescit	663.	Rex coronatur	258.
in regios mores pravos subditi plerunque, degenerant	108	Eduardum II. pralio superat	264.
Rianus lacus	15	nobilium in eum conspiratio	269
Ricardus Ang. in Scotos ira accensus ob peregrinum accersitum	312.	Robertus II. Scotorum rex	306
maximis copiis Scotiam ingressus	ibid.	Elizabetham Moram ducit	307.
Ricardus II. Anglorum R. coactus se regno abdicare	326	natura quietus	315
quidam in Scotia pro eo se venditat	334	moritur	323
Ricardus Eboracensis Regulus Eduardum Anglum captivum Londinum abducit	400	Robertus III. qui antea Ioannes appellabatur, patri succedit	324.
à regina casus	ibid.	inedia & mœrore propter filium captum extinctus	332
filius ejus se regem edit	401	Robertus Bodius Iacobum Stuartum occidit	378.
Ricardus duobus Eduardi fratris filii in custodiam conjectis, se regem edicit	434.	regis custodia praeficitur	415.
Hic tyrannidem immanissime exercuit	440	prorex creatur	416.
Ricardus Foxius, Dunelmi episcopus summa prudentia vir	451	in Angliam fugit.	419.
Ricardus Graftonius notatur	249	ibique decedit	ibid.
		Robertus Bodius à libertatis vindicib. ad reginam se confert	674
		Robertus Cocheranus ex architecto aulicus factus	426
		à Duglassio prehensus, ac custodia mandatus	426
		Robertus Cunigamius è Leviinii familia Bothuelio sese opponit	

I N D E X.

<i>opponit</i>	648	<i>Rodolfus Sadlerius controversias Scotorum audit</i>	681
<i>Robertus Duglassius ut Moravii fratris mors vindicetur, petit</i>	707	<i>Ruffa pro Raufchebria</i>	8
<i>Robertus Fisa comes 315. Gubernator appellatur</i>	322	<i>Romachus Scotorum rex</i>	123
<i>Davidem regis filium fame mori cogit 330. moritur</i>	337	<i>Romanenses legati argenti emunctores 239. mensarii 423. Iudaorum mimi 385. legatus supposititius</i>	397
<i>Robertus Gramus Iacobo regi infensissimus 354. in eum conspirat 358. supplicio afficitur</i>	361	<i>Romanorum in Britannia memorabile opus</i>	135
<i>Robertus Maxuallius 513. ad sedandas controversias veniens, ab Hamiltonio retinetur</i>	524	<i>Rona insula</i>	30. 34
<i>Robertus Roberti Maxuallii filius ab Anglis captus</i>	534	<i>Rosa Alba Eboracensis factionis insigne</i>	447
<i>Robertus Orcadum comes regis custodis praeficitur</i>	412	<i>Rosaja arx</i>	26
<i>Robertus Petcarnius ad Anglam missus</i>	701. 688	<i>Rossia & ejus etymon</i>	22. 63 136. 167
<i>Rober. Reidus legatus in Galliam missus 505, 566. veneno interemptus</i>	567	<i>Rottia insula</i>	39
<i>Robertus Stuartus Brussii nepos ex filia 272. à Balliolo captus, in Angli verba jurat 285. ad necem conquiritur 291. prorex creatus 295</i>		<i>Rotunda insula</i>	27
<i>Rob. Semplius Circhtonium occidit 555. dux in exercitu regio</i>	676	<i>Rubius causidicus</i>	595
<i>Rob. Taichia comes Rob. II. notus</i>	308	<i>Rubrum promontorium</i>	19
<i>Rodolfus Pertius captus ac dimissus</i>	321	<i>Rudana insula</i>	28
<i>Rodolfus Rokesbius amicum prodit</i>	333	<i>Ruma insula</i>	29
		<i>Rusa insula</i>	38
		<i>Rustici militum licentia expositi</i>	314
		S	
		<i>Sabrina flu.</i>	13
		<i>Sacerdotum insula</i>	33
		<i>Sacerdotes luxu corrupti à Constantino ad officium reducuntur 170. ipsa nobilitate opibus superiores 239. è nobilium calamitate fructum percipiunt 466, 469. regibus non subiecti 347. impostores 500. ad Dei regnum everendum intenti</i>	510
		<i>Sacerdotiorum nundinationes 422, 424, 496. Sacerdotiorum</i>	

<i>vum</i> <i>diviso inimicitarum</i>	Scorpiones, qui & arcubalista
<i>caussa</i> 489	311
<i>Sacrificulus seditionis auctor</i>	Scotia doctos monachos habuit
309. <i>alterius avaritia &</i>	161. <i>nobilitat- prope exhausta</i>
<i>crudelitas</i> 379. <i>alius Ioannam reginam prodit</i>	515. <i>quando primum à fœmina gubernata</i>
378. <i>testamentarius</i> 515	559. <i>ejus status miser</i> 362. <i>Nobilitas chirurgia addicta</i>
<i>Sacra insula</i> 32	468. <i>regnum liberum</i> 599. <i>proceres Maria Regina matri per fœcialem regni administrationem abrogant</i>
<i>Sacrofanctum asylum insula</i>	585
27	Scotus per legatos de Gallorum fide conqueritur 499
<i>Saga parva & magna inf.</i> 32	Scoti Ierni, & Albini 54
<i>Saliare carmen ab Horatio non intellectum</i> 46	Scoti armis à Maximo legato superati, & patria pulsè
<i>Salmonum piscatu Abredonia nobilis</i> 20	126. <i>cum Gallis amicitiam quando primum inierint</i>
<i>Sanctiferri insula</i> 39	161. <i>ob Victoriâ securi à Pictis vincuntur</i> 168. <i>cum maxime Anglis conjuncti</i>
<i>Sandera insula</i> 30	231. <i>deditionem regni quam Balliolus Anglo fecerat revocant</i> 248. <i>in Angli fidem jurare coguntur</i> 256. <i>diris Pontificiis feriuntur</i> 270. <i>occisi supra X millia</i> 289. <i>Scoti milites Gallis minus rapaces</i> 314. <i>Vires eorum attrita</i> 328. <i>Nobiles in Scotia casti</i> , 338. <i>Scoti Anglorum & vicissim Angli Scot. rebus adversis insidiantur</i> 435, 449. <i>ad Fluidonem casti</i> 465 & iterum 547. <i>ad iram propensiores</i> . 581. <i>libertatis vindices ab Anglis auxilium petunt</i> 588. <i>Elizabetha gratias agunt</i> 597
<i>Sanguine septem dies pluisse per totam Britanniam</i> 158	Scoto brigantes in Claudiano legent-
<i>Satrael Scotorum rex</i> 115	
<i>Saturnalia vetera renata</i> 147	
<i>Saxi insula</i> 27	
<i>Saxones Brittonum nobilitatem dolo trucidant</i> 71. <i>ii-dem à Normanis superantur</i> 72. <i>crudeles in bello, & in commerciis parum fidi</i> 142. 145. <i>pugna cum trib. regib.</i> 148	
<i>Scalpa insula</i> 39, 32	
<i>Scandiani, Norvegi</i> 169	
<i>Scarba insula</i> 26	
<i>Scarpa vervecum</i> 30, 32	
<i>Scarvaia insula</i> 32	
<i>Schola publica aperta</i> 335. <i>à Iacobo ordinata</i> 347. <i>ad Fanum Andrea magnis sumptibus edificata</i> 415	
<i>Sclata insula</i> 26	
<i>Somma elegans in Bothuelium</i> 647	

I N D E X.

Templum Claudii Casaris	17	bitiosus	485
Termini templum	116	Thyle	33
Teviotia	14. 136	Tina flu.	14
Texa insula	27	Tireja insula	29
Textoric insula	ibid.	Tora insula	32
Thanatos inf.	88	Trajani dictum	729
Thani praf.	199	Trajectus insula	27
Thereus Scotorum rex ad Brit- tones confugit	101	Triaracha inf.	26
Thiana insula	26	Tributorum impositio periculo- sa 375. eorum coactores par- tem avertunt 341. tribu- tum exactum, restitutum 358. belli causa 450. coa- ctores occisi ibid. excogita- tum non pensum	562
Thoma Ælioti sententia refu- tata	4	Trojani genere Graci 47. ab illis multi se oriundos fingunt ibid.	
Thoma Berkethi ambitio	239	Trondra insula	39
Tho. Bodius Iacobi III. soro- rem ducit 417. Burgundo operam navat 420. Antuer- pia diem obit.	ibid.	Tueda flu.	13
Thomas Carus Angliam fœ- dat	706	Tueda	136. 14
Thomas Duchtius impostor	500	Tuemen insula	32
Thomas Havartus classis An- glica prefectus 459. dux in pugna ad Fluidonem	465	Tuilmena inf.	30
in Scotiam immiffus	483	Tyrannis diu stare non potest 201. ejus radices quomodo reciderit Finnanus	101
de matrimonio cum Maria Scot. agit 681. civile bellum adversus reginam Anglam meditatur 682. 697. conspi- ratio detecta	701	Tyrannorum avaritia opulen- tiores ad supplicia trahit	106
Thomas Randolfus regis tutor designatus 267. 276. in An- glia cum exercitu	268	V	
273. prorex in cadis aucto- res inexorabilis	280	Varar	
Thomas Randolfus legatus An- glia in Scotiam exules An- glos deposcit	707	Valaja insula	31
Thomas Suffexia comes ab E- lizabeta cum copiis in Sco- tiam missus 713. in rebellium factionem pronior	721	Valteri Tralii archiepisc. mors	379
Thomas Volfartus cardinalis am-		Valis inf.	38
		Valla	39
		Vallia	13. 62
		Vallum Adriani III. Severi vide Severus	
		Valterus totius Scotia Stuartus	212
		Valterus Mordaci filius in cu- stodiam datus	340
		Val-	

I N D E X.

<i>Valterus Atholia comes in regem conspirat</i> 358. supplicio afficitur	360	<i>perniciosa</i>	122. 129
<i>Valterus Millus crematus</i>	566	<i>Vlva Insula</i>	28
<i>Valterus Scotus regem è manibus Duglassiorum vi eripere conatur</i> 488. in custodiam datus 499. libertati restitutus 499. perduellionis damnatus 501. cum prorege suas copias jungit,	531	<i>Vterius fratri in Britannia succedit</i> 144. flagitiosum factum	146
<i>Vaterva ins.</i>	30	<i>Vtile honesto nonnunquam in aulis principum proponitur</i>	332
<i>Vaticinium maleficarum implementum</i>	361	<i>Voadica Britannorum dux</i>	86
<i>Vderga ins.</i>	26	<i>Vonneda insula</i>	39
<i>Vecturiones</i>	19	<i>Vortigerni opera monachus rex Britannorum creatur</i>	139
<i>Venefica supplicio affecta</i>	179	<i>quem postea obruncandum curat</i>	140
<i>Vera ins.</i>	38	<i>Vortimerus Britannorum rex cum Scotis & Pictis foedus renovat</i>	141
<i>Verca arcis forma</i>	486	<i>Vra insula</i>	39
<i>Vernedum promontorium</i>	22	<i>Vrabrasta insula</i>	27
<i>Vestra insula</i>	38	<i>Vrbium plurimarum nomina in Bria, Briga, seu Brica desinentia</i> 65. Item in Dunum	68
<i>Vetustum castellum, ins.</i>	32	<i>76. in Durum</i>	68
<i>Vexaja ins.</i>	ibid.	<i>Vrus flu.</i>	14
<i>Via ins.</i>	39	<i>VV. geminum non facile, nisi à Germanis profertur</i>	7. 62
<i>Viccoilla ins.</i>	32	<i>Walo VVirthia</i>	63
<i>Vicesima in Scotia imperata</i>	340	<i>VValsch, seu VVelsch Germanis quid significet</i> 55, 62	
<i>Victorinus in Britanniam missus</i>	129	<i>Vulgi ardor facile restinguitur</i>	662
<i>Vidogara</i>	15	<i>Vusta insula</i>	39
<i>Vigilia in castris necessaria</i>	276	<i>Vxellum apud Cas. forte pro Ocello</i>	70
	284. 308		
<i>Vikerana ins.</i>	26		
<i>Vinum à Scotis succo venefica herba infectum</i>	19		
<i>Viridis insula</i> 26. major & minor	29		
<i>Vistus ins.</i>	31		
<i>Vitellius à Scotis casus</i>	154		
<i>Vitulina ins.</i>	26		
<i>Vituli marini</i>	31		
<i>Vltionis importuna cupiditas</i>			

~~Handwritten scribble~~

Smith 1703
November

~~Smith 1703~~
~~November~~

~~Smith~~

